الإبانة الكبرى

el-İbânetü'l Kübrâ

el-İbâne An Şeriati'l-Firkati'n-Nâciye ve Mücânebeti'l-Firaki'l-Mezmûme

Selef-i Sâlihin'in
İmân ve Kader İnancı
&
Bid'at Ehli Fırkalara Reddiye

2

İbn Batta

Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Muhammed b. Muhammed el-Ukberî

الشيخ الإمام أبو عبد الله عبيد الله بن محمد بن بطة العكبري الحنبلي

EL-İBÂNETU'L KÜBRA

An Şeriati'l- Firkati'n-Nâciyeti ve Mücanabeti'l-Firaki'l-Mezmûme

SELEF-İ SÂLİHİN'İN İMÂN ve KADER İNANCI

&

BİD'AT EHLİ FIRKALARA REDDİYE

Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Muhammed b.
Muhammed el-Ukberî

İBN BATTA

Tahkik

EBÛ HAFS SEYYİD İMRAN

2. Cilt

İÇİNDEKİLER

ALLAH TEÂLÂ'NIN DİLEDİĞİ ZAMANDA DİLEDİĞİ GİBİ MAHLÛKATI YARATTIĞINA; YANİ DİLEDİĞİNİ CENNET, DİLEDİĞİNİ CEHENNEM İÇİN YARATTIĞINA DAİR RİVAYET EDİLENLER

١٣١٣ - أَخْبَرَ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارٍ الْجُهَنِيِّ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ , (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّاتِهِمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ يَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ) قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ , فَمَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ , فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ , ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ ذُرِّيَّةً فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ " , فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ , فَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ وَهُوَ عَلَى عَمَلِ أَهْلِ النَّارِ , فَيُدْخِلَهُ بِهِ النَّارَ»

1313- Müslim bin Yesar el-Cüheni'den; Ömer'e (r.a.) *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir."* (A'raf, 172) âyeti sorulunca şöyle dedi: "Rasûlullah'a (s.a.v.) bu âyetin sorulduğunu ve onun şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah, Âdem'i (a.s.) yarattı sonra sırtını sağ eliyle sıvazladı*

ve ondan bir zürriyet çıkardı. Sonra: "Şunları cennet için yarattım. Onlar, cennet ehlinin amelini işleyecekler" buyurdu. Sonra Âdem'in sırtını sıvazladı ve ondan başka bir zürriyyeti çıkarıp: "Bunları cehennem için yarattım. Onlar, cehennem ehlinin işlerini yapacaklar" buyurdu. Adamın biri ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde niçin amel işliyoruz?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah, kulu cennet için yarattığında, ona cennet ehlinin amellerini yaptırır. Nihayet cennet ehlinin amellerinden bir amel üzere ölür de onu bununla cennete koyar. Kulu, cehennem için yaratmışsa ona da cehennem ehlinin amelini yaptırır. Nihayet cehennem ehlinin amellerinden bir amel üzere ölür de bununla onu cehenneme koyar."[1]

١٣١٤ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ ، عَنْ عَلِيٍّ ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَى بَقِيعِ الْغَرْقَدِ ، قَعَدَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَعَدْنَا حَوْلَهُ ، فَأَخَذَ عُودًا فَنَكَتَ بِهِ فِي الْأَرْضِ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا قَدْ عُلِمَ مَكَانُهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ، وَشَقِيَّةً أَوْ سَعِيدَةً» ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: يَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، أَلَا نَدَعُ الْعَمَلَ وَنَعْمَلُ عَلَى كِتَابِ رَبِّنَا ، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ صَارَ إِلَى السَّعَادَةِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشِّقْوَةِ صَارَ إِلَى الشِّقْوَةِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَلِ اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ ، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشِّقْوَةِ يُيَسَّرَ لِعَمَلِهَا ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ يُيَسَّرَ لِعَمَلِهَا» ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى}

1314- Ebû Abdurrahman es-Sülemi'den; Ali (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bir cenazeye katıldık. Bâkiu'l-Ğarkad'a vardığımızda Rasûlullah oturdu, biz de etrafında oturduk. Rasûlullah (s.a.v.) eline bir çöp alıp yeri eşelemeye başladı. Sonra başını kaldırıp: "*Dünyaya gelen*

---

1 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4703, 4704 (4/2010) – Tirmizi, Tefsir, 3075 (5/448). Ebû İsa et-Tirmizi dedi ki: "Bu hasen bir hadistir. Müslim, Ömer'den işitmemiştir. Bazıları bu isnatta Müslim bin Yesar ile Ömer arasında meçhul birini zikrederler." Ayrıca bk. Nesai, Tefsir, 11190 (6/347) – Ahmed, Müsned (1/44) – İbn Ebi Asım, Sünne, 87.

her bir canın mutlaka cennet veya cehennemdeki yeri ya da cennetlik mi cehennemlik mi olacağı önceden yazılmıştır" buyurdu. Bu söz üzerine topluluktan bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü, o halde amel işlemeyi bırakıp bize takdir edilene uymayalım mı? Nasılsa cennetlik olanımız cennetlik ameller, cehennemlik olanımız da cehennemlik ameller işleyecek" deyince, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Siz amel işlemeye devam edin. Her bir kişi ne için yaratılmışsa, o yol kendisine kolaylaştırılacaktır. Cennetlik olana cennetliklerin ameli, cehennemlik olana da cehennemliklerin ameli kolaylaştırılacaktır."* Sonra: *"Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. Fakat kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz."* (Leyl, 5-7) âyetlerini okudu.[2]

١٣١٥ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فِي جَنَازَةٍ فَقَالَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا قَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، أَلَا نَتَّكِلُ؟ قَالَ: «اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ» ثُمَّ قَرَأَ {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى}

1315- ... Ebû Abdurrahman es-Sülemi'den; Ali (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Bâkiu'l-Ğarkad'da bir cenazede idik. Rasûlullah (s.a.v.): *"Her birinizin cehennemdeki veya cennetteki yeri mutlaka yazılmıştır"* buyurdu. Ashab: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde buna güvenmeyelim mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Siz amel işlemeye devam edin. Her bir kişi ne için yaratılmışsa, o yol kendisine kolaylaştırılacaktır"* buyurdu. Ardından: *"Onun için kim (elinde bulunandan) verir, Allah'a karşı gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz. Fakat kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz."* (Leyl, 5-10) âyetlerini okudu.[3]

---

2 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Tefsir, 4665 (4/1891) - Müslim, Kader, 2647 (4/2040)
3 Sahihtir. Bk. Buhârî, Sahih, 6231 (6/2435) - İbn Hibban, Sahih, 334 (2/45)

١٣١٦ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ ، قَالَ: أَخَذَ بِيَدِي عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَانْطَلَقْنَا نَمْشِي حَتَّى جَلَسْنَا عَلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ ، فَقَالَ عَلِيٌّ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا قَدْ سَبَقَ لَهَا مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَقَاءٌ أَوْ سَعَادَةٌ» ، فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَفِيمَ إِذًا نَعْمَلُ؟ قَالَ: «اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ» ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى}

1316- Ebû Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Bir keresinde Ali (r.a.) elimi tuttu. Yürümeye başladık. Derken Fırat Nehri kenarına oturduk. Dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İçinizden dünyaya gelen bir nefis yok ki Allah Teâlâ'nın ezeli ilminde şaki mi said mi olduğu yazılmış olmasın."* Bunun üzerine orda bulunanlardan bir adam, ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde niçin amel ediyoruz?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Amel edin! Çünkü herkese, kendisi için yaratıldığı şey kolaylaştırılır."* Sonrasında şu âyetleri okudu: *"Artık kim verir, takvalı olur ve en güzel olanı tasdik ederse, ona kolay olanı kolaylaştıracağız. Kim de cimrilik eder, kendini muhtaç değilmiş görür ve en güzel olanı yalanlarsa, ona da zor olanı kolaylaştıracağız."* (Leyl, 5-10) [4]

١٣١٧ - عَنْ عَائِشَةَ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ فِي الْكِتَابِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ، فَإِذَا كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ تَحَوَّلَ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ ، فَمَاتَ فَدَخَلَ النَّارَ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ فِي الْكِتَابِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، فَإِذَا كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ تَحَوَّلَ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، فَمَاتَ فَدَخَلَ الْجَنَّةَ»

1317- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kişi cennet ehlinin amelini işler ama şüphesiz kitapta cehennem ehlinden olduğu yazılıdır. Ölümünden önce hali değişir ve cehennem ehlinin amelini işlemeye başlar. Derken ölür ve cehenneme girer. Şüphesiz kişi cehennem*

4 Önceki iki rivayette geçti.

ehlinin amelini işler ama şüphesiz kitapta cennet ehlinden olduğu yazılıdır. Ölümünden önce hali değişir ve cennet ehlinin amelini işlemeye başlar. Derken ölür ve cennete girer."[5]

١٣١٨ - عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الْبُرْهَةَ مِنْ عُمُرِهِ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، فَإِنْ كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ تَحَوَّلَ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ ، فَمَاتَ فَدَخَلَ النَّارَ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الْبُرْهَةَ مِنْ عُمُرِهِ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَإِذَا كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ تَحَوَّلَ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمَاتَ فَدَخَلَ الْجَنَّةَ»

1318- Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kişi ömrünün bir kısmında cennetliklerin amelini işler. Sonra ölümünden önce hali değişir ve cehennemliklerin amelini işlemeye başlar. Derken ölür ve cehenneme girer. Şüphesiz kişi ömrünün bir kısmında cehennemliklerin amelini işler. Sonra ölümünden önce hali değişir ve cennetliklerin amelini işlemeye başlar. Derken ölür ve cennete girer."*[6]

١٣١٩ - ... عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَعَلِمَ اللهُ أَهْلَ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قَالَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ؟ قَالَ: «اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ»

1319- İmran bin Husayn'dan (r.a.); bir adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah cennetliklerle cehennemlikleri biliyor mu?" diye sordu. *"Evet"* cevabını verdi. Adam "O halde amel edenler niçin amel ediyorlar?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Amel edin! Şüphesiz herkese yaratıldığı şey kolaylaştırılır."*[7]

---

5 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 24806 (6/107) - Ebû Ya'la, Müsned, 4668 (8/128) - Beyhaki, İtikad (1/184) - İshak bin Rahuyeh, Müsned, 837 (2/312). Heysemi, Mecmau'z zevaid'de (7/212) şöyle der: "Bunu birkaç senetle Ahmed ve Ebû Ya'la rivayet etmiştir. Bazı senetlerindeki ravileri sikadır."

6 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 13720 (3/257) - Ziya, Muhtara, 1979 (6/25) - Taberani, Evsat, 6428 (6/285) - Ebû Ya'la, Müsned, 3829 (6/443). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/211) şöyle der: "Bunu Ahmed, Ebû Ya'la, Bezzar ve Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Ravileri sahihin ravileridir."

7 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Tevhid, 7112 (6/2745) - Müslim, Kader, 2649 (4/2041)

١٣٢٠ - عَنْ عَائِشَةَ , رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ الزَّمَنَ الطَّوِيلَ مِن عُمُرِهِ أَوْ كُلَّهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ , وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ عِنْدَ اللهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ , وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ الزَّمَنَ الطَّوِيلَ مِن عُمُرِهِ أَوْ أَكْثَرَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّهُ لَمَكْتُوبٌ عِنْدَ اللهِ مِن أَهْلِ الْجَنَّةِ»

1320- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz kul ömrünün uzun bir döneminde veya hepsinde cennetliklerin amelini işler ama şüphesiz Allah katında cehennemliklerden olduğu yazılıdır. Şüphesi kul ömrünün uzun bir döneminde veya hepsinde cehennemliklerin amelini işler ama şüphesiz Allah katında cennetliklerden olduğu yazılıdır.*"[8]

١٣٢١ - عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ , عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَإِنَّهُ لَمِنْ أَهْلِ النَّارِ , وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَإِنَّهُ لَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ»

1321- Sehl bin Sa'd es-Saidi'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz kul, insanlara göre cennetliklerin amelini işler ama şüphesiz o cehennemliklerdendir. Şüphesiz kişi insanlara göre cehennemliklerin amelini işler ama şüphesiz o cennetliklerdendir.*"[9]

١٣٢٢ - عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِنَاسِ وَإِنَّهُ لَمِنْ أَهْلِ النَّارِ , وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَإِنَّهُ لَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ»

1322- Sehl bin Sa'd es-Saidi'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz kişi, insanlara göre cennetliklerin amelini işler ama şüphesiz o cehennemliklerdendir. Şüphesiz kişi insanlara göre cehennemliklerin amelini işler ama şüphesiz o cennetliklerdendir.*"[10]

---

8 Sahihtir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 252 (1/112). Elbani dedi ki: "Sahih hadistir, ravileri sikadır."
Derim ki: Bu hadis, Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Bk. Müslim, 2651 (4/2042)

9 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhârî, Cihad, 3970 (4/1541) – Müslim, İman, 112 (1/106)

10 Bir önceki rivayete bakınız.

١٣٢٣ - عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ مَا نَعْمَلُ لِأَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَمْ لِأَمْرٍ نَسْتَقْبِلُهُ اسْتِقْبَالًا؟ فَقَالَ: «بَلْ لِأَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ» , فَقَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلٌّ لَا يَنَالُ إِلَّا بِالْعَمَلِ» , قَالَ عُمَرُ: إِذًا نَجْتَهِدُ

1323- … Said bin Müseyyeb'ten rivayet edildiğine göre o, Ebû Hureyre'yi şöyle derken işitmiştir: Ömer bin Hattâb (r.a.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Peygamberi! Biz, bitmiş bir iş için mi amel işliyoruz yoksa başımıza gelecek bir şey için mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Bitip tamamlanmış bir iş için"* buyurdu. Bunun üzerine Ömer: "O halde niçin amel işliyoruz?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Hiç kimse amel olmadan ona ulaşamaz"* buyurdu. Ömer: "O halde bunun için çaba göstereceğiz" dedi.[11]

١٣٢٤ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ , عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ , رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا عَلَى جِنَازَةٍ فَبَيْنَا نَحْنُ بِالْبَقِيعِ , إِذْ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِيَدِهِ مِخْصَرَةٌ , فَجَلَسَ ثُمَّ نَكَتَ بِهَا فِي الْأَرْضِ سَاعَةً , ثُمَّ قَالَ: «مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا قَدْ كُتِبَ مَكَانُهَا مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ , وَإِلَّا قَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةً أَوْ سَعِيدَةً» , قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ: أَفَلَا نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَنَدَعُ الْعَمَلَ؟ قَالَ «لَا , وَلَكِنِ اعْمَلُوا، فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ , أَمَّا أَهْلُ الشَّقَاءِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ الشَّقَاءِ , وَأَمَّا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ السَّعَادَةِ». قَالَ: ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى}

1324- Ebû Abdurrahman'dan; Ali (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bir cenazeye katıldık. Baki Mezarlığı'na vardığımızda Rasûlullah (s.a.v.) oturdu, biz de çevresine oturduk. Derken bir dal alıp onunla yeri eşe-

11 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hibban, Sahih, 108 (1/312) – İbn Ebi Asım, Sünne, 165 (1/72) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1556 (1/540). Bunu Sünne'de Elbani de zikretmiş, sahih ve senetteki ravilerin sika olduğunu söylemiştir.

lemeye başladı. Sonra başını kaldırıp *"İçinizden dünyaya gelen bir nefis yok ki cennet ve cehennemden mekanı, şaki mi said mi olduğu bilinmiş olmasın."* Bunun üzerine orda bulunanlardan bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde amel etmeyi bırakıp (kader) yazımıza dayanmayalım mı?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Hayır, amel edin! Çünkü herkese, kendisi için yaratıldığı şey kolaylaştırılır. Her kim şekavet ehlinden ise, ona şekavet ameli kolaylaştırılır. Her kim de saadet ehlinden ise, ona da saadet ameli kolaylaştırılır."* Rasûlullah (s.a.v.) sonrasında şu âyetleri okudu: *"Artık kim verir, takvalı olur ve en güzel olanı tasdik ederse, ona kolay olanı kolaylaştıracağız. Kim de cimrilik eder, kendini muhtaç değilmiş görür ve en güzel olanı yalanlarsa, ona da zor olanı kolaylaştıracağız."* (Leyl, 5-10) [12]

١٣٢٥ - عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ مَا نَعْمَلُ فِيهِ أَفِي أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ ، أَوْ أَمْرٍ مُبْتَدَإٍ ؟ فَقَالَ: « فِي أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ ، اعْمَلْ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ ، مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلسَّعَادَةِ ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ»

1325- ... Salim bin Abdullah'tan, o babasından; Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! İşlediğimiz fiiller yeni meydana gelmiş bir şey mi, yoksa önceden (takdir edilip) tamamlanan bir şey mi?' diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.) böyle buyurdu: *"Ey Hattab'ın oğlu! Hayır, önceden tamamlanan bir iş için çabalıyoruz. Herkes, ne için yaratıldı ise ona kolayca eriştirilecektir. Kim cennetliklerden ise, cennetliklerin amelini işleyecek ve kim de cehennemliklerden ise, cehennemliklerin amelini işleyecektir."* [13]

١٣٢٦ - عَنْ هِشَامِ بْنِ حَكِيمٍ ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَتُبْتَدَأُ الْأَعْمَالُ أَمْ قَدْ قُضِيَ الْقَضَاءُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَخَذَ ذُرِّيَّةَ آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ثُمَّ أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ ، ثُمَّ أَفَاضَ بِهِمْ فِي

---

12 İsnadı sahihtir. Bk. Abd bin Humeyd, Müsned, 84 (1/57) - Abdurrezzak, Musannef, 20074 (11/115).

13 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 2135 (4/445). Tirmizi dedi ki: "Hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 196 (1/29) - Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 11 (1/4) - Ebû Ya'la, Müsned, 5571 (9/421) - Abdullah bin Ahmed, Müsned, 855 (2/394)

كَفَّيْهِ , ثُمَّ قَالَ: هَؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَهَؤُلَاءِ فِي النَّارِ , فَأَهْلُ الْجَنَّةِ يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ , وَأَهْلُ النَّارِ يُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ »

1326- ... Hişam bin Hakim anlatıyor: Bir adam, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip "Ey Allah'ın Rasûlü! Ameller yeni mi başlarlar yoksa onlar hükmü kesinleşmiş bir kaza/kader midir?" Rasûlullah (s.a.v.) şöyle cevap verdi: "*Şüphesiz ki Allah Teâlâ, ademoğlunun sırtlarından zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şahit tuttu. Sonra onları avucuna doldurdu ve 'Bunlar cennet için, bunlar da cehennem için' buyurdu. Artık cennet halkı için cennetliklerin ameli kolaylaştırılır, cehennem halkı için de cehennemliklerin ameli kolaylaştırılır.*"[14]

١٣٢٧ - عَنْ شُفَيِّ بْنِ مَاتِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ , فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ , ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ , فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا، وَقَالَ: «هَذَا كِتَابُ أَهْلِ النَّارِ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ , ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ , فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا» , فَقَالَ أَصْحَابُهُ: فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ أَمْرًا قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ فَقَالَ: «سَدِّدُوا وَقَارِبُوا فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ عَمِلَ أَيَّ عَمَلٍ , وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَيَّ عَمَلٍ» , ثُمَّ قَالَ بِيَدِهِ فَنَبَذَهَا , ثُمَّ قَالَ: " فَرَغَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ {فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ} [الشورى: ٧] »

1327- ... Şüfey bin Mati'den; Abdullah bin Amr bin Âs (r.anhumâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: "*Bu, âlemlerin Rabbinin katından bir kitaptır. İçinde de cennetlik olanların isimleri, babalarının ve kabilelerinin isimleri bulunmaktadır. Cennetlikler ilk kişiden son kişiye kadar hepsi yazılmış olup, bunlar asla ne artacak, ne de*

---

14 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (9/117) – Şeybani, el-Âhâd, 599 (1/424) – Taberani, Kebir, 2664 (8/191) – İbn Ebi Asım, Sünne, 168 (1/73). Şeyh Elbani dedi ki: "İsnadı sahihtir. Senetteki ravilerinin tümü sikadır."

eksileceklerdir" buyurdu. Sonra (sol elindekini) göstererek: *"Bu da âlemlerin Rabbinin katından olan bir kitaptır. İçinde de cehennemlik olanların isimleri, babalarının ve kabilelerinin isimleri bulunmaktadır. Cehennemlik olanlar, ilk kişiden son kişiye kadar hepsi yazılmış olup, bunlar asla ne artacak, ne de eksileceklerdir"* buyurdu. Ashâb: "Ey Allah'ın Rasûlü! Madem her şey yazılıp bitmiş. o halde neden amel işliyoruz?" diye sorunca Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dosdoğru olun ve amellerinizi arttırın! Çünkü cennetlik olan kişinin ameli, hangi ameli yaparsa yapsın cennetlik olan kişilerin ameliyle son bulacaktır. Cehennemlik olanın ameli de, hangi ameli yaparsa yapsın en sonunda cehennemlik olanların ameli ile son bulacaktır."* Sonra Rasûlullah (s.a.v.) ellerini geri çekti ve: *"Rabbiniz kullarından yana işini bitirmiştir. "Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir."* buyurdu.[15]

١٣٢٨ - عَنْ عِكْرِمَةَ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَسَمِعَ نَاسًا يَذْكُرُونَ الْقَدَرَ فَقَالَ: «وَإِنَّكُمْ قَدْ أَخَذْتُمْ فِي شُعْبَتَيْنِ بَعِيدَتَيِ الْغَوْرِ , فِيهِمَا أُهْلِكَ أَهْلُ الْكِتَابِ» , وَلَقَدْ أَخْرَجَ يَوْمًا كِتَابًا فَقَالَ: «هَذَا كِتَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فِيهِ تَسْمِيَةُ أَهْلِ النَّارِ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ وَعَشَائِرِهِمْ، مُجْمَلٌ عَلَى آخِرِهِمْ لَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ , فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ , وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ» , ثُمَّ أَخْرَجَ كِتَابًا آخَرَ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ: «هَذَا كِتَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ , فِيهِ تَسْمِيَةُ أَهْلِ الْجَنَّةِ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ وَعَشَائِرِهِمْ، مُجْمَلٌ عَلَى آخِرِهِمْ، لَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ , فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ»

1328- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) dışarı çıktığında, bazı kimselerin kader hakkında konuştuklarını işitti. Bunun üzerine: *"Dibi olmayan iki konuya dalmışsınız. Ehl-i Kitap, bu iki konu hakkında helâk oldu"* buyurdu. Ardından bir kâğıt çıkararak şöyle buyurdu: *"Bu, Rahman ve Rahim olan Allah'tan bir kâğıttır. Onda cehennemliklerin isimleri, babalarının isimleri, atalarının, kabilelerinin ve aşiretlerinin isimleri vardır. Son kişiye kadar hepsi yazılmış olup, bunlar eksilmeyeceklerdir. Bir*

15 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 2141 (4/449) – Ahmed, Müsned, 6563 (2/167) – İbn Ebi Asım, Sünne, 248 (1/154) – İbn Vehb, Kader, 13 (1/83) – Elbani, Sahiha, 848.

grup cennette ve bir grup da cehennemdedir." Sonra başka bir kâğıt çıkarıp onlara okudu ve şöyle buyurdu: *"Bu, Rahman ve Rahim olan Allah'tan bir kâğıttır. Onda cennetliklerin isimleri, babalarının isimleri, atalarının, kabilelerinin ve aşiretlerinin isimleri vardır. Son kişiye kadar hepsi yazılmış olup, bunlar eksilmeyeceklerdir. Bir grup cennette ve bir grup da cehennemdedir."* (Şura, 7) [16]

16 İsnadı hasendir. Ayrıca 1277.ci rivayette geçmişti.

ALLAH TEÂLÂ'NIN ÂDEM'İN ZÜRRİYETİNİ SIRTLARINDAN ALIP ONLARI BİR GRUBU CENNET VE BİR GRUBU DA CEHENNEM İÇİN OLMAK ÜZERE İKİ FIRKAYA AYIRDIĞINA İMÂN

١٣٢٩ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ آدَمَ حِينَ خَلَقَهُ , فَضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُمْنَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً بَيْضَاءَ كَأَنَّهُمُ الذَّرُّ , وَضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُسْرَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً سَوْدَاءَ كَأَنَّهُمُ الْحُمَمُ , فَقَالَ لِلَّتِي فِي يَمِينِهِ: إِلَى الْجَنَّةِ وَلَا أُبَالِي، وَقَالَ لِلَّتِي فِي يَسَارِهِ: إِلَى النَّارِ وَلَا أُبَالِي «

1329- Ebû Derdâ'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, Âdem'i yarattıktan sonra sağ omzuna vurup un gibi beyaz olan bir zürriyet çıkardı. Sonra sol omzuna vurup kül gibi siyah olan bir zürriyet çıkardı. Sonra da sağ avucunda bulunanlara: "Bunların (beyazların) yaptıklarına aldırmadan cennete koyacağım" buyurdu. Sol avucunda bulunanlara da: "Şunların (siyahların) da yaptıklarına aldırmadan cehenneme koyacağım" buyurdu.*[17]

١٣٣٠ - عَنْ أَبِي مُوسَى , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبَضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ , فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدْرِ الْأَرْضِ , مِنْهُمُ الْأَحْمَرُ وَالْأَسْوَدُ وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَبَيْنَ ذَلِكَ , وَالْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ»

1330- Ebû Musa'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, Âdem'i yeryüzünün her tarafından aldığı bir avuç topraktan yarattı. Bu sebeple Âdem'in zürriyeti yeryüzünün renkleri kadar değişik şekillerde çoğal-*

17 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 27528 (6/441) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1059 (2/466). Heysemi dedi ki: "Bunu Ahmed, Bezzar ve Taberani rivayet etmiştir, ravileri sahihin ravileridir." Bk. Mecmau'z Zevaid (7/185)

dılar. Dolayısıyla kimi kızıl. kimi siyah, kimi yumuşak, kimi sert, kimi iyi, kimi kötü ve kimi de bunlar arasındadır."[18]

١٣٣١ - عن أبي موسى عن النبيّ صلّى الله عليه وسلّم قال: «إنّ الله خلق آدم بقبضة قبضها من جميع الأرض فجاء بنو آدم على قدر الأرض فجاء منهم الأسود والأبيض والأحمر وبين ذلك الخبيث والطيّب والسهل وبين ذلك»

1331- Ebû Musa'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah Adem'i yeryüzünün tümünden avuçladığı bir avuç (toprak) ile yarattı. Ademoğlu da toprağa göre siyah, beyaz, kırmızı renkte ve bunlar arasında pis, temiz ve uyumlu olarak gelir."*

١٣٣٢ - عن غنيم بن قيس، عن أبي موسى الأشعري، قال: والمسجد يومئذ مغرّز بالقصب قال: وهو قائم على رجليه يعلّمنا القرآن آية آية ونحن صفّ بين يديه، فقال أبو موسى: قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم: "إنّ الله عزّ وجلّ يوم خلق آدم قبض من صلبه قبضتين فوقع كلّ طيّب بيمينه وكلّ خبيث بشماله، فقال: هؤلاء أصحاب اليمين ولا أبالي، وهؤلاء أصحاب الجنّة ولا أبالي، وهؤلاء أصحاب الشمال ولا أبالي، وهؤلاء أصحاب النار ولا أبالي، ثمّ أعادهم في صلب آدم فهم يتناسلون الآن»

1332- Guneym bin Kays'dan, Ebû Musa (r.a.) şöyle dedi: "O günlerde mescid, kamışlarla kaplı idi. Rasûlullah (s.a.v.) ayakta, bize âyet âyet Kur'an'ı öğretirdi. Biz, saf halinde onun önünde olurduk. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Aziz ve yüce olan Allah, Âdem'i yarattı. Onun sulbünden iki avuç aldı. Her iyi olan sağ elinden ve her kötü de sol elinden düştü. Ardından Allah: "Bunlar sağ ehlidir, aldırmam. Bunlar cennetliklerdir, aldırmam. Şunlar da sol ehlidir, aldırmam. Şunlar da cehennemliktir, aldır-*

18 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 2955 (5/187). Tirmizi dedi ki: "Hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. Ebû Davud, Sünne, Kader, 4693 (4/2004) – Ahmed, Müsned (4/406)

mam" buyurdu. Sonra onları Âdem'in sulbüne geri koydu. Onlar, şu anda çoğalmaktadırlar."[19]

١٣٣٣ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " فِي الْقَبْضَتَيْنِ: هَذِهِ فِي الْجَنَّةِ وَلَا أُبَالِي , وَهَذِهِ فِي النَّارِ وَلَا أُبَالِي »

1333- ... Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İki avuç; bu avuç cennettedir ve buna aldırmam. Şu avuç da cehennemdedir, buna da aldırmam."*[20]

١٣٣٤ - عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: مَسَحَ اللهُ ظَهْرَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ , فَأَخْرَجَ فِي يَمِينِهِ كُلَّ طَيِّبٍ , وَأَخْرَجَ فِي يَدِهِ الْأُخْرَى كُلَّ خَبِيثٍ »

1334- ... Habib bin Ebi Sabit'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Allah, Âdem'in (a.s.) sırtını sıvazladı. Sağ elinden her iyiyi ve diğer elinden de her kötüyü çıkardı.[21]

١٣٣٥ - عَنِ ابْنِ سَابِطٍ , قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ فَكَانُوا قَبْضَتَيْنِ فَقَالَ لِمَنْ فِي يَمِينِهِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ , وَقَالَ لِمَنْ فِي الْأُخْرَى: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي , فَذَهَبَتَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

1335- İbn Sabit'ten; Ebû Bekir (r.a.) şöyle dedi: "Allah, mahlûkatı yarattı. Onlar, iki avuçtadır. Sağ elindekilere: "Cennete selâmetle girin" buyurdu. Sol elindekilere de: "Cehenneme girin, önemsemem" buyurdu. Her ikisi de kıyamet günü oralara gidecektir.[22]

---

19 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 203 (1/89). Elbani dedi ki: "İsnadı çok zayıftır. Senedinde Yezid bin Eban er-Rakkaşi vardır. Nesai ve başkalarının da söylediği üzere metruktür. Yine senedinde Ravh bin Müseyyeb vardır, kavi değildir."

20 İsnadı sahihtir. Heysemi dedi ki: "Bunu Bezzar rivayet etmiştir, Nemir bin Hilal dışındaki ravileri, sahihin ravileridir. Bununla birlikte Ebû Hatim, Nemir'i sika saymıştır."

21 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (9/111) – İbn Sa'd, Tabakat-ı Kübra (1/27)

22 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1204 (1/427) – Acurri, Şeria, 453 (1/394).

١٣٣٦ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَخَذَ مِيثَاقَهُ , وَمَسَحَ ظَهْرَهُ مِن ذُرِّيَّتِهِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ , فَكَتَبَ آجَالَهُمْ وَأَرْزَاقَهُمْ وَمَصَائِبَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ , أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى شَهِدْنَا »

1336- Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Allah Teâlâ Âdem'i yaratıp sırtını sıvazladı, zürriyetini zerreler halinde sulbünden çıkarıp onlardan söz aldı. Onların ecellerini, rızıklarını ve başlarına gelecek olan şeyleri yazdı. Onları, kendilerine karşı şahit tuttu: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorunca, onlar: "Elbette Rabbimizsin. Biz buna şahit olduk" dediler.[23]

١٣٣٧ - عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ , عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْب , فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ} [الأعراف: ١٧٢] إِلَى قَوْلِهِ {أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ} [الأعراف: ١٧٣] قَالَ: جَمَعَهُمْ جَمِيعًا فَجَعَلَهُمْ أَزْوَاجًا , ثُمَّ صَوَّرَهُمْ ثُمَّ اسْتَنْطَقَهُمْ , فَقَالَ {أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ} [الأعراف: ١٧٢] لَمْ نَعْلَمْ بِهَذَا , قَالُوا: نَشْهَدُ أَنَّكَ رَبُّنَا وَإِلَهُنَا , لَا رَبَّ لَنَا غَيْرُكَ , وَلَا إِلَهَ لَنَا غَيْرُكَ، قَالَ: فَإِنِّي سَأُرْسِلُ إِلَيْكُمْ رُسُلِي , وَأُنْزِلُ عَلَيْكُمْ كُتُبِي , فَلَا تُكَذِّبُوا بِرُسُلِي , وَصَدِّقُوا بِوَعْدِي , فَإِنِّي سَأَنْتَقِمُ مِمَّنْ أَشْرَكَ بِي وَلَمْ يُؤْمِنْ بِي، قَالَ: فَأَخَذَ عَهْدَهُمْ وَمِيثَاقَهُمْ , ثُمَّ رَفَعَ أَبَاهُمْ آدَمَ عَلَيْهِمْ , فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ , فَرَأَى فِيهِمُ الْغَنِيَّ وَالْفَقِيرَ , وَحَسَنَ الصُّورَةِ وَدُونَ ذَلِكَ، فَقَالَ: رَبِّ لَوْ شِئْتَ سَوَّيْتَ بَيْنَ عِبَادِكَ، قَالَ: إِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ أُشْكَرَ، قَالَ: وَالْأَنْبِيَاءُ فِيهِمْ يَوْمَئِذٍ مِثْلُ السُّرُجِ، قَالَ: وَخُصُّوا بِمِيثَاقٍ آخَرَ لِلرِّسَالَةِ أَنْ يُبَلِّغُوهَا، قَالَ: فَهُوَ قَوْلُهُ: {وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِن نُوحٍ} [الأحزاب: ٧] قَالَ: وَهُوَ قَوْلُهُ {فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا} [الروم: ٣٠] وَهُوَ قَوْلُهُ {وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنَّ

23 Bk. Taberi, Tefsir (9/112)

وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ} [الأعراف: ١٠٢].قَالَ: وَذَلِكَ قَوْلُهُ {وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ} [المائدة: ٧]

قَالَ: فَكَانَ فِي عِلْمِ اللهِ يَوْمَئِذٍ مَنْ يُكَذِّبُهُ وَمَنْ يُصَدِّقُهُ، قَالَ: وَكَانَ رُوحُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مِنْ تِلْكَ الْأَرْوَاحِ الَّتِي أَخَذَ اللهُ عَهْدَهَا وَمِيثَاقَهَا فِي زَمَنِ آدَمَ , فَأَرْسَلَهُ اللهُ إِلَى مَرْيَمَ فِي صُورَةِ بَشَرٍ , {فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا} [مريم: ١٧]، {قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا} [مريم: ٢٠] قَالَ: فَحَمَلَتِ الَّذِي فِي بَطْنِهَا، قَالَ أُبَيٌّ: فَدَخَلَ مِنْ فِيهَا

1338- Ebû'l Âliye'den; Ubeyy bin Ka'b (r.a.) *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. Yahut "Bizden önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlar. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz. Şimdi batılcıların işlediği yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" dememeniz içindir."* (A'raf, 172/173). âyetleri hakkında şöyle dedi: "Allah, onları topladı ve onları eşler kıldı. Sonra onlara sûret verdi ve konuşturdu. *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* demişti. Onlar da, *"Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)"* demişlerdi Bu, bunu bilmiyorduk dememeniz içindi. Onlar: *"Senin, bizim Rabbımız ve ilâhımız olduğuna şehâdet ederiz. Bizim senden başka Rabbimiz ve senden başka ilahımız yoktur"* dediler. Allah: *"Size elçilerimi gönderecek ve kitaplarımı indireceğim. Elçilerimi yalanlamayın ve vaadime inanın. Bana ortak koşandan ve bana iman etmeyenden intikam alacağım"* buyurdu. Ardından onlardan söz aldı. Sonra ataları Âdem'i yükseltti. Âdem onlara baktığında aralarında zengin-fakir, güzel ve çirkin olanları görünce: "Rabbim! Kullarını eşit kılsaydın" dedi. Allah: "Ben, bana şükredilmesinden hoşlanırım" buyurdu. Âdem, onların aralarında üzerlerindeki nurdan dolayı kandiller gibi parlayan peygamberleri gördü. Onlardan özel olarak risalet ve nübüvvet misakı da alınmıştı. Allah şöyle buyurur: *"Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sağlam bir söz almıştık."* (Ahzab, 2). *"O halde hanif olarak yüzünü dine, Allah'ın -insanları üzerinde yarattığı- fıtratına çevir. Allah'ın yarat-*

masında hiçbir değişiklik yoktur." (Rum, 30) *"Bu da, ilk uyarıcılardan biridir."* (Necm, 56). *"Onların çoğunda bir ahit bulamadık. Onların çoğunu ancak fasıklar olarak bulduk."* (A'raf, 102). *"Sonra onun ardından kavimlerine resuller gönderdik. Derken onlara apaçık deliller ile geldiler. Ne var ki daha önce yalanladıkları şeye iman edecek değillerdi."* (Yunus, 74)

Kimin yalanlayıp kimin tasdik edeceği, o gün Allah'ın ilminde idi. İsa bin Meryem'in ruhu da, Âdem zamanında Allah'ın kendisinden söz aldığı ruhlar arasında idi. Allah Cebrail'i, insan sûretinde Meryem'e gönderdi. Ona düzgün suretli bir insan olarak gözüktü. Meryem: ""Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi." Karnındakine hamile oldu ve muhatap olduğu, ağzından girdi."[24]

١٣٣٨ - عَنْ سَعِيدٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: أَخَذَ اللهُ ذُرِّيَّةَ آدَمَ مِنْ صُلْبِهِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ، فَقَالَ: يَا فُلَانُ , اعْمَلْ كَذَا , وَيَا فُلَانُ اسْمُكَ كَذَا , ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَتَيْنِ: قَبْضَةً بِيَمِينِهِ , وَقَبْضَةً بِيَدِهِ الْأُخْرَى , فَقَالَ لِمَنْ فِي يَمِينِهِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ , وَقَالَ لِمَنْ فِي يَدِهِ الْأُخْرَى: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي فَمَضَتْ

1338- ... Said'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Allah Teâlâ, Âdem'in zürriyetini sulbünden zerreler şeklinde aldı ve: "Ey filan! Şu şekilde amelde bulun!", "Ey falan! Senin adın şudur" buyurdu. Sonra iki avuç aldı. Birini sağ ve diğerini de sol eline aldı. Sağ elindekilere: "Cennete selâmetle girin" derken, diğer elindekilere: "Cehenneme girin, aldırmam" buyurdu. Hüküm de bu şekilde takdir edildi.[25]

١٣٣٩ - عَنِ الرَّبِيعِ، أَبِي الْعَالِيَةِ , عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ , فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّاتِهِمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ) - قَرَأَ يَحْيَى - إِلَى قَوْلِهِ {الْمُبْطِلُونَ} [الأعراف: ١٧٣] قَالَ: جَمَعَهُمْ وَاسْتَنْطَقَهُمْ , فَتَكَلَّمُوا , وَأَخَذَ عَلَيْهِمُ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ

24 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 991 (1/355) - Taberi, Tefsir (6/36) - Hakim, Müstedrek (2/353) - Ebû Abdullah el-Makdisi, Muhtara, 1158 (3/364) - Ahmed, Müsned, 21170 (5/135) - İbn Hacer, İsabe (4/762). İbn Hacer, senedinin kavi olduğunu söylemiştir.

25 Bk. Taberi, Tefsir (9/111) - Taberi, Tarih (1/86)

قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ يَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ) إِلَى قَوْلِهِ {أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ} [الأعراف: ١٧٣] قَالَ: فَإِنِّي أُشْهِدُ عَلَيْكُمُ السَّمَوَاتِ السَّبْعَ وَالْأَرَضِينَ السَّبْعَ ، وَأُشْهِدُ عَلَيْكُمْ أَبَاكُمْ أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: لَمْ نَعْلَمْ بِهَذَا، إِنَّهُ لَا إِلَهَ غَيْرِي وَلَا رَبَّ غَيْرِي ، فَلَا تُشْرِكُوا بِي شَيْئًا ، فَإِنِّي سَأُرْسِلُ إِلَيْكُمْ رُسُلِي تُذَكِّرُكُمْ عَهْدِي وَمِيثَاقِي ، وَأُنْزِلُ عَلَيْكُمْ كِتَابِي ، قَالُوا: شَهِدْنَا أَنَّكَ رَبُّنَا وَإِلَهُنَا ، لَا رَبَّ لَنَا غَيْرُكَ، وَلَا إِلَهَ لَنَا غَيْرُكَ ، فَأَقَرُّوا يَوْمَئِذٍ بِالطَّاعَةِ ، وَرَفَعَ عَلَيْهِمْ أَبَاهُمْ آدَمَ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ ، فَرَأَى فِيهِمُ الْغَنِيَّ وَالْفَقِيرَ ، وَحَسَنَ الصُّورَةِ وَدُونَ ذَلِكَ ، فَقَالَ: رَبِّ لَوْ شِئْتَ سَوَّيْتَ بَيْنَ عِبَادِكَ؟ قَالَ: إِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ أُشْكَرَ ، وَرَأَى فِيهِمُ الْأَنْبِيَاءَ مِثْلَ السُّرُجِ عَلَيْهِمُ النُّورُ ، وَخُصُّوا بِمِيثَاقٍ آخَرَ فِي الرِّسَالَةِ وَالنُّبُوَّةِ وَهُوَ الَّذِي يَقُولُ: {وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا} [الأحزاب: ٧] وَهُوَ الَّذِي يَقُولُ: {فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ} [الروم: ٣٠] قَالَ: وَكَانَ رُوحُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي تِلْكَ الْأَرْوَاحِ الَّتِي أُخِذَ عَلَيْهَا الْمِيثَاقُ ، فَأَرْسَلَ ذَلِكَ الرُّوحَ إِلَى مَرْيَمَ قَالَ {فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا} [مريم: ١٨] حَتَّى بَلَغَ {مَقْضِيًّا} [مريم: ٢١] قَالَ: فَحَمَلَتْهُ، قَالَ: حَمَلَتِ الَّذِي خَاطَبَهَا وَهُوَ رُوحُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ

1339- ... Rebi'den, o Ebû'l Âliye'den; Ubeyy bin Ka'b (r.a.), *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. Yahut "Bizden önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlar. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz. Şimdi batılcıların işlediği yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" dememeniz içindir."* (A'raf, 172/173) âyetleri hakkında şöyle dedi: "Allah, kıyamet gününe kadar olacakların tamamını o gün huzurunda topladı, ardından onları konuşturdu.

Onlardan söz aldı ve onları kendilerine karşı şahit tuttu. "*...onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. Yahut "Bizden önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlar. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz. Şimdi batılcıların işlediği yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" dememeniz içindir.*" (A'raf, 172/173) Allah: "*Yedi kat semâyı ve yedi kat arzı size şahit tutuyorum. Atanız Âdem'i size şahit kılıyorum ki, kıyamet günü biz bunu bilmiyorduk demeyesiniz. Bilin ki, benden başka ilah yoktur, benden başka Rab yoktur. Bana hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ben size, ahdimi ve misakımı hatırlatacak elçiler gönderecek, size kitaplarımı indireceğim*" buyurdu. "Onlar da: "Senin, bizim Rabbimiz ve ilâhımız olduğuna şehâdet ederiz. Bizim senden başka Rabbimiz ve senden başka ilahımız yoktur" deyip o gün Allah'a itaat ettiklerini kabul ettiler.

Bu durum ataları Âdem'e yükseltildi ve Âdem onlara baktı. Aralarında zengin-fakir, güzel ve çirkin olanları görünce: "Rabbim! Kullarını eşit kılsaydın" dedi. Allah: "Ben, bana şükredilmesinden hoşlanırım" buyurdu. Âdem, onların aralarında üzerlerindeki nurdan dolayı kandiller gibi parlayan peygamberleri gördü. Onlardan özel olarak risalet ve nübüvvet misakı da alınmıştı. Allah şöyle buyurur: "*Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sağlam bir söz almıştık.*" (Ahzab, 7). "*Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur...*" (Rum, 30). İsa bin Meryem'in ruhu da, Âdem zamanında Allah'ın kendisinden söz aldığı ruhlar arasında idi. Allah bu ruhu Meryem'e gönderdi. "*Böylece ona ruhumuz (Cibril'i) göndermiştik, o da, düzgün bir beşer kılığında görünmüştü. Meryem, "Senden, Rahmân'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)" dedi.*" (Meryem, 17-18) Bu, emre bağlanmış bir işti. Meryem ona hamile kaldı. Kendisi ile konuşan İsa'nın (a.s.) ruhuna hamile kaldı." Mukatil bin Hayyan, Ebu'l-Âliye'ye: "Bu ruh nereden girdi?" diye sorunca, Ebu'l-Âliye, Ubeyy bin Ka'b'dan nakledерek onun ağzından girdiğini söyledi.[26]

26 Bk. 1337.ci rivayet.

١٣٤٠ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ ضَرَبَ مَنْكِبَهُ الْأَيْمَنَ، يَعْنِي مَنْكِبَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ , فَخَرَجَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَخْلُوقَةٍ لِلْجَنَّةِ بَيْضَاءَ نَقِيَّةً , فَقَالَ: هَؤُلَاءِ أَهْلُ الْجَنَّةِ , ثُمَّ ضَرَبَ مَنْكِبَهُ الْأَيْسَرَ , فَخَرَجَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَخْلُوقَةٍ لِلنَّارِ سَوْدَاءَ , فَقَالَ: هَؤُلَاءِ أَهْلُ النَّارِ , ثُمَّ أَخَذَ عَهْدَهُ عَلَى الْإِيمَانِ بِهِ وَالْمَعْرِفَةِ لَهُ وَلِأَمْرِهِ، وَقَالَ مَرَّةً: وَالتَّصْدِيقِ بِأَمْرِهِ بَنِي آدَمَ كُلَّهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ , فَآمَنُوا وَصَدَّقُوا وَعَرَفُوا وَأَقَرُّوا

1340- ... Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Doğrusu Allah Teâlâ onun –yani Âdem'in (a.s.)- sağ omzuna vurdu. Derken cennet için yaratılan her nefis bembeyaz ve tertemiz bir şekilde çıkıverdi. Bunun üzerine 'Bunlar cennet ehlidir' buyurdu. Sonra sol omzuna vurdu. Derken cehennem için yaratılan her nefis simsiyah çıkıverdi. Bunun üzerine 'Bunlar cehennem ehlidir' buyurdu. Sonra onlardan O'na iman edecekleri, O'nu ve emirlerini tanıyacakları, emirlerini tasdik edecekleri üzere misak aldı. Onları nefislerine şahit tuttu. Tüm âdemoğlu bu misaka iman etti, doğruladı, tanıdı ve ikrar etti."[27]

١٣٤١ - ... عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّاتِهِمْ) قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ فَأَخَذَ مِيثَاقَهُ أَنَّهُ رَبُّهُ , وَكَتَبَ أَجَلَهُ وَرِزْقَهُ وَمُصِيبَتَهُ , ثُمَّ أَخْرَجَ وَلَدَهُ مِنْ ظَهْرِهِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ , فَأَخَذَ مَوَاثِيقَهُمْ أَنَّهُ رَبُّهُمْ , وَكَتَبَ آجَالَهُمْ وَأَرْزَاقَهُمْ وَمُصِيبَاتِهِمْ

1341- ... Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"Hani Rabbin Âdemoğlunun sırtlarından zürriyetlerini çıkarmış..."* (A'raf, 172) âyeti hakkında dedi ki: "Allah, Âdem'i yarattı ve Rabbi olduğuna dair ondan söz aldı. Ecelini, rızkını ve başına gelecekleri yazdı. Sonra onun belinden zerreler gibi evlatlarını çıkardı. Onlardan da Rableri olduğuna dair söz aldı, ardından onların ecellerini, rızıklarını ve başlarına gelecekleri yazdı."[28]

27 Bk. Taberi, Tefsir (9/114)
28 Bk. 1336.cı rivayet.

١٣٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو نَعَامَةَ السَّعْدِيُّ , قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ , فَحَمِدْنَا اللهَ وَأَثْنَيْنَا عَلَيْهِ وَدَعَوْنَاهُ، قَالَ: فَقُلْتُ: لَأَنَا بِأَوَّلِ هَذَا الْأَمْرِ أَشَدُّ فَرَحًا مِنِّي بِآخِرِهِ , فَقَالَ أَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ: ثَبَّتَكَ اللهُ، كُنَّا عِنْدَ سَلْمَانَ , فَحَمِدْنَا اللهَ وَدَعَوْنَاهُ وَذَكَرْنَاهُ فَقُلْتُ: لَأَنَا بِأَوَّلِ هَذَا الْأَمْرِ أَشَدُّ فَرَحًا مِنِّي بِآخِرِهِ , فَقَالَ لِي سَلْمَانُ: ثَبَّتَكَ اللهُ إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَسَحَ ظَهْرَهُ , فَأَخْرَجَ مِنْ ظَهْرِهِ مَا هُوَ ذَارٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ , فَخَلَقَ اللهُ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى , وَالشِّقْوَةَ وَالسَّعَادَةَ , وَالْأَرْزَاقَ وَالْآجَالَ وَالْأَلْوَانَ , فَمَنْ عَلِمَ مِنْهُ الْخَيْرَ فَعَلَى الْخَيْرِ وَمَجَالِسِ الْخَيْرِ , وَمَنْ عَلِمَ مِنْهُ الشِّقْوَةَ فَعَلَى الشَّرِّ وَمَجَالِسِ الشَّرِّ

1342- Ebû Neâme es-Sa'di dedi ki: Bir keresinde Ebû Osman el-Hindi'nin yanındaydık. Allah'a hamd ettik, senâda bulunup dua ettik. Ben: "Benim bu işin baş tarafıyla sevinmem, sonrasına olan sevinmemden daha fazladır" dedim. Ebu Osman şöyle dedi: "Allah sana sebat versin. Bizler, Selman'ın yanında idik. Allah'a hamd ettik, O'nu zikrettik ve dua ettik. Ben: "Bu işin baş tarafıyla sevinmem, sonrasına olan sevinmemden daha fazladır" dedim. Bunun üzerine Selman şöyle dedi: "Allah sana sebat versin. Allah, Âdem'i yarattıktan sonra sırtını sıvazladı. Onun sırtından kıyamet gününe kadar yaratacaklarının hepsini çıkardı. Erkeği, dişiyi, bedbahtlığı, saadeti, rızıkları, ecelleri, renkleri hep yarattı. Saadet yolunu bilip izleyen, hayır işler yapar ve hayır meclislerinde oturup kalkar. Bedbahtlığı bilen kimse de şer işler ve şer meclislerinde oturup kalkar."[29]

١٣٤٣ - ... عَنْ أَيُّوبَ , عَنْ أَبِي قِلَابَةَ , عَنْ أَبِي صَالِحٍ: أَنَّ اللهَ , عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَخَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ النَّارَ , وَخَلَقَ آدَمَ ثُمَّ نَثَرَ ذُرِّيَّتَهُ فِي كَفِّهِ , ثُمَّ أَفْضَى بِهِمَا ثُمَّ قَالَ: هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ وَلَا أُبَالِي , وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ وَلَا أُبَالِي , وَكَتَبَ أَهْلَ الْجَنَّةِ وَمَا هُمْ عَامِلُونَ , وَكَتَبَ أَهْلَ النَّارِ وَمَا هُمْ عَامِلُونَ، ثُمَّ طُوِيَ الْكِتَابُ وَرُفِعَ

29 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1241 (1/437) – Acurri, Şeria, 469 (1/405)

1343- ... Eyyub'tan; o Ebû Kılâbe'den; Ebû Salih dedi ki: "Allah Teâlâ, gökleri, yeri, cenneti ve cehennemi yarattı. Âdem'i yarattı, ardından onun zürriyetini avucuna yaydı. Sonra onları çıkardı ve: "Bunlar, bunun içindir aldırmam. Şunlar da şunun içindir, buna da aldırmam." Allah, cennetlikleri ve onların işleyecekleri amelleri yazdığı gibi cehennemlikleri ve onların işleyecekleri amelleri de yazdı. Sonra kitap dürüldü ve kalem kaldırıldı.[30]

١٣٤٤ - ... عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ , عَنْ أَبِي قِلَابَةَ , قَالَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ. , ثُمَّ ذَكَرَ مَعْنَاهُ وَزَادَ: فَأَلْقَى اللهُ الَّذِي فِي يَمِينِهِ عَنْ يَمِينِهِ، وَالَّذِي فِي يَدِهِ الْأُخْرَى عَنْ شِمَالِهِ , وَقَالَ: ثُمَّ طُوِيَ الْكِتَابُ , وَرُفِعَ الْقَلَمُ

1344- ... Eyyub es-Sahtiyani'den, o Ebû Kılâbe'den... Ravi daha sonra yukarıdaki rivayeti mana ile rivayet edip şu ziyadede bulundu: "Derken Allah sağ elindekileri sağ elinden, diğer elindekileri sol elinden attı. Sonra kitap dürülüp kaldırıldı."[31]

---

30 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Vehb, Kitabu'l Kader, 12 (1/81)
31 Bir önceki rivayete bakınız.

ALLAH TEÂLÂ'NIN GÖKLERİ VE YERİ YARATMADAN ÖNCE KADERİ BELİRLEDİĞİNE VE BUNA KARŞI GELEN KİMSENİN HELAK OLAN GRUPLARDAN OLDUĞUNA İMÂN

١٣٤٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " كَتَبَ اللهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ كُلَّهَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ »

1345- ... Abdullah bin Amr dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Allah gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce arşı su üzerindeyken tüm mahlukatın kaderlerini yazdı."*[32]

١٣٤٦ - أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيَّ , يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «قَدَّرَ اللهُ الْمَقَادِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ»

1346- ... Ebû Abdurrahman el-Hubuli dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Allah gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce kaderleri takdir etti."*[33]

١٣٤٧ - حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ , قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هَانِئٍ , فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِإِسْنَادِهِ

---

32 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2653 (4/2044)

33 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 2156 (4/458) – Ahmed, Müsned, 6579 (2/169) – Abd bin Humeyd, Müsned, 343 (1/136) – İbn Hibban, Sahih, 6138 (14/508)

1347- Leys bin Sa'd dedi ki: Bize Ebû Hani tahdis etti... Ravi daha sonra isnadıyla hadisi zikretti.[34]

١٣٤٨ - عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ , قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ أَعُلِمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قَالَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ؟ قَالَ: «اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ»

1348- İmran bin Husayn'dan (r.a.); bir adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah cennetliklerle cehennemlikleri biliyor mu?" diye sordu. *"Evet"* cevabını verdi. Adam "O halde amel edenler niçin amel ediyorlar?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Amel edin! Herkese yaratıldığı şey kolaylaştırılır."*[35]

١٣٤٩ - عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ , قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَعُلِمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: «نَعَمْ» قِيلَ: فَفِيمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ؟ قَالَ: كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ «

1349- ... İmran bin Husayn (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah cennetliklerle cehennemlikleri biliyor mu?" diye soruldu. *"Evet"* cevabını verdi. Bunun üzerine "O halde amel edenler niçin amel ediyorlar?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Amel edin! Herkese yaratıldığı şey kolaylaştırılır."*[36]

١٣٥٠ - ... عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ كُلَّ نَفْسٍ , فَكَتَبَ حَيَاتَهَا , وَرِزْقَهَا وَمُصِيبَاتِهَا»

1350- ... Ebû Zur'a bin Amr bin Cerir'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah her nefsi yarattığında onun hayatını, rızkını ve başına gelecekleri de yazdı."*[37]

---

34 Bir önceki rivayete bakınız.
35 Bk. 1319.cu rivayet.
36 Bk. 1319.cu rivayet.
37 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 4198 (1/440), 8325 (2/327) – Tirmizi, Kader, 2143 (4/450). Elbani, Sahiha'da (1152) zikretmiş, isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.

١٣٥١ - عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدِّيلِيِّ ، قَالَ: قَالَ لِي عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ: أَرَأَيْتَ مَا يَكْدَحُ النَّاسُ الْيَوْمَ وَيَعْمَلُونَ فِيهِ ، أَشَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى مِنْ قَدَرٍ قَدْ سَبَقَ ، أَوْ فِيمَا يَسْتَقْبِلُونَ مِمَّا أَتَاهُمْ بِهِ نَبِيُّهُمْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتُّخِذَتْ عَلَيْهِمْ بِهِ الْحُجَّةُ؟ قَالَ: لَا ، قُلْتُ: بَلْ شَيْءٌ قَدْ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى عَلَيْهِمْ قَالَ: فَهَلْ يَكُونُ ذَلِكَ ظُلْمًا؟ قَالَ فَفَزِعْتُ مِنْ ذَلِكَ فَزِعًا شَدِيدًا وَقُلْتُ: إِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ إِلَّا وَهُوَ خَلْقُ اللهِ وَمِلْكُ يَدِهِ {لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ} [الأنبياء: ٢٣] فَقَالَ: سَدَّدَكَ اللهُ، إِنِّي وَاللهِ مَا سَأَلْتُكَ إِلَّا لِأَحْزِرَ عَقْلَكَ، إِنَّ رَجُلًا مِنْ مُزَيْنَةَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ الْيَوْمَ وَيَكْدَحُونَ فِيهِ ، أَشَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى عَلَيْهِمْ أَوْ فِيمَا يَسْتَقْبِلُونَ مِمَّا أَتَاهُمْ بِهِ نَبِيُّهُمْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتُّخِذَتْ بِهِ عَلَيْهِمُ الْحُجَّةُ؟ فَقَالَ: «لَا ، بَلْ شَيْءٌ قُضِيَ عَلَيْهِمْ وَمَضَى عَلَيْهِمْ» قَالَ: فَلِمَ نَعْمَلُ إِذًا؟ فَقَالَ: «مَنْ كَانَ خَلَقَهُ لِوَاحِدَةِ الْمَنْزِلَتَيْنِ فَهُوَ مُهَيِّئُهُ».

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ بَهِيَّةَ: لِعَمَلِهَا، وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا} [الشمس: ٨]

1351- Yahya bin Ya'mer'den; Ebû'l Esved ed-Düeli dedi ki: İmran bin Husayn (r.a.) bana: "Sence insanlar şu anda ne yapıyorlar? Ne uğruna zahmet çekiyorlar? Daha önce belirlenen bir kaderde kendileri için takdir edilen ve haklarında yürürlüğe konulan bir şey için mi? Yoksa peygamberlerinin kendilerine getirip de haber verdiği, böylece aleyhlerine bir kanıt olarak ortaya koyduğu ve gelecekte karşılaşacakları bir şey için mi?" "Daha önce belirlenen bir kaderde kendileri için takdir edilen ve haklarında yürürlüğe konulan bir şey için" dedim. İmran: "Peki, bu zulüm olmaz mı?" deyince, onun bu sözü karşısında irkildim ve: "Her şeyi Allah yarattı ve her şey O'nun mülküdür. Allah yaptığından sorumlu tutulmaz, onlar sorumlu tutulurlar" dedim. İmran şöyle dedi: "Allah sana rahmet etsin. Bu soruyu sana sormamdaki maksadım, aklını daha iyi çalıştırıp daha doğru anlamanı sağlamaktan başka bir şey değildir. Çünkü Müzeyne kabilesinden iki adam Rasûlullah'a

(s.a.v.) geldiler ve dediler: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sence insanlar şu anda ne yapıyorlar? Ne uğruna zahmet çekiyorlar? Daha önce belirlenen bir kaderde kendileri için takdir edilen ve haklarında yürürlüğe konulan bir şey için mi? Yoksa peygamberlerin kendilerine haber verdiği, böylece aleyhlerine bir kanıt olarak ortaya koyduğu ve gelecekte karşılaşacakları bir şey için mi?" Rasûlullah (s.a.v.): *"Hayır, bilakis kendileri için takdir edilen ve kendileri hakkında yürürlüğe konulan bir şey için"* buyurdu. Adam: "O halde niçin amelde bulunuyoruz?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Herkes, iki yerden biri için yaratılmıştır ve ona hazırlanmaktadır"* buyurdu. Muhammed bin Buheyye: "Yani onu işlemek için" dedi ve şöyle devam etti: "Bunun kanıtı da Allah'ın kitabındaki şu ayettir : *"Nefse ve ona bir takım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene."*(Şems, 7-8) [38]

١٣٥٢ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ , أَنَّهُمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ مَا نَعْمَلُ , أَفِي شَيْءٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَمْ فِي شَيْءٍ نَأْتَنِفُهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَلْ فِي أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ» , فَقَالُوا فَكَيْفَ بِالْعَمَلِ بَعْدَ الْقَضَاءِ؟ قَالَ «كُلُّ امْرِئٍ مُهَيَّأٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ»

1352- ... Ebû Derdâ (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde ashâb: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ne dersin, bitip tamamlanmış bir şey için mi amel işliyoruz yoksa devam eden bir şey için mi?" diye sorduklarında, Rasûlullah (s.a.v.): *"Elbette, bitip tamamlanmış bir iş için"* buyurdu. Ashâb: "O halde takdir edildikten sonra amelde bulunmak niçin?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Herkese, kendisi için yaratılmış olduğu şey kolaylaştırılacaktır"* buyurdu.[39]

١٣٥٣ - ... عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ , عَنْ أَبِيهِ , عَنْ جَدِّهِ , أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ , رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْجِعَهُ مِنْ بَدْرٍ فَقَالَ: أَنَعْمَلُ لِأَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَمْ لِأَمْرٍ نَأْتَنِفُهُ؟ فَقَالَ: «لِأَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ» , قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ إِذًا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا كُتِبَ لَهُ وَعَلَيْهِ»

38 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned (4/438) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 950 (1/342) – Taberani, Kebir, 557 (18/223) – İbn Hacer el-Askalani, Vukuf, 172 (1/131)

39 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 27527 (6/441) – Hakim, Müstedrek, 3721 (2/502). İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (11/493) şöyle der: "İsnadı hasendir."

1353- ... Amr bin Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden; Ömer bin Hattâb (r.a.), Bedir'den dönüşünde Rasûlullah'a (s.a.v.) "Bitip tamamlanmış bir şey için mi amel işliyoruz yoksa devam eden bir şey için mi?" diye sorduğunda, Rasûlullah (s.a.v.): *"Bitip tamamlanmış bir iş için"* buyurdu. Ömer: "O halde niçin amel işliyoruz?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Herkese, lehine ve aleyhine yazılan şey kolaylaştırılacaktır"* buyurdu[40]

١٣٥٤ - عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ , أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ , رَحِمَهُ اللهُ وَهُوَ يَقُولُ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَنَعْمَلُ عَلَى مَا قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَوْ عَلَى أَمْرٍ مُؤْتَنَفٍ؟ فَقَالَ: «بَلْ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ» قُلْتُ: فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ»

1354- Talha bin Abdurrahman bin Ebi Bekir es-Sıddık'tan, o babasından; Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) şöyle dedi: Bir keresinde "Ey Allah'ın Rasûlü! Olmuş bitmiş bir şey mi yoksa bizim başlattığımız bir şey üzere mi amel ediyoruz?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Aksine olmuş bitmiş bir şey üzere."* Dedim ki: "O halde niçin amel ediyoruz, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. Buyurdu ki: *"Herkese yaratıldığı şey kolaylaştırılır."*[41]

١٣٥٥ - عَنْ هِشَامِ بْنِ حَكِيمٍ , أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَتُبْتَدَأُ الْأَعْمَالُ أَمْ قَدْ قُضِيَ الْقَضَاءُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ خَلَقَ ذُرِّيَّةَ آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ , ثُمَّ أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ , ثُمَّ أَفَاضَ بِهِمْ فِي كَفَّيْهِ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَهَؤُلَاءِ فِي النَّارِ , فَأَهْلُ الْجَنَّةِ مُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ , وَأَهْلُ النَّارِ مُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ »

40 Sahih liğayrihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 1235 (4/445) – Acurri, Şeria, 364 (1/344) – Ahmed, Müsned, 5140 (4/525). Ahmed Şakir bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir ama Elbani, önceki şahitleri dolayısıyla sahih olduğunu söylemiştir.

41 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 19 (1/5) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 896 (2/410) – Taberani, Kebir, 47 (1/64)- Bezzar, Müsned, 28 (1/83)

1355- ... Hişam bin Hakim anlatıyor: Adamın biri: "Amelleri daha baştan biz kendimiz mi yapıyoruz yoksa onlar önceden takdir edilmiş midir?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): *"Allah, Âdem'in soyunu belinden çıkarıp, kendilerine şahit tuttu. Sonra onlardan avuçlarına doldurarak: "Bunlar cennetliktir, bunlar da cehennemliktir" buyurdu. İşte o gün bugün cennetlikler cennet ehlinin amellerini işlemeye, cehennemlikler de cehennem ehlinin amellerini işlemeye muvaffak kılınmaktadır"* buyurdu.[42]

١٣٥٦ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ , أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَنَعْمَلُ لِأَمْرٍ قَدْ فرِغَ مِنْهُ أَوْ لِأَمْرٍ نَأْتَنِفُهُ؟ فَقَالَ: «بَلْ لِأَمْرٍ قَدْ فرِغَ مِنْهُ» , فَقَالَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ: يَا رَسُولَ اللهِ، فَفِيمَ الْعَمَلُ إِذًا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ امْرِئٍ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِهِ»

1356- Ebu'z-Zübeyr'den; Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bitip tamamlanmış bir şey için mi amel işliyoruz yoksa devam eden bir şey için mi?" diye sorduğunda, Rasûlullah (s.a.v.): *"Elbette, bitip tamamlanmış bir iş için"* buyurdu. Süraka bin Malik: "Ey Allah'ın Rasûlü! O halde niçin amel işliyoruz?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Herkese, kendisi için takdir edilen şey kolaylaştırılacaktır"* buyurdu.[43]

١٣٥٧ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ , أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ فِيمَ الْعَمَلُ، أَفِي شَيْءٍ قَدْ سَبَقَ أَمْ شَيْءٍ نَسْتَأْنِفُهُ؟ قَالَ: «بَلْ فِي شَيْءٍ قَدْ سَبَقَ» قَالَ: فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: «اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ»

1357- Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: Adamın biri, "Ey Allah'ın Rasûlü! Niçin amel işliyoruz? Takdir edilip tamamlanmış bir şey için mi yoksa devam eden bir şey için mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Elbette takdir edilmiş bir şey için"* cevabını verdi. Adam: "O halde niçin amel işliyoruz?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Amel işlemeye devam*

42 İsnadı hasendir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 168 (1/73) – Taberani, Kebir, 434 (22/168) – Buhârî, Tarih, 2664 (8/191) – Şeybani, Âhâd, 599 (1/424)

43 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2648 (1/2041) – Ahmed, Müsned, 14640 (3/335) – İbn Hibban, Sahih, 336 (2/48) – Ebû Ya'la, Müsned, 2054 (4/45) – Taberani, Kebir, 6568 (7/122)

edin. Çünkü herkese, kendisi için yaratılmış olduğu şey kolaylaştırılacaktır" buyurdu.[44]

١٣٥٨ - عَنْ بُشَيْرِ بْنِ كَعْبٍ الْعَدَوِيِّ , قَالَ: سَأَلَ غُلَامَانِ شَابَّانِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَا: أَنَعْمَلُ فِيمَا جَفَّتْ فِيهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ فِيهِ الْمَقَادِيرُ , أَمْ شَيْءٌ يُؤْتَنَفُ؟ فَقَالَ: «بَلْ فِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ» فَقَالَا: فَفِيمَ الْعَمَلُ إِذًا؟ فَقَالَ: «كُلُّ عَامِلٍ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِهِ الَّذِي هُوَ عَامِلٌ» قَالَا: فَالْآنَ يَجِبُ أَنْ نَعْمَلَ «

1358- Beşir bin Ka'b el-Adevi'den; iki genç, Rasûlullah'a (s.a.v.) "Hakkında kalemlerin kuruduğu ve kaderlerin cereyan ettiği bir şeyde mi yoksa yeni başlayan bir şeyde mi amel ediyoruz?" diye sordu. Buyurdu ki: *"Aksine hakkında kalemlerin kuruduğu ve kaderlerin cereyan ettiği bir şeyde."* Gençler "O halde amel niçin var?" diye sordular. Buyurdu ki: *"Herkese işleyeceği ameli kolaylaştırılır."* Gençler bunun üzerine "İşte şimdi amel etmemiz gerekiyor" dediler.[45]

١٣٥٩ - سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ , عَنِ ابْنِ عُمَرَ , أَنَّ عُمَرَ , سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: أَرَأَيْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا نَعْمَلُ فِيهِ، أَفِي أَمْرٍ مُبْتَدَإٍ أَوْ فِيمَا قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ قَالَ: «فِيمَا قَدْ فُرِغَ مِنْهُ» قَالَ: أَفَلَا نَتَّكِلُ؟ قَالَ: «اعْمَلْ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ , فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ , أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الشَّقَاءِ , وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ السَّعَادَةِ»

1359- ... Salim bin Abdullah'tan, o babasından; Ömer (r.a.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz ne için amel işliyoruz? İşlediğimiz fiiller yeni meydana gelmiş bir şey mi, yoksa önceden (takdir edilip) tamamlanan bir şey mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Önceden tamamlanan bir iş için"* buyurdu.

---

44 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 14297 (3/304) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 857 (2/394) – Taberani, Kebir, 6562 (7/119).
Derim ki: İsnadında Ali bin Zeyd bin Cud'an vardır, zayıftır. Bununla birlikte Taberani'de başka sahih yollardan da gelmiştir.

45 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (30/224) – Hatib, Mevzi el-Evham (1/132) – İbn Hacer, İsabe (1/362)

Ömer: "O halde buna güvenmeyelim mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Ey Hattâb'ın oğlu, amel işlemeye devam et. Herkes, (ne için yaratıldı ise ona) kolayca eriştirilecektir. Kim cehennemlik kimselerden ise, kuşkusuz o, cehennemliklerin amelini işleyecektir. Kim de cennetlik kimselerden ise, kuşkusuz o da cennetliklerin amelini işleyecektir.*"[46]

١٣٦٠ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللهِ، لَا يَزَالُ يُصِيبُكَ فِي كُلِّ عَامٍ وَجَعٌ مِنْ تِلْكَ الشَّاةِ الْمَسْمُومَةِ الَّتِي أَكَلْتَ؟ فَقَالَ: «مَا أَصَابَنِي مِنْ شَيْءٍ مِنْهَا إِلَّا وَهُوَ عَلَيَّ وَآدَمُ فِي طِينَتِهِ»

1360- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Ümmü Seleme dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Yediğin zehirli koyun etinden dolayı her yıl hastalanıyorsun" deyince, Rasûlullah (s.a.v.): "Âdem kendi çamurunda (yani yaratılışı henüz tamamlanmamış) iken hakkımda yazılmış olan miktar ne ise o zehirli koyundan bana ancak o kadar hastalık isabet eder" buyurdu.[47]

---

46 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 2135 (4/445). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 5140 (2/52) – Ebû Ya'la, Müsned, 5463 (9/353) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 855 (2/394) – İbn Ebi Asım, Sünne, 164 (1/72). Elbani de sahih olduğunu belirtmiştir.

47 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Mâce, Tıb, 3546 (3/253) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 1507 (2/366) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1098 (1/397)

ALLAH TEÂLÂ'NIN KALEMİ YARATTIĞI VE ONA "YAZ!" EMRİNİ VERİNCE, ONUN DA OLACAK ŞEYLERİ YAZDIĞINA İMÂN. KİM BUNA KARŞI GELİRSE, O KİMSE HELÂK OLAN GRUPLARDANDIR

١٣٦١ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى الْقَلَمُ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى قِيَامِ الْقِيَامَةِ»

1361- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. Derken kalem, kıyamet gününe kadar olacak şeyleri yazmıştır."*[48]

١٣٦٢ - حَدَّثَنِي عُبَادَةُ بْنُ الْوَلِيدِ بْنِ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ , قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمُ ثُمَّ قَالَ: اكْتُبْ، فَجَرَى فِي تِلْكَ السَّاعَةِ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ »

1362- Velid bin Ubade bin Samit'ten, o babasından; (babası Ubade) dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Şüphesiz Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra ona 'Yaz!' buyurdu. Bunun üzerine o anda kıyamet gününe dek olacakları yazıverdi."*[49]

١٣٦٣ - حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُبَادَةَ , عَنْ أَبِيهِ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ , فَقَالَ: اكْتُبْ , فَقَالَ: يَا رَبِّ , وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ , مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ »

---

48 İsnadı sahihtir. Bk. Ziya, Muhtara (10/333) – Taberani, Kebir, 12500 (12/68). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/190) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir, ravileri sikadır."

49 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 22757 (5/317) – Ziya, Muhtara, 426 (8/350) – Taberi, Tefsir (29/17) – Acurri, Şeria, 384 (1/357)

1363- Velid bin Ubade bin Samit'ten, o babasından; (babası) dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Şüphesiz Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona 'Yaz!' buyurdu. Kalem 'Ey Rabbim, neyi yazayım?' diye sorunca 'Kaderi yani ebediyete kadar olacakları yaz!' buyurdu."*[50]

١٣٦٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " أَوَّلُ شَيْءٍ خَلَقَهُ اللهُ الْقَلَمُ، ثُمَّ خَلَقَ النُّونَ وَهِيَ الدَّوَاةُ , ثُمَّ قَالَ: اكْتُبْ، قَالَ: وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَا هُوَ كَائِنٌ مِن عَمَلٍ , أَوْ أَثَرٍ , أَوْ رِزْقٍ , أَوْ أَجَلٍ , فَكَتَبَ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ {ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ} [القلم: ١] ثُمَّ خُتِمَ عَلَى الْقَلَمِ , فَلَمْ يَنْطِقْ وَلَا يَنْطِقُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

1364- Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle derken işittim: *"Allah'ın yarattığı ilk şey, kalemdir. Sonra Nûn'u –ki o hokkadır- yarattı. Sonra ona "Yaz!" buyurdu. Kalem: "Neyi yazayım?" diye sordu. Buyurdu ki: "Şu an olan ve olacak olan amel, eser ve rızkı yaz!" Kalem derhal, o sırada olan ve kıyamet gününe kadar olacak olanları yazdı. İşte bu Allah Teâlâ'nın 'Nûn. Kaleme ve yazdıklarına yemin olsun'* (Kalem, 1) *sözüdür. Sonra kalem kapanmıştır. Kalem ondan sonra ne konuştu ne de kıyamete kadar konuşacaktır."*[51]

١٣٦٥ - عَنْ مُجَاهِدٍ , عَنِ ابْنِ عُمَرَ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَوَّلُ شَيْءٍ خَلَقَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمُ , فَأَخَذَهُ بِيَمِينِهِ وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ فَكَتَبَ الدُّنْيَا وَمَا يَكُونُ فِيهَا مِنْ عَمَلٍ مَعْمُولٍ , بِرٍّ أَوْ فُجُورٍ , رَطْبٍ أَوْ يَابِسٍ , فَأَمْضَاهُ عِنْدَهُ فِي الذِّكْرِ , ثُمَّ قَالَ: اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ {هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الجاثية: ٢٩] فَهَلْ تَكُونُ النُّسْخَةُ إِلَّا مِنْ شَيْءٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ

1365- Mücahid'den, o İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *'Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Derken onu sağ eli ile aldı.*

50 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4700 (4/2008) – Tirmizi, Tefsir, 3319 (5/394) – Ahmed, Müsned (5/317) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1097 (1/396)

51 İsnadı çok zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 383 (1/357) – İbn Adiy, Kamil (6/269) – Deylemi, Firdevs (1/12) – Zehebi, Siyer (10/670)

Gerçi O'nun iki eli de sağdır. Derken dünyayı ve dünya içinde olacak işlenen amel, iyilik, fücur (kötülük), yaş ve kuru (ne varsa hepsini) yazdı ve katındaki bellekte tamamladı." Sonra şöyle buyurdu: "Eğer dilerseniz 'Bu, aleyhinizde hak ile konuşan kitabımızdır. Şüphesiz ki biz, daha önce işlediklerinizin nüshasını[52] alıyorduk' (Casiye, 29) *âyetini okuyun. Nüsha denilen şey, sadece olmuş bitmiş bir şeyden alınmaz mı!"*[53]

١٣٦٦ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ , أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَصَابَتْنِي الْعُزْبَةُ وَلَيْسَ بِيَدِي شَيْءٌ فَأَنْكِحُ النِّسَاءَ , وَأَنَا أَتَخَوَّفُ عَلَى نَفْسِي , فَتَأْذَنُ لِي فَأَخْتَصِي؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ , جَفَّ الْقَلَمُ , فَاخْتَصِ عَلَى ذَلِكَ أَوِ اتْرُكْ»

1366- ... Said bin Suveyd'den; Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip "Bana bekârlık vurdu. Kadınlarla evleneceğim mal vb. gibi bir şey de bulamıyorum. Kendi adıma endişe ediyorum. Bu yüzden bana izin ver de hadım olayım" dedim. O ise bana cevap vermedi. Sonra aynısını bir kez daha söyledim, o ise yine sustu. Sonra bir kez daha söyledim, o yine sustu. Sonra ben tekrar söyleyince şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Hureyre! Kalem, kurumuştur. Buna göre artık ister hadım ol, istersen terk et."*[54]

١٣٦٧ - عَنْ أَبِي الضُّحَى , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ} [القلم: ١] قَالَ: خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ وَقَالَ: اجْرِ كَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ كَبَسَ الأَرْضَ عَلَى الْحُوتِ

52 Ülkemizde bulunan Kur'ân-ı Kerim meallerinin -neredeyse- hepsinde âyetin bu bölümü "yazdırıyorduk, yazdırdık" şeklinde tercüme edilmiştir. Halbuki meal verilirken, Rasûlullah'ın (s.a.v.) âyeti nasıl açıkladığına bakılsa, çok daha yerinde bir meal verilecekti. Şöyle ki; Allah Teâlâ ezelde kulların yapacaklarını yazmış, sonrasında kullar varlık âlemine çıkıp amel ettiklerinde melekler de o amelleri yazmış/yazıyorlardır. Yani meleklerin yazdığı şeyler, daha önce kaderde yazılan şeylerin bir nüshası/kopyasıdır. İşte hadiste geçen "Nüsha denilen şey, sadece olmuş bitmiş bir şeyden alınmaz mı!" sözünün manası da budur. Allah en iyisini bilir. (Çev.)

53 İsnadı hasendir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 106 (1/49) - Darekutni, Sıfat, 106 (1/49) - Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 673 (1/389)

54 Sahihtir. Bk. Buhârî, Nikah, 5076 (9/20) - Nesai, Nikah, 3215 (3/369) - İbn Ebi Asım, Sünne, 110 (1/51)

1367- Ebû'd Duhâ'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. Ardından ona: 'Yaz!' buyurdu. Kalem, 'Neyi yazayım?' diye sordu. Allah: 'Kıyamete kadar olacakları yaz!' buyurdu. Sonra Nûn'u yarattı ve sırtına yeri sıkıştırdı. Bu Allah'ın "*Nûn. Kaleme ve yazdıklarına yemin olsun ki*' (Kalem, 1) sözüdür."

١٣٦٨ - عَنْ أَبِي الضُّحَى ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ، فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ [القلم: ١] قَالَ: خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمَ وَقَالَ: اجْرِ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ كَبَسَ الْأَرْضَ عَلَى الْحُوتِ وَهُوَ النُّونُ »

1368- ... Ebû'd Duha'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) Allah Teâlâ'nın "*Nûn. Kaleme ve yazdıklarına yemin olsun ki*" (Kalem, 1) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, kalemi yarattı ve: "Kıyamet gününe kadar olacak şeyleri yaz" buyurdu. Kalem, kıyamet gününe kadar olacak şeyleri yazmaya başladı. Sonra yeryüzünü, balığın üzerine yaydı ki, o da nûndur."[56]

١٣٦٩ - ... عَنْ أَبِي الضُّحَى ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمُ وَالْحُوتُ ، فَالْأَرْضُ عَلَى الْحُوتِ ، ثُمَّ قَالَ لِلْقَلَمِ: اكْتُبْ، فَكَتَبَ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ، وَتَلَا {ن وَالْقَلَمِ} [القلم: ١]. قَالَ حَمَّادٌ: وَالنُّونُ الْحُوتُ

1369- ... Ebû'd Duha'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalem ve balıktır. Yeryüzü, balığın üzerinde idi. Sonra kaleme: "Yaz!" buyurdu. Kalem, kıyamet saatine kadar olacak şeyleri yazdı." Ardından, "*Nûn. Kaleme ve onunla yazılanlara andolsun ki*" âyetini okudu. (Kalem, 1)

Ravilerden Hammad dedi ki: "Nûn, balıktır."

١٣٧٠ - ... عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، - قَالَ: لَا يَدْرِي عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو

56 Bu ve 1367.ci rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (29/15) – Acurri, Şeria, 387 (1/358)

هُوَ أَوِ ابْنَ عَبَّاسٍ - قَالَ: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمَ ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ ، فَالنَّاسُ يَعْمَلُونَ فِيمَا قَدْ فُرِغَ مِنْهُ

1370- ... Mücahid'den; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. Derken kalem, olacak şeyleri yazdı. İnsanlar, olmuş bitmiş bir şeyde amel ederler."[56]

١٣٧١ - عَنْ أَبِي هَاشِمٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَاسًا يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ، قَالَ: إِنَّهُمْ يُكَذِّبُونَ بِكِتَابِ اللهِ ، لَآخُذَنَّ بِشَعْرِ أَحَدِهِمْ فَلَأُنَصِّوَنَّهُ ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ كَانَ عَلَى عَرْشِهِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ شَيْئًا ، فَكَانَ أَوَّلُ مَا خَلَقَ الْقَلَمَ ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، فَإِنَّمَا يَجْرِي النَّاسُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ

1371- ... Ebû Haşim'den; Mücahid dedi ki: İbn Abbâs'a "Kimileri kaderi yalanlıyorlar" dediğimde şöyle dedi: "Onlar, Allah'ın Kitabı'nı yalanlıyorlar. Onları perçemlerinden tutacağım." Ardından şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah, herhangi bir şeyi yaratmadan önce arş'ını yarattı. Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalem, kıyamet gününe kadar olacak şeyleri yazdı. Dolayısıyla insanlar, takdir edilip tamamlanmış bir şeyi işlemektedirler."[57]

١٣٧٢ - عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ: أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، فَقَالَ: رَبِّ مَا أَكْتُبُ، قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ قَالَ: فَجَرَى بِمَا يَكُونُ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ

1372- ... Ebû Zıbyan'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona 'Yaz!' buyurdu. Kalem 'Ey Rabbim, neyi yazayım?' diye sorunca 'Kaderi yaz!' buyurdu. Derken o andan itibaren kıyamet kopana dek olacakları yazıverdi."[58]

---

56 Bk. Taberi, Tefsir (29/17)

57 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 660 (1/252) – Taberi, Tefsir (29/17) – Acurri, Şeria, 389 (1/359)

58 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (29/14) – Beyhaki, Sünen-i Kübra (9/3) – Ebû'ş Şeyh, Uzma, 8974 (4/1380) – Acurri, Şeria, 288 (1/359)

١٣٧٣ - عَنْ مِقْسَمٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الجاثية: ٢٩] قَالَ: أَلَسْتُمْ قَوْمًا عَرَبًا؟ هَلْ تَكُونُ نُسْخَةٌ إِلَّا مِنْ كِتَابٍ؟

1373- ... Mıksem'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"Bu, aleyhinizde hak ile konuşan kitabımızdır. Şüphesiz ki biz, daha önce işlediklerinizin nüshasını alıyorduk"* (Casiye, 29) âyeti hakkında dedi ki: "Sizler Arap bir toplum değil misiniz? Nüsha yalnızca (daha önce) yazılandan alınmaz mı?"[59]

١٣٧٤ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الجاثية: ٢٩] قَالَ: أَلَسْتُمْ قَوْمًا عَرَبًا؟ هَلْ تَكُونُ النُّسْخَةُ إِلَّا مِنْ أَصْلِ كِتَابٍ قَدْ كَانَ قَبْلُ

1374- Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), Allah Teâlâ'nın *"Bu, aleyhinizde hak ile konuşan kitabımızdır. Şüphesiz ki biz, daha önce işlediklerinizin nüshasını alıyorduk"* (Casiye, 29) âyeti hakkında dedi ki: "Sizler Arap bir toplum değil misiniz? Nüsha ancak daha önce var olan bir yazının aslından alınmaz mı?"[60]

١٣٧٥ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ ، {إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الجاثية: ٢٩] قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمُ ، ثُمَّ النُّونُ وَهِيَ الدَّوَاةُ ثُمَّ خَلَقَ الْأَلْوَاحَ فَكَتَبَ الدُّنْيَا وَمَا يَكُونُ فِيهَا حَتَّى تَفْنَى مِنْ كُلِّ خَلْقٍ مَخْلُوقٍ أَوْ عَمَلٍ مَعْمُولٍ مِنْ بِرٍّ أَوْ فُجُورٍ ، وَمَا كَانَ مِنْ رِزْقٍ حَلَالٍ أَوْ حَرَامٍ ، وَمِنْ كُلِّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ ، ثُمَّ أَلْزَمَ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ شَأْنَهُ ، دُخُولَهُ فِي الدُّنْيَا وَبَقَاؤُهُ فِيهَا ، كَمْ إِلَى كَمْ شَاءَ ، ثُمَّ وَكَّلَ بِذَلِكَ الْكِتَابِ مَلَكًا وَوَكَّلَ بِالْخَلْقِ مَلَائِكَةً ، فَتَأْتِي مَلَائِكَةُ الْخَلْقِ إِلَى مَلَائِكَةِ الْكِتَابِ فَيَنْسَخُونَ مَا يَكُونُ فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ مَقْسُومًا عَلَى مَا وُكِّلُوا بِهِ ، وَتَأْتِي

59 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3693 (2/492). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhârî ile Müslim rivayet etmemiştir." Zehebi kendisine muvafakat etmektedir. Ayrıca bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 944 (1/360)

60 Bir önceki rivayete bakınız.

مَلائِكَةُ الْخَلْقِ فَيَحْفَظُونَ النَّاسَ بِأَمْرِ اللهِ وَيَسُوقُونَهُمْ إِلَى مَا فِي أَيْدِيهِمْ مِنْ تِلْكَ النُّسَخِ ، فَإِذَا انْتَفَتِ النُّسَخُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يَكُنْ هَاهُنَا بَقَاءٌ وَلَا مَقَامٌ

قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا كُنَّا نَرَى هَذَا إِلَّا تَكْتُبُهُ الْمَلائِكَةُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَقَالَ: أَلَسْتُمْ قَوْمًا عَرَبًا؟ {إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الجاثية: ٢٩] هَلْ يُسْتَنْسَخُ الشَّيْءُ إِلَّا مِنْ كِتَابٍ؟

1375- ... Haris bin Kays dedi ki: İbn Abbâs'a (r.anhumâ) *"Bu, aleyhinizde hak ile konuşan kitabımızdır. Şüphesiz ki biz, daha önce işlediklerinizin nüshasını alıyorduk"* (Casiye, 29) âyeti hakkında soruldu. İbn Abbâs dedi ki: "Şüphesiz Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra Nûn'u –ki o hokkadır- yarattı. Sonra levhaları yarattı. Ardından dünya ve olacakları yazdı. Tâ ki yaratılacak her mahluku ve iyi olsun kötü olsun işlenecek her ameli, helal ve haram her rızkı ve her yaşla kuruyu yazdı. Sonra bu şeylerden her birinin dünyaya girişini, ne kadar süre kalacağını ve ne zaman çıkacağını kararlaştırdı. Sonra o yazıya bir melek, mahlukata da birtakım melekler vekil kıldı. Yaratılmışlarla sorumlu melekler, yazıdan sorumlu meleklere gelip gün ve gecede kendileri için taksim edilen görevlerin bir nüshasını alırlar. Ardından yaratılmışlarla sorumlu melekler gelip Allah'ın emri ile korurlar ve onları elindeki nüshada yazılı şeylere sevk ederler. Nüshadaki şey bittiğinde artık burada ne beka ne de makam kalır."

Derken bir adam, "Biz bunu ancak gece ve gündüz meleklerin yazdığı şey olarak görüyorduk" dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi: "Sizler Arap bir toplum değil misiniz? *"Şüphesiz ki biz, daha önce işlediklerinizin nüshasını alıyorduk"* (Casiye, 29) Bir şeyin nüshası, ancak (daha önce) yazılandan alınmaz mı?"[61]

١٣٧٦ - عَنْ مِقْسَمٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْقَلَمُ فَخَلَقَهُ عَنْ هِجَاءٍ فَقَالَ: قَلَمٌ ، فَتَصَوَّرَ قَلَمًا مِنْ نُورٍ ظِلُّهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ، فَقَالَ: اجْرِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ ، قَالَ: يَا رَبِّ بِمَاذَا؟ قَالَ: بِمَا يَكُونُ

61 Bk. Acluni, Keşfu'l Hafa (1/309)

إلى يَوْمِ الْقِيَامَةِ , فَلَمَّا خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْخَلْقَ، وَكَّلَ بِالْخَلْقِ حَفَظَةً يَحْفَظُونَ عَلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ عُرِضَتْ عَلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فَقِيلَ {هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الجاثية: ٢٩] أَيْ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ، قَالَ: فَيُعَارِضُونَ بَيْنَ الْكِتَابَيْنِ فَإِذَا هُمَا سَوَاءٌ

1376- Mıksem'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki; "Şüphesiz Allah Teâlâ'nın ilk yarattığı kalemdir. Onu şekillendirdi ve: "Bu kalemdir" buyurdu. Gölgesi gökyüzü ile yeryüzü arasında olan bir biçimde onu şekillendirdi. Ardından: "Levh-i Mahfuz'dakileri yaz" buyurdu. Kalem: "Rabbim! Nereye kadar?" diye sorunca, Allah Teâlâ: "Kıyamet gününe kadar" buyurdu. Allah mahlûkatı yaratınca, onların amellerini yazacak melekler görevlendirdi. Kıyamet günü insanlara amelleri arzedildiğinde, *"Bu, size gerçeği söylemekte olan kitabımızdır, biz bütün yaptıklarınızı kaydetmekte idik" denilecek."* (Casiye, 29) Yani Levh-i Mahfuz'da olanlar. İki kapak arasındaki şeyler arzedildiğinde onların aynı olduğu görülür."[62]

١٣٧٧ - عَنْ أَبِي السَّوَّارِ الْعَدَوِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: رُفِعَ الْكِتَابُ وَجَفَّ الْقَلَمُ، أُمُورٌ تُقْضَى فِي كِتَابٍ قَدْ سَبَقَ»

1377- Ebû's Suvar el-Adevi'den; Hasen bin Ali dedi ki: "Kitap kaldırılmış ve kalem kurumuştur. Kitapta daha önce yer alan konular hükme bağlanmıştır."[63]

Sekizinci bölüm burada sonra erdi. Bunu dokuzuncu bölüm izleyecektir inşallah.

62 İsnadı zayıftır. Bk. Acurri, Şeria, 386 (1/358)
63 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 875 (2/403) – Taberani, Kebir, 2684 (3/67)

DOKUZUNCU BÖLÜM

- Allah Teâlâ'nın Âdem'i Yaratmadan Önce Onun Günah İşleyeceğini Takdir Ettiğine, Bunu Reddeden Kimsenin Helâk Olan Fırkalardan Olduğuna İmân.
- Cennetlik veya Cehennemlik Olan Kimsenin Annesinin Karnında İken Cennetlik veya Cehennemlik Olduğuna, Bunu Reddeden Kimsenin Helâk Olan Fırkalardan Olduğuna İmân.
- Allah Teâlâ'nın Kişi Azilde Bulunsa Dahi Bir Nutfeye Can Vermek İstediğinde Bunun Gerçekleşeceğine ve Bunu İnkâr Eden Kimsenin Helâk Olan Fırkalardan Olacağına İmân.
- Hayır ve Şerriyle Kadere İman Etmedikçe Kulun Mümin Olamayacağı, Bunu Yalanlayan Kimsenin Ölmesi Halinde Cehenneme Gireceği ve Buna Karşı Çıkanın da Helâk Olan Topluluklardan Olacağı.
- Şeytanın Mahlûk Olup İnsanoğluna Musallat Kılındığına, Allah'ın Koruduğu Kimseler Hariç Onların Damarlarında Kan Gibi Dolaştığına ve Bunu İnkâr Eden Kimsenin Helâk Olan Fırkalardan Olacağına İmân.
- Her Doğanın Fıtrat Üzere Doğduğuna İman ve Müşriklerin Çocukları.
- Kaderi Yalanlayanlar Hakkında Rivayet Edilenler
- Bu Konuda Sahâbeden Rivayet Edilenler ve Onların Kader Hakkındaki Görüşleri

ALLAH TEÂLÂ'NIN ÂDEM'İ YARATMADAN ÖNCE ONUN GÜNAH İŞLEYECEĞİNİ TAKDİR ETTİĞİNE, BUNU REDDEDEN KİMSENİN HELAK OLAN FIRKALARDAN OLDUĞUNA İMÂN

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle...

Bize Şeyh İmam Ebû'l Hasen Ai bin Ubeydullah bin Nasr ez-Zâğûni haber verdi, dedi ki: Bize Şeyh Ebû'l Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Busri haber verdi, dedi ki: Bize icazet yoluyla Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Batta haber verdi, dedi ki:

١٣٧٨ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ مُوسَى قَالَ: يَا رَبِّ أَرِنِي آدَمَ الَّذِي أَخْرَجَنَا وَنَفْسَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، فَأَرَاهُ اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ آدَمَ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبُونَا آدَمُ؟ فَقَالَ لَهُ آدَمُ: نَعَمْ قَالَ: أَنْتَ الَّذِي نَفَخَ اللّهُ فِيكَ مِن رُوحِهِ، وَعَلَّمَكَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ أَخْرَجْتَنَا وَنَفْسَكَ مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ لَهُ آدَمُ: وَمَن أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى؟ قَالَ: أَنْتَ نَبِيُّ بَنِي إِسْرَائِيلَ الَّذِي كَلَّمَكَ اللّهُ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُولًا مِنْ خَلْقِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَمَا وَجَدْتَ فِي كِتَابِ اللّهِ أَنَّ ذَلِكَ كَائِنٌ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَفِيمَ تَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدْ سَبَقَ مِنَ اللّهِ فِيهِ الْقَضَاءُ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ»

1378- Ömer bin Hattâb (r.a.)'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Musa: "Rabbim! Bizi ve kendisini cennetten çıkaran Âdem'i bana göster"*

dedi. Aziz ve yüce olan Allah, ona Âdem'i gösterdi. Musa: 'Atamız Âdem sen misin?" diye sorunca, Âdem ona: "Evet" cevabını verdi. Musa: "Sen, Allah'ın sana ruhundan üflediği, tüm isimleri öğrettiği ve melekleri kendisine secde ettirdiği kimse misin?" diye sordu. Âdem: "Evet" dedi. Musa: "Bizi ve kendini cennetten çıkarmaya seni sevk eden nedir?" diye sorunca, Âdem ona: "Sen kimsin?" diye sordu. Musa: "Ben Musa'yım" dedi. Âdem: "Sen, kendisi ile arasında yarattıklarından herhangi bir elçi kılmayıp Allah'ın kendisiyle bir perde arkasından konuştuğu, İsrailoğullarından bir peygamber misin?" diye sordu. Musa: "Evet" dedi. Âdem: "Allah'ın Kitabı'nda bunun ben yaratılmadan önce yazıldığını görmedin mi?" diye sordu. Musa: "Evet" deyince, Âdem: "O halde Allah'ın beni yaratmadan önce takdir etmiş olduğu bir konuda beni niçin kınıyorsun?" diye karşılık verdi. Rasûlullah (s.a.v.): "Böylece Âdem, Musa'ya karşı delil getirmiş oldu. Böylece Âdem, Musa'ya karşı delil getirmiş oldu."[64]

---

64 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4702 (4/2009) – İbn Ebi Asım, Sünne, (1/63) – Beyhaki, Esma ve Sıfat, s. 193 – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 551 (1/216). Ayrıca bk. Elbani, Sahiha, 1702.

İbn Kayyim şöyle der: "Musa (aleyhisselâm), işlemiş olduğu bir günahtan dolayı tevbe ettiği için Rabbi tarafından seçilmiş, hidayete iletilmiş ve üstün kılınmış bir kimseyi günahı dolayısıyla kınamayacak kadar Allah'ı, isimlerini ve sıfatlarını bilen biriydi. Âdem de işlemiş olduğu günahın lehine Allah'ın kaza ve kaderini delil diye göstermeyecek kadar Rabbini bilen bir kimsedir. Musa, Âdem'i cennetten çıkmak ve babalarının günahları sebebiyle ibtilâ ve mihnet diyarına inmekle karşı karşıya bırakan masiyeti dolayısıyla Âdem'i kınamıştır. Burada günahın söz konusu edilmesi, zürriyetin karşı karşıya kaldığı musibet ve mihnetin sebebine dikkat çekmek içindir. Bundan dolayı ona: "Bizim de, kendinin de cennetten çıkmamıza sebep oldun" demiştir. Bir başka lafızda ise: "Bizi hüsrana uğrattın" dediği zikredilmektedir. Böylelikle Âdem, uğranılan musibete karşı kaderi delil göstermiş ve şunları söylemiş olmaktadır: Soyumdan gelenlerin karşı karşıya kaldığı bu musibet benim günahım sebebiyle olmuştur ama benim bu günahı işlemem de ben yaratılmadan önce onun kaderi olarak yazılmıştır. Kader ise kusurlar sadedinde değil de, musibetler hakkında delil gösterilebilir. Yani sen benim hakkımda da, sizin hakkınızda da benim yaratılışımdan şu kadar yıl önce takdir edilmiş bulunan bir musibet dolayısıyla mı beni kınıyorsun? İşte bizim merhum hocamızın yani Şeyhulislam İbn Teymiyye'nin cevabı budur."

Sonra şöyle der: "Uygun başka bir cevap da şu olabilir: Kaderi günaha delil ve gerekçe olarak göstermek bir yerde fayda verebilir, bir başka yerde zarar verebilir. Eğer Âdem'in yaptığı gibi günahın işlenmesinden, ondan dolayı tevbe edilip tekrar ona dönülmemesinden sonra delil gösterilirse faydalı olur. Böylelikle kaderin söz konusu edilmesi ile tevhid, Rabbin isim ve sıfatlarını bilmek ve zikredenin de, işitenin de faydalanacağı bir

١٣٧٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى، فَقَالَ مُوسَى لِآدَمَ: أَنْتَ الَّذِي أَدْخَلْتَ ذُرِّيَّتَكَ النَّارَ؟ قَالَ آدَمُ لِمُوسَى: اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ، وَأَنْزَلَ عَلَيْكَ التَّوْرَاةَ فَهَلْ وَجَدْتَ أَنِّي أُهْبِطُ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَحَجَّهُ آدَمُ »

1379- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âdem ve Musa münakaşa etti. Musa, Âdem'e: "Zürriyetini cehenneme sokan sen misin?" diye sorunca, Âdem ona: "Allah seni risaleti ve kelâmı ile seçti. Sana Tevrat'ı indirdi. (Ben yaratılmadan önce Tevrat'ta) yeryüzüne indirileceğim yazmıyor mu?" diye sorunca, Musa: "Evet" dedi. Böylece Âdem, Musa'yı alt etmiş oldu."*[65]

١٣٨٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " تَحَاجَّ آدَمُ وَمُوسَى فَقَالَ مُوسَى: أَنْتَ الَّذِي أَغْوَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ

şekilde bunların zikredilmesi hâsıl olmuş olur. Çünkü kaderi ileri sürerken herhangi bir emri ya da nehyi bir kenara itmemekte, bu yolla herhangi bir şer'î hükmü iptal etmeye kalkışmamaktadır. Aksine tevhid cihetinden olmak üzere kişinin masiyetten korunması ve itaatte bulunmasını, güç ve takatten uzak olduğunu ifade edecek bir üslup ile katıksız olan bir hakkı haber vermiş olur. Âdem'in Musa'ya söylemiş olduğu şu sözler de buna açıklık getirmektedir: Ben yaratılmadan önce hakkımda yazılmış olan bir ameli işledim diye mi beni kınıyorsun? O, kaderi ileri sürerek bir gerçeği reddetmemektedir. Ayrıca bunu bâtıl lehine bir delil olarak zikretmemiştir. Bu halde bunu delil olarak göstermekte bir mahzur bulunmamaktadır.

Kaderin delil olarak gösterilmesinin zarar vermesi ise, hâli hazırdaki durumda ve gelecekte söz konusu olur. Bu, bir kimsenin haram olan bir fiili işlediği yahut bir farzı terk ettiği için kınanması halinde; o da onun bu işini sürdürüp, ısrar etmeye kaderi delil göstermesi ve onu delil göstermek suretiyle de bir hakkı çürütmeye çalışması ve bir bâtılı işlemesi hâlidir. Nitekim şirkleri ve Allah'tan başkasına ibadet etmek üzere ısrar edenlerin kaderi delil göstermeleri de böyle olmuştur. Onlar: "Eğer Allah dileseydi biz de şirk koşmazdık, atalarımız da" (En'am, 148) demişlerdi. Böylelikle onlar kaderi sürdürdükleri hallerinin doğruluğuna delil göstermişlerdir. Bu işi yaptıklarına pişman olmadıklarını, onu terk etme azimlerinin bulunmadığını, fesat ve bozukluğunu da kabul etmediklerini ifade etmiş oluyorlardı... Meselenin özü şudur: Kınamanın söz konusu olamayacağı hallerde kaderi delil göstermek doğrudur. Eğer kınama söz konusu olabiliyorsa, kaderi delil göstermek bâtıldır." (İbn Kayyim, Şifau'l-Alil, s. 17-18)

65 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 7623 (2/268) – Abdurrezzak, Musannef, 20067 (1/112) – İbn Ebi Asım, Sünne, 147 (1/67)

إِلَى الْأَرْضِ؟ فَقَالَ لَهُ آدَمُ: أَنْتَ الَّذِي أَعْطَاكَ اللهُ عِلْمَ كُلِّ شَيْءٍ واصْطَفَاكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَفَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدْ كُتِبَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أَفْعَلَهُ، أَوْ قَالَ: قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى».

1380- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Musa, Âdem ile münakaşa etti ve ona: "İnsanları azdıran ve cennetten yeryüzüne inmelerine sebep olan Âdem sen misin?" diye sordu.*[66] *Âdem: 'Allah'ın kendisine bütün şeylerin bilgisini verdiği*[67] *ve kendisini risaleti için seçtiği Musa sen misin?" dedi. Musa: "Evet" karşılığını verince, Âdem: "Yaratılmamdan önce yapmam veya yapmamdan önce takdir edilen bir şey yüzünden mi beni kınıyorsun?" dedi. Böylece Âdem, Musa'yı alt etmiş oldu."*

١٣٨١ - عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، نَحْوَهُ

1381- İbn Sirin'den, o Ebû Hureyre'den... ravi daha sonra yukarıdakinin benzerini zikretti.[68]

66 Hafız İbn Hacer şöyle der: "Malik'in rivayetinde: "İnsanları saptıran ve onları cennetten çıkaran sen misin?" ifadesi, İbn Sîrîn'in rivayetinde ise, "Saptıran" kelimesi yerine "Azdıran" kelimesi geçmektedir. "Saptıran" kelimesi, sen, insanların sapmalarının sebebi idin anlamına gelmektedir ki, bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü ağaçtan yeme fiili gerçekleşmeseydi cennetten çıkarılma olmayacaktı. Cennetten çıkarılma da gerçekleşmeseydi, insanlar arzularının tasallutu altına girmeyecekti. Oysa saptırmanın gerçek müsebbibi şeytandır. Sapma, rüşdün (doğru yolun) zıttıdır ki, o da itaatten çıkmaktır." Bkz. Fethu'l-Bârî, c. 11, s. 507.

67 Kadı İyaz şöyle der: "Bu, kendisiyle husûsî bir şeyin kastedildiği âmm bir ifadedir. 'Allah'ın sana öğrettiklerinden' anlamına gelir. "Allah'ın insanlara öğrettiklerinden" anlamına da gelir. Bkz. Şerhu'l-Übbî alâ Sahih-i Müslim, 7/87.

Derim ki: Bu, "...kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm." (Neml, 23) âyeti gibidir. Bilinmektedir ki, ona her şey verilmemiştir. "...her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenlikli bir yere yerleştirmedik mi?" (Kasas, 57) âyeti de bunun gibidir.

Şeyh Muhammed Emin eş-Şenkıtî, 'Müzekkiratu Usûli'l-Fıkh alâ Ravzati'n-Nâzır'da (s. 220), her iki âyeti açıklarken şöyle der: "Dünyanın diğer bölgelerine baktığımızda, Belkıs'a bazı şeylerin verilmediğini görürüz. Bu ifade, sezginin delâleti ile âmmdır. Akıl veya nass ile husus'î olan âmm konular da vardır."

68 Bu ve bir önceki rivayet sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2652 (4/2044) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1034 (1/375)

١٣٨٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " الْتَقَى آدَمُ وَمُوسَى فَقَالَ مُوسَى لِآدَمَ: أَنْتَ الَّذِي أَشْقَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: فَقَالَ آدَمُ لِمُوسَى: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَاصْطَفَاكَ لِنَفْسِهِ، وَأَنْزَلَ عَلَيْكَ التَّوْرَاةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَهَلْ وَجَدْتَهُ كَتَبَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي؟ قَالَ: نَعَمْ " قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ «

1382- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âdem, Musa ile karşılaştı. Musa, Âdem'e: "İnsanları azdıran ve onları cennetten çıkaran sen misin?" diye sordu. Âdem, Musa'ya: "Allah'ın risaleti ve kendisi için seçtiği, kendisine Tevrat'ı indirdiği Musa sen misin?" diye karşılık verdi. Musa: "Evet" deyince, Âdem: "Ben yaratılmadan önce hakkımda böyle yazıldığını gördün mü?" diye sordu. Musa: "Evet" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "Böylece Âdem, Musa'yı alt etti. Böylece Âdem, Musa'yı alt etti. Böylece Âdem, Musa'yı alt etti"* buyurdu.[69]

١٣٨٣ - سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " تَحَاجَّ آدَمُ وَمُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَقَالَ آدَمُ لِمُوسَى: أَنْتَ يَا مُوسَى الَّذِي بَعَثَكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَاصْطَفَاكَ عَلَى خَلْقِهِ ثُمَّ صَنَعْتَ الَّذِي صَنَعْتَ، يَعْنِي بِالنَّفْسِ الَّذِي قَتَلَ؟ فَقَالَ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ أَبُو النَّاسِ الَّذِي خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ، وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ، وَأَسْكَنَكَ جَنَّتَهُ، فَلَوْلَا مَا صَنَعْتَ دَخَلَتْ ذُرِّيَّتُكَ الْجَنَّةَ؟ قَالَ آدَمُ لِمُوسَى: أَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِّرَ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ " فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى»

1383- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âdem ve Musa (aleyhimesselâm) münakaşa etti. Âdem, Musa'ya: 'Allah'ın risaleti ile gönderdiği, insanlara karşı seçtiği ve sonra da yapacağını yapan (yani birini öldüren) Musa sen misin?" diye sordu. Musa: "Sen, Allah'ın*

69 Müslim, Sahih, 4/2044 (Hişam bin Hassan yoluyla Muhammed bin Sîrîn'den). Kitabu'l-Kader, Âdem ve Musa'nın Münakaşası; Beyhâkî, s. 284 (İsmail bin Ebû İshak yoluyla Haccac bin Minhâl'den).

eliyle yarattığı, meleklere secde ettirdiği ve cennetine yerleştirdiği, insanların atası Âdem misin? Eğer o yaptığını yapmamış olsaydın , zürriyetin cennete girecekti" dedi. Âdem, Musa'ya: "Ben yaratılmadan önce takdir edilmiş bir şeyden dolayı beni kınıyor musun!?" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "Böylece Âdem, Musa'yı alt etmiş oldu" buyurdu.[70]

١٣٨٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَقِيَ آدَمُ مُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَقَالَ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ وَأَسْكَنَكَ جَنَّتَهُ، وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ، ثُمَّ فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ، فَأَخْرَجْتَ ذُرِّيَّتَكَ مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ آدَمُ: يَا مُوسَى، أَنْتَ الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَكَلَّمَكَ وَقَرَّبَكَ نَجِيًّا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَنَا أَقْدَمُ أَمِ الذِّكْرُ؟ قَالَ: بَلِ الذِّكْرُ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى»

1384- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âdem, Musa (aleyhimesselâm) ile karşılaştı. Musa: "Allah'ın eliyle yarattığı, cennetine yerleştirdiği, melekleri secde ettirdiği Âdem sen misin? Sonra yapacağını yaptın ve zürriyetini cennetten çıkardın" dedi. Âdem: "Ey Musa! Allah'ın risaleti için seçtiği, kendisiyle konuştuğu ve kendisine yakın tuttuğu kişi değil misin?" diye sordu. Musa: "Evet" dedi. Âdem: "Peki ben mi daha eskiyim yoksa Zikir (Tevrat) mı?" diye sorunca, Musa: "Tabii ki Zikir daha eski" dedi.* Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bu şekilde Âdem, Musa'yı alt etmiş oldu."*[71]

---

70 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 2652 (4/2044)

Elbânî şöyle der: "Hadisin isnadı, Müslim'in şartlarına göre ceyyiddir. Hadis İkrime bin Ammar bin Yahya bin Ebû Kesir yoluyla rivayet edilmiştir." Hafız İbn Hacer, İkrime bin Ammar'ın hâl tercemesinde şöyle der: "Doğru sözlü ancak kimi zamanlarda rivayetleri karıştıran biriydi. Yahya bin Ebû Kesir'den olan rivayetlerinde problem vardır. Kendisine ait yazılı bir metin yoktur. Hadis, kendisinden öncekinin tekrarıdır." Zılalu'l-Cenne, 1/68-69.

Derim ki: Ancak el-Evzâî, İkrime bin Ammar'ın Yahya'dan olan rivayetlerine mutabaat etmiştir.

Elbânî, Evzâî'nin, Yahya bin Ebû Kesir'den olan rivayeti hakkında şöyle der: "Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre hadisin isnadı sahihtir." Zılalu'l-Cenne, 68.

71 Sahihtir. Bk. Buharî, Tevhid, 7515 (11/485) – Ahmed, Müsned, 9946 (9/369) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 868 (9/399)

١٣٨٥ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَدْ أَخْرَجَ اللهُ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ قَبْلَ أَنْ يُسْكِنَهُ إِيَّاهَا ثُمَّ قَرَأَ {إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً} [البقرة: ٣٠] »

1385- Salim bin Ebi Hafsa'dan, o adamın birinden; İbn Abbâs (r.anhumâ) şöyle dedi: "Allah, cennete yerleştirmeden önce Âdem'i oradan çıkarmıştır." Ardından, *"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti."* (Bakara, 30) âyetini okudu.[72]

١٣٨٦ - ... عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ، عَنْ مَنْ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: لَقَدْ أَخْرَجَ اللهُ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهَا، ثُمَّ قَرَأَ {إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً} [البقرة: ٣٠] »

1386- Salim bin Ebi Hafsa'dan, o İbn Abbâs'ı işiten birinden; İbn Abbâs (r.anhumâ) şöyle dedi: "Yemin olsun ki Allah Âdem'i daha oraya girdirmeden önce cennetten çıkarmıştı."[73]

İfade etmek gerekir ki, Âdem (a.s.) ve Musa'nın (a.s.) münakaşalarından bahseden hadisler sahihtir. Bu hadisleri Buhârî, Müslim, dört Sünen sahibi ve Muvatta'da Mâlik rivayet etmiştir. Hepsi de farklı isnatlarla Ebû Hureyre (r.a.) ve başkalarından rivayet etmişlerdir. Buhârî, Âdem'in, Rabbinin Yanında Musa ile Tartışması (8/157); Müslim, Kitabu'l-Kader, 4/2042-2044 (çeşitli tariklerle); Ebû Davud, Sünen, Kitabu's-Sünne, Kader Bâbı, 4/226; Tirmizî, Câmi', Kader, 3/300; İbn Mâce, Mukaddime, 1/31; Mâlik, Muvatta, Kitabu'l-Kader, Kader Hakkında Konuşmanın Yasaklanması, 2/898. Bunun dışında diğer müsned ve mu'cemlerin hepsinde de, yakın lafızlarla bu hadis rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerden bazıları, diğerlerinden daha geniştir. İbn Batta bu bölümde, ümmetin kabul ettiği, sahih ve güvenilir bu kaynaklarda geçmekte olan kimi hadisleri rivayet etmiştir.

72 Hasendir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3035 (2/287). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buharî ile Müslim rivayet etmemiştir."
Derim ki: Müellifin isnadı zayıftır. Çünkü senedinde Salim bin Ebi Hafsa vardır. Zehebi dedi ki: "Şii'dir, kendisiyle hüccet getirilmez. Şeyhi de ismini belirtmediği biridir. Hakim yolundan gelen rivayete gelince; o sahihtir. Allah en iyisini bilir."

73 İsnadı zayıftır. İlletini bir önceki rivayette açıklamıştık.

١٣٨٧ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ مَنْ سَمِعَ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُ: قَالَ آدَمُ: يَا رَبِّ أَرَأَيْتَ مَا أَتَيْتُ، أَشَيْءٌ ابْتَدَعْتُهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي أَمْ شَيْءٌ قَدَّرْتَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ تَخْلُقَنِي؟ قَالَ: لَا، بَلْ شَيْءٌ قَدَّرْتُهُ عَلَيْكَ قَبْلَ أَنْ أَخْلُقَكَ، قَالَ: أَيْ رَبِّ، فَكَمَا قَدَّرْتَهُ عَلَيَّ فَاغْفِرْهُ لِي، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ {فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ} [البقرة: ٣٧] »

1387- Abdülaziz bin Rufey'den, o Ubeyd bin Umeyr'i şöyle derken işiten birinden: "Âdem: "Rabbim! Benim işlediğim suç öyle bir suç ki, sen onu beni yaratmazdan önce mi yazmıştın, yoksa onu ben kendiliğimden mi icâd ettim?" dedi. Allah: "Onu seni yaratmadan önce yazmıştım" buyurdu. Bunun üzerine Âdem: "Bana onu nasıl yazdıysan günahımı da öyle bağışla" dedi. İşte, *"Bu durum devam ederken Âdem, Rabbinden bir takım ilhamlar aldı"* (Bakara, 37) âyeti ile kastedilen budur."[74]

١٣٨٨ - حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، آدَمُ خُلِقَ لِلْأَرْضِ أَمْ لِلسَّمَاءِ؟ قَالَ: مَا هَذَا يَا أَبَا الْمُبَارَكِ؟ قَالَ: فَقَالَ: خُلِقَ لِلْأَرْضِ، قَالَ فَقُلْتُ: أَرَأَيْتَ لَوِ اسْتَعْصَمَ فَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ بُدٌّ مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا، لِأَنَّهُ لِلْأَرْضِ خُلِقَ

1388- Halid el-Hazzâ şöyle dedi: Hasan-ı Basrî'ye "Ey Ebû Said! Âdem, gökte yaşamak için mi yoksa yerde yaşamak için mi yaratıldı?" diye sorduğumda: "Ey Ebû'l-Mübarek, bu dediğin de ne?" dedi. Ardından: "Yerde yaşamak için yaratıldı" dedi. "Peki, bu ağaçtan yemekten kendini korusaydı?" dediğimde: "O ağaçtan yemeye mecbur değildi. Ancak o, yine de yerde yaşamak için yaratılmıştı" dedi.[75]

---

74 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû'ş Şeyh, Uzma (5/1549) – Taberi, Tefsir (1/244) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (3/273)
Derim ki: Senedinde Veki ile ismi belirtilmeyen biri vardır. Ayrıca rivayetin iki yolu da zayıftır.

75 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4614 (4/1978) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 945 (2/428) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1006 (1/361)

١٣٨٩ - عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: آدَمُ خُلِقَ لِلْأَرْضِ أَمْ لِلسَّمَاءِ؟ قَالَ: لِلْأَرْضِ، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: أَكَانَ لَهُ أَنْ يَسْتَعْصِمَ؟ قَالَ: لَا »

1389- Halid el-Hazzâ dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye "Ey Ebû Said! Bana Âdem'den bahset. O, gökte yaşamak için mi yoksa yerde yaşamak için mi yaratıldı?" diye sorduğumda: "Elbette yerde yaşamak için yaratıldı" dedi. "Peki, bu ağaçtan yemekten kendini korusaydı?" dediğimde: "O ağaçtan yemeye mecbur değildi" dedi.[76]

١٣٩٠ - عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ، خُلِقَ لِلسَّمَاءِ أَمْ لِلْأَرْضِ؟ قَالَ: بَلْ لِلْأَرْضِ، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ لَوِ اسْتَعْصَمَ فَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ مِنْهُ بُدٌّ »

1390- Halid el-Hazzâ dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye şöyle sordum: "Ey Ebû Said! Bana Âdem'den bahset. O, gökte yaşamak için mi yoksa yerde yaşamak için mi yaratıldı?" diye sorduğumda: "Hayır! Yerde yaşamak için yaratıldı" dedi. "Kendisini koruyabilir miydi?" dediğimde: "Hayır" dedi.[77]

١٣٩١ - عَنْ خَالِدِ الْحَذَّاءِ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ، خُلِقَ لِلسَّمَاءِ أَمْ لِلْأَرْضِ؟ قَالَ: لَا بَلْ لِلْأَرْضِ. قَالَ: قُلْتُ: فَكَانَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَعْتَصِمَ؟ قَالَ: لَا »

1391- ... Halid el-Hazzâ dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye "Ey Ebû Said! Bana Âdem'den bahset. O, gökte yaşamak için mi yoksa yerde yaşamak için mi yaratıldı?" diye sorduğumda: "Hayır! Yerde yaşamak için yaratıldı" dedi. "Kendisini koruyabilir miydi?" dediğimde: "Hayır" dedi.[78]

İbn Batta şöyle der: Allah Teâlâ, Âdem'i yaratmadan önce onun günah işleyeceğini bildi ve ona ağaçtan yemeyi yasakladı. Âdem'in ondan yiyeceğini biliyordu. Allah, kendisine isyan edip Âdem'e secde emrine karşı geleceğini bilerek İblis'i yarattı. Allah, onun secde etmeyeceğini biliyordu.

76 Bir önceki rivayete bakınız.
77 Bk. 1388.ci rivayet.
78 Bk. 1388.ci rivayet.

Allah'ın bildiği gerçekleşti, İblis emre uymadı. Aynı şekilde ilahlıkta bulunacağını, memleketi fesada uğratacağını, kullarını öldüreceğini bildiği halde Firavun'u yarattı. Allah, Musa'yı ona gönderdi. Ona, Allah'ı tek ve eşsiz kabul etmesi, Allah'a kullukta bulunacağını itiraf etmesini söyledi. Allah, Firavun'un bunu kabul etmeyeceğini biliyordu. Emri dışında onun hakkındaki bilgisi buna engeldi.

١٣٩٢ - ... حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ رَجُلٍ لَمْ يُسَمِّهِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] قَالَ: عَلِمَ مِنْ إِبْلِيسَ الْمَعْصِيَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا وَعَلِمَ مِنْ آدَمَ التَّوْبَةَ وَرَحِمَهُ بِهَا »

1392- Süfyan'dan, o ismini belirtmediği bir adamdan; Mücahid: *"Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim"* (Bakara, 30) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, İblis'in isyanda bulunacağını biliyordu. Zaten onu bunun için yaratmıştı. Âdem'in tevbe edeceğini de biliyordu. Bu tevbesiyle de ona merhamet etti."[79]

١٣٩٣ - حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْوَهَّابِ بْنَ مُجَاهِدٍ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] قَالَ: عَلِمَ مِنْ إِبْلِيسَ الْمَعْصِيَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا، وَعَلِمَ مِنْ آدَمَ الطَّاعَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا »

1393- ... Mu'temir dedi ki: Abdulvehhab bin Mücahid'in babası *"Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim"* (Bakara, 30) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, İblis'in isyanda bulunacağını biliyordu. Zaten onu bunun için yaratmıştı. Âdem'in itaat edeceğini de biliyordu. Onu da bunun için yaratmıştı."[80]

---

79 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 959 (1/345) – Taberî, Tefsir (1/212). Taberî bunu iki farklı yoldan rivayet etmiştir.

80 Bir önceki rivayete bakınız.

CENNETLİK VEYA CEHENNEMLİK OLAN KİMSENİN ANNESİNİN KARNINDA İKEN CENNETLİK VEYA CEHENNEMLİK OLDUĞUNA, BUNU REDDEDEN KİMSENİN HELÂK OLAN FIRKALARDAN OLDUĞUNA İMÂN

١٣٩٤ - عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: " إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ الْمَلَكَ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: رِزْقِهِ وَعَمَلِهِ وَأَجَلِهِ وَشَقِيٍّ أَوْ سَعِيدٍ "، قَالَ: «فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ ثُمَّ يُدْرِكُهُ مَا سَبَقَ لَهُ فِي الْكِتَابِ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ ثُمَّ يُدْرِكُهُ مَا سَبَقَ لَهُ فِي الْكِتَابِ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا»

1394-... Zeyd bin Vehb'ten, o Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); şöyle dedi: Bize Rasûlullah (s.a.v.) -ki o es-Sadık (Doğru) ve el-Masdûk (Doğrulanmış) olandır- anlattı, şöyle buyurdu: *"Birinizin yaratılış (maddesi) annesinin karnında kırk günde tamamlanır. Sonra (yaratılış maddesi olan bu nutfe yine) bu şekilde (bu kırk günlük süre içerisinde) kan pıhtısı halini alır. Sonra yine bu şekilde bir çiğnem et haline gelir. Sonra ona bir melek gönderilir. Bu meleğe dört cümleyi yazması emredilir. Bunun üzerine (melek bu çocuğun) rızkını, amelini, ecelini, bedbaht mı yoksa bahtiyar mı olacağını yazar. Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki, biriniz cennet ehline ait amelleri işler, o kadar ki cennetle kendi arasında nihayet bir arşın yahut da bir arşın kadar (bir mesafe) kalır. Fakat hakkındaki yazgı önüne geçer de cehennem ehlinin amelini işler ve cehenneme girer. Yine biriniz cehennem*

ehline ait amelleri işler, o kadar ki cehennemle kendi arasında bir arşın ya da bir arşın kadar (bir mesafe) kalır. Fakat hakkındaki yazgı önüne geçer. Bunun üzerine cennet ehlinin amelini işler ve cennete girer."[81]

١٣٩٥ - عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ قَالَ: " إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ إِلَيْهِ مَلَكًا، فَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَيَقُولُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ وَأَجَلَهُ، وَرِزْقَهُ، وَشَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا، فَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَغْلِبُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ الَّذِي سَبَقَ فَيُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، فَيَدْخُلُ النَّارَ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَغْلِبُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ الَّذِي سَبَقَ، فَيُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ »

1395- ... Zeyd bin Vehb'ten, Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: Bize Rasûlullah (s.a.v.) -ki o es-Sadık (Doğru) ve el-Masdûk (Doğrulanmış) olandır- anlattı, şöyle buyurdu: *"Birinizin yaratılış (maddesi) annesinin karnında kırk günde tamamlanır. Sonra (yaratılış maddesi olan bu nutfe yine) bu şekilde (bu kırk günlük süre içerisinde) kan pıhtısı halini alır. Sonra yine bu şekilde bir çiğnem et haline gelir. Sonra Allah ona bir melek gönderir ve ona dört cümleyi yazmasını emreder. Ona: "Bu kimsenin amelini, ecelini, rızkını, cennetlik veya cehennemlik oluşunu yaz" buyurur. Bazen kişi cennet ehline ait amelleri işler, o kadar ki cennetle kendi arasında nihayet bir arşın kalır. Fakat hakkındaki yazgı önüne geçer de cehennem ehlinin amelini işler ve cehenneme girer. Yine bir kimse cehennem ehline ait amelleri işler, o kadar ki cehennemle kendi arasında bir arşın kalır. Fakat hakkındaki yazgı önüne geçer. Bunun üzerine cennet ehlinin amelini işler ve cennete girer."*[82]

---

81 Buhârî, Kader, 8/152; Müslim, Kader, İnsanın Anne Karnında Nasıl Yaratıldığı, 4/2036; Ebû Davud, Sünen, Kader, 4/228; Tirmizî, Sünen, Ameller Sonuçlarına Göre Değerlendirilir, 3/302; Ahmed, Müsned, 1/382; İbn Mâce, Sünen, Kader, Mukaddime, 1/29; İbn Ebû Âsım, Kitabu's-Sünne, 1/77; Beyhâkî, el-Esmâ ve's-Sıfat, s. 386-387. Hepsi de A'meş'ten rivayet etmiştir. A'meş, Zeyd bin Vehb'den, o da Abdullah bin Mes'ud yoluyla sözü doğru olan ve sözü doğrulanan Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet etmiştir.

82 Bir önceki rivayete bakınız.

١٣٩٦ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ فِطْرٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ. قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قُلْتُ لِأَحْمَدَ: حَدِيثُ: «يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ»؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ أَحْمَدُ: قَصَّ حُسَيْنٌ نَحْوَ حَدِيثِ الْأَعْمَشِ

1396- Ebû Davud es-Sicistani şöyle dedi: Bize Ahmed bin Muhammed bin Hanbel tahdis etti, dedik ki: Bize Husayn bin Muhammed tahdis etti; Fıtr'dan, o Seleme bin Küheyl'den, o Zeyd bin Vehb'ten, o Abdullah bin Mes'ud'dan; dedi ki: Bize Rasûlullah (s.a.v.) -ki o es-Sadık (Doğru) ve el-Masdûk (Doğrulanmış) olandır- anlattı...

Ebû Davud dedi ki: Ahmed'e "Anne karnında bir araya getirilme hadisi sahih mi?" diye sordum. "Evet" cevabını verdi. Ahmed ayrıca şöyle dedi: "Husayn, A'meş hadisinin benzerini anlatmıştır."[83]

١٣٩٧ - عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: " إِنَّ خَلْقَ ابْنِ آدَمَ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ لِأَرْبَعِينَ، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ إِلَيْهِ مَلَكًا فَيَكْتُبُ أَرْبَعًا: أَجَلَهُ وَعَمَلَهُ وَرِزْقَهُ وَشَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا " قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: «فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى لَا يَكُون بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ السَّعَادَةُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا، وَإِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى لَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ عَمَلُ أَهْلِ الشِّقْوَةِ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا»

1397- Zeyd bin Vehb'ten, Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: Bize Rasûlullah (s.a.v.) -ki o es-Sadık (Doğru) ve el-Masdûk (Doğrulanmış) olandır- anlattı, şöyle buyurdu: "*İnsanoğlunun yaratılış (maddesi) annesinin karnında kırk günde tamamlanır. Sonra (yaratılış maddesi olan bu nutfe yine)*

83 İsnadı sahihtir. Bk. Nesai, Sünen-i Kübra, 11246 (6/366) – Abdurrezzak, Musannef, (11/123) – Ahmed, Müsned, 3934 (1/414) – Şâşi, Müsned, 683 (2/142)

bu şekilde (bu kırk günlük süre içerisinde) kan pıhtısı halini alır. Sonra yine bu şekilde bir çiğnem et haline gelir. Sonra Allah ona bir melek gönderir. Melek dört şeyi; onun eceli, ameli, rızkı, cennetlik veya cehennemlik oluşunu yazar."

Abdullah şöyle dedi: "Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki, bazen kişi cehennem ehline ait amelleri işler, o kadar ki cehennemle kendi arasında bir arşın kalır. Fakat hakkındaki cennet yazgısı öne geçer. Böylece cennetliklerin amelini işleyip cennete girer. Bazen de kişi cennetliklerin amelini işler. Öyle ki, kendisi ile cennet arasında bir arşın kalır. Fakat hakkındaki cehennem yazgısı öne geçer. Böylece cehennemliklerin amelini işleyip cehenneme girer."[84]

١٣٩٨ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَعْنَى حَدِيثِ الْأَعْمَشِ وَأَتَمَّ مِنْهُ

1398- ... Ali bin Zeyd şöyle dedi: Ebû Ubeyde bin Abdullah, babasından rivayet ettiğine göre o, Rasûlullah'tan (s.a.v.) A'meş'in rivayet ettiği hadisin benzerini ancak daha tam olanını nakletti.[85]

84 Sahih. Ahmed, Müsned, 1/414; Fethu'l-Bârî'de (11/478) geçtiği üzere Nesâî. Her ikisi de, Seleme bin Kuheyl'den, o da Zeyd bin Vehb yoluyla Abdullah bin Mes'ud'dan rivayet etmiştir. Elbânî, Ahmed'in rivayeti hakkına: "Senedi ceyyiddir" der. Tahricu's-Sünne, 1/78. Hadis, tahrici daha önce geçen A'meş'in rivayetinin aynısıdır. Burada Seleme bin Kuheyl, Zeyd bin Vehb'den, o da Abdullah bin Mes'ud'dan rivayette bulunmuştur. Hafız İbn Hacer şöyle der: "Ali bin el-Medinî, el-İlel adlı kitapta şöyle der: "Biz, A'meş'in bu hadisi rivayette tek kaldığını sanıyorduk. Nihayet Seleme bin Kuheyl'in, Zeyd bin Vehb'den rivayette bulunduğunu gördük. Onun bu rivayeti Ahmed ve Nesâî'de yer almaktadır. Hadisi Habib bin Hassan da, Zeyd bin Vehb'den rivayet etmiştir." Fethu'l-Bârî, 11/478.

85 Hafız İbn Hacer şöyle dedi: "Hadisi, Ahmed'in Müsned'inde Ebû Ubeyde bin Abdullah bin Mes'ud; Ebû Ya'la'da Alkame ve Fevaid-u Temmâm'da Ebû Vâil rivayet etmiştir. Muharik bin Müslim ve Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin her ikisi de, Firyabî'nin Kader Kitabı'nda geçmektedir."

Hadisi Tarık ve Ebû'l-Ahves el-Cüşemî'den de rivayet etmiştir. Her ikisi de, Abdullah'tan muhtasar olarak nakletmiştir... Hadisi İbn Mes'ud, uzun ve kısa bir şekilde bir grup sahabeden rivayet etmiştir. Müslim'de bu sahabeler Enes ve Huzeyfe bin Useyd, İbn Vehb'in Kader adlı eserinde Abdullah bin Amr ve Dârakutnî'nin İfrad'ında..." Sonra Hafız İbn Hacer şöyle der: "Ebû Avâne, hadisi Sahih'inde A'meş'in dostlarından yirmi küsur kişiden nakletmiştir." Fethu'l-Bârî, 11/478-479; Ahmed, Müsned, 1/374.

١٣٩٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الْأَعْوَرُ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ جَالِسًا مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ: حَدِيثُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ: «الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ»، وَأُرِيدَ حَدِيثُ الْقَدَرِ؟ قَالَ: «أَنَا وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ حَدَّثْتُهُ بِهِ فَأَعَادَهَا ثَلَاثًا»، غَفَرَ اللهُ لِلْأَعْمَشِ كَمَا حَدَّثَ بِهِ، وَغَفَرَ اللهُ لِمَنْ حَدَّثَ بِهِ قَبْلَ الْأَعْمَشِ، وَغَفَرَ اللهُ لِمَنْ حَدَّثَ بِهِ بَعْدَ الْأَعْمَشِ " قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: فَحَدَّثْتُ بِهِ ابْنَ دَاوُدَ يَعْنِي الْخُرَيْبِيَّ فَبَكَا

1399- ... Muhammed bin Yezid el-A'var şöyle dedi: Rüyamda Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ömer bin Hattâb ve Ali bin Ebi Talib (r.anhumâ) ile oturduğunu gördüm. "Ey Allah'ın Rasûlü! Abdullah bin Mes'ud'un, doğru olan ve doğruluğu (Allah tarafından) tasdik edilen ifadesiyle başlayan kader hadisini soruyorum" dediğimde şöyle buyurdu: *"Kendisinden başka ilah olmayan Allah adına yemin ederim ki, onu ben söyledim."* (Bunu üç kez tekrarladı.)" Allah, naklettiği şekilde A'meş'i bağışlasın. Allah, A'meş'ten önce bu hadisi nakleden kimseyi bağışlasın. Allah, A'meş'ten sonra bu hadisi nakleden kimseyi bağışlasın."

Ebû Abdullah dedi ki: "Bunu İbn Davud'a yani el-Huraybî'ye anlattığımda ağladı."[86]

١٤٠٠ - عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ حِينَ يُرِيدُ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ يَبْعَثُ مَلَكًا، فَيَدْخُلُ الرَّحِمَ فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ مَاذَا؟ فَيَقُولُ: غُلَامٌ أَمْ جَارِيَةٌ أَوْ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَخْلُقَ فِي الرَّحِمِ؟ فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ، أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ مَا أَجَلُهُ؟ فَيَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ: كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ، مَاذَا رِزْقُهُ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: مَا خَلْقُهُ، مَا خَلَائِقُهُ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، فَمَا شَيْءٌ إِلَّا وَهُوَ يُخْلَقُ مَعَهُ فِي الرَّحِمِ »

86 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1043 (4/591) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 189 (1/207) – Hallal, Sünne, 889 (3/538).
Derim ki: Bu, rüyada görülmüştür. Bununla birlikte hadis, yukarıda da geçtiği üzere sahihlerde rivayet edilmiştir.

1400- Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Aziz ve yüce olan Allah birini yaratmayı dilediğinde bir melek gönderir. O melek rahme girer. "Rabbim! Bu ne olacak?" der. "Erkek mi, kız mı?" Allah rahimde neyi dilerse onu yaratır. Melek: "Rabbim! Bedbaht mı yoksa mutlu mu?" diye sorar. "Rabbim! Bunun eceli nedir?" diye sorar. Allah: "Şöyle şöyle" buyurur. Melek: "Rabbim! Bunun rızkı nedir?" diye sorar. Allah: "Şöyle şöyle" buyurur. Melek: "Bunun yaratılışı, ahlâkı nasıl olacak?" diye sorar. Allah: "Şöyle şöyle" buyurur. O rahimde iken onunla alakalı olup onunla beraber yaratılmayan hiçbir şey yoktur."*[87]

١٤٠١ - عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ الْغِفَارِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا اسْتَقَرَّتِ النُّطْفَةُ فِي الرَّحِمِ، بَعَثَ اللهُ إِلَيْهَا مَلَكًا مُوَكَّلًا بِالْأَرْحَامِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، مَا أَكْتُبُ أَذَكَرٌ أَوْ أُنْثَى؟ قَالَ: فَيَقْضِي الرَّبُّ وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ، ثُمَّ يَقُولُ: رَبِّ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ قَالَ: فَيَقْضِي الرَّبُّ وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ، ثُمَّ يَكْتُبُ مُصَابَهُ وَرِزْقَهُ وَأَجَلَهُ " ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَؤُلَاءِ خَمْسٌ يَكُنَّ فِي الرَّحِمِ، لَا يُزَادُ فِيهِنَّ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُنَّ»

1401- Huzeyfe bin Useyd el-Gıfari'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Nutfe rahme yerleştiğinde, Allah rahimlerle görevli bir meleği ona gönderir. Melek: "Rabbim! Ne yazayım? O erkek mi yoksa dişi mi?" diye sorar. Allah hükmeder ve melek yazar. Sonra melek: "Rabbim! Cennetlik mi yoksa cehennemlik mi?" diye sorar. Allah hükmeder ve melek yazar. Sonra melek onun başına gelecekleri, rızkını ve ecelini yazar." Ardından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bu beş şey rahimlerde iken gerçekleşir. Onlara ne bir şey ilave edilir ve ne de onlardan bir şey eksiltilir."*[88]

---

87 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (3/227). Zübeyr bin Abdullah yoluyla Cafer bin Musab'tan rivayet etmiştir. İbn Adiy dedi ki: "Zübeyr'in hadisleri isnat yönünden münkerdir." Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/193) şöyle der: "Bunu Bezzar rivayet etmiş olup ravileri sikadır." Ayrıca bk. İshak bin Rahuyeh, Müsned, 872 (2/345) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1053 (1/383)

88 Müslim, Sahih, Kitabu'l-Kader, İnsanoğlunun Anne Karnında İken Yaratılması; Rızkı, Eceli, Ameli, Cennetlik veya Cehennemlik Oluşunun Yazılması, 4/2038; Ahmed, Müsned, 4/6-7 (Süfyan, Amr'dan, o da Ebû't-Tufeyl'den rivayet etmiştir); İbn Ebû Âsım, Kitabu's-Sünne, 1/80 (Ebû't-Tufeyl'den).

١٤٠٢ - عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَامِرَ بْنَ وَاثِلَةَ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ، سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ، يَقُولُ: الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ، فَأَتَى رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ حُذَيْفَةُ بْنُ أَسِيدٍ الْغِفَارِيُّ، فَحَدَّثْتُهُ بِذَلِكَ مِنْ قَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ فَقُلْتُ: كَيْفَ شَقِيٌّ بِغَيْرِ عَمَلٍ؟ فَقَالَ: تَعْجَبُ مِنْ ذَلِكَ؟ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا مَرَّ بِالنُّطْفَةِ اثْنَتَانِ وَأَرْبَعُونَ لَيْلَةً بَعَثَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهَا مَلَكًا فَصَوَّرَهَا، وَخَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وَجِلْدَهَا وَلَحْمَهَا وَعِظَامَهَا، فَقَالَ: يَا رَبِّ، أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ فَيَقْضِي الرَّبُّ مَا شَاءَ وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَجَلُهُ؟ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شَاءَ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ رِزْقُهُ؟ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شَاءَ وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ، ثُمَّ يَخْرُجُ الْمَلَكُ بِالصَّحِيفَةِ فِي يَدِهِ، فَلَا يَزِيدُ عَلَى أَمْرِهِ وَلَا يَنْقُصُ »

1402- ... Ebû'z Zübeyr'den rivayet edildiğine göre Âmir bin Vasile, Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.): "Bedbaht kimse, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu kimse ise başkası ile kendisine öğüt verilendir" dediğini işitti. Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından Huzeyfe bin Useyd el-Ğıfarî'ye gelip İbn Mes'ud'un sözünü anlattı. "Herhangi bir amel işlemeden nasıl bedbaht olur?" dedi. Huzeyfe: "Buna mı şaşırıyorsun? Oysa ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Nutfenin üzerinden kırk iki gece geçtiğinde, Allah ona bir melek gönderir. Melek ona şekil verir, kulağını, gözünü, cildini, etini ve kemiğini yaratır. Sonra: "Ya Rabbi, erkek mi olacak dişi mi?" diye sorar. Rabbin, dilediği hükmü buyurur ve melek de yazar. Sonra: "Ya Rabbi, eceli ne olacak?" diye sorar. Rabbin, dilediğini söyler ve melek de onu yazar. Sonra melek: "Ya Rabbi, rızkı ne olacak?" diye sorar. Rabbin, dilediği hükmü buyurur ve melek de yazar. Sonra melek, (bunların yazılı olduğu) bir sayfa elinde olduğu halde çıkar, emrolunduklarının üzerine ne bir ilave ne de bir eksiltme yapmaz."*[89]

---

89 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2654 (4/2037) – İbn Hibban, Sahih, 6177 (14/52) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 15201 (7/422) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1047 (1/381)

١٤٠٣ - ... سَمِعَ أَبَا الطُّفَيْلِ، يُخْبِرُ عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ أَسِيدٍ الْغِفَارِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَدْخُلُ الْمَلَكُ عَلَى النُّطْفَةِ بَعْدَمَا اسْتَقَرَّتْ فِي الرَّحِمِ أَرْبَعِينَ أَوْ خَمْسًا وَأَرْبَعِينَ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، أَذَكَرٌ أَوْ أُنْثَى، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَكْتُبُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ؟ فَيَقُولُ اللهُ فَيَكْتُبُ، ثُمَّ يَكْتُبُ مُصِيبَتَهُ وَأَثَرَهُ وَرِزْقَهُ وَعَمَلَهُ، ثُمَّ تُطْوَى الصُّحُفُ، فَلَا يُزَادُ عَلَى مَا فِيهَا وَلَا يَنْقُصُ»

1403- ... Ebû't Tufeyl'den, o Huzeyfe bin Useyd el-Gıfari'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Nutfe, rahimde kırk veya kırk beş gün kaldıktan sonra melek gelir ve: "Rabbim! Erkek mi yoksa dişi mi?" diye sorar. Aziz ve yüce olan Allah söyleyince, melek onu yazar. Sonra: "Rabbim! Cehennemlik mi yoksa cennetlik mi?" diye sorar. Allah söyleyince, melek onu da yazar. Ardından onun başına gelecekleri, bırakacağı izi, rızkını ve amelini yazar. Sonra sahife dürülür. Melek, emrolunduklarının üzerine ne bir ilave ne de bir eksiltme yapmaz.*"[90]

١٤٠٤ - قَالَ حُذَيْفَةُ بْنُ أَسِيدٍ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا مَضَتْ عَلَى النُّطْفَةِ خَمْسٌ وَأَرْبَعُونَ لَيْلَةً» فَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ: «يَقْضِي اللهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ» وَذَكَرَ نَحْوَهُ

1404- ... Huzeyfe bin Useyd dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: "*Nutfenin üzerinden kırk beş gece geçince...*" Ardından hadisi rivayet etti. "*Aziz ve yüce olan Allah, hükmeder ve melek de onu yazar...*" Sonra hadisin benzerini rivayet etti.[91]

١٤٠٥ - ... عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا وَقَعَتِ النُّطْفَةُ فِي الرَّحِمِ، مَكَثَتْ فِيهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا أَوْ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، فَإِذَا أَذِنَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ بِخَلْقِهَا، قَالَ الْمَلَكُ: رَبِّ أَجَلُهُ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: رَبِّ رِزْقُهُ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا؟ قَالَ: رَبِّ شَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا

90 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2644 (4/2037) – Ahmed, Müsned (4/6) – Humeydi, Müsned, 826 (2/364)

91 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1046 (1/381)

1405- Ebû'z Zübeyr'den, o Rasûlullah'a (s.a.v.) merfu olarak Cabir bin Abdullah'tan; *"Nutfe rahme düşüp orada kırk gün veya kırk gece kaldığında, aziz ve yüce olan Allah onun yaratılmasına izin verir. Melek: "Rabbim! Eceli ne olacak?" diye sorunca, "Şöyle şöyle" buyurur. Melek: "Rabbim! Peki ya rızkı?" deyince, Allah: "Şöyle şöyle" buyurur. Melek: "Rabbim! Cennetlik mi yoksa cehennemlik mi?" deyince, Allah: "Şöyle şöyle" buyurur."*[92]

١٤٠٦ - أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَكَّلَ بِالرَّحِمِ مَلَكًا، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ نُطْفَةٌ، يَا رَبِّ عَلَقَةٌ، يَا رَبِّ مُضْغَةٌ، فَإِذَا أَرَادَ اللهُ خَلْقَهُ قَالَ: أَيْ رَبِّ ذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَمَا الرِّزْقُ؟ فَمَا الْأَجَلُ؟ فَيُكْتَبُ ذَلِكَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ »

1406- ... Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *'Aziz ve yüce olan Allah, bir meleği rahimlerle görevlendirmiştir. Melek: "Rabbim! Nutfe oldu.", "Rabbim! Alaka oldu.", "Rabbim! Bir çiğnem et parçası oldu!" der. Allah onu yaratmak istediğinde, melek: "Rabbim! Erkek mi yoksa dişi mi? Cehennemlik mi yoksa cennetlik mi? Rızkı ne olacak? Eceli ne olacak?" der. Henüz annesinin karnında iken bunlar yazılır."*[93]

١٤٠٧ - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً

1407- Ubeydullah bin Ebû Bekir'den, o Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki... Ravi daha sonra yukarıdaki hadisin aynısını zikretti.[94]

١٤٠٨ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ اللهَ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي

92 Şahitleriyle sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 15304(3/397). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/192) şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir. Senedinde Husayf vardır ki zayıftır. Bununla birlikte İbn Main ve bir topluluğa göre sikadır. Yani hakkında ihtilaf edilmiştir. Senetteki diğer raviler ise sikadır."

93 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Hayız, 312 (1/121) – Müslim, Kader, 2646 (4/2038)

94 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 2073 (1/276). Ayrıca bir önceki rivayete bakınız.

ظُلْمَةٍ وَأَلْقَى عَلَيْهِمْ مِن نُورِهِ، فَمَنْ أَصَابَهُ ذَلِكَ النُّورُ اهْتَدَى، وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ فَلِذَلِكَ أَقُولُ: جَفَّ الْقَلَمُ عَلَى عِلْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

1408- ... Abdullah bin Deylemi dedi ki: Abdullah bin Amr'ın (r.a.) şöyle dediğini işittim: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, tüm mahlûkatı bir karanlıkta yarattı. Sonra kendi nurundan üzerlerine saçtı. Kime bu nurdan isabet ettiyse (dünyada) doğru yolda olacaktır. Nurdan kendisine isabet etmeyenler ise (dünyada) dalâlette olacaktır."* Bundan dolayı Allah'ın ilminde olması takdir edilen şeylerin yazılıp bittiğini söylüyorum.[95]

١٤٠٩ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو فِي حَايِطٍ لَهُ بِالطَّائِفِ يُقَالُ لَهُ الْوَهْطُ، فَقُلْتُ: خِصَالٌ بَلَغَتْنَا عَنْكَ أَرَدْتُ مُسَاءَلَتَكَ عَنْهَا، هَذِهِ رِوَايَةُ ابْنِ كَثِيرٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، وَقَالَ الْفِرْيَابِيُّ: فَقُلْتُ: خِصَالٌ بَلَغَتْنَا عَنْكَ تُحَدِّثُ بِهَا عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ» فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي الظُّلْمَةِ ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ، فَمَنْ أَصَابَهُ مِنَ النُّورِ يَوْمَئِذٍ شَيْءٌ فَقَدِ اهْتَدَى، وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ» فَلِذَلِكَ أَقُولُ: جَفَّ الْقَلَمُ عَلَى عِلْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

1409- Abdullah bin Deylemi dedi ki: "Taif'te, Abdullah bin Amr'ın (r.a.) Vaht adlı bahçesine girmiştim. "Bize senin söylediğin bazı şeyler ulaştı. Onları sana sormak istedim" dedim. –Bu, İbn Kesir'in, Evzaî'den olan rivayetidir. el-Firyabî şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"Bedbaht olan, annesinin karnında bedbaht olandır"* buyurduğunu naklettiğini işittim" dedim.- Abdullah şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Aziz ve yüce olan Allah, tüm mahlukatı bir karanlıkta yarattı. Sonra kendi nurundan üzerlerine saçtı. Kime bu nurdan isabet ettiyse (dünyada) doğru yolda ola-*

95 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hibban, Sahih, 6169 (14/43) – Hakim, Müstedrek, 83 (1/84). Hakim dedi ki: "Bu, imamlar arasında dolaşan sahih bir hadistir. Senetteki bütün ravilerle hüccet getirilmiştir ama Buhari ile Müslim'de rivayet edilmemiştir. Ben herhangi bir illetini bilmiyorum." Ayrıca bk. Tirmizi, 2642. Tirmizi dedi ki "Hasen hadistir." Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1079 (1/389)

caktır. Nurdan kendisine isabet etmeyenler ise (dünyada) dalâlette olacaktır." Bundan dolayı Allah'ın ilminde olması takdir edilen şeylerin yazılıp bittiğini söylüyorum."[96]

١٤١٠ - أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَخْلُقَ النَّسَمَةَ، قَالَ مَلَكُ الْأَرْحَامِ مُعْرِضًا: يَا رَبِّ أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ فَيَقْضِي اللَّهُ إِلَيْهِ أَمْرَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَقْضِي اللَّهُ إِلَيْهِ أَمْرَهُ، ثُمَّ يَكْتُبُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَا هُوَ لَاقٍ حَتَّى النَّكْبَةَ يُنْكَبُهَا »

1410- ... Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah bir canı yaratmak istediğinde, onunla beraber bulunan melek: "Rabbim! Erkek mi yoksa dişi mi?" diye sorar. Allah emrini hükmeder. Sonra melek: "Rabbim! Bedbaht mı yoksa mutlu mu?" diye sorar. Allah emrini hükmeder. Sonra gözlerinin arasına, karşı karşıya kalacağı en küçük musibet dâhil her şey yazılır."*[97]

١٤١١ - عَنِ ابْنِ هُنَيْدَةَ، عَنِ ابْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ

1411- İbn Hüneyde'den, o İbn Amr'dan, o Rasûlullah'tan (s.a.v.)... Ravi yukarıdaki hadisin aynısını zikretti.[98]

١٤١٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ»

---

96 Bir önceki rivayete bakınız.

97 İsnadı sahihtir. İbn Ebû Âsım, Kitabu's-Sünne, 1/81-82. el-Elbânî, "Hadis, sahihtir" der. Ebû Ya'lâ, Müsned, 4/1387; Bezzâr, s. 229; Âcurrî, 184 (Zührî'den); Tahricu's-Sünne, 1/81; Mecmeu'z-Zevâid (Annesinin Karnında İken Kul Adına Yazılanlar), 7/193; İbn Kayyim, Şifau'l-Alîl, 20 (İbn Vehb'den). Hadisi Ebû Ya'lâ ve Bezzâr da rivayet etmiştir. Ebû Ya'lâ'nın râvileri sahih kimselerdir. Mecmeu'z-Zevâid, 7/193.

98 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. İbn Hibban, Sahih, 6178 (14/54) – Ma'mer bin Raşid, Cami (11/112) – İbn Ebi Asım, Sünne, 186 (1/82). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/193) şöyle der: "Bunu Ebû Ya'la ile Bezzar rivayet etmiştir. Ebû Ya'la'nın ravileri, sahihin ravileridir." Ayrıca bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1051 (1/382)

1412- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Mutlu olan, annesinin karnında mutlu olandır."*[99]

١٤١٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ»

1413- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Bedbaht olan, annesinin karnında bedbaht olan ve mutlu olan, annesinin karnında mutlu olandır."*[100]

١٤١٤ - عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ حِينَ يُرِيدُ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ يَبْعَثُ مَلَكًا، فَيَدْخُلُ عَلَى الرَّحِمِ، فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ مَاذَا؟ فَيَقُولُ: غُلَامٌ أَوْ جَارِيَةٌ أَوْ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَخْلُقَ فِي الرَّحِمِ؟ فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ مَا أَجَلُهُ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ مَا خَلْقُهُ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: مَا خَلَائِقُهُ؟ فَيَقُولُ: كَذَا وَكَذَا، قَالَ: فَمَا شَيْءٌ إِلَّا وَهُوَ يُخْلَقُ مَعَهُ فِي الرَّحِمِ

1414- ... Âişe'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Aziz ve yüce olan Allah, bir insanı yaratmak istediğinde, bir melek gönderir. Melek, rahme girer ve: "Ya Rabbi, bu ne olacak?" diye sorar. Allah: "Erkek veya kız" buyurur ya da Allah'ın rahimde yaratılmasını dilediği şey söylenir. Melek: "Ya Rabbi, şakî mi, saîd mi?" diye sorar. Allah, dilediğini söyler. Melek: "Ya Rabbi, eceli nedir?" diye sorar. Allah: "Şöyle şöyle" buyurur. Melek: "Yaratılışı (şekli) nasıl, ahlâkı nasıl?" diye sorar. Allah: "Şöyle şöyle" buyurur. Her şey, onunla birlikte rahimde iken yaratılır."*[101]

---

99 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Mu'cem-i Kebir, 773 (2/56) – Beyhaki, İtikad (1/139) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1056 (1/383). Ayrıca bunu Keşfu'l Hafa'da (1/548) Aclûni de zikretmiş, ardından şöyle demiştir: "İbn Hacer ve Iraki, bunu sahih olduğunu belirtmişlerdir."

100 İsnadı zayıftır. Bk. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/193) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1057 (1/384)
Derim ki: Musannifin isnadında Yahya bin Ubeydullah vardır. İbn Hacer dedi ki: "Metruktür." Hakim ise onun hakkında çok sert konuşup hadis uydurduğunu söylemiştir. Zehebi ise "Zayıf saydılar" demektedir.

101 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (3/227). Zübeyr bin Abdullah yoluyla Cafer bin

١٤١٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا فِي بَطْنِ أُمِّهِ مُؤْمِنًا، وَخَلَقَ فِرْعَوْنَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ كَافِرًا»

1415- Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ""*Aziz ve yüce olan Allah, Yahya bin Zekeriyya'yı annesinin karnında iken mümin olarak yarattı. Firavun'u da annesinin karnında iken kâfir olarak yarattı.*"[102]

١٤١٦ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «خَلَقَ اللهُ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا فِي بَطْنِ أُمِّهِ مُؤْمِنًا، وَخَلَقَ فِرْعَوْنَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ كَافِرًا»

1416- Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: '*Aziz ve yüce olan Allah, Yahya bin Zekeriyya'yı annesinin karnında iken mümin olarak yarattı. Firavun'u da annesinin karnında iken kâfir olarak yarattı.*"[103]

١٤١٧ - عَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجَيْشَانِيِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: " إِنَّ الْمَنِيَّ إِذَا مَكَثَ فِي الرَّحِمِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، أَتَاهُ مَلَكُ النُّفُوسِ، فَعَرَجَ بِهِ إِلَى الرَّبِّ تَعَالَى ذِكْرُهُ

Musab'tan rivayet etmiştir. İbn Adiy dedi ki: "Zübeyr bin Abdullah'ın hadisleri isnat yönünden münkerdir." Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/193) şöyle der: "Bunu Bezzar rivayet etmiş olup ravileri sikadır." Ayrıca bk. İshak bin Rahuyeh, Müsned, 872 (2/345) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1053 (1/383)

102 İsnadı uydurmadır. Bununla birlikte hadis, bir az önce hasen yollardan zikredilmişti. Bu isnatta Abdulmennân bin Harun el-Vasıti vardır. İbnu'l Cevzi, Duafa ve Metrukin'de (2/153) şöyle der: "Ezdi onun hadislerinin metruk olduğunu söylemiştir." Yine senedinde Nasr bin Tarif vardır. Muğni Fi'd Duafa'da (2/696) şöyle geçer: "Âlimler, terk edilmesi konusunda ittifak etmişlerdir." İbnu'l Cevzi'nin Duafa ve Metrukin (3/159) eserinde ise şöyle geçer: "Nesai, Razi ve Darekutni, onun metruk olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibban ise onunla hüccet getirmenin caiz olmadığını ifade etmiştir."
Derim ki: Hadis, hasen yollardan da rivayet edilmiştir. Bk. Bir sonraki rivayet.

103 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 10534 (10/224) – Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 2943 (2/189). Bunu Feyzu'l Kadir'de (3/449) Münavi de zikretmiş, ardından şöyle demiştir: "Heysemi, isnadının ceyyid olduğunu söylemektedir." Ayrıca bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal (6/179) – İbn Adiy, Kamil (1/350) – İbn Hibban el-Ensari, Tabakatu'l Muhaddisin (2/388) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1020 (1/366)

فِي رَاحَتِهِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ عَبْدُكَ، أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ فَيَقْضِي اللهُ إِلَيْهِ مَا هُوَ قَاضٍ، أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَكْتُبُ مَا هُوَ لَاقٍ بَيْنَ عَيْنَيْهِ " قَالَ أَبُو تَمِيمٍ: زَادَ أَبُو ذَرٍّ مِنْ فَاتِحَةِ سُورَةِ التَّغَابُنِ خَمْسَ آيَاتٍ

1417- Ebû Temim el-Ceyşani'den; Ebû Zerr (r.a.) şöyle dedi: "Meni, rahimde kırk gece kaldığında, canlar meleği ona gelerek onu Allah Teâlâ'nın katına çıkarır. "Rabbim! İşte kulun. O erkek mi yoksa dişi mi?" diye sorar. Allah, onun hakkında vereceği hükmü verir. Melek: "Bedbaht mı yoksa mutlu mu?" diye sorar. Ardından ona uygun olan şeyi gözlerinin arasına yazar." Ebû Temim şöyle dedi: "Ardından Ebû Zerr, Teğabun sûresinden beş âyet[104] okudu."[105]

١٤١٨ - عَنْ عِيسَى بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، أَنَّهُ قَالَ: " إِذَا مَكَثَتِ النُّطْفَةُ فِي رَحِمِ الْمَرْأَةِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، جَاءَهَا مَلَكٌ فَاخْتَلَجَهَا ثُمَّ عَرَجَ بِهَا إِلَى الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ، فَقَالَ: اخْلُقْ يَا أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ، فَيَقْضِي اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا مَا شَاءَ مِنْ أَمْرِهِ، ثُمَّ تُدْفَعُ إِلَى الْمَلَكِ، فَيَسْأَلُ الْمَلَكُ عِنْدَ ذَلِكَ أَسِقْطٌ أَمْ تَمٌّ؟ فَيُبَيِّنُ لَهُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَوَاحِدٌ أَمْ تَوْءَمٌ؟ فَيُبَيِّنُ لَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ فَيُبَيِّنُ لَهُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَنَاقِصُ الْأَجَلِ أَمْ تَامُّ الْأَجَلِ؟ فَيُبَيِّنُ لَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيُبَيِّنُ لَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ اقْطَعْ بِرِزْقِهِ مَعَ خَلْقِهِ، فَيَهْبِطُ بِهِمَا جَمِيعًا، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا يَنَالُ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا قُسِمَ لَهُ، فَإِذَا أَكَلَ رِزْقَهُ قُبِضَ

---

104 Bununla kastedilen şu âyetlerdir: "Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tesbih eder. Mülk yalnızca O'nundur, hamd de O'na mahsustur. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir. O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir. Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız O'nadır. Göklerdeki ve yerdeki her şeyi bilir. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir. Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir. Daha önce inkâr edip de inkârlarının cezasını tadanların haberi size gelmedi mi? Onlar için elem dolu bir azap da vardır." (Teğabun, 1-5)

105 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (28/119). Senedinde İbn Lehi'a vardır ama burada açıkça "tahdis etti" lafzını kullanmıştır.

1418- İsa bin Hilal'den; Abdullah bin Amr bin Âs (r.anhumâ) dedi ki: "Nutfe, kadının rahminde kırk gün kaldıktan sonra melek yanına gelerek onu oradan çekip alır, sonra o nutfe ile Allah'ın huzuruna yükselir. "Yaratanların en güzeli, yarat" der. Allah da onun hakkında dilediği emri hükmeder. Sonra o nutfe meleğe geri verilir. O vakit melek: "Rabbim, bu düşük mü olacak yoksa tamamlanacak mı?" diye sorar. Bu husus ona beyan edilir. Daha sonra: "Rabbim! Tek mi yoksa ikiz mi doğacak?" diye sorar. Bu husus ona beyan edilir. "Yaratılmasıyla beraber rızkını da tespit et" der. Allah her ikisini beraber hükme bağlar. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, o gün ona kısmet olarak ayrılandan başkasını elde edemez. Rızkını yemeyi bitirdiği zaman da ruhu kabzedilir.[106]

١٤١٩ - أَخْبَرَنَا عَاصِمُ ابْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، وَعَامِرٍ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا حَمَلَتْ، تَصَعَّدَتِ النُّطْفَةُ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ وَبَشَرَةٍ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ تَسْتَقِرُّ فِي الرَّحِمِ عَلَقَةً أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ مُضْغَةً أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يُبْعَثُ إِلَيْهَا الْمَلَكُ فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ، أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَأْمُرُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ بِمَا شَاءَ وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ، ثُمَّ يَكْتُبُ رِزْقَهُ وَأَجَلَهُ وَعَمَلَهُ وَأَيْنَ يَمُوتُ، وَأَنْتُمْ تُعَلِّقُونَ التَّمَائِمَ عَلَى أَبْنَائِكُمْ مِنَ الْعَيْنِ " قَالَ عَاصِمٌ: كَانَ أَصْحَابُنَا يَقُولُونَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَمْحُو بِالدُّعَاءِ مَا يَشَاءُ مِنَ الْقَدَرِ

1419- Asım bin Behdele'den, o Ebû Vail ve Âmir eş-Şa'bi'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Kadın hamile kaldığında, kırk gün boyunca nutfe, her kıl ve tenin altına yerleşir. Sonra rahimde kırk gün alaka olarak kalır. Ardından kırk gün olarak bir çiğnem et parçası olarak kalır. Sonra ona bir melek gönderilir. Melek: "Rabbim! Erkek mi yoksa dişi mi? Bedbaht mı yoksa mutlu mu?" diye sorar. Aziz ve yüce olan Allah dilediğini emreder ve melek de onu yazar. Sonra melek onun rızkını, ecelini, amelini ve nerede öleceğini yazar. Siz, nazar değmesinden koruması için çocuklarınıza muska takıyorsunuz."

---

106 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Vehb, Kader, 45 (1/163) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1236 (4/674). Senedinde İbn Lehi'a vardır, müdellistir. Burada muanan olarak rivayet etmiştir. Onun bu şekildeki hadisleri zayıftır.

Âsım şöyle dedi: "Dostlarımız şöyle derlerdi: Aziz ve yüce olan Allah, dua ile kaderden dilediğini yok eder."[107]

١٤٢٠ - أَبَا الْأَحْوَصِ الْجُشَمِيَّ، يَقُولُ: كَانَ عَبْدُ اللهِ يَقُولُ: إِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَإِنَّ السَّعِيدَ مِنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ"، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1420- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle derdi: "Bedbaht olan, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu olan da, başkası ile kendisine öğüt verilendir." Ardından râvi hadisi rivayet etti.[108]

١٤٢١ - عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ»

1421- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Bedbaht olan, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu olan da, başkası ile kendisine öğüt verilendir."[109]

١٤٢٢ - عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، مِثْلَهُ

1422- ... Ebû Ubeyde'den, o Abdullah'tan... Ravi daha sonra yukarıdakinin aynısını zikretti.[110]

١٤٢٣ - عَنْ طَارِقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، فَاتَّبِعُوا وَلَا تَبْتَدِعُوا، فَإِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدَ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ»

1423- Tarık'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kuşkusuz sözün en güzeli Allah'ın Kitabı, yolların en güzeli Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya atılandır. Tâbi olun, bid'at çıkarmayın. Kuşkusuz

107 Bk. İbn Abdilberr, Temhid (5/268)

108 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2645 (4/2037) – İbn Mace, Mukaddime, 46 (1/18)

109 İsnadı zayıftır. Bk. Kuzai, Müsnedu'ş Şihab, 1325 (2/263) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 867 (2/39)

110 İsnadı, önceki rivayet ile sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 8522 (9/97). Bu, zayıf bir isnattır. Çünkü Ebû Ubeyde bin Ubeydullah, Abdullah bin Mes'ud'dan işitmemiştir.

bedbaht olan, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu olan da, başkası ile kendisine öğüt verilendir." [111]

١٤٢٤ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَوْنٍ فَحَدَّثَنِي قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا وَائِلٍ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي وَقَدْ عَمِيَ، فَقُلْنَا لِمَوْلَاةٍ لَهُ يُقَالُ لَهَا يَزِيدَةُ: يَا يَزِيدَةُ قُولِي لِأَبِي وَائِلٍ يُحَدِّثُنَا مَا سَمِعَ مِنْ عَبْدِ اللهِ فَقَالَتْ: يَا أَبَا وَائِلٍ، حَدِّثْهُمْ مَا سَمِعْتَ مِنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ لَمَجْمُوعُونَ فِي صَعِيدٍ يُسْمِعُكُمُ الدَّاعِي وَيَنْفُذُكُمُ الْبَصَرُ، أَلَا إِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَأَحْسَبُهُ أَتْبَعَهَا: وَالسَّعِيدَ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ»

1424- Müslim bin İbrahim bize şunu anlattı: İbn Avn'a sorduğumda şöyle dedi: Ben ve âmâ bir arkadaşım, Ebû Vâil'e gittik. Onun 'Yezide' adlı cariyesine: "Ey Yezide! Ebû Vail'e söyle de, bize Abdullah'tan işittiğini anlatsın" dedik. Yezide: "Ey Ebû Vail! Onlara Abdullah'tan işittiğin şeyi anlat" dedi. Ebû Vail şöyle dedi: "Abdullah bin Mes'ud'un şöyle dediğini işittim: "Ey insanlar! Sizler bir vadide toplanacaksınız. O yerde münadi size duyuracak ve bakan göz sizi görecektir. Bedbaht kimse, annesinin karnında bedbaht olandır. Mutlu (said) kimse ise, başkasından öğüt alandır."[112]

١٤٢٥ - ... عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبِيعَةَ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، فَذَكَرَ الْقَوْمَ رَجُلًا فَذَكَرُوا مِنْ خُلُقِهِ، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ قَطَعْتُمْ رَأْسَهُ، أَكُنْتُمْ تَسْتَطِيعُونَ أَنْ تُعِيدُوهُ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَيَدَهُ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ فَرِجْلَهُ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَإِنَّكُمْ لَا تَسْتَطِيعُونَ أَنْ تُغَيِّرُوا خُلُقَهُ حَتَّى تُغَيِّرُوا خَلْقَهُ، إِنَّ النُّطْفَةَ لَتَسْتَقِرُّ فِي الرَّحِمِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، ثُمَّ تَنْحَدِرُ دَمًا، ثُمَّ تَكُونُ عَلَقَةً، ثُمَّ تَكُونُ مُضْغَةً، ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ إِلَيْهِ مَلَكًا، فَيَكْتُبُ رِزْقَهُ وَخُلُقَهُ وَشَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا »

111 Sahihtir. Bk. Buhari, İtisam, 6849 (6/2655) – Darimi, Mukaddime, 207 (1/66) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1216 (1/429)

112 Bk. Kayserani, Tezkiretu'l Huffaz (1/394)

1425- Abdullah bin Rebi'a dedi ki: Bir keresinde Abdullah bin Mes'ud'un yanında oturuyorduk. Orada bulunanlar, bir adamdan ve onun ahlâkından bahsettiler. Abdullah: "Bana söyleyin, eğer o adamın başını kesmiş olsanız, onu tekrar yerine getirebilir misiniz?" dedi. Onlar: "Hayır!" dediler. Abdullah: "Peki ya elini kesseniz?" dedi. Onlar: "Hayır!" dediler. Abdullah: "Ayağını kesseniz?" diye sorunca, onlar: "Hayır!" dediler. Bunun üzerine Abdullah şöyle dedi: "O halde siz, onun tabiatını değiştirmedikçe, ahlâkını değiştiremezsiniz. Nutfe, rahimde kırk gün kalır, sonra katılaşarak kan olur. Sonra pıhtı haline döner. Sonra et parçası olur. Sonra Allah bir melek gönderip onun rızkını, yaratılışını, ahlâkını, bedbaht veya bahtiyar olduğunu yazar (Allah bunları takdir buyurur)."[113]

١٤٢٦ - عَنْ خَيْثَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: عَجَبٌ لِلنِّسَاءِ اللَّاتِي يُعَلِّقْنَ التَّمَائِمَ تَخَوُّفَ السِّقْطِ، وَالَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ، لَوْ بُطِحَتْ ثُمَّ وَطِئَتْ عَرْضًا وَطُولًا مَا أَسْقَطَتْ حَتَّى يَكُونَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الَّذِي يُقَدِّرُ ذَلِكَ لَهَا، إِنَّ النُّطْفَةَ إِذَا وَقَعَتْ فِي الرَّحِمِ الَّتِي يَكُونُ مِنْهَا الْوَلَدُ، طَارَتْ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ وَظُفُرٍ، فَتَمْكُثُ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ تَنْحَدِرُ، فَتَكُونُ مِثْلَ ذَلِكَ دَمًا، ثُمَّ تَكُونُ مِثْلَ ذَلِكَ عَلَقَةً، ثُمَّ تَكُونُ مِثْلَ ذَلِكَ مُضْغَةً »

1426- Hayseme bin Abdurrahman'dan; Abdullah (r.a.) şöyle dedi: "Düşük yapma korkusundan dolayı muska takan kadınlara şaşarım! Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, kadın yere uzansa sonra da onunla cinsel ilişkide bulunulsa, Allah onun için bunu takdir etmediği sürece çocuğunu düşüremez. Kuşkusuz nutfe, rahme düştüğünde her kılın ve tırnağın altından uçarak gelir. Orada kırk gün kalır, sonra oradan aşağıya iner ve kan pıhtısı haline gelir. Sonra aynı şekilde bir alaka ve yine aynı şekilde bir çiğnem et parçası olur."[114]

113 İsnadı hasendir. Bk. Buharî, el-Edebu'l Müfred, 283 (1/107) – Taberanî, Kebîr, 8884 (9/178). Heysemî, Mecmau'z Zevaid'd3 (7/196) şöyle der: "Bunu Taberanî rivayet etmiştir, ravileri sikadır." Ayrıca şeyhimiz Elbanî de Sahihu'l Edebi'l Müfred'de isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

114 Musannif İbn Batta dışındaki tüm ravileri sikadır. İbn Batta'da zayıflık vardır.

١٤٢٧ - الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَرَادَ اللهُ أَنْ يَخْلُقَ النَّسَمَةَ، أَتَاهَا مَلَكُ الْأَرْحَامِ مُعْرِضًا فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى، فَيَقْضِي اللهُ أَمْرَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: أَيْ رَبِّ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَقْضِي اللهُ أَمْرَهُ، ثُمَّ يَكْتُبُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَا هُوَ لَاقٍ حَتَّى النَّكْبَةَ يُنْكَبُهَا " قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَحَدَّثَنِي ابْنُ أُذَيْنَةَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ مِثْلَ ذَلِكَ

1427- Haris bin Hişam'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah bir canı yaratmak istediğinde, rahimlerle görevli olan melek: "Rabbim! Erkek mi yoksa dişi mi?" diye sorar. Allah emrini hükmeder. Sonra melek: "Rabbim! Bedbaht mı yoksa mutlu mu?" diye sorar. Allah emrini hükmeder. Sonra gözlerinin arasına, karşı karşıya kalacağı en küçük musibet dâhil her şey yazılır."*

İbn Şihab şöyle dedi: "İbn Uzeyne, İbn Ömer'den bana bunun bir benzerini rivayet etti."[115]

١٤٢٨ - قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى كَذَا، قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْ كُلِّ إِنْسَانٍ مَا هُوَ لَاقٍ حَتَّى النَّكْبَةُ يُنْكَبُهَا»

1428- ... İbn Müsenna'dan; Abdullah bin Ömer (r.anhumâ) şöyle derdi: "Her insanın gözleri arasında, karşı karşıya kalacağı en küçük musibet dâhil her şey yazılıdır."[116]

١٤٢٩ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: جَاءَ مُشْرِكُوا قُرَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَاصَمُوهُ فِي الْقَدَرِ، فَنَزَلَتْ {يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر: ٤٩]

115 Bu, 1410.cu rivayette geçmişti. Bu isnada gelince; mürseldir. Çünkü Ebû Bekir bin Abdurrahman bin Haris bin Hişam, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir.814/54)

116 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 184 (1/83) – İbn Hibban, Sahih, 6178 - Ebû Ya'la, Müsned, 5775 (10/154)

1429- Muhammed bin Abbad bin Cafer el-Mahzumi'den; Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Kureyş müşrikleri, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip kader konusunda onunla tartıştılar. Bunun üzerine: *"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."* (Kamer, 48-49) âyetleri nazil oldu."[117]

117 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2656 (4/2046) – İbn Hibban, Sahih, 6139 (14/6) – Ahmed, Müsned, 9734 (2/444) – İbn Ebi Asım, Sünne, 349 (1/155) – Beyhaki, İtikad (1/135) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 918 (2/419) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 946 (1/341)

ALLAH TE'ÂLÂ'NIN, KİŞİ AZİL[118]DE BULUNSA DAHİ BİR NUTFEYE CAN VERMEK İSTEDİĞİNDE BUNUN GERÇEKLEŞECEĞİNE VE BUNU İNKÂR EDEN KİMSENİN HELÂK OLAN FIRKALARDAN OLACAĞINA İMÂN

١٤٣٠ - عَنْ أَبِي سَعْدِ الْخَيْرِ الأَنْصَارِيِّ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ مِنْ أَشْجَعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْعَزْلِ، فَقَالَ: «مَا يُقَدِّرُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي الرَّحِمِ فَسَيَكُونُ»

1430- ... Ebû Sa'd el-Hayr el-Ensari dedi ki: Eşca' kabilesinden adamın biri, Rasûlullah'a (s.a.v.) azil yapmanın hükmünü sorunca, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Aziz ve yüce olan Allah, rahimler için ne takdir ederse o olur."*[119]

١٤٣١ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا تَرَى فِي الْعَزْلِ؟ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنْتَ تَخْلُقُهُ؟ أَنْتَ تَرْزُقُهُ؟ فَإِنَّمَا هُوَ الْقَدَرُ»

1431- ... Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: "Ensar'dan adamın biri, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek: "Azil konusunda ne dersin?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.) ona: *"Onu yaratacak ve rızıklandıracak olan sen misin?*

---

118 Azil: Gebeliği önlemek için başvurulan bir tedbir. Sözlükte "ayırmak, uzaklaştırmak" anlamına gelen azil, gebeliği önleyici bir usul olarak, cinsi münasebet esnasında meninin rahim dışına akıtılmasına denir. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/azil—gebelik. (Çev.)

119 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 15770 (3/450) – Nesai, Sünen-i Kübra, 5487 (3/307) – Taberani, Kebir, 5421 (6/32) – Ebû Cafer et-Tahavi, Şerhu Meâni'l Âsâr (3/34)

Meniyi olması gereken yerde bırak (azil yapma)! Takdir ne ise, ancak o olur" buyurdu.[120]

١٤٣٢ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا عَلَيْكُمْ أَلَّا تَفْعَلُوا ذَاكُمْ، إِنَّمَا هُوَ الْقَدَرُ» يَعْنِي الْعَزْلَ

1432- ... Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) azil konusunda şöyle buyurdu: *"Bunu yapıp yapmamanız bir şey ifade etmez. Takdir ne ise, ancak o olur."*[121]

١٤٣٣ - عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الْعَزْلِ فَقَالَ: «لَوْ أَنَّ الْمَاءَ الَّذِي يَكُونُ مِنْهُ الْوَلَدُ يَبِيتُ عَلَى صَخْرَةٍ لَأَخْرَجَ اللهُ مِنْهُ وَلَدًا، لَيَخْلُقَنَّ اللهُ كُلَّ نَسَمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا»

1433- ... Enes bin Malik (r.a.) dedi ki: Rasûlullah'a (s.a.v.) azlin hükmü sorulunca şöyle buyurdu: *"Kendisinden çocuk olacak olan meni, bir kayanın üzerinde olsa bile Allah ondan bir çocuk çıkarır. Allah, yaratmak istediği her canlıyı yaratır."*[122]

١٤٣٤ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، لِي جَارِيَةٌ أَفَأَعْزِلُ عَنْهَا؟ قَالَ: «سَيَأْتِيهَا مَا قُدِّرَ لَهَا» قَالَ: فَذَهَبَ، ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَلَمْ تَرَ إِلَى الْجَارِيَةِ الَّتِي سَأَلْتُكَ عَنْهَا، فَإِنَّهَا قَدْ حَبِلَتْ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا قَدَّرَ اللهُ لِنَفْسٍ أَنْ تَخْرُجَ إِلَّا وَهِيَ كَائِنَةٌ»

1434- ... Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: Ensar'dan bir adam, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Benim bir cariyem var. On-

120 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 11521 (3/53) – İbn Ebi Asım, Sünne, 369 (1/163) – Taberani, Evsat, 1766 (2/212) – Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 187 (1/120). Ayrıca bu hadisin Enes yoluyla şahidi vardır. Bk. Ziya, Muhtara, 2554 (7/124)

121 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 1438 (20/1062) – Ahmed, Müsned, 11188 (3/22)

122 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 12443 (3/140) – Ziya, Muhtara, 1819 (5/197). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (4/296) şöyle der: "Bunu Ahmed ve Bezzar rivayet etmiş olup ikisinin de isnadı hasendir."

dan azil yapayım mı?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.): *"Cariyen için takdir edilmiş olan şey (çocuk) kendisine gelecektir"* buyurdu. Adam gitti, bir süre sona geldi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana sormuş olduğum cariye hamile kaldı" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın bir nefis için takdir etmiş olduğu şey mutlaka olur."*[123]

İbn Batta şöyle der: Sana söylediklerimin tamamı, müslümanların bilmesi ve iman etmesi gereken şeylerdir. Aziz ve yüce olan Allah'a itaat etmeleri, O'nun her şeyi bildiği ve kudret sahibi olduğunu itiraf etmeleri gerekir. Olacak ya da olmayacak olan her şeyi, Allah olmadan önce bilir. Sonra Allah'ın dilemesi ve kudreti ile olur. Her kim, kendisini inkâr eden ve isyan eden kulları için Allah'ın hayrı dilediğini iddia eder, kulların kendileri için kötülüğü, küfrü ve günahı dilediklerini, kendi isteklerine göre bunu işlediklerı ve Allah'ın dilemesinin aksine bunu seçtiklerini, kulların istedikleri şeylerin olduğunu ve Allah'ın dilediği şeyin olmadığını iddia ederse, kulların iradelerinin/dilemelerinin Allah'ın iradesinden daha üstün olduğunu söylemiş olur. Allah'a bundan daha büyük bir iftira atılır mı?

Her kim, mahlûkattan bir varlığın yaratıldığı hedefin dışında olduğunu ve Allah'ın bunu bilmediğini iddia ederse, aziz ve yüce olan Allah'ın mahlûkatı hakkındaki kudretini yok saymış, mahlûkatın kendileri için Allah'ın takdir ettiğinden daha büyük bir kudrete sahip olduğunu kabul etmiş olur. Bu ise, Allah'ı inkâr, O'nun sıfatlarını reddetme, O'na karşı bir yalan ve iftiradır. Her kim, zinanın bir kader olmadığını iddia ederse, ona şöyle denir: "Zinadan dolayı hamile kalan ve çocuğunu doğuran şu kadın hakkında, Allah bu çocuğun yaratılmasını diledi mi? Bu, Allah'ın ezelî ilminde var mıydı? Bu çocuk, Âdem'in sulbünden söz almış olduğu zürriyetten miydi?" Eğer: "Hayır" derse, bu takdirde Allah'tan başka O'nunla birlikte olan bir ilahın varlığını iddia etmiş olur. Bu söz, şirke yakın bir söz hatta apaçık şirktir. Allah Teâlâ, bu inkârcı Kaderiyye'nin söylediklerinden münezzeh ve yücedir.

Her kim hırsızlık yapma, içki içme ve haram malı yemenin Allah'ın kaza ve kaderi olmadığını iddia ederse, insanın bir başkasının rızkını yiyebileceğini iddia etmiş olur. Kişinin aldığı, yediği, sahip olduğu ve tasarruf sahibi olduğu şeyin dünyanın sıradan bir hâli olduğunu, kişinin bunu yapabilece-

123 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 1439 (2/1064)

ğini söylemiş olur. Buna göre kişi dilediğini alır, dilediğini almaz; dilediğine verir ve dilediğine vermez. Dilerse zengin olur, dilerse fakir olur. Eğer mülk sahibi olmak isterse olur, istemezse olmaz. Bu, Mecûsîlerin sözlerini andıran bir sözdür, hatta cahiliyenin söylediği bir sözdür. Kişi, rızkını yer; Allah, yemiş olduğu şekilde bu rızkın yenilmesine hükmetmiştir.

Haksız yere bir canı öldürmenin kader olmadığını iddia eden kimse, ölenin eceliyle ölmediğini iddia etmiş olur. Oysa Allah, öldürülen için ezelde bildiği bir eceli takdir etmiştir. Katil, o kimsenin ömrünü sona erdirmek ve süresine ulaşmadan önce ecelini bitirmek istemiştir. Katilin istemiş olduğu şey gerçekleşmiş, Allah'ın takdir edip bildiği şey ise geçersiz olmuştur! Hangi küfür bundan daha açık, daha çirkin ve kötü olabilir ki? Bilakis tüm bunlar Allah'ın hükmü ve takdiri iledir. Tüm bunlar, O'nun yarattıkları hakkındaki dilemesi ve tedbiri iledir. Allah'ın ilmi, onları kuşatmıştır. Tüm bunlar O'nun ezelî ilminde yazılıp gerçekleşmiştir. Gerçek adalet budur. Allah, dilediğini yapar ve dilediği şeye hükmeder. "Allah, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat insanlar sorgulanırlar." (Enbiya, 23). Allah'ın yaptığı, takdir ettiği ve hükme bağladığı herhangi bir şey için, 'Nasıl ve niçin' diye sorulmaz. Her kim, aziz ve yüce olan Allah'ın, kulların fiillerini bildiğini inkâr ederse küfre düşmüş olur. Kim de Allah'ın bunu bildiğini kabul ederse, o kimsenin küçük-büyük her şey hakkında Allah'ın takdiri ve dilemesinin gerektiğini kabul etmesi gerekir. Zarar ve fayda veren Allah'tır; dalâlete düşüren ve hidayete ulaştıran Allah'tır. Allah, dilediğini yapar ve dilediği şeye hükmeder. O'nun hükmüne karşı çıkacak, takdirini reddedecek, emri konusunda onunla çekişecek kimse yoktur. İnkârcı Kaderiyye'nin iddia ettiğinin aksine, mülkünde O'nun ortağı yoktur ve yetkisi konusunda O'na üstün gelecek yoktur."

١٤٣٥ - عَنْ يُونُسَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ يُقَدِّرُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيَّ الذَّنْبَ ثُمَّ يُعَذِّبُنِي عَلَيْهِ؟ قَالَ: «نَعَم»

1435- ... Yunus bin Bilal'den, o Yezid bin Ebi Habib'ten; Adamın biri "Ey Allah'ın Rasûlü! Aziz ve yüce olan Allah, hakkımda bir günah takdir edecek ve sonra da ondan dolayı bana azap mı edecek?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Evet. Sen (bundan) daha zalimsin"* buyurdu.[124]

124 Yunus bin Bilal hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadım.

١٤٣٦ - عَنْ أَبِي يَحْيَى، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «الزِّنَا بِقَدَرٍ، وَشُرْبُ الْخَمْرِ بِقَدَرٍ، وَالسَّرِقَةُ بِقَدَرٍ»

1436- ... Ebû Yahya'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Zina, kaderledir (takdir edilmiştir). İçki içmek kaderledir. Hırsızlık kaderledir."[125]

١٤٣٧ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ: " الزِّنَا بِقَدَرٍ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: قَدَّرَهُ اللهُ عَلَيَّ وَيُعَذِّبُنِي عَلَيْهِ؟ قَالَ: فَأَخَذَ لَهُ سَالِمٌ الْحَصْبَاءَ «

1437- ... Amr bin Muhammed el-Umeri dedi ki: "Adamın biri, Salim bin Abdullah'a gelerek: "Zina, takdir edilmiş midir?" diye sorunca: "Evet" dedi. Adam: "Allah, benim hakkımda takdirde bulundu ve bana bundan dolayı azap mı edecek?" diye sorunca, Salim ona çakıl taşları atmaya başladı."[126]

١٤٣٨ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: " لَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ، قَالَ: لَا تَعْجَلُوا الرِّزْقَ الْحَرَامَ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكَ الْحَلَالُ «

1438- İbn Ebi Nüceyh'ten; Mücahid, *"Temizi pis olanla değişmeyin..."* (Nisa, 2) âyeti hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sana helâl olan rızık gelmeden önce acele edip haram rızka yönelme!"[127]

١٤٣٩ - ... عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، (وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ) قَالَ: لَا تُبَدِّلُوا الْحَرَامَ مَكَانَ الْحَلَالِ «

1439- ... İbn Ebi Nüceyh'ten; Mücahid, *"Temizi pis olanla değişmeyin"* (Nisa, 2) âyeti hakkında dedi ki: "Helâlin yerine haramı koymayın."[128]

---

125 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1289 (1/451) – Hallal, Sünne, 897 (3/542)

126 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1294 (1/452)

127 İsnadı zayıftır. Taberi, Tefsir (4/2299) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 1184 (2/67). Senedinde Yahya bin Yeman vardır. Zekeriya bin Yahya es-Sâci, İmam Ahmed bin Hanbel'den şöyle dediğini nakleder: "Hüccet değildir. Sevri'den tuhaf rivayetlerde bulunmuştur. Sevri'den tefsire dair tuhaf şeyler aktarmıştır."

128 Bk. Taberi, Tefsir (4/229)

١٤٤٠ - عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، {وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ} لَا تَعْجَلِ الرِّزْقَ الْحَرَامَ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكَ الْحَلَالُ»

1440- ... İsmail bin Halid'den; Ebû Salih, *"Temizi pis olanla değişmeyin"* (Nisa, 2) âyeti hakkında dedi ki: "Sana helâl olan rızık gelmeden önce acele edip haram rızka yönelme!"[129]

١٤٤١ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: أَصَبْنَا نِسَاءَ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَكُنَّا نَعْزِلُ عَنْهُنَّ وَنَحْنُ نُرِيدُ الْفِدَاءَ، فَسَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ، فَقَالَ: «لَيْسَ مِنْ كُلِّ الْمَاءِ يُخْلَقُ الْوَلَدُ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا لَمْ يَمْنَعْهُ شَيْءٌ»

1441- ... Ebû Said el-Hudri (r.a.) dedi ki: "Hayber günü düşman kadınlarını ele geçirdik. Azilde bulunuyor, onları fidye olarak kullanmak istiyorduk. Ashâb, Rasûlullah'a (s.a.v.) bu konuyu sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Her meniden çocuk olmaz. Aziz ve yüce olan Allah bir şey dilediği zaman da, hiçbir şey O'nu engelleyemez"* buyurdu.[130]

١٤٤٢ - حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَانُوا يَقُولُونَ: «النُّطْفَةُ الَّتِي قُدِّرَ مِنْهَا الْوَلَدُ لَوْ أُلْقِيَتْ عَلَى صَخْرَةٍ لَخَرَجَتْ تِلْكَ النَّسَمَةُ مِنْهَا»

1442- ... A'meş'ten; İbrahim dedi ki: "Öncekiler şöyle derdi: Kendisinden çocuk olmasının takdir edildiği nutfe, bir kaya üzerine bırakılsa bile, o nutfeden bir canlı çıkar."[131]

---

129 Bk. Taberi, Tefsir (4/229)
130 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 1438 (2/1064)
131 Bk. İbn Hibban, Sahih, 4149 (9/506) – Abdurrezzak, Musannef, 12569 (7/145)

HAYRI VE ŞERRİYLE KADERE İMÂN ETMEDİKÇE KULUN MÜMİN OLAMAYACAĞI, BUNU YALANLAYAN KİMSENİN ÖLMESİ HALİNDE CEHENNEME GİRECEĞİ VE BUNA KARŞI ÇIKANIN DA HELÂK OLAN TOPLULUKLARDAN OLACAĞI

١٤٤٣ عَنْ وَهْبِ بْنِ خالِدِ الْحِمْصِيِّ، عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ، قَالَ: وقع في نَفْسِي شَيْءٌ مِنَ الْقَدَرِ، فَأَتَيْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ سَمَاوَاتِهِ وَأَهْلَ أَرْضِهِ، لَمْ يَظْلِمْهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنْفَقْتَ أُحُدًا ذَهَبًا، أَوْ قَالَ: مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا قَبِلَهُ اللهُ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَتَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ وَمَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، وَلَوْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا لَمِتَّ عَلَى غَيْرِ الْفِطْرَةِ الَّتِي فُطِرَ عَلَيْهَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَخَرَجْتُ مِن عِنْدِهِ فَأَتَيْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ أَتَيْتُ حُذَيْفَةَ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ أَتَيْتُ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، فَسَأَلْتُهُ فَحَدَّثَنِي عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِ ذَلِكَ »

1443- Vehb bin Halid el-Hımsi'den; İbn Deylemi dedi ki: Kader konusunda içime bir şüphe düştü. Übeyy bin Ka'b'a gelip sordum. Übeyy: "Eğer Allah, semâdakilere ve yeryüzündekilere azap etse, onlara zulmetmiş olmaz. Eğer onlara merhamet ederse, bu rahmeti onlar için amellerinden daha hayırlıdır. Allah yolunda Uhud dağı kadar altın infak etsen, kadere iman etmediğin, başına gelecek şeyden kaçamayacağına, başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğine inanmadığın sürece Allah senden bunu kabul etmez. Eğer bunlara iman etmeden ölürsen, Muhammed'in (s.a.v.) üzerinde olduğu fıtratın dışında bir şey üzere ölmüş olursun" dedi. Onun yanından

çıkıp İbn Mes'ud'a geldim. O da benzer şeyler söyledi. Sonra Huzeyfe'ye geldim, o da aynı şeyleri söyledi. Sonra Zeyd bin Sabit'e gelip konuyu ona sordum. O da bana Rasûlullah'tan (s.a.v.) benzer bir hadis nakletti."[132]

١٤٤٤ - عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ يَعْنِي عَبْدَ اللهِ بْنَ الدَّيْلَمِيِّ، أَنَّهُ لَقِيَ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ فَقَالَ لَهُ: إِنِّي شَكَكْتُ فِي بَعْضِ أَمْرِ الْقَدَرِ، فَحَدِّثْنِي لَعَلَّ اللهَ تَعَالَى أَنْ يَجْعَلَ لِي عِنْدَكَ فَرَجًا قَالَ: نَعَمْ، يَا ابْنَ أَخِي، «إِنَّ اللهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ إِيَّاهُمْ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنَّ لِامْرِئٍ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا يُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّى يُنْفِذَهُ، لَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، مَا تُقُبِّلَ مِنْهُ، وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ» فَذَهَبَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَقَالَتِهِ لِسَعْدٍ، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لَهُ سَعْدٌ، وَقَالَ لَهُ ابْنُ مَسْعُودٍ: وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَلْقَى أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ " فَذَهَبَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ إِلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، فَقَالَ لَهُ: مِثْلَ مَقَالَتِهِ لِابْنِ مَسْعُودٍ، فَقَالَ لَهُ أُبَيٌّ مِثْلَ مَقَالَةِ صَاحِبَيْهِ، وَقَالَ لَهُ أُبَيٌّ: وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَلْقَى زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، فَذَهَبَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ إِلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، فَقَالَ لَهُ: إِنِّي شَكَكْتُ فِي بَعْضِ الْقَدَرِ فَحَدِّثْنِي لَعَلَّ اللهَ، أَنْ يَجْعَلَ لِي عِنْدَكَ مِنْهُ فَرَجًا قَالَ زَيْدٌ: نَعَمْ يَا ابْنَ أَخِي، إِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ اللهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنَّ لِامْرِئٍ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا يُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّى يُنْفِذَهُ، لَا يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ دَخَلَ النَّارَ»

1444- İbn Deylemi'den; kendisi Sa'd bin Ebi Vakkas ile karşılaşmış ve ona "Ben bazı kader konularında şüpheye düştüm. Bana anlat. Umarım ki Allah Teâlâ senin yanında benim için bir kurtuluş var edecektir" demiştir. Sa'd dedi ki: "Evet ey yeğenim! ki Allah, şayet sema ve yer ehline azap

132 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4699 (4/2008) – Ahmed, Müsned, 21629 (5/182) – İbn Mace, Mukaddime, 77 (1/29) - İbn Hibban, Sahih, 727 (2/505, 506) - Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1093 (1/394) – Abd bin Humeyd, Müsned, 247 (1/109)

etmek isterse azap eder. Ki O, onlara da zulmetmiş olmaz. Şayet onlara rahmet ederse, onlara olan rahmeti, onların amellerinden daha hayırlıdır. Şayet bir kimse, Uhud kadar altını tükenene dek infak etse ama hayrı ve şerri ile kadere iman etmese, yine de ondan kabul olunmaz. Abdullah bin Mes'ud'a gitmene gerek yoktur."

Bunun üzerine İbn Deylemi, Abdullah bin Mes'ud'a gitti ve ona Sa'd'a söylediğinin aynısını söyledi. Abdullah da ona Sa'd'ın söylediğinin aynısını söyledi. Abdullah bin Mes'ud ona dedi ki: "Ubeyy bin Ka'b ile karşılaşmana gerek yoktur." Bunun üzerine İbn Deylemi, Ubeyy bin Ka'b'a gitti ve ona İbn Mes'ud'a söylediğinin aynısını söyledi. Ubeyy de ona Abdullah'ın söylediğinin aynısını söyledi. Ubeyy ona dedi ki: "Zeyd bin Sabit ile karşılaşmana gerek yoktur." Bunun üzerine İbn Deylemi, Zeyd bin Sabit' gitti ve ona "Ben bazı kader konularında şüpheye düştüm. Bana anlat. Umarım ki Allah Teâlâ senin yanında benim için bir kurtuluş var edecektir" dedi. Zeyd dedi ki: "Evet ey yeğenim! Şüphesiz ki ben Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"Şüphesiz ki Allah, şayet sema ve yer ehline azap etmek isterse azap eder. Ki O, onlara da zulmetmiş olmaz. Şayet onlara rahmet ederse, onlara olan rahmeti, onların amellerinden daha hayırlıdır. Şayet bir kimse, Uhud kadar altını tükenene dek infak etse ama hayrı ve şerri ile kadere iman etmese, yine de cehenneme girer"* buyururken işittim.[133]

١٤٤٥ - مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيِّ قَالَ: قَدِمْتُ الْبَصْرَةَ، وَبِهَا عِمْرَانُ بْنُ الْحُصَيْنِ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ، فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي فَأَتَيْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ فَقُلْتُ: يَا أَبَا نُجَيْدٍ إِنِّي جَلَسْتُ مَجْلِسًا فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي فَهَلْ أَنْتَ مُحَدِّثِي عَنْهُ؟ فَقَالَ: " نَعَمْ: تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ لَعَذَّبَهُمْ حَيْثُ يُعَذِّبُهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ أَوْسَعُ لَهُمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقْتَهُ مَا تُقُبِّلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ، خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَسَتَقْدُمُ الْمَدِينَةَ فَتَلْقَى بِهَا أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: فَقَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ فَقُلْتُ

133 Bir önceki rivayete bakınız.

لِأُبَيٍّ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ، إِنِّي قَدِمْتُ الْبَصْرَةَ، فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي، فَهَلْ أَنْتَ مُحَدِّثِي عَنْهُ؟ فَقَالَ: «نَعَمْ، تَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ لَعَذَّبَهُمْ حِينَ يُعَذِّبُهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ أَوْسَعَ لَهُمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقْتَهُ مَا تُقُبِّلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» ثُمَّ قَالَ: «يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدِّثْ أَخَاكَ» قَالَ: فَحَدَّثَنِي بِمِثْلِ مَا حَدَّثَنِي بِهِ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ

1445- Ğufre'nin azatlısı Ömer, Ebû'l-Esved ed-Duelî'den rivayet ettiğine göre o, İmran bin Husayn'a (r.a.) gitti ve: "Ey İmran! Kader ehli ile tartıştım. Sonunda beni yanlarından çıkardılar. Senin bu konuda bana anlatabileceğin bir bilgin var mı?" diye sordu. İmran şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah, semâdakilere ve yeryüzündekilere azap etse, onlara zulmetmiş olmaz. Eğer onlara rahmetiyle muamele etseydi, O'nun rahmeti, insanların günahlarından daha geniş olurdu. Hakikat, Allah'ın hükmettiği gibidir; dilediğine azap eder, dilediğini esirger. Kime azap ederse, hak ettiği içindir. Kimi de esirgerse, hak ettiği içindir. Uhud dağı kadar altına sahip olsan ve onu Allah yolunda harcasan, hayrı ve şerriyle kadere inanmadıkça o yaptığın hayır kabul edilmez. Git ve sor." Ebû'l-Esved, Medine'ye geldiğinde Abdullah bin Mes'ud ve Übeyy bin Ka'b'ın oturmakta olduğunu gördü. "Ey Abdullah! Kader ehli ile tartıştım..." dedi. (İmran'a söylediği ve İmran'ın söylediği sözlerin benzerini nakletti. Neredeyse lafızları bile aynıydı.) "Böyle mi ey Übeyy?" diye sorunca, o: "Evet" dedi.

Muhammed bin Şuayb şöyle dedi: "Bu hadisin bir bölümünü Said bin Abdurrahman bin Said bin Rukeyş bin Zubâb el-Esedî el-Ğanemî'ye anlattım. Said bana, İmran'ın Ebû'l-Esved'e şöyle dediğini anlattı: "Bunu Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) işittim. Bunu Abdullah bin Mes'ud ve Übeyy bin Ka'b da dinledi." Ebû'l-Esved onlara sorunca, onlar da İmran'ın söylediklerinin benzerini Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet ettiler."[134]

---

134 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 556 (18/223). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/198) şöyle der: "Bunu Taberani iki isnatla rivayet etmiştir. Buradaki isnadın ravileri sikadır."
Derim ki: İkinci yol için bk. Taberani, Kebir, 10654 (10/23)

لِأُبَيٍّ: أَصْلَحَكَ اللهُ، إِنِّي قَدِمْتُ الْبَصْرَةَ، فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي، فَهَلْ أَنْتَ مُحَدِّثِي عَنْهُ؟ فَقَالَ: «نَعَمْ، تَعْلَمُ أَنَّ اللهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ لَعَذَّبَهُمْ حِينَ يُعَذِّبُهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ أَوْسَعَ لَهُمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقْتَهُ مَا تُقُبِّلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» ثُمَّ قَالَ: «يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدِّثْ أَخَاكَ» قَالَ: فَحَدَّثَنِي بِمِثْلِ مَا حَدَّثَنِي بِهِ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ

1445- Ğufre'nin azatlısı Ömer, Ebû'l-Esved ed-Duelî'den rivayet ettiğine göre o, İmran bin Husayn'a (r.a.) gitti ve: "Ey İmran! Kader ehli ile tartıştım. Sonunda beni yanlarından çıkardılar. Senin bu konuda bana anlatabileceğin bir bilgin var mı?" diye sordu. İmran şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah, semâdakilere ve yeryüzündekilere azap etse, onlara zulmetmiş olmaz. Eğer onlara rahmetiyle muamele etseydi, O'nun rahmeti, insanların günahlarından daha geniş olurdu. Hakikat, Allah'ın hükmettiği gibidir; dilediğine azap eder, dilediğini esirger. Kime azap ederse, hak ettiği içindir. Kimi de esirgerse, hak ettiği içindir. Uhud dağı kadar altına sahip olsan ve onu Allah yolunda harcasan, hayrı ve şerriyle kadere inanmadıkça o yaptığın hayır kabul edilmez. Git ve sor." Ebû'l-Esved, Medine'ye geldiğinde Abdullah bin Mes'ud ve Übeyy bin Ka'b'ın oturmakta olduğunu gördü. "Ey Abdullah! Kader ehli ile tartıştım..." dedi. (İmran'a söylediği ve İmran'ın söylediği sözlerin benzerini nakletti. Neredeyse lafızları bile aynıydı.) "Böyle mi ey Übeyy?" diye sorunca, o: "Evet" dedi.

Muhammed bin Şuayb şöyle dedi: "Bu hadisin bir bölümünü Said bin Abdurrahman bin Said bin Rukeyş bin Zubâb el-Esedî el-Ğanemî'ye anlattım. Said bana, İmran'ın Ebû'l-Esved'e şöyle dediğini anlattı: "Bunu Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) işittim. Bunu Abdullah bin Mes'ud ve Übeyy bin Ka'b da dinledi." Ebû'l-Esved onlara sorunca, onlar da İmran'ın söylediklerinin benzerini Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet ettiler."[134]

---

134 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 556 (18/223). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/198) şöyle der: "Bunu Taberani iki isnatla rivayet etmiştir. Buradaki isnadın ravileri sikadır."
Derim ki: İkinci yol için bk. Taberani, Kebir, 10654 (10/23)

١٤٤٦ - سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ، قَالَ: سَأَلْتُ الْوَلِيدَ بْنَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ: كَيْفَ كَانَتْ وَصِيَّةُ أَبِيكَ حِينَ حَضَرَهُ الْمَوْتُ؟ فَقَالَ: دَعَانِي فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، اتَّقِ اللهَ وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللهَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْعِلْمَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللهِ وَحْدَهُ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، قُلْتُ: يَا أَبَتِ، كَيْفَ لِي أَنْ أُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ؟ قَالَ: تَعْلَمُ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ، هَذَا الْقَدَرُ، أَظُنُّهُ قَالَ: فَإِنْ مِتَّ عَلَى غَيْرِ هَذَا، دَخَلْتَ النَّارَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، فَقَالَ: أَيْ رَبِّ، وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: الْقَدَرَ، فَجَرَى الْقَلَمُ تِلْكَ السَّاعَةِ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ »

1446- ...Atâ bin Ebû Rebah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Velid bin Ubade bin es-Samit'e: "Ölüm döşeğinde iken babanın vasiyeti neydi?" diye sordum. Velid şöyle dedi: "Babam beni çağırdı ve şöyle dedi: "Evladım! Allah'tan kork ve bil ki, tek olan Allah'a, hayır ve şerriyle kadere iman etmedikçe ilme ulaşamazsın." Ben: "Babacığım! Hayır ve şerriyle kadere nasıl iman edebilirim?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Başına gelecek şeyden kaçamayacağına, başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğine inanmandır. Bu kaderdir." Sanırım şöyle de dedi: "Eğer bundan farklı bir inanç üzere ölürsen cehenneme girersin. Ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. Allah ona: "Yaz!" diye emredince, kalem: "Rabbim! Ne yazayım?" diye sordu. Allah: "Kaderi yaz!" buyurdu. O andan itibaren kalem, ebediyyen olacak olan şeyleri yazmaya başladı."*[135]

١٤٤٧ - ... عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عُبَادَةَ وَأَنَا أَتَخَايَلُ فِيهِ الْمَوْتَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا الْوَلِيدِ، أَوْصِنِي وَاجْتَهِدْ لِي، قَالَ: أَجْلِسُونِي، فَأُجْلِسَ فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، إِنَّكَ لَنْ تَطْعَمَ طَعْمَ الْإِيمَانِ وَلَنْ تَبْلُغَ حَقِيقَةَ الْعِلْمِ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَتَاهُ، وَكَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ مَا خَيْرُ الْقَدَرِ مِنْ شَرِّهِ؟ فَقَالَ: تَعْلَمُ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ

135 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4700 (4/2008) – Tirmizi, Tefsir, 3319 (5/394) – Ahmed, Müsned (5/317) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1097 (1/396)

يَكُنْ لِيُصِيبَكَ وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، يَا بُنَيَّ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، ثُمَّ قَالَ: اكْتُبْ، فَجَرَى فِي تِلْكَ السَّاعَةِ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ "، يَا بُنَيَّ فَإِنْ مِتَّ وَلَسْتَ عَلَى هَذَا النَّحْوِ دَخَلْتَ النَّارَ»

1447- ... Ubade bin Velid bin Ubade es-Samit şöyle dedi: Babam bana şöyle dedi: "Ubade'nin yanına girdiğimde onun öldüğünü sanıyordum. "Ey Ebû'l-Velid! Bana tavsiyede bulun ve benim için çaba göster" dedim. Ubade, "Beni oturtun" deyince, onu oturttular. Ubade şöyle dedi: "Hayır ve şerriyle kadere inanmadığın sürece imanın tadını alamaz ve Allah'ı bilmenin hakikatine ulaşamazsın." "Babacığım! Kaderin hayrı ile şerrinin ne olduğunu nasıl bilebilirim?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Başına gelecek şeyden kaçamayacağına, başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilirsin. Evladım! Ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. Allah ona: "Yaz!" diye emredince, o andan itibaren kalem, kıyamet gününe kadar olacak olan şeyleri yazmaya başladı."* Evladım! Eğer bu inanç üzere ölmezsen, cehenneme girersin."[136]

١٤٤٨ - ... عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عُبَادَةَ وَأَنَا أَتَخَايَلُ فِيهِ الْمَوْتَ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا الْوَلِيدِ، أَوْصِنِي وَاجْتَهِدْ لِي، قَالَ: أَجْلِسُونِي، فَأُجْلِسَ فَقَالَ: يَا بُنَيَّ، إِنَّكَ لَنْ تَطْعَمَ طَعْمَ الْإِيمَانِ وَلَنْ تَبْلُغَ حَقِيقَةَ الْعِلْمِ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَتَاهُ، وَكَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ مَا خَيْرُ الْقَدَرِ مِنْ شَرِّهِ؟ فَقَالَ: تَعْلَمُ أَنَّ مَا أَخْطَأَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَكَ وَمَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَكَ، يَا بُنَيَّ، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، ثُمَّ قَالَ: اكْتُبْ، فَجَرَى فِي تِلْكَ السَّاعَةِ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ "، يَا بُنَيَّ فَإِنْ مِتَّ وَلَسْتَ عَلَى هَذَا النَّحْوِ دَخَلْتَ النَّارَ»

136 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 2155 (4/457) – Ebû Davud et-Tayalisi, Müsned, 477 (1/79) – İbn Ebi Asım, Sünne, 105 (1/49). Elbani, Sünne ve Tirmizi'de sahih olduğunu belirtmiştir.

1448- ... Ubade bin Velid bin Ubade es-Samit şöyle dedi: Babam bana şöyle dedi: "Ubade'nin yanına girdiğimde onun öldüğünü sanıyordum. "Ey Ebû'l-Velid! Bana tavsiyede bulun ve benim için çaba göster" dedim. Ubade: "Beni oturtun" deyince, onu oturttular. Ubade şöyle dedi: "Hayır ve şerriyle kadere inanmadığın sürece imanın tadını alamaz ve Allah'ı bilmenin hakikatine ulaşamazsın." "Babacığım! Kaderin hayrı ile şerrinin ne olduğunu nasıl bilebilirim?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Başına gelecek şeyden kaçamayacağına, başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilirsin. Evladım! Ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah'ın ilk yarattığı şey, kalemdir. Allah ona: "Yaz!" diye emredince, o andan itibaren kalem, kıyamet gününe kadar olacak olan şeyleri yazmaya başladı."* Evladım! Eğer bu inanç üzere ölmezsen, cehenneme girersin.[137]

١٤٤٩ - عَنْ عَلِيٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ، بَعَثَنِي بِالْحَقِّ، وَبِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَحَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ»

1449- ... Ali'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*"Kul, Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma, beni hak ile gönderdiğine, ölümden sonra dirilişin olduğuna ve kadere iman etmedikçe inanmış olmaz."*

١٤٥٠ - ... عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعٍ: يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ، وَيُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ، وَيُؤْمِنُ بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ »

1450- ... Ali'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*"Kul, şu dört şeye inanmadıkça iman etmiş olmaz: Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma, Allah'ın beni hak ile gönderdiğine şehadet, kadere ve ölümden sonra dirilişe iman."*[138]

137 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 22757 (5/317) – Ziya, Muhtara, 426 (8/350)
138 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Kader, 2145 (4/452) – İbn Mace, Mukaddime, 81 (1/32) – İbn Hibban, Sahih, 178 (1/404) – Hakim, Müstedrek, 90 (1/87) – Ahmed, Müsned, 758 (1/97) – Ebû Ya'la, Müsned, 352 (1/290) – İbn Ebi Asım,

١٤٥١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: كَانَ أَوَّلُ مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ، فَخَرَجْتُ أَنَا وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ نُرِيدُ مَكَّةَ، فَقُلْتُ: لَوْ لَقِينَا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْنَاهُ عَمَّا يَقُولُ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ، فَلَقِينَا عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ، فَاكْتَنَفْتُهُ أَنَا وَصَاحِبِي، أَحَدُنَا عَنْ يَمِينِهِ وَالْآخَرُ عَنْ شِمَالِهِ، فَعَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَكِلُ الْمَسْأَلَةَ إِلَيَّ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنَّهُ قَدْ ظَهَرَ قِبَلَنَا نَاسٌ يَتَقَفَّرُونَ هَذَا الْعِلْمَ وَيَطْلُبُونَهُ، وَيَزْعُمُونَ أَنْ لَا قَدَرَ، إِنَّمَا الْأَمْرُ أُنُفٌ قَالَ: فَإِذَا لَقِيتَ أُولَئِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَأَنَّهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ، مَا قَبِلَ مِنْهُ شَيْئًا حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، ثُمَّ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، وَذَكَرَ حَدِيثَ الْإِيمَانِ بِطُولِهِ إِلَى قَوْلِهِ: «فَمَا الْإِيمَانُ» قَالَ: «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَحْدَهُ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَبِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»، قَالَ: صَدَقْتَ " وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ بِطُولِهِ، أَنَا اخْتَصَرْتُهُ

1451- Abdullah bin Bureyde'den; Yahya bin Ya'mer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kader hakkında ilk konuşan, Ma'bed el-Cüheni idi. Bir gün Humeyd bin Abdurrahman ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıktık. "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından biriyle karşılaşsak da, bu topluluğun kader hakkında söylediklerini ona sorsak" dedik. Derken Abdullah bin Ömer (r.a.) ile karşılaştık. Birimiz sağından ve diğerimiz solundan olmak üzere hemen onun etrafını çevirdik. Arkadaşımın sözcülüğü bana vereceğini anladım ve: "Ey Ebû Abdurrahman! Bizim o tarafta birtakım insanlar türedi. İlme tâbi oluyor ve ilim öğreniyorlar. Onlar, kader diye bir şeyin olmadığını ve her işin başlı başına müstakil olarak meydana geldiğini söylüyorlar" dedim. Abdullah şöyle dedi: "Sen onlarla karşılaştığın zaman onlara benim kendilerinden uzak olduğumu onların da benden uzak olduklarını söyle. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onlardan birinin Uhud dağı kadar

---

Sünne, 887 (2/430) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 845 (2/390) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1105 (1/400)

altını olsa da Allah yolunda harcasa, hayır ve şerriyle kadere iman etmedikçe Allah bunu ondan kabul etmez." Sonra şöyle dedi: "Ömer bin Hattab bize şunu anlattı: "Biz bir gün Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında otururken birdenbire yanımıza bembeyaz elbiseli bir adam geliverdi..." Ardından iman hadisini uzun bir şekilde anlattı... "Adam: "İman nedir?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Tek olan Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ölümden sonra dirilişe, cennet ve cehenneme, hayır ve şerriyle kadere iman etmektir"* buyurdu. Adam: "Doğru söyledin" dedi. Ardından uzun bir şekilde hadisin tamamını zikretti, ben onu kısalttım.[139]

١٤٥٢ - حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ الْيَمَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ: إِنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ، وَيَزْعُمُونَ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُقَدِّرُ الشَّرَّ، قَالَ: فَبَلِّغْهُمْ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَأَنَّهُمْ مِنْهُ بَرَاءٌ، وَاللهِ لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا ثُمَّ أَنْفَقَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ، مَا قَبِلَ اللهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»

1452- ... İkrime bin Ammar el-Yemani'den; Abdullah bin Abdurrahman dedi ki: "Adamın biri, Abdullah bin Ömer'e: "Irak halkından bazı kimseler kaderi yalanlıyorlar. Onlar, Allah'ın şerri takdir etmediğini iddia ediyorlar" dedi. Abdullah bin Ömer (r.anhumâ) şöyle dedi: "Abdullah bin Ömer'in onlardan ve onların da benden uzak olduğunu söyle. Vallahi, eğer onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa da Allah yolunda harcasa, hayır ve şerriyle kadere iman etmedikçe Allah bunu ondan kabul etmez."[140]

١٤٥٣ - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَنْ يُؤْمِنَ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»

139 Sahihtir. Bk. Müslim, İman, 8 (1/36) – Ebû Davud, Sünne, 4695 (4/2005) – Tirmizi, İman, 2610 (5/6) – Nesai, İman, 5005 (8/472) – İbn Mace, Mukaddime, 63 (1/24) – İbn Hibban, Sahih, 168 (1/389)

140 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir (12/430) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1231 (1/434) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 926 (2/422) – İbn Nasr, Tazimu Kadri's Salat, 368 (1/376)

1453- ... Amr bin Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Kişi, hayrı ve şerriyle kaderin tamamına inanmadıkça iman etmiş olmaz.*"[141]

١٤٥٤ - ... عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: وَالَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ، لَا يَذُوقُ أَحَدُكُمْ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، وَأَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ »

1454- Ebû Ubeyde'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, sizden biri, başına gelecek şeyden kaçamayacağına, başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilmedikçe imanın tadını alamaz."[142]

١٤٥٥ - ... عَنِ الْحَارِثِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ قَالَ: لَنْ يَجِدَ طَعْمَ الْإِيمَانِ، وَوَضَعَ يَدَهُ فِي فِيهِ، حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَيَعْلَمَ أَنَّهُ مَيِّتٌ وَأَنَّهُ مَبْعُوثٌ »

1455- Haris'ten; İbn Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Kişi, kadere inanmadıkça ve ölüp tekrar dirileceğini bilmedikçe -elini ağzına götürerek- imanın tadını alamaz."[143]

١٤٥٦ - ... عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: " ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ يَجِدُ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: تَرْكُ الْمِرَاءِ فِي الْحَقِّ، وَالْكَذِبُ فِي الْمُزَاحَةِ، وَيَعْلَمُ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ »

1456- ... Katâde'den; İbn Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Üç şey vardır ki, kimde onlar varsa imanın tadını alır: Haklı olduğu halde tartışmayı terk etmek, şaka

141 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 6703 (2/181) – Taberani, Evsat, 1955 (2/217) – Haris, Müsned, 740 (2/747) – Ebû Ya'la, Müsned, 7340 – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1108 (1/400)

142 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 8790 (9/157) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 214 (1/223) – Adeni, İman, 15 (1/81)

143 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1218 (1/430) – Acurri, Şeria, 463 (1/304) – Taberani, Kebir, 8788 (9/157)

Derim ki: Haris zayıftır. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/199) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Haris zayıftır. Gerçi İbn Main ve başkaları da sika saymıştır."

bile olsa yalan söylemeyi terk etmek, başına gelecek şeyden kaçamayacağına ve başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilmek."[144]

١٤٥٧ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَابَاهُ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: " لَأَنْ يَعَضَّ الرَّجُلُ عَلَى جَمْرَةٍ حَتَّى يَبْرُدَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَقُولَ لِشَيْءٍ قَضَاهُ اللهُ: لَيْتَهُ لَمْ يَكُنْ »

1457- ... Abdullah bin Bâbâh'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kişinin, soğuyuncaya kadar ateşten korları ısırması, Allah'ın takdir ettiği herhangi bir şey için, "Keşke olmasaydı" demesinden daha hayırlıdır."[145]

١٤٥٨ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ، قَالَ: اتَّمَرْنَا أَنْ نَحْرُسَ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كُلَّ لَيْلَةٍ عَشَرَةً، قَالَ: فَخَرَجَ فَصَلَّى كَمَا كَانَ يُصَلِّي، ثُمَّ أَتَانَا فَقَالَ: مَا شَأْنُ السِّلَاحِ، وَسَاقَ حَدِيثًا طَوِيلًا، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ لَنْ يَجِدَ عَبْدٌ أَوْ يَذُوقَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَسْتَيْقِنَ يَقِينًا غَيْرَ ظَانٍّ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ »

1458- ... Atâ bin Saib'ten; Ya'la bin Mürre dedi ki: "Her gece Ali'yi (r.a.) on kişinin koruması üzerinde anlaştık. Ali dışarı çıktı ve her zamanki gibi namaz kıldı. Sonra yanımıza geldi ve: "Silahlar da ne?" dedi. Ardından râvi hadisi uzunca nakletti. Sonra Ali şöyle dedi: "Kuşkusuz kul, yakînen inanarak, herhangi bir şüphe duymadan başına gelecek şeyden kaçamayacağına ve başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilmedikçe imanın tadını alamaz."[146]

١٤٥٩ - عَنْ مَيْسَرَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: إِنَّ أَحَدَكُمْ لَنْ يَخْلُصَ الْإِيمَانُ إِلَى قَلْبِهِ حَتَّى يَسْتَيْقِنَ يَقِينًا غَيْرَ ظَانٍّ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ وَيُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ »

144 İsnadı hasendir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20082 (11/118) – Taberani, Kebir, 8790 (9/157)
145 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 9171 (9/239) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 214 (1/223) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/137) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1217 (1/430)
146 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20096 (11/124)

1459- Meysera'dan; Ali (r.a.) dedi ki: "Kuşkusuz sizden biri, herhangi bir şüphede bulunmadan kesin bir şekilde başına gelen bir şeyin mutlaka geleceğine, başına gelmeyen şeyin de gelmesinin mümkün olmadığına ve kaderin tamamına inanmadıkça, iman kalbine ulaşamaz."[147]

١٤٦٠ - حدَّثنا أبو بكرٍ الْكَلْبِيُّ، قَالَ: رَأَيْتُ شَيْخًا يَزْحَفُ عِنْدَ قَصْرِ أوْسٍ، فَقَالَ: سَمِعْتُ أبا سعيدٍ الْخُدْرِيَّ رَحِمَهُ اللهُ يَقُولُ: " لَوْ أنَّ عَبْدًا أقَامَ اللَّيْلَ وَصَامَ النَّهَارَ، ثُمَّ كَذَّبَ بِشَيْءٍ مِنْ قَدَرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ لأَكَبَّهُ اللهُ فِي النَّارِ عَلَى رَأْسِهِ، أسْفَلَهُ أعْلاهُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ أبِي سَعِيدٍ؟ قَالَ: أنَا سَمِعْتُهُ مِنْ أبِي سَعِيدٍ »

1460- Ebû Bekir el-Kelbi dedi ki: "Evs köşkünün yanında emekleyen bir ihtiyar gördüm, şöyle dedi: "Ebû Said el-Hudri'nin (r.a.) şöyle dediğini işittim: "Kul gece namaz kılar, gündüz oruç tutar ve sonra da Allah'ın takdirinden bir şeyi yalanlarsa, Allah onu tepetaklak baş üzere cehenneme atar."Ona: "Sen bunu Ebû Said'den mi işittin?" diye sorduğumda: "Ben bunu Ebû Said'den işittim" dedi.[148]

١٤٦١ - عَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ، قَال: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إنَّهُ لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإيمَانِ حَتَّى يَسْتَيْقِنَ يَقِينًا غَيْرَ ظَانٍّ أنَّ مَا أصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَأنَّ مَا أخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ

1461- Ya'la bin Mürre'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) dedi ki: "Kuşkusuz kul, yakînen inanarak, herhangi bir şüphe duymadan başına gelecek şeyden kaçamayacağına ve başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilmedikçe imanın tadını alamaz."[149]

١٤٦٢ - قَالَ الْحَارِثُ: قَالَ عَلِيٌّ: لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإيمَانِ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى فِيهِ »

---

147 İsnadı zayıftır. Senedindeki Atâ bin Saib karıştırmıştır.

148 İsnadı zayıftır. Senedindeki Ebû Bekir el-Küleybi Abbad bin Suheyb olup Kaderiye görüşüne sahipti. Ayrıca kendisinden işittiği şeyhi de meçhuldür.

149 Bk. 1458.ci rivayet.

1462- ... Haris'ten; Ali (r.a.), elini ağzına koyup şöyle dedi: "Kişi kadere iman edinceye dek imanın tadını alamaz."[150]

١٤٦٣ - ... عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يُؤْمِنُ الْمَرْءُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»

1463- ... Abdullah bin Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kişi, hayrı ve şerriyle kadere inanmadıkça iman etmiş olmaz."*[151]

١٤٦٤ - ... حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " قَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ آمَنَ بِي وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، فَلْيَلْتَمِسْ رَبًّا غَيْرِي »

1464- ... Ali bin Ebi Talib (r.a.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) bize şöyle anlattı: *"Cebrail (a.s.) şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Her kim bana iman eder de, hayrı ve şerriyle kadere iman etmezse, kendisine benden başka bir rab arasın."*[152]

---

150 Bk. 1449.cu rivayet. Ayrıca bu rivayetin senedinde Haris el-A'var vardır, zayıftır.

151 Bk. 1453.cü rivayet.

152 Uydurmadır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (8/52) Muhammed bin Ukkaşe el-Kirmani'den bahsederken zikretmektedir. Kendisi şöyle der: "Ebû Zur'a'ya ondan soruldu. Dedi ki: Onu görmüş, ondan yazmıştım. Kendisi yalancıdır. Bir keresinde yanımıza Muhammed bin Rafi en-Neysaburi geldi. Kendisi onun arkadaşıydı. İlk konuştuğu hadis, Allah ve O'nun rasûlü hakkında yalan hadis uydurmak oldu." Zehebi dedi ki: "Hadis uydururdu." Bk. Duafa (2/615)

ŞEYTANIN MAHLÛK OLUP İNSANOĞLUNA MUSALLAT KILINDIĞINA, ALLAH'IN KORUDUĞU KİMSELER HARİÇ ONLARIN DAMARLARINDA KAN GİBİ DOLAŞTIĞINA VE BUNU İNKÂR EDEN KİMSENİN HELÂK OLAN FIRKALARDAN OLACAĞINA İMÂN

١٤٦٥ - عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنِ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ»

1465- ... Enes'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kuşkusuz şeytan, insanoğlunda kanın dolaştığı gibi (damarlarında) dolaşır."*[153]

١٤٦٦ - ... عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَلِجُوا عَلَى الْمُغِيبَاتِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنِ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ» قَالُوا: وَمِنْكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «وَمِنِّي، إِلَّا أَنَّ اللهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ، فَلَا يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ»

1466- ... Cabir'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kocası gurbette olan kadınların yanına gitmeyin, çünkü şeytan içinizde damardaki kan gibi dolaşır." "Ey Allah'ın Rasûlü! Senin de mi?" diye sorduklarında: "Ben de! Ancak Allah şeytana karşı bana yardım etmiş, o da müslüman olmuştur. O, bana hayırdan başkasını söylemez"* buyurdu.[154]

---

153 Sahihtir. Bk. Müslim, Selam, 1712 (4/23) – Ebû Davud, Sünne, 4719 (4/2016)

154 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Rada', 1172 (3/475) – Ahmed, Müsned, 14264 (3/309) – Taberani, Evsat, 8984 (9/14).

Senedinde Mücalid bin Said vardır, zayıftır. Bunu Elbani, Zaifu'l Cami'de (6272) zikretmiş, Ahmed ve Tirmizi'ye nispet etmiştir.

Derim ki: Hadisin bazı bölümlerinin şahitleri vardır. Bundan sonraki rivayetlere bakabilirsiniz.

١٤٦٧ - ... عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعْتَكِفًا فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ، فَحَدَّثْتُهُ ثُمَّ قُمْتُ فَانْقَلَبْتُ فَقَامَ لِيَقْلِبَنِي، وَكَانَ مَسْكَنُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، فَمَرَّ بِرَجُلَيْنِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَلَمَّا رَأَيَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْرَعَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَلَى رِسْلِكُمَا، إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ» قَالَا: سُبْحَانَ اللهِ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَرًّا» أَوْ قَالَ: «شَيْئًا»

1467- Ali bin Husayn'den; Safiye binti Huyey dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) itikâfa girmişti. Ziyaretine gittim ve bir süre sohbet ettik. Eve dönmek üzere kalktığımda Rasûlullah (s.a.v.) beni eve yetiştirmek üzere kalktı. Odam, Üsame bin Zeyd'in evinin olduğu yerdeydi. Giderken Ensar'dan iki adamla karşılaştık. Rasûlullah'ı görünce de aceleyle oradan uzaklaşmak istediler. Rasûlullah (s.a.v.): *"Acele etmenize gerek yok! Yanımdaki eşim Safiyye binti Huyey'dir"* buyurunca, onlar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Subhanallah (seni her türlü çirkinlikten tenzih ederiz)" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"Şeytan insanın içinde kan gibi her yerde dolaşabilir. Sizin de kalplerinize kötü bir şey düşürmesinden çekindim"* buyurdu. [155]

١٤٦٨ - عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ امْرَأَةٍ مِنْ نِسَائِهِ، إِذْ مَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا فُلَانُ، هَذِهِ زَوْجَتِي فُلَانَةُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ كُنْتُ أَظُنُّ بِهِ فَإِنِّي لَمْ أَكُنْ أَظُنُّ بِكَ، قَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ»

1468- ... Enes (r.a.) anlatıyor: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.), hanımlarından biriyle beraber iken, bir adam yanlarından geçti. Rasûlullah (s.a.v.): *"Ey falan! Bu gördüğün, benim hanımımdır"* buyurdu. Adam: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kimse hakkında kötü zanda bulunmadım ki, senin hakkında kötü zan beslemiş olayım" deyince, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kuşkusuz şeytan, insanın içinde kan gibi her yerde dolaşabilir."*[156]

155 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, İtikaf, 2038 (4/330) – Müslim, Selam, 1712 (4/24)
156 Sahihtir. Bk. Müslim, Selam, 2174 (4/1712) – Ahmed, Müsned, 12614 (3/156) – Buhari, el-Edebu'l Müfred, 1288 (1/438)

١٤٦٩ - عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وُكِّلَ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنِّ»، قَالُوا: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «وَأَنَا، إِلَّا أَنَّ اللهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ، فَلَيْسَ يَأْمُرُنِي إِلَّا بِخَيْرٍ»

1469- Salim'den, o babası Abdullah'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Sizden hiç kimse yoktur ki, yanına cinlerden bir arkadaş verilmesin*" buyurdu. Oradakiler: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana da mı?" diye sorunca: "*Evet, bana da. Ancak Allah ona karşı bana yardım etti ve o, müslüman oldu. O, bana hayırdan başka bir şey emretmez*" buyurdu. [157]

١٤٧٠ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَلَهُ قَرِينُهُ مِنَ الْجِنِّ» قَالَ: وَلَا أَنْتَ؟ قَالَ: «وَلَا أَنَا، إِلَّا أَنِّي آمُرُهُ فَيُطِيعُنِي»

1470- Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Sizden hiç kimse yoktur ki, yanına cinlerden bir arkadaş verilmesin*" buyurdu. Abdullah: "Sana da mı?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): "*Bana da. Ancak ben ona emrederim, o da bana itaat eder*" buyurdu.[158]

١٤٧١ - عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَلَهُ شَيْطَانٌ»، قَالَ: وَلَكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «وَلِي، إِلَّا أَنَّ اللهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ» سَمِعْتُ أَبَا عُمَرَ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الْوَاحِدِ النَّحْوِيَّ يَقُولُ: سُئِلَ ثَعْلَبٌ عَنْ مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِلَّا أَنَّ اللهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ» الشَّيْطَانُ أَسْلَمَ أَوِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْلَمُ مِنَ الشَّيْطَانِ؟ فَقَالَ: الشَّيْطَانُ أَسْلَمَ

1471- ... Muğire bin Şu'be'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Sizden hiç kimse yoktur ki, onun bir şeytanı olmasın*" buyurdu. "Ey Allah'ın

---

157 Sahihtir. Bk. Müslim, Sıfatu'l Münâfıkîn, 2167 (4/69) – Darimi, Rikak, 2734 (2/189) – Ahmed, Müsned, 3779 (1/397)

158 Bir önceki rivayete bakınız.

Rasûlü! Senin de mi?" diye sorunca: *"Benim de. Ancak Allah ona karşı bana yardım etti ve o, müslüman oldu"* buyurdu.

Ebû Ömer Muhammed bin Abdulvahid en-Nahvî'nin şöyle dediğini işittim: "Sa'leb'e, Rasûlullah'ın (s.a.v.): *"Ancak Allah ona karşı bana yardım etti ve o, müslüman oldu"* sözünün anlamını sordum. "Şeytan müslüman oldu ve Rasûlullah (s.a.v.), şeytandan emin mi oldu?" diye sorduğumda: "Şeytanı müslüman oldu" dedi. [159]

١٤٧٢ - عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: كَيْفَ تَنْجُو مِنَ الشَّيْطَانِ وَهُوَ يَجْرِي مِنْكَ مَجْرَى الدَّمِ »

1472- Muharib'den; İbn Ömer (r.anhumâ) dedi ki: "Kanın dolaştığı gibi bedeninde dolaşırken, şeytandan nasıl kurtulabilirsin ki?" [160]

١٤٧٣ - عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ رَجُلًا رَأَى صَيْدًا، فَجَاءَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَرَاهُ الطَّيْرُ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَهُ، قَالُوا: بَلَى، قَالَ: فَكَذَاكَ الشَّيْطَانُ يَرَاكَ وَلَا تَرَاهُ

1473- Sabit'ten; Mutarrif dedi ki: "Bir kimse bir av görse ve göremediği bir yerden yırtıcı bir kuş gelip onu alsa, ne dersiniz?" diye sorunca: "Alabilir" dediler. Bunun üzerine Mutarrif: "İşte şeytan da böyledir. Sen onu göremediğin halde o seni görür" dedi. [161]

---

159 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 1017 (20/421). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (8/225) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ebû Hammad Fazl bin Sadaka vardır, zayıftır."

Derim ki: Musannifin rivayetinde Ebû Avane -ki sikadır- ona mütâbaat etmiştir.

160 İsnadı şöyledir:

- Humeyd bin Mes'ade: Saduktur.
- Hassan bin İbrahim el-Kirmani: Saduk olmakla birlikte hata ederdi.
- Said bin Mesruk es-Sevrî: Süfyan'ın babasıdır, sikadır.
- Muharib: Sikadır, imamdır.
- Abdullah bin Ömer: Yüce bir sahâbedir.

161 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. İbn Ebî Şeybe, Musannef, 35134 (7/179) – Ebû Nuaym, Hilye (2/202)

١٤٧٤ - ... حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، وَحُمَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، أَنَّ إِبْلِيسَ قَالَ: أَيْ رَبِّ، أَخْرَجْتَنِي مِنَ الْجَنَّةِ مِنْ أَجْلِ آدَمَ، وَإِنِّي لَا أَسْتَطِيعُهُ إِلَّا بِسُلْطَانِكَ، قَالَ: فَإِنَّكَ مُسَلَّطٌ، قَالَ: أَيْ رَبِّ، زِدْنِي قَالَ: لَا يُولَدُ لَهُ وَلَدٌ إِلَّا وَلَكَ مِثْلُهُ، قَالَ: أَيْ رَبِّ زِدْنِي قَالَ: أَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا، قَالَ آدَمُ: أَيْ رَبِّ إِنَّكَ سَلَّطْتَهُ عَلَيَّ وَلَا أَمْتَنِعُ مِنْهُ إِلَّا بِكَ، قَالَ: لَا يُولَدُ لَكَ وَلَدٌ إِلَّا وَكَّلْتُ بِهِ مَنْ يَحْفَظُهُ مِنْ يَدِ السُّوءِ، قَالَ: أَيْ رَبِّ، زِدْنِي قَالَ: حَسَنَةٌ عَشْرًا وَأَزِيدُ، وَالسَّيِّئَةُ وَاحِدَةٌ، قَالَ: أَيْ رَبِّ زِدْنِي قَالَ: بَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ مَادَامَ الرُّوحُ فِي الْجَسَدِ، قَالَ: أَيْ رَبِّ زِدْنِي، قَالَ {يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ} [الزمر: ٥٣] »

1474- ... Hammad'dan, o Sabit ve Humeyd'den; Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr dedi ki: İblis: "Rabbim! Âdem'den dolayı beni cennetten çıkarın. Senin yetkin olmadan ona hâkim olamam" dedi. Allah: "O halde sen, ona musallat kılındın" dedi. İblis: "Rabbim, daha fazlasını ver" deyince, Allah: "İnsanoğlunun doğan her çocuğunun bir benzeri senin için de vardır" buyurdu. İblis: "Rabbim, daha fazlasını ver" dedi. Allah: "Süvarilerin, piyadelerin ile onları kendine çek ve malları, çocukları konusunda onlara ortak ol, onlara vaatte bulun" buyurdu. Oysa şeytan ancak aldatmak için onlara vaatte bulunur. Âdem: "Rabbim! Şeytanı bana musallat kıldın. Ben, ancak seninle ona karşı koyabilirim" dedi. Allah: "Doğan her çocuğun için, onu kötü ellerden koruyacak bir meleği görevlendirdim" buyurdu. Âdem: "Rabbim, daha fazlasını ver" dedi. Allah: "Bir iyilik on ve daha fazlası, bir kötülük ise misliyle" buyurdu. Âdem: "Rabbim, daha fazlasını ver" deyince, Allah: "Ruh, bedende olduğu sürece tevbe kapısı açıktır" buyurdu. Âdem: "Rabbim, daha fazlasını ver" deyince, Allah şöyle buyurdu: *"Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* (Zümer, 53) [162]

---

162 Bunu İbn Ebi Hatim, tefsirinde rivayet etmiştir. İbn Kesir böyle söylemektedir. Bk. Tefsir (4/60)

١٤٧٥ - عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: بَلَغَنَا أَنَّهُ لَمَّا كَانَ مِنْ شَأْنِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَإِبْلِيسَ لَعَنَهُ اللَّهُ مَا كَانَ، قَالَ الْخَبِيثُ إِبْلِيسُ: يَا رَبِّ، إِنَّكَ جَعَلْتَ عَدُوًّا لِي فَأَعِنِّي عَلَيْهِ، قَالَ: جَعَلْتُ قَلْبَهُ لَكَ مَأْوَى، قَالَ: رَبِّ زِدْنِي، قَالَ: تُشَارِكُهُ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ، قَالَ: رَبِّ زِدْنِي، قَالَ: تَجْرِي مِنْهُ مَجْرَى الدَّمِ، قَالَ: فَرَضِيَ بِذَلِكَ، فَقَالَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَبِّ إِنَّكَ جَعَلْتَ إِبْلِيسَ عَدُوًّا لِي فَأَعِنِّي عَلَيْهِ، قَالَ: أَحُفُّكَ بِمَلَائِكَتِي، قَالَ: رَبِّ زِدْنِي، قَالَ: جَعَلْتُ لَكَ الْحَسَنَةَ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، قَالَ: يَا رَبِّ زِدْنِي، قَالَ: إِنْ تَسْتَغْفِرْنِي مِنْ ذَنْبٍ أَغْفِرْهُ لَكَ وَلَا أُبَالِي «

1475- Haris bin Ali'den; Ömer bin Muhammed bin Zeyd dedi ki: "Bize ulaştığına göre Âdem (a.s.) ile İblis (Allah'ın laneti onun üzerine olsun) arasındaki olay gerçekleştiğinde, habis İblis: "Rabbim! Sen bana bir düşman kıldın, bana yardım et" dedi. Allah: "Onun kalbini senin için bir sığınak kıldım" buyurdu. İblis: "Rabbim, arttır" deyince, Allah: "Malları ve evlatları konusunda ona ortaksın" buyurdu. İblis: "Rabbim, arttır" deyince, Allah: "Onun bedeninde kanın aktığı gibi dolaşırsın" buyurdu. İblis: "Buna razı oldum" dedi. Ardından Âdem (a.s.): "Rabbim! İblis'i bana düşman kıldın. Bana ona karşı yardım et" dedi. Allah: "Meleklerimle seni kuşatacağım" buyurdu. Âdem: "Rabbim, arttır" deyince, Allah: "Yaptığın bir iyiliği on katıyla karşılayacağım" buyurdu. Âdem: "Rabbim, arttır" deyince, Allah: "Eğer bir günahtan dolayı benden bağışlanma dilersen onu önemsemeyip bağışlayacağım" buyurdu.[163]

١٤٧٦ - عَنْ عُمَرَ بْنِ ذَرٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، يَقُولُ: لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ لَا يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ، فَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ وَبَيَّنَ لَكُمْ {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ} [الصافات: ١٦٢] بِمُضِلِّينَ إِلَّا مَنْ قُدِّرَ عَلَيْهِ أَنْ يَصْلَى الْجَحِيمَ «

1476- ... Ömer bin Zerr dedi ki: Ömer bin Abdülaziz'i şöyle derken işittim: "Eğer Allah kendisine isyan edilmemesini isteseydi, İblis'i yaratmazdı. Allah bunu size açıklamıştır: *"O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyecek de-*

163 İsnadı zayıftır. Senedinde Ma'şer vardır, zayıftır.

ğilsiniz." (Saffat, 162) Yani cehenneme girmesi takdir edilen dışında kimseyi saptıramazsınız."[164]

١٤٧٧ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ} [الأعراف: ٢٧] قَالَ: الشَّيْطَانُ وَالْجِنُّ »

1477- ... İbn Ebi Nüceyh'ten, Mücahid, *"Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler"* (A'raf, 27) âyeti hakkında: "Bununla kastedilen şeytanlar ve cinlerdir" dedi. [165]

İbn Batta şöyle der: Tüm bu hadisler, bu Kitab'ın başında Allah'ın İblis ve ordularını insanoğluna musallat kıldığını ifade eden âyetlere muvafıktır.

164 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1005 (1/360) – Abdullah bin Ahmed. Sünne, 936 (2/325)
165 Bk. Taberi, Tefsir (8/153). İbn Cüreyc yoluyla Mücahid'den rivayet etmiştir.

HER DOĞANIN FITRAT ÜZERE DOĞDUĞUNA İMAN VE MÜŞRİKLERİN ÇOCUKLARI

٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ، كَمَا تَنَاتَجُ الْإِبِلُ مِنْ كُلِّ بَهِيمَةٍ جَمْعَاءَ، هَلْ تُحِسُّ مِنْ جَدْعَاءَ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، أَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ؟ قَالَ: اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ »

1478- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Anne-babası onu Yahudi veya Hristiyan yapar. Tıpkı devenin, bütün organları tam bir yavru dünyaya getirdiği gibi. Siz bu yavrunun vücudunda kesik bir organ görebiliyor musunuz?"* Ashâb: "Ey Allah'ın Rasûlü! Küçükken ölenler hakkında ne buyurursun?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Allah (yaşadıkları takdirde) onların ne işleyeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu.[166]

١٤٧٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ وَيُمَجِّسَانِهِ، وَالْبَهِيمَةُ تُنْتَجُ الْبَهِيمَةَ، هَلْ تَكُونُ فِيهَا جَدْعَاءُ»؟ «

1479- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Anne-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecûsî yapar. Tıpkı bir hayvanın, sapasağlam bir hayvanı dünyaya getirmesi gibi. Bu hayvanda hiç kesik bir aza var mıdır?"*[167]

---

166 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4717 (4/2014)

167 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Cenaiz, 1385 (3/290) – Müslim, Kader, 2658 (4/2047)

١٤٨٠ - عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ سَرِيعٍ، قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً فَأَفْضَى بِهِمُ الْقَتْلُ إِلَى الذُّرِّيَّةِ، فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا حَمَلَكُمْ عَلَى قَتْلِ الذُّرِّيَّةِ؟» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَيْسُوا أَوْلَادَ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «أَوَلَيْسَ خِيَارُكُمْ أَوْلَادَ الْمُشْرِكِينَ؟» ثُمَّ قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطِيبًا فَقَالَ: «أَلَا كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ حَتَّى يُعْرِبَ عَنْهُ لِسَانُهُ»

1480- ... Esved bin Seri (r.a.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) bir askeri birlik gönderdi ve müşriklerle savaştılar. Onları çocuklarına kadar öldürdüler. Rasûlullah (s.a.v.): *"Çocukları öldürmenize sebep nedir?"* diye sorunca: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ama onlar müşriklerin çocuklarıdır" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"Sizin hayırlılarınız, müşriklerin çocukları değil mi? Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki her çocuk, İslam fıtratı üzere doğar. Dili dönünceye kadar da öyle devam eder"* buyurdu.[168]

İbn Batta şöyle der: "Bu hadisi anlama konusunda anlayışı körleşmiş, kalbi sapıtıp aklı şaşıran, kendisi yanlış yola düştüğü gibi birçok kimseyi de yanlış yola düşüren nice kimse vardır. Bunun nedeni, o kimsenin bu hadisi zahirî olarak yorumlamasıdır. Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"Her doğan fıtrat üzere doğar"* hadisi ile kastedilenin, her doğanın müslüman ve mümin olarak doğduğunu, anne-babasının onu Yahudi veya Hristiyan yaptığını zanneder. Kim bunu söyler veya böyle zannederse, aziz ve yüce olan Allah ile Rasûlü'ne iftira etmiş, Kur'an ve sünneti reddetmiş, müminlerin inandığına aykırı davranmış olur. Allah'ın hidayete erdirdiği çocukları, Yahudi ve Hristiyanların saptırdığını ve Allah'ın cennet için yarattığı kimseleri cehennemlik kıldığını zanneder. Yahudi, Hristiyan ve Mecûsîlerin çocukları hakkındaki isteklerinin Allah'ın dilemesinden daha baskın ve O'nun iradesinden, gücünden daha üstün olduğunu sanırlar. Hatta Yahudi, Hristiyan ve Mecûsîlerin istemiş olduğu şeylerin, Allah Teâlâ'nın istememiş olduğu şekilde olduğunu zannederler. Kaderiyye'nin söylediği bu söz, Allah'a karşı büyük bir iftiradır.

Bu hadise gelince, Allah'ın Kitabı, Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti, âlimler ve akıllı kimselerdeki açıklaması, Allah'ın kendisine anlayış bahşettiği, kalp

168 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned (3/435) – Hakim, Müstedrek, 2566 (2/133) – Ziya, Muhtara, 1445 (4/248) – Beyhakî, Sünen-i Kübra (9/130)

gözünü açtığı kimseler için karışık değildir. Bunun nedeni, Allah'ın şu buyruğudur: *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti."* (A'raf, 172) Hadisler, aziz ve yüce olan Allah'ın, Âdem'in sulbünden zerreler gibi insanları çıkardığını, ardından Rableri olduğuna dair onlardan ahit ve söz aldığını açıklar. Onların hepsi bunu kabul edince, Allah onları tekrar Âdem'in sulbüne döndürdü. Sonra Allah şöyle buyurur: *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur."* (Rum, 30). Fıtrat, aziz ve yüce olan Allah'ın eşsiz bir şekilde yaratıp tekrar kendisine çağırdığı bir başlangıçtı. Bu yüzden yaratılışlarının başlangıcında, O'nun Rableri olduğunu itiraf ettiler ki, işte fıtrat budur. Burada fıtrat, yaratılışın başlangıcıdır; fıtrat ile İslam, hükümler, sünnetler ve farzlar kastedilmemiştir. Nitekim Allah'ın şöyle buyurduğunu görmüyor musun: *"Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur."* (Fatır, 1). Bunu daha iyi açıklayan âyetlerden biri de şudur: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur."* Yani, onları eşsiz olarak yaratan Allah'tır. Rasûlullah'ın (s.a.v.): *"Her doğan, fıtrat üzere doğar"* hadisi, yaratılanın, aziz ve yüce olan Allah'ın eşsiz olarak yarattığı başlangıç üzere olduğu anlamına gelir. Allah onları yarattı ve kendisinin Rab olduğunu kabul ettiklerine dair onlardan söz aldı. Sonra hükümler ve dinler konusunda anne-babasının ona telkin etmiş olduğu şeyi ifade ettirdi. O da bunu dile getirdi ve o dine kendisini nispet etti. Atalarının dinine inanıp bunu dile getirmesi, Allah'ın onun hakkındaki ilminde yer alır. Levh-i Mahfuz'da, Allah'ın kendisine merhamet edip anne-babasının onu çağırıp kendisine öğrettiği Yahudilik, Hristiyanlık veya Mecûsîliğin ona zarar vermeyeceği yazılıdır. Yahudi, Hristiyan veya Mecûsîden doğup aralarında yetişen, onların dinleri, sözleri ve fiilleri üzere bulunan ne kadar da çok kimse vardır. Daha sonra yaratılışının başlangıcına, Allah'ın ilminde yer alan hidayetine döner. Müslümanlığı güzel olur, imanını izhar eder ve Allah, onun kalbini İslam'a açar, kalbini imanla temizler. Böylece daha önce anne-babasına olan itaati isyana, sevgisi nefrete, barışı savaşa döner ve onlara acı verir. Eğer olay, bu sapan kimselerin yorumladığı gibi her doğan kimsenin fıtrat üzere (İslam dini ve hükümleri) olsaydı, Yahudi ve Hristiyandan doğan bu çocuğun, henüz küçük iken anne-babası ölmesi durumunda onlara varis olmaması gerekirdi. Aynı şekilde kendisinin ölmesi durumunda, ümmetin, müslümanın kâfire ve

kâfirin de müslümana varis olamayacağı üzerinde icma ettiklerinden dolayı onların varis olmaması, Ehl-i Kitab'ın çocuklarından herhangi biri küçük yaşta iken öldüğünde müslümanların onu alıp cenaze namazını kılmaları, sadece onların kabristanına gömülmesi gerekirdi. Eğer bu hadisteki hüküm, Kaderiyye'nin yorumladığı gibi olsaydı böyle olurdu. Ancak Allah'a hamd olsun ki, böyle değildir. Müslümanlar, Yahudi, Hristiyan ve Mecusî çocuklardan ölenlere anne-babasının varis olduğu üzerinde icma etmiştir. Anne-babası onu yıkayıp defneder. Çocukları onlardandır ve onların dini üzeredir. Rasûlullah (s.a.v.), *"Her doğan, fıtrat üzere doğar"* hadisiyle onların başlangıçta, Âdem'in (a.s.) sulbünde iken Allah'ı kabul ettiklerini ifade eder. Sonra dilleri farklılaştı ve kendilerini atalarına nispet ettiler. Aralarında ilk sözlerini inkâr eden, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmeyen zındıklar, herhangi bir dinin olmadığı, yeryüzünde İslam'ın kendisine ulaşmadığı kimseler de vardır. Onlar bu fıtrat ile başlangıçtaki durumu ifade ederler. Kâfir bile olsa hiçbir din mensubunun, Allah'ın rabbi, yaratıcısı ve kendisine rızık veren olduğunu inkâr ettiğini göremezsin. O kimse, İslam şeriatına karşı çıktığında, bu tutumuyla kâfir olur.

١٤٨١ - حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، قَالَ: سمِعْتُ حَمَّادَ بْنَ سَلَمَةَ، يُفَسِّرُ حَدِيثَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ» فَقَالَ: هَذَا عِنْدَنَا حَيْثُ أَخَذَ اللهُ عَلَيْهِمُ الْعَهْدَ فِي أَصْلَابِ آبَائِهِمْ قَالَ {أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى} [الأعراف: ١٧٢]

1481- Bize Haccac bin Minhal şunu anlattı: İbn Seleme'nin, Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"Her doğan, fıtrat üzere doğar"* hadisini şu şekilde açıkladığını işittim: "Bu bize göre, henüz atalarının sulbünde iken Allah'ın onlardan söz almasıdır: *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti."* (A'raf, 172) [169]

İbn Batta şöyle der: Allah sana rahmet etsin! Bil ki, sahihliği konusunda ilim ehlinin üzerinde icma ettiği Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu hadisleri birbiriyle çelişmez. O'nun sözleri birbirini yalanlamaz, ortadan kaldırmaz. Belki de

169 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4716 (4/2015) – Nesai, Sünen-i Kübra (6/203)

ondan nakledilen bu sahih rivayetler, ihtilaf veya birbirini ortadan kaldırdığı düşüncesine neden olmuştur. Bu, helâl ve haram kılma, herhangi bir emri hafifletme ya da ağırlaştırmada da olur. Sebep ortaya konur ve mazeret de gelir. Aziz ve yüce olan Allah'tan gelen haberlere gelince, bu haberlerin birbiriyle çelişmesi veya uyumsuzluk göstermesi mümkün değildir. Kimisi konu hakkında bir âyet getirir ve her iki âyetin lafzının birbirine benzediğini zanneder. Kıt akıl veya yanlış anlayış ya da bunun anlamını kavramada zayıflık vardır. Aksi halde her doğanın fıtrat üzere doğduğu şeklinde bunu tevil etmek nasıl mümkün olabilir? Bu sözlerle, her doğanın İslam dini ve iman üzere olmasını kastediyorum. Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) açık olan sözü ve fasih ifadeleri, te'vile imkân tanımaz. Bu sözün sahiplerinin tevil ettiğinin aksi bir anlayışa da neden olmaz. Rasûlullah (s.a.v.): *"Diri diri gömen de, gömülen de cehennemdedir"* buyurmuştur. Gömen, kız çocuğunu öldürendir; gömülen de, anne-babasının öldürdüğü küçük kız çocuğudur. Eğer öldürülen müslüman olsaydı, cehennemde olmazdı. Kaderiyye'nin yorumladığı şekilde kesinlikle cennette olması daha uygun olurdu. Çünkü o, mazlum olarak öldürülmüş küçük bir müslüman çocuğudur. Aynı şekilde Rasûlullah'a (s.a.v.) müşriklerin çocuklarının durumu sorulduğunda: "Onlar, cehennemde babaları ile birliktedir" buyurmuştur. Sonra ona ikinci kez sorulduğunda: "Allah onların işleyeceği amelleri daha iyi bilendir" buyurmuştur. Buna göre Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"Allah onların işleyeceği amelleri daha iyi bilendir"* sözünün, istifham anlamında ortaya çıktığı, onların cehennemde olmadığı da anlaşılabilir. Bu yüzden, "Allah onların işleyeceği amelleri daha iyi bilendir" buyurmuştur.[170]

170 Sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4716 (4/2015) – Nesai, Sünen-i Kübra (6/203) Müellif (r.h.), müşriklerin çocuklarının cehennemde olmayacağı görüşündedir. Ona göre fıtrat ile kastedilen, İslam değildir. Fıtrat'ın İslam ile açıklanması doğru değildir. Bu, aralarında İbn Kuteybe, Hammad bin Seleme ve Ebû Ya'lâ'nın da bulunduğu bazı hadis âlimlerinin görüşüdür.

Ebû Ya'lâ, İbn Kayyim'in Şifau'l-Alîl'de (c. 1, s. 283) naklettiği üzere şöyle der: "İki hususdan dolayı buradaki fıtrat, İslam anlamına gelmez. Birincisine göre, fıtratın anlamı, yaratmanın başlangıcı demektir. Allah: "O, göklerin ve yerin fâtırıdır." (Şura, 11) buyurur. Yani onları ilk olarak yoktan var edip varlıklarını başlatandır. Buna göre fıtrat başlangıç, başlamak olduğuna göre bunun da ilk yaratılma esnasında meydana gelen ve akılların fıtratına da girip yer eden fıtrat olmalıdır. Bu da onların zerrecikler halinde çıkartılmalarıdır. Çünkü bu onların ilk başladıkları hâldir. Eğer bu fıtrat İslam demek olsaydı, müslüman olmayan kâfir bir anne ve babadan doğduğu takdirde, küçük bir

çocuk olduğu sürece onların ona, onun da kendilerine mirasçı olmamaları gerekirdi. Çünkü o küçük çocuk olarak bir müslümandır. Din farkı ise mirasçılığa engeldir. Ayrıca onun köle edinilmesi de sahih olmamalı ve babasının müslüman oluşu dolayısıyla onun Müslümanlığına da hükmedilmemelidir." Sonra İbn kayyim şöyle der: "Bu, İbn Kuteybe'nin te'vilidir. İbn Batta da bunu el-İbâne'de zikretmiştir. Bu, o imamların (Allah onlara rahmet etsin) görüşüdür. Ancak imamlardan birçoğu, fıtrat kelimesinin anlamı hakkında onların kabul ettiklerinin aksini tercih etmiştir. Onlara göre, müşriklerin soyları cehennemdedir. Fıtratın İslam olarak yorumlanmasının, bâtıl görüşleri konusunda Kaderiyye ile aynı görüş olmadığını açıklamışlardır. Bunun açıklaması şu şekildedir:

Selefin büyük bir bölümü, fıtratı İslam olarak açıklamıştır. Nitekim bu, et-Temhid'de İbn Abdilberr, Tefsir'inde Kurtûbî'den nakledilmiştir. Ebû Hureyre, İbn Abbas, Katâde, Mücahid, İkrime, Muhammed bin Şihab ez-Zührî, Hasan, İbrahim en-Nehaî, Dahhâk, İmam Buhârî, İmam Ahmed bu görüştedir. Şeyhulislam İbn Teymiyye ve İbn Kayyim de bu görüştedir. Diğer imamlar ise, fıtratı başka bir anlamda açıklamışlardır. İbn Teymiyye, muhaliflere cevap vermiş ve fıtrat ile kastedilenin İslam olduğuna işaret eden açık ve sahih delilleri, Mecmuatu'r-Resaili'l-Kübra'da (2/333-334) özel bir risalede ifade etmiştir. Şeyhulislam İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyim, fıtrat ile kastedilenin İslam olduğunu söyleyen kimselerin görüşlerini desteklerler. Tehzibu'l-İmam İbn Kayyim el-Cevziyye adlı kitabın dipnotunda, Münzirî'nin Sünen-i Ebi Davud'unda (7/81-84) böyledir. Onlardan her biri, fıtrat konusunu burada uzun uzun açıklamış, fıtrat ile kastedilenin ancak İslam olduğu görüşünü tercih etmişlerdir.

İbn Kayyim (r.h.), fıtrat ile kastedilenin İslam olduğu görüşünün, bâtıl görüşleri için fıtrat hadislerini delil olarak kullanan Kaderiyye mezhebi ile aynı anlama gelmediğini açıklamıştır. Kaderiyye, her insanın İslam üzere yaratıldığını iddia eder. Allah'ın, kulların günah işlemelerine hükmetmediğini ve bunu takdir etmediğini; küfrün ve günahların, Allah'ın ezelî ilmi olmaksızın kendilerinden kaynaklandığını dile getirirler. Dolayısıyla evlatlarını saptıran anne-baba, Allah'ın iradesi ve dilemesi olmaksızın bunu yapmıştır. Onların iddiasına göre Allah, hiç kimseyi saptırmadığı gibi cennetlik de yapmaz. Selef bu görüşün bâtıl olduğuna dair cevaplar vermiştir. Fıtrat hadislerinin onların görüşlerine işaret etmediğini, aksine onlara bir delil olduğunu açıklamışlardır. Bu, İmam Malik ve Ehl-i Sünnet'ten diğer âlimlerin görüşüdür. Kaderiyye, hadisin ilk bölümünü görüşlerine delil olarak kullanır ki, o da: "Her doğan fıtrat üzere doğar" ifadesidir. Onlar da, Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisinin devamını delil olarak gösterirler: "Allah, onların yapacakları amelleri en iyi bilendir." Çünkü hadisin bu bölümü, onlardan aşırı gidenlerin inkâr etmiş olduğu Allah'ın ezelî ilmine işaret eder. Bundan dolayı İmam Şafiî şöyle der: "Kaderiyye, ilmi ortaya koyarsa onlarla tartışın." Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (3/247) ve İbn Kayyim, Şifau'l-Alil'de (s. 284, 287) bunu ifade etmiştir.

İmam Ahmed (r.h.), hadisin ilk bölümünü, Kaderiyye'nin bâtıl görüşlerine delil olarak kullanmasına karşı ortaya koyar. O (r.h.), Rasûlullah'ın (s.a.v.): "Her doğan fıtrat üzere doğar" hadisini şu şekilde açıklar: Bununla kastedilen, Allah'ın ezelî ilmindeki saadet ve şekavettir. Her ikisi de, Allah cenînleri yaratmadan önce ve annesinin karnında yarattıktan sonra Ümmü'l-Kitap'ta yazılıdır. Çünkü Kaderiyye, Kitap ve Sünnet'ten delillerin varlığına rağmen fıtratın bu anlamda olmasını inkâr etmektedir. İmam Ahmed, fıtratın

İslam anlamına da geldiği açıklamasıyla birlikte onlara karşı çıkmak istemiştir. Dolayısıyla İbn Kayyim'in açıkladığı gibi her iki açıklama arasında da bir tezat yoktur. Her iki anlam da sahih ve sabit olup, Kitap ve sünnetten delillerle sabittir. İmam Ahmed'in mezhebi, fıtratı her iki manada açıklamıştır. İmam İbn Kayyim, Şifau'l-Alil fi Mesaili'l-Kadâ ve'l-Kader (s. 284) adlı kitabında, Şeyhulislam İbn Teymiyye'nin en güzel şekilde bunu açıkladığını ifade eder ki, İmam Ahmed'in mezhebinin görüşü budur. İbn Kayyim şöyle der: "Âlimlerin, bu hadiste fıtratın anlamı konusunda ihtilaf etmelerinin nedeni, Kaderiyye'nin, küfrün ve günahın Allah'ın hükmü ile değil, insanların ortaya koyması ile gerçekleştiğine dair bunu delil göstermeleridir. Âlimlerden bir topluluk, fıtratın İslam anlamına gelmediği şeklinde yorumlayarak onlara karşı gelmişlerdir. Oysa buna gerek yoktur. Çünkü seleften nakledilen rivayetler, onların fıtrat ile İslam'ı anlamadıklarına işaret eder. Bu yüzden bu ifadeyi, Kaderiyye mezhebini onaylayacak şekilde yorumlamaya gerek yoktur. Çünkü Rasûlullah'ın (s.a.v.): "Anne-babası onu Yahudi yapar..." sözü, bunun ancak Allah Teâlâ'nın takdiri ile gerçekleşeceği şeklinde yorumlanır. Bundan dolayı Malik, hadisin son bölümüyle yani: "Allah, onların işleyeceği amelleri en iyi bilendir" ifadesini delil olarak göstermiştir." (Fethu'l-Bârî, 3/250)

İbn Kayyim ve el-İ'tikad'da Beyhâkî gibi âlimler, müşriklerin çocukları konusunda İslam'ın hükümlerinin gerçekleşmesine işaret etmişlerdir. Onlara, zahirî olarak babalarına davranıldığı şekliyle kâfir muamelesinde bulunulur. Çünkü bu, ümmetin âlimleri arasında ortak bir noktadır. Nitekim bu durum Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde gerçekleşmiş ve onun sözlerinden tevatüren nakledilmiştir. Çünkü Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem), müşriklerin çocuklarına zimmet ehli, anlaşmalılardan farklı şekilde davrandığı bilinmemektedir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), kâfirlerin çocuklarından hiçbirinin namazını kılmamıştır. Onların yıkanmasını ve müslümanların kabristanına defnedilmesini emretmemiştir. Aynı şekilde İslam fıtratı üzere oluşlarına dayanarak, babaları öldüğünde onların köle ya da varis olmasını engellememiştir. Tüm bunlar, dünyada onların babalarının izinde olduğuna işaret eder. Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra da icma bu şekilde gerçekleşmiştir. İlim ehlinden hiç kimse buna karşı çıkmamıştır. Ancak bu, bu çocukların İslam fıtratı üzere olmadıkları ve kâfir oldukları anlamına gelmez. Çünkü aslında İslam fıtatı üzere olma ile dünyada iken zahirî olarak, anne-babalarına bakarak onlara kâfir muamelesi yapma arasında bir çelişki yoktur.

İbn Kayyim, Şifu'l-Alil (s. 297-299) adlı kitabında bu meseleyi incelemiştir. Bu konuda şüphe yoktur. Âlimlerin icması da bu şekildedir. Daha önce geçtiği üzere Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde de, onlara babalarına davranıldığı gibi davranılmıştır. Dolayısıyla her iki delil de güçlüdür.

Bu, dünyada müşriklerin çocukları hakkındaki hüküm ve hadisteki fıtrat kelimesinin anlamıdır. Onların âhiretteki hükümlerine gelince, âlimler bu konuda da delillerin farklılığından dolayı ihtilaf içindedirler. Ancak görüşlerden en doğrusu, iki mezhebe aittir. Bunlardan birisi, "Onlar cennetliklerdendir" diyenlerin görüşüdür. Bu görüşün sahipleri, sahih birçok delil ortaya koyarlar ki, İbn Kayyim, et-Tehzib adlı kitabının hamişindeki Münzirî'nin Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud'da; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de; İbn Kesir, Tefsir'inde ve Şeyh Muhammed Emin eş-Şenkıtî, Advau'l-Beyân adlı tefsirinde bunu açıklar.

İmamlar arasında bu görüşte olan, İmam Buhârî'dir. Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (3/246) bunu ondan nakletmiştir. İmam Nevevî şöyle der: "Bu, muhakkik âlimlerin tercih etmiş olduğu sahih görüştür." Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de (3/247) böyle der. Şeyh el-Elbânî, Tahricu'l-Mişkat'ta (1/39-40) ve Tahricu's-Sünne'de (1/95) şöyle der: "Bu, Nevevî, Askalânî gibi muhakkik âlimlerin görüşüdür. Müşriklerin çocuklarının cehennemde olduğu görüşünün geçersiz olduğunu kesin bir dille ifade etmişlerdir. Onların cehennemlik olduklarına işaret eden rivayetler zayıf kabul edilmiştir." İkinci mezhebe gelince, bana göre bu mezhep diğerinden delil olarak daha güçlüdür. Onlar da şöyle derler: Müşriklerin çocukları, fetret ve zorluk döneminin çocuklarıdır. Onlar, kıyamet günü getirildiklerinde âhirette imtihana çekileceklerdir. Her biri, dünyada iken şer'î hükümlere muhatap olmadığını Rabbinin huzurunda kendi delili ile ortaya koyacaktır. İşte o zaman, aziz ve yüce olan Allah, onlara imtihan olması için cehenneme girmelerini emredecektir. Rabbinin emrine itaat eden cehenneme girecektir. Cehennem, onlara bir serinlik ve selâm olacak, böylece cennetlik olacaklardır. Dünyada iken şer'î hükümlere muhatap ise, Rabbine itaat ettiği ortaya çıkacaktır. Cehenneme girmekten kaçınan ise, -Allah korusun- cehenneme sürülecektir. Böylece onun dünyada iken şer'î hükümlere muhatap olması durumunda âsi olup, Rabbinin risaletini kabul etmediği ortaya çıkacaktır. Çünkü Rabbin, kullarına zulmedici değildir.

İbn Kesir, Tefsir'inde (3/30) bu görüşü tercih ederek şöyle der: "Bu görüş, bütün delilleri bir arada toplamaktadır. Şeyh Ebû'l-Hasan Ali bin İsmail el-Eş'arî, Ehli's-Sünnet ve'l-Cemaat'in bu görüşte olduğunu söyler. Hafız Ebû Bekir el-Beyhâkî, el-İ'tikad adlı eserinde bunu açıklar. Aynı şekilde diğer muhakkik âlimler de bunu ifade eder."

Allame İbn Kayyim, Tehzibu'l-İmam İbn Kayyim el-Cevziyye'de, Münzirî'nin Sünen-i Ebi Davud'unda (7/87), konu hakkında imamların görüşünü delilleriyle açıkladıktan sonra şöyle der: "Bu, görüşlerden en âdil olanıdır. Bütün deliller burada toplanmakta, konu hakkındaki hadisler burada ittifak etmektedir. Buna göre, Semure hadisinde olduğu gibi onlardan bazıları cennette ve bazıları da cehennemdedir. Nitekim Âişe'nin rivayet ettiği, Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) verdiği cevap buna işaret eder. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah, onların işleyeceği amelleri en iyi bilendir" buyurmuştur. Çünkü onları Allah yaratmıştır. Bilinmektedir ki Allah Teâlâ, onlar hakkındaki ilmiyle onlara azap edecek değildir. Allah, ancak azabı hak eden kimseye azap eder. Bu, Allah'ın sonradan olan ilmi değil, ezelî ilmi ile ilişkilidir. Bu ilmin sonuçları âhiret yurdunda ortaya çıkacaktır. "Allah, onların işleyeceği amelleri en iyi bilendir" hadisi, Allah'ın, yaşamaları halinde ne işleyeceklerini, imtihan zamanında kimin itaat edeceğini bildiğine işaret eder. Dünyada yaşaması durumunda O'na itaat edeceklerden, o gün isyan edecekler vardır. Yine dünyada yaşaması durumunda Allah'a isyan edecek kimseler vadır. Bu, henüz olmadan tüm bu olayların Allah'ın ilmi ile ilişkili oluğuna delildir. Peki ya olsaydı nasıl olurdu?!

Hadiste; dünya ve âhirette müşriklerin çocukları hakkındaki hükümde geçen fıtrat kelimesinin anlamı hakkında söylenenlerin özeti budur. Böylece bu anlamdaki fıtratın açıklamasının, bu hadisi kendi mezheplerine göre delil olarak kullanan Kaderiyye mezhebine muvafakat etme anlamına gelmediğini öğrenmiş olduk. Bu konularda imamların görüşlerini ayrıntılı delillerle öğrenmek isteyen kimse, aşağıdaki kaynaklara bakabilir:

١٤٨٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْوَائِدَةُ وَالْمَوْءُودَةُ فِي النَّارِ»

1482- Abdullah'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Çocuğu diri diri mezara gömen kadın da, diri diri mezara gömülen çocuk (kendisine ait olan ana) da cehennemdedir."*[171]

١٤٨٣ - عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْوَائِدَةُ وَالْمَوْءُودَةُ فِي النَّارِ»

1483- Abdullah'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Diri diri gömen kadın da diri diri gömülen kız da ateştedir."*[172]

١٤٨٤ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: جَاءَ ابْنَا مُلَيْكَةَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَا: إِنَّ أُمَّنَا مَاتَتْ حِينَ رَعَدَ الْإِسْلَامُ وَبَرَقَ، فَهَلْ يَنْفَعُهَا أَنْ نُصَلِّيَ لَهَا مَعَ كُلِّ صَلَاةٍ صَلَاةً، وَمَعَ كُلِّ صَوْمٍ صَوْمًا، وَمَعَ كُلِّ صَدَقَةٍ صَدَقَةً؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْوَائِدَةُ وَالْمَوْءُودَةُ فِي النَّارِ» قَالَ: فَلَمَّا وَلَّيَا قَالَ: «سَاءَكُمَا أَوْ شَقَّ عَلَيْكُمَا، أُمِّي مَعَ أُمِّكُمَا فِي النَّارِ»

- Tefsir-u İbn Kesir (3/28-32; 4/477); Münzirî'nin Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud'un hâmişinde İbn Kayyim el-Cevziyye'nin et-Tehzib (7/81-87); Şifau'l-Alil fi Mesâili'l-Kazâ ve'l-Kader, (s. 283-307); Şeyhulislam İbn Teymiyye'nin Mecmuatu'r-Resâili'l-Kübra'sının (2/333-349) içinde yer alan Risaletu'l-Fıtrat; Fethu'l-Bârî, 3/245-251; Şeyh Muhammed Emin eş-Şenkıtî, Tefsir-u Advai'l-Beyân, 3/471-484. Şenkıtî, konu hakkında mezhep imamlarının görüşlerini ayrıntılı bir şekilde delilleriyle naklettikten sonra o da bu görüşü tercih eder. Beyhâkî, el-İ'tikad, 73-77. Allah'ın bizi doğruya ulaştırmasını dileriz. Başarıya ulaştıran kuşkusuz O'dur. O'ndan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur.

171 İsnadı sahihtir. Ebû Davud, Kitabu's-Sünne, Müşriklerin Çocukları, 4/230. Ebû Davud hadis hakkında yorum yapmamış, Münzirî de ona muvafakat etmiştir. Ahmed, Müsned, 3/478. Nesâî, Seleme bin Yezid el-Cu'fî'den rivayet etmiştir. Suyûtî'nin el-Mu'cemu's-Sağîr'inde geçtiği üzere Taberânî, el-Kebir ve İbn Hibban da Sahih'inde rivayet etmiştir. el-Elbânî, "Hadis, sahihtir" der. Bkz. Sahihu'l-Camii's-Sağir, 6/115. Tahricu'l-Mişkat'ta (1/39-40) geçtiği üzere hadisi Heysem bin Kuleyb, Müsned'inde ve İbn Adiyy rivayet etmiştir. el-Elbânî de, el-Mişkat'ta hadisin sahih olduğunu söyler.

172 Bir önceki rivayete bakınız.

1484- İbrahim'den; Alkame dedi ki: Müleyke'nin iki oğlu, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip "Annemiz, İslam parlayıp ortaya çıktığında ölmüştü. Her namazla birlikte onun için namaz kılmamız, her oruçla birlikte onun için oruç tutmamız ve her sadaka verdiğimizde onun için vermemiz herhangi bir fayda sağlar mı?" diye sordular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"Çocuğu diri diri mezara gömen kadın da, diri diri mezara gömülen çocuk (kendisine ait olan ana) da cehennemdedir"* buyurdu. Onlar dönüp giderken: *"Bu sizi üzdü veya size zor geldi. Ancak benim annem de, sizin annenizle birlikte cehennemdedir"* buyurdu.[173]

١٤٨٥ - حَدَّثَنَا عُتْبَةُ بْنُ ضَمْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي قَيْسٍ، مَوْلَى عَطِيَّةَ أَنَّهُ أَتَى عَائِشَةَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ فَسَلَّمَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللهِ مَوْلَى عَطِيَّةَ بْنِ عَازِبٍ، فَقَالَتْ: ابْنُ عَفِيفٍ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَسَأَلَهَا عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ، أَرَكَعَهُمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَسَأَلَهَا عَنْ ذَرَارِيِّ الْكُفَّارِ، فَقَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَعَ آبَائِهِمْ» فَقَالَتْ لَهُ: يَا رَسُولَ اللهِ بِلَا عَمَلٍ؟ قَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ»

1485- Utbe bin Zamra dedi ki: Atiyye'nin azatlısı Abdullah bin Ebû Kays'ın rivayet ettiğine göre o, müminlerin annesi Âişe'nin (r.anhâ) yanına gelip selâm verdi. Âişe: "Kimsin?" diye sorunca: "Ben, Atiyye bin Âzib'in azatlısı Abdullah'ım" dedi. "Afif'in oğlu musun?" diye sorunca: "Evet" dedi ve ona, ikindi namazından sonra kılınan iki rekât namazı sordu. "Rasûlullah (s.a.v.) o iki rekâtı kılar mıydı?" dedi. Âişe: "Evet" cevabını verdi. Abdullah, kâfirlerin çocuklarının durumunu sorunca, Âişe şöyle dedi: "Rasûlullah

173 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 3787 (1/398) - Taberani, Kebir, 10017 (10/80) - Ebû Nuaym, Hılye (4/238) - Taberani, Evsat, 2559 (3/82) - Bezzar, Müsned, 1534 (4/339). Heysemi dedi ki: "Bunu Ahmed, Bezzar ve Taberani rivayet etmiştir. Hepsinin senedinde Osman bin Umeyr vardır, zayıftır." Bk. Mecmau'z Zevaid (10/362)

Derim ki: Durum Heysemi'nin dediği gibidir. İbn Hacer dedi ki: "Osman bin Umeyr, zayıftır ve karıştırmıştır. Kendisi tedlis yapar ve Şia görüşünde aşırı giderdi." Ayrıca bk. Hakim, Müstedrek, 3385 (2/396). Osman bin Umeyr yoluyla Ebû Vail'den, o İbn Mes'ud (r.a.)'dan senediyle rivayet etmiştir. Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhari ile Müslim rivayet etmemiştir." Sözünü ettiğimiz Oman bin Umeyr, İbn Yakzan'dır.

(s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Onlar, babalarıyla birliktedir."* Ben, ona: "Ey Allah'ın Rasûlü! Herhangi bir amel işlemedikleri halde mi?" diye sorduğumda: *"Allah onların (dünyada yaşadıkları takdirde) nasıl amel edeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu. [174]

١٤٨٦ - ... مَوْلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنِ امْرَأَةٍ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَطْفَالِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «هُمْ يَتَعَاوُونَ فِي النَّارِ»

1486- Ömer bin Hattâb'ın azatlısı Süfyan bin Akil'den, o bir kadından; Âişe, Rasûlullah'a (s.a.v.) (küçük yaşta ölen) müşriklerin çocuklarının durumunu sorduğunda, Rasûlullah (s.a.v.): *"Onlar, cehennemde birbirlerine yardım ederler"* buyurdu.[175]

١٤٨٧ - عَنْ رَجُلٍ، عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَطْفَالِ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: «هُمْ مَعَ آبَائِهِمْ» فَقِيلَ: إِنَّهُمْ لَمْ يَعْمَلُوا، قَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ»

1487- Adamın birinden, o da Bera'dan (r.a.); Rasûlullah'a (s.a.v.) müşriklerin çocuklarından sorulduğunda *"Onlar, babalarıyla birliktedir"* buyurdu. "Ama onlar herhangi bir amelde bulunmadılar" denilince, Rasûlullah (s.a.v.): *"Allah daha iyi bilir"* buyurdu. [176]

١٤٨٨ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، وَرَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَتْ خَدِيجَةُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَيْنَ أَوْلَادِي مِنْكَ؟ قَالَ: «فِي الْجَنَّةِ» قَالَتْ: بِلَا عَمَلٍ؟ قَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ» قَالَتْ: فَأَوْلَادِي مِنَ الْمُشْرِكِينَ؟ قَالَ: «فِي النَّارِ» قَالَتْ: بِلَا عَمَلٍ؟ قَالَ: «اللهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ»

174 Sahihtir. Ebû Davud'un bu yoldan rivayette tek kaldığı bir hadistir. Bk. Sünne, 4712 (4/2013) – Ahmed, Müsned (6/84)

175 İsnadı çok zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 25784 (6/208) – İbn Ca'd, Müsned, 2969 (1/436) – İbnu'l Cevzi, İlel-i Mütenahiye, 1541 (2/924). Senedinde Ebû Akil vardır, metruktür. İbnu'l Cevzi dedi ki: "Bu hadis sahih değildir."

176 İsnadı zayıftır. Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (32/88). Senedinde kim olduğu bilinmeyen biri vardır.

1488- Abdurrahman bin Cübeyr bin Nüfeyr ile Raşid bin Sa'd'dan; Hatice (r.anhâ): "Ey Allah'ın Rasûlü! Senden olan çocuklarım nerede?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v): *"Cennette"* buyurdu. Hatice: "Amel işlemeden mi?" diye sorunca: *"Allah onların (dünyada yaşadıkları takdirde) nasıl amel edeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu. Hatice: "Peki, müşriklerin (küçük iken ölen) çocukları?" diye sorunca: *"Onlar cehennemdedir"* buyurdu. "Herhangi bir amel işlemeden mi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Allah onların (dünyada yaşadıkları takdirde) nasıl amel edeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu. [177]

١٤٨٩ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَرَارِيِّ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: «اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ»

1489- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah'a (s.a.v.) müşriklerin (küçük yaşta ölen) çocuklarının durumu sorulduğunda: *"Allah onların (dünyada yaşadıkları takdirde) nasıl amel edeceklerini en iyi bilendir"* buyurdu.[178]

İbn Batta şöyle der: Kur'an'dan zikrettiğimiz ve sünnetten, hadislerden rivayet ettiğimiz, zikretmediğimiz ve rivayet etmediğimiz tüm şeyler, Allah'ın kendilerine yardımda bulunduğu ve hidayeti nasip ettiği akıl sahibi müminlerin, her şeyin Allah'ın ezelî ilmindeki takdiri ve dilemesi ile olduğuna işaret eder. Allah'ın hidayet ettiğini saptıracak ve saptırdığını da hidayete erdirecek kimse yoktur. Allah'ın ihsanda bulunduğu kimseye bunu engelleyecek ve Allah'ın engellediği kimseye ihsanda bulunacak kimse yoktur. Rasûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem), sahabenin, tabiînin ve müslümanların imamlarının sözleri de bu yöndedir. Bu durum, onların sözlerinde ve diyaloglarında görülür.

177 İsnadı zayıftır. Bk. Dûlabi, ez-Zürriyetu't Tahira, 45 (1/43). Senedinde Bakıyye bin Velid vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 213 (1/94). Onun isnadında da Muhammed bin Osman diye biri vardır, meçhuldür. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/217) şöyle der: "Bunu Taberani ve Ebû Ya'la rivayet etmiştir. Ravileri sika olmakla birlikte Abdullah bin Haris bin Nevfel ile İbn Bureyre Hatice'ye yetişmemişlerdir."

178 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Cenaiz, 1317 (1/465) – Müslim, Kader, 2666 (4/2049)

١٤٩٠ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: عَلَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطْبَةَ الْحَاجَةِ: «إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ» وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1490- Abdullah (r.a.) dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) bize hutbe-i hâceyi öğretti: *"Hamd, Allah'a aittir. O'ndan yardım ister ve O'ndan bağışlanma dileriz. Nefislerimizin şerrinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete ulaştırdığını saptıracak ve Allah'ın saptırdığını hidayete ulaştıracak yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şehadet ederim..."*[179]

١٤٩١ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا خَطَبَ: «نَحْمَدُ اللَّهَ وَنُثْنِي عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ» ثُمَّ يَقُولُ: «مَنْ يَهْدِي اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، أَحْسَنُ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلُّ ضَلَالَةٌ فِي النَّارِ»

1491- Cabir bin Abdullah (r.anhumâ) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) hutbe okurken: *"Allah'a, layık olduğu şekilde hamd ederiz"* buyurur ardından şöyle devam ederdi: *"Allah kimi hidayete ulaştırırsa, onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa, onu hidayete ulaştıracak yoktur. Sözün en güzeli Allah'ın Kitabı, yolun en güzeli Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan ortaya atılandır. Her sonradan çıkarılan bid'attır ve her bid'at dalâlettir. Her dalâlet de cehennemdedir."*[180]

---

179 İsnadı sahihtir. Bk. Nesai, Cumu'a, 1403 (3/116) – İbn Mace, Hutbetu'n Nikah, 1892 (1/609) – Darimi, Nikah, 2202 (2/191) – Ebû Davud, Nikah, 2118 (2/907) – Ahmed, Müsned (1/392, 432)

180 Sahihtir. Bk. Müslim, Cumu'a, 593 (2/45) – Ebû Davud, Harac ve İmare, 2954 (3/137) – Nesai, Salatu'l İdeyn, 1577 (2/318) – İbn Mace, Sadakât, 2416 (2/807) – Ahmed, Müsned (3/337) – İbn Huzeyme, Sahih, 1875 (3/143)

١٤٩٢ - عَنِ الْبَرَاءِ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ يَوْمَ الْخَنْدَقِ يَنْقُلُ التُّرَابَ حَتَّى وَارَى التُّرَابُ شَعْرَ صَدْرِهِ، وَكَانَ رَجُلًا كَثِيرَ الشَّعْرِ، وَهُوَ يَرْتَجِزُ رَجَزَ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَوَاحَةَ يَقُولُ

1492- ... Bera (r.a.) dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) hendek günü toprağı taşırken gördüm. Öyle ki toprak, göğüs kıllarını örtmüştü. Saçları çok ve gür bir adamdı. O sırada Abdullah bin Ravâha'nın şu şiirini okuyordu.

لَا هُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا

"Vallahi, Eğer sen olmasaydın (Yâ Rab) doğruyu bulamazdık,
Zekâtı da veremezdik, namaz da kılamazdık,
Üzerimize indiriver sekînet,
Sabitle ayaklarımızı, karşılaşırsak şayet."[181]

١٤٩٣ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: أَدْرَكْتُ النَّاسَ وَمَا كَلَامُهُمْ: إِلَّا وَإِنْ قَضَى وَإِنْ قَدَّرَ »

1493- ... Hammad bin Zeyd'den; Eyyub dedi ki: "İnsanlara eriştim. Sözleri ancak 'Eğer kaza etmişse, eğer takdir etmişse şeklindeydi."[182]

١٤٩٤ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: قَالَ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَيْسَ كَمَا أُرِيدُ وَلَكِنْ كَمَا تُرِيدُ، وَلَيْسَ كَمَا أَشَاءُ وَلَكِنْ كَمَا تَشَاءُ»

1494- ... Said bin Abdülaziz dedi ki: Meryem oğlu Meshi (a.s.) şöyle dedi: "(Allahım!) Benim istediğim gibi değil, ancak senin istediğin gibi olur. Benim dilediğim gibi değil, ancak senin dilediğin gibi olur."[183]

---

181 Sahihtir. Bk. Buhari, Cihad, 2870 (3/1103)
182 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1398 (1/481) – İbn Ca'd, Müsned, 1238 (1/189)
183 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/125)

١٤٩٥ - عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بُرْقَانَ، قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: كُلُّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ، إِلَّا أَنَّ الْبَعِيدَ مَا لَيْسَ بِآتٍ، لَا يُعَجِّلُ اللهُ لِعَجَلَةِ أَحَدٍ، وَلَا يَخِفُّ لِأَمْرِ النَّاسِ، مَا شَاءَ اللهُ لَا مَا شَاءَ النَّاسُ، يُرِيدُ اللهُ أَمْرًا وَيُرِيدُ النَّاسُ أَمْرًا، مَا شَاءَ اللهُ كَانَ وَلَوْ كَرِهَ النَّاسُ، لَا مُقَرِّبَ لِمَا بَاعَدَ اللهُ، وَلَا مُبْعِدَ لِمَا قَرَّبَ اللهُ، وَلَا يَكُونُ شَيْءٌ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ، أَصْدَقُ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»

1495- Cafer bin Burkan'dan; İbn Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Gelecek olan her şey yakın demektir. Bilin ki uzak olan şey gelmeyecek olan şeydir. Yüce Allah bir konuda kişinin onu hemen veya sonra istemesine göre acele veya ağır hareket edecek değildir. Zira insanların istediği değil Allah'ın dilediği olur. Yüce Allah bir şeyi diler, insanlar da başka bir şeyi diler. Ancak insanların hoşuna gitmese de Yüce Allah'ın dilediği şey gerçekleşir. Yüce Allah'ın uzaklaştıracağı şeyi kimse yakınlaştıramaz. Yüce Allah'ın yakın kıldığı şeyi de kimse uzak tutamaz. Yüce Allah'ın izni olmadan da hiçbir şey gerçekleşmez. Sözün en doğru olanı Allah'ın Kitab'ıdır. En güzel ve doğru yol, Rasûlullah'ın yoludur. En kötü işlerden biri de bir şeyleri sonradan çıkarıp dine sokmaktır. Sonradan çıkarılıp dine sokulan her şey bidattir ve her bidatin de kişiyi götüreceği yer dalâlettir."[184]

١٤٩٦ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللهِ عَلَى مَنْ يَقُولُ: مَنْ يَحُولُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا أَحُولُ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ

1496- Mamer'den; Zeyd bin Eslem dedi ki: "Benimle onun arasına kim girebilir?" diyen kimseye karşı Allah'ın gazabı şiddetli olur. Allah: "Seninle onun (yani dilediğin şeyin) arasına ben girerim" buyurur."[185]

184 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20198 (11/159) - Taberani, Kebir, 8523 (9/98) - Beyhaki, Şuabu'l İman, 4786 (4/200).
İsnadı munkatıdır. Çünkü Cafer bin Berkan, Abdullah bin Mes'ud'a ulaşmamıştır. Aralarında bir ravi daha vardır.

185 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20451 (11/248). Bu rivayetin isnadı munkatıdır.

١٤٩٧ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: رَأَيْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَوْمَ أُصِيبَ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ أَصْفَرُ فَخَرَّ وَهُوَ يَقُولُ: {وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا} [الأحزاب: ٣٨] »

1497- ... Amr bin Meymun dedi ki: "Suikasta uğradığı gün Ömer'i (r.a.) gördüm. Üzerinde sarı bir elbise vardı. Secdeye kapanmış ve: *"Allah'ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür"* (Ahzab, 38) diyordu. [186]

١٤٩٨ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْ، سَمِعَ الْحَسَنَ، يَقُولُ: لَمَّا رُمِيَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ يَوْمَ الْجَمَلِ، جَعَلَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ صَدْرِهِ وَهُوَ يَقُولُ: {وَكَانَ أَمْرُ اللهِ قَدَرًا مَقْدُورًا} [الأحزاب: ٣٨] »

1498- ... Ma'mer'den rivayet edildiğine göre adamın biri, Hasan'ın şöyle dediğini nakletti: "Talha bin Ubeydullah, Cemel günü vurulduğunda, göğsündeki kanı silerken bir yandan da: *"Allah'ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür"* (Ahzab, 38) diyordu. [187]

١٤٩٩ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ، فَمَا أَرْسَلَنِي فِي حَاجَةٍ قَطُّ فَلَمْ تَتَهَيَّأْ إِلَّا قَالَ: «لَوْ قُضِيَ كَانَ أَوْ قُدِّرَ كَانَ»

1499- ... Enes bin Malik (r.a.) dedi ki: "Rasûlullah'a (s.a.v.) on yıl hizmet ettim. Herhangi bir ihtiyacı için beni gönderdiğinde, mutlaka: *"Eğer bu şekilde hükmedildiyse veya takdir edildiyse mutlaka olur"* buyururdu. [188]

---

186 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 37068 (7/438)

187 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20084 (11/119). Senedinde ismi belirtilmeyen bir vardır. Aynı şekilde Hasan-ı Basri'nin Mürsel rivayetlerindendir.

188 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (6/179) – Ukayli, Duafa (3/305)

Senedinde İmran bin Müslim el-Kasir vardır. Yahya bin Kattan dedi ki: "Hadislerinde beis yoktur ama hadis ehlinden değildir. Kendisinden bir şeyler yazmıştım. Sonrasında yazdıklarımı ve bu hadisi de attım."

Derim ki: İmran bin Müslim zayıftır. Bununla birlikte dedesi Enes bin Malik'ten rivayette bulunan Sümame bin Abdullah bin Enes -ki sikadır- ona mütâbaat etmiştir.

Ayrıca bk. Ziya, Muhtara, 1834 (5/206) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 8070 (6/258)

١٥٠٠ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَادَةَ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: جَاءَ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَاصَمُوهُ فِي الْقَدَرِ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر ٤٩]

1500- ... Muhammed bin Ubade bin Cafer'den; Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Kureyşli müşrikler, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelip kader konusunda onunla tartıştılar. Bunun üzerine, *"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."* (Kamer, 48-49) âyetleri nazil oldu."[189]

١٥٠١ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: «رَبِّ أَعِنِّي وَلَا تُعِنْ عَلَيَّ، وَانْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ، وَاهْدِنِي وَيَسِّرِ الْهُدَى لِي، وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ مَنْ بَغَى عَلَيَّ، اجْعَلْنِي لَكَ شَاكِرًا، لَكَ ذَاكِرًا، لَكَ رَاهِبًا، لَكَ مُطِيعًا، لَكَ مُجِيبًا، إِلَيْكَ أَوَّاهًا مُنِيبًا، رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي، وَاغْسِلْ حَوْبَتِي، وَأَجِبْ دَعْوَتِي، وَاهْدِ قَلْبِي، وَثَبِّتْ حُجَّتِي، وَسَدِّدْ لِسَانِي، وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ قَلْبِي»

1501- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) duasında şöyle derdi: *"Rabbim bana yardım et, benim aleyhime (başkasına) yardım etme. Bana zafer ver. Benim aleyhime başkasına zarar verme. Benim lehime mekrde (tedbirde) bulun, başkasının aleyhimde mekrde bulunmasına imkân verme. Bana hidayet ver, hidayet bulmayı bana kolaylaştır. Bana haksızlık edenlere karşı bana yardım et. Rabbim, beni sana çokça şükreden, seni çokça zikreden, sana çokça itaat edip sana sığınan, sana yönelen, hatalarından sana çokça dönen ve çokça tevbe eden birisi kıl. Rabbim tevbemi kabul buyur, günahımı yıka, duama icabet et, delilimi sağlamlaştır. Kalbime hidayet eyle, dilimi doğrult ve göğsümdeki kini sıyırıp al."*[190]

---

189 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2656 (4/2046) – İbn Hibban, Sahih, 6139 (14/6) – Ahmed, Müsned, 9734 (2/444) – İbn Ebi Asım, Sünne, 349 (1/155) – Beyhaki, İtikad (1/135) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 918 (2/419) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 946 (1/341)

190 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Duâu'n Nebi (s.a.v.), 3551 (5/517) – İbn Mace, Dua, 3830 (2/1259) – Ebû Davud, Salat, 6510 (2/653) – Ahmed, Müsned, 1997 (1/227)

İbn Batta şöyle der: Bu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) duasıdır. Dileme ve yapabilme gücünün elinde olduğunu söyleyen ancak yalan söylemiş, Kur'an'ı inkâr etmiş olur. Rasûlullah (s.a.v.), başarısızlığı ve mutsuzluğu Allah'ın yazmış olduğunu bildirmiştir. Hakikati bildirdiğinden ve bizi ona ulaştırdığından dolayı Allah'a hamd ederiz.

١٥٠٢ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ أَوْ خَاصَمَ فِيهِ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا جِئْتُ بِهِ وَجَحَدَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَيَّ»

1502- ... İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim kaderi yalanlar veya o konuda çekişirse, getirdiğimi inkâr ve bana indirileni reddetmiş olur."*[191]

١٥٠٣ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ: «يَا غُلَامُ، أَوْ غُلَيِّمُ، أَلَا أُعَلِّمُكَ شَيْئًا لَعَلَّ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِ، احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللهَ يَكُنْ أَمَامَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ، تَعَرَّفْ إِلَى اللهِ فِي الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ عِنْدَ الشِّدَّةِ، وَجَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ، فَلَوْ أَنَّ النَّاسَ اجْتَمَعُوا جَمِيعًا عَلَى أَنْ يُعْطُوكَ شَيْئًا لَمْ يُعْطِكَ اللَّهُ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَمْنَعُوكَ شَيْئًا قَدَّرَهُ اللهُ لَكَ وَكَتَبَهُ لَكَ مَا اسْتَطَاعُوا، وَاعْلَمْ أَنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ شِدَّةً وَرَخَاءً، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا»

1503- ... Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) İbn Abbâs'a şöyle buyurdu: *"Delikanlı! Sana bazı kelimeler öğreteyim mi, belki Allah onlardan faydalanmanı sağlar. Sen, Allah'ı (dinini) koru ki, Allah da seni korusun. Allah'ı koru ki, O'nu karşında (yanında) bulasın. İstediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Bolluk döneminde Allah'ı bilip takdir edersen, o da seni şiddet ve zorluk anında bilir. Olacak*

191 İsnadı zayıftır. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/205) şöyle der: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Muhammed bin Hüseyn el-Kassas vardır. Kim olduğunu bilmiyorum. Diğer raviler ise sikadır." Müellifin isnadında Bişr bin Cebele vardır, meçhuldür.

şeyler hakkında kalemler kurudu (her şey takdir edildi). Eğer bütün insanlar Allah'ın sana vermediği bir şeyi vermeye kalkışsalar, buna güç yetiremezler. Eğer Allah'ın senin için takdir ettiği ve hakkında yazdığı bir şeyi senden alıkoymak isteseler, buna da güç yetiremezler. Bil ki her şeyde bir şiddet ve rahatlık vardır. Her zorlukla beraber kolaylık vardır. Her zorlukla beraber kolaylık vardır."[192]

١٥٠٤ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " يَا غُلَامُ، أَوْ غُلَيِّمُ، أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ، لَعَلَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِنَّ: احْفَظِ اللهَ يُكْرِمْ مَا بِكَ، تَقَرَّبْ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ، جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ، فَلَوِ اجْتَمَعَ الْخَلَائِقُ عَلَى أَنْ يُعْطُوكَ شَيْئًا لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ لَكَ، أَوْ قَالَ: لَمْ يُقَدِّرْهُ اللهُ لَكَ، مَا اسْتَطَاعُوا ذَلِكَ، أَوْ قَالَ: مَا قَدَرُوا عَلَى ذَلِكَ، وَلَوِ اجْتَمَعَ الْخَلَائِقُ عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ عَلَيْكَ أَوْ قَالَ: لَمْ يُقَدِّرْهُ عَلَيْكَ مَا اسْتَطَاعُوا ذَلِكَ، أَوْ قَالَ: مَا قَدَرُوا عَلَى ذَلِكَ، اعْمَلْ لِلَّهِ مَعَ الْيَقِينِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الصَّبْرَ فِيمَا تَكْرَهُ فِيهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ، وَاعْلَمْ أَنَّ النَّصْرَ عِنْدَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ عِنْدَ الشِّدَّةِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا »

1504- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Delikanlı! Sana bazı kelimeler öğreteyim, belki Allah onlardan faydalanmanı sağlar. Sen, Allah'ı (dinini) koru ki, Allah da seni korusun. Allah'ı koru ki, sana ihsanda bulunsun. Bolluk anında Allah'a yakınlaş ki, darlık anında seni tanısın. İstediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Olacak şeyler hakkında kalemler kurudu (her şey takdir edildi). Eğer bütün yaratılmışlar, Allah'ın senin için yazmadığı (veya takdir etmediği) bir şeyi ver-*

---

192 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Ya'la, Müsned, 96 (1/101) – İbn Ebi Asım, Sünne, (1/139) Şeyh Elbani (r.h.) şöyle der: "İsnadı gerçekten çok zayıftır. Senedinde Yahya bin Meymun bin Atâ Ebû Eyyub vardır, metruktür. Yine senedinde Ali bin Zeyd bin Cud'an vardır, zayıftır."
Derim ki: Biraz önce İbn Abbâs'ın sahih olan hadisi geçmişti. Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1096 (1/396)

meye kalkışsalar, bunu yapamazlar (veya buna güç yetiremezler). Eğer bütün yaratılmışlar, Allah'ın senin için yazmadığı (veya takdir etmediği) bir konuda zarar vermek isteseler bunu yapamazlar (veya buna güç yetiremezler). Yakîn üzere amelde bulun. Bil ki, hoşlanmadığın konudaki sabırda birçok hayır vardır. Bil ki zafer, sabırla; kurtuluş, şiddet anındadır. Her zorlukla beraber kolaylık vardır. Her zorlukla beraber kolaylık vardır."[193]

١٥٠٥ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كُنْتُ رِدْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " أَيْ غُلَامُ، إِنِّي مُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ، وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ، جَفَّتِ الْأَقْلَامُ وَرُفِعَتِ الصُّحُفُ »

1505- ... İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) terkisinde idim. Rasûlullah (s.a.v.): *"Delikanlı! Sana bazı kelimeler öğreteyim. Sen, Allah'ı (dinini) koru ki, Allah da seni korusun. Allah'ı koru ki, O'nu karşında (yanında) bulasın. İstediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Bil ki, eğer bütün insanlar sana fayda vermek için bir araya gelseler, Allah'ın sana yazmış olduğu dışında fayda veremezler. Eğer sana zarar vermek için bir araya gelseler, Allah'ın senin aleyhine yazmış olduğu dışında zarar veremezler. Kalemler kurumuş ve sahifeler kaldırılmıştır."*[194]

١٥٠٦ - أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحْسِنُوا فَإِنْ غُلِبْتُمْ فَبِكِتَابِ اللهِ وَبِقَدَرِهِ، وَلَا تَدْخُلُوا اللَّوْ، فَإِنْ مَنْ دَخَلَ اللَّوْ دَخَلَ عَلَيْهِ عَمَلُ الشَّيْطَانِ»

193 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (1/314). Senedinde meçhul raviler olduğundan zayıftır. Müellifin isnadı da böyledir.

194 İsnadı sahihtir. Bk. Tirmizi, Sıfatu'l Kıyame, 2516 (4/667) – Ahmed, Müsned, 2669 (1/293) – Ebû Ya'la, Müsned, 2556 (4/430) – İbn Ebi Asım, Sünne (1/138) – Lalekaî. İtikadu Ehlisünnet, 1095 (1/395)

1506- Ömer bin Hattâb'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İyilik yapın! Eğer (istemediğiniz) bir şey, size galip gelirse, 'Allah'ın takdiri ve kaderi!' (deyin). (Sözlerinize) 'Keşke'yi (eğer, şayet vs. kelimelerini) dâhil etmeyin! Çünkü kim 'keşke'yi (sözlerine) dâhil ederse, şeytanın ameli ona gelir."*[195]

١٥٠٧ - حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ، أَنَّ رَجُلًا بَايَعَ رَجُلًا عَلَى أَنْ يَعْبُرَ نَهْرًا، فَسَبَحَ، فَلَمَّا قَارَبَ الشَّطَّ قَالَ: قَدْ بَلَغْتُ وَاللهِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ قُلْ: إِنْ شَاءَ اللهُ قَالَ: إِنْ شَاءَ اللهُ وَإِنْ لَمْ يَشَأْ، قَالَ: فَغَاصَ وَلَمْ يَخْرُجْ »

1507- ... Müslim bin İbrahim'den; Hammad bin Zeyd anlatıyor: Adamın biri, nehri geçeceğine dair bir adamla anlaştı. Adam yüzdü. denizin kıyısına yaklaştığında: "Vallahi ulaştım" dedi. Diğer adam ona: "Allah'ın izniyle. de" dedi. Adam: "Allah dilese de dilemese de" dediği anda adam suya battı ve çıkamadı."[196]

١٥٠٨ - حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ حَنَشٍ الصَّنْعَانِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ كَانَ خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ لَهُ: " يَا غُلَامُ، إِنِّي مُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ، لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ »

195 İsnadı hasendir. Bk. Hatib, Tarih (12/255). Senedinde İshak bin Abdullah bin Fevra vardır, hadisleri metruktür.

Derim ki: Hadisin İbn Mace ve başka eserlerde şahidi vardır. Bk. İbn Mace, Zühd, 4168 (2/1395) – Ahmed, Müsned, 8777 (2/366). Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kuvvetli mümin; zayıf müminden daha hayırlı, daha faziletli ve Allah Teâlâ'ya daha sevimlidir. Gerçi hepsinde hayır vardır. Sana fayda veren şeylere hırs göster, acze düşme! Eğer bir durum sana galip gelirse, 'Allah'ın kaderi, Allah ne dilerse onu yapar' de. Şayet demekten sakın! Çünkü şayet demek, şeytandan bir kapı açar."

196 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1339 (1/469). Senedinde Muhammed bin Nasr vardır, sikadır. Yine senette Müslim bin İbrahim el-Ezdi vardır, o da sikadır.

1508- ... Kays bin Haccac es-San'ani'den; İbn Abbas'ın (r.anhumâ) rivayet ettiğine göre bir gün o, Rasûlullah'ın (s.a.v.) arkasında iken Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Delikanlı! Sana bazı kelimeler öğreteyim. Sen, Allah'ı (dinini) koru ki, Allah da seni korusun. Allah'ı koru ki, O'nu karşında (yanında) bulasın. İstediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğin zaman Allah'tan dile. Bil ki, eğer bütün insanlar sana fayda vermek için bir araya gelseler, Allah'ın sana yazmış olduğu dışında fayda veremezler. Eğer sana zarar vermek için bir araya gelseler, Allah'ın senin aleyhine yazmış olduğu dışında zarar veremezler. Kalemler kaldırılmış ve sahifeler kurumuştur."*[197]

197 Bk. 1505.ci rivayet.

KADERİ YALANLAYANLAR HAKKINDA RİVAYET EDİLENLER

١٥٠٩ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: جَاءَهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ الْقَدَرِيَّةُ؟ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «هُمْ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ»

1509- ... İbn Ömer'in (r.anhumâ) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Adamın biri ona gelerek kaderi sordu."Bu Kaderciler kimlerdir?" diye sorunca, İbn Ömer şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.): "*Onlar, bu ümmetin Mecûsîleridir*" buyurduğunu işittim."[198]

---

198 Hasen li gayrih. Haricîler dışında Kaderiyye ve hevâ ehlini kınama konusunda sahih ve merfû bir hadis yoktur. Kaderiyye'yi kınama konusunda sahabeden (Allah onlardan razı olsun) nakledilen mevkuf rivayetler dışında bir şey yoktur. Ki bunu, muhakkik âlimlerden birçok kişi açıklamıştır. Örneğin Münziri, Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud; İbn Kayyim, Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud (7/60-61) ve Tahaviyye'nin şerhinde bunu açıklamıştır.

Münzirî şöyle der: "İbn Ömer'den Kaderiyye hakkında nakledilen bu hadis sabit değildir." Münzirî, Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud, 7/58. Tahaviyye'nin şarihi de şöyle der: "Kaderiyye hakkındaki tüm merfu hadisler zayıftır. Sahih olan sadece mevkuf olanlardır." (s. 305) İbn Kayyim ve Tahaviyye'nin şarihi, Münziri'nin sözlerinin benzerini, Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud'un (7/60-61) hamişinde söylemiştir. Nitekim bu rivayetlerin kaynaklarına bakan kimse, bunu görebilir. Örneğin, İbn Cevzî, el-İlelu'l-Mütenâhiye, (1/140-156); Tenzihu'ş-Şeriati'l-Merfua ani'l-Ahbari'ş-Şeniati'l-Mevdûa, 1/315-318; İbn Cevzî, el-Mevzûât, 1/272; Tahricu's-Sünne, 1/144-145; el-Elbânî, Tahricu'l-Mişkât, 1/38 ve diğer kaynaklar. Müellif (r.h.), hadisi burada nakletmiştir. Daha sonra İbn Ömer, Huzeyfe ve Ebû Hureyre'den de zayıf senedlerle aynı hadis nakledilecektir. Ancak bu hadisler birbirlerini desteklemekte, sonuçta el-Elbani'nin Tahricu's-Sünne, Tahricu'l-Mişkat ve Tenzihu'ş-Şeriati'l-Merfua'da açıkladığı gibi hasen li gayrih olmaktadır.

١٥١٠ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ أُمَّتِي الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا قَدَرَ، إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ»

1510- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her ümmetin Mecusileri vardır. Benim ümmetimin Mecusileri ise "Kader yoktur" diyenlerdir. Eğer hasta olurlarsa onları ziyaret etmeyin. Eğer ölürlerse cenazelerine katılmayın."*[199]

١٥١١ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ أُمَّتِي الَّذِينَ يَقُولُونَ أَلَّا قَدَرَ، إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ»

---

199 İsnadı zayıftır. Senedinde Gafere'nin azatlısı Ömer vardır. Ahmed: "Onda sakıncalı bir durum yoktur. Ancak hadislerinin çoğu mürseldir" der. İbn Maîn, Nesai ve İbn Hibban onu zayıf kabul etmişlerdir. İbn Hibban şöyle der: "O, haberleri alt-üst eder, sabit hadislere benzemeyen rivayetleri sikâ kimselerden naklederdi. İtibar ciheti olmaksızın onu kaynak olarak göstermek ve rivayetlerini kitaplarda nakletmek caiz değildir." Mizanu'l-İ'tidal, 3/210. Münziri, "Ğafere'nin azatlısı Ömer ile delil gösterilmez" der. Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud, 7/61.

et-Takrib'de şöyle der: "Ğafere'nin azatlısı Ömer bin Abdullah el-Medenî zayıftır. Çokça mürselde bulunurdu. Beşinci tabakadandır. Hicrî 45 veya 46'da vefat etti."

Hadisi Ahmed, Müsned'inde (2/86) Enes bin İyaz'dan; İbn Ebû Âsım, Kitabu's-Sünne'de (Hz. Peygamber'in, "Kaderi Yalanlayanlar, Bu Ümmetin Mecûsîleridir" Sözü, 1/144-145), Süfyan-ı Sevrî yoluyla Ğafere'nin azatlısı Ömer'den rivayet etmişlerdir. Ebû Davud, Kitabu's-Sünne, (Kader Bâbı, 4/222), Ömer bin Muhammed, Ğafere'nin azatlısı Ömer'den rivayet etmiştir. el-Lâlekâî, Şerh-u İ'tikad-i Ehli's-Sünne'de (619-620) Ömer bin Muhammed yoluyla Ğafere'nin azatlısı Ömer'den ve Şuayb bin Rezin yoluyla Ğafere'nin azatlısı Ömer'den rivayet etmiştir. İbn Cevzî, el-İlelu'l-Mütenâhiye'de Süfyan yoluyla Ğafere'nin azatlısı Ömer'den ve Enes bin İyaz yoluyla Ğafere'nin azatlısı Ömer'den rivayet etmiştir (145-146). Ahmed, başka bir isnadla Ömer bin Muhammed yoluyla Ğafere'nin azatlısı Ömer'den rivayet etmiştir (5/406, 2/125). Abdurrahman bin Salih bin Muhammed el-Ensarî, Ğafere'nin azatlısı Ömer'den rivayet etmiştir. Hadisi destekleyen başka hadisler de vardır: Cabir'in rivayet ettiği hadisi İbn Ebi Âsım, es-Sünne'e (1/144), İbn Mâce, el-Mukaddime'de (1/35), Taberânî, es-Sağir'de (s. 127) ve Âcurrî, eş-Şeria'da (s. 190) rivayet etmiştir. Ebû Hureye ve Huzeyfe'nin rivayet ettikleri hadisler, bu babda ileride gelecektir. Böylelikle hadis, bir önceki hadiste olduğu gibi hasen li gayrih derecesine ulaşmaktadır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَلَا تُنَاكِحُوهُمْ»

1511- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her ümmetin Mecusileri vardır. Benim ümmetimin Mecusileri ise "Kader yoktur" diyenlerdir. Eğer hasta olurlarsa onları ziyaret etmeyin. Eğer ölürlerse cenazelerine katılmayın."*

İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Onlarla nikahlanmayın."*

١٥١٢ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، فَإِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ»

1512- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kaderiye, bu ümmetin Mecusileridir. Artık hasta olurlarsa ziyaretlerine gitmeyin. Eğer ölürlerse cenazelerine katılmayın."*[200]

200 Ebû Davud, Sünen'inde (4/22), Ebû Hazim yoluyla İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Hadisin senedinde inkıta vardır. Çünkü Ebû Hazim, İbn Ömer'den hadis dinlememiştir. Hatta onun, Sehl bin Sa'd dışında hiçbir sahabeden hadis dinlemediği nakledilmiştir. İbn Irak el-Kettanî, bunu Tenzihu'ş-Şeria'da (1/317) ifade eder. Ancak müellif, hadisi Ebû Hazim yoluyla Nafi'den, o da İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Buna göre onun hadisi mevsûl olmaktadır. Ancak Ebû Sabit'in, Sehl bin Said dışında hiçbir sahabeden hadis dinlemediği sabittir. Nitekim bunu Tenzihu'ş-Şeria adlı eserin sahibi de zikretmiştir. Buna göre müellifin rivayetinde kopukluk vardır.

Hadisi, Âcurrî, eş-Şeria'da Zekeriyya bin Mansur yoluyla Ebû Hazim'den rivayet etmiştir. Tenzihu'ş-Şeria'da (1/38), el-Elbanî'nin Tahricu's-Sünne'de (1/145), Taberânî'nin el-Evsat'ta naklettiği üzere Zekeriyya bin Manzur, zayıftır. Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid'de (7/205) ve Ahmed, Müsned'de (2/125), Ğafere'nin azatlısı Ömer bin Abdullah yoluyla Nafi'den, o da İbn Ömer'den (2/125) rivayet etmiştir. el-Lâlekâî, Şerhu Usûl-i İ'tikad-i Ehli's-Sünne'de Zekeriyya bin Manzur yoluyla Ebû Hazim'den (2/620) rivayet etmiştir. Abdullah bin Ahmed, es-Sünne'de (s. 130) ve Hâkim, Müstedrek'te Ebû Hazim yoluyla İbn Ömer'den (1/85) rivayet etmiştir. Hâkim: "Bu hadis, Ebû Hazim'in İbn Ömer'den işittiği doğru ise, hasen-sahihtir." Buhârî ve Müslim hadisi rivayet etmemişlerdir; Zehebî de Hâkim ile aynı görüştedir.

Derim ki: Ebû Hazim'in İbn Ömer'den hadis işitmiş olmasının doğru olmadığını biliyoruz. Nitekim Münzirî, bunu Muhtasar-u Sünen-i Ebi Davud'da (7/58); Şeyh Muhammed bin Irak, Tenzihu'ş-Şeriati'l-Merfua ani'l-Ahbari'ş-Şeniati'l-Mevdûa'da (1/317) açıklamıştır.

١٥١٣ - عَنْ رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، عَنْ حُذَيْفَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ هَذِهِ الأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: لَا قَدَرَ، إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ، وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ وَحَقٌّ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ »

1513- ... Adamın birinden, o Huzeyfe'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her ümmetin Mecûsîleri vardır. Bu ümmetin Mecûsîleri de, "Kader yoktur" diyenlerdir. Onlar hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, cenazelerinde bulunmayın. Onlar, Deccal'in taraftarlarıdır. Allah, kesinlikle onları Deccal'e kavuşturacaktır."*[201]

١٥١٤ - عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ هَذِهِ الأُمَّةِ الْقَدَرِيَّةُ، لَا تَعُودُوهُمْ إِذَا مَرِضُوا، وَلَا تُصَلُّوا عَلَيْهِمْ إِذَا مَاتُوا»

1514- ... Mekhul'den, o Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her ümmetin Mecûsîleri vardır. Bu ümmetin Mecûsîleri de, Kaderiyyedir. Onlar hastalanırlarsa onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, cenaze namazlarını kılmayın."*[202]

---

201 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4692 (4/2003) – Ahmed, Müsned (2/86). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/207) şöyle der: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Yahya bin Sabıka vardır, zayıftır. Ayrıca senette ismi belli olmayan biri ve zayıf olan Ömer vardır."

202 Diğer hadislerle birlikte sahihtir. İsnadı zayıftır. Âcurrî, eş-Şeria'da (s. 191), Hammad yoluyla Mu'temir bin Süleyman'dan rivayet etmiştir (Kaderi Yalanlayanlar Hakkında Zikredilenler). İbn Cevzî, el-Mevzûât, 1/275 (Suvvar bin Abdullah el-Kâdî, Mu'temir bin Süleyman'dan rivayet etmiştir). İbn Ebi Âsım, Kitabu's-Sünne'de (1/151), Abdula'la bin Hammad yoluyla Mu'temir'den rivayet etmiştir.
İbn Cevzî, el-Mevzuât'ta (1/275) şöyle der: "Bunun Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) nakledilmiş olması doğru değildir. Yahya: "Cafer bin Haris, herhangi bir değer taşımaz" der. el-Elbânî, "Hadis sahihtir. Cafer bin Haris dışında isnaddaki râviler sikâdır. O, Vasıt'a yerleşen Ebû'l-Eşheb el-Kûfî olarak bilinir. Ancak hadis munkatı'dır. Şamlı olan Mekhûl, Ebû Hureyre ve Atâ el-Horasanî'den hadis dinlememiştir. O, İbn Ebû Müslim Meysere'nin oğludur ve doğru sözlüdür. Ancak tedliste ve an'anede bulunurdu. Ziyad ise, İbn Feyyaz el-Huzaî'nin oğludur. Ebû'l-Hasan el-Kûfî olarak bilinir ve ihtilafsız sikâdır." Sonra şöyle der: "Daha önce Cabir, Huzeyfe ve İbn Ömer'den rivayet edilen

١٥١٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسًا، وَمَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْقَدَرِيَّةُ، فَإِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تُشَيِّعُوهُمْ»

1515- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri ise Kaderiyedir. Artık hasta olurlarsa onları ziyaret etmeyin. Eğer ölürlerse cenazelerine eşlik etmeyin."*[203]

١٥١٦ - عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ مَعْنَاهُ

1516- Mekhul'den, o Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki... Ravi daha sonra hadisi aynı mana ile rivayet etmiştir.[204]

١٥١٧ - عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: " لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: لَا قَدَرَ «

1517/A- Nafi'den; İbn Ömer (r.anhumâ) dedi ki: "Her ümmetin Mecûsîleri vardır. Bu ümmetin Mecûsîleri de, "Kader yoktur" diyenlerdir."

١٥١٧ - عَمْرِو بْنَ شُعَيْبٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: قَدَّرَ اللَّهُ كُلَّ شَيْءٍ مَا خَلَا الْأَعْمَالَ، فَغَضِبَ سَعِيدٌ غَضَبًا لَمْ أَرَهُ غَضِبَ مِثْلَهُ قَطُّ حَتَّى هَمَّ بِالْقِيَامِ ثُمَّ قَالَ: أَفَعَلُوهَا أَفَعَلُوهَا؟ وَيْحَهُمْ لَوْ يَعْمَلُونَ، أَمَا إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ فِيهِمْ بِحَدِيثٍ كَفَاهُمْ بِهِ شَرًّا

diğer hadislerle birlikte, isnadının zayıflığına rağmen bu hadisi sahih kabul ettim." Bkz. Tahricu's-Sünne, 1/151 (Kaderiyye, Bu Ümmetin Mecûsîleridir bâbı)

Derim ki: Huzeyfe ve İbn Ömer'in hadislerine gelince, daha önce geçtiği üzere İbn Batta ve başkaları onlardan rivayette bulunmuştur. Cabir'in hadisine gelince, İbn Ebû Âsım onu Kitabu's-Sünne'de (1/144) ve Âcurrî, eş-Şeria'da (s. 190-191) rivayet etmiştir.

203 İsnadı zayıftır. Bk. Darekutni, İlel (8/289)

Derim ki: Müellifin isnadında ismi belli olmayan biri vardır.

204 Bk. 1514.cü rivayet.

لَوْ يَعْلَمُونَ، قُلْتُ: وَمَا ذَاكَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ رَحِمَكَ اللهُ؟ فَقَالَ: حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ الْأَنْصَارِيُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي قَوْمٌ يَكْفُرُونَ بِاللهِ وَبِالْقُرْآنِ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ» قَالَ: قُلْتُ: يَقُولُونَ كَيْفَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «يُقِرُّونَ بِبَعْضِ الْقَدَرِ، وَيَكْفُرُونَ بِبَعْضِهِ» قَالَ: فَقُلْتُ: يَقُولُونَ يَا رَسُولَ اللهِ مَاذَا؟ قَالَ: " يَقُولُونَ: الْخَيْرُ مِنَ اللهِ وَالشَّرُّ مِنْ إِبْلِيسَ، يَقْرَءُونَ عَلَى ذَلِكَ كِتَابَ اللهِ، فَيَكْفُرُونَ بِاللهِ وَبِالْقُرْآنِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَالْمَعْرِفَةِ، فَمَا تَلْقَى أُمَّتِي مِنْهُمْ مِنَ الْعَدَاوَةِ وَالْبَغْضَاءِ، ثُمَّ يَكُونُ الْمَسْخُ فَيُمْسَخُ أُولَئِكَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ، ثُمَّ يَكُونُ الْخَسْفُ فَقَلَّ مَنْ يَنْجُو مِنْهُ، الْمُؤْمِنُ يَوْمَئِذٍ قَلِيلٌ، فَرَحُهُ كَثِيرٌ "، أَوْ قَالَ: «شَدِيدٌ غَمُّهُ»، ثُمَّ بَكَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَكَيْنَا لِبُكَائِهِ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا هَذَا الْبُكَاءُ؟ قَالَ: «رَحْمَةً لَهُمُ الْأَشْقِيَاءَ لِأَنَّ مِنْهُمُ الْمُجْتَهِدَ وَمِنْهُمُ الْمُتَعَبِّدَ مَعَ أَنَّهُمْ لَيْسُوا بِأَوَّلِ مَنْ سَبَقَ إِلَى هَذَا الْقَوْلِ، وَضَاقَ بِحَمْلِهِ ذَرْعًا، إِنَّ عَامَّةَ مَنْ هَلَكَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِالتَّكْذِيبِ بِالْقَدَرِ»، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا الْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ؟ قَالَ: «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَحْدَهُ وَتُؤْمِنَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَتَعْلَمَ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَهُمَا قَبْلَ الْخَلْقِ ثُمَّ خَلَقَ الْخَلْقَ لَهُمَا، فَجَعَلَ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ لِلْجَنَّةِ، وَمَنْ شَاءَ مِنْهُمْ لِلنَّارِ عَدْلًا مِنْهُ، فَكُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا قَدْ فُرِغَ لَهُ مِنْهُ، وَصَائِرٌ إِلَى مَا خُلِقَ لَهُ»، فَقُلْتُ: صَدَقَ اللهُ وَرَسُولُهُ

1517/B- Bize Amr bin Şuayb dedi ki: "Said bin el-Müseyyeb'in yanındaydım. Derken bir adam geldi ve: "Ey Ebû Muhammed! Kimi insanlar, "Allah, ameller dışında her şeyi takdir etmiştir" diyor" dedi. Said o kadar öfkelendi ki, daha önce o kadar öfkelendiğini hiç görmemiştim. Hatta kalkmaya kalkıştı. Sonra: "Bunu da mı yaptılar? Bunu da mı yaptılar? Yazıklar olsun onlara! Oysa ben, onlar hakkında öyle bir hadis işittim ki, bilecek olsalar onlara ceza olarak yeter" dedi. "Ey Ebû Muhammed! Allah sana rahmet etsin! (Nedir o hadis?)" dedim. Said şöyle dedi: "Bana Rafi' bin Hadic el-Ensarî'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.): *"Ümmetimden öyle bir topluluk çıkacak ki, onlar Allah'ı ve Kur'an'ı inkâr ederler ama bunun farkında olmazlar"* buyurdu. Ben: "Bu nasıl olur, ey Allah'ın Rasûlü?" dedim. Rasûlullah (s.a.v.)

şöyle buyurdu: *"Onlar kaderin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr ederler."* "Başka ne derler, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduğumda şöyle buyurdu: *"Onlar: "Hayır Allah'tan, şer ise İblis'tendir" derler ve Kur'an'ı bu şekilde yorumlarlar. Böylece iman ve marifeti elde ettikten sonra Allah'ı ve Kur'an'ı inkâr ederler. Ümmetim onlardan o kadar düşmanlık ve nefret görür ki! Sonra suretler değiştirilir ve onlar maymun ve domuz suretine dönüştürülür. Ardından yere geçirmeler olur. De ki, "O gün kim kurtulur?" O gün müminler az, sevinçleri çoktur (veya) kederleri şiddetlidir."* Sonra Rasûlullah (s.a.v.) ağladı. O ağlayınca biz de ağladık. "Ey Allah'ın Rasûlü? Niçin ağlıyorsun?" diye sorulunca şöyle buyurdu: *"O bahtsız kimselere acıdığımdan ağlıyorum. Çünkü içlerinde ibadet edenler, teheccüd kılanlar vardır. Hem sonra bu fikri ilk savunanlar ve onu taşımaktan aciz kalanlar da onlar değildir. Nitekim İsrailoğullarının çoğu da, kaderi yalanlamaları yüzünden helâk olmuşlardı."* "Ey Allah'ın Rasûlü! Kadere iman nasıl olur?" diye sorulunca şöyle buyurdu: *"Tek olan Allah'a, cennet ve cehenneme iman edersin. Aziz ve yüce olan Allah'ın, mahlûkatı yaratmadan önce onları yarattığını, sonra onlar için mahlûkatı yarattığını bilirsin. Allah onlardan dilediğini cennet, dilediğini de cehennem için yaratmıştır. Herkes kendisi için tayin edilen yazgı için çalışır ve sonuçta kendisi için tayin edilen yazgıya boyun eğer."* "Allah ve Rasûlü doğru söyledi" dedim.[205]

١٥١٨ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي مَسْخٌ وَذَلِكَ فِي الْقَدَرِيَّةِ وَالزَّنْدَقِيَّةِ»

205 İsnadı zayıftır. Senedinde Atiyye bin Atiyye vardır. Zehebî: "Atiyye bin Atiyye, Atâ'dan rivayet etmiştir ki, o bilinmemektedir. Mevzû ve uzun bir rivayet nakletmiştir." el-Mizan, 3/80.
el-Lâlekâî, hadisi Şerh-u Usûl-i İ'tikad-i Ehli's-Sünne'de iki zayıf isnadla (2/596-597) rivayet etmiştir. Heysemî, "Hadisi Taberânî, İbn Lühey'a'nın da yer aldığı senedlerle rivayet etmiştir ki, o leyyinu'l-hadistir" der. Mecmeu'z-Zevâid, 7-197-198. Bûsırî, el-Metâlibu'l-Âliye'nin hâşiyesinde (3/80): "Hadisi Haris ve Ebû Ya'lâ, zayıf bir senedle rivayet etmiştir" der. Hadisi Taberânî, el-Kebir'de Amr bin Şuayb'dan gelen iki tarikle rivayet etmiştir. İlkinde Haccac bin Nusayr vardır ki, zayıftır. İkincisinde İbn Lühey'a vardır. Hadisi Haris ve Ebû Ya'la, Müsned'lerinde; Hatib, el-Müttefik ve'l-Müfterik'te Haris yoluyla rivayet etmiştir. "İsnadında iki meçhul kimse vardır" der. Bkz. Kenzu'l-Ummal, 1/360-362.

1518- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimde mesh (sûret değişmeleri) olacaktır. Bu, Kaderiyye ve Zındıkiyye'de olacaktır."*[206]

١٥١٩ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَال رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عليهِ وسلَّم: «اتَّقُوا الْقَدَرَ، فَإِنَّهُ شُعْبَةٌ مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ»

1519- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kader(iyye)den sakının. Çünkü o, Hristiyanlıktan bir şubedir."*[207]

١٥٢٠ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عليهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلَا تُفَاتِحُوهُمْ»

1520- Ömer bin Hattâb'tan; Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kaderiyyecilerle birlikte oturmayınız ve (adaletin tecellisi için davanızı) onlara götürmeyiniz. (Yahut da onlarla münakaşaya önce siz başlamayınız)."*[208]

١٥٢١ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَيُّوبَ الْمَكِّيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ وَذُكِرَ عِنْدَهُ الْقَدَرُ فَقَالَ: هَذَا أَوَّلُ شِرْكِ هَذِهِ الْأُمَّةِ، أَلَا وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «كَأَنِّي بِنِسَائِهِمْ يَطُفْنَ حَوْلَ ذِي الْخَلَصَةِ تَصْطَكُّ أَلْيَاتُهُنَّ مُشْرِكَاتٍ أَوْ أَلْيَاهُنَّ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَنْتَهِي سُوءُ رَأْيِهِمْ حَتَّى يُخْرِجُوا اللهَ مِنْ أَنْ يُقَدِّرَ الْخَيْرَ، كَمَا أَخْرَجُوهُ مِنْ أَنْ يُقَدِّرَ الشَّرَّ»

---

206 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mace, Fiten, 4061 (3/444) – Ahmed, Müsned, 5768 (5/108) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1135 (1/408) – İbn Adiy, Kamil, 6208 (2/269)

207 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Mu'cem-i Kebir, 11680 (11/262) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1128 (1/406) – İbn Ebi Asım, Sünne, 332 (1/146). Şeyhimiz Elbani (r.h.) dedi ki: "İsnadı çok zayıftır. Senedindeki Nezzar bin Hayyan'ı Duafa'da İbn Hibban zikretmiş, şöyle demiştir: İkrime'den hadis olmayan hatta kalbe ilk anda kendi uydurduğu düşüncesini dolduran rivayetlerde bulunmuştur." Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/202) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Nezzar bin Hayyan vardır, zayıftır."

208 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 330 (1/145). Senedinde Hakim bin Şerik vardır, zayıftır.

1521- Muhammed bin Eyyub el-Mekki dedi ki: İbn Abbâs'ı, kader hakkında şöyle derken işittim: "Bu (Kaderiyye'nin yaptığı), bu ümmetin ilk şirkidir. Ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Zu'l-Halasa putunun etrafında müşrik kadınların kalçaları birbirine değecek şekilde tavaf ettiklerini şimdiden görür gibiyim. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, yanlış düşünceleri onları, Allah'ın hiçbir hayrı takdir etmediğini inkâra, aynı şekilde hiçbir şerri de takdir etmediğini inkâra götürecektir."*[209]

١٥٢٢ - حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ فُرَافِصَةَ، عَنْ رَجُلٍ يُقَالُ لَهُ أَبُو سُفْيَانَ أَوْ سُفْيَانُ، أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، يَسْأَلُ صَالِحًا الْحَكَمِيَّ عَنِ الْقَدَرِ: هَلْ كَانَ يُذْكَرُ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أُمَّتِي لَنْ تَزَالَ بِخَيْرٍ مُتَمَسِّكَةً بِمَا هِيَ بِهِ حَتَّى تُكَذِّبَ بِالْقَدَرِ، فَإِذَا كَذَّبَتْ بِهِ فَعِنْدَ ذَلِكَ هَلَكَتُهَا، وَسَيُرْفَعُ لِلْمُكَذِّبِينَ بِالْقَدَرِ لِوَاءٌ يُوشِكُ اللهُ حَطَّهُ ثُمَّ لَا يُرْفَعُ لَهُمْ أَبَدًا»

1522- Haccac bin Farâfiza'dan, o da kendisine Ebû Süfyan veya Süfyan denilen bir adamdan; bir keresinde Mervan bin Abdullah bin Abdülmelik, Salih el-Hakemi'ye kader konusunu sordu."Rasûlullah'ın (s.a.v.) zamanında kaderden bahsedilir miydi?" Salih: "Evet" dedi ve devam etti: "Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kuşkusuz ümmetim, üzerinde bulunduğuna sarıldığı sürece, kaderi yalanlamadıkça hayır üzere olacaktır. Ancak kaderi yalanladığında, işte o zaman helâk olur. Kaderi yalanlayanlar için birer sancak yükseltilecektir ki, Allah onu indirir sonra bir daha ebediyyen onlar için yükseltilmez."*[210]

---

209 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 3055 (1/330). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de şöyle der: "Bunu Ahmed iki yoldan rivayet etmiştir. İkisinde de Ahmed bin Ubeyd el-Mekki vardır. İbn Hibban sika, Ebû Hatim ise zayıf demiştir. Ayrıca iki senedin birinde ismi belirtilmeyen biri vardır." Şeyh Ahmed Şakir, Müsned üzerine yaptığı tahkik çalışmasında şöyle der: "Evzaî'den rivayet edenin kim olduğu belli olmadığı için zayıf bir isnattır." Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1116 (1/304) – İbn Ebi Asım, Sünne, 79 (1/39). Şeyhimiz Elbani dedi ki: "İsnadı zayıftır."

210 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Adiy, Kamil (6/401). Müellifin isnadında Haccac bin Ferafiza vardır. Ebû Zur'a dedi ki: "Kavi değildir." Ayrıca başka bir illeti daha vardır. Ebû Süfyan veya Süfyan kimdir bilmiyorum. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/203) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ebû Tabii diye biri vardır, kim olduğunu bilmiyorum. Diğer raviler ise sikadırlar."

١٥٢٣ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَا تَنَالُهُمْ شَفَاعَتِي، أَوْ لَا يَدْخُلُونَ فِي شَفَاعَتِي: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ " قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، مَنِ الْقَدَرِيَّةُ؟ قَالَ: " الَّذِينَ يَقُولُونَ: الْمَشِيئَةُ إِلَيْنَا»

1523- Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden iki grup, şefaatime ulaşamaz (veya şefaatimin içine dâhil olamaz): Mürcie ve Kaderiyye."* "Ey Allah'ın Rasûlü! Kaderiyye kimlerdir?" diye sorulunca: *"Dileme/isteme bize aittir diyenlerdir"* buyurdu. [211]

١٥٢٤ - عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا هَلَكَتْ أُمَّةٌ قَطُّ إِلَّا كَانَ بَدْؤُهَا الشِّرْكَ بِاللهِ، وَمَا كَانَ بَدْؤُ شِرْكِهَا إِلَّا التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ»

1524- Abdullah bin Amr bin As'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ancak temeli Allah'a şirk koşmak olan ümmet helâk olur. Bu ümmetlerin şirkinin başlangıcı da, ancak kaderi yalanlamaktır."* [212]

١٥٢٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «ثَلَاثَةٌ فِي الْمَنْسَا تَحْتَ قَدَمِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يُكَلِّمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ» قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ هُمْ؟ جَلِّهِمْ لَنَا، قَالَ: «الْمُكَذِّبُ بِالْقَدَرِ، وَمُدْمِنُ الْخَمْرِ، وَالْمُتَبَرِّئُ مِنْ وَلَدِهِ» قَالَ: قُلْتُ: فَمَا الْمَنْسَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: جُبٌّ فِي قَعْرِ جَهَنَّمَ »

1525- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardır ki, kıyamet günü bir mensânın ucunda, Rahman'ın ayaklarının dibindedir. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları*

211 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (9/254) – İbnu'l Cevzi, İlel (1/162). İbnu'l Cevzi dedi ki: "Yahya şöyle demiştir: Said bin Beşir hiçbir şey değildir." Daha sonra birkaç yol daha zikreder ki tümü zayıftır.

212 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 322 (1/141). Şeyhimiz Elbani, adı geçen esere yaptığı talik çalışmasında şöyle der: "İsnadı zayıftır. İbn Hibban sika dese de Yahya bin Kasım ile babasının kim olduğu bilinmiyor. Ayrıca Ömer bin Yezid en-Nasri hakkında ihtilaf vardır."

tezkiye etmez." Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü, kim onlar? Bize onları anlat" dediğimde: *"Allah'ın kaderini yalanlayan, içki müptelası ve evladıyla bağlarını koparan kimse"* buyurdu. "Ey Allah'ın Rasûlü! Mensâ nedir?" diye sorduğumda: *"Cehennem çukurlarından bir çukurdur"* buyurdu.[213]

١٥٢٦ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٌّ، وَلَا مُدْمِنُ خَمْرٍ، وَلَا مُكَذِّبٌ بِالْقَدَرِ»

1526- Ebû Derdâ'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Anne-babasına isyan eden, içki müptelası ve kaderi yalanlayan, cennete giremez."* [214]

١٥٢٧ - عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: ذُكِرَ الْقَدَرُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّ أُمَّتِي لَا تَزَالُ مُتَمَسِّكَةً مِنْ دِينِهَا مَا لَمْ يُكَذِّبُوا بِالْقَدَرِ، فَإِذَا كَذَّبُوا بِالْقَدَرِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ هَلَاكُهُمْ»

1527- Ebû Musa el-Eş'ari (r.a.) dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında kaderden bahsedilince şöyle buyurdu: *"Ümmetim, kaderi yalanlamadıkça dinine sarılmaya devam edecektir. Kaderi yalanladıklarında, işte o zaman helâkları olur."*[215]

١٥٢٨ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ثَلَاثَةٌ لَا يَقْبَلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُمْ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا، الْعَاقُّ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُكَذِّبُ بِالْقَدَرِ»

213 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 333 (1/147). Elbani dedi ki: "İsnadı zayıftır. Senedinde Bakıyye vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir. Senetteki diğer raviler ise sikadır."

214 İsnadı hasendir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 321 – Ahmed, Müsned (6/441) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1110 (1/401). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/203) şöyle der: "Bunu Ahmed, Bezzar ve Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Süleyman bin Utbe ed-Dımeşki vardır. Ebû Hatim ve başkaları sika, Yahya bin Main ve başkaları zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

215 Bk. 1522.ci rivayet.

1528- Ebû Umame el-Bahili'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardır ki, Allah onların farz ya da nafile olsun hiçbir amelini kabul etmez: Anne-babaya isyan eden, iyiliği başa kakan ve kaderi yalanlayan."*[216]

١٥٢٩ - عَنْ رَجَاءِ بْنِ حَيْوَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ قَالَ: " إِنَّمَا أَتَخَوَّفُ عَلَى أُمَّتِي ثَلَاثًا: التَّصْدِيقُ بِالنُّجُومِ، وَالتَّكْذِيبُ بِالْقَدرِ، وحيف الْأَئِمَّةِ »

1529- Reca bin Hayve'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim hakkında şu üç şeyden endişe ederim: Yıldızları(n yağmur yağdırdığını) tasdik etmek, kaderi yalanlamak ve idarecilerin zulmü."*[217]

١٥٣٠ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا بَعَثَ اللهُ نَبِيًّا قَبْلِي قَطُّ فَاجْتَمَعَتْ لَهُ أُمَّتُهُ إِلَّا كَانَ فِيهِمْ مُرْجِئَةٌ وَقَدَرِيَّةٌ يُشَوِّشُونَ عَلَيْهِ أَمْرَ أُمَّتِهِ مِنْ بَعْدِهِ، أَلَا وَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَعَنَ الْمُرْجِئَةَ وَالْقَدَرِيَّةَ عَلَى لِسَانِ سَبْعِينَ نَبِيًّا أَنَا آخِرُهُمْ»

1530- ... Muhammed bin Ziyad'tan, o Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, benden önce ümmeti içinde Kaderiyye ve Mürcie olmayan hiçbir peygamber göndermemiştir. Onlar, o peygamberden sonra onun ümmetinin düzenini bozarlar. Dikkat edin, şüphesiz yüce Allah, Kaderiyye ve Mürcieyi, yetmiş bin peygamberin dili ile lanetlemiştir."*[218]

216 İsnadı hasendir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 323 (1/142). Şeyh Elbani dedi ki: "İsnadı hasendir."

217 İsnadı zayıftır. Bk. Buhari, Tarih-i Kebir, 442 (1/148)
İsnadı zayıf ve maktudur. Çünkü Raca bin Hayve, Rasûlullah'a (s.a.v.) yetişmemiştir.

218 İsnadı çok zayıftır. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 6257 (4/83) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (11/418). Zehebi dedi ki: "Bu münkerdir." İbnu'l Cevzi, İlel'de (1/156) şöyle der: "Bu hadis, Rasûlullah'tan (s.a.v.) sahih değildir. Bunu Süveyd bin Gafle rivayet etmiştir. Yahya bin Main dedi ki: Şayet benim bir atım ve bir mızrağım olsa, gidip Süveyd ile savaşırdım." Ebû Hatim er-Razi dedi ki: "Süveyd çokça tedlis yapardı." İbn Hibban dedi ki: "Süveyd, sika ravilerden mu'dal rivayetlerde bulunurdu. Ondan uzak durulması gerekir."

١٥٣١ عن عائشة، أنّ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم قال: ستّة لعنتُهم ولعنهُم الله وكلّ نبيّ مُجاب الدّعوة: الزّائد في كتاب الله، والمُكذّب بقدر الله " وساق الحديث

1531- Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Altı kişi vardır ki, onlara Allah, ben ve duası kabul edilen her peygamber lanet eder: Allah'ın Kitabı'na ilavede bulunan, Allah'ın kaderini yalanlayan..."*[219]

١٥٣٢ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " سِتَّةٌ لَعَنْتُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ مُجَابِ الدَّعْوَةِ: الزَّائِدُ فِي كِتَابِ اللهِ، وَالْمُكَذِّبُ بِقَدَرِ اللهِ " وَسَاقَ الْحَدِيثَ

1532- Ali bin Huseyn (r.a.)'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Altı kişi vardır ki, onlara Allah ve duası kabul edilen her peygamber lanet eder: Allah'ın Kitabı'na ilavede bulunan, Allah'ın kaderini yalanlayan..."* Ravi daha sonra hadisin devamını zikretti.[220]

١٥٣٣ - عَنِ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي ثَلَاثٌ: حَيْفُ الْأَئِمَّةِ، وَإِيمَانٌ بِالنُّجُومِ، وَالتَّكْذِيبُ بِالْقَدَرِ»

1533- İbn Muhayriz'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetim hakkında şu üç şeyden endişe ediyorum: Yöneticilerin zulmü, yıldızlara inanmaları ve kaderi yalanlamaları."*[221]

219 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Kader, 2154 (4/457) – İbn Hibban, Sahih, 5749 (13/60) – Hakim, Müstedrek, 102 (1/91) – Taberani, Kebir, 2883 (3/126) – Taberani, Evsat, 1167 (2/186). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (1/176) şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Abdullah bin Abdurrahman bin Mevhib vardır, zayıftır. Yahya bin Main onun zayıf olduğunu belirtmiştir." Ayrıca Zaifu'l Cami'de (3248) Elbani de zayıf olduğunu söylemiştir.
Derim ki: Hadisin illeti Abdullah bin Abdurrahman bin Mevhib'tir, zayıftır.

220 Bk. Tirmizi, Sünen (4/457). Tirmizi dedi ki: "Bunu Ali bin Hüseyn, Rasûlullah'tan (s.a.v.) Mürsel olarak rivayet etmiştir ki doğrusu budur."

221 İsnadı zayıftır. Bk. Kazvini, Tedvin (2/390)

١٥٣٤ - عَن مُحمّد بْنِ عَبّاد الْمَخْزُومِيّ، عن أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: جَاءَتْ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسلَّمَ يُخاصِمُونَهُ بِالْقَدَرِ قَالَ: فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر ٤٨]

1534- Muhammed bin Abbad bin Cafer el-Mahzumi'den; Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Kureyş müşrikleri, kader hakkında kendisiyle tartışmak için Rasûlullah'a (s.a.v.) geldiler. Ardından: "*Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.*" (Kamer, 47-49) âyetleri nazil oldu.[222]

١٥٣٥ - عَنْ عَاصِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبِ الْقُرَظِيِّ، أَنَّهُ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ {يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر: ٤٩] قَالَ: مَا نَزَلَتْ إِلَّا تَعْيِيرًا لِأَهْلِ الْقَدَرِ

1535- Asım bin Muhammed bin Zeyd el-Umeri dedi ki: Muhammed bin Ka'b el-Kurazi, "*Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.*" (Kamer, 48-49) âyetlerini okudu ve: "Bu âyet, ancak Kaderiyye ehlini kınamak için nazil oldu" dedi.[223]

١٥٣٦ - عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ »

Derim ki: Bu zayıf bir isnattır. Çünkü senedinde Ebû Said el-Bakkal vardır. İbn Hacer, Tehzib'te şöyle der: "Zayıftır, müdellistir." Ahmed dedi ki: "Hadisleri münkerdir." Yine musannifin senedinde Muhammed bin Talha bin Musarrif vardır. İbn Hacer, Tehzib'te şöyle der: "Saduk olmakla birlikte vehimleri vardır. Âlimler, babasından işittiğini inkâr etmişlerdir." Nesai dedi ki: "Kavi değildir." Yahya bin Main dedi ki: "Hadisinden sakınılır." Ebû Zur'a ve başkaları ise "Saduktur" demişlerdir.

222 Bk. 1500.cü rivayet.

223 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Taberi, Tefsir (27/111)

1536- Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.)'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden iki grup cennete giremez: Mürcie ve Kaderiyye."*[224]

١٥٣٧ - عَنْ أَبِي سعِيدِ الْخُدْرِيِّ، قَال: قال رسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسلَّمَ: «صِنْفَانِ مِن أُمَّتِي لَيسَ لَهُما فِي الإِسْلَامِ نَصِيبٌ، الْمُرْجِئَةُ وَالْقَدَرِيَّةُ، وَقِتَالُهُمْ أَحَبُّ إِلَيَّ مِن قِتَالِ الرُّومِ وَفَارِسَ وَالدَّيْلَمِ»

1537- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ümmetimden iki grubun İslam'dan nasibi yoktur. Onlar, Mürcie ve Kaderiyye'dir. Onlarla savaşmak, benim için Rum, İran ve Deylemlilerle savaşmaktan daha hoştur."*[225]

١٥٣٨ - حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ أَبَا الدَّرْدَاءِ، وَأَبَا سَعِيدِ الْخُدْرِيَّ يَقُولَانِ: نَشْهَدُ أَنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ} [الزمر ٦٠] «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تَقُومُ السَّاعَةُ وَلَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى تَرْجِعَ الْمَرْأَةُ إِلَى حِجْلَتِهَا، فَتَجِدُ زَوْجَهَا قَدْ مُسِخَ قِرْدًا لِأَنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ»

1538- Ebû'd-Derdâ ve Ebû Said el-Hudrî'yi işiten biri, bana onların şöyle dediklerini rivayet etti: "Şahitlik ederiz ki, Rasûlullah'ın (s.a.v.), *"Kıyamet günü Allah'a karşı yalan söyleyenleri görürsün, yüzleri kapkara kesilmiştir."* (Zümer, 60) âyeti hakkında şöyle buyurduğunu işittik: *"Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kadın evindeki odasına dönüp kadere inanmadığından dolayı kocasının maymuna dönüştüğünü görmedikçe dünyanın sonu gelmez."*[226]

---

224 İsnadı münkerdir. Bk. İbn Adiy, Kamil (6/257). İbn Adiy dedi ki: "Bu hadis, Muhammed bin Abdurrahman el-Kuşeyri'ye aittir. Yollarının tümü münkerdir. Bazılarının da metni münkerdir. Ayrıca sözü edilen Muhammed meçhuldür."

225 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (5/370). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/206) şöyle der: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Amr bin Kasım bin Habib et-Temmar vardır, zayıftır. Aynı şekilde senetteki Atıyye el-Avfi de öyledir."

Derim ki: Müellifin isnadında Bakıyye bin Velid vardır. Kendisi müdellis olup burada muanan olarak rivayet etmiştir.

226 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Evsat, 7150 (7/158). Heysemi dedi ki: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Beşşar bin Kirat vardır, zayıftır." Bk. Mecmau'z Zevaid (7/206). Derim ki: Müellifin isnadında ismi belirtilmeyen meçhul biri vardır.

١٥٣٩ - عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «يَأْتِي مِنْ بَعْدِي قَوْمٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ، فَمَنْ أَدْرَكَهُمْ مِنْكُمْ فَلْيُبَلِّغْهُمْ عَنِّي أَنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ، حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَدْرَكَهُمْ أَنْ يُجَاهِدَهُمْ كَمَا يُجَاهِدُ التُّرْكَ وَالدَّيْلَمَ»

1539- Muâz bin Cebel'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Benden sonra kaderi yalanlayan bir topluluk gelecektir. Sizden kim onlara yetişirse, benim onlardan ve onların da benden uzak olduğunu bildirsin. Onlara yetişen her müslümanın, Türk ve Deylemlilerle savaştığı gibi onlarla savaşması üzerine bir haktır."*[227]

١٥٤٠ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَيْنَ خُصَمَاءُ اللَّهِ؟ " قَالَ: " فَيَقُومُ الْقَدَرِيَّةُ مُسْوَدَّةً وُجُوهُهُمْ، مُزْرَقَّةً أَعْيُنُهُمْ، مَائِلًا شِقُّهُمْ، يَسِيلُ لُعَابُهُمْ، يُقَذِّرُهُمْ كُلُّ مَنْ رَآهُمْ، فَيَقُولُونَ: وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا عَبَدْنَا شَمْسًا وَلَا قَمَرًا وَلَا وَثَنًا، وَلَا اتَّخَذْنَا مِنْ دُونِكَ إِلَهًا " ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ {وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ} [المجادلة: ١٨] هُمْ وَاللَّهِ الْقَدَرِيُّونَ، هُمْ وَاللَّهِ الْقَدَرِيُّونَ »

1540- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kıyamet günü bir münadi: "Allah ile çekişenler nerede?" diye seslenir. Ardından Kaderiyye yüzleri kararmış, gözleri masmavi, bir yana eğilmiş, salyaları akan ve onları gören herkesin çirkin gördüğü bir şekilde kalkarlar. "Vallahi ne güneşe, ne aya ve ne de herhangi bir puta taptık. Senden başka bir ilah edinmedik" derler."* Ardından İbn Abbas, *"Allah, onların hepsini tekrar diriltiği gün, size yemin ettikleri gibi O'na yemin ederler; kendilerine bir yarar sağlayacağını sanırlar."* (Mücadele, 18) âyetini okudu ve şöyle dedi: "Vallahi onlar Kaderiyyedir, vallahi onlar Kaderiyyedir."[228]

227 İsnadı zayıftır. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 3435 (2/317). Senedinde Ru'be bin Rueybe vardır. Zehebi, Muğni Fi'd Duafa'da (1/233) şöyle der: "Katâde'den çok zayıf bir hadis rivayet etmiştir ki onunla hüccet getirmek caiz değildir."

228 Bk. Kurtubi, Tefsir (17/305)

١٥٤١ - حَدَّثَنَا الْحَسَن بْنُ خَالِدٍ الْمُزَنِيُّ، عَن رَجُلٍ يُكْنَى أَبَا عَوْنٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ، يَأْمُرُ اللَّهُ تَعَالَى بِالْقَدَرِيَّةِ إِلَى النَّارِ، فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا مَا لَنَا يُؤْمَرُ بِنَا إِلَى النَّارِ فَوَاللهِ مَا أَشْرَكْنَا بِاللهِ قَطُّ، وَلَقَدْ كَانَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ يَعْمَلُونَ بِالْمَعَاصِي، فَمَا نَرَى أَنَّهُ يُؤْمَرُ بِهِمْ إِلَى النَّارِ وَنُتْرَكُ نَحْنُ، فَأُمِرَ بِنَا وَتُرِكُوا، وَاللهِ مَا أَشْرَكْنَا بِاللَّهِ قَطُّ، فَيُقَالُ لَهُمْ: أَشْرَكْتُمْ مِنْ حَيْثُ لَمْ تَعْلَمُوا، وَزَعَمْتُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ شَاءَ أَمْرًا وَشِئْتُمْ أَمْرًا، فَكَانَ مَا شِئْتُمْ وَلَمْ يَكُنْ مَا شَاءَ اللَّهُ، وَزَعَمْتُمْ أَنَّ إِبْلِيسَ شَاءَ أَمْرًا، فَكَانَ مَا شَاءَ إِبْلِيسُ وَلَمْ يَكُنْ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَهَذَا شِرْكُكُمْ " قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ {ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ} [الأنعام: ٢٣]

1541- Hasen bin Halid el-Müzeni'den, o Ebû Avn künyeli bir adamdan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Kıyamet günü olduğunda, Allah, Kaderiyye ehline cehenneme girmelerini emreder. Onlar: "Rabbimiz, ne yaptık ki, cehenneme gitmemiz emredildi? Vallahi, Allah'a asla ortak koşmadık" derler. "Onlar, tevhid ehlinden olup günah işleyen bir topluluktur. Cehenneme gitmelerinin emredilip de bizim geride bırakılacağımızı düşünmezdik. Bize gitmemiz emredildi ve onlar geride bırakıldı. Vallahi Allah'a asla ortak koşmadık" derler. Onlara: "Bilmediğiniz şekilde Allah'a şirk koştunuz. Aziz ve yüce olan Allah'ın bir şey ve sizin de başka bir şey dilediğini iddia ettiniz. Sizin dilediğinizin olduğunu ve Allah'ın dilediğinin olmadığını söylediniz. İblis'in bir şey dilediğini ve onun isteği yerine gelirken Allah'ın dilediğinin gerçekleşmediğini söylediniz. İşte bu sizin şirkinizdir."

İbn Abbas dedi ki: "İşte, "Sonra, "Rabbimiz Allah'a andolsun ki bizler ortak koşanlar değildik" demekten başka çare bulamazlar." (En'am, 23) âyeti buna işaret eder."

١٥٤٢ - أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَعَنَ اللَّهُ أَهْلَ الْقَدَرِ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِقَدَرٍ وَيَكْفُرُونَ بِقَدَرٍ»

1542- Ebû Hureyre'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, kaderin bir bölümüne inanıp bir bölümünü inkâr eden kader ehline lanet etmiştir."*[229]

١٥٤٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا كَانَتْ زَنْدَقَةٌ إِلَّا كَانَتْ أَصْلُهَا التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ»

1543- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Zındıklığın aslı, kaderi yalanlamadır."*[230]

١٥٤٤ - عَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «مَا كَانَ كُفْرٌ بَعْدَ نُبُوَّةٍ إِلَّا كَانَ مِفْتَاحُهُ التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ»

1544- Ma'n bin Abdurrahman'dan, o adamın birinden; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Nübüvvetten sonra gelen küfrün başlangıcı mutlaka kaderi yalanlamaktır."[231]

١٥٤٥ - عَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: «مَا كَانَ كُفْرٌ بَعْدَ نُبُوَّةٍ إِلَّا كَانَ مِفْتَاحُهُ التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ»

1545- Ma'n bin Abdurrahman'dan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Nübüvvetten sonra gelen küfrün başlangıcı mutlaka kaderi yalanlamaktır." [232]

---

229 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir, 3114 (3/270). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/205) şöyle der: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde İbn Lehi'a vardır, hadisleri zayıftır."

230 İsnadı zayıftır. Bk. Haris bin Usame, Müsned, 749 (2/753) – Ebû Muhammed el-Ensari, Tabakatu'l Muhaddisin (4/153) – Taberani, Kebir, 5944 (6/186) – İbn Adiy, Kamil (2/54). Senedinde Bahr es-Sika vardır, zayıftır. Nesai dedi ki: "Hadisleri metruktür." Heysemi, Mecamu'z Zevaid'de (7/203) şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde İbrahim bin A'yan vardır, zayıftır."

231 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 464 (1/403). İsnadı zayıftır. Çünkü Ma'n bin Abdurrahman, Abdullah bin Mes'ud'a yetişmemiştir. Ayrıca müellifin senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır.

232 Bir önceki rivayete bakınız.

١٥٤٦ - عَن عَلِيّ بْنِ الْحَزَوَّرِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْقَدَرِيَّةِ، فَقَالَ: هُمْ شُقَّةٌ مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ »

1546- Ali el-Hazver'den; İbn Abbas'a (r.anhumâ) Kaderiyye ehli sorulunca, haklarında: "Onlar, Hristiyanlıktan bir parçadır" dedi.[233]

١٥٤٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الرَّحبِيُّ، قَالَ: قُلْتُ لِنَافِعٍ مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ: إِنَّ قِبَلَنَا قَوْمًا يَقُولُونَ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُقَدِّرِ الذُّنُوبَ عَلَى أَهْلِهَا، وَالنَّاسُ مُخَيَّرُونَ بَيْنَ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، قَالَ: «أُولَئِكَ قَوْمٌ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ»

1547- Muhammed bin Yezid er-Rahabi dedi ki: İbn Ömer'in azatlısı Nafi'ye (r.a.),"Bizim oralarda bazıları, aziz ve yüce olan Allah'ın insanlar için günahları takdir etmediğini, insanların hayır ile şer arasında muhayyer olduğunu söylüyorlar" dedim. Bunun üzerine Nafi: "Onlar, iman ettikten sonra küfre düşen bir topluluktur" dedi.

١٥٤٨ - عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ فَقَالَ: نَاسٌ يَتَكَلَّمُونَ بِالْقَدَرِ، فَقَالَ: أُولَئِكَ الْقَدَرِيُّونَ، وَأُولَئِكَ يَصِيرُونَ إِلَى أَنْ يَكُونُوا مَجُوسَ هَذِهِ الْأُمَّةِ»

1548- Nafi'den; "Adamın biri, Abdullah bin Ömer'e gelerek: "İnsanlar kader hakkında konuşuyorlar" dedi. İbn Ömer: "Onlar Kaderiyyedir. Onlar, bu ümmetin Mecûsîleri olmaya çalışmaktadırlar" dedi.[234]

١٥٤٩ - عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسًا وَمَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: لَا قَدَرَ »

1549- Nafi'den; İbn Ömer dedi ki "Her ümmetin Mecûsîleri vardır. Bu ümmetin Mecûsîleri de, "Kader yoktur" diyenlerdir."[235]

233 Bk. 1519.cu rivayet.
234 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 958 (2/433). Senedinde Müemmil vardır, zayıftır.
Derim ki: İbn Vehb ona mütâbaat etmiştir.
235 Bk. 1517.ci rivayet.

١٥٥٠ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، قَالَ: أَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ وَهُوَ يَنْزِعُ فِي زَمْزَمَ قَدِ ابْتَلَّتْ أَسَافِلُ ثِيَابِهِ فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ تُكُلِّمَ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ: وَقَدْ فعلوهَا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ إِلَّا فِيهِمْ: {ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر ٤٩] أُولَئِكَ شِرَارُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، لَا تَعُودُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تُصَلُّوا عَلَى مَوْتَاهُمْ، إِنْ أَرَيْتَنِي أَحَدًا مِنْهُمْ فَقَأْتُ عَيْنَهُ بِأُصْبُعَيَّ هَاتَيْنِ

1550- Atâ bin Ebi Rabâh dedi ki: "Zemzem kuyusunun yanında iken elbisesini çekmiş olan İbn Abbas'ın (r.anhumâ) yanına geldim. Elbisesinin etekleri ıslanmıştı. Ona: "İnsanlar kader hakkında konuştular" dediğimde: "Bunu da mı yaptılar?" dedi. "Evet" dediğimde şöyle dedi: "Vallahi, *"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."* (Kamer, 48-49) âyeti ancak onlar hakkında nazil olmuştur. Onlar, bu ümmetin şerlileridir. Onların hastalarını ziyaret etmeyin, cenaze namazlarını kılmayın. Eğer onlardan birini bana gösterirsen, şu iki parmağımla onun gözlerini çıkarırım." [236]

١٥٥١ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ ثَابِتٍ الْجَزَرِيُّ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ الْيَمَامِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، يَلْعَنُ الْقَدَرِيَّةَ »

1551- Ali bin Sabit el-Cezeri'den; İkrime bin Ammar el-Yemani dedi ki: "Salim bin Abdullah bin Ömer'in, Kaderiyye'ye lanet ettiğini işittim."[237]

١٥٥٢ - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ النَّبِيلُ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ، وَسَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، يَلْعَنَانِ الْقَدَرِيَّةَ

236 İsnadı hasendir. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (1/205). Senedinde Mervan bin Şuca el-Cezeri vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte vehimleri bulunmaktadır." Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 948 (1/342)
Derim ki: Hadisin önceki rivayetlerde de görüldüğü üzere birçok yoldan şahidi vardır. Bu yüzden hadis o yolları da hesaba katınca sahih olmaktadır.

237 İsnadı hasendir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1166 (1/415) – **İbn Sa'd, Tabakat** (5/200)

1552- Ebû Asım en-Nebil'den; İkrime bin Ammar dedi ki: "Kasım ve Salim bin Abdullah bin Ömer'in, Kaderiyye'ye lanet ettiklerini işittim."[238]

١٥٥٣ - حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، وَالْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ يَلْعَنَانِ الْقَدَرِيَّةَ، فَقُلْتُ لَهُمَا: مَنِ الْقَدَرِيَّةُ يَرْحَمُكُمَا اللهُ؟ قَالَا: الَّذِينَ يَقُولُونَ: الزِّنَا لَيْسَ بِقَدَرٍ»

1553- İkrime bin Ammar dedi ki: "Kasım ve Salim bin Abdullah bin Ömer'in, Kaderiyye'ye lanet ettiklerini işittim. Onlara: "Allah size rahmet etsin, Kaderiyye'den olanlar kimlerdir?" diye sorduğumda: "Zinanın kaderle olmadığını söyleyenlerdir" cevabını verdiler.[239]

١٥٥٤ - عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: يَبْتَدُونَ فَيَكُونُونَ مُرْجِئَةً، ثُمَّ يَكُونُونَ قَدَرِيَّةً، ثُمَّ يَصِيرُونَ مَجُوسًا»

1554- Velid bin Ziyad'dan; Mücahid dedi ki: "Onlar önce Mürcie, ardından Kaderiyye ve daha sonra da Mecûsî olurlar."[240]

238 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 848 (2/391) – Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (5/59) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1167 (1/416) – İbn Sa'd, Tabakat (5/188) Senedinde İkrime bin Ammar vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte karıştırırdı." Zehebi şöyle der: "Sika olmakla birlikte Yahya bin Ebi Kesir'den yaptığı rivayetlerde muztaribtir."
Derim ki: Buradaki rivayet, muztarib olmayanlardandır. Allah en iyisini bilir. Ayrıca bk. Acurrî, Şeria, 533 (1/431)

239 İsnadı hasendir. Sa'dan bin Nasr dışındaki ravileri sikadır. Kendisi saduktur. Zaten hadis biraz önce Ebû Asım en-Nebil yoluyla da geçmişti. Buraa Muâz yoluyla gelmiştir. Muâz, sika olup rivayetinde ziyade vardır. Sikanın ziyadesi hadise zarar vermez.

240 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1168 (1/416) – Hatib el-Bağdadi, Mevzi el-Evham (1/416)

BU KONUDA SAHÂBEDEN RİVAYET EDİLENLER VE ONLARIN KADER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

EBÛ BEKİR ES-SIDDIK'TAN (R.A.) RİVAYET EDİLENLER

١٥٥٥ - عَنِ ابْنِ سَابِطٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْخَلْقَ وَكَانُوا قَبْضَتَيْنِ فَقَالَ لِلَّتِي عَنْ يَمِينِهِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ، وَقَالَ لِمَنْ فِي الْأُخْرَى: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي، فَذَهَبَتَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

1555- İbn Sâbit'ten; Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah mahlûkatı yarattı. Onlar, iki elindeydi. Sağ elindekilere: "Selâmetle cennete girin" buyurdu. Diğer elindekilere: "Cehenneme girin, önemsemem" buyurdu. Kıyamet gününe kadar bu böyledir."[241]

١٥٥٦ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ: " خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ فَكَانُوا قَبْضَتَيْنِ، فَقَالَ لِمَنْ فِي يَمِينِهِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ، وَقَالَ لِمَنْ فِي يَدِهِ الْأُخْرَى: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي، قَالَ: فَذَهَبَتَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ »

1556- Abdurrahman bin Sâbit'ten; Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) dedi ki: "Allah mahlûkatı yarattı. Onlar, iki elindeydi. Sağ elindekilere: "Selâmetle cennete girin" buyurdu. Diğer elindekilere: "Cehenneme girin, önemsemem" buyurdu. Kıyamet gününe kadar bu böyledir."[242]

---

241 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1204 (1/427) – Acurrî, Şeria, 453 (1/394).

Derim ki: Senedinde ismi belirtilmeyen meçhul biri vardır. Müellifin isnadına gelince; İbn Sabit ile Ebû Bekir arasında inkıta (kopukluk) vardır.

Elbani bunu Sahiha'da (50) zikredip sahih olduğuna hükmetmiştir.

242 Bir önceki rivayete bakınız.

١٥٥٧ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَهُمْ نِصْفَيْنِ فَقَالَ لِهَؤُلَاءِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ، وَقَالَ لِهَؤُلَاءِ: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي »

1557- Abdullah bin Şeddad'dan; Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah, mahlûkatı yarattı. Onları iki gruba ayırdı. Şunlara: "Cennete girin" derken, bunlara da: "Cehenneme girin, aldırmam" buyurdu.[243]

١٥٥٨ - عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ، وَهُوَ يَقُولُ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَعْمَلُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَوْ عَلَى أَمْرٍ مُؤْتَنَفٍ؟ فَقَالَ: «بَلْ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ» قُلْتُ: فَفِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: كُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ »

1558- Talha bin Abdurrahman bin Ebû Bekir es-Sıddık, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Ey Allah'ın Rasûlü, (bizim için) takdir edilip bitmiş bir şey için mi amel ediyoruz yoksa daha sonra ortaya çıkacak bir şey için mi?" diye sorduğumda, Rasûlullah (s.a.v.): *"Takdir edilip bitmiş bir şey için"* buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü, o halde ne diye amel ediyoruz?" diye sorduğumda, Rasûlullah (s.a.v.): *"Amellerle, herkese kendisi için yaratılmış (takdir edilmiş) olan şeye ulaşması kolaylaştırılır"* buyurdu.

١٥٥٩ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ: «إِنَّ اللَّهَ لَوْ شَاءَ أَنْ لَا يُعْصَى، مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ»

1559- Cabir bin Abdullah'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Bekir'e *"Kuşkusuz Allah kendisine isyan edilmesini dilemeseydi, İblis'i yaratmazdı"* buyurdu."[244]

243 İsnadı sahih liğayrihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 453 (1/394). Senedinde ismi belirtilmeyen biri olduğu için Acurrî'nin rivayeti zayıftır.

244 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Müsnedu'ş Şamiyyin, 1246 (2/232) – Beyhaki, İtikad (1/159) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1101 (1/398) – Ebû Nuaym, Hılye (6/92). Elbani (r.h.) bunu Sahiha'da (1642) birçok başka yol zikrettikten sonra zikretmiş, ardından

ÖMER BİN HATTÂB'DAN (R.A.) RİVAYET EDİLENLER

١٥٦٠ - عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: خَطَبَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بِالْجَابِيَةِ، فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَتَى عَلَى مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَالْجَاثَلِيقُ بَيْنَ يَدَيْهِ، قَالَ بِقَمِيصِهِ فَنَفَضَهُ وَقَالَ: بركست بركست، فَقَالَ عُمَرُ مَا يَقُولُ عَدُوُّ اللهِ؟ فَقَالُوا: لَمْ يَقُلْ شَيْئًا، ثُمَّ أَعَادَهَا فَتَشَهَّدَ فَقَالَ: مَن يَهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، فَقَالَ الْجَاثَلِيقُ بِقَمِيصِهِ فَنَفَضَهُ وَقَالَ: بركست بركست، فَقَالَ عُمَرُ: مَا يَقُولُ عَدُوُّ اللهِ؟ قَالُوا: يَزْعُمُ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَهْدِي وَلَا يُضِلُّ، فَقَالَ عُمَرُ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللهِ، بَلِ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَكَ وَهُوَ أَضَلَّكَ، وَهُوَ يُدْخِلُكَ النَّارَ إِنْ شَاءَ اللهُ، وَاللهِ لَوْلَا لَوْثُ عَهْدٍ لَكَ لَضَرَبْتُ عُنُقَكَ، ثُمَّ قَالَ عُمَرُ: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَثَرَ ذُرِّيَّتَهُ فِي يَدِهِ، فَكَتَبَ أَهْلَ الْجَنَّةِ وَأَعْمَالَهُمْ، وَأَهْلَ النَّارِ وَأَعْمَالَهُمْ، وَقَالَ: هَذِهِ لِهَذِهِ، وَهَذِهِ لِهَذِهِ «

1560- ... Abdula'la bin Abdullah'tan; Abdullah bin Haris bin Nevfel dedi ki: Ömer bin Hattâb (r.a.) bizlere Cabiye'de hutbe verdi. O sırada Câsülîk[245], Ömer'in önünde durmakta, tercüman da tercüme etmekteydi. Ömer dedi ki: "Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa ona hidayet verecek yoktur." Bunun üzerine Câsülîk "Doğrusu Allah kimseyi saptırmaz" dedi.[246] Bunu duyan Ömer: "Ne diyor?" diye sordu. Tercüman: "Hiçbir şey" diye cevap verdi. Sonra hutbesine baştan başladı. Hutbesinin "Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa ona hidayet verecek yoktur" kısmına gelince Câsülîk "Doğrusu Allah kimseyi saptırmaz" dedi. Ömer, tercümana "Ne diyor?" dedi, tercüman da ona söyledi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Ey Allah'ın düşmanı! Sen yalan söyledin.

şöyle demiştir: "Özetle; tüm yolları bir araya getirildiğinde hadis sahih liğayrihtir." Allah en iyisini bilir.

245 Câsülîk, büyük Rum emirlerinin lakabıdır.

246 Câsülîk'ın bu sözü, bidat Kaderiye görüşünün İslâm dışı ırklardan geldiğini göstermektedir. (Şeria tahkikinden)

Ahdin olmasaydı senin boynunu vururdum. Aksine Allah seni yaratmış ve saptırmıştır. Sonra Allah seni öldürecek, sonra da inşallah cehenneme girdirecektir." Ömer daha sonra şöyle dedi: "Şüphesiz Allah Teâlâ Âdem'i yarattığında zürriyetini saçmış, cennet ehlini ve amel edecekleri ile cehennem ehli ve amel edeceklerini yazmıştır. Sonra da 'Bunlar cennet için, bunlar da cehennem için' buyurmuştur."

١٥٦١ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ الْمَتُّوثِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِالْجَابِيَةِ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، وَعِنْدَهُ جَاثَلِيقُ يُتَرْجِمُ لَهُ مَا يَقُولُ: فَقَالَ: مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ قَالَ: فَنَفَضَ جُبَّتَهُ كَالْمُنْكِرِ لِمَا يَقُولُ، قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَا يَقُولُ؟ فَسَكَتُوا عَنْهُ، قَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: مَا يَقُولُ؟ قَالُوا: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُضِلُّ أَحَدًا، قَالَ عُمَرُ: كَذَبْتَ أَيْ عَدُوَّ اللَّهِ، بَلِ اللَّهُ خَلَقَكَ وَقَدْ أَضَلَّكَ، ثُمَّ يُدْخِلُكَ النَّارَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، أَمَا وَاللهِ لَوْلَا لَوْثٌ مِنْ عَهْدٍ لَكَ، لَضَرَبْتُ عُنُقَكَ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ أَهْلَ الْجَنَّةِ وَمَا هُمْ عَامِلُونَ، وَخَلَقَ أَهْلَ النَّارِ وَمَا هُمْ عَامِلُونَ، فَقَالَ: هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ وَهَؤُلَاءِ

1561- Abdullah bin Haris bin Nevfel dedi ki: Ömer bin Hattâb (r.a.) bizlere Cabiye'de hutbe verdi. O sırada Câsülîk , Ömer'in önünde durmakta, tercüman da tercüme etmekteydi. Ömer dedi ki: "Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa ona hidayet verecek yoktur." Bunun üzerine Câsülîk "Doğrusu Allah kimseyi saptırmaz" dedi. Bunu duyan Ömer: "Ne diyor?" diye sordu. Tercüman: "Hiçbir şey" diye cevap verdi. Sonra hutbesine baştan başladı. Hutbesinin "Allah kime hidayet verirse onu saptıracak yoktur. Kimi de saptırırsa ona hidayet verecek yoktur" kısmına gelince Câsülîk "Doğrusu Allah kimseyi saptırmaz" dedi. Ömer, tercümana "Ne diyor?" dedi, tercüman da ona söyledi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: "Ey Allah'ın düşmanı! Sen yalan söyledin. Bilakis seni Allah yaratmış, seni o saptırmıştır. Ahdin olmasaydı senin boynunu vururdum. Aksine Allah seni yaratmış ve saptırmıştır. Sonra Allah seni öldürecek, sonra da inşallah ce-

henneme girdirecektir." Ömer daha sonra şöyle dedi: "Şüphesiz Allah Teâlâ Âdem'i yarattığında zürriyetini saçmış, cennet ehlini ve amel edecekleri ile cehennem ehli ve amel edeceklerini yazmıştır. Sonra da 'Bunlar cennet için, bunlar da cehennem için' buyurmuştur."[247]

١٥٦٢ - مَوْلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: «الْقَدَرُ قُدْرَةُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَمَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ، فَقَدْ جَحَدَ قُدْرَةَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

1562- Ömer bin Hattâb'ın azatlısı Zeyd bin Eslem'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) dedi ki: "Kader, aziz ve yüce olan Allah'ın kudretidir. Kim kaderi yalanlarsa, aziz ve yüce olan Allah'ın kudretini inkâr etmiş olur."[248]

١٥٦٣ - عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ: أَعْطَاكَ مَنْ لَا يَمُنُّ وَلَا يَحْرِمُ، قَالَ: كَذَبْتَ، بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكَ بِالْإِيمَانِ، وَيَحْرِمُ الْكَافِرَ الْجَنَّةَ »

1563- Hişam bin Urve'den, o da babasından; bir adam, Ömer bin Hattâb'a (r.a.) "İhsanda bulunmayan ve haram kılmayan (Allah) sana bağışta bulunmuştur" deyince, Ömer: "Yalan söyledin. Allah sana imanı bahşetmiş ve kâfire de cenneti haram kılmıştır" dedi.

١٥٦٤ - عَنْ ثَابِتٍ، أَنَّ رَجُلًا أَتَى عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَعْطِنِي، فَوَاللهِ لَئِنْ أَعْطَيْتَنِي لَا أَحْمَدُكَ، وَلَئِنْ مَنَعْتَنِي لَا أَذُمُّكَ، قَالَ: لِمَ؟ قَالَ: لِأَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الَّذِي يُعْطِي وَهُوَ الَّذِي يَمْنَعُ، قَالَ: أَدْخِلُوهُ بَيْتَ الْمَالِ لِيَحْضُرَهُ فَلْيَأْخُذْ مَا شَاءَ، وَذَكَرَ بَقِيَّةَ الْقِصَّةِ

247 Bu ve bir önceki rivayetin isnadında beis yoktur. Bk. Ahmed, Müsned 929 (2/432) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1197 (1/424) – Acurrî, Şeria, 456 (1/399). Senedinde Abdula'la bin Abdullah vardır. İbn Hacer dedi ki: "Makbuldür."

248 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 523 (1/428).
Derim ki: Acurrî'nin rivayetinde bu Zeyd bin Eslem'den mevkuftur. Senedinde Süveyd bin Said vardır, zayıftır. Bununla birlikte İbn Batta'nın rivayetinde Yahya bin Habîb ona mütâbaat etmiştir. Yahya sikadır.

1564- Sabit'ten; bir adam, Ömer bin Hattâb'a (r.a.) gelerek: "Ey mü-minlerin emiri! Bana ihsanda bulun. Vallahi eğer bana verirsen seni övme-yeceğim. Vermeyecek olursan da seni kınamayacağım" dedi. Ömer: "Ni-çin?" diye sorunca, adam: "Çünkü veren de vermeyen de aziz ve yüce olan Allah'tır" dedi. Ömer: "Onu, dilediğini alması için Beytu'l-Mâl'e götürün" dedi. Ardından Sâbit, kıssanın kalanını zikretti.[249]

١٥٦٥ - سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ النَّهْدِيَّ، قَالَ. سمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ كَتَبْتَنِي فِي أَهْلِ السَّعَادَةِ فَأَثْبِتْنِي فِيهَا، وَإِنْ كُنْتَ كَتَبْتَ عَلَيَّ الذَّنْبَ وَالْغَضَبَ فِي الشَّقَاءِ، فَامْحُنِي وَأَثْبِتْنِي فِي أَهْلِ السَّعَادَةِ، فَإِنَّكَ تَمْحُو مَا تَشَاءُ وَتُثْبِتُ، وَعِنْدَكَ أُمُّ الْكِتَابِ

1565- ... Ebû Osman el-Hindi dedi ki: "Ömer bin Hattab'ın (r.a.), Kâbe'yi tavaf ederken şöyle dediğini işittim: "Allahım! Eğer beni cennetliklerden yaz-dıysan, beni onda sabit kıl. Eğer beni cehennemliklerden kılıp günahı ve gazabı yazdıysan, beni helâk et ve cennetliklerden kıl. Çünkü sen dilediğini imha edip dilediğini bırakırsın. Levh-i Mahfuz senin yanındadır."[250]

١٥٦٦ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، أَنَّ عُمَرَ، سَمِعَ غُلَامًا وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ، فَحُلْ بَيْنِي وَبَيْنَ الْخَطَايَا، فَلَا أَعْمَلُ بِشَيْءٍ مِنْهَا، فَقَالَ عُمَرُ: رَحِمَكَ اللهُ، وَدَعَا لَهُ بِخَيْرٍ »

1566- Amr bin Meymun'dan; Ömer (r.a.), bir çocuğun: "Allahım! Sen, kişi ile kalbi arasındasın. Benimle hatalarımın arasına gir ki, onlardan hiçbirini bilmeyeyim" dediğini işitti. Bunun üzerine Ömer: "Allah sana rah-met etsin" dedi ve onun için hayır dua etti.[251]

١٥٦٧ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: رَأَيْتُ عُمَرَ يَوْمَ أُصِيبَ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ أَصْفَرُ فَخَرَّ وَهُوَ يَقُولُ: {وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا} [الأحزاب: ٣٨]

249 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Fezailu's Sahâbe, 442 (1/319)
Derim ki: Sabit, Ömer (r.a.)'a yetişmemiştir.
250 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1207 (1/427) – Buharî, Tarih (7/63).
251 Bk. İbn Ebi Asım, Sünne (1/114)

1567- ... Amr bin Meymun dedi ki: "Suikasta uğradığı gün Ömer'i (r.a.) gördüm. Üzerinde sarı bir elbise vardı. Secdeye kapanmış ve: *'Allah'ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür"* (Ahzab, 38) diyordu.[252]

١٥٦٨ - عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ عِلَاطٍ السُّلَمِيِّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا ابْنَ آدَمَ بِمَشِيئَتِي كُنْتَ تَشَاءُ لِنَفْسِكَ مَا تَشَاءُ، وَبِإِرَادَتِي كُنْتَ تُرِيدُ لِنَفْسِكَ مَا تُرِيدُ، وَبِفَضْلِ نِعْمَتِي قَوِيتَ عَلَى مَعْصِيَتِي، وَبِتَوْفِيقِي أَدَّيْتَ إِلَيَّ فَرَائِضِي، وَأَنَا أَوْلَى بِالْإِحْسَانِ مِنْكَ فَالْخَيْرُ لَكَ مِنِّي بَدَأَ، وَالشَّرُّ مِنْكَ لِي جَزَا، وَمِنْ سُوءِ ظَنِّكَ بِي قَنَطْتَ مِنْ رَحْمَتِي، فَالْحَمْدُ وَالْحُجَّةُ لِي عَلَيْكَ بِالْبَيَانِ، وَلَكَ الْجَزَاءُ الْحَسَنُ بِالْإِحْسَانِ، وَلِيَ السَّبِيلُ عَلَيْكَ بِالْعِصْيَانِ، لَمْ أَسْتُرْ عَنْكَ طَاعَتَكَ، وَلَمْ أُكَلِّفْكَ إِلَّا وُسْعَكَ، رَضِيتُ مِنْكَ بِمَا رَضِيتَ لِنَفْسِكَ»

1568- Haccac es-Sülemi'den; Ömer bin Hattâb (r.a.) dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Ey Âdemoğlu! Benim dilememle sen, kendin için istediğini diliyordun. İradem sayesinde sen, kendin için istediğini diliyordun. Nimetimin fazlıyla, seni bana günah işlemeye karşı güçlü kıldım. Muvaffak kılmamla seni farzları işlemeye sevkettim. Sana en çok ihsanda bulunan benim. Sana olan hayır benden başlar. Senin yaptığın kötülüğün bende cezası vardır. Bana sû-i zan beslemen durumunda rahmetimden ümidini kesmiş olursun. Hamd ve hücceti sana açıklamak bana aittir. Senin iyiliğe iyilikle karşılık vermen gerekir. İtaat etmeni engellemedim ve sana gücünün yetmediğini yüklemedim. Kendin için razı olduğundan razı oldum."[253]

---

252 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 892 (2/409) – İbn Sa'd, Tabakat (3/429)

253 İsnadı münkerdir. İbn Ebi Hatim, İlel, 1874 (2/137). Senedinde Hasen bin Yahya vardır. İbn Ebi Hatim dedi ki: "Babama onun rivayet ettiği hadisi sordum. Dedi ki: Ömer'den yaptığı bu rivayet münkerdir."

ALİ BİN EBİ TALİB'DEN (R.A.) RİVAYET EDİLENLER

١٥٦٩ - قَالَ الْحَارِثُ عَنْ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ، وَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى فِيهِ»

1569- ... Haris'ten; Ali (r.a.) şöyle dedi; "Kul, kadere inanmadıkça imanın tadını alamaz." Ardından elini ağzına koydu.[254]

١٥٧٠ - عَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ، أَنَّ أَصْحَابَ عَلِيٍّ قَالُوا: إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ فِي حَرْبٍ وَإِلَى جَنْبِ عَدُوٍّ، وَإِنَّا لَا نَأْمَنُ أَنْ يُغْتَالَ، فَلَوْ حَرَسَهُ مِنَّا كُلَّ لَيْلَةٍ عَشَرَةٌ، قَالَ: وَكَانَ عَلِيٌّ إِذَا صَلَّى الْعِشَاءَ لَزِقَ بِالْقِبْلَةِ، فَصَلَّى مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يُصَلِّيَ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى أَهْلِهِ، فَصَلَّى ذَاتَ لَيْلَةٍ ثُمَّ انْصَرَفَ فَأَتَى عَلَيْهِمْ، فَقَالَ: مَا يُجْلِسُكُمْ هَذِهِ السَّاعَةَ؟ قَالُوا: جَلَسْنَا نَتَحَدَّثُ، قَالَ: لَتُخْبِرُونِّي، فَأَخْبَرُوهُ، فَقَالَ: مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ تَحْرُسُونِي أَوْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ؟ قَالُوا: نَحْنُ أَهْوَنُ عَلَى اللهِ مِنْ أَنْ نَحْرُسَكَ مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ، لَا، بَلْ نَحْنُ نَحْرُسُكَ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ، قَالَ: فَلَا تَفْعَلُوا، إِنَّهُ إِذَا قُضِيَ أَمْرٌ مِنَ السَّمَاءِ، عَمِلَهُ أَهْلُ الْأَرْضِ، وَإِنَّ عَلَيَّ مِنَ اللهِ جُنَّةً حَصِينَةً إِلَى يَوْمِي هَذَا ثُمَّ تَذْهَبُ، وَإِنَّهُ لَا يَجِدُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَسْتَيْقِنَ غَيْرَ ظَانٍّ أَنَّهُ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ»

1570- Ya'la bin Mürre dedi ki: Ali'nin (r.a.) dostları: "Bu adam bir savaşta ve düşmanın yanında. Biz, ona saldırılmasından güven içinde değiliz. Her gece bizden on kişi onu korusun" dediler. Ali (r.a.), yatsı namazını kıldığı zaman kıbleden ayrılmaz, Allah'ın takdir ettiği kadar namaz kılar sonra ailesinin yanına dönerdi. Bir gece namaz kılıp döndüğünde, arkadaşlarının yanına geldi. "Bu saatte oturmanızın nedeni nedir?" diye sorunca: "Konuşmak için oturduk" dediler. "Konuştuğunuzdan bana haber verin" deyince, ona anlattılar. Ali: "Beni semâ ehlinden mi yoksa yer ehlinden mi koruyorsunuz?" deyince: "Seni semâ ehlinden koruma konusu Allah'a aittir. Biz seni yer ehlinden koruyoruz" dediler. Ali şöyle dedi: "Böyle yapmayın. Çünkü semâdan bir emir takdir edildiğinde, yeryüzündekiler onu yapar. Şu güne

254 Bk. 1462.ci rivayet.

kadar üzerimde, Allah'tan sağlam bir kalkan vardı, şimdi gitti. Kuşkusuz kul, başına gelmesi takdir edilen bir şeyin mutlak şekilde başına geleceğine ve başına gelmesi takdir edilmeyen bir şeyin de asla başına gelmeyeceğine kesin olarak inanmadıkça imanın tadını alamaz."[255]

١٥٧١ - عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: «مَا آدَمِيٌّ إِلَّا مَعَهُ مَلَكٌ يَقِيهِ مَا لَمْ يُقَدَّرْ عَلَيْهِ، فَإِنْ جَاءَ الْقَدَرُ خَلَّاهُ وَإِيَّاهُ»

1571- Üseyr bin Cabir'den; Ali (r.a.) dedi ki: "Her insanın yanında, onun için takdir edilmeyen şeylerden onu koruyan bir melek vardır. Ancak kader/takdir geldiğinde, onu o durumla başbaşa bırakır."[256]

١٥٧٢ - عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ، أَنَّ عَلِيًّا، كَانَ يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَالِاسْتِنَانَ بِالرِّجَالِ، فَإِنْ كُنْتُمْ مُسْتَنِّينَ لَا مَحَالَةَ فَعَلَيْكُمْ بِالْأَمْوَاتِ، لِأَنَّ الرَّجُلَ قَدْ يَعْمَلُ الزَّمَنَ مِنْ عُمُرِهِ بِالْعَمَلِ الَّذِي لَوْ مَاتَ عَلَيْهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ، فَإِنْ كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ تَحَوَّلَ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ النَّارَ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الزَّمَنَ مِنْ عُمُرِهِ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَإِذَا كَانَ قَبْلَ مَوْتِهِ بِعَامٍ فَعَمِلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ الْجَنَّةَ »

1572- ... Ebû'l Buhteri'den; Ali (r.a.) şöyle derdi: "İnsanların yolundan gitmekten sakının.[257] Eğer mutlaka bir yol tutacaksanız, ölenlerin yolunu tutun. Çünkü adam bir süre cennetlik işler yapar. Eğer o durum üzere ölse cennete girer. Ancak ölümünden önce dönüp cehennemliklerin amelini işler ve ölür. Böylece cehenneme girer. Bazen de kişi bir süre cehennemliklerin

255 İsnadı hasendir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1214 (1/429). İsnadında Atâ bin Saib vardır, karıştırmıştır. Bu hadis Ata'dan Hammad yoluyla gelmiştir. Hammad'ın işitmesi, onun karıştırmasından öncedir.

256 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 874 (2/402)

257 Muhtemelen İmam Ali'nin (r.a.) kastettiği, kişinin falan ve filanın ameliyle değil, Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün sünneti ile amel etmesidir. Çünkü kişi, onların sünnete uyup uymadığından emin olamaz. Mutlak olarak amel konusunda insanları takip edecekse, amellerinin ve nasıl öldüklerini bilemeyeceğimiz diriler değil, amelleri ve sonlarını bildiği ölmüş selefe uyması gerekir. Çünkü bu kimselerin hayatta ve ölümleri sırasında nasıl olacağını bilemeyiz. Allah en doğrusunu bilir.

amellerini işler. Ancak ölümünden önce dönüp cennetliklerin amelini işler ve ölür. Böylece cennete girer."[258]

١٥٧٣ - عَنْ أَبِي نُصَيْرٍ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا حَوْلَ سَيِّدِنَا الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ بِيَدِهِ عَنَزَةٌ فَلَمْ يَعْرِفْهُ وَعَرَفَهُ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: تَخْرُجُ هَذِهِ السَّاعَةَ وَأَنْتَ رَجُلٌ مُحَارِبٌ؟ قَالَ: إِنَّ عَلَيَّ مِنَ اللهِ جُنَّةً حَصِينَةً، فَإِذَا جَاءَ الْقَدَرُ لَمْ تُغْنِ شَيْئًا، إِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ إِلَّا وَقَدْ وُكِّلَ بِهِ مَلَكٌ، فَلَا تُرِيدُهُ دَابَّةٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا قَالَ لَهُ: اتَّقِهِ، اتَّقِهِ، فَإِذَا جَاءَ الْقَدَرُ خَلَّى عَنْهُ

1573- ... Ebû Nusayr dedi ki: Bir keresinde seyyidimiz Eş'as bin Kays'ın yanında oturuyorduk. Derken elinde bir sopa olan bir adam geldi. Adam seyyidimizi tanımadı ama seyyidimiz adamı tanıdı. Adam: "Ey mü'minlerin emiri!" dedi. Ali (r.a.): "Evet (buyur)" dedi. Adam: "Savaşçı bir kimse olduğun halde bu anda mı çıkıyorsun?" diye sorunca, Ali: "Şüphesiz üzerimde, Allah'tan sağlam bir kalkan vardır. Kader geldiğinde, hiçbir şey onu alıkoyamaz. Kuşkusuz kendisine bir meleğin vekil kılınmadığı hiçbir insan yoktur. Herhangi bir hayvan ya da bir şey o kimseye bir zarar vermek istediğinde, "Ondan uzak dur, ondan uzak dur!" der. Ancak kader (yani takdir edilen) geldiğinde, melek o kimseden ayrılır."[259]

١٥٧٤ - عَنْ أُسَيْرِ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: «مَا مِنْ آدَمِيٍّ إِلَّا مَعَهُ مَلَكٌ يَقِيهِ مَا لَمْ يُقَدَّرْ لَهُ، فَإِذَا جَاءَ الْقَدَرُ خَلَّاهُ»

1574- Üseyr bin Cabir'den; Ali (r.a.) dedi ki: "Her insanın yanında, onun için takdir edilmeyen şeylerden onu koruyan bir melek vardır. Ancak kader/takdir geldiğinde, onu o durumla başbaşa bırakır."[260]

١٥٧٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ يَعْنِي ابْنَ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: وَالَّذِي خَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ، لَإِزَالَةُ جَبَلٍ مِنْ مَكَانِهِ أَهْوَنُ مِنْ إِزَالَةِ مَلِكٍ مُؤَجَّلٍ»

258 Kenzu'l-Ummal'de (1/360) geçtiği üzere Haşîş (el-İstikamet'te) ve İbn Abdilberr rivayet etmiştir.

259 Ebû Davud (Kader) ve İbn Asâkir rivayet etmiştir.
Bkz. Kenzu'l-Ummâl fî Suneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'al, 1/347.

260 Bk. 1571.ci rivayet.

1575- ... Muhammed bin Ömer bin Ali'den, o babasından; Ali (r.a.) dedi ki: "Taneyi ve canı yaratan Allah'a yemin olsun ki, bir dağı kökünden sökmek, henüz zamanı gelmeyen bir kralı yerinden etmekten daha kolaydır."[261]

١٥٧٦ - حَدَّثَنَا سَلَامَةُ الْكِنْدِيُّ، قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يُعَلِّمُ النَّاسَ الصَّلَاةَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَيَقُولُ: قُولُوا: اللَّهُمَّ يَا دَاحِيَ الْمَدْحُوَّاتِ، وَبَادِئَ الْمَسْمُوكَاتِ، وَجَبَّارَ الْقُلُوبِ عَلَى فِطْرَتِهَا شَقِيِّهَا وَسَعِيدِهَا، اجْعَلْ شَرَائِفَ صَلَوَاتِكَ، وَنَوَامِيَ بَرَكَاتِكَ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ. وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ

1576- Sellame el-Kindi dedi ki: "Ali bin Ebû Talib (r.a.), minberde iken insanlara Rasûlullah'a (s.a.v.) nasıl salavat getireceklerini öğretti. Ali şöyle dedi: "Deyin ki: Allah'ım, yuvarlanmış (yeryüzü)ları yuvarlak hale getiren, yüceltilmiş (gök)leri yaratan, ister bahtiyar olsun, ister eşkiyâ olsun kalplere fıtratına göre hâkim olan Allah'ım! Salavâtın en şereflilerini, bereketlerin en verimlilerini, şefkatların en yücelerini kulun ve rasûlün Muhammed'in üzerine kıl..." Ravi daha sonra hadisin devamını zikretmiştir.[262]

١٥٧٧ - عَنْ عُمَرَ، مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي أَهْلِ الْقَدَرِ: «هُمْ طَرَفٌ مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ»

1577- ... Ğafere'nin azatlısı Ömer'in rivayet ettiğine göre Ali bin Ebû Talib (r.a.), Kaderiyye ehli hakkında: "Onlar, Hristiyanlığın bir ucudur" derdi."[263]

١٥٧٨ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَا اللَّيْلُ بِاللَّيْلِ وَلَا النَّهَارُ بِالنَّهَارِ بِأَشْبَهَ مِنَ الْقَدَرِيَّةِ بِالنَّصْرَانِيَّةِ، وَمِنَ الْمُرْجِئَةِ بِالْيَهُودِيَّةِ »

---

261 İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30571 (6/189)

262 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Evsat, 9089 (9/43) – Acurri, Şeria, 457 (1/399) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 29520 (6/66). Heysemi dedi ki: "Selamet'in Ali'den rivayetleri mürseldir." Bk. Mecmau'z Zevaid (10/164)

Derim ki: Selamet el-Kindi, Ali'ye yetişmemiştir. Şu halde isnat munkatıdır.

263 Bk. 1519.cu rivayet.

1578- Muhammed bin Ali'den; babası şöyle derdi: "Gece geceye, gündüz de gündüze Kaderiyye'nin Hristiyanlığa ve Mürcie'nin de Yahudiliğe benzediği gibi benziyor."

١٥٧٩ - عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْأَسَدِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: الْقَدَرِيَّةُ رِيَاضَةُ الزَّنْدَقَةِ، مَن دَخَلَ فِيهَا هَمْلَجَ »

1579- Abbad bin Abdullah el-Esedi'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) dedi ki: "Kaderiyye, zındıkların riyazetidir. Ona dalan, hızlı gider."[264]

١٥٨٠ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: «إِذَا كَثُرَتِ الْقَدَرِيَّةُ بِالْبَصْرَةِ حَلَّ بِهِمُ الْمَسْخُ»

1580- ... Ebû Abdurrahman es-Sülemi'den; Ali bin Ebi Talib (r.a.) dedi ki: "Basra'da Kaderiyye ehli çoğaldığında, suretlerinin değişmesi belâsı ile karşılaşırlar."[265]

١٥٨١ - أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، فِي حَدِيثٍ رَفَعَهُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَهُ الْقَدَرُ يَوْمًا، فَأَدْخَلَ أُصْبُعَيْهِ فِي فِيهِ السَّبَّابَةَ وَالْوُسْطَى، فَأَخَذَ بِهِمَا مِنْ رِيقِهِ فَرَقَمَ بِهَا فِي ذِرَاعَيْهِ ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ هَاتَيْنِ الرَّقْمَتَيْنِ كَانَتَا فِي أُمِّ الْكِتَابِ »

1581- ... Ubeydullah bin Abdurrahman bin Ka'b bin Malik'in rivayet ettiğine göre bir gün, Ali bin Ebû Talib'in yanında kaderden bahsedildi. Ali (r.a.), şehadet ve orta parmağını ağzına koyup tükürüğünü çıkardı ve onu kollarının üzerine koyarak: "Şehadet ederim ki, bu tükürüklerin burada olacağı Ümmü'l-Kitap'ta (Levh-i Mahfuz) yazılıdır" dedi. [266]

264 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1314 (1/459)

265 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbn Hacer, Lisan, 1746 (2/425). Senetteki Davud bin Fazl hakkında "Neredeyse tanınmıyor gibi" demiştir. Ezdi dedi ki: "Davud benim katımda metruktür." Yine şöyle demiştir: "Zayıftır, meçhuldür."

266 İsnadı zayıftır. Bk. Ahmed, Müsned, 955 (2/432) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1213 (1/429) – Hatib, Tarih-i Bağdat (8/147) – Acurrî, Şeria, 459 (1/400)
Senedinde Abdurrahman bin Ka'b vardır. Ne cerh ne de adalet bakımından hakkında kelam edilmemiştir.

١٥٨٢ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سَلَامٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ الْحَارِثِ، مِنْ بَنِي هَاشِمٍ، وذكر عِنْدَهُ الْقَدَرِيَّةُ، فَقَالَ الْهَاشِمِيُّ، أَعِظُكَ بِمَا وَعَظَ بِهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رضِي اللهُ عَنْهُ صَاحِبًا لَهُ، فَقَالَ: إِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي أَنَّكَ تَقُولُ بِقَوْلِ أَهْلِ الْقَدَرِ، قَالَ: إِنَّمَا أَقُولُ: إِنِّي أَقْدِرُ عَلَى أَنْ أُصَلِّيَ وَأَصُومَ وَأَحُجَّ وَأَعْتَمِرَ، قَالَ عَلِيٌّ: أَرَأَيْتَ الَّذِي تَقْدِرُ عَلَيْهِ، أَشَيْءٌ تَمْلِكُهُ مَعَ اللهِ أَمْ شَيْءٌ تَمْلِكُهُ مِنْ دُونِهِ؟ قَالَ: فَارْتَجَّ الرَّجُلُ، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا لَكَ لَا تَتَكَلَّمُ، أَمَا لَئِنْ زَعَمْتَ أَنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ تَمْلِكُهُ مَعَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَقَدْ جَعَلْتَ مَعَ اللهِ مَالِكًا وَشَرِيكًا، وَلَئِنْ كَانَ شَيْئًا تَمْلِكُهُ مِنْ دُونَ اللهِ، لَقَدْ جَعَلْتَ مِنْ دُونِ اللهِ مَالِكًا، قَالَ الرَّجُلُ: قَدْ كَانَ هَذَا مِنْ رَأْيِي وَأَنَا أَتُوبُ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ تَوْبَةً نَصُوحًا لَا أَرْجِعُ إِلَيْهِ أَبَدًا

1582- Ömer bin Sellam'ın bize rivayet ettiğine göre Haşimoğullarından İshak bin Haris'in yanında Kaderiyye'den bahsedilince, Haşimî şöyle dedi: "Sana, Ali bin Ebû Talib'in (r.a.) bir dostuna verdiği nasihatı söyleyeceğim. Ali: "Bana ulaştığına göre sen, Kaderiyye'nin sözlerini söylüyormuşsun" dedi. Adam şöyle dedi: "Ben sadece, 'Namaz kılma, oruç tutma, hac ve umre yapma konusunda güç sahibiyim, bunu takdir ediyorum' diyorum." Ali: "Sana bu gücü veren şey, Allah ile birlikte sahip olduğun başka bir şey mi yoksa Allah dışında bir şey mi?" diye sordu. Adam sarsıldı. Bunun üzerine Ali: "Ne oldu da konuşmuyorsun? Eğer aziz ve yüce olan Allah ile birlikte sahip olduğun birinin olduğunu iddia ediyorsan, o halde Allah ile birlikte bir sahip ve ortak edindin demektir. Eğer Allah dışında birine sahip olduğunu iddia ediyorsan, bu durumda da Allah dışında kendine bir sahip edindin demektir" dedi. Adam: "Bu, sadece bana ait bir görüştür. Samimi bir şekilde bu düşüncemden tevbe ediyorum ve bir daha bu görüşüme dönmeyeceğim" dedi.

١٥٨٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ هَارُونَ بْنِ عَنْتَرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: أَتَى رَجُلٌ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: طَرِيقٌ مُظْلِمٌ، فَلَا تَسْلُكْهُ، قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ، قَالَ: بَحْرٌ عَمِيقٌ فَلَا تَلِجْهُ، قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَدَرِ، قَالَ: سِرُّ اللهِ فَلَا تَكَلَّفْهُ، قَالَ: ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ لِعَلِيٍّ: فِي الْمَشِيئَةِ الْأُولَى أَقُومُ وَأَقْعُدُ وَأَقْبِضُ وَأَبْسُطُ، فَقَالَ عَلِيٌّ

رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: إِنِّي سَائِلُكَ عَنْ ثَلاثِ خِصَالٍ، فَلَنْ يَجْعَلَ اللهُ لَكَ وَلَا لِمَنْ ذَكَرَ الْمَشِيئَةَ مَخْرَجًا، أَخْبِرْنِي أَخَلَقَكَ اللهُ لِمَا شَاءَ أَوْ لِمَا شِئْتَ؟ قَالَ: بَلْ لِمَا شَاءَ، قَالَ: أَخْبِرْنِي أَفَتَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا شَاءَ أَوْ كَمَا شِئْتَ؟ قَالَ: لَا، بَلْ كَمَا شَاءَ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي، أَجَعَلَكَ اللهُ كَمَا شَاءَ أَوْ كَمَا شِئْتَ؟ قَالَ: لَا، كَمَا شَاءَ، قَالَ: فَلَيْسَ لَكَ فِي الْمَشِيئَةِ شَيْءٌ»

1583- Abdulmelik bin Harun bin Antere, babası yoluyla dedesinin şöyle dediğini rivayet etti: "Adamın biri, Ali bin Ebû Talib'e (r.a.) gelerek: "Bana kaderi anlat" dedi. Ali: "O, karanlık bir yoldur; oraya girme" dedi. Adam: "Bana kaderi anlat" dedi. Ali: "O, derin bir denizdir, sakın ona dalma" dedi. Adam tekrar: "Bana kaderi anlat" deyince, Ali şöyle dedi: "O, Allah'ın sırrıdır. Sakın anlamaya kalkışma." Sonra adam dönüp gitti. Henüz uzaklaşmadan geri döndü ve Ali'ye: "İlk dilemede kalkar, oturur, tutar ve bırakırım" dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.) şöyle dedi: "Sana üç şey soracağım. Allah, bu konuda ne sana ve ne de dilemeden bahseden kimseye bir çıkış yolu vermeyecektir. Söyle bana, Allah seni dilediği zaman mı yarattı yoksa sen dilediğin zaman mı yarattı?" Adam: "Elbette Allah dilediği zaman beni yarattı" dedi. Ali: "Söyle bana, kıyamet günü Allah dilediği için mi geleceksin yoksa kendin istediğin için mi?" diye sordu. Adam: "Elbette Allah dilediği için" dedi. Ali: "Söyle bana, Allah seni kendi dilediği gibi mi yarattı yoksa senin istediğin gibi mi?" diye sorunca, adam: "Elbette Allah dilediği gibi yarattı" dedi. Bunun üzerine Ali: "O halde senin dileme konusunda hiçbir yetkin yoktur" dedi. [267-268]

---

267 Burada kastedilen ilk dileme, yani yaratmak, icat etmek ve takdir etmektir. Eğer böyle değilse bilinmelidir ki, Allah Teâlâ hak yolunu veya sapıklık yolunu tercih etme hususunda insanın bir dilemesi, bir iradesi olduğunu bildirmiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Sizden dosdoğru olmayı dileyenler için." (Tekvir, 28). Yine şöyle buyurur: "Artık dileyen kişi iman etsin, dileyen kişi küfretsin (kafir olsun)." (Kehf, 29). Bu iki âyetin benzerleri Kur'ân'da çoktur. Bununla birlikte kulun dilemesi ve iradesi, Allah Teâlâ'nın dileme ve iradesinin altındadır. Kul hiçbir şey dilemez ki, o dilediği Allah'ın dilemesinde olmasın. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Allah'ın dilemesi müstesna siz dileyemezsiniz." (İnsan, 30) Bk. Polen Yayınları, Kitabu'ş Şeria, Acurrî, 442.ci rivayet ve açıklaması. (Çev.)

268 İsnadı çok zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 460 (1/400)
Senedinde Abdülmelik bin Harun vardır. Zayıftır, itham edilmiştir.

١٥٨٤ - حَدَّثَنا سَلامَةُ الْكِنْدِيُّ، قَالَ: قَالَ شَيْخٌ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ
الله عنه بعد مُنصرفه منَ الشَّامِ، أَخْبِرْنَا يا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ مَسِيرِنَا إِلَى الشَّامِ،
أبقضاء من الله وَقدرٍ أَمْ غيرِهمَا، قَالَ عَلِيٌّ رَحمَهُ اللهُ: وَالَّذِي خَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ
النسمة. ما علَوْتُمْ تَلَّةً، وَلَا هَبَطْتُمْ وَادِيًا إِلَّا بِقَضَاءٍ مِنَ اللهِ وَقَدَرِهِ، قَالَ الشَّيْخُ:
عند الله أَحْتَسِبُ عَنَائِي وَإِلَيْهِ أَشْكُو خَيْبَةَ رَجَائِي، مَا أَجِدُ لِي مِنَ الْأَجْرِ شَيْئًا؟
قال: بلى، قَدْ أَعْظَمَ اللهُ لَكُمُ الْأَجْرَ عَلَى مَسِيرِكُمْ وَأَنْتُمْ سَائِرُونَ وَعَلَى مَقَامِكُمْ
وأَنْتُمْ مُقِيمُونَ، وَمَا وَضَعْتُمْ قَدَمًا، وَلَا رَفَعْتُمْ أُخْرَى، إِلَّا وَقَدْ كَتَبَ اللهُ لَكُمْ أَجْرًا
عظِيما. قَالَ الشَّيْخ: كَيْفَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْقَضَاءُ وَالْقَدَرُ سَاقَانَا وَعَنْهُمَا وَرَدْنَا
وصَدَرْنَا؟ فَقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَيُّهَا الشَّيْخُ، لَعَلَّكَ ظَنَنْتَهُ قَضَاءً جَبْرًا وَقَدَرًا
قسْرًا، لَوْ كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ لَبَطَلَ الْأَمْرُ وَالنَّهْيُ، وَالْوَعْدُ وَالْوَعِيدُ، وَبَطَلَ الثَّوَابُ
وَالْعِقَابُ، وَلَمْ يَكُنِ الْمُحْسِنُ أَوْلَى بِمَثُوبَةِ الْإِحْسَانِ مِنَ الْمُسِيءِ، وَلَا الْمُسِيءُ
أَوْلَى بِعُقُوبَةِ الْإِسَاءَةِ مِنَ الْمُحْسِنِ. قَالَ الشَّيْخُ: فَمَا الْقَضَاءُ وَالْقَدَرُ؟ قَالَ عَلِيٌّ:
الْعِلْمُ السَّابِقُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ وَالرَّقِّ الْمَنْشُورِ بِكُلِّ مَا كَانَ وَبِمَا هُوَ كَائِنٌ،
وَبِتَوْفِيقِ اللهِ وَمَعُونَتِهِ لِمَنِ اجْتَبَاهُ بِوَلَايَتِهِ وَطَاعَتِهِ وَبِخُذْلَانِ اللهِ وَتَخَلِّيَتِهِ لِمَنْ أَرَادَ
لَهُ وَأَحَبَّ شَقَاهُ بِمَعْصِيَتِهِ وَمُخَالَفَتِهِ، فَلَا تَحْسَبَنَّ غَيْرَ ذَلِكَ فَتُوَافِقَ مَقَالَةَ الشَّيْطَانِ
وَعَبَدَةَ الْأَوْثَانِ وَقَدَرِيَّةَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَمَجُوسَهَا، ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَمَرَ تَحْذِيرًا
وَنَهَى تَخْيِيرًا وَلَمْ يُطِعْ غَالِبًا وَلَمْ يَعْصِ مَغْلُوبًا، وَلَمْ يَكُ فِي الْخَلْقِ شَيْءٌ حَدَثَ
فِي عِلْمِهِ، فَمَنْ أَحْسَنَ فَبِتَوْفِيقِ اللهِ وَرَحْمَتِهِ، وَمَنْ أَسَاءَ فَبِخُذْلَانِ اللهِ وَإِسَاءَتِهِ
هلَكَ، لَا الَّذِي أَحْسَنَ اسْتَغْنَى عَنْ تَوْفِيقِ اللهِ، وَلَا الَّذِي أَسَاءَ عَلَيْهِ وَلَا اسْتَبَدَّ
بِشَيْءٍ يَخْرُجُ بِهِ عَنْ قُدْرَتِهِ، ثُمَّ لَمْ يُرْسِلِ الرُّسُلَ بَاطِلًا، وَلَمْ يُرِ الْآيَاتِ وَالْعَزَائِمَ
عبثًا {ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ} [ص: ٢٧]

1584- Sellâme el-Kindî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İhtiyar biri, Şam'dan dönmüş olan Ali bin Ebû Talib'e (r.a.): "Ey müminlerin emiri! Bize Şam yolculuğundan bahset. O, Allah'ın kaza ve kaderiyle mi gerçekleşti

١٥٨٤ - حَدَّثَنَا سَلَامَةُ الْكِنْدِيُّ، قَالَ: قَالَ شَيْخٌ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عِنْدَ مُنْصَرَفِهِ مِنَ الشَّامِ، أَخْبِرْنَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَنْ مَسِيرِنَا إِلَى الشَّامِ، أَبِقَضَاءٍ مِنَ اللَّهِ وَقَدَرٍ أَمْ غَيْرِهِمَا، قَالَ عَلِيٌّ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَالَّذِي خَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ، مَا عَلَوْتُمْ تَلَّةً، وَلَا هَبَطْتُمْ وَادِيًا إِلَّا بِقَضَاءٍ مِنَ اللَّهِ وَقَدَرِهِ، قَالَ الشَّيْخُ: عِنْدَ اللَّهِ أَحْتَسِبُ عَنَائِي وَإِلَيْهِ أَشْكُو خَيْبَةَ رَجَائِي، مَا أَجِدُ لِي مِنَ الْأَجْرِ شَيْئًا؟ قَالَ: بَلَى، قَدْ أَعْظَمَ اللَّهُ لَكُمُ الْأَجْرَ عَلَى مَسِيرِكُمْ وَأَنْتُمْ سَائِرُونَ وَعَلَى مَقَامِكُمْ وَأَنْتُمْ مُقِيمُونَ، وَمَا وَضَعْتُمْ قَدَمًا، وَلَا رَفَعْتُمْ أُخْرَى، إِلَّا وَقَدْ كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا. قَالَ الشَّيْخُ: كَيْفَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْقَضَاءُ وَالْقَدَرُ سَاقَانَا وَعَنْهُمَا وَرَدْنَا وَصَدَرْنَا؟ فَقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَيُّهَا الشَّيْخُ، لَعَلَّكَ ظَنَنْتَهُ قَضَاءً جَبْرًا وَقَدَرًا قَسْرًا، لَوْ كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ لَبَطَلَ الْأَمْرُ وَالنَّهْيُ، وَالْوَعْدُ وَالْوَعِيدُ، وَبَطَلَ الثَّوَابُ وَالْعِقَابُ، وَلَمْ يَكُنِ الْمُحْسِنُ أَوْلَى بِمَثُوبَةِ الْإِحْسَانِ مِنَ الْمُسِيءِ، وَلَا الْمُسِيءُ أَوْلَى بِعُقُوبَةِ الْإِسَاءَةِ مِنَ الْمُحْسِنِ. قَالَ الشَّيْخُ: فَمَا الْقَضَاءُ وَالْقَدَرُ؟ قَالَ عَلِيٌّ: الْعِلْمُ السَّابِقُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ وَالرَّقِّ الْمَنْشُورِ بِكُلِّ مَا كَانَ وَبِمَا هُوَ كَائِنٌ، وَبِتَوْفِيقِ اللَّهِ وَمَعُونَتِهِ لِمَنِ اجْتَبَاهُ بِوَلَايَتِهِ وَطَاعَتِهِ وَبِخُذْلَانِ اللَّهِ وَتَخْلِيَتِهِ لِمَنْ أَرَادَ لَهُ وَأَحَبَّ شَقَاهُ بِمَعْصِيَتِهِ وَمُخَالَفَتِهِ، فَلَا تَحْسَبَنَّ غَيْرَ ذَلِكَ فَتُوَافِقَ مَقَالَةَ الشَّيْطَانِ وَعَبَدَةَ الْأَوْثَانِ وَقَدَرِيَّةَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَمَجُوسَهَا، ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَمَرَ تَحْذِيرًا وَنَهَى تَخْيِيرًا وَلَمْ يُطِعْ غَالِبًا وَلَمْ يَعْصِ مَغْلُوبًا، وَلَمْ يَكُ فِي الْخَلْقِ شَيْءٌ حَدَثَ فِي عِلْمِهِ، فَمَنْ أَحْسَنَ فَبِتَوْفِيقِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ، وَمَنْ أَسَاءَ فَبِخُذْلَانِ اللَّهِ وَإِسَاءَتِهِ هَلَكَ، لَا الَّذِي أَحْسَنَ اسْتَغْنَى عَنْ تَوْفِيقِ اللَّهِ، وَلَا الَّذِي أَسَاءَ عَلَيْهِ وَلَا اسْتَبَدَّ بِشَيْءٍ يَخْرُجُ بِهِ عَنْ قُدْرَتِهِ، ثُمَّ لَمْ يُرْسِلِ الرُّسُلَ بَاطِلًا، وَلَمْ يُرِ الْآيَاتِ وَالْعَزَائِمَ عَبَثًا {ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ} [ص: ٢٧]

1584- Sellâme el-Kindî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İhtiyar biri, Şam'dan dönmüş olan Ali bin Ebû Talib'e (r.a.): "Ey müminlerin emiri! Bize Şam yolculuğundan bahset. O, Allah'ın kaza ve kaderiyle mi gerçekleşti

yoksa başka bir şeyle mi?" diye sordu. Ali (r.a.): "Tohumu ve rüzgârı yaratan Allah'a yemin olsun ki, geçtiğimiz her vadi ve aştığımız her tepe ancak kaza ve kader iledir" dedi. İhtiyar: "Çektiğim çilelerin karşılığını Allah'tan bekliyorum. Ümitlerimin boşa çıkmasını ona şikâyet ediyorum. Bunlardan dolayı bana bir ecir yok mudur?" diye sordu. Ali: "Elbette vardır. Yolculuğunuzda ilerlerken ve konakladığınızda oturur iken Allah size verdiği ecri arttırdı. Attığınız her adımda Allah size büyük bir ecir verdi" dedi.

İhtiyar: "Ey müminlerin emiri! Kaza ve kader bizi nasıl sevketti, götürüp getirdi?" diye sorunca Ali (r.a.) şöyle dedi: "Ey ihtiyar! Herhalde sen, kazanın yerine gelmesi ve kaderin mutlaka olması gerektiğini sanıyorsun. Eğer öyle olsaydı iyiliği emir ve kötülükten alıkoyma, vaad ve azabın, sevap ve günahın bir anlamı kalmazdı. Günah işleyenin yerilmesi, iyilik yapanın övülmesi söz konusu olmaz, hatta günah işleyen, iyilik yapandan daha iyi konumda olurdu" dedi.

İhtiyar: "Peki kaza ve kader nedir?" diye sorunca, Ali şöyle dedi: "Levh-i Mahfuz'daki ezelî ilim, olan ve olacak olan şeylerin yazılmasıdır. Allah'ın muvaffak kılması ve yardımıyla, seçtiği kimseler O'nun dostluğuna ve O'na itaate yönelirken, diğerleri ise Allah'ın yardımsız ve yalnız bırakmasıyla karşılaşır. Bundan başkasını düşünme. Bunlar putlara kulluk yapanların, şeytan taraftarlarının, bu ümmetin kadercilerinin ve Mecûsilerinin sözleridir. Ancak Allah, hayrı tercih etmiş, şerre karşı insanları uyararak yasaklamıştır. O'na karşı çıkanlar bu işe zorlanmak üzere alt edildikleri için böyle bir günahı işlemiş değildirler. Mahlûkattan olan her şey, O'nun ilmi içindedir. Kim iyilik yaparsa, Allah'ın muvaffak kılması ve rahmetiyle karşılaşır. Kötülük yapan ise, Allah'ın rezil etmesi ve kendisini helâk eden kötülüğüyle karşılaşır. Ne iyilikte bulunan ve ne de kötülükte bulunan Allah'tan müstağni olamaz. Herhangi bir şekilde zorbalık yapan da O'nun kudretinden dışarı çıkamaz. Allah, elçilerini boş yere göndermemiş, mucizelerini ve büyük olayları gereksiz yere göstermemiştir. *"Göğü, yeri ve ikisinin arasında bulunanları boşuna yaratmadık. Bunun boşuna olduğu, inkâr edenlerin zannıdır."* (Sad, 27) [269]

---

269 Kenzu'l-Ummâl'de (1/344-345) geçtiği üzere bunu İbn Asâkir, et-Tarih'te rivayet etmiştir.

١٥٨٥ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مَنْ، سَمِعَ الْحَسَنَ، يَقُولُ: لَمَّا رُمِيَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ يَوْمَ الْجَمَلِ، جَعَلَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ صَدْرِهِ، وَهُوَ يَقُولُ {وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا} [الأحزاب: ٣٨]

1585- ... Ma'mer'den rivayet edildiğine göre adamın biri, Hasan'ın şöyle dediğini nakletti: "Talha bin Ubeydullah, Cemel günü vurulduğunda, göğsündeki kanı silerken bir yandan da: *"Allah'ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür"* (Ahzab, 38) diyordu.[270]

١٥٨٦ - عَنْ أُمِّهِ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ عُقْبَةَ، وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ الْأُوَلِ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ غُشِيَ عَلَيْهِ غَشْيَةً ظَنُّوا أَنَّ نَفْسَهُ فِيهَا، فَخَرَجَتْ إِلَى الْمَسْجِدِ تَسْتَعِينُ بِمَا أُمِرَتْ أَنْ تَسْتَعِينَ بِهِ مِنَ الصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: أَغُشِيَ عَلَيَّ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: صَدَقْتُمْ، إِنَّهُ أَتَانِي مَلَكَانِ فِي غَشْيَتِي هَذِهِ فَقَالَا: أَلَا تَنْطَلِقُ فَنُحَاكِمَكَ إِلَى الْعَزِيزِ الْأَمِينِ؟ فَقَالَ مَلَكٌ آخَرُ: أَرْجِعَاهُ، فَإِنَّ هَذَا مِمَّنْ كُتِبَتْ لَهُمُ السَّعَادَةُ وَهُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِهِمْ، وَسَيُمَتِّعُ اللَّهُ بِهِ بَنِيهِ مَا شَاءَ اللَّهُ، قَالَ: فَعَاشَ شَهْرًا ثُمَّ مَاتَ »

1586- İlk muhacir kadınlardan olan Ümmü Gülsüm binti Ukbe'nin rivayet ettiğine göre Abdurrahman bin Avf (r.a.) bayıldı. Öyle ki canının çıktığını zannettiler. Ümmü Gülsüm hemen mescide koştu ve Allah'ın emrettiği gibi sabır ve namaz ile yardım istedi. Abdurrahman bin Avf ayılınca: "Ben bayıldım mı?" diye sordu, oradakiler: "Evet" dediler. Abdurrahman şöyle anlattı: "Doğru söylediniz; çünkü bana iki melek geldi ve: "Bizimle gel, seni aziz ve yüce olan Allah'ın huzurunda muhakeme edeceğiz" dediler. Başka bir melek ise: "Onu geri götürün; çünkü o daha analarının karnında iken kendilerine mutluluk yazılmış kimselerdendir. Allah'ın dilediği kadar çocukları ondan faydalanacaktır" dedi. Abdurrahman bu olaydan sonra bir ay yaşadı, sonra vefat etti."[271]

---

270 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20084 (11/119). Senedinde ismi belirtilmeyen bir vardır. Aynı şekilde Hasan-ı Basrî'nin Mürsel rivayetlerindendir.

271 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3066 (2/296). Hakim dedi ki: "Bu, Buhari ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Abdurrezzak, Musannef, 20065 (11/112) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 9684 (7/115)

١٥٨٧ - عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، أَنَّهُ غُشِيَ عَلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي وَجَعِهِ غَشْيَةً ظَنُّوا أَنَّهُ قَدْ فَاضَ مِنْهَا حَتَّى قُمْنَا مِنْ عِنْدِهِ وَجَلَّلُوهُ ثَوْبًا، وَخَرَجَتْ أُمُّ كُلْثُومٍ بِنْتُ عُقْبَةَ امْرَأَةُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَى الْمَسْجِدِ تَسْتَعِينُ بِمَا أُمِرَتْ مِنَ الصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ، فَلَبِثُوا سَاعَةً وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فِي غَشْيَتِهِ، ثُمَّ أَفَاقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ فَكَانَ أَوَّلُ مَا تَكَلَّمَ بِهِ أَنْ كَبَّرَ وَكَبَّرَ أَهْلُ الْبَيْتِ وَمَنْ بَيْنَهُمْ، فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَغُشِيَ عَلَيَّ آنِفًا؟ فَقَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: صَدَقْتُمْ، فَإِنَّهُ انْطَلَقَ بِي فِي غَشْيَتِي رَجُلَانِ فِي أَحَدِهِمَا شِدَّةٌ وَغِلْظَةٌ، وَقَالَا: انْطَلِقْ نُحَاكِمْكَ إِلَى الْعَزِيزِ الْأَمِينِ، قَالَ: فَانْطَلَقَا بِي حَتَّى لَقِيَا رَجُلًا، فَقَالَ: أَيْنَ تَذْهَبَانِ بِهَذَا؟ قَالَا: نُحَاكِمُهُ إِلَى الْعَزِيزِ الْأَمِينِ، قَالَ: فَارْجِعَا، فَإِنَّهُ مِمَّنْ كَتَبَ اللَّهُ لَهُمُ السَّعَادَةَ وَالْمَغْفِرَةَ وَهُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِهِمْ، إِنَّهُ يَتَمَتَّعُ بِهِ بَنُوهُ إِلَى مَا شَاءَ اللَّهُ، قَالَ: فَعَاشَ بَعْدَ ذَلِكَ شَهْرًا ثُمَّ مَاتَ

1587- Zühri'den, İbrahim bin Abdurrahman bin Avf'ın rivayet ettiğine göre Abdurrahman bin Avf (r.a.) acısından dolayı bayılınca, yanındakiler vefat ettiğini sandılar. Hatta yanından çıkıp üzerine bir örtü örttük. Abdurrahman'ın hanımı Ümmü Gülsüm binti Ukbe, âyette emredildiği gibi sabır ve namaz ile yardım istemek için mescide geldi. Bir süre sonra Abdurrahman kendine geldi. Kendine geldiğinde ilk olarak tekbir getirdi. Ev halkı da tekbir getirdi. Abdurrahman, onlara şöyle dedi: "Demin bayıldım mı?" Yanındakiler: "Evet" cevabını verince, Abdurrahman şöyle dedi: "Doğru söylediniz. Demin yanıma, biri son derece kaba ve öfkeli iki adam gelip: "Yürü seni aziz olan Allah'ın huzurunda hesaba çekeceğiz" dediler. Beni götürdüler, derken bir adamla karşılaştılar. O: "Bunu nereye götürüyorsunuz?" diye sorunca: "Aziz ve emin olan Allah'ın huzuruna götürüyoruz" dediler. Adam: "Geri dönün. Bu kişi, daha anne karnındayken bahtiyar oldukları yazılan kişilerdendir. Bırakın oğulları onunla Allah'ın dilediği kadar beraber olsunlar" dedi." Abdurrahman bin Avf, bu olaydan sonra bir ay daha yaşayıp vefat etti.[272]

272 Bir önceki rivayete bakınız.

١٥٨٨ - عَنِ ابْنِ الدَّيْلَمِيِّ يَعْنِي عَبْدَ اللهِ بْنَ الدَّيْلَمِيِّ، أَنَّهُ لَقِيَ سَعْدَ بْنَ أَبي وَقَّاصٍ فَقَالَ لَهُ: إِنِّي شَكَكْتُ فِي بَعْضِ أَمْرِ الْقَدَرِ، فَحَدِّثْنِي لَعَلَّ اللهَ تَعَالَى أَنْ يَجْعَلَ لِي عِنْدَكَ فَرَجًا قَالَ: نَعَمْ، يَا ابْنَ أَخِي، «إِنَّ اللهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ إِيَّاهُمْ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنَّ لِامْرِئٍ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا يُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّى يُنْفِذَهُ، لَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، مَا تُقُبِّلَ مِنْهُ، وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَأْتِيَ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ» فَذَهَبَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَقَالَتِهِ لِسَعْدٍ، فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لَهُ سَعْدٌ، وَقَالَ لَهُ ابْنُ مَسْعُودٍ: وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَلْقَى أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ " فَذَهَبَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ إِلَى أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، فَقَالَ لَهُ: مِثْلَ مَقَالَتِهِ لِابْنِ مَسْعُودٍ، فَقَالَ لَهُ أُبَيٌّ مِثْلَ مَقَالَةِ صَاحِبَيْهِ، وَقَالَ لَهُ أُبَيٌّ: وَلَا عَلَيْكَ أَنْ تَلْقَى زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، فَذَهَبَ ابْنُ الدَّيْلَمِيِّ إِلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، فَقَالَ لَهُ: إِنِّي شَكَكْتُ فِي بَعْضِ الْقَدَرِ فَحَدِّثْنِي لَعَلَّ اللهَ، أَنْ يَجْعَلَ لِي عِنْدَكَ مِنْهُ فَرَجًا قَالَ زَيْدٌ: نَعَمْ يَا ابْنَ أَخِي، إِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ اللهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ عَذَّبَهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ خَيْرًا لَهُمْ مِنْ أَعْمَالِهِمْ، وَلَوْ أَنَّ لِامْرِئٍ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا يُنْفِقُهُ فِي سَبِيلِ اللهِ حَتَّى يُنْفِذَهُ، لَا يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ دَخَلَ النَّارَ»

1588- İbnu'd-Deylemî (yani Abdullah ed-Deylemî), Sa'd bin Ebû Vakkas ile karşılaşınca ona: "Kader konusunda içime bir şüphe düştü. Bana anlat; belki Allah senin sayende bana bir çıkış yolu verir" dedi. Sa'd şöyle dedi: "Olur, yeğenim. Allah Teâlâ, eğer gökte ve yerde bulunanlara azap etseydi yine de onlara zulmetmiş olmazdı. Eğer onlara merhamet ederse, bu rahmeti onlar için amellerinden daha hayırlıdır. Bir kimse Allah yolunda Uhud dağı kadar altın infak etse, hayrı ve şerriyle kadere iman etmediği sürece yaptıkları ondan kabul edilmez. Sen yine de Abdullah bin Mes'ud'a gidip sor." İbnu'd-Deylemî, Abdullah bin Mes'ud'a gidip Sa'd'a söylediklerinin benzerini söyledi. Abdullah bin Mes'ud da, Sa'd'ın verdiği cevabın benzerini ona söyledi. İbn Mes'ud: "Übeyy bin Ka'b'a git" deyince, İbnu'd-Deylemî,

Übeyy bin Ka'b'a gitti. İbnu'd-Deylemî, Abdullah'a söylediği sözlerin benzerini Übeyy'e söyledi. Übeyy de, diğer iki arkadaşının verdikleri cevabın benzerini söyledi. Übeyy ona: "Zeyd bin Sabit'e git" dedi. İbnu'd-Deylemî, Zeyd bin Sabit'e gitti ve: "Kader konusunda içime bir şüphe düştü. Bana anlat; belki Allah senin sayende bana bir çıkış yolu verir" dedi. Zeyd şöyle dedi: "Olur, yeğenim. Ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *'Allah Teâlâ, eğer gökte ve yerde bulunanlara azap etseydi yine de onlara zulmetmiş olmazdı. Eğer onlara merhamet ederse, bu rahmeti onlar için amellerinden daha hayırlıdır. Bir kimse Allah yolunda Uhud dağı kadar altın infak etse, hayrı ve şerriyle kadere iman etmediği sürece yaptıkları ondan kabul edilmez, cehenneme girer.'"*[273]

١٥٨٩ - مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيِّ قَالَ: قَدِمْتُ الْبَصْرَةَ، وَبِهَا عِمْرَانُ بْنُ الْحُصَيْنِ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ، فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي فَأَتَيْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ فَقُلْتُ: يَا أَبَا نُجَيْدٍ إِنِّي جَلَسْتُ مَجْلِسًا فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي فَهَلْ أَنْتَ مُحَدِّثِي عَنْهُ؟ فَقَالَ: " نَعَمْ: تَعْلَمُ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَوْ عَذَّبَ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَأَهْلَ الْأَرْضِ لَعَذَّبَهُمْ حَيْثُ يُعَذِّبُهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رَحِمَهُمْ كَانَتْ رَحْمَتُهُ أَوْسَعُ لَهُمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقْتَهُ مَا تُقُبِّلَ مِنْكَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ، خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، وَسَتَقْدُمُ الْمَدِينَةَ فَتَلْقَى بِهَا أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ وَعَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: فَقَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ فِيهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ فَقُلْتُ لِأُبَيٍّ: أَصْلَحَكَ اللهُ، إِنِّي قَدِمْتُ الْبَصْرَةَ، فَجَلَسْتُ فِي مَجْلِسٍ فَذَكَرُوا الْقَدَرَ فَأَمْرَضُوا قَلْبِي، فَهَلْ أَنْتَ مُحَدِّثِي عَنْهُ؟ فَقَالَ: «نَعَمْ، تَعْلَمُ أَنَّ اللهَ تَعَالَى لَوْ عَذَّبَ

273 Sahîh. Tahrici daha önce geçmişti. Ancak bu isnadla zayıftır. Senedinde Ebû Salih Abdullah bin Salih vardır ki, zayıftır.
el-Elbânî, onun hakkında şöyle der: "Ebû Salih, Leys'in katibi Abdullah bin Salih'tir. Onda zayıflık vardır. Ancak hadisi destekleyen diğer hadislerle birlikte herhangi bir sakıncalı durumu kalmamaktadır." Tahricu's-Sünne, 1/109-110. et-Takrib'de şöyle der: "Abdullah bin Salih bin Muhammed bin Müslim el-Cühenî veya Ebû Salih el-Mısrî, Leys'in kâtibi olup doğru sözlü ancak çok hatada bulunan biridir. Hadislerini kaydederdi. Ancak onda unutkanlık da vardı. Onuncu tabakadandır. Hicrî 122'de vefat etti." Takribu't-Tehzib, 1/423.

أهل السماوات وَأَهْلَ الْأَرْضِ لَعَذَّبَهُمْ حِينَ يُعَذِّبُهُمْ وَهُوَ غَيْرُ ظَالِمٍ لَهُمْ، وَلَوْ رحمهم كانت رَحْمَتُهُ أَوْسَعُ لَهُمْ، وَلَوْ كَانَ لَكَ مِثْلُ أُحُدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقْتَهُ مَا تُقُبِّلَ منك حتى تُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ» ثُمَّ قَالَ: «يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدِّثْ أَخَاكَ» قال. فحدثني بِمِثْلِ مَا حَدَّثَنِي بِهِ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ

1589- ... Ğafere'nin azatlısı Ömer'in rivayet ettiğine göre Ebû'l-Esved ed-Deylemî, İmran bin Husayn'a giderek: "Ey İmran! Kader ehli ile tartıştım. Sonunda beni yanlarından çıkardılar. Senin bu konuda bana anlatabileceğin bir bilgin var mı?" diye sordu. İmran şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah, semâdakilere ve yeryüzündekilere azap etse, onlara zulmetmiş olmaz. Eğer onlara rahmetiyle muamele etseydi, O'nun rahmeti, insanların günahlarından daha geniş olurdu. Hakikat, Allah'ın hükmettiği gibidir: dilediğine azap eder, dilediğini esirger. Kime azap ederse, hak ettiği içindir. Kimi de esirgerse, hak ettiği içindir. Uhud dağı kadar altına sahip olsan ve onu Allah yolunda harcasan, hayrı ve şerriyle kadere inanmadıkça o yaptığın hayır kabul edilmez. Git ve sor." Ebû'l-Esved, Medine'ye geldiğinde Abdullah bin Mes'ud ve Übeyy bin Ka'b'ın oturmakta olduğunu gördü. "Ey Abdullah! Kader ehli ile tartıştım..." dedi. (İmran'a söylediği ve İmran'ın söylediği sözlerin benzerini nakletti. Neredeyse lafızları bile aynıydı.) "Böyle mi ey Übeyy?" diye sorunca[274] , o: "Evet" dedi. [275]

---

274 Rivayette bir kapalılık ve anlaşılmazlık vardır. Nitekim daha önce buna işaret edilmişti. Buradan bir ifadenin düşmüş olması muhtemeldir. Şöyle denebilir: Abdullah, İmran'ın verdiği cevabın aynısını verdi. Neredeyse her ikisinin de sözleri aynı idi. Sonra aynı soruyu babasına sordu. "Böyle mi ey Übeyy?" dedi. Allah en doğrusunu bilir.

275 Müellif daha önce aynı isnadla bundan daha uzun bir şekilde hadisi rivayet etmişti. Ancak onun isnadı zayıftır. Senedinde Ğafere'nin azatlısı Ömer vardır ki, İbn Main, Nesai ve İbn Hibban onu zayıf kabul etmektedir. Ahmed: "Onda sakıncalı bir durum yoktur ancak hadislerinin çoğu mürseldir" der.

Bkz. Mizanu'l-İ'tidal, 3/210.

Hadis, bu isnadla zayıf olsa da, bir kısmı sahih farklı tariklerle de rivayet edilmiştir ki, bunlar Übeyy bin Ka'b, İbn Mes'ud, Huzeyfe, İmran bin Husayn ve Zeyd bin Sabit'ten nakledilmiştir. Nitekim el-Elbânî, Tahricu's-Sünne'de (1/109-110) bunu açıklar. Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 7/198. el-Elbânî, Zeyd bin Sabit'in isnadının sahih olduğunu Tahricu's-Sünne'de (1/109) nakleder. Müellifin rivayeti daha önce geçmişti. Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid'de (7/198) şöyle der: "Hadisi Taberânî iki isnadla rivayet etmiştir. Bu tarikin râvileri sikâdır." Mecmeu'z-Zevâid, 7/198.

١٥٩٠ - عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ , عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ , فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ} [الأعراف: ١٧٢] إِلَى قَوْلِهِ {أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ} [الأعراف: ١٧٣] قَالَ: جَمَعَهُمْ جَمِيعًا فَجَعَلَهُمْ أَزْوَاجًا , ثُمَّ صَوَّرَهُمْ ثُمَّ اسْتَنْطَقَهُمْ , فَقَالَ {أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ} [الأعراف: ١٧٢] لَمْ نَعْلَمْ بِهَذَا , قَالُوا: نَشْهَدُ أَنَّكَ رَبُّنَا وَإِلَهُنَا , لَا رَبَّ لَنَا غَيْرُكَ , وَلَا إِلَهَ لَنَا غَيْرُكَ، قَالَ: فَإِنِّي سَأُرْسِلُ إِلَيْكُمْ رُسُلِي , وَأُنْزِلُ عَلَيْكُمْ كُتُبِي , فَلَا تُكَذِّبُوا بِرُسُلِي , وَصَدِّقُوا بِوَعْدِي , فَإِنِّي سَأَنْتَقِمُ مِمَّنْ أَشْرَكَ بِي وَلَمْ يُؤْمِنْ بِي، قَالَ: فَأَخَذَ عَهْدَهُمْ وَمِيثَاقَهُمْ , ثُمَّ رَفَعَ أَبَاهُمْ آدَمَ عَلَيْهِمْ , فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ , فَرَأَى فِيهِمُ الْغَنِيَّ وَالْفَقِيرَ , وَحَسَنَ الصُّورَةِ وَدُونَ ذَلِكَ، فَقَالَ: رَبِّ لَوْ شِئْتَ سَوَّيْتَ بَيْنَ عِبَادِكَ، قَالَ: إِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ أُشْكَرَ، قَالَ: وَالْأَنْبِيَاءُ فِيهِمْ يَوْمَئِذٍ مِثْلُ السُّرُجِ، قَالَ: وَخُصُّوا بِمِيثَاقٍ آخَرَ لِلرِّسَالَةِ أَنْ يُبَلِّغُوهَا، قَالَ: فَهُوَ قَوْلُهُ: {وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ} [الأحزاب: ٧] قَالَ: وَهُوَ قَوْلُهُ {فِطْرَةَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا} [الروم: ٣٠] وَهُوَ قَوْلُهُ {وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ} [الأعراف: ١٠٢].قَالَ: وَذَلِكَ قَوْلُهُ {وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ} [المائدة: ٧]

قَالَ: فَكَانَ فِي عِلْمِ اللهِ يَوْمَئِذٍ مَنْ يُكَذِّبُهُ وَمَنْ يُصَدِّقُهُ، قَالَ: وَكَانَ رُوحُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مِنْ تِلْكَ الْأَرْوَاحِ الَّتِي أَخَذَ اللهُ عَهْدَهَا وَمِيثَاقَهَا فِي زَمَنِ آدَمَ , فَأَرْسَلَهُ اللهُ إِلَى مَرْيَمَ فِي صُورَةِ بَشَرٍ , {فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا} [مريم: ١٧]، {قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا} [مريم: ٢٠] قَالَ: فَحَمَلَتِ الَّذِي فِي بَطْنِهَا، قَالَ أُبَيٌّ: فَدَخَلَ مِنْ فِيهَا

1590- ...Ebû'l-Âliye'nin rivayet ettiğine göre Übeyy bin Ka'b (r.a.), *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. Yahut, "Bizden*

önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlar. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz. Şimdi batılcıların işlediği yüzünden bizi helâk mı edeceksin?" dememeniz içindir." (A'raf, 172-173) âyetleri hakkında şöyle dedi: "Allah onları bir araya getirip eşler kıldı. Sonra onlara sûret verip konuşturdu. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorunca: "Elbette. Kıyamet günü de böyle diyeceğimize şahitlik ettik. Senin Rabbimiz ve ilahımız olduğuna şahitlik ederiz. Senden başka Rabbimiz ve ilahımız yoktur" dediler. Allah: "Size peygamberlerimi gönderecek ve kitaplarımı indireceğim. O halde elçilerimi yalanlamayın ve vaadimi tasdik edin. Çünkü bana ortak koşandan ve bana iman etmeyenden intikam alacağım" dedi. Ardından onlardan söz ve misak aldı. Sonra ataları Âdem'i kaldırdı ve Âdem onlara baktı. Aralarında zengin-fakir, güzel ve çirkin kimseleri görünce: "Rabbim! Keşke kullarını eşit kılsaydın" dedi. Allah: *"Ben, bana şükredilmesinden hoşlanırım" buyurdu. O gün peygamberler, ruhlar arasında kandiller gibiydi. Risaletini tebliğ etmeleri için onlardan başka bir söz daha aldı. İşte, Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan...* (Ahzab, 7) *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun."* (Rum, 30) *"Biz onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulmadık. Ama gerçekten onların çoklarını yoldan çıkmış kimseler bulduk."* (A'raf, 102) *"Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve "işittik, itaat ettik" dediğinizde ona verdiğiniz ve sizi kendisiyle bağladığı sağlam sözü hatırlayın."* (Maide, 7) O gün Allah'ın ilminde kimin yalanlayıp kimin inanacağı yazılı idi. İsa bin Meryem'in (aleyhisselâm) ruhu, Âdem zamanında Allah'ın kendilerinden söz aldığı ruhlar arasında idi. Aziz ve yüce olan Allah, onu beşer suretinde Meryem'e gönderdi: *"Meryem, "Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi."* (Meryem, 20) Ona hitap edene hamile kaldı yani o, Meryem'in içine girdi."[276-277]

---

276 İbn Kesir, bu tefsiri Ubeyy bin Ka'b'a nispet etmiş ve peşinden şöyle demiştir: "Bu, son derece garip ve münker bir rivayettir. Sanki İsrailiyyat rivayetlerindendir." Bk. Tefsiru'l Kur'âni'l Azim (5/214). Sahih olan; Meryem'e hitap eden ve ona düzgün bir insan şeklinde görünenin Cibril (a.s.) olduğudur. İbn Kesir der ki: "Mücahid, Dahhak, Katâde, İbn Cüreyc, Vehb bin Münebbih ve Süddi, Allah'ın "Derken ona ruhumuzu gönderdik" âyeti hakkında "Yani Cibril'i gönderdik" demişlerdir. İşte bu, onların görüşü olup Kur'ân'ın zahiri de budur." Bk. Polen Yayınları, Kitabu'ş Şeria, 435.ci rivayet ve açıklaması. (Çev.)

277 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (9/115) - Ziya, Muhtara, 1159 (3/364). Ayrıca bunu İsabe'de (4/762) İbn Hacer de zikretmiş, senedinin kavi olduğunu söylemiştir.

١٥٩١ - عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ، أَنَّهُ قَالَ: خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْأَرْضَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَالْإِثْنَيْنِ، وَقَدَّر فِيهَا أَقْوَاتَهَا، وَجعلَ فيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا فِي يَوْمِ الثُّلَاثَاءِ وَالْأَرْبِعَاءِ، ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَخَلَقَهَا يَوْمَ الْخَمِيسِ وَالْجُمُعَةِ، وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا، وَخَلَقَ آدَمَ فِي آخِرِ سَاعَةٍ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ ثُمَّ تَرَكَهُ أَرْبَعِينَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ وَيَقُولُ: تَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، ثُمَّ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ فَلَمَّا دَخَلَ فِي بَعْضِهِ الرُّوحُ ذَهَبَ لِيَجْلِسَ، قال اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِن عَجَلٍ} [الأنبياء: ٣٧]، فَلَمَّا تَبَالَغَ فِيهِ الرُّوحُ، عَطَسَ فَقَالَ اللهُ لَهُ: قُلِ الْحَمْدُ لِلهِ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلهِ، فَقَالَ اللهُ لَهُ: رَحِمَكَ رَبُّكَ، ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ إِلَى أَهْلِ ذَاكَ الْمَجْلِسِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ، فَفَعَلَ فَقَالَ: هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ، ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَدَيْهِ فَأَخْرَجَ فِيهِمَا مَنْ هُوَ خَالِقٌ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ، ثُمَّ قَبَضَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ: اخْتَرْ يَا آدَمُ قَالَ: اخْتَرْتُ يَمِينَكَ يَا رَبِّ، وَكِلْتَا يَدَيْكَ يَمِينٌ، فَبَسَطَهَا، وَإِذَا فِيهَا ذُرِّيَّتُهُ مِن أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَقَالَ: مَا هَؤُلَاءِ يَا رَبِّ؟ قَالَ: هُوَ مَا قَضَيْتُ أَنْ أَخْلُقَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ، فَإِذَا فِيهِمْ مَنْ لَهُ وَبِيصٌ قَالَ: مَا هَؤُلَاءِ يَا رَبِّ؟ قَالَ: هُمُ الْأَنْبِيَاءُ قَالَ: فَمَنْ هَذَا الَّذِي لَهُ فَضْلُ وَبِيصٍ؟ قَالَ: هَذَا ابْنُكَ دَاوُدُ قَالَ: فَكَمْ جَعَلْتَ عُمْرَهُ؟ قَالَ: سِتِّينَ قَالَ: فَكَمْ عُمْرِي؟ قَالَ: أَلْفَ سَنَةٍ قَالَ: فَزِدْهُ يَا رَبِّ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ: إِنْ شِئْتَ قَالَ: قَدْ شِئْتُ قَالَ: إِذًا يُكْتَبُ ثُمَّ يُخْتَمُ ثُمَّ لَا يُبَدَّلُ، ثُمَّ رَأَى فِي آخِرِ كَفِّ الرَّحْمَنِ آخَرَ لَهُ فَضْلُ وَبِيصٍ قَالَ: فَمَنْ هَذَا يَا رَبِّ؟ قَالَ: هَذَا مُحَمَّدٌ، هُوَ آخِرُهُمْ وَأَوَّلُهُمْ، أُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ، فَلَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ لِيَقْبِضَ نَفْسَهُ قَالَ: إِنَّهُ بَقِيَ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ: أَوَلَمْ تَكُنْ وَهَبْتَهَا لِابْنِكَ دَاوُدَ؟ قَالَ: لَا قَالَ: فَنَسِيَ آدَمُ فَنَسِيَتْ ذُرِّيَّتُهُ، وَعَصَى آدَمُ فَعَصَتْ ذُرِّيَّتُهُ، وَجَحَدَ آدَمُ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ، فَذَلِكَ أَوَّلُ يَوْمٍ أُمِرَ بِالشُّهَدَاءِ

1591- ... Said el-Mukri'den, o babasından; Abdullah bin Selâm'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Aziz ve yüce olan Allah, yeryüzünü Pazar ve Pa-

zartesi günü yarattı. Oradaki rızıkları takdir etti. Salı ve Çarşamba günleri dağları yeryüzüne dikti. Sonra duman halindeki gökyüzüne istiva etti. Onu da Perşembe ve Cuma günü yarattı. Semâdaki herkese vahyetti. Âdem'i, Cuma gününün son vaktinde yarattı, ardından onu kırk gün bıraktı. Âdem: "En güzel yaratan Allah ne yücedir!" dedi. Sonra Allah ona ruhundan üfledi. Ruhundan bir bölümü girince, oturmak için gitti. Aziz ve yüce olan Allah: "İnsan aceleci olarak yaratılmıştır" buyurdu. Ruh, Âdem'in içinde yükselince aksırdı. Allah ona: "Elhamdulillah de" buyurdu. Âdem: "Elhamdulillah" dedi. Allah ona: "Rabbin sana rahmet etti" buyurdu. Ardından: "Şu meleklerin meclisine git ve onlara selâm ver" buyurdu. Âdem denileni yaptı. Allah: "Bu, senin ve soyunun selâmıdır" buyurdu. Ardından onun sırtını iki eliyle sıvazladı ve kıyamet kopuncaya kadar gelecek olan zürriyetini yarattı. Sonra eliyle aldı, ardından: "Ey Âdem, seç!" buyurdu. Âdem: "Rabbim! Sağ elindekini seçtim. Senin her iki elin de sağdır" dedi. Allah elini açınca, orada cennetlik olan zürriyetini gördü. "Rabbim! Bunlar kim?" diye sordu. Allah: "Bunlar, kıyamet kopuncaya kadar zürriyetinden cennetlik olmalarını takdir ettiğim kimselerdir" buyurdu. Âdem, onların aralarında parlayan birilerini görünce: "Rabbim! Bunlar kim?" diye sordu. Allah: "Onlar nebilerdir" buyurdu. "Peki, şu üstünlüğü ve parlaklığı görünen kim?" diye sorunca: "O, evladın Davud'dur" buyurdu. Âdem: "Onun ömrünü ne kadar kıldın?" diye sorunca, Allah: "Altmış yıl" buyurdu. Âdem: "Peki benim ömrüm ne kadar?" diye sorunca, Allah: "Bin sene" buyurdu. "Rabbim! Ömrümden onun ömrüne kırk yıl ilave et" dedi. Allah: "Dilersen yaparım" buyurunca, Âdem: "Diledim" dedi. Allah: "O halde bu yazılacak ve mühürlenecek, sonra da değiştirilmeyecek" buyurdu. Sonra Âdem, Rahman'ın diğer avucunda fazileti ve parlaklığı olan birini görünce: "Rabbim! Bu kim?" diye sordu. Allah: "O Muhammed'dir. O, nebilerin sonuncusu ve ilkidir" buyurdu. Ardından Allah, Âdem'i cennete koydu. Ölüm meleği, ruhunu almak için Âdem'e geldiğinde: "Ömrümden henüz kırk yıl var" dedi. Melek: "Sen o kırk yılı oğlun Davud'a bağışlamamış mıydın?" diye sorunca, Âdem: "Hayır" dedi. Allah şöyle buyurdu: "Âdem unuttu, zürriyeti de unuttu. Âdem isyan etti, zürriyeti de isyan etti. Âdem inkâr etti, zürriyeti de inkâr etti. O, şahitlikte bulunması emredilen ilk gün idi."[278]

---

278 Âcurrî, eş-Şeria, s. 207; Hâkim, Müstedrek'te Ebû Hureyre'den (1/64) rivayet etmiştir. Hâkim: "Bu hadis, Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Bunu destekleyen başka sahih

١٥٩٢ - حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ يَقُولُ: مَا كَانَ كُفْرٌ بَعْدَ نُبُوَّةٍ قَطُّ إِلَّا كَانَ مِفْتَاحُهُ التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ

1592- Ma'n bin Abdurrahman'dan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle derdi: "Nübüvvetten sonraki her küfrün anahtarı, kesinlikle kaderi yalanlamaktır."[279]

١٥٩٣ - عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَالَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ، لَا يَذُوقُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ

1593- Ebû Ubeyde'den; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, başına gelmesi takdir edilen bir şeyin şaşmadan mutlak bir şekilde başına geleceğine ve başına gelmesi takdir edilmeyen bir şeyin de asla başına gelmeyeceğine inanmadıkça kul imanın tadını alamaz."[280]

١٥٩٤ - عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: " أَرْبَعٌ قَدْ فُرِغَ مِنْهُمْ: «الْخَلْقُ وَالْخُلُقُ وَالرِّزْقُ وَالْأَجَلُ»

1594- Kasım bin Abdurrahman'dan, o babasından; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Şu dört şey kesin kararlaştırılıp hükme bağlanmıştır: Yaratılış, ahlâk, rızık ve ecel."[281]

---

hadisler vardır" der. Zehebî hadis hakkında yorumda bulunmaz. Beyhâkî, el-Esma ve's-Sıfat, s. 383; es-Sünenu'l-Kübra, 9/3 (muhtasar olarak).

279 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 464 (1/403). Senedindeki Ma'n, İbn Mes'ud'a yetişmemiştir. Şu halde munkatıdır.

280 Bk. 1454.cü rivayet.

281 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 8652 (9/193) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 11683 (6/162) – Taberani, Evsat, 7325 (7/220) – İbn Ca'd, Müsned, 1925 (1/286) – Darekutni, Sünen, 36 (4/182) – Ebû Nuaym, Hılye (9/39). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/195) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde İsa bin Müseyyeb vardır. Hakim ve Sünen'de Darekutni sika olduğunu belirtmiş, bir topluluk da onu zayıf saymıştır. Onun iki isnattan birinin ravileri sikadır."

١٥٩٥ - عَنْ يَحْيَى بْنِ وَثَّابٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: " لَأَنْ أَعَضَّ عَلَى جَمْرَةٍ حَتَّى تَبْرُدَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقُولَ لِشَيْءٍ قَدْ قَضَاهُ اللَّهُ: لَيْتَهُ لَمْ يَكُنْ »

1595- Yahya bin Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kişinin, soğuyuncaya kadar ateşten korları ısırması, Allah'ın takdir ettiği herhangi bir şey için, "Keşke olmasaydı" demesinden daha hayırlıdır."[282]

١٥٩٦ - عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ، قَالَ: " ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ يَجِدُ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: تَرْكُ الْمِرَاءِ فِي الْحَقِّ، وَالْكَذِبِ فِي الْمُزَاحَةِ، وَيَعْلَمُ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ »

1596/A- ... Katâde'den; İbn Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Üç şey vardır ki, kimde onlar varsa imanın tadını alır: Haklı olduğu halde tartışmayı terk etmek, şaka bile olsa yalan söylemeyi terk etmek, başına gelecek şeyden kaçamayacağına ve başına gelmesi takdir edilmeyen şeyin de gelmeyeceğini bilmek."

١٥٩٦ - عَنْ رَبَاحٍ النَّخَعِيِّ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ يَخْطُبُنَا كُلَّ خَمِيسٍ فَيَقُولُ: «إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَشَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَإِنَّكُمْ مَجْمُوعُونَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ يَنْفُذُكُمُ الْبَصَرُ وَيُسْمِعُكُمُ الدَّاعِي، أَلَا وَإِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدَ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ»

1596/B- Rabâh en-Nehai dedi ki: "Abdullah bin Mes'ud (r.a.), her Perşembe bize vaaz eder ve şöyle derdi: "Kuşkusuz sözün en güzeli Allah'ın Kitabı, yolların en güzeli Muhammed'in yoludur. Her sonradan ortaya atılan bid'attır ve her bid'at da sapıklıktır. İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya atılandır. Hepiniz bir vadide toplanacaksınız. O yerde bakan göz sizi görecek, münadi size duyuracaktır. Kuşkusuz bedbaht olan, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu olan da, başkası ile kendisine öğüt verilendir."[283]

282 Bk. 1457.ci rivayet.
283 Bk. 1456.cı rivayet.

١٥٩٧ - عَامِرِ بْنِ وَائِلَةَ قَالَ: كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ إِذَا خَطَبَنَا بِالْكُوفَةِ قَالَ: «الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ»

1597- Âmir bin Vasile dedi ki: "İbn Mes'ud (r.a.), Kûfe'de bize vaaz verir ve şöyle derdi: "Kuşkusuz bedbaht olan, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu olan da, başkası ile kendisine öğüt verilendir."

١٥٩٨ - عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: «الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ»

1598- Ebû'l Ahvas'tan; Abdullah (r.a.) dedi ki: "Kuşkusuz bedbaht olan, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu olan da, başkasından öğüt alandır."[284]

١٥٩٩ - عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: " أَرْبَعٌ قَدْ فُرِغَ مِنْهُنَّ: الْخَلْقُ، وَالْخُلُقُ، وَالْأَجَلُ وَالرِّزْقُ، وَلَيْسَ أَحَدُنَا بِأَكْسَبَ مِنْ أَحَدٍ »

1599- ... Kasım'dan, o babasından; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Şu dört şey kesin kararlaştırılıp hükme bağlanmıştır: Yaratılış, ahlâk, rızık ve ecel. Dolayısıyla kimse kimseden daha çok kazanamaz."[285]

١٦٠٠ - عَنِ الْحَارِثِ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: «لَا يَذُوقُ عَبْدٌ طَعْمَ الْإِيمَانِ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ، وَبِأَنَّهُ مَبْعُوثٌ بَعْدَ الْمَوْتِ»

1600- Haris'ten; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kul, kaderin tamamına ve ölümden sonra tekrar dirileceğine inanmadıkça imanın tadını alamaz."[286]

284 Bu ve bir öncekki rivayet için bk. 1421.ci rivayet.
285 Bk. 1594.cü rivayet.
286 Bk. 1455.ci rivayet.

İBN ÖMER'DEN (R.ANHUMÂ) RİVAYET EDİLENLER

١٦٠١ - عَنْ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ قَوْمٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ، فَقَالَ: «لَا تُجَالِسُوهُمْ وَلَا تُسَلِّمُوا عَلَيْهِمْ، وَلَا تَعُودُوهُمْ، وَلَا تَشْهَدُوا جَنَائِزَهُمْ، وَأَخْبِرُوهُمْ أَنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ، وَأَنَّهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ، وَهُمْ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ»

1601- Ebû Hazim dedi ki: Bir keresinde İbn Ömer'in (r.anhumâ) yanında kaderden bahsedilince şöyle dedi: "Onlarla birlikte oturmayın. Onlara selâm vermeyin, hastalıklarında onları ziyaret etmeyin ve cenazelerine katılmayın. Onlara, benim onlardan uzak ve onların da benden uzak olduğunu bildirin. Onlar, bu ümmetin Mecûsîleridir."[287]

١٦٠٢ - عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ: إِنَّ عِنْدَنَا رِجَالًا بِالْعِرَاقِ يَقُولُونَ: إِنْ شَاءُوا عَمِلُوا، وَإِنْ شَاءُوا لَمْ يَعْمَلُوا، وَإِنْ شَاءُوا دَخَلُوا الْجَنَّةَ، وَإِنْ شَاءُوا دَخَلُوا النَّارَ، وَإِنْ شَاءُوا وَإِنْ شَاءُوا، فَقَالَ: «إِنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ، وَإِنَّهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ». وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1602- Yahya bin Ya'mer dedi ki: İbn Ömer'e (r.anhumâ): "Bizim yanımızda, Irak'ta bazı kimseler: "Dilersek amel ederiz, dilersek amel etmeyiz. Dilersek cennete gireriz, dilersek cehenneme gireriz. Dilersek, dilersek..." diyen bazı kimseler var" deyince, İbn Ömer: "Ben onlardan uzağım ve onlar da benden uzaktır" dedi. Ardından râvi rivayeti nakletti.[288]

١٦٠٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ: إِنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ يُكَذِّبُونَ الْقَدَرَ وَيَزْعُمُونَ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُقَدِّرُ الشَّرَّ، قَالَ: فَبَلِّغْهُمْ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ مِنْهُمْ بَرِيءٌ، وَأَنَّهُمْ مِنْهُ بَرَاءٌ، وَاللهِ لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا ثُمَّ أَنْفَقَهُ فِي سَبِيلِ اللهِ مَا قَبِلَهُ اللهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ »

---

287 Bk. 1509.cu rivayet.

288 İsnadı zayıftır. Bk. Mervezi, Tazimu Kadri's Salat, 371 (1/380). Senedinde Ali bin Zeyd bin Cud'an vardır, zayıftır.

1603- ... Abdullah bin Abdurrahman dedi ki: Adamın biri, İbn Ömer'e (r.anhumâ) "Doğrusu Irak'ta kaderi yalanlayan ve Allah Teâlâ'nın şerri takdir etmediğini iddia eden bazı insanlar var" dedi. İbn Ömer dedi ki: "Onlara Abdullah bin Ömer'in onlardan beri olup onların da ondan beri olduklarını ilet. Allah'a yemin olsun ki şayet onlardan birinin şayet Uhud kadar altını olsa, sonra da Allah'ın yolunda onu infak etse, yine de kadere -yani hayrına ve şerrine- iman etmedikçe Allah onu kabul etmez."[289]

١٦٠٤ - عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ يَعْنِي ابْنَ عُمَرَ: «إِذَا لَقِيتَ أَهْلَ الْقَدَرِ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ عَبْدَ اللهِ إِلَى اللهِ مِنْهُمْ بَرِيءٌ، وَأَنَّهُمْ مِنْهُ بَرَاءٌ، وَلَا تُصَلُّوا عَلَى جَنَائِزِهِمْ، وَلَا تَعُودُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تَشْهَدُوا مَوْتَاهُمْ»

1604- ... Nafi'den; Abdullah -yani İbn Ömer- dedi ki: "Kaderiyye ehli ile karşılaştığında, benim onlardan ve onların da benden uzak olduğunu bildir. Onların cenaze namazlarını kılma, hastalandıklarında ziyaret etme ve ölüleri için şahitlikte bulunma."[290]

١٦٠٥ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: " مَلَكُ الْأَرْحَامِ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيِ ابْنِ آدَمَ أَوْ قَالَ: الْإِنْسَانَ، مَا هُوَ لَاقٍ حَتَّى النَّكْبَةَ يُنْكَبُهَا

1605- ... İbn Ömer'den (r.anhumâ); "Rahimler meleği şöyle der: "İnsanoğlunun gözleri arasında, başına gelecek musibete kadar her şey yazılıdır." [291]

١٦٠٦ - عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ، يَقُولُ: «أَنَا بَرِيءٌ، مِمَّنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ»

1606- ... Şa'bi dedi ki: "Abdullah bin Ömer'in şöyle dediğini işittim: "Ben, kaderi yalanlayan kimselerden uzağım."

289 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir (12/430) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 926 (2/422) – İbn Nasr, Tazimu Kadri's Salat, 368 (1/376) -Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1231 (1/434)
290 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1161 (1/414) – Acurrî, Şeria, 421 (1/379)
291 Bk. 1410.cu rivayet

١٦٠٧ - عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ قُعُودٌ، إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ فُلَانًا يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، لِرَجُلٍ مِن أَهْلِ الشَّامِ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّهُ قَدْ أَحْدَثَ حَدَثًا، فَإِنْ كَانَ كَذَلِكَ، فَلَا تَقْرَأْ عَلَيْهِ السَّلَامَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي مَسْخٌ وَخَسْفٌ وَهُمَا فِي الزَّنْدَقِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ»

1607- Nafi dedi ki: "İbn Ömer'in yanında oturmakta iken, bir adam ona gelip: "Şam halkından falan kimse sana selâm söylüyor" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle dedi: "Bana, onun ortaya yeni bir bid'at ortaya attığı haberi ulaştı. Eğer böyle ise, ona benden selâm söyleme. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Ümmetimde sûret değiştirmeler ve yere geçirilmeler olacaktır ki, bunlar Zındıklar ve Kaderiyye ehlinde gerçekleşecektir."*[292]

١٦٠٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: لَمَّا تَكَلَّمَ مَعْبَدٌ فِيمَا تَكَلَّمَ بِهِ مِنْ شَأْنِ الْقَدَرِ أَنْكَرْنَا مَا قَالَ، فَحَجَجْتُ أَنَا وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَجَّةً لَنَا، قَالَ: فَلَمَّا قَضَيْنَا نُسُكَنَا قَالَ: لَوْ مِلْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ فَلَقِينَا مَنْ بَقِيَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْنَاهُ عَمَّا جَاءَ بِهِ مَعْبَدٌ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَنَحْنُ نَؤُمُّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ وَابْنَ عُمَرَ، فَدَخَلْنَا الْمَسْجِدَ، فَإِذَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ قَاعِدٌ، فَاكْتَنَفْنَاهُ، فَقَدَّمَنِي حُمَيْدٌ لِلْمَنْطِقِ وَكُنْتُ أَجْرَأَ عَلَى الْمَنْطِقِ مِنْهُ، فَقُلْتُ: أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنَّ قَوْمًا نَشَأُوا بِالْعِرَاقِ فَقَرَءُوا الْقُرْآنَ وَتَفَقَّهُوا فِي الْإِسْلَامِ، يَقُولُونَ: لَا قَدَرَ، فَقَالَ: «إِذَا أَنْتَ لَقِيتَهُمْ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ عَبْدَ اللهِ مِنْكُمْ بَرِيءٌ وَأَنْتُمْ مِنْهُ بَرَاءٌ، وَأَنَّهُمْ لَوْ أَنْفَقُوا جِبَالَ الْأَرْضِ ذَهَبًا مَا قَبِلَهُ اللهُ مِنْهُمْ حَتَّى يُؤْمِنُوا بِالْقَدَرِ» قَالَ: وَحَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَنَّ آدَمَ وَمُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ اخْتَصَمَا إِلَى اللهِ

292 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mace, Fiten, 4061 (3/444) – Ahmed, Müsned, 5867 (5/108) Senedinde Rişdin zayıftır ama Abdullah bin Vehb yolula Ebû Sahr'dan da rivayet edilmiştir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1135 (1/408) – İbn Adiy, Kamil, 6208 (2/269). İbn Adiy'in isnadı sahihtir.

عَزَّ وَجَلَّ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَشْقَيْتَ النَّاسَ وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ؟ فَقَالَ لَهُ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلِمَاتِهِ وَأَنْزَلَ عَلَيْكَ التَّوْرَاةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَتَجِدُهُ قَدَّرَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى

1608- Abdullah bin Bureyde'den; Yahya bin Ya'mer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ma'bed, kader konusunda konuşunca, biz onun dediklerini reddettik. Ben ve Humeyd bin Abdurrahman o sırada hac yapıyorduk. Hac ibadetini bitirdiğimizde: "Medine'ye yönelsek de, Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından biriyle görüşsek ve ona Ma'bed'in söylediklerini sorsak" dedik. Ardından Medine'ye geldik. Ebû Said el-Hudrî ve İbn Ömer (r.anhum) o sırada Medine'de imamlık yapıyordu. Mescid'e girdiğimizde Abdullah bin Ömer'in oturmakta olduğunu gördük. Arkadaşımla ben, hemen sağından ve solundan olmak üzere onun etrafını çevirdik. Arkadaşımın sözcülüğü bana vereceğini anladım ve: "Ey Ebû Abdurrahman! Bizim o taraflarda, Irak'ta bir takım insanlar ortaya çıktı. Kur'an okuyor, İslam'ı öğreniyor ancak kaderin olmadığını söylüyorlar" dedim. Abdullah bin Ömer: "Eğer onlarla karşılaşırsan, Abdullah'ın onlardan ve onların da Abdullah'tan uzak olduklarını söyle. Eğer onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa ve onu Allah yolunda harcasa, kadere inanmadıkça Allah bunu onlardan kabul etmez" dedi. Sonra şöyle dedi: "Bana Ömer bin Hattâb şunu rivayet etti: "Bu konuda Musa (a.s.), Âdem (a.s.) ile tartıştı. Musa ona: "İnsanları azdıran ve cennetten çıkmalarına sebep olan Âdem sen misin?" diye sordu. Âdem ona: "Allah'ın kendisini risaleti ve kelimeleri ile seçtiği ve kendisine Tevrat'ı indirdiği Musa sen misin?" dedi. Musa: "Evet" karşılığını verince, Âdem: "Yaratılmamdan önce kaderimin yaratıldığını göreceksin" dedi. Musa: "Evet" karşılığını verdi. Böylece Âdem, Musa'yı alt etmiş oldu..." Râvi, hadisin kalanını uzunca nakletti. [293]

١٦٠٩ - عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ: إِنَّ نَاسًا عِنْدَنَا يَقُولُونَ: الْخَيْرَ وَالشَّرُّ بِقَدَرٍ، وَنَاسًا يَقُولُونَ: الْخَيْرَ بِقَدَرٍ وَالشَّرُّ لَيْسَ بِقَدَرٍ، فَقَالَ

293 Sahihtir. Bk. Müslim, İman, 8 (1/38) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1037 (1/376) – İbn Mende, İman, 11 (1/143)

ابْنُ عُمرَ إِذَا رَجعْتَ إِلَيْهِمْ فَقُلْ لَهُمْ: إِنَّ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: «إِنَّهُ مِنْكُمْ بَرِيءٌ وَأَنْتُمْ مِنْهُ برآءٌ»

1609- Yahya bin Ya'mer dedi ki: İbn Ömer'e (r.anhumâ): "Bizim o taraflarda bazı kimseler, hayrın ve şerrin bir kaderle belirlendiğini söylerken, bazıları da hayrın bir kaderle belirlendiğini ancak şerrin belirlenmediğini söylüyorlar" dedim. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle dedi: "Onların yanına gittiğinde, onlara de ki: "İbn Ömer şöyle diyor: "Ben sizden uzağım ve siz de benden uzaksınız."[294]

١٦١٠ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَدَرِ السُّوءِ»

1610- ... Süfyan es-Sevrî'den, o adamın birinden; İbn Ömer (r.anhumâ) "Allahım! Kötü kaderden sana sığınırım" derdi.[295]

İBN ABBÂS'TAN (R.ANHUMÂ) RİVAYET EDİLENLER

١٦١١ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ: كُنَّا نَطُوفُ مَعَ طَاوُسٍ فَمَرَرْنَا بمعبَدٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: فَقِيلَ لِطَاوُسٍ: هَذَا مَعْبَدٌ الَّذِي يَقُولُ فِي الْقَدَرِ قَالَ: فَقَالَ لَهُ طَاوُسٌ: أَنْتَ الْكَاذِبُ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ بِمَا لَا تَعْلَمُ؟ قَالَ: فَقَالَ: يُكْذَبُ عَلَيَّ، قَالَ: فَدَخَلْنَا عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ طَاوُسٌ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، الَّذِينَ يَقُولُونَ فِي الْقَدَرِ، قَالَ: أَرُونِي بَعْضَهُمْ، قَالَ: صَانِعٌ مَاذَا؟ قَالَ: «أُدْخِلُ يَدِي فِي رَأْسِهِ ثُمَّ أَدُقُّ عُنُقَهُ»

1611- Yahya bin Said'den; Ebû Zübeyr dedi ki: "Tavus ile birlikte tavaf ediyorduk. Derken Ma'bed el-Cühenî'ye rastladık. Tavus'a: "Bu, kader konusunda konuşan Ma'bed'dir" denilince, Tavus ona: "Bilmediğin konuda Allah'a iftira eden sen misin?" dedi. Ma'bed: "Bana iftira atıyorsun" dedi. Ardınan İbn Abbas'ın yanına girdik. Tavus ona: "Ey Ebû Abbas! Bazı kim-

294 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20072 (11/114)
295 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1106 (1/400)

seler kader hakkında konuşuyorlar" dedi. İbn Abbas: "Bana onları göster!" deyince, Tavus: "Ne yapacaksın?" dedi. İbn Abbas: "Ellerimle başını tutup sonra boynunu çiğneyeceğim" dedi.[296]

١٦١٢ - عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: ذُكِرَ الْقَدَرِيَّةُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «إِنْ كَانَ فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ مِنْهُمْ فَأَرُونِيهِ آخُذْ بِرَأْسِهِ»

1612- Amr bin Dinar dedi ki: İbn Abbas'ın yanında Kaderiyye'den bahsedilince: "Eğer evde onlardan biri varsa, bana gösterin ki başını koparayım" dedi.[297]

١٦١٣ - عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: ذُكِرَ الْقَدَرِيَّةُ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ: «لَوْ رَأَيْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ عَضِضْتُ أَنْفَهُ» وَذُكِرُوا عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ فَقَالَ: «مَنْ لَقِيَهُمْ مِنْكُمْ فَلْيُبَلِّغْهُمْ أَنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَأَنَّهُمْ مِنِّي بَرَاءٌ»

1613- Mücahid'den; İbn Abbâs'ın yanında Kaderiye zikredilince şöyle dedi: "Eğer onlardan birini görürsem, burnunu kıranm" dedi. İbn Ömer'in yanında Kaderiyye'den bahsedilince şöyle dedi: "Sizden kim onlarla karşılaşırsa, onlara benim onlardan ve onların da benden uzak olduğunu bildirsin."[298]

١٦١٤ - عَنْ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " أَخَذَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذُرِّيَّةَ آدَمَ فَقَالَ: يَا فُلَانُ، افْعَلْ كَذَا وَيَا فُلَانُ اسْمُكَ كَذَا، ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَتَيْنِ قَبْضَةً بِيَمِينِهِ وَقَبْضَةً بِيَدِهِ الْأُخْرَى، فَقَالَ لِمَنْ فِي يَمِينِهِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ، وَقَالَ لِمَنْ فِي يَدِهِ الْأُخْرَى: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي »

1614- ... Said'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah, Âdem'in zürriyetini aldı ve: "Ey falan! Şöyle şöyle yap. Ey filan, senin

296 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 911 (2/416) – Acurrî, Şeria, 590 (1/456) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1322 (1/460) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (28/247)

297 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Hatib, Tarihu Bağdat (2/374) – İbn Hacer, Tehzib (9/216) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (25/439)

298 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 924 (2/421) - Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1163 (1/415)

adın şudur" buyurdu. Sonra sağ eline bir avuç aldı, diğer eline de bir avuç aldı. Sağ elindekine: "Cennete girin" buyurdu. Diğer elindekine de: "Cehenneme girin, aldırmam" buyurdu.[299]

١٦١٥ - عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: أَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ بِرَجُلٍ مِنْ هَذِهِ الْمُفَوَّضَةِ فَقُلْتُ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ هَذَا رَجُلٌ يُكَلِّمُكَ فِي الْقَدَرِ قَالَ: أَدْنِهِ مِنِّي، فَقُلْتُ: هُوَ ذَا هُوَ، فَقَالَ: أَدْنِهِ فَقُلْتُ: هُوَ ذَا هُوَ تُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَهُ؟ قَالَ: «إِي وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَدْنَيْتَهُ مِنِي لَوَضَعْتُ يَدَيَّ فِي عُنُقِهِ، فَلَمْ يُفَارِقْنِي حَتَّى أَدُقَّهَا»

1615- Mücahid dedi ki: Bir keresinde İbn Abbas'a, bu konulardan bahseden birini getirdim ve: "Ey İbn Abbas! Bu adam kader hakkında konuşuyor" dedim. İbn Abbas: "Onu bana yaklaştır" dedi. "İşte o!" dediğimde, "Onu bana yaklaştır" dedi. Ben tekrar: "İşte o! Onu öldürmek mi istiyorsun?" diye sorduğumda, İbn Abbas şöyle dedi: "Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onu bana yaklaştırsaydın ellerimi boynuna götürecek ve boynunu kırıncaya kadar onu bırakmayacaktım."[300]

١٦١٦ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: إِنَّ الشَّرَّ لَيْسَ بِقَدَرٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: " فَبَيْنَنَا وَبَيْنَ أَهْلِ الْقَدَرِ هَذِهِ الْآيَةُ {سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا} [الأنعام: ١٤٨] إِلَى قَوْلِهِ {قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ} [الأنعام: ١٤٩]»

1616- İbn Tavûs'tan, o babasından; Adamın biri, İbn Abbas'a: "Bazı kimseler: "Şer, kaderle belirlenmiş değildir" diyorlar" dedi. Bunun üzerine İbn Abbas şöyle dedi: "Bizimle Kaderiyye ehli arasında şu âyet vardır: "*Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: "Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) böyle yalanlamışlardı da sonunda azabımızı tatmışlardı. De ki: "Sizin (iddialarınızı ispat edecek) bir bilginiz var mı ki onu bize gösteresiniz? Siz ancak kuruntuya uyuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz." De ki:*

299 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 876 (2/403)
300 Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (10/204)

"En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi." (En'am, 148-149) kısmına kadar okudu.[301]

١٦١٧ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «الْعَجْزُ وَالْكَيْسُ بِقَدَرٍ»

1617- İbn Tavûs'tan, o babasından; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Acizlik de zekilik de kader iledir."[302]

١٦١٨ - عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَافِعٍ، شَيْخٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «الْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ نِظَامُ التَّوْحِيدِ فَمَنْ وَحَّدَ اللَّهَ وَكَذَّبَ بِالْقَدَرِ، كَانَ تَكْذِيبُهُ بِالْقَدَرِ نَقْضًا لِلتَّوْحِيدِ»

1618- ... Medine halkından bir şeyh olan İsmail bin Rafi'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Kader tevhidin düzenidir. Allah'ın birliğini ifade edip kaderi yalanlayanın, bu yalanlaması tevhidi inancını yok eder."[303]

١٦١٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ رَافِعٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو، وَالْأَوْزَاعِيُّ، يَرْفَعُونَ الْحَدِيثَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: " الْقَدَرُ نِظَامُ التَّوْحِيدِ فَمَنْ وَحَّدَ اللَّهَ وَكَذَّبَ بِالْقَدَرِ، كَانَ تَكْذِيبُهُ بِالْقَدَرِ نَقْضًا لِلتَّوْحِيدِ، وَمَنْ صَدَّقَ بِالْقَدَرِ كَانَتِ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى

1619- Muhammed bin Ziyad, İsmail bin Rafi, Abdurrahman bin Amr ve Evzaî'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Kader tevhidin düzenidir. Allah'ın birliğini ifade edip kaderi yalanlayanın, bu yalanlaması tevhidi inancını yok eder. Kim de kadere iman ederse, sapasağlam bir ipe sarılmış olur."[304]

---

301 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3237 (2/347). Hakim dedi ki: "Bu, Buhari ile Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir ama ikisi de rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Hallal, Sünne, 911 (3/546) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/47) – Lalekaî, itikadu Ehlisünnet, 970 (1/349)

302 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1221 (1/431)

303 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 496 (1/481) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 3573 (4/45) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1224 (1/432)

304 Bk. Acurrî, Şeria, 497 (1/419)

١٦٢٠ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: " يَحُولُ بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَبَيْنَ الْمَعَاصِي، وَبَيْنَ الْكَافِرِ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ

1620- Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ), "Allah, kişi ile kalbi arasına girer" (Enfal, 24) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, mümin ile günahlar ve kâfir ile de iman arasına girer."[305]

١٦٢١ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «يَحُولُ بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَبَيْنَ الْمَعْصِيَةِ»

1621- ... Ebû Salih'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Allah, mümin ile günahların arasına girer."[306]

١٦٢٢ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، {وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ} [الجاثية: ٢٣] قَالَ: " أَضَلَّهُ عَلَى عِلْمٍ قَدْ عَلِمَهُ عِنْدَهُ

1622- Ebû Salih'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ), *"Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı..."* (Casiye, 23) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, onu kendi katında olan ilmine göre saptırmıştır."[307]

١٦٢٣ - حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ رَافِعٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو بْنِ مُعَاوِيَةَ، يَرْفَعُونَهُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: " بَابُ شِرْكٍ فُتِحَ عَلَى أَهْلِ الْقِبْلَةِ التَّكْذِيبُ بِالْقَدَرِ، فَلَا تُجَادِلُوهُمْ فَيَجْرِي شِركُهُمْ عَلَى أَيْدِيكُمْ

305 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (9/215) – Beyhaki, İtikad (1/154) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 880 (2/405) – Hakim, Müstedrek, 3265 (2/358) – Lalekaî, 965 (1/347)

306 İsnadında Muhammed bin Saib el-Kelbi vardır. Yalancıdır. Ayrıca şeyhi Ebû Salih Bâzân da zayıf olup Mürsel rivayetler yapardı.

307 İbn Cerir, İbn Münzir ve İbn Ebû Hatim rivayet etmiştir. el-Lâlekâî, es-Sünne'de ve Beyhâkî, el-Esma ve's-Sıfat'ta İbn Abbas'tan, "Allah onu ezelî ilmiyle saptırmıştır" lafzıyla rivayet etmiştir. ed-Dürru'l-Mensûr, 7/426 (Casiye sûresi tefsiri).

1623- Amr bin Muhammed bin Zeyd, İsmail bin Rafi ve Abdurrahman bin Amr bin Muaviye'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Ehl-i kıbleye açılan bir şirk kapısı vardır ki, o da kaderi yalanlamaktır. Kaderi yalanlayanlarla tartışmayın ki, onların şirke düşmeleri sizin elinizle gerçekleşmesin."[308]

١٦٢٤ - عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: الْقَدَرُ نِظَامُ التَّوْحِيدِ، فَمَنْ وَحَّدَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ، كَانَ كُفْرُهُ نَقْضًا لِلتَّوْحِيدِ، وَمَنْ وَحَّدَ وَآمَنَ بِالْقَدَرِ كَانَتْ عُرْوَةً لَا انْفِصَامَ لَهَا

1624- İbn Şihab'tan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Kader tevhidin düzenidir. Kim Allah'ı tek ve eşsiz kabul edip kadere inanmazsa, o kimsenin kaderi inkârı tevhidi yok der. Kim de Allah'ı tek ve eşsiz kabul edip kadere iman ederse, kopmak bilmeyen bir ipe sarılmış olur."[309]

١٦٢٥ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ الْمَكِّيِّ، قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ رَجُلًا قَدِمَ عَلَيْنَا يُكَذِّبُ بِالْقَدَرِ، فَقَالَ: دُلُّونِي عَلَيْهِ، وَهُوَ يَوْمَئِذٍ أَعْمَى، فَقَالُوا: وَمَا تَصْنَعُ بِهِ؟ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَئِنِ اسْتَمْكَنْتُ مِنْهُ لَأَعَضَّنَّ أَنْفَهُ حَتَّى أَقْطَعَهُ، وَلَئِنْ وَقَعَتْ رَقَبَتُهُ فِي يَدَيَّ لَأَدُقَّنَّهَا» وَذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ

1625- Muhammed bin Ubeyd el-Mekki dedi ki: İbn Abbâs'a "Bir adam yanımıza gelip kaderi inkâr etti" denilince, o gün âmâ olduğu halde: "Onu bana gösterin" dedi. "Ona ne yapacaksın?" diye sorduklarında: "Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onu yakalarsam kırıncaya kadar burnunu ısıracağım. Eğer kolunu elime geçirirsem, ona vuracağım" dedi. Ardından râvi, rivayetin kalanını nakletti.[310]

---

308 İsnadı hasen liğayrihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 468 (1/420) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1126 (1/406)

309 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 496 (1/481) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 3573 (4/45) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1224 (1/432)

310 İsnadı hasen liğayrihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 581 (1/453). Senedinde Muhammed bin Ubeyd el-Mekki vardır, zayıftır. Bununla birlikte biraz önce birkaç yoldan rivayet edilmiştir.

١٦٢٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ بَارِقٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِي زُمَيْلُ بْنُ سِمَاكٍ، سمِعَ أَبَاهُ، يُحَدِّثُ، وَلَقِيَ ابْنَ عَبَّاسٍ بِالْمَدِينَةِ قَالَ: جَاءَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَبَّاسٍ فِي ثَلَاثَةِ نَفَرٍ يَتَمَاشَوْنَ، فَقَالُوا: هِيِ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، حَدِّثْنَا عَنِ الْقَدَرِ، قَالَ: فَأَدْرَجَ كُمَّ قَمِيصِهِ حَتَّى بَدَا مَنْكِبُهُ ثُمَّ قَالَ: لَعَلَّكُمْ تَتَكَلَّمُونَ فِيهِ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ تَتَكَلَّمُونَ فِيهِ لَضَرَبْتُكُمْ بِسَيْفِي هَذَا مَا اسْتَمْسَكَ فِي يَدِي»

1626- Abdurabbih bin Barik dedi ki: Medine'de İbn Abbas ile karşılaşan babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Abdullah bin Abbas, yürümekte olan üç kişinin yanına gelince: "Ey İbn Abbas! Bize kaderden bahset" dediler. Bunun üzerine İbn Abbas, o adamın gömleğinin yenini tuttu, hatta omuzunu sarstı. Ardından: "Herhalde kader hakkında konuşuyorsunuz?!" dedi. Onlar: "Hayır!" deyince, İbn Abbas şöyle dedi: "Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizin kader hakkında konuştuğunuzu öğrenirsem, elim tuttuğu sürece kılıcımla size vururum."

١٦٢٧ - عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: أَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ بِرَجُلٍ مِنَ الْمُفَوَّضَةِ فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ هَذَا رَجُلٌ مِنَ الْمُفَوَّضَةِ فَقَالَ: أَدْنِهِ مِنِّي، قُلْتُ: سُبْحَانَ اللهِ، لِمَهْ أَتَقْتُلُهُ؟ قَالَ: إِي وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَدْنَيْتَهُ مِنِّي لَوَضَعْتُ يَدَيَّ فِي عُنُقِهِ، فَلَمْ أَدَعْهَا حَتَّى أَكْسَرَهَا

1627- Mücahid dedi ki: Bir keresinde İbn Abbâs'a "İbn Abbas'a, kader hakkında konuşan birini getirdiğimde: "Ey Ebû Abbas! İşte o konudan bahseden bir adam!" dedim. İbn Abbas: "Onu bana yaklaştır" dedi. "Subhanallah! Niçin? Onu öldürecek misin yoksa?" dediğimde şöyle dedi: "Evet. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onu bana yaklaştırırsan elimle boynunu tutacağım ve kırıncaya kadar da bırakmayacağım" dedi.[311]

١٦٢٨ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، قَالَ: أَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ تُكُلِّمَ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ: وَقَدْ فَعَلُوا ذَلِكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: وَاللهِ مَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

311 Bk. 1615.ci rivayet.

إِلَّا فِيهِمْ {ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر: ٤٩] أُولَئِكَ شِرَارُ هَذِهِ الأُمَّةِ، لَا تَعُودُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تَشْهَدُوا مَوْتَاهُمْ، إِنْ أَرَيْتَنِي أَحَدًا مِنْهُمْ فَقَأْتُ عَيْنَهُ بِأُصْبُعَيَّ هَاتَيْنِ

1628- Atâ bin Ebi Rabâh dedi ki: "Bir keresinde İbn Abbas'a gelip: "Bazı kimseler kader hakkında konuşuyorlar" dedim. İbn Abbas: "Bunu da mı yaptılar?" deyince: "Evet" dedim. İbn Abbas şöyle dedi: "Vallahi, şu âyet onlar hakkında nazil oldu: *"Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."* (Kamer, 48-49) Onlar, bu ümmetin şerlileridir. Onların hastalarını ziyaret etmeyin, cenaze namazlarını kılmayın. Eğer onlardan birini bana gösterirsen, şu iki parmağımla onun gözlerini çıkarırım."[312]

١٦٢٩ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَطَاوُسٌ، فِي الْمَسْجِدِ فَإِذَا نَحْنُ بِمَعْبَدٍ الْجُهَنِيِّ فَقُلْتُ: هَذَا مَعْبَدٌ الَّذِي يَقُولُ فِي الْقَدَرِ؟ فَقَالَ طَاوُسٌ: أَنْتَ الْمُفْتَرِي عَلَى اللهِ الْقَائِلُ مَا لَا تَعْلَمُ، فَقَالَ: يَكْذِبُ عَلَيَّ، قَالَ: فَدَخَلْنَا عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَخْبَرْنَاهُ بِقَوْلِهِمْ، فَقَالَ: وَيْحَكُمْ، دُلُّونِي عَلَى بَعْضِهِمْ، فَقُلْنَا: مَا أَنْتَ صَانِعٌ بِهِ؟ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَئِنْ أَخَذْتُ أَحَدَهُمْ لَأَجْعَلَنَّ يَدَيَّ فِي رَأْسِهِ ثُمَّ لَأَدُقَّنَّ عُنُقَهُ»

1629- Yahya bin Said'den; Ebû Zübeyr dedi ki: "Ben ve Tavus mescidde iken, Ma'bed el-Cühenî'yi gördük. Ben: "Şu, kader hakkında konuşan Ma'bed mi?" diye sorduğumda, Tavus ona: "Sen, bilmediğin konularda Allah'a iftira atıyorsun!" dedi. Mabed: "Bana iftira ediyorsun" diye karşılık verdi. Ardından İbn Abbas'ın yanına girip onların sözlerini naklettik. İbn Abbas: "Yazıklar olsun size! Onları bana gösterin" dedi. "Ona ne yapacaksın?" diye sorduğumuzda şöyle dedi: "Canım elinde olan Allah'a yemin olsun

312 İsnadı hasendir. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (1/205). Senedinde Mervan bin Şuca el-Cezeri vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte vehimleri bulunmaktadır." Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 948 (1/342)

Derim ki: Hadisin önceki rivayetlerde de görüldüğü üzere birçok yoldan şahidi vardır. Bu yüzden hadis o yolları da hesaba katınca sahih olmaktadır.

ki, eğer onlardan birini elime geçirirsem, elimi başına atacak ve boynunu kıracağım."[313]

١٦٣٠ - عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْقَدَرِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ كَيْفَ تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: لَا قَدَرَ؟ قَالَ: أَفِي الْقَوْمِ أَحَدٌ مِنْهُمْ؟ قُلْتُ: وَلِمَ؟ قَالَ: " آخُذُ بِرَأْسِهِ ثُمَّ أَقْرَأُ عَلَيْهِ آيَةَ كَيْتَ وَآيَةَ كَيْتَ، حَتَّى قَرَأَ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ، حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنْ يَكُونَ كُلُّ مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ شَهِدَهُ، فَكَانَ فِيمَا قَرَأَ {وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا} [الإسراء: ٤]

1630- Tavûs dedi ki: "Bir keresinde İbn Abbas'ın yanında oturuyorduk. Yanında Kaderiyye ehlinden bir adam vardı. Ben: "Ey Ebû Abbas! Kaderin olmadığını söyleyen kimse hakkında ne dersin?" diye sorduğumda: "Burada onlardan biri var mı?" diye karşılık verdi. "Niçin sordun?" dediğimde: "Başını tutacak, sonra ona âyet âyet Kur'an'ı okuyacağım. Öyle ki, kader hakkında konuşan herkesin onu görmesini isterim." Ardından: *"Biz, Kitap'ta (Tevrat'ta) İsrailoğullarına, "Yeryüzünde muhakkak iki defa bozgunculuk yapacaksınız ve büyük bir kibre kapılarak böbürleneceksiniz" diye hükmettik."* (İsra, 4) âyetini okudu.[314]

١٦٣١ - عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا} [الأنعام: ١٢٥] يَقُولُ: شَاكًّا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ، يَقُولُ: فَكَمَا لَا يَسْتَطِيعُ ابْنُ آدَمَ أَنْ يَبْلُغَ السَّمَاءَ فَكَذَلِكَ لَا يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يَدْخُلَ التَّوْحِيدُ وَالْإِيمَانُ قَلْبَهُ، حَتَّى يُدْخِلَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي قَلْبِهِ

1631- ... İkrime'den; İbn Abbâs *"Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı)*

313 Bk. 1611.ci rivayet.

314 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3372 (2/392) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 922 (2/420)

işte böyle verir." (En'am, 125) âyeti hakkında şöyle dedi: "İnsanoğlunun gökyüzüne ulaşamayacağı gibi, Allah o kimsenin kalbine koymadıkça tevhid ve imanın bu kalbe girmesi de mümkün değildir."[315]

١٦٣٢ - عَنْ أَبِي يَحْيَى، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «الزِّنَا بِقَدَرٍ، وَشُرْبُ الْخَمْرِ بِقَدَرٍ، وَالسَّرِقَةُ بِقَدَرٍ»

1632- Ebû Yahya'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Zina kaderledir. İçki içmek kaderle ve hırsızlık da kaderledir."[316]

١٦٣٣ - عَنْ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " أَخَذَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذُرِّيَّةَ آدَمَ مِنْ صُلْبِهِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ، فَقَالَ: يَا فُلَانُ اعْمَلْ كَذَا، وَيَا فُلَانُ أَمْسِكْ كَذَا، ثُمَّ قَبَضَهُ قَبْضَتَيْنِ قَبْضَةً بِيَمِينِهِ وَقَبْضَةً بِيَدِهِ الْأُخْرَى، فَقَالَ لِمَنْ بِيَمِينِهِ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ، وَقَالَ لِمَنْ فِي يَدِهِ الْأُخْرَى: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي،

1633- Said'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah, sulbünden zerreler halinde Âdem'in zürriyetini aldı ve: "Ey filan! Şöyle amel et! Ey falan! Şunu tut!" buyurdu. Sonra sağ eliyle bir avuç ve diğer eliyle de bir avuç aldı. Sağ elindekine: "Cennete girin!" buyurdu. Diğe elindekine de: "Cehenneme girin, önemsemem" buyurdu ve dediği gibi de gerçekleşti."[317]

١٦٣٤ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّاتِهِمْ) قَالَ: " خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ آدَمَ فَأَخَذَ مِيثَاقَهُ أَنَّهُ رَبُّهُ وَكَتَبَ أَجَلَهُ وَرِزْقَهُ وَمُصِيبَتَهُ، ثُمَّ أَخْرَجَ وَلَدَهُ مِنْ ظَهْرِهِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ، فَأَخَذَ مَوَاثِيقَهُمْ أَنَّهُ رَبُّهُمْ وَكَتَبَ آجَالَهُمْ وَأَرْزَاقَهُمْ وَمُصِيبَاتِهِمْ

1634- Said bin Cübeyr'den; İbn Abbas, *"Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı*

---

315 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Kesir, Tefsir (3/378). Senedinde Hafs bin Ömer el-Adeni vardır, zayıftır.

316 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1289 (1/451) – Hallal, Sünne, 897 (3/542)

317 Bk. 1614.cü rivayet.

şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti." (A'raf, 172) âyeti hakkında şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah, Âdem'i yarattı ve onun Rabbi olduğuna dair kendisinden söz aldı. Onun ecelini, rızkını ve başına gelecekleri yazdı. Sonra onun sırtından zerreler halinde evlatlarını çıkardı. Onlardan da kendisinin Rab olduğuna dair söz aldı. Onların ecellerini, rızıklarını ve başlarına gelecekleri yazdı."[318]

١٦٣٥ - حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَمْرِو بْنِ الْجَوْنِ قَالَ: «إِنَّ الْحَذَرَ لَا يُغْنِي عَنِ الْقَدَرِ»

1635- Şuca bin Velid'den; Ebû Seleme Amr bin Cevz dedi ki: "Kuşkusuz tedbir, kaderi önleyemez."[319]

١٦٣٦ - عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ قَالَ: «لَا تُجَادِلُوا الْمُكَذِّبِينَ بِالْقَدَرِ فَيَجْرِي شِرْكُهُمْ عَلَى أَيْدِيكُمْ»

1636- İkrime'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) şöyle dedi: "Kaderi yalanlayan kimselerle tartışmayın, aksi halde onların şirke düşmeleri sizin elinizle olur."[320]

١٦٣٧ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: « مَا فِي الْأَرْضِ قَوْمٌ أَبْغَض إِلَيَّ مِنْ قَوْمٍ مِنَ الْقَدَرِيَّةِ، يَأْتُونِي يُخَاصِمُونَنِي، وَذَاكَ أَنَّهُمْ أَحْسَبُ لَا يَعْلَمُونَ قُدْرَةَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ اللهُ تَعَالَى {لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ} [الأنبياء: ٢٣]

1637- Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) şöyle dedi: "Yeryüzünde Kaderiyye ehlinden daha çok nefret ettiğim bir topluluk yoktur. Onlar bana gelir ve tartışırlar. Sanırım onlar aziz ve yüce olan Allah'ın kudretini

---

318 Bk. Taberi, Tefsir (9/112)

319 Bk. Acurrî, Şeria, 490 (1/416) – Kurtubi, Tefsir (8/385). Senedinde Atâ bin Saib vardır, karıştırmıştır. Ebû Avane, ondan hem karıştırma öncesi hem de sonrası rivayette bulunmuştur. Bu yüzden ondan aktardığı hadisler metruktür.

320 İsnadı zayıftır. Senedinde Ebû Sabbah Gafur bin Said el-Vasıti vardır. Yahya dedi ki: "Hadisi bir şey değildir."

bilmiyorlar. Oysa Allah şöyle buyurur: *"O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar."* (Enbiya, 23) [321]

١٦٣٨ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، {يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى} [طه: ٧] قَالَ: " {السِّرَّ} [طه: ٧]: مَا أَسَرَّ فِي نَفْسِهِ، {وَأَخْفَى} [طه: ٧]: مَا لَمْ يَكُنْ وَهُوَ كَائِنٌ

1638- Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs, *"Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da."* (Taha, 7) âyeti hakkında: "Gizli, Allah'ın zâtında gizlediğidir. Daha gizli olan ise, olmamış ancak olacak olan şeydir" dedi."[322]

١٦٣٩ - عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " كَلَامُ الْقَدَرِيَّةِ كُفْرٌ، وَكَلَامُ الْحَرُورِيَّةِ ضَلَالَةٌ، وَكَلَامُ الشِّيعَةِ هَلَكَةٌ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ: وَلَا أَعْرِفُ الْحَقَّ أَوْ لَا أَعْلَمُ الْحَقَّ إِلَّا فِي كَلَامِ قَوْمٍ أَلْجَئُوا مَا غَابَ عَنْهُمْ مِنَ الْأُمُورِ إِلَى اللَّهِ، وَفَوَّضُوا أُمُورَهُمْ إِلَى اللَّهِ، وَعَلِمُوا أَنَّ كُلًّا بِقَضَاءِ اللَّهِ وَقَدَرِهِ

1639/A- ... Atâ dedi ki: İbn Abbâs'ı şöyle derken işittim: "Kaderiyye'nin sözleri küfür, Harûriyye'nin (Haricilerin) sözleri dalâlet ve Şia'nın sözleri helâk nedenidir." Abdullah bin Abbas şöyle dedi: "Bilmedikleri konularda Allah'a sığınan kimselerin sözlerinden daha doğrusunu bilmiyorum. Onlar, işlerini Allah'a bırakır ve her şeyin, Allah'ın kazası ve takdiriyle olduğunu bilirler."[323]

١٦٣٩ - عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ حَتَّى وَضْعُكَ يَدَكَ عَلَى خَدِّكَ»

---

321 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 912 (2/417). Senedinde Atâ bin Saib vardır, sonradan karıştırmıştır. Mizzi, Tehzibu'l Kemal'de şöyle demiştir: "Ebû Avane, Ata'dan hem sahih hem de karıştırdığı dönemde işitmiştir. Onun hadisi ile hüccet getirilmez."

322 Bk. Taberi, Tefsir (16/139)

323 İsnadı zayıftır. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1165 (1/415), 1281 (1/451) – İbn Hacer, Tehzib (6/340). Abdülmecid bin Abdülaziz yoluyla bu şekile... Darekutni dedi ki: "Abdülmecid zayıftır."

Derim ki: Senetteki diğer raviler sikadır.

1639/B- İbrahim bin Muhammed bin Ali'den; Ali bin Abdullah bin Abbâs dedi ki: "Her şey bir kaderle belirlenmiştir; hatta elini yanağının üstüne koyman bile."[324]

١٦٤٠ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: «الْعَجْزُ وَالْكَيْسُ بِقَدَرٍ»

1640- İbn Tavûs'tan; o babasından; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Âcizlik ve tembellik de bir kaderledir."[325]

١٦٤١ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " مَا تَكَلَّمَ أَحَدٌ فِي الْقَدَرِ إِلَّا خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ

1641/A- ... Said bin Cübeyr'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Kader hakkında (ileri-geri) konuşan, mutlaka iman dairesinden çıkar."

١٦٤١ - عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَرَأَ: {وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ} [الأنبياء: ٩٥] قَالَ: " وَجَبَ عَلَيْهِمْ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ، لَا يَرْجِعُ مِنْهُمْ رَاجِعٌ وَلَا يَتُوبُ مِنْهُمْ تَائِبٌ

1641/B- ... İkrime'den; İbn Abbâs *"Helâk ettiğimiz bir memleket halkının bize dönmemeleri imkânsızdır."* (Enbiya, 95) âyeti hakkında şöyle dedi: "Onların dönmeyeceğine hükmedilmiştir. Onlardan hiç kimse dönmeyeceği gibi, içlerinden hiç kimse de tevbe etmeyecektir."[326]

---

324 İsnadı hasendir. Bk. Hallal, Sünne, 916 (3/548) - Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/47) - Buhari, Tarih-i Kebir (1/318) - Acurrî, Şeria, 485 (1/414)

325 Bk. 1617.ci rivayet.

326 İsnadı hasendir. Bk. Hallal, Sünne, 918 (3/549) - Makdisi, Muhtara, 163 (10/166) - Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1131 (1/407) - Acurrî, Şeria, 486 (1/414)

ABDULLAH BİN AMR VE İBN ÖMER'DEN (R.ANHUMÂ) RİVAYET EDİLENLER;

١٦٤٢ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: «مَنْ كَانَ يَزْعُمُ أَنَّ مَعَ اللَّهِ قَاضِيًا أَوْ رَازِقًا أَوْ يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ ضَرًّا أَوْ نَفْعًا، فَأَخْرَسَ اللَّهُ لِسَانَهُ، وَجَعَلَ صَلَوَاتِهِ هَبَاءً، وَقَطَّعَ بِهِ الْأَسْبَابَ، وَأَكَبَّهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي النَّارِ» وَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ وَأَخَذَ مِنْهُمُ الْمِيثَاقَ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ»

1642- ... Evzaî'den; Abdullah bin Amr bin Âs (r.a.) dedi ki: "Her kim Allah ile birlikte kazayı takdir eden, rızık veren herhangi bir kimseye zarar ya da fayda sağlayabilen birinin var olduğunu iddia ederse, Allah onu susturur ve namazlarını boşa çıkarır. Bütün çareleri tükenir ve onu yüzüstü cehenneme atar. Aziz ve yüce olan Allah, mahlûkatı yarattı ve onlardan söz aldı. O sırada arşı da su üstünde idi."[327]

١٦٤٣ - حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: " مَنْ زَعَمَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ خَالِقًا أَوْ رَازِقًا أَوْ قَاضِيًا أَوْ يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ ضَرًّا أَوْ نَفْعًا، فَأَخْرَسَ اللَّهُ لِسَانَهُ، وَجَعَلَ صَلَاتَهُ وَصِيَامَهُ هَبَاءً، وَقَطَّعَ بِهِ الْأَسْبَابَ، وَأَكَبَّهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي النَّارِ

1643- Salim bin Abdullah'tan; İbn Ömer (r.anhumâ) dedi ki: "Kim Allah ile birlikte bir yaratıcı, rızık veren, takdir eden veya kendisi için zarar ya da fayda veren biri olduğunu iddia ederse, Allah onu susturur, namaz ve oruçlarını boşa çıkarır. Onun bütün çareleri tükenir ve Allah onu yüzüstü cehenneme atar."[328]

١٦٤٤ - حَدَّثَنِي مَعْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ لَقِيَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، قَالَ: قُلْتُ: مَا تَقُولُ فِي النَّاسِ؟ قَالَ: يَعْمَلُونَ لِمَا خُلِقُوا لَهُ، قَالَ: وَكَيْفَ ذَاكَ، قَالَ: لَا يَسْتَطِيعُونَ إِلَّا ذَاكَ، كُتِبَ عَلَيْهِمْ رُقِعَ رُقِعَ، إِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ وَإِنْ شَرًّا فَشَرٌّ

327 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 957 (2/432). İsnadında Müemmil vardır.
328 Bir önceki rivayete bakınız.

1644- Ma'n bin Abdurrahman bin Su've, babası yoluyla dedesinden rivayet ettiğine göre o, Abdullah bin Amr (r.a.) ile karşılaştı."İnsanlar hakkında ne dersin?" diye sorunca: "Onlar, yaratılmış oldukları şey için amel ediyorlar" dedi. "Bu nasıl olur?" diye sorunca: "Bunun dışında bir şey yapamazlar. Onların amel defterleri yazıldı. Eğer hayırlı ise hayırlı, kötü ise kötüdür" dedi.[329]

١٦٤٥ - عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، أَنَّ أَبَا بَكْرِ بْنَ الْمُنْكَدِرِ، بَلَغَهُ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرٍو، كَانَ يَقُولُ: " إِنَّ أَوَّلَ مَا يُكْفَأُ الدِّينُ كَمَا يُكْفَأُ الْإِنَاءُ، قَوْلُ النَّاسِ فِي الْقَدَرِ

1645- Yahya bin Said'den; İbn Münkedir'e Abullah bin Amr'ın (r.a.) şöyle dediği ulaşmıştır: "Bir kabın ters çevrilip döküldüğü gibi dinden de ilk ters çevrilen, insanların kader hakkındaki sözleridir."[330]

١٦٤٦ - أَنَّ مَحْمُودَ بْنَ الرَّبِيعِ، أَخْبَرَهُ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ، قَالَ: طُفْتُ مَعَهُ يَوْمًا فِي السُّوقِ، ثُمَّ دَخَلَ بَيْتَهُ فَاسْتَلْقَى عَلَى فِرَاشِهِ، ثُمَّ سَجَّى ثَوْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ ثُمَّ بَكَى حَتَّى سَمِعْتُ نَشِيجًا، ثُمَّ قَالَ: لِيَبْكِ الْغَرِيبُ، لَا يَبْعَدُ الْإِسْلَامُ مِنْ أَهْلِهِ، قُلْتُ: وَمَاذَا تَخَوَّفُ عَلَيْهِمْ؟ قَالَ: أَتَخَوَّفُ عَلَيْهِمُ الشِّرْكَ وَشَهْوَةً خَفِيَّةً، قَالَ: قُلْتُ: أَتَخَافُ عَلَيْهِمُ الشِّرْكَ وَقَدْ عَرَفُوا اللَّهَ وَدَخَلُوا فِي الْإِسْلَامِ؟ قَالَ: فَدَفَعَ بِكَفِّهِ فِي صَدْرِي ثُمَّ قَالَ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ مَحْمُودُ، مَا تَرَى الشِّرْكَ إِلَّا أَنْ تَجْعَلَ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ؟ وَمَا يَعْنِي بِذَلِكَ إِلَّا أَهْلَ الْقَدَرِ

1646- Mahmud bin Rebi dedi ki: Bir gün Şeddad bin Evs'le birlikte çarşıda gezdik. Sonra evine girip kendini sırt üstü yatağa attı ve yüzüne örtüsünü çekti. Sonra ağlamaya başladı. Öyle ki hıçkırıklarını duymuştum. Sonra şöyle dedi: "Garipler ağlasın! Ehlinden İslâm uzaklaşmasın!" Kendisine şöyle dedim:

---

329 İsnadı zayıftır. Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (17/143). Senedinde Abdurrahman bin Sa'de vardır, zayıftır.

330 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35930 (7/265) – İbn Adiy, Kamil (4/344)

Şeyh dedi ki: "Senedindeki Abbad bin Cüveyriye'nin Evzai'den yaptığı rivayetlerde zayıf olup olmadığı belli değildir."

— Onlar adına neyden endişe ediyorsun?

— Onlar adına şirkten ve gizli bir şehvetten endişe ediyorum.

— Allah'ı tanımış ve İslâm'a girmişlerden onlar adına şirkten mi korkuyorsun?

Ben bunu söyleyince eliyle göğsümden itiverdi. Sonra şöyle dedi: "Anan seni kaybetsin, ey Mahmud! Şirkin ancak Allah'la beraber başka bir ilah kılmak olduğunu mu sanıyorsun?" Şeddad bu sözleriyle ancak kader ehlini kastediyordu.

١٦٤٧ - حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ الْكُلَيْبِيُّ عَبَّادُ بْنُ صُهَيْبٍ قَالَ: لَقِيتُ شَخْصًا بِقَصْرِ أَوْسٍ وَهُوَ يَزْحَفُ مِنَ الْكِبَرِ، وَقَدْ عَرَفْتُهُ وَعَرَفْتُ اسْمَهُ قَبْلَ ذَلِكَ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: «لَوْ أَنَّ رَجُلًا صَامَ النَّهَارَ وَقَامَ اللَّيْلَ ثُمَّ كَذَّبَ بِشَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ، لَأَكَبَّهُ اللَّهُ فِي جَهَنَّمَ، رَأْسُهُ أَسْفَلُهُ»

1648- Ebû Bekir el-Kelbi Abbad bin Suheyb bana şunu anlattı: "Evs köşkünde bir adamla karşılaştım. Yaşlılıktan dolayı yerde sürünüyordu. Onu tanımıştım. Daha önce ismini duymuştum. Onun şöyle dediğini işittim: "Ebû Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir kimse gündüz oruç tutup geceleri namaz kılsa, ardından kaderden bir şeyi yalanlasa, Allah onu başüstü cehenneme atar."

١٦٤٨ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْكَلْبِيُّ، قَالَ: رَأَيْتُ شَيْخًا يَزْحَفُ عِنْدَ قَصْرِ أَوْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: " لَوْ أَنَّ رَجُلًا صَامَ النَّهَارَ وَقَامَ اللَّيْلَ ثُمَّ كَذَّبَ بِشَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ، لَأَكَبَّهُ اللَّهُ فِي جَهَنَّمَ، رَأْسُهُ أَسْفَلَهُ

1648- Ebû Bekir el-Kelbi şunu anlattı: "Evs köşkünde sürünmekte olan bir ihtiyar gördüm. İhtiyar şöyle dedi: "Ebû Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir kimse gündüz oruç tutup geceleri namaz kılsa, ardından kaderden bir şeyi yalanlasa, Allah onu başının üstünde cehenneme atar."

١٦٤٩ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْكَلْبِيُّ، قَالَ: رَأَيْتُ شَيْخًا يَزْحَفُ عِنْدَ قَصْرِ أَوْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: «لَوْ أَنَّ عَبْدًا قَامَ اللَّيْلَ

وَصَامَ النَّهَارَ، ثُمَّ كَذَّبَ بِشَيْءٍ مِنْ قَدَرِ اللهِ، لَأَكَبَّهُ اللهُ فِي النَّارِ، أَسْفَلَهُ أَعْلَاهُ» قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ أَبِي سَعِيدٍ؟ قَالَ: أَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ أَبِي سَعِيدٍ

1649- ... Ebû Bekir el-Kelbi şunu anlattı: "Evs köşkünde sürünmekte olan bir ihtiyar gördüm. İhtiyar şöyle dedi: "Ebû Said el-Hudrî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir kimse gece namaz kılıp gündüz oruç tutsa, ardından kaderden bir şeyi yalanlasa, Allah onu başüstü cehenneme atar." Ona: "Bunu Ebû Said'den mi işittin?" diye sorduğumda: "Ben bunu Ebû Said'den işittim" dedi."[331]

١٦٥٠ - عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ، قَالَ: " خَمَّرَ اللهُ طِينَةَ آدَمَ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ جَمَعَهُ بِيَدِهِ، وَأَشَارَ حَمَّادٌ بِيَدِهِ، فَخَرَّ طَيِّبُهُ بِيَمِينِهِ وَخَبِيثُهُ بِشِمَالِهِ قَالَ: هَكَذَا، وَمَسَحَ حَمَّادٌ إِحْدَى يَدَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى، وَكَذَلِكَ فَعَلَ الْحَجَّاجُ، قَالَ: فَمِنْ ثَمَّ خَرَجَ الطَّيِّبُ مِنَ الْخَبِيثِ، وَالْخَبِيثُ مِنَ الطَّيِّبِ

1650- Ebû Osman en-Nehdi'den; Selman el-Farisi dedi ki: "Allah, Âdem'in çamurunu kırk gün mayaladı, sonra onu eliyle bir araya getirdi. (Hammad, eliyle işaret etti.) Ardından sağ eliyle iyisini ve sol eliyle de kötüsünü yere bıraktı. (Bunu söylerken Hammad, bir elini diğerine sürttü. Haccac da aynısını yaptı.) Sonra kötüden iyiyi ve iyiden de kötüyü çıkardı."[332-333]

331 Bu ve önceki iki rivayetin isnadı zayıftır. Senedinde Abbad bin Suheyb vardır. İbn Ebi Hatim dedi ki: "Ebû Bekir el-Küleybi, Abbad bin Suheyb değildir. Babama ondan sordum, dedi ki: Tanınmıyor." Bk. Cerh ve Tadil (9/345)

332 Bu, Allah Teâlâ'nın Âl-i İmran Sûresi, 42. Âyette geçen "Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden ölüyü çıkarırsın" kavlinin manalarından biridir. Gerçi âyetin başka manaları da vardır. Bk. Taberi, Tefsir (3/225). Allah Teâlâ Kur'ân'da Müslümanları diriler, kâfirleri de ölüler olarak isimlendirmiştir. Şöyle buyurur: "O ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır. Diri olanları uyarması ve (azap) sözün(ün) kâfirler aleyhinde hak olması için..." (Yasin, 70). Bu âyette "Diri olanlar" ile kastedilen müminlerdir. Buna "Sen ancak Zikire (Kur'ân'a) uyan ve görmediği halde Rahman'dan korkanları uyarabilirsin." (Yasin, 11) âyeti delildir. O halde bu hadis ışığında bakıldığında "Ölüden diriyi çıkarır, diriden ölüyü çıkarır" mealinde olan âyetlerin bir manası da kâfirden Müslüman'ı, Müslüman'dan kâfiri var eder demektir. Bizim dilimizde meşhur olan "Âlimden zalim, zalimden âlim çıkar" atasözünün manası da buna benzemektedir. (Çev.)

333 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Acurrî, Şeria, Polen Yay. 431.ci rivayet - İbn Cerir et-Taberi, Tefsir (3/225) – Beyhakî, Esma ve Sıfat (2/59). Beyhakî dedi ki: "Bu mevkuftur. Selman bu gibi rivayetleri Müslüman olmadan önce kitap ehlinden almıştır."

١٦٥١ - عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: «لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ اللهُ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللهَ تَعَالَى فَيَغْفِرُ لَهُمْ»

1651- Ebû Osman'dan; Selman dedi ki: "Eğer günah işlemeyecek olsaydınız, Allah günah işledikten sonra kendisinden bağışlanma dileyen bir topluluk yaratır ve onları bağışlardı."[334]

١٦٥٢ - حَدَّثَنَا أَبُو نَعَامَةَ السَّعْدِيُّ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، فَحَمِدْنَا اللهَ وَكَبَّرْنَاهُ وَدَعَوْنَاهُ، فَقُلْتُ: لَأَنَا بِأَوَّلِ هَذَا الْأَمْرِ أَشَدُّ فَرَحًا مِنِّي بِآخِرِهِ، فَقَالَ سَلْمَانُ: «ثَبَّتَكَ اللهُ، إِنَّ اللهَ لَمَّا خَلَقَ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ وَأَخْرَجَ مِنْ ظَهْرِهِ مَا هُوَ ذَارٌّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَخَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى، وَالشِّقْوَةَ وَالسَّعَادَةَ، وَالْأَرْزَاقَ وَالْآجَالَ وَالْأَلْوَانَ، فَمَنْ عَلِمَ السَّعَادَةَ فَعَلَ الْخَيْرَ وَمَجَالِسَ الْخَيْرِ، وَمَنْ عَلِمَ الشَّقَاءَ، فَعَلَ الشَّرَّ وَمَجَالِسَ الشَّرِّ»

1652- ... Ebû Neâme es-Sa'di dedi ki: "Ebû Osman en-Nehdî'nin yanındaydık. Allah'a hamd ettik, tekbir getirdik ve dua ettik. Ben: "Benim bu işin baş tarafıyla sevinmem, sonrasına olan sevinmemden daha fazladır" dedim. Bunun üzerine Selman şöyle dedi: "Allah sana sebat versin. Allah, Âdem'i yarattıktan sonra sırtını sıvazladı. Onun sırtından kıyamet gününe kadar yaratacaklarının hepsini çıkardı. Erkeği, dişiyi, bedbahtlığı, saadeti, rızıkları, ecelleri, renkleri hep yarattı. Saadet yolunu bilip izleyen, hayır işler yapar ve hayır meclislerinde oturup kalkar. Bedbahtlığı bilen kimse de şer işler ve şer meclislerinde oturup kalkar."[335]

١٦٥٣ - عَنْ أَبِي الْحَجَّاجِ رَجُلٍ مِنَ الْأَزْدِ، قَالَ: سَأَلْتُ سَلْمَانَ: كَيْفَ الْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ؟ قَالَ: أَنْ يَعْلَمَ الرَّجُلُ مِنْ قِبَلِ نَفْسِهِ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، فَذَاكَ الْإِيمَانُ بِالْقَدَرِ

334 Sahihtir. Bk. İbn Mübarek, Zühd, 1049 (1/370). Mürseldir. Hasan-ı Basri'nin Mürsel rivayetleri zayıftır.
Derim ki: Ne var ki hadis, sahihte Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Bk. Müslim, Sahih, 2749 (4/2106). Ayrıca bk. Buhari, Tarih-i Kebir (3/456)

335 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 469 (1/405) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1241 (1/437)

1653- Ezd kabilesinden biri olan Ebû'l Haccac dedi ki: "Selman'a: "Ey Ebû Abdullah! Kadere iman nasıl olur?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Kişinin başına gelmesi takdir edilen bir şeyin şaşmadan mutlak bir şekilde başına geleceğine ve başına gelmesi takdir edilmeyen bir şeyin de asla başına gelmeyeceğini bilmesidir. İşte kadere iman budur."[336]

١٦٥٤ - عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، قَالَ: بَعَثَ سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ أَبَا الدَّرْدَاءِ لِيَخْطُبَ عَلَيْهِ امْرَأَةً فَقَالُوا: أَمَّا سَلْمَانُ فَلَا نُزَوِّجُهُ، وَلَكِنَّا نُزَوِّجُكَ أَنْتَ إِنْ شِئْتَ، فَتَزَوَّجَهَا أَبُو الدَّرْدَاءِ، ثُمَّ جَاءَ سَلْمَانَ، فَقَالَ لَهُ: إِنِّي لَأَسْتَحِيي مِنْكَ، أَنْتَ بَعَثْتَنِي أَخْطُبُ عَلَيْكَ امْرَأَةً فَتَزَوَّجْتُهَا، فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ: أَنَا أَجْدَرُ أَنْ أَسْتَحِيِيَ مِنْكَ حِينَ أَخْطُبُ امْرَأَةً قَضَاهَا اللَّهُ لَكَ

1654- ... Sabit el-Bünani dedi ki: "Selman-ı Farisî, kendisi adına bir kadına dünürcü olması için Ebû Derdâ'yı gönderdi. Dünürcü gittiği kimseler: "Selman'a gelince, onu kızımızla evlendirmeyiz. Ancak eğer dilersen seninle evlendiririz" dediler. Bunun üzerine Ebû Derdâ evlendi, sonra Selman'ın yanına geldi. Ebû Derdâ: "Senden utanıyorum. Sen beni, senin için dünürcü olmak üzere gönderdin, onlar ise beni onunla evlendirdiler" deyince, Selman ona: "Allah'ın sana takdir etmiş olduğu bir kadına dünürcü olman için seni göndermiş olmaktan dolayı, asıl ben senden utanıyorum" dedi.[337]

١٦٥٥ - عَنْ ثَابِتٍ، أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءِ، قَالَ: " أَيْ رَبِّ لَأَزْنِيَنَّ، أَيْ رَبِّ لَأَسْرِقَنَّ، أَيْ رَبِّ لَأَكْفُرَنَّ

1655- Sabit'in rivayet ettiğine göre Ebû Derdâ (r.a.): "Rabbim! Zina edebilirim. Rabbim, hırsızlık yapabilirim. Rabbim, küfre düşebilirim" derdi."[338]

---

336 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20083 (11/118)

337 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 6050 (6/216) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/200). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (4/275) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir, ravileri sikadır. Ne var ki Sabit, Ebû Derdâ'dan işitmemiştir."
Derim ki: Buna göre isnat munkatıdır.

338 Bu söz, Ebû'd-Derdâ'nın bu günahlara düşme konusundaki korkusunu ifade etmektedir. Çünkü o, kendisi için takdir edilen kaderi bilmemektedir. Ebû Hureyre'nin ileride gelecek olan rivayeti de buna işaret etmektedir.

١٦٥٦ - عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ، قَالَ: قِيلَ لِأَبِي الدَّرْدَاءِ: مَا بَالُ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ يَكُونُ فِي مِثْلِ حَالِهِ أَعْبَدَ مِنَ الشَّابِّ، يَصُومُ وَيُصَلِّي، وَالشَّابُّ مِثْلُ نِيَّتِهِ لَا يُطِيقُ أَنْ يَبْلُغَ عَمَلَهُ؟ قَالَ: مَا تَدْرُونَ مَا هَذَا؟ قَالُوا: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: " إِنَّهُ يَعْمَلُ كُلُّ إِنْسَانٍ عَلَى قَدْرِ مَنْزِلَتِهِ فِي الْجَنَّةِ

1656- Davud bin Ebi Hind'den; Ebû Derdâ'ya: "Bir delikanlıdan daha çok ibadet eden, oruç tutup namaz kılan bir ihtiyarın durumu ile onun ameline ulaşma gücü olmadığı halde bu niyeti taşıyan gencin durumu nedir?" diye sorulunca: "Siz bunu bilemezsiniz" dedi. Onlar: "Bunun cevabı nedir?" diye sorunca: "Her insan, cennetteki derecesi ölçüsünde amelde bulunur" cevabını verdi.[339]

١٦٥٧ - عَنْ أَبِي غَالِبٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: " مَا آدَمِيٌّ إِلَّا وَمَعَهُ مَلَكَانِ، مَلَكٌ يَكْتُبُ عَمَلَهُ، وَمَلَكٌ يَقِيهِ مَا لَمْ يُقَدَّرْ لَهُ

1657- ... Ebû Ğalib'ten; Ebû Umame dedi ki: "Her insanın yanında iki melek vardır; bir melek onun amelini yazarken, diğer melek onun için takdir edilmeyen şeylerden onu korur."[340]

١٦٥٨ - عَنْ أَبِي عَطَّافٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، كَانَ يَقُولُ: " أَيْ رَبِّ لَأَسْرِقَنَّ وَلَأَزْنِيَنَّ، فَقِيلَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، أَتَخَافُ؟ قَالَ: آمَنْتُ بِمُحَرِّفِ الْقُلُوبِ

1658- Ebû Attaf'tan; Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Rabbim! Hırsızlık yapıp zina edebilirim" deyince, ona: "Ey Ebû Hureyre! Kendinden mi korkuyorsun?!" denildi. Ebû Hureyre: "Ben, kalpleri yoğuran Allah'a iman ettim" dedi.[341]

---

339 İsnadı zayıftır. Davud bin Ebi Hind, önceleri sika olmakla birlikte sonraları vehmetmiştir. Ayrıca Ebû Derdâ'ya yetişmemiştir.

340 İsnadı hasendir. Senedindeki Ebû Galib el-Basri saduk olmakla birlikte hata ederdi. Bununla birlikte hasen bir inatla Ali'den şahidi vardır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 874 (2/402)

341 Ebû Attaf: İbn Hibban, kendisini Sikat'ta (5/588) zikretmiştir.

١٦٥٩ - عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: " إِنَّ اللهَ هُوَ الْهَادِي وَالْفَاتِنُ

1659- ... Amr bin Dinar dedi ki: Abdullah bin Zübeyr'in, hutbesinde şöyle dediğini işittim: "Kuşkusuz hidayete ulaştıran ve fitneye düşüren Allah'tır."[342]

١٦٦٠ - عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ قِيلَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ: الشَّقِيُّ مَن شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ، فَمَا هُوَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: فَقَالَ: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَهْلَكَ قَوْمًا فَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ، وَأَهْلَكَ قَوْمًا بِالرِّيحِ، فَجَعَلَ النَّكَالَ بِأُولَئِكَ، وَجَعَلَ الْمَوْعِظَةَ لِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

1660- ... Avn bin Abdullah, babasından rivayet ettiğine göre Abdullah bin Mes'ud'a: "Bedbaht kimse, annesinin karnında iken bedbaht olandır. Mutlu kimse ise başkası ile kendisine öğüt verilendir. Bu ne demektir, ey Ebû Abdurrahman?" diye sorulunca şöyle dedi: "Sen, aziz ve yüce olan Allah'ın bir kavmi helâk edip onları maymun ve domuza çevirdiğini; başka bir kavmi de rüzgârla helâk edip onlara verilen cezayı ümmet-i Muhammed (s.a.v.) için bir öğüt kıldığını görmedin mi?"[343]

١٦٦١ - سَمِعَ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، {وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا} [الكهف: ٨٢] قَالَ: " كَانَ لَوْحٍ مِنْ ذَهَبٍ شِبْرٌ فِي شِبْرٍ، مكْتُوبٌ فِيهِ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، عَجَبًا لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْمَوْتِ كَيْفَ يَفْرَحُ، وَعَجَبًا لمن يُؤْمِن بِالْقَدَرِ كَيْفَ يَحْزَنُ، وَعَجَبًا لِمَنْ قَدْ رَأَى الدُّنْيَا وَتَقَلُّبَهَا بِأَهْلِهَا كَيْف يطْمَئِنُّ إِلَيْهَا، وَيَنْبَغِي لِلَّذِي عَقَلَ عَنِ اللهِ أَمْرَهُ أَنْ لَا يَسْتَبْطِئَ اللهَ فِي رِزْقِهِ وَلَا يَتَّهِمَهُ فِي قَضَائِهِ

342 İsnadı sahihtir. Bk. Malik, Muvatta, 1596 (2/900) – İbn Vehb, Kader, 46 (1/167) – İbn Abdilberr, Temhid (6/64)

343 Bk. 1421, 1424.cü rivayetler.

1661- Vehb bin Münebbih dedi ki: İbn Abbas'a, "*...altında da onlara ait bir define vardı.*" (Kehf, 82) âyetini sorduğumda şöyle dedi: "Altından bir levha içinde bir karış boyutunda şu yazı yazar: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. O tektir, ortağı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür. Ölümden emin olana şaşarım, nasıl mutlu olabilir? Kadere iman eden kimse nasıl üzülür, şaşarım. Dünyanın içindeki insanlarla birlikte nasıl altüst olduğunu gören nasıl huzurlu olabilir, şaşarım. Allah'ı bilen kimsenin, rızkı konusunda Allah'ın kendisine rızkını geciktirmeyeceğini bilmesi ve hükmü konusunda O'nu itham etmemesi gerekir."[344]

١٦٦٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِي، قَالَ لِأَبِي مُوسَى: وَدِدْتُ أَنِّي وَجَدْتُ مَنْ أُخَاصِمُ إِلَيْهِ رَبِّي، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: أَنَا، فَقَالَ عَمْرٌو: فَقَدَّرَ عَلَيَّ شَيْئًا وَيُعَذِّبْنِي عَلَيْهِ؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى: نَعَمْ قَالَ: لِمَ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ لَا يَظْلِمُكَ قَالَ: صَدَقْتَ

1662- Abdurrezzak'tan; Ma'mer dedi ki: Bana ulaştığına göre Amr bin Âs (r.a.) şöyle dedi: Ebû Musa'ya: "Rabbim konusunda kendisiyle tartışacağım birisinin olmasını isterdim" deyince, Ebû Musa: "Ben varım" dedi. Amr: "Allah, hakkımda bir şeyi takdir edip sonra bana azap mı edecek?" deyince, Ebû Musa: "Evet" dedi. "Peki, niçin?" diye sorunca: "Çünkü O, sana zulmetmez" dedi. Bunun üzerine Amr: "Doğru söyledin" dedi.[345]

١٦٦٣ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: أَدْرَكْتُ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُونَ: كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ حَتَّى الْعَجْزُ وَالْكَيْسُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ»

---

344 İsnadı münkerdir. Bk. Beyhaki, Zühd, 544 (2/214) – Zehebî, Mizan (1/121). Senedinde Übeyn bin Süfyan vardır. Darekutni dedi ki: "Metruktür." Ayrıca bk. İbn Adiy, Kamil (1/393)

345 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20097 (11/124) – Beyhaki, İtikad (1/149) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 927 (2/422). Senedindeki Ma'mer, Amr'dan rivayet etmemiştir. İkisi arasında inkıta (kopukluk) vardır.

1663- Amr bin Müslim'den; Tavûs el-Yemani dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından: "Her şey bir takdir iledir; hatta acizlik ve tembellik bile" diyen insanlara yetiştim. Abdullah bin Ömer'in bana anlattığına göre o, Rasûlullah'ı (s.a.v.): *"Her şey bir kaderledir"* buyururken işitti.[346]

١٦٦٤ - عَنْ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَاوُسٍ الْيَمَانِيِّ، قَالَ: أَدْرَكْتُ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُونَ: كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ وَسَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ حَتَّى الْعَجْزُ وَالْكَيْسُ»

1664- Amr bin Müslim'den; Tavûs el-Yemani dedi ki: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından: "Her şey bir takdir iledir" diyen kimselere yetiştim. Abdullah bin Ömer'in de şöyle dediğini işittim: "Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Her şey bir kaderledir; hatta acizlik ve tembellik bile."*[347]

Dokuzuncu bölüm burada sonra erdi. Bunu onuncu bölüm izleyecektir inşallah.

346 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2655 (4/2045).

347 Bir önceki rivayete bakınız.

ONUNCU BÖLÜM

- **Kadere İmân ve Onu Tasdik Etme Konusunda Tabiînden Rivayet Edilenler**
- **Ömer Bin Abdülaziz'in (r.h) Kader Konusundaki Görüşü ve Kaderiyye Hakkındaki Tutumu**
- **Kader Konusunda Fakîhlerden Nakledilenler ve Onların Bu Konudaki Görüşleri**

KADERE İMÂN VE ONU TASDİK ETME KONUSUNDA TABİİNDEN RİVAYET EDİLENLER

Allah size rahmet etsin! Bilin ki Kaderiyye, Allah'ın kazasını ve kaderini inkâr etmiş, O'nun ilmini ve dilemesini reddetmiştir. Onların ne ortaya attıkları bu düşüncede ve ne de söyledikleri yalanlarda inandıkları bir kitap, tâbi oldukları bir peygamber, izledikleri bir âlim yoktur. Onlar sadece hevâlarından kaynaklı birtakım sözleri dile getiriyor, bid'atler ortaya atıyorlar. Onların hüccetleri çürüktür; onlara gazap ve şiddetli bir azap vardır. Onlar, Allah'ı yaratıklarına benzetiyor, Allah'a karşı örnekler veriyor ve Allah'ın hükümlerini kendi hükümleriyle, Allah'ın dilemesini kendi dilemeleriyle karşılaştırıyorlar. Belki de onlardan birine, "Bu pis ve necis yolda kendisini kabul ettiğin önderin kimdir?" diye sorulacak olsa, bu konudaki önderinin Hasan-ı Basri (rahimehullâh) olduğunu iddia edecektir. Çirkin küfrüne ve zındıklığına, müslümanların imamlarından, efendilerinden ve âlimlerinden birine dil uzatmayı ekleyecektir. Bid'atının güzel görülmesi için kendisiyle çekişen kimselere karşı ona iftira edip günah ve düşmanlıkla suçlayacaktır. Ben, kader konusunda Hasan'ın (rahimehullâh) sözlerini ve onun Kaderiyye'ye verdiği cevapları zikredeceğim. Böylelikle Allah onların gözlerini kızdırıp, kulak veren kimselere Allah'ın izniyle onların yalanlarının çirkinliğini gösterecektir. Başarı Allah'tandır.

١٦٦٥ - ... عَنْ حُمَيْدٍ، قَالَ: كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: " لَأَنْ أَسْقُطَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ أَحَبُّ لِي مِنْ أَنْ أَقُولَ: «إِنَّ الْأَمْرَ فِي يَدَيَّ أَصْنَعُ بِهِ مَا شِئْتُ»

1665- ... Humeyd'den; Hasan-ı Basrî şöyle derdi: "Benim için gökyüzünden yere düşmek, işin benim elimde olup dilediğimi yapabileceğimi söylemenden daha hoş gelir."[348]

---

348 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4617 (1/1979)

١٦٦٦ - عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «مَنْ كَذَبَ بِالْقَدَرِ فَقَدْ كَذَبَ بِالْقُرْآنِ»

1666- Katâde'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Kim kaderi yalanlarsa, Kur'an'ı yalanlamış olur."[349]

١٦٦٧ - عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، أَنَّ الْحَسَنَ، قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: " خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ

1667- ... Halid el-Hazzâ'dan; Hasan-ı Basrî "*...zaten O insanları buna uygun yaratmıştır.*" (Hud, 119) âyeti hakkında: "Allah şu insanları cehennem ve şu insanları da cennet için yaratmıştır" dedi."[350-351]

١٦٦٨ - أَخْبَرَنَا مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ الْحَسَنِ فَقَالَ لِي رَجُلٌ إِلَى جَنْبِهِ: سَلْهُ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا} [الحديد: ٢٢] فَسَأَلْتُهُ عَنْهَا فَقَالَ: وَمَنْ يَشُكُّ فِي هَذَا، مَا مِنْ مُصِيبَةٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُبْرَأَ النَّسَمَةُ

1668- Mansur bin Abdurrahman dedi ki: "Hasan'ın yanındaydım. Yanımdaki bir adam bana: "Hasan'a, "*Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın.*" (Hadid, 22) âyetini sor" dedi. Hasan'a bu âyeti sorduğumda şöyle dedi: "Kim bu konudan şüphe eder ki? Gök ile yer arasında meydana gelecek her musibet, mutlaka canların yaratılmasından önce bir kitapta yazılıdır" dedi.[352]

---

349 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 509 (1/424) – Abdurrezzak, Musannef, 20085 (11/119) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1254 (1/441)
350 Yani cennetlikleri cennet, cehennemlikleri de cehennem için yarattı. (Çev.)
351 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (12/143) – Ebû Davud, Sünne, 4615 (4/1978) – Acurrî. Şeria, 499 (1/421)
352 Bk. Taberi, Tefsir (27/234)

١٦٦٩ - أَخْبَرَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ {وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: " خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ، وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ

1669- ... ... Halid el-Hazzâ'dan; Hasan-ı Basrî "*...zaten O insanları buna uygun yaratmıştır.*" (Hud, 119) âyeti hakkında: "Allah şu insanları cehennem ve şu insanları da cennet için yaratmıştır" dedi."[353]

١٦٧٠ - حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا، يَسْأَلُ الْحَسَنَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: " خَلَقَهُمْ لِلْاخْتِلَافِ

1670- Kurre bin Halid dedi ki: "Adamın birinin, Hasan'a: "*(Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır.*" (Hud, 118-119) âyetini sorduğunu işittim. Hasan: "Allah onları ihtilaf etmeleri için yaratmıştır" dedi. [354]

١٦٧١ - عَنْ حُمَيْدٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، مَنْ خَلَقَ الشَّيْطَانَ؟ فَقَالَ: " سُبْحَانَ اللَّهِ، وَمَنْ خَالِقٌ غَيْرُ اللَّهِ؟ اللَّهُ خَلَقَ الشَّيْطَانَ، وَاللَّهُ خَلَقَ الْخَيْرَ، وَاللَّهُ خَلَقَ الشَّرَّ؟ فَقَالَ: قَاتَلَهُمُ اللَّهُ، كَيْفَ يَكْذِبُونَ عَلَى هَذَا الشَّيْخِ

1671- Humeyd'den; Adamın biri, Hasan'a: "Ey Ebû Said! Şeytanı kim yarattı?" diye sorunca, Hasan: "Subhanallah! Allah'tan başka kim yaratabilir ki? Şeytanı Allah yarattı. Hayrı ve şerri yaratan Allah'tır" dedi. Soruyu soran adam bu cevabı alınca: "Allah onları kahretsin! Bu adam hakkında nasıl yalan söyleyebiliyorlar?!" dedi.[355]

١٦٧٢ - عَنْ يُونُسَ وَحُمَيْدٍ قَالَا: كَانَ تَفْسِيرُ الْحَسَنِ كُلُّهُ عَلَى الْإِثْبَاتِ

---

353 Bk. 1667.ci rivayet.

354 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Cerir et-Taberi, Tefsir (13/143) - Acurrî, Şeria, 501 (1/422). Senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır. Ayrıca senette Mübarek bin Fudale vardır. Müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

355 İsnadı sahih olup rivayetinde Ebû Davud tek kalmıştır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4618 (4/1979)

1672/A- Yunus ve Humeyd dedi ki: "Hasan'ın yaptığı tefsirin tamamı kaderi ispata yönelikti."

١٦٧٢ - حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ الشَّهِيدِ، عَنِ ابْنِ زَاذَانَ يَعْنِي مَنْصُورَ بْنَ زَاذَانَ قَالَ: " سَأَلْتُ الْحَسَنَ مَا بَيْنَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ إِلَى: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ فَفَسَّرَهُ عَلَى الْإِثْبَاتِ »

1672/B- Habib bin Şehid'den; Mansur bin Zâdân dedi ki: "Hasan'a, Fatiha sûresi ile Nas sûresi arasındakileri sorduğumda, tüm bunları kaderin varlığı ile açıkladı."

١٦٧٢ - أَخْبَرَنِي حُمَيْدٌ قَالَ: كَانَ الْحَسَنُ يَقُولُ: " لَأَنْ يَسْقُطَ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَقُولَ: الْأَمْرُ بِيَدَيَّ، وَلَكِنْ يَقُولُ: إِذَا أَذْنَبَ أَحَدُكُمْ ذَنْبًا فَلَا يَحْمِلَنَّ ذَنْبَهُ عَلَى رَبِّهِ، وَلَكِنْ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَيَتُوبُ إِلَيْهِ

1672/C- ... Humeyd'den; Hasan-ı Basrî şöyle derdi: "Gökten yere düşmek, bana "iş, kendi elimdedir" demekten daha iyidir." Yine şöyle derdi: "Sizden biri bir günah işlediğinde, günahını Allah'a atfetmesin. Tam aksine Allah'tan bağışlanma dileyip tevbe etsin."[356]

١٦٧٣ - عَنْ كَثِيرِ بْنِ زِيَادٍ، قَالَ: سَأَلْتُ الْحَسَنَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، {وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ} [الزمر: ٦٠] قَالَ: " هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ: الْأَشْيَاءُ إِلَيْنَا، إِنْ شِئْنَا فَعَلْنَا، وَإِنْ شِئْنَا لَمْ نَفْعَلْ

1673- Kesir bin Ziyad dedi ki: Hasan'a, *"Kıyamet günü Allah'a karşı yalan söyleyenleri yüzleri kararmış göreceksin. Büyüklük taslayanlara cehennemde yer mi yok!?"* (Zümer, 60) âyetini sorduğumda şöyle dedi: "Onlar, "Olaylar bize bağlıdır. Dilersek yaparız, dilersek yapmayız" diyen kimselerdir."

١٦٧٤ - حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي هَذِهِ الْآيَةِ {فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا} [الشمس: ٩] قَالَ: " قَالَ الْحَسَنُ: قَدْ أَفْلَحَتْ نَفْسٌ أَتْقَاهَا اللَّهُ، وَقَدْ خَابَتْ نَفْسٌ أَغْوَاهَا

356 İsnadı sahih olup rivayetinde Ebû Davud tek kalmıştır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4626 (4/1980)

1674- Yunus bin Ubeyd'den; Hasan-ı Basrî, *"Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir."* (Şems, 8-10) âyetleri hakkında şöyle dedi: "Allah'ın koruduğu nefis kurtuluşa ermiş, onu azdıran da ziyan etmiştir."[357]

١٦٧٥ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ الْعَنْبَرِيُّ، قَالَ: كَانَ قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ يَقُولُ لَنَا: يَا فِتْيَانُ، لَا تُغْلَبُوا عَلَى الْحَسَنِ، فَإِنَّهُ كَانَ رَأْيُهُ السُّنَّةَ وَالصَّوَابَ

1675- Yahya bin Kesir el-Anberi dedi ki: Kurre bin Halid bize şöyle derdi: "Gençler! Hasan'a üstünlük kurmaya kalkmayın. Çünkü onun görüşü sünnettir ve doğru olan da budur."[358]

١٦٧٦ - سَمِعْتُ عَوْفًا، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: " مَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ، فَقَدْ كَذَّبَ بِالْإِسْلَامِ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدَّرَ خَلْقَ الْخَلْقِ بِقَدَرٍ، وَقَسَمَ الْأَرْزَاقَ بِقَدَرٍ، وَقَسَمَ الْبَلَاءَ بِقَدَرٍ، وَقَسَمَ الْعَافِيَةَ بِقَدَرٍ، وَأَمَرَ وَنَهَى

1676- ... Avf'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hasan'ın şöyle dediğini işittim: "Kim kaderi yalanlarsa, İslam'ı yalanlamış olur. Kuşkusuz aziz ve yüce olan Allah, mahlûkatı bir kader üzere yarattı. Rızıkları, belâları ve âfiyeti, hatta emir ve yasakları da bir kader üzere dağıttı."[359]

١٦٧٧ - حَدَّثَنَا رَبِيعَةُ بْنُ كُلْثُومٍ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ الْحَسَنَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ، فَقَالَ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، أَرَأَيْتَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ، أَفِي كُلِّ رَمَضَانَ هِيَ؟ قَالَ: إِي وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، إِنَّهَا لَفِي كُلِّ شَهْرِ رَمَضَانَ، إِنَّهَا لَيْلَةٌ يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ، فِيهَا يَقْضِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كُلَّ خَلْقٍ وَأَجَلٍ وَعَمَلٍ وَرِزْقٍ إِلَى مِثْلِهَا

---

357 Senedinde Yahya bin Meymun el-Heddadi vardır. Elimdeki kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadım. Bu yüzden isnat hakkında bir hüküm veremiyorum. Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 954 (1/344)

358 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4623 (4/1980)

359 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 503 (1/422) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1255 (1/441)

1677- Rebia bin Külsüm şunu anlattı: Biz yanında iken, adamın biri Hasan'a: "Ey Ebû Said! Kadir gecesi hakkında ne dersin? Her Ramazan'da Kadir gecesi var mıdır?" diye sordu. Hasan şöyle dedi: "Kenisinden başka ilah olmayana yemin ederim ki, evet vardır. Her Ramazan ayında Kadir gecesi vardır. O, her işin hikmetli bir şekilde gerçekleştiği bir gecedir. Aziz ve yüce olan Allah her mahlûkatı yaratmaya, eceline, ameline ve rızkına o gece hükmeder."[360]

١٦٧٨ - حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ مُحَمَّد بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الصَّوَّافِ قَالَ: حَدَّثنا بِشْرُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ

1678- Bize Ebû Ali Muhammed bin Ahmed es-Savvaf tahdis etti, dedi ki: Bize Bişr bin Musa tahdis etti, dedi ki: Bize Said bin Mansur tahdis etti, dedi ki: Bize İsmail bin İbrahim tahdis etti; Halid el-Hazzâ'dan...

١٦٧٩ - وَحَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ مُحَمَّد بْنُ يُوسُفَ الْبَيِّعُ قَالَ: حَدَّثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَلَفٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ،

1679- Yine bize Ebû Ali Muhammed bin Yusuf el-Bey' tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahman bin Halef tahdis etti, dedi ki: Bize Haccac tahdis etti, dedi ki: Bize Hammad bin Seleme ile Hammad bin Zeyd tahdis etti; Halid el-Hazzâ'dan...

١٦٨٠ - حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ، خُلِقَ لِلسَّمَاءِ أَوْ لِلْأَرْضِ؟ زَادَ حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ فِي رِوَايَتِهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ: خَاصَّةً، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا أَبَا مُنَازِلٍ؟ ثُمَّ اتَّفَقُوا، قَالَ: لَا، بَلْ لِلْأَرْضِ، قَالَ: قُلْتُ: فَكَانَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَعْتَصِمَ؟ قَالَ: لَا، وَقَالَ حَجَّاجٌ فِي رِوَايَتِهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ: قَالَ: فَقُلْتُ: أَرَأَيْتَ لَوِ اسْتَعْصَمَ فَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ بُدٌّ

360 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Abdilberr, Temhid (2/209) – Kurtubi, Tefsir (16/127)

مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا لِأَنَّهُ لِلْأَرْضِ خُلِقَ. وَفِي رِوَايَةِ سَعِيدِ بْنِ مَنْصُورٍ، عَنِ ابْنِ عُلَيَّةَ، قُلْتُ: فَلَوِ اعْتَصَمَ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ بُدٌّ مِن أَنْ يَأْتِيَ عَلَى الْخَطِيئَةِ

1680- Halid el-Hiza'nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hasan'a: "Ey Ebû Hasan! Bana Âdem'i anlat. O, gök için mi yoksa dünya için mi yaratıldı?" diye sordum. Haccac bin Minhal, Hammad bin Zeyd'den olan rivayetinde şunu ilave etti: "Ey Ebû Menazil bu nedir?" Sonra anlaştılar ve: "Hayır, yeryüzü için yaratıldı" dedi. Ben: "O halde o, korunabilir miydi?" dediğimde: "Hayır" dedi.

Haccac bin Minhal, Hammad bin Zeyd'den olan rivayetinde şöyle dedi: "Dedim ki: "Eğer korunmuş olsaydı ağaçtan yemeyebilir miydi, ne dersin?" diye sorduğumda: "Kesinlikle o ağaçtan yiyecekti. Çünkü Âdem, dünya için yaratılmıştı" dedi.

Said bin Mansur'un İbn Uleyye'den olan rivayetinde şöyledir: "Dedim ki: "Peki ya korunmuş olsaydı" dediğimde: "Mutlaka Âdem o hatayı işleyecekti" dedi.[361]

١٦٨١ - حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ {هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ} [النجم: ٣٢] قَالَ: " قَدْ عَلِمَ اللَّهُ مِنْ كُلِّ نَفْسٍ مَا هِيَ عَامِلَةٌ وَمَا هِيَ صَانِعَةٌ وَإِلَى مَا هِيَ صَائِرَةٌ

1681- ... Yunus dedi ki: Hasan-ı Basrî, *"Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, en iyi bilendir."* (Necm, 32) âyetini okuduğunda şöyle dedi: "Allah, her nefsin ne yaptığını, ne yapacağını ve nereye gideceğini bilmektedir."[362]

١٦٨٢ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: كَذَبَ عَلَى الْحَسَنِ ضَرْبَانِ مِنَ النَّاسِ: قَوْمٌ الْقَدَرُ رَأْيُهُمْ فَهُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُنَفِّقُوا بِذَلِكَ رَأْيَهُمْ، وَقَوْمٌ فِي قُلُوبِهِمْ شَنَآنٌ وَبُغْضٌ يَقُولُونَ لَيْسَ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا وَكَذَا، وَلَيْسَ مِنْ قَوْلِهِ كَذَا وَكَذَا

361 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şerîa, 507 (1/423)
362 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebî Şeybe, Musannef, 35612 (7/234)

1682- Hammad dedi ki: Eyyub'u şöyle derken işittim: "İki grup insan, Hasan hakkında yalan söyledi: (Birinci kısmı teşkil eden) insanlar kaderin olmadığı görüşünde olanlardır. Bunlar (Hasan adına ürettikleri) bu yalanlarla kendi görüşlerini yaygınlaştırmak istiyorlar. (İkinci kısmı teşkil eden) diğer insanlar ise kalplerinde Hasan-ı Basrî için kin ve öfke bulunan insanlardır. (Bunlar da onun hakkında): "O böyle demedi mi, o şöyle demedi mi?" diyerek onun adına yalan üretiyorlar."[363]

١٦٨٣ - عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، قَالَ: قَدِمْتُ مِن سَفَرٍ فَإِذَا هُمْ يَقُولُونَ: قَالَ الْحَسَنُ: كَذَا وَكَذَا، فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، أَخْبِرْنِي عَنْ آدَمَ، خُلِقَ لِلسَّمَاءِ أَمْ لِلأَرْضِ قَالَ: بَلْ لِلأَرْضِ، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ لَوِ اعْتَصَمَ فَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الشَّجَرَةِ؟ قَالَ: لَمْ يَكُنْ مِنْهُ بُدٌّ، قُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} [الصافات: ١٦٣] قَالَ: " إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَا يَفْتِنُونَ بِضَلَالَتِهِمْ إِلَّا مَنْ أَوْجَبَ لَهُ الْجَحِيمَ

1683- Halid el-Hazzâ dedi ki: "Bir yolculuktan geldiğimde insanların, "Hasan şöyle şöyle diyor" dediklerini işittim. Hasan'ın yanına gelip: "Ey Ebû Said! Bana Âdem'den bahset. Âdem gökte yaşamak için mi yoksa daha sonra gökten yere inip yerde yaşamak için mi yaratıldı?" dedim. Hasan: "O, yerde yaşamak için yaratıldı" dedi. "Peki, eğer (bu ağaçtan yemekten) kendini korusaydı (yine de onu yemeye mecbur edilir miydi?) Bu husustaki görüşün nedir?" dedim. "O ağaçtan yemeye mecbur değildi" karşılığını verdi. Ben de: "O halde, *"Ona karşı hiç kimseyi fitneye sürükleyebilecek değilsiniz. Tabii ki cehenneme girecek olan(lar) müstesna"* (Saffat, 162-163) âyetlerini açıkla" dedim. Hasan şöyle dedi: "Şeytanlar Allah'ın cehenneme girmesini takdir ettiği kimselerden başkasını saptırarak fitneye düşüremezler."[364]

١٦٨٤ - عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ زِيَادٍ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: الْمَقْتُولُ بِأَجَلٍ قُتِلَ؟ قَالَ: «وَأَيُّ أَجَلٍ يُنْتَظَرُ بَعْدَ الْمَوْتِ؟»

363 İsnadı sahihtir. Ebû Davud, rivayetinde tek kalmıştır. Bk. Kitabu's Sünne, 4622 (4/1980)

364 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 508 (1/424)

1684- Muallâ bin Ziyad dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye: "Öldürülen kimse eceliyle mi ölmüştür?" diye sorduğumda: "Ölümden sonra hangi ecel bekler ki?!" dedi.[365]

١٦٨٥ - عَنْ دَاوُدَ، قَالَ: سَأَلَنِي بِلَالٌ عَنْ قَوْلِ الْحَسَنِ، فِي الْقَدَرِ، فَقُلْتُ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: قِيلَ: {يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ} [هود: ٤٨] قَالَ: " نَجَّا اللهُ نُوحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَأَهْلَكَ الْمُمَتِّعِينَ، وَبَعَثَ اللهُ صَالِحًا إِلَى ثَمُودَ، فَنَجَّا اللَّهُ صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَأَهْلَكَ الْمُمَتِّعِينَ، فَجَعَلْتُ أَسْتَقْرِيهِ الْأُمَمَ، قَالَ بِلَالٌ: وَمَا أَرَاهُ إِلَّا كَانَ حَسَنَ الْقَوْلِ فِي الْقَدَرِ

1685- Davud dedi ki: Bilal bana, Hasan'ın kader hakkındaki görüşünü sorunca şöyle dedim: "Hasan'ın, "Ona denildi ki: *"Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracağız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak."* (Hud, 48) âyeti hakkında şöyle dediğini işittim: "Allah, Nuh'u ve beraberindekileri kurtardı, iman etmekten kaçınanları da helâk etti. Sonra Allah, Salih'i gönderdi. Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri kurtardı, iman etmekten kaçınanları helâk etti." Ardından diğer kavimleri saydım. Bilal: "Hasan'ın kader hakkındaki görüşü ancak budur" dedi.[366]

١٦٨٦ - عَنْ هُشَيْمٍ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: عُوتِبَ الْحَسَنُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ فَقَالَ: " كَانَتْ مَوْعِظَةً فَجَعَلُوهَا دِينًا

1686- Hüşeym'den; Hamza bin Dinar dedi ki: Hasan, kader hakkındaki sözleri yüzünden kınandı. O şöyle dedi: "Kader bir öğüttü, derken insanlar onu din edindiler."[367]

---

365 Derim ki: Muallâ bin Ziyad hakkında bilgi veren birine rastlamadım.

366 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (12/139)

367 İsnadı zayıftır. Bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal, 2305 (2/380). Zehebi dedi ki: "Senette geçen Hüşeym'in kim olduğunu bilmiyorum."

١٦٨٧ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ الْبَتِّيُّ، قَالَ: «مَا فَسَّرَ الْحَسَنُ آيَةً قَطُّ إِلَّا عَلَى الْإِثْبَاتِ»

1687- Osman bin Ömer'den; Osman el-Betti dedi ki: "Hasan bir âyeti tefsir ettiğinde, mutlaka kaderin varlığı şeklinde açıklardı."[368]

١٦٨٨ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: كُنْتُ أَسِيرًا بِالشَّامِ فَنَادَانِي رَجُلٌ مِن خَلْفِي فَالْتَفَتُّ فَإِذَا رَجَاءُ بْنُ حَيْوَةَ، فَقَالَ: يَا ابْنَ عَوْنٍ، مَا هَذَا الَّذِي يَذْكُرُونَ عَنِ الْحَسَنِ؟ قُلْتُ: إِنَّهُمْ يَكْذِبُونَ عَلَى الْحَسَنِ كَثِيرًا

1688- Süleyman'dan; Avn dedi ki: "Şam sokaklarında yürüyordum. Birisi arkamdan bana seslendi. Dönüp baktığımda Recâ bin Hayve olduğunu gördüm. "Ey Ebû Avn (bu halkın) Hasan-ı Basrî hakkında söyleyip durdukları şeyler(in aslı) nedir?" dedi. (Ben de): "Gerçekten onlar Hasan adına çok yalan üretiyorlar" dedim.[369]

١٦٨٩ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: لَوْ ظَنَنَّا أَنَّ كَلِمَةَ الْحَسَنِ تَبْلُغُ مَا بَلَغَتْ، لَكَتَبْنَا بِرُجُوعِهِ كِتَابًا وَأَشْهَدْنَا عَلَيْهِ شُهُودًا، وَلَكِنَّا قُلْنَا كَلِمَةً خَرَجَتْ لَا تَحْمِلُ، قَالَ: وَكَانَ ابْنُ عَوْنٍ يَقُولُ: بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ حَدِيثُ الْحَسَنِ

1689- Hammad bin Zeyd'den; İbn Avn dedi ki: "Eğer biz Hasan-ı Basrî'nin (kaderle ilgili) sözlerinin halk arasında böyle yanlış bir şekilde yayılacağını bilseydik, onun bu sözlerden döndüğüne dair bir kitap yazar ve buna şâhidler tutardık. Fakat biz (bu sözlerin böyle ters anlaşılacağını bilemediğimiz için; bunlar Hz. Hasan'ın ağzından) çıkmış birtakım kelimelerdir bunlar, kendileriyle hiç de ilgisi olmayan manalara) çekilemezler" dedik. İbn Avn şöyle derdi: "Sizinle bizim aramızda Hasan'ın sözleri vardır."[370]

---

368 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4626 (4/1980)

369 İsnadı sahihtir. Ebû Davud, rivayetinde tek kalmıştır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4621 (4/1980)

370 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4625 (4/1980)

١٦٩٠ - عَنْ أَيُّوب، قَالَ: سَأَلْتُ الْحَسَنَ فِي الْقَدَرِ فَقَالَ: مَا أَنَا بِعَائِدٍ إِلَى شَيْءٍ مِنْهُ أَبَدًا

1690- ... Eyyub dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye kader konusunu sorduğumda: "Bir daha ben o hususta (kaderle ilgili olarak yanlış anlaşılmaya müsait söylediğim sözlerin) bir benzerini bir daha asla ağzıma almayacağım" dedi. "

١٦٩١ - حَدَّثَنَا أَبُو هِلَالٍ، قَالَ: رُفِعْتُ إِلَى حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، وَأَيُّوبَ وَهُمَا قَاعِدَانِ عِنْدَ دَارِ عَمْرِو بْنِ مُسْلِمٍ فَذَكَرَا الْحَسَنَ وَفَضْلَهُ فَقَالَ حُمَيْدٌ: لَوَدِدْتُ أَنَّهُ قُسِمَ عَلَى أَهْلِ الْبَصْرَةِ غُرْمٌ كَثِيرٌ يَأْخُذُونَ بِهِ، وَأَنَّ الْحَسَنَ لَمْ يَتَكَلَّمْ بِتِلْكَ الْكَلِمَةِ

1691- ... Ebû Hilal şöyle dedi: "Humeyd bin Hilal ve Eyyûb'un yanına gittiğimde, Amr bin Müslim'in evinde oturduklarını gördüm. Hasan'dan ve onun faziletlerinden bahsettiler. Humeyd: "Hasan'ın bu sözleri söylemiş olması yerine Basra halkına büyük bir tazminat dağıtmayı isterdim" dedi."

١٦٩٢ - عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَدْرٍ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الْحَسَنِ وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى سَرِيرٍ هِنْدِيٍّ فَقُلْتُ: وَدِدْتُ أَنَّكَ لَمْ تَكَلَّمْ فِي الْقَدَرِ بِشَيْءٍ، فَقَالَ: وَأَنَا وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ تَكَلَّمْتُ فِيهِ بِشَيْءٍ

1692- ... Alâ bin Abdullah bin Bedr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir Hint döşeği üstünde oturmakta olan Hasan'ın yanına girdiğimde: "Kader konusunda hiçbir şey söylememiş olmanı dilerdim" dedim. Bunun üzerine Hasan: "Ben de bu konuda hiçbir şey söylememiş olmayı dilerdim" dedi.[371]

١٦٩٣ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ، يَقُولُ: «إِنَّ قَوْمًا جَعَلُوا غَضَبَ الْحَسَنِ دِينًا»

1693- ... Hammad bin Zeyd dedi ki: "Eyyûb'un şöyle dediğini işittim: "Bazı kimseler, Hasan'ın öfkesini bir din edindiler."[372]

371 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, İlel, 4205 (3/68)
372 İsnadı sahihtir. Ahmed bin Abdullah bin Ali dışındaki ravileri sikadır. Kendisi saduktur.

١٦٩٤ - حَدَّثَنَا الْمُبَرِّكُ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ} [الأعراف: ١٧٩] قَالَ: «خَلَقْنَا»

1694/A- ... Mübarek'ten; Hasan, "*birçoklarını cehennem için var ettik.*" (A'raf, 179) âyeti hakkında: "Yani yarattık" dedi."[373]

١٦٩٤ - عَنْ سَهْلٍ عَنِ الْحَسَنِ {وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ} [الإسراء: ٢٣] قَالَ: «عَهِدَ»

1694/B- Sehl'den; Hasan-ı Basrî, "*Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti.*" (İsra, 23) âyeti hakkında: "Bununla kastedilen alınan sözdür" dedi."

١٦٩٥ - عَنْ عَاصِمٍ الْأَحْوَلِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: «مَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ، فَقَدْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ مَرَّتَيْنِ، إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدَّرَ خَلْقًا، وَقَدَّرَ أَجَلًا، وَقَدَّرَ بَلَاءً، وَقَدَّرَ مُصِيبَةً، وَقَدَّرَ مُعَافَاةً، وَقَدَّرَ مَعْصِيَةً، وَقَدَّرَ طَاعَةً، فَمَنْ كَذَّبَ بِشَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ، فَقَدْ كَذَّبَ بِالْقُرْآنِ»

1695- ... Âsım el-Ahvel'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hasan'ın şöyle dediğini işittim: "Kim kaderi yalanlarsa, hakikati iki kez yalanlamış olur. Aziz ve yüce olan Allah, mahlûkatı yarattı; eceli, belâyı, musibeti, afiyeti, masiyeti, ibadet ve itaati takdir etti. Kim kaderden bir şeyi yalanlarsa, Kur'an'ı yalanlamış olur."[374-375]

١٦٩٦ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ، فَكَانَ مُجَانِبًا لِلْحَسَنِ لِمَا كَانَ بَلَغَهُ عَنْهُ فِي الْقَدَرِ حَتَّى لَقِيَهُ فَسَأَلَهُ الرَّجُلُ أَوْ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ

373 İbn Cerir ve Ebû'ş-Şeyh, Hasan'dan rivayet etmiştir. ed-Dürru'l-Mensûr, 3/663 (A'raf sûresi tefsiri).

374 Demek ki Hasan el-Basri adına bir iftiradan ibaret olan "Hasan-ı Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi" isimli kitabı neşreden ve sözüm ona "Kur'ân bize yeter" diyen Mustafa İslamoğlu için bakınız bizzat Hasan el-Basri "Artık her kim kaderden herhangi bir şeyi yalanlarsa, gerçekten Kur'ân'ı yalanlamış olur" demektedir. (Çev.)

375 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 509 (1/424)

خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: " لَا يَخْتَلِفُ أَهْلُ رَحْمَةِ اللهِ {وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: «خَلَقَ أَهْلَ الْجَنَّةِ لِلْجَنَّةِ، وَأَهْلَ النَّارِ لِلنَّارِ، قَالَ: فَكَانَ الرَّجُلُ بَعْدَ ذَلِكَ يَذُبُّ عَنِ الْحَسَنِ

1696- Hammad bin Zeyd'den; Halid el-Hazzâ dedi ki: "Kûfe halkından bir adam yanımıza geldi. Adam, Hasan'ın yanındaydı. Kader hakkında onun bir şeyler dediğini işitmiş, sonunda onunla karşılaşmıştı. Adam, "Oysa, onlar, anlaşmazlığı sürdürmektedirler. Rabbinin rahmet ettikleri dışında." (Enam, 118-119) âyetini sordu: "Bunun için mi yaratıldılar?" deyince, Hasan: "Allah, cennetlikleri cennet ve cehennemlikleri de cehennem için yarattı" dedi. Adam bundan sonra Hasan'ın bu sözlerini savundu.[376]

١٦٩٧ - عَنْ حُمَيْدٍ، أَنَّ شُعَيْبَ بْنَ أَبِي مَرْيَمَ، قَرَأَ لِلْحَسَنِ {حم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ} [الزخرف: ٢] فَقَالَ الْحَسَنُ: نَعَمْ، الْقُرْآنُ عِنْدَ اللهِ فِي أُمِّ الْكِتَابِ، قَالَ {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ} [المسد: ١] قَالَ: «نَعَمْ»

1697- Humeyd dedi ki: Bir keresinde Şuayb bin Ebi Meryem, Hasan-ı Basrî'ye *"Hâ, Mîm. Apaçık Kitab'a andolsun ki, iyice anlayasınız diye biz, onu Arapça bir Kur'an yaptık. Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz'da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur."* (Zuhruf, 1-4) âyetlerini okuyunca, Hasan: "Evet. Kur'an, Allah katında Ümmü'l-Kitap'tadır" dedi. Şuayb, *"Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı."* (Mesed, 1-2) âyetlerini okuyunca da: "Evet" diye karşılık verdi."[377]

١٦٩٨ - عَنْ حُمَيْدٍ، قَالَ: قَدِمَ الْحَسَنُ مَكَّةَ فَكَلَّمَنِي فُقَهَاءُ مَكَّةَ أَنْ أُكَلِّمَهُ فَيَجْلِسَ لَهُمْ يَوْمًا، فَكَلَّمْتُهُ فَقَالَ: نَعَمْ، فَاجْتَمَعُوا وَهُوَ عَلَى سَرِيرٍ فَخَطَبَ يَوْمَئِذٍ، فَسَأَلُوا عَنْ صَحِيفَةٍ طُولُهَا مِنْ هَا هُنَا إِلَى ثَمَّةَ، فَمَا أَخْطَأَ يَوْمَئِذٍ إِلَى فِي شَيْءٍ وَاحِدٍ، وَأَرْبَعُونَ شَاةً بَيْنَ رَجُلَيْنِ قَالَ: مِنْهَا شَاةٌ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا سَعِيدٍ، مَنْ

376 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 499 (1/421)
377 Bunu Suyuti, ed-Dürru'l Mensur'da (7/366) zikretmiş, İbn Münzir'e nispet etmiştir.

خَلَقَ الشَّيْطَانَ؟ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَهَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ، اللهُ خَلَقَ الشَّيْطَانَ، وَخَلَقَ الْخَيْرَ، وَخَلَقَ الشَّرَّ، فَقَالَ الرَّجُلُ: مَا لَهُمْ قَاتَلَهُمُ اللهُ، كَيْفَ يَكْذِبُونَ عَلَى هَذَا الشَّيْخِ »

1698- Humeyd dedi ki: "Hasan-ı Basrî, bir gün Mekke'de bizim yanımıza geldi. Mekke halkının fıkıh âlimleri bana, bir gün Mekkeli fıkıh âlimleriyle oturup onlara nasihat etmesi hususunda kendisiyle konuşup ricada bulunmamı söylediler. Bunun üzerine ben kendisiyle bu hususu konuştum. O da ricamı kabul ederek: "Olur" cevabını verdi. O gün, o bir sedirin üzerinde iken yanında toplandılar. Ona şuradan şuraya uzanacak bir sahife kadar sorular sordular. O gün hiçbir konuda hata etmedi. Adamın birinin önünde kırk koyun vardı. "Onlardan biri" dedi. Derken adamın biri: "Ey Ebû Saîd şeytanı kim yarattı?" diye sordu. Hasan-ı Basrî: "Subhanallah! Allah'tan başka yaratıcı mı var? Şeytanı da Allah yarattı. Hayrı da (Allah) yarattı, şerri de!" cevabını verdi. (Soruyu soran) adam (bu cevabı alınca), "Allah onları kahretsin; bu şeyh hakkında nasıl da yalan uyduruyorlar" dedi.[378]

١٦٩٩ - حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْهَبِ جَعْفَرُ بْنُ حَيَّانَ، عَنِ الْحَسَنِ، فِي هَذِهِ الْآيَةِ: وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ قَالَ: «حِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ»

1699- ... Ebû'l Eşheb Cafer bin Hayyan'dan; Hasan-ı Basrî, *"Tıpkı daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzuladıkları arasına bir engel konmuştur."* (Sebe, 54) âyeti hakkında: "Onlarla iman arasına bir engel konmuştur" dedi.[379]

١٧٠٠ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، قَالَ: قَرَأْتُ الْقُرْآنَ كُلَّهُ عَلَى الْحَسَنِ فِي بَيْتِ أَبِي خَلِيفَةَ، فَفَسَّرَهُ لِي أَجْمَعَ عَلَى الْإِثْبَاتِ، وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ {كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ} [الشعراء: ٢٠٠] قَالَ: " الشِّرْكُ سَلَكَهُ فِي قُلُوبِهِمْ، وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ}

378 İsnadı sahihtir. Ebû Davud, rivayetinde tek kalmıştır. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4618 (4/1979)

379 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (22/112) – Suyuti, ed-Dürru'l Mensur (6/715) – Ebû Davud, Sünne, 4620 (4/1979)

[المؤمنون: ٦٣] قَالَ: " أَعْمَالٌ سَيَعْمَلُونَهَا لَمْ يَعْمَلُوهَا بَعْدُ، وَسَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} [الصافات: ١٦٣] قَالَ: «مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِمُضِلِّينَ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ»

1700 Hammad'dan; Humeyd dedi ki: "Kur'an'ın tamamını Ebû Halife'nin evinde Hasan'a okudum. O bana, kaderin varlığını en uygun şekilde açıkladı. Ona, *"İşte böylece biz onu (Kur'an'ı) suçluların kalbine soktuk."* (Şuara, 200) âyetini sorduğumda: "Onların kalbine şirk konulmuştur" dedi. Ona: *"Onların bundan başka yapageldikleri birtakım (kötü) işleri de vardır."* (Müminun, 63) âyetini sorduğumda: "Onların işleyecekleri ameller, henüz işlemedikleri amellerdir" dedi. Yine ona: *"(Ey müşrikler!) Ne siz ve ne de taptıklarınız, cehenneme gireceklerden başkasını kandırıp Allah'ın yolundan saptırabilirsiniz."* (Saffat, 161-163) âyetlerini sorduğumda: "Ancak cehenneme kavuşacak olan kimseler yoldan saparlar" dedi.[380]

١٧٠١ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، قَالَ: سَأَلْتُ الْحَسَنَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، {إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا} [المعارج: ١٩] قَالَ: " اقْرَأْ مَا بَعْدَهَا فَقَرَأْتُ {إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا} [المعارج: ٢١] قَالَ: «هُوَ هَكَذَا خُلِقَ هَكَذَا»

1701- ... Hammad'dan; Humeyd dedi ki: Hasan-ı Basrî'ye: *"Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır."* (Mearic, 19) âyetini okuduğumda: "Ondan sonraki âyeti de oku" dedi. *"Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır."* (Mearic, 21-22) âyetlerini okuduğumda: "İnsan, işte bu şekilde yaratılmıştır" dedi.[381]

١٧٠٢ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَرَأَ سُورَةَ هُودٍ فَأَتَى عَلَى {يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا} [هود: ٤٨] حَتَّى يَخْتِمَ الْآيَةَ، قَالَ الْحَسَنُ: فَأَنْجَا اللَّهُ نُوحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَأَهْلَكَ الْمُمَتِّعِينَ، حَتَّى ذَكَرَ الْأَنْبِيَاءَ، كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: أَنْجَا اللَّهُ فُلَانًا، أَنْجَا اللَّهُ فُلَانًا، وَأَهْلَكَ الْمُمَتِّعِينَ »

---

380 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 504, 505 (1/423)

381 Bunu Suyutî, ed-Dürru'l Mensur'd (8/283) zikretmiş, İbn Münzir'e nispet etmiştir.

1702- Hammad'dan; Humeyd dedi ki: Hasan-ı Basrî, Hûd sûresini okudu. *"Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in."* (Hud, 48) âyetini okuduğunda şöyle dedi: "Allah, Nuh'u ve beraberindekileri kurtardı, iman etmekten kaçınanları da helâk etti." Böylece tüm peygamberleri saydı. Her defasında: "Sonra Allah, falanı kurtardı ve iman etmekten kaçınanları helâk etti" dedi.[382]

١٧٠٣ - عَنْ عَوْفٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ: «إِنَّهُ مَنْ يَكْفُرْ بِالْقَدَرِ، فَقَدْ كَفَرَ بِالْإِسْلَامِ»

1703- ... Avf dedi ki: Hasan-ı Basrî'yi şöyle derken işittim: "Kaderi inkâr eden, İslâm'ı inkâr etmiştir."[383]

١٧٠٤ - عَنْ غَالِبِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ الْعُقَيْلِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: " اخْتَلَفَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ وَغَيْلَانُ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ: بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَوَّلُ رَجُلٍ يَطْلُعُ مِنْ هَذِهِ النَّاحِيَةِ، قَالَ: فَطَلَعَ أَعْرَابِيٌّ قَدْ طَوَى عَبَاءً فَجَعَلَهَا عَلَى عَاتِقِهِ، فَقَالَا لِلرَّجُلِ، قَدْ رَضِينَا بِكَ فِيمَا بَيْنَنَا، قَالَ: قَدْ رَضِيتُمَا؟ قَالَا: نَعَمْ، قَالَ: فَطَوَى كِسَاهُ وَرَبَّعَهُ ثُمَّ جَلَسَ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: اجْلِسَا بَيْنَ يَدَيَّ، فَقَالَ لِلسُّنِّيِّ، تَكَلَّمْ فَتَكَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ لِغَيْلَانَ: تَكَلَّمْ فَتَكَلَّمَ، فَقَالَ: قَدْ فَهِمْتُ قَوْلَكُمَا، فَأْيَدَانِي بِثَلَاثِ حَصَيَاتٍ، قَالَ: فَصَفَّهُنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ وَفَرَّقَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ قَالَ لِلسُّنِّيِّ، قُلْتَ أَنْتَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ إِلَّا بِرَحْمَةِ اللهِ، وَلَا يُزَحْزِحُهُ مِنَ النَّارِ إِلَّا بِرَحْمَةِ اللهِ، ثُمَّ قَالَ لِغَيْلَانَ: قُلْتَ أَنْتَ: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَحَدٌ إِلَّا بِعَمَلِهِ، وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ أَحَدٌ إِلَّا بِعَمَلِهِ، فَهَذَا رَجُلٌ قَالَ: لَا أَعْمَلُ خَيْرًا وَلَا شَرًّا وَلَا أَدْخُلُ هَذِهِ وَلَا هَذِهِ، فَمَتْرُوكٌ هُوَ بِلَا جَنَّةٍ وَلَا نَارٍ، وَقَدْ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ {فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ} [الشورى: ٧] فَقَالَ غَيْلَانُ: لَا، فَقَالَ لِغَيْلَانَ: قُمْ مَخْصُومًا، فَقَالَ الْحَسَنُ: ذَلِكَ الْخَضِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ»

1704- Ğalib bin Ubeydullah el-Ukaylî'den; Hasan-ı Basrî anlatıyor: "Ehl-i sünnetten bir adam, Ğaylan ile kader konusunda tartıştı. Ğaylan: "Şu

382 Bk. Taberî, Tefsir (12/56)
383 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 503 (1/422) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1255 (1/441)

taraftan gelecek olan ilk kişi, seninle benim aramda hakem olsun" dedi. Derken abasını üzerine sarıp omuzuna atmış bir bedevî çıkageldi. Her ikisi de bedevîye: "Aramızdaki mesele konusunda senin hakemliğine razı olduk" dediler. Bedevî: "Gerçekten razı mısınız?" diye sorunca: "Evet" dediler. Bunun üzerine elbisesini dürdü, sonra üzerine oturdu. Ardından: "Önümde oturun" dedi. Sonra sünnî olan adama: "Konuş" dedi, o da konuştu. Ardından Ğaylan'a: "Konuş" dedi, o da konuştu. Bedevî: "Sözlerinizi anladım. Bana üç çakıl taşı verin" dedi. Onları birbirlerinden ayırarak önüne koydu. Sonra sünnî olan adama: "Sen, "Cennete hiç kimse Allah'ın rahmeti olmadan giremez. Allah'ın rahmeti olmadan da kimse cehennemden çıkamaz" dedin" dedi. Sonra Ğaylan'a: "Sen de, "Kimse ameliyle cennete giremez. Herkes cehenneme ancak ameli nedeniyle girer" dedin" dedi. (Ğaylan'ı kastederek) "Bu adam, ne hayır ve ne de şer işlerim. Ne buna ve ne de şuna girmem, diyor. Bu, ne cennet ve ne de cehenneme gitmeyecek şekilde bırakılmış?! Oysa aziz ve yüce olan Allah: *"İnsanların bir takımı cennete, bir takımı da çılgın alevli cehenneme girer."* (Şura, 7) buyurur" dedi. Bunun üzerine Ğaylan: "Hayır" deyince, Ğaylan'a: "Buna muhalif olarak kalk" dedi. Hasan: "Bu Hızır'dır" dedi."[384]

١٧٠٥ - عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، قَالَ: «جَفَّ الْقَلَمُ، وَمَضَى الْقَضَاءُ وَتَمَّ الْقَدَرُ بِتَحْقِيقِ الْكِتَابِ وَتَصْدِيقِ الرُّسُلِ وَسَعَادَةِ مَنْ عَمِلَ وَاتَّقَى، وَشَقَاوَةِ مَنْ ظَلَمَ وَاعْتَدَى، وَبِالْوَلَايَةِ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِينَ وَبِالتَّبَرِّئَةِ مِنَ اللهِ لِلْمُشْرِكِينَ»

1705- ... Sevr bin Yezid'den; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Kalemler kurumuş, hüküm verilmiştir. Kader, Kitab'ın tahkiki ve peygamberlerin tasdiki ile sona ermiştir. Amel işleyin; sakınan mutlu, zulmedip haddi aşan bahtsız olacaktır. Bu da, aziz ve yüce olan Allah'ın müminlere dostluğu ve müşriklerden uzak olmasıyla gerçekleşecektir."[385]

---

384 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Übeyn bin Süfyan vardır. Buhari dedi ki: "Hadisleri yazılmaz." İbn Adiy dedi ki: "Tüm rivayetleri münkerdir." Ayrıca bk. İbnu'l Cevzi, Duafa (1/63)

385 Bk. İbn Kuteybe, Tevil Muhtelefi'l Hadis (1/27). Senedinde Bakıyye bin Velid vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

١٧٠٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمُؤْمِنِ السَّدُوسِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ، فَقَالَ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَقْضِي الْقَضِيَّةَ فِي السَّمَاءِ وَهُوَ كُلَّ يَوْمٍ فِي شَأْنٍ ثُمَّ يَضْرِبُ لَهَا أَجَلًا، ثُمَّ يُمْسِكُهَا إِلَى أَجَلِهَا، فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهَا أَرْسَلَهَا، فَلَيْسَ لَهَا مَرْدُودٌ أَنَّهُ كَائِنٌ فِي يَوْمِ كَذَا مِنْ شَهْرِ كَذَا فِي بَلَدِ كَذَا مِنَ الْمُصِيبَةِ مِنَ الْقَحْطِ وَالرِّزْقِ مِنَ الْمُصِيبَةِ فِي الْخَاصَّةِ وَالْعَامَّةِ»

1706- Abdulmu'min es-Sedûsî bize şunu anlattı: "Hasan'a bu âyetin sorulduğunu işittiğimde şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah, semâda hükmü vermektedir. O, her gün bir iştedir. Sonra onun için bir ecel tayin eder ve eceli gelene kadar onu tutar. Onun eceli geldiğinde gönderir. Genel ya da özel olsun, musibet, kıtlık ve rızık konusunda filan memlekette, falan ayda ve filan günde olacak olan şeyi O'ndan geri çevirebilecek kimse yoktur."[386]

١٧٠٧ - عَنْ سَهْلٍ، عَنِ الْحَسَنِ، {وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ} [الإسراء: ٢٣] قَالَ: «عَهِدَ»

1707- Sehl'den; Hasan-ı Basrî, *"Rabbin yalnızca O'na ibadet etmenize... hükmetti"* (İsra, 23) âyeti hakkında: "Bununla kastedilen alınan sözdür" dedi."[387]

١٧٠٨ - حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «مَنْ كَفَرَ بِمَا قَدَّرَ اللهُ، فَقَدْ كَفَرَ بِالْإِسْلَامِ»

1708- ... Avf'dan; Hasan-ı Basrî dedi ki: "Kim Allah'ın takdir ettiği şeyleri inkâr ederse, İslâm'ı inkâr etmiş olur."[388]

١٧٠٩ - حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ، يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدَّرَ أَجَلًا، وَقَدَّرَ مُصِيبَةً، وَقَدَّرَ مُعَافَاةً، وَقَدَّرَ طَاعَةً،

386 İsnadı sahihtir. Ravilerinin tümü sika olup Ebû Davud'un ravilerindendir.
387 Bk. 1694.cü rivayet.
388 Bk. 1703.cü rivayet.

وَقَدَّرَ مَعْصِيَةً، فَمَن كَذَّبَ بِالْقَدَرِ فَقَدْ كَذَّبَ بِالْقُرْآنِ، وَمَنْ كَذَّبَ بِالْقُرْآنِ، فَقَدْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ»

1709- ... Asım dedi ki: "Ölümüne neden olan hastalığı sırasında Hasan'ın şöyle dediğini işittim: "Allah, eceli, musibeti, âfiyeti, itaat ve ibadeti, günahı takdir etti. Kim kaderi yalanlarsa, Kur'an'ı yalanlamış olur. Kim de Kur'an'ı yalanlarsa, hakkı yalanlamış olur."[389]

١٧١٠ - عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قُلْتُ لِلْحَسَنِ: قَوْلُهُ تَعَالَى {وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ} [هود: ١١٩] قَالَ: " النَّاسُ مُخْتَلِفُونَ عَلَى أَدْيَانٍ شَتَّى إِلَّا مَنْ رَحِمَ، فَمَنْ رَحِمَ غَيْرُ مُخْتَلِفٍ، قَالَ {وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ} [هود: ١١٩] قَالَ: «خَلَقَ هَؤُلَاءِ لِجَنَّتِهِ، وَخَلَقَ هَؤُلَاءِ لِنَارِهِ، وَخَلَقَ هَؤُلَاءِ لِرَحْمَتِهِ، وَخَلَقَ هَؤُلَاءِ لِعَذَابِهِ»

1710- Mansur bin Abdurrahman'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hasan'a: *"Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir."* (Hud, 118) âyetini sorduğumda: "Allah'ın rahmet ettikleri dışında çeşitli dinler üzerinde ihtilaf edeceklerdir. Rahmet ettikleri ise ihtilaf etmeyeceklerdir" dedi. *"Zaten onları bunun için yarattı."* (Hud, 119) âyeti hakkında da: "Allah, şunları cenneti ve bunları da cehennemi için yarattı. Şunları rahmeti ve bunları da azabı için yarattı" dedi.[390]

MUTARRİF BİN ABDULLAH EŞ-ŞIHHİR'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧١١ - عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: «نَظَرْتُ فِي بَدْءِ الْأَمْرِ مِمَّنْ هُوَ، فَإِذَا هُوَ مِنَ اللهِ، وَنَظَرْتُ عَلَى مَنْ تَمَامُهُ، فَإِذَا تَمَامُهُ عَلَى اللهِ، وَنَظَرْتُ مَا مِلَاكُهُ، فَإِذَا مِلَاكُهُ الدُّعَاءُ»

389 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 509 (1/424) – Abdurrezzak, Musannef, 20085 (11/119) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1254 (1/441)

390 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 500 (1/421)

1711- Sabit'ten; Mutarrif dedi ki: "Başlangıcın kim tarafından olduğuna baktım; Allah tarafından olduğunu gördüm. Tamamına baktım, tamamının da Allah tarafından gerçekleştiğini gördüm. İşin özünün ne olduğuna baktım, onun da dua olduğunu gördüm."[391]

١٧١٢ - عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: «وَجَدْتُ ابْنَ آدَمَ بَيْنَ رَبِّهِ وَبَيْنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنْ أَخَذَهُ إِلَيْهِ نَجَا، وَإِنْ خَلَّا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الشَّيْطَانِ غَلَبَ عَلَيْهِ»

1712- ... Sabit'ten; Mutarrif dedi ki: "İnsanoğlunun Rabbi ile şeytan arasında olduğunu gördüm. Eğer Allah'ın dediğine sarılırsa kurtulur. Eğer Allah ile şeytan arasında kalırsa, şeytan ona galip gelir."[392]

١٧١٣ - أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدَ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: " لَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَصْعَدَ، فَوْقَ بَيْتٍ فَيُلْقِيَ نَفْسَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: قُدِّرَ لِي، وَلَكِنَّا نَتَّقِي وَنَحْذَرُ، فَإِنْ أَصَابَنَا شَيْءٌ عَلِمْنَا أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كُتِبَ لَنَا »

1713- Davud bin Ebi Hind'den; Mutarrif dedi ki: "Hiç kimsenin evinin damına çıkıp kendisini atarken: "Bu bana takdir edildi!" demesi yakışık kalmaz. Biz sakınır ve tedbir alırız. Eğer başımıza bir şey gelirse, başımıza gelenin ancak hakkımızda yazılandan dolayı olduğunu biliriz."[393]

١٧١٤ - عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «لَوْ كَانَ الْخَيْرُ فِي كَفِّ أَحَدِنَا مَا اسْتَطَاعَ أَنْ يُفْرِغَهُ فِي قَلْبِهِ حَتَّى يَكُونَ اللهُ هُوَ الَّذِي يُفْرِغُهُ فِي قَلْبِهِ»

1714- Sabit el-Bünani'den; Mutarrif bin Abdullah eş-Şıhhir dedi ki: "Eğer hayır, birimizin elinde olsaydı; onu kalbine veren Allah dilemedikçe kalbindeki şeyi gerçekleştiremezdi."

391 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35135 (7/179) – Ebû Nuaym, Hılye (2/208) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1275 (1/442)

392 İsnadı hasendir. Bk. Acurri, Şeria, 516 (1/426) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1256 (1/441)

393 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (2/202) – Zehebi, Siyer (4/191)

١٧١٥ - عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: «لَوْ كَانَ الْخَيْرُ فِي يَدِ أَحَدِنَا، مَا اسْتَطَاعَ أَنْ يُفْرِغَهُ فِي قَلْبِهِ حَتَّى يَكُونَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الَّذِي يُفْرِغُهُ فِي قَلْبِهِ»

1715- Sabit'ten; Mutarrif dedi ki: "Eğer hayır bizden birinin elinde olsaydı, yine de Allah Teâlâ onu dökenin ta kendisi olana dek o hayrı kendi kalbine dökemezdi."[394]

١٧١٦ - عَنْ دَاوُدَ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ الشِّخِّيرِ، قَالَ: «إِنَّا لَمْ نُوكَلْ إِلَى الْقَدَرِ وَإِلَيْهِ نَصِيرُ»

1716- ... Davud'dan; Mutarrif dedi ki: "Kadere bırakılmadık, ona doğru gidiyoruz."

١٧١٧ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: قُلْتُ لِدَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ: مَا قُلْتَ فِي الْقَدَرِ؟ قَالَ: أَقُولُ مَا قَالَ مُطَرِّفٌ: «لَمْ نُوكَلْ إِلَى الْقَدَرِ وَإِلَيْهِ نَصِيرُ»

1717- Hammad bin Zeyd dedi ki: Davud bin Ebû Hind'e: "Kader konusunda ne dersin?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Mutarrif'in söylediğini söylerim: "Kadere bırakılmadık, ona doğru gidiyoruz."[395]

١٧١٨ - عَنْ بُدَيْلٍ الْعُقَيْلِيِّ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «ابْنُ آدَمَ لَمْ يُوكَلْ إِلَى الْقَدَرِ، وَإِلَيْهِ يَصِيرُ»

1718- ... Bedil el-Ukayli'den; Mutarrif bin Abdullah dedi ki: "Âdemoğlu kadere dayanmaz, ona doğru yol alır."[396]

١٧١٩ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَكِلِ النَّاسَ إِلَى الْقَدَرِ وَإِلَيْهِ يَصِيرُونَ»

394 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35133 (7/179)

395 Bu e bir önceki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Hallal, Sünne, 924 3/551 - Ebû Nuaym, Hılye (3/92) - Abdullah bin Ahmed, Sünne, 899 (2/412) - Acurri, Şeria, 518 (1/426)

396 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20098 (11/125)

1719- ... Ma'mer'den; Mutarrif bin Abdullah dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah, insanları kadere terketmemiştir, ancak ona doğru gitmektedirler."[397]

١٧٢٠ - عَنْ دَاوُدَ، عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: «لَمْ يُوكَلُوا إِلَى الْقَدَرِ وَإِلَيْهِ يَصِيرُونَ»

1720- Davud'dan; Mutarrif dedi ki: "İnsanlar kadere bırakılmamıştır, ancak ona doğru gitmektedirler."

١٧٢١ - عَنْ ثَابِتٍ قَالَ: قَالَ مُطَرِّفُ بْنُ عَبْدِ اللهِ لِابْنَيْ أَخِيهِ، يَا ابْنَيْ أَخِي، فَوِّضَا أَمْرَكُمَا إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ تَسْتَرِيحَا »

1721- ... Sabit'ten; Mutarrif bin Abdullah, yeğenlerine şöyle dedi: "Yeğenlerim! İşinizi Allah'a bırakın ki, rahat bulasınız."[398]

١٧٢٢ - حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ مُطَرِّفٍ، أَنَّهُ قَالَ: " لَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَصْعَدَ فَيُلْقِيَ نَفْسَهُ مِنْ فَوْقِ بَيْتٍ فَيَقُولُ: قُدِّرَ لِي، وَلَكِنْ يَحْذَرُ وَيَجْتَهِدُ وَيَتَّقِي، فَإِنْ أَصَابَهُ شَيْءٌ، عَلِمَ أَنَّهُ لَمْ يُصِبْهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللهُ لَهُ

1722- Hammad'dan; Mutarrif dedi ki: "Hiç kimsenin evinin damına çıkıp kendisini atarken: "Bu bana takdir edildi!" demesi yakışık kalmaz. Tedbir alması, çaba göstermesi ve sakınması gerekir. Eğer başına bir şey gelirse, başına gelenin ancak Allah'ın hakkında yazdıklarından dolayı geldiğini bilir."[399]

İBN SİRİN'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٢٣ - عَنْ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: " إِذَا أَرَادَ اللهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ، وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: مَا يُنْكِرُ هؤُلَاءِ أَنْ يَكُونَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلِمَ عِلْمًا جَعَلَهُ كِتَابًا، وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: يُجْرِي اللهُ الْخَيْرَ عَلَى يَدَيْ مَنْ يَشَاءُ، وَيُجْرِي الشَّرَّ عَلَى يَدَيْ مَنْ يَشَاءُ »

---

397 Bir önceki rivayete bakınız.
398 İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35109 (7/176)
399 Bk. 1713.cü rivayet.

1723- Habib bin Şehid'den; Muhammed bin Sirin dedi ki: ""Şunlar, aziz ve yüce olan Allah'ın ilminin olup onu bir kitapta toplamış olmasını niçin inkâr ediyorlar?" Yine İbn Sîrîn şöyle dedi: "Allah, hayrı eliyle dilediğine verir ve şerri de eliyle dilediğine verir."[400]

١٧٢٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَوْنٍ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: سَأَلْتُ جَدَّكَ مُحَمَّدَ بْنَ سِيرِينَ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: ﴿وَلَوْ عَلِمَ اللهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ، وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ﴾ [الأنفال: ٢٣] »

1724- Abdülmelik bin Abdullah bin Muhammed bin Sirin dedi ki: "İbn Avn'a kader konusunu sorduğumda şöyle dedi: "Deden Muhammed bin Sîrîn'e kader konusunu sorduğumda şu âyeti okudu: *"Allah, onlarda bir hayır (hakka yöneliş) olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Onlara işittirseydi dahi mutlaka yine yüz çevirerek dönüp giderlerdi."*(Enfal, 23) [401]

١٧٢٥ - عَنْ عُثْمَانَ الْبَتِّيِّ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ سِيرِينَ فَقَالَ لِي: مَا يَقُولُ النَّاسُ فِي الْقَدَرِ؟ قَالَ: فَلَمْ أَدْرِ مَا رَدَدْتُ عَلَيْهِ، قَالَ فَرَفَعَ شَيْئًا مِنَ الْأَرْضِ، فَقَالَ: مَا يَزِيدُ عَلَى مَا أَقُولُ لَكَ مِثْلُ هَذَا، إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا وَفَّقَهُ لِمَحَابِّهِ وَطَاعَتِهِ وَمَا يَرْضَى بِهِ عَنْهُ، وَمَنْ أَرَادَ بِهِ غَيْرَ ذَلِكَ، اتَّخَذَ عَلَيْهِ الْحُجَّةَ ثُمَّ عَذَّبَهُ غَيْرَ ظَالِمٍ لَهُ »

1725- Osman el-Betti dedi ki: "İbn Sîrîn'in yanına girdiğimde bana: "İnsanlar kader konusunda ne diyorlar?" diye sordu. Ona ne cevap vereceğimi bilemedim. Ardından yerden bir şey aldı ve: "Sana söylediklerime şunun gibi bir şey eklemeyeceğim. Kuşkusuz aziz ve yüce olan Allah, bir kul için hayır dilerse onu sevgisine, kendisine ibadet etmeye ve razı olacağı şeylere yönlendirir. Kime de bunun aksini dilerse, ona karşı bir hüccet edinir ve haksızlık etmediği halde ona azap eder."

400 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Asım, Zühd (1/306) – Ebû Nuaym, Hılye (2/264)

401 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (18/333). Senedinde Abdülmelik bin Abdullah bin Muhammed bin Sirin hakkında Zehebi "Mestur" demiştir.

١٧٢٦ - عَنِ ابْنِ عَوْنٍ قَالَ: " عَطَسَتْ شَاةٌ عِنْدَ ابْنِ سِيرِينَ فَقَالَ: يَرْحَمُكِ اللَّهُ إِنْ لَمْ تَكُونِي قَدَرِيَّةً

1726- İbn Avn dedi ki: "İbn Sîrîn'in yanında bir koyun aksırınca: "Eğer Kaderiyye'den değil isen, Allah sana rahmet etsin" dedi.

SAİD BİN CÜBEYR'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٢٧ - عَنْ سَالِمٍ، عَنْ سَعِيدٍ، {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} [الأعراف: ٢٩] قَالَ: " كَمَا كَتَبَ عَلَيْكُمْ تَكُونُونَ {فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ} [الأعراف: ٣٠] »

1727- Salim'den; Said *"Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz."* (A'raf, 29) âyeti hakkında dedi ki: "Hakkınızda yazıldığı gibi olacaksınız; bir grup hidayet ve bir grup da dalâlet üzere olacaktır."[402]

١٧٢٨ - عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، {فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا} [الشمس: ٨] قَالَ: «فَأَلْزَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا»

1728- Hanzala bin Ebû Hamza'nın rivayet ettiğine göre Said bin Cübeyr, *"Sonra ona fücurunu (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun)."* (Şems, 8) âyeti hakkında: "Yani ona fücuru gerekli kılıp ondan sakınmayı ilham edene" dedi.[403]

١٧٢٩ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَاضِي الرَّيِّ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فِي قَوْلِهِ {يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: «يَحُولُ بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَالْكُفْرِ، وَبَيْنَ الْكَافِرِ وَالْإِيمَانِ»

1729- Rey şehrinin kadısı Abdullah'ın rivayet ettiğine göre Said, *"Allah, kişi ile kalbi arasına girer."* (Enfal, 24) âyeti hakkında: "Mümin ile kâfir ve kâfir ile de iman arasına girer" dedi.[404]

402 Bk. Taberi, Tefsir (8/157)/
403 Bunu ed-Dürru'l Mensur'da (8/530) Suyuti rivayet etmiş ve İbn Münzir, Abd bin Humeyd ve İbn Ebi Hatim'e nispet etmiştir.
404 Bk. 1720.ci rivayet.

١٧٣٠ - عَنْ سَالِمٍ، عَنْ سَعِيدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ} [الأعراف: ٣٧] قَالَ: «يَنَالُهُمْ مَا كُتِبَ عَلَيْهِمْ مِنْ شِقْوَةٍ أَوْ سَعَادَةٍ، مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ»

1730- Salim'in rivayet ettiğine göre Said bin Cübeyr, *"İşte onlara kitaptan (kendileri için yazılmış ömür ve rızıklardan) payları erişir."* (A'raf, 37) âyeti hakkında: "Haklarında yazılan, hayır veya şerrden kaynaklanan bahtsızlık veya mutluluk onlara ulaşır" dedi. "[405]

MÜCAHİD'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٣١ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ {يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ} [الفجر: ٢٧] قَالَ: «الرَّاضِيَةُ بِقَضَاءِ اللَّهِ، الَّتِي عَلِمَتْ أَنَّ مَا أَصَابَهَا لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهَا، وَمَا أَخْطَأَهَا لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهَا»

1731- İbn Ebi Necih'ten; Mücahid, *"Ey huzura kavuşmuş insan!"* (Fecr, 27) âyeti hakkında şöyle dedi: "Bununla kastedilen Allah'ın kazasına/hükmüne razı olan nefistir ki, o, başına gelmesi takdir edilen bir şeyin mutlak bir şekilde başına geleceğine ve başına gelmesi takdir edilmeyen bir şeyin de asla başına gelmeyeceğini bilir."[406]

١٧٣٢ - حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْوَهَّابِ بْنَ مُجَاهِدٍ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] قَالَ: «عَلِمَ مِنْ إِبْلِيسَ الْمَعْصِيَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا، وَعَلِمَ مِنْ آدَمَ الطَّاعَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا»

1732- Mu'temir dedi ki: Abdulvehhab bin Mücahid'i işittim; babasının, *"Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti."* (Bakara, 30) âyeti hakkında şöyle dediğini rivayet etti: "Allah, İblis'in isyan edeceğini biliyordu ve onun için yaratmıştı. Âdem'in de itaat edeceğini biliyordu, onu da onun için yaratmıştı."[407]

405 Bk. Taberi, Tefsir (8/169)
406 Bk. Kurtubi, Tefsir (20/57)
407 Hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (1/212) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 959 (1/345)

١٧٣٣ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {فِطْرَةَ اللهِ} [الروم: ٣٠] قَالَ: "الدِّينُ الْإِسْلَامُ {لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللهِ} [الروم: ٣٠] قَالَ: «لِدِينِهِ»

1733- İbn Ebi Necih'ten; Mücahid, Allah Teâlâ'nın *"Allah'ın fıtratına..."* (Rum, 30) âyeti hakkında "Âyetteki din, İslâm'dır" demiş, *"Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur"* (Rum, 30) âyeti hakkında ise "O'nun dininde değiştirme yoktur" demiştir.[408]

١٧٣٤ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] قَالَ: «عَلِمَ مِن إِبْلِيسَ الْمَعْصِيَةَ»

1734- İbn Ebi Necih'ten; Mücahid, *"Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti."* (Bakara, 30) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, İblis'in isyan edeceğini biliyordu.[409]

١٧٣٥ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٣٠] قَالَ: «عَلِمَ مِنْ إِبْلِيسَ الْمَعْصِيَةَ وَخَلَقَهُ لَهَا»

1735- ... İbn Ebi Necih'ten; Mücahid, *"Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti."* (Bakara, 30) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, İblis'in isyan edeceğini biliyordu ve onun için yaratmıştı.[410]

١٧٣٦ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ} [الأنعام: ١١٧] قَالَ: «بِمَنْ قَدَّرَ لَهُ الْهُدَى وَالضَّلَالَةَ»

1736- İbn Ebi Necih'ten; Mücahid, *"O, hidayete erenleri de daha iyi bilir."* (Kalem, 7) âyeti hakkında: "O kimseye hidayeti veya dalâleti takdir etmekle" dedi.[411]

---

408 Bk. Suyuti, ed-Dürru'l Mensur (6/492)
409 Bk. 1734.cü rivayet.
410 Bir önceki rivayete bakınız.
411 Bk. Taberi, Tefsir (20/93) – Nevevi, Şerhu Müslim (1/216)

١٧٣٧ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ {إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ} [النمل: ٤] قَالَ: «يَتَرَدَّدُونَ فِي الضَّلَالَةِ»

1737- İbn Ebi Necih'ten; göre Mücahid, *"Şüphesiz, ahiret hayatına inanmayanların işlerini biz kendilerine güzel göstermişizdir de o yüzden bocalayıp dururlar."* (Neml, 4) âyeti hakkında: "Yani onlar, dalâlet içinde gidip gelirler" dedi. [412]

١٧٣٨ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ} [الحج: ٤] قَالَ: «كُتِبَ عَلَى الشَّيْطَانِ»

1738- ... İbn Ebi Necih'ten; Mücahid, *"Şeytan hakkında, "Her kim onu dost edinirse, mutlaka o kimseyi saptırır ve onu cehennem azabına sürükler" diye yazılmıştır."* (Hac, 4) âyeti hakkında: "Şeytanın hakkında: "Ona tâbi olanları saptırır" yazılmıştır" dedi.[413]

١٧٣٩ - عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ} [يس: ١٢] قَالَ: «فِي أُمِّ الْكِتَابِ»

1739- ... Mansur'dan; Mücahid, *"Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) bir bir kaydetmişizdir."* (Yasin, 12) âyeti hakkında: "Yani Ümmü'l-Kitap'ta kaydetmiştir" dedi. [414]

١٧٤٠ - عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: «أَوَّلُ مَا فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ»

1740- ... Mansur'dan; Mücahid şöyle dedi: "Levh-i Mahfuz'da olan ilk şey, Fatiha sûresidir."

412 İsnadı sahihtir, ravileri sikadır.
413 Bk. Taberi, Tefsir (17/116)
414 Bk. Taberi, Tefsir (22/155)

١٧٤١ - أَخْبَرَنِي ابْنُ كَثِيرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَنَّهُ قَالَ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ} [الأنعام: ١٠٩]، قَالَ: وَمَا يُدْرِيكُمْ أَنَّكُمْ تُؤْمِنونَ {وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ} [الأنعام: ١١٠] نَحُولُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْإِيمَانِ لَوْ جَاءَتْهُمْ تِلْكَ الْآيَةُ، فَلَا يُؤْمِنُونَ كَمَا حِلْتُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ »

1741- ... İbn Kesir'den; Mücahid, *"O mucizeler geldiği vakit de inanmayacaklarını siz ne bileceksiniz?"* (En'am, 109) âyeti hakkında şöyle dedi: "Yani iman edeceğinizi nereden bilirsiniz?" *"Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri gibi (mucize geldikten sonra da inanmazlar) ve yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar."* (En'am, 110) âyeti hakkında da şöyle dedi: "Yani bu mucize onlara geldiğinde onlarla imanın arasına gireriz. İlkinde onlarla iman arasına engel konulduğu gibi yine onlarla iman arasına engel koyarız." [415]

١٧٤٢ - عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ {أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ} [الأعراف: ٣٧] قَالَ: «هُوَ مَا سَبَقَ لَهُمْ»

1742- Hakem dedi ki: Mücahid, *"İşte onlara kitaptan (kendileri için yazılmış ömür ve rızıklardan) payları erişir."* (A'raf, 37) âyeti hakkında: "Bununla kastedilen kişinin cennetlik veya cehennemlik olacağı hükmüdür" dedi. [416]

١٧٤٣ - عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَمْرٍو الْفُقَيْمِيِّ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ {وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ} [الإسراء: ١٣] قَالَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا فِي عُنُقِهِ ورقَةٌ مَكْتُوبٌ فِيهَا شَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ»

1743- ... Hasan bin Amr el-Fukaymî'nin rivayet ettiğine göre Mücahid. *"Her insanın amelini boynuna yükledik."* (İsra, 13) âyeti hakkında şöyle dedi: "Her doğan çocuğun boynuna mutlaka cennetlik veya cehennemlik olduğunun yazılı olduğu bir kâğıt asılmıştır."[417]

---

415 Bk. Taberi, Tefsir (7/314)
416 Bk. Taberi, Tefsir (8/169)
417 Bk. Taberi, Tefsir (15/51) – Suyuti, ed-Dürru'l Mensur (5/250)

١٧٤٤ - عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: فِي قِرَاءَةِ عَبْدِ اللهِ {مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ} [النساء: ٧٩] وَأَنَا كَتَبْتُهَا عَلَيْكَ

1744- Abdulvehhab bin Mücahid, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Abdullah'ın kıraatinde, *"Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir."* (Nisa, 79) Ben onu senin aleyhine yazarım" şeklindedir." [418]

١٧٤٥ - عَنْ وَرْقَاءَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} [الأعراف: ٢٩] قَالَ: «الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنٌ، وَالْكَافِرُ كَافِرٌ»

1745- ... Verkâ'nın rivayet ettiğine göre Mücahid, *"Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz."* (A'raf, 29) âyeti hakkında şöyle dedi: "Mümin, mümin olarak ve kâfir de kâfir olarak diriltilir."[419]

١٧٤٦ - عَنْ وَرْقَاءَ بْنِ إِيَاسٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا يَقُولُ: {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} [الأعراف: ٢٩] قَالَ: «الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنٌ، وَالْكَافِرُ كَافِرٌ»

1746- ... Verkâ bin İyas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Mücahid'in, *"Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz."* (A'raf, 29) âyeti hakkında şöyle dediğini işittim: "Mümin, mümin olarak ve kâfir de kâfir olarak diriltilir." [420]

١٧٤٧ - حَدَّثَنَا الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا، يَقُولُ: {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ} [المؤمنون: ٦٣] قَالَ: «لَهُمْ أَعْمَالٌ لَا بُدَّ لَهُمْ مِنْ أَنْ يَعْمَلُوهَا»

---

418 İsnadı çok zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 539 (1/433). Senedinde Abdülvehhab bin Mücahid vardır. Hadisleri metruktür. Sevrî, onu yalancı saymıştır.

419 Bk. Taberî, Tefsir (8/157)

420 Bir önceki rivayete bakınız.

1747- ... Alâ bin Abdulkerim şunu anlattı: Mücahid'in, *"Onların bundan başka yapageldikleri birtakım (kötü) işleri de vardır."* (Müminun, 63) âyeti hakkında şöyle dediğini işittim: "Onların yapmaktan geri durmayacakları birtakım amelleri vardır."[421]

١٧٤٨ - عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ} [المؤمنون: ٦٣] قَالَ: «لَا بُدَّ لَهُمْ مِنْ أَنْ يَعْمَلُوهَا»

1748- ... Alâ bin Abdulkerim'in rivayet ettiğine göre Mücahid, *"Onların bundan başka yapageldikleri birtakım (kötü) işleri de vardır."* (Müminun, 63) âyeti hakkında şöyle dedi: "Onlar mutlaka bu amelleri işleyeceklerdir."[422]

١٧٤٩ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ} [المؤمنون: ٦٣] قَالَ: «خَطَايَا»

1749- İbn Ebû Necih'in rivayet ettiğine göre Mücahid, *"Onların bundan başka yapageldikleri birtakım (kötü) işleri de vardır."* (Müminun, 63) âyetinde geçen kötü işleri, hatalar/günahlar olarak açıklamıştır."[423]

١٧٥٠ - عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، {إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ} [الإنسان: ٣] قَالَ: «الشِّقْوَةُ وَالسَّعَادَةُ»

1750- - İbn Ebû Necih'in rivayet ettiğine göre Mücahid, *"Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk."* (İnsan, 3) âyetini, şekavet ve saadet olarak açıklamıştır.[424]

١٧٥١ - عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، وَرَجُلٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وجلَّ {وَأَنْ لَوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ} قَالَ: " طَرِيقَةُ الْحَقِّ {لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا} [الجن: ١٦] قَالَ: " مَاءً كَثِيرًا {لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ} [الجن: ١٧] حَتَّى يَرْجِعُوا إِلَى مَا كُتِبَ عَلَيْهِمْ

421 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (18/36) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 939 (2/426)
422 Bir önceki rivayete bakınız.
423 Bk. Taberi, Tefsir (18/36)
424 Bk. Taberi, Tefsir (29/206)

1751- Ubeydullah bin Ebû Ziyad ve bir adamdan rivayet edildiğine göre Mücahid, *"Eğer onlar (insanlar ve cinler), yol üzerinde 'dosdoğru bir istikamet tuttursalardı"* (Cin, 16) âyeti hakkında: "Bununla kastedilen hak yoldur" dedi. *"Mutlaka Biz onlara bol miktarda su içirir (tükenmez bir rızık ve nimet verir)dik."* (Cin, 17) âyeti hakkında da: "Kendileri için takdir edilene gelmeleri için onları bu nimetlerle imtihan ederdik" dedi.[425]

١٧٥٢ - عَنْ رَجَاءٍ الْمَكِّيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُجَاهِدًا، يَقُولُ: الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ فَإِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ

1752- Recâ el-Mekkî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Mücahid'in şöyle dediğini işittim: "Kaderiyye, bu ümmetin Mecûsîleridir. Eğer onlar hastalanırlarsa, onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, cenazelerine katılmayın."[426]

١٧٥٣ - عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: «يَبْدَءُونَ فَيَكُونُونَ مُرْجِئَةً، ثُمَّ يَكُونُونَ قَدَرِيَّةً، ثُمَّ يَصِيرُونَ مَجُوسًا»

1753- ... Velid bin Ziyad dedi ki: Mücahid'i şöyle derken işittim: "Ortaya bir fikir atar, Mürcie olurlar. Sonra Kaderiyye, ardından da Mecûsî olurlar."[427]

١٧٥٤ - عَنْ حُمَيْدِ بْنِ قَيْسٍ الْأَعْرَجِ، قَالَ: " صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ رَجُلٍ يُتَّهَمُ بِالْقَدَرِيَّةِ فَلَقِيتُ مُجَاهِدًا، فَأَعْرَضَ عَنِّي، فَقُلْتُ لَهُ , فَقَالَ: " أَلَمْ أَرَكَ صَلَّيْتَ إِلَى جَنْبِ فُلَانٍ؟ قُلْتُ: إِنَّمَا ضَمَّتْنِي وَإِيَّاهُ الصَّلَاةُ »

1754- Humeyd bin Kays el-A'rac dedi ki: "Kaderiyye'den olmakla itham edilen bir adamın yanında namaz kıldım. Daha sonra Mücahid ile karşılaştığımda yüzünü benden çevirdi. Ona nedenini sorduğumda: "Senin falanın yanında namaz kıldığını gördüm" dedi. Ben: "O bana yaklaştı. Bizi bir araya getiren namazdı" dedim.

---

425 Bk. Taberi, Tefsir (29/114). Senedinde Müemmil vardır, zayıftır.

426 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 538 (1/433). Senedinde Süveyd vardır, zayıftır. Yine senedinde Mervan bin Muaviye vardır. Sika olmakla birlikte tedlis yapardı. Ayrıca senetteki Recâ el-Mekki tanınmamaktadır.

427 İsnadı çok zayıftır. Bk. Hatib, Mevzi Evham (1/416) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1168 (1/416). Senedinde İsmail bin Ebi İshak vardır. İbn Hacer, Lisan'da (1/393) şöyle der: "Ezdi dedi ki: Zayıftır, hadisleri münkerdir."

MUHAMMED BİN KA'B EL-KURAZİ'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٥٥ - حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، قَالَ: «الْخَلْقُ أَدَقُّ شَأْنًا مِنْ أَنْ يَعْصُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ طَرْفَةَ عَيْنٍ فِيمَا لَا يُرِيدُ»

1755- Ebû Ma'şer'den; Muhammed bin Ka'b dedi ki: ""Mahlûkat, Allah'ın istemediği konuda bir an bile olsun isyan etmeye güç yetiremez."[428]

١٧٥٦ - عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْخَطْمِيِّ، أَنَّ الْفُضَيْلَ الرَّقَاشِيَّ، كَانَ جَالِسًا عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ , فَكَلَّمَهُ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ الْحَسَنُ: " تُحْسِنُ تَشَهَّدُ؟ قَالَ: نَعَمْ , قَالَ: فَتَشَهَّدَ حَتَّى بَلَغَ هَذِهِ: مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، قَالَ: فَأَخَذَ الْعَصَا فَضَرَبَ، فَلَمَّا قَفَّا قَالَ: لَا يَرْجِعُ هَذَا عَنْ قَوْلِهِ أَبَدًا «

1756- Ebû Cafer el-Hatmi'den; bir keresinde Fudayl er-Rakkaşi, göre Fudayl er-Rakkaşî, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî'nin yanında oturuyordu. Kader hakkında onunla konuşunca, Hasan: "Herhalde ona şahitlikte bulunuyorsun" dedi. Muhammed: "Evet" dedi. *"Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur."* (A'raf, 186) âyetine gelince asasını alıp ona vurdu. Kafasına vurdu ve: "Bu adam, bu görüşünden asla vazgeçmeyecek" dedi.

١٧٥٧ - عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، قَالَ: " قَالَ رَجُلٌ لِمُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ: مَا أَبْعَدَ التَّوْبَةَ قَالَ: فَتَبَسَّمَ قَالَ: " بَلْ مَا أَحْسَنَ التَّوْبَةَ وَأَجْمَلَهَا فَقَالَ الرَّجُلُ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُمْتُ مِنْ عِنْدِكَ فَأَتَيْتُ الْمِنْبَرَ فَعَاهَدْتُ اللَّهَ عِنْدَهُ أَنْ لَا آتِيَ اللَّهَ بِمَعْصِيَةٍ أَبَدًا؟ قَالَ: فَمَنْ أَعْظَمُ ذَنْبًا مِنْكَ، أَوْ أَعْظَمُ جُرْمًا مِنْكَ إِذَا تَأَلَّيْتَ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَنْفُذَ فِيكَ أَمْرُهُ؟ ثُمَّ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ كَعْبٍ الْقُرَظِيُّ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، بِيَدِهِ الْيُمْنَى كِتَابٌ: «هَذَا كِتَابٌ بِأَسْمَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَأَنْسَابِهِمْ، مُجْمَلٌ عَلَيْهِمْ، لَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ» قَالَ: ثُمَّ قَبَضَ يَدَهُ الْيُمْنَى وَمَدَّ الْيُسْرَى، وَقَالَ: «هَذَا كِتَابُ اللَّهِ بِأَسْمَاءِ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَأَنْسَابِهِمْ، مُجْمَلٌ عَلَيْهِمْ، لَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْتَقَصُ مِنْهُمْ، وَلَيَعْمَلَنَّ أَهْلُ

428 İsnadı zayıftır. Senedinde Ebû Ma'şer vardır. İsmi Nüceyh bin Abdurrahman es-Sindi'dir, zayıftır.

السَّعادة بِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقاء حتّى يُقال كأنّهم هُم هُم، بَلْ هُمْ هُمْ ثُمّ يَسْتَنْقِذُهُمُ اللهُ عزّ وجلّ قَبْلَ الْمَوْتِ وَلَوْ بِفُوَاقِ نَاقَةٍ حتّى يسْلُكَ بهِمْ طَرِيقَ أَهْلِ السَّعادَةِ وليعْمَلُ أَهْلُ النّارِ بعمل أهْلِ السّعادة حتّى يُقال كأنّهُمْ هُمْ بَلْ هُمْ هُمْ، ثُمّ ليَسْلُكَنَّ بِهِمْ ولَوْ بِفُواقِ نَاقَةٍ طريق أهْلِ الشّقاوة، والشّقِيُّ منْ شَقِيَ بِقَضاءِ اللهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سعد بِقَضاءِ الله، والأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيم»

1757- İbn Vehb'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Adamın biri, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî'ye: "Tevbe ne kadar da zor" deyince, Muhammed gülümsedi ve: "Tam aksine! Tevbe ne kadar güzel ve iyidir" dedi. Adam: "Senin yanından kalkıp minbere gitmeme ve bir daha asla Allah'a karşı gelmeyeceğime dair söz vermeme ne dersin?" diye sordu. Muhammed: "Allah'ın, senin hakkındaki emrini yerine getirmeyeceğin konusunda yemin etmenden daha büyük bir günah veya büyük bir suç mu vardır?" dedi. Sonra Muhammed bin Ka'b el-Kurazî şöyle dedi: "Bir gün Rasûlullah (s.a.v.), minberde iken sağ elini göstererek şöyle buyurdu: *"Bu, Allah'ın katından bir kitaptır. İçinde de cehennemlik olanların isimleri, babalarının ve kabilelerinin isimleri bulunmaktadır. İlk kişiden son kişiye kadar hepsi yazılmış olup, bunlar asla ne artacak, ne de eksileceklerdir. Cennetlikler, cehennemliklerin amellerini işlemeye devam edecekler. Hatta onlara cehennemlik denecek. Sonra aziz ve yüce olan Allah, ölümden önce bir deve sağımı kadar süre içinde onları kurtaracak ve onlar cennetliklerin yoluna gireceklerdir. Cehennemlikler de cennetliklerin amellerini işlemeye devam edecekler. Hatta onlara cennetlik denecek. Sonra Allah, onları ölümden önce bir deve sağımı kadar süre içinde onları cehennemliklerin yoluna sevkedecektir. Şakî olan, Allah'ın kazasıyla şakî olandır. Said olan da, Allah'ın kazasıyla said olandır. Ameller de sonlarına göre değerlendirilir."*[429]

429 Hasen hadis. Ahmed, Abdullah bin Amr yoluyla Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) (2/167) gelen başka bir isnadla rivayet etmiştir. Tirmizî, (Allah'ın Cennetlikler ve Cehennemlikler İçin Bir Kitap Yazdığı, Abdullah bin Amr'dan merfû olarak). Tirmizî: "Bu hadis, hasen-sahih-garib'dir" der (3/304-305). İbn Ebû Âsım, Abdullah bin Amr yoluyla Rasûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) (1/154-155) gelen başka bir isnadla rivayet etmiştir. el-Elbânî: "İsnadı hasendir" der. Hadisi, es-Sahiha'da (848) rivayet etmiştir. Âcurrî, eş-Şeria, s. 173-174; el-Lâlekâî (2/587, 588, 589, 848) zayıf olan birkaç tarikle rivayet etmiştir. Taberânî, Abdullah bin Yezid bin Âdem'in de içinde yer aldığı bir

١٧٥٨ - عَنْ عُمَرَ، مَوْلَى غُفْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ، يَقُولُ: وَاللهِ «لَوَدِدْتُ أَنَّ الْمُكَذِّبِينَ بِالْقَدَرِ جُمِعُوا إِلَيَّ، فَإِنْ لَمْ أُفْلِحْ عَلَيْهِمْ، ضَرَبْتُ رَقَبَتَهُمْ، وَاللهِ إِنَّ قَوْلَهُمْ لَلْكُفْرُ الْبَوَاحُ»

1758- Ğafere'nin azatlısı Ömer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Muhammed bin Ka'b'ın şöyle dediğini işittim: "Vallahi, kaderi yalanlayanların yanımda toplanmasını isterdim. Eğer onlara galip gelemesem boynumu vururdum. Vallahi onların sözleri apaçık bir küfürdür."[430]

١٧٥٩ - عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، قَالَ: كَانَتِ " الْأَقْوَاتُ قَبْلَ الْأَجْسَادِ، وَكَانَ الْمُقَدَّرُ قَبْلَ الْبَلَاءِ، ثُمَّ قَرَأَ: {فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ} [القمر: ١٢] »

1759- ... Musa bin Ubeyde'den; Muhammed bin Ka'b el-Kurazî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sözler, bedenlerden önceydi. Takdir edilenler de, musibetlerden önceydi." Ardından, *"Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti."* (Kamer, 12) âyetini okudu.[431]

١٧٦٠ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الْخَطْمِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، أَنَّ رَجُلًا، كَانَ مِنْ عُبَّادِ أَهْلِ الْكُوفَةِ، وَكَانَ يَلْزَمُ الْمَسْجِدَ، " فَقَعَدَ إِلَيْهِ ذَاتَ يَوْمٍ، فَرَآهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُفَوِّضَةِ، فَكَلَّمَهُ بِشَيْءٍ مِنَ التَّفْوِيضِ، فَنَهَضَ وَرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ، فَقَالَتْ لَهُ أُمُّهُ: أَيْ بُنَيَّ عَجَّلْتَ الرُّجُوعَ، فَأَخْبَرَهَا، فَقَالَتْ: قُمْ عَنْهُ , فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَا تُفْتَحُ بِهِ الزَّمْزَمَةُ هَذَا الْكَلَامُ. وَكَانَتْ أَصْفَهَانِيَّةً »

1760- Ebû Cafer el-Hatamî, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den rivayet ettiğine göre Kûfeli âbidlerden biri mescide bağlı idi. Bir gün mescide geldiğinde, işleri tamamen Allah'a bırakan bir adam onu gördü. Ona, işleri Allah'a bırakma konusunda konuştu. Âbid kalkıp ailesinin yanına geldi.

---

isnadla rivayet etmiştir. Ahmed: "Onun hadisleri mevzudur" der. Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, 7/202.

430 İsnadı zayıftır. Senedindeki Gufra'nın azatlısı Ömer bin Abdullah el-Medeni zayıftır.

431 İsnadı zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (27/93). Senedinde Müemmil vardır. Saduk olmakla birlikte hıfzı kötüdür. Yine senedinde Musa bin Ubeyde er-Rabezi vardır, zayıftır.

Annesi ona: "Evladım, çabuk geldin! Ne oldu, anlat" dedi. Âbid konuyu anlatınca, annesi: "Onun yanından kalk. Çünkü o, bu sözleri ilk başlatan Mecûsîlerdendir. Onlar İsfahanlıdır" dedi. Bu, Muhammed bin Bekir'in Ebû Davud'dan naklettiği lafızdır."

١٧٦١ - أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوب، عَنْ سُلَيْمان بْن حُمَيْدٍ، أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبِ الْقُرَظِيِّ، فَحَدَّثَهُمْ عَنِ " امْرَأَةٍ، قَدِمَتْ مِن الْمَجُوسِ وَمَعَهَا ابْنٌ لَهَا، فَأَسْلَمَتْ وَحَسُنَ إِسْلَامُهَا، فَكَبِرَ ابْنُهَا فَكَذَّبَ بِالْقَدَرِ وَدَعَا أُمَّهُ إِلَى ذَلِكَ، فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ هَذَا دِينُ آبَائِكَ الْمَجُوسِ، أَفَتَرْجِعُ إِلَى الْمَجُوسِيَّةِ بَعْدَ إِذْ أَسْلَمْنَا؟ قَالَ سُلَيْمَانُ يَعْنِي: ابْنَ حُمَيْدٍ: كَانَ نَافِعٌ مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ قَرِيبًا مِنْ مَجْلِسِهِ، فَسَمِعَ حَدِيثَهُ، فَأَقْبَلَ عَلَى الْقُرَظِيِّ، فَقَالَ: صَدَقْتَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ لَدِينُ الْمَجُوسِيَّةِ»

1761- Yahya bin Eyyub dedi ki: Süleyman bin Humeyd'in rivayet ettiğine göre o, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî ile birlikte oturuyordu. Muhammed onlara, Mecûsîlerin yanından gelen ve beraberinde oğlu olan bir kadını anlattı. Kadın İslam'a girdi ve güzel bir Müslümanlık gösterdi. Oğlu büyüyünce kaderi yalanladı ve annesini de kaderi inkâr etmeye çağırdı. Annesi: "Evladım! Bu dediğin senin Mecûsî atalarının dinidir. Müslüman olduktan sonra Mecûsîliğe mi dönüyorsun?" diye sordu. Süleyman (yani İbn Humeyd) şöyle dedi: "İbn Ömer'in azatlısı Nafi, meclise yakın idi. Onun sözlerini işitince, Kurazî'ye doğru döndü ve: "Doğru söyledin! Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, bu Mecûsîlerin dinidir" dedi.[432]

١٧٦٢ - حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ سِنَانٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّهُ قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا الْقَدَرِيَّةَ، فَإِنَّمَا هُمْ سَقَمٌ وَمَرَضٌ»

1762- Davud bin Sinan'dan; Muhammed bin Ka'b el-Kurazî dedi ki: "Kaderiyye ehli ile oturmayın. Çünkü onların niyetleri ve düşünceleri hastalıklıdır."[433]

432 Senedinde Yahya bin Eyyub el-Fâfaki vardır. Saduk olmakla birlikte çokça hata ederdi.
433 İsnadında beis yoktur. Senedindeki Abdullah bin Mesleme bin Ka'neb el-Ka'nebi sikadır, abittir. Yine senedinde Davud bin Sinan vardır. Ebû Zur'a dedi ki: "Beis yoktur." Ahmed de böyle söylemiştir.

Annesi ona: "Evladım, çabuk geldin! Ne oldu, anlat" dedi. Âbid konuyu anlatınca, annesi: "Onun yanından kalk. Çünkü o, bu sözleri ilk başlatan Mecûsîlerdendir. Onlar İsfahanlıdır" dedi. Bu, Muhammed bin Bekir'in Ebû Davud'dan naklettiği lafızdır."

١٧٦١ - أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حُمَيْدٍ، أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، فَحَدَّثَهُمْ عَنِ " امْرَأَةٍ، قَدِمَتْ مِنَ الْمَجُوسِ وَمَعَهَا ابْنٌ لَهَا، فَأَسْلَمَتْ وَحَسُنَ إِسْلَامُهَا، فَكَبِرَ ابْنُهَا فَكَذَّبَ بِالْقَدَرِ وَدَعَا أُمَّهُ إِلَى ذَلِكَ، فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ هَذَا دِينُ آبَائِكَ الْمَجُوسِ، أَفَتَرْجِعُ إِلَى الْمَجُوسِيَّةِ بَعْدَ إِذْ أَسْلَمْنَا؟ قَالَ سُلَيْمَانُ يَعْنِي: ابْنَ حُمَيْدٍ: كَانَ نَافِعٌ مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ قَرِيبًا مِنْ مَجْلِسِهِ، فَسَمِعَ حَدِيثَهُ، فَأَقْبَلَ عَلَى الْقُرَظِيِّ، فَقَالَ: صَدَقْتَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ لَدِينُ الْمَجُوسِيَّةِ»

1761- Yahya bin Eyyub dedi ki: Süleyman bin Humeyd'in rivayet ettiğine göre o, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî ile birlikte oturuyordu. Muhammed onlara, Mecûsîlerin yanından gelen ve beraberinde oğlu olan bir kadını anlattı. Kadın İslam'a girdi ve güzel bir Müslümanlık gösterdi. Oğlu büyüyünce kaderi yalanladı ve annesini de kaderi inkâr etmeye çağırdı. Annesi: "Evladım! Bu dediğin senin Mecûsî atalarının dinidir. Müslüman olduktan sonra Mecûsîliğe mi dönüyorsun?" diye sordu. Süleyman (yani İbn Humeyd) şöyle dedi: "İbn Ömer'in azatlısı Nafi, meclise yakın idi. Onun sözlerini işitince, Kurazî'ye doğru döndü ve: "Doğru söyledin! Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, bu Mecûsîlerin dinidir" dedi.[432]

١٧٦٢ - حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ سِنَانٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّهُ قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا الْقَدَرِيَّةَ، فَإِنَّمَا هُمْ سَقَمٌ وَمَرَضٌ»

1762- Davud bin Sinan'dan; Muhammed bin Ka'b el-Kurazi dedi ki: "Kaderiyye ehli ile oturmayın. Çünkü onların niyetleri ve düşünceleri hastalıklıdır."[433]

---

432 Senedinde Yahya bin Eyyub el-Fâfaki vardır. Saduk olmakla birlikte çokça hata ederdi.

433 İsnadında beis yoktur. Senedindeki Abdullah bin Mesleme bin Ka'neb el-Ka'nebi sikadır, abittir. Yine senedinde Davud bin Sinan vardır. Ebû Zur'a dedi ki: "Beis yoktur." Ahmed de böyle söylemiştir.

١٧٦٣ - حَدَّثَنِي دَاوُدُ بْنُ سِنَانٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، مِثْلَهُ، وَزَادَ فِيهِ: «فَإِنَّمَا هِيَ شُعْبَةٌ مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ»

1763- Davud bin Sinan, Muhammed bin Ka'b'dan aynı sözü şu ilave ile nakletti: "Onlar, Hristiyanlıktan bir bölümdür."[434]

١٧٦٤ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، فِي قَوْلِهِ " {مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ} [ق: ٢٩] قَالَ: «قَضَيْتُ مَا أَنَا قَاضٍ»

1764- Musa bin Ubeyde'den; Muhammed bin Ka'b, *"Benim katımda söz değiştirilmez ve ben kullara zulmedici değilim."* (Kaf, 29) âyeti hakkında: "Yani ben, hükmedeceğime hükmettim" dedi.[435]

١٧٦٥ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ، قَالَ لَهُمْ: «لَا تُجَالِسُوهُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا يُجَالِسُهُمْ رَجُلٌ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ فِقْهًا فِي دِينِهِ وَعِلْمًا فِي كِتَابِهِ إِلَّا أَمْرَضُوهُ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوَدِدْتُ أَنَّ يَمِينِي هَذِهِ تُقْطَعُ عَلَى كِبَرِ سِنِّي وَأَنَّهُمْ أَتَمُّوا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ، وَلَكِنَّهُمْ يَأْخُذُونَ بِأَوَّلِهَا وَيَتْرُكُونَ آخِرَهَا وَيَأْخُذُونَ بِآخِرِهَا وَيَتْرُكُونَ أَوَّلَهَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَإِبْلِيسُ أَعْلَمُ بِاللَّهِ مِنْهُمْ، يَعْلَمُ مَنْ أَغْوَاهُ وَهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ يُغْوُونَ أَنْفُسَهُمْ وَيُرْشِدُونَهَا»

1765- Ebû Davud'un bize naklettiğine göre Muhammed bin Ka'b onlara şöyle dedi: "Onlarla birlikte oturmayın. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki onlar, Allah'ın dini konusunda anlayış ve Allah'ın Kitabı konusunda ilim sahibi olan kimle birlikte oturdularsa mutlaka onu hasta ettiler. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın Kitabı'ndan bir âyeti yanlış yorumlamalarına karşın yaşlılığıma rağmen sağ elimin kesilmesini isterdim. Onlar, âyetin başını alıp son kısmını terk ediyorlar ya da son kısmını alıp baş tarafını terk ediyorlar. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, İblis, Allah'ı onlardan daha iyi biliyordu. İblis, kendisini kimin saptırdığını biliyordu. Onlar, kendilerinin sapıp doğru yolu bulduklarını iddia ediyorlar."[436]

---

434 İsnadı ceyyiddir.

435 Derim ki: Senedinde Musa bin Ubeyde er-Rabazi vardır, zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (26/169) – Ebû Nuaym, Hılye (3/282)

436 Bk. Acurrî, Şeria, 528 (1/429)

١٧٦٦ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ مَوْلَى غُفْرَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، قَالَ: «لَوْ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ مَانِعٌ أَحَدًا لَمَنَعَ إِبْلِيسَ مَسْأَلَتَهُ حِينَ عَصَاهُ، وَدَحَرَهُ مِنْ جَنَّتِهِ وَآيَسَهُ مِنْ رَحْمَتِهِ وَجَعَلَهُ دَاعِيًا إِلَى الْغَيِّ، فَيَسْأَلُهُ النَّظِرَةَ أَنْ يُنْظِرَهُ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ، فَأَنْظَرَهُ، وَلَوْ كَانَ اللهُ مُشَفِّعًا أَحَدًا فِي شَيْءٍ لَيْسَ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَشَفَّعَ إِبْرَاهِيمَ فِي أَبِيهِ حِينَ اتَّخَذَهُ خَلِيلًا، وَشَفَّعَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عَمِّهِ»

1766- Ğafere'nin azatlısı Ömer bin Abdullah'ın rivayet ettiğine göre Muhammed bin Ka'b el-Kurazî şöyle dedi: "Eğer aziz ve yüce olan Allah, herhangi bir kimseyi engelleyecek olsaydı, isyan ettiğinde İblis'i engeller, onu cennettinden atar ve rahmetinden ümit kestirir, sapıklığa çağıran biri kılardı. İblis, Allah'tan insanları dirilteceği güne kadar vakit vermesini istedi, O da verdi. Eğer Allah, herhangi bir konuda bir kimseye şefaat edecek olsaydı, kendisini dost olarak seçtiği zaman İbrahim'in babasına şefaat eder, Muhammed'in (s.a.v.) amcası konusunda şefaatçi olmasını dilerdi."[437]

١٧٦٧ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: «كَانَ الْقَدَرُ قَبْلَ الْبَلَاءِ، وَخُلِقَتِ الْأَقْدَارُ قَبْلَ الْأَقْوَاتِ، ثُمَّ قَرَأَ {فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ} [القمر: ١٢] »

1767- Musa bin Ubeyde'den; Muhammed bin Ka'b'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Takdir edilenler, musibetlerden önceydi. Takdirler, rızıklardan önce yaratıldı." Ardından, *"Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti."* (Kamer, 12) âyetini okudu.[438]

١٧٦٨ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، قَالَ: " سَمِعْتُهُ يَقُولُ: " لَقَدْ سَمَّى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الْمُكَذِّبِينَ بِالْقَدَرِ بِاسْمٍ نَسَبَهُمْ إِلَيْهِ فِي الْقُرْآنِ، فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: {إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ

437 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 529 (1/430). Senedinde Gufra'nın azatlısı Ömer bin Abdullah vardır, zayıftır.
438 İsnadı zayıftır. Senedinde Musa bin Ubeyde er-Rabezi vardır, zayıftır.

عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر: ٤٨] قَالَ: فَهُمُ الْمُجْرِمُونَ »

1768- Muhammed bin Ebû Humeyd, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî'nin şöyle dediğini rivayet etti: "Onun şöyle dediğini işittim: "Aziz ve yüce olan Allah, kaderi yalanlayanlara bir isim verdi ve onları Kur'an'da andı. Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: *"Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık."* (Kamer, 47-49) Onlar, suçlulardır."[439]

VEHB BİN MÜNEBBİH'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٦٩ - عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ حَكِيمٍ الْيَمَانِيِّ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: إِنِّي لَأَجِدُ فِيمَا أَقْرَأُ مِنْ كُتُبِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ , وَفِي التَّوْرَاةِ: إِنِّي أَنَا اللهُ , لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا , خَالِقُ الْخَلْقِ، خَلَقْتُ الْخَيْرَ وَخَلَقْتُ مَنْ يَكُونُ الْخَيْرُ عَلَى يَدَيْهِ، فَطُوبَى لِمَنْ خَلَقْتُ الْخَيْرَ أَنْ يَكُونَ عَلَى يَدَيْهِ، وَإِنِّي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا , خَالِقُ الْخَلْقِ، خَلَقْتُ الشَّرَّ , وَخَلَقْتُ مَنْ يَكُونُ الشَّرُّ عَلَى يَدَيْهِ، فَوَيْلٌ لِمَنْ خَلَقْتُ الشَّرَّ أَنْ يَكُونَ عَلَى يَدَيْهِ »

1769- ... Muğire bin Hakem'den, Vehb bin Münebbih dedi ki: "Allah'ın Kitapları arasında ve Tevrat'ta şunu okudum: "Ben, kendisinden başka ilah olmayan Allah'ım. Mahlûkatı ben yarattım. Hayrı ve hayrın elinde olmasını dilediğim kimseleri ben yarattım. Hayrın ellerinde olmasını dilediğim için yarattığım kimselere ne mutlu! Ben, kendisinden başka ilah olmayan Allah'ım. Mahlûkatı ben yarattım. Şerri ve şerrin elinde olmasını dilediğim kimseleri ben yarattım. Şerrin ellerinde olmasını dilediğim için yarattığım kimselere yazıklar olsun!"[440]

---

439 Bk. Acurrî, Şeria, 526 (1/429). Senedinde Muhammed bin Ebi Ubeyd ez-Zerki vardır, zayıftır.

440 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 577 (1/451)

١٧٧٠ - حَدَّثَنَا مُعَرِّفُ بْنُ وَاصِلٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: قَرَأْتُ فِيمَا قَرَأْتُ مِنَ الْكُتُبِ: إِنِّي «أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا، خَلَقْتُ الْخَيْرَ وَقَدَّرْتُهُ، فَطُوبَى لِمَنْ قَدَّرْتُ الْخَيْرَ عَلَى يَدَيْهِ، وَإِنِّي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا، خَلَقْتُ الشَّرَّ وَقَدَّرْتُهُ، فَوَيْلٌ لِمَنْ قَدَّرْتُ الشَّرَّ عَلَى يَدَيْهِ»

1770- Muarrif bin Vasıl'dan; Vehb bin Münebbih dedi ki: "Kitaplardan birinde şunu okudum: "Ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Hayrı ve kudreti yarattım. Hayrı ellerinde kıldığım kimseye ne mutlu. Ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Şerri ve kudreti yarattım. Şerri ellerinde kıldığım kimseye yazıklar olsun."

١٧٧١ - أَخْبَرَنَا أَبُو سِنَانٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: " الْكُتُبُ بِضْعٌ وَتِسْعُونَ كِتَابًا، قَرَأْتُ مِنْهَا بِضْعًا وَسَبْعِينَ كِتَابًا، فَوَجَدْتُ فِي كُلِّ كِتَابٍ مِنْهَا: مَنْ يَزْعُمُ أَنَّ إِلَيْهِ شَيْئًا مِنَ الْمَشِيئَةِ فَقَدْ كَفَرَ «

1771- Ebû Sinan'dan; Vehb bin Münebbih dedi ki: "Doksan küsur kitap vardır. Onlardan yetmiş küsurunu okudum. Her kitapta, "Her kim iradenin/dilemenin kendisine ait olduğunu iddia ederse, küfre düşmüştür" ifadesinin yazılı olduğunu gördüm."[441]

١٧٧٢ - عَنْ يَزِيدَ الْخُرَاسَانِيِّ، قَالَ: " بَيْنَا أَنَا وَمَكْحُولٌ، إِذْ قَالَ: يَا وَهْبُ بْنَ مُنَبِّهٍ أَيُّ شَيْءٍ بَلَغَنِي عَنْكَ فِي الْقَدَرِ؟ قَالَ: عَنِّي؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ: وَالَّذِي كَرَّمَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنُّبُوَّةِ، لَقَدِ " اقْتَرَأْتُ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ كِتَابًا، مِنْهُ مَا يُسَرُّ وَمِنْهُ مَا يُعْلَنُ، مَا مِنْهُ كِتَابٌ إِلَّا وَجَدْتُ فِيهِ: مَنْ أَضَافَ إِلَى نَفْسِهِ شَيْئًا مِنْ قَدَرِ اللهِ، فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ، فَقَالَ مَكْحُولٌ: اللهُ أَكْبَرُ «

1772- Yezid el-Horasanî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mekhûl ile birlikte iken, "Ey Vehb bin Münebbih! Kader hakkında senden bana ulaşan şey de ne?" diye sordu. Vehb: "Benden mi?" deyince: "Evet" dedi. "Aziz

441 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 580 (1/453) – Zehebî, Siyer (4/549) – Zehebî, Mizan (7/149) – İbn Hacer, Tehzîb (11/147) – İbn Hacer, Fethu'l Barî (1/450)

ve yüce olan Allah'ın kitaplarından yetmiş ikisini okudum. Onlardan kimisini gizledim, kimisini de açıkladım. Ancak her kitapta şunun yazılı olduğunu gördüm: "Kim Allah'ın kaderinden bir şeyi kendisine izafe ederse, Allah'ı inkâr etmiş olur." Bunun üzerine Mekhûl: "Allah'u Ekber" diye karşılık verdi.[442]

١٧٧٣ - عَنْ أَبِي سِنَانٍ قَالَ: " عُرِضَ عَلَى وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ كَلَامٌ مِنَ التَّفْوِيضِ زَعَمُوا أَنَّهُ مِنْ كَلَامِهِ فِي وَرَقَةٍ، فَقَالَ: اقْطَعْ هَذَا، لَيْسَ هَذَا مِنْ كَلَامِي»

1773- Ebû Sinan dedi ki: "Vehb bin Münebbih'e tefviz (işleri Allah'a bırakma) konusundaki sözler arzedilip, bunun ona ait bir varaktaki sözleri olduğunu iddia ettiklerinde, Vehb: "Bunların benim sözlerim olmadığını kesinlikle söylerim" dedi.

TAVÛS EL-YEMANİ'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٧٤ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «اجْتَنِبُوا الْكَلَامَ فِي الْقَدَرِ؛ فَإِنَّ الْمُتَكَلِّمِينَ فِيهِ يَقُولُونَ بِغَيْرِ عِلْمٍ»

1774- ... İbn Tavus, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Kader hakkında konuşmaktan sakının, çünkü bu konuda konuşanların herhangi bir bilgisi yoktur."[443]

١٧٧٥ - عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: " {مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ، وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ} [النساء: ٧٩] «وَأَنَا قَدَّرْتُهَا عَلَيْكَ»

1775- ... İbn Tavus'un rivayet ettiğine göre babası, *"Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir."* (Nisa, 79) âyeti hakkında: "Yani bunu senin için takdir eden benim" dedi.[444]

١٧٧٦ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،: " {مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ} [النساء: ٧٩]، وَأَنَا قَدَّرْتُهَا عَلَيْكَ »

---

442 Bir önceki rivayete bakınız.

443 İsnadı hasendir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20075 (11/115)

444 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 940 (2/427) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 979 (1/351)

1776- İbn Ebû Halid'in rivayet ettiğine göre Ebû Salih, "*Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir.*" (Nisa. 79) âyeti hakkında: "Yani bunu senin için takdir eden benim" dedi.[445]

١٧٧٧ - قَالَ ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، فَقَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: لَا يُجَرِّبُنِي عَبْدِي؟ فَإِنِّي أَفْعَلُ مَا شِئْتُ قَالَ: وَقَالَ الزُّهْرِيُّ: قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَا يَبْتَلِي رَبَّهُ، وَلَكِنَّ اللهَ يَبْتَلِي عَبْدَهُ »

1777- İbn Tavus, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "İsa bin Meryem (a.s.), İsa ile karşılaştı. İsa: "Senin için takdir edilmeyen şeyin başına gelmeyeceğini bilmiyor musun?" diye sorunca, İblis: "Öyleyse şu dağın tepesine çık, oradan aşağıya yuvarlan bakalım, yaşayacak mısın yoksa yaşamıyacak mısın?" dedi. İsa: "Bilmez misin ki aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurmuştur: "Kulum beni denemesin. Ben dilediğimi yaparım!"

Zührî dedi ki: "Kul Rabbini deneyemez. Ancak Allah, kulunu dener." [446]

١٧٧٨ - عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: " كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ طَاوُسٍ فِي غَدِيرٍ لَهُ، إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ صَالِحٌ، يَتَكَلَّمُ فِي الْقَدَرِ، فَتَكَلَّمَ بِشَيْءٍ مِنْهُ، فَأَدْخَلَ ابْنُ طَاوُسٍ أُصْبُعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ وَقَالَ لِابْنِهِ: «أَدْخِلْ أُصْبُعَيْكَ فِي أُذُنَيْكَ وَاشْدُدْ , حَتَّى لَا تَسْمَعَ مِنْ قَوْلِهِ شَيْئًا، فَإِنَّ الْقَلْبَ ضَعِيفٌ»

1778- Ma'mer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İbn Tavus'un havuzunun yanında idim. Derken kader hakkında ileri-geri konuşan Salih adlı bir adam geldi ve kaderden bahsetti. Bunun üzerine İbn Tavus, parmaklarını kulaklarına soktu ve oğluna: "Sen de parmaklarınla kulaklarını tıka ki, onun sözlerinden bir şey işitmeyesin. Çünkü kuşkusuz kalp zayıftır" dedi.[447]

---

445 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (5/176) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 978 (1/351) – Hatib, Tarih-i Bağdat (1/178)

446 İsnadı sahihtir. Bk. Ma'mer bin Raşid, Cami (11/113) – İbn Ebi Asım, Zühd (1/250) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (4/12) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1102 (1/399)

447 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 248 (1/105) – Ma'mer bin Raşid, Cami'a, 20099 (11/115)

١٧٧٩ - عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنْ طَاوُسٍ، أَنَّهُ " مَرَّ بِقَوْمٍ يَلُومُونَ رَجُلًا فِي خَطِيئَةٍ قَدْ عَمِلَهَا، فَقَالَ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تَلُومُونَهُ؟ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ كَانَ فِي أَسْفَلِ سَبْعِ أَرْضِينَ لَجِيءَ بِهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا »

1779- Ebû Sinan'ın rivayet ettiğine göre Tavus, işlemiş olduğu bir günahtan dolayı insanların kendisini kınadığı bir adama rastladı. "Neden dolayı seni kınıyorlar?! Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, yedi kat yerin dibinde bile olsa o çıkar gelir ve o da işlerdi" dedi.[448]

MEKHUL'DEN RİVAYET EDİLENLER

١٧٨٠ - حَدَّثَنَا مُسَافِرٌ، قَالَ: " جَاءَ رَجُلٌ إِلَى مَكْحُولٍ مِنْ إِخْوَانِهِ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، أَلَا أُعْجِبُكَ أَنِّي عُدْتُ الْيَوْمَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِكَ، فَقَالَ: مَنْ هُوَ؟ قَالَ: لَا عَلَيْكَ , قَالَ: أَسْأَلُكَ , قَالَ: هُوَ غَيْلَانُ، فَقَالَ: إِنْ دَعَاكَ غَيْلَانُ فَلَا تُجِبْهُ، وَإِنْ مَرِضَ فَلَا تَعُدْهُ، وَإِنْ مَاتَ فَلَا تَمْشِ فِي جِنَازَتِهِ ثُمَّ حَدَّثَهُمْ مَكْحُولٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَذَكَرُوا عِنْدَهُمُ الْقَدَرِيَّةَ، فَقَالَ: أَوَ قَدْ أَظْهَرُوهُ وَتَكَلَّمُوا بِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: «أُولَئِكَ نَصَارَى هَذِهِ الْأُمَّةِ وَمَجُوسُهَا»

1780- Müsafir şunu anlattı: "Adamın biri, Mekhûl'ün bir arkadaşının yanından geldi ve: "Ey Ebû Abdullah! Bugün bir arkadaşının yanından gelmem seni şaşırtmadı mı?" diye sordu. "Kimdi o?" diye sordu. "Sorman gerekmez" deyince, Mekhûl: "Soruyorum" dedi. "Ğaylan" deyince şöyle dedi: "Eğer Ğaylan seni çağırırsa, ona karşılık verme. Hastalanırsa, onu ziyaret etme ve ölürse, cenazesine katılma." Sonra Mekhûl onlara Abdullah bin Ömer'den bir rivayet nakletti. Buna göre Abdullah'ın yanında Kaderiyye'den bahsetmişler ve o da: "Öyle bir kimse aranızda çıkınca onunla konuştunuz mu?" diye sormuştu. Mekhûl: "Evet" deyince, İbn Ömer: "Onlar bu ümmetin Hristiyanları ve Mecûsîleridir" demişti.[449]

---

448 İsnadı hasendir. Senedinde Ebû Sinan vardır. İsmi Said bin Sinan'dır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte vehimleri vardır." Ebû Hatim, kendisini sika saymıştır. Ahmed ise "Kavi değildir" demiştir. Tavûs bin Keysan'a gelince; sikadır, fakihtir, fazıldır.

449 Bk. Ukayli, Duafa (3/437)

١٧٨١ - عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: " سَمِعْتُ مَكْحُولًا، يَقُولُ لِغَيْلَانَ: لَا تَمُوتُ إِلَّا مَفْتُونًا »

1781- ... Eyyûb'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mekhûl'ün, Ğaylan'a: "Mutlaka fitneye uğramış şekilde öleceksin" dediğini işittim.[450]

١٧٨٢ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الشَّعْبِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " سَمِعْتُ مَكْحُولًا، يَقُولُ لِغَيْلَانَ: «وَيْحَكَ يَا غَيْلَانُ بَلَغَنِي أَنَّهُ يَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ غَيْلَانُ هُوَ أَضَرُّ عَلَيْهَا مِنَ الشَّيْطَانِ»

1782- Ömer bin Muhammed eş-Şa'bi, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Mekhûl'ün, Ğaylan'a şöyle dediğini işittim: "Yazıklar olsun sana ey Ğaylan! Bana ulaştığına göre bu ümmette, Şeytan'dan daha zararlı Ğaylan adlı bir adam olacaktır."[451]

١٧٨٣ - عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الشَّعْبِيِّ الْبَصْرِيِّ، عَنْ مَكْحُولٍ، أَنَّهُ قَالَ: " وَيْحَكَ يَا غَيْلَانُ إِنِّي حُدِّثْتُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ غَيْلَانُ هُوَ أَضَرُّ عَلَى أُمَّتِي مِنْ إِبْلِيسَ»، فَاتَّقِ أَنْ تَكُونَهُ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَتَبَ مَا هُوَ خَالِقٌ وَمَا الْخَلْقُ عَامِلٌ، ثُمَّ لَمْ يَكْتُبْ بَعْدَهُمَا غَيْرَهُمَا »

1783- Muhammed bin Abdullah eş-Şa'bî el-Basrî'nin rivayet ettiğine göre Mekhûl şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ey Ğaylan! Sana, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu naklediyorum: *"Ümmetimde, 'Ğaylan' adlı biri olacaktır ki, o ümmetime İblis'ten daha çok zarar verecektir."* Sen o kimse olmaktan sakın. Kuşkusuz Allah Teâlâ, yaratılacak olan şeyleri ve onların ne yapacaklarını yazdı. Bunlardan başkasını da henüz yazmadı."[452]

---

450 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 595 (1/458). Senedinde Velid bin Müslim vardır. Tesviye tedlisi yapardı.

451 İsnadı çok zayıftır. Bk. Kenzu'l Ummal, 1783 (1/364) – Ebû Usame, Müsned, 615 (2/641) – Zehebi, Mizan (6/398) – İbn Adiy, Kamil (6/384). Senedinde Mervan bin Salim vardır, hadisleri metruktür. Ayrıca senedindeki Ömer bin Muhammed eş-Şa'si mesturdur.

452 İsnadı çok zayıftır. Tahrici daha önce geçti.

١٧٨٤ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الشُّعَيْثِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مَكْحُولًا، يَقُولُ: «بِئْسَ الْخَلِيفَةُ كَانَ غَيْلَانُ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أُمَّتِهِ مِنْ بَعْدِهِ»

1784- Muhammed bin Abdullah eş-Şa'bî bana şunu anlattı: "Mekhûl'ün şöyle dediğini işittim: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra onun ümmetine gelen Ğaylan ne kadar da kötüdür!"

١٧٨٥ - حَدَّثَنَا ضَمْرَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْكِنَانِيُّ، قَالَ: «حَلَفَ مَكْحُولٌ لَا يَجْمَعُهُ وَغَيْلَانَ سَقْفُ بَيْتٍ إِلَّا سَقْفُ الْمَسْجِدِ، وَإِنْ كَانَ لَيَرَاهُ فِي أُسْطُوَانٍ مِنْ أُسْطُوَانَاتِ السُّوقِ، فَيَخْرُجُ مِنْهُ»

حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْمَتُّوثِيُّ قَالَ: " سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيَّ يَقُولُ: كَانَ غَيْلَانُ نَصْرَانِيًّا «

1785- ... Zamra'dan; İbrahim bin Abdullah el-Kinanî şöyle dedi: "Mekhûl, mescidin çatısı dışında hiçbir evin altında Ğaylan ile bir araya gelmeyeceğine, çarşıda görmesi durumunda da oradan çıkacağına dair yemin etti."

Ebû Abdullah el-Mütevsî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebû Davud es-Sicistanî'nin şöyle dediğini işittim: "Ğaylan, Hristiyandı."

١٧٨٦ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْوَانَ، قَالَ: قَالَ أَبِي: قُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ النَّاسَ يَتَّهِمُونَ مَكْحُولًا بِالْقَدَرِ، فَقَالَ: «كَذَبُوا، لَمْ يَكُ مَكْحُولٌ بِقَدَرِيٍّ»

1786- İbrahim bin Mervan şöyle dedi: "Babam şöyle dedi: "Said bin Abdulaziz'e: "Ey Ebû Muhammed! İnsanlar Mekhûl'ü kadercilikle itham ediyorlar" dediğimde şöyle dedi: "Yalan söylüyorlar! Mekhûl hiç kaderci olmadı."

١٧٨٧ - حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: " لَمْ يَبْلُغْنَا أَنَّ أَحَدًا مِنَ التَّابِعِينَ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ إِلَّا هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ: الْحَسَنَ وَمَكْحُولًا، فَكَشَفْنَا عَنْ ذَلِكَ، فَإِذَا هُوَ بَاطِلٌ «

1787- ... Mervan bin Muhammed'den; Evzâî şöyle dedi: "Bize, tabiînden Hasan-ı Basrî ve Mekhûl dışında hiç kimsenin kader hakkında konuştuğu haberi ulaşmadı. Bu konuyu araştırdığımızda ise, yanlış olduğunu gördük."[453]

١٧٨٨ - حَدَّثَنَا هِقْلٌ، قَالَ: سمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ، يَقُولُ: " لَا نَعْلَمُ أَحدًا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ نُسِبَ إِلَى هَذَا الرَّأْيِ إِلَّا الْحَسَنَ وَمَكْحُولًا، وَلَمْ يَثْبُتْ ذَاكَ عَنْهُما، قَالَ أَبُو مُسْهِرٍ: كَانَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ يُبَرِّئُ مَكْحُولًا وَيَدْفَعُهُ عَنِ الْقَدَرِ »

1788- Hakl bize şöyle dedi: Evzâî'nin şöyle dediğini işittim: "İlim ehlinden bu görüşün Hasan ve Mekhûl dışında kimseye nispet edildiğini bilmiyorum. Onlar hakkında da bu sabit değildir." Ebû Müshir şöyle dedi: "Said bin Abdulaziz, Mekhûl'ü kader konusunda savunur ve onun Kaderci olmadığını söylerdi."

İKRİME, ATA, KATÂDE VE TABİÎNDEN OLAN BİR TOPLULUKTAN RİVAYET EDİLENLER

١٧٨٩ - عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، فِي قَوْلِهِ: {وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ} [الأنبياء: ٩٥] قَالَ: «لَا يَرْجِعُونَ إِلَى التَّوْبَةِ»

1789- Abdülkerim'den; İkrime, *"Helâk ettiğimiz bir memleket halkının bize dönmemeleri imkânsızdır."* (Enbiya, 95) âyeti hakkında şöyle dedi: "Onlar tevbe etmeye dönmezler."[454]

١٧٩٠ - عَنْ شُعَيْبِ بْنِ رُزَيْقٍ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، فِي قَوْلِهِ: " {قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ} [ق: ٤] قَالَ: «مِنْ عِظَامِهِمْ وَجُلُودِهِمْ، وَذَلِكَ كِتَابٌ حَفِيظٌ»

1790- ... Şuayb bin Ruzeyk'tan; Atâ el-Horasanî'nin, *"Biz, toprağın onlardan neleri eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz."* (Kaf, 4) âyeti hakkında şöyle

453 Bk. Zehebi, Mizan (5/159) – İbn Hacer, Tehzib (10/259) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (28/472)
454 Bk. Taberi, Tefsir (17/86) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 7233 (5/448)

dediğini işittim: "Yani onların kemiklerinden ve derilerinden. Bu, korunmakta olan bir kitapta yazılıdır."[455]

١٧٩١ عنْ معْمرٍ، عنْ قتادة، في قوْله: ﴿وهُو الحكيمُ الخبيرُ﴾ [الأنعام: ١٨] قال: «حكيمٌ في أمْره، خبيرٌ بخلْقه»

1791- ... Ma'mer'in rivayet ettiğine göre Katâde, "*O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.*" (En'am, 18) âyeti hakkında: "Allah, işinde hüküm ve hikmet sahibi, yarattıklarından da haberdar olandır" dedi.[456]

١٧٩٢ - عنْ سعيد بن أبي عروبة أنّ رجُلًا جاء إلى قتادة، فقال: " يا أبا الْخطّاب ما تقولُ في الْقدر؟ فقال: " رأْيُ الْعرب أعْجبُ إلَيْكَ أمْ رأْيُ الْعجم؟ قال: رأْيُ الْعرب . قال: إنّ الْعرب لمْ تزلْ في جاهليّتها وإسْلامها تُثْبتُ الْقدر، ثمّ أنْشدهُ بيْتًا منْ شعْرٍ قال أبُو داوُد: " وحُدّثْتُ عن الْأصْمعيّ، عنْ وُهيْبٍ، عنْ داوُدَ بْن أبي هنْدَ قال: اشْتُقّت الْقَدَريّةُ منَ الزّنْدَقَة، وأهْلُها أسْرَعُ شيْءٍ

1792- Said bin Ebû Arûbe'nin rivayet ettiğine göre adamın biri Katâde'ye gelerek: "Ey Ebû'l-Hattab! Kader hakkında ne dersin?" diye sordu. Katâde: "Arapların görüşü mü yoksa Acemlerin görüşü mü hoşuna gider?" diye sordu. Adam: "Arapların görüşü" deyince, Katâde şöyle dedi: "Araplar, cahiliye döneminde de, İslam geldikten sonra da kaderin var olduğu görüşündedirler." Ardından ona kader hakkında bir şiir okudu.

Ebû Davud dedi ki: Bana Esma'i'den tahdis edildi; Vüheyb'den; Davud bin Ebû Hind'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kaderiyye, Zındıklardan türemiştir ve onlar, bir şeyi reddetmekte çok acelecidir. Esmaî böyle dedi."

١٧٩٣ - وَحَدَّثَنَا أَبُو عَطَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْحَسَّانِيُّ، قَالَ: «مَا فَشَتِ الْقَدَرِيَّةُ بِالْبَصْرَةِ حَتَّى فَشَا مَنْ أَسْلَمَ مِنَ النَّصَارَى»

---

455 Bk. Taberi, Tefsir (26/149) – Buhari, Sahih (4/1836, muallak olarak).
Derim ki: Müellifin isnadında beis yoktur. Senedinde Şuayb bin Ruzeyk eş-Şami vardır. Saduk olmakla birlikte hata ederdi. Darekutni, onu sika saymıştır.

456 Abdurrezzak, Abd bin Humeyd, İbn Cerir ve İbn Münzir, Katâde'den rivayet etmiştir. ed-Dürru'l-Mensûr, (6/647, Sebe sûresi tefsiri).

1793- ... Ebû Ata'dan; Ziyad bin Yahya el-Hassanî şöyle dedi: "Hristiyanların müslüman olması yayılıncaya kadar Basra'da Kaderiyye yayılmadı."

١٧٩٤ - عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ الْجَرْمِيِّ، عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيِّ قَالَ: إِنَّ " آخِرَ مَا جَفَّ بِهِ الْقَلَمُ خَلْقُ آدَمَ، وَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا خَلَقَهُ نَشَرَ ذُرِّيَّتَهُ فِي يَدِهِ , وَكَتَبَ أَهْلَ الْجَنَّةِ وَأَعْمَالَهُمْ، وَكَتَبَ أَهْلَ النَّارِ وَأَعْمَالَهُمْ، ثُمَّ قَالَ: هَذِهِ لِهَذِهِ وَلَا أُبَالِي، وَهَذِهِ لِهَذِهِ وَلَا أُبَالِي »

1794- ... Ebû Kılâbe Abdullah bin Yezid el-Cermi'den; Ebû Müslim el-Havlani dedi ki: "Kalemlerin mürekkebinin kurumasından sonra Âdem yaratıldı. Aziz ve yüce olan Allah onu yarattığında, onun zürriyetini eline yaydı. Cennetlikleri ve onların amellerini; cehennemlikleri ve onların amellerini yazdı. Ardından: "Bunlar cennetliktir, aldırmam ve bunlar da cehennemliktir, onlara da aldırmam" buyurdu.[457]

١٧٩٥ - عَنْ ثَابِتٍ، أَنَّ عَامِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، قَالَ لِابْنَيْ عَمٍّ لَهُ: فَوِّضَا أَمْرَكُمَا إِلَى اللهِ تَسْتَرِيحَا "

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عُتْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مَيْسَرَةَ بْنِ حَلْبَسٍ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي " أُشْهِدُكَ وَكَفَى بِكَ شَهِيدًا، أُشْهِدُكَ شَهَادَةً تُوقِفُنِي عَلَيْهَا ثُمَّ تَسْأَلُنِي عَنْهَا: أَنَّ النَّصَارَى أَشْرَكَتِ الْمَسِيحَ، وَأَنَّ الْيَهُودَ أَشْرَكَتْ عُزَيْرًا، وَأَنَّ الْقَدَرِيَّةَ أَشْرَكَتْ أَنْفُسَهَا وَالشَّيْطَانَ، »

1795- Sabit'ten; Âmir bin Abdullah, amcasının oğullarına: "İşinizi Allah'a bırakın ki, rahat olasınız" dedi.[458]

... Süleyman bin Utbe'den; Yunus bin Meysere bin Halbese şöyle derdi: "Allah'ım seni şahit tutarım! Ki sen şahit olarak yetersin. Sana, üzerinde yer

457 İsnadı sahihtir. Ravilerinin tümü sikadır.

458 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35109 (7/176) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 1305 (2/107) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (2/92)

Derim ki: İkinci rivayeti, elimdeki eserlerin herhangi birinde bulamadım. Senedinde Süleyman bin Utbe vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte garip rivayetleri vardır." Yahya bin Main dedi ki: "Hiçbir şey değildir."

alacağım şekilde şahitlikte bulunurum. Hristiyanlar Mesih'i ortak koştular. Yahudiler de Uzeyr'i ortak koştular. Kaderiyye de, kendilerini ve şeytanı ortak koştular. Eğer onların kanları bir kadehte olsaydı, onu dökerdim.

١٧٩٦ - عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ، وَعُمَرُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ يَسِيرَانِ فِي مَوْكِبٍ لَهُمَا»، فَذَكَرُوا الْقَدَرِيَّةَ وَكَلَامَهُمْ، فَقَالَ ابْنُ جَعْفَرٍ: هُمُ الزَّنَادِقَةُ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ: إِنَّمَا يَتَكَلَّمُونَ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ ابْنُ جَعْفَرٍ: هُمْ وَاللهِ الزَّنَادِقَةُ »

1796- İshak bin İbrahim bin Talha, babası yoluyla dedesinin şöyle dediğini rivayet etti: "Abdullah bin Cafer ve Amr bin Ubeydullah, kendilerine ait bir gemide gidiyorlardı. Kaderiyye ve onların sözlerinden bahsettiler. İbn Cafer: "Onlar zındıklardır" deyince, Amr bin Ubeydullah: "Onlar sadece kader hakkında konuşuyorlar" dedi. Bunun üzerine İbn Cafer: "Vallahi onlar zındıklardır" dedi.[459]

١٧٩٧ - عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: «الْقَدَرُ»، وَقَالَ ابْنُ السَّرْحِ: «الْكَلَامُ فِي الْقَدَرِ أَبُو جَادِ الزَّنْدَقَةِ»

1797- Mis'ar'dan; Musa bin Ebi Kesir dedi ki: "Kader..."[460] İbn Serh: "Kader hakkında konuşan Ebû Cad, zındıktır" dedi.[461]

١٧٩٨ - حَدَّثَنَا الْفَرَجُ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَجُلٌ، مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ، عَنْ أَبِي كَثِيرٍ الْيَمَامِيِّ، وَذُكِرَ عِنْدَهُ الْقَدَرِيَّةُ، فَقَالَ: «لَا تُجَادِلُوهُمْ وَلَا تُجَالِسُوهُمْ، فَإِنَّهُمْ شُعْبَةٌ مِنَ الْمَنَّانِيَّةِ قَدْ كَانَ كِسْرَى يَصْلُبُ فِيهَا»

459 İshak bin İbrahim: İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (2/206) kendisinden bahsedip şöyle der: "Babası yoluyla dedesinden, o da Abdullah bin Cafer'den senediyle rivayette bulunmuştur." İbn Ebi Hatim, hakkında cerh veya adalet bakımından herhangi bir şey söylememiştir. Ayrıca Sikat'ta (8/107) İbn Hıbban da kendisinden bahsetmiş, hakkında herhangi bir hüküm vermemiştir.

460 Galiba basımdan veya el yazma nüshadaki silikten kaynaklanan bir hatadan dolayı bu kısım eksiktir. (Çev.)

461 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (7/218)

1798- Ferec'den; Hıms halkından bir adamın rivayet ettiğine göre Ebû Kesir el-Yemamî'nin yanında Kaderiyye'den bahsedilince şöyle dedi: "Onlarla tartışma ve onlarla birlikte oturma. Çünkü onlar, Mani[462] dininden bir bölümdür. Kisra, oradakileri çarmıha gererdi."

١٧٩٩ - عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيِّبِ، عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: «مَا قَدَّرَهُ اللَّهُ فَقَدْ قَدَّرَهُ»

1799- Katâde'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Said bin el-Müseyyeb'e kader konusunu sorduğumda: "Allah'ın takdir etmiş olduğu şey, Allah'ın kaderidir" dedi.[463]

١٨٠٠ - أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: «الْقَدَرُ نِظَامُ التَّوْحِيدِ، فَمَنْ وَحَّدَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ، كَانَ كُفْرُهُ بِالْقَدَرِ نَقْضًا لِلتَّوْحِيدِ، وَمَنْ وَحَّدَ وَآمَنَ بِالْقَدَرِ، كَانَتْ عُرْوَةٌ لَا انْفِصَامَ لَهَا»

1800- Yunus bin Yezid'den; İbn Şihab dedi ki: "Kader, tevhidin nizamıdır. Kim Allah'ın tek olduğuna inanır da kadere iman etmezse, o kimsenin kaderi inkârı tevhidini yok eder. Kim de Allah'ın tek olduğuna ve kadere iman ederse, o kimse kopmak bilmeyen bir ipe yapışmış olur."[464]

١٨٠١ - عَنْ وَائِلِ بْنِ دَاوُدَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ،: «إِنَّ» آفَةَ كُلِّ دِينِ الْقَدَرُ، وَإِنَّ آفَةَ كُلِّ دِينٍ كَانَ قَبْلَكُمُ الْقَدَرُ »

1801- ... Vail bin Davud'un rivayet ettiğine göre İbrahim şöyle dedi: "Her dinin âfeti, kaderiyyedir. Sizden önceki her dinin âfeti de kaderiyyedir."[465]

---

462 Maniheizm diye bilinir. 3. yüzyılda Mani tarafından eski İran'da kurulan ve günümüzde müntesibi bulunmayan agnostik bir dindir. Detaylı bilgi için bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/Maniheizm. (Çev.)

463 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır.

464 Derim ki: Bu rivayet, İbn Şihab yoluyla İbn Abbâs'ın sözü olarak 1624.cü rivayette geçmişti. Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1224 (1/432)

465 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 895 (2/410). Senedinde Ya'la ile Vail arasında inkıta (kopukluk) vardır.

١٨٠٢ - عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ،: " {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ} [الصافات: ١٦٢]، قَالَ: بِمُضِلِّينَ، {إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ} [الصافات: ١٦٣]، قَالَ: إِلَّا مَنْ قُدِّرَ لَهُ أَنْ يَصْلَى الْجَحِيمَ »

1802- Mansur'un rivayet ettiğine göre İbrahim, *"Ne siz ve ne de taptıklarınız, cehenneme gireceklerden başkasını kandırıp Allah'ın yolundan saptırabilirsiniz."* (Saffat, 161-163) âyetini: "Yani saptıramazsınız" şeklinde açıklamış ve şöyle demiştir: "Ancak cehenneme gireceği takdir edilen kimseyi saptırabilirsiniz."[466]

١٨٠٣ - عَنْ أَرْطَاةَ بْنِ الْمُنْذِرِ، قَالَ: " ذَكَرْتُ لِأَبِي عَوْنٍ شَيْئًا مِنْ قَوْلِ أَهْلِ التَّكْذِيبِ بِالْقَدَرِ، فَقَالَ: " أَمَا تَقْرَءُونَ كِتَابَ اللَّهِ؟ {وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ} [القصص: ٦٨]»

1803- Ertat bin Münzir'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebû Avn'a, kaderi yalanlayan kimselerin sözlerinden bazılarını söylediğimde şöyle dedi: "Siz, Allah'ın Kitabı'nı okumuyor musunuz? Allah şöyle buyurur: *"Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir."* (Kasas, 68) [467]

١٨٠٤ - حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ أَسْلَمَ، يَقُولُ: «مَا أَعْلَمُ قَوْمًا أَبْعَدَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ قَوْمٍ يُخْرِجُونَهُ مِنْ مَشِيئَتِهِ، وَيُبَرِّئُونَهُ مِنْ قُدْرَتِهِ، وَيَنْكُفُونَهُ عَمَّا لَمْ يَنْكُفْ عَنْهُ نَفْسَهُ»

1804- Ebû Ğassan bize şunu anlattı: Yezid bin Eslem'in şöyle dediğini işittim: "Allah'ı, dilemesinden/iradesinden çıkaran, O'nu kudretinden uzak tutan, Allah'ın kendisinden imtina etmediği şeyi O'nun için muhal gören bir topluluktan daha sapık bir topluluk bilmiyorum."[468]

---

466 Bk. Taberi, Tefsir (23/110)

467 İsnadı zayıftır. Senedinde Bakıyye bin Velîd vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

468 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 524 (1/428)

١٨٠٥ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: «الْقَدَرُ قُدْرَةُ اللهِ، فَمَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ فَقَدْ جَحَدَ قُدْرَةَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

1805- Muhammed bin Cafer'den; Zeyd bin Eslem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kader, Allah'ın kudretidir. Kim kaderi yalanlarsa, aziz ve yüce olan Allah'ın kudretini inkâr etmiş olur."[469]

١٨٠٦ - عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: " {وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: ٥٦]، قَالَ: «مَا جُبِلُوا عَلَيْهِ مِنَ الشَّقَاءِ وَالسَّعَادَةِ»

1806- İbn Cüreyc'den; Zeyd bin Eslem, "*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*" (Zariyat, 56) âyeti hakkında: "Yani kendileri için takdir edilmiş olan şekavet ve saadet üzere" dedi.[470]

١٨٠٧ - حَدَّثَنَا الزُّبَيْرُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: «وَاللهِ مَا قَالَتِ الْقَدَرِيَّةُ كَمَا قَالَ اللهُ، وَلَا كَمَا قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ، وَلَا كَمَا قَالَ النَّبِيُّونَ، وَلَا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْجَنَّةِ، وَلَا كَمَا قَالَ أَهْلُ النَّارِ، وَلَا كَمَا قَالَ أَخُوهُمْ إِبْلِيسُ» قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ}. وَقَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: {سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا} [البقرة: ٣٢] وَقَالَ شُعَيْبٌ: {وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّنَا} [الأعراف: ٨٩]. وَقَالَ أَهْلُ الْجَنَّةِ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللهُ} [الأعراف: ٤٣] وَقَالَ أَهْلُ النَّارِ: {رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا} [المؤمنون: ١٠٦] وَقَالَ أَخُوهُمْ إِبْلِيسُ: {رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي} [الحجر: ٣٩] »

1807- Zübeyr bin Habib'den; Zeyd bin Eslem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Vallahi, Kaderiyye, Allah'ın söylediğini söylemiyor. Meleklerin söylediğini ya da peygamberlerin söylediğini de söylemiyor. Onlar cennetlik-

469 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 523 (1/428). Senedinde Süeyd bin Said vardır, zayıftır.
470 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (27/11)

lerin ve cehennemliklerin söyledikleri gibi de söylemiyorlar. Onlar, kardeşleri İblis'in dedikleri gibi diyorlar.

Aziz ve yüce olan Allah: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 29) buyurur.

Melekler: *"Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur."* (Bakara, 32) derler.

Şuayb, *"Rabbimiz Allah'ın dilemesi olmadıkça, sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir."* (A'raf, 89) dedi.

Cennetlikler: *"Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık"* (A'raf, 43) derler.

Cehennemlikler: *"Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük ve sapık bir toplum olduk."* (Müminun, 106) derler.

Kardeşleri İblis ise şöyle der: *"Beni azdırmana karşılık..."* (Hicr, 39) [471]

١٨٠٨ - عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ: " {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ} [الأعراف: ٢٩] قَالَ: " عَادُوا إِلَى عِلْمِهِ فِيهِمْ، أَلَمْ تَسْمَعْ إِلَى قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: {فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ} [الأعراف: ٣٠] " قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: " سَمِعْنَا مَنْ يَذْكُرُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ: {يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ} [الأعراف: ٣٧] قَالَ: نَصِيبُهُمْ مِنَ الْعَذَابِ

1808- Rebi bin Enes'ten; Ebû'l-Âliye, *"Sizi başlangıçta yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz."* (A'raf, 29) âyeti hakkında şöyle dedi: "Onlar, Allah'ın ilminde tekrar diriltilecektir. Allah'ın, *"Allah, bir kısmına hidayet etti, bir kısmına da sapıklık lâyık oldu."* (A'raf, 30) buyurduğunu görmüyor musun?"[472]

---

471 İsnadında zayıflık vardır. Senedinde Yakub bin Muhammed bin İsa ez-Zühri el-Kuraşi vardır. Saduk olmakla birlikte vehimleri çoktur. Zayıf ravilerden rivayette bulunmuştur. İbn Hacer böyle söylemiştir. Yine senedinde Zübeyr bin Habib bin Sabit vardır. İbn Hacer ile Zehebi, onun hakkında "Zayıftır" demişlerdir.

472 İsnadı zayıftır. İbn Abdilberr, Temhid (18/81). Senedinde Cafer er-Razi vardır. Saduk olmakla birlikte hıfzı kötüdür. Ebû Zur'a dedi ki: "Çokça vehmederdi." Nesai dedi ki: "Kavi değildir." Ebû Hatim ise sika olduğunu belirtmiştir.

İkinci isnada gelince; içerisinde ismi belirtilmeyen meçhul biri vardır.

Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail (el-Buhari) dedi ki: Ebû Salih, *"İşte onlara kitaptan (kendileri için yazılmış ömür ve rızıklardan) payları erişir."* (A'raf, 37) âyeti hakkında: "Onlara azaptan olan nasipleri yetişir" dedi.

١٨٠٩ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْمَتُّوثِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي شَرِيكٌ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنِ ابْنِ سَابِطٍ، فِي قَوْلِهِ: " {وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ} [المؤمنون: ٦٣] قَالَ: «لَا بُدَّ أَنْ يَعْمَلُوهَا»

1809- ... Alâ bin Abdulkerim'in rivayet ettiğine göre İbn Sabit, *"Onların bundan başka yapageldikleri birtakım (kötü) işleri de vardır."* (Müminun, 63) âyeti hakkında: "Mutlaka o amelleri işleyeceklerdir" dedi.[473]

١٨١٠ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: كَانَ سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ «يَغْلُو فِي الْقَوْلِ عَلَى الْقَدَرِيَّةِ، وَكَانَ يَتَكَلَّمُ، وَأَمَّا أَيُّوبُ وَيُونُسُ وَابْنُ عَوْنٍ، فَإِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَتَكَلَّمُونَ فِي شَيْءٍ مِنَ الْكَلَامِ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: " يَعْنِي: لَا يُجَادِلُونَ وَلَا يُخَاصِمُونَ "، وَأَمَّا قَتَادَةُ وَسَعِيدٌ وَهِشَامٌ الدَّسْتُوَائِيُّ، فَإِنَّ هَؤُلَاءِ كَانُوا يَسْكُتُونَ وَلَمْ يَكُونُوا يَتَكَلَّمُونَ فِيهِ»

1810- ... Hasen bin Ali'den; Yezid bize şöyle dedi: "Süleyman et-Teymî, Kaderiyye hakkındaki sözlerinde aşırıya giderdi. Eyyub, Yunus ve İbn Avn'a gelince, onlar bu tür konularda konuşmazlardı."

Ebû Davud şöyle dedi: "Yani bu konuda ne tartışır ve ne de mücadele ederlerdi." Katâde, Said ve Hişam ed-Destuvâî'ye gelince, onlar bu konuda sesiz kalır, konuşmazlardı."

١٨١١ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: " لَمَّا نَزَلَتْ {لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ} [التكوير: ٢٨]، قَالَ أَبُو جَهْلٍ لَعَنَهُ اللهُ: الْأَمْرُ إِلَيْنَا،

473 İsnadı hasendir. Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (34/443) – Abdullah bin Ahmed, Sünne (2/426)

إِنْ شِئْنَا اسْتَقَمْنَا، وَإِنْ شِئْنَا لَمْ نَسْتَقِمْ. فَنَزَلَتْ: {وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ}»

1811- Süfyan'dan; Said bin Abdulaziz'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Sizden dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak dileyenler için...* (Tekvir, 28) âyeti nazil olduğunda Ebû Cehil (Allah ona lanet etsin): "İş bize kalmıştır. Dilersek doğru yolu tutarız, dilersek tutmayız" dedi. Bunun üzerine: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 29) âyeti nazil oldu.[474]

١٨١٢ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، فِي قَوْلِهِ: " {يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: «يَحُولُ بَيْنَ الْمُؤْمِنِ وَبَيْنَ مَعْصِيَتِهِ، وَبَيْنَ الْكَافِرِ وَطَاعَتِهِ»

1812- ... Abdülaziz bin Ebi Ravved'den; - Dahhâk bin Müzahim, *"Allah, kişi ile kalbi arasına girer."* (Enfal, 24) âyeti hakkında şöyle dedi: "Allah, mümin ile günah ve kâfir ile itaat arasına girer."[475]

١٨١٣ - عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: {يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى} [طه: ٧] قَالَ: أَخْفَى مِنَ السِّرِّ: مَا حَدَّثْتَ بِهِ نَفْسَكَ، وَمَا لَمْ تُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَكَ

1813- Ma'mer'den; Katâde, *"Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da."* (Taha, 7) âyeti hakkında: "Allah kendi kendine düşündüğün şeyleri bildiği gibi daha sonra yapacağın ancak henüz düşünmediğin şeyleri de bilir" dedi.[476]

١٨١٤ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، فِي قَوْلِهِ: " {يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى} [طه: ٧] قَالَ: «عَلِمَ أَسْرَارَ الْعِبَادِ وَأَخْفَى سِرَّهُ، فَلَمْ يُعْلَمْ»

474 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (30/84). Senedindeki ravilerin tümü sikadır.
475 Daha önce geçti.
476 İsnadı hasendir. Bk. Taberi, Tefsir (16/140)

1814- Hafs bin Meysere'nin rivayet ettiğine göre Zeyd bin Eslem, *"Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da."* (Taha, 7) âyeti hakkında: "Allah, kulların sırlarını bilir ve kendi sırrını saklar, bildirmez" dedi. [477-478]

١٨١٥ - عَنْ مُعْتَمِرِ بْنِ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: {فَهُمْ مُقْمَحُونَ} [يس: ٨] قَالَ: «مَغْلُولُونَ أَوْ مُغَلَّلُونَ»

1815- Mu'temir bin Süleyman et-Teymî, babasından rivayet ettiğine göre Katâde, "Bu yüzden kafaları yukarı kalkık durmaktadır." (Yasin, 8) âyeti hakkında: "Onların başları bağlıdır veya bağlanmıştır" dedi.[479]

١٨١٦ - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، أَنَّ بِلَالَ بْنَ سَعْدٍ، أَصْبَحَ يَوْمًا، فَتَكَلَّمَ فِي قَصَصِهِ فَقَالَ: «رُبَّ مَسْرُورٍ مَغْبُونٍ، وَيْلٌ لِمَنْ لَهُ الْوَيْلُ وَلَا يَشْعُرُ، يَأْكُلُ، وَيَشْرَبُ، وَيَضْحَكُ، وَقَدْ حَقَّ عَلَيْهِ فِي قَضَاءِ اللهِ أَنَّهُ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ»

1816- Said bin Abdulaziz'in rivayet ettiğine göre bir gün Bilal bin Sa'd sabahlayınca, yaşadıklarından bahsetti. Ardından: "Nice mutlu kimse vardır ki, aldanmıştır. Yazıklar olsun o kimseye ki, bunu hissetmez. Yer, içer, güler; oysa onun cehennemliklerden olacağı hakkında Allah'ın hükmü gerçekleşmiştir." [480]

---

477 Bu, âyetin manalarından biridir. Manalarından biri de (ayetin metninde geçen) 'Ahfâ' kelimesinin "sırdan daha gizli olanı" olmasıdır. Sırdan daha gizli olanı, kişinin içinden geçen ve henüz amel etmediği şeydir. Taberi böyle söylemiş ve bu görüşü tercih edip bunu İbn Abbâs'a nispet etmiştir. Yine onun Mücahid'den aktardığına göre (daha gizli anlamında olan) "ahfâ" kelimesinin manası vesvesedir. Şöyle de denilmiştir: Sırdan daha gizli olan, kişinin henüz içinden dahi geçmeyendir. Taberi bunu da Said bin Cübeyr ve Katâde'ye nispet etmiştir. Bununla birlikte Taberi, ilk tefsir olan, yani Zeyd bin Eslem'in tefsirini reddetmiş, şöyle demiştir: "Eğer bunun manası Zeyd bin Eslem'in tefsir ettiği gibi olsaydı, kelam kesinlikle "Allah sırrını gizledi" şeklinde olurdu. Çünkü "ahfâ" kelimesi, müteaddi (geçişli) bir fiildir." Bk. Tefsir (16/140, 141). Ayrıca bk. İbn Kesir, Tefsir (5/269).

478 Bk. Taberi, Tefsir (16/140) – Ebû'ş Şeyh, Uzma, 2 (2/516)

479 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (22/151) – Abdurrezzak, Musannef (2/113)

480 İsnadı sahihtir. Bk. Rebi, Müsned, 897 (1/351) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 820 (1/496) – İbn Ebi Asım, Zühd (1/386)

١٨١٧ - عَنْ جَدِّهِ أَبِي سَلَّامٍ قَالَ: " بَلَغَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ أَنَّ الْوَبَاءَ، اسْتَحَرَّ بِأَهْلِ دَابٍ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: " لَوْ حَوَّلْنَاهُمْ عَنْ مَكَانِهِمْ، فَقَالَ لَهُمْ أَبُو الدَّرْدَاءِ: وَكَيْفَ لَكَ يَا مُعَاوِيَةُ بِأَنْفُسٍ قَدْ حَضَرَتْ آجَالُهَا؟ فَكَأَنَّ مُعَاوِيَةَ وَجَدَ عَلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ، فَقَالَ لَهُ كَعْبٌ: يَا مُعَاوِيَةُ، لَا تَجِدْ عَلَى أَخِيكَ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَدَعْ نَفْسًا حِينَ تَسْتَقِرُّ نُطْفَتُهَا فِي الرَّحِمِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً إِلَّا كَتَبَ خَلْقَهَا وَخُلُقَهَا وَأَجَلَهَا وَرِزْقَهَا، ثُمَّ لِكُلِّ نَفْسٍ وَرَقَةٌ خَضْرَاءُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ , فَإِذَا دَنَا أَجَلُهَا أَخْلَقَتْ تِلْكَ الْوَرَقَةُ، حَتَّى الْوَرَقَةُ تَيْبَسُ ثُمَّ تَسْقُطُ، فَإِذَا سَقَطَتْ، قُبِضَتْ تِلْكَ النَّفْسُ , وَانْقَطَعَ آجَالُهَا وَرِزْقُهَا «

1817- ... Ebû Selam'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Muaviye bin Ebû Süfyan'a, De'b halkının vebadan dolayı hastalandığı ulaşınca: "Onları yerlerinden uzaklaştırsak" dedi. Bunun üzerine Ebû Derdâ: "Eceli gelmiş olan kimselere ne yapabilirsin ey Muaviye?!" dedi. Bu söz sanki Muaviye'nin zoruna gitmişti. Bunun üzerine Ka'b ona: "Ey Muaviye! Kardeşinin dediklerine alınma. Şüphesiz aziz ve yüce olan Allah, rahimde kırk gece beklettiği her canın mutlaka yaratılışını, huyunu, ecelini ve rızkını yazmıştır. Sonra her nefsin, arşa asılı yeşil bir sahifesi vardır. Eceli yaklaştığında, bu sahife eskir, kurur ve nihayet düşer. Düştüğünde, o nefsin canı alınır; eceli ve rızkı kesilir."

١٨١٨ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: «وَاللهِ يَا ابْنَ آدَمَ،» لَتُطِيعَنَّ أَوْ لَيُعَذِّبَنَّكَ اللهُ، وَوَاللهِ لَا تُطِيعُهُ حَتَّى يَكُونَ هُوَ يَمُنُّ عَلَيْكَ بِطَاعَتِهِ«

1818- Hammad bin Seleme'nin rivayet ettiğine göre Ali bin Zeyd şöyle dedi: "Ey Âdemoğlu! Vallahi ya Allah'a itaat edersin ya da Allah sana mutlaka azap eder. Vallahi, kendisine itaat etmeyi sana lütfetmedikçe de, O'na itaat edemezsin."[481]

١٨١٩ - عَنْ أَبِي رَوْقٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ، " {يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى} [طه: ٧] قَالَ: «مَا لَمْ تُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَكَ»

481 İsnadında beis yoktur. Senedindeki Ali bin Zeyd bin Cud'an zayıftır ama haber mevkuf olduğu için bunun bir zararı olmaz.

1819- Ebû Ravk'ın rivayet ettiğine göre Dahhâk bin Müzahim, *"Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da."* (Taha, 7) âyeti hakkında: "İçinden geçirdiğin şeyleri de bilir" dedi.[482]

١٨٢٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْعُلَا بْنِ زَبْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُخَيْمَرَةَ، يَقُولُ لِرَجُلٍ يَأْتِي التِّبَاعَاتِ: " يَا فُلَانُ وَيْحَكَ يَا فُلَانُ اتَّقِ اللهَ وَرَاجِعْ مَا كُنْتَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ: يَا أَبَا عُرْوَةَ اسْمَعْ مِنِّي حَتَّى أُكَلِّمَكَ، فَقَالَ الْقَاسِمُ: لَا حَاجَةَ لِي فِي كَلَامِكَ، وَكَانَ رَجُلًا يُتَّهَمُ بِالْقَدَرِ »

1820- Abdullah bin Alâ bin Zeber'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kasım bin Muhaymera'nın, bir adama şöyle dediğini işittim: "Ey falan, zorluklar geliyor! Yazıklar olsun sana ey filan! Allah'tan kork ve daha önceki müslümanlığına geri dön" dedi. Adam: "Ey Ebû Urve! Beni dinle ki, seninle konuşayım" deyince, Kasım: "Senin sözlerine hacet yok" dedi. Adam, Kadercilikle itham ediliyordu.

١٨٢١ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " مَا قَضَى اللهُ قَضَاءً إِلَّا كَتَبَ تَحْتَهُ: إِنْ شِئْتُ »

1821- Abdurrahman bin Cübeyr bin Nufeyr el-Hadramî, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Allah, takdir ettiği her şeyin altına mutlaka, 'Dilersem' hükmünü yazmıştır."[483]

١٨٢٢ - حَدَّثَنَا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الزَّمَّانِيِّ، فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: " {وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ} [الإسراء: ١٣] قَالَ: «طَيْرُ السَّعَادَةِ والشَّقَاءِ»

1822- ... Halef bin Halife'nin rivayet ettiğine göre Ebû Haşim ez-Zemanî, *"Her insanın amelini boynuna yükledik."* (İsra, 13) âyeti hakkında şöyle dedi: "Bununla kastedilen saadet ve şekavettir."[484]

---

482 Bk. Taberi, Tefsir (16/140)

483 Müellif İbn Batta dışında senetteki ravilerde beis yoktur. İbn Batta rivayette tek kalmıştır.

484 Müellif İbn Batta, rivayette tek kalmıştır.

١٨٢٣ - حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ: " يَقُولُونَ: إِنِّي أَنَا الْمَهْدِيُّ، وَاللَّهِ، «لَوْ أَنَّ النَّاسَ، أَطْبَقُوا بِأَنَّ الْفَرَجَ يَجِيئُهُمْ مِنْ بَابٍ، لَخَالَفَهُمُ الْقَدَرُ حَتَّى يَجِيئَهُمْ مِنْ بَابٍ آخَرَ»

1823- A'meş'ten; Ebû Cafer Muhammed bin Ali şöyle dedi: "Benim Mehdi olduğumu söylüyorlar. Vallahi eğer insanlar, bir kapıdan kendileri için bir kurtuluş yolu olduğunu görseler, diğer kapıdan çıkmak için kadere karşı çıkarlardı."[485]

١٨٢٤ - حَدَّثَنِي حَرْبُ بْنُ سُرَيْجٍ أَبُو سُفْيَانَ الْبَزَّارُ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ، فَقَالَ: " أَسَامِيٌّ أَنْتَ؟ فَقَالُوا لَهُ: إِنَّهُ مَوْلَاكَ، فَقَالَ: مَرْحَبًا، وَأَلْقَى لِي وِسَادَةً مِنْ أَدَمٍ قَالَ: قُلْتُ: إِنَّ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: لَا قَدَرَ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: قَدَّرَ الْخَيْرَ، وَمَا قَدَّرَ الشَّرَّ؟ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: لَيْسَ شَيْءٌ كَائِنًا وَلَا شَيْءٌ كَانَ إِلَّا جَرَى بِهِ الْقَلَمُ، فَقَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ قِبَلَكُمْ أَئِمَّةً يُضِلُّونَ النَّاسَ مَقَالَتُهُمْ، الْمَقَالَتَانِ الْأُولَيَانِ، فَمَنْ رَأَيْتَهُمْ مِنْهُمْ إِمَامًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ، فَلَا تُصَلُّوا وَرَاءَهُ، ثُمَّ سَكَتَ هُنَيْهَةً، فَقَالَ: مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ، فَلَا تُصَلُّوا عَلَيْهِ، وَإِنَّهُمْ إِخْوَانُ الْيَهُودِ، قُلْتُ: قَدْ صَلَّيْتُ خَلْفَهُمْ؟ قَالَ: مَنْ صَلَّى خَلْفَ أُولَئِكَ فَلْيُعِدِ الصَّلَاةَ »

1824- ... Harb bin Şurayh Ebû Süfyan el-Bezzar şöyle dedi: "Ebû Cafer Muhammed bin Ali: "Şamlı mısın?" diye sorunca: "Hayır" dedim. Ona: "Bu senin azatlındır" dediler. "Merhaba" dedi ve bana deriden bir yastık uzattı. "Onların arasında, 'Kader' yoktur diyenler varken, bazıları da 'Hayır takdir edilmiş ancak şer takdir edilmemiştir' diyorlar. Kimileri de: "Olmuş ve olacak olan her şeyi kalem yazmıştır" diyorlar" dedim. Ebû Cafer şöyle dedi: "Bana ulaştığına göre sizden önce insanları sözleriyle saptıran önderler var. İki görüş var. Onlardan bazıları insanlara namaz kıldırıyorlar. Onların arkasında namaz kılmayın." Sonra bir süre sustu ve şöyle dedi: "Onlardan kim ölürse, onların cenaze namazlarını kılmayın. Onlar, Yahudilerin kardeşleridir." "Ama

485 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (2/418).
Derim ki: Senedinde İshak bin Hakim vardır. İbn Hacer'in dediği üzere meçhuldür.

ben onların arkasında namaz kıldım" deyince: "Kim onların arkasında namaz kılarsa, namazını tekrar kılsın" dedi.[486]

١٨٢٥ - حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: سَأَلْتُ أَرْطَاةَ بْنَ الْمُنْذِرِ قَالَ: " قُلْتُ: " أَرَأَيْتَ مَنْ كَذَّبَ بِالْقَدَرِ؟ قَالَ: هَذَا لَمْ يُؤْمِنْ بِالْقُرْآنِ، قُلْتُ: أَرَأَيْتَ مَنْ فَسَّرَهُ عَلَى الْجُذَامِ وَالْبَرَصِ وَالطَّوِيلِ وَالْقَصِيرِ وَأَشْبَاهِ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا لَمْ يُؤْمِنْ بِالْقُرْآنِ، قُلْتُ: فَشَهَادَتُهُ؟ قَالَ: إِذَا اسْتَيْقَنَ أَنَّهُ كَذَلِكَ، لَمْ تَجُزْ شَهَادَتُهُ؛ لِأَنَّهُ عَدُوٌّ، وَلَا تَجُوزُ شَهَادَةُ عَدُوٍّ »

1825- Bakiyye bin Velid şunu anlattı: Erta bin Münzir'e: "Kaderi yalanlayan kimse hakkında ne dersin?" diye sorduğumda: "Bu kimse Kur'an'a iman etmemiştir" dedi. "Peki, cüzzam, alaca, uzun ve kısa boylu ya da buna benzer şeyleri açıklayan kimseye ne dersin?" diye sorduğumda: "Bu kimse Kur'an'a iman etmemiştir" dedi. "Peki ya şehadet getirmiş olması?" dediğimde: "Eğer onun böyle biri olduğundan emin isen, onun şehadeti geçerli değildir. Çünkü o, düşmandır. Düşmanın şahitliği de geçerli olmaz."[487]

١٨٢٦ - حَدَّثَنَا أَبُو مَخْزُومٍ، عَنْ سَيَّارٍ أَبِي الْحَكَمِ، قَالَ: " بَلَغَنَا أَنَّ وَفْدَ نَجْرَانَ قَالُوا: " أَمَّا الْأَرْزَاقُ وَالْآجَالُ بِقَدَرٍ، وَأَمَّا الْأَعْمَالُ فَلَيْسَ بِقَدَرٍ، فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِمْ هَذِهِ الْآيَةَ: {إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ} [القمر: ٤٨] »

1826- Ebû'l Mahzum'dan; Seyyar Ebû'l-Hakem'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bize ulaştığına göre Necran heyeti: "Rızıklar ve eceller bir kader iledir. Amellere gelince, bunların kaderle ilgisi yoktur" dediler. Bunun üzerine aziz ve yüce olan Allah onlar hakkında: "*Şüphesiz suçlular (müşrikler) sapıklık ve ateşler içindedirler. Yüzüstü ateşe sürüklendikleri gün kendilerine, "Cehennemin dokunuşunu tadın!" denecek. Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık.*" (Kamer, 47-49) âyetlerini indirdi.[488]

---

486 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 536 (1/432)

487 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 545 (1/435). Bakıyye bin Velid müdellistir ama burada "Ertat'a sordum" dediği için artık tedlis şüphesi kalkmıştır.

488 Bk. Acurrî, Şeria, 540 (1/433)

١٨٢٧ - حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ زَيْدٍ، قَالَ: " {قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ} [الأنعام: ١٤٩]، فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: انْقَطَعَ وَاللهِ هَاهُنَا كَلَامُ الْقَدَرِيَّةِ »

1827- Cüveyriye bin Esma şunu anlattı: Ali bin Zeyd'in, *"De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi."* (En'am, 149) âyeti hakkında en yüksek sesiyle: "İşte burada Allah, Kaderiyye'nin sözünü kesti" dediğini işittim.

١٨٢٨ - حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُمَحِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ، يَقُولُ: «إِنَّ » اللهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلِمَ قَبْلَ أَنْ يَكْتُبَ , وَكَتَبَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ، فَمَضَى الْخَلْقُ عَلَى عِلْمِهِ وَكِتَابِهِ »

1828- Said bin Abdurrahman el-Cumahî bana şunu anlattı: Ebû Hazim'in şöyle dediğini işittim: "Aziz ve yüce olan Allah, her şeyi yazmadan ve defterler yaratılmadan önce, tüm yaratılmışlar O'nun ilmi ve yazdıklarına göre hareket etti."[489]

١٨٢٩ - عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ»

1829- Ebû'd-Duha'nın rivayet ettiğine göre Hasan bin Muhammed bin Ali şöyle dedi: "Kaderiyye ehli ile birlikte oturmayın."[490]

١٨٣٠ - عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، قَالَ حَمَّادٌ: " وَلَا أَعْلَمُنِي إِلَّا قَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ ثَابِتٍ مِرَارًا أَنَّ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ كَانَ يَقُولُ: «قُضِيَ الْقَضَاءُ وَجَفَّ الْقَلَمُ، وَأُمُورٌ تُقْضَى فِي كِتَابٍ قَدْ خَلَا»

1830- Sabit'in rivayet ettiğine göre Hammad şöyle dedi: "Sabit'ten defalarca Hasan bin Ali'nin şöyle dediğini işittim: "Hüküm verilmiş ve ka-

489 İsnadı hasendir. Bk. Beyhaki, İtikad (1/140)
490 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1278 (1/47)

lemler kurumuştur. Kitapta yazılı olan işler tamamlanmıştır." Hammad dedi ki: Sayısını tam olarak bilmiyorum ama birkaç kez Sabit'i Hasan-ı Basri'den onun şöyle dediğini işittim: "Kaza hükmolunmuş, kalem kurumuştur. Artık ortada yazısı tamamlanmış bir kitaba göre hükmedilen işler vardır."[491]

491 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne (2/403) – Taberani, Kebir, 2684 (3/67) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1234 (1/435) – İbn Abdilberr (6/13). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/191) şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Leys bin Ebi Süleym vardır, hadisleri zayıftır. Diğer ravileri ise sikadır."

ÖMER BİN ABDÜLAZİZ'İN (R.H.) KADER KONUSUNDAKİ GÖRÜŞÜ VE KADERİYYE HAKKINDAKİ TUTUMU

١٨٣١ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ التَّمَّارُ بِالْبَصْرَةِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ السِّجِسْتَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفيَانُ، قَالَ: «كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، يَسْأَلُهُ عَنِ الْقَدَرِ»

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَحَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ دُلَيْلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ، يُحَدِّثُ

1831- Bize Basra'da Ebû Bekir bin Muhammed bin Bekir et-Temmar tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Davud Süleyman bin Eş'as es-Sicistani tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Kesir tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyan haber verdi, dedi ki: Bir adam, Ömer bin Abdülaziz'e yazıp ona kaderden sordu...

Ebû Davud dedi ki: Bize Rebi bin Süleyman tahdis etti, dedi ki: Bize Esed bin Musa tahdis etti, dedi ki: Bize Hammad bin Delil tahdis etti, dedi ki: Süfyan'ı şöyle tahdis ederken işittim...

١٨٣٢ - وَحَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ قَبِيصَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ أَبِي الصَّلْتِ، وَهَذَا لَفْظُ حَدِيثِ ابْنِ كَثِيرٍ وَمَعْنَاهُ

1832- Ebû Davud dedi ki: Yine bize Hennad bin Sirri, Kabisa'dan tahdis etti, (Kabisa) dedi ki: Bize Ebû Racâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Salt tahdis etti... Bu, İbn Kesir'in rivayetinin lafzı ve manasıdır.

1833- Bize Süfyan-ı Sevrî şunu anlattı: "Ömer bin Abdulaziz'in (r.h.) valilerinden biri, ona bir mektup yazarak kader konusunu sordu. Ömer bin

Abdulaziz ona şöyle yazdı: "Gelelim mevzûmuza (ey mektup sahibi!) Sana aziz ve yüce olan Allah'tan korkmayı, Allah'ın emrini yerine getirmede orta yolu tutmanı, Rasûlü'nün (s.a.v.) sünnetine uymayı ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünneti yürürlüğe girdikten sonra bidatçilerin (bid'atlerine Allah tarafından) bırakılmadığı halde (din adına) ortaya attıkları bidatleri terketmeni tavsiye ediyorum. Sana gereken sünnete sarılmaktır. Çünkü sünnet, Allah'ın izniyle senin için bir güvencedir.

Şunu bil ki; insanların ortaya attığı ne kadar bid'at varsa mutlaka bu bid'at ortaya atılmadan önce onun kötülüğüne dair (Kur'an ya da sünnette) bir delil yahut da onun hakkında bir söz geçmiştir. Çünkü (bir yol olarak) sünneti, -hatâ, sürçme, budalalık, zorluk çıkarma gibi- sünnetin etkisini de bilen bir zât, ortaya koymuştur. -Ancak İbn Kesîr: "bilen" anlamındaki lafzı kullanmamıştır.- Ey mektup sahibi, sahabenin kendileri için seçtikleri yolu sen de kendin için seç. Çünkü onlar bir bilgiye sahiplerdi. Meselelerin aslına nüfuz eden bir görüşle dine aykırı olan davranışlardan uzak kalırlar ve muhakkak ki onlar, dinî konuları kavramakta başkalarından daha kuvvetlidirler. Onlar sahip oldukları bu faziletler sebebiyle dini meselelerde (örnek alınmaya) daha layıktırlar. Ey, bidatçiler! Eğer sizce hidâyet, üzerinde bulunduğunuz bid'atler ise o zaman siz, onlardan önce ona (hidayete) erişmişsiniz demek olur. (Hâlbuki bu düşüncenizin tamamen yanlış ve asılsız olduğu açıkça bellidir).

Şayet, onlardan sonra yeni bir takım şeyler ortaya çıktı (bunun için biz de bid'atleri çıkardık), diyorsanız; şunu bilin ki, onlardan sonra ortaya çıkan bu bid'atları, onların yolundan başka bir yolu takip eden ve onlardan yüzçeviren bir kimse ortaya koymuştur. Çünkü sahâbe din konusunda (gelecek nesillerin ihtiyacına) yeterli olan hususları söylemişler ve (onlara) şifa verecek açıklamayı yapmışlardır. Onların daraltmalarının altında bir daraltma, onların getirdiği genişliğin üstünde bir genişlik yapmak, doğru olamaz. Bir topluluk, onların kısıntılarının aşağısında bir kısıntı yaptılar da bir daha i'tidal sınırına erişemediler. Bir takım topluluklar da onların ölçülerinin üstüne çıktılar bunlar da sınırı aşmış oldular. Oysa sahâbe, bu iki ölçüsüzlüğün arasında doğru bir yol üzerindedirler. (Ey mektup sahibi) mektubunda kadere imanı soruyorsun. Allah'ın izniyle (bu hususu) tam bilene sordum. İnsanların din adına ortaya attığı hiçbir yeniliğin ve bidatçilerin geliştirdiği hiçbir bidatin dini bir eser ve mesele olarak kadere imandan daha açık olduğuna inanmıyorum.

Cahiliyye döneminde câhiller nesirlerinde ve şiirlerinde kadere imanı dile getirirler, ellerinden kaçan nimetlere karşı kendilerini onunla teselli ederlerdi. Sonra İslâm geldi ve kaza ve kadere inanmayı farz kılarak pekiştirdi. Gerçekten Rasûlullah (s.a.v.), bir-iki hadisinde değil pek çok hadisinde kaderden bahsetti. Müslümanlar kadere dair açıklamaları kendisinden işittiler ve (Hz. Peygamber'in) sağlığında ve vefatından sonra da kuvvetle inanarak ve Allah'a teslim olarak kaderden bahsettiler. Bir şeyin Allah'ın ilminin dışında olmasını, (Allah'ın ezeldeki) yazgısının onu tesbit etmemiş olmasını ve o şey hakkında Allah'ın (ezeli) bir takdirinin bulunmamış olmasını (düşünmekte) kendilerini yetkisiz ve hatalı görerek, kaderden bahsettiler.

Bununla beraber, kader Allah'ın, manası apaçık olan Kur'an'ında da mevcuttur. Sahâbe, kader inancını Kur'an'dan almışlar ve ona imanı Kur'an'dan öğrenmişlerdir. (Ey bidatçiler)! Eğer siz: (Madem öyle de) Allah niçin (kader inancına aykırı görünen) falan ayeti indirdi ve niçin (bu inanca aykırı düşen) şöyle sözler söyledi? derseniz (ben de size şöyle derim):

Sizin Kur'an'dan okuduğunuzu sahâbe de okudu ve onlar (ondan) sizin bilmediğiniz (bazı) manalar sezinlediler. Sonra da: "Şu (kâinatta gerçekleşen hadiselerin) hepsi de (ezeli olan) bir yazgı ve takdir ile (meydana gelmekte) dir, takdir edilen olur. Allah'ın dilediği olmuştur, dilemediği de olmamıştır. Biz kendimize fayda ve zarar verme gücüne sahip değiliz" dediler. Bu hükme vardıktan sonra (Allah'a ibadet etmeye) rağbet ettiler ve (kötü amellerden de) olanca güçleriyle kaçındılar.[492]

١٨٣٤ - حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي سُهَيْلِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: " كُنْتُ أَسِيرُ مَعَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَقَالَ: " مَا رَأْيُكَ فِي هَؤُلَاءِ الْقَدَرِيَّةِ؟ قَالَ: أَرَى أَنْ تَسْتَتِيبَهُمْ، فَإِنْ تَابُوا، وَإِلَّا عَرَضْتَهُمْ عَلَى السَّيْفِ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَذَلِكَ رَأْيِي قَالَ: مَعْنٌ وَقُتَيْبَةُ: قَالَ مَالِكٌ: وَذَلِكَ أَيْضًا رَأْيِي »

1834- Malik bin Enes'in amcası Ebû Süheyl bin Malik'ten rivayet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Ömer bin Abdülaziz ile birlikte yürüyordum. "Şu Kaderiyye hakkında görüşün nedir?" diye sordu. "Onlardan tevbe etmeleri

492 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4612 (4/1976) – Acurrî, Şeria, 570 (1 443) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (5/338)

istenir. Tevbe etmezlerse, kılıcımı onlar için kullanırım" dedim. Bunun üzerine Ömer bin Abdülaziz: "Benim de görüşüm budur" dedi. Ma'n ve Kuteybe dedi ki: Malik: "Bu, benim de görüşümdür" dedi.[493]

١٨٣٥ - حَدَّثَنِي أَبُو سُهَيْلٍ نَافِعُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ سَايَرْتُ: عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَاسْتَشَارَنِي فِي الْقَدَرِيَّةِ، فَقُلْتُ: " أَرَى أَنْ تَسْتَتِيبَهُمْ، فَإِنْ تَابُوا، وَإِلَّا ضَرَبْتَ أَعْنَاقَهُمْ، فَقَالَ عُمَرُ: أَمَا إِنَّ تِلْكَ سِيرَةُ الْحَقِّ فِيهِمْ »

1835- Bana Ebû Suheyl Nafi bin Malik şunu anlattı: "Ömer bin Abdulaziz ile birlikte yürüdüm. Kaderiyye konusunda benimle istişare etti. "Onlardan tevbe etmeleri istenir. Tevbe ederlerse, ne âlâ! Aksi halde onların boyunlarını vururum" dedim. Bunun üzerine Ömer: "Kuşkusuz bu, onlar hakkındaki gerçek bir tutumdur" dedi.[494]

١٨٣٦ - عَنْ حَكِيمِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: قِيلَ لِعُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ: إِنَّ قَوْمًا يُنْكِرُونَ مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا، فَقَالَ عُمَرُ: «بَيِّنُوا لَهُمْ وَارْفُقُوا بِهِمْ، حَتَّى يَرْجِعُوا» ، فَقَالَ قَائِلٌ: هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَقَدِ اتَّخَذُوهُ دِينًا يَدْعُونَ إِلَيْهِ النَّاسَ، فَفَزِعَ لَهَا عُمَرُ فَقَالَ «أُولَئِكَ أَهْلٌ أَنْ تُسَلَّ أَلْسِنَتُهُمْ مِنْ أَقْفِيَتِهِمْ سَلًّا، هَلْ طَارَ ذُبَابٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا بِمِقْدَارٍ؟»

1836- Hakîm bin Ömer'in rivayet ettiğine göre Ömer bin Abdulaziz şöyle dedi: "Kadercilerin, kader hakkındaki konuşmalarına son vermeleri gerekir. Eğer susarlarsa ne âlâ, aksi halde onların dillerini kafalarından ayırırım."[495]

١٨٣٧ - عَنْ سَيَّارٍ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ فِي أَصْحَابِ الْقَدَرِ: «يُسْتَتَابُونَ، فَإِنْ تَابُوا، وَإِلَّا نُفُوا مِنْ دِيَارِ الْمُسْلِمِينَ»

493 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 553 (1/437) – Beyhaki, Sünen-i Kübra (10/205) – Hallal, Sünne, 786 (3/533) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 952 (2/430)

494 Bir öncekine bakınız.

495 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 559 (1/440)

1837- Seyyar'ın rivayet ettiğine göre Ömer bin Abdülaziz, Kaderciler hakkında şöyle dedi: "Tevbe etmeleri istenir. Tevbe ederlerse, ne âlâ; aksi halde, müslümanların topraklarından sürülürler."[496]

١٨٣٨ - أَنَّ الزُّهْرِيَّ حَدَّثَهُ قَالَ: دَعَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ غَيْلَانَ الْقَدرِيَّ، فَقَالَ: يَا غَيْلَانُ، " بَلَغَنِي أَنَّكَ تَقُولُ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّهُمْ يَكْذِبُونَ عَلَيَّ، فَقَالَ: يَا غَيْلَانُ اقْرَأْ عَلَيَّ يس، فَقَرَأَ {يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ} [يس: ٢] حَتَّى بَلَغَ: {إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} [يس: ٨]، فَقَالَ غَيْلَانُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَاللَّهِ لَكَأَنِّي لَمْ أَقْرَأْهَا قَبْلَ الْيَوْمِ، أُشْهِدُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنِّي تَائِبٌ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِمَّا كُنْتُ أَقُولُ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ عُمَرُ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ صَادِقًا، فَثَبِّتْهُ، وَإِنْ كَانَ كَاذِبًا، فَاجْعَلْهُ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ »

1838- Zührî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer bin Abdulaziz, kaderci olan Ğaylan'ı çağırdı. "Ey Ğaylan! Bana kader hakkında konuştuğun haberleri ulaştı" dedi. Ğaylan: "Ey müminlerin emiri! Hakkımda yalan söylüyorlar" dedi. Ömer: "Ey Ğaylan! Bana Yasin sûresini oku" dedi. Ğaylan okumaya başladı: "Yasin. (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki, sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin… *"Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkık durumdadır. Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler. Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir, inanmazlar."* (Yasin, 1-10) âyetine gelince, Ğaylan: "Ey müminlerin emiri! Vallahi, sanki daha önce bu âyetleri okumamıştım. Ey müminlerin emiri! Seni şahit tutarım ki, daha önce kader hakkında söylediklerimden dolayı tevbe ediyorum" dedi. Bunun üzerine Ömer: "Allahım! Söylediklerinde samimi ise, onu sabit kıl. Eğer yalancı ise, onu müminler için bir alamet kıl" dedi.[497]

496 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1318 (1/459)
497 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 556 (1/438)

١٨٣٩ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: حَدَّثَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو هَذَا الْحَدِيثَ، فَقَالَ ابْنُ عَوْنٍ: «أَنَا » رَأَيْتُهُ مَصْلُوبًا عَلَى بَابِ دِمَشْقَ «

1839- Abdullah bin Muâz dedi ki: Babam bize ashâbının birinden şöyle dediğini tahdis etti: Muhammed bin Amr bu hadisi anlatınca İbn Avn şöyle dedi: "Ben, Ğaylan'ın Dımeşk kapısına asıldığını gördüm."[498]

١٨٤٠ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حِمْيَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُهَاجِرٍ، عَنْ أَخِيهِ، عَمْرِو بْنِ مُهَاجِرٍ قَالَ: بَلَغَ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَنَّ غَيْلَانَ، يَقُولُ فِي الْقَدَرِ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ فَحَجَبَهُ أَيَّامًا، ثُمَّ أَدْخَلَهُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: يَا غَيْلَانُ " مَا هَذَا الَّذِي بَلَغَنِي عَنْكَ؟ قَالَ عَمْرُو بْنُ مُهَاجِرٍ: فَأَشَرْتُ إِلَيْهِ أَلَّا يَقُولَ شَيْئًا قَالَ: فَقَالَ: نَعَمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: {هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا} [الإنسان: ٢] قَالَ: اقْرَأْ آخِرَ السُّورَةِ: {وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا}، ثُمَّ قَالَ: مَا تَقُولُ يَا غَيْلَانُ؟ قَالَ: قَدْ كُنْتُ أَعْمَى فَبَصَّرْتَنِي، وَأَصَمَّ فَأَسْمَعْتَنِي، وَضَالًّا فَهَدَيْتَنِي، فَقَالَ عُمَرُ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ عَبْدُكَ غَيْلَانُ صَادِقًا، وَإِلَّا فَاصْلُبْهُ، فَأَمْسَكَ عَنِ الْكَلَامِ فِي الْقَدَرِ، فَوَلَّاهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ دَارَ الضَّرْبِ بِدِمَشْقَ، فَلَمَّا مَاتَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَأَفْضَتِ الْخِلَافَةُ إِلَى هِشَامٍ، تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ هِشَامٌ فَقَطَعَ يَدَهُ، فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ وَالذُّبَابُ عَلَى يَدِهِ فَقَالَ لَهُ: يَا غَيْلَانُ هَذَا قَضَاءٌ وَقَدَرٌ، فَقَالَ: كَذَبْتَ، لَعَمْرُ اللَّهِ مَا هَذَا قَضَاءٌ وَلَا قَدَرٌ فَبَعَثَ إِلَيْهِ هِشَامٌ، فَصَلَبَهُ «

1840- ... Muhammed bin Muhacir'den; kardeşi Amr bin Muhacir'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer bin Abdulaziz'e, Ğaylan el-Kaderi'nin ka-

498 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 949 (2/420) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1324 (1/461)

der hakkında ileri geri konuştuğu haberi ulaşır. Ömer bin Abdulaziz kendisine haber gönderir. Ğaylan günlerce ondan gizlenir ve görünmez. Sonra Ömer bin Abdulaziz'in huzuruna getirilir. Ömer ona der ki: "Ey Ğaylan! Bana senin hakkında ulaşan bilgiler nedir? (Doğru mudur?)" Amr bin Muhacir dedi ki: "Ben kendisine bir şey söylememesi için işaret ettim. Fakat Ğaylan dedi ki: "Evet, ey mü'minlerin emiri! Allah Teâla şöyle buyuruyor: *"İnsanoğlu, var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir? Biz insanı katışık bir nutfeden yaratmışızdır, onu deneriz; bu yüzden, onun işitmesini ve görmesini sağlamışızdır. Şüphesiz ona yol gösterdik; buna kimi şükreder, kimi de nankörlük."* (İnsan, 1-3) Ömer bin Abdulaziz dedi ki: "Sûreyi sonuna kadar okusana: *"Allah dilemedikçe siz bir şey dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah bilendir, hikmet sahibidir. Dilediğini rahmetine sokar. Zâlimlere de acı bir azap vardır."* (İnsan, 30-31) Sonra dedi ki: "Peki bu âyete ne diyorsun ey Ğaylan?" Ğaylan şöyle dedi: "Ben derim ki, ben kör idim, benim gözümü açtın; sağır idim, bana işittirdin; sapıtmıştım, bana hidayet ettin." Ömer bin Abdulaziz şöyle dedi: "Allah'ım, kulun Ğaylan eğer doğru söylüyorsa (ne âlâ), yoksa onun hakkındaki hükmünü ver." Amr bin Muhacir dedi ki: "Ğaylan kader konusunda bir daha konuşmadı, dilini tuttu, Ömer bin Abdulaziz de onu Şam'da darphanenin başına getirdi. Ömer bin Abdulaziz vefat edip hilafet makamına Hişam geçince, Ğaylan kader konusunda yine konuşmaya başladı. Hişam, üzerine adam gönderdi ve elini kestirdi. Adamın birisi yanından geçerken Ğaylan'ın elinin üzerinde bir sinek görünce ona dedi ki: "Ey Ğaylan! İşte kaza ve kader budur." Ğaylan dedi ki: "Vallahi sen yalan söylüyorsun; bu ne kazadır, ne de kaderdir." Bunun üzerine Hişam kendisini çarmıha gerdirdi.[499]

١٨٤١ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْب، أَوْ غَيْرِهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قِيلَ لَهُ: " إِنَّ غَيْلَانَ يَقُولُ فِي الْقَدَرِ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ: يَا غَيْلَانُ: " مَا تَقُولُ فِي الْقَدَرِ، فَتَقَوَّرَ ثُمَّ قَرَأَ: {هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا} [الإنسان: ١] حَتَّى قَرَأَ {إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا} [الإنسان: ٣] قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: الْقَوْلُ فِيهِ طَوِيلٌ عَرِيضٌ، مَا تَقُولُ فِي الْقَلَمِ؟ قَالَ: قَدْ عَلِمَ اللهُ مَا هُوَ كَائِنٌ قَالَ: أَمَا وَاللهِ لَوْ لَمْ تَقُلْهَا لَضَرَبْتُ عُنُقَكَ

499 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 555 (1/438)

1841- Muhammed bin Ka'b veya bir başkasının rivayet ettiğine göre Ömer bin Abdulaziz'e: "Ğaylan, kader hakkında şöyle şöyle diyor" denildi. Ömer: "Ey Ğaylan! Kader hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ğaylan: "*İnsanoğlu, var edilip bahse değer bir şey olana kadar, şüphesiz uzun bir zaman geçmemiş midir? Biz insanı katışık bir nutfeden yaratmışızdır, onu deneriz; bu yüzden, onun işitmesini ve görmesini sağlamışızdır. Şüphesiz ona yol gösterdik; buna kimi şükreder, kimi de nankörlük.*" (İnsan, 1-3) âyetlerini okudu. Ömer: "Bu konudaki söz uzun ve yeterlidir. Peki, kalem hakkında ne dersin?" diye sordu. Ğaylan: "Allah, olacakları bilendir" deyince, Ömer: "Vallahi eğer böyle söylemeseydin boynunu vururdum."[500]

١٨٤٢ - عَنْ سَيَّارٍ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، «مَنْ أَحْسَنَ مِنْكُمْ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، وَمَنْ أَسَاءَ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ، ثُمَّ إِذَا أَسَاءَ، فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ، ثُمَّ إِذَا أَسَاءَ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ، ثُمَّ إِذَا أَسَاءَ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ، مَعَ أَنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ أَقْوَامًا سَيَعْمَلُونَ أَعْمَالًا وَضَعَهَا اللَّهُ فِي رِقَابِهِمْ وَكَتَبَهَا عَلَيْهِمْ»

1842- Seyyar'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer bin Abdulaziz bir hutbe verdi. "Ey insanlar! Sizden iyilik yapan, Allah'a hamd etsin. Kötülük yapan da Allah'tan bağışlanma dilesin. Sonra tekrar kötülük yapan, yine bağışlanma dilesin. Yine kötülük yapan, yine bağışlanma dilesin. Tekrar kötülük yapan yine bağışlanma dilesin. Ben öyle topluluklar biliyorum ki, onlar bir takım ameller işleyecekler ve Allah da bu amelleri onların boynuna koyacak, aleyhlerine yazacaktır."[501]

١٨٤٣ - عَنْ سَيَّارٍ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: «يَنْبَغِي لِلْقَدَرِيَّةِ أَنْ يُسْتَتَابُوا، فَإِنْ تَابُوا، وَإِلَّا نُفُوا مِنْ دِيَارِ الْمُسْلِمِينَ»

1843- Seyyar'ın rivayet ettiğine göre Ömer bin Abdulaziz şöyle dedi: "Kaderiyyenin tevbe etmesi gerekir. Eğer tevbe ederlerse, ne âlâ! Aksi halde müslümanların topraklarından sürülürler."[502]

500 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 838 (2/386)
501 İsnadında besi yoktur. Bk. Acurrî, Şeria, 564 (1/441)
502 Bk. 1738.ci rivayet.

١٨٤٤ - عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِلَى عَدِيِّ بْنِ أَرْطَاةَ: أَمَّا بَعْدُ، «فَإِنَّ اسْتِعْمَالَكَ سَعْدَ بْنَ مَسْعُودٍ عَلَى عُمَانَ كَانَ مِنَ الْخَطَايَا الَّتِي قَدَّرَ اللَّهُ عَلَيْكَ، وَقَدَّرَ أَنْ يَبْتَلِيَ بِهَا»

1844- ... Ma'mer'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer bin Abdulaziz, Adiyy bin Erta'ya şunu yazdı: "Kuşkusuz senin Sa'd bin Mes'ud'u Umman'a vali tayin etmen, Allah'ın senin hakkında takdir etmiş olduğu ve onunla seni imtihan ettiği yanlışlardan biridir."[503]

١٨٤٥ - عَنْ عُمَرَ بْنِ ذَرٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: " لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ لَا يُعْصَى لَمْ يَخْلُقْ إِبْلِيسَ، فَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ , وَبَيَّنَ لَكُمْ {مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ} [الصافات: ١٦٢] بِمُضِلِّينَ إِلَّا مَنْ قُدِّرَ لَهُ أَنْ يَصْلَى الْجَحِيمَ»

1845- Ömer bin Zerr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ömer bin Abdulaziz'in (r.h.) şöyle dediğini işittim: "Allah, isyan edilmemesini dileseydi İblis'i yaratmazdı. *"O'na karşı kimseyi fitneye sürükleyecek değilsiniz."* (Saffat, 162) Yani cehenneme girmesi takdir edilen dışında kimseyi saptıramazsınız."[504]

١٨٤٦ - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، يَقُولُ: «لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَلَّا يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ»

1846- Ömer bin Zerr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ömer bin Abdulaziz'in (r.h.) şöyle dediğini işittim: "Allah, isyan edilmemesini dileseydi İblis'i yaratmazdı."[505]

١٨٤٧ - أَخْبَرَنَا أَبُو خَطَّابٍ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: «وَأَنَّكَ إِنْ كُنْتَ خَصَصْتَ بِرَحْمَتِكَ أَقْوَامًا أَطَاعُوكَ فِيمَا أَمَرْتَهُمْ بِهِ وَعَمِلُوا لَكَ

---

503 İsnadı sahihtir. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 20091 (11/122) - Abdullah bin Ahmed, Sünne, 935 (2/425) - Ebû Nuaym, Hılye (5/290) - Mamer bin Raşid, Cami (11/122) - Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1248 (1/439)

504 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 562 (1/441)

505 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 565 (1/441)

فِيمَا خَلَقْتَهُمْ لَهُ، فَإِنَّهُمْ لَمْ يَبْلُغُوا ذَلِكَ إِلَّا بِكَ، وَلَمْ يُوَفِّقْهُمْ لِذَلِكَ إِلَّا أَنْتَ، كَانَتْ رَحْمَتُكَ إِيَّاهُمْ قَبْلَ طَاعَتِهِمْ لَكَ»

1847- ... Ebû Hattab'ın bildirdiğine göre Ömer bin Abdulaziz (r.h.), duasında şöyle derdi: "Allahım! Eğer rahmetini, kendilerine emrettiğin konularda sana itaat eden kimselere tahsis ettiysen, buna ancak senin onlara bildirmenle ulaşırlar. Sen olmadan onlar buna ulaşamaz. Kuşkusuz senin rahmetin, onların sana itaat ve ibadetinden öncedir."[506]

١٨٤٨ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ: «لَا، لَا تَفِرُّوا مَعَ الْقَدَرِيَّةِ، فَإِنَّهُمْ لَا يُنْصَرُونَ»

1848- Abdülaziz bin Ömer bin Abdülaziz'den; Ömer bin Abdulaziz şöyle derdi: "Hayır! Kaderiyye ile tartışmayın, kuşkusuz onlar destek görmeyecektir."

١٨٤٩ - عَنْ حَكِيمِ بْنِ عُمَيْرٍ، قَالَ: قِيلَ لِعُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ: إِنَّ قَوْمًا يُنْكِرُونَ مِنَ الْقَدَرِ شَيْئًا، فَقَالَ عُمَرُ: " بَيِّنُوا لَهُمْ وَارْفُقُوا بِهِمْ حَتَّى يَرْجِعُوا، فَقَالَ قَائِلٌ: هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَقَدِ اتَّخَذُوا دِينًا يَدْعُونَ إِلَيْهِ النَّاسَ فَفَزِعَ لَهَا، فَقَالَ: أُولَئِكَ أَهْلٌ أَنْ تُسَلَّ أَلْسِنَتُهُمْ مِنْ أَقْفِيَتِهِمْ، هَلْ طَارَ ذُبَابٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا بِمِقْدَارٍ؟ »

1849- ... Hakîm bin Umeyr'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer bin Abdulaziz'e: "Bazı kimseler kaderden bazı konuları inkâr ediyorlar" denilince: "Onlara bu konuyu açıklayın ve görüşlerinden dönünceye kadar onlara yumuşak davranın" dedi. Adamın biri: "Heyhat, ey müminlerin emiri! Onlar, bunu insanları kendisine çağırdıkları bir din edindiler" deyince Ömer endişelendi ve: "Onlar, dilleri kafalarından ayrılması gereken bir topluluktur o halde. Gökyüzü ile yeryüzü arasında takdir edilmeden uçan bir sinek mi var?" dedi.[507]

---

506 İsnadında beis yoktur. Senedinde Abdülkerim bin Heysem vardır. İbn Hibban, kendisini Sikat'ta, Hatib ise Tarih-i Bağdat'ta zikretmiştir. Ayrıca senedinde Abde bin Süleyman el-Mervezi vardır, saduktur.

507 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 559 (1/440)

١٨٥٠ - حدَّثني الوليدُ بنُ سُليمان، مولى ابن أبي السَّائب أنَّ رجاء بن حيوة، كتب إلى هشام بنِ عبدِ المَلك «بلغني يا أميرَ المؤمنين أنَّه وقع في نفسك شيءٌ من قتلِ غيلانَ وصالحٍ، فوالله لقتلُهما أفضلُ من قتل ألفين من الرُّوم»

1850- Ebû's-Saib'in azatlısı Velid bin Süleyman'ın bana anlattığına göre Recâ bin Hayve, Hişam bin Abdulmelik'e şunu yazdı: "Ey müminlerin emiri! Bana ulaştığına göre sen, Ğaylan ve Salih'i öldürmeye karşı bir kuşku içinde imişsin. Vallahi onları öldürmek, Rumlardan iki bin askeri öldürmekten daha faziletlidir."[508]

١٨٥١ - عَن إبْرَاهِيمَ بْنِ أبِي عَبْلَةَ قَالَ: " كُنْتُ عِنْدَ عُبادَة بْنِ نَسِيّ، فأتاهُ رجُلٌ فأخبرهُ أنَّ أمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هِشَامًا قَطَعَ يَدَ غَيْلانَ وَلِسانَهُ , وَصلَبَهُ، فَقَالَ لَهُ: حَقًّا مَا تَقُولُ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: «أَصَابَ وَاللَّهِ السُّنَّةَ وَلأَكْتُبَنَّ إلَى أمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، فَلأُحَسِّنَنَّ لَهُ مَا صَنَعَ»

1851- İbrahim bin Ebû Able'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ubade bin Nesî'nin yanında idim. Derken ona bir adam geldi ve müminlerin emiri Hişam'ın, Ğaylan'ın elini ve dilini kesip çarmıha gerdiğini haber verdi. Hişam ona: "Söylediklerin doğru mu?" diye sorunca: "Evet" dedi. Hişam: "Vallahi sünnete uydu ve doğru hüküm verdi. Müminlerin emirine, yaptığının ne kadar güzel olduğunu yazacağım" dedi.[509]

ABDÜLAZİZ BİN EBÛ SELEME EL-MÂCİŞÛN'UN MEKTUBU

١٨٥٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونُ قَالَ: " أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّكَ سَأَلْتَنِي أَنْ أُفَرِّقَ لَكَ فِي أَمْرِ الْقَدَرِ، وَلَعَمْرِي لَقَدْ فَرَّقَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ {لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ} [ق: ٣٧]، فَأَعْلَمَنَا أَنَّ لَهُ الْمُلْكَ وَالْقُدْرَةَ، وَأَنَّ لَهُ الْعُذْرَ وَالْحُجَّةَ، وَوَصَفَ الْقَدَرَ تَمَلُّكًا وَالْحُجَّةَ إِنْذَارًا، وَوَصَفَ الْإِنْسَانَ فِي ذَلِكَ مُحْسِنًا وَمُسِيئًا وَمَقْدُورًا عَلَيْهِ , وَمَعْذُورًا عَلَيْهِ، فَرَزَقَهُ

508 Bk. Ukaylî, Duafa (3/438)
509 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 558 (1/439)

الْحَسَنَةَ وَحَمِدَهُ عَلَيْهَا، وَقَدَّرَ عَلَيْهِ الْخَطِيئَةَ وَلَامَهُ فِيهَا، فَحَسِبْتَ حِينَ حَمِدَهُ وَلَامَهُ أَنَّهُ مُمَلَّكٌ، وَنَسِيتَ انْتِحَالَهُ الْقَدَرَ؛ لِأَنَّهُ مُمَلَّكٌ، فَلَمْ يُخْرِجْهُ بِالْمَحْمَدَةِ وَاللَّائِمَةِ مِنْ مُلْكِهِ، وَلَا يَعْذِرُهُ بِالْقَدَرِ فِي خَطِيئَتِهِ، خَلَقَهُ عَلَى الطَّلَبِ بِالْحِيلَةِ، فَهُوَ يَعْرِفُهَا وَيَلُومُ نَفْسَهُ حِينَ يُنْكِرُهَا، وَعَرَّفَهُ الْقُدْرَةَ، فَهُوَ يُؤْمِنُ بِهَا وَلَا يَجِدُ مُعَوَّلًا إِلَّا عَلَيْهَا، فَرَغِبَ إِلَى اللهِ عَزَّ جَلَّ فِي التَّوْفِيقِ لِعِلْمِهِ بِمُلْكِهِ , مُوقِنًا بِأَنَّ ذَلِكَ فِي يَدِهِ فَيُخَطِّئُهُ مَا طَلَبَ، فَيُرْجِعُ فِي ذَلِكَ عَلَى لَائِمَةِ نَفْسِهِ مَفْزَعَهُ فِي التَّقْصِيرِ نَدَامَتَهُ عَلَى مَا تَرَكَ مِنَ الْأَخْذِ بِالْحِيلَةِ، قَدْ عَرَفَ أَنَّ بِذَلِكَ يَكُونُ لِلَّهِ عَلَيْهِ بِهِ الْحُجَّةُ , مُعَوَّلُهُ فِي طَلَبِ الْخَيْرِ: ثِقَتُهُ بِاللَّهِ , وَإِيمَانُهُ بِالْقَدَرِ حِينَ يَقُولُ يَطْلُبُ الْخَيْرَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ , يَقُولُ حِينَ يَقَعُ فِي الشَّرِّ: لَا عُذْرَ لِي فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ، مُسْتَسْلِمٌ حِينَ يَطْلُبُ، ضَعِيفٌ فِي نَفْسِهِ , قَوِيٌّ حِينَ يَقَعُ فِي الشَّرِّ، لَائِمًا لِأَمْرِهِ، لَيْسَ الْقَدَرُ بِأَحَقَّ عِنْدَهُ بِأَنَّهُ ظَالِمٌ حِينَ يَعْصِي رَبَّهُ إِنْ رَأَى أَنَّ أَحَدَهُمَا أَحَقُّ مِن صَاحِبِهِ، سَفِهَ الْحَقَّ وَجَهِلَ دِينَهُ، لَا يَجِدُ عَنِ الْإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ مَنَاصًا، وَلَا عَنِ الِاعْتِرَافِ بِالْخَطِيئَةِ مَحِيصًا، فَمَنْ ضَاقَ ذَرْعًا بِهَذَا {فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ} [الحج: ١٥] فَوَاللَّهِ لَا يَجِدُ بُدًّا مِنْ أَنْ يَضْرَعَ إِلَى اللَّهِ ضَرَعَ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّ الْأَمْرَ لَيْسَ إِلَيْهِ، وَيَعْتَذِرَ مِنَ الْخَطِيئَةِ اعْتِذَارَ مَنْ كَأَنَّهَا لَمْ تُقَدَّرْ عَلَيْهِ، فَلَا تُمَلِّكُوا أَنْفُسَكُمْ جَحْدَ الْقُدْرَةِ، وَلَا تَعْذِرُوهَا بِالْقَدَرِ فِرَارًا مِنْ حُجَّتِهِ، ضَعُوا أَمْرَ اللهِ كَمَا وَضَعَهُ أَلَا تُفَرِّقُوا بَيْنَهُ بَعْدَمَا جَمَعَهُ، فَإِنَّهُ قَدْ خَلَطَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ وَجَعَلَ بَعْضَهُ مِنْ بَعْضٍ، فَخَلَطَ الْحِيلَةَ بِالْقَدَرِ ثُمَّ لَامَ وَعَذَرَ , وَقَدْ كَتَبَ بَعْدَ ذَلِكَ، فَلَا تُمَلِّكُوا أَنْفُسَكُمْ فَتَجْحَدُوا نِعْمَتَهُ فِي الْهُدَى، وَلَا تَغْلُوا فِي صِفَةِ الْقَدَرِ، فَتَعْذِرُوا أَنْفُسَكُمْ بِالْخَطَإِ، فَإِنَّكُمْ إِذَا نَحَلْتُكُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاللَّائِمَةِ وَأَقْرَرْتُمْ لِرَبِّكُمْ بِالْحُكُومَةِ، سَدَدْتُمْ عَنْكُمْ بَابَ الْخُصُومَةِ، فَتَرَكْتُمُ الْغُلُوَّ وَيَئِسَ مِنْكُمُ الْعَدُوُّ، فَاتَّخِذُوا الْكَفَّ طَرِيقًا فَإِنَّهُ الْقَصْدُ وَالْهُدَى، وَإِنَّ الْجَدَلَ وَالتَّعَمُّقَ هُوَ جَوْرُ السَّبِيلِ وَصِرَاطُ الْخَطَإِ، وَلَا تَحْسَبَنَّ التَّعَمُّقَ فِي الدِّينِ رُسُوخًا، فَإِنَّ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ هُمُ الَّذِينَ وَقَفُوا

حَيْثُ تَنَاهَى عِلْمُهُمْ، وَقَالُوا: {آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِن عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الأَلْبَابِ}، وَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ الْحِيلَةَ بِالْقَدَرِ كَمَا وَصَفْتُ لَكَ، فَانْظُرْ فِي أَمْرِ الْقِتَالِ، وَمَا ذَكَرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ فِي كِتَابِهِ تَسْمَعْ شَيْئًا عَجَبًا، مِنْ ذِكْرِ مَلِكٍ لَا يُغْلَبُ، وَدَوْلَةٍ تَنْقَلِبُ، وَنَصْرٍ مَحْتُومٍ، وَالْعَبْدُ بَيْنَ ذَلِكَ مَحْمُودٌ وَمَلُومٌ، يَنْصُرُ أَوْلِيَاءَهُ وَيَنْتَصِرُ بِهِمْ، وَيُعَذِّبُ أَعْدَاءَهُ وَيُدِيلُهُمْ، يَقُولُ تَعَالَى: {قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ} [التوبة: ١٥]، {وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِن عِنْدِ اللهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ} [آل عمران: ١٢٦]، {إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ} [آل عمران: ١٦٠] قَالَ: {وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ} [آل عمران: ١٥٤]، فَافْهَمْ ظَنَّهُمْ أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَوْلَى بِهِمْ، الْمُضِيفُ إِلَى رَبِّهِ الْمُؤْمِنُ بِقَدَرِهِ، أَمِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ قَدْ مَلَكَهُ؟ فَإِلَى نَفْسِهِ وَكَلَهُ، فَإِنَّ ظَنَّهُمْ ذَلِكَ إِنَّمَا هُوَ قَوْلُهُمْ: {لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا} [آل عمران: ١٥٤]، وَلَكِنَّا عَصَيْنَا، وَلَوْ أَطَعْنَا مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا، فَلَعَمْرِي لَئِنْ كَانُوا صَدَقُوا لَقَدْ صَدَقْتَ، وَلَئِنْ كَانُوا كَذَبُوا لَقَدْ كَذَبْتَ، فَقَالَ الْمَلِكُ تَعَالَى: {قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ} [آل عمران: ١٥٤]، وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: {قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ} [آل عمران: ١٥٤]، {وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ} [آل عمران: ١٤٠]، فَيُدِيلُ اللهُ أَعْدَاءَهُ عَلَى أَوْلِيَائِهِ، فَيَسْتَشْهِدُهُمْ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَكْتُبُ ذَلِكَ خَطِيئَةً عَلَيْهِمْ، ثُمَّ يُعَذِّبُهُمْ بِهَا وَيَسْأَلُهُمْ عَنْهَا وَهُوَ أَدَالَهُمْ بِهَا، وَيَنْصُرُ أَوْلِيَاءَهُ عَلَى أَعْدَائِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: {فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللهَ رَمَى} [الأنفال: ١٧]، ثُمَّ يَكْتُبُ ذَلِكَ حَسَنَةً لَهُمْ , يَحْمَدُهُمْ عَلَيْهَا وَيُثْنِي عَلَيْهِمْ بِهَا، وَهُوَ تَوَلَّى نَصْرَهُمْ فِيهَا، يَقُولُ: الْأَمْرُ كُلُّهُ لِي، لَا يَغْلِبَ

واحدٌ من الْفريقيْن إلَّا بي، وعدهُمْ ببدْرِ إحْدى الطَّائفتيْنِ أنَّها لهُمْ وعْدًا لَا يُخْلفُ ونقْمةً لَا تُصْرفُ {ليقْطع طرفًا من الَّذين كفرُوا أوْ يكْبتهُمْ، فينْقلبُوا خائبين} [آل عمران: ١٢٧] يقُولُ لنبيّه صلَّى اللهُ عليْهِ وَسلَّمَ: {ليْس لكَ منَ الْأمْرِ شيْءٌ} [آل عمران: ١٢٨]، تمّمَ ذاكَ الْوعْد بمثْلِ الْحيلةِ وأعدَّ لهُمُ الْعدَد والْمكيدة، وإنَّما هُوَ تسبُّبٌ لقُدْرةٍ خفيَّةٍ، وأنْزل منَ السَّماءِ الْملائكة لقتالِ الْفِ منْ قُريْشٍ، ثُمَّ أوْحى إليْهمْ {أنّي معكُمْ} [الأنفال: ١٢] يثبّتهُمْ بذلِك، {فثبّتُوا الَّذينَ آمنُوا} [الأنفال: ١٢]، حتَّى كأنَّهُ عِنْدَ مَن يُنْكِرُ الْقَدَرَ أمْرٌ يُكَابَرُ , وعدُوٌّ يُخَافُ مِنْهُ أنْ يَظْفَرَ، وَإِبْلِيسُ مَعَ الْكُفَّارِ قَدْ زَيَّنَ لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ: {لَا غَالِب لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ} [الأنفال: ٤٨] فَبَيْنَمَا الْأَمْرُ هَكَذَا كَأَنَّهُ أَمْرُ النَّاسِ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ الْغَلَبَةَ وَيَجْتَهِدُونَ فِي الْمَكِيدَةِ , وَلَا يَتْرُكُونَ فِي عُدَّةٍ، إِذْ قَذَفَ الرُّعْبَ فِي قُلُوبِهِمْ فَوَلَّوْا مُدْبِرِينَ، وَقَالَ لِلْمَلَائِكَةِ: {اضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ}، فَجَاءَهُمْ أَمْرٌ لَا حِيلَةَ لَهُمْ فِيهِ , وَلَا صَبْرَ لِوَلِيِّهِمْ عَلَيْهِ، وَإِنَّمَا وَعَدَهُمْ عَلَيْهِ إِبْلِيسُ، فَلَمَّا رَأَى الْمَلَائِكَةَ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَقَالَ: {إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ} [الأنفال: ٤٨]، لَا يُجَنِّبُنِي وَإِيَّاكُمْ مِنْ بَأْسِهِ جُنَّةٌ , وَلَا يَدْفَعُهُ عَنِّي وَلَا عَنْكُمْ عُدَّةٌ وَلَا قُوَّةٌ، لَا تَرَوْنَ مَنْ يُقَاتِلُكُمْ، لَا تَسْتَطِيعُونَ دَفْعَ الرُّعْبِ عَنْ قُلُوبِكُمْ , وَلَا أَسْتَطِيعُ دَفْعَهُ عَنْ نَفْسِي، فَكَيْفَ أَسْتَطِيعُ دَفْعَهُ عَنْكُمْ؟ وَهُمُ الَّذِينَ كَانُوا حَذَّرُوا , وَخِيفَ مِنْهُمْ أَنْ يَظْهَرُوا، وَرَأَوْا مِنْهُمْ كَثْرَةَ الْعَدَدِ حِينَ قَالَ: {إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ} [الأنفال: ٤٣]، لِمَهْ؟ قَالَ: {لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا} [الأنفال: ٤٢]، فَيُخْبِرُهُمْ أَنَّهُ قَدْ فَرَغَ وَقَضَى، وَأَنَّهُ لَا يُرِيدُ أَنْ يَكُونَ الْأَمْرُ إِلَّا هَكَذَا، وَيَحْسَبُ الْقَدَرِيُّ إِنَّمَا ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ احْتِيَالٌ وَاحْتِفَالٌ وَإِعْدَادٌ لِلْقِتَالِ، وَيَنْسَى أَنَّهُ الْغَالِبُ عَلَى أَمْرِهِ بِغَيْرِ مُغَالَبَةٍ، وَالْقَاهِرُ لِعَدُوِّهِ إِذَا شَاءَ بِغَيْرِ مُكَاثَرَةٍ، أَهْلَكَ عَادًا بِالرِّيحِ

الْعَقِيمِ، وَأَخْمَدَ ثَمُودَ بِالصَّيْحَةِ، وَخَسَفَ بِقَارُونَ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ، وَأَرْسَلَ عَلَى قَوْمِ لُوطٍ حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ , وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ , قَعْصًا لَا مَكْرَ فِيهِ وَلَا اسْتِدْرَاجَ، وَيَسْتَدْرِجُ وَيَمْكُرُ بِمَنْ لَا يُعْجِزُهُ، وَيَأْتِي مِن حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ مَنْ لَا يَمْتَنِعُ مِنْهُ مُوَاجَهَةً، وَمَنْ لَيْسَتْ لَهُ عَلَى النَّجَاةِ مِنْهُ قُدْرَةٌ، وَكِلَا الْأَمْرَيْنِ فِي قَدَرِهِ وَقَضَائِهِ سَوَاءٌ، فَهُوَ يُنْفِذُهُمَا فِي خَلْقِهِ عَلَى مَن يَشَاءُ، لَمْ يَهْلِكْ هَؤُلَاءِ قَعْصًا وَلَا قَهْرًا، اغْتِنَامًا لِغَرَّتِهِمْ، وَلَمْ يَسْتَدْرِجْ هَؤُلَاءِ وَيَمْكُرْ بِهِمْ شَفَقَةً أَنْ يُعْجِزُوا مِمَّا أَرَادَ بِهِمْ لِقَدَرِهِ وَقَضَائِهِ مَخْرَجَانِ: أَحَدُهُمَا ظَاهِرٌ قَاهِرٌ , وَالْآخَرُ قَوِيٌّ خَفِيٌّ، لَا يَمْتَنِعُ مِنْهُ شَيْءٌ , وَلَا يُوجَدُ لَهُ مَسٌّ، وَلَا يُسْمَعُ لَهُ حِسٌّ، وَلَا يُرَى لَهُ عَيْنٌ وَلَا أَثَرٌ حَتَّى يُبْرِمَ أَمْرَهُ فَيَظْهَرَ، يُبَاعِدُ بِهِ الْقَرِيبَ وَيَصْرِفُ بِهِ الْقُلُوبَ , وَيُقَرِّبُ بِهِ الْبَعِيدَ وَيُذِلُّ بِهِ كُلَّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ , حَتَّى يَفْعَلَ ما يُرِيدُ بِهِ، حَفِظَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي التَّابُوتِ وَالْيَمِّ مَنْفُوسًا وَنَزَّهَ , يُقَرِّبُهُ مِنْ عَدُوِّهِ إِلَيْهِ لِلَّذِي سَبَّبَ أَمْرَهُ عَلَيْهِ، وَقَدْ قَدَّرَ وَقَضَى أَنَّ نَجَاتَهُ فِيهِ. قَالَ لِأُمِّهِ. {فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ} [القصص: ٧] أَنْ يَأْخُذَهُ فِرْعَوْنُ {فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ} [طه: ٣٩] يَأْخُذُهُ فِرْعَوْنُ هُنَالِكَ , لَا يُرِيدُ أَنْ يَأْخُذَهُ إِلَّا كَذَلِكَ، فَاخْتَلَجَهُ مِنْ كِنِّهِ , وَمِنْ ثَدْيِ أُمِّهِ , إِلَى هَوْلِ الْبَحْرِ وَأَمْوَاجِهِ، وَأَدْخَلَ قَلْبَ أُمِّهِ الْيَقِينَ أَنَّهُ رَادُّهُ إِلَيْهَا , وَجَاعِلُهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ، فَأَمِنَتْ عَلَيْهِ الْغَرَقَ، فَأَلْقَتْهُ فِي الْيَمِّ وَلَمْ تَفْرَقْ، وَأَمَرَ الْيَمَّ يُلْقِيهِ بِالسَّاحِلِ، فَسَمِعَ وَأَطَاعَ , وَحَفِظَهُ مَا اسْتَطَاعَ , حَتَّى أَدَّاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِأَمْرِهِ، وَقَدْ قَدَّرَ وَقَضَى عَلَى قَلْبِ فِرْعَوْنَ وَبَصَرِهِ حِفْظَهُ وَحُسْنَ وِلَايَتِهِ بِمَا قَضَى مِنْ ذَلِكَ، فَأَلْقَى عَلَيْهِ مَحَبَّةً مِنْهُ لِيَصْنَعَهُ عَلَى عَيْنِهِ، قَدْ أَمِنَ عَلَيْهِ سَطْوَتَهُ , وَرَضِيَ لَهُ تَرْبِيَتَهُ، لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ مِنْهُ عَلَى التَّغْرِيرِ وَالشَّفَقَةِ، وَلَكِنْ عَلَى الْيَقِينِ وَالثِّقَةِ بِالْغَلَبَةِ، يَصْطَفِي لَهُ الْأَطْعِمَةَ وَالْأَشْرِبَةَ وَالْخَدَمَ وَالْحِضَانَ، يَلْتَمِسُ لَهُ الْمَرَاضِعَ شَفَقَةً أَنْ يُمِيتَهُ، وَهُوَ يَقْتُلُ أَبْنَاءَ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ يَخْشَى أَنْ يَفُوتَهُ وَهُوَ فِي يَدَيْهِ وَبَيْنَ حِجْرِهِ وَنَحْرِهِ، يَتَبَنَّاهُ وَيَتَرَشَّفُهُ، يَرَاهُ وَلَا يَرَاهُ وَقَدْ أَغْفَلَ قَلْبَهُ عَنْهُ، وَزَيَّنَهُ فِي عَيْنِهِ , وَحَبَّبَهُ إِلَى نَفْسِهِ، لِمَهْ؟ قَالَ: {لِيَكُونَ لَهُمْ

عَدُوًّا وَحَزَنًا} [القصص: ٨]، فَمِنْهُ يَفْرَقُ عَلَى وُدِّهِ لَوْ عَلَيْهِ يَقْدِرُ , وَهُوَ فِي يَدَيْهِ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ حَتَّى رَدَّهُ بِقُدْرَتِهِ إِلَى أُمِّهِ، وَجَعَلَهُ بِهَا مِنَ الْمُرْسَلِينَ، وَفِرْعَوْنُ خِلَالَ ذَلِكَ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ، وَهُوَ يَجْرِي فِي كَيْدِ اللهِ الْمَتِينِ حَتَّى أَتَاهُ مِنْ رَبِّهِ الْيَقِينُ , مُذْعِنًا مُسْتَوْثِقًا فِي كُلِّ مَقَالٍ وَقِتَالٍ، يَرْفَعُهُ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ، حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ: {آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ} [يونس: ٩٠]، فَنَسْأَلُ اللهَ تَمَامَ النِّعْمَةِ فِي الْهُدَى فِي الْآخِرَةِ وَالدُّنْيَا، فَإِنَّ ذَلِكَ لَيْسَ بِأَيْدِينَا , نَبْرَأُ إِلَيْهِ مِنَ الْحَوْلِ وَالْقُوَّةِ , وَنَبُوءُ عَلَى أَنْفُسِنَا بِالظُّلْمِ وَالْخَطِيئَةِ، الْحُجَّةُ عَلَيْنَا بِغَيْرِ انْتِحَالِنَا الْقُدْرَةَ عَلَى أَخْذِ مَا دَعَانَا إِلَيْهِ إِلَّا بِمَنِّهِ وَفَضْلِهِ صُرَاحًا، لَا نَقُولُ: كَيْفَ رَزَقَنَا الْحَسَنَةَ وَحَمِدَنَا عَلَيْهَا، وَلَا كَيْفَ قَدَّرَ الْخَطِيئَةَ وَلَامَنَا فِيهَا، وَلَكِنْ نَلُومُ أَنْفُسَنَا كَمَا لَامَهَا، وَنُقِرُّ لَهُ بِالْقُدْرَةِ كَمَا انْتَحَلَهَا، لَا نَقُولُ لِمَا قَالَهُ: لِمَ قَالَهُ؟ وَلَكِنْ نَقُولُ كَمَا قَالَهُ، وَلَهُ مَا قَالَ , وَلَهُ مَا فَعَلَ: {لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ} [الأنبياء: ٢٣]، {لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [الأعراف: ٥٤] «

1852- Bize Abdulaziz bin Abdullah bin Ebû Seleme el-Macişûn şöyle dedi: "Şimdi meseleye gelince, derim ki: Kader konusunu açıklamamı talep etmişsin. Hayatıma yemin olsun ki, Allah Teâlâ, *"Şüphesiz ki bunda aklı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır."* (Kaf, 37) buyurur. Allah bize, mülk ve kudret sahibi olduğunu, özür ve hüccetin kendisine ait olduğunu bildirmiştir. O, kaderi temellük, hücceti ise inzar olarak, insanı da bu hususta muhsin (iyilik yapan), musi (günah işleyen), makûdurun aleyh ve ma'zûrun aleyh şeklinde nitelemiştir. Allah, insana iyiliği rızık olarak vermiş ve bunun için onu övmüş, ona hatayı takdir etmiş ve bundan dolayı onu yermiştir. Allah'ın, insanı övmesinden ve kınamasından hareketle onun mümellek olduğunu (yapacağı eylemlerde mutlak anlamda özgür bırakıldığını) sanmışsın, fakat bunun kadere dayandığını unutmuşsun. Allah'ın insanı övmesi veya yermesi onu mülkünden çıkardığı anlamına gelmez, hata yaptığında da kaderden dolayı onu mazur görmez.

Allah, kabiliyet ve beceriyle hakkı aramak üzere insanı yaratmıştır. Nitekim insan bunu bilir ve onu inkâr ettiğinde de kendisini kınar. Allah ona kudreti/kaderi öğretmiş ve o da buna iman etmiş, her şeyin kadere bağlı olduğuna inanmıştır. İnsan, O'nun mülkünde olduğunu bildiğinden, başarılı olma hususunda O'na yönelmiş, zira başarının, O'nun eliyle olacağına inanmıştır. Fakat insan, yaptığı eylemin yanlış olması durumunda ise kendisini kınamaktadır. Kusur işlediğinde kişinin barınağı, yapmadığı bir şeyden dolayı pişmanlık duymasıdır. Allah'ın, bunu, onun aleyhinde bir hüccet/delil olarak sunacağını kesin bir şekilde bilmektedir. Onun dayanağı hayır talep etmek, Allah'a güvenmek ve kadere iman etmektir. İyilik talep ettiğinde, 'lâ havle ve lâ kuvvete illa billah (bütün güç ve kuvvet yalnızca Allah'ındır)', günaha düştüğünde ise 'Allah'a isyanda mazeretim olamaz' demektir. Hayrı talep edince teslim olmuş ve zayıf bir haldedir, günah işlediğinde ise güçlü ve kendisini kınar vaziyettedir. Rabbine isyan ettiğinde kader, onun katında zalim olmaya daha layık değildir. Eğer onlardan (kader veya kendisinden) birinin, diğerinden zalim olmaya daha müstehak olduğuna inanırsa haktan sapmış ve dinini bilmiyor demektir.

Kişinin, kaderi kabul etmekten ve hatasını da itiraf etmekten başka çaresi yoktur. Her kim bunu kabul etmekte zorlanırsa, *"Hemen tavana bir ip çeksin, sonra kendini assın da bir baksın; başvurduğu (bu yöntem), öfkelendiği bir şeyi giderecek mi?"* (Hac, 15) Allah'a yemin olsun ki, emrin/yaratmanın kendisine ait olmadığına inanan kişi gibi, O'na boyun eğmekten ve takdir edilmemiş (kaderinde yazılmamış) gibi hatasından dolayı özür dilemekten başka bir çıkış yolu bulamayacaktır. Sakın nefsinizi, kaderi inkâr etmeye yönlendirmeyiniz ve Allah'ın hüccetinden kaçmak için de suçu kadere atmayın. Allah'ın va'z ettiği gibi her şeyi yerli yerine koyun ve Allah'ın cem' ettiği şeyleri ayırmaya çalışmayın. Nitekim bazı şeyler iç içe girmiş, bazısı da birbirinin parçası haline gelmiştir. Allah, beceri ile kaderi, iç içe girdirmiş, akabinde insanı da kınamış ve azarlamıştır. Bundan sonra da "Sakın her şeyi nefislerinize mal edip hidayet nimetini inkâr etmeyin" şeklinde bir ilke koymuştur.

Allah'ın kader sıfatı hususunda haddi aşmayın, çünkü haddi aşmanız halinde hatadan dolayı kendi nefsinizi mazur görmeye başlarsınız. Şayet nefsinizi kınarsanız ve Rabbinizin mutlak hükümranlığını ikrar ederseniz problemin kapısını kapatmış, aşırılığı terk etmiş olursunuz, düşmanınız da sizden

ümidini kesmiş olur. Tartışmaktan uzaklaşmayı ilke edinin, çünkü bu, hidayet ve kastedilen şeydir. Cedel ve derinlik doğru yoldan sapmaktır ve hatanın yoludur. Sakın dinde derinleşmenin rusûh (ilimde derinlik) olduğunu sanmayın, çünkü ilimde derin olanlar, ilimlerinin bittiği yerde durmuş ve şöyle demişlerdir: *"Ona inandık; hepsi Rabbimizin tarafındandır, derler. Bu inceliği ancak aklıselim sahipleri düşünür anlar."* (Âl-i İmran, 7) Sana anlattığım gibi tek çarenin kadere iman olduğunu öğrenmek istiyorsan savaş ayetini ve Allah'ın kitabında zikrettiği şeyleri incele, böylece garip/ilginç şeyler bulacaksın. Nitekim orada mağlup olmayan melikten, ters yüz olmuş devletten, kesin zaferden bahsedildiğini ve kulun da buna rağmen övüldüğünü ve kınandığını göreceksin. Allah bazen dostlarına yardım eder, bazen de onların desteğini talep eder, bazen düşmanlarını azaplandırır, bazen de onlara zafer kazandırır. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah, dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (Tevbe, 14-15) *"Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melekle size yardım eder."* (Âl-i İmran, 125) *"Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler, ancak Allah'a tevekkül etsinler."* (Âl-i İmran, 160) *"Bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü. Allah'a karşı cahiliye zannı gibi gerçek dışı zanda bulunuyorlar; "Bu işte bizim hiçbir dahlimiz yok" diyorlardı. De ki: "Bütün iş, Allah'ındır."* (Âl-i İmran, 154)

Cahiliye anlayışını düşünürsen şu iki fırkadan hangisinin ona daha uygun olduğunu anlarsın: Rabbine dayanan ve O'nun kaderine iman eden mi yoksa O'nun kaderine malik olduğunu iddia edip kendi nefsine güvenen mi? Onların zannı şu âyette geçen kişilerin zannı gibidir: *"Bu konuda bizim elimizde bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik."* (Âl-i İmran, 154) Fakat biz isyan ettik, eğer itaat etmiş olsaydık burada öldürülmezdik. Hayatıma andolsun ki eğer onlar hakkı söylüyorlarsa sen de hakkı söylüyorsundur, eğer onlar yanlış bir şey söylüyorlarsa sen de yanlış bir şey söylüyorsundur. Çünkü yüce Melik şöyle buyurmuştur:

"De ki: "Bütün iş, Allah'ındır." Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde saklıyorlar ve diyorlar ki: "Bu konuda bizim elimizde bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik." De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, üzerlerine öldürülmesi yazılmış bulunanlar mutlaka yatacakları (öldürülecekleri) yerlere çıkıp gideceklerdi. Allah, bunu göğüslerinizdekini denemek, kalplerinizdekini arındırmak için yaptı. (Âl-i İmran, 154)

"İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz. (Bazen bir topluma iyi ya da kötü günler gösteririz, bazen öbürüne.) Allah, sizden iman edenleri ayırt etmek, sizden şahitler edinmek için böyle yapar. Allah, zalimleri sevmez." (Âl-i İmran, 140)

Allah, düşmanlarını dostlarına galip getirir, onları düşmanlarının elleriyle şehid ettirir, ardından da bunu onların hanesine hata olarak yazar. Sonra onlara bundan dolayı azap eder ve sorguya çeker, hâlbuki düşmanlarını bu hataya bizzat kendisi sürüklemiştir. Dostlarını, düşmanlarına karşı galip getirir ve ardından şöyle der: *"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.* (Enfal, 17) Bundan dolayı onlara sevap yazar, onları övgü ve senayla anar. Hâlbuki kendisi onları galip kılmıştır. Nitekim, "Bütün işler benimdir, herkes benim vasıtamla mağlub olur" diye buyurur. Bedir'de her iki taifeden (Kervan ve müşrik ordusundan) birinin müslümanların olacağını ve intikamlarını alacaklarını kesin bir şekilde söz verdi ve: *"Bir de Allah bunu, inkâr edenlerden bir kısmını helâk etsin veya perişan etsin de umutsuz olarak dönüp gitsinler diye yaptı."* (Âl-i İmran, 127) Bunun ardından elçisine şöyle dedi: "Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur." Allah, vaadini hileye benzer şekilde tamamladı, onlara hazırlık yaptı ve tuzak kurdu. Bu sadece gizli bir kudret vasıtasıyla olur. Allah, bin kişilik müşrik ordusuna karşı semâdan melekler indiriyor, sonra da meleklere *"Ben sizinle beraberim"* (Enfal, 12) diyerek onlara sebat veriyor, onlar da iman edenlere sebat veriyorlar. Kaderi inkâr edenlere göre bu, çekişmeli bir durum gibi duruyor ve sanki düşmanın zafer kazanacağından endişe ediliyor. İblis, kâfirlerle bir olup onlara eylemlerini güzel göstermiş ve onlara: "Bu gün artık insanlardan size galip gelecek (kimse) yok, mutlaka ben de size yardımcıyım." demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze gelince (şeytan), gerisingeriye dönüp, *"Ben sizden uzağım. Cünkü ben sizin görmediğiniz şeyler (melekler) görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır" demişti."* (Enfal, 48)

Sanki müslümanlar galip gelme konusunda endişe ediyor, hileye başvuruyor ve hazırlık hususunda yalnız bırakılmıyorlar. Nitekim Allah, düşmanın kalbine korku salmış ve onlar da dönüp kaçmışlardı. Allah, meleklere: "Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına" diye vahyediyordu. Öyle bir şeyle karşılaştılar ki, ondan kaçamadılar, efendileri (İblis) de buna sabredemedi. Çünkü sadece İblis onlara vaatte bulunmuştu, o da melekleri görünce arkasını dönüp kaçmış ve şöyle demişti: *"Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyler (melekler) görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır" demişti."* (Enfal, 48) Böylece İblis, "Ne beni ne de sizi O'nun azabından koruyacak kalkan yoktur, O'nu benden ve sizden uzaklaştıracak hazırlık ve güç de yoktur. Siz kiminle savaştığınızı görmüyorsunuz, kalplerinizdeki korkuyu gidermeye de gücünüz yetmiyor. Ben de kendi nefsimden korkuyu gideremiyorum, sizden nasıl gidereyim?" demiştir.

Tasalanmış olanlar, düşman ordusunu çok gördüklerinden dolayı ortaya çıkmaktan korktular ve Allah, onlar hakkında şöyle buyurdu: *"Hani Allah sana onları uykunda az gösteriyordu. Eğer sana onları çok gösterseydi elbette gevşerdiniz ve o iş hakkında birbirinizle çekişirdiniz. Fakat Allah (sizi bunlardan) kurtardı. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir. Hani karşılaştığınız zaman onları gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki."* (Enfal, 43-44) Nedenini ise Allah şöyle açıklamıştır: *"Ki Allah olacak bir şeyi gerçekleştirsin."* Nitekim Allah, onlara her şeyin bittiğini ve kararın daha önce verildiğini belirtiyor; çünkü O, işlerin sadece böyle olmasını diliyordu.

Kaderiyye ekolüne mensup olanlar, bunların Allah'tan bir ihtiyâl, ihtifâl ve savaşa hazırlık olduğunu sanır, fakat dilediğinde O'nun, rekabet söz konusu olmadan bütün işlere hâkim olduğunu ve düşmana karşı mutlak üstün olduğunu unutur. O, Âd kavmini akîm bir rüzgârla helâk etmiş, Semûd kavmini bir sesle havasız bırakmış, Kârun ve evini yere batırmış, Lût'un kavmine semâdan taş yağdırmıştır. O yıldırımlar gönderir, dilediğine isabet ettirir ve olduğu yerde öldürüverir. Bunda mekr ve istidrâc yoktur. Ayrıca O, kendisini aciz bırakamayacak kişilere tuzak kurar ve istidrâc yapar. Allah'ın azabı, ansızın gelir ve kimse ona engel olamaz ve kimse de O'nun azabından kaçacak güce sahip değildir. Her iki durum (ansızın helâk ile mühlet vererek helâk) da

onun kaza ve kaderinde eşittir. O, dilediği kişi üzerinde bunları tatbik eder. Dikkatsizliğinden istifade etmek için onları ansızın ve kahren helâk etmedi, onlar hakkında irade ettiği şeyleri yerine getirmeyeceğinden endişe ettiği için de onlara mühlet vermedi ve hile yapmadı.

Kaza ve kaderin iki yönü vardır; biri zâhir ve kâhir, diğeri ise güçlü ve gizlidir. Öyle ki, hiçbir şey ondan kaçamaz, onun için işitilen bir ses ve görülen bir nesne sözkonusu değildir. Onun için bir iz de sözkonusu değil ki, gerçekleştiğinde ortaya çıksın. O, kader sıfatı vasıtasıyla yakını uzak yapar, kalpleri ondan çevirir, uzağı yakın yapar, inatçı ve zorbaları zelil eder. Öyle ki, O istediğini yapar. O, Hz. Musa'yı tabut ve dalgalar içinde henüz kundakta iken korudu. Onu, ölümüne sebep olacak düşmanına yaklaştırdı. Muhakkak ki Hz. Musa'nın tabut ve dalgalar içinde kurtulacağını takdir ve kaza etmişti. Bundan dolayı annesine, *"başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman"* (Kasas, 7) *"onu (bebek Mûsâ'yı) sandığın içine koy ve denize (Nil'e) bırak ki, deniz onu kıyıya atsın"* (Taha, 39) buyurdu. Böylece Firavun onu alsın. Allah, Hz. Musa'yı bu şekilde almasını murâd etmişti.

Allah, Hz. Musa'yı annesinin elbisesi içinde ve annesinin memesinden süt emdiği bir halde alıp ürkütücü denize ve dalgalara bıraktı. Hz. Musa'nın annesinin kalbine de kesin bir şekilde Musa'yı kendisine geri döndüreceğine ve onu peygamerlerden kılacağına dair bilgi koydu. Böylece annesi, Hz. Musa'nın boğulmayacağından emin oldu ve onu dalgalara bıraktı, oradan ayrılmadı. Akabinde dalgaya onu kıyıya atmasını emretti, o da işitti ve itaat etti. Böylece Allah'ın emriyle gücü nisbetince onu korudu ve Firavun'a verdi. Daha önce verilen hükümden dolayı Allah, Firavun'un kalbine ve bilinçaltına onu korumasını, güzel şekilde himaye etmesini takdir etti. Bu takdir-i ilahiden dolayı Firavun'un onu sevmesini sağladı ki, onun gözünün önünde onu terbiye etsin ve onun gazabından korusun. Bu, tağrîr ve acıma duygusuyla değil, bilakis yakîn ve güven duygusuyla gerçekleşmişti. Firavun, onun için yiyecekler, içecekler, hizmtçiler ve eğiticiler seçiyor, öleceğinden endişe ettiğinden onun için sütanneler arıyordu. O, İsrailoğullarını kıyımdan geçiriyor ve kendisinin sonu olacağına inandığı çocuğu elinden kaçıracağından endişe ediyordu. Hâlbuki aradığı çocuk, onun önünde, kucağında ve boynundaydı. Hz. Musa'yı evlat ediniyor, onu öpüyor, onu görüyor, fakat hakikati bilmiyordu. Muhakkak ki Allah, onun kalbini gafil kılmış, Hz. Musa'yı onun gözüne

güzel göstermiş ve ona sevdirmişti. Bütün bunları sırf şundan dolayı yapmıştı: *"Kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı.* (Kasas, 8) Çünkü Firavun'un elinde olsaydı, ona sevgi beslemezdi.

Hz. Musa, onun elindeydi fakat onun haberi yoktu. Yine Allah, kendi kudretiyle Hz. Musa'yı annesine iade etti ve kendi kudretiyle onu peygamberlerden kıldı. Firavun ise bu sırada âlemlerin Rabbi olduğunu iddia ediyordu. Hâlbuki Allah'ın güçlü planı içinde geziniyordu, nihayet savaşlarda ve emirlerinde kendisine güvendiği bir anda Rabbinden bir yakîn geldi. Allah onu derece derece yükseğe çıkarmış ve: *"Nihayet boğulmak üzere iken, "İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım" dedi."* (Yunus, 90)

Biz, Allah'tan dünya ve âhirette nimetinin tamamını istiyoruz. Bu, bizim elimizde değildir. Bütün güç ve kuvvetin O'nda olduğunu, zulüm ve hatanın ise kendi nefsimizden kaynaklandığına inanıyoruz. Kudreti sahiplenmeden hüccetin aleyhimize olduğuna, davet ettiği şeylere de O'nun minnet ve faziletiyle ulaştığımızı kabul ediyoruz. "Neden bize iyiliği ihsan etti, ardından bundan dolayı övdü" demiyoruz, ayrıca "neden bize hatayı takdir etti, akabinde bizi bundan dolayı kınadı" da demiyoruz. Nefsimizi kınadığı gibi biz de sadece kendi nefsimizi kınıyoruz, kudret O'nun mülkünde olduğu gibi kudreti/kaderi ikrar ediyoruz. "Neden böyle dedi?" diye sormuyoruz, sadece O'nun buyurduğu gibi şöyle diyoruz: O, istediğini söyler, istediğini yapar. *"O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar."* (Enbiya, 23) *"Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir."* (A'raf, 54) [510]

١٨٥٣ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ قَالَ: " أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي مُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالِاقْتِصَادِ فِي أَمْرِهِ , وَاتِّبَاعِ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَرْكِ مَا أَحْدَثَ الْمُحْدِثُونَ فِي دِينِهِمْ مِمَّا قَدْ كُفُوا مُؤْنَتَهُ , وَجَرَتْ فِيهِمْ سُنَّتُهُ، ثُمَّ اعْلَمْ أَنَّهُ لَمْ تَكُنْ بِدْعَةٌ قَطُّ إِلَّا وَقَدْ مَضَى قَبْلَهَا مَا هُوَ عِبْرَةٌ فِيهَا وَدَلِيلٌ عَلَيْهَا، فَعَلَيْكَ بِلُزُومِ السُّنَّةِ؛ فَإِنَّهَا لَكَ بِإِذْنِ اللَّهِ عِصْمَةٌ، وَأَنَّ السُّنَّةَ إِنَّمَا

510 İsnadı hasendir. Senedinde Leys'in katibi Ebû Salih Abdullah bin Salih vardır. Saduk olmakla birlikte yanlışları çoktur. Zehebi dedi ki: "Kendisinde zayıflık vardır." Ebû Zur'a dedi ki: "Hadisi hasendir, yalan söyleyen kimselerden değildir."

جُعلَتْ سُنَّةً لِيُسْتَنَّ بِهَا , وَيُقْتَصرُ عَلَيْهَا، وَإِنَّمَا سنَّهَا مَنْ قَدْ عَلِمَ مَا فِي خلَافِهَا مِنَ الزَّلَلِ وَالْخطَأِ وَالْحُمْقِ والتَّعَمُّقِ، فَارْض لِنفسك بِما رضَوْا بِهِ لِأَنْفسِهِمْ، فَإِنَّهُمْ عَن علْمٍ وَقَفُوا , وَببَصرِنا قَدْ كُفُوا، ولهُمْ عَنْ كَشْفِها كَانُوا أَقْوَى , وَبِفَضْلٍ لَوْ كَانَ فِيهَا أَحْرَى , وأَنَّهُمْ لَهُمُ السَّابِقُونَ، فَلَئِنْ كَانَ الْهُدى مَا أَنْتُم فِيه، لَقَدْ سبَقْتُمُوهُمْ إِلَيْهِ، وَلَئِنْ قُلْت: حَدَثَ حدثٌ بَعْدَهُمْ مَا أَحْدَثَهُ إِلَّا مَن اتَّبَع غَيْرَ سبِيلِهِمْ ورغِب بِنَفْسِهِ عَنْهُمْ، وَلَقَدْ وَصفُوا مِنْهُ مَا يَكْفِي، وَتَكَلَّمُوا مِنْهُ بِما يَشْفِي، فَمَا دُونَهُمْ مُقَصِّرٌ , وَلَا فَوْقَهُمْ مُجَسِّرٌ، لَقَدْ قَصَّر أُنَاسٌ دُونَهُمْ فَجَفَوْا، وطَمَحَ آخَرُونَ عَنْهُمْ فَغَلَوْا، وَأَنَّهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ لَعلى هُدًى مُسْتَقِيمٍ، سَأَلْتَنِي عَنِ الْقَدرِ، وَمَا جَحدَ مِنْهُ مَن جَحَدَ، فَعَلَى الْخَبِيرِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ سَقَطْتَ، وَذَلِكَ أَرَى الَّذِي أَرَدْتَ فَمَا أَعْلَمُ أَمْرًا مِمَّا أَحْدَثَ النَّاسُ فِيهِ مُحْدَثَةً أَوِ ابْتَدَعُوا فِيه بِدْعَةً أَبْيَنَ أَثَرًا وَلَا أَثْبَتَ أَصْلًا وَلَا أَكْثَرَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، أَهْلًا مِنَ الْقَدَرِ، لَقَدْ كَانَ ذَكَرَهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الْجُهَلَاءُ، مَا أَنْكَرُوا مِنَ الْأَشْيَاءِ يَذْكُرُونَهُ فِي شِعْرِهِمْ وَكَلَامِهِمْ وَيُعَزُّونَ بِهِ أَنْفُسَهُمْ فِيمَا فَاتَهُمْ، ثُمَّ مَا زَادَهُ الْإِسْلَامُ إِلَّا شِدَّةً، لَقَدْ كُلِّمَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَيْرِ مَوْطِنٍ وَلَا اثْنَيْنِ وَلَا ثَلَاثَةٍ، وَلَا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، وَسَمِعَهُ الْمُسْلِمُونَ مِنْهُ، وَتَكَلَّمُوا بِهِ فِي حَيَاتِهِ وَبَعْدَ وَفَاتِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقِينًا وَتَسْلِيمًا وَتَضْعِيفًا لِأَنْفُسِهِمْ، وَتَعْظِيمًا لِرَبِّهِمْ أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ لَمْ يُحِطْ بِهِ عِلْمُهُ، وَلَمْ يُحْصِهِ كِتَابُهُ، وَلَمْ يَمْضِ بِهِ قَدَرُهُ، إِنَّ ذَلِكَ مَعَ ذَلِكَ لَفِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ، لَمِنْهُ اقْتَبَسُوهُ وَلَبَّهُ عَلِمُوهُ، فَلَئِنْ قُلْتُمْ: أَيْنَ آيَةُ كَذَا؟ وَأَيْنَ آيَةُ كَذَا؟ وَلِمَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كَذَا؟ لَقَدْ قَرَءُوا مِنْهُ مَا قَرَأْتُمْ، وَعَلِمُوا مِن تَأْوِيلِهِ مَا جَهِلْتُمْ، ثُمَّ آمَنُوا بَعْدَ ذَلِكَ بِهِ كُلِّهِ بِالَّذِي جَحَدْتُمْ فَقَالُوا: قَدَّرَ وَكَتَبَ، وَكُلُّ شَيْءٍ بِكِتَابٍ وَقَدَرٍ، وَمَنْ كُتِبَتْ عَلَيْهِ الشِّقْوَةُ وَمَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، وَلَا نَمْلِكُ لِأَنْفُسِنَا ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ رَغِبُوا مَعَ قَوْلِهِمْ هَذَا، وَرَهِبُوا وَأَمَرُوا وَنَهَوْا، وَحَمِدُوا رَبَّهُمْ عَلَى الْحَسَنَةِ، وَلَامُوا أَنْفُسَهُمْ عَلَى الْخَطِيئَةِ، وَلَمْ يَعْذِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِالْقَدَرِ، وَلَمْ يُمَلِّكُوهَا فِعْلَ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، فَعَظَّمُوا اللَّهَ بِقَدْرِهِ، وَلَمْ يُعْذِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِهِ،

وَحمِدُوا اللهُ عَلَى مَنِّهِ، وَلَمْ يَنْحَلُوهُ أَنْفُسَهُمْ دُونَهُ، وَقَالَ اللهُ تَعَالَى {وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ} [المائدة: ٨٥]، وَقَالَ {بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ} [البقرة: ٥٩]، فَكَمَا كَانَ الْخَيْرُ مِنْهُ، وَقَدْ نَحَلَهُمْ عَمَلَهُ، فَكَذَلِكَ كَانَ الشَّرُّ مِنْهُ، وَقَدْ مَضَى بِهِ قَدَرُهُ، وَإِنَّ الَّذِينَ أَمَرْتُكَ بِاتِّبَاعِهِمْ فِي الْقَدَرِ لأَهْلُ التَّنْزِيلِ، الَّذِينَ تَلَوْهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ، فَعَمِلُوا بِمُحْكَمِهِ، وَآمَنُوا بِمُتَشَابِهِهِ، وَكَانُوا بِذَلِكَ مِنَ الْعِلْمِ فِي الرَّاسِخِينَ، ثُمَّ وَرِثُوا عِلْمَ مَا عَلِمُوا مِنَ الْقَدَرِ وَغَيْرِهِ مَنْ بَعْدَهُمْ، فَمَا أَعْلَمُ أَمْرًا شَكَّ فِيهِ أَحَدٌ مِنَ الْعَالَمِينَ، لَا يَكُونُ أَعْظَمَ الدِّينَ أَعْلَى وَلَا أَفْشَى وَلَا أَكْثَرَ وَلَا أَظْهَرَ مِنَ الْإِقْرَارِ بِالْقَدَرِ، لَقَدْ آمَنَ بِهِ الْأَعْرَابِيُّ الْجَافِي، وَالْقَرَوِيُّ الْقَارِي، وَالنِّسَاءُ فِي سُتُورِهِنَّ، وَالْغِلْمَانُ فِي حَدَاثَتِهِمْ، وَمَنْ بَيْنَ ذَلِكَ مِنْ قَوِيِّ الْمُسْلِمِينَ وَضَعِيفِهِمْ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1853- Abdulaziz bin Abdullah bin Ebû Seleme'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sana takvayı, Allah'ın işlerinde orta yolu, Hz. Peygamber'in sünnetine uymayı ve bid'atçıların, dinleri hususunda ve hakkında sünnetin bulunduğu konularda gereksiz yere ihdas ettikleri şeyleri terk etmeni tavsiye ediyorum. Akabinde iyi bil ki, ne zaman bir bid'at gerçekleşmişse ondan önce o hususta bir ibret ve aleyhinde bir delil söz konusu olmuştur. Sünnete tutunman gerekir. Çünkü sünnet, Allah'ın izniyle senin için koruyucu görevi görür. Sünnet, takip edilmesi, uygulanması ve başka yollara sapmayı önlemek amacıyla va'z edilmiştir. Muhakkak ki sünnet, onun hilafında bulunan hususlarda kayma, hata, ahmaklık ve derinlik olduğunu bilen bir zat tarafından uygulamaya konulmuştur. Onların (selefin), kendi nefislerine razı oldukları şeylere sen de razı ol. Çünkü onlar, bir bilgiden hareketle böyle davranmışlardır. Onların bizim bakış açımıza ihtiyaçları yoktur ve onlar, durumları keşfetme ve anlamada bizden daha güçlüdürler. Eğer bu bahsettiğin kaderi inkâr etme iyi bir şey olsaydı, selef onu yapmayı daha çok arzular ve onu yapmaya daha layık olurdu. Çünkü onlar dinde öncü olanlardır. Eğer hidayet, sizin üzerinde olduğunuz yol ise onları geçmişsiniz demektir. Eğer "onlardan sonra birçok şeyin ortaya çıktığını" söylüyorsanız bu gibi şeyleri ortaya çıkaranlar, onların (selefin) yolunu takip etmeyip kendi nefisleri için yoldan sapanlardır. Onlar (dinî) hususları yeterince açıkladılar, onların altında kalanlar tefrite kaçanlar, onlardan ileri gidenler ise ifrata sapanlardır. Mu-

hakkak ki bazı insanlar, onların altında kalarak taksirde bulunmuş, bazıları da tamah edip aşırıya kaçmıştır. Mutedil olan İslam toplumu ise bu iki aşırı ucun arasında doğru yol üzeredir.

Bana, kaderi ve onunla ilgili inkâr edilen hususları sormuşsun. Allah'ın izniyle konuya vakıf olan birine denk geldin. Kanaatime göre insanların sonradan ihdas ettiği ve bid'at olarak ortaya koydukları şeyler içinde 'kader' kadar açık ve sabit başka bir şey yoktur. Kader, cahiliye döneminde de mevzu bahis edilen bir husustur. Nitekim onlar da kaderi inkâr etmemiş, konuşmalarında ve şiirlerinde kaderden bahsetmişler, yapamadıkları şeyler hususunda kaderle teselli bulmaya çalışmışlardır. İslam da ancak bu anlayışı pekiştirmiştir; nitekim Hz. Peygamber, bu hususu iki veya üç defa değil birçok yerde zikretmiştir. Müslümanlar da bunu ondan işitmiş, hayatında ve vefatını müteakip kesin bir şekilde ona inanmış, teslim olmuş, nefislerini taz'if ve Allah'ı ta'zîm ederek bu konuyu konuşmuşlardır. Çünkü O'nun ilminin ihâta etmediği, onun kitabında (levh-i mahfuz) zikredilmeyen ve kaderinin daha önce karar vermediği bir şeyin sözonusu olamayacağını kabul etmişlerdir. Bütün bunlar, Allah'ın muhkem kitabında bulunmaktadır. İnsanlar da kader anlayışını ondan iktibas etmiş ve ondan hareketle öğrenmişlerdir. Eğer "Nerede şu âyet, nerede şu âyet?" "Neden Allah şöyle dedi?" diye soracak olursanız, muhakkak ki onlar, sizin okuduğunuz âyetleri daha önce okumuş, sizin bilmediğiniz tevilleri öğrenmiş ve sizin inkâr ettiğiniz şeylere mukabil, onlar Kur'an'ın tamamına iman etmişlerdir. Onlar şöyle demişlerdir: Takdir edildi ve yazıldı. Her şey kitap ve kader vasıtasıyla gerçekleşir (her şey kitapta ve kaderde vardır). Her kimin cehennemlik olduğu yazılmışsa o gerçekleşir. Allah'ın dilediği olur, dilemediği ise olmaz. Bütün güç ve kuvvet O'nundur: lehimize ve aleyhimize olan hususlara sahip değiliz. Her şey ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşir. Bu sözlerine rağmen onlar, (hayırlı işleri) talep etmeye devam etmiş, (Allah'ın azabından) korkmuşlardır. Onlar iyilikle emrolunmuş ve kötülükten nehyolunmuşlardır. İyilik hususunda Allah'ı övmüş, hata anında ise kendi nefislerini kınamışlardır. Onlar, Allah'ın kaderini ta'zim etmiş, kaderden dolayı da mazeret sunmamışlardır. Minnetinden dolayı Allah'a hamd etmiş ve O'nun dışında kimseye de dayanmamışlardır. Nitekim Allah, "Bu, Muhsinlerin mükâfatıdır" ve "fasık olduklarından dolayı..." buyurmuştur. İyilik Allah'tan olmasına rağmen (âyetlerde) insanlara nispet edilmiştir. İyilik gibi kötülük de O'ndandır ve kader, bu doğrultuda hükmetmiştir.

Kader hususunda tâbi olman gerektiğini söylediğim kişiler, Ehlü't-tenzildir. Onlar ki, Kur'an'ı hakkıyla okur, onun muhkemiyle amel eder ve müteşabihine iman ederler. Bundan dolayı da ilimde râsih diye nitelenen âlimlerden olmuşlardır. Sonra kader ve diğer hususlarda bilgi sahibi olanlar, bu bilgileri bir sonraki nesle aktarmışlardır. Günümüz âlimlerinden herhangi birinin tereddüt ettiği konulardan hiçbirinin, kaderi kabul etmek kadar yüce, yaygın ve açık olduğunu görmüyorum. Kader, bedevî arabînin, eğitimli köylünün, kapanmış kadınların, bıyıkları yeni terlemiş gençlerin dahi kabul ettiği bir husustur. Ayrıca müslümanların güçlü ve zayıf olanları dahi kaderi kabul edegelmiştir. Hiçbiri, kaderi duyunca inkâr etmemiş, herkes ondan bahsetmiştir. Muhakkak ki Allah, ona bu hususta geniş bilgi vermiş ve onun üzerinde kelimesini cem etmiştir. Fakat onu inkâr edenlerin kelâmını olumsuz kılmıştır. Allah'a iman edip insanlar arasında tanınan âlimlerden hiç kimse kaderi inkâr etmemiştir, ancak bir başın etrafına toplanmış küçük bir topluluk onu inkâr etmiştir. Allah, Allah! Eğer kadere inanmak sapıklıksa Hz. Peygamber bu hususta konuşmazdı. Eğer bid'at ise, müslümanlar ne zaman ortaya çıktığını bilirlerdi. Nitekim müslümanlar bid'at, muhdes ve sapkınlıkların ne zaman ortaya çıktığını çok iyi bilmektedirler.

Kaderin esası, Allah'ın kitabıyla sabittir. Allah, musibet anından daha önce kaderin yazıldığını belirterek müslümanlara teselli veriyor, bununla onları teselli etmek istiyor ve gayba kesin şekilde inanmalarını sağlamaya çalışıyor. Onlar da O'nun emrine teslim olmuş, O'nun kaderine iman etmişlerdir. Ayrıca onlar, mümellek değil de memlûk olduklarını, kendi özgürlüklerine mutlak anlamda sahip olmadıklarının ve kendi nefislerine güvenemeyeceklerinin bilincinedirler. Onların kalbi Allah'ın elindedir, ancak O'nun verdiği şeyleri alırlar, O'nun ezelde hükmettiği şeyleri engelleyemezler. Nefislerine güvenmeleri durumunda hebâ olacaklarını, Allah'ın, nefislerin şerrinden onları koruması durumunda O'na itaat edeceklerini de biliyorlar. Onlar, böylece Allah'ın nimetinden haberdar kimselerdir. Nitekim Allah'ın elçisi ve kulu sıddîk Hz. Yusuf (aleyhisselam) şöyle demiştir: "*Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum" dedi.*" (Yusuf, 33)

"*Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi.*" (Yusuf, 53)

Hz. Yusuf, bütün güç ve kudretin Allah'ın elinde olduğunu belirtmiş, bununla beraber hatadan dolayı kendisini kınamıştır. Hz. Yusuf'ta, onlar için bir örneklik vardır, çünkü onlar onun taraftarıydılar. Allah, kader ve imtihanı onların göğüslerinde farklı kılmamış ve şeytanın da onlara vesvese vermesini engellemiştir. Onlar da, "Bu nasıl doğru olur?" dememişlerdir. Kesin bir surette Allah'ın onları imtihan ettiğini düşünmüşler, O'nun kaderinin belirleyici olduğuna kanaat getirmişlerdir. Şu, şundan daha zor veya daha belirleyici, şu kader insanları zayıflığa sürükler şeklinde bir düşünceye sahip değillerdir. Her şey kendi ellerindeymiş gibi nefislerine yönelirler. her şeyin Allah'ın emri altında olduğunu düşünenler gibi kadere iman ederler. Kader inancı, onları ibadet hususunda tembelliğe sevk etmez, bu inançtan dolayı kendilerini tehlikeye atmazlar, Allah da imtihandan dolayı onları kendi mülkünden çıkarmaz. İnsanlar çaba sarfeder, koşuştururlar fakat bununla beraber kaderin doğrultusunda hareket ettiklerine de kesin şekilde inanırlar. Onlar, ancak Allah'ın onlara verdiği şeyleri alır ve O'nun kendilerini imtihan etmekte olduğunu inkâr etmezler. Allah, onları bu şekilde yarattı ve böyle inanmalarını onlara emretti.

Onlar, güç ve kuvvet hususunda Allah karşısında kendi nefsini zayıf görür, kudret ve hüccetin O'nun için olduğunu ikrar ederler. Nefislerini zayıf görmeleri, onları Allah'ın hüccetini inkâr etmeye yönlendirme. Allah'a özür beyan edeceklerini bilmeleri de onları Allah'ın kaderinin nâfiz olduğunu inkâra sevk etmemektedir. Bu, onların katında eşittir ve onlar, Allah'tan dolayı başkasından müstağnidirler. Allah, onları bu fitneden korumuş ve fitne kapısını onlara açmamış, başka topluluklar için ise bu kapıyı açmıştır. Onlar, nefislerini diledikleri kadar şüpheye düşürmüşler ve sarhoşlukları içinde amaçsız dolaşmaktadırlar. İnsanlar, bir şeyin eceli/vakti gelmeden yapabileceklerine ve istedikleri şeyleri yapmaya muktedir olduklarına inandıklarında, musibet anında huzurlu ve mutlu olmaları mümkün olamaz.

Subhanallah, Subhanallah! Ey Allah'ın kulları, daha önce olduğu gibi müslümanların yoluna dönün. Siz kendi nefsinizden dolayı bu yoldan saptınız ve birçok farklı yol edindiniz. Uzak bölgelerde üzülüp sıkıntı yaşamadan önce, yakın olan hidayet ışıklarına doğru yönelin, önceki müslümanlar ne demişse siz de onu deyin. Onlar gibi (salih amel) işleyin, onların cem ettiği şeylerin arasını ayırmayın, onların ayırdığı hususları da cem etmeye çalış-

mayın. Muhakkak ki onlar, size imam ve öncü kılındılar. Onlar, size Allah'ın kitabından ve Hz. Peygamber'in sünnetinden emin oldukları şeyler aktardılar. Şahit olduğunuz hususları sakın inkâr etmeyin, çünkü bu sizin aleyhinize olur. Onların ikrâr ettiği kaderi inkâr etmeyin, çünkü böyle yaparsanız bid'ate düşmüş olursunuz. Sakın onu başka bir şeyle desteklemeyin, külfet altına girersiniz.

Kader hususunda şu kişiden daha sağlıklı düşünen bir kimse bilmiyorum: "Bu konuda kimsenin ileri geri konuştuğunu öğrenmemiş, yeni problemleri görmezden gelmiş, vesveseler onun zihnini kirletmemiş, cedel ve şüphe de onu zayıflatmamıştır." Kader inancı, geçmiş toplumun kalbinde sahih bir şekilde yer aldı. Bundan dolayı şu cedelden uzak durunuz. Kuşkusuz cedel, sizi her türlü tehlikeye yaklaştırır ve sizi sağlam, güvenilir limana götürmez. Kaderin veya cedelin sınırı yoktur, o her şeye müdahildir. Onu bilmek nimet, onu bilmemek ise gaflettir. Hidayet alametleri bizedir, başkasına değildir. Her kim cedele kendisini kaptırırsa cedel onu uçurumdan atar ve o kişi hidayeti terk eder. Cedelin eseri açık, aldığı şey ise yakındır. İnsanlara, kaldıramayacakları zorluk ve sıkıntı da yüklenmez.

Kur'an'ın, sünnetten daha iyi tefsir ve sığınağı yoktur. Sakın bu ilkeyi bırakma. Yoksa, "Arkadaşları 'bize gel!' diye doğru yola çağırdıkları hâlde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp şeytanların ayarttığı kimse gibi" dininde şaşırır ve yolundan saparsın. *"De ki: "Hiç şüphesiz asıl doğru yol Allah'ın yoludur. Bize âlemlerin Rabbine boyun eğmek emrolundu."* (Enam, 71)

KADER KONUSUNDA FAKÎHLERDEN NAKLEDİLENLER VE ONLARIN BU KONUDAKİ GÖRÜŞLERİ

١٨٥٤ عن أبي إسحاق قال: قُلْتُ للأوزاعيّ: " أرأيت من قال: قدَّر الله عليَّ وكتب عليّ وقضى عليّ، وعلِم الله أنّي عاملٌ كذا، قال: هذا كُلُّهُ سواءٌ واحدٌ، قُلْتُ: فمنْ؟ قال: علِمَ الله أنّي عامِلٌ كَذَا وَلَمْ يَقُلْ قَدَّرهُ عَلَيَّ، قال: هَذا من بابٍ يجرُّ إلى الْهمل وهو الْكُفْرُ؛ لِأَنَّهُمْ يقولونَ: قَدْ عَلِمَ اللهُ أنَّ الْعَبْدَ عَامِلٌ كذا وكَذا، وَقَدْ جعَلَ اللهُ لهُ الاسْتِطَاعَةَ إلى أنْ لا يَعْمَلَ ذَلِكَ الشَّيْءَ الَّذي قَدْ علم الله عز وجلّ أنّ الْعبْدَ عَامِلُهُ، فَمَا مَنزِلَةُ مَا قَدْ عَلِمَ اللهُ أنَّ الْعَبْدَ عَامِلُهُ إذَا لَمْ يعْمَلْهُ، ويقُولُونَ: إنَّمَا عَلِمَهُ، إنَّمَا هُوَ بِمَنْزِلَةِ الْحَائِطِ، قُلْتُ فَمَنْ؟ قَالَ: قَدْ عَلِمَ اللهُ أنِّي عامِلٌ كَذَا وكَذَا، وَقَدْ جَعَلَ الاسْتِطَاعَةَ إلَيَّ أَنْ لَا أَعْمَلَهُ وَلَا بُدَّ لِي مِن أَنْ أعْمَلَهُ؟ قال: هَذَا قَوْلٌ مِن قَوْلِ أهْلِ الْقَدَرِ، وَهُوَ الْهَمَلُ وَيُخْرِجُهُمْ إِلَى الْكُفْرِ »

1854- Ebû İshak'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Evzâî'ye: "Allah bana şunu takdir etti, hakkımda şunu yazıp şöyle hükmetti. Allah, benim bunu yapacağımı biliyordu" diyen kimse hakkında ne dersin?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Bütün bunlar aynı anlamdadır" dedi. "Neden?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Allah, benim böyle yapacağımı biliyordu; ancak bana bunu takdir ettiğini söylemedi. Bu, ihmal etme anlamındadır ki, o da küfürdür. Çünkü onlar, kulun böyle böyle yapacağını Allah'ın bildiğini, ancak kulun yapacağını bilen Allah'ın bu şeyi yapmaması için ona bir güç vermediğini söylüyorlar. Allah'ın işleyeceğini bildiği halde kulun işlememesi ne anlama gelir? Onlar, bu O'nun ilmindendir diyorlar. Bu sadece duvardan atlamaktır." "Neden?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Allah, benim şöyle şöy-

le yapacağımı bilmektedir. Mutlaka işlemem gereken şey konusunda bana onu işlememe konusunda güç de vermiştir. Bu, Kaderiyye'nin görüşlerinden biridir. Bu ihmal anlamı taşır ve onları küfre düşürür."[511]

١٨٥٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: كَتَبَ الْأَوْزَاعِيُّ إِلَى صَالِحِ بْنِ بَكْرٍ، أَمَّا بَعْدُ: " فَقَدْ بَلَغَنِي كِتَابُكَ تَذْكُرُ فِيهِ أَنَّ الْكُتُبَ قَدْ كَثُرَتْ فِي النَّاسِ، وَرَدُّ الْأَقَاوِيلَ فِي الْقَدَرِ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، حَتَّى يُخَيَّلَ إِلَيْكُمْ أَنَّكُمْ قَدْ شَكَكْتُمْ فِيهِ، وَتَسْأَلُنِي أَنْ أَكْتُبَ إِلَيْكَ بِالَّذِي اسْتَقَرَّ عَلَيْهِ رَأْيِي وَأَقْتَصِرُ فِي الْمَنْطِقِ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنَ التَّحَيُّرِ مِنْ دِينِنَا، وَاشْتِبَاهِ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ عَلَيْنَا، وَأَنَا أُوصِيكَ بِوَاحِدَةٍ، فَإِنَّهَا تَجْلُو الشَّكَّ عَنْكَ وَتُصِيبُ بِالِاعْتِصَامِ بِهَا سَبِيلَ الرُّشْدِ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى، تَنْظُرُ إِلَى مَا كَانَ عَلَيْهِ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ؛ فَإِنْ كَانُوا اخْتَلَفُوا فِيهِ، فَخُذْ بِمَا وَافَقَكَ مِنْ أَقَاوِيلِهِمْ، فَإِنَّكَ حِينَئِذٍ مِنْهُ فِي سَعَةٍ، وَإِنْ كَانُوا اجْتَمَعُوا مِنْهُ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ لَمْ يَشُذَّ عَنْهُ مِنْهُمْ أَحَدٌ، فَأَيْنَ الْمَذْهَبُ عَنْهُمْ، فَإِنَّ الْهَلَكَةَ فِي خِلَافِهِمْ، وَإِنَّهُمْ لَمْ يَجْتَمِعُوا عَلَى شَيْءٍ قَطُّ، فَكَانَ الْهُدَى فِي غَيْرِهِ وَقَدْ أَثْنَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أَهْلِ الْقُدْوَةِ بِهِمْ، فَقَالَ {وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ} [التوبة: ١٠٠]، وَاحْذَرْ كُلَّ مُتَأَوِّلٍ لِلْقُرْآنِ عَلَى خِلَافِ مَا كَانُوا عَلَيْهِ مِنْهُ وَمِنْ غَيْرِهِ، فَإِنَّ مِنَ الْحُجَّةِ الْبَالِغَةِ أَنَّهُمْ لَا يَقْتَدُونَ بِرَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدْرَكَ هَذَا الْجَدَلَ

1855- Bize Abdullah bin Salih şunu anlattı: "Evzaî, Salih bin Bekr'e şunu yazdı: "Bana mektubun ulaştı. Onda, insanlar hakkında yazılanların arttığını, kader konusunda birbirlerine cevaplar yazdıklarını söylüyorsun. Hatta bu konuda şüpheye düştüğünüzü söylüyor ve bana, sahip olduğum görüşü ve bunu mantıklı bir şekilde ifade etmemi istiyorsun. Dinimiz konusunda tereddütte bulunmaktan, hak ve batılın bizim için birbirine benzemesinden Allah'a sığınırız. Sana tek bir şey tavsiye ediyorum ki, bu da senin şüpheni giderecek ve Allah'ın izniyle sana doğru yola sarılmanı gösterecektir.

511 İsnadı sahihtir, ravilerinin tümü sikadır.

Bu konuda Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbının üzerinde bulunduğu şeye bak. Eğer onlar bu konuda ihtilaf etmişlerse, onların görüşlerinden sana uygun olanını al. İşte o zaman bir genişlik bulacaksın. Eğer onlar, hiç kimsenin ayrılık göstermediği tek bir konu üzere birleşmiş iseler, o halde onlar hakkındaki bu görüşler de ne? Kuşkusuz helâk, onlara karşı gelmektedir. Onlar hiçbir konuda bir araya gelmemişlerdir. Aziz ve yüce olan Allah, onları önder edinenleri övmüş ve şöyle buyurmuştur: *"İyilikle onlara uyanlar var ya...* (Tevbe, 100) Onların üzerinde bulunduğu düşüncelerden farklı şekilde Kur'an'ı te'vil edenlerden sakın. Şurası açık bir delildir ki, onlar, bu tartışmaya şahit olan Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından hiç kimseyi önder edinmemişlerdir. Onlardan birçok kimse buna şahit olmuştur. Bundan uzak durmuşlar ve dillerine sahip olmuşlardır. Sen biliyorsun ki, oradaki insanlardan bir grup, imamlarına karşı çıkmıştır. Eğer hidayet üzere ise, dinden çıkmamışlardır. Kuşkusuz İslam'da cemaat dışındaki dostluk ayrılığa neden olur. Kadercilikten sakın. Aziz ve yüce olan Allah, hiçbir şeyin kendi ilmini geçmeyeceğini bilmektedir. Bunu yapabileceğini düşünerek, Allah'ı ihmalkâr kabul etme. Kuşkusuz kişi, Allah'ı ihmalkâr kabul etmekten daha büyük bir iftira ile İslam'dan çıkmaz. Mümin, aziz ve yüce olan Allah'ın hayır konusunda kendisini sevk ettiği veya kendisinden uzak tuttuğu şerri kendi nefsine izafe etmez. Tüm bunlar Allah'ın elindedir. Allah dışında hiç kimse bunlara sahip değildir. Allah kimin hakkında hayır dilerse, onu hoşuna giden şeye ulaştırır ve göğsünü açar. Kim hakkında da şerri dilerse, onu nefsine bırakır. Ona karşı bir delil edinir, sonra ona zulmetmeden azap eder. Allah'tan bize ve size her tür helâk ve sapmadan bizi korumasını dilerim. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.[512]

١٨٥٦ - حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: سَمِعْتُ الأَوْزَاعِيَّ، يَقُولُ: «الْقَدَرِيَّةُ خُصَمَاءُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي الأَرْضِ»

1856- ... Bakîyye bin Velid bize şunu anlattı: Evzaî'nin şöyle dediğini işittim: "Kaderiyye, aziz ve yüce olan Allah'ın yeryüzündeki düşmanlarıdır."[513]

512 Başka herhangi bir kaynakta rastlamadım.

513 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Abdurrahman bin Haris el-Kefertûsi vardır. Lakabı Cahder'dir. İbnu'l Cevzi, ed-Duafa ve'l Metrukin'de (2/92) şöyle der: "Bakıyye'den rivayette bulunurdu." İbn Adiy dedi ki: "Hadis çalardı. Çok zayıf olduğu apaçık ortadadır."

١٨٥٧ - حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ اللَّيْثَ بْنَ سَعْدٍ، يَقُولُ فِي الْمُكَذِّبِ فِي الْقَدَرِ: «ما هو بِأَهْلٍ أَنْ يُعَادَ فِي مَرَضِهِ، وَلَا يُرْغَبُ فِي شُهُودِ جِنَازَتِهِ، وَلَا تُجَابُ دَعْوَتُهُ»

1857- İbn Vehb bana şunu anlattı: Leys bin Sa'd'ın, Kaderiyye'yi yalanlama konusunda şöyle dediğini işittim: "Hastalandığında ziyaret edilmemesi, cenazesine katılınmaması ve duasının kabul edilmemesi konusunda onlardan daha ehil olan bir topluluk yoktur."

١٨٥٨ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الأُوَيْسِيُّ، قَالَ: قَالَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ: " مَا أَضَلَّ مَنْ يُكَذِّبُ الْقَدَرَ، لَوْ لَمْ تَكُنْ عَلَيْهِمْ حُجَّةٌ إِلَّا قَوْلُهُ تَعَالَى {هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ} [التغابن: ٢]، لَكَفَى بِهِ حُجَّةً »

1858- Abdülaziz bin Abdullah el-Üveysi'den; Malik bin Enes (r.h.) şöyle dedi: "Kaderi yalanlayan sapmamıştır. Eğer onlar hakkında, *"O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."* (Teğabun, 2) âyeti dışında bir delil olmasaydı, bu bile yeterdi."[514]

١٨٥٩ - حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: «سَأَلْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ عَنْ» تَزْوِيجِ الْقَدَرِيِّ، فَقَالَ: {وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ} [البقرة: ٢٢١]

1859- ... Mervan bin Muhammed dedi ki: Malik bin Enes'e (r.h.) Kaderiyeye kız vermekten sordum. Cevap olarak şu âyeti okudu: *"Mümin bir köle, müşrikten daha hayırlıdır."* (Bakara, 221)[515]

١٨٦٠ - أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سُئِلَ مَالِكٌ عَنْ " تَزْوِيجِ الْقَدَرِيِّ، فَقَالَ: {وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ} [البقرة: ٢٢١]

---

514 İsnadı sahihtir. Senedinde Muhammed bin İsmail el-Buhari vardır. Sahih'in sahibidir. Ayrıca senedinde Abdülaziz bin Abdullah el-Evsi Ebû'l Kasım el-Medeni vardır, sikadır. Malik bin Enes ise hicret yurdunun imamı büyük âlim ve Muvatta'nın sahibidir.

515 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 198 (1/88) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/226) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1352 (1/472). Elbani (r.h.), İbn Ebi Asım'ın rivayetinin sahih olduğunu söylemiştir.

1860- İbn Vehb dedi ki: Malik bin Enes'e (r.h.), Kaderiye'ye kız vermekten soruldu. Cevap olarak *"İman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır."* (Bakara, 221) âyetini okudu.[516]

١٨٦١ - أخبرني وهبٌ، قال: سُئِل مالكٌ عن " أهل القدر: أيُكفُّ عن كلامِهِمْ وَخُصومَتِهِمْ أفضلُ؟ قال: نعَمْ، إذا كان عارفًا بما هُوَ عليه، قال: ويأمُرُهُ بالمَعْرُوفِ وينهاهُ عَنِ المُنْكرِ، ويُخبِرُهُمْ بخلافِهِمْ، ولا يُواضِعُوا القَوْلَ ولا يُصلّى خلْفَهُمْ "، قال مالكٌ: وَلا أرى أنْ يُنْكَحُوا »

1861- İbn Vehb dedi ki: Malik'e, Kaderiyye'nin durumu soruldu. "Onlarla konuşmayı ve tartışmayı terk etmek daha mı faziletlidir?" diye soruldu. Malik: "Evet. Eğer neye inandığını biliyorsa iyiliği emreder ve kötülükten alıkoyar. Onlara, inandıklarının aksini söyler. Sözü onlara bırakmaz ve arkalarında namaz kılmaz" dedi. Ardından: "Onlarla evlenilmemesi görüşündeyim" diye ekledi."

١٨٦٢ - عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، عَنْ مَالِكٍ، سَمِعَهُ وَسُئِلَ عَنِ الصَّلَاةِ خَلْفَ أَهْلِ الْبِدَعِ الْقَدَرِيَّةِ، قَالَ مَالِكٌ: " وَلَا أَرَى أَنْ يُصَلَّى خَلْفَهُمْ، قَالَ: وَسَمِعْتُهُ وَسُئِلَ عَنِ الصَّلَاةِ خَلْفَ أَهْلِ الْبِدَعِ، فَقَالَ: لَا، وَنَهَى عَنْهُ

1862- İbn Vehb dedi ki: Malik'e, Kaderiyye'den olan bir kimsenin arkasında namaz kılmanın hükmü soruldu. Malik şöyle dedi: "Onların arkasında namaz kılınmaması görüşündeyim." İbn Vehb şöyle dedi: "Ona, bid'at ehlinin arkasında namaz kılmanın hükmü sorulunca da: "Hayır" dediğini ve bunu nehyettiğini işittim.[517]

١٨٦٣ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ شَبِيبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: كُنَّا عِنْدَ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ قَالَ: الْخَيْرُ بِقَدَرٍ وَالشَّرُّ لَيْسَ بِقَدَرٍ؟ فَقَالَ لَهُ سُفْيَانُ: «هَذِهِ مَقَالَةُ الْمَجُوسِ»

516 Bir önceki rivayete bakınız.

517 İsnadı sahihtir. Bk. Bâci, Tadil ve Cerh (1/288) – Hatib-i Bağdadi, Kinaye (1/124)

1863- Osman bin Şebib'ten; babası dedi ki: Bir keresinde Süfyan es-Sevrî'nin yanındaydık. Derken adamın biri geldi ve: "Hayrın bir kaderle ancak şerrin kaderle olmadığını söyleyen kimse hakkında ne dersin?" diye sordu. Süfyan ona: "Bu, Mecûsîlerin sözüdür" karşılığını verdi.[518]

١٨٦٤ - سمعت عبد الرحمن بن مهدي، قال: سمعت سفيان، قال له رجل: يا أبا عبد الله، أجبر الله العباد على المعاصي؟ قال: «ما أجبر، قد علمت أن ما عمل العباد لم يكن لهم بد من أن يعملوا»

1864- ... Abdurrahman bin Mehdi dedi ki: "Adamın biri, Süfyan'a: "Ey Ebû Abdullah! Allah, kullarını günaha zorlamış mıdır?" diye sorunca, Süfyan şöyle dedi: "Zorlamamıştır. Biliyorsun ki, kulların işlemiş oldukları şeyler, mutlaka işlemeleri gereken şeylerdir."[519]

١٨٦٥ - عن مصعب بن ماهان، عن سفيان، " {وأما ثمود فهديناهم} [فصلت: ١٧] دعوناهم، وعن سفيان رفعه إلى غيره {وإنك لتهدي إلى صراط مستقيم} [الشورى: ٥٢] قال: لتدعوا «

1865- Musab bin Mâhân'dan; *"Semud'a gelince; onlara hidayet ettik"* (Fussılet, 17) âyeti hakkında Süfyan dedi ki: "Yani onları davet ettik." Yine Süfyan'dan rivayet edildiğine göre *"Şüphesiz sen, dosdoğru bir yola hidayet ediyorsun"* (Şura, 52) âyeti hakkında "Yani davet ediyorsun" demiştir.

١٨٦٦ - سمعت بشر بن المفضل، قال: رأيت سفيان الثوري في المنام فقال لي: يا بشر «أنا مدفون هاهنا في وسط قدرية»

1866- Bişr bin Mufaddal dedi ki: Rüyamda Süfyan es-Sevrî'yi gördüm. Bana: "Ey Bişr! Ben burada, Kaderiyye'den olan kimselerin arasında defnedilmişim" dedi.

518 İsnadında Osman bin Ebi Şebib vardır, meçhuldür. Bk. Ebû Ahmed el-Hakim, Lisan (4/278)

519 Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Yakub dışında ravilerinin tümü sikadır. Kendisi, Ebû Davud'dan Kitabu'l Kader'i rivayet etmiştir. Hakkında cerh veya adalet bakımından konuşan birine rastlamadım.

١٨٦٧ - حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: قَالَ سُفْيَانُ: قَوْلُهُ {كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ} [الشعراء: ٢٠٠] قَالَ: " جَعَلْنَاهُ، وَ: {كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ} [الحجر: ١٢] قَالَ: نَجْعَلُهُ »

1867- Fıryabi dedi ki: Süfyan: *"İşte böylece biz onu (Kur'an'ı) suçluların kalbine soktuk."* (Şuara, 200) âyeti hakkında şöyle dedi: "Yani biz bunu onların kalbinde kıldık." *"Aynı şekilde (onların tutumlarına uygun olarak) biz onu suçluların kalbine sokarız."* (Hicr, 12) âyeti hakkında da: "Biz bunu onların kalbine koyduk" dedi. [520]

١٨٦٨ - حَدَّثَنَا ابْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، {وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ} [يس: ١٢] قَالَ: «فِي أُمِّ الْكِتَابِ»

1868- İbn Kesir'den; Süfyan, *"Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) bir bir kaydetmişizdir."* (Yasin, 12) âyeti hakkında: "Yani Ümmü'l-Kitap'ta" dedi.[521]

١٨٦٩ - حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، {وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ} [القمر: ٥٢] قَالَ: " فِي الْكِتَابِ، {وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ} [القمر: ٥٣] قَالَ: مَكْتُوبٌ »

1869- Kabisa'dan; Süfyan, *"İşledikleri her şey ise kitaplarda kayıtlıdır."* (Kamer, 52) âyeti hakkında: "Yani bir kitaptadır" dedi. *"Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır."* (Kamer, 53) âyeti hakkında da: "Yani yazılmıştır" dedi.[522]

١٨٧٠ - حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، قَالَ: سَمِعْتُ حَمَّادًا يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ يَقُولُ لِرَجُلٍ يُقَالُ لَهُ: مُحَمَّدٌ الْأَغْبَشُ صَاحِبُ الْبَصْرِيِّ: " اتَّقِ اللَّهَ، فَإِنَّهُ يُقَالُ: إِنَّهُمْ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، يَعْنِي: الْقَدَرِيَّةَ،

520 Bk. Taberi, Tefsir (14/9)
521 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (22/155) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 973 (1/350)
522 Bk. Taberi, Tefsir (27/112)
Derim ki: Bunu Süfyan'ın rivayetinde bulamadım.

سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْغَنَوِيَّ يَقُولُ: " سَأَلْتُ حَمَّادَ بْنَ سَلَمَةَ، وَحَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ، وَيَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ، وَبِشْرَ بْنَ الْمُفَضَّلِ، وَالْمُعْتَمِرَ بْنَ سُلَيْمَانَ، عَنْ رَجُلٍ زَعَمَ أَنَّهُ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَشَاءَ فِي مُلْكِ اللهِ مَا لَا يَشَاءُ اللهُ، فَكُلُّهُمْ قَالَ: كَافِرٌ مُشْرِكٌ، حَلَالُ الدَّمِ، إِلَّا مُعْتَمِرًا، فَإِنَّهُ قَالَ: الْأَحْسَنُ بِالسُّلْطَانِ اسْتِتَابَتُهُ »

1870- Haccac bin Minhal dedi ki: Hammad yani İbn Seleme'nin, Hasan-ı Basrî'nin arkadaşı Muhammed el-Ağbeş adlı bir adama şöyle dediğini işittim: "Allah'tan kork. Çünkü onların (yani Kaderiyye'nin), bu ümmetin Mecûsîleri olduğu söylenmektedir." Ebû Muhammed el-Ğanevî'nin şöyle dediğini işittim: "Hammad bin Seleme, Hammad bin Zeyd, Yezid bin Zurey, Bişr bin Mufaddal ve Mu'temir bin Süleyman'a, Allah'ın mülkünde, Allah'ın istemediği her şeyi yapabileceğini söyleyen bir adamın durumunu sorduğumda, Mu'temir hariç hepsi: "Kâfirdir, müşriktir. Kanı helâldir. Ancak en güzeli, idarecinin ondan tevbe etmesini istemesidir" dediler.

١٨٧١ - حَدَّثَنَا أَنَسٌ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَمَعْنَاهُ أَنَّهُ " وَقَفَ عَلَى قَوْمٍ وَهُمْ يَتَذَاكَرُونَ الْقَدَرَ، فَقَالَ: لَئِنْ كُنْتُمْ، وَأَعُوذُ بِاللهِ أَنْ تَكُونُوا صَادِقِينَ، لِمَا فِي أَيْدِيكُمْ أَعْظَمُ مِمَّا فِي يَدَيْ رَبِّكُمْ إِنْ كَانَ الْخَيْرُ وَالشَّرُّ بِأَيْدِيكُمْ »

1871- ... Enes'ten rivayet edildiğine göre Rebia bin Ebû Abdurrahman, kaderle ilgili sohbet eden bir topluluğun yanında durdu ve: "Eğer hayır ve şerri yapmanın sizin elinizde olduğu iddianız doğruysa -ki doğru söylüyor olmanızdan Allah'a sığınırım- elinizdekinin, Rabbinizin elinizdekinden daha büyük olduğunu iddia ediyorsunuz demektir" dedi.[523]

١٨٧٢ - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: " وَقَفَ غَيْلَانُ عَلَى رَبِيعَةَ، فَقَالَ لَهُ: يَا رَبِيعَةُ أَنْتَ الَّذِي تَزْعُمُ أَنَّ اللهَ يُحِبُّ أَنْ يُعْصَى؟ فَقَالَ لَهُ رَبِيعَةُ: وَيْلَكَ يَا غَيْلَانُ، أَنْتَ الَّذِي تَزْعُمُ أَنَّ اللهَ يُعْصَى قَسْرًا؟

523 Bk. Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela (6/90).

1872- Süfyan'dan; Ğaylan, Rebia'nın yanında durup: "Ey Rebia! Allah'ın, kendisine isyan edilmesini sevdiğini iddia eden sen misin?" diye sorunca, Rebia: "Yazıklar olsun sana ey Ğaylan! Allah'a zorla isyan edildiğini sen mi söylüyorsun?" karşılığını verdi.[524]

١٨٧٣ - حَدَّثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قُلْتُ لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنَّ " لَنَا إِمَامًا قَدَرِيًّا صَلَّيْتُ خَلْفَهُ خَمْسِينَ سَنَةً قَالَ: اذْهَبْ فَأَعِدْ صَلَاةَ خَمْسِينَ سَنَةً »

1873- Mesleme bin Said, babasının şöyle dediğini rivayet etti: Cafer bin Muhammed'e: "Ey Rasûlullah'ın (s.a.v.) evladı! Bizim, Kaderiyye'ye bağlı bir imamımız var. Onun arkasında elli yıl namaz kıldım" dediğimde: "Git ve elli yıllık namazını tekrar kıl" dedi."

١٨٧٤ - عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُمَرَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَأَلْتُ وَاثِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ وَهُوَ صَاحِبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ " الصَّلَاةِ خَلْفَ الْقَدَرِيِّ، فَقَالَ: لَا تُصَلِّ خَلْفَهُ »

1874- ... Habib bin Ömer el-Ensarî, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) sahâbesi Vâsile bin el-Eska'ya, Kaderiyye'nin görüşlerine sahip bir kimsenin arkasında namaz kılmanın hükmünü sorduğumda: "Onun arkasında namaz kılma" dedi.[525]

١٨٧٥ - أَخْبَرَنِي شُعَيْبُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: قُلْتُ لِسُفْيَانَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ " تَسَبَّبَ لِي قَدَرِيٌّ، أُزَوِّجُهُ؟ قَالَ: لَا، وَلَا كَرَامَةَ، قَالَ: وَقُلْتُ لِلْحَسَنِ بْنِ صَالِحِ بْنِ حَيٍّ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ تَسَبَّبَ قَرِيبٌ قَدَرِيٌّ، أُزَوِّجُهُ؟ قَالَ: غَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ »

524 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (3/260)

525 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Kebir, 124 (22/53). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (2/67) şöyle der: "Bunu Kebir'de Habib bin Ömer yoluyla babasından Taberani rivayet etmiştir. Habib'i İbn Hibban Sikat'ta zikretmektedir. Babası Ömer'i ise tanımıyorum. Ebû Hafs dedi ki: Bakıyye'ye gelince; burada açıkça işittiğini söylediği için tedlis şüphesi ortadan kalkmıştır." Ayrıca bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1347 (1/471)

1875- Şuayb bin Harb bana şunu anlattı: Süfyan'a: "Ey Ebû Abdullah! Kaderiyye'den olan bir kadın ele geçirdim, onunla evleneyim mi?" diye sordum. Süfyan: "Hayır! Onun değeri yoktur" dedi. Hasan bin Salih bin Hayy'e: "Ey Ebû Abdullah! Bir yakınımı, Kaderiyye'den olan biriyle evlendireyim mi?" diye sorduğumda: "Ondan başkasıyla evlendirmen bana göre daha iyidir" dedi.[526]

١٨٧٦ - لِيَحْيَى بْنِ إِسْحَاقَ: حَدِّثْ هَذَا، بِالَّذِي حَدَّثَنِي، عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ، وَمُعْتَمِرٍ، فَقَالَ يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ: سَأَلْتُ حَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ عَمَّنْ قَالَ: إِنَّ كَلَامَ النَّاسِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ؟ فَقَالَ: " هَذَا كَلَامُ أَهْلِ الْكُفْرِ، وَسَأَلْتُ مُعْتَمِرَ بْنَ سُلَيْمَانَ فَقَالَ: هَذَا كَافِرٌ«

1876- Yahya bin İshak şöyle dedi: "Hammad bin Zeyd'e, "İnsanların sözleri mahlûk değildir" diyen kimsenin sözlerinin hükmünü sorduğumda şöyle dedi: "Bu, küfür ehlinin sözüdür." Mu'temir bin Süleyman'a sorduğumda da: "Bunu diyen kimse kâfirdir" dedi.[527]

١٨٧٧ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَعْنِي أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ يَقُولُ: سَأَلُوا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ لَهُمْ: «الْخَيْرُ وَالشَّرُّ بِقَدَرٍ»، قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: " وَسُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الزِّنَا بِقَدَرٍ، فَقَالَ: الْخَيْرُ وَالشَّرُّ بِقَدَرٍ ثُمَّ قَالَ: وَالزِّنَا وَالسَّرِقَةُ بِقَدَرٍ، وَذَكَرَ عَنْ سَالِمٍ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُمَا قَالَا: الزِّنَا وَالسَّرِقَةُ بِقَدَرٍ، ثُمَّ قَالَ: كَانَ ابْنُ مَهْدِيٍّ سَأَلُوهُ عَنْ هَذَا فَقَالَ: الْخَيْرُ وَالشَّرُّ بِقَدَرٍ، فَفَحَّشُوا عَلَيْهِ وَقَالُوا لَهُ: الزِّنَا وَالسَّحْقُ بِقَدَرٍ، فَكَأَنَّهُ أَنْكَرَ هَذَا وَقَدْ أَجَابَهُمْ إِلَى أَنَّ الْخَيْرَ وَالشَّرَّ بِقَدَرٍ، فَجَعَلُوا يَذْكُرُونَ لَهُ مِثْلَ هَذِهِ الْأَقْدَارِ، قُلْتُ: يَقُولُ الرَّجُلُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَجْبَرَ الْعِبَادَ، فَقَالَ: هَكَذَا لَا نَقُولُ، وَأَنْكَرَ هَذَا، وَقَالَ {يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} [المدثر: ٣١]، وَسَمِعَهُ يَقُولُ: يُعَافِي مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ «

526 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1365 (1/474)
527 Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/117)

1877- Ebû Abdullah yani Ahmed bin Hanbel (r.h.) şöyle dedi: "Kader konusunu Abdurrahman bin Mehdi'ye sordular, o da onlara: "Hayır ve şer bir kaderledir" karşılığını verdi.

Mervezî dedi ki: Ebû Abdullah'a zinanın kaderle olup olmadığı sorulunca: "Hayır ve şer bir kaderledir" dedi. Sonra şöyle dedi: "Zina ve hırsızlık da bir kaderledir." Salim ve İbn Abbas'ın şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: "Zina ve hırsızlık bir kaderledir." Sonra şöyle dedi: "İbn Mehdî'ye bunu sorduklarında şöyle dedi: "Hayır ve şer bir kaderledir." Onun bu sözünü beğenmediler ve ona: "Zina ve uzaklaştırılmak da bir kaderledir" dediler. Sanki o, bu sözden hoşlanmamıştı. Onlara, hayır ve şerrin bir kaderle olduğunu söylemişti. Ona, benzer şeyleri sormaya devam ettiler. Adamın biri: "Aziz ve yüce olan Allah, kulları zorladı" deyince şöyle dedi: "Biz böyle demeyiz." Onun bu sözünü reddetti ve şu âyeti okudu: "*Allah, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir.*" (Müddessir, 31) Onun şöyle dediğini işittim: "Allah dilediğini âfiyete ve dilediğini de hidayete kavuşturur."[528]

١٨٧٨ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسى الْأَزْدِيَّ، بِطَرَسُوسَ يَقُولُ: قَالَ وَكِيعٌ: " الْقَدَرِيَّةُ يَقُولُونَ: الْأَمْرُ مُسْتَقْبَلٌ وَإِنَّ اللهَ لَمْ يُقَدِّرِ الْمَصَائِبَ، وَهَذَا هُوَ الْكُفْرُ، قَالَ وَكِيعٌ: لَا يُصَلَّى خَلْفَ قَدَرِيٍّ »

1878/A- İshak bin Davud dedi ki: Ebû Musa el-Ezdî'nin Tarsus'ta şöyle dediğini işittim: Kaderiyye'den biri: "İş olacaktır. Allah, musibetleri takdir etmemiştir" diyorlar. Bu küfürdür" deyince, Veki: "Kaderiyye'den olan kimsenin arkasında namaz kılınmaz" dedi."

١٨٧٨ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ قَالَ لَهُ رَجُلٌ: تُلْجِئُنِي الْقَدَرِيَّةُ إِلَى أَنْ أَقُولَ: الزِّنَا بِقَدَرٍ وَالسَّرِقَةُ بِقَدَرٍ، فَقَالَ: الْخَيْرُ وَالشَّرُّ مِنَ اللهِ " قَالَ أَبُو دَاوُدَ: " وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ سُئِلَ عَنِ الْقَدَرِيِّ يَعْنِي: يُجَادِلُ، قَالَ: مَا يُعْجِبُنِي، قَالَ: لَا يَدْعُنِي قَالَ: أَحْرَى أَنْ لَا تُكَلِّمَهُ إِذَا كَانَ صَاحِبَ جِدَالٍ

528 İsnadı sahihtir. Bk. Hallal, Sünne, 894 (3/450)

1878/B- Ebû Davud es-Sicistani dedi ki: Ahmed bin Hanbel'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Zina da hırsızlık da bir kader iledir. Hayır da şer de Allah'tandır."[529]

Ebû Davud şöyle dedi: Ahmed'e, Kaderiyye ile tartışmanın hükmü sorulunca: "Ben bundan hoşlanmam" dedi. "Ama beni bırakmıyorlar" denilince, "Eğer o kimse tartışmacı biri ise, onunla konuşmaman daha uygundur" dedi.

١٨٧٩ - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ هَانِئٍ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: كُنْتُ يَوْمًا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ فُلَانًا قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَجْبَرَ الْعِبَادَ عَلَى الطَّاعَةِ، فَقَالَ: بِئْسَ مَا قَالَ، لَمْ يَقُلْ شَيْئًا غَيْرَ هَذَا، وَسُئِلَ عَنِ الْقَدَرِ؟ فَقَالَ: الْقَدَرُ قُدْرَةُ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: إِنْ زَنَى فَبِقَدَرٍ؟ وَإِنْ سَرَقَ فَبِقَدَرٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، اللَّهُ قَدَّرَ عَلَيْهِ

1879- ... İshak bin Hani en-Neysaburi dedi ki: "Bir gün Ebû Abdullah'ın yanındaydım. Derken bir adam geldi ve: "Falan, "Aziz ve yüce olan Allah, kulları ibadet etmek için zorladı" dedi. Bunun üzerine Ebû Abdullah: "Ne kötü dedi!" dedi, bunun dışında bir şey demedi.

Kader hakkında kendisine soru sorulunca: "Kader, Allah'ın kulları üzerindeki kudretidir" dedi. Adamın biri: "Peki zina ederse, bu bir kaderle midir? Hırsızlık yaparsa, bir kaderle midir?" diye sorunca: "Evet. Onun için bunu Allah takdir etmiştir" dedi.[530]

١٨٨٠ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: حَضَرْتُ رَجُلًا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَهُوَ يَسْأَلُهُ، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَقُولُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ " رَأْسُ الْأَمْرِ وَجِمَاعُ الْمُسْلِمِ عَلَى الْإِيمَانِ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، حُلْوِهِ وَمُرِّهِ، وَالتَّسْلِيمِ لِأَمْرِ اللَّهِ، وَالرِّضَا بِقَضَاءِ اللَّهِ؟ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: نَعَمْ»

529 Bk. Hallal, Sünne (3/453)
530 İsnadı sahihtir. Bk. Hallal, Sünne, 904 (3/544)

1880- İshak dedi ki: "Ebû Abdullah'ın yanında bir adam ona soru sorarken, yanına gittim. Adam şöyle diyordu: "Ey Ebû Abdullah! İşin başı ve müslümanın yapması gereken hayrı ve şerri, acısı ve tatlısı ile kadere iman, Allah'ın emrine teslim olmak ve Allah'ın hükmüne rıza göstermektir, değil mi?" Ebû Abdullah: "Evet" karşılığını verdi.

١٨٨١ - حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ: " لَأَنْ يَلْقَى اللهَ عَزَّ وَجَلَّ الْعَبْدُ بِكُلِّ ذَنْبٍ مَا خَلَا الشِّرْكَ بِاللهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَلْقَاهُ بِشَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ،

1881- Rebi' bin Süleyman şöyle dedi: Şafiî'nin şöyle dediğini işittim: "Aziz ve yüce olan Allah'a -şirk dışında- her tür günahla kavuşmam, benim için bu tür arzu ve düşüncelerle kavuşmaktan daha hayırlıdır."

Bunun nedeni şudur: İmam Şafiî, önünde kader hakkında tartışan bir topluluk görünce şöyle dedi: "Allah'ın Kitabı'nda, irade ve dilemenin mahlûkata değil sadece Allah'a ait olduğuna dair âyet vardır. İrade ve dileme, Allah'ındır. Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 29) Yaratılanların bilmesi gerekir ki, dileme O'na aittir." Şafiî, kaderin varlığını kabul ederdi.

Onuncu bölüm burada sonra erdi. Bunu on birinci bölüm izleyecektir inşallah.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

- **Kader ve Kaderiye Hakkında Rivayet Edilenler**
- **Kader Hakkında Konuşmakla İnsanları Saptıran Önderlerden Bahseden Kimseler**
- **Kader Konusunu Araştırma, Kader Konusuna Dalma ve Bu Konuda Tartışmayı Terk Etme Hakkında Rivayet Edilenler**

KADER VE KADERİYE HAKKINDA RİVAYET EDİLENLER

Bize Şeyh İmam Ebû'l Hasen Ali bin Ubeydullah bin Nasr ez-Zâğûni haber verdi, dedi ki: Bize Şeyh Ebû'l Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Busri haber verdi, dedi ki: Bize icazet yoluyla Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Batta el-Ukberî haber verdi, dedi ki:

١٨٨٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، فَأَنَا مِنْهُ بَرِيءٌ»

1882- ... Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Kim hayrı ve şerriyle birlikte kaderin tamamına iman etmezse, ben o kimseden beriyim/uzağım.*"[531]

١٨٨٣ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ الْعَدَوِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " سَيُفْتَحُ عَلَى أُمَّتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ بَابٌ مِنَ الْقَدَرِ، فَلَا يَسُدُّهُ شَيْءٌ، وَيَكْفِيهِمْ أَنْ يَقْرَءُوا هَذِهِ الْآيَةَ {أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ} [الحج: ٧٠] " قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «كَذَا قَرَأَهَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ»

1883- ... Süleyman bin Cafer el-Adevî'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Âhir zamanda ümmetime kaderden bir kapı açılacaktır. Hiçbir şey onu kapatmayacaktır. Onların şu âyeti okuması yeterlidir: "Bil-*

531 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Ya'la, Müsned (11/288). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/206) şöyle der: "Senedinde Salih bin Seric vardır, Harici idi."

mez misin ki, kuşkusuz Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Kuşkusuz bunların hepsi bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da)dır. Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır." (Hac, 70)

Ebû Davud şöyle dedi: "Ahmed bin Said de bu âyeti okudu."[532]

١٨٨٤ - حَدَّثَنَا أَصْبَغُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنْ يَقْرَأُوا هَذِهِ الْآيَةَ {أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ} [الحج: ٧٠] " قَالَ أَبُو دَاوُدَ: «وَكَذَا فَسَّرَهَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ»

1884- Esbağ dedi ki: "İbn Vehb, şu âyeti okumalarını söyledi: *"Bilmez misin ki, kuşkusuz Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Kuşkusuz bunların hepsi bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da)dır. Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır."* (Hac, 70)

Ebû Davud dedi ki: "Ahmed bin Said de bu şekilde onu açıkladı."

١٨٨٥ - عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: " بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ قُعُودٌ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ فُلَانًا يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ، فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ قَدْ أَحْدَثَ حَدَثًا، فَإِنْ كَانَ كَذَلِكَ فَلَا تَقْرَأْ عَلَيْهِ السَّلَامَ؛ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي خَسْفٌ وَمَسْخٌ، وَهِيَ فِي الزَّنْدَقِيَّةِ وَالْقَدَرِيَّةِ»

1885- Nafi dedi ki: "İbn Ömer'in (r.anhumâ)) yanında oturmakta iken, bir adam ona gelip: "Şam halkından falan kimse sana selâm söylüyor" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle dedi: "Bana, onun ortaya yeni bir bid'at attığı haberi ulaştı. Eğer böyle ise, ona benden selâm söyleme. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Ümmetimde sûret değiştirmeler ve yere geçirilmeler olacaktır ki, bunlar Zındıklar ve Kaderiyye ehlinde gerçekleşecektir."*[533]

532 İsnadı zayıftır, mürseldir. Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 3466 (2/322) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1016 (1/364), 1016 (1/364)

533 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mace, Fiten, 4061 (3/444) – Ahmed, Müsned, 5867 (5/108) Abdullah bin Vehb yoluyla Ebû Sahr'dan da rivayet edilmiştir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1135 (1/408) – İbn Adiy, Kamil, 6208 (2/269). İbn Adiy'in isnadı sahihtir.

١٨٨٦ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا كَانَ أَجَلُ عَبْدٍ بِأَرْضٍ هُيِّئَتْ لَهُ الْحَاجَةُ إِلَيْهَا، حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَقْصَى أَجَلِهِ قُبِضَ» قَالَ: " فَتَقُولُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَبِّ، هَذَا عَبْدُكَ كَمَا اسْتَوْدَعْتَ

1886- İbn Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kulun bir yerde ölmesi takdir edildiğinde, oradaki bir şeye ihtiyaç duyar. Ecelinin son noktasına geldiğinde de ruhu alınır." Kıyamet günü o toprak: "Rabbim! Bu, bana emanet ettiğin kulundur" der."*[534]

١٨٨٧ - عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: «إِذَا قَدَّرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ بِأَرْضٍ هُيِّئَتْ لَهُ إِلَيْهَا الْحَاجَةُ»

1887- ... Âmir bin Abde'den; Abdullah (r.a.) dedi ki: "Allah bir kulunun bir memlekette ölmesini takdir etti mi, onu oraya (veya orada bulunan bir şeye) muhtaç kılar."[535]

١٨٨٨ - عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ خَيْثَمَةَ، قَالَ: " كَانَ مَلَكُ الْمَوْتِ صَدِيقًا لِسُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَأَتَاهُ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: يَا مَلَكَ الْمَوْتِ تَأْتِي الدَّارَ تَأْخُذُ أَهْلَهَا كُلَّهُمْ وَتَذَرُ الدُّوَيْرَةَ إِلَى جَنْبِهِمْ لَا تَأْخُذُ مِنْهُمْ أَحَدًا قَالَ: مَا أَنَا بِأَعْلَمَ بِذَلِكَ مِنْكَ، إِنَّمَا أَكُونُ تَحْتَ الْعَرْشِ فَتُلْقَى إِلَيَّ صِكَاكٌ فِيهَا أَسْمَاءٌ، قَالَ: فَجَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ وَعِنْدَهُ صَدِيقٌ لَهُ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ مَلَكُ الْمَوْتِ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ ذَهَبَ، قَالَ: فَقَالَ الرَّجُلُ: مَنْ هَذَا يَا نَبِيَّ اللهِ؟ قَالَ: هَذَا مَلَكُ الْمَوْتِ، قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَتَبَسَّمُ حِينَ نَظَرَ إِلَيَّ، فَمُرِ الرِّيحَ فَلْتُلْقِنِي بِالْهِنْدِ، فَأَمَرَهَا، فَأَلْقَتْهُ بِالْهِنْدِ، قَالَ: فَعَادَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى سُلَيْمَانَ فَقَالَ: أُمِرْتُ أَنْ أَقْبِضَهُ بِالْهِنْدِ فَرَأَيْتُهُ عِنْدَكَ «

534 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Mace, Zühd, 4263 (2/1424) – Hakim, Müstedrek, 122 (1/100). Hakim dedi ki: "Buhari ile Müslim, bu hadisin ravileriyle hüccet getirmişlerdir." Ayrıca bk. İbn Ebi Asım, Sünne, 392 (1/173) – Said bin Mansur, 894 (5/47). Ayrıca Sahiha'da (1222) Elbani de zikretmiştir.

535 İsnadı sahihtir. Bir önceki rivayette merfu olarak geçmişti.

1888- A'meş'ten; Hayseme dedi ki: "Ölüm meleği, Süleyman bin Davud'un (aleyhimesselâm) arkadaşı idi. Bir gün ona gelince, Süleyman: "Ey ölüm meleği! Bir eve geliyor ve tüm halkını alıyorsun. Yanındaki evleri ise bırakıyor, onlardan hiç kimseyi almıyorsun" dedi. Ölüm meleği: "Bu konuda ben senden daha bilgili değilim. Sadece Arş'ın altında bulunuyorum, ardından bana içinde isimlerin bulunduğu bir defter veriliyor" dedi. Bir gün ölüm meleği, yanında bir arkadaşı bulunurken Süleyman'ın yanına geldi. Ölüm meleği ona baktı, tebessüm etti ve sonra gitti. Adam: "Ey Allah'ın Peygamberi, bu da kim?" diye sorunca: "Bu ölüm meleğidir" dedi. Adam: "Bana baktığı sırada onun tebessüm ettiğini gördüm. Rüzgâra emret de, beni Hindistan'a götürsün" dedi. Süleyman emretti ve onu Hindistan'a götürdü. Ölüm meleği Süleyman'ın yanına döndü ve: "Onun canını Hindistan'da almam emredilmiş, ben de onu senin yanında görmüştüm (bu yüzden tebessüm etmiştim)" dedi.[536]

١٨٨٩ - عَنْ خَيْثَمَةَ، قَالَ: " قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِمَلَكِ الْمَوْتِ: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَقْبِضَ رُوحِي، فَأَعْلِمْنِي، قَالَ: مَا أَنَا بِأَعْلَمَ بِذَلِكَ مِنْكَ، إِنَّمَا هِيَ كُتُبٌ تُلْقَى إِلَيَّ، فِيهَا تَسْمِيَةُ مَنْ يَمُوتُ »

1889- Hayseme dedi ki: "Süleyman bin Davud (aleyhimesselâm), ölüm meleğine: "Ruhumu almak istediğinde bana haber ver" dedi. Melek: "Ben bunu senden daha iyi bilmiyorum. Ancak ölecek olanların isimlerinin yazılı olduğu bir defter bana verilir (ben de öyle ruhlarını alırım)" dedi."

١٨٩٠ - عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، قَالَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا جُعِلَ فِي سَرَرِهِ مِنْ تُرْبَةِ الْأَرْضِ الَّتِي يَمُوتُ فِيهَا»

1890- ... Şerik bin Abdullah'tan; Hilal bin Seyyaf dedi ki: "Doğan hiç kimse yoktur ki, öleceği toprağın neresi olduğu göbek bağında olmasın."[537]

١٨٩١ - عَنْ دَاوُدَ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، قَالَ: «بَلَغَنِي أَنَّهُ يُذَرُّ عَلَى النُّطْفَةِ مِنَ التُّرْبَةِ الَّتِي يُدْفَنُ فِيهَا»

536 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34267 (7/70)
537 Bk. Münavi, Feyzu'l Kadir (3/533)

1891- Davud'dan; Atâ el-Horasani dedi ki: "Bana ulaştığına göre nutfenin üstüne, defnedileceği toprak saçılır."[538]

١٨٩٢ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ رجلٍ، قَالَ: " قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَتَى خُلِقْتَ نَبِيًّا؟ قَالَ: «إِذْ آدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ»

1892- Abdullah bin Şakîk, bir adamın şöyle dediğini rivayet etti: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ne zaman peygamber olarak yaratıldın?" Rasûlullah (s.a.v.): *"Âdem (a.s.), ruh ve ceset arasında iken"* buyurdu.[539]

١٨٩٣ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: " جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَتَى كُنْتَ نَبِيًّا؟ فَقَالَ النَّاسُ: مَهْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعُوهُ، كُنْتُ نَبِيًّا وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ»

1893- ... Abdullah bin Şakik dedi ki: "Bedevînin biri, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ne zaman peygamber olarak yaratıldın?" diye sordu. İnsanlar: "Ne?!" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Bırakın onu. Ben, Âdem (a.s.) ruh ve ceset arasında iken yaratıldım"* buyurdu.[540]

١٨٩٤ - عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ قَالَ: " جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِي زَوْجَةً صَالِحَةً، قَالَ: فَقَالَ: «لَوْ دَعَا لَكَ جِبْرِيلُ وَمِيكَائِيلُ وَأَنَا ثَالِثُهُمَا مَا تَزَوَّجْتَ إِلَّا الَّتِي كُتِبَتْ لَكَ»

1894- ... Yahya bin Ebi Amr eş-Şeybani'den; "Adamın biri, Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a benim için dua et de, bana saliha bir hanım versin" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): *"Cebrail ve Mikail sana dua etse ve ben de üçüncüleri olsam da, ancak hakkında yazılmış olan kimseyle evlenebilirsin"* buyurdu.[541]

---

538 Bk. İbn Abdilberr, Temhid (24/400)

539 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned, 23260 (5/379) – Ziya, Muhtara, 124 (9/143) – İbn Ebi Asım, Sünne, 411 (1/179). Elbani, Sahiha'da (1856) sahih olduğunu belirtmiştir.

540 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 36553 (7/329)

541 Müntehab-u Kenzi'l-Ummal'de (1/74) geçtiğine göre İbn Mende ve İbn Asâkir rivayet etmiştir. Suyûtî, Câmiu's-Sağir'de nakletmiştir. el-Elbânî, Daifu'l-Camii's-Sağir'de (5/45) hadisi zayıf kabul etmiştir. el-Elbânî'nin Mukaddime'de açıkladığı üzere hadis Suyûtî'de de zayıftır. Bkz. Daifu'l-Camii's-Sağir, 1/21-22.

١٨٩٥ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ، عَمَّنْ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: «لَقَدْ أَخْرَجَ اللهُ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهَا، قَالَ: ثُمَّ قَرَأَ {إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً} [البقرة: ٣٠]»

1895- Salim bin Ebû Hafsa, bir kimseden işittiğine göre İbn Abbas (r.anhumâ) şöyle dedi: "Allah, cennete koymadan önce onu cennetten çıkardı." Sonra: *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım"* (Bakara, 30) âyetini okudu.[542]

١٨٩٦ - عَنْ يَزِيدَ بْنِ حَبِيبٍ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، بِقَدَرٍ أَنَّ اللهَ كَتَبَ عَلَيَّ الذَّنْبَ ثُمَّ يُعَذِّبُنِي عَلَيْهِ؟ فَقَالَ: «نَعَمْ»

1896- Yezid bin Ebû Habib'in rivayet ettiğine göre adamın biri: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın hakkımda yarattığı bir kaderden dolayı mı önce günah işleyeceğim ve sonra da O bana azap edecek?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.): *"Evet. Sen zulmedeceksin"* buyurdu."

١٨٩٧ - عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، قَالَ: " لَمَّا نَزَلَتْ {لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ} [التكوير: ٢٨]، قَالَ أَبُو جَهْلٍ لَعَنَهُ اللهُ: الْأَمْرُ إِلَيْنَا، إِنْ شِئْنَا اسْتَقَمْنَا، وَإِنْ شِئْنَا لَمْ نَسْتَقِمْ قَالَ: فَنَزَلَتْ {وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ}

1897- ... Süfyan'dan; Said bin Abdülaziz dedi ki: *"Sizden dosdoğru bir yön (istikamet) tutturmak dileyenler için..."* (Tekvir, 28) âyeti nazil olduğunda Ebû Cehil (Allah ona lanet etsin): "İş bize kalmıştır. Dilersek doğru yolu tutarız, dilersek tutmayız" dedi. Bunun üzerine: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 29) âyeti nazil oldu.[543]

١٨٩٨ - ... حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ الرَّبِيعِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الرُّوَاسِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ

---

542 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3035 (2/287). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhari ile Müslim rivayet etmemiştir." Zehebi kendisine muvafakat etmektedir.

543 Bk. 1811.ci rivayet.

الْأَعْمَشِ، قَالَ: اسْتَعَانَ بِي مَالِكُ بْنُ الْحَارِثِ فِي حَاجَةٍ قَالَ: فَجِئْتُ وَعَلَيَّ قَبَاءٌ مُخَرَّقٌ، قَالَ: فَقَالَ لِي: " لَوْ لَبِسْتَ ثَوْبًا غَيْرَ هَذَا قَالَ: قُلْتُ: امْشِ، فَإِنَّمَا حَاجَتُكَ بِيَدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ »

1898- Humeyd bin Rebi bin Abdurrahman er-Ravâsi dedi ki: A'meş'i şöyle derken işittim: "Malik bin Haris, bir ihtiyacı için benden yardım istedi. Bunun üzerine ben ve Ali, Kuba'ya geldik. Bana: "Keşke bundan başka bir elbise giyseydin" deyince, "Yürü! Kuşkusuz senin ihtiyacın ancak aziz ve yüce olan Allah'ın elindedir" dedim.[544]

١٨٩٩ - حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ الشَّهِيدِ، عَنْ إِيَاسِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: " مَا كَلَّمْتُ بِعَقْلِي كُلِّهِ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ إِلَّا الْقَدَرِيَّةَ، قُلْتُ: أَخْبِرُونِي عَنِ الْجَوْرِ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ مَا هُوَ؟ قَالُوا: أَنْ يَأْخُذَ الرَّجُلُ مَا لَيْسَ لَهُ، قُلْتُ: فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ »

1899- ... Habib bin Şehid'den; İyas bin Muaviye dedi ki: "Kaderiyye'nin sözleri hariç, bütün aklımla heva ehlinin hiçbir sözünü söylemedim." Ben: "O halde bana Arap dilindeki zulmün ne olduğunu söyle" dedim. "Kişinin, kendisine ait olmayanı almasıdır" deyince: "Oysa her şey, aziz ve yüce olan Allah'a aittir" dedim.

١٩٠٠ - حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ الشَّهِيدِ، قَالَ: " جَاءُوا بِرَجُلٍ إِلَى إِيَاسِ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَقَالُوا: هَذَا يَتَكَلَّمُ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ إِيَاسٌ: " مَا تَقُولُ؟ قَالَ: أَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَمَرَ الْعِبَادَ وَنَهَاهُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ الْعِبَادَ شَيْئًا، فَقَالَ لَهُ إِيَاسٌ: خَبِّرْنِي عَنِ الظُّلْمِ تَعْرِفُهُ أَوْ لَا تَعْرِفُهُ؟ قَالَ: بَلَى أَعْرِفُهُ، قَالَ: فَمَا الظُّلْمُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: أَنْ يَأْخُذَ الرَّجُلُ مَا لَيْسَ لَهُ، قَالَ: فَمَنْ أَخَذَ مَا لَهُ ظَلَمَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: الْآنَ عَرَفْتَ الظُّلْمَ

1900- Habib bin eş-Şehid şunu rivayet etti: "Adamın birini, İyas bin Muaviye'ye getirdiler ve: "Bu adam, kader hakkında ileri-geri konuşuyor" dediler. İyas: "Ne diyorsun?" diye sorunca, adam: "Aziz ve yüce olan Allah'ın kullara emrettiğini ve onlara yasaklar kıldığını söylüyorum. Allah, kullara hiç-

544 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (5/49) – Zehebi, Siyer (6/228)

bir şekilde zulmetmez" dedi. İyas ona: "Zulmü bilip bilmediğini bana söyle" deyince, adam: "Elbette biliyorum" dedi. İyas: "Sana göre zulüm nedir?" diye sorunca, adam: "Kişinin, kendisine ait olmayan bir şeyi almasıdır" dedi. İyas: "O halde, kişinin kendisine ait olanı alması zulüm müdür?" deyince, adam: "Hayır" dedi. İyas: "İşte şimdi zulmün ne olduğunu anladın" dedi.

١٩٠١ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْكَرْمَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: " جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الْخَلِيلِ بْنِ أَحْمَدَ فَقَالَ لَهُ: قَدْ وَقَعَ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنْ أَمْرِ الْقَدَرِ، فَقَالَ لَهُ الْخَلِيلُ: " أَتُبْصِرُ مِنْ مَخَارِجِ الْكَلَامِ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَيْنَ مَخْرَجُ الْحَاءِ؟ قَالَ: مِنْ أَصْلِ اللِّسَانِ، قَالَ: فَأَيْنَ مَخْرَجُ الثَّاءِ؟ قَالَ: مِنْ طَرَفِ اللِّسَانِ، فَاجْعَلْ هَذَا مَكَانَ هَذَا وَهَذَا مَكَانَ هَذَا، قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ، قَالَ: فَأَنْتَ مُدبر »

1901- Yahya bin Ebi Bekir el-Kirmani dedi ki: Bana babam anlattı: Adamın biri, Halil bin Ahmed'e geldi ve: "İçime, kader konusu hakkında bir şüphe düştü" dedi. Halil ona: "Sözlerin çıkış yerini görebiliyor musun?" diye sordu. Adam: "Evet" dedi. "O halde, 'ha' harfinin çıkış yeri neresidir?" diye sorunca: "Dilin aslından çıkıyor" dedi. Halil: "Peki, 'se' harfinin çıkış yeri neresidir?" deyince: "Dilin kenarından çıkıyor" dedi. Halil, şu harfin yeri şurası ve bu harfin yeri de burasıdır demeye başladı. Adam: "Yapamıyorum" deyince, Halil: "O halde sen sahtekârsın" dedi.[545]

١٩٠٢ - سَمِعْتُ نَضْرَ بْنَ عَلِيٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْأَصْمَعِيَّ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَرْزُقُ الْحَرَامَ، فَهُوَ كَافِرٌ

عَنْ أَرْطَاةَ بْنِ الْمُنْذِرِ قَالَ: " ذَكَرْتُ لِأَبِي عَوْنٍ شَيْئًا مِنْ قَوْلِ أَهْلِ التَّكْذِيبِ بِالْقَدَرِ، فَقَالَ: أَمَا تَقْرَءُونَ كِتَابَ اللَّهِ {وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ} [القصص: ٦٨]

1902- ... Nadr bin Ali dedi ki: Esmaî'nin şöyle dediğini işittim: "Her kim, aziz ve yüce olan Allah haramı rızık olarak vermez derse, o kimse kâfirdir."[546]

545 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (8/328)
546 Bk. Kurtubi, Tefsir (1/177)

Ertat bin Münzir'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebû Avn'a, kaderi yalanlayan kimselerin sözlerinden bazılarını söylediğimde şöyle dedi: "Siz, Allah'ın Kitabı'nı okumuyor musunuz? Allah şöyle buyurur: "*Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Onların ise seçim hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır ve yücedir.*" (Kasas, 68)

١٩٠٣ - عَنْ أَبِي نَضْرَةَ أَنَّ " النَّفَرَ الَّذِينَ قَتَلُوا عُثْمان رَضي الله عنْه رأى أَحَدُهُمْ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ قِدْرًا تَغْلِي، فَقِيلَ: لِمَنْ تَغْلِي هَذِهِ الْقِدْرُ؟ فَقِيل: لِقاتِلِ الْمُغِيرَةِ بْنِ الأَخْنَسِ: فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ: وَاللهِ لَا أُقَاتِلُ الْيَوْمَ وَلَأَلْزَمَنَّ سَارِيَةً أُصَلِّي خَلْفَهَا، فَجَعَلَ أَصْحَابُهُ يُرِيدُونَ الدُّخُولَ عَلَى عُثْمَانَ، فَجَعل الْمغِيرَةُ بْنُ الأَخْنَس يَحْمِلُ عَلَيْهِمْ فَيَكْرُدُهُمْ بِسَيْفِهِ، فَجَعَلَ يَنْظُرُ مَا يَرَى مِنْ أَمْرِ الْمُغِيرَةِ بْنِ الأَخْنَس. فَحَمَلَ عَلَيْهِمُ الْمُغِيرَةُ بْنُ الأَخْنَسِ، حَتَّى مَرَّ عَلَيْهِ، فَانْتَضَى بِسَيْفِهِ فَضَرَب سَاقَ الْمُغِيرَةِ، فَتَنَادَى النَّاسُ: قُتِلَ الْمُغِيرَةُ بْنُ الأَخْنَسِ، قُتِلَ الْمُغِيرَةُ بْنُ الأَخْنَس، فَأَلْقَى السَّيْفَ وَقَالَ: تَبًّا لَكَ »

1903- ... Ebû Nadra'nın rivayet ettiğine göre Osman'ı (r.a.) öldüren gruptan biri, rüyasında kaynayan bir tencere gördü. "Bu tencere niçin kaynıyor?" diye sorulunca: "Muğire bin Ahnes'i öldüren kimse için" denildi. Sabah olunca: "Vallahi bugün savaşacağım ve arkasında namaz kılmak için Sariye'yi bırakmayacağım" dedi. Arkadaşları, Osman'ın yanına girmek istiyordu. Muğire bin Ahnes, onlara saldırdı ve kılıcıyla onları uzaklaştırdı. Adam, Muğire bin Ahnes'in ne yapacağına bakmaya başladı. Muğire bin Ahnes, onlara bir kez daha saldırdı. Kılıcını salladı, Muğire'nin bacağına vurdu. İnsanlar: "Muğire bin Ahnes öldürüldü! Muğire bin Ahnes öldürüldü!" dediler. Adam kılıcını attı ve: "Günün kalanına yazıklar olsun!" dedi.[547]

1904- Tavus'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Şeytan, İsa bin Meryem ile karşılaştı. Şeytan: "Sen, dost olduğunu iddia etmiyor muydun? Eğer bir dost isen, şuraya git ve kendini aşağıya at" dedi. İsa: "Yazıklar olsun sana!

547 İsnadı zayıftır. Senedinde Bakıyye vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurmuyor mu: "Ey Âdemoğlu! Benden kendini öldürmemi isteme. Çünkü ben, dilediğimi yaparım."[548]

١٩٠٥ - أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: " بَلَغَنِي أَنَّهُمْ وَجَدُوا فِي مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثَلَاثَةَ أَصْفُحٍ، فِي كُلِّ صَفْحٍ مِنْهَا كِتَابٌ، فِي الصَّفْحِ الْأَوَّلِ: أَنَا اللَّهُ ذُو بَكَّةَ، صِغْتُهَا يَوْمَ صِغْتُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ، وَحَفَفْتُهَا بِسَبْعَةِ أَمْلَاكٍ حُنَفَا، وَبَارَكْتُ لِأَهْلِهَا فِي اللَّحْمِ وَاللَّبَنِ. وَفِي الصَّفْحِ الثَّانِي: أَنَا اللَّهُ ذُو بَكَّةَ، خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا اسْمًا مِنَ اسْمِي، مَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ، وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَتُّهُ. وَفِي الصَّفْحِ الثَّالِثِ: أَنَا اللَّهُ ذُو بَكَّةَ، خَلَقْتُ الْخَيْرَ وَالشَّرَّ، فَطُوبَى لِمَنْ كَانَ الْخَيْرُ عَلَى يَدَيْهِ، وَوَيْلٌ لِمَنْ كَانَ الشَّرُّ عَلَى يَدَيْهِ "

1905- Ma'mer'den; Zührî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bana ulaşan bilgilere göre, Kureyşliler Makam-ı İbrahim'de, üzerlerinde yazı bulunan üç levha gibi taş buldular. Birincisinde, "Ben, Bekke'nin (Mekke'nin) sahibi olan Allah'ım, Onu, güneşi ve ayı yarattığım gün yarattım. Ben onu, yedi mülk ile kuşattım, et ve süt hususunda ora halkına bereket verdim"; ikincisinde: "Ben, Bekke'nin sahibi olan Allah'ım. Ben, sıla-i rahmi yarattım ve ona kendi (Rahman) ismimden bir isim verdim. Her kim sıla-ı rahmi yerine getirirse beni ziyaret etmiş, her kim de onu keserse benimle olan münasebetini kesmiş olur"; üçüncüsünde de: "Ben, Bekke'nin sahibi olan Allah'ım, hayrı ve şerri yarattım. Elinde hayır bulunan kimseye ne mutlu! Elinde şer olan kimseye de yazıklar olsun!" ibareleri yazılıydı."[549]

١٩٠٦ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " انْطَلَقَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى رَبِّهِ تَعَالَى فَكَلَّمَهُ فَقَالَ: {مَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسَى قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَى أَثَرِي} [طه: ٨٤]، قَالَ: {فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ} [طه: ٨٥]، فَلَمَّا أَخْبَرَهُ خَبَرَهُمْ قَالَ: يَا رَبِّ هَذَا السَّامِرِيُّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَتَّخِذُوا الْعِجْلَ، الرُّوحُ مَنْ نَفَخَ فِيهِ؟ فَقَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا، قَالَ مُوسَى: رَبِّ فَأَنْتَ إِذًا أَضْلَلْتَهُمْ "

---

548 İsnadı zayıftır. Çünkü Tavûs ile ondan haber veren kişi arasında inkıta vardır. Ayrıca müellif İbn Batta da zayıftır.

549 İsnadı zayıftır. Bk. Abdurrezzak, Musannef, 9219 (5/149) – Beyhakî, Şuabu'l İman, 4017 (3/445). İsnadı munkatıdır.

1906- ... Ebû Salih'ten; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Musa (a.s), kendisiyle konuşmak için Rabbine gitti. Allah: "Ey Musa, kavminden bu kadar çabuk ayrılmanın sebebi nedir?" diye sorunca: "Onlar, benim yolum üzeredirler" dedi. Allah: "Fakat" dedi, "Biz senden sonra kavmini sınadık ve Sâmiri onları yoldan çıkardı." Onların durumunu Musa'ya bildirince, Musa: "Rabbim! Onlara buzağıyı edinmelerini emreden Samirî'dir. Bir ruhtan üfledi" dedi. Aziz ve yüce olan Allah: "Ben üfledim" deyince, Musa: "Rabbim! O halde onları sen saptırdın" dedi.[550]

١٩٠٧ - عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ مُجَاهِدٍ، قَالَ: " سَمِعْتُ مُجَاهِدًا، يُحَدِّثُ عَنْ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَعْجَلَنَّ إِلَى شَيْءٍ تَظُنُّ إِنِ اسْتَعْجَلْتَ إِلَيْهِ أَنَّكَ مُدْرِكُهُ، فَإِنْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يُقَدِّرْهُ لَكَ، وَلَا تَسْتَأْخِرْ عَنْ شَيْءٍ تَظُنُّ أَنَّكَ إِنِ اسْتَأْخَرْتَ أَنَّهُ مَدْفُوعٌ عَنْكَ , وَإِنْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَدَّرَهُ لَكَ»

1907- ... Abdullah bin Mücahid dedi ki: Mücahid'i Muaviye'de şöyle anlatırken işittim: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Acele etmen durumunda elde edebileceğini zannettiğin bir şey için sakın acele etme. Çünkü aziz ve yüce olan Allah, onu senin için takdir etmemiş olabilir. Geç kalman durumunda da sana verileceğini zannettiğin bir şey için sakın ağırdan alma. Çünkü aziz ve yüce olan Allah, onu senin için takdir etmiş olabilir."*[551]

١٩٠٨ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْبَزِينِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ سَيَّارٍ، قَالَ: " قَرَأْتُ فِي بَعْضِ الْكُتُبِ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَيُسَلِّمْ لِقَدَرِي، فَلْيَطْلُبْ رَبًّا غَيْرِي»

1908- Ebû Bekir el-Bezini'den; Ebû Bekir bin Seyyar dedi ki: "Bazı kitaplarda şunu okudum: Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Her kim

---

550 Bk. Taberi, Tefsir (1/282)

561 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 807 (19/347) – Taberani, Evsat, 3391 (3/355) – İbn Adiy, Kamil (5/294). Senedinde Abdulvehhab bin Mücahid vardır, metruktür. Yahya bin Main dedi ki: "Hiçbir şey değildir. Hadisleri yazılmaz." Ahmed dedi ki: "Hiçbir şey değildir, zayıftır." Ayrıca Elbani de Daifu't Terğîb ve't Terhib'te (1057) zikretmiş ve "Çok zayıftır" demiştir.

benim hükmüme razı olmaz ve takdirime teslim olmazsa, kendisine benden başka bir Rabb arasın."[552]

١٩٠٩ - عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «أَنَا اللَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا، خَلَقْتُ الْخَيْرَ، وَخَلَقْتُ الشَّرَّ، خَلَقْتُ الْخَيْرَ، فَطُوبَى لِمَنْ قَدَّرْتُ الْخَيْرَ عَلَى يَدَيْهِ، وَخَلَقْتُ الشَّرَّ، فَوَيْلٌ لِمَنْ قَدَّرْتُ الشَّرَّ عَلَى يَدَيْهِ»

1909- Sehl bin Sa'd'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Hayrı ve şerri ben yarattım. Hayrı ben yarattım; ellerinde hayrı takdir kıldığım kimseye ne mutlu! Şerri yarattım; ellerinde şerri takdir ettiğim kimseye yazıklar olsun!"*[553]

١٩١٠ - عَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: «لَمْ يَكُنْ كُفْرٌ بَعْدَ نُبُوَّةٍ قَطُّ إِلَّا كَانَ مِفْتَاحُهُ التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ»

1910- Ma'n bin Abdurrahman'dan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Nübüvvetten sonraki her küfrün anahtarı, kesinlikle kaderi yalanlamaktır."

١٩١١ - عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، قَالَ: كَتَبَ غَيْلَانُ إِلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ: أَمَّا بَعْدُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَهَلْ رَأَيْتَ عَلِيمًا حَكِيمًا أَمَرَ قَوْمًا بِشَيْءٍ ثُمَّ حَالَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُ وَيُعَذِّبُهُمْ عَلَيْهِ قَالَ: فَكَتَبَ إِلَيْهِ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَمَّا بَعْدُ، " فَهَلْ رَأَيْتَ قَادِرًا قَاهِرًا يَعْلَمُ مَا يَكُونُ خَلَّفَ لِنَفْسِهِ عَدُوًّا وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى هَلَاكِهِ قَالَ: فَبَطَلَتِ الرِّسَالَةُ الْأُولَى

552 İsnadı çok zayıftır. Bk. Elbani, Daife, 747 (2/169)

553 İsnadı zayıftır. Senedinde Yahya bin Sabık vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (9/153) şöyle der: "Babamı şöyle derken işittim: Hadiste kavi değildir." Ayrıca bk. Beyhaki, İtikad (1/145) – Kazvini, Ahbar Kazvin (4/89) – Hatib, Mevziu'l Evham (2/153) – Münavi, Feyzu'l Kadir (2/242). Münavi dedi ki: "Bunu Şerhu's Sünne'de İbn Şahin rivayet etmiştir, senedi zayıftır."

1911- Evzaî'den; "Ğaylan, Ömer bin Abdulaziz'e şöyle bir mektup yazdı: "Ey müminlerin emiri! Sen hiç gördün mü, alîm ve hakîm bir kimse bir topluluğa emretsin de, sonra onlarla arasına engel girsin ve bundan dolayı azap görsün." Bunun üzerine Ömer (r.a.) ona şu cevabı yazdı: "Sen hiç, öldürmeye gücü yettiği halde içinden kendisine karşı düşman olan birisine bir şey yapmayan gördün mü?" Böylece ilk mektup geçersiz olmuş oldu.[554]

١٩١٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، قَالَ: كَتَبَ أَبُو دَاوُدَ الدِّيلِيُّ إِلَى سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ: أَمَّا بَعْدُ، فَمَا تَقُولُ فِي رَبٍّ قَدَّرَ عَلَيَّ هُدَايَ وَعِصْمَتِي وَإِرْشَادِي فَخَذَلَنِي وَأَضَلَّنِي، وَحَرَمَنِي الصَّوَابَ وَأَوْجَبَ عَلَيَّ الْعِقَابَ، وَأَنْزَلَنِي دَارَ الْعَذَابِ، أَعَدَلَ عَلَيَّ هَذَا الرَّبُّ أَمْ جَارَ؟ قَالَ: فَكَتَبَ إِلَيْهِ سُفْيَانُ: أَمَّا بَعْدُ، «فَإِنْ كُنْتَ تَزْعُمُ أَنَّ الْعِصْمَةَ وَالتَّوْفِيقَ وَالْإِرْشَادَ وَجَبَ لَكَ عَلَى اللهِ فَمَنَعَكَ ذَلِكَ، فَقَدْ ظَلَمَكَ وَمُحَالٌ أَنْ يَظْلِمَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَحَدًا، وَإِنْ كُنْتَ تَزْعُمُ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللهِ، فَإِنَّ فَضْلَ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»

1912- ... Abdullah bin Numeyr rivayet etti; dedi ki: Ebû Davud ed-Dîlî, Süfyan-ı Sevrî'ye şöyle yazdı: "Beni hidayete ulaştıran, beni koruyan, bana doğru yolu gösteren, sonra beni yalnız bırakıp saptıran, beni doğrudan mahrum bırakıp cezaya maruz bırakan, azap yurduna beni indiren bir rab hakkında ne dersin? Bu rab bana adil mi davranmıştır yoksa zulüm mü etmiştir?" Süfyan ona şöyle yazdı: "Eğer korumanın, başarının ve doğru yolu göstermenin, Allah üzerinde bir hakkın olduğunu söyleyip seni bundan alıkoyduğunu iddia ediyorsan, o halde Allah sana zulmetmiştir. Oysa aziz ve yüce olan Allah'ın herhangi bir kimseye zulmetmesi düşünülemez. Ancak bunun, Allah'ın fazlından olduğunu iddia ediyorsan, kuşkusuz Allah dilediğine fazlından verir. Allah, fazlı geniş olandır ve her şeyi bilendir."

١٩١٣ - ... أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ الْهَيْثَمِ، قَالَ: " خَرَجْتُ فِي سَفِينَةٍ إِلَى الْأُبُلَّةِ أَنَا وَقَاضِيهَا هُبَيْرَةُ الْعُدَيْسُ، قَالَ أَسْلِمُ، قَالَ: فَقَالَ الْمَجُوسِيُّ: وَصَحِبَنَا فِي السَّفِينَةِ

554 İsnadı zayıftır. Senedinde Muhammed bin Kesir vardır. İbn Hacer dedi ki: "Saduk olmakla birlikte yanlışları çoktur." Buhari dedi ki: "Çok zayıftır." Nesai dedi ki: "Kavi değildir, hataları çoktur."

مَجُوسِيٌّ وَقَدَرِيٌّ قَالَ: فَقَالَ الْقَدَرِيُّ لِلْمَجُوسِيِّ: أَسْلِمْ، فَقَالَ الْمَجُوسِيُّ: حَتَّى يُرِيدَ اللهُ قَالَ: فَقَالَ الْقَدَرِيُّ: اللهُ يُرِيدُ الشَّيْطَانَ لَا يَدَعُكَ، قَالَ الْمَجُوسِيُّ: أَرَادَ اللهُ وَأَرَادَ الشَّيْطَانُ، فَكَانَ مَا أَرَادَ الشَّيْطَانُ هَذَا شَيْطَانٌ قَوِيٌّ

1913- Ömer bin el-Heysem bana şunu anlattı: "Kadı Hübeyre el-Adîs ile birlikte Eyle[555]'ye doğru giden bir gemiye bindim. "Müslüman ol" dedi. Mecusî şöyle dedi: "Bir gemide, Mecûsî biri ile Kaderiyye'den olan biri vardı. Kaderiyye'den olan, Mecûsî'ye: "Müslüman ol" dedi. Mecûsî: "Allah dilerse" dedi. Bunun üzerine Kaderiyye'den olan adam: "Allah istiyor ancak şeytan seni bırakmıyor" dedi. Mecûsî: "Allah istiyor, şeytan da istiyor. Şeytanın istediği oluyor ise, bu şeytan ne kadar da güçlü" dedi.[556]

١٩١٤ - حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَدَرِيَّةِ لِأَبِي عِصَامٍ الْعَسْقَلَانِيِّ: يَا أَبَا عِصَامٍ أَرَأَيْتَ مَنْ مَنَعَنِي الْهُدَى وَأَوْرَدَنِي الضَّلَالَةَ وَالرَّدَى ثُمَّ عَذَّبَنِي، يَكُونُ لِي مُنْصِفًا؟ قَالَ: فَقَالَ لَهُ أَبُو عِصَامٍ: " إِنْ يَكُنِ الْهُدَى شَيْئًا لَكَ عِنْدَهُ فَمَنَعَكَ إِيَّاهُ، فَمَا أَنْصَفَكَ، وَإِنَّ يَكُنِ الْهُدَى شَيْئًا هُوَ لَهُ، فَلَهُ أَنْ يُعْطِيَ مَنْ يَشَاءُ وَيَمْنَعَ مَنْ يَشَاءُ قَالَ: وَوَقَفَ رَجُلٌ عَلَى حَلْقَةٍ فِيهَا عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ، فَقَالَ: إِنِّي قَدِمْتُ بَلَدَكُمْ هَذَا وَإِنَّ نَاقَتِي سُرِقَتْ، فَادْعُ اللهَ أَنْ يَرُدَّهَا عَلَيَّ، فَقَالَ عَمْرٌو: يَا هَؤُلَاءِ ادْعُوا اللهَ لِهَذَا الَّذِي لَمْ يُرِدِ اللهُ أَنْ تُسْرَقَ نَاقَتُهُ، فَسُرِقَتْ أَنْ تُرَدَّ عَلَيْهِ، فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: لَا حَاجَةَ لِي بِدُعَائِكَ قَالَ: وَلِمَ؟ قَالَ: أَخَافُ كَمَا أَرَادَ أَنْ لَا تُسْرَقَ فَسُرِقَتْ أَنْ يُرِيدَ أَنْ تُرَدَّ عَلَيَّ، فَلَا تُرَدُّ عَلَيَّ »

1914- Ebû Salih dedi ki: "Kaderiyye'den bir adam, Ebû İsam el-Askalânî'ye: "Ey Ebû İsam! Beni hidayetten alıkoyan, dalâlete sürükleyen ve sonra da bana azap eden kimse hakkında ne dersin? Bu benim için âdil olur mu?" dedi. Ebû İsam ona şöyle dedi: "Eğer onun yanında hidayetten bir parça var da onu senden alıkoyuyorsa, sana adil davranmamıştır. Eğer

---

555 Eyle, Kızıldeniz sahili üzerinde Şam'dan sonra gelen bir beldedir. Hicaz'ın sonu ve Şam'ın başlangıcı olduğu da söylenmiştir. Bk. Mu'cemu'l Buldan (1/292)

556 Bk. Acurrî, Şeria, 601 (1/460)

hidayet ona aitse, O dilediğine verip dilediğine vermeyebilir" dedi. Aralarında Amr bin Ubeyd'in de bulunduğu halkada, adamın biri: "Sizin şu memleketinize geldim ve devem çalındı. Allah'a dua et de, onu bana geri versin" dedi. Amr: "Hey! Allah'ın, devesini geri iade etmediği bu kimse için dua edin de, Allah versin" dedi. Bunun üzerine bedevî: "Benim senin duana ihtiyacım yok" dedi. "Niçin?" diye sorunca: "Çalınmamasını istediği halde çalındığı gibi bana iade edilmesini istediği gibi iade etmemesinden korkarım" dedi.[557]

١٩١٥ - سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ أَسْبَاطٍ، يَقُولُ: كَانَ مُطَرِّفُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الدَّعَوَاتِ الْخَمْسِ الْكَلِمَاتِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ، وَمِنْ شَرِّ السُّلْطَانِ، وَمِنْ شَرِّ مَا تَجْرِي بِهِ الْأَقْلَامُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَقُولَ حَقًّا هُوَ لَكَ رِضًى أَبْتَغِي بِهِ حَمْدَ سِوَاكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَتَزَيَّنَ لِلنَّاسِ بِشَيْءٍ يُشِينُنِي عِنْدَكَ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ تَجْعَلَنِي عِبْرَةً لِغَيْرِي، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ هُوَ أَسْعَدُ بِمَا عَلَّمْتَنِي مِنِّي »

1915- Yusuf bin Esbat dedi ki: Mutarrif bin Abdullah eş-Şıhhir, şu beş cümle ile dua ederdi: "Allahım! Şeytanın, sultanın ve kalemlerin yazdığı şeyin şerrinden sana sığınırım. Seni razı edecek bir sözü, başkasının övgüsünü kazanmak için söylemekten sana sığınırım. Senin yanında yüzümü kızartacak bir şeyle insanların yanında süslenmekten sana sığınırım. Beni başkalarına ibret kılmandan sana sığınırım. Bana öğrettiklerine rağmen bir başkasının benden öğrenip benden daha mutlu olmasından yine sana sığınırım."[558]

١٩١٦ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، سَمِعَ عُمَيْرَ بْنَ عُبَيْدٍ، يَقُولُ: " قَالَ آدَمُ: يَا رَبِّ أَرَأَيْتَ مَا أَتَيْتُ أَشَيْءٌ ابْتَدَعْتُهُ مِنْ نَفْسِي أَمْ شَيْءٌ قَدَّرْتَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ تَخْلُقَنِي؟ قَالَ: بَلْ شَيْءٌ قَدَّرْتُهُ عَلَيْكَ قَبْلَ أَنْ أَخْلُقَكَ قَالَ: فَكَمَا قَدَّرْتَهُ عَلَيَّ، فَاغْفِرْ لِي »

1916- Abdulaziz bin Rufey'in rivayet ettiğine göre o, Umeyr bin Ubeyd'i şöyle derken işitti: "Âdem: "Rabbim! Benim işlediğim suç öyle bir

557 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1376 (1/477)
558 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/73) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (6/39)

suç ki sen onu beni yaratmazdan önce mi yazmıştın, yoksa onu ben kendiliğimden mi icâd ettim?" dedi. Allah: "Onu seni yaratmadan önce yazmıştım" buyurdu. Bunun üzerine Âdem (a.s.): "Bana onu nasıl yazdıysan günahımı da öyle bağışla" dedi."[559]

ANKA HADİSİ

١٩١٧ - عَن دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ قَالَ: " كَانَتِ الْعَنْقَاءُ عِنْدَ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَكَانَ سُلَيْمَانُ قَدْ عُلِّمَ كَلَامَ الطَّيْرِ وَسُخِّرَتْ لَهُ الشَّيَاطِينُ، وَأُعْطِيَ مَا لَمْ يُعْطَ أَحَدٌ، فَذُكِرَ عِنْدَهُ الْقَضَاءُ وَالْقَدَرُ، وَكَانَتِ الْعَنْقَاءُ حَاضِرَةً، فَقَالَتِ الْعَنْقَاءُ: وَأَيُّ شَيْءٍ الْقَضَاءُ وَالْقَدَرُ مَا يُغْنِي شَيْئًا، وَقِيلَ لِسُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ: إِنَّهُ يُولَدُ فِي الْمَشْرِقِ جَارِيَةٌ وَيُولَدُ فِي الْمَغْرِبِ غُلَامٌ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ وَسَاعَةٍ وَاحِدَةٍ، وَأَنَّهُمَا يَجْتَمِعَانِ عَلَى الْفُجُورِ، فَقَالَتِ الْعَنْقَاءُ: إِنَّ هَذَا لَا يَكُونُ، وَكَيْفَ يَكُونُ وَهَذَا بِالْمَغْرِبِ وَهَذِهِ بِالْمَشْرِقِ؟ فَقَالَ لَهَا سُلَيْمَانُ: إِنَّ ذَلِكَ يَكُونُ بِالْقَضَاءِ وَالْقَدَرِ، قَالَتْ: لَا أَقْبَلُ ذَلِكَ، أَنَا آخُذُ الْجَارِيَةَ فَأُصَيِّرُهَا فِي مَوْضِعٍ لَا يَصِلُ إِلَيْهَا مَخْلُوقٌ وَأَحْفَظُهَا حَتَّى يَكُونَ ذَلِكَ الْوَقْتُ الَّذِي ذَكَرْتُمْ أَنَّهُمَا يَلْتَقِيَانِ فِيهِ، فَقَالَ سُلَيْمَانُ: اذْهَبِي فَخُذِي الْجَارِيَةَ وَتَحَرَّزِي بِمَا قَدَرْتِ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ الْوَقْتُ أَمَرْنَاكِ أَنْ تَجِيئِي بِالْجَارِيَةِ وَنَجِيءَ نَحْنُ بِالْغُلَامِ، فَانْطَلَقَتِ الْعَنْقَاءُ فَاحْتَمَلَتِ الْجَارِيَةَ حَتَّى صَيَّرَتْهَا فِي جَزِيرَةٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ، وَكَانَ فِي تِلْكَ الْجَزِيرَةِ جَبَلٌ عَظِيمٌ فِي رَأْسِهِ قُلَّةٌ، لَا يَصِلُ إِلَيْهَا مَخْلُوقٌ، فِي ذَلِكَ الرَّأْسِ كَهْفٌ فَصَيَّرَتِ الْجَارِيَةَ فِي ذَلِكَ الْكَهْفِ، ثُمَّ جَعَلَتْ تَخْتَلِفُ إِلَيْهَا حَتَّى كَبُرَتْ وَشَبَّتْ وَصَارَتِ امْرَأَةً، ثُمَّ إِنَّ الْغُلَامَ لَمْ يَزَلْ يَشِبُّ وَيَنْشَأُ حَتَّى صَارَ رَجُلًا، فَرَكِبَ فِي الْبَحْرِ فِي سَفِينَةٍ وَمَعَهُ فَرَسٌ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى تِلْكَ الْجَزِيرَةِ كُسِرَ بِهِ فَخَرَجَ هُوَ وَفَرَسُهُ إِلَى تِلْكَ الْجَزِيرَةِ وَغَرِقَتِ السَّفِينَةُ، فَلَمْ يَنْجُ مِنْهَا أَحَدٌ غَيْرُهُ، فَبَيْنَا هُوَ يَدُورُ فِي تِلْكَ الْجَزِيرَةِ، إِذْ رَفَعَ رَأْسَهُ فَبَصُرَ بِالْجَارِيَةِ وَبَصُرَتْ بِهِ، فَدَنَا مِنْهَا فَكَلَّمَهَا وَكَلَّمَتْهُ، فَأَخَذَ يُقَبِّلُهَا

559 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Tefsir (1/244) – Ebû'ş Şeyh, Uzma, 100, 101 (5/1549) – Ebû Nuaym, Hılye (3/273)

وَأَخَذَتْ تُقَبِّلُهُ، فَمَكَثَا يُطِيلَانِ الْحِيَلَ لِيَصِلَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى صَاحِبِهِ، فَقَالَتِ الْجَارِيَةُ: إِنَّ الَّتِي رَبَّتْنِي طَيْرٌ عَظِيمُ الشَّأْنِ، وَلَيْسَ لَكَ حِيلَةٌ تَصِلُ بِهَا إِلَيَّ إِلَّا أَنْ تَذْبَحَ فَرَسَكَ، ثُمَّ تَرْمِيَ بِمَا فِي جَوْفِهِ فِي الْبَحْرِ وَتَدْخُلَ أَنْتَ فِيهِ، فَإِنَّهَا إِنْ بَصُرَتْ بِكَ قَتَلَتْكَ فَإِنِّي سَأَسْأَلُهَا أَنْ تَحْمِلَ الْفَرَسَ إِلَيَّ، فَإِذَا فَعَلَتْ صِرْتَ عِنْدِي، فَلَمَّا جَاءَتِ الْعَنْقَاءُ قَالَتْ لَهَا الْجَارِيَةُ: يَا أُمَّهْ لَقَدْ رَأَيْتُ الْيَوْمَ فِي الْبَحْرِ شَيْئًا عَجَبًا لَمْ أَرَ مِثْلَهُ قَطُّ، وَقَدْ كَانَتِ الْجَارِيَةُ سَأَلَتِ الْفَتَى أَيُّ شَيْءٍ هَذَا تَحْتَكَ؟ فَقَالَ لَهَا: فَرَسٌ: فَقَالَتْ لَهَا الْعَنْقَاءُ: وَمَا هُوَ يَا بُنَيَّةُ؟ فَقَالَتْ: ذَلِكَ الَّذِي تَرَيْنَ عَلَى شَطِّ الْبَحْرِ؟ قَالَتْ: يَا بُنَيَّةُ، هَذَا فَرَسٌ مَيِّتٌ حَمَلَهُ الْبَحْرُ، فَأَلْقَاهُ فِي هَذِهِ الْجَزِيرَةِ، فَقَالَتْ: يَا أُمَّهْ فَجِيئِينِي بِهِ حَتَّى أَنْظُرَ إِلَيْهِ وَأَلْهُوَ بِهِ وَأَمَسَّهُ بِيَدِي، فَانْطَلَقَتِ الْعَنْقَاءُ فَاحْتَمَلَتِ الْفَرَسَ وَالْفَتَى فِيهِ حَتَّى وَضَعَتْهُ بَيْنَ يَدَيِ الْجَارِيَةِ ثُمَّ انْطَلَقَتِ الْعَنْقَاءُ إِلَى سُلَيْمَانَ لِتُخْبِرَهُ أَنَّ الْوَقْتَ قَدْ مَضَى وَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي ذَكَرَ شَيْءٌ، وَأَنَّ الْقَضَاءَ وَالْقَدَرَ بَاطِلٌ، وَإِنَّ الْفَتَى خَرَجَ مِنْ بَطْنِ الْفَرَسِ فَوَاقَعَ الْجَارِيَةَ فَلَمَّا صَارَتِ الْعَنْقَاءُ عِنْدَ سُلَيْمَانَ وَكَانَ قَالَتْ: يَا سُلَيْمَانُ أَلَيْسَ زَعَمْتَ أَنَّ الْقَضَاءَ وَالْقَدَرَ يَنْفَعُ وَيَضُرُّ وَيَكُونُ مَا قُلْتُمْ، وَقَدْ كَانَ الْوَقْتُ الَّذِي أَخْبَرْتَنِي أَنَّهُ يَكُونُ وَيَجْتَمِعَانِ فِيهِ وَيَكُونُ الْفُجُورُ، وَقَدْ مَضَى الْوَقْتُ، فَقَالَ سُلَيْمَانُ: قَدِ اجْتَمَعَا، وَكَانَ مِنْهُمَا مَا أَخْبَرْتُكِ أَنَّهُ يَكُونُ، فَقَالَتِ الْعَنْقَاءُ: إِنَّمَا جِئْتُ مِنْ عِنْدِ الْجَارِيَةِ السَّاعَةَ وَمَا وَصَلَ إِلَيْهَا خَلْقٌ، فَأَيْنَ الرَّجُلُ؟ فَقَالَ سُلَيْمَانُ: جِيئِينَا بِالْجَارِيَةِ فَإِنَّا نَجِيئُكِ بِالرَّجُلِ فَانْطَلَقَتِ الْعَنْقَاءُ إِلَى الْجَارِيَةِ، فَقَالَتْ: إِنَّ سُلَيْمَانَ أَرْسَلَنِي إِلَيْكِ لِأَحْمِلَكِ إِلَيْهِ، فَقَالَتِ الْجَارِيَةُ: يَا أُمَّهْ كَيْفَ تَحْمِلِينِي وَأَنَا امْرَأَةٌ قَدْ كَبُرْتُ وَثَقُلْتُ، وَإِنَّمَا حَمَلْتِنِي صَغِيرَةً، وَقَدْ كَانَتِ الْجَارِيَةُ حِينَ أَحَسَّتْ بِمَجِيءِ الْعَنْقَاءِ أَمَرَتِ الْفَتَى وَدَخَلَ فِي جَوْفِ الْفَرَسِ، ثُمَّ قَالَتِ الْجَارِيَةُ لِلْعَنْقَاءِ: يَا أُمَّهْ إِنْ كُنْتِ لَا بُدَّ فَاعِلَةً، فَإِنِّي أَدْخُلُ فِي جَوْفِ هَذَا الْفَرَسِ ثُمَّ تَحْمِلِينِي، فَإِنْ وَقَعْتُ لَمْ يَضُرَّنِي شَيْءٌ، فَقَالَتِ الْعَنْقَاءُ: صَدَقْتِ يَا بُنَيَّةُ، فَدَخَلَتِ الْجَارِيَةُ فِي جَوْفِ الْفَرَسِ فَاحْتَمَلَتْهَا حَتَّى وَضَعَتْهَا بَيْنَ يَدَيْ سُلَيْمَانَ فَقَالَتْ: هَذِهِ الْجَارِيَةُ فَأَيْنَ الرَّجُلُ؟ فَقَالَ سُلَيْمَانُ: قُولِي لِلْجَارِيَةِ تَخْرُجْ،

فَقَالَتْ لِلْجَارِيَةِ: اخْرُجِي، فَخَرَجَتْ، فَقَالَ سُلَيْمَانُ لِلرَّجُلِ: اخْرُجْ فَقَدْ جَاءَتْ بِكَ تَحْمِلُكَ عَلَى رَغْمِ أَنْفِهَا عَلَى ظَهْرِهَا، فَخَرَجَ الْفَتَى فَاسْتَحْيَتِ الْعَنْقَاءُ، فَهَرَبَتْ عَلَى وَجْهِهَا فَلَمْ يُرَ لَهَا أَثَرٌ حَتَّى السَّاعَةِ

1917- Davud bin Ebû Hind'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Anka kuşu, Süleyman bin Davud'un (aleyhimesselâm) yanındaydı. Süleyman'a kuş dili öğretilmiş ve şeytanlar onun emrine verilmişti. Hiç kimseye verilmeyen şey ona verilmişti. Yanında kaza ve kaderden bahsedilince, orada bulunan anka: "Kaza ve kader de nedir? Bu, hiçbir anlam taşımaz" dedi. Süleyman bin Davud'a: "Aynı gün ve aynı saatte doğuda bir kız ve batıda bir erkek çocuğu doğdu. Onlar zina etmek için bir araya gelecekler" denildi. Bunun üzerine anka kuşu: "Bu olmaz. Biri batıda ve biri doğuda iken bu nasıl olur?" dedi. Süleyman ona: "Bu, kaza ve kader ile olur" dedi. Anka: "Bunu kabul etmiyorum. Ben kız çocuğunu alacak ve hiçbir varlığın ulaşmayacağı bir yere koyacağım. Sizin, onların buluşacağını söylediğiniz vakte kadar onu koruyacağım" dedi. Süleyman: "O halde git ve kız çocuğunu al. Gücünün yettiğini yap. O vakit geldiğinde sana kızı getirmeni emrederiz, biz de erkek çocuğu getiririz" dedi. Bunun üzerine anka kuşu gitti. Anka, kız çocuğunu denizdeki adalardan birine götürdü. Adada, büyük bir dağ vardı. Dağın başında da bir kule vardı. Oraya hiçbir varlık ulaşamazdı. Orada bir mağara vardı ki, kız çocuğu o mağarada idi. Anka onun yanına gidip gelirken kız büyüdü. Önce genç kız, sonra bir kadın oldu. Erkek çocuğu da bir delikanlı ve ardından bir adam oldu. Adam, bir gemiye bindi. Yanında atı da vardı. O adaya vardığında, gemi battı. O ve atı, adaya çıktı. Gemiden hiç kimse kurtulamamıştı. Adam, adada dolaşırken, başını kaldırıp baktığında o kadını gördü. Kadın da onu görmüştü. Ona yaklaştı ve konuştular. Adam onu ve o da adamı öpmeye başladı. Uzun bir süre yanyana kaldılar, hatta birbirlerine kavuşmak istediler. Kadın: "Beni eğiten, büyük bir kuştur. Atını kesmedikçe bana ulaşamazsın. Atını kes, sonra onun işkembesini denize at ve sen de onun içine gir. Çünkü seni görürse seni öldürür. Ben ondan, o atı bana getirmesini isteyeceğim. O da dediğimi yaptığında, yanımda olacaksın" dedi. Anka kuşu gelince, kız ona: "Anneciğim! Bugün denizde daha önce görmediğim ilginç bir şey gördüm" dedi. Kız: "Pençelerinin altındaki bu şey de ne?" diye sordu. Anka: "Bir at" dedi. Anka ona: "O da ne, kızım?" diye

sorunca, kız: "Şu denizin kıyısında gördüğün mü?" diye sordu. Anka: "Kızım! O, denizin taşıdığı ölü bir at. Onu bu adaya atmış" dedi. Kız: "Anneciğim! Onu bana getir ki bakayım. Onunla oynayayım ve elimi ona değeyim" dedi. Anka gitti ve o atı yanına aldı, kızın önüne bıraktı. Sonra anka kuşu, vaktin geçmiş olduğunu bildirmek için Süleyman'a haber vermeye gitti. Onun bahsetmiş olduğu hüküm gerçekleşmemişti. O halde kaza ve kader bâtıldı. Delikanlı, atın karnından çıktı ve kızla zina etti. Anka, Süleyman'ın yanında iken: "Ey Süleyman! Sen kaza ve kaderin fayda ve zarar verebileceğini ve dediğiniz şeylerin olacağını söylememiş miydin? Bana onların bir araya gelip zina edeceklerini söylediğin vakit geldi de geçti" dedi. Süleyman: "Onlar zina ettiler. Onlar hakkında sana söylediğim şey oldu" dedi. Anka kuşu: "Daha yeni kızın yanından sana geldim. Ona hiçbir varlık ulaşamaz. Adam nerede?" deyince, Süleyman: "Bize kızı getir, biz de sana adamı getirelim" dedi. Anka, kızı getirmek için gitti. Anka: "Süleyman, seni ona götürmem için beni gönderdi" dedi. Kız: "Anneciğim! Beni nasıl taşıyabilirsin? Ben büyümüş ve artık ağırlaşmış bir kadınım. Sen beni küçükken taşıdın" dedi. Kız, anka kuşu gelince adama emretmiş, o da atın karnına girmişti. Sonra kız, ankaya: "Anneciğim! Mutlaka beni götüreceksen, o halde şu atın karnına gireyim de sonra beni taşı. Eğer düşersem de, bana bir şey olmaz" dedi. Anka: "Doğru söyledin kızım!" dedi. Kız, atın işkembesine girince onu taşıdı ve Süleyman'ın önüne bıraktı. Anka: "İşte kız, peki adam nerede?" deyince, Süleyman: "Kıza söyle de çıksın" dedi. Anka, kıza: "Dışarı çık" deyince çıktı. Süleyman, adama: "Sen de çık! İnadına rağmen anka seni sırtında taşıdı" dedi. Genç dışarı çıkınca anka utandı. Oradan kaçtı ve bir daha ondan bir iz görülmedi."

١٩١٨ - ... حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: " قَالَ لِي أَبُو سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيُّ: مِنْ أَيِّ جِهَةٍ أَرَاكَ الْعَاقِلُ الْمُكَافَأَةَ عَمَّنْ أَسَاءَ إِلَيْهِ؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي قَالَ: مِنْ أَنَّهُ عَلِمَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الَّذِي ابْتَلَاهُ »

1918- Muhammed bin Hüseyn dedi ki: Ebû Süleyman ed-Dârânî bana: "Akıllı kimse, kendisine kötülük yapanı hangi taraftan görür?" diye sorunca: "Bilmiyorum" dedim. Ebû Süleyman: "Kendisini imtihan edenin aziz ve yüce olan Allah olduğunu bilir" dedi.[560]

560 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/258) – İbnu'l Cevzi, Sıfatu's Safve (4/224)

١٩١٩ - ... حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: «وَاللهِ لَقَدْ أَنْزَلَهُمُ الْغُرَفَ قَبْلَ أَنْ يُطِيعُوهُ، وَالنَّارَ قَبْلَ أَنْ يَعْصُوهُ»

1919/A- Ahmed bin Ebû'l-Huvarî dedi ki: Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin şöyle dediğini işittim: "Vallahi, Allah onları kendisine itaat etmeden önce cennet köşklerine ve isyan etmeden önce cehenneme koydu."

١٩١٩ - قَالَ أَحْمَدُ: وَسَمِعْتُ مَضَاءَ بْنَ عِيسَى الْقَارِيَّ يَقُولُ: «قَدْ رَأَى خَلْقَهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُمْ كَمَا رَآهُمْ بَعْدَمَا خَلَقَهُمْ»

1919/B. Ahmed dedi ki: Mada bin İsa el-Kârî'nin şöyle dediğini işittim: "Allah, mahlûkatı yarattıktan sonra gördüğü gibi onları yaratmadan önce de gördü.""

١٩١٩ - قَالَ أَحْمَدُ: وَسَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ يَقُولُ: " كَيْفَ يَخْفَى عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مَا فِي الْقَلْبِ وَلَا يَكُونُ فِي الْقَلْبِ إِلَّا مَا أُلْقِيَ فِيهِ، فَكَيْفَ يَخْفَى عَلَيْهِ مَا يَكُونُ مِنْهُ؟ قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَنَا بِمَنْزِلَةِ الْحَجَرِ، إِنْ لَمْ أُحَرَّكْ لَمْ أَتَحَرَّكْ »

1919/C. Ahmed dedi ki: Ebû Süleyman'ı şöyle derken işittim: "Kalbine Allah'ın attığı korku dışında, kul aziz ve yüce olan Allah'tan nasıl korkabilir? Kendisinde olmayan şeyle O'ndan nasıl korkar?" Yine onun şöyle dediğini işittim: "Ben, taş gibiyim. Hareket etmezsem, hareket ettirilmem."[561]

١٩٢٠ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ الصَّائِغُ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ، يَقُولُ: إِنَّمَا يُطِيعُ الْعَبْدُ اللهَ عَلَى قَدْرِ مَنْزِلَتِهِ مِنَ اللهِ »

1920- ... İbrahim bin Nasr es-Saiğ şunu anlattı: Fudayl bin İyaz'ın şöyle dediğini işittim: "Kul, Allah'a olan yakınlığı oranında O'na itaat eder."[562]

١٩٢١ - ... حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ الْحَذَّاءُ، قَالَ: قَالَ الْفُضَيْلُ: " مَا اشْتَدَّ عَجَبِي

561 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (9/257)
562 İsnadı sahihtir. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (6/374)

مِنَ اجْتِهَادِ مَلَكٍ مُقَرَّبٍ وَلَا نَبِيٍّ مُرْسَلٍ وَلَا وَلِيٍّ مِنْ أَوْلِيَاءِ اللهِ، قِيلَ: وَكَيْفَ يَا أَبَا عَلِيٍّ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ هُوَ أَلْهَمَهُمْ إِيَّاهُ، وَلَوْ شَاءَ أَنْ يُلْهِمَهُمْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَفَعَلَ»

1921- Ebû Cafer el-Hazzâ'nın rivayet ettiğine göre Fudayl şöyle dedi: "Ne Allah'a yakın olan bir meleğin, ne gönderilmiş olan bir nebinin ve ne de Allah dostlarından birinin ibadet için gösterdiği çaba beni şaşırtmamıştır." "Niçin, ey Ebû Ali?" diye sorulunca şöyle dedi: "Çünkü onlara bunu ilham eden Allah'tır. Eğer Allah bundan daha fazlasını onlara ilham etse, onu da yaparlardı."[563]

١٩٢٢ - حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ الْأَزْدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ، يَقُولُ: «لَا يَكُونُ ابْنُ آدَمَ فِي الدُّنْيَا عَلَى حَالٍ إِلَّا وَمِثَالُهُ فِي الْعَرْشِ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ»

1922- Haccac el-Ezdî şöyle dedi: "Ebû Hazim'in şöyle dediğini işittim: "Âdemoğlu, arşta da olsa, dünyada bulunduğu hâl üzere olur."

١٩٢٣ - حَدَّثَنِي الطَّيِّبُ أَبُو الْحُمَيْزِ، عَنِ الْخُشَنِيِّ، قَالَ: «مَا فِي جَهَنَّمَ وَادٍ وَلَا دَارٌ وَلَا مَغَارٌ وَلَا غُلٌّ وَلَا قَيْدٌ وَلَا سِلْسِلَةٌ إِلَّا اسْمُ صَاحِبِهِ عَلَيْهِ مَكْتُوبٌ قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَ» قَالَ أَحْمَدُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَبَكَى ثُمَّ قَالَ: «وَيْحَكَ، فَكَيْفَ بِهِ لَوْ قَدِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِ هَذَا كُلُّهُ، فَجُعِلَ الْغُلُّ فِي عُنُقِهِ، وَالْقَيْدُ فِي رِجْلَيْهِ وَالسِّلْسِلَةُ فِي عُنُقِهِ، وَأُدْخِلَ النَّارَ، وَأُدْخِلَ الدَّارَ، وَجُعِلَ فِي الْمَغَارِ؟»

1923- Ebû'l-Humeyz'in rivayet ettiğine göre el-Huşenî şöyle dedi: "Cehennemde hiçbir vadi, hiçbir ev, hiçbir mağara, hiçbir kelepçe, bağ ve zincir yoktur ki, yaratılmadan önce sahibinin adı üzerine yazılmamış olsun." Ahmed dedi ki: Bunu Ebû Süleyman'a anlattığımda ağladı, ardından şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Tüm bunlar onun üzerinde bir araya gelmişken ne yapsın ki! Kelepçe boynunda, bağlar ayaklarında, zincirler boynunda. Cehenneme, eve ve mağaraya bu şekilde girer" dedi.[564]

563 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (10/18)

564 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (8/318) – İbn Receb, Tahvif Mine'n Nar (1/91)

١٩٢٤ - ... عَنِ ابْنِ الْأَعْرَابِيِّ، قَالَ: " كَلَّمَ رَجُلٌ أَبَاهُ بِشَيْءٍ فَقَالَ لَهُ: قُلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، فَإِنَّهَا تُذْهِبُ الْحِنْثَ وَتُنْجِحُ الْحَاجَةَ "

1924- İbnu'l-A'rabî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Adamın biri, onun babası ile bir konuda konuşunca: "Allah izin verirse, de. Çünkü bu söz, günahı giderir ve ihtiyacı karşılar" dedi."

١٩٢٥ - عَنْ بَقِيَّةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَدْهَمَ، قَالَ: «مَا يَسْأَلُ السَّائِلُونَ الْحَقَّ مِنْ أَنْ يَقُولُوا مَا شَاءَ اللَّهُ»

1925- Bakîyye'nin rivayet ettiğine göre İbrahim bin Edhem şöyle dedi: "Hakkı isteyen kimseler, 'Maşaallah' sözünden daha uygun olan bir söz söylememişlerdir."[565]

١٩٢٦ - حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ السُّلَمِيُّ، قَالَ: " سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيَّ، عَنْ مَنْ، ذَكَرَهُ قَالَ: طَلَبَ مُوسَى مِنْ رَبِّهِ حَاجَةً فَأَبْطَأَتْ عَلَيْهِ وَأَكِدَتْ، فَقَالَ: مَا شَاءَ اللَّهُ، فَإِذَا بِحَاجَتِهِ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: يَا رَبِّ أَنَا أَطْلُبُ حَاجَتِي مُنْذُ كَذَا وَكَذَا، أَعْطَيْتَنِيهَا الْآنَ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ: يَا مُوسَى، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ قَوْلَكَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْجَحُ مَا طُلِبَ بِهَا الْحَوَائِجُ "

1926- Ebû Abdullah es-Sülemi dedi ki: Kendisinden rivayette bulunan birinden işittiğime göre Yahya bin Süleym et-Taifi şöyle dedi: "Musa, Rabbinden bir ihtiyacını gidermesini istedi. Ancak bu karşılığı gecikti. Bunun üzerine: "Maşaallah" dedi. Bir anda, ihtiyacının önünde olduğunu gördü. "Rabbim! Şu kadar zamandır senden ihtiyacımı gidermeni istiyordum. Şimdi onu bana verdin" deyince, aziz ve yüce olan Allah ona şöyle vahyetti: "Ey Musa! Sen 'maşaallah' sözünün, ihtiyaçların yerine getirilmesinde en başarılı yol olduğunu bilmiyor musun?[566]

565 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Receb, Camiu'l Ulumi ve'l Hikem (1/197)
Derim ki: Müellifin isnadı zayıftır. Senedinde Bakıyye vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir.

566 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Receb, Camiu'l Ulumi ve'l Hikem (1/198). Müellifin isnadı maktudur.

١٩٢٧ - حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللهِ السُّلَمِيُّ، قَالَ: " سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيَّ، عَنْ مَنْ، ذَكَرَهُ قَالَ: الْكَلِمَةُ الَّتِي تذْحَرُ بِهَا الْمَلَائِكَةُ الشَّيَاطِينَ حِينَ يَسْتَرِقُونَ السَّمْعَ: مَا شَاءَ اللهُ "

1927- Ebû Abdullah es-Sülemi dedi ki: Kendisinden rivayette bulunan birinden işittiğime göre Yahya bin Süleym et-Taifi şöyle dedi: "Meleklerin, kulak verip hırsızlık yapan şeytanlardan uzak tuttuğu kelime, 'Maşaallah' kelimesi idi."[567]

١٩٢٨ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: " كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ: مَا شَاءَ اللهُ قَالَ: فَعَاتَبَهُ رَجُلٌ عَلَى كَثْرَةِ قَوْلِهِ: مَا شَاءَ اللهُ، قَالَ: فَأُرِيَ الرَّجُلُ فِي مَنَامِهِ: وَأَنْتَ الْقَائِلُ لِمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ عَلَى قَوْلِهِ: مَا شَاءَ اللهُ، لَوْ أَرَادَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ أَنْ يَثْقُبَ الْخَرْدَلَ بِقَوْلِهِ مَا شَاءَ اللهُ لَثَقَبَهُ "

1928- ... İsmail bin Ebi Üveys dedi ki: Malik bin Enes (r.h.) sık sık: "Maşaallah" derdi. Adamın biri, bu sözü çok söylediğinden dolayı onu kınadı. Daha sonra adam rüyasında, bir adamın: "Sen, 'Maşaallah' dediğinden dolayı Malik bin Enes'i kınıyor musun? Malik bin Enes, 'Maşaallah' sözüyle bir hardal tanesini delmek istese, delerdi" diyen bir adamı gördü.""

١٩٢٩ - حَدَّثَنِي أَبُو صَالِحٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ أَبِي الْعَلَاءِ الْكَفِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُجْهِرٍ أَبِي مُوسَى الْأَنْطَاكِيُّ، ح

1929- Bize Ebû Salih Muhammed bin Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bize Hüseyn bin Eb Alâ el-Keffi tahdis etti, dedi ki: Bize Ahmed bin Micher Ebû Musa el-Antâki aynı rivayeti nakletti.

١٩٣٠ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: " قُلْتُ لِأَبِي سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيِّ: مَنْ أَرَادَ الْخُطْوَةَ، فَلْيَتَوَاضَعْ فِي الطَّاعَةِ، فَقَالَ لِي: وَيْحَكَ، وَأَيُّ شَيْءٍ التَّوَاضُعُ، إِنَّمَا التَّوَاضُعُ فِي أَنْ لَا تَعْجَبَ بِعَمَلِكَ، وَكَيْفَ يَعْجَبُ عَاقِلٌ بِعَمَلِهِ،

567 İsnadı zayıftır, maktudur.

وَإِنَّمَا يَعُدُّ الْعَمَلَ نِعْمَةً مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ يَنْبَغِي أَنْ يَشْكُرَ اللهَ وَيَتَوَاضَعَ، إِنَّمَا يَعْجَبُ بِعَمَلِهِ الْقَدَرِيُّ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ يَعْمَلُ، فَأَمَّا مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يُسْتَعْمَلُ، فَكَيْفَ يَعْجَبُ؟

1930- Bize Ahmed bin Ebû'l-Huvarî şunu anlattı: Ebû Süleyman ed-Dârânî'ye: "Basamak basamak yükselmek isteyen, ibadetinde tevazu sahibi olsun" dedim. Bana: "Yazıklar olsun sana! Tevazu nedir? Tevazu, amelini beğenmemendir ancak. Akıl sahibi kimse amelini niye beğensin ki! Amel, aziz ve yüce olan Allah'tan bir nimettir; Allah'a şükretmek ve tevazu göstermek gerekir. Ancak amel işlediğini iddia eden ve kendisinin amel işlediğini iddia eden Kaderiyye'den olan kimse amelini beğenir. İnsan nasıl amelini beğenir ki?!" dedi.[568]

İbn Batta şöyle der: "Kardeşlerim, Allah size rahmet etsin size söylediğim her şeyi düşünün, anlayın ve bunlarla Allah'a yaklaşın. Bu, konuşan kitabın indirdiği, sadık peygamberin söylediği, sahâbe ve tabiînden selef-i salih ve doğruya ulaşmış imamların üzerinde ittifak ettiği, akıl sahipleri ve hikmet sahibi müslüman fakihlerin söylediğidir. Kaderiyye mezhebinin uğursuzluklarından sakının ki, Allah onların kalplerini saptırmıştır. Onları sağır ve gözlerini kör etmiştir. Anlamalarına karşın kalplerine kilitler vurmuştur. Kulaklarında ağırlık vardır. Onlar, dilemenin kendilerine ait olduğunu, hayır ve şerrin ellerinde bulunduğunu, dilemeleri durumunda kendi nefislerini düzelteceklerini, dilemeleri halinde de ifsat edeceklerini, itaat ve günahın kendilerine bağlı olduğunu söylerler. Dilerlerse Allah'a isyan ederler, dilemedikleri konularda O'na karşı gelirler. Onlar, kendileri istemedikçe hiçbir şeyin olmadığını, Allah'ın dilediğinin olmadığını söylerler. Onların dilemediği şeyin olmadığını, Allah'ın dilemediği şeyin de olmadığını söylerler. Kaderiyye'den olan mel'un kimse, "Allahım, beni koru! Allahım, beni muvaffak kıl! Allahım, beni doğruya ulaştır" demez. "Rabbimiz! Hidayete ulaştıktan sonra kalplerimizi saptırma" demez. "Allah kalpleri saptırmaz ve kimseyi dalalete düşürmez" derler. Kur'an'ı inkâr eder, Rasûl'e karşı çıkar ve müslümanların icmasına ters düşer. "Güç ve kuvvet ancak Allah'a aittir" demez. "Allah dilerse" demez. Allah'ın dilediğinin olmadığını söyler ve bu sözü söyleyen kimseye karşı çıkar. Dilemenin, güç ve kuvvetin kendisinde olduğunu söyler. Ona göre o kimse di-

568 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (9/272)

lerse Allah'a itaat eder, dilerse isyan eder. Dilerse alır ve dilerse verir. Dilerse fakir kalır, dilerse zengin olur.

Aziz ve yüce olan Allah'ın şerri yarattığını inkâr eder. Allah, yeryüzünde şerrin olmasını dilemiştir ki, o da bunu bilir. Allah, tüm kötülüklerin başı olan İblis'i yaratmıştır. Allah, onu yaratmadan önce bunu biliyordu. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Yarattıklarının şerrinden..."* (Felak, 2). Yine şöyle buyurur: *"Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."* (Saffat, 96). Yine şöyle buyurur: *"Kaderi yalanlayanlar ne sapıktır! Şayet hüccet olarak Allah Teâlâ'nın sadece "O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."* (Teğabun, 2) Kaderiyye'den olan kimse, tüm bunları inkâr eder. Allah'a zorda bırakıldığından dolayı isyan ettiğini, dilediği şeyi yapıp yapmamakta O'na karşı olduğunu söyler."

١٩٣١ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: " سَمِعْتُ مُعَاذَ بْنَ مُعَاذٍ، يَقُولُ: صَلَّيْتُ أَنَا وَعُمَرُ بْنُ الْهَيْثَمِ الرَّقَاشِيُّ، خَلْفَ الرَّبِيعِ بْنِ بَرَّةَ، قَالَ مُعَاذٌ: فَأَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ الْهَيْثَمِ، أَنَّهُ حَضَرَتْهُ الصَّلَاةُ مَرَّةً أُخْرَى، فَصَلَّى خَلْفَهُ قَالَ: فَقَعَدْتُ أَدْعُو، فَقَالَ: لَعَلَّكَ مِمَّنْ يَقُولُ: اعْصِمْنِي، قَالَ مُعَاذٌ: فَأَعَدْتُ تِلْكَ الصَّلَاةَ بَعْدَ عِشْرِينَ سَنَةً »

1931- Amr bin Ali dedi ki: Muaz bin Muaz'ın şöyle dediğini işittim: "Ben ve Ömer bin Heysem er-Rakkaşî, Rebia bin Bezze'nin arkasında namaz kıldık. Muaz: "Ömer bin Heysem'in bana bildidiğine göre o, bir defasında namaza geldi ve onun arkasında namaz kıldı. Ben de dua etmek için oturdum. "Herhalde sen, "Allahım, beni koru" diyenlerdensin" dedi. Muaz dedi ki: "Yirmi yıl sonra o namazı iade ettim. Rebia bin Bezze, Basra'da uğursuz Kaderiyye'nin önde gelenlerinden idi. O, bu rezilliği içinde çok ibadet eden âbidlerdendi. Allah bizi ve sizi, ondan ve her tür bid'attan korusun."[569]

١٩٣٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ الْعَبَّاسُ بْنُ يُوسُفَ الشِّكْلِيُّ، قَالَ: " قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ: مَسْأَلَةٌ يَقْطَعُ بِهَا الْقَدَرِيَّ، يُقَالُ لَهُ: أَخْبِرْنَا، أَرَادَ اللَّهُ مِنَ الْعِبَادِ أَنْ يُؤْمِنُوا بِهِ وَيُطِيعُوهُ وَلَا يَعْصُوهُ فَلَمْ يُقَدِّرْ، أَمْ قَدَّرَ فَلَمْ يُرِدْ؟ فَإِنْ قَالَ: قَدَّرَ فَلَمْ يُرِدْ،

569 Bk. Acurrî, Şeria, 559.cu rivayet. (Polen Yayınları) Acurrî'nin rivayeti sahihtir.

قِيلَ لَهُ: فَمَنْ يَهْدِي مَنْ لَمْ يُرِدِ اللهُ هِدَايَتَهُ؟ وَإِنْ قَالَ: أَرَادَ فَلَمْ يُقَدِّرْ، قِيلَ لَهُ: لَا يَشُكُّ جَمِيعُ الْخَلْقِ أَنَّكَ قَدْ كَفَرْتَ يَا عَدُوَّ اللهِ »

1932- Ebû'l-Fadl Abbas bin Yusuf eş-Şiklî şöyle dedi: "Bazı âlimler şöyle der: "Kaderiyye'den olan kimseyi susturacak şey şudur. Ona: "Bize şunu haber ver: Allah Teâlâ, kullardan inanmalarını istedi ancak buna güç yetiremedi ya da takdir etti ancak dilemedi mi?" diye sorulur. Eğer: "Takdir etti ancak dilemedi" derse, ona: "O halde, Allah'ın hidayetini dilemediği kimseyi kim doğruya ulaştırabilir?" de. Eğer: "Diledi ancak takdir etmedi" derse, ona: "Kuşkusuz bütün mahlûkatı inkâr ettin, ey Allah düşmanı!" denilir."

١٩٣٣ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ الدَّارَانِيَّ، يَقُولُ: أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرَضِينَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَالْأَنْبِيَاءِ الْمُرْسَلِينَ، وَمَنْ دُونَهُمْ مِنَ الْخَلِيقَةِ أَعْجَزُ فِي حِيلَتِهِمْ وَأَضْعَفُ فِي قُوَّتِهِمْ مِنْ أَنْ يُحْدِثُوا فِي مُلْكِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَسُلْطَانِهِ طَرْفَةً بِعَيْنٍ، أَوْ خَطْرَةً بِقَلْبٍ أَوْ نَفَسًا وَاحِدًا مِنْ رُوحٍ لَمْ يَشَأْهُ اللهُ لَهُمْ وَلَمْ يَعْلَمْهُ مِنْهُمْ، وَلَقَدْ أَذْعَنَتِ الْجَاهِلِيَّةُ الْجُهَلَاءُ بِالْقَدَرِ، وَأَقَرَّتْ لِلَّهِ بِالْمَشِيئَةِ بَعْدَ ذَلِكَ فِي إِسْلَامِهَا، وَقَالَتْهُ فِي خُطَبِهَا وَمُحَاوَرَاتِهَا وَأَشْعَارِهَا

1933- Ahmed bin Ebi'l Havâri dedi ki: Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin şöyle dediğini işittim: "Allah'a yakın melekler ve gönderilen peygamberler, onlardan sonra güç ve kuvvet olarak daha zayıf olanlar, bir göz açıp kapama süresince dahi, Allah'ın dilemediği herhangi bir şeyi yapamazlar. Cahiliye dönemindeki cahiller de bunu bilirdi. Müslüman olmalarından sonra Allah, dilemenin kendisine ait olduğunu bildirdi. O dönemde yaşayanlar, hutbelerinde, konuşmalarında ve şiirlerinde bunu söylerdi."

Bir recezde şöyle denir:

يَا أَيُّهَا الْمُضْمِرُ هَمًّا لَا تُهَمْ   إِنَّكَ إِنْ تُقَدَّرْ لَكَ الْحُمَّى تُحَمْ

وَلَوْ عَلَوْتَ شَاهِقًا مِنَ الْعَلَمْ   كَيْفَ يُوقِيكَ وَقَدْ جَفَّ الْقَلَمْ

"Ey içinde endişe gizleyen kimse, endişelenme...

Eğer sana sıtma takdir olunmuşsa muhakkak yakalanırsın.

Dağın zirvesine yükselsen bile...

Kalem bunu yazdıysa, bundan nasıl kaçabilirsin?"

Bu lafza uygun olan bir mana, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinden de nakledilmiştir.

١٩٣٤ - عَنْ مَالِكِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْمَعَافِرِيِّ، قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْنِي: عَلَيْهِ، فَقَالَ: «لَا يَكْثُرْ غَمُّكَ، مَا يُقَدَّرْ يَكُنْ، وَمَا تُرْزَقْ يَأْتِكَ»

1934- Malik bin Abdullah el-Muafirî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) bana uğrayınca: *"Kederini arttırma. Takdir edilen olacak, senin için rızık olarak belirlenen sana gelecektir"* buyurdu.[570]

١٩٣٥ - عَنْ مَالِكِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْمَعَافِرِيِّ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِعَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ وَهُوَ مَهْمُومٌ، فَقَالَ: يَا ابْنَ مَسْعُودٍ لَا يَكْثُرْ هَمُّكَ، مَا قُدِّرَ يَكُنْ، وَمَا تُرْزَقْ يَأْتِكَ »

1935- ... Malik bin Abdullah el-Muafirî'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.), kederli bir halde bulunmakta olan Abdullah bin Mes'ud'un yanına geldi ve: *"Ey İbn Mes'ud! Kederini arttırma! Takdir edilen olacak, senin için rızık olarak belirlenen sana gelecektir"* buyurdu.[571]

١٩٣٦ - حَدَّثَنَا ابْنُ عَائِشَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " أَتَى عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَجُلٌ فَشَكَى إِلَيْهِ تَعَذُّرَ الْأَشْيَاءِ وَالْتِيَاثَ الدَّهْرِ عَلَيْهِ فَتَمَثَّلَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَذِهِ الْأَبْيَاتِ

1936- ... İbn Aişe, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "Adamın biri, Ali bin Ebû Talib'e (r.a.) gelerek birtakım şeylerden ve karmaşadan şikâyet etti. Bunun üzerine Ali, ona şu beyitleri söyledi:

---

570 İsnadı çok zayıftır.

571 İsnadı zayıftır. Bk. Şeybani, Ahad ve Mesani, 2806 (5/280) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 1188 (2/68) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1080 (1/390). Elbani, Daifu'l Cami'de (2678) zayıf olduğunu söylemiştir.

فَإِنْ يَقْسِمْ لَكَ الرَّحْمَنُ رِزْقًا ... يُعِدَّ لِرِزْقِهِ الْمُقْتَضَى بابَا
وَإِنْ يَحْرُمْكَ لَا تَسْطِعْ بِحَوْلٍ ... وَلا رَأْيِ الرِّجَالِ لَهُ اجْتِلابا
فَقَصِّرْ فِي خُطَاكَ فَلَسْتَ تَعْدُو ... بِحِيلَتِكَ الْقَضَاءَ وَلَا الْكِتَابَا

"Eğer Rahman olan Allah senin için bir rızık taksim etti ise,
Gerekli olan geçim için bir kapı hazırlar.
Eğer seni mahrum ederse, hiçbir güç gösteremezsin,
Hiç kimsenin görüşü de onu sana çekemez.
Adımlarını yavaş at, çünkü aşamazsın,
Kendi düşüncenle ne kazayı ve ne de kitabı."[572]

١٩٣٧ - وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: كَتَبَ الْخَلِيلُ بْنُ أَحْمَدَ إِلَى سُلَيْمَانَ بْنِ عَلِيٍّ

1937- Bize Ebû Bekir tahdis etti, dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Halil bin Ahmed, Süleyman bin Ali'ye şu şiiri yazıp gönderdi:

"Süleyman'a söyle, ona ihtiyacım yok,
Zenginlikte iken; oysa benim malım da yok.
Kendimi yok ettim, oysa hiç kimseyi görmedim,
Zayıf kaldığından ölen; aynı hâl üzere kalmaz.
Çünkü rızık takdir edilmiştir ve âcizlik onu eksiltmez,
Sahtekâr bir kimsenin çabası da onu arttırmaz."

Bir diğer şair şöyle der:

"Kader bu... Beni ister ayıpla, ister ayıplama...
Ben hata etmiş olsam bile, kader hata etmez."

Lebid de şöyle demiştir:

"Şüphesiz Rabbimizden ittika etmek en hayırlı ganimetttir.

572 İsnadında Muhammed bin Hafs bin Âişe vardır. Hüseyni, İkmal adlı eserde şöyle der: "Şüphelidir."

Âdem gibi ki, o zaman onu, şeytan çıkarmıştı oradan.

Eğer onu ellerimle tutsaydım ve nefsim onu sevseydi,

O takdirde kader karşısında ihtiyarım olurdu

Acelem de gecikmem de, Allah'ın emriyledir.

Kimi doğru yola iletirse o, huzur içersinde hidayete erer ve kimi dilerse saptırır."

en-Nabiğa ise şöyle der:

"Bir kişi istediğine ermiş değildir. Eğer o (kaderde) yazılmamışsa..."[573]

١٩٣٨ - حَدَّثَنِي عُلْوَانُ، قَالَ: " حَدَّثَنِي رَجُلٌ، يَأْثِرُهُ عَنِ الْأَصْمَعِيِّ، قَالَ: وَقَعَ الطَّاعُونُ بِالْبَصْرَةِ، فَخَرَجَ أَعْرَابِيٌّ فَارًّا مِنْهُ عَلَى حِمَارٍ لَهُ، قَالَ: فَلَمَّا صَارَ فِي جَانِبِ الْبَرِّ سَمِعَ هَاتِفًا وَهُوَ يَقُولُ... فَانْصَرَفَ الْأَعْرَابِيُّ إِلَى الْبَصْرَةِ وَهُوَ يَقُولُ:

1938- ... Ulvan dedi ki: "Esmaî'ye mersiye okuyan bir adam bana şunu anlattı: Basra'da taun çıkmıştı. Bedevînin biri, eşeğine binerek oradan kaçmak için yola çıktı. Çöle vardığında, bir sesin şöyle dediğini işitti: dedi ki: Bana bir adam, Asma'i'den şöyle rivayet etti: Basra'da veba çıkınca bir bedevi, eşeği üzerinde kaçarak şehirden çıktı. Şehrin kenarına varınca birinin "Eşek üzerinde kaçamayacak" dediğini duydu ve hemen geri gelip şu şiiri okudu:

"Allah, bir eşek üzerinde kişiyi sevketmez,

Vallahi, kuşkusuz önder gece yürümektedir."

Bunun üzerine bedevî, şöyle diyerek Basra'ya döndü:

"Allah dilediği anda takdiri gerçekleşecektir,

Bu konuda ilmi hükmetmiş ve dilediği olmuştur.

Hırsın kardeşi hırstır, onu arttıran değildir.

İstediğin olmaz ise, olacak olanı iste."

573 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (8/329)

el-Farazdak da şöyle demektedir:

"Kusa'i nedametiyle nadim oldum.
"Navar" benden boşanarak gittiğinde..
O bir cennet idi, çıktım oradan,
Âdem gibi ki, o zaman onu, şeytan çıkarmıştı oradan.
Eğer onu ellerimle tutsaydım ve nefsim onu sevseydi,
O takdirde kader karşısında ihtiyarım olurdu."

٩ - حَدَّثَنَا أَبُو هَفَّانَ، قَالَ: قَالَ الْمَدَائِنِيُّ: " وَقَعَ الطَّاعُونُ بِالْكُوفَةِ، فَهَرَبَ مِنْهَا صَدِيقٌ لِشُرَيْحٍ إِلَى النَّجَفِ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ شُرَيْحٌ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ الْمَوْضِعَ الَّذِي كُنْتَ فِيهِ لَمْ يَسُقْ إِلَى أَحَدٍ حِمَامَهُ وَلَمْ يَظْلِمْهُ أَيَّامَهُ، وَإِنَّ الْمَكَانَ الَّذِي أَنْتَ فِيهِ لَبِعَيْنِ مَنْ لَا يُعْجِزُهُ طَلَبٌ وَلَا يَفُوتُهُ هَرَبٌ»

1939- ... Ebû Heffan'dan; Medâini dedi ki: "Kûfe'de taun çıktı. Şureyh'in bir arkadaşı, bunun üzerine Necef'e kaçtı. Şureyh ona şöyle yazdı: "Bulunduğun yere hiç kimse güvercinini göndermez, oranın günleri de karanlık kalmaz. İçinde bulunduğu mekân, hiçbir isteğin geri çevrilmediği ve hiçbir kaçanın yakalanmadığı yerdir. Oysa biz ve sen, tek bir kilim üzereyiz. Necef de, kudret sahibi için oldukça yakındır."[574]

١٩٤٠ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْكَلْبِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " كَانَ سَابُورُ ذُو الْأَكْتَافِ يَغْزُو الْعَرَبَ كَثِيرًا، قَالَ: فَغَزَا مَرَّةً بَنِي تَمِيمٍ، وَذَلِكَ فِي زَمَنِ عَمْرِو بْنِ تَمِيمٍ، وَكَانَ عَمْرٌو قَدْ طَالَ عُمُرُهُ حَتَّى خَرِفَ وَكَثُرَ وَلَدُهُ، فَلَمَّا بَلَغَ بَنِي تَمِيمٍ إِقْبَالُ سَابُورَ إِلَيْهِمْ هَرَبُوا، فَقَالَ عَمْرٌو: اجْعَلُونِي فِي زَبِيلٍ وَعَلِّقُونِي، فَفَعَلُوا ذَلِكَ، فَلَمَّا دَخَلَ سَابُورُ مَنَازِلَهُمْ لَمْ يَرَ أَحَدًا وَرَأَى الزَّبِيلَ مُعَلَّقًا فَأَمَرَ بِهِ فَأُنْزِلَ، فَإِذَا شَيْخٌ مِثْلُ الْقُفَّةِ، فَقَالَ: مَنْ أَنْتَ يَا شَيْخُ وَمِمَّنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مِنَ الَّذِينَ تَطْلُبُ، أَنَا عَمْرُو بْنُ تَمِيمِ بْنِ مَرِّ بْنِ أُدِّ بْنِ طَابِخَةَ بْنِ إِلْيَاسَ بْنِ مُضَرَ بْنِ نِزَارٍ، قَالَ: إِيَّاكُمْ أَرَدْتُ، فَقَالَ عَمْرٌو: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّا لَا نَرَاكَ تَصْنَعُ بِنَا هَذَا الصَّنِيعَ إِلَّا لِلَّذِي بَلَغَكَ أَنَّهُ يَكُونُ مِنَّا

574 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (4/136)

فِي وَلَدِكَ، فَوَاللهِ لَئِنْ كُنْتَ عَلَى يَقِينٍ مِنْ ذَلِكَ إِنَّهُ لَيَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الْعَرَبِ إِلَّا رَجُلٌ واحدٌ، لَمَا قَدَرْتَ عَلَى ذَلِكَ الْوَاحِدِ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى أَمْرِ اللهِ وَقَضَائِهِ وَقَدَرِهِ فِيكُمْ، وَلَئِنْ كُنْتَ عَلَى ظُنُونٍ فَمَا يَنْبَغِي لِلْمَلِكِ أَنْ يَسْفِكَ دَمًا عَلَى الظُّنُونِ، وَفِي كِلَا الْحَالَتَيْنِ أَيُّهَا الْمَلِكُ يَجِبُ أَنْ تُحْسِنَ فِيمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ، فَإِنْ يَكُنِ الْأَمْرُ فِينَا لَمْ يُنْشَرْ فِي الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ صَنِيعُكَ الَّذِي لَا يُغْنِي شَيْئًا وَلَا يَدْفَعُ مَا هُوَ مَقْدُورٌ، قَدْ سَبَقَ بِهِ عِلْمُ اللهِ وَجَرَى فِيهِ قَضَاؤُهُ، قَالَ: فَلَمَّا سَمِعَ مَقَالَتَهُ أَطْرَقَ الْمَلِكُ مَلِيًّا يُفَكِّرُ فِيمَا قَالَ لَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: يَا عَمْرُو أَمَا إِنَّهُ لَوْ كَانَ هَذَا كَلَامُكَ بَدَا بَدِيًّا فِي أَوَّلِ أَمْرِنَا، مَا نَالَكَ وَلَا نَالَ قَوْمَكَ مَا يَكْرَهُونَ، وَلَنْ يَنَالَهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَّا مَا تُحِبُّ وَيُحِبُّونَ، فَمُرْهُمْ بِالرُّجُوعِ إِلَى أَوْطَانِهِمْ، وَرَحَلَ مِنْ وَقْتِهِ وَأَحْسَنَ جَائِزَةَ عَمْرِو بْنِ تَمِيمٍ وَلَمْ يَعْرِضْ لَهُمْ طُولَ مَا كَانَ فِي مُلْكِهِ

1940- İbn Kelbi'den; babası dedi ki: "Sabur Zu'l-Eknaf, Araplarla çokça savaşırdı. Bir defasında Temimoğulları ile savaştı ki, bu Amr bin Temim zamanında idi. Amr yaşlanıp bunamış, birçok çoluk-çocuğa sahip biriydi. Sabur'un kendilerine doğru gelmekte olduğu haberi Temimoğullarına ulaştığında kaçtılar. Amr: "Beni, bir zenbile koyup asın" dedi. Onlar da bunu yaptılar. Sabur, onların evlerine girdiğinde hiç kimseyi göremedi. Daha sonra bir zenbilin asılı olduğunu gördü ve indirilmesini emretti. Baktığında, içinde küçük cüsseli bir ihtiyar gördü. "Sen kimsin ve kimlerdensin, ey ihtiyar?" diye sordu. Amr: "Ben, aradığın kimselerdenim. Ben, Amr bin Temim bin Muzz bin Ed bin Tabiha bin İlyas bin Mudar bin Nizar'ım" dedi. Sabur: "Sizi arıyordum" deyince, Amr: "Ey kral! Bize bu yaptığının nedeni, senin tebaan hakkında bize ulaşan bir şeyden dolayıdır. Eğer bundan eminsen, bilmen gerekir ki Araplardan tek bir kişi kalmayıncaya kadar bu devam edecek. Bu tek kişiyi öldürmedikçe, Allah'ın emri, kazası ve hakkınızdaki takdiri gerçekleşecektir. Eğer zan besliyorsan, kralın kan dökmemesi gerekir. Her halükarda ey kral, aramızdaki konulara iyi yaklaşman gerekir. Araplar ve Acemler arasında bu yaptığın, hiçbir şeye engel olamaz ve takdir edileni geri çeviremez. Allah'ın bu konudaki ilmi ezelîdir ve O'nun hükmü gerçekleşmiştir. Belki bu, senin cezanın karşılığı olabilir" dedi. Sabur, onun sözlerini işitince, söyledikleri üzerinde düşünmeye başladı. Sonra ona: "Ey Amr! Eğer senin bu söz-

lerin, bizim hakkımızda gerçekleşecekse, o halde ne sen ve ne de kavmin hoşlarına gitmeyen şeye ulaşmayacaklar. Bundan sonra ancak hoşuna giden ve hoşlarına giden şeylere ulaşacalar. Onlara, memleketlerine dönmelerini emret" dedi. O an kral oradan ayrıldı ve Amr bin Temim'e güzel hediyeler verdi. Krallığı süresince de, onlara bir daha saldırmadı."

١٩٤١ - قَالَ حَمَّادٌ: قَالَ لِي عَمْرو بْنُ قَايِدٍ: يَأْمُرُ اللهُ عزّ وجلّ بالشَّيْءِ وَهُوَ لَا يُرِيدُ أَنْ يَكُونَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، أَمرَ إِبْرَاهِيمَ أَنْ يَذْبح ابْنَهُ وَهُوَ لَا يُرِيدُ أَنْ يَفْعَلَ، قَالَ: تِلْكَ رُؤْيَا، قُلْتُ: رُؤْيَا الْأَنْبِيَاءِ وَحْيٌ حَقٌّ، أَلَمْ تَسْمَعْ إِلَى قَوْلِه {يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ} [الصافات: ١٠٢]

1941- Hammad şöyle dedi: Amr bin Kayid bana: "Aziz ve yüce olan Allah, olmasını istemediği bir şeyi emreder mi?" diye sordu. Ben: "Evet. İbrahim'e (a.s.), oğlunu kesmemesini istediği halde kesmesini emretmişti" dedim. "O rüyaydı" dedi. Ben: "Peygamberlerin rüyası vahiydir ve haktır. Sen, onun: *"Babacığım! Emrolunduğunu yap"* (Saffat, 102) dediğini işitmedin mi?" dedim.[575]

١٩٤٢ - قَالَ سَهْلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ التُّسْتَرِيُّ: " لَيْسَ فِي حُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَمْلِكَ عِلْمَ الضُّرِّ وَالنَّفْعِ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَلَكِنْ حُكْمُ الْعَدْلِ فِي الْخَلْقِ إِنْكَارُ فِعْلِ غَيْرِهِمْ مِنَ الضُّرِّ وَالنَّفْعِ، وَهُوَ حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْنَا، أَمَرَنَا بِمَا لَا نَقْدِرُ عَلَيْهِ إِلَّا بِمَعُونَتِهِ، وَنَهَانَا عَمَّا لَا نَقْدِرُ عَلَى تَرْكِهِ وَالِانْصِرَافِ عَنْهُ إِلَّا بِعِصْمَتِهِ، وَأَلْزَمَنَا بِالْحَرَكَةِ بِالْمَسْأَلَةِ لَهُ الْمَعُونَةَ عَلَى طَاعَتِهِ وَتَرْكِ مُخَالَفَتِهِ فِي إِظْهَارِ الْفَقْرِ وَالْفَاقَةِ إِلَيْهِ، وَالتَّبَرِّي مِنْ كُلِّ سَبَبٍ وَاسْتِطَاعَةٍ دُونَهُ، فَقَالَ {يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ} [فاطر: ١٥] قَالَ: فَخَرَجَتْ أَفْعَالُ الْعِبَادِ فِي سِرِّهِمْ وَظَاهِرِهِمْ عَلَى مَا سَبَقَ مِنْ عِلْمِهِ فِيهِمْ مِنْ غَيْرِ إِجْبَارٍ مِنْهُ لَهُمْ فِي ذَلِكَ أَوْ فِي شَيْءٍ مِنْهُ، وَلَا قَسْرٍ وَلَا إِكْرَاهٍ وَلَا تَعَبُّدٍ وَلَا أَمْرٍ، بَلْ بِقَضَاءٍ سَابِقٍ وَمَشِيئَةٍ وَتَخْلِيَةٍ مِنْهُ لِمَنْ شَاءَ كَيْفَ شَاءَ لِمَا شَاءَ، فَلَهُ الْحُجَّةُ عَلَى الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ، قَالَ سَهْلٌ:

575 Bk. İbn Kuteybe, Tevilu Muhtelefi'l Hadis (1/30)

فَأَفْعَالُ الْخَلْقِ وَأَعْمَالُهُمْ كُلُّهَا مِنَ اللهِ مَشِيئَةٌ. فِيهَا مَعْنَيَانِ: فَمَا كَانَ مِنْ خَيْرٍ فَاللهُ أَرَادَ ذَلِكَ مِنْهُمْ وَأَمَرَهُمْ بِهِ، وَلَمْ يُكْرِهْهُمْ عَلَى فِعْلِهِ، بَلْ وَفَّقَهُمْ لَهُ وَأَعَانَهُمْ عَلَيْهِ، وَتَوَلَّى ذَلِكَ الْفِعْلَ مِنْهُمْ وَأَثَابَهُمْ عَلَيْهِ، وَمَا كَانَ مِنْ فِعْلِ شَرٍّ فَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ نَهَى عَنْهُ، وَلَمْ يُجْبِرْ عَلَيْهِ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1942- ... Sehl bin Abdullah et-Tusterî şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah dışında zarar ve fayda verme bilgisine Allah dışında kimse sahip değildir. Ancak ahlâkta adalet hükmü, zarar ve fayda verdiğini iddia edenlerin fiilini inkârdır ki, bu da Allah'ın bize karşı bir hüccetidir. Allah bize, O'nun yardımı olmaksızın bunu başaramayacağımızı belirtmiş, O'nun koruması olmaksızın terk etmeye ve yüz çevirmeye güç yetiremeyeceğimizi söylemiştir. O'na itaat etme, karşı çıkmayı terk etme ve O'na ihtiyaç duyduğumuzu gösterme konusunda yardımını istememiz konusunda bizi hareket etmeye, bütün sebeplerden ve onun dışındaki güçlerden uzak durmaya zorlamıştır. Allah şöyle buyurur: *"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise hiçbir şeye muhtaç değildir ve mutlak kemaliyle hep övgüye lâyık olan O'dur."* (Fatır, 15) Kulların fiilleri, gizli ve açık hâllerinde ortaya çıkmıştır ki, bunlar Allah'ın ezelî ilmindedir. Onlara bunu ya da bunlardan bir şeyi bildirmemiştir. Ne baskı, ne zorlama, ne kulluk ve ne de emir vardır; tam aksine ezelî bir hüküm ve dileme vardır. Allah ne zaman ve nasıl dilerse o şekilde olur. Allah'ın, tüm mahlûkata karşı bir hücceti vardır." Sehl şöyle dedi: "Mahlûkatın fiilleri ve amellerinin tamamı Allah'ın dilemesi altındadır. Bu iki anlama gelir: Herhangi bir hayır varsa, Allah onlardan bunu istemiş ve ona bunu emretmiş, bunu işlemeye zorlamamıştır. Tam aksine bunu işlemede onu muvaffak kılmış ve yardım etmiştir. Bu fiili onlardan almış ve bunun karşılığında onları ödüllendirmiştir. Herhangi bir kötü fiile gelince, aziz ve yüce olan Allah bunu yasaklamıştır. Bunu bildirmemiş ve bu fiili üstlenmemiştir. Tam aksine kendisine kulluk edilmesini ve kul ile arasındaki boşluğun kaldırılmasını istemiştir. İnsanlar arasında cennetlikler ve cehennemlikler vardır. Allah'ın dilemesi ve şeytanın süslemesi vardır. Kula düşen ise fiildir."

١٩٤٣ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: " قَرَأْتُ فِي كِتَابِ كَلِيلَةَ وَدِمْنَةَ، وَهُوَ مِنْ جَيِّدِ كُتُبِ الْهِنْدِ وَحِكَمِهِمُ الْقَدِيمَةِ: «الْيَقِينُ بِالْقَدَرِ لَا يَمْنَعُ

الْحَازِمَ تَوَقِّي الْهَلَكَةِ»، وَلَيْسَ عَلَى أَحَدٍ النَّظَرُ فِي الْقَدَرِ الْمُغَيَّبِ، وَلَكِنْ عَلَيْهِ الْعَمَلُ بِالْحَزْمِ وَنَحْنُ نَجْمَعُ تَصْدِيقًا بِالْقَدَرِ وَأَخْذًا بِالْحَزْمِ »

1943- Ebû Muhammed Abdullah bin Müslim şunu anlattı: "Hind kitaplarının iyilerinden ve eski hikmetli eserlerinden olan- Kelile ve Dimne[576] kitabında şunu okudum: "Kadere yakîn (inanmak), işinde kararlı ve azimli olan bir kimsenin, tehlikelerden korunmasına mani değildir. Hiç kimse, kendisi için gayb olan kaderini bilmekle mükellef değildir. Ona gereken temkin ve azimle çalışmaktır. Biz de kaderi tasdik etmekle beraber, azmedip çalışması (gerektiği)ni kabul ederiz."[577]

١٩٤٤ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ حُجْرٍ، قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ لِرَجُلٍ سَمِعَهُ يَقُولُ: مَا أَجْرَأَ فُلَانًا عَلَى اللهِ، فَقَالَ: " لَا تَقُلْ مَا أَجْرَأَ فُلَانًا عَلَى اللهِ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُجْرَأَ عَلَيْهِ، وَلَكِنْ قُلْ: مَا أَغَرَّ فُلَانًا بِاللهِ، قَالَ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا سُلَيْمَانَ، فَقَالَ: صَدَقَ ابْنُ الْمُبَارَكِ، اللهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُجْرَأَ عَلَيْهِ، وَلَكِنَّهُمْ هَانُوا عَلَيْهِ، فَتَرَكَهُمْ وَمَعَاصِيَهُمْ، وَلَوْ كَرُمُوا عَلَيْهِ لَمَنَعَهُمْ مِنْهَا

1944- ... Abdullah bin Hicr şunu anlattı: Abdullah bin Mübarek, bir adamın: "Falan, Allah'a karşı ne kadar da cüretkâr!" dediğini işitince şöyle dedi: "Falan, Allah'a karşı ne kadar da cüretkâr, deme. Çünkü aziz ve yüce olan Allah, kendisine karşı cüret gösterilmesinden daha yücedir. Ancak, "Falan, Allah'a karşı nasıl da aldanmış, de."

Bunu Ebû Süleyman'a anlattığımda: "İbn Mübarek doğru söylemiş. Allah, kendisine karşı cüret gösterilmesinden daha yücedir. Ancak insanlar O'nun değerini küçük gördüler, günah işlediler. Eğer O'nun yüceliğini kabul etselerdi, bu onları günahlardan uzak tutardı" dedi."[578]

١٩٤٥ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ

576 Bilge Beydebâ tarafından yazılan bu kitap, aynı isimle Türkçeye de çevrilmiş ve birkaç yayınevi tarafından basılmıştır. (Çev.)

577 İbn Kuteybe, Tevilu Muhtelefi'l Hadis (1/30)

578 Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman, 7228 (5/4479 – Ebû Nuaym, Hılye (9/261)

مُعَاذٍ الرَّازِيَّ، يَقُولُ: «إِنَّمَا نَشَطُوا إِلَيْهِ عَلَى قَدْرِ مَنَازِلِهِمْ لَدَيْهِ، هَانُوا عَلَيْهِ فَعَصَوْهُ، وَلَوْ كَرُمُوا عَلَيْهِ لَأَطَاعُوهُ»

1945- Ahmed bin Hasan bin Ubeydullah şöyle dedi: "Yahya bin Muaz er-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "İnsanlar, ancak Allah katındaki derecelerine göre O'nun için itaat ve ibadet ettiler. O'nun yüceliğini küçümseyenler O'na isyan ettiler. Eğer O'nun yüceliğini bilselerdi, O'na itaat ederlerdi" dedi."[579]

١٩٤٦ - عَنْ ثَابِتٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَالَ: «قُضِيَ الْقَضَاءُ، وَجَفَّ الْقَلَمُ، وَأُمُورٌ تُقْضَى فِي كِتَابٍ قَدْ خَلَا»

1946- ... Sabit'ten; Hasan bin Ali (r.anhumâ) şöyle dedi: "Hüküm verilmiş, kalemlerin mürekkebi kurumuş ve Kitap'ta hükmedilmiş olan işler son bulmuştur."[580]

١٩٤٧ - حَدَّثَنِي أَبُو حُمَيْدٍ الْخُرَاسَانِيُّ، وَكَانَ، مُؤَذِّنَ مَسْجِدِ سِمَاكٍ، وَمَاتَ شَهِيدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، غَرِقَ فِي الْبَحْرِ قَالَ: " بَيْنَمَا أَنَا فِي الْمَنَارَةِ قَبْلَ أَذَانِ الصُّبْحِ وَأَنَا قَاعِدٌ، فَخَفَقْتُ بِرَأْسِي، إِذْ مَرَّ رَجُلَانِ فِي الْهَوَى، فَقَالَ قَائِلٌ لِأَحَدِهِمَا: مَا تَقُولُ فِي الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ الْمَشِيئَةَ إِلَيْهِمْ؟ قَالَ: أُولَئِكَ الْكُفَّارُ، أُولَئِكَ الْكُفَّارُ، أُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ »

1947- ... Avn bin Umare şöyle dedi: "Bana Semmak mescidinin müezzini, denizde Allah yolunda boğularak şehid olan Ebû Humeyd el-Horasanî şunu anlatmıştı: "Sabah ezanından önce minarede idim. Oturmuştum. Başımı kaldırdığımda havada iki kişinin gitmekte olduğunu gördüm. Biri, diğerine: "Dilemenin/iradenin kendilerine ait olduğunu iddia edenler hakkında ne diyorsun?" diye sorunca, diğeri: "Onlar kâfirdir! Onlar kâfirdir! Onlar, cehennemin yakıtıdır" dedi."[581]

---

579 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (10/53) – Hatib, Tarih-i Bağdat (2/137)

580 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne (2/403) – Taberani, Kebir, 2684 (3/67) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1234 (1/435) – İbn Abdilberr, Temhid (6/13)

581 İsnadı zayıftır. Senedinde Avn bin İmara vardır, zayıftır.

١٩٤٨ - حَدَّثَنَا وُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: سمِعْتُ داوُدَ بْنَ أبِي هِنْد يَقُولُ: «شَتَّى قَوْلُ الْقَدَرِيَّةِ مِنَ الزَّنْدَقَةِ، وَهُمْ أَسْرَعُ النَّاسِ رِدَّةً»

1948- Vüheyb bin Halid dedi ki: Davud bin Ebû Hind'in şöyle dediğini işittim: "Kaderiyye'nin sözleri, Zındıkların sözlerinden türemiştir. Onlar, dinden en hızlı çıkan kimselerdir."

١٩٤٩ - حَدَّثَنَا خَالِدٌ أَبُو هَاشِمٍ، قَاضِي دِمَشْقَ، عَنْ مَنْ، حدَّثهُ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: «الْمُتَّقُونَ سَادَةٌ، الْفُقَهَاءُ قَادَةٌ، وَمُجالَسَتُهُمْ زِيادَةٌ، ولا يسْبِقُ بَطِيئًا رِزْقُهُ، وَلَا يَأْتِيهِ مَا لَمْ يُقَدَّرْ لَهُ»

1949- Dımeşk kadısı Halid Ebû Haşim, kendisine anlatan kimseden naklettiğine göre Abdullah bin Mes'ud (r.a.) şöyle dedi: "Müttakîler, efendidir. Fakîhler öncüdür. Onlarla birlikte oturmak ihsandır. Ağır davrananın rızkı öne geçmez, kendisine takdir edilmeyen rızık da kişiye gelmez."[582]

١٩٥٠ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَمْرِو بْنَ الْعَلَاءِ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: " ثَلَاثُ آيَاتٍ فِي الْقُرْآنِ {لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ}، {فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ}، {كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ} [عبس: ١١] »

1950- Hammad bin Zeyd dedi ki: Ebû Amr bin el-Alâ'ya kaderi sorduğumda şöyle dedi: "Allah'ın Kitabı'ndan üç âyet bu konuda delil olarak yeter. Allah şöyle buyurur: *"İçinizden dosdoğru olmayı dileyenler için. Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (Tekvir, 28-29). *"İşte bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine ulaştıran bir yol tutar. Allah'ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* (İnsan, 29-30). *"Hayır, böyle yapma! Çünkü bu (Kur'ân) bir öğüttür. Dileyen ondan öğüt alır."* (Abese, 11-12) [583]

---

582 İsnadı sahihtir. Bk. Taberani, Kebir, 8553 (9/105) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (1/133)

583 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (34/127)

١٩٥١ - عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ وَعُمَرُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ فِي مَوْكِبٍ لَهُمَا، " فَذَكَرُوا الْقَدَرِيَّةَ، فَقَالَ ابْنُ جَعْفَرٍ: هُمْ وَاللَّهِ الزَّنَادِقَةُ، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ: إِنَّمَا يَتَكَلَّمُونَ فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ: هُمْ وَاللَّهِ الزَّنَادِقَةُ »

1951- İshak bin İbrahim bin Talha, babası yoluyla dedesinin şöyle dediğini rivayet etti: "Abdullah bin Cafer ve Amr bin Ubeydullah, kendilerine ait bir gemide gidiyorlardı. Kaderiyye ve onların sözlerinden bahsettiler. İbn Cafer: "Onlar zındıklardır" deyince, Amr bin Ubeydullah: "Onlar sadece kader hakkında konuşuyorlar" dedi. Bunun üzerine İbn Cafer: "Vallahi onlar zındıklardır" dedi.[584]

584 İsnadı zayıftır. Senedinde Ebû'l Müsenna Süleyman bin Yezid vardır, zayıftır.

KADER KONUSUNDA KONUŞMAYI BAŞLATAN SAPIK ÖNDERLER, BU KONUYU İLK KİMİN ORTAYA ATTIĞI VE BUNA KİMİN DAVETTE BULUNDUĞU

١٩٥٢ - عَنْ حُمَيْدِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: " أَمْرَانِ أَدْرَكْتُهُمَا وَلَيْسَ بِهَذَا الْمِصْرِ مِنْهُمَا شَيْءٌ: الْكَلَامُ فِي الْقَدَرِ، إِنَّ أَوَّلَ مَنْ تَكَلَّمَ فِيهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَسَاوِرَةِ يُقَالُ لَهُ سِيسَوَيْهِ، وَكَانَ دَحِيقًا، وَمَا سَمِعْتُهُ قَالَ لِأَحَدٍ دَحِيقًا غَيْرِهِ، قَالَ: فَإِذَا لَيْسَ لَهُ عَلَيْهِ تَبَعٌ إِلَّا الْمَلَّاحُونَ، ثُمَّ تَكَلَّمَ فِيهِ بَعْدَهُ رَجُلٌ كَانَتْ لَهُ مُجَالَسَةٌ يُقَالُ لَهُ: مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ، فَإِذَا لَهُ عَلَيْهِ تَبَعٌ "، ثُمَّ قَالَ: «وَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَدْعُونَ الْمُعْتَزِلَةَ»

1952- ... Humeyd bin Esved'den; İbn Avn'ın[585] şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İki duruma rastladım ki, onlar bu topraklarda[586] yoktur. Onlardan biri, kader hakkında ileri-geri konuşmaktır. Kader hakkında ilk konuşan 'Sûsin' adlı biriydi ki, toplumdan uzaklaştırılmış biriydi. Onun dışında bu konuda konuşan kimseyi işitmedim. Denizcilerden başka ona tâbi olan kimse görmedim. Ondan sonra meclisi olduğu halde konuşan, Ma'bed el-Cüheni oldu. Onu, görüşlerinde takip eden kimseler vardı." Sonra şöyle dedi: "Onlar, Mu'tezile'nin görüşlerine davet ediyorlardı."[587]

---

585 Hafız ez-Zehebî şöyle der: "İbn Avn, Basra halkının imamıdır. Ebû Avn, Abdullah bin Avn bin Ertuban el-Müzenî'dir. Basralı ve hadis hafızıdır. Abdurrahman bin Mehdi: "Irak'ta sünnet konusunda İbn Avn'dan daha bilgilisi yoktu" der. Hişam bin Hassan: "Gözlerim İbn Avn gibisini görmedi" der. İbn Mübarek: "İbn Avn'dan daha faziletlisini görmedim" der. Tezkiratu'l-Huffaz, 1/156; Tehzibu't-Tehzib, 5/348; Hafız Zeynuddin Abdurrahman bin Receb el-Hanbelî, Şerh-u İleli't-Tirmizî, s. 76.

586 Burada bununla kastedilen Basra şehridir. Çünkü İbn Avn, daha önce Zehebî'nin ifade ettiği gibi Basralı olup Basralıların hocasıdır.

587 Bk. Hallal, Sünne, 859 (3/526) – Ukayli, Duafa (4/218)

١٩٥٣ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عنِ ابْنِ عَوْنٍ، قَالَ: " أَدْرَكْتُ النَّاسَ وَمَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، حَتَّى نَشَأَ هَاهُنَا هُنَيٌّ حَقِيرٌ يُقَالُ لَهُ: سِيسَوَيْهِ الْبَقَّالُ، فَكَانَ أَوَّلَ مَن تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ. قَالَ حَمَّادٌ: فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَجُلٍ يَقُولُ لَهُ ابْنُ عَوْنٍ: هُنَيٌّ حَقِيرٌ »

1953- Hammad bin Zeyd'den; İbn Avn dedi ki: "Öyle insanlara yetiştim ki, onlar sadece Ali ve Osman (r.anhumâ) hakkında ileri-geri konuşuyorlardı. Sonra burada 'Sûsin el-Bakkal' adlı aşağılık bir adam ortaya çıktı. Kader hakkında ilk konuşan oydu." Hammad şöyle dedi: "İbn Avn'ın, 'Aşağılık' dediği adam hakkındaki düşünceniz nedir?"[588]

١٩٥٤ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ، يَقُولُ: أَوَّلُ مَنْ نَطَقَ فِي الْقَدَرِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ يُقَالُ لَهُ: سوسَنُ، كَانَ نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمَ، ثُمَّ تَنَصَّرَ، فَأَخَذَ عَنْهُ مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ وَأَخَذَ غَيْلَانُ عَنْ مَعْبَدٍ »

1954- Muhammed bin Şuayb dedi ki: Evzaî'nin şöyle dediğini işittim: "Kader hakkında ilk konuşan, Irak halkından 'Sûsin' adlı bir adamdı. O, Hristiyandı. Sonra müslüman oldu ve ardından yine Hristiyan oldu. Ma'bed el-Cüheni, düşüncelerini ondan aldı. Ğaylan da, Ma'bed'den aldı."[589]

١٩٥٥ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: «زَعَمَ ابْنُ عَوْنٍ أَنَّهُ عَاشَ وَكَانَ رَجُلًا وَمَا سَمِعَ بِهَذِهِ الْمُعْتَزِلَةِ، وَمَا تَعْرِفُ وَمَا تَذْكُرُ وَهَذَا الْقَدَرُ، ثُمَّ اسْتَثْنَى إِلَّا مَعْبَدًا وَرَجُلًا مِنَ الْأَسَاوِرَةِ، يُقَالُ لَهُ سِيسَوَيْهِ وَيُكْنَى أَبَا يُونُسَ، وَكَانَ حَقِيرًا فِي النَّاسِ»

1955- Yahya bi Halef'ten; Abdullah bin Müslim dedi ki: "İbn Avn, yaşadığı dönemde Mu'tezile'nin kader hakkında böyle konuşmadığını iddia etti. Sonra önde gelenlerden Ma'bed ve 'Ebû Yunus' künyeli Sûsin'i bundan istisna etti. Sûsin, insanlar arasında hakir görülen biri idi."[590]

588 İsnadı sahihtir. Senedindeki Amr bin Avn, sikadır, sebttir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet (1/338)

589 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 596 (1/459) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1398 (1/482)

590 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (16/35)

١٩٥٦ - حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، قال: «أدركتُ البصرة وما بِهَا قَدَرِيٌّ إِلَّا سِيسَوَيْهِ، وَمَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ، وَآخرُ مَلْعُونٌ في بني عوانة»

1956- Mu'temir'den; Yunus bin Ubeyd dedi ki: "Basra'ya gittiğimde Sûsin, Ma'bed el-Cühenî ve Avane oğullarındaki mel'un bir kimse dışında Kaderiyye'den olan kimse görmedim."[591]

١٩٥٧ - حَدَّثَنَا مَسْعَدَةُ بْنُ الْيَسَعَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، قال: " أدركتُ الْبَصْرَةَ وَمَا بِهَا أَحَدٌ يَقُولُ هَذَا الْقَوْلَ إِلَّا رَجُلَانِ مَا لَهُمَا ثَالِثٌ: معبدٌ الْجُهنيُّ، وَسِيسَوَيْهِ، قَالَ ابْنُ عَوْنٍ: وَكَانَ مَحْقُورًا ذَلِيلًا، وَهَذِهِ الْقَدَرِيَّةُ والْمُعْتَزِلَةُ كذبوا عَلَى الْحَسَنِ وَنَحَلُوهُ مَا لَمْ يَكُنْ مِنْ قَوْلِهِ، قَدْ قَاعَدْنَا الْحَسَنَ وَسَمِعْنَا مَقَالَتَهُ » وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

1957- Mes'ade bin Yesa'dan; İbn Avn dedi ki: "Basra'da bu sözleri söyleyen iki kişi vardı, üçüncüsü yoktu: Ma'bed el-Cühenî ve Sûsin." İbn Avn şöyle dedi: "Sûsin, hakir ve zelil biri idi. Kaderiyye ve Mu'tezile, Hasan-ı Basrî hakkında yalan söylediler, onun söylemediği sözleri ona atfettiler. Biz Hasan ile birlikte oturmuş ve onun sözlerini işitmiştik. Onların durumunun bu hâle geleceğini bilseydik, Hasan'ın yanında onların sözlerine karşılık verirdik. Onların bu durumunun bir sonucu olacaktır. Sanırım Basralıların galibiyeti alamaması, aralarındaki Kaderiyye'nin varlığından dolayıdır."[592]

١٩٥٨ - حَدَّثَنَا الْمُنْذِرُ بْنُ رَافِعٍ، أَنَّ خَالِدَ بْنَ اللَّجْلَاجِ، دَعَا غَيْلَانَ قَالَ: فَجَاءَ فَقَالَ: اجْلِسْ، فَجَلَسَ، فَقَالَ: " أَلَمْ تَكُ قِبْطِيًّا فَدَخَلْتَ فِي الْإِسْلَامِ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: ثُمَّ أَخَذْتُكَ تَرمِي بِالتُّفَّاحِ فِي الْمَسْجِدِ قَدْ أَدْخَلْتَ رَأْسَكَ فِي كُمِّ قَمِيصِكَ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ أَبُو مُسْهِرٍ: أَشُكُّ فِي هَذِهِ الْكَلِمَةِ، ثُمَّ كُنْتَ جَهْمِيًّا تُسَمِّي امْرَأَتَكَ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: بَلَى، ثُمَّ صِرْتَ قَدَرِيًّا شَقِيًّا، فَمْ فَعَلَ اللهُ بِكَ ما فَعَلَ

---

591 İsnadı sahihtir, Ahmasi dışındaki ravilerinin tümü sikadır. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlis-sünnet (3/536)

592 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Mes'ade bin Yesa vardır, yalancıdır. Zehebi, Mizan'da (6/408) şöyle der: "Tabiînin son dönemlerinden işitmiştir. Helak olmuştur, Ebû Davud onun yalancı olduğunu söylemiştir. Ahmed bin Hanbel ise 'Hadislerini yırttık' demektedir."

1958- Münzir bin Rafi'nin rivayet ettiğine göre Halid bin el-Leclâc, Ğaylan'ı çağırdı. Ğaylan gelince, "Otur" dedi, o da oturdu. "Sen Kıpti değil miydin, daha sonra İslam'a girmiştin" dedi. Ğaylan: "Evet" dedi. "Sonra seni mescidin içine elma atarken ve başını da gömleğinin yeninden içeri bakarken görmüştüm, değil mi?" deyince: "Evet" dedi. Ebû Müshir: "Bu sözlerinden şüphe duyuyorum. Sonra Cehmiyye'den oldun ve hanımını 'müminlerin annesi' diye isimlendirdin, değil mi?" deyince, Ğaylan: "Evet" dedi. "Sonra da bahtsız bir Kaderî oldun ve Allah da sana yapacağını yaptı" dedi. [593]

١٩٥٩ - حَدَّثَنَا أَبُو عَطَاءٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ قَالَ: «مَا فَشَتِ الْقَدَرِيَّةُ بِالْبَصْرَةِ حَتَّى فَشَا مَنْ أَسْلَمَ مِنَ النَّصَارَى»

1959- ... Ebû Ata'dan; Davud bin Ebû Hind'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hristiyanların müslüman olması yayılıncaya kadar Basra'da Kaderiyye yayılmadı.""

١٩٦٠ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، قَالَ: أَرْسَلَ إِلَيَّ عَبْدُ اللهِ بْنُ هُرْمُزَ، فَقَالَ: «أَدْرَكْتُ وَمَا بِالْمَدِينَةِ أَحَدٌ يُتَّهَمُ بِالْقَدَرِ إِلَّا رَجُلٌ مِنْ جُهَيْنَةَ يُقَالُ لَهُ مَعْبَدٌ، فَعَلَيْكُمْ بِدِينِ الْعَوَاتِقِ اللَّاتِي لَا يَعْرِفْنَ إِلَّا اللهَ عَزَّ وَجَلَّ»

1960- ... Hasen bin Arefe'den; "Abdullah bin Hürmüz bana birini göndererek şöyle dedi: "Medine'de, kader hakkında ileri-geri konuşan, Cüheyne kabilesinden Ma'bed adlı birini gördüm. Aziz ve yüce olan Allah dışında kimsenin bilmediği dinin bu yüklerine sarılın."[594]

١٩٦١ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: قَالَ مَكْحُولٌ: «حَسِيبُ غَيْلَانَ اللهُ، لَقَدْ تَرَكَ هَذِهِ الْأُمَّةَ فِي لُجَجٍ مِثْلِ لُجَجِ الْبِحَارِ»

593 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Hacer, Lisan (2/424) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1328 (1/464). Senedinde Halid bin Leclâc vardır, meçhuldür. Hafız, Takrib'de (s. 190) şöyle der: "Ebû Davud kendisinden rivayette bulunmuştur ama babasını ismini belirtmemiştir. Ne var ki İbn Mende onun adını söylemektedir."

594 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 597 (1/459)

1961- Said bin Abdulaziz'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Mekhûl şöyle dedi: "Bu ümmeti, deniz dalgaları gibi dalgalar içinde bırakmış olman, Ğaylan'a günah olarak yeter."[595]

١٩٦٢ - عَنْ ثَابِتِ بْنِ ثَوْبَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ مَكْحُولًا، يَقُولُ: وَيْحَكَ يَا غَيْلَانُ رَكِبْتَ بِهَذِهِ الْأُمَّةِ مِضْمَارَ الْحَرُورِيَّةِ، غَيْرَ أَنَّكَ لَا تَخْرُجُ عَلَيْهِمْ بِالسَّيْفِ، وَاللَّهِ لَأَنَا عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْكَ أَخْوَفُ مِنَ الْمُزَقِّقِينَ أَصْحَابِ الْخَمْرِ»

1962- Sabit bin Sevban dedi ki: "Mekhûl'ün şöyle dediğini işittim: "Yazıklar olsun sana ey Ğaylan! Bu ümmete Haricîlerin mizmarlarını oldun. Ancak sen, kılıcınla onlara karşı çıkmadın. Vallahi, bu ümmet adına ayyaşlardan daha çok senden endişe ediyorum."[596]

١٩٦٣ - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، قَالَ: " بَيْنَا طَاوُسٌ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ لَقِيَهُ مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ، فَقَالَ لَهُ طَاوُسٌ: أَنْتَ مَعْبَدٌ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَالْتَفَتَ إِلَيْهِمْ طَاوُسٌ، قَالَ: هَذَا مَعْبَدٌ، فَأَهِينُوهُ»

1963- Amr bin Dinar dedi ki: "Tâvûs, Kâbe'yi tavaf ederken Ma'bed el-Cühenî ile karşılaştı. Tâvûs ona: "Ma'bed sen misin?" diye sorunca "Evet" dedi. Tâvûs, yanındakilere dönerek: "Bu Ma'bed'dir! Onu aşağılayın!" dedi.[597]

١٩٦٤ - ... حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: «كُنْتُ مَعَ أَيُّوبَ وَيُونُسَ، وَابْنِ عَوْنٍ فَمَرَّ بِهِمْ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَوَقَفَ فَلَمْ يَرُدُّوا عَلَيْهِ السَّلَامَ، ثُمَّ جَازَ فَمَا ذَكَرُوهُ»

595 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 594 (1/458). Senedinde Nasr bin Asım el-Enkabi vardır, hadisleri zayıftır. Yine senedinde Velid bin Müslim vardır. Sika olmakla birlikte müdellistir. Said bin Abdülaziz'den muanan olarak rivayette bulunmuş, açıkça "tahdis etti" dememiştir.

596 İsnadı zayıftır. Senedinde İbrahim bin Cidar el-Uzri vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (2/91) ondan bahsetmiş, şöyle demiştir: "Evzaî'yi şöyle derken işittim: Dımeşk ehli, İbraim bin Cidar el-Uzri'den daha büyük bir musibete uğramamıştır." Yine senedinde Nasr bin Asım vardır, hadisleri zayıftır.

597 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 847 (2/390) – Acurrî, Şeria, 589 (1/456) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1141 (1/410)

1964- Hammad bin Zeyd dedi ki: "Eyyûb, Yunus ve İbn Avn ile birlikteydim. Yanlarından Amr bin Ubeyd geçti ve onlara selâm verdi. Başuçlarında durdu ancak onlar selâmını almadı. O da geçip gitti, ondan hiç söz etmediler."[598]

١٩٦٥ - حدَّثَنا أبو أسامة، قال: حدَّثَنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوب، يقُولُ: مَا عَدَدْتُ عَمْرَو بْنَ عُبيْدٍ عاقِلًا قطُّ

1965- Ebû Usame'den; Hammad bin Zeyd dedi ki: "Amr bin Ubeyd'i asla akıllı bir kimse olarak kabul etmedim.""[599]

١٩٦٦ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ الْأَصْمَعِيُّ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي عَمْرِو بْنِ الْعَلَاءِ قَالَ: فَجَاءَ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَمْرٍو يُخْلِفُ اللهُ وَعْدَهُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَرَأَيْتَ مَنْ وَعَدَهُ اللَّهُ عَلَى عَمَلٍ عِقَابًا، أَلَيْسَ هُوَ مُنْجِزُهُ لَهُ؟ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَمْرٍو: يَا أَبَا عُثْمَانَ مِنَ الْعُجْمَةِ أُوتِيتَ، لَا يُعَدُّ عَارًا وَلَا خَلْفًا، أَنْ تَعِدَ شَرًّا ثُمَّ لَا تَفِيَ بِهِ، بَلْ تَعُدُّهُ فَضْلًا وَكَرَمًا، إِنَّمَا الْعَارُ أَنْ تَعِدَ خَيْرًا ثُمَّ لَا تَفِيَ بِهِ، قَالَ: وَمَعْرُوفٌ ذَلِكَ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَيْنَ هُوَ؟ قَالَ أَبُو عَمْرٍو: قَالَ الشَّاعِرُ

1966- Abdulmelik Esma'i dedi ki: "Ebû Amr bin el-Alâ'nın yanında idik. Derken Amr bin Ubeyd geldi. "Ey Ebû Amr! Allah, vaadinden döner mi?" diye sorunca: "Hayır" dedi. "Bir ameli işlemesi durumunda Allah'ın kendisini tehdit ettiği kimseyi, yine Allah kurtarmaz mı?" diye sorunca, Ebû Amr ona: "Ey Ebû Osman! Utanmadan ve yemin etmeden bu sözleri Acemlerden getiriyorsun. Bunları kötülük olarak kabul etmiyor, aksine bir fazilet ve iyilik sanıyorsun. Utanılması gereken, bunu hayır kabul ettiğin halde ona uymamandır. Bu, Arapların sözlerinde var mıdır?" diye sorunca: "Evet" dedi. "Peki, nerede?" diye sorunca, Ebû Amr şöyle dedi: "Şair der ki:

598 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 965 (2/435) – İbn Adiy, Kamil (5/98) Hatib, Tarih-i Bağdat (12/172). Senedinde Heysem bin Abdullah el-Kuraşi vardır. Elimdeki kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadım. Bununla birlikte İbn Hacer, onunla ilgili "Meçhuldür, kim olduğunu bilmiyorum" demiştir.

599 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 986 (2/440)

"Amr'ın oğlu yaşadığı sürece hücumdan korkmaz,

Tehditkâr hücumdan da asla saklanmam.

Çünkü ben, onu tehdit etsem veya ona söz versem,

Tehdidimi de sözümü de yerine getiririm."[600]

١٩٦٧ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ وَعَدَهُ اللهُ عَلَى عَمَلٍ ثَوَابًا فَهُوَ مُنْجِزُهُ لَهُ، وَمَنْ أَوْعَدَهُ عَلَى عَمَلٍ عِقَابًا فَهُوَ بِالْخِيَارِ»

1967- Enes bin Malik'ten (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *'Allah bir kula, yaptığı amele karşılık ödüllendireceğini vâdetmişse bu vaadini mutlaka yerine getirir. Bir ameline karşılık cezalandıracağını vâdetmişse de muhayyerdir. Dilerse cezalandırır, dilerse affeder."*[601]

١٩٦٨ - حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُهَيْلٌ، أَخُو حَزْمٍ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ، وَزَادَ: «فَاللهُ مِنْهُ بِالْخِيَارِ، إِنْ شَاءَ عَذَّبَ، وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ»

1968- Hudbe bin Halid dedi ki: Haram'ın kardeşi Sühey1, isnadı ve manasıyla bunu naklettikten sonra şunu ilave etti: *"Seçim hakkı Allah'a aittir. Dilerse azap eder, dilerse etmez."*[602]

١٩٦٩ - حَدَّثَنَا مُعَاذٌ يَعْنِي ابْنَ مُعَاذٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، فَجَاءَ عُثْمَانُ بْنُ خَاشٍ، وَهُوَ أَخُو السَّمُرِيِّ، فَقَالَ: يَا أَبَا عُثْمَانَ سَمِعْتُ وَاللهِ الْيَوْمَ الْكُفْرَ، قَالَ: مَا هُوَ؟ لَا تَعْجَلْ بِالْكُفْرِ، قَالَ: هَاشِمٌ الْأَوْقَصُ زَعَمَ أَنَّ {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ} [المسد: ١]، وَقَوْلَ اللهِ: {ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا} [المدثر: ١١] لَمْ يَكُنْ هَذَا فِي أُمِّ الْكِتَابِ، وَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ {حم وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ

600 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (12/174) – İbn Hacer, Tehzib (8/63) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (22/130)

601 İsnadı hasendir. Bk. Taberani, Evsat, 8516 (8/240) – Ebû Ya'la, Müsned, 3316 (6/66) – İbn Ebi Asım, Sünne, 960 (2/466).
Şeyhimiz Elbani dedi ki: "Bu hadisin isnadı hasendir."

602 İsnadı sahihtir. Bk. Elbani, Sahiha (5/596)

قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ} [الزخرف: ٢]، فَمَا الْكُفْرُ إِلَّا هَذَا، فَسَكَتَ عَمْرٌو سَاعَةً ثُمَّ تَكَلَّمَ، فَقَالَ: وَاللهِ لَوْ كَانَ الْأَمْرُ كَمَا تَقُولُ مَا كَانَ عَلَى أَبِي لَهَبٍ مِن لَوْمٍ، وَلَا كَانَ عَلَى الْوَلِيدِ مِن لَوْمٍ قَالَ أَحْمَدُ: «رَحِمَ اللهُ مُعَاذًا، أَمْلَاهُ عَلَيْنَا بِالْبَصْرَةِ عَلَى رُءُوسِ النَّاسِ»

1969- Muâz yani İbn Muâz dedi ki: "Amr bin Ubeyd'in yanında idim. Ona es-Semrî'nin kardeşi Osman bin Hâş geldi. Osman: "Ey Ebû Osman! Vallahi ben bugün küfür olan bir söz işittim" dedi. Amr: "Ne işittin? Hemen küfür diye acele etme" dedi. Osman: "Haşim el-Evkas, *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun"* (Mesed, 1) ve *"Tek olarak yaratıp kendisine geniş servet verdiğimiz kişiyi bana bırak"* (Müddessir, 11) âyetinin Ümmü'l-Kitap'ta olmadığını iddia ediyor. Hâlbuki Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık. O, katımızda bulunan Ana Kitap'ta (Levh-i Mahfuzda) mevcut, yüce ve hikmet dolu bir kitaptır."* (Zuhruf, 2) Bu iddayı ileri sürmek küfürden başka bir şey değildir." Amr bin Ubeyd bir müddet sustu sonra konuştu ve şöyle dedi: "Vallahi, şayet durum senin dediğin gibi olsaydı Ebû Leheb'i kötüleyen kimse olmazdı, o zaman bir tek kişi bile kınanamazdı."

Ahmed dedi ki: "Allah, Muaz'a rahmet etsin. Basra'da insanların liderlerine karşı bize öncü oldu."[603]

١٩٧٠ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: "جَاءَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ الدَّبَّاغُ، فَقَالَ: إِنِّي قَدْ أَنْكَرْتُ وَجْهَ ابْنِ عَوْنٍ، فَلَا أَدْرِي مَا شَأْنُهُ، قَالَ: فَذَهَبْتُ مَعَهُ إِلَى ابْنِ عَوْنٍ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَوْنٍ مَا شَأْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ؟ قَالَ: أَخْبَرَنِي قُتَيْبَةُ صَاحِبُ الْحَرِيرِ أَنَّهُ رَآهُ مَعَ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ يَمْشِي فِي السُّوقِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الْعَزِيزِ: إِنَّمَا سَأَلْتُهُ عَنْ شَيْءٍ، وَاللهِ مَا أُحِبُّ رَأْيَهُ، فَقَالَ: وَتَسْأَلُهُ أَيْضًا؟»

603 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Hacer, Lisan (6/185) – İbn Adiy, Kamil (5/105) – Ukayli, Duafa, (3/284) – Hatib, Tarih-i Bağdat (12/170) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1370 (1/475) – İbn Adiy, Kamil (5/104)

1970- İsmail bin İbrahim dedi ki: "Abdulaziz ed-Debbâğ bana geldi ve: "İbn Avn'ı görmekten hoşlanmıyorum. Ona ne olduğunu bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine onunla birlikte İbn Avn'a gittim ve: "Ey Ebû Avn! Abdulaziz'in bu durumu da ne?" diye sorduğumda şöyle dedi: "Şu ipeğin sahibi Kuteybe'nin bana anlattığına göre o, Abdulaziz'i, Amr bin Ubeyd ile birlikte çarşıda yürürken görmüş." Bunun üzerine Abdulaziz ona: "Ben ona sadece bir şey sormuştum. Vallahi onun görüşünden hoşlanmam" deyince, İbn Avn: "Bir de ona soruyor musun?!" dedi.[604]

١٩٧١ - عَنْ أَبِي بَصِيرَةَ الْوَاسِطِيِّ قَالَ: " غَضِبَ الْحَسَنُ مَرَّةً عَلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدٍ، فَعوتِبَ فِيهِ، فَقَالَ: تُعَاتِبُونِي فِي رَجُلٍ رَأَيْتُهُ - وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فِي النَّوْمِ يَسْجُدُ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

1971- Ebû Busayra el-Vasıtî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir defasında Hasan, Amr bin Ubeyd'e kızdı ve bu konudan dolayı kınandı. Hasan: "-Kendisinden başka ilah olmayan Allah adına yemin ederim ki- rüyamda Allah'ı bırakıp da güneşe secde eden bir adamdan dolayı mı beni kınıyorsunuz?!" dedi.

١٩٧٢ - عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، قَالَ: رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عُبَيْدٍ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ وَهُوَ يَحُكُّ آيَةً مِنَ الْمُصْحَفِ، قَالَ: قُلْتُ: مَا تَصْنَعُ؟ قَالَ: أُبَدِّلُ مَكَانَهَا خَيْرًا مِنْهَا

1972- İbn Avn'dan; Sabit el-Bünani dedi ki: ""Amr bin Ubeyd'i rüyamda gördüğümde, Mushaf'tan bir âyeti silmeye çalışıyordu. "Ne yapıyorsun?" diye sorduğumda: "Onun yerini daha iyi bir yerle değiştiriyorum" dedi.[605]

١٩٧٣ - حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَطَرٌ، قَالَ: " لَقِيَنِي عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ فَقَالَ: إِنِّي وَإِيَّاكَ لَعَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ، قلت: وَكَذَبَ وَاللَّهِ،

---

604 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Adiy, Kamil (5/105) – Hatib, Tarih-i Bağdat (12/172)
605 Bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal (5/330) – İbn Adiy, Kamil (5/97) – Lalekai, İtikadu Ehli's-Sünnet, 1371 (1/476)

1973- Hemmam'dan; Matar dedi ki: "Amr bin Ubeyd benimle karşılaşınca: "Ben ve sen bir konuda aynıyız" dedi. "Vallahi yalan söyledi. O sadece üzerinde bulunduğumuz yeryüzünü kastetti" deyince, Matar: "Vallahi, hiçbir konuda onu tasdik etmem" dedi.[606]

١٩٧٤ - حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالَ: " كَانَ حُمَيْدٌ مِنْ أَكَفِّهِمْ عَنْهُ، قَالَ: فَجَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى حُمَيْدٍ ...فَقَالَ لِي حُمَيْدٌ: لَا تَأْخُذْ عَنْ هَذَا شَيْئًا، فَإِنَّهُ يَكْذِبُ عَلَى الْحَسَنِ،

1974- Hammad bin Seleme dedi ki: "Humeyd, Amr'dan en uzak duran kimse idi. Bir gün Amr, Humeyd'in yanına geldi. Humeyd bize bir hadis anlatıyordu. Amr: "Hasan şöyle derdi" deyince, Humeyd bana: "Ondan hiçbir şey alma. Çünkü o, Hasan hakkında yalan söylüyor. Hasan yaşlandıktan sonra gelir ve: "Ey Ebû Said! Ona ait olmayan şu ve şu sözleri sen söylemez miydin?" diye sorardı. O ihtiyar da başını evet anlamında sallardı.[607]

١٩٧٥ - قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: قَدِمَ أَيُّوبُ سَنَةً وَعَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ فَطَافَا بِالْبَيْتِ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ حَتَّى أَصْبَحَا، ثُمَّ قَدِمَا بَعْدَ ذَلِكَ، فَطَافَ أَيُّوبُ حَتَّى أَصْبَحَ، وَخَاصَمَ عَمْرٌو حَتَّى أَصْبَحَ »

1975- İbn Uyeyne dedi ki: "Senenin birinde Eyyûb geldi ve Amr bin Ubeyd ile birlikte gecenin başından sabaha kadar Kâbe'yi tavaf ettiler. Bundan sonraki sene geldiklerinde, Eyyûb yine sabaha kadar tavaf etti. Amr da sabaha kadar onunla tartıştı."[608]

١٩٧٦ - حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، قَالَ: جَاءَ الْأَشْعَثُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ إِلَى قَتَادَةَ فَقَالَ: " مِنْ أَيْنَ؟ لَعَلَّكَ دَخَلْتَ فِي هَذِهِ الْمُعْتَزِلَةِ؟ قَالَ: قَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنَّهُ لَزِمَ الْحَسَنَ وَمُحَمَّدًا، قَالَ: إِذًا فَالْزَمْهُمَا »

606 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 963 (2/434) – Hatib- Tarih-i Bağdat (12/178) – İbn Adiy, Duafa (5/104)

607 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 968 (2/436) – Hatib, Tarih-i Bağdat (12/180) – Ahmed, İlel (1/144) – İbn Adiy, Kamil (5/104)

608 İsnadı sahihtir. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (12/174) – Ahmed, İlel, 4726 (3/162) – Ukayli, Duafa (3/281) – Zehebi, Mizanu'l İtidal (5/332)

1976- Muâz bin Muâz dedi ki: "Eş'as bin Abdulmelik, Katâde'ye gelerek: "Sen neredensin? Herhalde şu Mutezile'ye girdin" dedi. Adamın biri ona: "O, Hasan ve Muhammed'den ayrılmıyor" deyince: "Şimdi oldu. Onlardan ayrılma" dedi.[609]

١٩٧٧ - سَمِعْتُ أَبَا حَفْصٍ عَمْرَو بْنَ عَلِيٍّ قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذَ بْنَ مُعَاذٍ، وَذَكَرَ قِصَّةَ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ إِنْ كَانَتْ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ، فَمَا عَلَى أَبِي لَهَبٍ مِنْ لَوْمٍ، قَالَ أَبُو حَفْصٍ: فَذَكَرْتُهُ لِوَكِيعِ بْنِ الْجَرَّاحِ، فَقَالَ: مَنْ قَالَ بِهَذَا يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ«

1977- ... Muaz bin Muaz, Amr bin Ubeyd'in Ebû Leheb'in ellerinin kuruması ile ilgili âyetin Levh-i Mahfuz'da olmadığına yönelik sözlerini ve bu durumda Ebû Leheb'i kimsenin kınayamayacağına yönelik ona karşı söylenmiş sözleri nakletti. Ebû Hafs: "Bu sözleri Veki bin Cerrah'a aktardığımda: "Kim bunları söylerse, tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse ne âlâ, aksi halde boynu vurulur" dedi. [610]

١٩٧٨ - عَنْ رَجَاءِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، سَمِعْنَاهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَوْنٍ، قَالَ: " جَاءَ وَاصِلٌ الْغَزَّالُ وَكَانَ صَاحِبًا لِعَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، فَقَالَ: يَا أَبَا بَكْرٍ أَقْرَأُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: لَا حَاجَةَ لِي فِي ذَلِكَ «

1978- ... Racâ bin Ebi Seleme'den; Abdullah bin Avn dedi ki: "Amr bin Ubeyd'in arkadaşı Vasıl el-Ğazzal, gelince: "Ey Ebû Bekir! Sana Kur'an okuyayım mı?" diye sordu. Ebû Bekir: "Bu konuda sana ihtiyacım yok" dedi.

١٩٧٩ - عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ، قَالَ: " قَالَ لِي عَقِيلُ بْنُ طَلْحَةَ، وَكَانَتْ لِطَلْحَةَ صُحْبَةٌ: لَقِيتُ عَمْرَو بْنَ عُبَيْدٍ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَلَا تَلْقَهُ، فَإِنِّي لَسْتُ آمَنُهُ عَلَيْكَ، وَكَانَ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ يَرَى رَأْيَ الِاعْتِزَالِ

609 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, İlel, 622 (1/339) – Mizzi, Tehzibu' Kemal (3/282) – İbn Adiy, Kamil (1/369)

610 İsnadı sahihtir. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (12/172) – İbn Adiy, Kamil (5/105)

1979- ... İbn Şevzeb dedi ki: "Akil bin Talha --ki Talha sahâbe idi-- bana: "Amr bin Ubeyd ile karşılaştın mı?" diye sordu. "Hayır" dediğimde: "Onunla buluşma. Çünkü ondan yana emin değilim. Amr bin Ubeyd, i'tizal görüşündedir" dedi.[611]

611 Senedinde Ahmed bin Haşim er-Ramli vardır. İbn Hacer, Tehzib'te (1/76) şöyle der: "Ebû Zur'a dedi ki: Saduktur, hadisleri yazılır ama onunla hüccet getirilmez."

KADER KONUSUNU ARAŞTIRMA, KADER KONUSUNA DALMA VE BU KONUDA TARTIŞMAYI TERK ETME HAKKINDA RİVÂYET EDİLENLER

١٩٨٠ - عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ سَأَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنِ الْقَدَرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَإِنْ أَصَابَ أُعْطِيَ ثَوَابَ الْأَنْبِيَاءِ، وَإِنْ أَخْطَأَ كُبَّ فِي النَّارِ، وَمَنْ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْقَدَرِ لَمْ يَسْأَلْهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنِ الْقَدَرِ»

1980- ... Kasım bin Muhammed, babası yoluyla dedesinden rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim kader hakkında konuşursa, aziz ve yüce olan Allah kıyamet günü bunu ona sorar. Eğer isabet ederse, ona nebilerin sevabı verilir. Hata ederse, cehenneme yüzüstü atılır. Kim de kader hakkında konuşmazsa, kıyamet günü aziz ve yüce olan Allah kader konusunda onu sorguya çekmez."*[612]

١٩٨١ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقَدَرِ أَوْ خَاصَمَ فِيهِ، فَقَدْ جَحَدَ بِمَا جِئْتُ بِهِ، وَكَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَيَّ»

1981- Abdullah bin Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim kader hakkında konuşur veya bu konuda tartışırsa, benim getirdiğimi reddetmiş ve bana indirileni inkâr etmiş olur."*[613]

---

612 İsnadı çok zayıftır. Bk. İbnu'l Cevzi, İlel-i Mütenahiye, 217 1/148) Dedi ki: "Bu hadis sahih değildir." Senedinde İsa bin Meymun vardır. Yahya bin Main dedi ki: "Hadisleri hiçbir şey değildir." Nesai dedi ki: "Metruktür."

613 İsnadı zayıftır. Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/205) bundan bahsetmiş, şöyle demiş-

١٩٨٢ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: " خرج رسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَصْحَابِهِ وَهُمْ يَتَذَاكَرُونَ شَيْئًا فِي الْقَدرِ، فَخَرَج مُغْضَبًا كَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ، فَقَالَ: «أَبِهذَا أُمِرْتُمْ، أَوَمَا نُهِيتُمْ عَنْ هَذا؟! إِنَّمَا هَلَكَتِ الْأُمَمُ قَبْلَكُمْ فِي هَذَا، إِذَا ذُكِرَ الْقَدَرُ فَأَمْسِكُوا، وَإِذَا ذُكِر أَصْحابِي فَأَمْسِكُوا، وَإِذَا ذُكِرَتِ النُّجُومُ فَأَمْسِكُوا»

1982- Ebû Zerr (r.a.) dedi ki: "Bir gün Rasûlullah (s.a.v.), kaderden bir konuyu tartışan ashâbının yanına çıkageldi. Öfkeden yüzü sanki nar gibi kızarmıştı. Rasûlullah (s.a.v.): *"Siz bununla mı emrolundunuz? Size bunu yasaklamamış mıydım? Sizden önceki ümmetler, bu konuda helâk oldu. Kaderden bahsedildiğinde susun. Ashabımdan bahsedildiğinde susun. Yıldızlardan bahsedildiğinde susun"* buyurdu.[614]

١٩٨٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: " خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نَتَنَازَعُ فِي الْقَدَرِ، فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ وَجْهُهُ، حَتَّى كَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْنَتَيْهِ حَبُّ الرُّمَّانِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ، أَمْ بِهَذَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ؟ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَنَازَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ، عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَنَازَعُوا فِيهِ»

1983- Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Bir gün Rasûlullah (s.a.v.), biz kader konusunda tartışmakta iken yanımıza çıkageldi. O kadar kızdı ki, yüzü kızardı; yanaklarından sanki kan fışkıracaktı, sonra şöyle buyurdu: *"Size bu konuda münakaşa mı emredildi yoksa ben bu konular için mi gönderildim? Sizden önceki toplumlar bu konuda münakaşa ettikleri için helâk olup gittiler. Bu konuda münakaşa etmemenizi istiyorum."*[615]

---

tir: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmektedir. Senedinde Muhammed bin Hüseyn el-Kassas vardır. Kim olduğunu bilmiyorum. Senetteki diğer raviler ise sikadırlar." Ayrıca bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal (3/343) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 1111 (1/401)

614 İsnadı sahihtir. Bk. Taberi, Kebir, 448 (10/198). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de şöyle der: "Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Müshir bin Abdülmelik vardır. İbn Hibban ve başkaları sika saymıştr ama hakkında hilaf vardır. Senetteki diğer raviler ise sahihin ravileridir." Ayrıca bk. Ebû Nuaym, Hılye (4/108) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 210 (1/97) – Haris, Müsned (2/748)

615 İsnadı hasen gariptir. Bk. Tirmizi, Kader, 2133 (4/443). Tirmizi dedi ki: "Hasen gariptir.

١٩٨٤ - عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَذَكَرَ لَهَا شَيْئًا مِنْ أَمْرِ الْقَدَرِ، فَقَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ تَكَلَّمَ فِيهِ سُئِلَ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِيهِ، لَمْ يُسْأَلْ عَنْهُ»

1984- Yahya bin Abdullah bin Ebû Müleyke, babasından rivayet ettiğine göre o, Âişe'nin (r.anhâ) yanına girdi ve kaderle ilgili ona bir şeyler anlattı. Âişe şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Kim kader hakkında konuşursa, kıyamet günü o konudan sorgulanır. Kim de konuşmazsa, kendisine bu konuda soru sorulmaz."*[616]

١٩٨٥ - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى أَصْحَابِهِ وَهُمْ يَتَنَازَعُونَ فِي الْقَدَرِ وَهَذَا يَنْزِعُ آيَةً، وَهَذَا يَنْزِعُ آيَةً، فَكَأَنَّمَا فُقِئَ فِي وَجْهِهِ حَبُّ الرُّمَّانِ، فَقَالَ: «أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ، أَبِهَذَا وُكِّلْتُمْ، تَضْرِبُونَ كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ؟ انْظُرُوا مَا أُمِرْتُمْ بِهِ فَاتَّبِعُوهُ، وَمَا نُهِيتُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ»

1985- ... Amr bin Şuayb, babasından, o da dedesinden şunu rivayet etmiştir: "Bir gün insanlar kader konusunda aralarında tartışıyorken, Rasûlullah (s.a.v.) yanlarına çıkageldi. Birileri bir âyeti okurken diğerleri başka bir âyetle karşılık veriyordu Kızgınlığından dolayı yüzü nar gibi kızarmıştı. Onlara: *"Siz bununla mı emrolundunuz? Neden Allah'ın Kitabı'nın bazı âyetlerini bazı âyetleriyle karşı karşıya getiriyorsunuz? Size emrettiğim şeye bakın ve ona uyun. Size yasakladığım şeyden de kaçının"* buyurdu.[617]

Bunu ancak Salih Merri'den bu yoldan biliyoruz." Ayrıca bk. İbn Adiy, Kamil (4/62). Bunların hepsi Salih el-Merri yoluyla rivayet etmişlerdir. İbn Adiy dedi ki: "Yahya bin Main, Salih el-Merri'nin zayıf olduğunu söylemiştir." Bununla birlikte hadisin bir önceki rivayette şahidi vardır.

616 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Mace, Mukaddime, 84 (1/33). Senedinde Yahya bin Osman vardır. İbn Main, Buhari ve İbn Hibban dedi ki: "Hadisleri münkerdir." İbn Hibban ayrıca "Onunla hüccet getirmek caiz değildir" demiştir.

617 İsnadı hasendir. Bk. Ahmed, Müsned, 6845 (2/195) – İbn Ebi Asım, Sünne, 406 (1/177). Elbani dedi ki: "İsnadı hasendir." Ayrıca bk. Taberani, Evsat, 1308 (8/79) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet ve'l Cemaat, 1119 (1/404)

١٩٨٦ - قال ابْنُ أَبْزَى: " بَلَغَ عُمَرَ أَنَّ نَاسًا تَكَلَّمُوا فِي الْقَدَرِ، فَقَامَ خَطِيبًا، وَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّما هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فِي الْقَدَرِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَسْمَعُ بِرَجُلَيْنِ تَكَلَّمَا فِيهِ إِلَّا ضَرَبْتُ أَعْنَاقَهُمَا قَالَ: فَأَمْسَكَ النَّاسُ حَتَّى نَبَغَتْ نَابِغَةٌ أَوْ نَبْغَةُ الشَّامِ »

1986- İbn Ebzâ dedi ki: "Ömer'e (r.a.), bazı insanların kader hakkında konuştuğu haberi gelince, hutbe vermek için ayağa kalktı ve şöyle dedi: "Ey insanlar! Sizden öncekiler, ancak kader konusunda tartışmaktan dolayı helâk oldu. Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, kader hakkında konuşan iki kişiyi duyarsam mutlaka onların boyunlarını vururum." Bunun üzerine insanlar, Şam'da bu olay ortaya çıkıncaya kadar bir daha konuşmadılar."[618]

١٩٨٧ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: " جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ أَوْصِنِي، فَقَالَ: «أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَإِيَّاكَ وَذِكْرَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا سَبَقَ لَهُمْ مِنَ الْفَضْلِ، وَإِيَّاكَ وَعَمَلَ النُّجُومِ إِلَّا مَا يُهْتَدَى بِهِ فِي بَرٍّ أَوْ بَحْرٍ، فَإِنَّهَا تَدْعُوا إِلَى كَهَانَةٍ، وَإِيَّاكَ وَمُجَالَسَةَ الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ تُسْتَجَابَ دَعْوَتُهُ وَأَنْ يُزَكَّى عَمَلُهُ وَيُقْبَلَ مِنْهُ فَلْيُصْدِقْ حَدِيثَهُ، وَلْيُؤَدِّ أَمَانَتَهُ وَلْيُسْلِمْ صَدْرَهُ لِلْمُسْلِمِينَ»

1987- Said bin Cübeyr dedi ki: "Adamın biri, Abdullah bin Abbas'a (r.anhumâ) gelerek: "Ey Ebû Abbas! Bana tavsiyede bulun" dedi. İbn Abbas: "Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ederim. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashâbını da kötü şekilde anmaktan sakın. Çünkü sen, onların ne kadar üstün olduğunu bilemezsin. Karada ya da denizde yol bulmak dışında yıldızlarla ilgilenmekten de sakın. Çünkü onlar, kâhinliğe yol açar. Kaderi yalanlayan kimselerle oturmaktan da sakın. Duasının kabul edilmesini, amelinin temiz olup kabul edilmesini isteyen doğru konuşsun, emaneti ehline versin ve müslümanlara karşı kalbinde kötülük beslemesin" dedi.[619]

618 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1208 (1/428)

619 İsnadı zayıftır. Senedinde Utbe bin Humeyd ez-Zabbi vardır. Ahmed bin Hanbel dedi ki: "Zayıftır, kavi değildir."

١٩٨٨ - عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ، عَنْ أَبِي الْخَلِيلِ، قَالَ: " كُنَّا نَتَحَدَّثُ عَنِ الْقَدَرِ، فَوَقَفَ عَلَيْنَا ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: إِنَّكُمْ قَدْ أَفَضْتُمْ فِي أَمْرٍ لَنْ تُدْرِكُوا غَوْرَهُ »

1988- İsmail bin Racâ'dan; Ebû'l Halil dedi ki: "Biz kaderden bahsederken, İbn Abbas (r.anhumâ) yanıbaşımıza geldi ve: "Siz, dibini bulamayacağınız bir konuya dalmışsınız" dedi.

١٩٨٩ - عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: قَالَ مُسْلِمُ بْنُ يَسَارٍ فِي الْكَلَامِ عَنِ الْقَدَرِ: قَالَ: «هُمَا وَادِيَانِ عَرِيضَانِ». وَفِي رِوَايَةِ حَمَّادٍ: «عَمِيقَانِ يَسْلُكُ النَّاسُ فِيهِمَا، لَمْ يُدْرَكْ غَوْرُهُمَا، فَاعْمَلْ عَمَلَ رَجُلٍ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَنْ يُنَجِّيَهُ إِلَّا عَمَلُهُ، وَتَوَكَّلْ تَوَكُّلَ رَجُلٍ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ»

1989- ... Müslim bin Yesar, kader hakkında konuşmakla ilgili: "Onlar[620], iki geniş vadidir" dedi. Hammad'ın rivayetinde şu ifade geçer: "İnsanlar, girdikleri bu iki vadinin dibini bulamaz. Ameli, kendisini kurtaramayacak kimse gibi amel işle ve ancak Allah'ın hakkında yazdıklarının başına geleceğini bilen kimse gibi Allah'a tevekkülde bulun."[621]

١٩٩٠ - عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدَ، أَنَّ عُزَيْرًا، سَأَلَ رَبَّهُ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: «سَأَلْتَنِي عَنْ عَمَلِي، وَعُقُوبَتِي، لَكَ أَنْ لَا أُسَمِّيَكَ فِي الْأَنْبِيَاءِ»

1990- ... Süfyan'dan; Davud bin Ebû Hind'in rivayet ettiğine göre Uzeyr (a.s.), Rabbine kader konusunu sorunca, Allah şöyle buyurdu: "Bana sadece benim bilebileceğim bir şeyi mi soruyorsun? Ceza olarak peygamberler arasında senin adını anmayacağım!"[622]

---

620 Yani kaza ve kader. Yeterli olacağı düşüncesiyle sadece kazadan bahsedilmiştir. Nitekim Allah da şöyle buyurur: "Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar verdi." (Nahl, 81) Yani burada soğuk hazfedilmiş, yeterli olacağı düşüncesiyle diğer anlama yüklenmiştir.

621 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35659 (7/238)

622 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şerîa, 574 (1/449)

١٩٩١ - عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، قَالَ: " بَيْنَمَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِي مَلَأٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فِي الْمَسْجِدِ، إِذْ دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ مِنْ بَعْضِ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَعَهُمَا فِئَامٌ مِنَ النَّاسِ يَتَمَارَوْنَ وَيَرُدُّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَقَدِ ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمْ حَتَّى انْتَهَوْا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا الَّذِي كُنْتُمْ فِيهِ؟ قَدِ ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُكُمْ وَكَثُرَ لَغَطُكُمْ»، فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: شَيْءٌ تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فِيهِ يَا رَسُولَ اللهِ، فَاخْتَلَفْنَا لِاخْتِلَافِهِمَا، فَقَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالُوا: تَكَلَّمَا فِي الْقَدَرِ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يُقَدِّرُ اللهُ الْخَيْرَ وَلَا يُقَدِّرُ الشَّرَّ، وَقَالَ عُمَرُ: بَلْ يُقَدِّرُهُمَا جَمِيعًا اللهُ، فَقَالَ بَعْضُنَا مَقَالَةَ أَبِي بَكْرٍ، وَقَالَ بَعْضُنَا مَقَالَةَ عُمَرَ، فَكُنَّا فِي هَذَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَيْكَ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَفَلَا أَقْضِي بَيْنَكُمَا قَضَاءَ إِسْرَافِيلَ بَيْنَ جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ»؟ قَالَ: فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: وَقَدْ تَكَلَّمَ فِي هَذَا جِبْرِيلُ وَمِيكَائِيلُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: " نَعَمْ، وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ، إِنَّهُمَا لَأَوَّلُ الْخَلْقِ تَكَلَّمَا فِيهِ، فَقَالَ جِبْرِيلُ بِمَقَالَةِ عُمَرَ، وَقَالَ مِيكَائِيلُ بِمَقَالَةِ أَبِي بَكْرٍ، فَقَالَ جِبْرِيلُ: إِنَّا إِنِ اخْتَلَفْنَا اخْتَلَفَ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ، فَهَلْ لَكَ فِي قَاضٍ بَيْنِي وَبَيْنَكَ؟ فَتَحَاكَمَا إِلَى إِسْرَافِيلَ، فَقَضَى بَيْنَهُمَا بِقَضَاءٍ هُوَ قَضَائِي بَيْنَكُمَا "، قَالُوا: وَمَا كَانَ مِنْ قَضَائِهِ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: «أَوْجَبَ الْقَدَرَ خَيْرَهُ وَشَرَّهُ، ضَرَّهُ وَنَفْعَهُ، حُلْوَهُ وَمُرَّهُ مِنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَهَذَا قَضَائِي بَيْنَكُمَا»، ثُمَّ ضَرَبَ فَخِذَ أَبِي بَكْرٍ، أَوْ عَلَى كَتِفِهِ - وَكَانَ إِلَى جَانِبِهِ - فَقَالَ: «يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَوْ لَمْ يَشَأْ أَنْ يُعْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ»، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كَانَتْ مِنِّي هَفْوَةٌ وَزَلَّةٌ، أَسْتَغْفِرُ اللهَ يَا رَسُولَ اللهِ، لَا أَعُودُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْمَنْطِقِ أَبَدًا، قَالَ: فَمَا عَادَ حَتَّى لَقِيَ اللهَ، رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ وَرِضْوَانُهُ «

1991- Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (s.a.v.), ashâbından bir toplulukla birlikte mescidde otururken, içeriye Ebû Bekir ve Ömer (r.anhumâ) girdi. Beraberlerinde birbirleriyle tartışan ve birbirlerine cevap veren kimseler vardı. Sesleri yükselmiş, Rasûlullah'a (s.a.v.) kadar ulaşmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), on-

lara: "Ne hakkında konuşuyorsunuz? Sesleriniz yükseldi ve gürültünüz arttı" buyurdu. Topluluktan biri: "Ebû Bekir ve Ömer'in hakkında konuştuğu bir şeyden bahsediyoruz, ey Allah'ın Rasûlü! Biz, onların ihtilafından dolayı ayrılığa düştük" dedi. Rasûlullah (s.a.v.): *"Nedir o?"* diye sorunca şöyle dediler: "Kader hakkında konuştular. Ebû Bekir, "Allah, hayrı takdir eder, şerri etmez" deyince, Ömer: "Allah, her ikisini de takdir eder" dedi. Bizden bazıları Ebû Bekir'in sözlerini söylerken, bazıları da Ömer'in sözlerini söyledi. Bu durumda iken yanına geldik" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): *"İsrafil'in, Cebrail ile Mikail arasında hükmettiği gibi aranızda hükmedeyim mi?"* diye sordu. Oradakiler: "Ey Allah'ın Rasûlü, Cebrail ve Mikail de bu konuda mı konuştu?" diye sordular. Rasûlullah (s.a.v.): *"Evet. Beni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bu konuda ilk konuşanlar onlardır. Cebrail, Ömer'in söylediğini söyledi. Mikail de, Ebû Bekir'in söylediğini söyledi. Cebrail: "Eğer biz ihtilaf edersek, semâ ehli de ihtilaf eder. Seninle aramızda biri hüküm versin mi?" diye sordu. Ardından İsrafil'e gittiler. O da, benim sizin aranızda hükmettiğim gibi onlar arasında hükmünü verdi."* Ashâb: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onun hükmü neydi?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah, hayrı ve şerri, zararı ve faydası, acısı ve tatlısı ile kaderi var etti; kader O'ndandır. Bu, sizin aranızdaki hükmümdür."* Sonra -yanında bulunan- Ebû Bekir'in dizine veya omuzuna vurdu ve: *"Ey Ebû Bekir! Aziz ve yüce olan Allah, kendisine isyan edilmesini dilemeseydi İblis'i yaratmazdı"* buyurdu. Ebû Bekir (r.a.): "Bu benim yanlışım ve hatamdır. Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'tan bağışlanma diliyorum. Bir daha bu tür bir sözü tekrarlamayacağım" dedi. Gerçekten de Allah'a kavuşuncaya kadar bir daha böyle bir söz söylemedi. Allah'ın rahmeti ve rızası onun üzerine olsun."[623]

١٩٩٢ - حَدَّثَنِي زِيَادُ بْنُ عُمَرَ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ ابْنِ عُمَرَ، فَسُئِلَ عَنِ الْقَدَرِ، فَقَالَ: «شَيْءٌ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ لَا يُطْلِعَكُمْ عَلَيْهِ، فَلَا تُرِيدُوا مِنَ اللَّهِ مَا أَبَى عَلَيْكُمْ»

623 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Yahya bin Sabık el-Medeni vardır. Nesai dedi ki: "Musa bin Utbe, Ebû Hazim ve İbn Münkedir'den uydurma hadisler rivayet etmiştir." Bk. Duafa (1/163). Bununla birlikte şahitleri vardır. Bk. Taberani, Evsat, 2648 (3/112). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/192) şöyle der: "Bunu Evsat'ta Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ömer bin Subh vardır, çok zayıftır."

1992- Ziyad bin Ömer el-Kuraşî, babasının şöyle dediğini rivayet etti: "İbn Ömer'in (r.anhumâ) yanında oturuyordum. Ona kader konusu sorulunca şöyle dedi: "Kader, Allah'ın sizi haberdar etmediği bir şeydir. O halde, Allah'ın size vermekten kaçındığı şeyi istemeyin."

١٩٩٣ - عن الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ، قال: " وَافَيْتُ الْمَوْسِمَ، فَلَقِيتُ جَمَاعَةً فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ، ذَكَرَهُمْ، قَالَ: وَرَأَيْتُ طَاوُسًا الْيَمَانِيَّ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لِرَجُلٍ: إِنَّ الْقَدَرَ سِرُّ اللَّهِ، فَلَا تَدَخَّلَنَّ فِيهِ، وَلَقَدْ سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يُحَدِّثُ عَنْ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمَّا خَرَجَ مِنْ عِنْدِ فِرْعَوْنَ مُتَغَيِّرَ الْوَجْهِ، اسْتَقْبَلَهُ مَلَكٌ مِنْ خُزَّانِ النَّارِ وَهُوَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ مُتَعَجِّبًا لِمَا قَالَ لَهُ الرُّوحُ الْأَمِينُ: إِنَّ رَبَّكَ أَرْسَلَكَ إِلَى فِرْعَوْنَ مَعَ أَنَّهُ قَدْ طَبَعَ عَلَى قَلْبِهِ فَلَنْ يُؤْمِنَ، قَالَ: يَا جِبْرِيلُ فَدُعَائِي مَا هُوَ؟ قَالَ: امْضِ لِمَا أُمِرْتَ، قَالَ: صَدَقْتَ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُوسَى نَحْنُ اثْنَا عَشَرَ مَلَكًا مِنْ خُزَّانِ النَّارِ، قَدْ جَهَدْنَا عَلَى أَنْ نَسْأَلَ فِي هَذَا الْأَمْرِ فَأُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْقَدَرَ سِرُّ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، فَلَا تَدَخَّلُوا فِيهِ »

1993- Dahhak bin Osman dedi ki: "Hac mevsimine gelmiştim[624]. Hayfa mescidinde bir toplulukla karşılaştım. Tavus el-Yemanî'nin bir adama şöyle dediğini işittim: "Kuşkusuz kader, Allah'ın sırrıdır. Kader konusuna dalma. Çünkü ben, Ebû Derdâ'nın Rasûlullah'tan (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: *"Musa (a.s.), Firavun'un yanından çıktığında yüzü değişmişti. Cehennem bekçilerinden bir melek onu karşıladı. Musa, Ruhu'l-Emin'in söylediklerinden dolayı ellerini şaşırmış bir şekilde çevirip duruyordu. "Rabbin seni, iman etmeyeceği halde Firavun'a gönderdi" dedi. "Ey Cebrail! Benim duam ne?" diye sorunca, Cebrail: "Sana emrolunanı yap" dedi. "Doğru söyledin" dedi. Sonra: "Ey Musa! Biz, cehennem bekçilerinden on iki meleğiz. Bu konuyu sormak için çaba göstermiştik, ardından bize kaderin Allah'ın sırrı olduğu vahyedildi. O halde bu konuya girmeyin"* dedi.[625]

---

624 eş-Şeria'sında ifade şöyledir: "Hayfa mescidinde onunla karşılaştım. Oradaki topluluk şöyle dedi..."

625 Âcurrî, eş-Şeria'da (s. 236), Ebû Yusuf Ya'kub bin İshak'tan rivayet etmiştir.

١٩٩٤ - عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا بَعَثَ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ التَّوْرَاةَ وَرَأَى مَكَانَهُ مِنْهُ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ رَبٌّ عَظِيمٌ، لَوْ شِئْتَ أَنْ تُطَاعَ لَأُطِعْتَ، وَلَوْ شِئْتَ أَنْ لَا تُعْصَى مَا عُصِيتَ، وَأَنْتَ تُحِبُّ أَنْ تُطَاعَ وَأَنْتَ فِي ذَلِكَ تُعْصَى، فَكَيْفَ هَذَا أَيْ رَبِّ؟ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ: فَإِنِّي لَا أُسْأَلُ عَمَّا أَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ قَالَ: فَانْتَهَى مُوسَى، قَالَ: فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عُزَيْرًا وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ التَّوْرَاةَ بَعْدَمَا رُفِعَتْ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالُوا: إِنَّمَا خَصَّهُ بِالتَّوْرَاةِ مِنْ بَيْنِنَا أَنَّهُ ابْنُهُ، فَلَمَّا رَأَى عُزَيْرٌ مَكَانَهُ مِنْ رَبِّهِ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ رَبٌّ عَظِيمٌ، لَوْ شِئْتَ أَنْ تُطَاعَ لَأُطِعْتَ، وَلَوْ شِئْتَ أَنْ لَا تُعْصَى مَا عُصِيتَ، وَأَنْتَ تُحِبُّ أَنْ تُطَاعَ وَأَنْتَ فِي ذَلِكَ تُعْصَى، فَكَيْفَ هَذَا أَيْ رَبِّ؟ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ أَنِّي لَا أُسْأَلُ عَمَّا أَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ، فَأَبَتْ نَفْسُهُ حَتَّى سَأَلَ أَيْضًا، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ رَبٌّ عَظِيمٌ، لَوْ شِئْتَ أَنْ تُطَاعَ لَأُطِعْتَ وَلَوْ شِئْتَ أَنْ لَا تُعْصَى مَا عُصِيتَ، وَأَنْتَ تُحِبُّ أَنْ تُطَاعَ وَأَنْتَ فِي ذَلِكَ تُعْصَى، فَكَيْفَ هَذَا أَيْ رَبِّ؟ فَأَوْحَى إِلَيْهِ أَنِّي لَا أُسْأَلُ عَمَّا أَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ، فَأَبَتْ نَفْسُهُ حَتَّى سَأَلَ أَيْضًا، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ رَبٌّ عَظِيمٌ، لَوْ شِئْتَ أَنْ تُطَاعَ لَأُطِعْتَ، وَلَوْ شِئْتَ أَنْ لَا تُعْصَى مَا عُصِيتَ، وَأَنْتَ تُحِبُّ أَنْ تُطَاعَ وَأَنْتَ فِي ذَلِكَ تُعْصَى، فَكَيْفَ هَذَا يَا رَبِّ؟ قَالَ: فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: يَا عُزَيْرُ هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَرُدَّ أَمْسِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصِرَّ صُرَّةً مِنَ الشَّمْسِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَجِيءَ بِحَصَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَجِيءَ بِمِكْيَالٍ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: أَفَتَسْتَطِيعُ أَنْ تَجِيءَ بِقِيرَاطٍ مِنْ نُورٍ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَكَذَلِكَ لَا تَقْدِرُ عَلَى الَّذِي سَأَلْتَ عَنْهُ، إِنِّي لَا أُسْأَلُ عَمَّا أَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ، أَمَا لَأَجْعَلَنَّ عُقُوبَتَكَ أَنْ أَمْحُوَ اسْمَكَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَلَا تُذْكَرُ فِيهِمْ، وَهُوَ نَبِيٌّ رَسُولٌ، قَالَ: فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ، وَعَلَّمَهُ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ، وَيَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ، وَيُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَيُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ، وَيُنَبِّئُهُمْ

بِمَا يَأْكُلُونَ وَمَا يَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِهِمْ، فَرَأَى مَكَانَهُ مِن رَبِّهِ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ رَبٌّ عَظِيمٌ، لَوْ شِئْتَ أَنْ تُطَاعَ لَأُطِعْتَ، وَلَوْ شِئْتَ أَلَّا تُعْصَى مَا عُصِيتَ، وَأَنْتَ تُحِبُّ أَنْ تُطَاعَ وَأَنْتَ فِي ذَلِكَ تُعْصَى، فَكَيْفَ هَذَا أَيْ رَبِّ؟ فَأَوْحَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنِّي لَا أُسْأَلُ عَمَّا أَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ، إِنَّمَا أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي وَكَلِمَتِي أَلْقَيْتُهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنِّي وَخَلَقْتُكَ مِثْلَ آدَمَ، خَلَقْتُهُ مِنْ تُرَابٍ، ثُمَّ قُلْتُ لَكَ: كُنْ، فَكُنْتَ، لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ، لَأَفْعَلَنَّ بِكَ مِثْلَ مَا فَعَلْتُ بِصَاحِبِكَ بَيْنَ يَدَيْكَ، يَعْنِي عُزَيْرًا قَالَ: فَانْتَهَى عِيسَى وَجَمِيعُ مَنْ سَمِعَهُ مِنَ الْحَوَارِيِّينَ وَغَيْرِهِمْ، فَقَالَ: إِنَّ الْقَدَرَ سِرُّ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَلَا تَكَلَّفُوهُ

1994- Meymun bin Mihran'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Aziz ve yüce olan Allah, Musa bin İmran'ı (aleyhisselâm) peygamber olarak gönderip ona Tevrat'ı indirdiğinde ve ona konumunu gösterdiğinde, Musa: "Allahım! Sen yüce bir Rabbsın. Sana itaat edilmesini dilersen, itaat ederim. İsyan edilmemesini dilersen, isyan etmem. Sen itaat edilmesinden hoşlanırken, isyanı da yarattın. Bu nasıl olur ey Rabbim?" dedi. Aziz ve yüce olan Allah ona şöyle vahyetti: "Ben, yaptıklarımdan dolayı sorguya çekilmem. İnsanlar ise çekilirler." Bunun üzerine Musa gitti. Allah, Uzeyr'i nebi olarak gönderip İsrailoğulları üzerinden Tevrat kaldırıldıktan sonra ona indirdiğinde, İsrailoğulları: "Allah, aramızdan Tevrat'ı göndermek için onu seçti. O, Allah'ın oğludur" dediler. Uzeyr, Rabbinin katındaki konumunu görünce: "Allahım! Sen yüce bir Rabbsın. Sana itaat edilmesini dilersen, itaat ederim. İsyan edilmemesini dilersen, isyan etmem. Sen itaat edilmesinden hoşlanırken, isyanı da yarattın. Bu nasıl olur ey Rabbim?" dedi. Aziz ve yüce olan Allah ona şöyle vahyetti: "Ben, yaptıklarımdan dolayı sorguya çekilmem. İnsanlar ise sorguya çekilirler." Ancak nefsi bunu sormaya devam etti. "Allahım! Sen yüce bir Rabbsın. Sana itaat edilmesini dilersen, itaat ederim. İsyan edilmemesini dilersen, isyan etmem. Sen itaat edilmesinden hoşlanırken, isyanı da yarattın. Bu nasıl olur ey Rabbim?" dedi. Aziz ve yüce olan Allah ona şöyle vahyetti: "Ey Uzeyr! Dünü geri getirebilir misin?" Uzeyr: "Hayır" deyince, Allah: "Güneşten bir parça alabilir misin?" diye sordu. Uzeyr: "Hayır" dedi. Allah: "Yerin yedi kat dibinden bir taş getirebilir misin?" diye sordu. Uzeyr: "Hayır"

dedi. Allah: "Rüzgârdan bir ölçü getirebilir misin?" diye sordu. Uzeyr: "Hayır" dedi. "Nurdan bir kırat getirebilir misin?" diye sorunca, yine: "Hayır" dedi. Allah: "O halde, sorduğun şeye de güç yetiremezsin. Ben, yaptıklarımdan dolayı sorguya çekilmem. İnsanlar ise sorguya çekilirler. Ceza olarak peygamberler arasında senin adını anmayacağım!" buyurdu. Uzeyr, nebi ve rasûl idi. Aziz ve yüce olan Allah, İsa bin Meryem'i (aleyhisselâm) peygamber olarak gönderdi. Ona Kitap ve hikmeti indirdi, Tevrat ve İncil'i öğretti. İsa, çamurdan kuş sureti yapıyor, kör ve alacalı kimseyi iyileştiriyor, Allah'ın izniyle ölüyü diriltiyordu. İsrailoğullarına evlerinde yedikleri ve sakladıkları şeyleri haber veriyordu. O, Rabbinin katındaki yerini görünce: "Allahım! Sen yüce bir Rabbsın. Sana itaat edilmesini dilersen, itaat ederim. İsyan edilmemesini dilersen, isyan etmem. Sen itaat edilmesinden hoşlanırken, isyanı da yarattın. Bu nasıl olur ey Rabbim?" dedi. Aziz ve yüce olan Allah ona şöyle vahyetti: "Ben, yaptıklarımdan dolayı sorguya çekilmem. İnsanlar ise sorguya çekilirler. Sen benim kulum, rasûlüm ve Meryem'e ilka ettiğim ruhumsun. Seni Âdem gibi yarattım. Onu topraktan yaratmıştım. Sonra sana: "Ol!" dedim, sen de oldun. Eğer bu sorduklarına son vermeyecek olursan, senden önceki iki dostuna yaptığımı yaparım." Bunun üzerine İsa, ondan bunu işiten havariler ve diğerleri buna son verdiler. Kader, aziz ve yüce olan Allah'ın sırrıdır. O halde onu anlamak için kendinizi zorlamayın."[626]

١٩٩٥ - حَدَّثَنَا أَبُو سِنَانٍ، قَالَ: " اجْتَمَعَ وَهْبُ بْنُ مُنَبِّهٍ، وَعَطَاءٌ الْخُرَاسَانِيُّ بِمَكَّةَ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مَا كُتُبٌ بَلَغَنِي أَنَّهَا كُتِبَتْ عَنْكَ فِي الْقَدَرِ؟ فَقَالَ وَهْبٌ: مَا كَتَبْتُ كِتَابًا وَلَا تَكَلَّمْتُ فِي الْقَدَرِ، ثُمَّ قَالَ وَهْبٌ: قَرَأْتُ نَيِّفًا وَسَبْعِينَ كِتَابًا مِنْ كُتُبِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، مِنْهَا نَيِّفٌ وَأَرْبَعُونَ ظَاهِرَةٌ فِي الْكَنَائِسِ، وَمِنهَا نَيِّفٌ وَعِشْرُونَ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا قَلِيلٌ مِنَ النَّاسِ، فَوَجَدْتُ فِيهَا كُلِّهَا أَنَّ مَنْ وَكَلَ إِلَى نَفْسِهِ شَيْئًا مِنَ الْمَشِيئَةِ، فَقَدْ كَفَرَ

626 İsnadı zayıftır. Bk. Taberanî, Kebîr, 10606 (10/260). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (7/200) şöyle der: "Bunu Taberanî rivayet etmiştir. Senedinde Yahya el-Kattat vardır, cumhurun yanında zayıftır. Yahya bin Main ise ondan gelen bir rivayete göre sika, diğer rivayete göre zayıf saymıştır. Yine senedinde Musab bin Sevvar vardır, kim olduğunu bilmiyorum. Diğer ravilere gelince; sahihin ravileridir."

1995- Ebû Sinan dedi ki: "Vehb bin Münebbih ve Atâ el-Horasanî, Mekke'de bir araya geldiler. "Ey Ebû Abdullah! Bana ulaştığına göre kader hakkında bir şeyler yazmışsın" dedi. Bunun üzerine Vehb: "Ne bu konuda bir kitap yazdım ne de kader hakkında konuştum" dedi. Ardından şöyle devam etti: "Aziz ve yüce olan Allah'ın kitaplarından yetmiş küsur kitap okudum. Bunlardan kırk küsuru kiliseler hakkında idi. Yirmi küsurunu da ancak insanlardan çok azı bilebilir. O kitaplarda, dilemeyi kendi nefsine atfeden kimsenin küfre düştüğünü gördüm."[627]

١٩٩٦ - حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ قَالَ: " عَلِمَ اللهُ مَا هُوَ خَالِقٌ وَمَا الْخَلْقُ عَامِلُونَ، ثُمَّ كَتَبَهُ ثُمَّ قَالَ لِنَبِيِّهِ {أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ} [الحج: ٧٠] »

1996- Evzaî'den; Abde bin Ebi Lübabe dedi ki: "Allah, ne yaratacağını ve yarattıklarının ne yapacağını bilendir. Sonra bunu yazdı ve peygamberlerine şöyle buyurdu: *"Bilmez misin ki, kuşkusuz Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Kuşkusuz bunların hepsi bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da)dır. Şüphesiz bu, Allah'a göre çok kolaydır."* (Hac, 70) [628]

İbn Batta şöyle der: "Bu bölümde açıkladığımız her şey, akıl sahibi kimselerin kadere iman etmesini, Allah'ın hükmüne ve takdirine teslim olmasını; niçin, nasıl, keşke gibi sözlerden uzak durmasını gerektirir. Çünkü tüm bunlar, kulun Rabbine karşı olan itirazlarından; zayıf ve zelil yaratılmıştan izzet sahibi ve güçlü yaratıcıya karşı muhalefettendir. Rıza ve teslimiyet; hidayete ulaşanların, müttakîlerin ve Allah'ın kalbini İslam'a açtığı kimselerin yoludur. Bu kimse, Rabbinden bir nûr üzeredir. O, hayır ve şerriyle kaderin tamamına, her şeyin Allah'ın takdiriyle gerçekleştiğine, Allah'ın dilediğini saptırıp dilediğine hidayet verdiğine iman eder. Allah, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat insanlar sorgulanırlar. Kaderiyye'den olan kimselerle oturmayı terk etme, sözü onlara bırakma, tartışma ve onlardan yüz çevirme hakkında Rasûlullah (s.a.v.), sahâbe, tabiîn ve fakîh müslümanlardan nakledilen delilleri de zikredeceğim. Akıl sahibi bir müslüman bunları kabul edip

627 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şerla, 580 (1/452) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1258 (1/442) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (40/24)

628 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 582 (1/453)

uyarsa, Allah'ın izniyle Allah onu Kaderiyye'nin fitnesinden korur. Onların tarafından açılacak olan musibet kapısı kapanmış olur. Kuşkusuz onlarla birlikte oturup tartışmak nefret oluşturur, zarar verir, kalpleri hasta eder, dinleri bozar, imanı fesada uğratır, şeytanı razı ve Rahman'ı öfkelendirir. Ancak ilim ve marifet sahibi, fitneden uzak ârif kimse, ihtiyaç duyulması anında bunları yapar. Bu yüzden ihtiyaç duyulması durumunda, onlara karşı delil göstermek, onları haksız çıkarmak, kınamak, üzerinde bulundukları sapıklığın çirkinliğini, sözlerinin kötülüğünü, yollarının karanlığını, inançlarının bozukluğunu göstermek ya da hakikati arama konusunda doğru yolu göstermek için onlarla konuşmakta bir sakınca yoktur. O, kendi nefsinden birtakım şeyler ortaya atmış ve onlara bağlanmıştır. Bunlarla doğruyu ve doğru yolları aramak için çaba harcamakta ve kurtuluşu ummaktadır. Dolayısıyla o kimseye doğru yolu göstermekte ve kalbindeki örtüleri kaldırmakta yardımcı olmakta, onu kilitlerden azat etmekte, Rabbine giden yola sevketmekte bir sakınca yoktur. Tüm bunlar da, Allah'ın rahmeti ve yardımıyladır."

١٩٩٧ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ وَلَا تُفَاتِحُوهُمْ»

1997- Ömer bin Hattâb'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kaderiyyecilerle birlikte oturmayınız ve (adaletin tecellisi için davanızı) onlara götürmeyiniz. (Yahut da onlarla münakaşaya önce siz başlamayınız)."*[629]

١٩٩٨ - عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ»

1998- ... Ebû'd Duha'dan; Hasan bin Muhammed bin Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kaderiyyecilerle birlikte oturmayın."[630]

629 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Davud, Sünne, Kader, 4710 (4/212) – Ahmed, Müsned, 206 (1/252) – İbn Hibban, Sahih, 29 (1/280) – Hakim, Müstedrek, 278 (1/159) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 20662 (10/204) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 186 (1/90) – Ebû Ya'la, Müsned, 245 (1/212) – İbn Ebi Asım, Sünne, 330 (1/145). Elbani dedi ki: "İsnadı zayıftır. Çünkü senedinde Ebû Hakim bin Şerik el-Hüzeli vardır, meçhuldür."

630 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1278 (1/447) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 847 (2/391).

١٩٩٩ - عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، قَالَ: «لَا تُجَالِسُوا أَهْلَ الْقَدَرِ»

1999- Ebû'd Duha'dan; Hüseyn bin Muhammed bin Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kaderiyyecilerle birlikte oturmayın."[631]

٢٠٠٠ - عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ، قَالَ: قَالَ لِي عَقِيلُ بْنُ طَلْحَةَ، وَكَانَتْ لِطَلْحَةَ صُحْبَةٌ: " هَلْ لَقِيتَ عَمْرَو بْنَ عُبَيْدٍ؟ فَقُلْتُ لَهُ: لَا قَالَ: فَلَا تَلْقَهُ، فَإِنِّي لَسْتُ آمَنُهُ عَلَيْكَ، وَكَانَ عَمْرُو بْنُ عُبَيْدٍ يَرَى رَأْيَ الِاعْتِزَالِ »

2000- İbn Şevzeb dedi ki: "-Talha ile tanışan- Akîl bin Talha bana: "Amr bin Ubeyd ile karşılaştın mı?" diye sordu. "Hayır" dediğimde: "Onunla buluşma. Çünkü ondan yana emin değilim. Amr bin Ubeyd, i'tizal görüşündedir" dedi.[632]

٢٠٠١ - عَنْ يَزِيدَ بْنِ شُرَيْحٍ، أَنَّ أَبَا إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيَّ، قَالَ: «أَلَا إِنَّ أَبَا جَمِيلَةَ لَا يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ، فَلَا تُجَالِسُوهُ»

2001- Yezid bin Şureyh'ten; Ebû İdris el-Havlânî şöyle dedi: "Dikkat edin, Ebû Cemile kadere iman etmiyor. Onunla birlikte oturmayın."[633]

٢٠٠٢ - حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ حَلْبَسٍ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَتَكَلَّمُ فِي الْقَدَرِ، فَقَامَ إِلَيْهِ، فَوَطِئَ بَطْنَهُ، ثُمَّ قَالَ: «أَلَا إِنَّ فُلَانًا لَا يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ، فَلَا تُجَالِسُوهُ»، فَخَرَجَ مِنْ دِمَشْقَ إِلَى حِمْصَ »

2002- Yunus bin Halbes'ten; Ebû İdris el-Havlânî, kader hakkında ileri-geri konuşan bir adam görünce ona doğru ilerledi, karnını dürttü, ardından şöyle dedi: "Dikkat edin, falan kadere iman etmiyor. Onunla birlikte oturmayın." Ardından Dımaşk'tan Humus'a gitti.[634]

---

631 Bir önceki rivayete bakınız.
632 Bk. 1979.cu rivayet.
633 İsnadı zayıftır. Bk. İbn Hacer, Lisan (7/28). İbn Hacer dedi ki: "Bunu Fiyabi, Kitabu'l Kader'de zayıf bir senetle zikretmiştir."
634 Süleyman bin Utbe dışındaki ravileri sikadır. Kendisi saduktur, garip rivayetleri vardır. Yahya bin Main onun hakkında "Hiçbir şey değildir" demiştir.

٢٠٠٣ - حَدَّثَنَا مَرْحُومٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، وَعَمِّي، يَقُولَانِ: سَمِعْنَا الْحَسَنَ، " يَنْهَى عَنْ مُجَالَسَةِ، مَعْبَدِ الْجُهَنِيِّ، فَقَالَ: لَا تُجَالِسُوهُ، فَإِنَّهُ ضَالٌّ مُضِلٌّ" قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَزَادَ إِبْرَاهِيمُ فِي حَدِيثِهِ: قَالَا: وَلَا نَعْلَمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدًا يَتَكَلَّمُ فِي الْقَدَرِ غَيْرَ مَعْبَدٍ وَرَجُلٍ مِنَ الْأَسَاوِرَةِ يُقَالُ لَهُ: سِيسَوَيْهِ

2003- Merhûm dedi ki: Babam ve amcamın şöyle dediğini işittim: "Hasan'ın, Ma'bed el-Cühenî ile birlikte oturmayı yasakladığını işittik. "Onunla oturmayın. Çünkü o, sapmış ve saptırmıştır" dedi.

Ebû Hatim şöyle dedi: "İbrahim, sözüne şunu ilave etti: "O gün, Ma'bed ve 'Sûsin' adında önde gelenlerden bir adam dışında kader hakkında konuşan başka bir kimse bilmiyorduk."[635]

٢٠٠٤ - حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ سُلَيْمَانَ أَبُو الْهُذَيْلِ الْكِنْدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْأَوْزَاعِيَّ، سُئِلَ عَنِ الْقَدَرِيَّةِ، فَقَالَ: «لَا تُجَالِسُوهُمْ»

2004- Hakem bin Süleyman Ebû'l Hüzeyl el-Kindi dedi ki: Evzâî'ye Kaderiyye'nin durumu sorulunca: "Onlarla birlikte oturmayın" dediğini işittim." [636]

٢٠٠٥ - أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سُئِلَ مَالِكٌ عَنْ أَهْلِ الْقَدَرِ، أَيُكَفُّ عَنْ كَلَامِهِمْ وَخُصُومَتُهُمْ أَفْضَلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِذَا كَانَ عَارِفًا بِمَا هُوَ عَلَيْهِ، قَالَ: وَيَأْمُرُهُ بِالْمَعْرُوفِ، وَيَنْهَاهُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُخْبِرُهُمْ ما خالف من الحق وَلَا يُواضع الْقَوْل، وَلَا يُصَلَّى خَلْفَهُمْ، قَالَ مَالِكٌ: وَلَا أَرَى أَنْ يُنْكَحُوا»

2005- İbn Vehb dedi ki: Malik'e, Kaderiyye'nin durumu soruldu: "Onlarla konuşmak ve onlarla tartışmak daha mı üstündür?" Malik: "Evet. Ancak üzerinde bulunduğu konuda bilgiliyse, o başka. O kişi iyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve onlara inandıklarının aksini bildirir. Sözü onlara bırak-

---

635 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 849 (2/391) – Acurrî, Şeria, 599 (1/459) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1142 (1/410)

636 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (1/205)

maz, arkalarında namaz kılmaz" dedi. Yine: "Onlarla nikâh da yapılmayacağı düşüncesindeyim" dedi.[637]

٢٠٠٦ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: «كُنَّا نُجَالِسُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ فَيَنْثُرُ عَلَيْنَا مِثْلَ اللُّؤْلُؤِ، فَإِذَا اطَّلَعَ رَبِيعَةُ، قَطَعَ يَحْيَى الْحَدِيثَ إِعْظَامًا لِرَبِيعَةَ، فَبَيْنَا نَحْنُ يَوْمًا عِنْدَهُ وَهُوَ يُحَدِّثُنَا» {وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ} [الحجر: ٢١] قَالَ لَهُ جَمِيلُ بْنُ بُنَانَةَ الْعِرَاقِيُّ وَهُوَ جَالِسٌ مَعَنَا: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَرَأَيْتَ السِّحْرَ مِنْ تِلْكَ الْخَزَائِنِ، فَقَالَ يَحْيَى: سُبْحَانَ اللهِ، مَا هَذَا مِنْ مَسَائِلِ الْمُسْلِمِينَ، فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي حَبِيبَةَ: إِنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ لَيْسَ بِصَاحِبِ خُصُومَةٍ، وَلَكِنْ عَلَيَّ فَأَقْبِلْ، أَمَّا أَنَا فَأَقُولُ: إِنَّ السِّحْرَ لَا يَضُرُّ إِلَّا بِإِذْنِ اللهِ، أَفَتَقُولُ أَنْتَ غَيْرَ ذَلِكَ؟ فَسَكَتَ، فَكَأَنَّمَا سَقَطَ عَنْ جَبَلٍ

2006- Abdullah bin Ömer (r.anhumâ) dedi ki: "Yahya bin Said ile birlikte otururduk. Bize, inci gibi sözler dağıtırdı. Rebia yanımıza geldiğinde, Rebia'ya saygıdan dolayı Yahya konuşmayı kesti. Bir gün yine onun yanında iken, *"Hiçbir şey yoktur ki hazineleri yanımızda olmasın. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz."* (Hicr, 21) âyetinden bahsederken, yanımızda oturmakta olan Cemil bin Bunane el-Irakî şöyle dedi: "Ey Ebû Muhammed! Sihri de bu hazinelerden kabul eder misin?" Yahya: "Subhanallah! Bu, müslümanların soracağı bir soru değildir" dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Ebû Habibe: "Ebû Muhammed tartışmacı biri değildir. Bana gelince, sihir Allah izin vermedikçe zarar vermez. Sen bundan başka bir şey mi diyorsun?" dedi. Yahya sustu, sanki bir dağdan aşağı düşmüştü."[638]

٢٠٠٧ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ الْمَكِّيِّ قَالَ: " لَقِيتُ غَيْلَانَ بِدِمَشْقَ مَعَ نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ، فَسَأَلُونِي أَنْ أُكَلِّمَهُ، فَقُلْتُ: اجْعَلْ لِي عَهْدَ اللهِ وَمِيثَاقَهُ أَلَّا تَغْضَبَ وَلَا تَجْحَدَ وَلَا تَكْتُمَ، قَالَ: فَقَالَ: ذَاكَ لَكَ، فَقُلْتُ: نَشَدْتُكَ بِاللهِ، هَلْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْءٌ قَطُّ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ لَمْ يَشَأْهُ اللهُ وَلَمْ يَعْلَمْهُ حَتَّى

637 Ravilerinin tümü sikadır.
638 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şerîa, 586 (1/455)

كَانَ؟ قَالَ غَيْلَانُ: اللَّهُمَّ لَا، قُلْتُ: فَعِلْمُ اللهِ بِالْعِبَادِ كَانَ قَبْلُ أَوْ بَعْدُ أَوْ أَعْمَالُهُمْ؟ قَالَ غَيْلَانُ: بَلْ عِلْمُهُ؛ لِأَنَّ عِلْمَهُ قَبْلَ أَعْمَالِهِمْ، قُلْتُ: فَمِن أَيْنَ كَانَ عِلْمُهُ بِهِمْ؟ مِنْ دَارٍ كَانُوا فِيهَا قَبْلَهُ جَبَلَهُمْ فِي تِلْكَ الدَّارِ غَيْرُهُ وَأَخْبَرَهُمُ الَّذِي جَبَلَهُمْ فِي الدَّارِ عَنْهُمْ غَيْرُهُ أَمْ مِن دَارٍ جَبَلَهُمْ هُوَ فِيهَا وَخَلَقَ لَهُمُ الْقُلُوبَ الَّتِي يَهْوُونَ بِهَا الْمَعَاصِيَ؟ قَالَ غَيْلَانُ: بَلْ مِن دَارٍ جَبَلَهُمْ هُوَ فِيهَا وَخَلَقَ لَهُمُ الْقُلُوبَ الَّتِي يَهْوُونَ بِهَا الْمَعَاصِيَ، قُلْتُ: فَهَلْ كَانَ اللهُ يُحِبُّ أَنْ يُطِيعَهُ جَمِيعُ خَلْقِهِ؟ قَالَ غَيْلَانُ: نَعَمْ، قُلْتُ: انْظُرْ مَا تَقُولُ، قَالَ: هَلْ مَعَهَا غَيْرُهَا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَهَلْ كَانَ إِبْلِيسُ يُحِبُّ أَنْ يَعْصِيَ اللهَ جَمِيعُ خَلْقِهِ؟ قَالَ: فَلَمَّا عَرَفَ الَّذِي أُرِيدُ سَكَتَ «

2007- Muhammed bin Ubeyd bin Ebi Âmir el-Mekki dedi ki: "Kureyş'ten bir grupla birlikte Dımeşk'te Ğaylan ile karşılaştım. Benden onunla konuşmamı istediler. "Bana öfkelenmeyeceğine, inkâr etmeyeceğine ve doğruyu gizlemeyeceğine dair Allah adına söz ver" dedim. "Söz veriyorum" dedi. Ben: "O halde Allah için söyle, göklerde ve yeryüzünde, Allah'ın dilemediği ve olacağını bilmediği herhangi bir hayır veya şer var mıdır?" diye sordum. Ğaylan: "Elbette hayır" dedi. Ben: "Allah'ın, kulları hakkındaki bilgisi, onların amellerinden önce midir yoksa sonra mı?" diye sorduğumda, Ğaylan: "Elbette O'nun ilmi, kulların amellerinden öncedir" dedi. "Peki, o halde Allah'ın onlar hakkındaki ilmi nereden? O yurtta onları yaratmadan önce mi yoksa onları yarattıktan ve kalplerini günah işlemeye alıştırdıktan sonra mı?" dedim. Ğaylan: "Elbette onları yarattığı ve günah işlemeye kalplerini uygun kıldığı yerde" dedi. Ben: "Allah, bütün mahlûkatının kendisine itaat etmesinden hoşlanır mı?" diye sorduğumda, Ğaylan: "Evet" dedi. "Ne söylediğine dikkat et" dedim. "Onunla birlikte başkası mı var?" diye sordu. "Evet. İblis, bütün mahlûkatın Allah'a isyan etmesinden hoşlanır" dedim. Ne demek istediğimi anlayınca, Ğaylan sustu."[639]

٢٠٠٨ - أَخْبَرَنِي الْعَطَّافِيُّ، عَنْ رِجَالِهِ، مِنَ الشِّيعَةِ قَالَ: " قُلْنَا لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللهُ: إِنَّ الْمُعْتَزِلَةَ تُنَافِرُنَا نِفَارًا شَدِيدًا، فَقُلْ لَنَا شَيْئًا حَتَّى نُقَاتِلَهُمْ بِهِ،

639 Âcurrî, eş-Şeria'da el-Firyabî yoluyla Muhammed bin Musaffa'dan (s. 241) rivayet etmiştir.

فَقَالَ: " اكْتُبُوا: إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُطَاعُ قَهْرًا وَلَا يُعْصَى قَسْرًا، فَإِذَا أَرَادَ الطَّاعَةَ كَانَتْ، وَإِذَا أَرَادَ الْمَعْصِيَةَ كَانَتْ، فَإِذَا عَذَّبَ فَبِحَقٍّ، وَإِنْ عَفَا فَبِفَضْلٍ، قَالَ أَبُو عُمَرَ: وَسَمِعْتُ أَبَا الْعَبَّاسِ ثَعْلَبًا يَقُولُ: قَوْلُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ} [الذاريات: ٥٦] هُوَ خُصُوصٌ وَلَيْسَ هُوَ عُمُومًا، وَلَوْ كَانَ عُمُومًا لَمَا كَفَرَ بِهِ أَحَدٌ "

2008- Attafî, Şiadan olan birinin şöyle dediğini rivayet etti: "Cafer bin Muhammed'e: "Mutezile, bizden çok nefret ediyor. Bize bir şey söyle de, onlarla savaşalım" dedi. Cafer şöyle dedi: "Yazın! Aziz ve yüce olan Allah'a zorla itaat edilmez ve isyan edilmez. İtaati dilediğinde olur, masiyeti dilediğinde o da olur. Azap ettiğinde haklı şekilde, affettiğinde de fazlıyla affeder." Ebû Ömer şöyle dedi: "Ebû'l-Abbas'ın şöyle dediğini işittim: "Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."* (Zariyat, 56) Bu umumî olmayıp hususîdir. Eğer umumî olsaydı, hiç kimse inkâr etmezdi."

٢٠٠٩ - عَنْ عَمْرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعُمَرِيِّ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ: رَجُلٌ زَنَا، فَقَالَ سَالِمٌ: يَسْتَغْفِرُ اللهَ وَيَتُوبُ إِلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: اللهُ قَدَّرَهُ عَلَيْهِ؟ فَقَالَ سَالِمٌ: نَعَمْ، ثُمَّ أَخَذَ قَبْضَةً مِنَ الْحَصَى فَضَرَبَ بِهَا وَجْهَ الرَّجُلِ، وَقَالَ: قُمْ "

2009- ... Amr bin Muhammed el-Umeri dedi ki: "Adamın biri, Salim bin Abdullah'a gelerek: "Adamın biri zina etti" dedi. Salim: "Allah'tan bağışlanma dilesin ve tevbe etsin" dedi. Adam ona: "Allah ona bunu takdir etmiş" deyince, Salim: "Evet" dedi, ardından bir avuç çakıl taşı aldı ve adamın yüzüne fırlatarak: "Kalk (git)!" dedi.[640]

٢٠١٠ - ... عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: " أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: إِنِّي رَجُلٌ شَابٌّ وَأَنَا أَخَافُ عَلَى نَفْسِي الْعَنَتَ، وَلَا أَجِدُ مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ النِّسَاءَ، فَأْذَنْ لِي أَنْ أَخْتَصِيَ، قَالَ: فَسَكَتَ عَنِّي،

640 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1294 (1/452) – Acurrî, Şeria, 587 (1/455) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 933 (2/424) – Hallal, Sünne, 898.

ثُمَّ قُلْتُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ، فَسَكَتَ عَنِّي، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ، فسكت عني ثم قلت له مثل ذلك، فَسَكَتَ عَنِّي، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا أَنْتَ لَاقٍ، فَاخْتَصِ عَلَى ذَلِكَ أَوْ ذَرْ»

2010- Ebû Seleme bin Abdurrahman'dan; Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Rasûlullah'a (s.a.v.) geldim ve: "Ben genç bir adamım ve günaha düşmekten korkuyorum. Bir kadınla evlenmek için de gerekli şeyleri bulamıyorum. Bana, kendimi hadım etmem için izin ver" dedim. Rasûlullah (s.a.v.) sustu. Sonra ona aynı şeyleri tekrar söyledim, yine sustu. Sonra ona aynı şeyleri yine söyledim, yine sustu. Sonra ona aynı şeyleri söyledim, yine sustu. Aynı şeyleri tekrar ettiğimde, Rasûlullah (s.a.v.): *"Ey Ebû Hureyre! Senin karşı karşıya kalacağın bütün halleri yazmak suretiyle kalemin mürekkebi kurumuş bulunuyor. Sen ister bu hâle göre kendini hadım et, istersen vazgeç"* buyurdu.[641]

٢٠١١ - عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ زَوْجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اللَّهُمَّ مَتِّعْنِي بِزَوْجِي رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَبِأَبِي أَبِي سُفْيَانَ، وَبِأَخِي مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ سَأَلْتِ اللهَ لِآجَالٍ مَضْرُوبَةٍ، وَأَيَّامٍ مَعْدُودَةٍ، وَأَرْزَاقٍ مَقْسُومَةٍ، فَلَنْ يُعَجِّلَ شَيْءٌ قَبْلَ أَجَلِهِ، لَوْ كُنْتِ سَأَلْتِ اللهَ أَنْ يُعِيذَكِ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ كَانَ خَيْرًا وَأَفْضَلَ»

2011- Abdullah'tan; "Rasûlullah'ın (s.a.v.) hanımı Ümmü Habibe (r.anhâ) şöyle dedi: "Allahım! Bana kocam Rasûlullah (s.a.v.), babam Ebû Süfyân ve kardeşim Muâviye ile fayda ver!" deyince, Rasûlullah (s.a.v.): *"Sen Allah'tan, muayyen ecellere, sayılı günlere ve taksim edilmiş rızıklara ait bir şey istedin. O hiçbir şeyi vakti gelmeden yaratmaz veya bir şeyi vaktinden sonraya bırakmaz. Şayet Allah'tan seni Cehennemdeki bir azaptan veya kabirdeki azaptan korumasını isteseydin daha hayırlı ve daha faziletli olurdu"* buyurdu.[642]

---

641 Sahihtir. Bk. Buhari, Nikah, 5076 (9/20) – Nesai, Nikah, 3215 (3/369) – Beyhaki, Sünen-i Kübra (7/79)

642 Sahihtir. Bk. Müslim, Kader, 2663 (4/2051) – Ahmed, Müsned, 3925 (1/413) – İbn Ebi Asım, Sünne, 262 (1/116)

٢٠١٢ - حدَّثنا وزيرُ بنُ عبدِ الله، قال: سمعتُ ثابتًا الْبُنَانِيَّ، يقولُ في قَوْلِ اللهِ عز وجلَّ {إنَّما يُرِيدُ اللهُ لِيُذهِبَ عنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا} [الأحزاب: ٣٣] قال: بإثباتِهِمُ الْقدَرَ »

2012- ... Vezir bin Abdullah dedi ki: "Sabit el-Bünanî, "*Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*" (Ahzab. 33) âyeti hakkında: "Yani onlara kaderi ispat ederek" dedi.[643]

٢٠١٣ - عَنِ الْأَصْمَعِيِّ، قَالَ: " مَرَّ أَعْرَابِيٌّ - وَكَانَ فَصِيحًا فَاضِلًا وَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْخَيْرِ - بِقَوْمٍ مِن أَهْلِ الْقَدَرِ يَخْتَصِمُونَ وَيَتَنَاظَرُونَ، فَقِيلَ لَهُ: أَلَا تَنْزِلُ فَتَجْرِيَ مَعَهُمْ؟ فَقَالَ: هَذَا أَمْرٌ قَدِ اشْتَجَرَتْ فِيهِ الظُّنُونُ، وَتَقَاوَلَ فِيهِ الْمُخْتَلِفُونَ. وَالْوَاجِبُ عَلَيْنَا أَنْ نَرُدَّ مَا أُشْكِلَ مِنْ حُكْمِهِ إِلَى مَا سَبَقَ مِنْ عِلْمِهِ »

2013- Esmai dedi ki: "-Fasih ve fazıl, hayır ehlinden- bir bedevî, Kaderiyye'den olup tartışan bir topluluğa uğradığında, ona: "Gelip onlarla birlikte konuşmaz mısın?" diye soruldu. Bedevî: "Bu, şüphelerin şaşkınlığa dönüştüğü ve insanların hakkında tartıştığı bir konudur. Bize düşen, Allah'ın hükmü hakkında anlamakta zorlandığımız şeyi, O'nun ezelî ilmine havale etmektir" dedi."

٢٠١٤ - ... حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو قِلَابَةَ: " احْفَظْ عَنِّي ثَلَاثَ خِصَالٍ: لَا تُجَالِسْ أَهْلَ الْقَدَرِ فَيَمْرُثُوكَ، وَإِيَّاكَ وَأَبْوَابَ السُّلْطَانِ، وَالْزَمْ سُوقَكَ»

2014- ... Eyyub dedi ki: Ebû Kılâbe bana şöyle dedi: "Şu üç özelliğe sahip ol: Kaderiyye ehli ile oturma, çünkü seni ezerler. Sultanların kapılarından uzak dur ve çarşı-pazara gitmeye devam et."

On birinci bölüm burada sonra erdi. Bunu on ikinci bölüm izleyecektir inşallah.

643 İsnadı zayıftır. Senedinde Vezir bin Abdullah el-Havlani vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (9/44) meçhul olduğunu söylemiştir. İbnu'l Cevzi de "Hiçbir şey değildir" demektedir.

ON İKİNCİ BÖLÜM

- Kur'ân'ın Allah'ın Kelamı Olduğuna Dair Kur'ân'dan Deliller
- Kur'ân'ın Allah'ın Kelamı Olduğuna Dair Sünnetten Deliller
- Kur'ân'ın Allah'ın Kelamı Olduğuna, Mahluk Olmadığına İman ve Vâkıfe Mezhebi Hakkında
- Lafzıyye Mezhebi ve Ondan Sakınma Hakkında
- Kur'ân'ın Kişilerin Göğüslerinde Olmadığını İddia Edenlerin Kâfir Oldukları
- Kur'ân'ın Allah'ın Kelamı Olduğuna, Mahluk Olmadığına Dair Hüccetin İzahı
- Cehmiyye'nin Kâfir ve Sapık Olduklarının Beyanı

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın ismiyle...

Allah'ın salat ve selamı, Muhammed ve ailesinin üzerine olsun.

Bize Şeyh İmam Ebû'l Hasen Ali bin Ubeydullah bin Nasr ez-Zâğûni haber verdi, dedi ki: Bize Şeyh Ebû'l Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Busri haber verdi, dedi ki: Bize icazet yoluyla **Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Batta el-Ukberî haber verdi, dedi ki:**

Kadim, sonu olmayan daim, baki, mahlukatı lehine hüccet ve rubûbiyetine delalet olsun diye kudretiyle yaratan Allah'a hamd olsun. Şüphesiz O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur. O, meydana getirmede tek, nesnelere benzemekten yana yüce ve müşriklerin vasıflandırdıkları ile başkalarıyla eşit tutanların söylediklerinden münezzeh olandır.

Rabbine ihlaslı olan ve O'na bazı şeyleri denk tutmaktan sıyrılan kimsenin şahitliği ile şehadet ederim ki, Tek ve Ortaksız olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur.

Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve rasulüdür. Onu alemlere hüccet olsun diye rasûllerin ardı arkası kesildiği (fetret) ve vahyin kalıntılarının yok olup gittiği bir dönemde gönderdi. Mahlukat o zamanlar koyu bir cahiliye içindeydiler. Hidayetten yana sağır ve kördüler. Sapıklık ve helak kulplarına tutunmuşlardı. Derken onları Allah'ı birlemeye, O'nun rubûbiyetini ikrara ve emrine tâbi olmaya davet etti. Onlardan gelen tüm eziyetlere sabretti, katlandı. Ta ki Allah'ın yarattıkları üzerindeki hücceti üstün geldi, tevhid O'na halis kılındı ve Allah'ın dini tüm dinlerin üzerine yükseldi.

Sonra Rabbinin mesajlarını tebliğ edip mahlukat arasında O'nun hakkını yerine getirdikten sonra onu vefat ettirdi.

Allah'ın salatı onun üzerine olsun. Allah ona tüm alemlere verdiğini versin, rağbet edenlerin hedefine ulaştırsın ve ihsan edenlerin mükâfatıyla mükâfatlandırsın. Allah'ın salatı temiz ehlibeyti, seçkin sahâbenin ve mümin-

lerin annelerinin üzerine olsun. Allah bizleri onlara ihsan ile tâbi olanlardan eylesin.

Şimdi onların izini takip ederek birazdan açıklayacaklarımın öncesinde Müslüman kardeşlerime nasihat etmek istiyorum. Kardeşlerim Allah'ın kitabı ile O'nun Rasûlü'nün (s.a.v.) sünnetine yapışmalı; sahâbe, tabiîn ve onlardan sonra gelip Allah'ın göğüslerini İslâm'a ve hidayete açtığı âlimlerden olan selef-i salihine tâbi olmalılar. Bilmeliler ki Allah Teâlâ hikmeti onların diliyle konuşmuş, koruma çatısını onların üzerine kurmuş, onları İblis'ten ve İblis'in fitnesinden kendisine sığındırmış; onları kendilerine tâbi olanlar için rahmet ve bereket, yollarına girenler için ünsiyet ve hayat, onlara muhalefet edenler aleyhine hüccet kılmıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir."* (Nisa, 115)

Kardeşlerimi Cehm bin Safvan ile Allah'ın kalplerini eğriltip gözlerini hidayet yollarından perdelediği taraftarlarının sözlerinden sakındırırım! Onlar Allah Teâlâ'ya kendisinden tüylerin ürperdiği, söyleyenlerin cehenneme sürüklendiği iftiralar atmışlardır. Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylemişlerdir. Halbuki Kur'ân, Allah Teâlâ'nın ilmindendir, içerisinde Allah'ın yüce sıfatları ile en güzel isimleri vardır. Bu yüzden her kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu iddia ederse, gerçekten Allah'ın ilmi olmadığını söylemiş demektir. Her kim Allah'ın isim ve sıfatlarının yaratılmış olduğunu söylerse, Allah Teâlâ'nın yaratılmış ve sonradan meydana gelmiş olduğunu -yani Allah önceden yok olup sonradan var olduğunu- söylemiş demektir. Allah, inkârcı Cehmiyye'nin tüm söylediklerinden ve O'na nispet ettiklerinden yana çok yücedir, büyüktür. Allah Teâlâ gerçekten Kitabı'nda, Rasûlü'nün (s.a.v.) sünnetinde, sahâbenin sözlerinde, önceki ve sonraki Müslümanların icmasında onları yalanlamıştır. Çünkü Allah Teâlâ sürekli bilen, işiten, gören ve konuşan olmaya devam edegelmiştir. Yüce sıfatları ve en güzel isimleri ile tamdır, kâinatın var olmasından ve eşyaların yaratılmasından öncedir. Bunu ancak çok inkârcı, Allah'ın Kitabı ile O'nun Peygamberi'nin (s.a.v.) sünnetini yalanlayan sapık Cehmiyye inkâr edip kabul etmez.

Şimdi Allah'ın Kitabı'ndan, Peygamberi'nin sünnetinden ve Müslümanların icmasından pis Cehmiyye'nin kâfir ve yalancı olduğunu gösteren, akıllı ve bilgili müminin işittiği zaman basiretinin, kuvvetinin ve hidayetinin artacağı delilleri zikredeceğim. Şayet bu delilleri kalbine eğrilik ve şüphe karışan biri görürse, eğer Allah onun kurtuluş ve hidayetini dilemişse, onu kurtaracak ve koruyacaktır. Şayet o kimse şekavet ehlinden yazılmışsa, bu deliller onun ancak kibrini, küfrünü ve tuğyanını arttıracaktır.

Allah'tan bizi sözün doğrusuna ve amelin salih olanına muvaffak kılmasını diliyoruz.

KUR'ÂN'IN ALLAH'IN KELAMI OLDUĞUNA, ALLAH'IN BİLEN VE KONUŞAN OLDUĞUNA DAİR KUR'ÂN'DAN DELİLLER

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6)

Yine şöyle buyurur: *"Oysa içlerinden birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi."* (Bakara, 75)

Yine şöyle buyurur: *"O hâlde, Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Rasûlü'ne, o ümmî peygambere iman edin."* (A'raf, 158)

Yine şöyle buyurur: *"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave etsek (denizlere deniz katsak); Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi."* (Kehf, 109)

Yine şöyle buyurur: *"(Allah) "Ey Mûsâ! Vahiylerim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım. Öyleyse sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol" dedi."* (A'raf, 144)

Yine şöyle buyurur: *"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez."* (Lokman, 27)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'ın kelamını değiştirmek istiyorlar."* (Fetih, 15)

Yine şöyle buyurur: *"Allah Musa ile gerçekten konuştu."* (Nisa, 164)

Yine şöyle buyurur: *"Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de kendisiyle konuşunca..."* (A'raf, 143)

Yine şöyle buyurur: *"Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?"* (Nisa, 87). Görüldüğü gibi "Yaratması daha doğru olan kimdir?" demedi.

Yine şöyle buyurur: *"Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti."* (Bakara, 30). Görüldüğü gibi "Hani, Rabbin... yaratmıştı" demedi.

Yine şöyle buyurur: *"Allah dedi ki: Şüphesiz onu (sofrayı) size indireceğim."* (Maide, 115)

Yine şöyle buyurur: *"Allah şöyle diyecek: Ey İsa, insanlara sen mi dedin..."* (Maide, 116)

Yine şöyle buyurur: *"Allah, şöyle diyecek: Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür."* (Maide, 119)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbiniz şöyle dedi: Bana dua edin, size icabet edeyim."* (Mümin, 60)

Yine şöyle buyurur: *"Dedik ki: Ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleşin."* (Bakara, 35)

Allah Teâlâ bizlere kitabında Kur'ân'ın O'nun ilminden olduğuna dair şöyle bildirmiştir: *"Onun ilminden ancak O'nun dilediği kadarını kuşatabilirler."* (Bakara, 255) [644]

Yine şöyle buyurur: *"Fakat Allah, sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder."* (Nisa, 166)

Yine şöyle buyurur: *"Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'ân) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir."* (Hud, 14)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur."* (Fatır, 11)

Görüldüğü üzere Allah'ın kitabı, bizlere Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu O'nun Allah'ın ilminden bir ilim olduğunu göstermektedir. Kaldı ki Allah'ın kelamı, Allah'tandır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"... diye benden kesin söz çıkmıştır."* (Secde, 13). Her kim Allah'tan olan herhangi bir şeyin mahluk (yaratılmış) olduğunu iddia ederse, gerçekten kâfir olmuştur.

---

644 Bu âyetin delil olma yönünü daha iyi anlamak için kitabın 345.ci rivayetine ve rivayete düşülen faydalı dipnota bakabilirsiniz. (Çev.)

Her kim, Allah'ın ilminin yaratılmış olduğunu iddia ederse, gerçekten Allah'ın önceden herhangi bir bilgisinin olmadığını iddia etmiş olur.

Her kim, böyle söylerse, gerçekten Allah Teâlâ'yı hiçbir şey bilmeyen cahiller olarak yaratıp sonra kendilerine öğrettiği yarattıkları gibi saymış demektir. Allah Teâlâ bizlere Âdemoğlunun daha önce cahilken ona öğretmesi konusunda haber verirken şöyle buyurur: *"Allah sizleri annelerinizin karnından sizler hiçbir şey bilmezken çıkardı."* (Nahl, 78)

Yine şöyle buyurur: *"Allah, sana Kitabı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediğin şeyleri öğretti. Allah'ın sana olan lütfu büyüktür."* (Nisa, 113)

Yine şöyle buyurur: *"Güvenliğe kavuşunca da, Allah'ı, daha önce bilmediğiniz ve onun size öğrettiği şekilde anın (namazı normal vakitlerdeki gibi kılın)."* (Bakara, 239)

Yine şöyle buyurur: *"İnsana bilmediklerini öğretti."* (Alak, 5)

Yine şöyle buyurur: *"İnsanı yarattı, ona beyanı öğretti."* (Rahman, 3-4)

İşte bunlar, Allah Teâlâ'nın hiçbir şey bilmeyen bir cahil olarak yarattığı, sonra da daha önce bilmediklerini öğrettiği insanın vasıflarıdır. Artık her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu iddia ederse, gerçekten Allah'ın ilminin / bilgisinin de yaratılmış olduğunu iddia etmiş demektir.

Her kim, Allah'ın ilminin yaratılmış olduğunu söylerse, Allah'ı yaratıklarına benzetmiş olur. Yani bu kimse, Allah'ın daha önce bilmeyip sonradan bilir olduğunu söylemiş demektir. Allah Teâlâ, sapık Cehmiyye'nin O'na nispet ettiklerinden yana yücedir, büyüktür.

Kitabında Allah Teâlâ'nın kelamına dair zikrettiklerinden biri de O'nun şu kavlidir: *"Âdem Rabbinden birtakım kelimeler aldı, O da onun tevbesini kabul etti."* (Bakara, 37)

Yine şöyle buyurur: *"Oysa içlerinden birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi."* (Bakara, 75)

Yine şöyle buyurur: *"Karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onları temizlemeyecektir."* (Bakara, 174)

Yine şöyle buyurur: *"O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir."* (Bakara, 117)

Yine şöyle buyurur: *"Bilmeyenler, "Allah bizimle konuşsa, ya da bize bir mucize gelse ya!" derler."* (Bakara, 118)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'ın indirdiği kitaptan bir kısmını gizleyip onu az bir bedel ile değişenler (var ya); işte onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Kıyamet günü Allah, onlarla ne konuşacak, ne de onları arıtacaktır. Onlar için elem dolu bir azap vardır."* (Bakara, 174)

Yine şöyle buyurur: *"Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir."* (Âl-i İmran, 45)

Yine şöyle buyurur: *"(Meryem), "Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah, "Öyle ama, Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir" dedi."* (Âl-i İmran, 47)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi. Hak Rabbindendir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma."* (Âl- İmran, 59-60)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz, Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır."* (Âl-i İmran, 77)

Yine şöyle buyurur: *"Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur."* (Nisa, 171)

Yine şöyle buyurur: *ve nihayet kendilerine yardımımız yetişmişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek bir güç de yoktur."* (En'am, 34)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbinin kelimesi (Kur'ân) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur."* (En'am, 115)

Yine şöyle buyurur: *"O, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak yaratandır. Allah'ın "ol" deyip de her şeyin oluvereceği günü hatırla. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de mülk (hükümranlık) O'nundur."* (En'am, 73)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbinin İsrailoğulları'na verdiği güzel söz, onların sabretmeleri karşılığında gerçekleşti."* (A'raf, 137)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tâbi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir."* (A'raf, 54)

Yine şöyle buyurur: *"Oysa Allah, sözleriyle hakkı meydana çıkarmak ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu."* (Enfal, 7)

Yine şöyle buyurur: *" kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir."* (Tevbe, 40)

Yine şöyle buyurur: *"Eğer (azabın ertelenmesiyle ilgili olarak ezelde) Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, ayrılığa düştükleri hususlarda aralarında derhal hüküm verilir (işleri bitirilir)di."* (Yunus, 19)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki, "Onlar artık imana gelmezler" sözü, işte böylece gerçekleşmiştir."* (Yunus, 33)

Yine şöyle buyurur: *"Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur."* (Yunus, 64)

Yine şöyle buyurur: *"Suçluların hoşuna gitmese de, Allah, hakkı sözleriyle gerçekleştirecektir."* (Yunus, 82)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz, haklarında Rabbinin sözü (hükmü) gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelse bile, elem dolu azabı görünceye kadar inanmazlar."* (Yunus, 96-97)

Yine şöyle buyurur: *"Eğer daha önce Rabbinin bir sözü geçmemiş olsaydı, elbette aralarında hüküm verilirdi."* (Hud, 110)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbin dileseydi, insanları (aynı inanca bağlı) tek bir ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir. Zaten onları bunun için yarattı. Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi hem cinlerden, hem insanlardan (suçlularla) dolduracağım" sözü kesinleşti."* (Hud, 118-119)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. O'ndan başka asla bir sığınak da bulamazsın."* (Kehf, 27)

Yine şöyle buyurur: *"Eğer Rabbin tarafından daha önce söylenmiş bir söz ve belirlenmiş bir vade olmasaydı, hemen yakalarına yapışılırdı."* (Taha, 129)

Yine şöyle buyurur: *"Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem'i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi."* (Tahrim, 12)

Yine şöyle buyurur: *"Allah batılı yok eder, hakkı sözleriyle gerçekleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü (kalplerde olanları) hakkıyla bilendir."* (Şura, 24)

Sapık Cehmiyye'nin söylediğinin tersine Kur'ân'da, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu ve Allah Teâlâ'nın Kur'ân ile konuştuğunu gösteren daha nice âyetler vardır.

KUR'ÂN'IN ALLAH'IN KELAMI OLDUĞUNA DAİR RASÛLULLAH'IN (S.A.V.) SÜNNETİ İLE SAHÂBEDEN GELEN DELİLLER

٢٠١٥ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَضْلُ كَلَامِ اللهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللهِ عَلَى سَائِرِ خَلْقِهِ»

2015- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın kelamının diğer kelamlara olan üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına olan üstünlüğü gibidir."*

٢٠١٦ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فَضْلَ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللهِ عَلَى خَلْقِهِ»

2016- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın kelamının diğer kelamlara olan üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına olan üstünlüğü gibidir."*[645]

٢٠١٧ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَضْلُ كَلَامِ اللهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللهِ عَلَى سَائِرِ خَلْقِهِ»

2017- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın kelamının diğer kelamlara olan üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına olan üstünlüğü gibidir."*[646]

---

645 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı zayıftır. Bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3356 (2/313) – Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2926 (5/196). Ebû İsa Tirmizi dedi ki: "Bu hadis, Şihab yolundan hasen gariptir." Ayrıca bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 125.

646 Önceki rivayete bakınız.

٢٠١٨ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، رضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فَضْلَ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللهِ عَلَى خَلْقِهِ، وَذَلِكَ أَنَّ الْقُرْآنَ مِنْهُ خَرجَ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ»

2018- Osman bin Affan'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Kur'ân'ın diğer kelamlara olan üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına olan üstünlüğü gibidir. Çünkü Kur'ân O'ndan çıkmış, yine O'na dönecektir."*[647]

٢٠١٩ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ،

2019- Bize Ebû Bekir bin Ahmed bin Cafer tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah bin Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bana Esved bin Âmir tahdis etti…

٢٠٢٠ - وَحَدَّثَنَا الْقَافْلَائِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّاغَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ

2020- Yine bize el-Kâflâi tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin İshak es-Sağani tahdis etti, dedi ki: Bize Esved bin Âmir tahdis etti, dedi ki: Bize İsrail tahdis etti…

٢٠٢١ - عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ بِالْمَوْقِفِ، فَيَقُولُ: «هَلْ مِنْ رَجُلٍ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنَّ قُرَيْشًا مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي»

2021- … Salim bin Ebi'l Ca'd'dan, o da Cabir bin Abdullah'tan; (Cabir) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) vakfe yerinde kendini insanlara arz eder, şöyle derdi: *"Beni kavmine götürecek biri var mı? Doğrusu Kureyş, beni Rabbimin kelamını tebliğ etmekten alıkoydu."*[648]

---

647 İsnadı merfu olmakla birlikte zayıftır. Bk. Ebû Bekir el-Bağdadi, Fasl (1/252)

648 Sahihtir. Bk. Buhari, el-Edebu'l Müfred, 13, 28 (1/66, 98) – Ebû Davud, Sünne, 4734 (4/2022) – Tirmizi, Fezail, 2925 (5/168). Tirmizi dedi ki: "Bu, sahih garip bir hadistir."

٢٠٢٢ - عَنْ أَبِي أُمَامة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ما تَقَرَّبَ الْعِبَادُ إِلَى اللهِ بِشَيْءٍ أَفْضَل من شيءٍ خرج منه، وهو القرآن»

2022- Ebû Umame'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kullar Allah'a O'ndan çıkan -ki bu Kur'ân'dır- daha bir şeyden çok hiçbir şeyle yakınlaşamamıştır."*[649]

٢٠٢٣ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّزَّازُ، قَالَ: حدَّثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَنْصُورٍ الْحَارِثِيُّ، قَالَ: حَدَّثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ

2023- Bize Ebû Cafer er-Rezzaz tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahman bin Mansur el-Harisi tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahman bin Mehdi tahdis etti...

٢٠٢٤ - وَحَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ الْكَاذِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ،

2024- Yine bize Ebû'l Hüseyn İshak bin Ahmed el-Kâzi tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah bin Ahmed bin Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahman bin Mehdi tahdis etti...

٢٠٢٥ - عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّكُمْ لَنْ تَرْجِعُوا إِلَى اللهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِمَّا خَرَجَ مِنْهُ»، يَعْنِي: الْقُرْآنَ

Ayrıca bk. İbn Mace, Mukaddime, 201 (1/73) – Ahmed, Müsned (3/390) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 555 (1/218)

649 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2911 (5/176). Tirmizi dedi ki: "Garip hadistir, bunu ancak bu yoldan biliyoruz. Senedindeki Bekir bin Huneys hakkında Abdullah bin Mübarek kelam etmiş, ömrünün sonlarında onun hadislerini terk etmiştir. Ayrıca bu hadis, Zeyd bin Ertat yoluyla Cübeyr bin Nüfeyr'deni, o da Rasûlullah'tan (s.a.v.) senediyle Mürsel olarak da rivayet edilmiştir." Ayrıca bk. Ahmed, Müsned, 22360 (5/268) – Taberani, Kebir, 7657 (8/151) – Mervezi, Ta'zimu Kadri's Salat, 178 (1/208). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (2/250) şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Leys bin Ebi Huneys vardır. Hakkında kelam edilmiştir." Ayrıca bunu Zaifu'l Cami'de (2042) Elbani de zikretmiş, "Zayıftır" demiştir.

2025- ... Zeyd bin Ertat'tan, o Cübeyr bin Nüfeyr'den: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Doğrusu sizler, Allah'a O'ndan çıkandan daha faziletli bir şeyle dönemezsiniz."*[650] Bununla Kur'ân'ı kastetmektedir

٢٠٢٦ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ الدِّينَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ

2026- Bize Ebû Cafer Muhammed bin Ubeydullah ed-Dinari tahdis etti, dedi ki: Bize Ali bin Harb tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muaviye tahdis etti; A'meş'ten...

٢٠٢٧ - وَحَدَّثَنَا الْقَافْلَائِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَاضِرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ،

2027- Yine bize el-Kâflâi tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâs bin Muhammed ed-Dûri tahdis etti, dedi ki: Bize Muhazır tahdis etti; A'meş'ten...

٢٠٢٨ - وَحَدَّثَنَا أَبُو شَيْبَةَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ،

2028- Yine bize Ebû Şeybe Abdülaziz bin Cafer tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin İsmail tahdis etti, dedi ki: Bize Veki tahdis etti, dedi ki: Bize A'meş tahdis etti...

٢٠٢٩ - وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَحْمَدَ الْكَاذِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ صُبَيْحٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ لِلسَّمَاءِ صَلْصَلَةً كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا، فَيُصْعَقُونَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ، فَإِذَا جَاءَهُمْ جِبْرِيلُ فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ، فَيَقُولُونَ: يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالَ: يَقُولُ الْحَقَّ، قَالَ: فَيُنَادُونَ: الْحَقَّ الْحَقَّ

650 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2912 (5/177) – İbn Ebi Asım, Sünne, (1/35) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1140 – Hakim, Müstedrek, 3615 (2/479). Hakim dedi ki: "İsnadı sahih bir hadistir ama Buhari ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Taberani, Kebir, 1614 (2/146).

2029- Mesruk'tan, o Abdullah'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah vahiyle konuştuğu zaman sema ehli zincirin taşa vurulduğunda çıkardığı ses gibi bir ses işitirler. Bunu duyunca hemen bayılırlar. Onlar, ta ki Cibril (a.s.) yanlarına gelene dek o halde kalmaya devam ederler. Cibril (a.s.) yanlarına varınca kalplerinde korku giderilir ve "Ey Cibril! Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorarlar. Cibril, onlara "Hakkı buyurdu" diye cevap verince hepsi "Hakkı, hakkı, hakkı..." diye nida ederler."*[651]

٢٠٣٠ - عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: " إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ، سَمِعَ صَوْتَهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، فَيَخِرُّونَ سُجَّدًا، حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ، نَادَى أَهْلُ السَّمَاءِ أَهْلَ السَّمَاءِ: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: الْحَقَّ، قَالَ: كَذَا وَكَذَا »

2030- Mesruk'tan; Abdullah (r.a.) dedi ki: "Allah Teâlâ vahyi konuşunca sema ehli O'nun sesini işitirler. Hemen yere kapanıp secdeye varırlar. Kalplerinden korku giderilince sema ehli diğer sema ehline şöyle seslenir: "Rabbiniz ne buyurdu?" Diğerleri cevap olarak "Hakkı buyurdu. Şöyle-şöyle buyurdu" derler."[652]

٢٠٣١ - قَالَ مَسْرُوقٌ: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ»

قَالَ مَسْرُوقٌ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: مَنْ قَالَ غَيْرَ ذَا، فَقَدْ كَفَرَ

2031- Mesruk'tan, o Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân Allah'ın kelamıdır."*

... Mesruk'tan; Abdullah (r.a.) dedi ki: "Kim bundan başkasını söylerse, gerçekten kâfir olmuştur."

٢٠٣٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

---

651 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4738 (4/2024) – İbn Hibban, Sahih (1/224) – İbn Cerir et-Taberi, Tefsir (22/90) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 537 (1/281) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 548 (1/215)

652 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Buhari, Sahih (6/2719) talik olarak... Ayrıca bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 536 (1/281) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 549 (1/216)

قَالَ: " إِنَّمَا هُمَا اثْنَتَانِ: الْكَلَامُ وَالْهَدْيُ، فَأَحْسَنُ الْكَلَامِ كَلَامُ اللهِ، وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَلَا وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ شَرَّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ"

2032- ... Abdullah bin Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Onlar ancak iki tanedir; kelam ve yol. Kelamın en güzeli, Allah'ın kelamıdır. Yolların en güzeli ise Muhammed'in yoludur. Dikkat edin, sonradan çıkarılan işlerden sakının! Şüphesiz işlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılanlarıdır. Sonradan ortaya çıkarılan her şey bidat, her bidat de sapıklıktır."*[663]

٢٠٣٣ - عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: قَالَ خَبَّابُ بْنُ الْأَرَتِّ، وَأَقْبَلْتُ مَعَهُ مِنَ الْمَسْجِدِ إِلَى مَنْزِلِهِ، فَقَالَ: «إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَقَرَّبَ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَإِنَّكَ لَا تَقَرَّبُ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلَامِهِ» قَالَ ابْنُ أَبِي الْعَوَّامِ: اشْهَدُوا عَلَيَّ أَنَّ دِينِي الَّذِي أَدِينُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَأَنَّ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ، وَهَذِهِ كَانَتْ مَقَالَةَ أَبِي

2033- Ferve bin Nevfel dedi ki: Birlikte mescitten çıkıp evine doğru yöneldiğimizde Habbab bin Eret bana şöyle dedi: "Eğer Allah Teâlâ'ya yakınlaşmaya gücün yeterse, bil ki O'na O'nun kelamından daha sevimli herhangi bir şeyle yaklaşamazsın."[654]

Ravilerden İbn Ebi'l Avvâm dedi ki: "Şahit olun ki kendisiyle Allah Teâlâ'ya kulluk ettiğim dinim, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğu, yaratılmış olmadığıdır. Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o kimse bir kâfirdir. Babamın görüşü de böyleydi."

663 Sahihtir. Bk. Şihab, Müsned, 1235 (2/263) – İbn Mace, Mukaddime, 46 (1/48) – Taberani, Mu'cem-i Kebir, 8518 (9/96) – Beyhaki, Şuabu'l İman (4/201) -Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 84 (1/57)

654 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 3652 (2/479). Hakim dedi ki: "Bu, isnadı sahih bir hadistir ama Buhari ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, Müsned, 30098 (6/135) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2020 (2/354) – Beyhaki, İtikad (1/103) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 111 (1/141)

٢٠٣٤ - عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ الْأَشْجَعِيِّ، قَالَ: كُنْتُ جَارًا لِخَبَّابٍ، فَقَالَ: «يَا هَنَاهْ، تَقَرَّبْ إِلَى اللهِ مَا اسْتَطَعْتَ، فَإِنَّكَ لَنْ تَتَقَرَّبَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلَامِهِ»

2034- Ferve bin Nevfel el-Eşca'i dedi ki: Habbab'ın komşusuydum. Bana şöyle demişti: "Ey adam! Gücün yettiğince Allah'a yaklaş! Bil ki sen O'na, O'nun kelamından daha sevimli bir şeyle yaklaşamazsın."[656]

٢٠٣٥ - عَنْ أَبِي الزَّعْرَاءِ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، فَلَأُعَرِّفَنَّكُمْ مَا عَطَفْتُمُوهُ عَلَى أَهْوَائِكُمْ »

2035- ... Ebû'z Za'râ'dan; Ömer bin Hattâb (r.a.) dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Kesinlikle sizin hevanıza göre eğip büktüklerinizi biliyorum. [656]

٢٠٣٦ - عَنْ أَبِي الزَّعْرَاءِ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ إِنَّمَا هُوَ كَلَامُ اللهِ، فَضَعُوهُ مَوَاضِعَهُ»

2036- Ebû'z Za'râ'dan; Ömer bin Hattâb (r.a.) dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. O halde âyetleri doğru yorumlayın."[657]

٢٠٣٧ - عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَحِمَهُ اللهُ يَقُولُ عَلَى مِنْبَرِهِ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ، فَلَأَعْرِفَنَّ مَا عَطَفْتُمُوهُ عَلَى أَهْوَائِكُمْ، فَإِنَّ الْإِسْلَامَ قَدْ خَضَعَتْ لَهُ رِقَابُ النَّاسِ، فَدَخَلُوهُ طَوْعًا وَكَرْهًا، وَقَدْ وُضِعَتْ لَهُمُ السُّنَنُ، وَلَمْ تُتْرَكْ مِثَالًا، إِلَّا أَنْ يَكْفُرَ عَبْدٌ عَمْدَ عَيْنٍ، فَاتَّبِعُوا وَلَا تَبْتَدِعُوا، فَقَدْ كُفِيتُمْ، اعْمَلُوا بِمُحْكَمِهِ، وَآمِنُوا بِمُتَشَابِهِهِ»

---

655 Bir önceki rivayete bakınız.

656 İsnadı zayıftır. Bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3355 (2/313) – Acurri, Şeria, 168 (1/215) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 117 (1/144). Senedinde Leys bin Ebi Süleym vardır, hafızasının kötülüğü sebebiyle zayıftır. İbn Hacer, Takrib'de şöyle der: "Saduk olmakla birlikte sonradan karıştırmış, hadisleri ayırt edilemediğinden terk edilmiştir."

657 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (9/317) – Zehebi, Siyer (11/284)

2037- Ebû Abdurrahman es-Sülemi anlatıyor: Ömer bin Hattâb'ı minberi üzerinde şöyle derken işittim: "Ey insanlar! Şüphesiz ki bu Kur'ân, Allah'ın kelamıdır. Ben sizin hevanıza göre dilinizi büktüğünüz şeyi asla tanımıyorum. İnsanların boynu İslâm'a karşı eğilmiş, isteyerek ve istemeyerek İslâm'a girmişlerdir. Yollar da size boyun eğmiş, göz göre göre inatla küfre giren bir kul müstesna herhangi birine söyleyecek söz bırakılmamıştır. O halde artık tâbi olun, bidat çıkarmayın. Böyle yapmak size yeterlidir. Kur'ân'ın muhkemi ile amel edin, müteşabih olanına iman edin."[658]

٢٠٣٨ - عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خِيَارُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ». قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: فَذَلِكَ الَّذِي أَقْعَدَنِي مَقْعَدِي هَذَا، وَكَانَ يُعَلِّمُ الْقُرْآنَ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ أَرْبَعِينَ سَنَةً. قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: وَفَضْلُ كَلَامِ اللهِ عَلَى كَلَامِ خَلْقِهِ كَفَضْلِ الرَّبِّ عَلَى خَلْقِهِ، وَذَاكَ لِأَنَّهُ مِنْهُ

2038- Osman bin Affan'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizin hayırlılarınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenlerdir."*[659]

Ravi Ebû Abdurrahman şöyle der: "Beni şu oturduğum yere oturtan işte bu hadistir." Kendisi kırk seneden beri Kufe mescidinde Kur'ân öğretmektedir.

Ebû Abdurrahman dedi ki: "Allah'ın kelamının yarattıklarının kelamına olan üstünlüğü, Rabbin yarattıklarına üstünlüğü gibidir. Çünkü Kur'ân O'ndandır."

٢٠٣٩ - عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، فَلَا تَخْلِطُوا بِهِ مَا لَيْسَ مِنْهُ»

2039- ... Dahhak'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Ona ondan olmayan şeyleri karıştırmayın."[660]

---

658 Önceki rivayetlere bakınız.

659 Sahihtir. Bk. Buhari, Fezailu's Sahâbe, 4739 (4/1919) – Ebû Davud, Salat, 1452 (2/630) – Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2907 (5/159) – İbn Mace, Mukaddime, 211 (1/76) – Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3338 (2/529) – Ahmed, Müsned (1/58) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 556 (1/219)

660 Bk. Abdurrezzak, Musannef, 7944 (4/322). Oradaki lafız şöyledir: "Kur'ân'ı tecrit edin / soyutlayın. Âyetlere onlardan olmayan bir şey karıştırmayın."

٢٠٤٠ - عَنْ إِيَاسٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ: «إِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللهِ، وَأَوْثَقَ الْعُرَى كَلِمَةُ التَّقْوَى، وَخَيْرَ الْمِلَلِ مِلَّةُ إِبْرَاهِيمَ، وَأَشْرَفَ الْقَصَصِ هَذَا الْقُرْآنُ، وَأَحْسَنَ السُّنَنِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَشْرَفَ الْحَدِيثِ ذِكْرُ اللهِ»، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ

2040- İyas'tan; Abdullah bin Mes'ud (r.a.) hutbesinde şöyle derdi: "Şüphesiz sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabı, kulpların en sağlamı takva kelimesi, dinlerin en hayırlısı İbrahim'in dini, kıssaların en şereflisi şu Kur'ân, sünnetlerin en güzeli Muhammed'in (s.a.v.) sünneti ve sözlerin en şereflisi Allah'ın zikridir..." Ravi daha sonra hadisin tamamını zikretti.[661]

٢٠٤١ - عَنْ ثَابِتِ بْنِ قُطْبَةَ، قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ يَذْكُرُ كُلَّ عَشِيَّةٍ، فَيَحْمَدُ اللهَ، وَيُثْنِي عَلَيْهِ وَيَقُولُ: «إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللهِ، وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، وَذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ

2041- Sabit bin Kutba dedi ki: Abdullah bin Mes'ud (r.a.) her akşam öğüt verir, hatırlatma yapardı. Allah'a hamd eder, O'na senada bulunur, ardından şöyle derdi: "Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kelamı, yolların en güzeli Muhammed'in (s.a.v.) yolu..." Ravi daha sonra hadisin geri kalanını zikretmiştir.[662]

٢٠٤٢ - عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَحِمَهُ اللهُ قَالَ: " يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ كَلِمَتِي، وَأَنَا هُوَ، فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ دَخَلَ إِلَى حِصْنِي، وَمَنْ دَخَلَ إِلَى حِصْنِي فَقَدْ أَمِنَ، وَالْقُرْآنُ كَلَامِي، وَمِنِّي خَرَجَ «

2042- Mücahid'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Lâ ilahe illallah, benim kelimemdir. Ben O'yum. Her kim onu söylerse, benim kaleme girmiştir. Her kim benim kaleme girerse, güvene kavuşur. Kur'ân benim kelamımdır, benden çıkmıştır."[663]

661 Bk. İbn Ebi Şeybe, Musannef, 34552 (7/106) – Hennad, Zühd, 497 (1/286) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (/138)

662 İsnadı zayıftır. Senedinde Mücalid bin Said vardır, zayıftır.

663 İsnadı zayıftır. Bk. Münavi, Feyzu'l Kadir (4/489). Şirazi, Elkab'da şöyle der: "Benze-

٢٠٤٣ - عَنِ ابْنِ عَبّاسٍ، قَالَ: كانَ نَبيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ حَسَنًا وَحُسَيْنًا رضي الله عنهما: «أُعيذُكُمَا بِكَلِمة اللهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وهَامَّةٍ، وشَرِّ كُلِّ عينٍ لامَّةٍ»، ثُمَّ يقُولُ: «هَكَذَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يُعَوِّذُ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ»

2043- İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: Allah'ın Rasûlü (s.a.v.), Hasan ve Hüseyin'i (r.anhumâ) *"Sizi her şeytandan, haşereden ve her kem gözden Allah'ın tastamam olan kelimelerine sığındırırım"* sözüyle sığındırır, ardından şöyle buyururdu: *"İbrahim de İshak ve İsmail'i böyle sığındırırdı."*[664]

٢٠٤٤ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ: «أُعِيذُكُمَا بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ» وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

2044- İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: Allah'ın Rasûlü (s.a.v.), Hasan ve Hüseyin'i (r.anhumâ) *"Sizi her şeytandan, haşereden ve her kem gözden Allah'ın tastamam olan kelimelerine sığındırırım"* sözüyle sığındırırdı... Ravi daha sonra hadisin devamını zikretti.[665]

٢٠٤٥ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " إِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ لِنَوْمِكَ فَقُلْ: بِسْمِ اللهِ، أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّةِ، مِنْ غَضَبِهِ، وَعِقَابِهِ، وَشَرِّ عِبَادِهِ "، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

ri Müminlerin Emiri Ali'den de rivayet edilmiştir." Hafız Iraki dedi ki: "İsnadı zayıftır, Deylemi'nin 'Bu sabit bir hadistir' sözü merduddur."

Derim ki: Elimdeki kaynaklarda müellifin bu yoluyla rivayet eden başkasına rastlamadım. Müellifin isnadı zayıftır. Senedinde Leys vardır, zayıftır. Ayrıca senette Habban bin Ali el-Anezi vardır, İbn Hacer'in Tehzib'de belirttiği üzere o da zayıftır."

664 İsnadı zayıftır. Bk. Nesai, Amelu'l Yevmi Ve'l Leyle, 1038 (s. 566) – Ebû Davud, Tıb, 3892 (4/1675) – Hakim, Müstedrek (1/343), (2/218) – Ahmed, Müsned (6/21) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 3892 (1/1675)

665 İsnadı sahihtir. Bk. Buhari, Enbiya, 3371 (6/470) – Tirmizi, Tıb, 2060. Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen sahih bir hadistir." Ayrıca bk. İbn Mace, Tıb, 3525 (2/1164) – İmam Ahmed, Müsned (1/346) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 4737 (1/2023)

2045- Abdullah bin Amr'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Uyumak için yatağına girdiğinde şöyle söyle: Allah'ın ismiyle... Gazabından, cezasından, kullarının şerrinden... Allah'ın tastamam olan kelimelerine sığınırım...* Ravi daha sonra hadisin devamını zikretti.[666]

٢٠٤٦ - حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ رَجُلٍ، مِن أَسْلَمَ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنِّي لُدِغْتُ اللَّيْلَةَ، فَلَمْ أَنَمْ حَتَّى أَصْبَحْتُ. قَالَ: «مَا لَدَغَكَ؟» قَالَ: عَقْرَبٌ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عليه وسلَّمَ: أَمَا إِنَّكَ لَوْ قُلْتَ حِينَ أَمْسَيْتَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ كُلِّهَا، مِن شَرِّ ما خَلَقَ، لَمْ تَضُرَّكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»

2046- Cerir bin Süheyl bin Ebi Salih'ten, o Eslem kabilesinden bir adamdan; (o adam) dedi ki: Rasûlullah'a (s.a.v.) adamın biri gelip "Dün gece bir böcek tarafından sokuldum, sabaha kadar uyuyamadım" dedi. Ona *"Seni ne soktu?"* diye sordu. Adam "Akrep" deyince Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Dikkat et! Şayet akşamladığında 'Yarattıklarının şerrinden Allah'ın tastamam olan kelimelerinin tümüne sığınırım' deseydin, inşallah sana zarar veremezdi."*[667]

٢٠٤٧ - عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَانَ إِذَا اشْتَكَى يَقْرَأُ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ.

2047- Urve'den; Rasûlullah'ın (s.a.v.) eşi Âişe dedi ki: "Rahatsızlandığında üzerine Muavvizât[668]'ı okurdu."[669]

---

666 İsnadı hasendir. Bk. Tirmizi, Daavât, 3528 (5/541). Tirmizi dedi ki: "Garip hadistir." Ayrıca bk. Nesai, Sünen-i Kübra, 10601 (6/190) – Hakim, Müstedrek (1/548) – Ahmed, Müsned, 6696 (2/181). Senedinde Muhammed bin İshak vardır. Kendisi müdellistir ve burada muanan olarak rivayet etmiştir. Ne var ki hadisin Ahmed'in rivayetinde Halid bin Velid'den şahidi vardır."

667 İsnadı sahihtir. Bk. Müslim, Zikir ve Dua, 2081 (4/55) – Malik, Muvatta, Şiir, 11 (2/951) – İbn Mace, Tıb, 3518 (2/1162) – Ebû Davud, Tıb, 3898 (4/1677)

668 Muavvizât: Allah'a sığındıranlar anlamında İhlâs, Felak ve Nâs surelerinin üçüne birlikte verilen isim. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/muavvizat. (Çev.)

669 Sahihtir. Bk. Buhari, Fezailu'l Kur'ân, 5017 (8/679) – Tirmizi, Daavât, 3402 (5/441). Tirmizi dedi ki: "Bu, hasen garip sahih bir hadistir." Ayrıca bk. Ebû Davud, Edeb, 5056 (4/2152) – Ahmed, Müsned (6/116, 154)

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Şu hadisleri anlamaya çalışın. Acaba Rasûlullah'ın (s.a.v.) herhangi bir yaratılmışa sığınması, hatta kendi sığınmasıyla birlikte ümmetine de mahluka sığınmalarını emretmesi olur iş midir?

Peki, insanın kendisine veya kendi gibi yaratılmış olan başkasına sığınıp "Kendimi semaya, dağlara, peygamberlere, Arş'a, Kürsi'ye, yere... sığındırıyorum" vb. sözler söylemesi caiz midir?

Şayet kişinin kendi gibi bir yaratılmışa sığınması caizse, şu halde kendine sığınması da başkasını kendisine sığındırıp "Seni kendime sığındırıyorum" demesi de caizdir.

Abdullah bin Mes'ud (r.a.), Kur'ân üzerine yemin eden kimsênin (yeminini bozduğunda) her âyet için kefaret ödemesi vacip kılmadı mı? Peki, herhangi bir mahluk ile yemin edenin kefaret vermesi vacip mi?

٢٠٤٨ - عَنْ أَبِي كَنَفٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا، يَحْلِفُ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ، فَقَالَ: «أَمَا إِنَّ عَلَيْهِ بِكُلِّ آيَةٍ مِنْهَا يَمِينًا»

2048- Ebû Künef dedi ki: Abdullah bin Mes'ud (r.a.), Bakara Sûresi üzerine yemin eden bir kimseyi işitince şöyle dedi: "Üzerinde o sûrenin her bir âyetinden dolayı (ayrı) bir yemin vardır."[670]

٢٠٤٩ - عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ حَلَفَ بِسُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ، فَبِكُلِّ آيَةٍ مِنْهَا يَمِينٌ»

2049- ... Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Her kim Kur'ân'dan bir sûre üzerine yemin ederse, her bir âyetten dolayı (ayrı) yemin vardır.*"[671]

670 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (1043) – Said bin Mansur (2/436) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 19689 (10/43) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 12232 (3/74) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 379 (1/170)

671 Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (10/43). Beyhaki dedi ki: "İki yoldan da Mürsel olarak rivayet edilmiştir. Gerçi Sabit bin Dahhak'tan merfu olarak rivayet edilmiştir ama o da zayıftır." Ayrıca bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/101). Buhari dedi ki: "Mürseldir."

٢٠٥٠ - أَخْبَرَنَا مُغِيرَةُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: مَنْ حَلَفَ بِسُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ، فَبِكُلِّ آيَةٍ يَمِينٌ »

2050- Muğire'den; İbrahim şöyle derdi: "Her kim Kur'ân'ın üzerine yemin ederse, her bir âyetten dolayı (ayrı) bir yemin vardır."[672]

٢٠٥١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فَضْلَ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ الرَّحْمَنِ عَلَى خَلْقِهِ»

2051- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Kur'ân'ın diğer kelamlara üstünlüğü, Rahman'ın yarattıklarına üstünlüğü gibidir."*[673]

٢٠٥٢ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَضْلُ كَلَامِ اللهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللهِ عَلَى خَلْقِهِ»

2052- Muhammed bin Ka'b el-Kurazi'den; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah'ın kelamının diğer kelamlara üstünlüğü, Allah'ın yaratıklarına üstünlüğü gibidir."*[674]

٢٠٥٣ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَرَأَ: طه، وَيس، قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ بِأَلْفِ عَامٍ، فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالُوا: طُوبَى لِأَجْوَافٍ تَحْمِلُ هَذَا، وَطُوبَى لِأُمَّةٍ يَنْزِلُ عَلَيْهَا هَذَا، طُوبَى لِأَلْسُنٍ تَكَلَّمُ بِهَذَا »

2053- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz Allah Teâlâ Âdem'i yaratmadan bin sene önce Taha ve Yasin'i okudu. Melekler Kur'ân'ı işittiklerinde şöyle dediler: Bunu taşıyan içlere ne mutlu! Üzerine bunun indiği ümmete ne mutlu! Bununla konuşan dillere ne mutlu!"***[675]

672 Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/101)
673 İsnadı zayıftır. Bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân (2/314) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2208 (2/404) – Ebû Ya'la, Mu'cem, 294 (1/240) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 557 (1/219)
674 İsnadı zayıf mürseldir. Senedinde Musa bin Ubeyde er-Rabezi vardır, zayıftır.
675 İsnadı çok zayıftır. Bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3414 (2/329) – Beyhaki, Şuabu'l İman.

٢٠٥٤ - حَدَّثَنِي عِكْرِمَةُ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي جَنَازَةٍ، فَسَمِعَ رَجُلًا، يَقُولُ: يَا رَبَّ الْقُرْآنِ ارْحَمْ فُلَانًا، فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: «أَلَا تَتَّقِي اللَّهَ، الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ»

2054- İbn Abbâs'ın azatlısı İkrime dedi ki: Bir keresinde İbn Abbâs'la birlikte bir cenazedeydik. Derken "Ey Kur'ân'ın Rabbi, falana rahmet et!" diye dua eden birini işitti. Bunun üzerine İbn Abbâs ona şöyle dedi: "Allah'tan sakın! Kur'ân Allah'ın kelamıdır."[676]

٢٠٥٥ - عَنْ نِيَارِ بْنِ مُكْرَمٍ الْأَسْلَمِيِّ، وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: الم غُلِبَتِ الرُّومُ قَالَتْ قُرَيْشٌ لِأَبِي بَكْرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَا ابْنَ أَبِي قُحَافَةَ، لَعَلَّ هَذَا مِنْ كَلَامِ صَاحِبِكَ؟ قَالَ: «لَا، وَلَكِنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

2055- Sahâbeden olan Niyâr bin Mükrim el-Eslemi dedi ki: *"Elif, Lâm, Ra. Rumlar yenildi"* (Rum, 1-2) âyetleri indiğinde Kureyş ahalisi Ebû Bekir'e şöyle dediler: "Ey İbn Ebi Kuhafe! Galiba bu arkadaşının kelamındandır." Ebû Bekir (r.a.) dedi ki: "Hayır o Allah Teâlâ'nın kelamıdır."[677]

٢٠٥٦ - فحَدَّثَنِي الرَّبِيعُ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: «مَنْ حَلَفَ بِاسْمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ فَحَنِثَ فَعَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ، لِأَنَّ اسْمَ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ حَلَفَ بِالْكَعْبَةِ أَوْ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، فَلَيْسَ عَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ، لِأَنَّهُ مَخْلُوقٌ، وَذَاكَ غَيْرُ مَخْلُوقٍ».

2450 (2/476) – İbn Ebi Asım, Sünne, 706 (1/269) – İbn Adiy, Duafa (1/216). Senedinde İbrahim bin Muhacir bin Mismar vardır. Buhari dedi ki: "Hadisleri münkerdir." Ayrıca senedinde Ömer bin Hafs bin Zekvan vardır. Ahmed dedi ki: "Hadislerini terk edip yaktık." Nesai dedi ki: "Metruktür."

676 İsnadı zayıftır. Bk. Beyhaki, Esma ve Sıfat, 519 – Beyhaki, Şuabu'l İman (1/189) – Beyhaki, İtikad (1/105) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 376 (1/169) – Hatib, Tarih-i Bağdat, 2846 (1/332)

677 İsnadı sahihtir. Bk. Beyhaki, İtikad (1/102) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 116 (1/143) – İbn Kani, Mu'cemu's Sahâbe, 560 (2/106)

Derim ki: Bu hadisin aslı Tirmizi'dedir. Bk. Tirmizi, Tefsir, 3194 (5/344) – Buhari, Tarih-i Kebir, 2481 (8/139). Tirmizi dedi ki: "Niyâr bin Mükrim yoluyla sahih hasen gariptir. Bunu ancak Abdurrahman bin Ebi'z Zinad yoluyla biliyoruz." Ayrıca Elbani, Sahih-i Tirmizi'de sahih olduğunu belirtmiştir.

2056- Rebi dedi ki: Şafiî'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Her kim Allah'ın isimlerinden biri üzerine yemin eder, sonra yeminini bozarsa, kefaret ödemesi gerekir. Çünkü Allah'ın isimleri mahluk değildir. Her kim de Kâbe veya Safa veya Merve üzerine yemin ederse, ona kefaret gerekli değildir. Çünkü bunlar mahluktur ama Allah'ın isimleri mahluk değildir."[678]

İbn Batta şöyle der: Pis inkârcı Cehmiyye'ye karşı hüccetlerden biri de şöyle denilmesidir: "Acaba kendisiyle namazın caiz olduğu tahareté sahip temiz birinin dokunması caiz olmayan yaratılmış bir şey biliyor musun?" Allah'ın Kur'ân'a verdiği şeref olmasaydı ve Kur'ân Allah'ın O'ndan çıkan kelamı olmasaydı, kesinlikle temiz olanın da temiz olmayanın da ona dokunması caiz olurdu. İşte bu yüzdendir ki Allah Teâlâ Kur'ân'a veya üzerine Kur'ân'dan bir şey yazılı kağıda temiz olandan başkasının dokunmasını yasaklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ona ancak temizlenenler dokunabilir."* (Vakıa, 79)

٢٠٥٧ - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، قَالَ: كَتَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِجَدِّي: «إِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ، فَلَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ»

2057- Muhammed bin İshak'tan; Abdullah bin Ebi Bekir dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) dedeme şöyle yazdı: *"Şüphesiz Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Artık ona temiz olandan başkası dokunmasın!"*[679]

٢٠٥٨ - عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ لَا يَأْخُذُ الْمُصْحَفَ إِلَّا طَاهِرًا

2058- ... Nafi'den; İbn Ömer, Kur'ân'ı ancak temiz haldeyken tutardı.[680]

678 İsnadı sahih mevkuftur. Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra, 19604 (10/28) – Ebû Nuaym, Hılye (9/1113) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 343 (1/158)

679 İsnadı zayıftır. Bk. Malik, Muvatta (1/199, 469) – Abdurrezzak, Musannef, 1328 (1/341) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2111 (2/380) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 572 (1/222). Şeyh Elbani, bu hadisi İrva'da zikredip sahih olduğunu belirtmiştir. Belki de bu hükmü birçok yolu ve şahitleri dolayısı ile vermiştir. Gerçekten bu hadis Amr bin Hazm, Hakim bin Hazm, İbn Ömer ve Osman bin Ebi'l Âs'tan rivayet edilmiştir.

680 İsnadı hasendir. Senedindeki Sa'dan bin Nasr dışındaki ravileri sikadır. Kendisi saduktur.

Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olmasından dolayıdır ki düşman el sürmesin diye Kur'ân ile düşman topraklarına yolculuk etmemiz bize yasaklanmıştır. Tabi bununla sadece Mushaf kastedilmiştir.

٢٠٥٩ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ بْنُ مَخْلَدٍ الْعَطَّارُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّاغَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ

2059- Bize Ebû Abdullah bin Muhalled el-Attar tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin İshak tahdis etti, dedi ki: Bize Ravh tahdis etti, dedi ki: Bize Malik tahdis etti...

٢٠٦٠ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ»

2060- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân ile düşman topraklarına yolculuk etmeyin!"*[681]

٢٠٦١ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ، مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ

2061- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.), düşmanların el uzatması korkusundan dolayı düşman topraklarına Kur'ân ile yolculuk yapmayı yasakladı.[682]

٢٠٦٢ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ مَخَافَةَ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ

2062- İbn Ömer'den (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) düşmanların el uzatması korkusundan dolayı Kur'ân ile yolculuk yapmayı yasakladı.

Kur'ân Allah'ın kelamı olup, O'ndan çıkmasından dolayıdır ki okuyan kimseye temizlenmek, ağzında kötü kokular varken ve pis mekânlarda bulunurken okumaktan vazgeçmesi emredilmiştir.

681 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Cihad, 2828 (3/1090) – Müslim, İmara, 1869 (3/1490)
682 Bir önceki rivayete bakınız.

٢٠٦٣ - عَنْ ذَرٍّ، قَالَ: سَأَلْتُ عَطَاءً: أَقْرأُ فَتَخْرُجُ مِنِّي الرِّيحُ؟ قَالَ: «أَمْسِكْ عَنِ الْقِرَاءَةِ حَتَّى تَذْهَبَ»

2063- Zer dedi ki: Atâ'ya "Kur'ân okuyorum, derken benden kötü kokular çıkıyor" diye sordum. Dedi ki: "O kokular gidene dek okumayı bırak." [683]

٢٠٦٤ - عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا صَلَّى فَوَجَدَ رِيحًا أَمْسَكَ عَنِ الْقِرَاءَةِ

2064- Abdülaziz bin Ebû Revvâd'den; Mücahid, namaz kıldığı esnada kötü koku hissederse, okumayı bırakırdı."[684]

İbn Batta şöyle der: Diğer kelamlara üstünlüğü dolayısı ile Kur'ân'ı tazim etmek, yüceltmek, onu kötü koku ve yerlerden uzak tutmak vb. bize emredilen bu gibi rivayetler çok sayıdadır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"O, elbette değerli bir Kur'ân'dır. Korunmuş bir kitaptadır. "Ona ancak temizlenenler dokunabilir."* (Vakıa, 77-79)

Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz bu Kur'ân, Âlemlerin Rabbi'nin indirmesidir. Uyarıcılardan olasın diye onu güvenilir Ruh (Cebrail) senin kalbine apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir."* (Şuara, 192-195)

683 İsnadı sahihtir. Bk. Said bin Mansur, Sünen, 100 (2/344) – Abdurrezzak, Musannef, 1326 (1/341)

684 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Mübarek, Zühd, 798 (1/275)

TEVAKKUF EDİP (DURUP) ŞÜPHEYE DÜŞEN "BİZLER 'YARATILMIŞTIR' VEYA 'YARATILMIŞ DEĞİLDİR' DEMEYİZ" DİYEN VÂKIFE MEZHEBİ[685]'NİN HİLAFINA KUR'ÂN'IN ALLAH'IN KELAMI OLDUĞUNA, MAHLUK OLMADIĞINA İMAN

---

685 Bu mezhep, Cehmiye'nin Kur'ân meselesi konusundaki ikinci mezhebidir. Nitekim **İmam Ahmed şöyle der:** "Cehmiye üç fırkaya ayrılmıştır. Bir fırka, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyler. Bir fırka, Kur'ân'ın Allah'ın kelamını olduğunu söyler ve susarız, der. Bir fırka da Kur'ân'ı telaffuz edişimiz mahluktur, der." Bk. Salih bin Ahmed, Kitabu'l Mihne (s. 72). İmam Ahmed'in belirttiği mezheplerin ilki, bir önceki bölümde geçmişti. İkincisi, şu an konumuz olan Vâkıfe'dir. Üçüncüsü de Lafzıyye olup bir sonraki bölümde gelecektir. İslâm'ın başlarında ve "Kur'ân mahluktur" bidati çıkmazdan evvel insanlar, Kur'ân'ın Allah'ın kelamını olduğunu söyledikten sonra bu sözlerine başka bir şey eklemeye gerek duymazlardı. Çünkü insanlar bu isim tamlamasından ancak bunun Allah'ın sıfatlarından bir sıfat (konuşma sıfatı) olduğunu anlıyorlardı. Çünkü onlar, Allah'ın sıfatlarının zatına tâbi olarak yaratılmamış olduğunu bilmemekten uzaktırlar. Derken "Kur'ân mahluktur" fitnesi patlak verdiğinde, âlimlerin halka bu bidati açıklamaları ve bidatçilerin halkı esir etme adına ortaya attıkları süslü sözler ile açık ibareleri birbirinden ayırmak gerekli oldu. Ki böylece halk, onların ağına düşmesin. Çünkü Kur'ân'ın mahluk olduğu görüşünde olan kimse de Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söylemektedir. Bu yüzden Ehli Sünnet'in sloganı, onlara reddiye verme ve aralarında farkı gösterme adına bu sözün üzerine "Mahluk değildir" cümlesini eklemek oldu. Ne var ki ortada ilme müntesip olup da o bidatçilerin "Kur'ân mahluktur" şeklindeki sözlerinin hakiki manasını ve tehlikesinin büyüklüğünü anlayamayan bazı kimseler vardı. Bu yüzdendir ki o kimseler bidate düşmekten korktukları için "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir" demek, tıpkı "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluktur" demek gibi zor geldi ve cehalet üzere kurulan bir takvadan dolayı vakfettiler/durdular. Bunun yanında bu meselenin geçmiş zamanlarda olmayan yeni bir konu olmasını da söyleyerek görüşlerini pekiştirdiler. Ne var ki insanlar bu konuda tökezlediklerinde ve fitne sebebiyle bu ayak kaymaları çoğaldığında hakkı izhar etmek ve açıklamak vacip oldu. Bu açıklama işini de insanların önderleri olan seçkin imamlar üstlendi. Nitekim musannif, bu bölümde onları zikredecektir. Allah hepsine rahmet etsin! Halife Mütevekkil zamanında fitne insanlardan kalkıp Ehli Sünnet'in savunması güçlenince Cehmiye'den bir grup Ehli Sünnet'ten korktukları için takiyyeye sığındılar. Dediler ki: "Bizler 'Kur'ân Allah'ın kelamıdır' der, bunun üzerine ne 'Mahluktur' ilavesini yaparız ne de 'Mahluk değildir' ilavesini. Aslında onlar, içlerinde bozuk hakikati gizliyorlardı. Ayrıca ilme müntesip olanlardan bazı

٢٠٦٥ - عنْ حسّان بْن عطيّة، عن أبي الدّرْداء، قال: سألْتُ رسُول الله صلّى اللهُ عليْهِ وسلّم عن الْقرْآن؟ فقال: «كلامُ الله غيْرُ مخْلوقٍ»

2065- Hassan bin Atıyye'den; Ebû Derdâ (r.a.) dedi ki: Rasûlullah'a (s.a.v.) Kur'ân'dan sordum. Buyurdu ki: *"Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."*[686]

٢٠٦٦ - عَنْ مُعَاوِيَة بْنِ عمّارٍ، قال: سألْتُ جعْفر بْن مُحمّدٍ فقلْتُ: إنّهُمْ يَسْألُونَنَا عَنِ الْقُرْآنِ: أمَخْلُوقٌ هُوَ؟ فَقَال: «ليْسَ بِخَالِقٍ ولَا مَخْلُوقٍ، ولكنّهُ كَلَامُ اللهِ»

2066- Muaviye bin Ammar dedi ki: Cafer bin Muhammed'e "Bize Kur'ân'ın mahluk olup olmadığını soruyorlar" dedim. Dedi ki: "Ne yaratandır ne de yaratılan. Ne var ki Allah'ın kelamıdır."[687]

٢٠٦٧ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّارُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْبَدٌ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ، ثِقَةٌ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ

2067- Bize Ebû Bekir Muhammed bin Bekir tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Hasen bin Sabbah el-Bezzar tahdis etti, dedi ki: Bize sika Ma'bed Ebû Abdurrahman tahdis etti; Muaviye bin Ammar'dan...

٢٠٦٨ - وَحَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْوَرَّاقُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ دَاوُدَ الضَّبِّيُّ

---

cahiller de bu konuda onlarla muvafık oldular ve derken bu, sapık bidatçilerin bir sığınağına dönüştü. Ne var ki Sünnet'in seçkin âlimleri, bu sözdeki kastı anladılar ve o söze aldanmadılar. Derhal bu sözü de inkâr edip karşı çıktılar, ona itikat edenlere sert davrandılar ve "Bu en iyi ihtimalle dahi dinde bir şüphedir" dediler, bunu söyleyeni de Cehmiye'den saydılar. Nitekim onlardan gelen rivayetler bu bapta zikredilecektir. Allah en iyisini bilir. Bk. Polen Yay. Acurrî, Şeria, Vâkıfe Mezhebi (Çev.)

686 İsnadı zayıftır. Senedinde Velid bin Müslim vardır. Kendisi tesviye tedlisi yapardı. Ayrıca Hassan bin Atıyye ile Ebû Derdâ arasında inkıta vardır.

687 İsnadı sahihtir. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (13/246) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 397 (1/175)

2068- Yine bize Ebû Muhammed Abdullah bin Süleyman el-Verrak tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah bin Ahmed bin Hanbel tahdis etti, dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Musa bin Davud ez-Zabbi tahdis etti...

٢٠٦٩ - وَحَدَّثَنِي أَبُو الْحُسَيْنِ أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ الْآدَمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي الْعَوَّامِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْبَدٌ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «لَيْسَ بِخَالِقٍ وَلَا مَخْلُوقٍ، وَلَكِنَّهُ كَلَامُ اللهِ تَعَالَى»

2069- Yine bize Ebû'l Hüseyn Ahmed bin Osman tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin Ahmed bin Ebi'l Avvâm tahdis etti, dedi ki: Bize Musa bin Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Ma'bed Ebû Abdurrahman tahdis etti; Muaviye dedi ki: Cafer bin Muhammed'e Kur'ân'dan sordum. Dedi ki: "Ne yaratandır ne de yaratılan. Ne var ki Allah Teâlâ'nın kelamıdır."[688]

٢٠٧٠ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ بْنِ حُمَيْدٍ الْعَسْكَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ الرَّسْعَنِيُّ، مِنْ أَهْلِ رَأْسِ عَيْنٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ

2070- Bize Ebû Muhammed Hasen bin Ali bin Yezid bin Humeyd el-Askeri tahdis etti, dedi ki: Bize Ra'suayn ahalisinden Cafer bin Muhammed bin Fudayl er-Rusği tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah bin Salih tahdis etti, dedi ki: Bize Muaviye bin Salih tahdis etti; Ali bin Ebi Talha'dan, o İbn Abbâs'tan...

٢٠٧١ -... عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: {قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ} [الزمر: ٢٨] قَالَ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ

688 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 170 (1/217) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 132, 133 – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 402 (1/176)

2071- ... Ali bin Ebi Talha'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) "*... hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur'ân olarak...*" (Zümer, 28) âyeti hakkında dedi ki: "Yani yaratılmış olmayan."[689]

٢٠٧٢ - إِمَامُ مَسْجِدِ جَامِعِ قَزْوِينَ: بَلَغَ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ هَذَا الْحَدِيثُ، فَكَتَبَ إِلَى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فُضَيْلٍ الرَّسْعَنِيِّ: اكْتُبْ إِلَيَّ بِإِجَازَتِهِ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ بِإِجَازَتِهِ، فَسُرَّ أَحْمَدُ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَقَالَ: كَيْفَ فَاتَنِي عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَالِحٍ هَذَا الْحَدِيثُ؟

2072- ... Kazvin şehrinin merkez camii imamı Hameveyh bin Yunus'tan; Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) bu hadis ulaşınca Cafer bin Muhammed bin Fudayl'a "Bana bunun icazetini yaz" diye yazdı. O da Ahmed'e yazı ile icazet verdi. Bunun üzerine Ahmed bu hadisten dolayı çok sevindi. Ahmed dedi ki: "Abdullah bin Salih'ten bu hadisi nasıl kaçırmışım?"

٢٠٧٣ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ أَبِي شَيْبَةَ، يَقُولُ: «الْوَاقِفَةُ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ بِعِشْرِينَ مَرَّةً، هَؤُلَاءِ شَكُّوا فِي اللهِ»

2073- Muhammed bin Abdülmelik dedi ki: Osman bin Ebi Şeybe'yi şöyle derken işittim: "Vâkıfe, Cehmiyye'den yirmi kere daha şerlidir. Bunlar Allah hakkında şüpheye düşmüşlerdir."[690]

٢٠٧٤ - حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ شِهَابٍ

2074- Bize Ebû Hafs Ömer bin Muhammed bin Recâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû'l Abbâs Ahmed bin Abdullah bin Şihab tahdis etti...

٢٠٧٥ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ هَانِئٍ الطَّائِيُّ قَالَ: أَتَيْنَا أَبَا عَبْدِ اللهِ يَعْنِي أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، أَنَا وَالْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ، فَسَأَلْنَاهُ

689 İsnadı zayıftır. Bk. Acurrî, Şeria, 172 (1/218) – Beyhakî, Esma ve Sıfat, 242 – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 355 (1/161). Senedinde Leys'in katibi Abdullah bin Salih ile Ali bin Talha vardır, ikisi de zayıftır.

690 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 205 (1/233)

عَنْ أَشْيَاءَ، فَذَكَرَ كَلَامًا، فَقَالَ الْعَبَّاسُ: وَقَوْمٌ هَاهُنَا قَدْ حَدَّثُوا يَقُولُونَ: لَا نَقُولُ: مَخْلُوقٌ، وَلَا: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَهَؤُلَاءِ أَضَرُّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ عَلَى النَّاسِ، وَيْلَكُمْ، فَإِنْ لَمْ تَقُولُوا: لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَقُولُوا: هُوَ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: قَوْمُ سُوءٍ هَؤُلَاءِ، قَوْمُ سُوءٍ، فَقَالَ الْعَبَّاسُ: مَا تَقُولُ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ؟، فَقَالَ: الَّذِي أَعْتَقِدُهُ وَأَذْهَبُ إِلَيْهِ، وَلَا أَشُكُّ فِيهِ، أَنَّ الْقُرْآنَ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ وَمَنْ يَشُكُّ فِي هَذَا؟. ثُمَّ تَكَلَّمَ أَبُو عَبْدِ اللهِ مُسْتَعْظِمًا لِلشَّكِّ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللهِ فِي هَذَا شَكٌّ؟ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ} [الأعراف: ٥٤]، فَفَرَّقَ بَيْنَ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ. وَقَالَ: {الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ} [الرحمن: ٢] فَجَعَلَ يُعِيدُهَا: عَلَّمَ، خَلَقَ، أَيْ: فَرَّقَ بَيْنَهُمَا " قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: فَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللهِ، أَلَا تَرَاهُ يَقُولُ: {عَلَّمَ الْقُرْآنَ} [الرحمن: ٢] وَالْقُرْآنُ فِيهِ أَسْمَاءُ اللهِ، أَيُّ شَيْءٍ يَقُولُونَ؟ لَا يَقُولُونَ: إِنَّ أَسْمَاءَ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقَةٍ؟ مَنْ زَعَمَ أَنَّ أَسْمَاءَ اللهِ مَخْلُوقَةٌ فَقَدْ كَفَرَ، لَمْ يَزَلِ اللَّهُ قَدِيرًا، عَلِيمًا، حَكِيمًا، سَمِيعًا، بَصِيرًا، فَلَسْنَا نَشُكُّ أَنَّ أَسْمَاءَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ غَيْرُ مَخْلُوقَةٍ، وَلَسْنَا نَشُكُّ أَنَّ عِلْمَ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، وَفِيهِ أَسْمَاءُ اللهِ، لَا نَشُكُّ أَنَّهُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَهُوَ كَلَامُ اللهِ، وَلَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُتَكَلِّمًا

2075- Ebû Bekir Ahmed bin Muhammed bin Hani et-Tai tahdis etti, dedi ki: Bir keresinde ben ve Abbâs bin Abdülazim el-Anberi, Ebû Abdullah'a yani Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) gitmiştik. Ona bazı şeylerden sormuştuk, o da bize bir şeyler söylemişti. Abbâs dedi ki:

– Burada bir topluluk var; konuşuyor ve şöyle diyorlar: Ne yaratılmıştır ne de yaratılmamıştır deriz. Bunlar insanlar için Cehmiyye'den daha zararlıdır. Yazık size! Eğer "Yaratılmış değildir" demezseniz, o halde "Yaratılmıştır" deyin.

Ahmed dedi ki:

– Bunlar kötü bir topluluktur, kötü bir topluluktur.

– Ey Ebû Abdullah görüşün nedir?

— Şüphe etmediğim itikadım ve mezhebim, Kur'ân'ın mahluk olmadığıdır.

Ebû Abdullah sonrasında şöyle dedi: "Subhanallah! Bunda kim şüphe edebilir ki?"

Ebû Abdullah daha sonra bu konuda şüphe etmenin ağırlığını gösterircesine şöyle dedi: "Subhanallah! Bunda şüphe mi olur? Allah Teâlâ *"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de yalnızca O'na aittir"* (A'raf, 54) buyurur. Görüldüğü gibi yaratma ile emri birbirinden ayırmıştır. Yine *"Rahman, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı."* (Rahman, 1-3) buyurmaktadır." Ahmed ardından yaratma ile öğretmenin birbirinden ayrıldığını gösterircesine "Öğretti, yarattı" demeye başladı.

Ebû Abdullah (r.h.) dedi ki: "Kur'ân Allah'ın ilmindendir. O'nun *"Kur'ân'ı öğretti"* (Rahman, 2) buyurduğunu görmüyor musun? Kur'ân'da Allah'ın isimleri vardır. Peki onlar ne diyor? "Şüphesiz Allah'ın isimleri mahluk değildir" demiyorlar. Her kim Allah'ın isimlerinin mahluk olduğunu söylerse, gerçekten kâfir olur. Allah Teâlâ ezelden beri kudretli, bilen, hikmetli işiten ve gören olagelmiştir. Biz Allah Teâlâ'nın isimlerinin mahluk olmadığı konusunda şüphe etmiyoruz. Aynı şekilde Allah'ın ilminin de yaratılmamış olduğu konusunda şüphemiz yoktur. Kur'ân Allah'ın ilmindendir, içerisinde Allah'ın isimleri vardır. Onların mahluk olmadığı konusunda şüpheye düşmüyoruz. O Allah'ın kelamıdır. Allah ezelden beri konuşan olagelmiştir."

٢٠٧٦ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ الصَّائِغُ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، قُلْتُ: إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ يَقُولُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ الْوَاقِفَةَ هُمْ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ؟ قَالَ: " هُمْ أَشَدُّ تَزْيِينًا عَلَى النَّاسِ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ، وَهُمْ يُشَكِّكُونَ النَّاسَ، وَذَاكَ أَنَّ الْجَهْمِيَّةَ قَدْ بَانَ أَمْرُهُمْ، وَهَؤُلَاءِ إِذْ قَالُوا: لَا يَتَكَلَّمُ، اسْتَمَالُوا الْعَامَّةَ، إِنَّمَا هَذَا يَصِيرُ إِلَى قَوْلِ الْجَهْمِيَّةِ

2076- Ebû'l Haris es-Saiğ dedi ki: Ebû Abdullah'a "Bazı insanlar, Vâkıfe'nin Cehmiyye'den daha şerli olduğunu söylüyorlar" dedim. Dedi ki: "Onlar insanları Cehmiyye'den daha çok (doğru yoldan) alıkoyuyorlar. Onlar insanları şüpheye düşürüyorlar. Çünkü artık Cehmiyye'nin hali ortadadır.

Bunlar ise "O konuşmaz" derken, aslında insanların meyletmesini istiyorlar. Bu sözün sonu Cehmiyye görüşüne varmak olacaktır."[691]

٢٠٧٧ - قَالَ أَبُو الْحَارِثِ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، سُئِلَ عَنْ مَنْ قَالَ: أَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَأَسْكُتُ، قَالَ: " هَذَا شَاكٌّ، لَا حَتَّى يَقُولَ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2077- Ebû'l Haris dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; kendisine "Ben Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söyler, ardından susarım" diyen kimse hakkında soruldu. Dedi ki: "Bu şüphedir. Hayır, ta ki 'Yaratılmış değildir' demesi gerekir."[692]

٢٠٧٨ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللهِ: " صَارُوا ثَلَاثَ فِرَقٍ فِي الْقُرْآنِ، قُلْتُ: نَعَمْ، هُمْ ثَلَاثٌ: الْجَهْمِيَّةُ، وَالْوَاقِفَةُ، وَاللَّفْظِيَّةُ، فَأَمَّا الْجَهْمِيَّةُ فَهُمْ يَكْشِفُونَ أَمْرَهُمْ، يَقُولُونَ: مَخْلُوقٌ، قَالَ: كُلُّهُمْ جَهْمِيَّةٌ، هَؤُلَاءِ يَسْتَتِرُونَ، فَإِذَا أَخْرَجْتَهُمْ، كَشَفُوا الْجَهْمِيَّةَ، فَكُلُّهُمْ جَهْمِيَّةٌ، قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤]، وَقَالَ: {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ} [التوبة: ٦]، فَيَسْمَعُ مَخْلُوقًا وَجِبْرِيلُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَخْلُوقٍ؟

2078- ... Ebû Talib Ahmed bin Humeyd dedi ki: Ebû Abdullah (r.h.) bana "Kur'ân konusunda üç gruba mı ayrıldılar?" diye sordu. Dedim ki: "Evet, onlar üç gruptur: Cehmiyye, Vâkıfe ve Lafzıyye. Cehmiyye'ye gelince; durumları açıktır; Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylüyorlar." Ahmed şöyle dedi: "Hepsi de Cehmiyye'dir. Aslında gizlenmeye çalışıyorlar. Onları sıkıntıya sokduğunda, gizlediklerini açığa çıkaracaklardır. Onların tümü Cehmiyye'dir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah Musa ile gerçekten konuştu."* (Nisa, 164). Yine şöyle buyurur: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6) Ne yani onu işiten yaratılmış bir şeyi mi işitti? Rasûlullah'a (s.a.v.) Cibril yaratılmış bir şey mi getirdi?"

---

691 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 203 (1/232)

692 Bir önceki rivayete bakınız.

٢٠٧٩ - قَالَ أَبُو طَالِبٍ: وَسَمِعْتُهُ، يَعْنِي أَحْمَدَ، يَقُولُ: «مَنْ شَكَّ فَقَدْ كَفَرَ»

2079- Ebû Talib dedi ki: Ahmed'i yine şöyle derken işittim: "Kim bunda şüphe ederse, o bir kâfirdir."[693]

٢٠٨٠ - قَالَ أَبُو طَالِبٍ: وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ وَأَنَا عِنْدَهُ، فقَالَ: إِنَّ لِي قَرَابَةً يَقُولُ بِالشَّكِّ؟ قَالَ: فقَالَ وَهُوَ شَدِيدُ الْغَضَبِ: «مَنْ شَكَّ فَهُوَ كَافِرٌ»

2080- Ebû Talib dedi ki: Bir adam, ben yanındayken Ebû Abdullah'a gelip "Benim bir akrabam şüpheli konuşuyor" dedi. Ahmed çok kızgın bir halde "Her kim şüphe ederse, o bir kâfirdir" dedi.

٢٠٨١ - قَالَ: وَقَالَ رَجُلٌ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، قَالَ: فقَالَ: هَذَا قَوْلُنَا، مَنْ شَكَّ فَهُوَ كَافِرٌ، قَالَ: فقَالَ: جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا

2081- Ebû Talib dedi ki: Başka bir adam, "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir" dedi. Ahmed dedi ki: "Bu bizim de görüşümüzdür. Her kim şüphe ederse, o bir kâfirdir." Adam bunun üzerine "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın" dedi.

٢٠٨٢ - سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ أَحْمَدَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، يَقُولُ: «اللَّفْظِيَّةُ، وَالْوَاقِفَةُ زَنَادِقَةٌ»

2082- ... Cafer bin Ahmed dedi ki: Ahmed bin Hanbel'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Vâkıfe ve Lafzıyye zındıktır."

٢٠٨٣ - قَالَ عَبَّاسٌ الدُّورِيُّ: كَانَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ يَقُولُ: «الْوَاقِفَةُ، وَاللَّفْظِيَّةُ جَهْمِيَّةٌ»

2083- ... Abbâs ed-Dûri dedi ki: Ahmed bin Hanbel (r.h.) şöyle derdi: "Vakıfe ve Lafzıyye Cehmiyye'dir."[694]

693 Bk. Acurrî, Şeria (1/233)
694 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet (1/140)

٢٠٨٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: مَنْ لَمْ يَقُلْ: إِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ يَحِلُّ مَحَلَّ الْجَهْمِيَّةِ »

2084- ... Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ahmed bin Hanbel'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Her kim 'Şüphesiz Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir' demezse, Cehmiyye sınıfına dahil olur."

٢٠٨٥ - قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللهِ: " أَوَّلُ مَنْ سَأَلَنِي عَنِ الْوَقْفِ عَلِيٌّ الْأَشْقَرُ، فَقُلْتُ لَهُ: الْقُرْآنُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ

2085- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah (r.h.) bana şöyle dedi: "Bana vakıf[695] konusunda ilk soran kişi Ali el-Eşkar'dır. Ona Kur'ân'ın mahluk olmadığını söyledim."

٢٠٨٦ - قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: " افْتَرَقَتِ الْجَهْمِيَّةُ عَلَى ثَلَاثِ فِرَقٍ: الَّذِينَ يَقُولُونَ: مَخْلُوقٌ، وَالَّذِينَ شَكُّوا، وَالَّذِينَ قَالُوا: أَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ

2086- Yine şöyle demiştir: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Cehmiyye üç fırkaya ayrıldı. Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenler, şüpheye düşenler ve 'Kur'ân ile telaffuz etmemiz mahluktur' diyenler."[696]

٢٠٨٧ - قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: " لَا تَقُلْ: هَؤُلَاءِ الْوَاقِفَةُ، هَؤُلَاءِ الشَّاكَّةُ »

2087- Yine şöyle demiştir: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Bunlar Vâkıfe'dir deme, bunlar şüphe edenlerdir de!"

٢٠٨٨ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: وَسَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَنْ مَنْ وَقَفَ، لَا يَقُولُ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَقَالَ: أَنَا أَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، قَالَ: " يُقَالُ لَهُ: إِنَّ الْعُلَمَاءَ يَقُولُونَ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَإِنْ أَبَى، فَهُوَ جَهْمِيٌّ

695 Yani durup mahluktur veya mahluk değildir dememek. (Çev.)
696 Bk. Ahmed bin Hanbel, Vera (1/91)

2088- Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'a vakfedip "Mahluk değildir" demeyen ama "Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söylerim" diyen kimse hakkında sordum. Dedi ki: "Âlimler mahluk değildir demişlerdir. Eğer bunu söylemekten imtina ederse, o bir cehmidir."

٢٠٨٩ - قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ: وَقَدِمَ رَجُلٌ مِن نَاحِيَةِ الثَّغْرِ، فَأَدْخَلْتُهُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: ابْنُ عَمٍّ لِي يَقِفُ وَقَدْ زَوَّجْتُهُ ابْنَتِي، وَقَدْ أَخَذْتُهَا وَحَوَّلْتُهَا إِلَيَّ، عَلَى أَنْ أُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا؟ فَقَالَ: " لَا تَرْضَى مِنْهُ حَتَّى يَقُولَ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَإِنْ أَبَى فَفَرِّقْ بَيْنَهُمَا »

2089- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Sınır boyundan bir adam geldi. Onu Ebû Abdullah'ın yanına girdirdim. Adam dedi ki: "Benim vakıf yapan bir amcaoğlum var. Kızımı ona vermiştim. Şimdi kızımı geri aldım ve aralarını ayırmak için yanımda tutuyorum." Ahmed dedi ki: "Mahluk değildir diyene dek ondan razı olma. Eğer söylemezse, aralarını ayır."

٢٠٩٠ - سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيَّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عَبْدَةَ، يَقُولُ: «مَا أُبَالِي شَكَكْتُ فِي الْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، أَوْ شَكَكْتُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

2090- Ebû Davud es-Sicistani dedi ki: Ahmed bin Abde'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân'ın mahluk olmadığında şüpheye düşmem ile Allah Teâlâ hakkında şüpheye düşmem arasında fark görmüyorum."

٢٠٩١ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ ابْنَ رَاهَوَيْهِ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: لَا أَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَلَا غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ

2091- ... Ebû Davud es-Sicistani dedi ki: İshak bin Rahuyeh'i şöyle derken işittim: "Her kim 'Ben Kur'ân mahluktur da demem, mahluk değildir de' derse, o bir cehmidir."[697]

٢٠٩٢ - ... حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: سَمِعْتُ قُتَيْبَةَ بْنَ سَعِيدٍ، قِيلَ لَهُ: الْوَاقِفَةُ؟ فَقَالَ: «هَؤُلَاءِ الْوَاقِفَةُ شَرٌّ مِنْهُمْ»، يَعْنِي مِمَّنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ

697 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 205 (1/233)

2092- Ebû Davud dedi ki: Kuteybe bin Said'i işittim; kendisine Vâkıfe'den soruldu. Dedi ki: "Bu Vâkıfe, onlardan -yani Kur'ân'ın mahluk olduğu kimselerden- daha şerlilerdir."[698]

٢٠٩٣ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي عُثْمَانَ، يَقُولُ: " هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: كَلَامُ اللهِ، وَيَسْكُتُونَ شَرٌّ مِن هَؤُلَاءِ "، يَعْنِي مِمَّنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ

2093- Ebû Davud dedi ki: İbn Ebi Osman'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söyleyip sonra susan şu kimseler, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenlerden daha şerlilerdir."[699]

٢٠٩٤ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: سَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ صَالِحٍ الْمِصْرِيَّ عَنْ مَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، وَلَا يَقُولُ: مَخْلُوقٌ وَلَا غَيْرُ مَخْلُوقٍ، قَالَ: «هَذَا شَاكٌّ»

2094- Ebû Davud dedi ki: Ahmed bin Salih el-Mısri'ye Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söylemesine rağmen mahluk veya mahluk değildir demeyen kimse hakkında sordum. Dedi ki: "O kimse şüpheye düşmüştür."[700]

٢٠٩٥ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مُقَاتِلٍ الْعَبَّادَانِيَّ، وَكَانَ مِنْ خِيَارِ الْمُسْلِمِينَ، يَقُولُ فِي الْوَاقِفَةِ: «هُمْ عِنْدِي شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

2095- Ahmed bin İbrahim dedi ki: Müslümanların hayırlılarından Muhammed bin Mukatil el-Abbâdâni'yi Vâkıfe hakkında şöyle derken işittim: "Onlar benim katımda Cehmiyye'den daha şerlilerdir."[701]

٢٠٩٦ - ... حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرْوذِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ عَبَّاسًا النَّرْسِيَّ عَنِ الْقُرْآنِ فَقَالَ: " نَحْنُ لَيْسَ نَقِفُ، نَحْنُ نَقُولُ: الْقُرْآنُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ "

698 Bir önceki senede bakınız. Bu rivayet, Acurrî'de bir önceki rivayetin devamıdır.
699 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 538 (1/212)
700 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 537 (1/212) – Acurrî, Şeria, 205 (1/233)
701 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 535 (1/211)

2096- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Abbâs en-Nersi'ye Kur'ân'dan sordum. Dedi ki: "Bizler vakfetmiyoruz. Bizler diyoruz ki: Kur'ân mahluk değildir."

٢٠٩٧ - قَالَ: وَسَأَلْتُ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ الْقَوَارِيرِيَّ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فقَالَ: شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ

2097- Yine şöyle demiştir: Ubeydullah bin Ömer el-Kavâriri'ye Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Cehmiyye'den daha şerlilerdir."[702]

٢٠٩٨ - قَالَ: وَسَأَلْتُ يَحْيَى بْنَ أَيُّوبَ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فقَالَ: «هُمْ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

2098- Yine şöyle demiştir: Yahya bin Eyyub'a Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir."[703]

٢٠٩٩ - قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ: سَأَلْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ أَبِي اللَّيْثِ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فَقَالَ: «هُمْ كُفَّارٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ، لَا يُزَوَّجُوا، وَلَا يُنَاكَحُوا»

2099- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: "İbrahim bin Ebi'l Leys'e Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar Azim olan Allah'a karşı kâfir olanlardır. Ne onlara kız verilir ne de onlardan kız alınır."

٢١٠٠ - قَالَ الْمَرْوَزِيُّ: وَسَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فَقَالَ: «هُمْ شَرُّ الْجَهْمِيَّةِ»، وَقَالَ: «هَذَا وَالْوَقْفُ زَنْدَقَةٌ وَكُفْرٌ»

2100- Mervezi dedi ki: Muhammed bin Ubeydullah bin Nemir'e Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir." Yine şöyle dedi: "Cehmiyye ve Vâkıfe, kâfir ve zındıktırlar."

٢١٠١ - قَالَ: وَسَأَلْتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ أَبِي شَيْبَةَ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فقَالَ: «هُمْ شَرٌّ مِنْ أُولَئِكَ، يَعْنِي الْجَهْمِيَّةَ»

---

702 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 336 (1/211)

703 Bir önceki rivayete bakınız.

2101- Yine şöyle demiştir: Ebû Bekir bin Ebi Şeybe'ye Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar şunlardan -yani Cehmiyye'den- daha şerlilerdir."[704]

٢١٠٢ - وَسَأَلْتُ عُثْمَانَ بْنَ أَبِي شَيْبَةَ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فقَالَ: «هُمْ شَرٌّ الْجَهْمِيَّةِ»

2102- Yine şöyle demiştir: Osman bin Ebi Şeybe'ye Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir."

٢١٠٣ - وَسَأَلْتُ ابْنَ أَبِي مُعَاوِيَةَ الضَّرِيرَ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فقَالَ: «هُمْ مِثْلُ الْجَهْمِيَّةِ»

2103- Yine şöyle demiştir: İbn Ebi Muaviye ez-Zarir'e Vâkıfe'den sordum, dedi ki: "Onlar Cehmiyye gibidirler."

٢١٠٤ - وَحَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ هَارُونَ بْنَ إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيَّ، فقَالَ: «هُمْ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

2104- ... Mervezi dedi ki: Harun bin İshak el-Hemdani'ye de sordum. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir."[705]

٢١٠٥ - قَالَ: وَسَأَلْتُ أَبَا مُوسَى الْأَنْصَارِيَّ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فقَالَ: «هُمْ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

2105- Yine şöyle demiştir: Ebû Musa el-Ensari'ye Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir."

٢١٠٦ - وَسَأَلْتُ سُوَيْدَ بْنَ سَعِيدٍ الْأَنْبَارِيَّ، فقَالَ: «هُمْ أَكْفَرُ مِنَ الْحِمَارِ»

2106- Yine şöyle demiştir: Süveyd bin Sinan el-Enbari'ye Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Onlar eşekten daha kâfirdirler."[706]

704 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 535 (1/211)
705 Önceki rivayetlere bakınız.
706 Bk. Lalekai İtikadu Ehlisünnet (1/211)

٢١٠٧ - قَالَ: وَسَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ بْنَ أَبِي الشَّوَارِبِ عَنْ رَجُلٍ مِنَ الْوَاقِفَةِ سُئِلَ عَنْ وَجْهِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: أَمَخْلُوقٌ هُوَ أَمْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ؟ فقَالَ: لَا أَدْرِي، فقَالَ: «هَذَا مِنَ الشَّاكَّةِ، أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يُعِيدَ الصَّلَاةَ»، يَعْنِي إِذَا صَلَّى خَلْفَهُ

2107- Yine şöyle demiştir: Ebû Abdullah bin Ebi'ş Şevarib'e Vâkıfe'den olup kendisine "Allah'ın yüzü mahluk mudur yoksa mahluk değil midir?" diye sorulunca "Bilmiyorum" diyen kimseden sordum. Dedi ki: "Bu kimse, şekke düşenlerdendir. Kişinin -eğer arkasında namaz kılmışsa- namazını iade etmesi hoşuma gider."

٢١٠٨ - سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الْمَلِكِ الدَّقِيقِيَّ الْوَاسِطِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ بْنَ شَبِيبٍ، بِمَكَّةَ، أَمَلَّهُ عَلَيْنَا فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ مَا تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ؟ فَقَالَ أَحْمَدُ: " مَنْ لَمْ يَقُلِ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ فَهُوَ كَافِرٌ "، ثُمَّ قَالَ لِي: " لَا تَشُكَّنَّ فِي كُفْرِهِمْ، فَإِنَّهُ مَنْ لَمْ يَقُلِ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ يَقُولُ: مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ "

وقَالَ لَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ: وَقُلْتُ، يَعْنِي لِابْنِ حَنْبَلٍ: الْوَاقِفَةُ؟ فقَالَ: «كُفَّارٌ»

2108- Muhammed bin Abdülmelik ed-Dakiki el-Vasıti dedi ki: Seleme bin Şebib'i işittim; bize Mekke'de Mescid-i Haram içinde şunu imla ettirdi: Ahmed bin Hanbel'in (r.h.) yanına girip kendisine "Ey Ebû Abdullah! Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söyleyen kimse hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Ahmed soruma şu cevabı verdi: "Her kim 'Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir' demezse, o bir kâfirdir." Sonra bana şöyle dedi: "O kimselerin küfründe sakın şüphe etme! Şüphesiz her kim 'Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir' demezse, o kimse 'mahluktur' diyordur. İşte o bir kâfirdir."

Seleme bin Şebib bize şöyle dedi: Ahmed bin Hanbel'e "Vâkıfe hakkında ne dersin?" dedim. Dedi ki: "Kâfirlerdir."[707]

707 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 544 (1/213)

٢١٠٨ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ الْوَهَّابِ الْوَرَّاقَ عَنِ الشُّكَّاكِ، فَقَالَ: «الشُّكَّاكُ مُرْتَابُونَ»

2109- ... Ebû Davud es-Sicistani dedi ki: Abdulvehhab el-Verrak'a şekke düşenlerden sordum. Dedi ki: "Onlar şüpheye düşenlerdir."

٢١١٠ - حَدَّثَنَا حَنْبَلُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: " الْجَهْمِيَّةُ عَلَى ثَلَاثِ ضُرُوبٍ: فِرْقَةٌ قَالَتِ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَفِرْقَةٌ قَالُوا: كَلَامُ اللهِ وَنَقِفُ، وَفِرْقَةٌ قَالُوا: أَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ، فَهُمْ عِنْدِي فِي الْمَقَالَةِ وَاحِدٌ

2110- ... Hanbel bin İshak dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) şöyle derken işittim: "Cehmiyye üç kısımdır. Bir fırka "Kur'ân mahluktur" demiştir. Bir fırka "Allah'ın kelamıdır deyip vakfederiz" demiştir. Diğer fırka ise "Kur'ân ile telaffuz edişimiz mahluktur" demiştir. Onların hepsi benim katımda aynı görüştedirler."[708]

٢١١١ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي رَحِمَهُ اللهُ وَسُئِلَ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فَقَالَ: «مَنْ كَانَ مِنْهُمْ يُحْسِنُ الْكَلَامَ فَهُوَ جَهْمِيٌّ»، وَقَالَ مَرَّةً أُخْرَى: «هُمْ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

2111- ... Abdullah bin Ahmed dedi ki: Babamı (r.h.) işittim; kendisine Vâkıfe'den soruldu. Dedi ki: "Kim onlardan güzel sözler ederse, o bir cehmidir." Başka bir keresinde de şöyle demişti: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir."

٢١١٢ - سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مُسْلِمٍ، قَالَ: قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: فَالْوَاقِفَةُ؟ فَقَالَ: «أَمَّا مَا كَانَ لَا يَعْقِلُ فَإِنَّهُ يُبْصِرُ، وَإِنْ كَانَ يَعْقِلُ وَيُبْصِرُ الْكَلَامَ، فَهُوَ مِثْلُهُمْ»، قَالَ: «الْقُرْآنُ، حَيْثُمَا تَصَرَّفَ، كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2112- ... Muhammed bin Müslim dedi ki: Ebû Abdullah'a "Peki Vâkıfe?" diye soruldu. Dedi ki: "Akıl erdiremeyen kişi yine de görebilir. Eğer aklı eri-

708 Ravileri sikadır.

yorsa kelamı görecektir. Vâkıfe de onlar gibidir. Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."[709]

٢١١٣ - حَدَّثَنَا مُهَنَّا بْنُ يَحْيَى، قَالَ: قُلْتُ لِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ: أَيُّ شَيْءٍ تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ: «كَلَامُ اللهِ وَهُوَ غَيْرُ مَخْلُوقٍ». قُلْتُ: إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ يَحْكِي عَنْكَ أَنَّكَ تَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَتَسْكُتُ؟، قَالَ: «مَنْ قَالَ عَلَيَّ ذَا فَقَدْ أَبْطَلَ»

2113- Mühenna bin Yahya dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e sordum:

– Kur'ân hakkında hangi şeyi söylüyoruz?

– Allah'ın kelamıdır ve o mahluk değildir.

– Bazı insanlar senden "Kur'ân Allah'ın kelamıdır" deyip ardından sustuğunu aktarıyorlar.

– Her kim hakkımda böyle söylerse, batıl konuşmuştur.[710]

٢١١٤ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، قُلْتُ: فَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: نَقِفُ وَنَقُولُ كَمَا فِي الْقُرْآنِ، كَلَامُ اللهِ وَنَسْكُتُ؟ قَالَ: «هَؤُلَاءِ شَرٌّ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ، إِنَّمَا يُرِيدُونَ رَأْيَ جَهْمٍ»

2114- Yakub ed-Devraki dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) şöyle sordum: "Şu 'Vakfediyor ve Kur'ân'da olduğu üzere Allah'ın kelamıdır deyip susuyoruz' diyen kimseler hakkında ne dersin?" Ahmed dedi ki: "Bunlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir. Bununla ancak Cehm'in görüşünü murâd ediyorlar."

٢١١٥ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ بَخْتَانَ، قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَنِ الرَّجُلِ يَقِفُ، قَالَ: «هُوَ عِنْدِي شَاكٌّ مُرْتَابٌ»

2115- Yakub bin Behtan dedi ki: Ebû Abdullah'a vakfeden kişi hakkında sordum. Dedi ki: "O benim katımda şek ve şüpheye düşen biridir."

709 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 185 (1/165)
710 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 529 (1/280)

٢١١٦ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجَوْهَرِيُّ، بِأَنْطَاكِيَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ عَنِ الْقُرْآنِ، فقَالَ: «إِيَّاكَ وَمَنْ أَحْدَثَ فِيهِ» فقَالَ: " أَقُولُ: كَلَامُ اللَّهِ، وَلَا أَدْرِي مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، مَنْ قَالَ: مَخْلُوقٌ، فَهُوَ أَلْحَنُ بِحُجَّتِهِ مِنْ هَذَا، وَإِنْ كَانَتْ لَيْسَتْ لَهُمَا حُجَّةٌ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ »

2116- Muhammed bin Süleyman el-Cevheri dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) Kur'ân'dan sordum. Dedi ki: "Bu konuda bidat çıkarıp 'Allah'ın kelamıdır ama mahluk mudur mahluk değil midir bilmiyorum' diyen kimselerden sakın! Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenin delili bu kimseninkinden daha kuvvetlidir. Gerçi ikisinin de herhangi bir delili yoktur. Hamd yalnızca Allah'a aittir."[711]

٢١١٧ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ ثَوَابِ الْمُخَرِّمِيُّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ: الْوَاقِفَةُ؟ قَالَ: «صِنْفٌ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ اسْتَتَرُوا بِالْوَقْفِ»

2117- Hasen bin Sevab el-Mahremi dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) Vâkıfe'den sordum. Dedi ki: "Cehmiyye'den olup vakıf ile görüşlerini gizlemeye çalışan bir sınıftır."

٢١١٨ - قَالَ: وَحَدَّثَنِي صَالِحُ بْنُ عَلِيٍّ الْحَلَبِيُّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: مَا تَقُولُ فِيمَنْ وَقَفَ، قَالَ: لَا أَقُولُ: خَالِقٌ، وَلَا مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: " هُوَ مِثْلُ مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ »

2118- Salih bin Ali el-Halebi dedi ki: Ebû Abdullah'a "Vakfedip de 'Ne yaratandır ne de yaratılandır' diyen kimse hakkında ne dersin?" diye sordum. Dedi ki: "O kimse de aynı Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kimse gibidir, cehmidir."

711 İsnadı zayıftır. Senedinde Muhammed el-Cevheri vardır. İbn Hibban tarafından cerh edilmiştir. İbn Hibban dedi ki: "Haberleri sikalara çevirirdi. Onunla hüccet getirmek caiz değildir, imkânsızdır." Bk. İbnu'l Cevzi, Duafa (3/68)

٢١١٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَرْبٍ الْجَرْجَرَائِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ: عَنْ رَجُلٍ لَهُ وَالِدٌ وَاقِفِيٌّ؟ قَالَ: «يَأْمُرُهُ وَيَرْفُقُ بِهِ»، قُلْتُ: فَإِنْ أَبَى، يَقْطَعُ لِسَانَهُ عَنْهُ؟ قَالَ: «نَعَمْ»

2119- Muhammed bin Ebi Harb el-Cercerâi dedi ki: Ebû Abdullah'a babası Vâkıfe'den olan çocuk hakkında sordum. Dedi ki: "Ona iyiliği emreder, yumuşak davranır." Dedim ki: "Peki babası kabul etmezse onunla konuşmayı bırakır mı?" Dedi ki: "Evet."

٢١٢٠ - قَالَ: وَسَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَنْ رَجُلٍ لَهُ أُخْتٌ أَوْ عَمَّةٌ، وَلَهَا زَوْجٌ وَاقِفِيٌّ؟ قَالَ: «يَأْتِيهَا وَيُسَلِّمُ عَلَيْهَا»، قُلْتُ: فَإِنْ كَانَتِ الدَّارُ لَهُ؟ قَالَ: «يَقِفُ عَلَى الْبَابِ وَلَا يَدْخُلُ»

2120- Yine şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a teyze veya halasının kocası Vâkıfe'den olan adam hakkında sordum. Dedi ki: "Yanlarına gidip onlara selam verir." Dedim ki: "Şayet ev adamın olsa?" Dedi ki: "Kapıda durur, içeri girmez."

٢١٢١ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَصْرَمَ الْمُزَنِيُّ الْمُغَفَّلِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ وَقَالَ لَهُ رَجُلٌ لَهُ أَخٌ وَاقِفِيٌّ: فَأَقْطَعُ لِسَانِي عَنْهُ؟ قَالَ: «نَعَمْ، مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا»

2121- Ahmed bin Asram el-Müzeni el-Muğaffeli dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; kendisine Vâkıfe'den kardeşi olan kişi hakkında "Kardeşi ile konuşmayı keser mi?" diye soruldu. Soruya iki veya üç kere "Evet" cevabını verdi.

٢١٢٢ - حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ حَسَّانَ، سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللهِ، سَأَلَهُ الطَّالْقَانِيُّ عَنِ الْوَاقِفَةِ، فَقَالَ أَحْمَدُ: «لَا يُجَالَسُوا وَلَا يُكَلَّمُوا»

2122- ... Hüseyn bin Hassan'dan; et-Talikani, Ebû Abdullah'a Vâkıfe'den sordu. Ahmed dedi ki: "Onlarla oturulmaz, onlarla konuşulmaz."

٢١٢٣ - عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ قَالَ: وَحَدَّثَنِي يُوسُفُ بْنُ

مُوسَى الْقَطَّانُ، قَالَا: قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: فَمَنْ وَقَفَ؟ قَالَ: «يُقَالُ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَإِنْ أَبَى هُجِرَ»

2123- ... Ahmed bin Muhammed bin Harun ile Yusuf bin Musa el-Kattan'dan; Ebû Abdullah'a "Peki vakfeden kimse?" diye soruldu. Dedi ki: "Bu konuda kendisine açıklama yapılır. Eğer kabul etmezse terk edilir."

٢١٢٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَانِئٍ، قَالَ: وَسُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللهِ عَنِ الْوَاقِفِيِّ، قَالَ: «إِذَا كَانَ يُخَاصِمُ لَا يُكَلَّمُ وَلَا يُجَالَسُ»

2124- ... İshak bin İbrahim bin Hani dedi ki: Ebû Adullah'a Vâkıfe'den soruldu. Dedi ki: "Eğer tartışıyorsa, onunla ne konuşulur ne de oturulur."[712]

٢١٢٥ - قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: «عَلَى كُلِّ حَالٍ مِنَ الْأَحْوَالِ، الْقُرْآنُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2125- Yine şöyle demiştir: Onu şöyle derken işittim: "Her ne durum olursa olsun Kur'ân mahluk değildir."

٢١٢٦ - قَالَ: وَسَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ، مِنَ الشَّاكَّةِ يُسَلِّمُ عَلَى الرَّجُلِ، أَيَرُدُّ عَلَيْهِ الرَّجُلُ؟ قَالَ: إِذَا كَانَ مِمَّنْ يُخَاصِمُ وَيُجَادِلُ فَلَا أَرَى أَنْ يُسَلِّمَ عَلَيْهِ

2126- Yine şöyle demiştir: Şekke düşenlerden olup bir adama selam veren kişi hakkında "Acaba selam verilen onun selamını alır mı?" diye sordum. Dedi ki: "Eğer tartışıp cidal edenlerden ise, ona selam verilmemesi görüşündeyim."

٢١٢٧ - قَالَ إِسْحَاقُ: وَشَهِدْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، وَسَلَّمَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الشَّاكَّةِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ، فَأَعَادَ عَلَيْهِ، فَدَفَعَهُ أَبُو عَبْدِ اللهِ وَلَمْ يُسَلِّمْ عَلَيْهِ

2127- İshak dedi ki: Ahmed'e şahit oldum; şek ehlinden biri kendisine selam verdi ama Ahmed selamını almadı. Adam selamı tekrar edince Ahmed onu uzaklaştırdı ona selam vermedi.

---

712 Zehebi, Siyer (12/456)

٢١٢٨ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ النَّهْرَيَانِ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ دَاوُدَ بْنَ رُشَيْدٍ، يَقُولُ: " مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، وَقَالَ: لَا أَقُولُ: مَخْلُوقٌ، وَلَا: غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهَذَا يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَتَكَلَّمْ وَلَا يَتَكَلَّمُ »

2128- Muhammed bin Nehreyân el-Vasıti dedi ki: Davud bin Reşit'i şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu iddia etmesine rağmen 'Mahluktur veya mahluk değildir demem' derse, bu kimse Allah'ın konuşmadığını ve konuşmayacağını iddia etmiş demektir."

٢١٢٩ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: " وَلَا نَرْضَى أَنْ نَقُولَ: كَلَامُ اللَّهِ، وَنَسْكُتُ، حَتَّى نَقُولَ: إِنَّهُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ

2129- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Bizler Allah'ın kelamıdır deyip sonra sükut etmekle yetinmeyiz. Ta ki mahluk değildir deriz."

٢١٣٠ - عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عَائِشَةُ وَيْلٌ لِلشَّاكِّينَ فِي اللَّهِ » وَذَكَرَ الْحَدِيثَ

2130- ... Âişe'den (r.anhâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Ey Âişe! Allah hakkında şüpheye düşenlere yazıklar olsun!* " Ravi daha sonra devamını zikretti.[713]

٢١٣١ - أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سُمَيْعٍ الْهِلَالِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ مُعَاذٍ، يَقُولُ: «لَوْ عَلِمَ الْوَاقِفَةُ أَنَّ رَبَّهُمْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، لَمَا وَقَفُوا»

2131- ... Abdurrahman bin Semi el-Hilali dedi ki: Ubeydullah bin Muâz'ı şöyle derken işittim: "Şayet Vâkıfe Rablerinin mahluk olmadığını bilselerdi, kesinlikle vakfetmezlerdi."

713 Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 7153 (4/398)

LAFZIYYE MEZHEBİ[714] VE GÖRÜŞLERİ İLE SÖZLERİNDEN SAKINMA HAKKINDA

---

714 Bu, Cehmiye'nin "Kur'ân mahluktur" görüşünde olan üçüncü fırkasıdır. Lafız meselesinde Ehli Sünnet arasında bir ihtilaf vaki olmuştur. Bunun sebebi de Ehli Sünnet'in lafız, tilavet ve kıraat kelimelerinin anlamında ihtilaf etmeleridir ki bu kelimeler, şu iki manaya da gelme ihtimali olan mücmel kelimelerdendir.

1. Bazen bu kelime ile Arapça'da "Lafaza – yelfizu – lafzan" çekimi ve kulun yaptığı bu fiilin ismi kastedilir. Kulun fiili ise mahluk/yaratılmış olup bu konuda herhangi bir ihtilaf yoktur. Zaten bu, zıddının fasit oluşu zaruri olarak bilinen şeylerdendir. Buna binaen lafız, telaffuz edilenden; tilavet, tilavet edilenden; kıraat, kıraat edilenden başkadır. Yani isim, müsemmadan başkadır. Bk. Mecmûu'l Fetâvâ (12/166). İşte bu, Buhari'nin Sahih'in son bölümleri ile Halku Efali'l İbad adlı eserinde, İbn Kuteybe'nin el-İhtilaf Fi'l Lafız adlı eserinde kabul ettikleri görüştür.

2. Bazen de lafız kelimesi ile telaffuz eden kimsenin söylediği söz kastedilir. İşte bu, karinin (okuyan) kimsenin kelamı değil, Allah'ın kelamıdır. Her kim bunun mahluk olduğunu söylerse, o kimse "Doğrusu Allah, bu Kur'ân ile konuşmamıştır ve Müslümanların okuduğu bu şey Allah'ın kelamı değildir" demiştir. Bunun, Rasûl'ün (s.a.v.) dininden zaruri olarak bilinen şeye muhalif olduğu malumdur. Bk. Mecmûu'l Fetâvâ (12/14). İşte bu, selefin "Kelam, Bari'nin kelamı; ses, karinin sesidir" sözlerinin manasıdır. Bu ikinci mana, lafzın telaffuz edilen, tilavetin tilavet edilen, kıraatin kıraat edilen olmasına itibar iledir.

Böylece lafız kelimesi, mutlak olarak söylendiğinde hem hakka hem de batıla gelmesi muhtemeldir. Bu yüzdendir ki İmam Ahmed'den, onun ashâbının seçkinlerinden, sünnet ve hadis imamlarından gelen açık naslar, onların "Kur'ân'ı telaffuz etmek, mahluk veya mahluk değildir" şeklinde söz söylemediklerini göstermektedir. Yine onlar "Tilavet, mutlak manada ne tilavet edilendir ne de tilavet edilenden başkadır" dememişlerdir. Nitekim onlar, "İsim, müsemmanın kendisidir" veya "İsim, müsemmadan başkadır" şeklinde de konuşmazlardı. Bk. Mecmûu'l Fetâvâ (12/373). Bununla birlikte İmam Ahmed'in "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur" diyen Lafzıyye-i Halkıyye fırkasına reddiye verdiği meşhurdur. İmamın reddiye vermesinin iki sebebi vardır.

1. Çünkü onların sözleri, ta'til ve nefyin artmasına sebep olmaktadır. Nefy tarafı, ebediyen ispat tarafından daha şerlidir. Halbuki rasûller tafsilatlı bir ispat ve mücmel bir nefiy ile gelmişlerdir.

2. Çünkü İmam Ahmed, Muattıla Cehmiyye ile imtihan olmuştur. Bu yüzdendir ki onun arzusu, ispat ehlini değil de onların görüşlerini redde yönelmiştir. Çünkü o vakitte ve mekanda, ispatta ziyade etmeye davet eden birileri yoktu.

Buhari'ye gelince; "Lafızlarımız mahluk değildir" diyen Lafzıyye-i Musbite ile imtihan olmuştur. Bu yüzden Buhari'nin onları inkâr ettiği görülmüştür. Bununla birlikte o, han-

Allah size rahmet etsin! Bilin ki Cehmiyye'den bir sınıf kalplerinin tuzağa düşmesi, görüşlerinin pisliği ve hevalarının çirkinliği sebebiyle Kur'ân'ın mahluk (yaratılmış) olduğuna itikat etmekte, bununla birlikte küfürleri insanlara gizli kalsın ve ilmi az olanlara karışık gelsin diye ortaya attıkları bidatlerini halka süslü gösterip saklamaktadır. Onlar şöyle diyorlar: "Şüphesiz Allah'ın kendisiyle konuştuğu ve söylediği Kur'ân, mahluk değildir. Bizim dillerimizle tilavet ve kıraat ettiğimiz ve sayfalara yazdığımız Kur'ân'a gelince; bu, Allah'ın kelamı olan Kur'ân olmayıp onun hikaye edilişidir. Şu halde bizim okuduğumuz şey, o Kur'ân'ın bizim lafızlarımız ile aktarılmasıdır. Bizim onu okuduğumuz zamanki lafızlarımız mahluktur." Böylece küfürlerini zor anlaşılır hale getirip avamı küfre düşürmek adına en anlaşılmaz yola girerek hileye başvurmaktadırlar. Allah'ın iyilikte bulunması ve güzelce muvaffak kılması ile Allah'a hamd olsun ki bu seçkin âlimlerle kılı kırk yaran akıllı kimselere gizli kalmamıştır. Bahsettiğimiz âlimler, onların çirkin yüzlerindeki maskeleri düşürmüş ve böylece kâfir ve mülhit oluşları gerek avam gerek havas herkese görünür hale gelmiştir. Bu tuzağı keskin zekasıyla kavrayan ve çirkinliğin nerede olduğunu fark eden kişilerden biri de salih şeyh âlim imam Ahmed bin Hanbel'dir (r.h.). Kaldı ki Lafzıyye'nin kâfir oldukları Allah Teâlâ'nın kitabı ile peygamberi Muhammed'in (s.a.v.) sünnetinde açıkça ortaya konulmuştur.

Allah'a hamd olsun ki Kur'ân ve sünnet onları yalancı çıkarmıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6)

---

gi şehirden olursa olsun kendisinden "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur" diye nakleden kimseleri yalanlamıştır. Bk. Mecmûu'l Fetâvâ (12/432, 433), (12/372) – Fethu'l Bari (13/503)

"İmam Ahmed bin Hanbel'in "Kulların telaffuzu veya Kur'ân okurken sesleri mahluktur" veya "Kulun fiili olan tilavet ve sesi mahluktur" diyen kimseleri inkâr edişi için bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 178 (1/164) – Ebû Osman es-Sabuni, Akidetu's Selefi ve Ashabi'l Hadis (s. 13) – İbn Cerir et-Taberi, Sarihu's Sünne, 32 (s. 26) – Lalekaî, Şerhu'l Usul, 600 (2/354) – Der'u Tearuzi'l Akl ve'n Nakl (1/260) – Mecmûu'l Fetava (12/74, 170) – Muhtasar es-Savaik (2/309)

Velhasıl; Ehli Sünnet arasında lafız konusunda var olan ihtilaf, genellikle lafzi bir ihtilaftır. Yani İmam Ahmed, Buhari'ye muhalif olmayıp Buhari de İmam Ahmed'e muhalif değildir. Ayrıca ikisinin de sözü aynı şeyi anlatmaktadır. Onların ihtilaf etmesinin(!) nedeni, reddiye verdikleri hasımlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Allah en iyisini bilir. Bk. Polen Yayınları, Acurrî, Şeria, Lafzıyye Mezhebi. (Çev.)

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ "Allah'ın kelamının hikaye edilişini işitmesi için..." buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun."* (A'raf, 204)

Görüldüğü üzere Allah Teâlâ dinleyen kimsenin ancak Kur'ân'a kulak verdiğini haber vermiş, "Kur'ân'ın hikaye edilişine" buyurmamıştır.

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân okuduğunda, seninle ahirete inanmayanların arasına gizli bir perde çekeriz."* (İsra, 45)

Yine şöyle buyurur: *"Hani Kur'ân'ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik."* (Ahkaf, 29)

Yine şöyle buyurur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Bana cinlerden bir topluluğun (Kur'ân'ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'ân dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiç kimseyi asla ortak koşmayacağız."* (Cin, 1-2)

Görüldüğü üzere cinler, "hayranlık verici bir Kur'ân'ın hikaye edilişini dinledik" demediler.

Yine şöyle buyurur: *"Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."* (Müzzemmil, 20)

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân'da (ibadete lâyık ilâh olarak) sadece Rabbini andığın zaman arkalarına dönüp kaçarlar."* (İsra, 46)

Yine şöyle buyurur: *"Biz bu Kur'ân'dan, müminler için şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz."* (İsra, 82)

Görüldüğü üzere "Biz bu Kur'ân'ın hikaye edilişinden..." buyurmadı.

Bunun benzeri âyetler Kur'ân'da çok sayıda vardır. Kim iyice düşünürse, hakikati bilip anlar.[715]

---

715 İbn Teymiyye, Mecmûu'l Fetava'da (12/306-308) şöyle der: "Lafız kelimesi asılda Lafaza – lafzan tasrifinden mastardır Aynı şekilde tilavet ve kıraat kelimeleri de mastardır. Bununla birlikte lafız, tilavet ve kıraatin örfteki kullanımında lafız edilen, tilavet edilen ve kıraat edilen manaları daha yaygındır. Selefin lafız konusundaki mutlak ifadeleri bu manadadır.

Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) sünneti ve sahâbe, tabiîn ve Müslümanların fakihlerinin -Allah hepsine rahmet etsin- sözleri de Kur'ân'a muvafık ve benzer olarak gelmiştir. Allah'a hamd olsun. Ne var ki insanların çoğu bilmezler.

Yani kişi "Benim lafzım" veya "Kur'ân'ı telaffuz edişim" dediğinde, okuduğu ve telaffuz ettiği şeyin mahluk olduğunu söylediği izlenimini vermektedir. Yine "Lafzım mahluk değildir" dediğinde, bu seferde bir yaratılmış olarak kendisine nispet edilen bir şeyin mahluk olmadığını söylediği izlenimini vermektedir. Kişinin ses ve hareketleri mahluktur ama okuduğu Allah'ın kelamı mahluk değildir. Yani okumakla bazen bizzat okunan, bazen de bizzat okuma işi kastedilir. Gerçi bazen bunların ikisi de kastedilebilir. Onunla bizzat okunan kelamın kendisi kastedildiğinde, tilavet, tilavet edilenin ta kendisi olur. Bununla kulun hareketi kastedildiğinde, tilavet, tilavet edileninden farklı olur.

Seleften tek bir kişi dahi tilavet ile mücerret manada kulun okuma fiilini kastetmemiştir. Aksine onların üzerinde oldukları görüş şuydu: Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Allah Kur'ân'ın hem harfleri hem de manaları ile konuşmuştur. Kur'ân'da Allah'ın dışında ne Cibril (a.s.) ne de Muhammed'e (s.a.v.) ait bir kelam yoktur. Kaldı ki Allah Teâlâ Kur'ân'ı beşer sözü sayanları tekfir etmiştir. Halbuki Kur'ân'ı bazen beşerden bir elçiye, bazen de meleklerden bir elçiye izafe etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Görebildiklerinize ve göremediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'ân), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin sözüdür. O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir." (Hakka, 40-43). Bu âyetlerde geçen elçi, Muhammed'dir (s.a.v.). Yine şöyle buyurur: "O (Kur'ân), şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada (meleklerce) itaat edilen, güvenilir bir elçinin sözüdür. (Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir. Andolsun o, Cebrâil'i apaçık ufukta gördü. O, gayb hakkında cimri değildir. Kur'ân, kovulmuş şeytanın sözü değildir. (Hâl böyle iken) nereye gidiyorsunuz? O ancak alemler için bir öğüttür." (Tekvir, 19-27). Bu âyetlerdeki elçi de Cibril'dir. Görüldüğü gibi Allah Teâlâ Kur'ân'ı ikisine de "elçi" sözüyle izafe etmiştir. Çünkü bu, Kur'ân'ı Alemlerin Rabbi'nden alıp tebliğ ettiklerini, onların kendi kendine yeni sözler söylemeyen elçiler olduğunu göstermektedir. Zira kendilerinden yeni bir söz söyleselerdi, bu durumda elçi olmazlardı. Allah Teâlâ bazen meleklerden, bazen de insandan bir elçiye Kur'ân'ı izafe eder. O'nun bu izafesi, elçilerin başka sözler söylemesi dolayısı ile olsaydı, o zaman verilen iki haber birbirleriyle çelişik olurdu.

Allah Teâlâ Kur'ân'ın ya da Kur'ân'dan herhangi bir şeyin beşer sözü olduğunu söyleyenleri tekfir etmiştir. Her kim Kur'ân'dan herhangi bir şeyin insan veya meleğe ait olduğunu söylerse, bu kimse gerçekten yalan söylemiştir. Her kim de Kur'ân'ın insan veya meleğin gönderen kimseden alıp tebliğ ettiği, yeni bir söz eklemediği Allah kelamı olduğunu söylerse, işte bu kimse doğru söylemiştir. Seleften bir kişi dahi Kur'ân lafızlarının Muhammed (s.a.v.) tarafından üretildiğini, Allah'ın onları hava veya başka bir mahluk içerisinde yarattığını, Cibril'in onu Levh-i Mahfuz'dan bizzat kendisinin aldığını... söylememiştir. Bu gibi sözler ancak haleften bir kısım insanların sözleridir."

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Doğrusu Kureyş, beni Rabbimin kelamını tebliğ etmekten alıkoydu.*"[716] Gördüğün gibi "beni Rabbimin kelamını hikaye etmekten" buyurmadı.

Yine şöyle buyurmuştur: "*Sizin en hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir.*"[717] Gördüğün gibi "Kur'ân'ın hikaye edilişini öğrenen... buyurmadı.

Yine şöyle buyurmuştur: "*Kur'ân okuma ve ezberine sahip kimsenin misali bağlı deve gibidir. Eğer sahibi devesini korursa, onu eli altında tutar. Eğer salıverirse deve kaçıp gider.*"[718]

Ayrıca düşmanlar el uzatırlar korkusundan dolayı şöyle buyurmuştur: "*Kur'ân ile düşman topraklarına yolculuk etmeyin!*"[719]

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*O, elbette değerli bir Kur'ân'dır. Korunmuş bir kitaptadır. "Ona ancak temizlenenler dokunabilir. Alemlerin Rabbi'nin indirmesidir.*" (Vakıa, 77-80)

Bu âyetlerde temiz olandan başkasının Kur'ân'a dokunması yasaklanmıştır. Çünkü o, Alemlerin Rabbi'nin kelamıdır. Bu yüzdendir ki Allah Teâlâ ile Rasûlullah (s.a.v.) onu "*Kur'ân*" diye isimlendirmiş, "Kur'ân'ın hikaye edilişi, Allah'ın kitabının hikaye edilişi, Allah'ın kelamının hikaye edilişi..." vb. sözler söylememişlerdir.

Abdullah bin Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Şüphesiz bu Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Ona ondan olmayanı karıştırmayın."

Abdullah yine şöyle demiştir: "Allah'ın kitabını öğrenip tilavet edin. Şüphesiz size her harf için on hasene vardır."[720]

---

716 Sahihtir. Bk. Buhari, el-Edebu'l Müfred, 13, 28 (1/66, 98) – Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2925 (5/168) – İbn Mace, Mukaddime, 210 (1/73) – Ebû Davud, Sünne, 2734 (4/2022) – Ahmed, Müsned (3/390)

717 Sahihtir. Bk. Buhari, Fezailu'l Kur'ân, 5027 (8/292) – Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2907 (5/159) – İbn Mace, Mukaddime, 211 (1/76) - Darimi, Fezail, 3338 (2/529) – Ahmed, Müsned (1/58). İbn Hacer, Fethu'l Bari'de şöyle der: "Kur'ân, ilimlerin en şereflisidir. Bundan dolayı onu öğretip de başkasına öğreten, Kur'ân'dan başkasını öğrenenden daha şereflidir."

718 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Fezailu'l Kur'ân, 5032 (8/697) – Müslim, Salatu'l Musafirin, 544 (1/228) – Nesai, İftitah, 942 (1/628)

719 Bk. 2060.cı rivayet.

720 Sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 2080 (1/755) – Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3308 (2/302)

Daha bunun gibi Kur'ân'da, sünnetlerde; sahâbe, tabiîn ve Müslümanların fakihlerinin sözlerinde akıllı kimselere, hileye başvurup "Kur'ân mahluktur" sözlerini anlaşılmaz hale getiren Cehmiyye'nin bu taifesinin yalancılığını gösteren nice deliller vardır.

Allah'ın doğru yolu soranlar için rehberler kılıp ve akıllı müminlerin kalplerine ünsiyet kurdurduğu Raşit Halifeler ile Müslümanların fakihlerinden Kur'ân'a tazim edilip ikramda bulunulması konusundaki emirleri de insanların dilleriyle tilavet ve kıraat etikleri Kur'ân'ın bizzat Allah'ın kendisiyle konuştuğu ve Levh-i Mahfuz'a koyduğu Kur'ân'ın ta kendisi olduğunu göstermektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hayır, o (yalanlamakta oldukları kitap) şanı yüce bir Kur'ân'dır. O, korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz'da)dır."* (Buruc, 21-22). Yine şöyle buyurur: *"Tûr'a, yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba... yemin olsun ki..."* (Tur, 1-3)

٢١٣٢ - عَنْ مَكْحُولٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَمْحُو لَوْحًا بِرِجْلِهِ، فَنَهَاهُ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «لَا تَمْحُ الْقُرْآنَ بِرِجْلِكَ» ف

2132- Mekhul'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) bir keresinde ayağıyla (Kur'ân yazılı) bir levhayı silen birini gördü. Hemen onu yaptığı işten alıkoydu ve "Kur'ân'ı ayağınla silme!" dedi.[721]

Şayet o Kur'ân'ın hikaye edilişi olsaydı, onu yasaklamaz veya "Şüphesiz bu Kur'ân'ın hikaye edilişidir, onu silme" derdi.

٢١٣٣ - عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُكْتَبَ الْقُرْآنُ عَلَى الْأَرْضِ»

2133- ... Amr bin Şuayb'dan, o babasından, o da dedesinden; Rasûlullah (s.a.v.) Kur'ân'ın yere yazılmasını yasakladı.[722]

– Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 3309 (5/161). Tirmizi dedi ki: "Hasen sahih gariptir." Ayrıca bk. Şeyh Elbani, Sahiha, 660 (2/514) – Mikat, 3137 (1/659)

721 Uydurmadır. Senedinde Nuh bin Ebi Meryem vardır. Âlimler hadis konusunda yalancı olduğunu söylemişlerdir. İbn Mübarek dedi ki: "Hadis uydururdu." İbn Hacer de Tehzib'de böyle söylemiştir. Ayrıca senedinde Selm bin Salim el-Belhi vardır, zayıftır. Bk. Cerh veTadil (4/266)

722 Senedinde Ömer bin Musa el-Vecihi vardır. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil'de (6/133) şöyle der: "Babama ondan sordum. Dedi ki: Hadisleri metruktür, hadis uydururdu."

٢١٣٤ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: مرَّ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَلَى رَجُلٍ قَدْ كَتَبَ فِي الْأَرْضِ، يَعْنِي قُرْآنًا أَوْ شَيْئًا مِن ذِكْرِ اللهِ، فَقَالَ: «لَعَنَ اللهُ مَنْ كَتَبَهُ، ضَعُوا كِتَابَ اللهِ مَوَاضِعَهُ»

2134- Muhammed bin Zübeyir dedi ki: Bir keresinde Ömer bin Abdülaziz, yere Kur'ân'dan veya Allah'ın zikrinden bir şey yazan bir adamın yanından geçti. Onu görünce şöyle dedi: "Allah bunu yazana lanet etsin! Allah'ın kitabını layık olduğu konuma koyun."[723]

٢١٣٥ - عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَكْتُبُوا الْقُرْآنَ إِلَّا فِي شَيْءٍ طَاهِرٍ» قَالَ: وَسَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَقُولُ: لَا تَكْتُبُوا الْقُرْآنَ حَيْثُ يُوطَأُ

2135- Muhammed bin Zübeyir'den; Ömer bin Abdülaziz dedi ki: "Kur'ân'ı ancak temiz bir şeye yazın."[724]

Yine şöyle demiştir: Onu ayrıca şöyle derken işittim: "Kur'ân'ı ayak basılan yere yazmayın."

٢١٣٦ - عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ خَمْسَةٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُمْحَى اسْمُ اللهِ بِالْبُصَاقِ

2136- Hasan-ı Basrî'den; Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbından olan beş kişiden rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) Allah'ın isminin tükürükle silinmesini yasakladı.[725]

٢١٣٧ - عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: «كَانُوا يَكْرَهُونَ أَنْ يُمْحَى اسْمُ اللهِ بِالرِّيقِ»

723 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Muhammed bin Zübeyir et-Temimi metruktür.
724 İsnadı çok zayıftır. Senedinde bir önceki rivayetteki Muhammed bin Zübeyir vardır. Bk. Beyhaki, Şuabu'l İman (2/544)
725 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (2/160). Ebû Nuaym dedi ki: "Garîptir."

2137- A'meş'ten; Mücahid dedi ki: "Sahâbe, Allah'ın isminin tükürükle silinmesini kerih görürlerdi."

٢١٣٨ - سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ حَرْبٍ، قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ يَغسِلُ الْوَاحَهُ بِالْمَاءِ لَا يَمْحُوهَا بَرِيقِهِ

2138- Süleyman bin Harb dedi ki: "İbn Mübarek'i gördüm; levhalarını su ile yıkıyor, tükürüğü ile silmiyordu."

٢١٣٩ - حَدَّثَنِي يَحْيَى الصَّامِتُ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ عَنِ الأَلْوَاحِ، يَكُونُ فِيهَا مَكْتُوبُ الْقُرْآنِ، أَيُكْرَهُ لِلرَّجُلِ أَنْ يَمْحُوَهُ بِالْبُزَاقِ؟ قَالَ: «نَعَمْ أَكْرَهُهُ، لِيَمْسَحْهَا بِالْمَاءِ»

2139- Yahya es-Samit dedi ki: İbn Mübarek'e içerisinde Kur'ân yazılı levhalar hakkında "Kişinin onu tükürükle silmesi mekruh mudur?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, bunu kerih görüyorum. Su ile yıkasın."

٢١٤٠ - قَالَ: وَسَأَلْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ عَنِ الأَلْوَاحِ يَكُونُ فِيهَا مَكْتُوبُ الْقُرْآنِ، أَيُكْرَهُ أَنْ يَمْحُوَهُ الرَّجُلُ بِرِجْلِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: لِيَمْحُهُ بِالْمَاءِ، ثُمَّ يَضْرِبُهُ بِرِجْلِهِ »

2140- Yine şöyle demiştir: İbn Mübarek'e içerisinde Kur'ân yazılı levhalar hakkında "Kişinin onu ayağıyla silmesi mekruh mudur?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, onu su ile silsin, sonra ayağıyla vursun."

٢١٤١ - حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: قُلْتُ لِإِسْحَاقَ بْنِ رَاهَوَيْهِ: الصَّبِيُّ يَكْتُبُ الْقُرْآنَ عَلَى اللَّوْحِ، أَيَمْحُوهُ بِالْبُزَاقِ؟ قَالَ: «يَمْحُوهُ بِالْمَاءِ، وَلَا يُعْجِبُنِي أَنْ يَبْزُقَ عَلَيْهِ»، وَكَرِهَ أَنْ يَمْحُوَهُ بِالْبُزَاقِ

2141- Harb bin İsmail dedi ki: İshak bin Rahuyeh'e levha üzerine Kur'ân'ı yazan çocuk hakkında "Onu tükürükle silebilir mi?" diye sordum. Dedi ki: "Su ile silmelidir. Üzerine tükürmesi hoşuma gitmez." İshak ayrıca tükürükle silinmesini de kerih görürdü.

٢١٤٢ - حَدَّثَنَا عُمَرُ، قَالَ: سَمِعْتُ بِشْرًا، يَقُولُ: «أَكْرَهُ أَنْ يَمْحُوَ الصِّبْيَانُ، أَلْوَاحَهُمْ بِأَرْجُلِهِمْ فِي الْكُتَّابِ، وَيَنْبَغِي لِلْمُعَلِّمِ أَنْ يُؤَدِّبَهُمْ عَلَى هَذَا»

2142- Ömer dedi ki: Bişr'i şöyle derken işittim: "Çocukların Kur'ân yazılı levhaları ayaklarıyla silmesini kerih görüyorum. Öğretmenin çocukları bundan dolayı tedip etmesi gerekir."

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Kur'ân'a hürmet edilmesi ve kötü işlerden uzak tutulması konusunda şu âlim imamlardan gelen rivayetleri anlamaya çalışın. Şayet o Kur'ân'ın hikaye edilişi olsaydı, bu şekilde sertlik göstermeye gerek duymazlardı.

٢١٤٣ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ بدينا قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ، أَنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَوْصِلِ، الْغَالِبُ عَلَى أَهْلِ بَلَدِنَا الْجَهْمِيَّةُ، وَفِيهِمْ أَهْلُ سُنَّةٍ نَفَرٌ يَسِيرٌ مَحْبُوكٌ، وَقَدْ وَقَعَتْ مَسْأَلَةُ الْكَرَابِيسِيِّ فَأَفْتَنَتْهُمْ، قَوْلُ الْكَرَابِيسِيِّ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللهِ: «إِيَّاكَ إِيَّاكَ إِيَّاكَ إِيَّاكَ، وَهَذَا الْكَرَابِيسِيُّ، لَا تُكَلِّمْهُ، وَلَا تُكَلِّمْ مَنْ يُكَلِّمُهُ، أَرْبَعَ مِرَارٍ أَوْ خَمْسًا»، إِنَّ فِي كِتَابِي أَرْبَعًا، قُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ فَهَذَا الْقَوْلُ عِنْدَكَ مَا يَتَشَعَّبُ مِنْهُ يَرْجِعُ إِلَى قَوْلِ جَهْمٍ؟ قَالَ: «هَذَا كُلُّهُ قَوْلُ جَهْمٍ

2143- Ebû Cafer Muhammed bin Hasen dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel'e (r.h.) şöyle sordum: "Ey Ebû Abdullah Ben Musul ahalisinden bir adamım. Şehrimize Cehmiyye galip gelmiştir. İçlerinde seni seven azıcık sünnet ehli de vardır. Kerâbîsi'nin görüşü gündeme geldi ve onun "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" sözü onları fitneye düşürdü." Ebû Abdullah bunun üzerine bana şöyle dedi: "Şu Kerâbîsi'den sakın, sakın, sakın, sakın! Onunla da onunla konuşanla da konuşma!" Ahmed bunu dört veya beş kere söyledi. Dedim ki: "Ey Ebû Abdullah! Senin katında bu sözün varacağı nokta Cehm'in görüşü müdür?" Dedi ki: "Bunların hepsi Cehm'in görüşüdür."[726]

726 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (8/65) – İbn Müflih, Maksad-ı Erşed, 914 (2/388)

٢١٤٤ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: كَتَبْتُ رُقْعَةً فَأَرْسَلْتُ بِهَا إِلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ، وَهُوَ يَوْمَئِذٍ مُتَوَارٍ، فَأَخْرَجَ إِلَيَّ جَوَابَهُ مَكْتُوبًا فِيهِ: قُلْتُ: رجلٌ يقولُ: التِّلَاوَةُ مَخْلُوقَةٌ، وَأَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ، وَالْقُرْآنُ لَيس بِمَخْلُوقٍ، وَمَا ترى فِي مُجَانَبَتِهِ؟ وَهَلْ يُسَمَّى مُبْتَدِعًا؟ وَعَلَى مَا يَكُونُ عَقْدُ الْقَلْبِ فِي التِّلَاوَةِ وَالْأَلْفَاظِ؟ وَكَيْفَ الْجَوَابُ فِيهِ؟ قَالَ: " هَذَا يُجَانَبُ، وَهُوَ قَوْلُ الْمُبْتَدِعِ، وَمَا أُرَاهُ إِلَّا جَهْمِيًّا، وَهَذَا كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ، الْقُرْآنُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ قَالَتْ عَائِشَةُ: تَلَا رسولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ} [آل عمران: ٧] الْآيَةُ، قَالَ: فقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَاحْذَرُوهُمْ، فَإِنَّهُمْ هُمُ الَّذِينَ عَنَى اللهُ عَزَّ وَجَلَّ، فَالْقُرْآنُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2144- Ebû Davud dedi ki: Halifeden saklandığı günlerde bir mektup yazıp Ebû Abdullah'a gönderdim. O da bana cevap yazmıştı. Kendisine şöyle sormuştum: "Kur'ân'ın mahluk olmadığını söylemesine rağmen tilavetin ve Kur'ân ile telaffuz edişimizin mahluk olduğunu söyleyen kişi hakkında ne dersin? Ondan uzaklaşmak gerekir mi? Bidatçi diye isimlendirilir mi? Tılavet ve lafız konusunda kalbin akidesi nedir? Bu konularda nasıl cevap verilir?" Ahmed bana yazdığı mektupta şöyle cevaplandırdı: "O kimseden uzaklaşılır. Bu sözü bidat ehlinin sözüdür. Onu ancak cehmi olarak görüyorum. Bu, Cehmiyye'nin sözüdür. Kur'ân mahluk değildir. Âişe dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyetini okudu. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Onlar hakkında tartışanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah'ın kastettikleridir. Artık onlardan sakının!"* Velhasıl; Kur'ân mahluk değildir."[727]

727 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 178 (1/163). Rivayetteki Âişe hadisine gelince; muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Tefsir (4547) – Müslim, İlim, 2053 (4/1)

٢١٤٥ - قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَسَمِعْتُ أَحْمَدَ يَتَكَلَّمُ فِي اللَّفْظِيَّةِ، وَيُنْكِرُ عَلَيْهِمْ كَلَامَهُمْ، وَقَالَ لَهُ هَارُونُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ هُمْ جَهْمِيَّةٌ؟ فَجَعَلَ يَقُولُ: هُمْ، هُمْ، وَلَمْ يُصَرِّحْ بِشَيْءٍ، وَلَمْ يُنْكِرْ عَلَيْهِ قَوْلَهُ: هُمْ جَهْمِيَّةٌ

2145- Ebû Davud dedi ki: Ahmed'i Lafzıyye hakkında konuşurken işittim; sözlerine karşı çıkıyordu. Harun ona "Ey Ebû Abdullah! Onlar Cehmiyye midir?" diye sordu. Ahmed bu soru üzerine "Onlar, onlar..." demeye başladı. Açıkça bir şey söylemedi ama Harun'un "Onlar Cehmiyye midir?" sözüne karşı da çıkmadı.[728]

٢١٤٦ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، أَنَّ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ لَهُ: «إِنَّ اللَّفْظِيَّةَ إِنَّمَا يَدُورُونَ عَلَى كَلَامِ جَهْمٍ، يَزْعُمُونَ أَنَّ جِبْرِيلَ إِنَّمَا جَاءَ بِشَيْءٍ مَخْلُوقٍ إِلَى مَخْلُوقٍ»، يَعْنِي: جِبْرِيلُ مَخْلُوقٌ، جَاءَ بِهِ إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

2146- Yakub bin İbrahim ed-Devraki'den rivayet edildiğine göre Ahmed bin Hanbel (r.h.) ona şöyle demiştir: "Şüphesiz Lafzıyye ancak Cehm'in kelamı etrafında dönmektedir. Onlar Cibril'in yaratılmış bir şeyi bir yaratılmışa getirdiğini iddia ediyorlar."

٢١٤٧ - أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ قُلْتُ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: أَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، قَالَ: «هُمْ شَرٌّ مِنْ قَوْلِ الْجَهْمِيَّةِ، وَمَنْ زَعَمَ هَذَا فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ جِبْرِيلَ جَاءَ بِمَخْلُوقٍ، وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَكَلَّمَ بِمَخْلُوقٍ»

2147- ... Ahmed bin İbrahim dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) "Kur'ân ile telaffuz edişimiz mahluktur diyen şu kimseler hakkında ne dersin?" diye sordum. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'den daha şerlilerdir. Her kim bunu iddia ederse, Cibril'in mahluk bir şeyi getirdiğini ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) mahluk bir şeyi konuştuğunu iddia etmiş demektir."[729]

728 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne (1/164)
729 İsnadı sahihtir. Bk. İbn Müflih, Maksad-ı Erşed (1/71)

٢١٤٨ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ صَالِحٍ، ذَكَرَ اللَّفْظِيَّةَ، فَقَالَ: «هَؤُلَاءِ أَصْحَابُ بِدْعَةٍ، وَيَكْثُرُ عَلَيْهِمْ أَكْثَرُ مِنَ الْبِدْعَةِ»

2148- Ebû Davud dedi ki: Ahmed bin Salih'i işittim; Lafzıyye'yi zikredip şöyle dedi: "Bunlar bidat sahipleridir. Onlarda bidatten daha çok şeyler vardır."

٢١٤٩ - قَالَ: وَسَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، سُئِلَ عَنِ اللَّفْظِيَّةِ، فَبَدَّعَهُمْ

2149- Yine şöyle demiştir: İshak bin İbrahim'e Lafzıyye'den sorulduğunda onları bidatçi saydı.[730]

٢١٥٠ - حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: لَفْظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ: " الْقُرْآنُ عَلَى أَيِّ جِهَةٍ مَا كَانَ لَا يَكُونُ مَخْلُوقًا أَبَدًا، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ} [التوبة: ٦]، وَلَمْ يَقُلْ: حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَكَ يَا مُحَمَّدُ "، قُلْتُ لَهُ: إِنَّمَا يَدُورُ هَؤُلَاءِ عَلَى الْإِبْطَالِ وَالتَّعْطِيلِ، قَالَ: «نَعَمْ»، وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: «عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ»

2150- Yakub ed-Devraki dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) "Kur'ân'ı telaffuz edişimiz mahluktur diyen şu kimseler hakkında ne dersin?" diye sordum. Dedi ki: "Hangi şekilde olursa olsun Kur'ân ebediyen mahluk olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur: ""*Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6) Gördüğün gibi "Ey Muhammed! Senin kelamını işitebilmesi için..." buyurmadı." Ona "Bunlar ancak iptal ve ta'til arasında mı dönüp duruyorlar?" diye sordum. "Evet" cevabını verdi. Ahmed bin Hanbel dedi ki: "Allah'ın laneti onların üzerine olsun."[731]

٢١٥١ - عَنْ صَالِحٍ، قَالَ: جَاءَ عَبَّاسٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِنَّ قَوْمًا عِنْدَنَا

730 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 605 (1/230)
731 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 180 (1/164)

يَقُولُونَ: لَفْظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَيَقُولُونَ: لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، قَالَ: «لَا، مَا سَمِعْتُ أَحَدًا يَقُولُ هَذَا»

2151- Salih dedi ki: Abbâs gelip "Ey Ebû Abdullah! Bizim oralarda Kur'ân'ın mahluk olmadığını söylemelerine rağmen 'Kur'ân'ı telaffuz edişimiz mahluktur' diyen bir topluluk var" dedi. Ahmed dedi ki: "Hayır, ben böyle söyleyen birini işitmedim."

٢١٥٢ - حَدَّثَنِي الْحَارِثُ الصَّائِغُ، قَالَ: وَسَمِعْتُهُ، يَعْنِي أَبَا عَبْدِ اللهِ، يُسْأَلُ عَنْ قَوْلِ حُسَيْنٍ الْكَرَابِيسِيِّ، قِيلَ لَهُ: إِنَّهُ يَقُولُ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: " هَذَا قَوْلُ جَهْمٍ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ} [التوبة: ٦]، فَمَنْ يَسْمَعُ كَلَامَ اللهِ؟ أَهْلَكَهُمْ وَضْعُ الْكُتُبِ، تَرَكُوا آثَارَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَقْبَلُوا عَلَى الْكَلَامِ "، فَقُلْتُ لَهُ: إِذَا قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ؟ قَالَ: " فَأَيُّ شَيْءٍ بَقِيَ إِذَا قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ

2152- Ebû'l Haris es-Saiğ dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; kendisine Hüseyn el-Kerâbîsi'nin görüşü sorulup "Doğrusu o, Kur'ân'ı telaffuz edişinin mahluk olduğunu söylüyor" denildi. Ahmed dedi ki: "Bu Cehm'in sözüdür. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6) Peki Allah'ın kelamını kimden işitecek? Kitapları bırakmaları onlar helak etti. Rasûlullah'tan (s.a.v.) gelen rivayetleri terk edip kelama yöneldiler." Kendisine "Kişi Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur dediğinde cehmi mi olur?" diye sordum. Dedi ki: "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur dediğinde geriye hangi şey kaldı ki?"[732]

٢١٥٣ - حَدَّثَنِي أَبُو الْحَارِثِ، قَالَ: ذَهَبْتُ أَنَا وَأَبُو مُوسَى إِلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ، فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِي قَدْ أَحْدَثُوهُ تَشْمَئِزُّ مِنْهُ الْقُلُوبُ، وَالنَّاسُ يَسْأَلُونَنَا عَنْهُ، يَقُولُونَ: لَفْظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ

732 Bu ve bir önceki rivayet için bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 180 (1/164)

بِالِانْتِهَارِ مِنْهُ: «هَذَا كَلَامُ سُوءٍ رديءٌ خبيثٌ، لا خير فيه»، قال له أبو موسى: أليس تقول: القرآن كلام الله ليس مخلوقا على كل حال، وبجميع الجهات والمعاني؟ قال: «نعم، وكلما تشعب من هذا، فهو رديء خبيث»

2153- Ebû'l Haris dedi ki: Bir keresinde ben ve Ebû Musa, Ebû Abdullah'a gitmiştik. Ebû Musa ona şöyle dedi: "Ey Ebû Abdullah! Şu ortaya attıkları durumdan kalpler ürpermekte, insanlar onun hakkında bizlere sormaktadır. Diyorlar ki: Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur." Ebû Abdullah (r.h.) öyle söyleyenleri azarlarcasına "Bu kötü, pis, aşağılık bir sözdür. Bunda hiç bir hayır yoktur." Ebû Musa ona şöyle dedi: "Sen Kur'ân'ın her halde ve tüm yön ve manalarıyla Allah'ın mahluk olmayan kelamı olduğunu söylemiyor musun?" Ahmed dedi ki: "Evet. Bunun dışındakiler alçak ve pistir."[733]

٢١٥٤ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: أَخْبَرَنِي سَاكِنِي، أَنَّ رَجُلًا، بِالرُّمَيْلَةِ كَانَ يَقُولُ بِقَوْلِ الْكَرَابِيسِيِّ لَفْظُهُ بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَمَنَعُوهُ يُصَلِّي بِهِمْ، فَجَاءَ فَسَأَلَكَ عَنِ الرَّجُلِ يَقُولُ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، يُصَلَّى خَلْفَهُ؟ فَقُلْتَ لَهُ: لَا، فَرَجَعَ إِلَيْهِمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِقَوْلِكَ، وَقَالَ: إِنِّي تَائِبٌ، وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قُلْتُ، فَقَالُوا لَهُ: صَلِّ بِنَا فَصَلَّى بِهِمْ، قَالَ: هُوَ كَانَ نَفْسَهُ، سَأَلَنِي رَجُلٌ طَوِيلُ اللِّحْيَةِ بَعْدَمَا صَلَّيْتُ الظُّهْرَ، فَقُلْتُ لَهُ: لِمَ تَكَلَّمُونَ فِيمَا قَدْ نُهِيتُمْ عَنْهُ، لَا يُصَلَّى خَلْفَهُ وَلَا يُجَالَسُ»

2154- Ebû Talib Ahmed bin Humeyd dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle dedim: "Ramile'de ikamet eden biri varmış. Kendisi Kerâbîsi'nin "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur" görüşünü benimsiyormuş. Belde halkı onu insanlara namaz kıldırmaktan alıkoymuşlar. Bunun üzerine sana gelip "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur" diyen kimse arkasından namaz kılınır mı diye sormuş, sen de "Hayır" cevabını verince memleketine dönüp insanlara senin sözünü haber vermiş ve tevbe ettiğini söylemiş. Bunun üzerine insanlar da "Artık bize namaz kıldırabilirsin" deyince namaz kıldırmaya başlamış." Ahmed dedi ki: "Onun bizzat kendisi bana geldi. Uzun sakallı biriydi. Öğle

733 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 186 (1/165)

namazını kıldıktan sonra bana sordu. Ben de ona şöyle dedim: Size yasakladığım konuda niçin konuşuyorsunuz? Öyle söyleyen kimse arkasında namaz kılınmaz, onlarla oturulmaz."

٢١٥٥ - حدثنا أبو طالب، قال: قلت: يا أبا عبد الله، إني قد احتججت عليهم بالقرآن والحديث، وأحب أن أعرضه عليك، قال الله تعالى: {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ} [التوبة: ٦]، أليس من محمد يسمع كلام الله؟ قال الله عز وجل: {وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ} [البقرة: ٧٥] وقال الله عز وجل: {فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ} [النحل: ٩٨] وقال: {وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ} [الإسراء: ٤٥] وقال: {وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ} [الأعراف: ٢٠٤] وقال: {اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ} [الكهف: ٢٧] وقال: {وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَى} [النمل: ٩٢]، أليس يتلو القرآن؟. وقال عز وجل: {فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ}، فعلى كل حال، فهو قرآن. وقال النبي صلى الله عليه وسلم في حديث جابر: «إن قريشا منعوني أن أبلغ كلام ربي». وقال النبي صلى الله عليه وسلم لمعاوية بن الحكم: «إن هذه الصلاة لا يصلح فيها شيء من كلام الناس إلا القرآن»، فالقرآن غير كلام الناس. وقال أبو بكر رضي الله عنه: لا والله، ولكنه كلام الله. فقال لي: ما أحسن ما احتججت به، جبريل جاء إلى النبي صلى الله عليه وسلم بمخلوق، والنبي صلى الله عليه وسلم جاء إلى الناس بمخلوق

2155- Ebû Talib dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) şöyle dedim: "Ey Ebû Abdullah! Onlara Kur'ân ve hadisle hüccet getirdim. Sana da anlatmayı arzu ediyorum. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6) O müşrik, Allah'ın kelamını Muhammed'den işitmeyecek mi?

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Oysa içlerinden birtakımı, Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi."* (Bakara, 75).

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân okuduğun zaman taşlanmış şeytandan Allah'a sığın!"* (Nahl, 98)

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân okuduğunda, seninle ahirete inanmayanların arasına gizli bir perde çekeriz."* (İsra, 45)

Yine şöyle buyurur: *"Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun."* (A'raf, 204).

Yine şöyle buyurur: *"Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur. O'ndan başka asla bir sığınak da bulamazsın."* (Kehf, 27).

Yine şöyle buyurur: *"Yine bana, müslümanlardan olmam ve Kur'ân'ı okumam emredildi."* (Neml, 92). Rasûlullah (s.a.v.) Kur'ân okumuyor muydu?

Yine şöyle buyurur: *"Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun."* (Müzzemmil, 20).

Rasûlullah (s.a.v.) Cabir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu Kureyş, beni Rabbimin kelamını tebliğ etmekten alıkoydu."*[734]

Yine Rasûlullah (s.a.v.) Muaviye bin Hakem'e şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu şu namazda insan kelamından herhangi bir şey söylenmesi uygun değildir. Kur'ân ise müstesna."*[735] Demek ki Kur'ân, insan kelamından başkadır."

Ahmed bin Hanbel bunun üzerine bana şöyle dedi: "Ne güzel hüccet getirmişsin! Ne yani, Rasûlullah'a (s.a.v.) Cibril mahluk bir şey mi getirdi? Rasûlullah (s.a.v.) insanlara mahluk bir şeyle mi geldi?"

٢١٥٦ - سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ الْهَاشِمِيَّ، يَقُولُ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، فَقُلْتُ: إِذَا قَالُوا لَنَا: الْقُرْآنُ بِأَلْفَاظِنَا مَخْلُوقٌ، نَقُولُ لَهُمْ: لَيْسَ هُوَ

---

734 Sahihtir. Bk. Buhari, el-Edebu'l Müfred, 13, 28 (1/66, 98) – Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2925 (5/168) – İbn Mace, Mukaddime, 210 (1/73) – Ebû Davud, Sünne, 2734 (4/2022) – Ahmed, Müsned (3/390)

735 Sahihtir. Bk. Müslim, Mesacid, 381 (1/33) – Nesai, Sehv, 121 (3/19) – Ebû Davud, Salat, 930 (1/407) – Ahmed, Müsned (5/447) – Malik, Muvatta (2/776)

بِمَخْلُوقٍ بِأَلْفَاظِنَا أَوْ نَسْكُتُ؟ فَقَالَ: " اسْمَعْ مَا أَقُولُ لَكَ: الْقُرْآنُ فِي جَمِيعِ الْوُجُوهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ " ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «جِبْرِيلُ حِينَ قَالَهُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مِنْهُ مَخْلُوقًا؟ وَالنَّبِيُّ حِينَ قَالَهُ كَانَ مِنْهُ مَخْلُوقًا؟ هَذَا مِنْ أَخْبَثِ قَوْلٍ وَأَشَرِّهِ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «بَلَغَنِي عَنْ جَهْمٍ أَنَّهُ قَالَ بِهَذَا فِي بَدْءِ أَمْرِهِ»

2156- ... Ebû İshak el-Haşimi dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) şöyle sordum: "Onlar 'Kur'ân'ı telaffuz edişimiz mahluktur' dediklerinde onlara mahluk değildir diyelim mi yoksa susalım mı?" Dedi ki: "Sözümü iyi dinle! Kur'ân ne şekilde olursa olsun mahluk değildir." Ebû Abdullah daha sonra şöyle dedi: "Cibril Kur'ân'ı Rasûlullah'a (s.a.v.) okuduğu zaman, yaratılmış bir şey mi okudu? Rasûlullah (s.a.v.) okuduğu zaman, yaratılmış bir şey mi okudu? Bu, en pis ve en şerli sözlerden biridir."

Ebû Abdullah sonrasında şöyle dedi: "Bana ulaştığına göre Cehm ilk olarak böyle söylemişti."

٢١٥٧ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: كُتِبَ إِلَيَّ مِنْ طَرَسُوسَ أَنَّ الشَّرَّاكَ يَزْعُمُ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، فَإِذَا تَلَوْتُهُ فَتِلَاوَتُهُ مَخْلُوقَةٌ، قَالَ: «قَاتَلَهُ اللَّهُ، هَذَا كَلَامُ جَهْمٍ بِعَيْنِهِ»، قُلْتُ: رَجُلٌ قَالَ فِي الْقُرْآنِ: كَلَامُ اللَّهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَلَكِنَّ لَفْظِي هَذَا بِهِ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: «هَذَا كَلَامُ سُوءٍ، مَنْ قَالَ هَذَا فَقَدْ جَاءَ بِالْأَمْرِ كُلِّهِ» قُلْتُ: الْحُجَّةُ فِيهِ حَدِيثُ أَبِي بَكْرٍ: لَمَّا قَرَأَ: {الم غُلِبَتِ الرُّومُ} [الروم: ٢] فَقَالُوا: هَذَا جَاءَ بِهِ صَاحِبُكَ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ، قَالَ: «نَعَمْ، هَذَا وَغَيْرُهُ إِنَّمَا هُوَ كَلَامُ اللَّهِ، إِنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ هَذَا فَاجْتَنِبْهُ، وَلَا تُكَلِّمْهُ، هَذَا مِثْلُ مَا قَالَ الشَّرَّاكُ». قُلْتُ: كَذَا بَلَغَنِي، قَالَ: «أَخْزَاهُ اللَّهُ، تَدْرِي مَنْ كَانَ خَالُهُ؟» قُلْتُ: لَا، قَالَ: «كَانَ خَالُهُ عَبْدَكُ الصُّوفِيُّ، وَكَانَ صَاحِبَ كَلَامٍ وَرَأْيِ سُوءٍ، وَكُلُّ مَنْ كَانَ صَاحِبَ كَلَامٍ، فَلَيْسَ يَنْزِعُ إِلَى خَيْرٍ»، وَاسْتَعْظَمَ ذَلِكَ وَاسْتَرْجَعَ، وَقَالَ: «إِلَى مَا صَارَ أَمْرُ النَّاسِ؟»

2157- ... Ebû Talib dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e şöyle dedim: "Tarsus'tan bana Şirak'in Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu söylemesine rağmen tilavet

ettiğinde tilavetinin mahluk olduğunu söylediğini yazdılar." Ahmed dedi ki: "Allah onu kahretsin! Bu Cehm'in kelamının ta kendisidir." Dedim ki:

– Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu, mahluk olmadığını söyleyen "Fakat onu telaffuz etmem mahluktur" diyen kimse hakkında ne dersin?

– Bu kötü bir sözdür. Her kim böyle söylerse, Cehm'in tüm sözlerini kendinde barındırmış demektir.

– Ebû Bekir (r.a.) *"Elif, Lâm, Ra. Rumlar yenildi."* (Rum, 1-2) âyetlerini okuduğunda müşrikler ona "Bu arkadaşının söylediği bir sözdür" dediler. O ise "Hayır, o Allah'ın kelamıdır" dedi. Bu konudaki hüccet, onun bu hadisi mi?

– Evet, bu ve daha başka hadisler. Kur'ân ancak Allah'ın kelamıdır. Şayet kişi bu sözünden dönmezse, ondan uzak durulur, onunla konuşulmaz. Çünkü bu söz, Şirak'in sözü gibidir.

– Bana ondan bu şekilde ulaştı.

– Allah onu rezil etsin! Dayısının kim olduğunu biliyor musun?

– Hayır.

– Onun dayısı Abduke es-Sufi idi. Kendisi kelam ve kötü görüş sahibi biriydi. Kelam sahibi ne kadar kişi varsa, sonu hayra varmaz.

Ahmed sonrasında şöyle dedi: "İnsanların sonu nereye varacak?"[736]

٢١٥٨ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَانِئٍ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ» وَقَالَ: «أَرَأَيْتَ جِبْرِيلَ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَلَا عَلَيْهِ تِلَاوَةَ جِبْرِيلَ لِلنَّبِيِّ الْقُرْآنَ، كَانَ مَخْلُوقًا؟ مَا هُوَ بِمَخْلُوقٍ»

2158- ... İshak bin İbrahim bin Hani en-Neysaburi dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân'ı telaffuz edişinin mahluk olduğunu söylerse, o bir cehmidir." Yine şöyle dedi: "Ne dersin, Rasûlullah'a (s.a.v.) Cibril gelip ona Kur'ân'ı tilavet ettiğinde Peygambere yaratılmış bir şeyi mi okumuştu? Kur'ân kesinlikle yaratılmış değildir."[737]

736 Ebû Bekir ile Kureyş arasındaki kıssa için bk. 2155.ci rivayet.
737 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 181 (1/165)

٢١٥٩ - حدَّثنا أبو أحمدَ الأسديُّ، قالَ: دخلتُ على أبي عبدِ اللهِ أحمدَ بنِ محمدِ بنِ حنبلٍ رضيَ اللهُ عنهُ وسألتُهُ فقلتُ: يا أبا عبدِ اللهِ، لفظي بالقرآنِ مخلوقٌ أو غيرُ مخلوقٍ؟ فما أجابني بشيءٍ، ثمَّ أعدتُ عليهِ المسألةَ، فما أجابني فيها بشيءٍ، قالَ: ثمَّ خرجتُ في سفري إلى مكةَ، فصارتِ الباديةُ في طريقي على شبهِ الحبسِ من شدةِ الفكرةِ في أمرِهِ، قالَ: فدخلتُ إلى مكةَ، فقطعَ بيَ الطوافُ، فخرجتُ إلى بئرِ زمزمَ، وقبةِ الشرابِ، فصلَّيتُ فيها ركعتينِ، ثمَّ نعستُ فرأيتُ ربَّ العزةِ تباركَ وتعالى في منامي، فكانَ آخرَ ما قلتُ لهُ: إلهي، قراءتي بكلامِكَ غيرُ مخلوقٍ؟ قالَ: نعمْ. قالَ: فقويَ عزمي، فلمَّا قضيتُ حجِّي وسفري، دخلتُ بغدادَ وقدْ تغيَّرَ أبو عبدِ اللهِ تغيُّرًا شديدًا، فقلتُ لهُ: يا أبا عبدِ اللهِ لفظي بالقرآنِ مخلوقٌ؟ أوْ غيرُ مخلوقٍ؟ فانبسطَ إليَّ وقالَ: " ما حالُكَ، تُوجِّهُ القرآنَ على خمسِ جهاتٍ: حفظٌ بالقلبِ، وتلاوةٌ باللسانِ، وسمعٌ بالأذنِ، وبصرٌ بعينٍ، وخطٌّ بيدٍ؟ " فأشكلَ عليَّ قولُهُ، وبقيتُ فيهِ متحيِّرًا، فقالَ لي: «ما حالُكَ، القلبُ مخلوقٌ، والمحفوظُ بهِ غيرُ مخلوقٍ، واللسانُ مخلوقٌ، والمتلوُّ بهِ غيرُ مخلوقٍ، والأذنُ مخلوقٌ، والمسموعُ إليهِ غيرُ مخلوقٍ، والعينُ مخلوقٌ، والمنظورُ إليهِ منهُ غيرُ مخلوقٍ»، قالَ: فقلتُ: يا أبا عبدِ اللهِ العينُ تنظرُ إلى السوادِ في الورقِ؟ فقالَ لي: " مهْ، أصحُّ شيءٍ في هذا خبرُ نافعٍ، عنِ ابنِ عمرَ، أنَّ النبيَّ صلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ قالَ: «لا تسافروا بالقرآنِ إلى أرضِ العدوِّ»، ولمْ يذكرْ حبرًا ولا ورقًا "، قالَ: ثمَّ رجعَ معي إلى بابِ الدارِ وهوَ يكلِّمُني بهذا، إذْ أتتْهُ امرأةٌ معها رجلٌ، فقالَ: يا أبا عبدِ اللهِ قدْ ذهبتْ إلى عبدِ الوهابِ، فما أجابها في المسألةِ، وتحبُّ أنْ تسألَكَ، فقالَ لها: وما مسألتُكِ؟، قالتْ: مسألتي أنَّ زوجي حلفَ بالطلاقِ أنَّهُ لا يكلِّمُ جارًا لهُ سنةً، فمرَّ بهِ بعدَ أيامٍ وهوَ يقرأُ فلحنَ، فردَّ عليهِ، قالَ: فحُرِّمتْ منْ هذا إلى غيرِهِ؟ قالَ: " لا، قالَ: فاذهبْ فإنَّكَ لمْ تحنثْ، إنَّكَ كلَّمتَهُ كلامَ الخالقِ دونَ المخلوقينَ «

2159- Ebû Ahmed el-Esedi dedi ki: Bir keresinde Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel'in (r.h.) yanına girip "Ey Ebû Abdullah! Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluk mudur yoksa mahluk değil midir?" diye sordum. Bana cevap vermedi. Bunun üzerine sorumu yineledim, yine bana herhangi bir cevap vermedi. Sonra hacca gitmek için yola çıktım. Ahmed'in tavrından dolayı çöller bana sıkıntılı hapishane gibi geliyordu. Derken Mekke'ye girdim, tavafımı yaptım, ardından çıkıp zemzem kuyusuna gittim. Orada iki rekat namaz kıldım. Sonra uyku bastırdı, uyuyakaldım. Rüyamda İzzet Sahibi / Rabbu'l İzze Teâlâ'yı gördüm. O'na en son söylediğim şey şuydu: "İlahım! Senin kelamını kıraat etmem mahluk değil midir?" Cevap olarak "Evet" buyurdu. Böylece azmim kuvvetlendi. Haccımı bitirip seferden dönünce Bağdat'a girdim. Ahmed bin Hanbel'in durumu çok değişmişti. Kendisine şöyle dedim: "Ey Ebû Abdullah! Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluk mudur yoksa mahluk değil midir?" Bana doğru uzanıp şöyle dedi: "Senin neyin var ki Kur'ân'ı beş şekle döndürüyorsun; kalp ile ezber, dil ile okuma, kulak ile duyma, göz ile görme ve el ile yazma?" Onun bu sözü bana müşkül geldi ve hayretler içerisinde kalakaldım. Derken bana şöyle dedi: "Neyin var? Kalp mahluktur ama orada ezberlenen mahluk değildir. Dil mahluktur ama onunla okunan mahluk değildir. Kulak mahluktur ama onunla işitilen mahluk değildir. Göz mahluktur ama onunla görülen mahluk değildir." Bunun üzerine ben "Ey Ebû Abdullah! Göz, yapraktaki siyahlığa bakıyor"[738] dedim. Bana dedi ki: "Kes sesini! Bu konudaki en sahih rivayet, Nafi'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadistir. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Düşman topraklarına Kur'ân ile yolculuk etmeyin!"* Gördüğün gibi mürekkepten veya yapraktan bahsetmedi. Ahmed daha sonra kapıya kadar bana eşlik etti. O sırada benimle konuşuyordu. O anda yanında bir adam olan bir kadın geldi. Ahmed kadına "Sorun nedir?" diye sordu. Kadın dedi ki: "Sorum şu: Kocam komşusuyla bir sene konuşmayacağına dair talaka yemin etmişti. Birkaç gün sonra onun yanından geçti. Komşusu o sırada Kur'ân okuyordu. Derken hata etti ve kocam da âyetin doğrusunu okuyarak onun hatasını düzeltti. Bundan dolayı kocama haram oldum mu?" Ahmed soru üzerine kocasına şöyle dedi: "Git, sen yeminini bozmadın. Çünkü ona yaratılmışların değil, yaratanın kelamını söyledin."

738 Bununla Kur'ân-ı Kerim yazılarını, yazının mürekkebini kastetmektedir. (Çev.)

٢١٦٠ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبِي فَقُلْتُ: إِنَّ قَوْمًا يَقُولُونَ: أَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ؟ قَالَ: «هُمْ جَهْمِيَّةٌ، وَهُمْ شَرٌّ مِمَّنْ يَقِفُ». وَقَالَ: " هَذَا هُوَ قَوْلُ جَهْمٍ، وَعَظَّمَ الْأَمْرَ عِنْدَهُ فِي هَذَا، وَقَالَ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ} [التوبة: ٦]، وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حَتَّى أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي»، وَقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِن كَلَامِ النَّاسِ» فَمَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ «

2160- Abdullah bin Ahmed bin Hanbel dedi ki: Babama "Bir topluluk, Kur'ân'ı telaffuz edişimiz mahluktur diyorlar" dedim. Dedi ki: "Onlar Cehmiyye'dir. Onlar Vâkıfe'den daha şerlilerdir. Bu, Cehm'in görüşüdür." Babam sonrasında şöyle dedi: "Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6). Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Doğrusu Kureyş, beni Rabbimin kelamını tebliğ etmekten alıkoydu."* Yine şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu şu namazda insan kelamından herhangi bir şey söylenmesi uygun değildir. Kur'ân ise müstesna."* Artık her kim 'Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur' derse, o bir cehmidir."[739]

٢١٦١ - قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي: إِنَّ الْكَرَابِيسِيَّ يَقُولُ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: «هَذَا كَلَامُ سُوءٍ رَدِيءٌ، وَهُوَ كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ، كَذَبَ الْكَرَابِيسِيُّ، هَتَكَهُ اللهُ الْخَبِيثُ» وَقَالَ: «قَدْ خَلَفَ هَذَا بِشْرًا الْمِرِّيسِيَّ»

2161- Abdullah dedi ki: Babama "Şüphesiz Kerâbîsi 'Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur' diyor" dedim. Dedi ki: "Bu kötü ve alçak bir sözdür. Bu, Cehmiyye'nin kelamıdır. Kerâbîsi yalan söylemiştir. Allah onu mahvetsin!"

Babam ayrıca şöyle dedi: "Bu adam Bişr el-Merisi'nin yerine geçti."[740]

---

739 Bk. 2152.ci rivayet.
740 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 186 (1/165)

٢١٦٢ - قَالَ عَبْدُ اللهِ: وَكَانَ أَبِي يَكْرَهُ أَنْ يَتَكَلَّمَ فِي اللَّفْظِ بِشَيْءٍ، وَأَنْ يُقَالَ: لَفْظِي بِهِ مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ

2162- Abdullah dedi ki: Babam, lafız hakkında herhangi bir şey konuşulmasını ve "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur" veya "mahluk değildir" denilmesini kerih görürdü.

٢١٦٣ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبِي: مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ قَالَ: التِّلَاوَةُ مَخْلُوقَةٌ، وَأَلْفَاظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقَةٌ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ؟ قَالَ: «هَذَا كَافِرٌ، وَهُوَ فَوْقَ الْمُبْتَدِعِ، وَهَذَا كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ». قُلْتُ: مَا تَرَى فِي مُجَانَبَتِهِ؟ وَهَلْ يُسَمَّى مُبْتَدِعًا؟ فَقَالَ: " هَذَا يُجَانَبُ، وَهُوَ فَوْقَ الْمُبْتَدِعِ، وَهَذَا كَلَامُ الْجَهْمِيَّةِ، لَيْسَ الْقُرْآنُ بِمَخْلُوقٍ، قَالَتْ عَائِشَةُ: تَلَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ} [آل عمران: ٧]، وَالْقُرْآنُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ »

2163- ... Abdullah bin Ahmed bin Hanbel dedi ki: Babama şöyle sordum: "Kur'ân'ı Allah'ın kelamı olduğunu söylemesine rağmen 'Onu tilavet etmem mahluktur, onu telaffuz etmem mahluktur' diyen kimse hakkında ne dersin?" Dedi ki: "Bu bir kâfirdir. Bidatçilerin de üstündedir. Bu, Cehmiyye'nin kelamıdır."

Dedim ki: "Onlardan uzak durulması hakkında görüşün nedir? Ayrıca o bidatçi diye adlandırılır mı?" Dedi ki: "Bu kimseden uzak durulur. O bidatçilerin de üstündedir. Bu, Cehmiyye'nin kelamıdır. Kur'ân yaratılmış değildir."

Âişe dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler"* (Âl-i İmran, 7) âyetini okudu. Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Onlar hakkında tartışanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah'ın kastettikleridir. Artık onlardan sakının!"* Kur'ân mahluk değildir."[741]

741 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 178 (1/163)

٢١٦٤ - حدَّثنا أبو بكرٍ المَرُّوذِيُّ، قال: سمعتُ أبا عبدِ اللهِ، يقولُ: " افتَرَقَتِ الجَهْمِيَّةُ على ثلاثِ فِرَقٍ: الذين قالوا: مخلوقٌ، والذين شكُّوا، والذين قالوا: ألفاظُنا بالقرآنِ مخلوقٌ

2164- ... Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Cehmiyye üç fırkaya ayrıldı. Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenler, şüpheye düşenler ve 'Kur'ân ile telaffuz etmemiz mahluktur' diyenler."

٢١٦٥ - قالَ المَرُّوذِيُّ: قُلْتُ لِأبي عَبْدِ اللهِ: إنَّ رَجُلًا مِنْ أصْحابِنا زَوَّجَ أُخْتَهُ مِنْ رَجُلٍ، فَإذَا هُوَ مِن هؤُلاءِ اللَّفْظِيَّةِ، يَقولُ: لَفظِي بالقُرآنِ مَخْلوقٌ، وقَدْ كَتَبَ الحَدِيثَ، فَقالَ أبو عَبْدِ اللهِ: «هَذا شَرٌّ مِن جَهْمِيٍّ». قُلْتُ: فَتُفَرِّقُ بَيْنَهُما؟ قالَ: نَعَمْ، قُلْتُ: فَإنَّ أخاها يُفَرِّقُ بَيْنَهُما؟ قالَ: «قَدْ أحْسَنَ»، وَقالَ: «أظْهَرُوا الجَهْمِيَّةَ، هَذا كَلامٌ يَنْقُضُ آخِرُهُ أوَّلَهُ». قُلْتُ لِأبي عَبْدِ اللهِ: إنَّ الكَرابِيسِيَّ يَقولُ: مَنْ لَمْ يَقُلْ: لَفظِي بِالقُرآنِ مَخْلوقٌ فَهُوَ كافِرٌ؟ قالَ: «بَلْ هُوَ الكافِرُ». وَقالَ: «ماتَ بِشْرٌ المِرِّيسِيُّ وَخَلَفَهُ حُسَيْنٌ الكَرابِيسِيُّ»

2165- Yine şöyle demiştir: Ebû Abdullah'a (r.h.) dedim ki: "Ashâbımızdan birinin kız kardeşi, şu Lafzıyye grubundan biriyle evli. Kocası "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" diyor. Halbuki hadis yazmış birisidir." Ebû Abdullah şöyle dedi:

— Bu, cehmiden daha şerlidir.

— Araları ayrılır mı?

— Evet.

— Erkek kardeşi onları birbirinden ayırmış.

— İyi yapmış. Onlar Cehmiyye görüşünü ortaya çıkardılar. Bu, sonu başını bozan bir sözdür.

— Kerâbîsi şöyle diyor: Her kim Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur demezse, o bir kâfirdir.

— Aksine asıl kâfir odur. Bişr el-Merisi öldü, yerine Hüseyn el-Kerâbîsi geçti.[742]

742 Bunu el-Muğni'de (7/30) İbn Kudame zikretmiştir.

٢١٦٦ - سَأَلَهُ يَعْقُوبُ بْنُ الدَّوْرَقِيِّ عَنْ مَن قَالَ: لَفظُنَا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، كَيْفَ تَقُولُ فِي هَذَا؟ قَالَ: لَا يُكَلَّمُ هَؤُلَاءِ وَلَا يُكَلَّمُ هَذَا، الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ عَلَى كُلِّ جِهَةٍ، وَعَلَى كُلِّ وَجْهٍ تَصَرَّفَ، وَعَلَى أَيِّ حَالٍ كَانَ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ} [التوبة: ٦] وَقَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَصْلُحُ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ " وَقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَتَّى أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي. هَذَا قَوْلُ جَهْمٍ، عَلَى مَنْ جَاءَ بِهَذَا غَضَبُ اللهِ

2166- Yakub bin İbrahim ed-Devraki dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e "Kur'ân'ı telaffuz edişimiz mahluktur diyen şu kimseler hakkında ne dersin?" diye sordum. Dedi ki: "Hangi şekilde olursa olsun Kur'ân ebediyen mahluk olmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6). Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Doğrusu Kureyş, beni Rabbimin kelamını tebliğ etmekten alıkoydu."* Yine şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu şu namazda insan kelamından herhangi bir şey söylenmesi uygun değildir. Kur'ân ise müstesna."* Bu Cehm'in görüşüdür. Allah'ın gazabı bunu söyleyenin üzerine olsun."

٢١٦٧ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ قَالَ: وَسَمِعْتُ عَبْدَ الْوَهَّابِ يَعْنِي ابْنَ الْحَكَمِ الْوَرَّاقَ، يَقُولُ: «الْوَاقِفَةُ وَاللَّفْظِيَّةُ وَاللهِ جَهْمِيَّةٌ» حَلَفَ عَلَيْهَا غَيْرَ مَرَّةٍ

2167- Ebû Cafer Muhammed bin Davud dedi ki: Abdulvehhab bin Hakem el-Verrak'ı şöyle derken işittim: "Vallahi Vâkıfe de Lafzıyye de Cehmiyye'dir." Kendisi bu sözü için birçok kez yemin etmişti.

٢١٦٨ - قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: وَسَمِعْتُ أَبَا زُهَيْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ زُهَيْرٍ يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ عَلَى جَمِيعِ الْجِهَاتِ، فَقَالَ: مَنْ قَالَ: هَذَا يَعْنِي: لَفْظِي، فَهُوَ يَدْخُلُ فِيهِ كُلٌّ «

2168- Ebû Cafer dedi ki: Ebû Züheyr Muhammed bin Züheyr'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Ne şekilde olursa olsun mahluk değildir. Her kim bunu -yani okuyuşum mahluktur- sözünü söylerse, Cehmiyye'ye dahil olur."

İbn Batta şöyle der: Bizler görüş olarak selefimizden, şeyhlerimizden ve imamlarımızdan aktarıp naklettiğimiz bu rivayetleri benimsiyoruz. Bizler onlara uyuyoruz, nurlarıyla aydınlanmak istiyoruz. Onlar, nasihat ehli akıllı âlimlerdir. Onların bahsedilmesinden rahatsız olunmaz. Bilakis haberleri yayıldığında ve rivayetleri nakledildiğinde onlara rahmet okuruz. Diyoruz ki: Kur'ân Allah'ın kelamıdır, O'nun vahyidir, indirdiğidir, O'nun ilminden bir ilimdir. Kur'ân'ın içerisinde Allah'ın en güzel isimleri ve yüce sıfatları vardır ki onlar mahluk değildir. Bizler vakfetmiyor, şekke ve şüpheye düşmüyoruz. Artık her kim "Mahluktur" der veya "Mahluktur" deyip susar veya "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" derse, böyle söyleyenlerin hepsi Cehmiyye'dir, sapıktır, kâfirdir. Onların küfürlerinde şüphe edilmez. Her kim "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" derse, o kimse sapıktır, saptırıcıdır, cehmidir. Her kim "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluk değildir" derse, o da bidatçidir. Bidatinden dönene ve görüşünden tevbe edene dek onunla konuşulmaz.

İşte bu, imamlarımıza tâbi olduğumuz mezhebimizdir. Bu konuda şeyhlerimize uyuyoruz. Allah hepsine rahmet etsin. Ayrıca bu, imamımız Ahmed bin Hanbel'in de görüşüdür.

٢١٦٩ - ... حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَبْدَ الْوَهَّابِ الْوَرَّاقَ، يَقُولُ: " مَا سَمِعْتُ عَالِمًا يَقُولُ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ هَؤُلَاءِ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللهِ الَّذِينَ خَالَفُوا قَوْلَهُ، إِذَا وَقَفْتُ غَدًا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ، فَسَأَلَنِي: بِمَنِ اقْتَدَيْتَ؟ أَيُّ شَيْءٍ أَقُولُ؟ وَأَيُّ شَيْءٍ ذَهَبَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ مِنْ أَمْرِ الْإِسْلَامِ؟ وَأَبُو عَبْدِ اللهِ عَالِمُ هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ، فَقَدْ بُلِيَ مُنْذُ عِشْرِينَ سَنَةً فِي هَذَا الْأَمْرِ، فَمَنْ لَمْ يَصِرْ إِلَى قَوْلِ أَبِي عَبْدِ اللهِ، فَنَحْنُ نُظْهِرُ خِلَافَهُ وَنَهْجُرُهُ، وَلَا نُكَلِّمُهُ، إِذَا قُلْنَا: الْقُرْآنُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، فَأَيُّ شَيْءٍ بَقِيَ، وَإِنَّمَا هَذَا مِنْ طَرِيقِ أَصْحَابِ الْكَلَامِ، وَأَصْحَابُ الْكَلَامِ لَا يُفْلِحُونَ "

2169- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ebû'l Hasen Abdulvehhab el-Verrak'ı şöyle derken işittim: "Ben Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluk değildir diyen bir âlim duymadım. Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel (r.h.), bu meselenin alimidir. Yirmi seneden beri bu konudan dolayı imtihan ediliyor. Her kim Ebû Abdullah'ın görüşüne dönmezse, bilsin ki biz o kimseye açıktan muhalefet ediyor, ondan uzaklaşıyor, onunla konuşmuyoruz. Kur'ân mahluk değildir. Her kim "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" derse, o bir cehmidir. Peki, geriye kelam sahiplerinin yolundan başka ne kaldı? Kelam sahipleri kurtuluşa ermezler."

٢١٧٠ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ دَاوُدَ: " نَحْنُ نَقْتَدِي بِمَنْ مَاتَ، أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ إِمَامُنَا، وَهُوَ مِنَ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ، يَقُولُ: مَا سَمِعْتُ عَالِمًا يَقُولُ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَأَيُّ شَيْءٍ ذَهَبَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ مِنْ أَمْرِ الْإِسْلَامِ؟ إِذَا قُلْنَا: مَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَقُلْنَا كَمَا قَالَ الْعُلَمَاءُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ حَيْثُمَا تَصَرَّفَ، فَأَيُّ شَيْءٍ بَقِيَ؟ مَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ؟ فَنَحْنُ نَهْجُرُهُ وَلَا نُكَلِّمُهُ، وَهَذِهِ بِدْعَةٌ، وَمَا غَضِبَ أَحَدٌ فِي هَذَا الْأَمْرِ وَهُوَ دُونَ غَضَبِ أَبِي عَبْدِ اللهِ، أَبُو عَبْدِ اللهِ يَغْضَبُ الْغَضَبَ الشَّدِيدَ، حَتَّى جَعَلُوا يُسَكِّتُونَهُ

2170- ... Ebû Bekir'den; İshak bin Davud dedi ki: "Bizler ölen kimseye yani imamımız Ahmed bin Hanbel'e uyuyoruz. O, ilimde derinleşenlerden biridir. Ben Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluk değildir diyen bir âlim duymadım. Her kim "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" derse, o bir cehmidir. Peki geriye ne kaldı? Artık her kim de "Kur'ân'ı telaffuz etmem mahluktur" derse, biz onu terk ediyoruz ve onunla konuşmuyoruz. Bu bidattir. Buna Ebû Abdullah'tan daha çok kızan biri yoktur. Ebû Abdullah (r.h.) buna çok ama çok kızmıştı. Öyle kızmıştı ki yanındakiler onu susturmaya çalışıyorlardı."

٢١٧١ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، سَمِعْتُ الْحَسَنَ عَلِيَّ بْنَ مُسْلِمٍ يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، هَذَا قَوْلُ أَبِي عَبْدِ اللهِ، فَبِهِ نَقْتَدِي إِذْ كُنَّا لَمْ نُدْرِكْ فِي عَصْرِهِ أَحَدًا تَقَدَّمَهُ فِي الْعِلْمِ وَالْمَعْرِفَةِ وَالدِّيَانَةِ، وَكَانَ مُقَدَّمًا عِنْدَ مَنْ أَدْرَكْنَا مِنْ

عُلَمَائِنَا، فَمَا عَلِمْتُ أَنَّ أَحَدًا بُلِيَ بِمِثْلِ مَا بُلِيَ بِهِ فَصَبَرَ، فَهُوَ قُدْوَةٌ وَحُجَّةٌ لِأَهْلِ هَذَا الْعَصْرِ، وَلِمَنْ يَجِيءُ بَعْدَهُمْ، فَنَحْنُ مُتَّبِعُونَ لِمَقَالَتِهِ، وَمُوَافِقُونَ لَهُ، فَمَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَقَدْ أَبْدَعَ، وَلَيْسَ هُوَ مِنْ كَلَامِ الْعُلَمَاءِ، وَهَذَا مِمَّا أَحْدَثَهُ أَصْحَابُ الْكَلَامِ الْمُبْتَدِعَةُ، وَقَدْ صَحَّ عِنْدَنَا أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَنْكَرَ عَلَى مَنْ قَالَ ذَلِكَ، وَغَضِبَ مِنْهُ الْغَضَبَ الشَّدِيدَ، وَقَالَ: مَا سَمِعْتُ عَالِمًا قَالَ هَذَا، فَمَن خَالَفَ أَبَا عَبْدِ اللهِ فِيمَا نَهَى عَنْهُ، فَنَحْنُ غَيْرُ مُوَافِقِينَ لَهُ، مُنْكِرُونَ عَلَيْهِ، وَقَدْ أَدْرَكْنَا مِنْ عُلَمَائِنَا مِثْلَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، وَهُشَيْمِ بْنِ بُشَيْرٍ، وَإِسْمَاعِيلَ ابْنِ عُلَيَّةَ، وَسُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، وَعَبَّادِ بْنِ عَبَّادٍ، وَعَبَّادِ بْنِ الْعَوَّامِ، وَأَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، وَعَبْدِ اللهِ بْنِ إِدْرِيسَ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، وَيَحْيَى بْنِ زَائِدَةَ، وَيُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ الْمَاجِشُونِ، وَوَكِيعٍ، وَيَزِيدَ بْنِ هَارُونَ، وَأَبِي أُسَامَةَ، وَقَد أَدْرَكُوا هَؤُلَاءِ كُلُّهُمُ التَّابِعِينَ، وَسَمِعُوا عَنْهُمْ، وَرَوَوْا عَنْهُمْ، مَا مِنْهُمْ أَحَدٌ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَنَحْنُ لَهُمْ مُتَّبِعُونَ، وَلِمَا أُحْدِثَ بَعْدَهُمْ مُخَالِفُونَ »

2171- Ebû Bekir dedi ki: Ebû'l Hasen Ali bin Hüseyn'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Bu, Ebû Abdullah'ın görüşüdür. Biz ona uyuyoruz. Çünkü onun asrında ilim, marifet ve diyanette öne geçirdiğimiz herhangi birine yetişmedik. Kendisi, ulaştığımız âlimler tarafından öne alınan biriydi. Onun tutulduğu belalara tutulup da onun gibi sabreden başka birini daha bilmiyorum. O, bu asırdaki ve kendinden sonra gelecek asırlardaki insanlar için bir örnek ve hüccettir. Bizler onun görüşüne tâbi oluyor, muvafakat ediyoruz. Artık her kim "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir" derse, bidat çıkarmış olur. Bu gibi sözler, âlimlerin kelamından olmayıp bidatçi kelam sahiplerinin ortaya çıkardıkları sözlerdendir. Ebû Abdullah'ın bu söze karşı çıkıp inkâr ettiği, buna çok sinirlendiği ve "Böyle diyen bir âlim işitmedim" dediği katımızda sahihtir. Artık her kim yasakladığı şeyler konusunda Ebû Abdullah'a muhalefet ederse, bilinsin ki biz ona muvafık olmaksızın karşı çıkarız. Âlimlerimizden Abdullah bin Mübarek, Hüşeym bin Beşir, İsmail bin Uleyye, Süfyan bin Uyeyne, Abbad bin Abbad, Abbad bin Avvâm, Ebû Bekir bin Ayyaş, Abdullah bin İdris, Abdurrahman

bin Zeyd bin Eslem, Yahya bin Zaide, Yusuf bin Yakub bin Mâcişûn, Veki, Yezid bin Harun ve Ebû Usame gibi âlimlerimize yetiştik. Bunlar da tabiîne yetiştiler, onlar da işitip rivayette bulundular. Onlardan hiçbiri "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir" dememiştir. Bizler onlara tâbi oluyor, onlardan sonra ortaya bidatler çıkaranlara muhalefet ediyoruz."

٢١٧٢ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ يَعْنِي الْمَرُّوذِيَّ، قَالَ: وَقَالَ إِسْحَاقُ بْنُ حَنْبَلٍ: " مَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَمن زَعَمَ أَنَّ لَفْظَهُ بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَقَدِ ابْتَدَعَ، فَقَدْ نَهَى أَبُو عَبْدِ اللهِ عَنْ هَذَا، وَغَضِبَ مِنْهُ وَقَالَ: مَا سَمِعْتُ عَالِمًا قَالَ هَذَا، أَدْرَكْتُ الْعُلَمَاءَ مِثْلَ: هُشَيْمٍ، وَأَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، وَسُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، فَمَا سَمِعْتُهُمْ قَالُوا هَذَا، وَأَبُو عَبْدِ اللهِ أَعْلَمُ النَّاسِ بِالسُّنَّةِ فِي زَمَانِهِ، لَقَدْ ذَبَّ عَنْ دِينِ اللهِ، وَأُوذِيَ فِي اللهِ، وَصَبَرَ عَلَى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ "

قَالَ أَبُو يُوسُفَ: فَمَنْ حَكَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ أَنَّهُ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَقَدْ كَذَبَ، مَا سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ قَالَ هَذَا، إِنَّمَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: اللَّفْظِيَّةُ جَهْمِيَّةٌ، وَأَبُو عَبْدِ اللهِ أَعْلَمُ النَّاسِ بِالسُّنَّةِ فِي زَمَانِهِ

2172- Ebû Bekir el-Mervezi'den; İshak bin Hanbel dedi ki: "Her kim Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluktur derse, o bir cehmidir. Her kim Kur'ân'ı telaffuz edişinin mahluk olmadığını iddia ederse, o da bidat çıkarmıştır. Ebû Abdullah (r.h.) böyle söylemeyi yasakladı, buna çok kızdı ve "Böyle söyleyen bir âlim işitmedim" dedi. Hüşeym, Ebû Bekir bin Ayyaş ve Süfyan bin Uyeyne gibi âlimlere yetiştim. Onları asla böyle söylerlerken işitmedim. Ebû Abdullah, kendi zamanında insanlar arasında sünneti en iyi bileniydi. Allah'ın dinini savunmuş, Allah yolunda eziyet çekmiş, rahatlık ve darlıkta sabırlı olmuştur."

Ebû Yusuf dedi ki: Her kim Ebû Abdullah'tan "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir" dediğini naklederse, onun hakkında yalan atmış olur. Ebû Abdullah'ı böyle söylerken hiç duymadım. Ebû Abdullah yalnızca "Lafzıyye Cehmiyye'dir" demişti. Ebû Abdullah, kendi zamanında insanlar içinde sünneti en iyi bilendi.

٢١٧٣ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: وَسَمِعْتُ يَعْقُوبَ الدَّوْرَقِيَّ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ قَالَ: لَفْظُهُ بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ، وَمَن قالَ: لَفظُهُ بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ مُبْتَدِعٌ مُحْدِثٌ، يُهْجَرُ وَلَا يُكَلَّمُ وَلَا يُجَالَسُ، لِأَنَّ الْقُرْآنَ صِفَاتُ اللهِ وَأَسْمَاؤُهُ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ حَيْثُ تَصَرَّفَ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ حَكَى عَنِي أَنِّي رَجَعْتُ عَنْ تَبْدِيعِ مَنْ قَالَ هَذَا، فَهُوَ كَذَّابٌ «

2173- Ebû Bekir dedi ki: Yakub ed-Devraki'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Artık her kim onun mahluk olduğunu iddia ederse, o bir kâfirdir. Her kim Kur'ân'ı telaffuz edişinin mahluk olduğunu iddia ederse, o da cehmidir. Kim de Kur'ân'ı telaffuz edişinin mahluk olmadığını söylerse, bu kimse bidatçidir. Allah'ın kelamı ne şekilde olursa olsun mahluk değildir. Her kim benden böyle söyleyenleri bidatçi saydığım görüşümden döndüğümü naklederse, o çok yalancı biridir."

٢١٧٤ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ سَهْلِ بْنِ عَسْكَرٍ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ حَيْثُ تَصَرَّفَ، وَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ فَهُوَ جَهْمِيٌّ كَافِرٌ بِاللهِ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّ لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَلَمْ أَرَ أَحَدًا مِنَ الْعُلَمَاءِ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَنَحْنُ مُتَّبِعُونَ لِأَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ، فَمَنْ خَالَفَهُ فَنَحْنُ مِنْهُ بَرِيئُونَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّزَّاقِ يَقُولُ: إِنْ يَعِشْ هَذَا الرَّجُلُ يَكُنْ خَلَفًا مِنَ الْعُلَمَاءِ، يُرِيدُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، رَحِمَهُ اللَّهُ

2174- ... Ebû Bekir dedi ki: Ebû Bekir bin Sehl bin Asker'i şöyle derken işittim: Kur'ân Allah'ın kelamıdır, ne şekilde olursa olsun mahluk değildir. Kur'ân Allah'ın ilmindendir. Her kim onun Allah'ın ilminden olmadığını iddia ederse, o bir kâfirdir. Her kim Kur'ân'ı telaffuz edişinin mahluk olduğunu iddia ederse, o kimse Allah'ı inkâr eden bir cehmidir. Her kim de Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir derse, bilinsin ki âlimlerden "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir" diyen birini hiç görmedim. Biz bu meselede Ahmed

bin Hanbel'e tabiyiz. Her kim ona muhalefet ederse, biz ondan dünyada da ahirette de beriyiz. Abdurrezzak'ı şöyle derken işittim: "Eğer bu adam yaşarsa, âlimlerin yerine geçecektir." Bununla Ahmed bin Hanbel'i (r.h.) kastediyordu.

٢١٧٥ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَيُّوبَ الْمُخَرِّمِيَّ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ أَبْطَلَ الصَّوْمَ وَالْحَجَّ وَالْجِهَادَ وَفَرَائِضَ اللهِ، وَمَنْ أَبْطَلَ وَاحِدَةً مِن هَذِهِ الْفَرَائِضِ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّ لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَهُوَ ضَالٌّ مُبْتَدِعٌ، أَدْرَكْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ، وَيَحْيَى بْنَ سُلَيْمٍ، وَوَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ، وَعَبْدَ اللهِ بْنَ نُمَيْرٍ، وَجَمَاعَةً مِنْ عُلَمَاءِ الْحِجَازِ وَالْبَصْرَةِ وَالْكُوفَةِ، مَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ قَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ، وَلَا: غَيْرُ مَخْلُوقٍ. وَقَدْ صَحَّ عِنْدَنَا أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ نَهَى أَنْ يُقَالَ: لَفْظِي بِالْقُرْآنِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ قَالَ بِخِلَافِ مَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ فَقَدْ صَحَّتْ بِدْعَتُهُ «

2175- Ebû Bekir dedi ki: Abdullah bin Eyyub el-Mahremi'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu iddia ederse, orucu, haccı, cihadı ve Allah'ın ona farz kıldıklarını batıl saymış olur. Her kim bunlardan tek bir tanesini dahi batıl sayarsa, o kimse Azim olan Allah'a karşı kâfir olmuştur. Her kim, Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir derse, o kimse sapık bir bidatçidir. İbn Uyeyne, Yahya bin Müslim, Veki bin Cerrah, Abdullah bin Nemir ve yanında Hicaz, Basra ve Kufe âlimlerden bir gruba yetiştim. Onlardan hiçbirini telaffuz edişim mahluktur veya mahluk değildir derken işitmedim. Katımızda Ahmed bin Hanbel'in "Kur'ân'ı telaffuz edişim mahluk değildir" demeyi yasakladığı sahihtir. Her kim Ebû Abdullah'ın dediğinin zıddını söylerse, o bir bidatçidir.

٢١٧٦ - حَدَّثَنِي مُسَدَّدٌ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ، وَجَاءَ يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ تَوْبَةَ الْعَنْبَرِيُّ، فَقَالَ لَهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: حَدِّثْ هَذَا، يَعْنِي مُسَدَّدًا كَيْفَ قَالَ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ فِيمَا سَأَلْتَهُ؟ قَالَ: سَأَلْتُ حَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ عَنْ مَنْ قَالَ: كَلَامُ النَّاسِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَقَالَ: هَذَا كَلَامُ أَهْلِ الْكُفْرِ «

2176- Müsedded dedi ki: Bir keresinde Yahya bin Said el-Kattan'ın yanındaydım. Derken Yahya bin İshak bin Tevbe el-Anberi geldi. Yahya bin Said ona "Müsedded'e Hammad bin Zeyd'e sorduğunda sana nasıl cevap verdiğini anlat" dedi. O da şöyle anlattı: "Hammad bin Zeyd'e 'İnsanların kelamı mahluk değildir' diyen kimseyi sordum. Bana 'Bu, küfür ehlinin sözüdür' cevabını verdi."

٢١٧٧ - قَالَ يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ تَوْبَةَ الْعَنْبَرِيُّ: سَأَلْتُ مُعْتَمِرَ بْنَ سُلَيْمَانَ عَنْ مَنْ قَالَ: كَلَامُ النَّاسِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ قَالَ: «هَذَا كُفْرٌ»

2177- Yahya bin İshak bin Tevbe el-Anberi dedi ki: Mu'temir bin Süleyman'a "İnsanların kelamı mahluk değildir" diyen kimseden sordum. Dedi ki: "Bu küfürdür."

KUR'ÂN'IN KİŞİLERİN GÖĞÜSLERİNDE OLMADIĞINI İDDİA EDENLERİN KÂFİR OLDUKLARI

٢١٧٨ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ، قُلْتُ: " قَدْ جَاءَتْ جَهْمِيَّةٌ رَابِعَةٌ، قَالَ: مَا هِيَ؟، قُلْتُ: زَعَمُوا أَنَّ إِنْسَانًا أَنْتَ تَعْرِفُهُ قَالَ: مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ فِي صَدْرِهِ، فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ فِي صَدْرِهِ مِنَ الْإِلَهِيَّةِ شَيْئًا، قَالَ: وَمَنْ قَالَ هَذَا، فَقَدْ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَتِ النَّصَارَى فِي عِيسَى، أَنَّ كَلِمَةَ اللهِ فِيهِ. فَقَالَ: مَا سَمِعْتُ بِمِثْلِ هَذَا قَطُّ، قُلْتُ: هَذِهِ الْجَهْمِيَّةُ، قَالَ: أَكْثَرُ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ، مَنْ قَالَ هَذَا؟ قُلْتُ: إِنْسَانٌ، قَالَ: لَا تَكْتُمْ عَلَيَّ مِثْلَ هَذَا، قُلْتُ: مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، وَأَقْرَأْتُهُ الْكِتَابَ فَقَالَ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، فَقَالَ: لَيْسَ هَذَا صَاحِبَ حَدِيثٍ، وَإِنَّمَا هُوَ صَاحِبُ كَلَامٍ، لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ، وَاسْتَعْظَمَ ذَلِكَ، وَقَالَ: هَذَا أَكْثَرُ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يُنْزَعُ الْقُرْآنُ مِنْ صُدُورِكُمْ»، وَقَالَ: فِي صُدُورِنَا وَأَبْنَائِنَا، هَذَا أَكْثَرُ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ " ثُمَّ قُلْتُ: إِنَّهُ قَدْ أَقَرَّ بِمَا كُتِبَ بِهِ، وَقَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللهَ، فَقَالَ: لَا يُقْبَلُ مِنْهُ وَلَا كَرَامَةَ، يَجْحَدُ وَيَحْلِفُ ثُمَّ يُقِرُّ، لَيْتَهُ بَعْدَ كَذَا وَكَذَا سَنَةً إِذَا عُرِفَ مِنْهُ التَّوْبَةُ يُقْبَلُ مِنْهُ، لَا يَكَلَّمُ وَيُجْفَى، وَمَنْ كَلَّمَهُ وَقَدْ عَلِمَ، فَلَا يُكَلَّمُ

2178- ... Ebû Talib dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) şöyle dedim:

– Cehmiyye, dördüncü bir şey çıkardı.

– Nedir o?

– Senin tanıdığın bir insanın şöyle dediğini söylediler: "Her kim göğsünde Kur'ân olduğunu iddia ederse, içerisinde ilahi bir şey olduğunu iddia

etmiş demektir. Her kim böyle söylerse, Hristiyanların İsa hakkında 'Allah'ın kelimesi onun içindedir' sözlerine benzer konuşmuş olur."

– Böyle bir şeyi hiç işitmedim.

– Bunu söyleyen Cehmiyye'dir.

– Cehmiyye'nin çoğu böyle söyledi mi?

– Sadece bir insan böyle söyledi?

– İsmini benden gizleme!

– Musa bin Ukbe'dir. Kendisine kitabı okuttum, o da 'Biz Allah'a aitiz ve bizler yalnızca O'na döneceğiz' dedi.

– Bu kişi hadis sahibi değildir. O ancak kelam sahibidir. Kelam sahipleri felah bulmazlar.

Ahmed onun bu sözünü büyük bir söz saydı ve "Bu Cehmiyye'den daha ağırdır" dedi. Sonra şöyle dedi: "Rasûlullah (s.a.v.) *"Kur'ân göğüslerinizden çekilip alınacaktır"* buyurur. Yani bizim ve oğullarımızın göğüslerinden. Onun bu sözü, Cehmiyye'nin sözünden daha ağırdır."

Dedim ki:

– Kendisi, yazdıklarını ikrar ediyor ve Allah'tan bağışlanma diliyor.

– Onun tevbesi kabul edilmez. Hem inkâr ediyor, hem yemin ediyor, sonra da ikrar ediyor. Keşke şu-şu kadar sene geçtikten sonra tevbe etmiş olsaydı. O zaman tevbesi kabul edilirdi. Onunla konuşulmaz, ona sert davranılır. Aynı şekilde onun durumunu bilmesine rağmen onunla konuşan kimseyle de konuşulmaz.

٢١٧٩ - ... حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ ابْنَ عَمٍّ لِي قَدِمَ مِنْ طَرَسُوسَ، فَأَخْبَرَنِي عَنْهُمْ أَنَّهُمْ يُحِبُّونَ أَنْ يَعْلَمُوا رَأْيَكَ فِي الَّذِي تَكَلَّمَ بِهِ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ تَكَلَّمْتُ بِكَلَامٍ فِيهِ، قُلْتُ: إِنَّهُمْ يُرِيدُونَ مِنْكَ حَرَكَةً فِي أَمْرِهِ، فَقَالَ: قَدْ أَخْرَجْتُ فِيهِ أَحَادِيثَ، وَادْفَعْ إِلَيَّ كَاغِدًا حَتَّى أُخْرِجَهَا إِلَيْكَ، فَقَامَ، فَأَخْرَجْتُ كِتَابًا فَدَفَعَهُ إِلَيَّ، فَقَالَ: اقْرَأْ عَلَيَّ، فَقَرَأْتُ الْأَحَادِيثَ، وَدَفَعَ إِلَيَّ طَبَقَ كَاغِدٍ مِنْ عِنْدِهِ فَقَالَ: انْسَخْهُ، فَنَسَخْتُهُ، وَعَارَضْتُ بِهِ، وَصَحَّحْتُهُ»

2179- Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle dedim:

– Tarsus'tan bir amcaoğlum geldi. Tarsus ahalisinin senin Musa bin Ukbe ve sözleri hakkındaki görüşünü öğrenmek istiyorlarmış.

– Daha önce onun hakkında açıklama yapmıştım.

– Doğrusu onlar onun durumu hakkında senden bir çalışma istiyorlar.

– Onun hakkında bazı hadisler çıkarmıştım. Şimdi bana bir kağıt ver de sana onları yazayım.

Ahmed ardından kalktı. Ben de ona bir kağıt verdim. Sonra yazıp bana geri verdi. Sonra "Oku bana" dedi. Ben de hadisleri okudum. Sonra kağıdı bana teslim edip "Bunun bir nüshasını al" dedi. Ben de nüshasını çıkardım. Daha sonra çıkardığım nüshayı Ahmed'e arz edip varsa yanlışları düzelttirdim.

İbn Batta şöyle der: Şimdi ben, Allah Teâlâ'nın muvaffak kıldığı ölçüde Ebû Abdullah'ın çıkardığı hadisleri zikredeceğim.

٢١٨٠ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ كَالْبَيْتِ الْخَارِبِ»

2180- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz içinde Kur'ân'dan bir şey olmayan adam, tıpkı harabe bir ev gibidir."*[743]

٢١٨١ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: " بِئْسَ مَا لِأَحَدِكُمْ، أَوْ بِئْسَ لِأَحَدِكُمْ، أَنْ يَقُولَ: نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ، بَلْ هُوَ نُسِّيَ، وَاسْتَذْكِرُوا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ أَسْرَعُ تَفَصِّيًا فِي صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ مِنْ عَقْلِهِ »

743 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Fezailu'l Kur'ân, 2913 (5/177). Tirmizi dedi ki: "Hasen sahihtir." Ayrıca bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3306 (2/302) – Ahmed, Müsned, 1947 (1/223) – Hakim, Müstedrek, 2037 (1/741) – Ziya, Muhtara, 524 (9/536) – Taberani, Kebir, 12619 (12/109). Bunu Elbani, Zaifu'l Cami'de (1524) zikretmiş ve "Zayıftır" demiştir. Derim ki: Senedinde Kabus bin Ebi Zıbyan vardır. Kendisi zayıftır. Ebû Hatim ve başkaları, onun için "Onunla hüccet getirilmez" demişlerdir."

2181- ... Abdullah'tan (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Sizden birinin "Şu-şu âyeti unuttum" demesi ne kötüdür! Aksine ona unutturulmuştur. Kur'ân'ı hatırlamaya/zikretmeye çalışın. Çünkü o, kişilerin göğüslerinden devenin bağından kurtulmasından daha hızlı kaçar."*[744]

٢١٨٢ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفَصِّيًا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ مِنْ عُقُلِهَا، بِئْسَمَا لِأَحَدِكُمْ أَنْ يَقُولَ: نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ، بَلْ هُوَ نُسِّيَ

2182- İbn Mes'ud'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân'ı tekrar edin. Çünkü o, devenin bağından kaçmasından daha hızlı bir şekilde kişilerin göğüslerinden kaçar. Sizden birinin "Şu-şu âyeti unuttum" demesi ne kötüdür! Aksine ona unutturulmuştur."*[745]

٢١٨٣ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ

2183- Bize Ebû Abdullah Ahmed bin Ali bin Alâ tahdis etti, dedi ki: Bize Yusuf bin Musa tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Usame tahdis etti; Ebû Burde'den...

٢١٨٤ - وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْكَاذِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكَرِيَّا، عَنْ بُرَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَعَاهَدُوا هَذَا الْقُرْآنَ، فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفَلُّتًا مِنْ قُلُوبِ الرِّجَالِ مِنَ الْإِبِلِ مِنْ عُقُلِهِ

2184- Yine bize İshak el-Kâzi tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah bin Ahmed tahdis etti, dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize İsmail bin Zekeriya tahdis etti; Berid'den, o Ebû Burde'den o da Ebû Musa'dan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şu Kur'ân'ı tekrar edin. Yemin olsun ki o, devenin bağından kaçmasından daha hızlı bir şekilde kişilerin kalplerinden çıkar."*[746]

---

744 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Fezailu'l Kur'ân, 5032 (8/697) – Müslim, Salatu'l Musafirin, 544 (1/228) – Darimi, Rikak, 2745 (2/192)

745 Bir önceki rivayete bakınız.

746 Sahihtir. Bk. Müslim, 791 (1/545) – Ahmed, Müsned (4/397)

٢١٨٥ - سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرِ الْجُهَنِيَّ، يَقُولُ: كُنَّا جُلُوسًا فِي الْمَسْجِدِ نَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَدَخَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْنَا، فَرَدَدْنَا عَلَيْهِ السَّلَامَ، ثُمَّ قَالَ: «تَعَلَّمُوا كِتَابَ اللهِ وَاقْتَنُوهُ» قَالَ قَبَاثٌ: وَحَسِبْتُهُ قَالَ: «وَتَغَنَّوْا بِهِ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَهُوَ أَشَدُّ تَفَلُّتًا مِنَ الْمَخَاضِ مِنَ الْعُقُلِ»

2185- Ukbe bin Âmir el-Cüheni dedi ki: Bir keresinde mescitte oturmuş, Kur'ân okuyorduk. Derken Rasûlullah (s.a.v.) yanımıza geldi. Bizlere selam verdi, biz de selamını aldık. Sonra şöyle buyurdu: "*Allah'ın kitabını öğrenin, ona sahip çıkın, onunla teganni edin.*[747] *Muhammed'in nefsi elinde olana yemin olsun ki Kur'ân, devenin bağından kurtulmasından daha hızlı kaçar.*"

٢١٨٦ - عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ شُرَحْبِيلَ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ، وَلَا تَغُرَّنَّكُمْ هَذِهِ الْمَصَاحِفُ الْمُعَلَّقَةُ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُعَذِّبُ قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ»

2186- Süleyman bin Şurahbil'den; Ebû Umame dedi ki: "Kur'ân'ı okuyun! Sakın şu asılı sahifeler sizi aldatmasın![748] Şüphesiz Allah Teâlâ Kur'ân'ı içeren kalbe azap etmez."[749]

٢١٨٧ - عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: «مَنْ أَخَذَ الْقُرْآنَ وَهُوَ شَابٌّ اخْتَلَطَ بِلَحْمِهِ وَدَمِهِ، وَكَانَ رَفِيقَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ، وَمَنْ أَخَذَهُ كَبِيرًا وَهُوَ حَرِيصٌ عَلَيْهِ وَيَتَفَلَّتُ مِنْهُ، فَذَاكَ الَّذِي لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ

747 "Onunla teganni edin" cümlesi hakkında âlimler arasında iki görüş vardır.
1. Onunla yetinin
2. Onu teganni ile okuyun.
Bu yüzden tercümeyi iki görüşten birini tercih etmeksizin bu şekilde yaptık. (Çev.)

748 Yani Kur'ân'ı duvara asmakla ona gerektiği saygıyı gösterdiğinizi sanmayın! Onu alıp okumazsan ve kalbine indirmezsen sana bir faydası olmayacaktır. (Çev.)

749 İsnadı sahihtir. Bk. Darimi, Fezailu'l Kur'ân, 3319 (2/524) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 30079 (6/133) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/87) – İbn Ebi Asım, Sünne (1/204) – İbn Hacer, Fethu'l Bari'de (9/79) şöyle der: "Bunu sahih bir senetle Ebû Umame'den Ebû Davud da rivayet etmiştir."

2187- ... Said el-Makburi'den; Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Kur'ân, onu gençken ezberleyenin etine ve kanına karışır ve o kimse değerli elçilere arkadaş olur. Her kim de Kur'ân'ı yaşlıyken öğrenip ezberler, unutmamak için hırslı olursa, işte o kimseye de iki kere ecir verilir."[750]

٢١٨٨ - عَنْ شَدَّادِ بْنِ مَعْقِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: " أَوَّلُ مَا تَفْقِدُونَ مِنْ دِينِكُمُ الْأَمَانَةُ، وَآخِرُ مَا يَبْقَى الصَّلَاةُ، وَإِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يُوشِكُ أَنْ يُرْفَعَ، قِيلَ: وَكَيْفَ يُرْفَعُ وَقَدْ أَثْبَتْنَاهُ فِي مَصَاحِفِنَا وَفِي قُلُوبِنَا؟ قَالَ: يُسْرَى عَلَيْهِ لَيْلًا، فَيَذْهَبُ مَا فِي مَصَاحِفِكُمْ، وَيَذْهَبُ مَا فِي صُدُورِكُمْ »

2188- Şeddad bin Ma'kil'den; Abdullah (r.a.) dedi ki: "Dininizden ilk kaybedeceğiniz şey emanet, son kaybedeceğiniz şey ise namaz olacaktır. Şüphesiz şu Kur'ân'ın kaldırılması yakındır." Kendisine "Onu kalplerimiz ve mushaflarımızda kaydetmişken nasıl kalkar?" diye soruldu. Dedi ki: "Üzerinden bir gece geçer, bir de bakarsın ki mushaflarınızdaki ve kalplerinizdeki gitmiştir."[751]

٢١٨٩ - عَنْ شَدَّادِ بْنِ مَعْقِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «يُسْرَى عَلَى الْقُرْآنِ، فَلَا يَبْقَى فِي صَدْرِ رَجُلٍ، وَلَا فِي مُصْحَفٍ شَيْءٌ» قُلْنَا: وَكَيْفَ يُسْرَى عَلَيْهِ لَيْلًا وَقَدْ أَثْبَتْنَاهُ فِي صُدُورِنَا وَمَصَاحِفِنَا؟ قَالَ: يُسْرَى عَلَيْهِ لَيْلًا، فَلَا يَبْقَى فِي صَدْرِ رَجُلٍ وَلَا مُصْحَفٍ شَيْءٌ، ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ: {وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا} [الإسراء: ٨٦]

750 İsnadı zayıftır. Bk. Zehebi, Mizanu'l İtidal (5/251). Senedinde Ömer bin Talha bin Alkame bin Vakkas vardır. Zehebi dedi ki: "Hadislerine mütabaat edilmez." Ebû Zur'a dedi ki: "Kavi değildir." Ebû Hatim dedi ki: "Mahalli sıdktır." Müellifin senedinde ise Ebû Ma'şer vardır, o da zayıftır.

751 İsnadı sahihtir. Bk. Hakim, Müstedrek, 8538 (4/549). Hakim dedi ki: "İsnadı sahihtir. Buhari ile Müslim rivayet etmemiştir." Ayrıca bk. Said bin Mansur, Sünen, 97 (2/335) – Beyhaki, Sünen-i Kübra, 12476 (6/289) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35834 (7/256) – Taberani, Kebir, 8700 (9/141) – Beyhaki, Şuabu'l İman, 2027 (2/356) – Hatib, Tarih-i Bağdat (12/79)

2189- Şeddad bin Ma'kil'den, Abdullah (r.a.) dedi ki: "Kur'ân'ın üzerinden bir gece geçer, bir de bakmışsın ki adamın kalbinde de mushafta da bir şey kalmamıştır." Dedik ki: "O gece onu nasıl alıp götürür? Halbuki onu göğüslerimize ve sahifelerimize kaydettik." Dedi ki: "Kur'ân'ın üzerinden bir gece geçer, bir de bakmışsın ki adamın kalbinde de mushafta da bir şey kalmamıştır." Abdullah sonrasında şu âyeti okudu: *"Andolsun, dileseydik biz sana vahyettiğimizi tamamen ortadan kaldırırdık;*[752] *sonra bu konuda bize karşı kendine hiçbir yardımcı da bulamazdın."* (İsra, 86)

٢١٩٠ - قَالَ وَكِيعٌ: قَالَ سُفْيَانُ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنِ الْمُسَيَّبِ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ مَعْقِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، مِثْلَهُ، وَزَادَ فِيهِ: «يُصْبِحُ النَّاسُ كَأَمْثَالِ الْبَهَائِمِ

2190- Ravilerden Veki dedi ki: Süfyan şöyle dedi: Bana babam tahdis etti; Müseyyeb bin Rafi'den, o Şeddad bin Ma'kil'den, o da Abdullah'tan... Ravi daha sonra yukarıdakinin aynısını zikretti. Bununla birlikte onun rivayeinde şu ziyade vardır: "Kur'ân bir gece yürütülüp götürülür, bunun üzerine insanlar hayvanlar gibi sabahlar."[753]

٢١٩١ - عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، أَوْ غَيْرِهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، فِي قَوْلِهِ: {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ} [الإسراء: ١] فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، أَعْنِي حَدِيثَ الْإِسْرَاءِ حَتَّى بَلَغَ إِلَى قَوْلِهِ: « وَجَعَلْتُ مِنْ أُمَّتِكَ قَوْمًا قُلُوبُهُمْ أَنَاجِيلُهُمْ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ

2191- Rebi bin Enes'ten, o Ebû'l Âliye veya başkasından, o da Allah Teâlâ'nın *"Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir."* (İsra, 1) âyeti hakkında Ebû Hureyre'den... Ravi burada İsra (Miraç) hadisini zikretti ve ta ki şuraya vardı: *"Ümmetinden, ilimlerinin kaynağı kalpleri olan bazı topluluklar var ettim..."* Daha sonra devamını zikretti.[754]

752 Âyetin Arapça gramerine göre bir manası da "Dilersek kaldırırız" şeklindedir. Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.) bu âyetle delil getirmesinin nedeni budur. (Çev.)

753 Yani çobanı olmayan başıboş hayvanlar gibi nereye gideceklerini bilemezler. (Çev.)

754 Bk. İbn Cerir et-Taberi, Tefsir (15/10) – Hallal, Sünne, 199 (1/187).

٢١٩٢ - حدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ احْمَدَ الْكَاذِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ. حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ

2192- Bize İshak bin Ahmed el-Kâzi tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah **bin Ahmed** tahdis etti, dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Hüseyn **bin** Muhammed tahdis etti...

٢١٩٣ - عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَجُلٌ، مِن أَهْلِ الْعِلْمِ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لَمَّا أَخَذَ الْأَلْوَاحَ، قَالَ: رَبِّ أَجِدُ فِي الْأَلْوَاحِ أُمَّةً أَنَاجِيلُهُمْ فِي قُلُوبِهِمْ يَقْرَءُونَهَا " قَالَ قَتَادَةُ: " وَكَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ إِنَّمَا يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ نَظَرًا، فَإِذَا رَفَعَهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ، لَمْ يَحْفَظْهُ وَلَمْ يَعِهِ، وَإِنَّ اللهَ أَعْطَاكُمْ أَيَّتُهَا الْأُمَّةُ مِنَ الْحِفْظِ شَيْئًا لَمْ يُعْطِهِ أَحَدًا قَبْلَكُمْ. قَالَ: " رَبِّ فَاجْعَلْهَا أُمَّتِي، قَالَ: تِلْكَ أُمَّةُ أَحْمَدَ »

2193- Katâde dedi ki: Bize ilim ehlinden bir adam şöyle anlattı: "Allah'ın peygamberi Musa (a.s.) levhaları alınca şöyle dua etti: Allah'ım! Şu levhalarda ilimlerinin kaynağı kalpleri olan ve onu okuyan bir ümmetle karşılaştım. Rabbim! Onu benim ümmetim eyle! Bunun üzerine Allah 'Onlar, Ahmed'in ümmetidir' buyurdu."[755]

Katâde dedi ki: Sizden öncekiler ancak bakarak okuyorlardı. Kitap önünden kaldırılsa, onu ezberleyemiyorlardı. Ey ümmet! Şüphesiz Allah önceki ümmetlere vermediği ezberi size verdi.

٢١٩٤ - عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، فِي قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَهُوَ عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ، قَالَ: لَا بَأْسَ، أَلَيْسَ الْقُرْآنُ فِي جَوْفِهِ؟

2194- Nafi'den, Kur'ân'ı abdestsiz okuma konusunda Cübey bin Mut'im dedi ki: "Bunda beis yoktur. Kur'ân zaten onun içinde değil mi?"

٢١٩٥ - ... عَنْ حَمَّادٍ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيِّبِ عَنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَأَنَا جُنُبٌ، قَالَ: «أَوَلَيْسَ فِي جَوْفِكَ؟»

755 Bk. Taberi, Tefsir (9/65)

2195- Hammad dedi ki: Said bin Müseyyeb'e cünüpken Kur'ân okuma hakkında sordum. Dedi ki: "Kur'ân zaten senin içinde değil mi?"

İbn Batta şöyle der: Bu rivayetler, Kur'ân'ın Müslümanların kalplerinde olmadığını iddia edenleri yalanlamaktadır. Bu gerçeği inkâr eden kişi, sapık bir bidatçidir. Bu konuya dair uzamasın diye zikretmediğim birçok rivayet vardır. Muvaffak kılması ile doğruyu yalnızca Allah'tan dilerim.

KUR'ÂN'IN ALLAH'IN KELAMI OLDUĞUNA, MAHLUK OLMADIĞINA DAİR HÜCCETİN İZAHI; TABİÎN, MÜSLÜMANLARIN FAKİHLERİ VE SALİHLERİN BU KONUDAKİ SÖZLERİ VE "KUR'ÂN MAHLUKTUR" DİYENLERİN KÂFİR, MÜRTED VE ZINDIK OLUŞLARININ BEYANI

٢١٩٦ - حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبِي عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِخَالِقٍ وَلَا مَخْلُوقٍ»

2196- Cafer bin Muhammed dedi ki: Babama Kur'ân'dan sordum, dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, ne yaratıcıdır ne de yaratılandır."[756]

٢١٩٧ - قَالَ سُفْيَانُ يَعْنِي ابْنَ عُيَيْنَةَ، قَالَ عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ: أَدْرَكْتُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْذُ سَبْعِينَ سَنَةً وَمَنْ دُونَهُمْ كُلُّهُمْ يَزْعُمُونَ «أَنَّ اللهَ الْخَالِقُ وَمَا دُونَهُ مَخْلُوقٌ إِلَّا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ مِنْهُ خَرَجَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ»

2197- ... Süfyan bin Uyeyne'den; Amr bin Dinar dedi ki: "Yetmiş seneden beri Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâbına ve onlardan başka kimselere yetiştim. Onların hepsi, Allah'ın yaratıcı olup Kur'ân müstesna O'nun dışındaki her şeyin yaratılan olduğunu söylüyorlardı. Çünkü Kur'ân O'dan çıkmıştır ve O'na dönecektir."[757]

---

756 İsnadı zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (3/188) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 390 (1/173)

757 Bk. Beyhaki, Sünen-i Kübra (10/43) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 381 (1/17) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 396 (1/174) – Buharî, Tarih-i Kebir, 2666 (2/338) – Hakim, Şiâru Ashabi'l Hadis, 25 (1/29) – Beyhaki, İtikad (1/105) – Taberani, Mu'cem'i Sağir, 2777 (2/327)

٢١٩٨ - قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ دِينَارٍ، مُنْذُ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ سَنَةً يَقُولُ: جَالَسْتُ النَّاسَ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ سَنَةً فَسَمِعْتُهُمْ يَقُولُونَ: «مَا دُونَ اللهِ فَهُوَ مَخْلُوقٌ، إِلَّا الْقُرْآنَ، فَإِنَّهُ مِنْهُ بَدَأَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ»

2198- Süfyan bin Uyeyne dedi ki: Amr bin Dinar'ı yetmiş seneden beri şöyle derken işitiyorum: "Yetmiş seneden daha fazladır insanlarla oturdum. Onları şöyle derlerken işittim: Kur'ân müstesna Allah'ın dışındaki her şey mahluktur. Çünkü Kur'ân O'ndan başlamıştır ve O'na dönecektir."[758]

٢١٩٩ - عَنِ الْمُعَافَى بْنِ عِمْرَانَ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ، وَمَكْحُولًا، يَقُولَانِ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2199- Muâfâ bin İmran'dan; Evzaî dedi ki: Zühri ve Mekhul'ü şöyle derlerken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."[759]

٢٢٠٠ - حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ هَارُونَ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ، وَسُئِلَ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2200- Amr bin Harun dedi ki: Süfyan bin Uyeyne'yi işittim; kendisine Kur'ân'dan soruldu, dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle yaratılmış değildir."[760]

٢٢٠١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ النَّسَائِيُّ، وَكَانَ ثِقَةً قَالَ: سَمِعْتُ وَهْبَ بْنَ جَرِيرٍ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2201- Sika olan Muhammed bin Yunus en-Nesâi dedi ki: Vehb bin Cerir'i şöyle derken işittim: "Kur'ân yaratılmış değildir."[761]

Derim ki: Galiba hadisin metninde bir yanlışlık vardır. Çünkü Lalekaî ve Beyhaki'nin rivayetinde "Hadis şeyhlerine yetiştim..." şeklindedir. Amr bin Dinar, sahâbeden herhangi birine yetişmemiştir. Kendisi tabiînden olup imamdır, sikadır, sebttir. H. 126'da vefat etmiştir.

758 Bir önceki rivayete bakınız.
759 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (11/135)
760 Bk. İmam Ahmed, Sünne (1/155)
761 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 416 (1/181) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 138 (1/154)

٢٢٠٢ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا النَّضْرِ هَاشِمَ بْنَ الْقَاسِمِ يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2202- Ahmed bin İbrahim en-Nadr dedi ki: Ebû'n Nadr Haşim bin Kasım'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle yaratılmış değildir."[762]

٢٢٠٣ - وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ، قَالَا: سَمِعْنَا أَبَا الْوَلِيدِ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، وَكَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2203- Ahmed bin Abde dedi ki: Ebû'l Velid'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Allah'ın kelamı mahluk değildir."[763]

٢٢٠٤ - حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2204- Vehb bin Bakıyye dedi ki: Veki bin Cerrah'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."[764]

٢٢٠٥ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ رَاهَوَيْهِ، وَهَنَّادَ بْنَ السَّرِيِّ، وَعَبْدَ الْأَعْلَى بْنَ حَمَّادٍ، وَعُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، وَحَكِيمَ بْنَ سَيْفٍ الرَّقِّيَّ، وَأَيُّوبَ بْنَ مُحَمَّدٍ، وَسَوَّارَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، وَالرَّبِيعَ بْنَ سُلَيْمَانَ - صَاحِبَ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ - وَعَبْدَ الْوَهَّابِ بْنَ الْحَكَمِ، وَمُحَمَّدَ بْنَ الصَّبَّاحِ بْنِ سُفْيَانَ، وَعُثْمَانَ بْنَ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدَ بْنَ بَكَّارِ الرَّيَّانَ، وَأَحْمَدَ بْنَ جَوَّاسٍ الْحَنَفِيَّ، وَوَهْبَ بْنَ بَقِيَّةَ، وَمَنْ لَا أُحْصِيهِمْ مِنْ عُلَمَائِنَا كُلُّ هَؤُلَاءِ سَمِعْتُهُمْ يَقُولُونَ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2205- Ebû Davud dedi ki: İshak bin Rahuyeh, Hennad bin Serî, Abdula'lâ bin Hammad, Ubeydullah bin Ömer bin Meysera, Hakim bin Seyf

762 Bir önceki hadisin Lalekaî'deki rivayetine bakınız.
763 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 437 (1/175)
764 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 151 (1/158)

er-Rakki, Eyyub bin Muhammed, Sevvar bin Abdullah, Şafiî'in (r.h.) arkadaşı Rebi bin Süleyman, Abdulvehhab bin Hakem, Muhammed bin Sabbah bin Süfyan, Osman bin Ebi Şeybe, Muhammed bin Bekkar er-Rayyan, Ahmed bin Cevvas el-Hanefi, Vehb bin Bakıyye ve âlimlerimizden daha sayamayacağım nice kişileri işittim. Onların hepsini şöyle derlerken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."

٢٢٠٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَضَّاءٍ، مَوْلَى خَالِدٍ الْقَسْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ، بِالْمِصِّيصَةِ " وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: هُوَ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2206- Halid el-Kasri'nin azatlısı Ali bin Mazzâ dedi ki: İbn Mübarek'i Massisa'da işittim; adamın biri, kendisine Kur'ân'dan sordu. Dedi ki: "O Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir." [765]

٢٢٠٧ - قَالَ عَلِيُّ بْنُ مَضَّاءٍ: وَسَمِعْتُ عِيسَى بْنَ يُونُسَ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2207- Ali bin Mazzâ dedi ki: İsa bin Yunus'u şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir." [766]

٢٢٠٨ - قَالَ عَلِيُّ بْنُ مَضَا: وَسَأَلْتُ بَقِيَّةَ بْنَ الْوَلِيدِ، عَنِ الْقُرْآنِ فَقَالَ: «هُوَ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2208- Ali bin Mazzâ dedi ki: Bakıyye bin Velid'e Kur'ân'dan sordum, dedi ki: "O Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir." [767]

٢٢٠٩ - حَدَّثَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَوَّامٌ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2209- Ebû Muhammed Avvâm dedi ki: Süfyan bin Uyeyne'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir." [768]

---

765 Bk. Osman bin Said ed-Darimi, Redd Ale'l Merisi, 150, s. 331
766 Bk. Osman bin Said ed-Darimi, Redd Ale'l Merisi, 152, s. 332
767 İsnadı sahihtir. Bk. Osman bin Said ed-Darimi, Redd Ale'l Merisi, 151, s. 332
768 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1/155

٢٢١٠ - سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مُوسَى، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ اشْفِنِي شَفَاكَ اللهُ، مَا تَقُولُ؟ فَقَالَ: «كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2210- ... Muhammed bin Musa dedi ki: Bir keresinde Malik bin Enes'in yanındaydım. Mağrib ahalisinden bir adam, yanına gelip "Ey Ebû Abdullah! Bana şifa ver ki Allah da sana şifa versin! Kur'ân hakkında görüşün nedir?" diye sordu. Malik (r.h.) dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."[769]

٢٢١١ - سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ وَكِيعٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ الثَّوْرِيَّ، يَقُولُ: «الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2211- Süfyan bin Veki dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: Süfyan es-Sevrî'yi şöyle derken işittim: "İman, söz ve ameldir. Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."[770]

٢٢١٢ - حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي مَضَّاءٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عِيسَى بْنَ يُونُسَ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2212- ... Ali bin Mazzâ dedi ki: İsa bin Yunus'a Kur'ân'dan sordum. Dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."[771]

٢٢١٣ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ سَلَمَةَ عَنِ الْقُرْآنِ فَقَالَ: «كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2213- ... İshak dedi ki: Muhammed bin Seleme'ye Kur'ân'dan sordum, dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."[772]

---

769 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 180 (1/220) - Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 414 (1/180) - Abdullah bin Ahmed, Sünne, 150 (1/145)

770 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 314 (1/119)

771 Bk. Osman bin Said ed-Darimi, Redd Ale'l Merisi, 152, s. 332.

772 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 515 (1/275)

٢٢١٤ - قَالَ: وَسَأَلْتُ بَقِيَّةَ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2214- Yine şöyle demiştir: Bakıyye'ye Kur'ân'dan sordum, dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir."[773]

٢٢١٥ - حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَجَّاجِ، قَالَ: سَأَلْتُ مُعْتَمِرَ بْنَ سُلَيْمَانَ الرَّقِّيَّ عَنِ الْقُرْآنِ فَقَالَ: «كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2215- ... Ahmed bin Muhammed bin Haccac dedi ki: Mu'temir bin Süleyman er-Rakki'ye Kur'ân'dan sordum, dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."

٢٢١٦ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَضَاءٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْمُبَارَكِ بِالْمِصِّيصَةِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِ أَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ وَيَحْيَى بْنَ الصَّامِتِ، وَعَبْدُ اللهِ يَقْرَأُ عَلَيْهِمْ كِتَابَ الْأَشْرِبَةِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ: «كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»، فَقُلْتُ لِأَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ: يَقُولُ مِثْلَ قَوْلِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ قَالَ: «نَعَمْ، الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2216- ... Ali bin Mazzâ dedi ki: Massisa'da Ebû İshak el-Fezari ile Yahya bin Samit'in meclisinde Abdullah bin Mübarek'i işittim. Abdullah o sırada onlara Kitabu'l Eşribe (İçecekler Kitabı) bölümünü okuyordu. Kendisine "Ey Ebû Abdurrahman! Kur'ân hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir." Ardından Ebû İshak el-Fezari'ye "Ebû Abdurrahman ile aynı görüşte misin?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."[774]

٢٢١٧ - سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الدَّوْرَقِيِّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ هَاشِمَ بْنَ الْقَاسِمِ، يَقُولُ: سَأَلَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ شَكْلَةَ يَعْنِي إِبْرَاهِيمَ بْنَ الْمَهْدِيِّ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقُلْتُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

773 Bk. 2208.ci rivayet.
774 Bk. 2206.cı rivayet.

2217- ... Ahmed bin ed-Devraki dedi ki: Haşim bin Kasım'ı şöyle derken işittim: İbrahim bin Şekle yani İbrahim el-Mehdi bana Kur'ân'dan sordu. Ona şöyle cevap verdim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle yaratılmış değildir."

٢٢١٨ - سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ الْخَصَّاصِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْأَلُ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ، قَالَ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ إِنَّ قَوْمًا قَدْ حَدَّثُوا عِنْدَنَا يَقُولُونَ: إِنَّ كَلَامَ اللهِ وَأَسْمَاءَهُ وَصِفَاتِهِ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: «تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيْسَ شَيْءٌ مِنْ صِفَاتِهِ وَلَا كَلَامِهِ وَلَا أَسْمَائِهِ مَخْلُوقًا»، قَالَ: «وَلَا عَلَى لِسَانِ الْمَخْلُوقِينَ مَخْلُوقَةٌ؟» قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ الْمَخْلُوقُ؟ قَالَ: «كُلُّ شَيْءٍ عَلَى لِسَانِ الْمَخْلُوقِينَ مَخْلُوقٌ»

2218- Ebû İmran el-Hassasi dedi ki: Şam ahalisinden bir adamı, Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'e şöyle sorarken işittim: "Ey Ebû Abdullah! Bizim oralarda bir topluluk bidat çıkarttı ve "Şüphesiz Allah'ın kelamı da O'nun isimleri de sıfatları da mahluktur" dediler." Bunun üzerine Ahmed bin Hanbel (r.h.) şöyle dedi: "Tebâreke ve Teâlâ! O'nun sıfatlarından, kelamından ve isimlerinden herhangi bir şey mahluk değildir. Aynı şekilde O'ndan olup da yaratılmışların dillerinde olan şey (Kur'ân) de mahluk değildir." Adam "Peki hangi şey mahluktur?" diye sordu. Ahmed dedi ki: "Yaratılmışların dili üzere olan her şey mahluktur."

٢٢١٩ - سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ صَالِحِ بْنِ مَسْعُودٍ الْكَلَاعِيَّ، قَالَ: سَمِعْتُ طَاوُسًا يُنَادِي بِأَعْلَى صَوْتِهِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ: «إِنَّ فَضْلَ الْقُرْآنِ عَلَى الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللهِ عَلَى خَلْقِهِ»

2219- Muhammed bin Salih bin Mes'ud el-Külâi dedi ki: Tavûs'u en yüksek sesiyle Mescid-i Haram'da şöyle seslenirken işittim: "Şüphesiz Kur'ân'ın diğer kelamlara üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına olan üstünlüğü gibidir."

٢٢٢٠ - عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ، سُئِلَ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «كِتَابُ اللهِ وَكَلَامُهُ»

2220- Zühri dedi ki: Ali bin Hüseyn'i işittim; kendisine Kur'ân'dan soruldu, dedi ki: "Allah'ın kitabı ve kelamıdır."[775]

٢٢٢١ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقَارِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ، يَقُولُ: «وَاللهِ لَا يَفْقَهُ الْعَبْدُ كُلَّ الْفِقْهِ حَتَّى لَا يَكُونَ شَيْءٌ يَسْمَعُهُ بِأُذُنِهِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلَامِ اللهِ، وَإِنَّ اللهَ ارْتَفَعَ عَنْ عُقُولِ الْعِبَادِ وَتَطَأْطَأَتْ عُقُولُهُمْ عَنْهُ»

2221- ... Hasen bin Abdurrahman el-Kari dedi ki: Süfyan bin Uyeyne'yi şöyle derken işittim: "Kul, Allah'ın kelamı kendisine kulaklarıyla duyduğu her şeyden daha sevimli olana dek tam manasıyla fıkıh (anlayış) sahibi olamaz. Şüphesiz Allah, kulların akıllarından yüksektir. Onların akılları O'na karşı boyun eğmiştir."

٢٢٢٢ - حَدَّثَنِي مُسْلِمٌ الْمُخَرِّمِيُّ، قَالَ: قَالَ لِي مَلِكُ الرُّومِ: أَيُّ شَيْءٍ يَقُولُ صَاحِبُكَ؟ يَعْنِي الْمَأْمُونَ قَالَ: قُلْتُ يَقُولُ: «التَّوْرَاةُ وَالْإِنْجِيلُ وَالزَّبُورُ وَالْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ». قَالَ: «كَذَبَ هَذَا كُلُّهُ كَلَامُ اللهِ

2222- ... Müslim el-Muharrimi dedi ki: Rum kralı bana Me'mun'u kastederek "Arkadaşın ne söylüyor?" diye sordu. Dedim ki: "Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söylüyor." Bunun üzerine kral şöyle dedi: "Yalan söylemiş! Bunların hepsi Allah'ın kelamıdır."

٢٢٢٣ - سَمِعْتُ أَبَا الطَّيِّبِ ابْنَ أَخِي الْهَيْثَمِ بْنِ خَارِجَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْهَيْثَمَ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2223- Heysem bin Harice'nin biraderinin oğlu Ebû Talib dedi ki: Heysem'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."

---

775 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne (1/154) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 389 (1/172). Senedinde Harun bin Hatim vardır. Ebû Zur'a dedi ki: "Ondan hadis rivayet edilmez." Nesai dedi ki: "Hiçbir şey değildir."

٢٢٢٤ - قَالَ الْمَرْوذِيُّ: وَسَمِعْتُ إِسْمَاعِيلَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ التَّرْجُمَانِيَّ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»، قَالَ: وَأَدْرَكْتُ النَّاسَ مُنْذُ سَبْعِينَ سَنَةً عَلَى هَذَا

2224- Mervezi dedi ki: İsmail bin İbrahim et-Tercümânî'yi şöyle derken işittim: "Yetmiş seneden beri insanlara bu görüş üzerinde yetiştim."

٢٢٢٥ - قَالَ الْمَرْوذِيُّ: سَأَلْتُ شُجَاعَ بْنَ مَخْلَدٍ، وَأَحْمَدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ، وَأَحْمَدَ بْنَ مَنِيعٍ، وَيَحْيَى بْنَ عُثْمَانَ، عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالُوا: «كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2225- Mervezi dedi ki: Şuca bin Mahled, Ahmed bin İbrahim, Ahmed bin Müni ve Yahya bin Osman'a Kur'ân'dan sordum, dediler ki: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."

٢٢٢٦ - قَالَ: وَسَأَلْتُ ابْنَ نُمَيْرٍ أَبَا بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبَا عَامِرِ بْنَ نِزَارٍ الْأَشْعَرِيَّ، وَأَبَا كُرَيْبٍ، وَسُفْيَانَ بْنَ وَكِيعٍ، وَمَسْرُوقَ بْنَ الْمَرْزُبَانِ، وَابْنَ عَبْدَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، وَهَارُونَ بْنَ إِسْحَاقَ، وَأَبَا سَعِيدِ بْنَ الْأَشَجِّ، وَأَبَا هَاشِمٍ الرِّفَاعِيَّ بِالْكُوفَةِ، وَسُرَيْجَ بْنَ يُونُسَ، وَأَبَا عُثْمَانَ سَعِيدَ بْنَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأُمَوِيَّ، وَعَبْدَ الْوَاحِدِ النَّظَرِيَّ، وَعَبَّاسًا النَّرْسِيَّ، فَقَالُوا: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2226- Yine şöyle demiştir: İbn Nemir Ebû Bekir bin Ebi Şeybe, Ebû Amr bin Nezzar el-Eş'ari, Ebû Küreyb, Süfyan bin Veki, Mesruk bin Merzuban, İbn Abde bin Süleyman, Harun bin İshak, Ebû Said el-Eşecc, Kufe'de Ebû Haşim er-Rufai, Süreyh bin Yunus, Ebû Osman Said bin Yahya bin Said el-Emevi, Abdulvahid en-Nazari ve Abbâs en-Nersi'ye sordum, dediler ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."

٢٢٢٧ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُسْهِرٍ، يَقُولُ: مَا أَدْرَكْنَا أَحَدًا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ إِلَّا وَهُوَ يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2227- Muhammed bin Yakub ed-Dımeşki dedi ki: Ebû Müshir'i şöyle derken işittim: "İlim ehlinden kime yetişmişsem illaki Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir diyordu."

٢٢٢٨ - حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ دَاوُدَ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ، يَكُونُ هَذَا مَخْلُوقًا؟»

2228- Bişr bin Haris dedi ki: Abdullah bin Davud'a Kur'ân'dan sordum, dedi ki: "Aziz, Cabbar, Mütekebbir... Şimdi bunlar mahluk olabilir mi?"[776]

٢٢٢٩ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: قَوْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ حُجَّةٌ عَلَيْهِمْ، «أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ، وَكَلَامُ اللهِ قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَ الْقَلَمُ»

2229- Ebû'l Haris dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "İbn Abbâs'ın "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir" sözü onların aleyhine bir hüccettir. Allah'ın kelamı, kalemi yaratmadan öncedir" dedi."[777]

٢٢٣٠ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَدَقَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ لُوَيْنًا، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»، مَا أَنَا قُلْتُهُ، وَلَكِنِ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَهُ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ زَاذَانَ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ» قَالَ لُوَيْنٌ: فَأَخْبَرَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ وَقَالَ اللهُ تَعَالَى {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ} [النحل: ٤٠] فَإِنَّمَا خُلِقَ الْقَلَمُ بِ {كُنْ} [النحل: ٤٠]، وَكَلَامُهُ قَبْلَ الْخَلْقِ قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ صَدَقَةَ: قَالَ الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ: فَدَخَلْتُ عَلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وَقَدْ كُنْتُ حَضَرْتُ مَجْلِسَ لُوَيْنٍ، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا الْعَبَّاسِ حَضَرْتَ مَجْلِسَ هَذَا الشَّيْخِ؟، قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: وَسَمِعْتَ مِنْهُ مَا احْتَجَّ فِي الْقُرْآنِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ كَأَنَّمَا كَانَ عَلَى وَجْهِي غِطَاءٌ فَكَشَفْتُهُ عَنْهُ، أَمَا سَمِعْتَ قَوْلَهُ: «إِنَّ أَوَّلَ الْخَلْقِ الْقَلَمُ، وَإِنَّمَا

776 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 152 (1/32) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 441 (1/186)

777 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 871 (2/401)

خَلِقَ الْقَلَمُ بِكَلَامِهِ، وَكَانَ كَلَامُهُ قَبْلَ خَلْقِهِ» ثُمَّ قَالَ لِي: تَعْلَمُ أَنَّ وَاحِدَ الْكُوفِيِّينَ وَاحِدٌ، يَعْنِي: أَنَّ لُوَيْنًا أَصْلُهُ كُوفِيٌّ

2230- Ahmed bin Muhammed bin Sadaka'dan; Lüveyn dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Bunu ben değil, İbn Abbâs (r.anhumâ) söylemiştir.

Bize Heysem tahdis etti, dedi ki: Mansur bin Zâdân tahdis etti, dedi ki; Hakem'den, o Ebû Zıbyan'dan, o da İbn Abbâs'tan; dedi ki: Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir." Lüveyn dedi ki: "Görüldüğü gibi İbn Abbâs, Allah'ın yarattığı ilk şeyin kalem olduğunu haber vermektedir."Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir."* (Nahl, 40). Kalem ancak "Ol!" sözüyle yaratılmıştır. Demek ki O'nun kelamı, yaratmasından öncedir."

Ebû Bekir bin Sadaka'dan; Fazl bin Ziyad dedi ki: Bir keresinde Ahmed bin Hanbel'in yanına girdim. Daha önce Lüveyn'in meclisine de katılmıştım. Ahmed (r.h.) bana sordu:

– Ey Ebû'l Abbâs! Şu şeyhin meclisine katıldın mı?

– Evet.

– Kur'ân hakkında ne ile hüccet getirdiğini işittin mi?

– Evet.

– Subhanallah! Sanki yüzümün üstünde bir örtü vardı da şu an açılıverdi. Onun "Şüphesiz ilk yaratılan kalemdir. Kalem ancak O'nun kelamıyla yaratılmıştır. O'nu kelamı, yaratmasından öncedir" sözünü işittin mi?

Ahmed daha sonra bana şöyle dedi: "O Kufeliler içinde tektir. Aslen Kufelidir."[778]

٢٢٣١ - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الْبَزَّارِ، قَالَ: قِيلَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ لُوَيْنًا قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمُ، فَأَوَّلُ الْخَلْقِ الْقَلَمُ، وَكَلَامُ اللَّهِ قَبْلَ خَلْقِ الْقَلَمِ»، فَاسْتَحْسَنَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

778 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (14/205) – İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35873 (7/259)

2231- Hüseyn bin Bezzar dedi ki: Ebû Abdullah'a (r.h.) şöyle dedim: "Lüveyn dedi ki: Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Şu halde ilk yaratılan şey kalemdir. Allah'ın kelamı, kalemin yaratılmasından öncedir." Ebû Abdullah bu istidlali güzel buldu.

٢٢٣٢ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَن قَالَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَالْحُجَّةُ فِيهِ {فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ} [آل عمران: ٦١] وَقَالَ: {قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ} [البقرة: ١٢٠]، وَقَالَ {وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ} [الرعد: ٣٧] فَالَّذِي جَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ مِنَ الْعِلْمِ هُوَ الْقُرْآنُ، وَهُوَ الْعِلْمُ الَّذِي جَاءَهُ، وَالْعِلْمُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَالْقُرْآنُ مِنَ الْعِلْمِ وَهُوَ كَلَامُ اللهِ. وَقَالَ: {الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ. خَلَقَ الْإِنْسَانَ} [الرحمن: ٢]، وَقَالَ: {أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ} [الأعراف: ٥٤] فَأَخْبَرَ أَنَّ الْخَلْقَ خَلْقٌ، وَالْأَمْرُ غَيْرُ الْخَلْقِ، وَهُوَ كَلَامُهُ، فَإِنَّ اللهَ لَمْ يَخْلُ مِنَ الْعِلْمِ، وَقَالَ: {إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ} [الحجر: ٩] وَالذِّكْرُ هُوَ الْقُرْآنُ، وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَخْلُ مِنْهُمَا وَلَمْ يَزَلِ اللَّهُ مُتَكَلِّمًا عَالِمًا « وَقَالَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَخْلُ مِنَ الْعِلْمِ وَالْكَلَامِ وَلَيْسَا مِنَ الْخَلْقِ، لِأَنَّهُ لَمْ يَخْلُ مِنْهُمَا، فَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ» وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: " أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ، فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، فَقَالَ: يَا رَبِّ، وَمَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبِ الْقَدَرَ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَائِنٌ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ" وَقَالَ رَوَاهُ الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَأَبُو الضُّحَى، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَرَوَاهُ مَنْصُورُ بْنُ زَاذَانَ، وَرَوَاهُ مُجَاهِدٌ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَرَوَاهُ عُرْوَةُ بْنُ عَامِرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَحَدَّثَ بِهِ الْحَكَمُ، عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فَكَانَ أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ شِرْعَةِ الْقَلَمَ وَفِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ رَدٌّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ {هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ} [البقرة: ٢١٠]، {وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا}

[الفجر: ٢٢] وَقَالَ: {لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ} [الأنعام: ١١٥] وَلَا يَقُولُونَ إِنَّهُ مَخْلُوقٌ وَفِي هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ أَيْضًا دَلِيلٌ عَلَى أَنَّ الَّذِي جَاءَهُ هُوَ الْقُرْآنُ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ} [الرعد: ٣٧]

2232- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Kim onun mahluk olduğunu söylerse, Allah'ı ve ahiret gününü inkâr etmiş olur. Bu konuda hüccet şu âyettir: *"Sana gelen bu bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa..."* (Âl-i İmran, 61).

Yine şöyle buyurur: *"Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır."* (Bakara, 120).

Rasûlullah'ın (s.a.v.) getirdiği ve ona gelen ilim Kur'ân'dır. İlim mahluk değildir. Kur'ân Allah'ı ilmindendir, O'nun kelamıdır.

Yine şöyle buyurur: *"Rahman, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı."* (Rahman, 1-3)

Yine şöyle buyurur: *"Dikkat edin, yaratmak da emretmek de O'na aittir!"* (A'raf, 54)

Görüldüğü üzere yaratmanın yaratılış, emretmenin de mahluk olmadığını bildirdi ki O'nun emri kelamıdır. Şüphesiz Allah Teâlâ ilimden boş değildir.

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz Zikri biz indirdik, yine şüphesiz O'nu biz koruyacağız."* (Hicr, 9). Âyette geçen "Zikir" Kur'ân'dır. Allah ezelden beri bilen ve konuşan olagelmiştir."

Ahmed başka bir yerde şöyle demiştir: "Şüphesiz Allah Teâlâ ilim ve kelamdan boş değildir. Bunların ikisi de yaratmaktan ayrı şeylerdir. Kur'ân Allah'ın ilmindendir."

İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona 'Yaz!' buyurdu. Kalem 'Ey Rabbim! Neyi yazayım?' diye sordu. Allah 'Kaderi yaz!' buyurdu. Bunun üzerine kıyamet gününe dek olacak her şeyi yazıverdi."

Ahmed dedi ki: Bunu A'meş, Ebû Zıbyan yoluyla İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Ayrıca bunu Ebû'd Duha, Mansur bin Zâdân, Urve bin Âmir ve Hakem de İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Ayrıca şu iki âyette de Cehmiyye'ye reddiye vardır: *"Acaba buluttan gölgeler içinde Allah'ın kendilerine gelmesini mi bekliyorlar?"* (Bakara, 210). *"Rabbin geldiğinde ve melekler saflar halinde geldiğinde..."* (Fecr, 22)

Ayrıca şu âyette de Rasûlullah'a (s.a.v.) gelenin Kur'ân olduğuna dair delil vardır: *"Sana bu ilim geldikten sonra onların hevalarına uyacak olursan..."* (Ra'd, 37)

٢٢٣٣ - عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمُ، فَأَمَرَهُ فَكَتَبَ مَا هُوَ كَائِنٌ، فَكَتَبَ فِيمَا هُوَ كَائِنٌ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ»

2233- Ebû Zıbyan'dan; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona emretmiş, o da olacak her şeyi yazmıştır. Onun yazdıkları içerisinde *'Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Ki kurudu da."* (Mesed, 1)' âyeti de vardır."[779]

٢٢٣٤ - حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مَعِينٍ، يَقُولُ: " بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْجَهْمِيَّةِ كَلِمَتَانِ: يَسْأَلُونَ كَانَ اللهُ وَكَلَامُهُ؟ أَوْ كَانَ اللهُ وَلَا كَلَامَ؟ فَإِنْ قَالُوا: كَانَ اللهُ وَكَلَامُهُ فَلَيْسَتْ لَهُمْ حُجَّةٌ، وَإِنْ قَالُوا: كَانَ اللهُ وَلَا كَلَامَ، يُقَالُ لَهُمْ: كَيْفَ خَلَقَ الْأَشْيَاءَ وَهُوَ قَالَ: {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ} [النحل: ٤٠]؟

2234- Cafer et-Tayalisi dedi ki: Yahya bin Main'i şöyle derken işittim: "Bizimle Cehmiyye arasında şu iki söz vardır: Cehmiyye'ye 'Ezelde hem Allah hem de kelamı mı vardı yoksa kelam olmaksızın sadece Allah mı vardı?' diye sorulur. Eğer 'Hem Allah hem de kelamı vardı' derlerse, zaten hüccetleri yoktur. Yok eğer 'Allah vardı ama kelam yoktu' derlerse, onlara 'Allah Teâlâ *"Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir."* (Nahl, 40) buyurmuşken kelam olmaksızın eşyayı nasıl yarattı?' denilir."

779 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 986 (1/353)

٢٢٣٥ - حَدَّثَنَا حَنْبَلٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: " كَانَ فِيمَا احْتَجَجْتُ عَلَيْهِمْ يَوْمَئِذٍ، قُلْتُ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ} [الأعراف: ٥٤]، فَفَرَّقَ بَيْنَ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ قَالُوا لِي: أَلَيْسَ كُلُّ مَا دُونَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ؟ قُلْتُ لَهُمْ: مَا دُونَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، فَأَمَّا الْقُرْآنُ فَكَلَامُهُ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ "، فَقَالَ لِي شُعَيْبٌ: قَالَ اللَّهُ: {إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا} [الزخرف: ٣]، أَفَلَيْسَ كُلُّ مَجْعُولٍ مَخْلُوقًا؟ قُلْتُ: " فَقَدْ قَالَ اللَّهُ {فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا} [الأنبياء: ٥٨] خَلَقَهُمْ {فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ} [الفيل: ٥] فَخَلَقَهُمْ، أَفَكُلُّ مَجْعُولٍ مَخْلُوقٌ؟ كَيْفَ يَكُونُ مَخْلُوقًا وَقَدْ كَانَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَهُ؟ قَالَ: فَأَمْسَكَ. وَقَالَ {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ} [النحل: ٤٠]، فَقُلْتُ لَهُمْ حِينَئِذٍ: الْخَلْقُ غَيْرُ الْأَمْرِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ} [النحل: ١]، فَأَمْرُهُ وَكَلَامُهُ وَاسْتِطَاعَتُهُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَلَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ، قَدْ نُهِينَا عَنْ هَذَا »

2235- Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) şöyle derken işittim: Onlara o gün getirdiğim hüccetlerden biri de şuydu: Onlara dedim ki: Allah Teâlâ *"Dikkat edin, yaratmak da emretmek de O'na aittir!"* (A'raf, 54) buyuruyor. Görüldüğü üzere yaratma ile emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Bana 'Allah dışındaki her şey yaratılmış değil midir?' dediler. Ben de onlara 'Allah'ın dışındaki her şey mahluktur ama Kur'ân O'nun kelamıdır, mahluk değildir' dedim. Bunun üzerine Şuayb bana şöyle dedi:

– Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık"* (Zuhruf, 3). Her yapılan şey mahluk değil midir?

Dedim ki:

– Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça yaptı."* (Enbiya, 58) İbrahim onları paramparça mı yarattı? Yine şöyle buyurur: *"Ve onları, yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptı."* (Fil, 5) Onları ekin yaprağı gibi mi yarattı? Her yapılan şey mahluk mudur? Eğer öyleyse yaratılmadan önce nasıl yaratılmış oldu? Ben böyle sorunca susuverdi.

Ahmed dedi ki: "Ayrıca şöyle dedim: Allah Teâlâ *"Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir."* (Nahl, 40) buyurur. Yaratmak, emretmekten farklıdır. Yine şöyle buyurur: *"Allah'ın emri geldi. Artık onu acele istemeyin."* (Nahl, 1). O'nun emri ve kelamı mahluk değildir. Sakın ha Allah'ın âyetlerinin bir kısmı ile diğer kısmına vuruşturmayın. Böyle yapmak bize yasaklandı."

٢٢٣٦ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِحَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ: يَا أَبَا عُمَرَ إِنَّ عِنْدَنَا قَوْمًا يَزْعُمُونَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ. قَالَ: «لَا جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا، أَوْرَدْتَ عَلَى قَلْبِي شَيْئًا لَمْ أَسْمَعْهُ قَطُّ»

2236- İbrahim bin Hammad'dan; bir adam, Hafs bin Gıyas'a "Ey Ebû İmran! Bizim orada Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen bir topluluk var" dedi. Hafs dedi ki: "Allah seni hayırla mükâfatlandırmasın! Kalbime daha önce hiç duymadığım bir şey atıverdin."[780]

٢٢٣٧ - حَدَّثَنِي أَبُو حَنْبَلِ بْنُ إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: " قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ {وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ} [التوبة: ٦]، فَجِبْرِيلُ سَمِعَهُ مِنَ اللهِ، وَسَمِعَهُ النَّبِيُّ مِنْ جِبْرِيلَ، وَسَمِعَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ مِنَ النَّبِيِّ فَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَلَا نَشُكُّ وَلَا نَرْتَابُ فِيهِ، وَأَسْمَاءُ اللهِ فِي الْقُرْآنِ وَصِفَاتُهُ، وَالْقُرْآنُ مِنْ عِلْمِ اللهِ، وَصِفَاتُهُ مِنْهُ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، مِنْهُ بَدَأَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ، فَقَدْ كُنَّا نَهَابُ الْكَلَامَ فِي هَذَا، حَتَّى أَحْدَثَ هَؤُلَاءِ مَا أَحْدَثُوا، وَقَالُوا مَا قَالُوا، وَدَعَوُا النَّاسَ إِلَى مَا دَعَوْهُمْ إِلَيْهِ، فَبَانَ لَنَا أَمْرُهُمْ، وَهُوَ الْكُفْرُ بِاللهِ الْعَظِيمِ « ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: " لَمْ يَزَلِ اللهُ عَالِمًا مُتَكَلِّمًا يُعْبَدُ بِصِفَاتِهِ غَيْرِ مَحْدُودَةٍ وَلَا مَعْلُومَةٍ، إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ سَمِيعًا، عَلِيمًا، غَفُورًا، رَحِيمًا، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، عَلَّامَ الْغُيُوبِ، فَهَذِهِ صِفَاتُ اللهِ وَصَفَ بِهَا نَفْسَهُ، لَا تُدْفَعُ وَلَا تُرَدُّ، وَهُوَ عَلَى الْعَرْشِ

780 Bk. Buharî, Halku Ef'âli'l İbad (1/39)

بِلَا حَدٍّ، كَمَا اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ كَيْفَ شَاءَ، الْمَشِيئَةُ إِلَيْهِ وَالِاسْتِطَاعَةُ إِلَيْهِ {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} [الشورى: ١١]، لَا تَبْلُغُهُ صِفَةُ الْوَاصِفِينَ، وَهُوَ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ، نُؤْمِنُ بِالْقُرْآنِ مُحْكَمِهِ وَمُتَشَابِهِهِ، كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا، قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ} [الأنعام: ٦٨]، فَاتْرُكِ الْجَدَلَ وَالْمِرَاءَ فِي الْقُرْآنِ، وَلَا تُجَادِلْ وَلَا تُمَارِ، وَتُؤْمِنُ بِهِ كُلِّهِ وَتَرُدُّهُ إِلَى عَالِمِهِ، إِلَى اللهِ، فَهُوَ أَعْلَمُ بِهِ، مِنْهُ بَدَأَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ « قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: وَقَالَ لِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ: " كَانَ اللهُ وَلَا قُرْآنَ؟ فَقُلْتُ لَهُ مُجِيبًا: كَانَ اللهُ وَلَا عِلْمَ؟ فَالْعِلْمُ مِنَ اللهِ وَلَهُ، وَعِلْمُ اللهِ مِنْهُ وَالْعِلْمُ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ بِاللهِ، وَزَعَمَ أَنَّ اللهَ مَخْلُوقٌ، فَهَذَا الْكُفْرُ الْبَيِّنُ الصُّرَاحُ

2237- Hanbel bin İshak dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) şöyle derken işittim: "Allah Teâlâ kitabında şöyle buyuruyor: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6) Cibril onu Allah'tan, Peygamber onu Cibril'den, Peygamberin ashâbı da onu Peygamber'den işitmiştir. Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Bu konuda şekke düşmüyor, şüphe etmiyoruz. Allah'ın isimleri ve sıfatları Kur'ân'dadır. Kur'ân Allah'ın ilmindendir. O'nun sıfatları da O'ndandır. Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu iddia ederse, o kimse kâfirdir. Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. O'ndan başlamıştır ve O'na dönecektir. Şu kimseler, ortaya çıkardıkları şeyleri çıkardıklarında ve insanları davet ettiklerinde bize ayan beyan göründü ki, bu, Azim olan Allah'ı inkâr etmenin ta kendisidir."

Ebû Abdullah daha sonra şöyle dedi: "Allah Teâlâ ezelden beri hadsiz ve malum olmaksızın sıfatlarıyla bilen ve konuşan olarak olagelmiştir. O'nu ancak kendisini vasıflandırdığı şekilde işiten, bilen, bağışlayan, rahmet eden, görünmeyen ve görünen alemi bilen, gizlilikleri en iyi bilen... olarak vasıflandırırız. Bunlar, Allah'ın kendisini vasıflandırdığı sıfatlardır, reddedilemezler. O, hadsiz olarak Arş'ın üzerindedir. Nitekim O, nasıl dilemişse öylece Arş'ın üzerine yükselmiştir. Dilemek ve istidat (istitaat/güç yetirme) O'na ait-

tir. *"O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir."* (Şura, 11). Vasıflandıranların vasfı O'na erişemez. O, kendisini vasıflandırdığı gibidir. Kur'ân'ın muhkemine de müteşabihine de iman ederiz. Onların hepsi Rabbimizin katındandır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Âyetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün vakit başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş."* (En'am, 68). Artık Kur'ân hakkında cidali ve tartışmayı bırak! Cidale kalkışma, tartışma! Kur'ân'ın tümüne iman et, bilmediklerini Allah'a ve bilenlere havale et! O, kendisini en iyi bilendir. Kur'ân O'ndan başlamıştır ve O'na dönecektir."

Ebû Abdullah dedi ki: Ebû Abdurrahman bana "Kur'ân yokken Allah var mıydı?" diye sordu. Ben de ona cevap olarak şunu söyledim: "Peki ilim yokken Allah var mıydı? İlim Allah'tandır ve O'na aittir. Allah'ın ilmi O'ndandır. İlim yaratılmış değildir. Her kim "İlim yaratılmıştır" derse, gerçekten Allah'ı inkâr etmiş ve Allah'ın mahluk olduğunu iddia etmiş olur. Bu ise apaçık küfrün ta kendisidir."

٢٢٣٨ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجَوْهَرِيُّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ: مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ: «عَنْ أَيِّ بَالِهِ تَسْأَلُ؟»، قُلْتُ: كَلَامُ اللهِ، فَقَالَ: " كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ وَلَا تَحَرَّجْ أَنْ تَقُولَ: لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَإِنَّ كَلَامَ اللهِ مِنَ اللهِ وَمِنْ ذَاتِ اللهِ، وَتَكَلَّمَ اللهُ بِهِ، وَلَيْسَ مِنَ اللهِ شَيْءٌ مَخْلُوقٌ »

2238- Muhammed bin Süleyman el-Cevheri dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel'e (r.h.) "Kur'ân hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Onun neyinden soruyorsun?" Ben "Allah'ın kelamı mıdır?" diye sordum. Bunun üzerine şöyle dedi: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir. Sakın ha 'Mahluk değildir' derken sıkıntıya düşme! Şüphesiz Allah'ın kelamı, Allah'tan ve O'nun zatındandır. Allah onunla konuşmuştur. Allah'tan olup yaratılmış herhangi bir şey yoktur."[781]

---

781 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 450 (1/187)

٢٢٣٩ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ التِّرْمِذِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، قَالَ: " قَدْ وَقَعَ مِنْ أَمْرِ الْقُرْآنِ مَا قَدْ وَقَعَ، فَإِنْ سُئِلْتُ عَنْهُ مَاذَا أَقُولُ؟ قَالَ لِي: أَلَسْتَ أَنْتَ مَخْلُوقًا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَلَيْسَ كُلُّ شَيْءٍ مِنْكَ مَخْلُوقًا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَكَلَامُكَ أَلَيْسَ هُوَ مِنْكَ وَهُوَ مَخْلُوقٌ؟ " قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَلَامُ اللهِ أَلَيْسَ هُوَ مِنْهُ؟ " قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَيَكُونُ شَيْءٌ مِنَ اللهِ مَخْلُوقًا؟ »

2239- Ahmed bin Hasen et-Tirmizi dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle dedim: "Kur'ân hakkında olanlar oldu. Peki, bana sorulunca nasıl cevap vereyim?" Bana şöyle dedi:

- Sen yaratılmış değil misin?
- Evet, öyleyim.
- Senden olan her şey yaratılmış değil midir?
- Evet, öyledir.
- Peki kelamın; o senden değil mi? O yaratılmış değil mi?
- Evet, öyledir.
- Peki, Allah'ın kelamı; o Allah'tan değil midir?
- Evet, öyledir.
- Peki, Allah'tan olan herhangi bir şey yaratılmış olabilir mi?[782]

٢٢٤٠ - أَبُو بَكْرٍ الْأَعْيَنُ قَالَ: سُئِلَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ عَنْ تَفْسِيرِ قَوْلِهِ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ مِنْهُ خَرَجَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ؟ قَالَ أَحْمَدُ: «مِنْهُ خَرَجَ هُوَ الْمُتَكَلِّمُ بِهِ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ»

2240- ... Ebû Bekir el-A'yun'dan; Ahmed bin Hanbel'e "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, O'ndan çıkmıştır, O'na dönecektir" sözünün tefsiri (açıklaması) soruldu. Dedi ki: "O'ndan çıkmıştır. Onu konuşan bizzat O'dur. Yine O'na dönecektir."

782 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 451 (1/188)

٢٢٤١ - حدثنا حنبل بن إسحاق، قال: سمعت أبا عبد الله، يقول: «القرآن كلام الله غير مخلوق بكل جهة وعلى كل تصريف، وليس من الله شيء مخلوق، ولا يخاصم في هذا ولا يتكلم، ولا أرى المراء ولا الجدال فيه»

2241- Hanbel bin İshak dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, her ne şekilde olursa olsun mahluk değildir. Allah'tan olup yaratılmış herhangi bir şey yoktur. Bu konuda tartışılmaz, kelam edilmez. Bu konuda tartışma ve cidali uygun görmüyorum."

٢٢٤٢ - قَالَ حَنْبَلٌ: وسَمِعْتُ أَبَا نُعَيْمٍ الْفَضْلَ بْنَ دُكَيْنٍ، يقُولُ: «أَدْرَكْتُ النَّاسَ مَا يَتَكَلَّمُونَ فِي هَذَا، وَلَا عرفْنَا هَذَا إِلَّا مِنْ بَعْدِ سِنِينَ، الْقُرْآنُ كَلامُ اللهِ مُنَزَّلٌ مِنْ عِنْدِ اللهِ، لَا يَئُولُ إِلَى خَالِقٍ وَلَا مَخْلُوقٍ، مِنْهُ بَدَأَ وَإِلَيْهِ يَعُودُ، هَذَا الَّذِي لَمْ نَزَلْ عَلَيْهِ وَلَا نَعْرِفُ غَيْرَهُ» قَالَ: وَسَمِعْتُ شَرِيكًا يَقُولُ: «كُفْرٌ بِاللهِ الْكَلَامُ فِي ذَاتِ اللهِ»

2242- Hanbel dedi ki: Ebû Nuaym Fazl bin Dükeyn'i şöyle derken işittim: "İnsanlara yetiştim, onların hiçbiri bu konuda konuşmuyordu. Bunu ancak seneler sonra duyup öğrendik. Kur'ân Allah'ın kelamıdır, Allah katından indirilmiştir. O'ndan başlamıştır, O'n dönecektir. Bu, süregelen ve başkasını bilmediğimiz görüştür."[783]

Dedi ki: Veki'i şöyle derken işittim: "Allah'ın zatı hakkında konuşmak, Allah'ı inkâr etmektir."

٢٢٤٣ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَزِيرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَعْيَنَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {إِنَّنِي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي} [طه: ١٤] مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ " قَالَ: فَجِئْتُ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُبَارَكِ فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِ النَّضْرِ، فَقَالَ: صَدَقَ، عَافَاهُ اللهُ، مَا كَانَ اللهُ لِيَأْمُرَ أَنْ يُعْبَدَ مَخْلُوقٌ

2243- Muhammed bin A'yun dedi ki: Nadr bin Muhammed'i şöyle derken işittim: "Her kim Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz ben Allah'ın ta kendisi-*

783 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 207 (1/172). İsnadı sahihtir.

yim, *benden başka ilah yoktur, şu halde bana ibadet et"* (Taha, 14) âyeti hakkında mahluktur derse, o bir kâfirdir."

Muhammed dedi ki: Abdullah bin Mübarek'e gidip Nadr'ın sözünü haber verdim. Abdullah bunun üzerine şöyle dedi: "Nadr doğru söylemiş; Allah herhangi bir mahluka ibadeti emredecek değildir."[784]

٢٢٤٤ - سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أُوَيْسٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، وَكَلَامُ اللهِ مِنَ اللهِ، وَلَيْسَ مِنَ اللهِ شَيْءٌ مَخْلُوقٌ»

2244- İbn Ebi Üveys dedi ki: Malik bin Enes'i (r.h.) şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Allah'ın kelamı Allah'tandır ve Allah'tan olan herhangi bir şey mahluk değildir."[785]

٢٢٤٥ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: لَمَّا حَكَّمَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْحَكَمَيْنِ، قَالَتْ لَهُ الْخَوَارِجُ: حَكَّمْتَ رَجُلَيْنِ؟ قَالَ: «مَا حَكَّمْتُ مَخْلُوقًا، إِنَّمَا حَكَّمْتُ الْقُرْآنَ»

2245- İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: Ali (r.a.) iki hakem tayin edince Hariciler "İki adamı mı hakem tayin ettin?" dediler. Bunun üzerine Ali "Mahluku hakem tayin etmedim, ancak Kur'ân'ı hakem tayin ettim" cevabını verdi.[786]

٢٢٤٦ - حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ زِيَادَةَ، قَالَ: قُلْتُ لِبِشْرِ بْنِ الْحَارِثِ: يَا أَبَا نَصْرٍ مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ؟ قَالَ: «كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ» فَقُلْتُ لَهُ: لَا تَكَلَّمْ بِهَذَا. قَالَ: أَخَافُ السُّلْطَانَ؟ قُلْتُ لَهُ: فَلِتِقَاتِكَ. قَالَ: «إِنَّ لِكُلِّ ثِقَةٍ ثِقَةً»

784 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 19 (1/110) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 428 (1/183) – Zehebi, Muhtasar el-Uluvv, s. 135. Elbani dedi ki: İsnadı ceyyiddir.

785 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 178 (1/220) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 410 (1/179)

786 Uydurmadır. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 370 (1/168) – İbnu'l Cevzi, Duafa (2/224). Senedinde Amr bin Cemi vardır. Yahya bin Main dedi ki: "Çok yalancıdır, pisliktir. Sika değildir, güvenilir değildir." Nesai ve Darekutni dedi ki: "Metruktür." İbn Adiy dedi ki: "Hadis uydurmakla itham edilirdi." İbn Hibban dedi ki: "Sebtlerden uydurma, meşhurlardan münker hadisler rivayet ederdi. Hadislerini yazmak helal değildir."

2246- Ebû Bekir bin Ziyade dedi ki: Bişr bin Haris'e "Ey Ebû'n Nadr! Kur'ân hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir." Dedim ki:

– Böyle konuşma.

– Sultandan mı korkayım?

– Güvenliğin için.

– Her güvenilirin bir güvendiği vardır.

٢٢٤٧ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: رَأَيْتُ فِي كِتَابِ أَبِي عُبَيْدٍ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَّامٍ بِخَطِّهِ: " إِذَا قَالَ لَكَ الْجَهْمِيُّ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْقُرْآنِ، أَهُوَ اللهُ أَمْ غَيْرُ اللهِ؟ فَإِنَّ الْجَوَابَ لَهُ أَنْ يُقَالَ لَهُ: " قَدْ أَحَلْتَ فِي مَسْأَلَتِكَ، لِأَنَّ اللهَ وَصَفَهُ بِوَصْفٍ لَا تَقَعُ عَلَيْهِ مَسْأَلَتُكَ، قَالَ اللهُ تَعَالَى: {الم تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [السجدة: ٢] فَهُوَ مِنَ اللهِ لَمْ يَقُلْ: هُوَ أَنَا، وَلَا هُوَ غَيْرِي، إِنَّمَا يُسَمَّى كَلَامَهُ، فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَنَا غَيْرُ مَا جَلَّاهُ، وَنَنْفِي عَنْهُ مَا نَفَى عَنْهُ، فَإِنْ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ} [النحل: ٤٠] فَأَخْبَرَهُ أَنَّ الْقُرْآنَ شَيْءٌ، فَهُوَ مَخْلُوقٌ قِيلَ لَهُ: لَيْسَ قَوْلُ اللهِ يُقَابَلُ بِهِ شَيْءٌ، أَلَا تَسْمَعُ كَلَامَهُ {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ} [النحل: ٤٠]، فَأَخْبَرَهُ أَنَّ الْقُرْآنَ كَانَ مِنْهُ قَبْلَ الشَّيْءِ، فَالْقَوْلُ مِنَ اللهِ سَبَقَ الشَّيْءَ، وَمَعْنَى قَوْلُهُ {لِشَيْءٍ} [النحل: ٤٠]، أَيْ: كَانَ فِي عِلْمِهِ أَنْ يَكُونَهُ

2247- Muhammed bin İshak dedi ki: Kasım bin Sellam'ın kitabına kendi el yazısıyla şöyle yazdığını gördüm: "Cehmi sana 'Bana Kur'ân'dan haber ver; o Allah mıdır yoksa Allah'tan başka mıdır?' derse, bunun cevabı şöyle denilmesidir: Sorduğun soruda imkânsızlık vardır. Çünkü Allah, Kur'ân'ı senin soruna uygun olmayan bir vasıfla vasıflandırmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Elif Lâm Mîm. Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitab'ın indirilişi, âlemlerin Rabbi tarafındandır."* (Secde, 1-2). Görüldüğü gibi Kur'ân Allah'tandır. Allah Teâlâ "O benim" veya "O benden başkadır" dememiştir. O ancak kelamının ismidir. Bizim O'nun bize açtığından başka ilmimiz yok-

tur ve O'nun nefyettiğinden başkasını nefyedemeyiz. Eğer şöyle derse: 'Peki Allah Teâlâ'nın *"Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece ona "Ol" dememizdir ve hemen olur."* (Nahl 40) âyeti hakkında ne dersiniz? Gördüğünüz üzere Kur'ân'ın bir şey olduğunu haver vermiştir. Şey ise mahluktur.' Ona şöyle cevap verilir: Yoksa sen *"Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece..."* kısmını duymadın mı? Gördüğün gibi Kur'ân'ın O'ndan olup o şeyden önce olduğunu bildirmiştir. Kavil (söz), o şeyden önce Allah'ta vardı. Şu halde O'nun *"Bir şeyin"* sözünün manası, ezeli ilminde olacağı yazılı şey, demektir."[787]

787 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 177 (1/163)

CEHMİYYE'NİN KÂFİR VE SAPIK OLDUĞU ÖLDÜRÜLMELERİNİN MÜBAH OLDUĞUNUN BEYANI

٢٢٤٨ - حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ غَسَّانَ، قَالَ: قُلْتُ لِحَمْدَوَيْهِ: بِأَيِّ شَيْءٍ تَعْرِفُ الزَّنَادِقَةَ؟ قَالَ: " الزَّنَادِقَةُ ضُرُوبٌ، وَلَكِنْ مَنْ رَأَيْتَهُ يَقُولُ: إِنَّ اللهَ لَا يَرَى وَأَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ زِنْدِيقٌ »

2248- Ahmed bin Gassan dedi ki: Hamdeveyh'e "Zındıklar hangi şeyle tanınır?" diye sordum. Dedi ki: "Zındıklar kısım kısımdır. Bununla birlikte benim gördüklerim "Şüphesiz Allah görülmez" ve "Kur'ân mahluktur" diyenlerdir. İşte bunlar zındıklardır."[788]

٢٢٤٩ - حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يَتَكَلَّمُ فِي اللهِ بِشَيْءٍ لَا يَنْبَغِي، فَأَمَرَ بِضَرْبِ عُنُقِهِ، فَضُرِبَتْ عُنُقُهُ، وَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ تَكَلَّمَ فِي اللهِ فَاقْتُلُوهُ، وَمَنْ تَكَلَّمَ فِي الْقُرْآنِ فَاقْتُلُوهُ»

2249- ... Musa bin Cafer bin Muhammed bin Ali bin Hüseyn bin Ali bin Ebi Talib'ten, o babasından, o da dedesinden; bir keresinde Ali bin Ebi Talib (r.a.), Allah hakkında yakışıksız konuşan bir adamı işitti. Hemen boynunun vurulmasını emretti, boynu vuruldu. Ali dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Kim Allah hakkında konuşursa onu öldürün! Kim Kur'ân hakkında konuşursa onu öldürün!"*

---

788 Uydurmadır. Senedinde Musa bin İbrahim Ebû İmran er-Rûzi vardır. İbnu'l Cevzi, Duafa'da (3/144) şöyle der: Yahya dedi ki: "Yalancıdır." Darekutni dedi ki: "Metruktür." İbn Hibban dedi ki: "Gaflete düşerdi. Kendisine telkin edilir, o da tekrar ederdi. Bu yüzden terk edilmeyi hak etmiştir."

٢٢٥٠ - سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الِاخْتِيَاطِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ إِدْرِيسَ، يَقُولُ: من قَال: «الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَقَدْ أَمَاتَ مِنَ اللهِ شَيْئًا»، ثُمَّ قَالَ: الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسُ هُمْ وَاللهِ خَيْرٌ مِمَّنْ يَقُولُ: «الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ»

2250- Hasen bin Abdurrahman el-İhtiyati dedi ki: Abdullah bin İdris'i şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, Allah'tan olan bir şeyi öldürmüştür." Daha sonra şöyle dedi: "Vallahi Yahudiler, Hristiyanlar ve Mecusiler, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenlerden daha hayırlıdırlar."[789]

٢٢٥١ - أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَرِيمَةَ الزِّمِّيُّ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ عَبْدِ اللهِ بْنِ إِدْرِيسَ الْأَوْدِيِّ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ قَوْمًا يَزْعُمُونَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، قَالَ: يَهُودُ هُمْ؟ قَالَ: مُوَحِّدُونَ، قَالَ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ اللهَ مَخْلُوقٌ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ اللهَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ»

2251- Yahya bin Ebi Kerime dedi ki: Bir keresinde Abdullah bin İdris el-Evdi'nin yanındaydım. Yanına bir adam gelip kendisine "Bizim orada Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen bir topluluk var" dedi. Abdullah "Onlar Yahudi mi?" diye sordu. Adam "Hayır, muvahhidlerdir" cevabını verince Abdullah şöyle dedi: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, Allah'ın da mahluk olduğunu söylemiş olur. Her kim de Allah'ın mahluk olduğunu söylerse, işte o kâfirdir."[790]

٢٢٥٢ - ... عَنْ عَبْدِ اللهِ يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ، وَحُذَيْفَةَ، قَالَا: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَيْفَ أَنْتُمَا إِذَا كُفِرَ بِالْقُرْآنِ وَقَالُوا إِنَّهُ مَخْلُوقٌ؟ أَمَا إِنَّكُمَا لَنْ تُدْرِكَا ذَلِكَ، وَلَكِنْ إِذَا كَانَ ذَلِكَ بَرِئَ اللهُ مِنْهُمْ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ، وَكَفَرُوا بِمَا أُنْزِلَ عَلَيَّ»

789 İsnadı çok zayıftır. Senedinde Hasen bin Abdurrahman el-İhtiyati vardır. Zehebi, Muğni'de (1/161) şöyle der: "İtham edilmiştir." Ayrıca Mizanu'l İtidal'de (2/250) "Sika değildir" demiştir. İbn Adiy dedi ki: "Hadis çalardı. Hadisleri, dürüst kimselerin hadislerine benzemiyor."

790 İsnadı sahihtir, ravileri sikadır. Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/30) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 29 (1/114) Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 432 (1/184)

2252- Abdullah bin Mes'ud ve Huzeyfe (r.anhumâ) dediler ki: Rasûlullah (s.a.v.) bizlere şöyle buyurdu: *"İnsanlar Kur'ân'ı inkâr edip onun mahluk olduğunu söylediklerinde nasıl davranacaksınız? Gerçi sizler o çağa yetişmeyeceksiniz. Ne var ki bu dediğim gerçekleştiğinde Allah, Cibril ve salih müminler onlardan beridirler. Onlar, benim üzerime indirileni inkâr etmişlerdir."*[791]

٢٢٥٣ - عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عُمَرَ إِنَّ جَارًا لَنَا يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَغَضِبَ، ثُمَّ قَالَ: أُفٍّ أُفٍّ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ »

2253- ... Mücahid'den; İbn Ömer'e (r.anhumâ) "Benim bir komşum var, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylüyor" denildi. İbn Ömer buna çok kızdı ve "Of, of!" dedi ve şöyle ekledi: "Rasûlullah'ı (s.a.v.) *"Her kim Kur'ân mahluktur derse, Allah Teâlâ'yı inkâr etmiştir"* buyururken işittim."

٢٢٥٤ - عَنْ قَيْسِ بْنِ الرَّبِيعِ، قَالَ: قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، قُتِلَ وَلَمْ يُسْتَتَبْ »

2254- Kays bin Rebi'den; Cafer bin Muhammed dedi ki: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, tevbeye davet olunmadan öldürülür."[792]

٢٢٥٥ - حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ الزُّهْرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكَ بْنَ أَنَسٍ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ،فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالَّذِي يَقِفُ شَرٌّ مِنَ الَّذِي يَقُولُ»

2255- Ebû Musab ez-Zühri dedi ki: Malik bin Enes'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu iddia ederse, gerçekten Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkâr etmiş olur. Bu konuda vakfedenler, onun yaratılmış olduğunu söyleyenlerden daha şerlilerdir."[793]

---

791 Bk. Deylemi, Müsnedu'l Firdevs, 4885 (3/295)

792 İsnadı hasendir. Bk. Acurrî, Şeria, 170 (1/217) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 132, 133 - Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 402 (1/176)

793 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/325) – Hatib, Tarih-i Bağdat, 2820 (5/308) –

٢٢٥٦ - حَدَّثَنَا حمزَةُ بْنُ سَعِيدٍ الْمَرْوذِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَيَّاشٍ، قُلْتُ: يَا أَبَا بَكْرٍ قَدْ بَلَغَكَ ما كَانَ مِنْ أَمْرِ ابْنِ عُلَيَّةَ فِي الْقُرْآنِ، فَمَا تَقُولُ فِيهِ؟ فَقَالَ: اسْمَعْ إِلَيَّ وَيْلَكَ: «مَنْ زَعَمَ لَكَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ عِنْدَنَا كَافِرٌ زِنْدِيقٌ، عَدُوُّ اللهِ، لَا تُجَالِسْهُ وَلَا تُكَلِّمْهُ»

2256- Hamza bin Said el-Mervezi dedi ki: Ebû Bekir bin Ayyaş'a "Ey Ebû Bekir! Bize İbn Uleyye'nin Kur'ân hakkındaki sözü ulaştı. Peki senin bu konuda görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Dinle benden! Yazık sana! Her kim sana Kur'ân'ın mahluk olduğunu iddia ederse, o kimse bizim katımızda kâfirdir, zındıktır, Allah düşmanıdır. Onunla oturma, onunla konuşma!"[794]

٢٢٥٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ: " لَوْ كَانَ الْأَمْرُ إِلَيَّ لَقُمْتُ عَلَى الْجِسْرِ، فَلَا يَمُرُّ بِي أَحَدٌ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ إِلَّا ضَرَبْتُ عُنُقَهُ وَأَلْقَيْتُهُ

2257- ... Abdullah bin Ömer bin Meysera'dan; Abdurrahman bin Mehdi dedi ki: "Şayet iş bende olsaydı, köprüde bekler, yanımdan geçip Kur'ân mahluktur diyen herkesin boynunu vurup cesedini nehre atardım."[795]

٢٢٥٨ - أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، حَدَّثَهُ قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذَ بْنَ مُعَاذٍ، يَقُولُ: «مَنْ قَالَ الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ»

2258- Muhammed bin Yahya bin Said'den; Muâz bin Muâz dedi ki: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, Azim olan Allah'a karşı kâfir olmuştur."[796]

Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 494 (1/203). Senedinde Yahya bin Halef vardır, Zehebi'nin Mizan adlı eserinde de geçtiği üzere sika değildir.

794 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 176 (1/219) – Zehebi, Muhtasar el-Uluvv, s. 166. Elbani dedi ki: "İsnadı ceyyiddir."

795 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 180 (1/220) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 438 (1/185) – Ahmed, Sünne, 1/32/147

796 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 56 (1/132) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 439, 440 (1/185)

٢٢٥٩ - حَدَّثَنَا شَاذُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ زِنْدِيقٌ »

2259- Şâz bin Yahya dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki o zındıktır."[797]

٢٢٦٠ - قَالَ لِي عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ عَاصِمٍ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ »

2260- ... Amr bin Osman bin Asım dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, o bir kâfirdir."[798]

٢٢٦١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّاغَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُبَيْدٍ الْقَاسِمَ بْنَ سَلَّامٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَدِ افْتَرَى عَلَى اللهِ الْكَذِبَ، وَقَالَ عَلَى اللهِ مَا لَمْ تَقُلْهُ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى »

2261- Muhammed bin İshak es-Sağani dedi ki: Ebû Ubeyd Kasım bin Sellam'ı şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, Allah hakkında yalan iftirada bulunmuş, Allah hakkında ne Yahudilerin ne de Hristiyanların söylediği bir sözü söylemiştir."[799]

٢٢٦٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ زَكَرِيَّا السَّاجِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ

2262- Bize Ebû'l Hasen Ahmed bin Zekeriya es-Sâci tahdis etti, dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: Bize Rebi bin Süleyman tahdis etti...

---

797 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 50 (1/122) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/30)

798 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne,52 (1/122)

799 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 71 (1/129) – Acurrî, Şeria, 191 (1/224) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 452 (1/188)

٢٢٦٣ - حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ الرَّازِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ، وَذِكْرَ الْقُرْآنَ، وَمَا يَقُولُ حَفْصٌ الْفَرْدُ وَكَانَ الشَّافِعِيُّ يَقُولُ: حَفْصٌ الْمُنْفَرِدُ، وَنَاظَرَهُ بِحَضْرَةِ وَالٍ كَانَ بِمِصْرَ فَقَالَ لَهُ الشَّافِعِيُّ: «كَفَرْتَ وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» ثُمَّ قَامُوا فَانْصَرَفُوا فَسَمِعْتُ حَفْصًا يَقُولُ: أَشَاطَ وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الشَّافِعِيُّ بِدَمِي

2263- Bize Hafs bin Ömer tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hatim er-Razi tahdis etti, dedi ki: Bize Rebi bin Süleyman tahdis etti, dedi ki: Şafiî'yi işittim; Kur'ân'ı ve Hafs el-Ferd[800]in söylediklerini zikretti. Şafiî (r.h.) ona 'Hafs el-Münferid' derdi.[801] Mısır'da iken bir valinin huzurunda onunla münazara etmişti. Derken Şafiî, münazarada ona şöyle dedi: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki sen kâfir oldun." Sonrasında insanlar kalkıp gittiler. Ardından Hafs'ı şöyle derken işittim: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki Şafiî kanımı döktü."[802]

٢٢٦٤ - قَالَ الرَّبِيعُ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ " قَالَ الرَّبِيعُ: " وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ

2264- Rebi dedi ki: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Kim 'Kur'ân mahluktur' derse, kâfirdir."

Rebi dedi ki: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Kim 'Kur'ân mahluktur' derse, kâfirdir."[803]

800 Ebû Amr Hafs el-Ferd: İbn Nedim dedi ki: "Cebriyedendir." Cebriye büyüklerinden biriydi. Mısırlı idi ama sonrasında Basra'ya gelmiştir. Bk. Fihrist, s. 229. Zehebi dedi ki: "Hafs el-Kard, bidatçidir." Nesai dedi ki: "Kelam sahibidir ama hadisleri yazılmaz. Aralarında geçen münazarada Şafiî, onu tekfir etmiştir." Bk. Mizanu'l İtidal, 1/564 – Lisanu'l Mizan, 2/330

801 Çünkü lakabı olan el-Ferd; tek, biricik, eşsiz vb. gibi anlamlara gelir. İmam Şafiî ise ona, çıkardığı bidat ve savunduğu görüşlerden dolayı yalnız bırakılan, terk edilen vb. anlamlara gelen el-Münferid lakabını takmıştır. (Çev.)

802 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/113) – Acurrî, Şeria, 190 (1/323) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 418, 419 (1/181)

803 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 419 (1/181) – Acurrî, Şeria, 190 (1/224)

٢٢٦٥ - حَدَّثَنَا الْحَسنُ بْنُ يَحْيى بْنِ كثيرِ الْعنبرِيُّ، قَال: حَدَّثَنَا يَحْيى بْنُ خَلَفِ الْمُقْرِئُ، بِطَرَطُوسَ، وَذُكِرَ أَنَّهُ أَتَى عليْهِ اثْنتانِ وَثَمَانُونَ سنَةً، وَذُكِرَ أَنَّهُ أَتَى الْمَدِينَةَ سَنَةَ سِتٍّ وَسِتِّينَ وَمِائَةٍ، فلقِيَ مَالِكَ بْنَ أنسٍ وَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ مَا تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فقَالَ: «كَافِرٌ زِنْدِيقٌ، اقْتُلُوهُ» ثُمَّ قَدِمْتُ الْبَصْرَةَ فَلَقِيتُ اللَّيْثَ بْنَ سَعْدٍ قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ فِيمَن يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ: «كَافِرٌ» ثُمَّ لَقِيتُ ابْنَ لَهِيعَةَ، فَقُلْتُ: مَا تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فقَالَ: «كَافِرٌ»، ثُمَّ قَدِمْتُ مَكَّةَ، فَلَقِيتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ، فَقُلْتُ: مَا تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فقَالَ: «كَافِرٌ» ثُمَّ قَدِمْتُ الْكُوفَةَ، فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَيَّاشٍ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: «كَافِرٌ، وَمَنْ لَمْ يَقُلْ أَنَّهُ كَافِرٌ فَهُوَ كَافِرٌ» ثُمَّ لَقِيتُ عَلِيَّ بْنَ عَاصِمٍ، وَهُشَيْمًا، فَقُلْتُ لَهُمَا: مَا تَقُولَانِ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فقَالَا: «كَافِرٌ» ثُمَّ رَجَعْتُ إِلَى الْكُوفَةِ، فَلَقِيتُ ابْنَ إِدْرِيسَ، وَعَبْدَ السَّلَامِ بْنَ حَرْبٍ الْمُلَائِيَّ، وَحَفْصَ بْنَ غِيَاثٍ النَّخَعِيَّ، وَيَحْيَى بْنَ أَبِي زَائِدَةَ، وَأَبَا أُسَامَةَ، فَقُلْتُ لَهُمْ: مَا تَقُولُونَ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالُوا: «كَافِرٌ» ثُمَّ لَقِيتُ وَكِيعَ بْنَ الْجَرَّاحِ، وَابْنَ الْمُبَارَكِ، وَأَبَا إِسْحَاقَ الْفَزَارِيَّ فَقُلْتُ لَهُمْ: مَا تَقُولُونَ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالُوا: «كَافِرٌ» ثُمَّ لَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ مُسْلِمٍ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا الْعَبَّاسِ مَا تَقُولُ فِيمَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ: «كَافِرٌ» قَالَ يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ: وَأَنَا أَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ " قَالَ الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى بْنِ كَثِيرٍ: وَأَنَا أَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ " قَالَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَرَّانِيُّ: وَأَنَا أَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ " قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ يَعْقُوبَ الْعَسْكَرِيُّ: وَأَنَا أَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ " قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ فَرْدَةَ: وَأَنَا أَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ " وَقَالَ لِي أَبُو يُوسُفَ يَعْقُوبُ بْنُ يُوسُفَ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ «

2265- Hasen bin Yahya bin Kesir el-Anberi dedi ki: Yahya bin Halef el-Mukri, Tarsus'ta bana şöyle anlattı: Kendisi seksen iki yaşındaymış. Anlattığına göre H. 166'da Medine'ye gitti. Derken Malik bin Enes ile karşılaştı. O sıra bir adam, Malik'e gelerek "Ey Ebû Abdullah! Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kişi hakkında görüşün nedir?" diye sordu. Malik dedi ki: "Kâfirdir, zındıktır. Öldürün onu!"

Yahya anlatıyor: Sonra Basra'ya gittim. Orada Leys bin Sa'd ile karşılaştım. Kendisine "Kur'ân mahluktur diyen kişi hakkında ne dersin?" diye sordum. Dedi ki: "Kâfirdir."

Sonra İbn Lehi'a ile karşılaştım. Kendisine "Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Kâfirdir."

Sonra Mekke'ye gittim. İbn Uyeyne ile karşılaştım. Kendisine "Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Kâfirdir."

Sonra Kufe'ye gittim. Ebû Bekir bin Ayyaş ile karşılaştım. Kendisine "Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Kâfirdir. Kim ona kâfir demezse, o da kâfirdir."

Sonra Ali bin Asım ve Hüşeym ile karşılaştım. Kendilerine "Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında görüşünüz nedir?" diye sordum. Dediler ki: "Kâfirdir."

Sonra tekrar Kufe'ye döndüm. İbn İdris, Abdusselam bin Harb, Hafs bin Gıyas en-Nehai, Yahya bin Ebi Zaide ve Ebû Usame ile karşılaştım. Kendilerine "Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında görüşünüz nedir?" diye sordum. Dediler ki: "Kâfirdir."

Sonra Velid bin Müslim ile karşılaştım. Kendisine "Ey Ebû'l Abbâs! Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Kâfirdir."

Yahya bin Halef dedi ki: "Ben şöyle diyorum: Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

Hasen bin Yahya bin Kesir dedi ki: "Ben şöyle diyorum: Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

Ahmed bin Abdurrahman el-Harrani dedi ki: "Ben şöyle diyorum: Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

İshak bin Yakub el-Askeri dedi ki: "Ben şöyle diyorum: Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

Ebû Bekir bin Ferd dedi ki: "Ben şöyle diyorum: Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

Ebû Yusuf Yakub bin Yusuf bana dedi ki: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."[804]

٢٢٦٦ - سَمِعْتُ عَبَّاسًا الْعَنْبَرِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْوَلِيدِ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَمَنْ لَمْ يَعْقِدْ عَلَيْهِ قَلْبَهُ أَنَّهُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ فَهُوَ كَافِرٌ»

2266- Abbâs el-Anberi dedi ki: Ebû'l Velid'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir. Her kim kalbini onun mahluk olmadığı inancına düğümlemezse, o bir kâfirdir."[805]

٢٢٦٧ - حَدَّثَنِي عَفَّانُ، قَالَ: شَهِدْتُ سَلَّامَ بْنَ الْمُنْذِرِ قَارِئَ أَهْلِ الْبَصْرَةِ وَقَدْ جَاءَهُ رَجُلٌ وَالْمُصْحَفُ فِي حِجْرِهِ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا أَبَا الْمُنْذِرِ؟ قَالَ: «قُمْ يَا زِنْدِيقُ، هَذَا كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

2267- ... Affan dedi ki: Basra ahalisinin karisi Sellam bin Münzir'e tanık oldum. Kucağında Mushaf varken bir adam yanına gelip "Bu da nedir, Ebû'l Münzir?" dedi. Sellam dedi ki: "Kalk ey zındık! Bu Allah'ın kelamıdır, yaratılmış değildir."[806]

٢٢٦٨ - وَحَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ عِيسَى، مَوْلَى ابْنِ الْمُبَارَكِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: «الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ»

---

804 İsnadı zayıftır. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (5/08) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 412 (1/179)
805 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 32 (1/153) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 437 (1/185)
806 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (12/290)

2268- İbn Mübarek'in azatlısı Hasen bin İsa dedi ki: İbn Mübarek'i şöyle derken işittim: "Cehmiyye kâfirdir."[807]

٢٢٦٩ - قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانَ، يَقُولُ: كَانَ أَبِي وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ يَقُولَانِ: «الْجَهْمِيَّةُ تَدُورُ أَنْ لَيْسَ فِي السَّمَاءِ شَيْءٌ»

2269- Mervezi dedi ki: Muhammed bin Yahya bin Said el-Kattan'ı şöyle derken işittim: Babam ile Abdurrahman bin Mehdi şöyle derlerdi: "Cehmiyye, semada herhangi bir şeyin olmadığı inancı üzeredir."[808][809]

٢٢٧٠ - سَمِعْتُ شَاذًّا، يَقُولُ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، هُوَ زِنْدِيقٌ «

2270- Şâz dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerse, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki zındıktır."[810]

٢٢٧١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُجَاهِدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ لَمْ يُكَفِّرْهُ فَهُوَ كَافِرٌ، وَمَنْ شَكَّ فِي كُفْرِهِ فَهُوَ كَافِرٌ

2271- ... Muhammed bin Mücahid dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, o bir kâfirdir. Kim onu tekfir etmezse, o da kâfirdir. Kim de onun küfründe şüphe ederse, aynı şekilde o da kâfirdir."[811]

٢٢٧٢ - وَقَالَ عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ الْوَاسِطِيُّ ابْنُ أَخِي عَلِيِّ بْنِ عَاصِمٍ: سَأَلْتُ هُشَيْمًا، وَجَرِيرًا، وَالْمُعْتَمِرَ، وَمَرْحُومًا، وَعَمِّي عَلِيَّ بْنَ عَاصِمٍ، وَأَبَا بَكْرِ بْنَ

807 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 15 (1/109) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/14) – Osman bin Said ed-Darimi, Redd Ale'l Merisi, 4 (1/6)
808 Yani Cehmiyye, Allah'ın semada oluşunu kabul etmemektedir. (Çev.)
809 Bk. Ahmed, Müsned, 27627 (6/457). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de şöyle der: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir, ravileri sahihin ravileridir."
810 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 50 (1/122)
811 Bir önceki rivayete bakınız.

عَيَّاشٍ، وَأَبَا مُعَاوِيَةَ، وَسُفيَانَ، والْمُطَّلِبَ بْنِ زِيَادٍ، وَيَزِيدَ بْنِ هَارُونَ عَنْ " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالُوا: زَنادِقَةٌ " قُلْتُ لِيَزِيدَ بْنِ هَارُونَ: يُقْتَلُونَ يَا أَبَا خَالِدٍ بِالسَّيْفِ؟ قَالَ: بِالسَّيْفِ

2272- Ali bin Asım'ın kardeşinin oğlu Ömer bin Osman el-Vasıti dedi ki: Hüşeym, Mu'temir, Merhum, amcam Ali bin Asım, Ebû Bekir bin Ayyaş, Ebû Muaviye, Süfyan, Muttalib bin Ziyad ve Yezid bin Harun'a Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kimse hakkında sordum. Dediler ki: "Onlar zındıktır." Yezid bin Harun'a "Ey Ebû Halid! Kılıçla öldürülürler mi?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, kılıçla."[812]

٢٢٧٣ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: وَأَخْبَرَنَا مَنْ سَمِعَ يَعْقُوبَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، يَقُولُ: جَاءَ سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُمَحِيُّ، فَسَأَلَ أَبِي عَنْ رَجُلٍ، يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: «هَذَا كَافِرٌ بِاللَّهِ تُضْرَبُ عُنُقُهُ مِنْ هَاهُنَا، وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى عُنُقِهِ»

فَقُلْتُ لِيَعْقُوبَ: أَيُّ شَيْءٍ تَقُولُ أَنْتَ؟ فَقَالَ: أَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ»

2273- Mervezi dedi ki: Yakub bin İbrahim bin Sa'd'dan işiten biri, bana onun şu sözünü haber verdi: "Said bin Abdurrahman el-Cumahi gelip babama Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kişi hakkında sordu. Babam "Bu adam kâfirdir" dedi ve boynuna işaret ederek "Boynu tam buradan vurulur" dedi."

Mervezi dedi ki: Yakub'a "Peki, senin görüşün nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Diyorum ki: Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir."[813]

٢٢٧٤ - قَالَ: وَأَخْبَرَنِي فِطْرُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: سَأَلْتُ الْمُعْتَمِرَ وَحَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ، عَنْ " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَا: كَافِرٌ "

812 Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/39) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 49 (1/121)
813 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 138 (1/154) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 416 (1/181)

2274- Yine şöyle demiştir: Fıtr bin Hammad bana haber verdi, dedi ki: Mu'temir ve Hammad bin Zeyd'e Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kimse hakkında sordum. İkisi de "Kâfirdir" dediler.[814]

٢٢٧٥ - قَالَ: وسألْتُ يزيد بْن زُرَيْعٍ، قُلْتُ: " صَلَّيْتُ خَلْفَ مَنْ يَقُولُ: الْقرآنُ مَخْلُوقٌ؟ فقَالَ: خلْفَ رجُلٍ مُسْلِمٍ أحبُّ إلَيَّ »

2275- Yine şöyle demiştir: Yezid bin Rüzey'e "Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kimse arkasında namaz kıldım" dedim. Yezid dedi ki: "Müslüman bir kimsenin arkasında kılmak bana daha sevimlidir."[815]

٢٢٧٦ - حَدَّثَنَا ابْنُ شَمَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ قَالَ: هُوَ مَخْلُوقٌ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

2276- ... İbn Şemmas dedi ki: Süfyan bin Uyeyne'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkâr etmiş olur."[816]

٢٢٧٧ - وَحَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ الْمُحَارِبِيُّ، قَالَ: سَأَلْنَا ابْنَ الْمُبَارَكِ عَنْ " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: كَافِرٌ

2277- ... Abbâs bin Ebi İmran el-Meharibi dedi ki: İbn Mübarek'e Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kişi hakkında sorduk. Dedi ki: "Kâfirdir."[817]

٢٢٧٨ - عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفُضَيْلَ بْنَ عِيَاضٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ »

2278- ... Ahmed bin Yunus dedi ki: Fudayl bin İyaz'ı şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, o bir kâfirdir."

---

814 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 42 (1/118)
815 Bir önceki rivayete bakınız.
816 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 25 (1/112)
817 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 21 (1/111)

٢٢٧٩ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُد، قَالَ: سَأَلْتُ أَحْمد بْنَ صالِحٍ عَنْ " مَن قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: كَافِرٌ

2279- Ebû Davud dedi ki: Ahmed bin Salih'e Kur'ân mahluktur diyen kimseden sordum. Dedi ki: "Kâfirdir."

٢٢٨٠ - الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَعْقُوب الْبُوَيْطِيَّ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ «

2280- Rebi bin Süleyman dedi ki: Ebû Yakub el-Buveyti'yi şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, o bir kâfirdir."[818]

٢٢٨١ - وَسَأَلْتُ أَحْمَدَ بْنَ يُونُس، فَقَالَ: " لَا تُصَلِّ خَلْفَ مَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، هَؤُلَاءِ كُفَّارٌ «

2281- Ebû Davud dedi ki: Ahmed bin Yunus'a da sordum. Dedi ki: "Kur'ân mahluktur diyenin arkasında namaz kılma. Onlar kâfirlerdir."[819]

٢٢٨٢ - حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ الْبَزَّارِ، قَالَ: قِيلَ لِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ: " إِنَّ سَجَّادَةَ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: امْرَأَتُهُ طَالِقٌ ثَلَاثًا إِنْ كَلَّمَ زِنْدِيقًا، فَكَلَّمَ رَجُلًا يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ سَجَّادَةُ: «طُلِّقَتِ امْرَأَتُهُ»: فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: مَا أَبْعَدَ

2282- Hasen bin Bezzar dedi ki: Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) şöyle anlatıldı: Seccâde'ye yani Hasen bin Hammad'a eğer herhangi bir zındıkla konuşursa karısının üç talakla boş olacağını söyleyen, sonra da Kur'ân'ın mahluk olduğu görüşünde olan biriyle konuşan adam hakkında soruldu. Seccâde dedi ki: "Karısı boş olmuştur." Bunun üzerine Ebû Abdullah şöyle dedi: "Uzak bir görüş belirtmemiş."

٢٢٨٣ - ... حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ الْوَرَّاقُ، قَالَ: سَأَلْتُ الْحَسَنَ بْنَ حَمَّادٍ سَجَّادَةَ، فَقُلْتُ: بَلَغَنَا أَنَّكَ قُلْتَ: لَوْ أَنَّ رَجُلًا حَلَفَ بِالطَّلَاقِ أَنْ لَا يُكَلِّمَ زِنْدِيقًا فَكَلَّمَ

818 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 466 (1/190)
819 Bk. Zehebi, Siyer (10/458)

رَجُلًا يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ حَنِثَ، فَقَالَ: نَعَمْ، " مَنْ حَلَفَ أَنْ لَا يُكَلِّمَ كَافِرًا فَكَلَّمَ رَجُلًا يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ حَنِثَ " قَالَ أَبُو الْفَضْلِ الْوَرَّاقُ: وَحَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ زَنْجُوَيْهِ أَنَّ قَوْلَهُ هَذَا ذُكِرَ لِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، فَقَالَ: مَا أَبْعَدَ

2283- ... Ebû'l Fazl el-Verrak dedi ki: Hasen bin Hammad yani Seccâde'ye şöyle sordum: "Şayet adamın biri, herhangi bir zındıkla konuşmayacağına dair talak üzere yemin etse, sonra da Kur'ân mahluktur diyen biriyle konuşsa, yeminini bozmuş olur mu?" Seccâde dedi ki: "Evet. Her kim herhangi bir kâfirle konuşmayacağım diye yemin etse, sonra Kur'ân mahluktur diyen biri ile konuşsa, yeminini bozmuş olur."

Ebû'l Fazl el-Verrak dedi ki: Ebû Bekir bin Zenceveyh bana şöyle anlattı: Ahmed bin Hanbel'in yanında bu anlatılınca "Uzak bir görüş belirtmemiş" dedi.[820]

٢٢٨٤ - حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: سُئِلَ عَبْدُ الْوَهَّابِ يَعْنِي الْوَرَّاقَ عَنْ " رَجُلٍ حَلَفَ بِالطَّلَاقِ أَنْ لَا يُكَلِّمَ كَافِرًا، فَكَلَّمَ رَجُلًا يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: حَنِثَ وَقَالَ: «إِذَا حَلَفَ بِالْقُرْآنِ فَحَنِثَ، فَعَلَيْهِ بِكُلِّ آيَةٍ يَمِينٌ، فَفِي هَذَا حُجَّةٌ قَوِيَّةٌ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ»

2284- ... Ebû Bekir bin Salih dedi ki: Abdulvehhab el-Verrak'a, herhangi bir kâfirle konuşmamaya dair talak üzere yemin eden, sonra da Kur'ân mahluktur diyen biri ile konuşan kimse hakkında soruldu. Abdulvehhab dedi ki: "Yeminini bozmuştur."

Yine şöyle dedi: "Kişi Kur'ân üzere yemin edip yeminini bozduğunda, her âyet için ayrı bir kefaret vermesi gerekir. Bu fetvada Cehmiyye aleyhinde güçlü bir hüccet vardır."

٢٢٨٥ - حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ سُفْيَانَ، قَالَ: " مَنْ قَالَ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} [الإخلاص: ١] مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ «

820 Bu ve bir önceki rivayet için bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (7/295) – Zehebi, Siyer (11/392)

2285- İbn Mübarek'ten; Süfyan dedi ki: "Her kim *"De ki: Allah birdir"* (İhlas, 1) kavli mahluktur derse, o bir kâfirdir."[821]

٢٢٨٦ - سَمِعْتُ هَارُونَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْبَزَّازَ، قَالَ: سَمِعْتُ هَارُونَ بْنَ مَعْرُوفٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ عَبَدَ صَنَمًا "

2286- ... Harun bin Abdullah el-Bezzar dedi ki: Harun bin Maruf'u şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, o kimse gerçekten puta tapmıştır."[822]

٢٢٨٧ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مَعْبَدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ يَعْبُدُ صَنَمًا "

2287- Mervezi dedi ki: Abdullah bin Ma'bed bin İbrahim bin Sa'd dedi ki: "Kur'ân mahluktur diyen puta ibadet ediyordur."

٢٢٨٨ - حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ نُوحٍ الْأَنْمَاطِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْفِرْيَابِيَّ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ "

2288- Fazl bin Nuh el-Enmâti dedi ki: Firyabi'yi şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluk derse, o bir kâfirdir."[823]

٢٢٨٩ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، وَذَكَرَ الْجَهْمِيَّةَ، فَقَالَ: هُمْ وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ زَنَادِقَةٌ، عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللهِ "

2289- Ahmed bin İbrahim dedi ki: Yezid bin Harun'u işittim; bir keresinde Cehmiyye'yi zikretti ve şöyle dedi: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki onlar zındıktır. Allah'ın laneti onların üzerine olsun."[824]

---

821 İsnadı hasendir. Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (7/30) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 13 (1/107)
822 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 67 (1/127)
823 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 78 (1/131)
824 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 49 (1/131)

٢٢٩٠ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ الْحِزَامِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ وَكِيعًا، عِنْدَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

2290- Ahmed bin Davud el-Hizami dedi ki: Akabe cemresi yanında Veki'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim Kur'ân mahluktur diye iddia ederse, Muhammed'in (s.a.v.) üzerine indirileni inkâr etmiş olur."[825]

٢٢٩١ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ السُّوَيْدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ وَكِيعًا، يَقُولُ: وَقِيلَ لَهُ: إِنَّ فُلَانًا يَقُولُ: إِنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ مُحْدَثٌ، فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللهِ هَذَا كُفْرٌ»

2291- Ebû Cafer es-Süveydi dedi ki: Veki'i işittim; kendisine "Falan kişi Kur'ân'ın mahluk ve sonradan meydana geldiğini söylüyor" denildi. Dedi ki: "Subhanallah! Bu küfürdür."

٢٢٩٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ عِنْدَنَا كَافِرٌ، لِأَنَّ الْقُرْآنَ مِنْ عِلْمِ اللهِ وَفِيهِ أَسْمَاءُ اللهِ، قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ} [آل عمران: ٦١]

2292- ... Abdullah bin Ahmed dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, bizim katımızda kâfirdir. Çünkü Kur'ân Allah'ın ilmindendir, içerisinde Allah'ın isimleri vardır. Allah Teâlâ "*Sana gelen bu bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa...*" (Âl-i İmran, 61) buyurur."[826]

٢٢٩٣ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ هَانِئٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ أَسْمَاءَ اللهِ مَخْلُوقَةٌ فَقَدْ كَفَرَ»

---

825 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 32 (1/115) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 433 (1/184)

826 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 3 (1/103)

2293- İshak bin Hani dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Her kim Allah'ın isimlerinin mahlûk olduğunu iddia ederse, gerçekten kâfir olur."[827]

٢٢٩٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَانِئٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، قَالَ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ "

2294- İshak bin İbrahim bin Hani dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."[828]

٢٢٩٥ - سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ الصُّدَائِيَّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مَعِينٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ "

2295- ... Hasen bin Ali bin Yezid es-Sudai dedi ki: Yahya bin Main'i şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, o bir kâfirdir."[829]

٢٢٩٦ - حَدَّثَنِي حَرْبُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ وَذُكِرَ عِنْدَهُ كَلَامُ النَّاسِ فِي الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «كُفْرٌ ظَاهِرٌ، كُفْرٌ ظَاهِرٌ»

2296- Harb bin İsmail dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; yanında insanların Kur'ân hakkındaki sözlerinden bahsedildi. Dedi ki: "Açık bir küfürdür, açık bir küfürdür."[830]

٢٢٩٧ - قَالَ حَرْبٌ: وَسَأَلْتُ إِسْحَاقَ بْنَ رَاهَوَيْهِ، قُلْتُ: يَا أَبَا يَعْقُوبَ أَلَيْسَ تَقُولُ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ تَكَلَّمَ بِهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ؟ قَالَ: نَعَمْ، " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ "

2297- Harb dedi ki: İshak bin Rahuvey'e sordum, dedim ki: "Ey Ebû Yakub! Sen de Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu ve Allah'ın onunla konuş-

827 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1 (1/102) – Ebû Nuaym, Hılye (9/197) – Acurrî, Şeria, 183 (1/221)
828 Daha önce birkaç kere geçti.
829 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 68 (1/128)
830 Bk. Acurrî, Şeria, 185 (1/222)

tuğunu söylemiyor musun?" İshak dedi ki: "Evet, öyle söylüyorum. Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir. Her kim Kur'ân mahluktur derse, o bir kâfirdir."[831]

٢٢٩٨ - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ »

2298- Ebû Davud dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."[832]

٢٢٩٩ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَانِئٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، وَهُوَ مُسْتَخْفٍ عِنْدِي يَقُولُ: وَقَدْ سَأَلْتُهُ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ أَسْمَاءَ اللهِ مَخْلُوقَةٌ، فَهُوَ كَافِرٌ»

2299- İbrahim bin Hani dedi ki: Benim yanımda gizlendiği sırada Ahmed'i işittim, kendisine Kur'ân'dan sormuştum. Dedi ki: "Her kim Allah'ın isimlerinin mahluk olduğunu iddia ederse, o bir kâfirdir."[833]

٢٣٠٠ - حَدَّثَنَا حَنْبَلُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، قَالَ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَقَدْ زَعَمَ أَنَّ اللهَ مَخْلُوقٌ»، ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: " لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، مَا أَعْظَمَ هَذَا الْقَوْلَ وَأَشَدَّهُ، هَذَا الَّذِي كُنَّا نَحْذَرُهُ أَنْ يَكُونَ

2300- ... Hanbel bin İshak dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu iddia ederse, gerçekten Allah'ın mahluk olduğunu iddia etmiş demektir."

Ebû Abdullah sonrasında şöyle dedi: "Bu ne büyük ne de ağır bir sözdür! Bu, meydana gelmesinden sakındığımız şeyin ta kendisidir."[834]

831 Bk. Lalekaî İtikadu Ehlisünnet (1/187)
832 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 3 (1/103) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 450 (1/187)
833 Bk. 2293.cü rivayet.
834 Bk. Ahmed bin Hanbel, İlel, 14 (1/157)

Bana bazı şeyhlerimizden ulaştığına göre Ebû Abdullah'ın "Bu, meydana gelmesinden sakındığımız şeyin ta kendisidir" sözünün manası, Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen şu hadistir: *"İleride şöyle diyen bir topluluk gelecektir: Bu Allah'tır, mahlukatı yaratmıştır. Peki Allah'ı kim yarattı?"*

٢٣٠١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ: " لاَ يَزَالُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللهُ، خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ، فَمَنْ خَلَقَ اللهَ؟ فَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ ذَلِكَ، فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللهِ »

2301- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlar birbirlerine sormaya devam ederler. Öyle ki sonunda "Bu Allah'tır, her şeyi yaratmıştır. Peki Allah'ı kim yarattı?" derler. Sizden biri içerisinde böyle vesvese hissedince derhal "Allah'a iman ettim" desin."*[835]

٢٣٠٢ - حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَأْتِي أَحَدَكُمْ، فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ؟ فَيَقُولُ: اللهُ، فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ الْأَرَضِينَ؟ فَيَقُولُ: اللهُ، فَيَقُولُ: فَمَنْ خَلَقَ اللهَ؟ فَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا، فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللهِ وَرَسُولِهِ »

2302- ... Hişam bin Urve'den, o babasından; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Doğrusu şeytan kişiye gelip "Gökleri kim yarattı?" diye sorar. Kişi "Allah" cevabını verir. Ardından "Yerleri kim yarattı?" diye sorar. Kişi "Allah" cevabını verir. Ardından "Peki Allah'ı kim yarattı?" diye sorar. Sizden biri bu tarz bir şeyle karşılaşırsa derhal "Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman ettim" desin."*[836]

2303- ... Ebû Zekeriya Yahya bin Yusuf ez-Zimmi dedi ki: Abdullah bin İdris'i işittim; bir adam, kendisine "Kur'ân mahluktur" diyen kimse hakkında sordu. Dedi ki:

- O Yahudilerden midir? Adam:

- Hayır.

---

835 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Bed'u'l Halk, 3276 (6/387) – Müslim, İman, 119 (1/212)

836 Sahihtir. Bk. Müslim, Sahih, 133 (1/120)

- Hristiyanlardan mıdır?
- Hayır.
- Mecusilerden midir?
- Hayır.
- O halde kimlerden?
- Tevhid ehlindedir.

Adam böyle cevap verince Abdullah şu cevabı verdi: "Maazallah! Bu adam tevhid ehlinden olamaz. Bu zındıktır. Kim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu iddia ederse, Allah'ın da yaratılmış olduğunu iddia etmiş demektir. Allah Teâlâ: *'Rahman, Rahim olan Allah'ın ismi ile'* buyurur. Rahman yaratılmış olamaz, Rahim de yaratılmış olamaz, Allah da yaratılmış olamaz. İşte bu zındıklığın temelidir."[837]

٢٣٠٤ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ فَقَدْ كَفَرَ لِأَنَّهُ يَزْعُمُ أَنَّ عِلْمَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، وَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ عِلْمٌ حَتَّى خَلَقَهُ»

2304- ... Ebû'l Haris dedi ki: Ebû Abdullah'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir. Her kim Kur'ân'ın mahluk olduğunu iddia ederse, gerçekten kâfir olur. Çünkü o, bununla Allah'ın da mahluk olduğunu ve yaratmazdan önce O'nun ilmi olmadığını iddia etmektedir."[838]

٢٣٠٥ - وَرَوَى الْمَيْمُونِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، قُلْتُ: " مَنْ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَانَ وَلَا عِلْمَ؟ فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ تَغَيُّرًا شَدِيدًا، وَكَثُرَ غَيْظُهُ، ثُمَّ قَالَ لِي: كَافِرٌ.

2305- Meymuni dedi ki: Ebû Abdullah'a "Şüphesiz Allah Teâlâ vardı, ilim yoktu" diyen kimse hakkında sordum. Birden yüzü değişiverdi, aşırı sinirlendi. Sonra bana "O kâfirdir" dedi.[839]

837 İsnadı sahihtir, ravileri sikadır. Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/30) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 29 (1/114) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 432 (1/184)

838 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 2 (1/102) – Hallal, Sünne, 862 (3/529)

839 Bk. Ahmed, İlel (1/158)

٢٣٠٦ - حَدَّثَنَا عَبَّاسٌ الْعَنبَرِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ وَلَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، وَمَن قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ "

2306- ... Abbâs el-Anberi dedi ki: Muhammed bin Abdullah bin Nemir'i şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, gerçekten kâfir olur."[840]

٢٣٠٧ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ، قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ، وَيَسْتَفْظِعُ قَوْلَ مَنْ يَقُولُ: مَخْلُوقٌ، قَالَ مَالِكٌ: يُوجَعُ ضَرْبًا وَيُحْبَسُ حَتَّى يَمُوتَ "

2307- ... Abdullah bin Nafi' dedi ki: Malik bin Enes'i 'Kur'ân mahluktur' diyen kimseyi iğrenç biri olarak görürken ve şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır." Malik dedi ki: "O kimse şiddetli bir şekilde dövülür ve ölene dek hapsedilir."[841]

٢٣٠٨ - حَدَّثَنَا ابْنُ حَنْبَلٍ إِسْحَاقُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، وَسَأَلَهُ يَعْقُوبُ الدَّوْرَقِيُّ عَمَّنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: " مَنْ زَعَمَ أَنَّ عِلْمَ اللهِ وَأَسْمَاءَهُ مَخْلُوقَةٌ، فَقَدْ كَفَرَ، يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ {فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ} [آل عمران: ٦١] أَفَلَيْسَ هُوَ الْقُرْآنُ، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ عِلْمَ اللهِ وَأَسْمَاءَهُ وَصِفَاتِهِ مَخْلُوقَةٌ، فَهُوَ كَافِرٌ لَا شَكَّ فِي ذَلِكَ، إِذَا اعْتَقَدَ ذَلِكَ وَكَانَ رَأْيَهُ وَمَذْهَبَهُ وَكَانَ دِينًا تَدَيَّنَ بِهِ، كَانَ عِنْدَنَا كَافِرًا "

2308- İshak bin Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; Yakub ed-Devraki, kendisine Kur'ân mahluktur diyen kimse hakkında sordu. Şöyle cevap verdi: "Her kim Allah'ın ilmi ve isimlerinin mahluk olduğunu iddia ederse, gerçekten kâfir olur. Allah Teâlâ *"Sana gelen bu bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa..."* (Âl-i İmran, 61) buyuruyor. Gelen ilim Kur'ân değil mi? Artık her kim Allah'ın ilminin, isimlerinin ve sıfatlarının

840 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet (1/195)

841 Bk. Ebû Bekir en-Neccad, Redd Alâ Men Kale el-Kur'ânu Mahluk (1/70/113) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 497 (1/203)

mahluk olduğunu iddia ederse, o bir kâfirdir ve bu konuda hiçbir şüphe yoktur. Kişi buna itikat ettiğinde, bu mezhebi benimseyip bunu din edindiğinde, bize göre kâfir olmuştur."[842]

٢٣٠٩ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الطَّبَّاعُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا سَأَلَ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ: أُصَلِّي خَلْفَ مَنْ يَشْرَبُ الْمُسْكِرَ؟ قَالَ: «لَا». قَالَ: فَأُصَلِّي خَلْفَ مَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللهِ أَنْهَاكَ عَنْ مُسْلِمٍ، وَتَسْأَلُنِي عَنْ كَافِرٍ

2309- ... Muhammed bin Yusuf bin Tabbâ' dedi ki: Bir adamı işittim; Ahmed bin Hanbel'e soru sordu, dedi ki: "Ey Ebû Abdullah! İçki içen kimsenin arkasında namaz kılayım mı?" Ahmed: "Hayır" dedi. Adam: "Peki, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kimsenin arkasında namaz kılayım mı?" Ahmed bu soruya şöyle cevap verdi: "Subhanallah! Sana Müslüman arkasında namaz kılmayı yasaklıyorum, sen ise bana kâfirden soru soruyorsun!"[843]

٢٣١٠ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَشْكَابٍ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ «

2310- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Ali bin Eşkab'ı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."[844]

٢٣١١ - قَالَ: وَسَمِعْتُ الْعَبَّاسَ بْنَ مُحَمَّدٍ الدُّورِيَّ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ «

2311- Yine şöyle demiştir: Abbâs bin Muhammed ed-Dûri'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."[845]

842 İsnadı sahihtir. Bk. Acurrî, Şeria, 183 (1/221)
843 İsnadı ceyyiddir. Bk. Acurrî, Şeria, 187 (1/222) - İbn Müflih, el-Maksadu'l Erşed (2/5339)
844 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 81 (1/132)
845 Bk. Hakim, Şiâru Ashabi'l Hadis, 19 (1/35)

٢٣١٢ - قَالَ: وَسَمِعْتُ مُحمَّدَ بْنِ إِسْحَاقَ الصَّاغَانِيَّ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ فَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ

2312- Yine şöyle demiştir: Muhammed bin İshak es-Sağani'yi şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

٢٣١٣ - وَسَمِعْتُ أَبَا يُوسُفَ يَعْقُوبَ ابْنَ أَخِي مَعْرُوفٍ الْكَرْخِيِّ يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، وَمَنْ قَالَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ »

2313- Yine şöyle demiştir: Maruf el-Kerhi'nin kardeşinin oğlu Yakub Ebû Yusuf'u şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir. Her kim onun mahluk olduğunu söylerse, o bir kâfirdir."

٢٣١٤ - سَمِعْتُ سَلَّامَ بْنَ سَالِمٍ الْخُزَاعِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ طُلِّقَتْ مِنْهُ امْرَأَتُهُ " قَالَ: فَقُلْنَا: وَكَيْفَ تُطَلَّقُ امْرَأَتُهُ؟ قَالَ: " لِأَنَّهُ إِذَا قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ كَفَرَ، وَالْمُسْلِمَةُ لَا تَكُونُ تَحْتَ كَافِرٍ»

2314- Sellam bin Salim el-Huzai dedi ki: Abdullah bin Mübarek'i şöyle derken işittim: "Her kim Kur'ân mahluktur derse, hanımı ondan boş olur." Kendisine "Hanım nasıl boş oluyor?" diye sorduk. Dedi ki: "Çünkü o, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylediğinde kâfir olmuştur. Müslüman kadın, kâfirin nikahı altında olamaz."[846]

On ikinci bölüm burada sonra erdi. Bunu on üçüncü bölüm izleyecektir inşallah.

846 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 406 (1/176)

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- **Cehmiyye'den Kur'ân'ın Mahluk Olduğunu Söyleyenlerin Öldürülmelerinin Mübah Oluşu**
- **Cehm bin Safvan ve Grubu Hakkında Rivayet Edilenler**
- **Kur'ân'ın Müteşabih Âyetlerini Tevil Etmeleri Sebebiyle Allah'ın Kalplerini Eğrilttiği Cehmiyye'nin Kâfir Oluşunun Beyanı**

CEHMİYYE'NİN ÖLDÜRÜLMESİNİN MÜBAH, MÜSLÜMAN OLAN AKRABALARINA MİRASLARININ HARAM OLUŞU HAKKINDA

Bize Şeyh İmam Ebû'l Hasen Ali bin Ubeydullah bin Nasr ez-Zâğûni haber verdi, dedi ki: Bize Şeyh Ebû'l Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Busri haber verdi, dedi ki: Bize icazet yoluyla **Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Batta el-Ukberî haber verdi, dedi ki:**

٢٣١٥ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: " قَالَ لِي رَجُلٌ: لِمَ قُلْتَ: مَنْ كَفَرَ بِآيَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ، فَقَدْ كَفَرَ؟ هُوَ كَافِرٌ مِثْلُ الْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ وَالْمَجُوسِيِّ، أَوْ كَافِرٌ بِنِعْمَةٍ، أَوْ كَافِرٍ بِمَقَالَتِهِ؟ قُلْتُ: لَا أَقُولُ هُوَ كَافِرٌ مِثْلُ الْيَهُودِيِّ وَالنَّصْرَانِيِّ وَالْمَجُوسِيِّ، وَلَكِنْ مِثْلُ الْمُرْتَدِّ، أَسْتَتِيبُهُ ثَلَاثًا، فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قَتَلْتُهُ. قَالَ: مَا أَحْسَنَ مَا قُلْتَ، مَا كَافِرٌ بِنِعْمَةٍ مَنْ كَفَرَ بِآيَةٍ فَقَدْ كَفَرَ، قُلْتُ: أَلَيْسَ بِمَنْزِلَةِ الْمُرْتَدِّ إِنْ تَابَ وَإِلَّا قُتِلَ؟ قَالَ: نَعَمْ »

2315- Ebû Talib anlatıyor: Ebû Abdullah'a (r.h.) şöyle dedim: "Adamın biri, bana şöyle sordu: "Kur'ân'dan bir âyeti dahi inkâr edenin kâfir olduğunu niçin söyledin? Peki o kişi Yahudi, Hristiyan ve Mecusi gibi bir kâfir midir yoksa nimete küfreden (nankör) anlamında kâfir midir?" Ona dedim ki: Onun Yahudi, Hristiyan ve Mecusi gibi kâfir olduğunu söylemiyorum fakat onun mürted gibi olduğunu söylüyorum. Onu üç kez tevbeye davet ederim. Eğer tevbe ederse tamam, yok etmezse onu öldürürüm." Ebû Abdullah dedi ki: "Ne güzel söylemişsin! O nimete küfreden değildir. Her kim bir âyet dahi inkâr ederse, gerçekten kâfir olur." Kendisine "Tevbe ederse tamam, etmezse öldürülen mürted gibi değil midir?" diye sordum. Ahmed "Evet, öyledir" cevabını verdi.

٢٣١٦ - قَالَ أَبُو طَالِبٍ: وَقُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: سَأَلَنِي إِنْسَانٌ عَنِ الْجَهْمِيِّ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ؟ قُلْتُ قَوْمٌ يقولُونَ: حَلَالُ الدَّمِ وَالْمَالِ، لَوْ لَقِيتُهُ فِي خَلَاءٍ لَقَتَلْتُهُ؟ قَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ؟ هَذَا الْمُرْتَدُّ يُسْتَتَابُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، قَوْلُ عُمَرَ وَأَبِي مُوسَى، وَهَذَا بِمَنْزِلَةِ الْمُرْتَدِّ يُسْتَتَابُ «

2316- Ebû Talib dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle dedim: "Bir insan bana Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen cehmi birinin kâfir olup olmadığını sordu. Ben de şöyle cevap verdim: Bir topluluk, şöyle demektedir: Onun kanı ve malı mübahtır. Şayet onunla ıssız bir yerde karşılaşsam, kesinlikle onu öldürürüm." Ahmed dedi ki: "Bunu söyleyenler de kim? Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kişi mürted olur. Ömer ve Ebû Musa'nın görüşü üzere üç gün tevbeye davet edilir. O kişi mürted gibidir, tevbeye davet edilir."

٢٣١٧ - سَمِعْتُ أَبَا تَوْبَةَ الطَّرَسُوسِيَّ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ، يَقُولُ: قُلْتُ لِأَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وَهُوَ عِنْدَنَا هَاهُنَا بِطَرَسُوسَ يَعْنِي: حِينَ حُمِلَ فِي الْمِحْنَةِ: مَا تَرَى فِي هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَقَالَ: «كُفَّارٌ» قُلْتُ: مَا يُصْنَعُ بِهِمْ؟ قَالَ: فَقَالَ: «يُسْتَتَابُونَ، فَإِنْ تَابُوا وَإِلَّا ضُرِبَتْ أَعْنَاقُهُمْ» قَالَ: فَقُلْتُ: قَدْ جِئْتَ تُضَعِّفُأَهْلَ الْعِرَاقِ، لَا بَلْ يُقْتَلُونَ وَلَا يُسْتَتَابُونَ " قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْأَثْرَمُ: فَقَالَ أَبُو إِسْحَاقَ الْعَبَّادَانِيُّ يَوْمًا لِأَبِي عَبْدِ اللهِ وَنَحْنُ عِنْدَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ: حَكَى عَنْكَ أَبُو تَوْبَةَ كَذَا وَكَذَا، فَابْتَسَمَ ثُمَّ قَالَ: عَافَى اللَّهُ أَبَا تَوْبَةَ

2317- Ebû Tevbe et-Tarsusi Rebi bin Nafi dedi ki: Bizim oradayken yani mihnet olaylarında bize getirildiği sırada Ahmed bin Hanbel'e şöyle dedim: "Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen şu kimseler hakkındaki görüşün nedir?" Ahmed "Kâfirlerdir" cevabını verdi. Kendisine "Peki, onlara ne yapılmalıdır?" diye sordum. Ahmed dedi ki: "Tevbeye davet olunurlar. Eğer tevbe ederlerse tamam, yok etmezlerse boyunları vurulur."

Ebû Bekir el-Esrem dedi ki: Bir gün Ebû İshak, bizler yanında olduğumuz sırada Ebû Abdullah'a "Ey Ebû Abdullah! Ebû Tevbe, senden şöyle-şöyle hikaye ediyor" dedi. Ahmed buna tebessüm etti ve "Allah Ebû Tevbe'ye afiyet versin" dedi.

٢٣١٨ - حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عِيسَى الْعُكْبَرِيُّ، أَنَّ حَنْبَلًا، حَدَّثَهُمْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللهِ، قَالَ: " مَنْ قَالَ: إِن اللهَ لَمْ يَتَّخِذْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، فَقَدْ كَفَرَ وَرَدَّ عَلَى اللهِ أَمْرَهُ وَقَوْلَهُ، يُسْتَتَابُ فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قُتِلَ »

2318- Ali bin İsa el-Ukberi'nin Hanbel'den naklettiğine göre o, Ebû Abdullah'ı şöyle derken işitmiştir: "Her kim Allah'ın İbrahim'i halil (yakın dost) edinmediğini söylerse, gerçekten kâfir olup Allah'ın emrini ve kavlini reddetmiş olur. Bu kimse tevbeye davet edilir. Tevbe ederse tamam, yok etmezse öldürülür."

٢٣١٩ - ... عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ قُرَيْبٍ الْأَصْمَعِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَمِّي الْأَصْمَعِيَّ، يَقُولُ: " أُتِيَ هَارُونُ بِرَجُلٍ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فَقَتَلَهُ »

2319- ... Abdurrahman bin Kureyb el-Esma'i dedi ki: Amcam Esma'i'yi şöyle derken işittim: "Harun'a Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen bir adam getirildi, derhal onu öldürdü."

٢٣٢٠ - مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي طَاهِرٍ الْأَزْدِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي: قَالَ لِي حُسَيْنٌ الْخَادِمُ الْمَعْرُوفُ بِالْكَبِيرِ " جَاءَنِي رَسُولُ الرَّشِيدِ لَيْلًا، فَلَبِسْتُ سَيْفِي وَدَخَلْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا بِهِ عَلَى كُرْسِيٍّ مُغْضَبًا، وَإِذَا شَيْخٌ فِي نِطْعٍ، فَقَالَ لِي: يَا حُسَيْنُ اضْرِبْ عُنُقَهُ قَالَ: فَسَلَلْتُ سَيْفِي فَضَرَبْتُ عُنُقَهُ. قَالَ: فَتَغَيَّرَ مِنْ ذَاكَ وَجْهِي لِأَنِّي لَمْ أَعْرِفْ قِصَّتَهُ، قَالَ: فَرَفَعَ الرَّشِيدُ رَأْسَهُ إِلَيَّ فَقَالَ لِي: لَا تَكْرَهْ مَا فَعَلْتَ يَا حُسَيْنُ، فَإِنَّ هَذَا كَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ »

2320- Muhammed bin Abdurrahman bin Ebi Tahir el-Ezdi dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: Kebir diye tanınan Hüseyn el-Hadim bana anlattı: Harun er-Reşid'in elçisi bir gece yanıma geldi. Hemen kılıcımı kuşanıp yanına girdim. Onu tahtı üzerinde kızgın bir şekilde otururken gördüm. Önünde yaşlı biri vardı. Bana dedi ki: "Ey Hüseyn! Vur şunun boynunu!" Derhal kılıcımı kınından çektim ve adamın boynunu vurdum. Bundan dolayı yüzümün ifadesi değişti. Çünkü adamın hikayesini bilmiyordum. Derken

Harun er-Reşid kafasını bana doğru kaldırıp şöyle dedi: "Ey Hüseyn! Yaptığını kötü görme! Çünkü o adam Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylüyordu."

٢٣٢١ - أَبُو طَالِبٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أبا عبد الله " عَنْ ميراث الْجهمي، إذَا كَانَ لَهُ أَخٌ، ابْنٌ يَرِثُهُ؟ قَالَ: بلغني عَنْ عبد الرّحمن، أَنَّهُ قال: لَوْ كُنْتُ أَنا ما وَرَّثْتُهُ، قُلْتُ: مَا تَقُولُ أَنْتَ؟ قَالَ: ما تَصْنَعُ بِقَوْلِي؟ قُلْتُ: عَلَى ذاك. قَال: لَسْتُ أَقُولُ شَيْئًا. قُلْتُ: فَإِنْ ذَهَبَ إِنْسَانٌ إِلَى قَوْلِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ تُنْكِرُ عليه؟ قال: لَمْ أُنْكِرَ عَلَيْهِ، كَأَنَّهُ أَعْجَبَهُ

2321- Ebû Talib dedi ki: Ebû Abdullah'a kardeşi ve oğlu olması durumunda cehminin mirasından sordum. Dedi ki:

– Bana Abdurrahman'ın şöyle dediği ulaştı: "Eğer ben olsaydım, ona miras bırakmazdım."

– Peki, senin görüşün nedir?

– Benim görüşümü ne yapacaksın?

– Kıyas yapacağım.

– Ben bir şey söylemiyorum.

– Peki, insan Abdurrahman'ın görüşünü benimsese, ona karşı çıkar mısın?

Ben bu soruyu sorunca Ahmed sanki Abdurrahman'ın görüşünü beğenmişçesine "Karşı çıkmam" dedi.

٢٣٢٢ - سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، يَقُولُ: " لَوْ كَانَ لِي قَرَابَةٌ مِمَّنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ ثُمَّ مَاتَ لَمْ أَرِثْهُ «

2322- ... Ebû Abdullah dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim: "Şayet benim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen akrabam olsa, sonra ölse, onun mirasını almam."

İbn Batta şöyle der: Sanıyorum ki bu, ravilerden İshak'ın vehmidir. Çünkü topluluk, bunu Ebû Abdullah'tan "Bana Abdurrahman'dan ulaştı..." şeklinde aktarmışlardır. Şu halde bu, Ebû Abdullah'ın Abdurrahman'ın bizzat ağzından çıkanı işitmediğini göstermektedir.

٢٣٢٣ - الْمَرْوذِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللهِ، يَقُولُ: بَلَغَنِي عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ قَالَ: " لَوْ كَانَ لِي قَرَابَةٌ مِمَّنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ ثُمَّ مَاتَ لَمْ أَرِثْهُ «

2323- Mervezi'den; kendisi Ebû Abdullah'ı şöyle derken işitmiştir: "Abdurrahman'dan bana "Şayet benim Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen akrabam olsa, sonra ölse, onun mirasını almam" dediği ulaştı."[847]

٢٣٢٤ - يَعْقُوبُ بْنُ بَختَانَ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ رَحِمَهُ اللهُ: " مَنْ كَانَ لَهُ قَرَابَةٌ جَهْمِيٌّ يَرِثُهُ؟ قَالَ: بَلَغَنِي عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ قَالَ: لَا يَرِثُهُ، فَقِيلَ: مَا تَرَى؟ فَقَالَ: إِذَا كَانَ كَافِرًا قُلْتُ: لَا يَرِثُهُ؟ قَالَ: لَا «

2324- ... Yakub bin Bahtan dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle sordum: "Cehmi olan akrabası kişiye mirasçı olabilir mi?" Ahmed dedi ki: "Abdurrahman'dan bana ulaştığına göre o 'Hayır' demiştir." Kendisine "Peki, senin görüşün nedir?" diye soruldu. Dedi ki: "Kâfir olduğunda..." Ben hemen "Yani mirasçı olmaz mı?" diye sordum. Ahmed "Hayır, olmaz" cevabını verdi.

٢٣٢٥ - أَبَا بَكْرِ بْنَ أَبِي الْأَسْوَدِ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، يَقُولُ لِيَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، وَهُوَ عَلَى سَطْحِهِ: يَا أَبَا سَعِيدٍ «لَوْ أَنَّ رَجُلًا جَهْمِيًّا مَاتَ وَأَنَا وَارِثُهُ مَا اسْتَحْلَلْتُ أَنْ آخُذَ مِنْ مِيرَاثِهِ شَيْئًا»

2325- ... Ebû Bekir bin Ebi'l Esved dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi, terası üstündeyken Yahya bin Said'e şöyle derken işittim: "Ey Ebû Said! Şayet cehmi bir adam ölse ve ben de onun varisi olsam, mirasından herhangi bir şeyi almamı helal saymam."[848]

٢٣٢٦ - أَبُو عَبْدِ اللهِ بْنُ حَبِيبٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ فُورَانُ: " كَانَ أَبُو عَبْدِ اللهِ رَحِمَهُ اللهُ لَا يَرَى أَنْ يَرِثَ رَجُلًا يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ «

2326- ... Ebû Abdullah bin Habib'den; Ebû Muhammed Fevrân dedi ki: "Ebû Abdullah, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyenlere miras bırakılmayacağı görüşündeydi."

847 Bu ve önceki iki rivayet için bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 513 (1/207)
848 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1106 (2/482)

٢٣٢٧ - أَبُو مُحَمَّدٍ فُورَانُ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ فِي «الْجَهْمِيِّ إِذَا مَاتَ وَلَهُ وَلَدٌ أَنَّهُ لَا يَرِثُهُ»

2327- Ebû Muhammed Fevrân dedi ki: Ahmed bin Hanbel (r.h.), çocuğu olup da ölen cehmi hakkında şöyle dedi: "Ona mirasçı olmaz."

٢٣٢٨ - قَالَ: وَأَنَا الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَنِ الْجَهْمِيِّ يَمُوتُ وَلَهُ ابْنُ عَمٍّ لَيْسَ لَهُ وَارِثٌ غَيْرُهُ، فَقَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يَرِثُ الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ». قُلْتُ: فَلَا يَرِثُهُ؟ قَالَ: لَا قُلْتُ: فَمَا يُصْنَعُ بِمَالِهِ؟ قَالَ: بَيْتُ الْمَالِ، نَحْنُ نَذْهَبُ إِلَى أَنَّ مَالَ الْمُرْتَدِّ لِبَيْتِ الْمَالِ

2328- ... Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'a ölüp de geride amcaoğlundan başka varisi olmayan cehmiden sordum. Dedi ki: "Rasûlullah (s.a.v.) *"Müslüman kâfire mirasçı olmaz"*[849] buyurdu. Bunun üzerine sordum:

– Ona mirasçı olmaz mı?

– Hayır.

– Peki, malına ne yapılacak?

– Beytülmale verilecek. Bizim mezhebimiz, mürtedin malının beytülmale verileceğidir.

٢٣٢٩ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَهَّابِ، قَالَ: سَمِعْتُ بَعْضَ أَصْحَابِنَا قَالَ: قَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي نُعَيْمٍ: " لَوْ كَانَ لِي سُلْطَانٌ مَا دُفِنَ الْجَهْمِيَّةُ فِي مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ

2329- ... Abdulvehhab dedi ki: Ashabımızdan birini şöyle derken işittim: İbrahim bin Ebi Nuaym dedi ki: "Şayet otoritem olsaydı, Cehmiyye'yi Müslümanların mezarlıklarına gömmezdim."

٢٣٣٠ - قَالَ عَبْدُ اللهِ: وَسَمِعْتُ عَبْدَ الْوَهَّابِ، يَقُولُ: «الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ زَنَادِقَةٌ، مُشْرِكُونَ»

849 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Megazi, 4282, 4283 (7/606) – Müslim, Feraiz, 1233 (3/1) – Ebû Davud, Feraiz, 2909 (3/1271)

2330- Abdullah dedi ki: Abdulvehhab'ı şöyle derken işittim: "Cehmiyye kâfirdir, zındıktır, müşriktir."

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Allah'ın anılarını hoş kıldığı, kadirlerini yücelttiği, fiillerini şereflendirdiği, kendilerini görmek isteyen kalplere bir arkadaş ve gölgesine sığınanların asla susuzluk çekmeyeceği sığınaklar eylediği salih seleften, Müslümanların akıllı ve hikmetli âlimlerinden aktarılan bu rivayetleri ve zikrettiğimiz şu haberleri anlamaya çalışın! Kim onların nuruyla aydınlanırsa körleşmez, kim onların izini takip ederse bidate düşmez, kim onların ipleriyle bağlanırsa kopmaz... Bu âlimlerin yolundan ayrılıp da Kur'ân'ı inkâr eden, sünnete karşı çıkan, Allah'ın kitabıyla Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetini reddeden; açık ve gizli durumlarda inat, kıskançlık, azgınlık ve nankörlükten dolayı kâfirlik eden lanetli Cehm ve grubunun yoluna tâbi olanlar ne kötüdür! Şimdi sana, gaflete düşenlerin uyanıp ibret alacakları şekilde onların ne kadar kötü bir mezhebe sahip olduklarını gösteren bazı haberlerini zikredeceğim.

CEHM BİN SAFVAN VE GRUBU HAKKINDA RİVAYET EDİLENLER

٢٣٣١ - عَنِ الْهُذَيْلِ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ: وَكَانَ مِمَّا عَلِمْنَا مِنْ أَمْرِ عَدُوِّ اللَّهِ جَهْمٍ أَنَّهُ كَانَ مِن أَهْلِ خُرَاسَانَ مِنْ أَهْلِ التِّرْمِذِ، وَكَانَ صَاحِبَ خُصُومَاتٍ وَكَلَامٍ، وَكَانَ أَكْثَرُ كَلَامِهِ فِي اللَّهِ، وَقَدْ جَاءَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «تفَكَّرُوا فِي خَلْقِ اللَّهِ وَلَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» فَلَقِيَ جَهْمٌ نَاسًا يُقَالُ لَهُمْ: السُّمَنِيَّةُ فَعَرَفُوا جَهْمًا، فَقَالُوا لَهُ: نُكَلِّمُكَ فَإِنْ ظَهَرَتْ حُجَّتُنَا عَلَيْكَ دَخَلْتَ فِي دِينِنَا، وَإِنْ ظَهَرَتْ حُجَّتُكَ عَلَيْنَا دَخَلْنَا فِي دِينِكَ، فَكَانَ مِمَّا كَلَّمُوا بِهِ جَهْمًا أَنْ قَالُوا لَهُ: أَلَسْتَ تَزْعُمُ أَنَّ لَكَ إِلَهًا؟. قَالَ جَهْمٌ: نَعَمْ. فَقَالُوا: هَلْ رَأَيْتَ إِلَهَكَ؟ قَالَ: لَا قَالُوا: أَسَمِعْتَ كَلَامَهُ؟ قَالَ: لَا. قَالُوا: فَسَمِعْتَ لَهُ حِسًّا؟ قَالَ: لَا قَالُوا: فَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهُ إِلَهٌ؟. قَالَ: فَتَحَيَّرَ جَهْمٌ، فَلَمْ يُصَلِّ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ اسْتَدْرَكَ حُجَّتَهُ مِثْلَ حُجَّةِ زَنَادِقَةِ النَّصَارَى، وَذَلِكَ أَنَّ زَنَادِقَةَ النَّصَارَى تَزْعُمُ أَنَّ الرُّوحَ الَّتِي فِي عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ هِيَ رُوحُ اللَّهِ مِنْ ذَاتِهِ كَمَا يُقَالُ: إِنَّ هَذِهِ الْخِرْقَةَ مِنْ هَذَا الثَّوْبِ فَدَخَلَ فِي جَسَدِ عِيسَى فَتَكَلَّمَ عَلَى لِسَانِ عِيسَى، وَهُوَ رُوحٌ غَائِبٌ عَنِ الْأَبْصَارِ، فَاسْتَدْرَكَ جَهْمٌ مِنْ هَذِهِ الْحُجَّةِ، فَقَالَ لِلسُّمَنِيَّةِ: أَلَسْتُمْ تَزْعُمُونَ أَنَّ فِي أَجْسَادِكُمْ أَرْوَاحًا؟. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: هَلْ رَأَيْتُمْ أَرْوَاحَكُمْ؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: أَفَسَمِعْتُمْ كَلَامَهَا؟ قَالُوا: لَا. قَالَ: أَفَشَمَمْتُمْ لَهَا رَائِحَةً؟ قَالُوا: لَا قَالَ جَهْمٌ: فَكَذَلِكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُرَى فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ، وَهُوَ فِي كُلِّ مَكَانٍ، لَا يَكُونُ فِي مَكَانٍ دُونَ مَكَانٍ، وَوَجَدْنَا ثَلَاثَ آيَاتٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَوْلَهُ: {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ}

[الشورى: ١١]، وَقَوْلَهُ {وَهُوَ اللهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ}، وَقَوْلَهُ {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ} [الأنعام: ١٠٣] فَبَنَى أَصْلَ كَلَامِهِ عَلَى هَذِهِ الثَّلَاثِ الْآيَاتِ، وَوَضَعَ دِينَ الْجَهْمِيَّةِ، وَكَذَّبَ بِأَحَادِيثِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَأَوَّلَ كِتَابَ اللهِ عَلَى تَأْوِيلِهِ، فَاتَّبَعَهُ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ مِنْ أَصْحَابِ عَمْرِو بْنِ عُبَيْدٍ، وَأُنَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي حَنِيفَةَ فَأَضَلَّ بِكَلَامِهِ خَلْقًا كَثِيرًا

2331- ... Hüzeyl bin Habib'den; Mukatil bin Süleyman dedi ki: Allah'ın düşmanı Cehm ile bildiklerimiz şöyledir: Kendisi Horasanlıdır, Tirmiz ahalisindendir. Tartışma ve kelam sahibi biriydi. En çok konuştuğu şeyler, Allah hakkındaydı. Halbuki Rasûlullah'tan (s.a.v.) *"Allah'ın yarattıkları hakkında tefekkür edin, Allah Teâlâ hakkında tefekkür etmeyin"* buyurduğu rivayet edilmiştir. Cehm bir keresinde kendilerine Sümeniyye[850] denilen bazı insanlarla karşılaştı. Ona şöyle dediler: "Seninle kelam edeceğiz. Eğer bizim hüccetimiz üstün gelirse sen bizim dinimize girersin. Eğer senin hüccetin üstün gelirse biz senin dinine gireceğiz." Cehm ile konuşmaya şu cümleyle başladılar:

– Bir ilahın olduğunu iddia etmiyor musun?

– Evet, cevabını verdi.

– Acaba ilahını gördün mü?

– Hayır.

– Peki, kelamını işittin mi?

– Hayır.

– Onun sesini duydun mu?

– Hayır.

– Peki, onun ilah olduğunu nereden biliyorsun?

Cehm bu soru üzerine şaşakaldı. Bu yüzden kırk gün namaz kılamadı. Sonra hüccetini Hristiyanların zındıklarının hücceti gibi düzeltti. Hristiyan zındıkları, İsa'nın (a.s.) içindeki ruhun, "Bu parça, şu elbisedendir" sözün-

850 Sümeniyye: Budist inancını benimseyenler için Müslüman yazarlar tarafından kullanılan bir terim. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/sümeniyye. (Çev.)

de olduğu gibi Allah'ın zatından olan ruhu olup, İsa'nın bedenine girdiğini söylemektedir. Sözde Allah İsa'nın dilinden konuşmuştur. Allah, gözlerle görülmeyen bir ruhtur. İşte Cehm de buna benzer bir hüccet oluşturup tekrar Sümeniyye'nin yanına gitti. Onlara şöyle sordu:

– Sizler bedenlerde ruhların olduğunu iddia etmiyor musunuz?

– Evet, dediler.

– Acaba ruhlarınızı gördünüz mü?

– Hayır.

– Peki, kelamını işittiniz mi?

– Kokusunu kokladınız mı?

– Hayır.

Cehm dedi ki: "İşte Allah da böyledir; dünyada da ahirette de görülmez. O her yerdedir, bir mekanda olmaksızın başka bir mekanda değildir. Allah Teâlâ'nın kitabından şu üç âyeti bulduk. Allah Teâlâ *"O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur."* (Şura, 11), *"O, göklerde de yerde de Allah'tır."* (En'am, 3) ve *"Gözler O'nu kuşatamaz."* (En'am, 103) buyurmaktadır."

İşte kelamını sayılan bu üç âyet üzerine kurdu, Cehmiyye dinini ortaya çıkardı. Ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadislerini yalanlayıp Allah'ın kitabını kendine göre yorumladı. Derken ona Amr bin Ubeyd'in Basra ahalisinden ashâbı ile Ebû Hanife'nin ashâbından bazı kimseler tâbi oldu. Cehm, kelamıyla birçok kimseyi saptırmıştı.

٢٣٣٢ - قَالَ ضَمْرَةُ: عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ، قَالَ: «تَرَكَ جَهْمٌ الصَّلَاةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، وَكَانَ فِيمَنْ خَرَجَ مَعَ الْحَارِثِ بْنِ سُرَيْجٍ»

2332- ... Zamra'dan; İbn Şevzeb dedi ki: "Cehm, kırk gün boyunca namazı terk etti. Kendisi Haris bin Süreyc ile sultana çıkan kimselerdendi."[851]

٢٣٣٣ - يَحْيَى بْنُ شِبْلٍ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ مُقَاتِلِ بْنِ سُلَيْمَانَ، وَعَبَّادِ بْنِ كَثِيرٍ إِذْ جَاءَ شَابٌّ فَقَالَ: مَا تَقُولُ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا

851 İsnadı ceyyiddir. Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/11/14) – İbn Hacer, Fethu'l Bari (13/345) – Ebû Davud, Mesail (s. 269) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 630 (1/241)

وَجْهَهُ﴾ [القصص: ٨٨]، فقال مُقَاتِلٌ: «هذا جَهْمِيٌّ مَنْ قَالَ، وَيْحَكَ، إِنَّ جَهْمًا وَاللهِ مَا حَجَّ الْبَيْتَ، وَلَا جَالَسَ الْعُلَمَاءَ، وَإِنَّمَا كَانَ رَجُلًا أُعْطِيَ لِسَانًا»

2333- Yahya bin Şibl dedi ki: Bir keresinde Mukatil bin Süleyman ile Abbad bin Kesir'in yanında oturuyordum. Derken bir genç geldi ve "Allah Teâlâ'nın *"O'nun yüzü müstesna her şey helak olacaktır"* (Kasas, 88) âyeti hakkında görüşün nedir?" diye sordu. Mukatil hemen "Bu, cehmidir" dedi. Bunun üzerine Abbad söze girip şöyle dedi: "Yazık sana! Doğrusu Cehm, Allah'a yemin olsun ki Kâbe'yi hiç haccetmedi, âlimlerle oturmadı. O ancak kendisine dil (konuşma yeteneği) verilen biriydi."[852]

٢٣٣٤ - أَحْمَدُ بْنُ حَفْصِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ: حَدَّثَنَا مَنْ لَا يُتَّهَمُ غَيْرُ وَاحِدٍ أَنَّ جَهْمًا رَجَعَ عَنْ قَوْلِهِ وَنَزَعَ عَنْهُ وَتَابَ إِلَى اللهِ مِنْهُ، فَمَا ذَكَرْتُهُ وَلَا ذُكِرَ عِنْدِي إِلَّا دَعَوْتُ اللهَ عَلَيْهِ، مَا أَعْظَمَ مَا أَوْرَثَ أَهْلَ الْقِبْلَةِ مِنْ مَنْطِقِهِ هَذَا الْعَظِيمِ»

2334- ... Ahmed bin Hafs bin Abdullah'tan (r.a.), o da babasından; İbrahim bin Tahmân dedi ki: "İtham olunmayan birçok kişi, bana Cehm'in görüşünden döndüğünü, sıyrıldığını ve onlardan tevbe ettiğini anlattı. Onu ne zaman anmışsam veya ne zaman yanımda anılmışsa, aleyhinde Allah'a dua ettim. Konuştuğu o büyük kelam, kıble ehline miras bıraktığı ne büyük bir kötülüktür!"[853]

٢٣٣٥ - أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ الْكُوفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيَّ، يَقُولُ: «جَهْمٌ كَافِرٌ بِاللهِ»

2335- Ahmed bin Ömer el-Kufi dedi ki: Abdulhamid el-Hamani'yi şöyle derken işittim: "Cehm, Allah'ı inkâr etmektedir."[854]

852 Bk. Mizzi, Tehzibu'l Kemal (28/438)
853 Ahmed bin Hafs bin Abdullah hakkında Mizzi, Tehzibu'l Kemal'de (1/296) bilgi vermiştir. Nesai dedi ki: "Saduktur, rivayetlerinde beis yoktur. Az hadis rivayet etmiştir."
854 Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/34)

٢٣٣٦ - بْنُ أَيُّوبَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نُعَيْمٍ الْبَلْخِيَّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ جَهْمٍ كَانَ يَقُولُ بِقَوْلِهِ، وَكَانَ خَاصًّا بِهِ ثُمَّ تَرَكَهُ وَجَعَلَ يَهْتِفُ بِكُفْرِهِ، قَالَ: " رَأَيْتُ جَهْمًا يَوْمًا افْتَتَحَ سُورَةَ طه، فَلَمَّا أَتَى عَلَى هَذِهِ الْآيَةِ {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه: ٥] قَالَ: لَوْ وَجَدْتُ السَّبِيلَ إِلَى حَكِّهَا لَحَكَكْتُهَا. ثُمَّ قَرَأَ حَتَّى أَتَى عَلَى آيَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ: مَا كَانَ أَظْرَفَ مُحَمَّدًا حِينَ قَالَهَا، ثُمَّ افْتَتَحَ سُورَةَ الْقَصَصِ، فَلَمَّا أَتَى عَلَى ذِكْرِ مُوسَى جَمَعَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ، ثُمَّ دَفَعَ الْمُصْحَفَ، ثُمَّ قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ هَذَا، ذَكَرَهُ هَاهُنَا فَلَمْ يُتِمَّ ذِكْرَهُ، وَذَكَرَهُ ثَمَّ فَلَمْ يُتِمَّ ذِكْرَهُ »

2336- İbn Eyyub'dan; Ebû Nuaym el-Belhi dedi ki: Cehm'in ashâbından olan birini işittim. Önceleri Cehm'in görüşünü benimsemişti. Sonradan ondan ayrılıp her yerde onun küfrünü haykırmaya başladı. Onu şöyle derken işittim: "Bir gün Cehm'i gördüm. Taha Sûresi'ni okumaya başladı. *"Rahman Arş'ın üzerine istiva etti/yükseldi."* (Taha, 5) âyetini okuyunca "Şunu silip kazımaya yol bulabilseydim, kesinlikle silip kazırdım"[855] dedi. Sonra okumaya devam etti. Tâ ki başka bir âyete gelince "Bunu söylediği zaman Muhammed ne kadar da zarifmiş!" dedi. Sonra Kasas Sûresi'ni okumaya başladı. Musa'nın zikrine gelince elini ayağını topladı, sonra Kur'ân'ı itti, sonra da şöyle dedi: Bu da ne böyle? Burada Musa'dan bahsediyor, ama konuyu tamamlamıyor. Derken başka bir yerde zikrediyor, orada da tamamlamıyor."[856]

٢٣٣٧ - سَمِعْتُ أَبَا نُعَيْمٍ، يَقُولُ: كَانَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ جَهْمٍ مِنْ أَكْرَمِ أَصْحَابِهِ عَلَيْهِ، فَوَثَبَ عَلَيْهِ ذَلِكَ الرَّجُلُ، فَنَدَّدَ بِهِ وَصَيَّحَ بِهِ. قَالَ أَبُو نُعَيْمٍ: قُلْتُ: كَيْفَ تَصْنَعُ بِهِ مِثْلَ هَذَا وَقَدْ كَانَ بَيْنَكُمَا مَا كَانَ؟ فَقَالَ: يَا أَبَا نُعَيْمٍ " جَاءَ مِنْهُ مَا

855 Bu gösteriyor ki Cehm bin Safvan, "Arş'a istiva etti" âyetini, kendisini Ehlisünnete nispet edip de âyetin manasını "Arş'a hakim oldu" veya "Arş'ı istila etti" gibi anlayan Eş'ari ve Maturidilerden daha iyi anlamıştı.

856 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 190 (1/167) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/38) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (12/381). Elbani, Muhtasar el-Uluvv'da (s. 162) sahih olduğunu söylemiştir.

لَا يُحْتَمَلُ. قُلْتُ: مَا هُوَ؟ قَالَ: كَانَ الْمُصْحَفُ يَوْمًا فِي حِجْرِهِ وَهُوَ يَقْرَأُ طه، فَلَمَّا بَلَغَ إِلَى قَوْلِهِ {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه: ٥] قَالَ: لَوْ وَجَدْتُ السَّبِيلَ أَنْ أَحُكَّهَا مِنَ الْمَصَاحِفِ فَعَلْتُ، قَالَ: فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: هَذِهِ فَاحْتَمَلْتُهَا، ثُمَّ ذَكَرَ يَوْمًا آيَةً، فَقَالَ: مَا كَانَ أَظْرَفَ مُحَمَّدًا حِينَ قَالَهَا. قَالَ: فَقُلْتُ: هَذِهِ أَيْضًا. قَالَ: فَلَمَّا كَانَ بَعْدُ بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ طسم الْقَصَصَ وَالْمُصْحَفُ فِي حِجْرِهِ، فَلَمَّا أَتَى عَلَى ذِكْرِ مُوسَى دَفَعَ الْمُصْحَفَ بِيَدَيْهِ جَمِيعًا مِنْ حِجْرِهِ، فَرَمَى بِهِ أَبْعَدَ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ، وَدَفَعَهُ بِرِجْلِهِ وَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ هَذَا ذَكَرَهُ هَاهُنَا فَلَمْ يُتِمَّ ذِكْرَهُ، وَذَكَرَهُ هَاهُنَا فَلَمْ يُتِمَّ ذِكْرَهُ، أَيُّ شَيْءٍ هَذَا حَالٌ؟ فَجَاءَ مَا لَا يَحْتَمِلُ " قَالَ: فَذَاكَ الَّذِي حَمَلَنِي أَنْ صَنَعْتُ مَا صَنَعْتُ

2337- Ebû Nuaym dedi ki: Cehm'in en değerli arkadaşlarından olan bir adam vardı. Bu adam, bir gün zıplayıp Cehm'in kötülüklerini haykırmaya başladı. Kendisine sordum: "Ona nasıl böyle davranırsın, halbuki aranızda bir yakınlık vardı?" Dedi ki:

– Ey Ebû Nuaym! Tahammül edemeyeceğim bir şey yaptı.

– Nedir o?

Adam başladı anlatmaya: "Bir gün Kur'ân kucağında, Taha Sûresi'ni okuyordu. Allah Teâlâ'nın *"Rahman Arş'a istiva etti/yükseldi"* (Taha, 5) âyetini okuyunca "Eğer bu âyeti Kur'ân'dan kazımaya yol bulabilseydim, kesinlikle yapardım" dedi. İçimden "Bunu nasıl söyler?" diye düşündüm ama tahammül ettim. Sonra başka bir gün bir âyet zikretti. Ardından "Bunu söylediği zaman Muhammed ne kadar da zarifmiş!" dedi. İçimden "Bu da aynı şekilde" dedim. Daha sonra *"Ta, Sin, Mim"* (Kasas, 1) sûresini okumaya başladı. O sırada Kur'ân kucağındaydı. Musa'nın zikrine gelince elleriyle kucağındaki Kur'ân'ı alıp gücünün yettiği en uzak noktaya fırlattı. Ayağıyla Kur'ân'ı itip şöyle dedi: "Bu da ne böyle? Burada zikrediyor ama konuyu tamamlamıyor, sonra başka bir yerde zikrediyor ama yine konuyu tamamlamıyor." Böylece tahammül edemeyeceğim şeyi yaptı. İşte bunlar, beni böyle yapmaya sürükleyen davranışlarıdır.

٢٣٣٨ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، قَالَ: سَمِعْتُ مَرْوَانَ الْفَزَارِيَّ، وَذُكِرَ جَهْمًا، فَقَالَ: «قَبَّحَ اللَّهُ جَهْمًا، حَدَّثَنِي ابْنُ عَمٍّ لِي أَنَّهُ شَكَّ فِي اللَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا»

2338- Yahya bin Eyyub dedi ki: Mervan el-Fezari'yi işittim; Cehm'i zikretti ve şöyle dedi: "Allah Cehm'i kahretsin! Amcaoğlumun bana haber verdiğine göre Cehm, kırk gün boyunca Allah hakkında şüpheye düşmüştü."

٢٣٣٩ - حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ أَبِي كَرِيمَةَ الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، لَعَنَ اللَّهُ جَهْمًا، وَمَنْ يَقُولُ بِقَوْلِهِ، كَانَ كَافِرًا جَاحِدًا، تَرَكَ الصَّلَاةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، يُرِيدُ بِزَعْمِهِ يَرْتَادُ دِينًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ شَكَّ فِي الْإِسْلَامِ» قَالَ يَزِيدُ: فَقَتَلَهُ سَلْمُ بْنُ أَحْوَزَ بِأَصْبَهَانَ عَلَى هَذَا الْقَوْلِ

2339- İsmail bin Ubeyd bin Ebi Kerime el-Harrani dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Allah Cehm'e ve onun sözünü söyleyene lanet etsin! Kendisi inkârcı bir kâfirdi. Kırk gün boyunca namazı terk etti. Bununla dini hakkında araştırma yaptığını iddia ediyordu. Halbuki bu, İslâm'da şüpheye düşmektir."

Ravilerden Yezid dedi ki: "Bu görüşten dolayı Selm bin Ahvaz, Asbahan'da Cehm'i öldürmüştür."[857]

٢٣٤٠ - إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي كَرِيمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، لَعَنَ اللَّهُ الْجَهْمَ وَمَنْ يَقُولُ بِقَوْلِهِ، كَانَ كَافِرًا جَاحِدًا، تَرَكَ الصَّلَاةَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، يُرِيدُ زَعْمَ يَرْتَادُ دِينًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ شَكَّ فِي الْإِسْلَامِ»

2340- İsmail bin Ebi Kerime el-Harrani dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Allah Cehm'e ve onun sözünü söyleyene lanet etsin! Kendisi inkârcı bir kâfirdi. Kırk gün boyunca namazı terk etti. Bununla dini hakkında araştırma yaptığını iddia ediyordu. Halbuki bu, İslâm'da şüpheye düşmektir."

857 İsnadı sahihtir. Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 631 (1/241) – Abdullah bin Ahmed, 189 (1/167)

٢٣٤١ - أبو بَكْرِ بْنُ خلَّادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، إِذَا ذُكِرَ عِنْدَهُ أَمْرُ جَهْمٍ وَأَمْرُ بِشْرٍ يَعْنِي الْمَرِيسِيَّ قَالَ: " تَدْرِي إِلَى أَيِّ شَيْءٍ يَذْهَبُونَ؟ إِلَى أَنَّهُ لَيْسَ - وَيُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى السَّمَاءِ - أَيْ: لَيْسَ إِلَهٌ

2341- Ebû Bekir bin Hallad dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi işittim; yanında Cehm ve Bişr el-Merisi'nin durumları zikredildi. Dedi ki "Onların hangi şeye doğru gittiğini biliyor musun?" Daha sonra eliyle yukarı doğru işaret edip "Orada ilah yoktur" anlamında "Yoktur demeye gidiyorlar" dedi.[858]

٢٣٤٢ - أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ نَصرِ بْنِ مَالِكٍ، أَخْبَرَنِي رَجُلٌ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، قَالَ: قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَدْ خِفْتُ اللهَ مِنْ كَثْرَةِ مَا أَدْعُو عَلَى الْجَهْمِيَّةِ. قَالَ: فَقَالَ: لَا تَخَفْ «فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ إِلَهَكَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ لَيْسَ بِشَيْءٍ»

2342- Ahmed bin Nasr bin Malik dedi ki: Bir adam, bana Abdullah bin Mübarek'ten haber verdi, dedi ki: Adamın biri, Abdullah bin Mübarek'e "Cehmiyye'ye bu kadar çok beddua etmenden dolayı Allah'tan korkuyorum" dedi. Bunun üzerine İbn Mübarek şöyle dedi: "Korkma! Çünkü onlar, senin semadaki ilahının hiçbir şey olmadığını söylüyorlar."[859]

٢٣٤٣ - حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ حَمَّادَ بْنَ زَيْدٍ، يَقُولُ: " إِنَّ هَؤُلَاءِ الْجَهْمِيَّةَ إِنَّمَا يُحَاوِلُونَ يَقُولُونَ: لَيْسَ فِي السَّمَاءِ شَيْءٌ "

2343- Süleyman bin Harb dedi ki: Hammad bin Zeyd'i şöyle derken işittim: "Şüphesiz bu Cehmiyye 'Semada hiçbir şey yoktur' demeye çalışıyorlar."[860]

---

858 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 147 (1/157)
859 İsnadı zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 24 (1/112). Senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır.
860 Bk. Ahmed, Müsned, 27627 (6/457) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 41 (1/118) – Ebû Nuaym, Hılye (6/258)

٢٣٤٤ - عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: سمعتُ خَارِجَةَ، يَقُولُ: " كَفَرَتِ الْجَهْمِيَّةُ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ مِنْ كِتَابِ اللهِ، قَوْلُهُمْ أَنَّ الْجَنَّةَ تفنى. وَقَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ} [ص: ٥٤]، فمَنْ قَالَ: إِنَّهَا تَنْفَدُ فقَدْ كَفرَ، وَقَالَ {أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا} [الرعد: ٣٥]، فَمَن قَالَ: لَا يدُومُ، فَقَدْ كَفَرَ. وَقَالَ: {لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ} [الواقعة: ٣٣]، وَمَن قَالَ: إِنَّهَا تَنْقَطِعُ فَقَدْ كَفَرَ. وَقَالَ {عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ} [هود: ١٠٨]، فَمَنْ قَالَ إِنَّهَا تَنْقَطِعُ فقَدْ كَفَرَ »

2344- Ali bin Hasen bin Şakik dedi ki: Harice'yi şöyle derken işittim: "Cehmiyye, Kur'ân'ın birçok âyetinden dolayı küfre girmiştir. Onlar cennetin yok olacağını söylemişlerdir. Halbuki Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"İşte bu bizim verdiğimiz rızıktır. Ona asla tükenme yoktur."* (Sad, 54). Her kim o nimetlerin tükeneceğini söylerse, gerçekten kâfir olur. Yine şöyle buyurur: *"Yiyecekleri ve gölgesi devamlıdır."* (Ra'd, 35). Her kim devam etmeyeceğini söylerse, gerçekten kâfir olmuştur. Yine şöyle buyurur: *"Ki o nimetler ne kesilir ne de onlardan men edilir."* (Vakıa, 33). Artık her kim onların kesileceğini söylerse, gerçekten küfre girmiştir. Yine şöyle buyurur: *"Bu, onlara ardı kesilmez bir lütuf olarak verilmiştir."* (Hud, 108). Artık her kim kesileceğini söylerse, gerçekten küfre girmiştir."[861]

٢٣٤٥ - بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْمَاجِشُونُ، قَالَ: «جَهْمٌ وَشِيعَتُهُ الْجَاحِدُونَ»

2345- Bakıyye bin Velid'den; Abdullah bin Mâcişûn dedi ki: "Cehm ve grubu, inkâr edenlerin ta kendileridir."

٢٣٤٦ - حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ الْقَافْلَائِي، قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الصَّاغَانِيُّ أنا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ

2346- Bize Cafer el-Kaflâi tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin İshak es-Sağani tahdis etti, dedi ki: Bize Ali bin Hasen bin Şakik tahdis etti...

861 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 77 (1/130) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/32)

٢٣٤٧ - وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: أنا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: نا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، قَالَ: نا عَلِيُّ بْنُ الْحسَنِ بْنِ شَقِيقٍ

2347- Bize Ebû Bekir bin Muhammed bin Bekir tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Hasen bin Sabbah tahdis etti, dedi ki: Bize Ali bin Hasen bin Şakik tahdis etti...

٢٣٤٨ - وَحَدَّثَنِي أَبُو عِيسَى الْفِسْطَاطِيُّ، قَالَ: نا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: نا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: «إِنَّا لَنَحْكِي كَلَامَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَمَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نَحْكِيَ كَلَامَ الْجَهْمِيَّةِ»

2348- Bize Ebû İsa el-Fustati tahdis etti, dedi ki: Bize Yahya bin Cafer tahdis etti, dedi ki: Bize Ali bin Hasen bin Şakik tahdis etti, dedi ki: Abdullah bin Mübarek'i şöyle derken işittim: "Şüphesiz ki bizler, kesinlikle Yahudi ve Hristiyanların sözlerini aktarıyoruz. Ne var ki Cehmiyye'nin sözlerini aktarmaya gücümüz yetmiyor."[862]

٢٣٤٩ - حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ خَارِجَةَ، يَقُولُ: " الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ، بَلِّغُوا نِسَاءَهُمْ أَنَّهُنَّ طَوَالِقَ وَأَنَّهُنَّ لَا يَحِلْنَ لِأَزْوَاجِهِنَّ، وَلَا تَعُودُوا مَرْضَاهُمْ، وَلَا تَشْهَدُوا جَنَائِزَهُمْ، ثُمَّ تَلَا {طه مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى} [طه: ٢] إِلَى قَوْلِهِ {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه: ٥]، هَلْ يَكُونُ الِاسْتِوَاءُ إِلَّا الْجُلُوسَ؟ »

2349- ... Ahmed bin Said ed-Darimi dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: Harice'yi şöyle derken işittim: "Cehmiyye kâfirdir. Öyle bir noktaya varmışlardır ki kadınları onlardan boştur. Onlar, kocalarına helal değillerdir. Cehmiyye'nin hastaları ziyaret edilmez, cenazelerine katılınmaz." Harice daha sonra *"Taha. Kur'ân'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik..."* (Taha, 1-2) âyetlerinden başlayıp *"Rahman Arş'a istiva etti."* (Taha, 5) âyetini okudu ve şöyle dedi: "İstivanın manası oturmaktan başka ne olabilir ki?"[863]

---

862 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 23 (1/111) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/31) – Ebû Bekir en-Neccad, Redd Alâ Men Yekulu el-Kur'ânu Mahluk, 71 (1/54)

863 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 10 (1/105).

٢٣٥٠ - حَدَّثَنِي زهَيْرٌ السِّجِسْتَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ سَلَّامَ بْنَ أَبِي مُطِيعٍ، يَقُولُ: «هَؤُلَاءِ الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ وَلَا يُصَلَّى خَلْفَهُمْ»، قَالَ زُهَيْرٌ: وَأَمَّا أَنَا يَا ابْنَ أَخِي فَإِذَا تَيَقَّنْتُ أَنَّهُ جَهْمِيٌّ أَعَدْتُ الصَّلَاةَ خَلْفَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَغَيْرِهَا

2350- Züheyr es-Sicistani dedi ki: Sellam bin Ebi Muti'i şöyle derken işittim: "Şu Cehmiyye kâfirdir, arkalarında namaz kılınmaz."

Züheyr dedi ki: "Ey yeğenim! Bana gelince; arkasında kıldığım imamın cehmi olduğu kesinleştiğinde arkasında kıldığım Cuma ve diğer namazları iade ettim."[864]

٢٣٥١ - ... أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ، وَذَكَرَ الْجَهْمِيَّةَ، فَقَالَ: «هُمْ وَاللَّهِ زَنَادِقَةٌ، عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ»

2351- Ahmed bin İbrahim dedi ki: Yezid bin Harun'u işittim; Cehmiyye'yi zikretti ve şöyle dedi: "Vallahi onlar zındıklardır. Allah'ın laneti üzerlerine olsun!"[865]

٢٣٥٢ - قَالَ: وَسَمِعْتُ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ، يَقُولُ: " وَقَدْ ذَكَرَ الْجَهْمِيَّةَ، فَقَالَ: هُمْ كُفَّارٌ لَا يَعْبُدُونَ شَيْئًا «

2352- Yine şöyle demiştir: Yezid bin Harun'u işittim; Cehmiyye'yi zikredip şöyle dedi: "Onlar kâfirlerdir, hiçbir şeye ibadet etmiyorlar."

٢٣٥٣ - حَدَّثَنِي حَمَّادُ بْنُ قِيرَاطٍ، قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ طَهْمَانَ، يَقُولُ: «الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ»

2353- Hammad bin Kırat dedi ki: İbn Tahman'ı şöyle derken işittim: "Cehmiyye kâfirdir."[866]

Derim ki: Selefin katında sahih olan görüş, İmam Malik'in de dediği üzere istivanın malum olup keyfiyetinin meçhul olduğudur. Allah en iyisini bilir.

864 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 173 (1/129)

865 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 49 (1/122)

866 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1219 (2/528) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 1172 (1/417)

٢٣٥٤ - الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ قَالَ: «لَيْسَ قَوْمٌ أَشَدَّ نَقْضًا لِلْإِسْلَامِ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ»

2354- Mu'temir bin Süleyman et-Teymi'den; babası dedi ki: "İslâm'ı Cehmiyye'den daha çok bozan başka bir topluluk yoktur."[867]

٢٣٥٥ - سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعِيدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ: «الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ زَنَادِقَةٌ» قَالَ أَبُو خَيْثَمَةَ: «الْجَهْمِيُّ يُفَرَّقُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ وَلَا أُوَرِّثُهُ»

2355- Musab bin Said dedi ki: İbn Mübarek'i şöyle derken işittim: "Cehmiyye kâfirdir, zındıktır.."

Ebû Hayseme dedi ki: "Cehmiyye ile karısının arası ayrılır. Ben onu mirasçı saymam."[868]

٢٣٥٦ - أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنِي الثِّقَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ يَقُولُ: بِشْرٌ الْمِرِّيسِيُّ، وَأَبُو بَكْرٍ الْأَصَمُّ كَافِرَانِ حَلَالَا الدَّمِ »

2356- Ahmed bin İbrahim dedi ki: Bana Sika tahdis etti, dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Bişr el-Merisi ile Ebû Bekir el-Asam kâfirlerdir, kanları helaldir."[869]

٢٣٥٧ - قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَسَمِعْتُ قُتَيْبَةَ بْنَ سَعِيدٍ، يَقُولُ: «بِشْرٌ الْمِرِّيسِيُّ كَافِرٌ»

2357- Ebû Davud dedi ki: Kuteybe bin Said'i şöyle derken işittim: "Bişr el-Merisi kâfirdir."[870]

867 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 8 (1/104)
868 Bk. Osman bin Said ed-Darimi, Redd Ale'l Merisi, 4 (1/6)
869 Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/38)
870 Bk. Zehebi, Siyeru A'lemi'n Nübela (10/202) – İbn Hacer, Lisanu'l Mizan (2/29)

٢٣٥٨ - أَخْبَرَنِي يَعْقُوبُ ابْنُ أخي مَعْرُوفٍ الْكَرْخِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَمِّي، يَقُولُ: " رَأَيْتُ رَجُلًا فِي النَّوْمِ فَذَكَرْتُ لَهُ بِشْرًا الْمَرِيسِيَّ، فَقَالَ: لَا تَذْكُرْ ذَاكَ الْيَهُودِيَّ»

2358- Maruf el-Kerhi'nin yeğeni Yakub dedi ki: Amcamı şöyle derken işittim: "Rüyamda bir adamı gördüm. Kendisine Birş el-Merisi'den bahsettim. Bana 'Şu Yahudi'den bahsetme!' dedi."

٢٣٥٩ - الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ: " دَخَلْتُ بَغْدَادَ فَنَزَلْتُ عَلَى بِشْرٍ الْمَرِّيسِيِّ، فَأَنْزَلَنِي فِي غُرْفَةٍ لَهُ، فَقَالَتْ أُمُّهُ: لِمَ جِئْتَ إِلَى هَذَا؟ قُلْتُ: لِأَسْمَعَ الْعِلْمَ. فَقَالَتْ لِي: هَذَا زِنْدِيقٌ «

2359- Rebi bin Süleyman dedi ki: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Bağdat'a girdim, Bişr el-Merisi'nin yanına vardım. Beni odasında ağırladı. Annesi birden bana 'Buna niye geldin?' diye sordu. Ben 'İlim duymak için' cevabını verince annesi bana 'Bu zındıktır' dedi."[871]

٢٣٦٠ - أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ، يَقُولُ: " قَالَتْ لِي أُمُّ بِشْرٍ الْمَرِّيسِيِّ: كَلِّمِ الْمَرِّيسِيَّ أَنْ يَكُفَّ عَنِ الْكَلَامِ وَالْخَوْضِ فِيهِ، فَكَلَّمْتُهُ، فَدَعَانِي إِلَى الْكَلَامِ «

2360- Yunus bin Abdula'la dedi ki: Şafiî'yi şöyle derken işittim: "Bişr el-Merisi'nin annesi bana 'Bişr ile konuş ki kelamdan ve boş lafa dalmaktan el etek çeksin' dedi. Gidip kendisiyle konuştum, beni de kelama davet etti."[872]

٢٣٦١ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ سُلَيْمَانَ الْفَامِيُّ، قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الدَّقِيقِيُّ

2361- Bize Ebû Muhammed Abdullah bin Süleyman el-Fâmi tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin Abdülmelik ed-Dakiki tahdis etti...

871 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (7/59)
872 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (7/59)

٢٣٦٢ - وَحَدَّثَنَا أَبُو حَفْصِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: نا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ

2362- Bize Ebû Hafs bin Racâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Cafer Muhammed bin Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed bin Abdülmelik tahdis etti...

٢٣٦٣ - وَحَدَّثَنَا ابْنُ مَخْلَدٍ، قَالَ: نا الدَّقِيقِيُّ، قَالَ: نا حَامِدُ بْنُ يَحْيَى الْبَلْخِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ، يَقُولُ: «الْمَرِيسِيُّ حَلَالُ الدَّمِ، يُقْتَلُ فَإِذْ حَيَّ قُتِلَ، فَإِنْ حَيَّ قُتِلَ، فَإِنْ حَيَّ قُتِلَ، أَخْبِرْ يَا حَامِدُ أَهْلَ خُرَاسَانَ عَنِّي بِهَذَا الْكَلَامِ»

2363- Bize İbn Muhalled tahdis etti, dedi ki: Bize ed-Dakiki tahdis etti, dedi ki: Bize Hamid bin Yahya el-Belhi tahdis etti, dedi ki: Yezid bin Harun'u şöyle derken işittim: "Bişr el-Merisi'nin kanı helaldir. Eğer sağ kalırsa yine öldürülür, eğer sağ kalırsa yine öldürülür, eğer sağ kalırsa yine öldürülür. Ey Horasan ahalisinden olan Hamid! Benim şu sözümü insanlara haber ver."[873]

٢٣٦٤ - حَدَّثَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَوَّامٌ قَالَ: " أَنَا كُنْتُ صَاحِبَ بِشْرٍ الْمَرِيسِيِّ عِنْدَ ابْنِ عُيَيْنَةَ. قَالَ: وَجِئْنَا لِنَقْتُلَهُ فَهَرَبَ «

2364- ... Ebû Muhammed Avvâm dedi ki: Önceleri Bişr el-Merisi'ye arkadaşlık ederdim. Bir keresinde İbn Uyeyne'nin yanındaydım. Bana dedi ki: "Onu öldürmeye gitmiştik ama kaçıverdi."[874]

٢٣٦٥ - الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي كَبْشَةَ، قَالَ: " كُنَّا فِي الْبَحْرِ فِي مَرْكَبٍ لَيْلًا، فَإِذَا بِهَاتِفٍ يَهْتِفُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، كَذَبَ الْمَرِيسِيُّ عَلَى اللهِ، ثُمَّ هَتَفَ ثَانِيَةً، فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ عَلَى بِشْرٍ الْمَرِيسِيِّ، وَثُمَامَةَ، لَعَنَهُ اللهُ

873 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (7/63)
874 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (7/65)

2365- Hasen bin Sabbah'tan, Muhammed bin Ebi Kebşe dedi ki: Bir gece denizde gemiyle gidiyorduk. Bir ara bir ses duyduk: "Allah'tan başka ilah yoktur. Bişr el-Merisi, Allah hakkında yalan söylemiştir." Sonra başka bir ses duyuldu: "Allah'tan başka ilah yoktur. Allah'ın laneti, Bişr ile Sümame'nin üzerine olsun."[875]

٢٣٦٦ - قَالَ عَبْدُ الْوَهَّابِ: ذُكِرَ لِي " أَنَّ إِبْرَاهِيمَ بْن أَبِي نُعَيْمٍ، قَالَ لَمَّا مَاتَ بِشْرٌ الْمِرِّيسِيُّ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَجَّلَهُ إِلَى النَّارِ «

2366- Abdulvehhab dedi ki: Bana anlatıldığına göre Bişr öldüğünde İbrahim bin Ebi Nuaym şöyle dedi: "Onu hızlı bir şekilde ateşe gönderen Allah'a hamd olsun."

٢٣٦٧ - قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى: وَأُرَانِي قَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ يَحْيَى قَالَ: " بَيْنَمَا أَنَا جَاءٍ مِنْ خُرَاسَانَ أُرِيدُ بَغْدَادَ أَدْرَكَنِي اللَّيْلُ، فَبِتُّ فِي بَعْضِ الْخَانَاتِ، وَإِذْ تَمَثَّلَ لِي شَيْءٌ عَظِيمٌ لَهُ عَيْنَانِ فِي صَدْرِهِ، فَهَالَنِي أَمْرُهُ، قُلْتُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَنِعْمَ مَا قُلْتَ، فَقُلْتُ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَقَالَ: أَنَا إِبْلِيسُ، قُلْتُ: لَا حَيِيتَ، مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتَ؟ قَالَ: مِنَ الْعِرَاقِ، قُلْتُ: مِنْ أَيِّ الْعِرَاقِ؟ قَالَ: مِنْ بَغْدَادَ. قُلْتُ: وَمَا كُنْتَ تَصْنَعُ بِبَغْدَادَ؟ قَالَ: اسْتَخْلَفْتُ بِهَا خَلِيفَةً. قُلْتُ: وَمَنِ اسْتَخْلَفْتَ بِهَا؟ قَالَ: بِشْرٌ الْمِرِّيسِيُّ. قُلْتُ: مَا أَصَبْتَ بِهَا أَحَدًا أَوْثَقَ مِنْهُ تَسْتَخْلِفُهُ؟ قَالَ: إِنَّهُ دَعَا النَّاسَ إِلَى شَيْءٍ لَوْ دَعَوْتُهُمْ أَنَا إِلَيْهِ مَا أَجَابُونِي. قُلْتُ: وَإِلَى مَا دَعَاهُمْ؟ قَالَ: إِلَى خَلْقِ الْقُرْآنِ «

2367- Muhammed bin Müsenna dedi ki: Sanıyorum ki şunu bana Yahya anlatmış, ondan işitmiştim. Horasan'dan dönüp Bağdat'a gitmek istediğimde gece olmuş, bunun üzerine bir handa gecelemiştim. Göğsünde iki gözü olan büyük bir şey bana göründü. Halinden çok ürkmüştüm. "La ilahe illallah" dedim. O da "La ilahe illallah, ne güzel söyledin öyle!" diye karşılık verdi. Kendisine sordum:

875 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 195 (1/169) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 645 (1/244) – Hatib, Tarih-i Bağdat (7/148)

– Sen de kimsin?

– Ben İblis'im.

– Sana selam olmasın! Nereden geliyorsun?

– Irak'tan.

– Irak'ın neresinden?

– Bağdat'tan.

– Bağdat'ta ne yapıyordun?

– Orada yerime birini bıraktım.

– Orada yerine kimi bıraktın?

– Bişr el-Merisi'yi.

– Ondan daha güvenilir biriyle karşılaşmamıştım.

– Onu mu yerine bırakıyorsun?

– O insanları öyle bir şeye çağırdı ki şayet ben çağırmış olsam bana icabet etmezlerdi.

– Onları neye çağırdı?

– Kur'ân'ın mahluk olduğu görüşüne.[876]

İbn Batta şöyle der: Bu hikayeyi kendilerinden işittiğim bazı kimseler, şu ilavede bulundular:

Yahya:

– Ey iblis! Sana Allah adına soruyorum. Peki Kur'ân hakkında senin görüşün nedir?

İblis:

– Allah'a isyan etmiş olsam da Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir.

٢٣٦٨ - ... أَبُو حَاتِمٍ، قَالَ: وَأَخْبَرَنِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا أَنَّ رَجُلًا بِبَغْدَادَ يُقَالُ

876 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (7/64) – Hatib, Tarih-i Cürcan, 556 (1/316) – Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 646 (1/245)

لَهُ: أَبُو حَاتِمٍ الْهَرَوِيُّ الْمَفْلُوجُ، وَكَانَ يُحسِن الثَّنَاءَ عَلَيْهِ قَالَ: " رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ جَنَازَةً وَمَعَهَا النَّصَارَى يُقَسْقِسُونَ، فَقُلْتُ: مَن هَذَا؟ فَقَالُوا: جَنَازَةُ بِشْرٍ الْمَرِيسِيِّ، فَقُلْتُ: مُسْلِمٌ مَعَهُ نَصَارَى؟ فَقَالَ لِي رَجُلٌ: وَهُو عِنْدَكَ مُسْلِمٌ؟ »

2368- Ebû Hatim dedi ki: Ashâbımızdan birinin bana haber verdiğine göre Bağdat'ta kendisine Ebû Hatim el-Herevi el-Müflih denilen biri varmış. Arkadaşım ona güzel övgülerde bulunurdu. O şöyle anlatmış: "Rüyamda bir cenaze gördüm. Cenazeye Hristiyanlar da eşlik ediyorlardı. 'Bu kimin cenazesi?' diye sordum. Bana 'Bişr el-Merisi'nin cenazesi' cevabını verdiler. Ben 'Müslümanın yanında Hristiyanlar nasıl oluyor?' diye sordum. Bunun üzerine adamın biri 'O sana göre Müslümandır' cevabını verdi."

٢٣٦٩ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الطَّرَسُوسِيُّ الزَّاهِدُ، قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ: يَا بُنَيَّ «احْذَرْ بِشْرًا الْمَرِّيسِيَّ، فَإِنَّ كَلَامَهُ أَبُو جَادِ الزَّنَادِقَةِ، وَأَنَا لَقِيتُ أُسْتَاذَهُمْ جَهْمًا، فَلَمْ يَكُنْ يُثْبِتُ أَنَّ فِي السَّمَاءِ إِلَهًا»

2369- Zahid Muhammed bin Huseyn et-Tarsusi dedi ki: Ali bin Asım bana şöyle dedi: "Yavrucuğum! Bişr el-Merisi'den sakın! Şüphesiz onun kelamı, zındıkların ebcedidir. Ben onların hocaları Cehm ile karşılaştım. Semada bir ilah olduğunu kabul etmiyordu."[877]

٢٣٧٠ - وَرَوَى الْمَيْمُونِيُّ، قَالَ: ذَاكَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَمْرَ الْجَهْمِيَّةِ وَمَا يَتَكَلَّمُونَ، فَقَالَ: «فِي كَلَامِهِمْ كَلَامُ الزَّنَادِقَةِ، يَدُورُونَ عَلَى التَّعْطِيلِ لَيْسَ يُثْبِتُونَ شَيْئًا، وَهَكَذَا الزَّنَادِقَةُ»

2370- Meymuni dedi ki: Ebû Abdullah ile Cehmiyye ve konuştukları şeyler üzerinde müzakere ettik. Ebû Abdullah (r.h) dedi ki: "Onların kelamında zındıklık vardır. Ta'til etrafında dönüyorlar. Hiçbir şeyi ispat etmiyorlar. Zındıklar işte böyledir."

٢٣٧١ - حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: نا أَبُو حَاتِمٍ،

877 Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/32)

2371- Bize Ebû'l Kasım Hafs bin Ömer tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hatim tahdis etti...

٢٣٧٢ - حَدَّثَنِي حُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بَحْرٍ الْقَطَّانُ، قَالَ: قَالَ أَبِي عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ " يَا بُنَيَّ رَأَيْتُ كَأَنِّي بَيْنَ الْقُبُورِ أُرِيدُ قَبْرَ بِشْرٍ الْمِرِّيسِيِّ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا هَذَا أَتُرِيدُ قَبْرَ الْمِرِّيسِيِّ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: ذَاكَ بِشْرٌ، فَالْتَفَتُّ، فَإِذَا سِنَّوْرٌ مَيِّتٌ "

2372- ... Hüseyn bin Ali bin Bahr tahdis etti, dedi ki: Babam Ali bin Bahr dedi ki: "Yavrucuğum! Rüyamda kendimi mezarlar arasında gördüm. Bişr el-Merisi'nin mezarını arıyordum. O sırada biri "Hey sen! Bişr el-Merisi'nin mezarını mı arıyorsun?" diye sordu. Ben "Evet" dedim. "İşte Bişr burada" dedi. Bir de baktım ki, orada ölmüş bir kedi var."

٢٣٧٣ - مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: قَالَ لِي ابْنُ بَسَّامٍ وَكَانَ لَهُ فَضْلٌ وَعِبَادَةٌ، فَقَالَ: " مَا رَأَيْتُ الْمِرِّيسِيَّ فِي نَوْمٍ وَلَا يَقَظَةٍ إِلَّا مَرَّةً وَاحِدَةً، رَأَيْتُهُ قَدْ جِيءَ بِهِ مِنْ نَاحِيَةِ الزَّنْدَوَرْدِ، وَهُوَ عَلَى حِمَارٍ وَوَجْهُهُ إِلَى مُؤَخَّرِ الْحِمَارِ، وَقَدِ اسْوَدَّ وَجْهُهُ وَوُجُوهُ قَوْمٍ مَعَهُ، وَأَبُو مُسْلِمٍ الْمُسْتَمْلِيُّ يَقْرَأُ عَلَيْهِمْ {وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ} [الزمر: ٦٠] "

2373- Muhammed bin Abdullah bin İsmail dedi ki: Fazilet ve ibadet ehlinden olan İbn Bessam bana şöyle dedi: "Rüyamda ve uyanıkken Bişr'i yalnızca bir kere gördüm. Onu Zendurd bölgesinden getirilirken gördüm. Bir eşeğin üzerindeydi ve yüzü eşeğin arkasına doğruydu. Hem kendi yüzü kararmış hem de yanındakilerin yüzü simsiyah kesilmişti. Ebû Müslim el-Müstemli de onlara *"Kıyamet günü Allah'a karşı yalan söyleyenleri görürsün, yüzleri kapkara kesilmiştir. Büyüklük taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok?"* (Zümer, 60) âyetini okuyordu."

٢٣٧٤ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا قَالَ: " رَأَى يَحْيَى بْنُ أَبِي مُوسَى أَبُو زَكَرِيَّا فِي النَّوْمِ لَيْلَةَ مَاتَ بِشْرٌ الْمِرِّيسِيُّ أَوْ بَعْدَهَا بِلَيْلَةٍ، كَأَنِّي جَاءٍ

مِنَ الْبُسْتَانِ، فَإِذَا جَنَازَةٌ مَعَهَا قَدْرُ عِشْرِينَ نَفْسًا سُودُ الْوُجُوهِ، عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُودٌ وَرَأْسُ الْجَنَازَةِ مَوْضِعُ رِجْلِ السَّرِيرِ، وَرِجْلُهَا مَوْضِعُ الرَّأْسِ وَهُمْ يُشَمْعِلُونَ حَوْلَهَا، كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَصْعَدُوا بِهَا يَرْجِعُونَ إِلَى خَلْفِهِمْ، فَقُلْتُ لِبَعْضِهِمْ: جَنَازَةُ مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جَنَازَةُ بِشْرٍ الْمَرِّيسِيِّ »

2374- Ebû Hatim dedi ki: Arkadaşlarımızdan biri anlattı; Yahya bin Ebi Musa Ebû Zekeriya, Bişr el-Merisi'nin öldüğü gece rüyasında şöyle görmüş: "Sanki bir bahçeden gelmiştim. Birden bir cenaze gördüm. Yanında yüzleri kapkara kesilmiş, elbiseleri simsiyah olan yaklaşık yirmi kişi vardı. Cenazenin başı ayak ucuna, ayakları da başı ucundaydı. O yirmi kişi, cenazenin etrafını çevirmişlerdi. Ne zaman cenazeyi kaldırmak isteseler, arkalarına doğru geri dönüyorlardı. İçlerinden birine "Bu kimin cenazesi?" diye sorunca "Bişr el-Merisi'nin cenazesi" cevabını verdi."[878]

٢٣٧٥ - مُقَاتِلُ بْنُ سُلَيْمَانَ الرَّازِيُّ النَّاقِدُ: حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ الْوَرَّاقُ، قَالَ: رَأَيْتُ أُمَّ جَعْفَرٍ زُبَيْدَةَ فِي الْمَنَامِ فَقُلْتُ لَهَا: مَا فَعَلَ بِكِ رَبُّكِ؟ فَقَالَتْ: غَفَرَ لِي بِاصْطِنَاعِي الْمَعْرُوفَ، وَرَأَيْتُ فِي وَجْهِهَا شَيْئًا، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَتْ: قَدِمَ بِشْرٌ الْمَرِّيسِيُّ فَزَفَرَتْ جَهَنَّمُ زَفْرَةً، فَلَمْ يَبْقَ مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا أَصَابَهُ هَذَا »

2375- Mukatil bin Süleyman er-Razi en-Nakıd dedi ki: Ebû Cafer el-Verrak bana anlattı, dedi ki: Rüyamda Ümmü Cafer yani Zübeyde'yi gördüm. Kendisine "Rabbin sana nasıl muamele etti?" diye sordum. Dedi ki: "İyilik yapmamdan dolayı beni bağışladı." Bir ara yüzünde bir şey fark ettim. Bunun üzerine "Bu da nedir?" diye sordum. Dedi ki: Bişr el-Merisi geldi. Derken cehennem bir üfleyişte bulundu. Öyle ki bizden kim varsa kendisine zifir isabet etti."[879]

٢٣٧٦ - مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ ابْنِ بُرَيْهَةَ الْهَاشِمِيِّ: كُنْتُ أَرَى أُمَّ جَعْفَرٍ زُبَيْدَةَ فِي الْمَنَامِ كَثِيرًا بِحَالَةٍ حَسَنَةٍ، قَالَتْ: فَرَأَيْتُهَا ذَاتَ لَيْلَةٍ مُتَغَيِّرَةً

878 Senedinde ismi belirtilmeyen biri vardır.
879 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (14/433)

الْوَجْهِ، فَقُلْتُ لَهَا: مَا شَأْنِي أَرَاكِ مُتَغَيِّرَةَ الْوَجْهِ؟ قَالَتْ: لِأَنَّ جَهَنَّمَ زَفَرَتِ الْبَارِحَةَ لِقُدُومِ رُوحِ بِشْرٍ الْمَرِيسِيِّ، فَمَا بَقِيَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا تَغَيَّرَتْ حَالُهُ »

2376- ... Muhammed bin Hüseyn'den; İbn Büreyhe el-Haşimi'nin annesi dedi ki: Ümmü Cafer yani Zübeyde'yi rüyamda çok kez iyi bir durumda görürdüm. Bir gece onu yüzü değişik gördüm. Hemen ona "Ne oldu da seni yüzü değişmiş görüyorum?" diye sordum. Dedi ki: Yemin olsun ki Bişr el-Merisi'nin gelişiyle cehennem öyle bir nefes alıp verdi ki, cennet ehlinden olan herkesin hali değişti."

٢٣٧٧ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَ: رَأَيْتُ بِشْرَ بْنَ الْحَارِثِ فِي الْمَنَامِ بَعْدَ مَوْتِهِ بِمِائَةِ يَوْمٍ وَهُوَ مُتَغَيِّرُ الْحِلْيَةِ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا نَصْرٍ مَا لِي أَرَاكَ هَكَذَا؟ فَقَالَ: لِأَنَّ جَهَنَّمَ زَفَرَتْ لِقُدُومِ هَذَا، فَلَمْ يَبْقَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا تَغَيَّرَتْ حِلْيَتُهُ »

2377- Muhammed bin Hüseyn'den; Muhammed bin Müsenna dedi ki: "Ölümünden yüz gün sonra rüyamda Bişr bin Haris'i gördüm, güzelliği değişmişti. Kendisine "Ey Ebû Nasr! Seni neden bu şekilde görüyorum?" diye sordum. Dedi ki: Yemin olsun ki şunun gelişi ile cehennem öyle bir nefes alıp verdi ki, cennet ehlinden olan herkesin zineti değişti."

٢٣٧٨ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ الْغُدَانِيُّ، قَالَ: " مَاتَ ابْنٌ لِي أَمْرَدُ فَرَأَيْتُهُ فِي الْمَنَامِ وَقَدْ شَابَ رَأْسُهُ، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا بُنَيَّ أَلَيْسَ مُتَّ وَأَنْتَ أَمْرَدُ؟ قَالَ: بَلَى، إِنَّهُ مَاتَ الْبَارِحَةَ رَجُلٌ مِنَ الْجَهْمِيَّةِ، فَقُذِفَ بِهِ فِي جَهَنَّمَ، فَمَا بَقِيَ أَحَدٌ مِنَ الْوِلْدَانِ إِلَّا شَابَ »

2378- Muhammed bin Hüseyn'den; Abdullah bin Recâ el-Gaddâni dedi ki: Henüz tüyü bitmemiş bir oğlum öldü. Rüyamda onu gördüğümde saçları bembeyaz olmuştu. Kendisine "Yavrucuğum! Sen tüyü bitmemiş bir haldeyken ölmedin mi?" diye sordum. Dedi ki: Tabii ki de öyle. Dün gece Cehmiyye'den bir adam öldü. Direkt cehenneme atıldı. Öyle oldu ki gençlerden kim varsa yaşlanıverdi."

٢٣٧٩ - قَالَ أَبُو حاتِمٍ: وحَدَّثني بعْضُ أصحابنا، قال: رأى أبو يعقوب الْمَوَازِينِيُّ الْبَغْدَادِيُّ فِي الْمَنَامِ كأنَّهُ يمْشي فِي طريقٍ واسعٍ، ولقيهُ شيْخٌ أبيضُ الرَّأْسِ وَاللِّحْيَةِ، أَبْيَضُ الثِّيَابِ وَهُو يبْكي، وهُوَ يقولُ: الْعنُوا بشْرًا الْمرِيسيَّ لعنهُ اللهُ، فإنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ فِي كِتَابِ اللهِ، وذَلِكَ قبْل أنْ يمُوت بِشْرٌ الْمرِيسِيُّ »

2379- Ebû Hatim dedi ki: Bana arkadaşlarımızdan biri anlattı: Ebû Yakub el-Mevazini el-Bağdadi, rüyasında kendisini geniş bir yolda yürüyor-ken gördü. Derken elbisesi, saçı ve sakalı bembeyaz bir yaşlı ile karşılaştı. Yaşlı adam ağlıyor ve "Birş el-Merisi'ye lanet edin! Allah onu lanetlesin! Çünkü o, Allah'ın kitabı hakkında konuşuyordu" diyordu. Bu rüya, Bişr el-Merisi ölmeden önce görülmüştü.

٢٣٨٠ - الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ خِدَاشٍ، قَالَ: " رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ آتِيًا أَتَانِي بِطَبَقٍ، فَقَالَ: اقْرَأْهُ، فَقَرَأْتُ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ يُرِيدُ يَمْتَحِنُ النَّاسَ، فَمَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، كَسَاهُ اللهُ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ فَصُّهُ يَاقُوتَةٌ حَمْرَاءُ وَأَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ وَغَفَرَ لَهُ، وَمَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ جُعِلَتْ يَمِينُهُ يَمِينَ قِرْدٍ، فَعَاشَ بِذَلِكَ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ، ثُمَّ يَصِيرُ إِلَى النَّارِ، قَالَ: وَرَأَيْتُ قَائِلًا يَقُولُ: مُسِخَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ، وَأَصَابَ ابْنَ سَمَاعَةَ الْفَالِجُ »

2380- Hasen bin Sabbah'tan; Halid bin Haddaş dedi ki: Rüyamda birinin bana bir tabaka (levha) getirdiğini gördüm. Bana "Oku" dedi. Başladım okumaya: Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. İbn Ebi Duâd insanları imtihan etmek istiyor. Her kim 'Kur'ân Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir' derse, Allah ona taşı kırmızı yakuttan altın bir yüzük takacak ve onu bağışlayıp cennete girdirecektir. Her kim de 'Kur'ân mahluktur' derse, sağı maymun sağına benzeyecek ve bir iki gün daha yaşayıp cehenneme varacaktır." Ayrıca birini şöyle derken gördüm: "İbn Ebi Duâd'ın şekli değişti, İbn Semma'a'ya da felç indi."[880]

880 İsnadı hasendir. Bk. Lalekai, İtikadu Ehlisünnet, 625 (1/237) – Hatib, Tarih-i Bağdat (4/154)

٢٣٨١ - الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، وَذَكَرَ بِشْرًا الْمِرِّيسِيَّ، فَقَالَ: «مَنْ كَانَ أَبُوهُ يَهُودِيًّا أَيْشٍ تَرَاهُ يَكُونُ؟»

2381- ... Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ı işittim; Bişr el-Merisi'den bahsetti ve şöyle dedi: "Babası bir Yahudi olanın ne olacağını düşünüyorsun?"[881]

٢٣٨٢ - قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ: فَسَمِعْتُ عَبْدَ الْوَهَّابِ الْوَرَّاقَ، " ذَكَرَ يَعْقُوبَ بْنَ شَيْبَةَ وَابْنَ الثَّلَّاجِ، فَقَالَ: «جَهْمِيَّةٌ زَنَادِقَةٌ

2382- Muhammed bin Davud dedi ki: Abdulvehhab el-Verrak'ı işittim; Yakub bin Şeybe ile İbn Sellac'ı zikredip şöyle dedi: "İkisi de Cehmiyye'dir, zındıktır."[882]

٢٣٨٣ - أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو يُوسُفَ حَكِيمٌ التَّمَّارُ، وَكَانَ صَدِيقًا لِأَبِي نَصْرٍ التَّمَّارِ قَالَ: " لَمَّا أُدْخِلَ أَبُو نَصْرٍ يَعْنِي التَّمَّارَ دَارَ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ لِلْمِحْنَةِ قَعَدْنَا عَلَى الْبَابِ نَنْظُرُ مَا يَكُونُ مِنْ أَمْرِهِ، فَخَرَجَ، فَقُلْتُ: مَا صَنَعْتَ يَا أَبَا نَصْرٍ؟ فَقَالَ: يَا أَبَا يُوسُفَ دَخَلْنَا كَفَرْنَا وَخَرَجْنَا «

2383- Ebû Cafer Muhammed bin Davud dedi ki: Bana Ebû Yusuf Hakim et-Temmar anlattı. Kendisi Ebû Nasr et-Temmar'ın arkadaşıydı. Dedi ki: Mihnet olaylarında Ebû Nasr, İshak bin İbrahim'in evine girdirilince durumuna bakmak için kapının önüne oturduk. Biraz sonra çıkıverdi. Dedim ki: "Ne yaptın, ey Ebû Nasr?" Dedi ki: "Ey Ebû Yusuf! Girdik, kâfir olduk, ardından çıktık."

٢٣٨٤ - أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الْعَوَّامِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ لِي: " كَانَ جِمَارٌ مَجُوسِيٌّ وَكَانَ اسْمُهُ بَهْرَامُ، فَمَاتَ فَرَآهُ أَبِي فِي النَّوْمِ، فَقَالَ لَهُ: مَا فَعَلَ اللهُ بِكَ؟ قَالَ: أَسْكَنَنِي سَقَرَ. فَقُلْتُ: أَسْفَلَكُمْ أَحَدٌ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ«

881 Bk. Zehebî, Siyer (10/201)
882 Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (14/281)

2384- Ebû Bekir Ahmed bin Ebi'l Avvâm dedi ki: Bana babam tahdis etti, dedi ki: "Önceleri Mecusi bir komşum vardı. İsmi Behram'dı." Komşusu ölünce babam ona rüyasında gördü. Ona "Allah sana ne yaptı?" diye sordu. Mecusi "Beni Sekar'a yerleştirdi" dedi. Babam "Peki, sizden daha aşağıda olanlar var mı?" diye sordu. Mecusi dedi ki: "Evet, Kur'ân mahluktur diyen şu kişiler."[883]

٢٣٨٥ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ بْنِ هَارُونَ الْمُنَقَّى الْكُوفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَيُّوبَ الْأَصْبَهَانِيَّ، وَكَانَ مِنْ خِيَارِ الْمُسْلِمِينَ قَالَ: " كَانَ لِي جَارٌ يَهُودِيٌّ وَكُنْتُ أَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ فَيَأْبَى، فَمَاتَ فَرَأَيْتُهُ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ: إِلَى أَيِّ شَيْءٍ صِرْتَ؟ قَالَ: إِلَى النَّارِ، فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ كُنْتُ أَدْعُوكَ إِلَى الْإِسْلَامِ فَتَأْبَى، قَالَ: فَتَرَوْنَ أَنْ لَيْسَ فِي النَّارِ شَرٌّ مِنَّا؟ مَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، أَسْفَلُ مِنَّا بِدَرَجَةٍ »

2385- Muhammed bin Ubeyd bin Harun el-Münakki el-Kufi dedi ki: Eyyub el-Asbahani'yi işittim. Kendisi Müslümanların hayırlılarındandı. Dedi ki: "Yahudi bir komşum vardı. Onu İslâm'a davet ederdim, o ise geri dururdu. Derken öldü. Rüyamda onu gördüm. Kendisine "Hangi şeye vardın?" diye sordum. Yahudi "Cehenneme" dedi. Kendisine "Seni İslâm'a davet ederdim, sense geri dururdun" dedim. Yahudi dedi ki: Bizden daha şerli olanlar kimlerdir bilir misin? Kur'ân mahluktur diyenler, bizden bir derece daha aşağıdadırlar."

٢٣٨٦ - مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْأَسْوَدِ الْقُرَشِيُّ الْكُوفِيُّ، قَالَ: نا عَمِّي، قَالَ: نا ابْنُ الْأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: " لَمَّا مَاتَ أَيُّوبُ الْيَهُودِيُّ رَأَيْتُهُ فِي الْمَنَامِ، فَقُلْتُ: أَيُّوبُ إِلَى مَا صِرْتَ؟ قَالَ: إِلَى النَّارِ. قَالَ: قُلْتُ: فَأَيْنَ أَنْتَ مِنْهَا؟ قَالَ: فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ. قَالَ: فَقُلْتُ: فَهَلْ أَحَدٌ أَسْفَلُ مِنْكُمْ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ: قَوْمٌ مِنْكُمْ. قُلْتُ: وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ: الَّذِينَ يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ

2386- ... Muhammed bin Said bin Esved el-Kureşi el-Kufi dedi ki: Bana amcam tahdis etti; İbnu'l Asbahani dedi ki: Yahudi Eyyub öldüğünde onu rüyamda gördüm. Kendisine sordum:

883 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 627 (1/237)

– Ey Eyyub! Nereye vardın?
– Cehenneme.
– Cehennemin neresindesin?
– En alt tabakasında.
– Peki, sizden daha aşağıda olanlar var mı?
– Evet.
– Kimdir onlar?
– Sizden olan bir topluluktur.
– Onlar da kim?
– Kur'ân mahluktur diyenler.

٢٣٨٧ - أَبُو حَاتِمٍ، قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ بِشْرٍ الْعَبْدِيَّ، فَقُلْتُ: الْحِكَايَةُ الَّتِي كُنْتَ تَحْكِيهَا عَنْ جَارِكَ، فَقَالَ: " سَمِعْتُ جَارًا لِي كَانَ يُقْرِئُ الْقُرْآنَ وَكَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ. فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ: إِنْ لَمْ يَكُنِ الْقُرْآنُ مَخْلُوقًا فَمَحَى اللهُ كُلَّ آيَةٍ فِي صَدْرِكَ مِنَ الْقُرْآنِ. قَالَ: نَعَمْ، فَأَصْبَحَ وَهُوَ يَقُولُ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ. إِيَّاكَ}، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُولَ {نَعْبُدُ} [الفاتحة: ٥]، لَمْ يَجْرِ لِسَانُهُ

2387- Ebû Hatim dedi ki: Muhammed bin Bişr el-Abedi'ye sordum, dedim ki: "Bana komşunla ilgili aktardığın hikayeyi anlatır mısın?" Dedi ki: "Bir komşumu Kur'ân okurken işittim. Kendisi "Kur'ân mahluktur" diyordu. O sırada bir adam, komşuma "Eğer Kur'ân mahluk ise Allah her âyeti göğsünden silsin mi?" dedi. Komşum "Evet, silsin" karşılığını verdi. Ertesi sabah uyandığında başladı Kur'ân okumaya. *"Elhamdulillahi Rabbi'l Âlemin, Er-Rahmani'r Rahim, Mâliki Yevmi'd Din"* (Fatiha, 1-3) âyetlerini okudu. Ardından *"İyyake na'budu"* demek istediyse de dili bir türlü dönmedi.

٢٣٨٨ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: هَكَذَا حِفْظِي عَنْهُ. وَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا، عَنْ بُنْدَارٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَمْرٍو، وَابْنِ الضَّحَّاكِ أَنَّهُ " أَصْبَحَ هَذَا الرَّجُلُ لَا يَحْفَظُ مِنَ الْقُرْآنِ

شَيْئًا حَتَّى يُقَالَ لَهُ: قُلْ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، فَيَقُولُ: مَعْرُوف مَعْرُوف، وَلَا يَتَكَلَّمُ »

2388- Ebû Hatim dedi ki: Ben hikayeyi bu şekilde ezberledim. Arkadaşlarımdan birinin Bindar'dan, onun da Osman bin Amr ile İbn Dahhak'tan aktardığına göre kendisi sabahladığında Kur'ân'dan ezbere hiçbir şey bilmez olmuştur. Hatta kendisine "Söyle: Bismillahirrahmanirrahim" denilse, "Biliyorum, biliyorum" diyor ama yine de konuşamıyordu.[884]

٢٣٨٩ - وَأَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ: نا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ الْعَبَّاسِ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: نا بُنْدَارٌ، قَالَ: نا أَبُو بَكْرٍ

2389- Bize Ebû Bekir Muhammed bin Hüseyn tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muhammed Abdullah bin Abbâs et-Tayalisi tahdis etti, dedi ki: Bize Bindar tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Bekir tahdis etti...

٢٣٩٠ - وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: نا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى

2390- Yine bize Ebû Bekir Muhammed bin Abdülhamid el-Vasıti tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Musa Muhammed bin Müsenna tahdis etti...

٢٣٩١ - وَحَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ زَكَرِيَّا السَّاجِيُّ، قَالَ: نا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَأَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: "كُنَّا نَقْرَأُ عَلَى شَيْخٍ ضَرِيرٍ بِالْبَصْرَةِ، فَلَمَّا أَحْدَثُوا بِبَغْدَادَ الْقَوْلَ بِخَلْقِ الْقُرْآنِ قَالَ الشَّيْخُ: إِنْ لَمْ يَكُنِ الْقُرْآنُ مَخْلُوقًا فَمَحَى اللهُ الْقُرْآنَ مِنْ صَدْرِي. قَالَ: فَلَمَّا سَمِعْنَا هَذَا مِنْ قَوْلِهِ تَرَكْنَاهُ وَانْصَرَفْنَا عَنْهُ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ مُدَّةٍ لَقِينَاهُ فَقُلْنَا: يَا فُلَانُ مَا فَعَلَ الْقُرْآنُ؟ قَالَ: مَا بَقِيَ فِي صَدْرِي مِنْهُ شَيْءٌ، فَقُلْنَا: وَلَا قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ؟ قَالَ: وَلَا قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ، إِلَّا أَنْ أَسْمَعَهَا مِنْ غَيْرِي أَنْ يَقْرَأَهَا

884 Bu ve önceki rivayeti, Muhtasar el-Uluvv'da (s. 113) Elbani de zikretmiştir. Muhammed bin Bişr sikadır. Bk. İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil (7/210)

2391- Yine bize Ebû'l Hasen Ahmed bin Zekeriya es-Sâci tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Bize Bindar yani Muhammed bin Beşşar ile Ebû Musa Muhammed bin Müsenna tahdis ettiler, dediler ki: Basra'da kör bir şeyhten ders alıyorduk. Derken Mutezile, Bağdat'ta "Kur'ân mahluktur" bidatini çıkardıklarında şeyh "Eğer Kur'ân mahluk değilse, Allah Kur'ân'ı kalbimden silsin" dedi. Bunu ondan işittiğimizde onu bıraktık ve başka hocaya gittik. Aradan bir müddet geçtikten sonra onunla karşılaştık ve "Ey falan! Kur'ân'dan ne haber?" diye sorduk. Dedi ki: "Ezberimde ondan geriye bir şey kalmadı." Biz: "Peki, *Kul huvellahu ehad* da mı kalmadı?" diye sorduk. Şöyle cevap verdi: "Evet, *Kul huvellahu ehad* dahi kalmadı. Ben onu sadece okudukları zaman başkalarından dinleyebiliyorum."[885]

٢٣٩٢ - مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ بُنْدَارًا، يَقُولُ: " كَانَ لَنَا جَارٌ وَكَانَ مِنْ حُفَّاظِ الْقُرْآنِ فَنَاظَرَهُ رَجُلٌ يَوْمًا فِي الْقُرْآنِ، فَقَالَ: إِنْ لَمْ يَكُنِ الْقُرْآنُ مَخْلُوقًا فَمَحَا اللَّهُ مَا فِي قَلْبِهِ مِنَ الْقُرْآنِ. قَالَ: فَرَأَيْتُهُ لَا يَحْفَظُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ شَيْئًا، يُسْأَلُ عَنِ الْآيَةِ، فَيَقُولُ: هَاهْ، هَاهْ، مَعْرُوف مَعْرُوفٌ، لَا يَقْدِرُ يُرَدِّدُهَا »

2392- Muhammed bin Ömer dedi ki: Bindar'ı şöyle derken işittim: Bizim Kur'ân hafızlarından olan bir komşumuz vardı. Bir gün, adamın biri, onunla Kur'ân hakkında münazara yaptı. Komşum dedi ki: "Eğer Kur'ân mahluk değilse, Allah kalbimde Kur'ân namına ne varsa silsin!" Onu Kur'ân'dan herhangi bir şey ezbere bilmezken gördüm. Kendisine âyetten sorulunca "Hah, hah! Biliyorum, biliyorum" diyor ama cevap veremiyordu.[886]

٢٣٩٣ - أَبُو حَاتِمٍ، قَالَ: نا أَبُو عَقِيلٍ الْمَعْرُوفُ بِشَاهِ الْمَرْوَزِيِّ، وَقَدِمَ عَلَيْنَا مِنَ الْبَصْرَةِ يُرِيدُ خُرَاسَانَ أَخْبَرَنِي أَنَّهُ " رَأَى بِالْبَصْرَةِ رَجُلًا كَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَالْتَقَى مَعَ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ فَابْتَهَلَا جَمِيعًا، فَقَالَ هَذَا: إِنْ لَمْ يَكُنِ الْقُرْآنُ مَخْلُوقًا، فَمَحَى اللَّهُ الْقُرْآنَ مِنْ صَدْرِي. وَقَالَ السُّنِّيُّ: إِنْ كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ مَخْلُوقًا فَمَحَى اللَّهُ الْقُرْآنَ مِنْ صَدْرِي، فَأَصْبَحَ الْجَهْمِيُّ وَهُوَ يَقُولُ: {الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ}، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُولَ

885 İsnadı sahihtir. Bk. Acurri, Şeria, 219 (1/245)
886 Bk. 2388.ci rivayet.

{إِيَّاكَ نَعْبُدُ} [الفاتحة: ٥]، لَمْ يَجْرِ لِسَانُهُ، وَقَالَ: هَيْهات هَيْهاتَ، وَأَصْبَحَ السُّنِّيُّ قَارِئًا لِلْقُرْآنِ كَمَا كَانَ

2393- Ebû Hatim dedi ki: Şah el-Mervezi diye tanınan Ebû Akil bize geldi. O sıra Basra'dan gelmişti ve Horasan'a gidecekti. Bana Basra'da Kur'ân mahluktur diyen birini gördüğünü haber verdi. Sözünü ettiği adam, Ehlisünnetten biri ile karşılaştı. Derken ikisi de karşılıklı yemin ettiler. Biri şöyle dedi: "Eğer bu Kur'ân mahluk değilse, Allah Kur'ân'ı göğsümden silsin." Ehlisünnet de şöyle dedi: "Eğer bu Kur'ân mahluksa, Allah Kur'ân'ı göğsümden silsin." Ertesi sabah uyandığında Cehmiyye'den olan başladı Kur'ân okumaya. *"Elhamdulillahi Rabbi'l Âlemin, Er-Rahmani'r Rahim, Mâliki Yevmi'd Din"* (Fatiha, 1-3) âyetlerini okudu. Ardından *"İyyake na'budu"* demek istediyse de dili bir türlü dönmedi. Bunun üzerine "Heyhat, heyhat!" dedi. Ehlisünnetten olan ise önceki gibi Kur'ân okumaya devam etti.[887]

٢٣٩٤ - أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي الْعَوَّامِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: " مَرَرْتُ فِي بَعْضِ الْأَزِقَّةِ بِمَجْنُونٍ وَقَدْ وَقَعَ فَقِيلَ لِي: تَقَدَّمْ فَاقْرَأْ عَلَيْهِ، فَتَقَدَّمْتُ لِأَقْرَأَ عَلَيْهِ، فَقَالَ لِي شَيْطَانُهُ مِنْ جَوْفِهِ: دَعْهُ، فَإِنَّهُ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، قُلْتُ لَهُ: شَأْنَكَ وَإِيَّاهُ »

2394- ... Ebû Bekir bin Ebi'l Avvâm dedi ki: Bana babam anlattı: Bir keresinde sokaklardan birinde cin çarpmış biriyle karşılaştım. Bana şuna "Rukye yap" denildi. Hemen Kur'ân okumak için öne çıktım. Derken içindeki şeytanı bana "Bırak onu! Çünkü o Kur'ân mahluktur diyor" dedi. Bunun üzerine "Ne halin varsa gör" dedim.

٢٣٩٥ - هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ السِّمْسَارُ، قَالَ: " مَرَّ بِي أَحْمَدُ بْنُ نَصْرِ بْنِ حَمْزَةَ الْخُزَاعِيُّ الْمَقْتُولُ فِي الْقُرْآنِ، وَإِنَّهُ فِي دُكَّانِي بِبَابِ الطَّاقِ نِصْفَ النَّهَارِ، فَجَلَسَ يَسْتَرِيحُ، إِذْ صُرِعَ رَجُلٌ فَقَامَ أَحْمَدُ، فَغَطَّى رَأْسَهُ لِيَقْرَأَ عَلَيْهِ، فَإِذَا الْجِنِّيَّةُ تَقُولُ مِنْ جَوْفِهِ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ دَعْنِي، فَإِنَّهُ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: اخْنُقِيهِ يَا سُنِّيَّةُ، اخْنُقِيهِ يَا سُنِّيَّةُ »

887 Bk. 2387.ci rivayet.

2395- Harun bin Abdullah es-Simsari dedi ki: Kur'ân dolayısıyla öldürülen Ahmed bin Nasr bin Hamza el-Huzai, bir keresinde bana uğradı. Babu't Tâk'taki dükkanımda gün ortasında dükkanıma gelmişti. Biraz istirahat etmek için oturdu. Derken bir adam sara geçirdi. Ahmed hemen ona rukye yapmak için adamın ağzını kapamaya çalıştı. Derken içindeki cin "Ey Ebû Abdullah, bırak beni! Şüphesiz bu Kur'ân mahluktur diyor" dedi. Bunun üzerine Ahmed, cine "Boğ onu ey sünni, boğ onu ey sünni!" demeye başladı.[888]

٢٣٩٦ - أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي الْعَوَّامِ، قَالَ: نا أَبِي قَالَ: " كَانَ لِي جَارٌ فَافْتَقَرَ فَبَاعَ مَنْزِلَهُ فَنَزَلَ فِي سِرْدَابِ الدَّارِ يُفَتِّشُ وَيُسَلِّمُ عَلَى الْعُمَّارِ، فَقَالُوا لَهُ: وَنَحْنُ هُوَ ذَا نَتَحَوَّلُ، فَقُلْتُ لَهُمْ: أَنَا افْتَقَرْتُ، أَنْتُمْ مَا لَكُمْ؟ قَالُوا: اشْتَرَى دَارَكَ مَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَنَحْنُ لَا نُسَاكِنُ مَنْ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ «

2396- ... Ebû Bekir bin Ebi'l Avvâm dedi ki: Bana babam anlattı: Benim bir komşum vardı. Bir ara fakir düştü ve bu yüzden evini sattı. Evin cinlerin yaşadığı kısmına inip kendilerine selam verdi. Cinler ona "Bak biz de gidiyoruz" dediler. Komşum "Hadi ben fakir düştüm, size ne oldu?" diye sordu. Cinler şöyle cevap verdi: "Evini Kur'ân mahluktur diyen biri satın aldı. Bizler Kur'ân mahluk diyenlerle kalmayız."

٢٣٩٧ - ... حَدَّثَنِي أَبُو خُدْرَةَ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ، مَوْلَى زَيْنَبَ بِنْتِ سُلَيْمَانَ، وَكَانَ مِنْ خِيَارِ عِبَادِ اللَّهِ، قَالَ: " وُلِدَ لِي بِنْتٌ فَاغْتَمَمْتُ، قَالَ: فَخَرَجْتُ إِلَى نَاحِيَةِ الْمُصَلَّى أَتَفَرَّجُ، أَتَسَلَّى، قَالَ: فَصَلَّيْتُ فَنِمْتُ وَأَنَا سَاجِدٌ، فَإِذَا بِهَاتِفٍ يَهْتِفُ بِي: يَا مُحَمَّدُ بْنَ عُبَيْدٍ تَغْتَمُّ أَنْ وُلِدَ لَكَ بِنْتٌ؟ فَيَسُرُّكَ أَنَّهُ غُلَامٌ وَأَنَّهُ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟«

2397- Ebû Hudra el-Ensari'den; Zeyneb binti Süleyman'ın azatlısı ve Allah'ın hayırlı kullarından biri olan Muhammed bin Ubeyd dedi ki: "Bir kızım doğmuş, bundan dolayı kederlenmiştim. Hemen kederimi gidermek için namaz kılmaya çıktım. Namaza durdum ve secdede uyuyakaldım. Bir-

888 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 629 (1/238)

den birinin şöyle seslendiğini duydum: "Ey Muhammed bin Ubeydi Kızın olduğu için kederleniyorsun. Peki, Kur'ân mahluktur diyen oğlun olması seni sevindirecek miydi?"

٢٣٩٨ - حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ بْنُ مَخْلَدٍ الْعَطَّارُ، قَالَ: نا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ نَاصِحٍ الْخَلَّالُ، قَالَا: نا قَاسِمٌ الْعُمَرِيُّ، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، صَاحِبُ عَمْرِو بْنِ هَرِمٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَدِّي

2398- Bize Ebû Abdullah bin Muhalled el-Attar tahdis etti, dedi ki: Bize Abbâs bin Muhammed ed-Dûri tahdis etti, dedi ki: Bize Hasen bin Nasih el-Hallal tahdis etti, dedi ki: Bize Kasım el-Ömeri tahdis etti, dedi ki: Bize Bize Amr bin Herem'in arkadaşı Abdurrahman bin Habib bin Ebi Habib tahdis etti, dedi ki: Bana babam, dedemden tahdis etti...

٢٣٩٩ - وَحَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَلْمٍ الْمَخْزُومِيُّ قَالَ: نا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الزَّعْفَرَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي قَاسِمٌ الْعُمَرِيُّ، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَبِيبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَدِّي حَبِيبٍ

2399- Yine bize Ebû'l Hasen Ahmed bin Muhammed bin Selm el-Huzai tahdis etti, dedi ki: Biz Hasen bin Sabbah el-Huzai tahdis etti, dedi ki: Bana Kasım el-Ömeri tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahman bin Muhammed bin Habib tahdis etti, dedi ki: Bana babam, dedem Habib'den tahdis etti...

٢٤٠٠ - نا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، صَاحِبُ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: شَهِدْتُ خَالِدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الْقَسْرِيَّ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ النَّحْرِ، فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ ضَحُّوا تَقَبَّلَ اللهُ مِنْكُمْ، فَإِنِّي مُضَحٍّ بِالْجَعْدِ بْنِ دِرْهَمٍ، فَإِنَّهُ زَعَمَ أَنَّ اللهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى تَكْلِيمًا، وَلَمْ يَتَّخِذْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ الْجَعْدُ بْنُ دِرْهَمٍ عُلُوًّا كَبِيرًا، ثُمَّ نَزَلَ إِلَيْهِ فَذَبَحَهُ»

2400- ... Abdurrahman bin Habib bin Ebi Habib tahdis etti; o babasından, o da dedesinden; (dedesi) dedi ki: Halid bin Abdullah el-Kasri'ye tanık oldum. Kurban Bayramı günü insanlara hutbe verdi. Dedi ki: "Ey insanlar!

Kurbanlarınızı kesin, Allah sizden kabul buyursun! Şüphesiz ben de Ca'd bin Dirhem'i kurban edeceğim. Doğrusu o, Allah Teâlâ'nın Musa ile gerçekten konuşmadığını ve İbrahim'i yakın dost edinmediğini iddia ediyor. Allah, Ca'd bin Dirhem'in söylediklerinden yücedir, büyüktür." Sonra aşağı inip onun boynunu kesti.[889]

٢٤٠١ - قَالَ الْحَسَنُ بْنُ نَاصِحٍ فِي رِوَايَةِ ابْنِ مَخْلَدٍ عَنْهُ: فَحَدَّثْتُ بِهَذَا الْحَدِيثِ يُوسُفَ الْقَطَّانَ، فَقَالَ لِي: تَعْرِفُ الْجَعْدَ بْنَ دِرْهَمٍ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: هُوَ جَدُّ جَهْمٍ الَّذِي شَكَّ فِي اللَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا

2401- İbn Muhalled'in ondan aktardığı rivayette Hasen bin Nasih şöyle dedi: Bu hadisi Yusuf el-Kattan'a da tahdis ettim. Bana "Ca'd bin Dirhem'i tanıyor musun?" diye sordu. Ben "Hayır" deyince şöyle dedi: "O, Allah hakkında kırk sabah boyunca şüpheye düşen Cehm'in dedesidir."

٢٤٠٢ - عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: قَالَ خَارِجَةُ بْنُ مُصْعَبٍ: «إِذَا صَلَّيْتَ خَلْفَ الْإِمَامِ وَبِجَنْبِكَ جَهْمِيٌّ، فَأَعِدِ الصَّلَاةَ»

2402- ... Abdussamed bin Hassan'dan; Harice bin Musab dedi ki: "İmamın arkasında kıldığında ve yanında cehmi olduğunda namazını iade et."

İbn Batta şöyle der: Harice'nin (r.h.) namaz kılarken yanında cehmi olan birine namazını tekrar kılması hakkındaki sözünün manası şudur: Her kim imamın arkasında tek başına kılar ve yanında cehmi biri olursa veya safların arkasında tek başına durur ve yanında cehmi olursa, bu kimsenin namazını iade etmesi gerekir. Çünkü fakihlerden bir topluluğun görüşü, safın veya imamın arkasında tek başına namaz kılan kimsenin namazını tekrar edeceği yönündedir. Sanki Harice, safın arkasında yanında cehmi varken namaz kılan kimseyi, sanki safın arkasında tek başına namaz kılan kimse gibi görmüştür. Çünkü cehmi Müslüman değildir ve namazda da değildir. Onun yanında namaz kılan, tek başına namaz kılan gibidir. Bununla birlikte cehmi toplu bir safın içinde kılarsa, cemaatin namazı caizdir.

---

889 İsnadı sahihtir. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat, 6872 (12/425) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal – Buhari, Tarih-i Kebir, 542 (3/158) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 512 (1/206)

٢٤٠٣ - وَكَذَلِكَ رَوَى الْمَرُّوذِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: رَجُلٌ صَلَّى خَلْفَ الصَّفِ هُوَ وَرَجُلٌ، فَلَمَّا سَلَّمَ نَظَرَ إِلَى الَّذِي صَلَّى عَلَى جَانِبِهِ فَإِذَا هُوَ جَهْمِيٌّ، قَالَ: يُعِيدُ الصَّلَاةَ فَإِنَّهُ إِنَّمَا صَلَّى خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ، أَوْ كَلَامٌ هَذَا مَعْنَاهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»

2403- Aynı şekilde Mervezi de Ebû Abdullah'tan böyle nakletmiştir. Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'a sordum: "Bir adam, safın arkasında namaza duruyor. Yanında başka bir adam daha var. Selam verdiğinde yanındakine bakıyor ve onun cehmi olduğunu görüyor." Ahmed dedi ki: "Namazı iade eder. Şüphesiz o, safın arkasında tek başına namaz kılmıştır." Veya bu manada bir söz söyledi.

٢٤٠٤ - حَدَّثَنِي ابْنُ الطَّبَّاعِ، قَالَ: سَمِعْتُ سُنَيْدَ بْنَ دَاوُدَ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ بَعْضَ مَنْ كَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ: إِلَى مَا صِرْتَ؟ قَالَ: عَذَّبَنِي عَذَابًا لَمْ يُعَذِّبْهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ. قُلْتُ: بِمَاذَا؟ قَالَ: بِكَلَامِي فِي الْقُرْآنِ. قَالَ: قُلْتُ: بُعْدًا لَكَ وَسُحْقًا »

2404- İbn Tabba dedi ki: Süneyd bin Davud'u şöyle derken işittim: "Rüyamda Kur'ân mahluktur diyenlerden birini gördüm. Kendisine 'Nereye vardın?' diye sordum. Dedi ki: 'Bana alemlerden hiç kimseye etmediği bir azapla azap etti.' Ben 'Neden dolayı?' diye sordum. 'Kur'ân hakkındaki sözlerimden dolayı' dedi. Bunun üzerine ben 'Rahmetten uzak olasın, yok olasın!' dedim."[890]

٢٤٠٥ - حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْأَنْمَاطِيُّ، قَالَ: قَالَ لِي إِنْسَانٌ مِنْ أَصْحَابِ الْخَلَنْجِيِّ: أُتِيتُ فِي النَّوْمِ فَقِيلَ لِي: اقْرَأْ، فَقُلْتُ: وَمَا أَقْرَأُ؟ أَنَا أُحْسِنُ أَقْرَأُ، فَقِيلَ لِي: اقْرَأْ {وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ} [الزمر: ٦٠] مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ »

890 Süneyd bin Davud el-Massisi, imamlıkla birlikte zayıftır.

2405- ... İbrahim bin Abdülaziz el-Enmati dedi ki: Halenci'nin ashâbından biri bana şöyle dedi: Rüyamda bir yere getirildim. Bana "Oku" denildi. "Ne okuyayım?" diye sordum. Güzel okuyan birisiyimdir. Bana şöyle denildi: Allah Teâlâ'nın *"Kıyamet günü Allah'a karşı yalan söyleyenleri görürsün, yüzleri kapkara kesilmiştir. Büyüklük taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok!?"* (Zümer, 60) oku. Buradakiler Kur'ân mahluktur diyenlerdir."

٢٤٠٦ - عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ الصَّيْدَاوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَفْصٍ زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، أَوْ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، خَتَنُهُ عَنْهُ قَالَ: " مَاتَ عَمِّي وَكَانَ جَهْمِيًّا، ثُمَّ مَاتَتِ ابْنَتُهُ، فَرَأَيْتُهَا فِي النَّوْمِ. فَقُلْتُ لَهَا: مَا فَعَلَ اللهُ بِأَبِيكِ؟ قَالَتْ: مَا عُرِضَ عَلَى اللهِ إِلَّا لَعَنَهُ »

2406- Abdulah bin Muhammed bin Fazl es-Saydâvi dedi ki: Bana Ebû Hafs Ziyad bin Eyyub veya Muhammed bin Yakub tahdis etti, dedi ki: Amcam vefat etmişti. Kendisi cehmi idi. Sonra onun kızı öldü. Rüyamda kızını gördüm. Kendisine "Allah babana ne yaptı?" diye sordum. Dedi ki: "Ne zaman Allah'a arz edildiyse, illaki babama lanet etti."

٢٤٠٧ - أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ، قَالَ: سَمِعْتُ أُمِّي، تَقُولُ: " رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ ابْنَ الْفَتْحِ بْنِ سَهْلٍ وَكَانَ جَهْمِيًّا صَاحِبَ مَظَالِمٍ وَكَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَيَدْعُو إِلَيْهِ كَأَنَّ قَائِلًا يَقُولُ: قَدْ مَاتَ ابْنُ الْفَتْحِ بْنِ سَهْلٍ، قَالَتْ: فَدَخَلْتُ إِلَى الدَّارِ الَّتِي هُوَ فِيهَا فَإِذَا مَلَأٌ نَصَارَى عَلَيْهِمُ الْعَسَلِيُّ، وَالزَّنَانِيرُ يُشْعِلُونَ، وَإِذَا قَائِلٌ يَقُولُ مِنْ فَوْقِ السَّطْحِ: مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُسْلِمًا فَلْيَخْرُجْ، قَالَتْ: فَخَرَجْتُ »

2407- Ahmed bin Muhammed bin Sabbah dedi ki: Annemi şöyle derken işittim: Rüyamda İbn Feth bin Sehl'i gördüm. Sanki biri "İbn Feth bin Sehl öldü" dedi. Onun içinde olduğu eve girdim. Bir baktım ki evin içi üzerlerinde zünnarlar bulunan Hristiyanlar ile dolu. İbn Feth'in çevresini sarmışlardı. Birden terasın üzerinden biri "İçinizden kim Müslüman ise dışarı çıksın" diye seslendi. Bunun üzerine dışarı çıktım.

İbn Feth bin Sehl, zulüm sahibi bir cehmiydi. Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyler, insanları bu görüşe çağırırdı.

٢٤٠٨ - وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي الْحَارِثِ: سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ رَجُلًا كَانَ يَقُولُ بِخَلْقِ الْقُرْآنِ فِي النَّوْمِ، فَقُلْتُ: مَا فَعَلَ بِكُمْ رَبُّكُمْ؟ قَالَ: سَوَّدَ وُجُوهَنَا، وَأَكَبَّنَا عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ، قُلْتُ: بِمَاذَا؟ قَالَ: بِقَوْلِنَا: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ »

2408- İsmail bin Haris dedi ki: Ebû Salih'i şöyle derken işittim: "Kur'ân mahluktur diyen bir adamı rüyamda gördüm. Kendisine "Rabbiniz size nasıl muamele etti?" diye sordum. "Yüzlerimizi kararttı, bizleri yüzüstü cehenneme attı" dedi. Ben "Neyden dolayı?" diye sordum. Dedi ki: Kur'ân mahluktur dememizden dolayı.

٢٤٠٩ - قَالَ بِشْرُ بْنُ يَزِيدَ النَّيْسَابُورِيُّ: سَأَلَنِي أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَيَحْيَى بْنُ مَعِينٍ أَنْ أَحْكِيَ لَهُمَا رُؤْيَا رَأَيْتُهَا، فَقُلْتُ: " رَأَيْتُ وَأَنَا بِجُرْجَانَ عَبْدَ الْكَرِيمِ الْجُرْجَانِيَّ كَأَنَّ جَنَازَةً عَلَيْهَا رَجُلٌ مُسَجًّى بِثَوْبٍ أَسْوَدَ، وَفِي الْجَنَازَةِ رِجَالٌ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُودٌ، فَسَأَلْتُهُمْ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: جَنَازَةُ فُلَانٍ. قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: رَجُلٌ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتُمْ؟ قَالُوا: يَهُودُ، حَتَّى جَاءُوا إِلَى مَقْبَرَةِ الْيَهُودِ فَدَفَنُوهُ فِيهَا. قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَبْدِ الْكَرِيمِ الْجُرْجَانِيِّ، فَجَعَلَ يَسْمَعُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى آخِرِهِ، قَالَ: فَمَاذَا صُنِعَ بِهِ؟ قُلْتُ: دَفَنُوهُ فِي مَقَابِرِ الْيَهُودِ، فَاسْتَرْجَعَ »

2409- Bişr bin Yezid en-Neysaburi dedi ki: Ahmed bin Hanbel ile Yahya bin Main, benden gördüğüm bir rüyayı anlatmamı istediler. Dedim ki: "Rüyamda Cürcan'da Abdülkerim el-Cürcani'nin yanındaydım. Sanki üzerinde siyah kefen olan bir adamın cenazesi vardı. Ayrıca cenazede elbiseleri siyah başka adamlar bulunmaktaydı. Onlara sordum:

– Bu kimin cenazesi?

– Falan kişinin.

(Ravilerden Ebû Hatim, burada falan kişinin Kur'ân mahluktur diyen biri olduğunu söyledi).

– Peki, sizler kimsiniz?

– Yahudileriz.

Tâ ki onu mezarlığa getirdiler ve oraya defnettiler. Bu olayı Abdülmelik el-Cürcani'ye anlattım. Ben konuşmaya başlayınca sonuna dek pür dikkat kesilerek anlattıklarımı dinledi. Sonra "Ona ne yapıldı?" diye sordu. Ben de onu Yahudi mezarlığına gömdüklerini söyledim. Bunun üzerine istirca[891] yaptı.

٢٤١٠ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَقَالَ ابْنُ أَبِي بَكْرِ بْنِ سَالِمٍ الْعُمَرِيُّ: " رَأَيْتُ شَيْخًا مِنْ قُرَيْشٍ بِالْمَدِينَةِ، كَانَ عَالِمًا بِالنُّجُومِ وَالْعَرُوضِ، وَكَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَكُنْتُ كَثِيرًا مِمَّا أُخَاصِمُهُ، فَرَأَيْتُهُ فِي النَّوْمِ كَأَنِّي مَدَدْتُ يَدِي إِلَى صَدْرِهِ فَانْفَرَجَ الثَّوْبُ عَنْ صَدْرِهِ، وَإِذَا صَدْرُهُ أَشْعَرُ. قُلْتُ: مَا حَالُكُمْ يَا عَبْدَ اللهِ؟ قَالَ: مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قُلْتُ: مِنْ أَهْلِ النَّارِ؟ قَالَ: إِي وَاللهِ مِنْ أَهْلِ جَهَنَّمَ، قُلْتُ: مَا فَعَلَ كَلَامٌ كُنْتُ أَعْرِفُكَ تَقُولُهُ؟ قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ؟ قُلْتُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، أُرَاكَ كُنْتَ تَقُولُهُ؟ فَنَكَّسَ رَأْسَهُ، قُلْتُ: إِنْ كَانَ شَيْءٌ جَعَلَكَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَذَا، فَأَطْرَقَ يَبْكِي »

2410- Ebû Hatim'den; Ebû Bekir bin Salim el-Ömeri dedi ki: Kureyşli bir ihtiyar gördüm. Yıldız ve aruz ilimlerini biliyordu. Kendisi Kur'ân mahluktur diyordu. Ben onunla çok kez tartışırdım. Rüyamda onu gördüm. Sanki ellerimi göğsüne doğru uzatmıştım. Derken elbisesi göğüs kısmından yırtıldı. Bir de baktım ki göğsü aşırı kıllanmıştı. "Bu haliniz nedir, ey Allah'ın kulu?" diye sordum. Dedi ki:

– Cehennem ahalisinden dolayı.

– Cehennem ahalisinden dolayı mı?

– Evet, vallahi cehennem ahalisinden dolayı.

– Söylediğini bildiğim o söz ne yaptı?

891 İstirca: Yani "İnna lillahi ve inna ileyhi râciûn" demek. Bir musibet anında Allah'ın takdirine rızâ gösterip O'na sığınarak teselli bulmayı ifade eden söz ve davranışlar için kullanılan bir terim. Detaylı bilgi için bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/İstirca. (Çev.)

– Hangi söz?

– Kur'ân mahluktur, sözü. Seni o görüşteyken görürdüm.

Ben bunu deyince başını eğiverdi. Ben hemen şöyle dedim: "Eğer herhangi bir şey seni cehennemlik yapacaksa, o budur." Bunun üzerine başını indirip ağlamaya başladı.

٢٤١١ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ الْقُرَشِيُّ، قَالَ: نا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى بْنِ عُمَرَ الطَّائِيُّ

2411- Ebû Hatim dedi ki: Bize Abdullah bin Muhammed bin Ubeyd el-Kuraşi tahdis etti, dedi ki: Bize Zekeriya bin Yahya bin Ömer et-Tai tahdis etti...

٢٤١٢ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ الصَّيْدَاوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سِكِّينٍ الطَّائِيُّ

2412- Ebû Hatim dedi ki: Yine bize Abdullah bin Muhammed bin Fazl es-Saydavi tahdis etti, dedi ki: Bana Ebû Sükeyn -veya Sekin- et-Tai tahdis etti...

٢٤١٣ - قَالَ أَبُو حَاتِمٍ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ الطُّوسِيُّ، قَالَ: نا عَلِيُّ بْنُ مَضَاءٍ، وَاللَّفْظُ لِلصَّيْدَاوِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي حَمْدَانُ بْنُ جَابِرٍ الضَّبِّيُّ،

وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ فِي حَدِيثِهِ، عَنْ حَمْدَانَ بْنِ جَابِرٍ، وَكَانَ مِنَ الْعِبَادَةِ رَاهِبًا، قَالَ: " مَاتَ فِي جِيرَانِنَا يَهُودِيٌّ صَبَّاغٌ، فَرَأَيْتُهُ فِي النَّوْمِ فَقُلْتُ: مَنْ مَعَكُمْ فِي النَّارِ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ؟ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ،

وَلَمْ يَذْكُرِ الْقُرَشِيُّ وَلَا الْهَرَوِيُّ فِي حَدِيثِهِمَا: صَبَّاغًا «

2413- Ebû Hatim dedi ki: Yine bize Muhammed bin Mansur et-Tûsi tahdis etti, dedi ki: Bize Bize Ali bin Mazzâ tahdis etti, dedi ki: Bize Hamdân bin Cabir ez-Zabbi tahdis etti... Lafız es-Saydavi'ye aittir.

Muhammed bin Ahmed, hadisinde şöyle dedi: İbadet ehli Hamdân bin Cabir'den, dedi ki: Komşularımız içinde boyacılık yapan bir Yahudi öldü. Derken onu rüyamda gördüm. Kendisine sordum:

– Kıble ehlinden cehennemde yanınızda kimler var?

– Şu Kur'ân mahluktur diyen kişiler.

Ravi dedi ki: Kuraşi ve Herevi, rivayetlerinde Yahudi'nin boyacı olduğundan bahsetmediler.

٢٤١٤ - أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ التَّمِيمِيُّ، قَالَ: " قَرَأْتُ عَلَى بَابِ قَصْرٍ فِي بَعْضِ طُرُقَاتِ الشَّامِ

2414- Ahmed bin Ömer'den; Ebû'l Hasen et-Temimi dedi ki: Şam yollarından birindeki bir saray kapısında şunu okudum:

مَنْ قَالَ إِنَّ كَلَامَ اللهِ مَخْلُوقٌ فَإِنَّهُ مُبْطِلٌ فِي الْقَوْلِ زِنْدِيقُ

إِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ فِيهِ بِهِ شَوَاهِدُ كُلُّهَا لِلَّفْظِ تَصْدِيقُ

إِنِّي أَقُولُ كَمَا قَالَ الَّذِينَ مَضَوْا فَكُلُّهُمْ سَابِقٌ وَالْخَلْقُ مَسْبُوقُ

فَالْقَوْلُ قَوْلِي وَقَوْلُ الْحَقِّ مُتَّبَعٌ وَمَا لِقَوْلِكَ يَا زِنْدِيقُ تَصْدِيقُ

Her kim "Allah'ın kelamı mahluktur" derse,
Şüphesiz sözünde batıla uymuş bir zındıktır.
Şüphesiz Kur'ân'da Allah'ın kelamı vardır.
Ayrıca onda, hepsi de lafzı tasdik eden şahitler vardır.
Doğrusu ben geçmiştekiler gibi diyorum.
Onların hepsi seçkindir, diğer halk ise arkalarında kalmıştır.
Onlar benim sözümü söylediler ve hak sözüne uyulur.
Ey zındık! Senin görüşünün asla tasdiki yoktur.

٢٤١٥ - ... أَبُو حَاتِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي الثِّقَةُ مِنْ أَصْحَابِنَا عَمَّنْ حَجَّ قَدِيمًا وَمَرَّ بِهَمَذَانَ، " فَإِذَا رَجُلٌ قَدِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ أَعْمَى فَقَالَ: مَا قِصَّتُهُ؟

قَالُوا: هَذَا رَجُلٌ كَانَ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَنَاظَرَهُ بَعْضُ النَّاسِ فِي الْقُرْآنِ فَلَجَّ فِيهِ فَقَالَ: إِنْ لَمْ يَكُنِ الْقُرْآنُ مَخْلُوقًا فَأَعْمَى اللهُ بَصَرَهُ، فَأَصْبَحَ وَهُوَ لَا يُبْصِرُ شَيْئًا، فَكَانَ النَّاسُ إِلَيْهِ عُنُقًا وَاحِدًا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ وَيَعْتَبِرُونَ بِهِ »

2415- Ebû Hatim dedi ki: Ashâbımızdan sika, eskiden hac yapıp Hemezân'a uğrayan birinden anlattı. "Orada insanların etrafında toplandıkları kör bir adam gördü. Bunun üzerine "Şu adamın hikayesi nedir?" diye sordu. Dediler ki: "Bu, önceleri Kur'ân mahluktur diyen biriydi. Bazı insanlar onunla Kur'ân hakkında münazara yaptılar ama bu inat etti. Ardından 'Eğer Kur'ân mahluk değilse, Allah onun gözünü kör etsin!' diye beddua etti. Sabah olduğunda hiçbir şey göremez oldu." İnsanların hepsi gözlerini ona dikmiş bakıyor ve ibret alıyorlardı."

٢٤١٦ - عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ بْنِ عُبَيْدٍ الضُّبَعِيُّ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُدَ الْخُرَيْبِيُّ: " بَيْنَا أَنَا أَمْشِي، بِعَبَّادَانَ، وَأَنَا أُحَدِّثُ نَفْسِي بِشَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ مَرَّةً أَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَمَرَّةً أَقُولُ: لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَأَخَذَنِي إِنْسَانٌ مِنْ وَرَائِي فَهَزَّنِي وَقَالَ: ابْنَ دَاوُدَ اثْبُتْ، فَإِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ، فَالْتَفَتُّ فَلَمْ أَرَ أَحَدًا »

2416- ... Abdullah bin Muhammed bin Esma bin Ubeyd ez-Zabu'i'den; Abdullah bin Davud el-Haribi dedi ki: Bir keresinde Abadan'da yürüyor, o sırada içimden Kur'ân hakkında bir şeyler geçiriyordum. Bazen Kur'ân mahluktur diyor, bazen mahluk değildir diyordum. Birden bir insan, arkamdan beni tutup sarsmaya başladı. Bana "Ey İbn Davud! Sebat et! Şüphesiz Kur'ân Allah'ın kelamıdır, kesinlikle mahluk değildir" dedi. Arkamı dönüp baktığımda hiç kimseyi görememiştim.[892]

٢٤١٧ - ... أَبُو بَكْرٍ يَعْنِي الْمَرُّوذِيَّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ وَنَحْنُ بِالْعَسْكَرِ: جَاءَنِي كِتَابٌ مِنْ بَغْدَادَ أَنَّ رَجُلًا قَدْ تَابَعَ الْحُسَيْنَ الْكَرَابِيسِيَّ عَلَى الْقَوْلِ، فَقَالَ لِي: هَذَا قَدْ تَجَهَّمَ وَأَظْهَرَ الْجَهْمِيَّةَ، يَنْبَغِي أَنْ نَحْذَرَ عَنْهُ، وَعَنْ كُلِّ مَنِ اتَّبَعَهُ، قَالَ:

892 Abdullah bin Davud el-Haribi: Basra'nın Harbe mevkiinde ikamet ederdi. Oraya nispet edilmiştir. Mütkın idi. Bk. İbn Hibban, Meşahir Alâ Arzi'l Ensar (1/163)

" مَاتَ بِشْرٌ الْمِرِّيسِيُّ وَخَلَفَ حُسَيْنًا الْكَرَابِيسِيَّ وَذُكِرَ حُسَيْنٌ الْكَرَابِيسِيُّ، فَقَالَ: مَا أَعْرِفُهُ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَدِيثِ. وَقَالَ: صَاحِبُ كَلَامٍ، لَا يُفْلِحُ مَنْ تَعَاطَى الْكَلَامَ، لَمْ يَخْلُ مِن أَنْ يَتَجَهَّمَ. وَقَالَ: مَا كَانَ اللهُ لِيَدَعَهُ حَتَّى يُبَيِّنَ أَمْرَهُ، وَهُوَ يَقْصِدُ إِلَى سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ يَتَكَلَّمُ فِيهِ، وَقَالَ: لَيْسَ قَوْمٌ عِنْدِي خَيْرًا مِنْ أَهْلِ الْحَدِيثِ، لَا يَعْرِفُونَ الْكَلَامَ. وَقَالَ: صَاحِبُ كَلَامٍ لَا يُفْلِحُ "

2417- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: Askeriyede iken Ebû Abdullah'a şöyle sordum: "Bana Bağdat'tan adamın birinin Hüseyn el-Kerabisi'ye görüşü üzere muvafakat ettiğine dair yazı geldi." Ahmed dedi ki: "O kişi Cehmiyye olmuş ve Cehmiyye oluşunu açıktan göstermiştir. Ondan ve ona uyan herkesten sakındırmamız gerekiyor. Bişr el-Merisi öldü, yerine Hüseyn el-Kerabisi'yi bıraktı."

Ahmed daha sonra Hüseyn el-Kerabisi'den bahsedip şöyle dedi: "Onda hadis namına herhangi bir şey olduğunu bilmiyorum. Kelam sahibidir, iflah olmayacaktır. Zaten kelama alışan en sonunda Cehmiyye olmaktan kurtulamaz. Allah onun durumunu ortaya çıkarmadan onu bırakacak değildir. Kendisi Süleyman et-Teymi'yi kastedip onun hakkında kelam etmektedir."

Ahmed dedi ki: "Benim katımda hadis ehlinden daha hayırlı bir topluluk yoktur."

Ahmed dedi ki: "Kelam sahibi iflah olmaz."[893]

٢٤١٨ - الْفَضْلُ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: " إِنَّ الشَّرَّاكَ بَلَغَنِي عَنْهُ أَنَّهُ قَدْ تَابَ وَرَجَعَ. قَالَ: كَذَبَ، لَا يَتُوبُ هَؤُلَاءِ، كَمَا قَالَ أَيُّوبُ: إِذَا مَرَقَ أَحَدُهُمْ لَمْ يَعُدْ فِيهِ"

2418- ... Fazl bin Ziyad dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle dedim: "Doğrusu Şirak'ten bana ulaştığına göre tevbe edip görüşünden dönmüş." Ahmed dedi ki: "Yalan söylemiş! Bunlar tevbe edemezler. Eyyub'un dediği gibi: Onlardan biri fırlayarak çıktığında bir daha ayrıldığı yere geri dönemez."

893 Bk. Ahmed, Bahru'd Dem (1/515)

٢٤١٩ - حَدَّثَنَا أَبُو حفصٍ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رجاءٍ قال: نا أَبُو الْعَبَّاسِيَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ شِهَابٍ

2419- Bize Ebû Hafs Ömer bin Muhammed bin Racâ tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû'l Abbâs Ahmed bin Abdullah bin Şihab tahdis etti...

٢٤٢٠ - عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، قال: قال حمّادُ بْنُ أبي سُلَيمانَ: «أبْلِغْ أبا حَنِيفَةَ الْمُشْرِكَ أَنِّي مِنْهُ بَرِيءٌ» قالَ سُلَيمانُ: قالَ سُفيانُ: لأنّهُ كَانَ يقُولُ: الْقُرآنُ مَخْلُوقٌ

2420- Süfyan es-Sevrî'den; Hammad bin Ebi Süleyman dedi ki: "Müşrik Ebû Hanife'ye benim ondan beri olduğumu ilet."

Süleyman dedi ki: Süfyan şöyle dedi: "Çünkü Ebû Hanife, Kur'ân'ın mahluk olduğunu söylerdi."[894]

٢٤٢١ - أَبُو بَكْرٍ الْأَثْرَمُ، قَالَ: " وَذَكَرْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ إِبْرَاهِيمَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ ابْنِ عُلَيَّةَ، فَقَالَ: ضَالٌّ مُضِلٌّ. ثُمَّ قَالَ: رَحِمَ اللَّهُ سُلَيْمَانَ بْنَ حَرْبٍ، ذُكِرَ عِنْدَهُ رَجُلٌ فَسُئِلَ عَنْهُ، فَقَالَ سُلَيْمَانُ: يَجِيءُ إِلَيَّ مَنْ يَنْبَغِي أَنْ يُقَدَّمَ فَتُضْرَبَ عُنُقُهُ "

2421- Ebû Bekir el-Esrem dedi ki: Ebû Abdullah'a İbrahim bin İsmail bin Uleyye'den bahsettim. Dedi ki: "Sapıktır, saptırıcıdır." Sonrasında şöyle dedi: "Allah Süleyman bin Harb'e rahmet etsin! Yanında bir adamdan bahsedilip hakkında soru soruldu. Süleyman dedi ki: Gitmesi gereken kişiye gider, öne çıkar ve ardından boynu vurulur."[895]

---

894 İsnadı çok zayıftır. Bk. Hatib, Tarih-i Bağdat (13/388) – İbn Ca'd, Müsned (1/66) – Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/29) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 393 (1/174) – İbn Ebi Hatim, Cerh ve Tadil (4/465)

Yahya bin Main dedi ki: Kufe'de iki yalancı vardır. Biri Ebû Nuaym en-Nehai, diğeri ise Ebû Nuaym Zırar bin Sard'dır.

Muğni Fi'd Duafa'da (1/312) şöyle geçer: "Zırar bin Sard Ebû Nuaym et-Tahhan hakkında Buhari "Zayıftır" demiştir."

895 İbrahim bin İsmail bin Uleyye: İbn Hacer, Lisanu'l Mizan'da (1/34) şöyle demiştir: "Ba-

٢٤٢٢ - حَدَّثَنِي أَبُو الْحَارِثِ الصَّائِغُ، قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللهِ: " إِنَّ أَصْحَابَ ابْنِ الثَّلَّاجِ نِلْنَا مِنْهُمْ وَمِنْ أَعْرَاضِهِمْ، فَنَسْتَحِلُّهُمْ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقَالَ: لَا، هَؤُلَاءِ جَهْمِيَّةٌ، مِنْ أَيِّ شَيْءٍ يُسْتَحَلُّونَ؟ "

2422- ... Ebû'l Haris es-Saiğ dedi ki: Ebû Abdullah'a şöyle dedim: "İbn Sellac'in ashâbı ile karşılıklı atıştık, derken onların şereflerine dil uzattık. Bunu helal görebilir miyiz?" Ahmed dedi ki: "Hayır. Onlar Cehmiyye'dir. Hangi şeyden dolayı bu helal sayılabilir ki?"

٢٤٢٣ - مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٌ الْعَبْدِيُّ قَالَ: " سَأَلْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ أَنْ يَصِفَ لِي صُورَةَ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، فَوَصَفَهُ لِي، فَلَمَّا مَاتَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، سَأَلْتُ رَبِّي أَنْ أَرَى سُفْيَانَ فِي الْمَنَامِ، فَرَأَيْتُهُ فِي الْمَنَامِ عَلَى الصِّفَةِ الَّتِي وَصَفَهَا لِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ مَا فَعَلَ اللهُ بِكَ؟ قَالَ: صِرْتُ إِلَى رَبِّ أَعْطَانِي مَا لَمْ أُؤَمِّلْهُ. قُلْتُ: مَا فِي كُمِّكَ؟ قَالَ: دُرٌّ وَيَاقُوتٌ وَجَوْهَرٌ، فَقُلْتُ لَهُ: وَمِنْ أَيْنَ لَكَ هَذَا؟ فَقَالَ لِي: قَدِمَ رَوْحُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ فَأَمَرَ اللهُ تَعَالَى جِبْرِيلَ أَنْ يَنْثُرَ عَلَيْهِ الدُّرَّ وَالْيَاقُوتَ وَالْجَوْهَرَ، فَهَذَا نَصِيبِي مِنْهُ "

2423- ... Muhammed bin Beşşar yani Bindar el-Abedi dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'den bana Süfyan es-Sevrî'nin şeklini tarif etmesini istedim, o da bana tarif etti. Abdurrahman vefat edince Rabbimden rüyamda bana Süfyan'ı göstermesini diledim. Derken onu rüyamda tıpkı Abdurrahman bin Mehdi'nin tarif ettiği şekilde gördüm. Kendisine sordum:

– Ey Ebû Abdullah! Allah sana nasıl muamele etti?

– Rabbime vardım ve bana hiç ummadığım şeyleri verdi.

– O bileğindeki de nedir?

– İnci, yakut ve mücevherdir.

– O sana nereden geldi?

---

basından rivayette bulunmuştur. Cehmidir, helak olmuştur. Münazara yapar, Kur'ân mahluktur derdi. H. 218'de ölmüştür." İcli dedi ki: "İbrahim, lanete uğramış pis bir cehmidir." İbn Main dedi ki: "Hiçbir şey değildir."

— Ahmed bin Hanbel'in ruhu geldi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Cibril'e Ahmed'in üzerine inci, yakut ve mücevherler saçmasını emretti. İşte bu da benim payıma düşendir.

٢٤٢٤ - سَمِعْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ الْحَسَنِ السَّيروانِيَّ، وهُوَ رجُلٌ قُوتُهُ فِي كُلِّ شَهْرٍ خَمْسَةُ دَوَانِيقَ فِضَّةٍ، قَالَ: " رَأَيْتُ أَحْمدَ بْنَ حَنْبَلٍ فِي الْمَنَامِ، فَقُلْتُ لَهُ: يا أَبَا عَبْدِ اللهِ مَا فَعَلَ اللهُ بِكَ؟ قَالَ: قَالَ لِي رَبِّي: يَا أَحْمدُ هَذَا وجْهِي، فَانْظُرْ إِلَيْهِ »

2424- Bir aylık azığı, beş dânık[896] gümüş olan Hüseyn bin Hasen es-Seyrevani dedi ki: Rüyamda Ahmed bin Hanbel'i gördüm. Kendisine sordum:

— Ey Ebû Abdullah! Allah sana nasıl muamele etti?

— Rabbim bana şöyle buyurdu: "Ey Ahmed! İşte bu benim yüzüm, O'na bak!"

İbn Batta şöyle der: Böylece küfrün önderleri ve onlara tâbi olan saptırıcı imamlar olan Cehm ile grubundan akıllı kimselerin ibret alıp iftiracıların yaptıklarına son vereceği bazı haberlerini zikretmiş oldum. Onlar şeytanların dostları olup putperest müşrikler gibidir. Bu haberleri kitap çok uzamasın diye özet olarak zikrettim. Kaldı ki onların pisliklerine dair rivayet edilenler, burada sayılıp açıklanamayacak kadar çok sayıdadır. Önceki sayfalarda Abdullah bin Mübarek'in şu sözlerini nakletmiştik: "Şüphesiz ki bizler, kesinlikle Yahudi ve Hristiyanların sözlerini aktarıyoruz. Ne var ki Cehmiyye'nin sözlerini aktarmaya gücümüz yetmiyor." Abdullah doğru söylemiştir. Şüphesiz şu sapık taifenin üzerinde tartıştığı ve kendisi hakkında pis sözler sarfettiği konu, Allah Teâlâ'nın zatı konusudur. Bu öyle bir konu ki Yahudiler, Hristiyanlar ve Mecusiler dahi bunu günah olarak görüp kaçınırlar.

٢٤٢٥ - حَدَّثَتْنَا أُمُّ الضَّحَّاكِ بِنْتُ أَحْمَدَ بْنِ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَاصِمٍ النَّبِيلُ، بِالْبَصْرَةِ فِي دَارِ أَبِي عَاصِمٍ النَّبِيلِ رَحِمَهُ اللهُ، قَالَتْ: حَدَّثَنَا أَبِي أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ: «كَفَرَتِ الْجَهْمِيَّةُ وَمَنْ ضَاهَى قَوْلَهَا بِثَلاثِمِائَةِ آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَبِأَلْفِ حَدِيثٍ أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ مِنْ صِحَاحِ

896 Dânık, bir dirhemin altıda birine denir. (Çev.)

الأَحَادِيثِ الَّتِي رَوَاهَا الثِّقَاتُ الْمَأْمُونُونَ، لَا يَخْتَلِفُ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْحَدِيثِ فِي صِحَّتِهَا» فَاحْذَرُوا يَا إِخْوَانِي رَحِمَكُمُ اللهُ مَذَاهِبَ الْجَهْمِيَّةِ أَعْدَاءِ اللهِ فَإِنَّهُمْ أَهْلُ شِرْكٍ وَكُفْرٍ صُرَاحٍ، وَاعْلَمُوا أَنَّ مَذَاهِبَهُمْ قَدِ اشْتَمَلَتْ عَلَى صُنُوفٍ مِنَ الْكُفْرِ، وَأَحَاطَتْ بِأَنْوَاعٍ مِنَ الزَّنْدَقَةِ مُفْرِطَةٍ قَبِيحَةٍ، وَذَلِكَ أَنَّهُ مَالَتْ بِهِمُ الأَهْوَاءُ، وَعَدَلَتْ بِهِمُ الآرَاءُ عَنْ مُحْكَمِ الْقُرْآنِ، وَمَا بَيَّنَهُ اللهُ فِي كِتَابِهِ، وَمَا شَرَحَهُ وَأَوْضَحَهُ رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِي سُنَّتِهِ، وَالْمَأْثُورِ عَنْ صَحَابَتِهِ الْمُنْتَجَبِينَ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ، وَمَا كَانَ عَلَيْهِ الإِجْمَاعُ مِنْ فُقَهَاءِ الْمُسْلِمِينَ رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ، فَقَالُوا آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ عَلَى آرَائِهِمْ، وَدَفَعُوا السُّنَنَ وَأَبْطَلُوهَا، وَجَحَدُوا آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ وَأَنْكَرُوهَا، فَقَالُوا: إِنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، مُضَاهَاةً لِمَنْ قَالَ بِذَلِكَ، وَسَبَقَ إِلَيْهِ مِنْ إِخْوَانِهِمْ وَأَسْلَافِهِمْ عَبَدَةِ الأَوْثَانِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ حِينَ قَالُوا {إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ} [المدثر: ٢٥]، {إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ} [الفرقان: ٤]

2425- Bize Basra'da Asım en-Nebil'in evinde Ahmed bin Amr bin Ebi Asım en-Nebil'in kızı Ümmü Dahhak tahdis etti, dedi ki: Bana babam Ahmed bin Amr tahdis etti, dedi ki: İlim ehlinden olan bir arkadaşımız şöyle dedi: "Cehmiyye ve sözleri onların sözlerine benzeyenler, Kur'ân'dan üç yüz âyet ve emanet ehli sikalar tarafından rivayet edilip ilim ve hadis ehlinin sıhhatinde ihtilaf etmediği yaklaşık bin tane hadisten dolayı kâfir olmuşlardır. Kardeşlerim, Allah size rahmet etsin! Artık Allah'ın düşmanı Cehmiyye'nin mezhebinden sakının! Şüphesiz onlar şirk ve açık küfür ehlidirler. Bilin ki onların mezhebi, küfrün bazı türlerini içermekte ve bünyesinde aşırı giden pislik zındıkların görüşlerini barındırmaktadır. Çünkü hevâları onları meylettirmiş, Kur'ân'ın muhkeminden ve kitabında Allah'ın açıkladığı, Âlemlerin Rabbinin Rasûlü'nün sünnetinde ve -Allah hepsine rahmet etsin- ashâbından gelen rivayetlerde açıklayıp izah ettikleri ve -Allah hepsine rahmet etsin- Müslümanların fakihlerinin üzerinde görüş birliğine vardıkları şeylerden onları çevirmiştir. Kur'ân'dan kendi görüşlerine uyan birkaç âyeti öne sürdüler, sünnetleri reddedip hükümsüz saydılar ve Kur'ân'ın diğer âyetlerini inkâr edip karşı çıktılar. Dediler ki: "Şüphesiz Kur'ân yaratılmıştır." Bu sözleriyle selefleri

olan müşrik putperestlere benzediler. Hani onlar şöyle demişlerdi: *"Bu ancak bir beşer sözüdür."* (Müddessir, 25), *"Bu ancak onun uydurduğu bir iftiradır ve başkaları ona yardım etmiştir."* (Furkan, 4)

İbn Batta şöyle der: Ayrıca Allah Teâlâ'nın ahirette gözlerle görüleceğini de Allah Teâlâ *"Rabbinin celal ve ikram sahibi yüzü baki kalacaktır"* (Rahman, 27) kavli olmasına rağmen O'nun bir yüzü olduğunu da inkâr ettiler. Ayrıca *"Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?"* (Sad, 75) buyurmuşken O'nun iki eli olduğunu da inkâr ettiler.

Ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.) büyük günah sahiplerine şefaat edeceğine karşı çıktılar.

Ayrıca Allah Teâlâ *"Onu (Kur'ân'ı) ilmi ile indirdi"* (Nisa, 166), *"Bilin ki onu ancak (Kur'ân'ı) ilmi ile indirdi"* (Hud, 14), *"O'nun ilmi olmaksızın herhangi bir dişi ne hamile kalır ne de doğurur"* (Fatır, 11) ve *"Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha kuvvetli olduklarını görmediler mi?"* (Fussilet, 15) buyurmuşken O'nun ilmi ile kudretini inkâr ettiler.

Kur'ân'ın konuştuğu ve Furkan'ın kendileriyle indiği işitme, görme, yumuşak davranma, rıza, gazap, affetme, bağışlama, hoşgörülü olma, hesaba çekme, münakaşa etme vb. gibi sıfatları Allah'tan nefyettiler.

Yaratıcıları için kabul etmedikleri kudret, istidat ve temkini kendi nefisleri için kabul ettiler.

Allah'ı güç yetiremez olarak vasıflandırdıkları şeye kendilerinin güç yetirebileceklerini, O'nun yaratamayacağını kendilerinin yaratabileceklerini iddia ettiler. Bunu söylerlerken *"Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü?"* (Ra'd, 16) âyetini inkâr edenlere uydular.

Ayrıca kendilerinin Allah'ın istemediği yani onları yaratanın onlar için dilemediği şeyleri kendi nefisleri için isteyebileceklerini, böylece Rablerinin değil de onların istediklerinin olacağını iddia ettiler. Allah böyle bir iftiradan yücedir, büyüktür. Bunu söylerken gerçekte Müslümanların üzerinde icma ettikleri "Allah'ın dilediği olur, Allah'ın dilemediği olmaz" inancını iptal etmek istiyorlar. Onlar böylece Allah Teâlâ'nın şu âyetlerini reddetmişlerdir: *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi."* (Yunus,

99), *"Biz dilesek, elbette herkese hidayetini verirdik. Fakat, "Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım diye benden kesin söz çıkmıştır."* (Secde, 13), *"Eğer Allah dileseydi, bunların arkasından gelen (millet)ler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat ayrılığa düştüler. Onlardan inananlar da vardı, inkâr edenler de. Yine Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah dilediğini yapar."* (Bakara, 253), *"Allah dilemesi müstesna siz dileyemezsiniz."* (İnsan, 30). Daha bunun gibi kitabımızın önceki sayfalarında açıkladığımız nice âyetleri inkâr etmişlerdir.

Mülhit ve sapık olan Cehmiyye ile Mutezile, Allah'ın dilemesine karşı çıktıkları, Allah'ın kudretini inkâr ettikleri, O'nun sıfatlarını yalanladıkları ve O'nun isimlerini işlevsiz kıldıkları için selefleri olan müşrik olan mülhit sınıflar ve "Yaratan iki ilah vardır; biri hayrı, diğeri de şerri yaratmıştır" diyen Seneviyye gibi olmuşlardır. Allah onları şu kavli ile yalanlamıştır: *"Allah evlât edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. Aksi takdirde her ilah, kendi yarattığını sevk ve idare eder, onlardan biri mutlaka diğerine galebe çalardı."* (Müminun, 91). Allah Teâlâ böyle buyurmasına rağmen lanetlenmiş Mutezile ve Cehmiyye, herkesin kendisinde var olan baki istidat ve daimi kudret ile dilediğini yapmaya güç yetirebileceğini iddia ederek kıyamet gününe dek asla yok olmayan sayılamayacak kadar çok ilahlar kılmışlardır. Böylece emrettiği ve yasakladıkları işlerde Allah'tan müstağni olup O'na muhtaç olmamayı gerekli görmüşlerdir. Onlar, Allah'ın yapmayacaklarını bildiği işleri yapmaya ve Allah'ın yapacaklarını bildiği işleri terk etmeye güç yetirebileceklerini iddia etmektedirler.

Ayrıca cennet ve cehennemin fani olduğunu, cennet nimetleri ile cehennem azabının kesintiye uğrayıp yok olacağını iddia etmişlerdir. Halbuki bunu söylerken Allah'ın kitabında cennet ve cehennemin devamlı olup ahalisinin baki kalacağına dair saymakla bitmeyecek kadar çok olan âyetlerini reddetmişlerdir. Misal olarak *"Yiyecekleri ve gölgesi devamlıdır."* (Ra'd, 35) âyetini verebiliriz.

Bu konuların hepsi, kendilerine ait bölümlerde gelecektir inşallah. Burada zikretmemin nedeni, kardeşlerime pislik Cehmiyye mezhebinin içerisinde ne gibi küfürler, şirkler, sapıklıklar ve iğrenç sözler olduğunu bildirmektir. Böylece kardeşlerim ilmi olmayan kimselerle konuşmaktan, onlarla oturmak-

tan, arkadaşlık etmekten ve yakınlık kurmaktan uzak duracak ve de onların kelamından olan herhangi bir şeye kulak kabartmayacaktır. Muvaffak kılan yalnızca Allah'tır.

٢٤٢٦ - عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حنْبَلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: " مَن قَالَ: الْقُرْآنُ مَخلُوقٌ، فَهُوَ عِنْدَنَا كَافِرٌ لِأَنَّ الْقُرْآنَ مِن عِلْمِ اللهِ وَفِيهِ أَسْمَاءُ اللهِ، فَإِذَا قَالَ الرَّجُلُ: الْعِلْمُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ لِأَنَّهُ يَزْعُمُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ عِلْمٌ حَتَّى خَلَقَهُ، وَقَدْ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ} [آل عمران: ٦١] وَقَالَ اللهُ تَعَالَى {وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَى اللهِ هُوَ الْهُدَى وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ} [البقرة: ١٢٠] وَقَالَ تَعَالَى {وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ} [البقرة: ١٤٥]، وَقَالَ تَعَالَى: {أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [الأعراف: ٥٤] " قَالَ أَبِي: " الْخَلْقُ غَيْرُ الْأَمْرِ وَقَالَ: {وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ} [هود: ١٧] " قَالَ أَبِي: وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: " الْأَحْزَابُ: الْمِلَلُ كُلُّهَا {، فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ} [هود: ١٧]، وَقَالَ {وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَآبِ} [الرعد: ٣٦]، {وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ} [الرعد: ٣٧] »

2426... Abdullah bin Ahmed bin Hanbel dedi ki: Babamı şöyle derken işittim: Her kim Kur'ân mahluktur derse, o kimse bizim katımızda kâfirdir. Çünkü Kur'ân Allah'ın ilmindendir, içerisinde Allah'ın isimleri vardır. Kişi ilmin mahluk olduğunu söylerse, o da kâfirdir. Çünkü o, tâ ki yaratana dek Allah'ın bilgisinin olmadığını iddia etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Sana gelen bu ilimden sonra artık kim seninle tartışırsa...*" (Âl-i İmran, 61)

Yine şöyle buyurur: *"Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: "Allah'ın yolu asıl doğru yoldur." Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır."* (Bakara, 120)

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun, sen kendilerine kitap verilenlere her türlü mucizeyi getirsen de, onlar yine senin kıblene uymazlar. Sen de onların kıblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kıblesine de uymazlar. Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, o takdirde sen de mutlaka zalimlerden olursun."* (Bakara, 145)

Yine şöyle buyurur: *"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de yalnızca Allah'a aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!"* (A'raf, 54)

Yaratmak, emretmekten başkadır. Yine şöyle buyurur: *"Gruplardan her kim onu inkâr ederse, ateş onun varacağı yerdir."* (Hud, 17). Said bin Cübeyr, gruplardan kastın tüm dinlerin halkları olduğunu söylemiştir.[897] Yine şöyle buyurur: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilen Kur'ân ile sevinirler. Fakat (senin aleyhinde olan) gruplardan onun bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüşüm de yalnız O'nadır." Böylece biz onu (Kur'ân'ı) Arapça bir hüküm olarak indirdik. Sana gelen bu ilimden sonra eğer sen onların heva ve heveslerine uyarsan, Allah tarafından senin için ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu."* (Ra'd, 36-37) [898]

٢٤٢٧ - قَالَ أَبِي: «فَمَنْ قَالَ بِهَذَا الْقَوْلِ لَا يُصَلَّى خَلْفَهُ، لَا الْجُمُعَةَ وَلَا غَيْرَهَا، إِلَّا أَنَّكَ لَا تَدَعُ إِتْيَانَهَا، فَإِنْ صَلَّى رَجُلٌ خَلْفَهُمْ، أَعَادَ الصَّلَاةَ»

2427- Babam dedi ki: "Her kim onların görüşünü benimserse, arkalarında ne Cuma kılınır ne de başka bir namaz. Bununla birlikte sen Cuma'ya gitmeyi bırakma! Onların arkasında biri namaz kılarsa, namazını iade eder."[899]

---

897 Bk. Taberi, Tefsir (12/19) - Hakim, Müstedrek, 3309 (2/372). Hakim dedi ki: "Buhari ile Müslim'in şartına göre sahihtir."

898 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 201 (1/102) - Hallal, Sünne, 862 (3/529)

899 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 5 (1/103)

٢٤٢٨ - قَالَ: وَسَأَلْتُ أَبِي عَنِ الصَّلَاةِ خَلْفَ أَهْلِ الْبِدَعِ، فَقَالَ: " لَا تُصَلِّ خَلْفَهُمْ مِثْلَ الْجَهْمِيَّةِ وَالْمُعْتَزِلَةِ، وَقَالَ: إِذَا كَانَ الْقَاضِي جهميًا، فَلَا تَشْهَدْ عِنْدَهُ »

2428- Abdullah dedi ki: Babama bidat ehli arkasında namaz kılmaktan sordum. Dedi ki: "Cehmiyye ve Mutezile gibi olanların arkasında namaz kılma. Kadı cehmi olduğunda huzurunda şahitlik yapma."[900]

٢٤٢٩ - قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: " إِذَا كَانَ الرَّجُلُ مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ وَأَصْحَابِ الْكَلَامِ فَأَمْسِكَ عَنْ أَنْ يَقُولَ: الْقُرْآنُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَهُوَ جَهْمِيٌّ

2429- Abdullah dedi ki: Babamı şöyle derken de işittim: "Bir kişi hadis ve kelam ehlinden olup 'Kur'ân kesinlikle mahluk değildir' demekten imtina ederse, bil ki o cehmidir."[901]

900 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 6 (1/103)
901 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 131 (1/151)

KUR'ÂN'IN MÜTEŞABİH ÂYETLERİNİ TEVİL ETMELERİ SEBEBİYLE ALLAH'IN KALPLERİNİ EĞRİLTTİĞİ CEHMİYYE'NİN KÂFİR OLUŞUNUN BEYANI

٢٤٣٠ - عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
" تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ
وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ} [آل عمران: ٧]، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمْ، فَاحْذَرُوهُمْ، أُولَئِكَ الَّذِينَ
سَمَّاهُمُ اللَّهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ »

2430- İbn Ebi Müleyke'den; Âişe (r.anhâ) dedi ki: Bir keresinde Rasûlullah (s.a.v.) *"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun (Kur'ân'ın) bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın esasıdır"* (Âl-i İmran, 7) âyetini *"(Bu inceliği) ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlar"* (Âl-i İmran, 7) kısmına kadar okudu. Ardından üç kere şöyle buyurdu: *"Onlar hakkında tartışanları gördüğünüzde bilin ki onlar, Allah Teâlâ'nın kastettikleridir. Artık onlardan sakının!"*[902]

٢٤٣١ - سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ الْجُهَنِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «هَلَاكُ أُمَّتِي فِي الْكِتَابِ». قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا لِلْكِتَابِ؟
قَالَ: «يَتَعَلَّمُونَ الْقُرْآنَ وَيَتَأَوَّلُونَهُ عَلَى غَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ»

2431- ... Ukbe bin Âmir el-Cüheni (r.a.) dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işittim: *"Ümmetimin helaki kitaptadır."* Kendisine "Ey Allah'ın Rasûlü, kitabın neyi var?" diye soruldu. Buyurdu ki: *"Kur'ân'ı öğrenirler ama Allah'ın indirdiği dışında yorumlarlar."*[903]

---

902 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Tefsir, 4547 (8/57) – Müslim, İlim (1/4/2053) – Ebû Davud, Sünne, 4598 (4/1970)

903 İsnadı sahihtir. Bk. Ahmed, Müsned (4/155) – Ebû Ya'la, Müsned, 1746 (3/285) – Taberani, Kebir, 817 (17/296). Bunu Sahiha'da (2778) Elbani de zikretmiş, sahih olduğunu belirtmiştir.

٢٤٣٢ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم

2432- Ukbe bin Âmir'den, o Rasûlullah'tan (s.a.v.)...

٢٤٣٣ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ، قَال: قَال رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم: «اعْمَلُوا بِالْقُرْآنِ، أَحِلُّو حَلَالَهُ، وَحَرِّمُوا حَرَامَهُ، وَاقْتَدُوا به وَلَا تَكْفُرُوا بِشَيْءٍ مِنْهُ، وَمَا تَشَابَهَ عَلَيْكُمْ فَرُدُّوهُ إِلَى اللهِ وَإِلَى أُولِي الْعِلْمِ مِنْ بَعْدِي كَيْما يُخْبِرُوكُمْ، وَآمِنُوا بِالتَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالزَّبُورِ، وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ، وَيَسَعُكُمُ الْقُرْآنُ بِمَا فِيهِ مِنَ الْبَيَانِ، فَإِنَّهُ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ، مَا حَلٌّ مُصَدَّقٌ، أَلَا إِنِّي أُعْطِيتُ بِكُلِّ آيَةٍ مِنْهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

2433- Ma'kil bin Yesar'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kur'ân'la amel edin. Helalini helal, haramını haram sayın. Ona uyun, ondan herhangi bir şeyi inkâr etmeyin. Kafanızın karıştığını Allah'a ve size doğrusunu bildirmeleri için ilim sahiplerine havale edin. Tevrat'a, İncil'e, Zebur'a ve peygamberlere verilenlere de iman edin. Kur'ân'da size yetecek kadar açıklama ve şifa isteyene şifa vardır. Dikkat edin! Ondan her âyet için kıyamet günü bana bir nur verilecek."*[904]

٢٤٣٤ - عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْبَجَلِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اقْرَأُوا الْقُرْآنَ مَا ائْتَلَفَتْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ، فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ، فَقُومُوا عَنْهُ»

2434- Cündüb bin Abdullah el-Beceli'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kalpleriniz onun hakkında birleştiği sürece Kur'ân okuyun! Onda ihtilafa düşerseniz, okumayı bırakıp kalkın!"*[905]

904 İsnadı zayıftır. Bk. Hakim, Müstedrek, 2087 (1/757) – Taberani, Kebir, 525 (20/225). Heysemi, Mecamu'z Zevaid'de (1/170) şöyle der: "Bunu Kebir'de Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Ubeydullah bin Ebi Humeyd vardır. Âlimler, zayıf olduğu konusunda ittifak etmişlerdir." İbn Hibban, Mecruhin'de (2/65) kendisinden bahsetmekte, şöyle demektedir: "Senetleri terse çevirip hadiste yaptığı şeylerden dolayı maklub olduğunda şüphe edilmeyecek şeyler rivayet etmiştir. Rivayetlerinde bunu çokça yaptığı için terk edilmeye müstahak olmuştur."

905 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Sahih, 4773 (4/1929) – Müslim, Sahih (4/2053/2667)

٢٤٣٥ - عَنْ جُنْدُبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ، فَقَدْ أَخْطَأَ»

2435- Cündüb'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Kim Kur'ân hakkında kendi görüşüne göre söz söylerse, isabet etse dahi hata etmiştir."* [906]

٢٤٣٦ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ

2436- ... Said bin Cübeyir'den; İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Her kim Kur'ân hakkında bilgisizce konuşursa, kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur."[907]

٢٤٣٧ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا كَانَ سَنَةُ خَمْسٍ وَثَلَاثِينَ وَمِئَةٍ خَرَجَتْ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينَ، كَانَ حَبَسَهُمْ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي جَزَائِرِ الْبُحُورِ، فَيَذْهَبُ تِسْعَةُ أَعْشَارِهِمْ إِلَى الْعِرَاقِ يُجَادِلُونَهُمْ بِمُشْتَبِهِ الْقُرْآنِ، وَعُشْرٌ بِالشَّامِ»

2437- Ebû Said el-Hudri'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: *"Hicri 135 yılı gelince, Davud'un (a.s.) oğlu Süleyman'ın (a.s.) denizlerdeki adalarda hapsettiği şeytanların inatçı olanları çıkar. Onlardan onda dokuzu Irak'a gidip Kur'ân'ın müteşabih âyetleriyle tartışırlar. Onda biri de Şam'a gider."*[908]

---

906 İsnadı zayıftır. Bk. Tirmizi, Tefsiru'l Kur'ân, 2952 (5/183) - Ebû Davud, İlim, 3652 (3/1580). Senedinde Süheyl bin Mihran el-Kat'i vardır. Hafız dedi ki: "Zayıftır."

907 Bk. Tirmizi, Sünen, 2950 (5/199) - Nesai, Sünen-i Kübra, 8084 (5/30) - Ahmed, Müsned, 2069 (1/233) - Ebû Ya'la, Müsned, 2585 (4/458). Elbani, bunu Zaifu't Terğib'te (94) zikretmiş ve "Zayıftır" demiştir.

Derim ki: Senedindeki Abdula'la es-Sa'lebi zayıftır.

908 Batıldır. Bunu İbn Adiy, Kamil, 934 (4/85)'de Sabbah bin Mücalid'den bahsederken zikretmiş, şöyle demiştir: "Kim olduğu bilinmiyor, Bakıyye'nin sadece Bakıyye tarafından kendilerinden rivayette bulunulan şeyhlerindendir" Ayrıca bk. Ukayli, Duafa, 749 (2/213) - Zehebi, Mizanu'l İtidal, 6851 (3/419). Zehebi dedi ki: "Senetteki Sabbah, Bakıyye'nin şeyhidir. Kim olduğu bilinmiyor. Ayrıca bu haber batıldır. Burada uydur-

٢٤٣٨ - عَنْ أَبِي صَفْوَانَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: " إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْزَلَ هَذَا الْقُرْآنَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ، وَلَكِنْ عِلْمُنَا يَقْصُرُ عَمَّا بَيَّنَ لَنَا فِي الْقُرْآنِ، ثُمَّ قَرَأَ {وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ} [النحل: ٨٩] »

2438- Ebû Safvan'dan; İbn Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Şüphesiz Allah Teâlâ Kur'ân'ı her şey için bir açıklama olarak indirmiştir. Ne var ki ilmimiz, Kur'ân'da bize açıkladığı şeyleri kavramada kusurludur." Daha sonra şu âyeti okudu: *"Her ümmetin kendi içinden üzerlerine bir şahit göndereceğimiz, seni de onların üzerine bir şahit olarak getireceğimiz günü düşün. Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."* (Nahl, 89) [909]

٢٤٣٩ - إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَنْصُورٍ التُّوزِيُّ، وَكَانَ مِنْ عُقَلَاءِ الرِّجَالِ قَالَ: دَخَلْتُ دَارَ الْحَسَنِ بْنِ حَمَّادٍ الصَّيْرَفِيِّ، وَفِيهَا مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ الْجَعْفَرِيُّ وَحَوْلَهُ قَوْمٌ وَهُوَ يَتَكَلَّمُ فِي الْقُرْآنِ، فَخِفْتُ أَنْ يَعْلَقَ بِقُلُوبِهِمْ شَيْءٌ مِنْ كَلَامِهِ قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: «يَكُونُ مَخْلُوقٌ بِلَا قَوْلٍ؟» قَالَ: لَا قَالَ: قُلْتُ لَهُ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْقَوْلِ الَّذِي خُلِقَ بِهِ الْخَلْقُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: فَقَالَ: «مَا أَرَى الَّذِي تَكَلَّمَ فِي هَذَا إِلَّا شَيْطَانًا»

2439- ... Akıllı adamlardan biri olan İbrahim bin Mansur et-Tûzi[910] dedi ki: Bir keresinde Hasen bin Hammad es-Sayrafi'nin evine girdim. İçeride Muhammed bin Davud el-Cu'fi de vardı. Etrafını bir kısım insanlar sarmış, o da Kur'ân hakkında konuşuyordu. Kalplerinin konuştuğu bir şeyden etkilenmesinden korktum. Bunun üzerine ona sordum:

– Herhangi bir mahluk, söz olmadan olur mu?

– Hayır.

---

makla itham edilen Sabbah'tır." İbn Hacer, Lisan'da (3/180) şöyle der: "Bu hadisin aslı yoktur."

909 Bk. Taberi, Tefsir (14/162) – Buhari, Künâ, 375 (1/44) – Kannûci, Ebcedi'l Ulûm (2/190)

910 Zehebi, Siyeru A'lami'n Nübela'da (14/234) onun hakkında şöyle der: "İmam, hüccet, muhaddis Ebû İshak İbrahim bin Musa et-Tûzi el-Cevzi. Bağdat'da ikamet etmiş... H. 303'de vefat etmiştir. Kendisi sikalardandır."

— Bana, kendisiyle mahlukatın yaratıldığı sözden haber ver, o mahluk mudur?

— Bunu konuşanı ancak bir şeytan olarak görüyorum.

İbn Batta şöyle der: Allah size rahmet etsin! Bilin ki küfrün ve sapıklığın önderleri olan mülhit Cehmiyye'ye şeytanlar gelip Kur'ân'ın müteşabih âyetleriyle tartışmalarını emrederler. Böylece kalpleri eğrilir ve hem kendileri sapar hem de başkalarını saptırırlar. İşte bu Allah Teâlâ'nın kitabı... Allah onu Furkan, Kur'ân, Nur, Hüda, Vahiy, Zikir, Kitap, Kelam, Emir ve Tenzil diye isimlendirmiştir ki bunların hepsinde bize kitabının O'nun kelamı olduğunu bildirmektedir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ha, Mim. Bu kitabın indirilmesi, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen, günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, azabı ağır olan, lütuf sahibi Allah tarafındandır. O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş ancak O'nadır."* (Mümin, 1-2)

Yine şöyle buyurur: *"Ha, Mim. Kitab'ın indirilişi, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır."* (Casiye, 1-2)

Allah'ın Kur'ân'a verdiği isimler bu konuda sana yeterlidir. Kur'ân'ın mahluk, böyle söylemenin tevhid, bunun Allah'ın kullardan başkasını kabul etmediği dini olduğunu ve senin mülhit ve sapıklık görüşünü benimsemeyenlerin muvahhid olmadıklarını iddia ettiğinde ve de onları tekfir edip kanlarını helal gördüğünde cahillik etmiş, Allah'ın dininde haksız yere aşırı gitmiş ve Allah adına yalan uydurup iftira atmışsın demektir. Ey cehmi! Allah Teâlâ, O'nun Rasûlü ve tüm Müslümanlar, senin benimsediğin görüş ile çıkardığın bidati reddetmektedir. Senin bu iddianı Allah'ın kitabında, O'nun peygamberi'nin (s.a.v.) sünnetinde ve Müslümanların icmasında aradık ama iddia ettiğin konuda herhangi bir şey bulamadık.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, *"Şüphesiz, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyetmişizdir."* (Enbiya, 25). Görüldüğü gibi "Kur'ân mahluktur demeniz için" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de "Allah'a karşı gelmekten*

sakının" diye tavsiye ettik. Eğer inkâr ederseniz, (bilin ki) göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, zengindir, övülmeye lâyıktır." (Nisa, 131) Görüldüğü gibi "Kur'ân mahluktur demeniz için" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce, hem de bu Kur'ân'da Müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O, ne güzel sahip, ne güzel yardımcıdır!"* (Hac, 77-78) Görüldüğü gibi "Kur'ân mahluktur demeniz için" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"«Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin» diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir."* (Şura, 13)

Yine şöyle buyurur: *"Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Rum, 30)

Yine şöyle buyurur: *"Elif Lâm Râ. Bu Kur'ân; âyetleri, hüküm ve hikmet sahibi (bulunan ve her şeyden) hakkıyla haberdar olan Allah tarafından muhkem (eksiksiz, sağlam ve açık) kılınmış, sonra da Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye ayrı ayrı açıklanmış bir kitaptır. (De ki:) Şüphesiz ben size O'nun tarafından gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."* (Hud, 1-2)

Yine şöyle buyurur: *"Hâlbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir."* (Beyyine, 5)

Yine şöyle buyurur: *"Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."* (Nahl, 89)

Yine şöyle buyurur: *"Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* (En'am, 38)

Yine şöyle buyurur: *"Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da) bir bir kaydetmişizdir."* (Yasin, 12)

Yine şöyle buyurur: *"Doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe, Allah bir toplumu saptıracak değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."* (Tevbe, 115)

Kur'ân'da buna benzer daha nice âyetler vardır. Biz bunların hepsini okuduk, anladık. Yine de senin bidatinin zikrine de onun bir eserine de rastlamadık. Ayrıca Allah Teâlâ senin tevhid ve Allah'ın dini diye iddia ettiğin şeye kulları çağırmadı.

Yoksa sen Allah'ın bundan gafil kaldığını veya unuttuğunu ama senin hatırlatıp tembihte bulunduğunu mu iddia ediyorsun?

Halbuki Allah Teâlâ seni burada da yalanlamış, şöyle buyurmuştur: *"Senin Rabbin unutan değildir."* (Meryem, 64). Yine şöyle buyurur: *"Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."* (En'am, 38)

Yoksa sen Rasûlullah'ın (s.a.v.) dini hususunda Allah'a hainlik yaptığını, tebliğ ile emrettiği şeyi gizlediğini mi sanıyorsun? Senin Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne karşı bu cüretin, benimsediğin görüşten daha büyük bir suçtur. Allah Teâlâ seni bu konuda da yalanlamıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Rasûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. O, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür. O hâlde, Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Rasûlü'ne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız."* (A'raf, 157-158)

Yine şöyle buyurur: *"Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiya, 107)

Yine şöyle buyurur: *"(O peygamberleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirilenі açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur'ân'ı indirdik.* (Nahl, 44)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun."* (Maide, 67)

Yine şöyle buyurur: *"Peygambere düşen apaçık tebliğden başka bir şey değildir."* (Ankebut, 18)

Yine şöyle buyurur: *"Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve Allah'a ortak koşanlara aldırış etme. Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilâh edinen alaycılara karşı sana yeteriz. İlerde bilecekler."* (Hicr, 94-96)

Âişe (r.anhâ) dedi ki: "Her kim Rasûlullah'ın (s.a.v.) kendisine indirilenden herhangi bir şeyi gizlediğini iddia ederse, gerçekten Allah'a büyük iftira atmıştır. Allah *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun."* (Maide, 67) buyurur."

Sonra senin ortaya çıkardığın ve gerekli şeriatın, doğru dinin ve Allah'ın kullardan başkasını kabul etmeyeceği tevhidin ta kendisi olarak iddia ettiğin şu "Kur'ân mahluktur" sapıklığını, Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) sünnetinde de araştırdık. Ayrıca onun ümmeti kendisine çağırdığı davetine, muhalefet edenlere karşı savaş verdiği yoluna baktık. Bununla birlikte senin görüşüne dair ne bir eser ne bir emare ne de bir delille karşılaştık.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"İslâm beş esas üzere kurulmuştur. Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmek, namazı ikame etmek, zekatı vermek, Kâbe'yi haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak."* Sen ise ey cehmi, İslâm esaslarının altı tane olduğunu iddia etmektesin.

Rasûlullah (s.a.v.) yine şöyle buyurmuştur: *"İnsanlara la ilahe illallah diyene, namaz kılana ve zekat verene dek onlarla savaşmakla emrolundum. Her kim bunu yaparsa, (tevhidin) hakkı müstesna kanları ve malları bana haram olmuştur. Hesapları ise Allah'a aittir."*

Yine şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet eden bir Müslümanın kanı, ancak şu üçünden biri ile helal olur: Zina eden evli*

veya dinini terk eden olması veya bir cana karşılık (kısas olarak) canının alınması."

Kendisine geldiklerinde Abdulkays heyetine Allah'a imanı emretmiş, sonrasında *"Allah'a iman nedir, biliyor musunuz?"* diye sormuştur. Onlar "Allah ve Rasûlü en iyi bilendir" cevabını verdiler. Buyurdu ki: *'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmek, namazı kılmak, zekatı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetten beşte birini vermektir."*

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir."* (Nisa, 115)

Ey cehmi! İşte bak, Allah'ın kitabı seni yalanlamakta! O'nun peygamberinin sünneti, müminlerin icması ve onların yolu da sana muhalefet etmekte, senin ve iddia ettiğin "Kur'ân mahluktur inancı, kulları için Allah'ın şeriat kıldığı ve kendisiyle Rasûlü'nü gönderdiği tevhidin ta kendisidir" sözünün sapıklığını göstermektedir.

Şimdi akıllı kimselere iftira attığından dolayı "Şüphesiz asıl tevhid, Kur'ân mahluktur inancıdır" şeklindeki iddianın batıl olduğu meydana çıkmış oldu.

Allah Teâlâ, bizlere birçok şeyin yaratılışından haber vermektedir. Bizler de senin için O'nun kitabından birçok âyet ve Rasûlullah'ın sünnetinden birçok haber ile Kur'ân'ın O'nun kelamı olduğuna, O'ndan çıktığına, Kur'ân'da Allah'ın isimleri ve sıfatlarının geçtiğine, Kur'ân'ın Allah'ın ilminden olduğuna ve Allah Teâlâ'dan, O'nun isimlerinden, O'nun sıfatlarından, O'nun ilminden, kudretinden, azametinden, izzetinden... Herhangi bir şeyin mahluk olamayacağına dair deliller bulup gösterdik.

Ey cehmi! Senin "Kur'ân mahluktur" sözünle Allah'tan teşbihi nefyettiğini iddia ettiğini görüyoruz. Halbuki böyle söylemekle Allah'ı O'nun en aciz kullarına benzeten bizzat sensin. Çünkü kulların kelamı yaratılmıştır, onların isimleri yaratılmıştır, onların ilmi yaratılmıştır, kudret ve izzetleri yaratılmıştır... Bu sebeple Allah'ı yarattıklarına benzetmeye sen daha layıksın! Sen kesinlikle "Kur'ân mahluktur" sözüne Allah'ın kitabından, O'nun peygambe-

rinin sünnetinden, sahâbeden gelen rivayetlerden ve Müslümanların İmamlarından herhangi birinden bir delil bulamayacaksın.

Biz böyle söyleyince Cehmiyye hemen Kur'ân'ın bilgisini kavrayamadığı müteşabih âyetlerine sığınmaktadır.

Cehmiyye şöyle der: Bu görüşümüz, Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık"* (Zuhruf, 3) kavli ile *"İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık."* (Şura, 52) âyetlerinden dolayıdır.[911]

Sonra her ca'l edilenin yaratılan anlamında olduğunu söyler. Böylece müteşabih âyetlerden birini çekip alır ve âyetin metni hususunda eğriliğe dalmak isteyip tevili (yorumu) hususunda fitne çıkarmayı arzular.

Ona şöyle deriz: Ey cehmi! Şüphesiz Allah Teâlâ, her ca'l edileni yaratılan sayman ve bu kelimenin Allah'ın kitabında geçtiği her yere aynı manayı vermen dolayısıyla senin Kur'ân'ı anlamana mani olmuştur. Bu pis sapıklığa müptela olma nedenin işte budur. Çünkü sen Allah'ın kitabını cehaletin, nefsi arzuların ve şeytanın sana süslü gösterip kardeşlerinin dili üzere kalbine attığı vesveseye göre yorumluyorsun. Doğrusu Allah'ın kitabında aynı olmasına rağmen farklı âyetlerde farklı manalara gelen birçok kelime vardır. Söz uzamasın diye tek tek zikretmeyeceğiz. Buradaki maksadımız, senin kendisiyle hüccet getirdiğin âyetten bahsetmek olacaktır.

Ca'l kelimesi, Allah Teâlâ'nın kitabında yaratmaktan başka manada da kullanılmıştır. Bu ca'l kelimesi, yaratılmışlardan olduğunda onlara göre bir mana ifade eder. Aynı şekilde ca'l kelimesi, kulların yaptıkları bir fiil olarak

911 UYARI: Bu bölümü anlamak için dipnotun okunması gerekir: Âyetlerde "yaptık" diye meal verilen kelimenin Arapçası جعل "Ca'l"dır. Bu kelime, kullanıldığı cümleye göre farklı anlamlar taşır. Yaratmak, yapmak, etmek, kılmak, vazetmek, şart koymak, zannetmek, sanmak, addetmek, itibar etmek, beyan ve izah etmek, beyan etmek, ilham etmek, ittihaz ve kabul ve itikat etmek, vermek, almak, başlamak... anlamlarından bazılarıdır. Böyle kelimelere Arapçada müşterek kelime denilir. Türkçede de böyle kelimeler vardır. Mesela yüz kelimesi böyledir; cümleye göre farklı manalara gelir. "Yüz lira, denizde yüz, güzel yüz, olayın görünmeyen yüzü, koyunu yüz..." İşte جعل "Ca'l" kelimesi de böyledir; kullanıldığı cümleye göre farklı farklı anlamlara gelir. Ne var ki Cehmiyye, o kadar mananın içinden sadece tek bir manayı seçip kelimenin kullanıldığı tüm yerlere aynı manayı verip müteşabihe tâbi olmuş, sapıklığa düşmüştür. (Çev.)

da kullanılır ve o fiili işlemeleri, onların yaratıyor olmasına anlamına gelmez. Şimdi anlatacaklarımı iyice anlamaya çalışın, aklınızı buraya verin!

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ki onlar, Kur'ân'ı da parça parça edenlerdir."* (Hicr, 91). Âyetteki ca'l kelimesi ile ancak ve ancak onların Kur'ân'ı olması gereken dışında bir vasıfla vasıflandırdıkları kastedilmektedir. Yani onlar, Kur'ân hakkında şiirdir, sihirdir, insan sözüdür, eskilerin masallarıdır... şeklinde farklı farklı yakıştırmalar ile Kur'ân'ı parça parça etmiştirler.

Buna benzer bir âyet de şudur: *"Bir de cinleri Allah'a birtakım ortaklar yaptılar."* (En'am, 100)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar."* (Zuhruf, 19)

Yine şöyle buyurur: *"Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar."* (Nahl, 62)

Yine şöyle buyurur: *"Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir."* (Nahl, 57)

Yine şöyle buyurur: *"Yeminlerinizden dolayı Allah'ı, iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel kılmayın."* (Bakara, 224). Bu âyette "Allah'ı yaratmayın" manasının kastedilmediği ortadadır.

Yine şöyle buyurur: *" ve O'na ortaklar mı koşuyorsunuz?"* (Fussilet, 9)

Yine öyle buyurur: *"Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (mahiyetini) bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar."* (Nahl, 56)

Yine şöyle buyurur: *"Hâlbuki onlar, Allah'a ortaklar koştular. De ki: Onların isimlerini açıklayın..."* (Ra'd, 33)

Bu âyetlerin hepsinde ca'l kelimesi geçmektedir. Bunların hiçbirinin yaratmak manasında olması caiz değildir. Şu halde Âdemoğlundan olan ca'l, onun yaptığı iş anlamındadır.

Yine şöyle buyurur: *"Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar."* (Bakara, 19) Bu âyete "parmaklarını kulaklarında yaratırlar" manası vermek caiz değildir.

Yine şöyle buyurur: *"(Zülkarneyn) demiri eritip kor (gibi) yapınca..."*

(Kehf, 96). Bunun "demiri ateş olarak yaratınca" manasında olması caiz değildir.

Yine şöyle buyurur: *"Derken (İbrahim) belki kendisine başvururlar diye içlerinden bir büyüğü bırakarak onları (putları) paramparça yaptı."* (Enbiya, 58). İbrahim'in putları paramparça yaratmış olduğunu söylemek caiz mi?

Ca'l kelimesinin bir manası da, duyu organlarıyla algılanan şeylerin yaratılmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Böyle iken inkâr edenler başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar."* (En'am, 1)

Bu âyette geçen ca'l kelimesi, yaratma manasında olup başka bir manaya yorulamaz. Çünkü karanlıkları ve aydınlığı insanlar görmektedir. Allah Teâlâ'nın "Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi." (Nahl, 78) kavli de böyledir. Kulak ve göz, insanda var olan iki organdır.

Yine şöyle buyurur: *"Biz geceyi ve gündüzü (kudretimizi gösteren) iki alâmet yaptık."* (İsra, 12) Yani onları iki alamet olarak yarattık. Gece ve gündüz, gelip gitmeleri bilinen varlıklardır. Peki Kur'ân'ın böyle bir özelliği biliniyor mu?

Yine şöyle buyurur: *"Onlar içinde nasıl Ay'ı bir ışık, Güneş'i de bir kandil yapmıştır?"* (Nuh, 16). Buradaki "yapmıştır" kelimesinden kasıt, yaratmıştır demektir. Mesela Güneş'in aydınlığı ve sıcaklığı vardır ve gözlerle görülür. Peki, böyle şeyler Kur'ân hakkında da söylenebilir mi?

Yine şöyle buyurur: *"Onun için bolca mal kıldım."* (Müddessir, 12) Yani onun için yarattım. Mal denilen şey mevcut olup tartılır, sayılır, hesap edilir, bilinir. Peki, Kur'ân tartılabilir mi?

Yine şöyle buyurur: *"Allah, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır."* (Nuh, 19). Yeryüzü mevcut olup üzerinde yürünür, tarlaları sürülür. Peki, bu gibi şeylerin Kur'ân hakkında da olması mümkün müdür?

Bu âyetlerde geçen ca'l kelimelerinin hepsi, yaratmak manasındadır.

Bazen birçok yerde ca'l kelimesi zikredilir ama onunla yaratmaktan başka bir mana kastedilir. Tıpkı şu âyette olduğu gibi: *"Allah, ne "bahîre"yi, ne "sâibe"yi, ne "vasile"yi ve ne de "hâm"ı ca'l etmemiştir."* (Maide, 103). Burada kesinlikle "Allah bahîreyi yaratmamıştır" manası kastedilmemektedir. Çünkü

Allah, bahîreyi de sâibeyi de vasîleyi de yaratmıştır. Ne var ki burada kastettiği bahîrenin, sâibenin ve vasîlenin edinilmesini emretmemiş olmasıdır.[912]

İşte bu, ca'l kelimesinin yaratma manasında kullanılmadığı âyetlerden biridir. Ayrıca Allah Teâlâ, İbrahim'e (a.s.) *"Ben seni insanlara önder yapacağım."* (Bakara, 124) buyurmuştur. Bununla "seni önder olarak yaratacağım" demek istememiştir. Çünkü İbrahim, bu hitap kendisine yapılmadan önce zaten yaratılmıştı.

Musa'nın annesine şöyle buyurmuştur: *"Biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve peygamber yapacağız."* (Kasas, 7). Bununla "onu yaratacağız" demek istememiştir. Çünkü Musa zaten yaratılmıştı. Anlatılmak istenen ancak onun yaratılmasından sonra peygamber yapılacağıdır.

İbrahim şöyle demiştir: *"Rabbim! Bu şehri güvenli kıl..."* (İbrahim, 35). Bununla "Rabbim, bu şehri yarat" demeyi kastetmemiştir. Çünkü şehir zaten yaratılmıştı. Onun "Bu şehri" dediğini görmüyor musun?

Yine şöyle buyurur: *"Biz onları biçilmiş ekin ve sönmüş ateş gibi yapıncaya kadar bu feryatları devam etti."* (Enbiya, 15). Burada "onları biçilmiş ekin ve sönmüş ateş olarak yaratıncaya dek..." demek istememiştir.

İbrahim şöyle demiştir: *"Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle."* (İbrahim, 40). Burada "Rabbim, beni yarat" demeyi kastetmemiştir.

İbrahim ile İsmail şöyle demişlerdir: *"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl."* (Bakara, 128). Burada "Bizi sana teslim olmuş kimseler olarak yarat" demeyi kastetmemişlerdir. Çünkü onlar zaten yaratılmışlardı.

Kur'ân'da ca'l kelimesinin yaratmak dışında bir manayla kullanıldığı çok sayıda âyet vardır.

Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık"* (Zuhruf, 3) kavli de böyledir. Onu ancak Kur'ân'ın kendilerine indiği Arapların anlamasını sağlamak ve onlara açıklamak için Arapça yapmıştır. Allah Teâlâ'nın *"Biz,*

912 Âyetin meali şöyledir: "Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şey (meşru) kılmamıştır." (Maide, 103). Musannifin sözlerinin daha iyi anlaşılması adına tercümede bu yol izlenmiştir. Âyette geçen kelimelerin ne anlama geldiğini öğrenmek için tefsirlere müracaat ediniz. (Çev.)

Allah'a karşı gelmekten sakınanları Kur'ân ile müjdeleyesin, inat eden bir topluluğu da uyarasın diye, onu senin dilin ile (indirip) kolaylaştırdık." (Meryem, 97) buyurduğunu işitmiyor musun?

Başka bir âyette şöyle buyurur: *"Eğer biz onu, yabancı dilden bir Kur'ân kılsaydık, diyeceklerdi ki: Âyetleri tafsilatlı şekilde açıklanmalı değil miydi? Arab'a yabancı dilden (kitap) olur mu?"* (Fussilet, 44). Yani "Muhammed Arap ama Kur'ân'ı yabancı dilde mi?" derlerdi. Bu yüzden Allah, Kur'ân'ı apaçık bir Arapça dilinde kılmıştır.

Aynı şekilde O'nun *"Bu Kur'ân ise gayet açık bir Arapçadır."* (Nahl, 103) kavlini de mi duymadın?

Yine şöyle buyurur: *"Bu, bilen bir toplum için Arapça bir Kur'ân olarak âyetleri genişçe açıklanmış bir kitaptır."* (Fussilet, 3)

Yine şöyle buyurur: *"Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."* (Yusuf, 2)

Allah Teâlâ'nın *"Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık."* (Şura, 52) kavline gelince; manası "Kur'ân'ı bir nur olarak indirdik" demektir. Şu âyet, bu dediğimizi doğrulamaktadır: *"Artık siz Allah'a, peygamberine ve indirdiğimiz nûra (Kur'ân'a) iman edin."* (Teğabun, 8).

Yine şöyle buyurur: *"Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil (Hz. Muhammed) geldi ve size apaçık bir nur (Kur'ân) indirdik."* (Nisa, 174)

Yine şöyle buyurur: *"Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."* (A'raf, 157)

Yine şöyle buyurur: *"Musa'nın insanlara nur ve yol gösterici olarak getirdiği Kitap'ı kim indirdi?"* (En'am, 91)

Böylece aklını kullanan ve Allah'ın göğsünü imana açtığı kimseler için Allah'ın kitabında geçen ca'l kelimesinin kimi zaman yaratmak, kimi zaman da yaratmaktan başka olduğu ve *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık"* (Zuhruf, 3) âyetindeki ca'l kelimesinin başka manaya geldiği açığa çıkmıştır.

Artık Cehmiyye hangi hüccet ve hangi dili öne sürüp de ca'l kelimesinin sadece yaratmak manasına geldiğini iddia edebilir?

Yoksa onlar Allah Teâlâ *"Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım."* (Kasas, 5) kavlini işitmediler mi?

Cehmi kimsenin " *ve onları varisler kılalım"* (Kasas, 5) ifadesinin "onları varisler olarak yaratalım" manasına geldiğini zannettiğini görmüyor musun? Ey cehmi! Senin görüşüne göre Allah onları daha önce yaratmışken tekrardan mı yaratacak? Bu âyetteki ca'l kelimesinin manası yaratmak anlamına geliyor olabilir mi?

Allah Teâlâ yine şöyle buyurur: *"Sonra da cehennemi onun için yaparız. O, buraya kınanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak girer."* (İsra, 18). Burada "Sonra cehennemi onun için yaratırız" demek istemiyor. Çünkü cehennem çok önceden yaratılmıştı. Ayrıca kul yaptığını yaptığı sırada cehennemin yaratılacağı da kastedilmiyor. Âyetin manası, kul yapacağını yaptığında cehennemin onun evi ve yurdu kılınacağıdır.

Yine şöyle buyurur: *"Allah, pis olanı temizden ayırmak, pis olanların hepsini birbiri üstüne koyup yığarak cehenneme koymak için böyle yapar."* (Enfal, 38)

Yine şöyle buyurur: *"Yoksa kötülük işleyenler, kendilerini, inanıp salih amel işleyenler gibi kılacağımızı; hayatlarının ve ölümlerinin bir olacağını mı sanıyorlar?"* (Casiye, 21)

Yine şöyle buyurur: *"Yoksa biz iman edip salih ameller işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yoksa Allah'a karşı gelmekten sakınanları yoldan çıkan arsızlar gibi mi tutacağız?"* (Sad, 28)

Yine şöyle buyurur: *"Cumartesi gününe saygı, ancak onda görüş ayrılığına düşenlere farz kılındı."* (Nahl, 124) Onlarla İsrailoğulları'nı kastetmektedir. Şimdi mülhit cehmi, Cumartesi gününün İsrailoğulları için yaratıldığını mı zannediyor? Akıllı kimseler, Cumartesi gününün dünyanın başlangıcında İsrailoğulları'ndan önce de Nuh'tan önce de İbrahim'den önce de yaratıldığını bilirler. Şu halde âyetin manası, Cumartesi günü onlara dinlenmenin yasak oluşudur. Bu ise yaratmaktan farklı bir manadır.

Bu örnekler Kur'ân'da çok sayıda vardır. Ne var ki Cehmiyye, akıl erdiremeyen kör ve sağır kimselerden ve *"Allah'ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi"* (Bakara, 75) şeklinde vasıflandırılan kimselerdendir. Allah Teâlâ'nın şu kavlini işitmedin mi: *"Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik ve o da bunu kendilerine okusaydı, yine buna inanmazlardı."* (Şuara, 198-199)

Kur'ân ancak apaçık bir Arapça kılınmıştır. Allah onu Araplar anlasınlar diye Arapça indirmiş, böylece aleyhlerinde bir hüccete sahip olmuştur. İşte bu, Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık"* (Zuhruf, 3) kavlinin manasıdır. Bununla Kur'ân'ın aslen ve nesep olarak değil, kıraat (okuma) olarak Arapça olduğunu kastetmiştir.

Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da yaratmak ile Kur'ân'ı birbirinden ayırdığını gösteren en açık delillerden biri de O'nun şu kavlidir: *"Rahman, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı."* (Rahman, 1-3). O'nun Kur'ân ile insanı birbirinden ayırdığını görmüyor musun? O şöyle buyurur: *"Rahman, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı."* (Rahman, 1-3). Şayet Allah dileseydi, kesinlikle "İnsanı ve Kur'ân'ı yarattı" diyebilirdi ama anlaşılsın ve O'nun ayırdığı gibi iki şey birbirinden ayrılsın diye bu şekilde sıdk ile konuştu.

Cehmiyye ise buna muhalif olmuş, inkâr etmiş, Allah hakkında semadan indirilmiş bir kitapta veya peygamberlerden birinin sözlerinde veya âlimlerden herhangi birinde yapılan rivayette bulamadığı bir söz söylemiştir. Aksine Cehmiyye'nin söylediğinin tersine deliller ve rivayetler vardır. Şöyle ki; Allah Teâlâ, bu konuda Cehmiyye gibi sözler söyleyen kimseleri kötülemiştir. Peygamberine (s.a.v.) şöyle buyurur: *"De ki: Allah'ı bırakıp da taptıklarınızı gördünüz mü? Bana gösterin, yeryüzünden neyi yaratmışlardır? Yoksa göklerin yaratılışında onların bir ortaklığı mı var?"* (Ahkaf, 4). Müşrikler, ibadet ettiklerinin yerden yarattığı bir şeyi veya göklerdeki ortaklığını göstermeye güç bulamadıklarından onlara *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bundan önceki bir kitap, yahut bir bilgi kalıntısı olsun getirin bana!"* (Ahkaf, 4) buyurmuştur. Yani Kur'ân'dan önceki kitaplardan üzerinde olduğunun putperestlik inancına dair herhangi bir bilgi ya da peygamberlerden aktarılan herhangi bir rivayet getirin bana.

İşte cehmi de bu mezhebinde onların yolunu izlemiş, Allah hakkında olur olmaz konuşmuş, herhangi bir bilgi veya delil olmaksızın Allah adına yalan

iftiralarda bulunmuş, Allah Teâlâ'nın *"Allah hakkında, gerçek dışında bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan Kitap'la söz alınmamış mıydı?"* (A'raf, 169) ve *"Allah'a karşı doğru olmayanı söylediğiniz, ve O'nun âyetlerinden kibirlenerek yüz çevirdiğiniz için bugün aşağılayıcı azap ile cezalandırılacaksınız"* (En'am, 93) âyetlerinde belirttiği Allah'ın ahdine karşı hadsizlik etmişlerdir.

Allah'ın emir ile yaratmayı birbirinden ayırdığını gösteren en açık ve anlaşılır delillerden biri de O'nun *"Dikkat edin! Yaratmak ve emretmek yalnızca O'na aittir"* (A'raf, 54) kavlidir. Bu âyetin manasını anlamaya çalışın! Yaratmanın tümünün bu ifadeye dahil olup olmamasından şüphe ediyor musunuz? Acaba herhangi bir kimsenin *"Dikkat edin! Yaratmak... yalnızca O'na aittir"* (A'raf, 54) ifadesi hakkında "Onunla yaratmanın hepsi değil, bir kısmı kastedilmiştir" diye zannetmesi olur iş midir? Aksine tüm yaratma, bu ifadeye dahildir.

Sonrasında O'na ait yaratma dışında olup yaratma ifadesine dahil olmayan başka bir şeyin de olduğunu haber vermiştir. O emretmektir. Görüldüğü üzere âyette emretmenin yaratmanın dışında bir şey olduğunu ortaya koymuştur. Emir, O'nun emretmesi ve kelamıdır.

Allah'ın muradını anlayan ve aklını kullanabilen kimselere bu konuyu izah eden hususlardan biri de şudur: Sen Allah'ın kitabında O'nun birbirinden farklı iki şey zikrettiğini görürsün. Eğer o ikisi de aynı yerde geçiyorsa, aralarını (Türkçede 've' bağlacı manasındaki) "vav" harfiyle ayırmaktadır. Eğer zikredilen iki şey, birbirinden farklı değilse, aralarını "vav" harfiyle ayırmaz. İsimleri birbirinden fakłı olmasına rağmen manaları bir olan bir şey zikredildiğinde, bu anlattığımız husus dolayısıyla aralarını "vav" ile ayırmaz.

Şöyle buyurur: *"Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var."* (Yusuf, 78). Bu âyette "çok", "yaşlı" ve "baba" kelimeleri, aralarında "ve" bağlacı olmaksızın zikredilmişlerdir. Babanın çok yaşlı kişiyle aynı kişi olduğunu görmüyor musun?

Yine şöyle buyurur: *"Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona, sizden daha hayırlı, Müslüman, mümin, itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir."* (Tahrim, 5). Âyette geçen "Müslüman", "mümin", "itaat eden", "tevbe eden", "ibadet eden" ve "oruç tutan" kelimeleri, aynı şeyin sıfatları olduğu için arada "ve" bağlacı olmaksızın zikredilmiştir. Bununla

birlikte "ve bakire" buyurmuştur. Çünkü bakirelerle dullar birbirinden farklı olduğundan araları "ve" bağlacı ile ayrılmıştır.

Bu durum, aynı şeyi farklı isimlerle ifade ederken de geçerlidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran, büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."* (Haşr, 23). *"O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur."* (Haşr, 24)

Görüldüğü üzere hepsi aynı şey olduğu için aralarında "ve" bağlacı yoktur. Bu kelimelerinin arasına "ve" bağlacı girip de birincisinin ikinciden, ikincinin üçüncüden... başka bir şey olması mümkün değildir.

Birbirinden farklı iki şeye dair örnek olarak şu âyet vardır: *"Şüphesiz Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaate devam eden erkekler ve itaate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."* (Ahzab, 35). Müslüman erkekler ile Müslüman kadınlar birbirinden farklı şeyler olduğu için aralarını "ve" bağlacıyla ayırmıştır. Müslüman erkeklerin Müslüman kadınlarla aynı olması mümkün değildir. İkisi de biribinden farklı şeylerdir.

Yine şöyle buyurur: *"De ki: Benim namazım ve kurbanım ve hayatım ve ölümüm, Alemlerin Rabbi olan Allah içindir."* (En'am, 162).[913] Namaz kurbandan ve hayat da ölümden farklı olduğu için araları "ve" bağlacı ile ayrılmıştır.

Yine şöyle buyurur: *"Kör ve gören bir olmaz. Karanlıklar ve aydınlık bir olmaz. Gölge ile sıcaklık bir olmaz."* (Fatır, 19-21). Görüldüğü üzere türleri ve

---

913 Anlaşıldığı üzere burada Arapça kurallarına göre açıklama yapılmaktadır. Meali de bu yüzden "Şüphesiz benim namazım ve kurbanım ve..." şeklinde verdik. Yoksa Türkçede araya virgül koyup "Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm..." yazmak yeterliydi. Biz tercümede musannifin anlatmak istediğini yansıtmak adına böyle bir yöntem izliyoruz. (Çev.)

manaları birbirlerinden farklı olduğundan bunların hepsinin aralarını "ve" bağlacı ile ayırmıştır.

Yine şöyle buyurur: *"Şöyle ki: Yağmurlar yağdırdık. Sonra toprağı göz göz yardık da oradan ekinler ve üzüm bağları ve sebzeler ve zeytin ve hurma ağaçları ve iri-sık ağaçlı bahçeler ve meyveler ve çayırlar bitirdik. (Bütün bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir."* (Abese, 25-32). Bu sayılanların tümü birbirinden farklı olduğu için aralarını "ve" bağlacı ile ayırdı. Ayrıca "iri-sık ağaçlı" ile "bahçeler" aynı şey olduğu için de aralarına "ve" bağlacı koyulmadı.

Yine şöyle buyurur: *...geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir."* (Furkan, 62) Gece ile gündüz birbirinden ayrı şeyler olduğu için aralarında "ve" bağlacı vardır.

Yine şöyle buyurur: *"Sizin için Güneş'e ve Ay'a boyun eğdirdi."* (İbrahim, 33). Güneş ile Ay birbirinden farklı şeyler olduğu için aralarını "ve" bağlacı ile ayırdı.

Bu gibi örnekler Kur'ân'da çoktur. İyice düşünen, aklını kullanan ve Allah'ın muvaffak kılıp hidayete erdirmesini dilediği kimseler için bu zikrettiklerimiz yeterlidir.

İşte bunun gibi; emretmek ile yaratmak birbirinden farklı olduğu için araları "ve" bağlacı ile ayrılmıştır. Allah Teâlâ *"Dikkat edin! Yaratmak ve emretmek yalnızca O'na aittir"* (A'raf, 54) buyurur. Emretmek, O'nun emri ve kelamıdır. Yaratmak ise yaratmaktır. Mahlukatı emri ile yaratmıştır. Çünkü Allah Teâlâ dilediğini emreder, dilediğini yaratır.

Cehmi ise emrin yaratmak manasında olduğunu sanmaktadır. Ona göre *"Dikkat edin! Yaratmak ve emretmek yalnızca O'na aittir"* (A'raf, 54) âyeti, sanki "O ancak yaratma ile yaratmanın ilahıdır" manasındadır. Görüldüğü gibi Cehmiyye, Allah'ın birbirinden ayırdığını birbirine sokmuştur.

Şayet durum Cehmiyye'nin dediği gibi olsaydı, Cibril'in Rasûlullah'a (s.a.v.) söz söylemesi ile ona inmesi, kesinlikle Rabbinin yaratması ile olurdu. Halbuki Allah Teâlâ *"Bizler ancak Rabbinin emri ile iniyoruz"* buyurur.

Allah'ın emrinin O'nun kelamı olduğunu gösteren delillerden biri de *"İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir."* (Talak, 5) kavlidir. Burada Allah, Kur'ân'ı

emri diye isimlendirmektedir. Görüldüğü gibi emri ile yaratmasını birbirinden ayırmıştır. Allah size rahmet etsin! Artık bunu anlamaya çalışın!

Yine şöyle buyurur: *"İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa..."* (Sebe, 12). Görüldüğü üzere "yaratmamızdan çıkarsa" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"Onun âyetlerinden biri de emri ile göğün ve yerin ayakta durmasıdır."* (Rum, 25). Görüldüğü gibi "yaratması ile" buyurmadı. Çünkü gök ve yer O'nun yaratması ile ayakta dursaydı, bu Allah'ın âyetlerinden veya O'nun kudretinin mucizelerinden olmazdı. Yine şöyle buyurur: *"Sonra sizi yerden (kalkmaya) bir çağırdı mı, bir de bakarsınız ki (dirilmiş olarak) çıkıyorsunuz."* (Rum, 25). İnsanlar, Allah'ın çağrısıyla kabirlerinden çıkacaklardır.

Cehmiyye, müteşabih âyetlerden birini daha çekip kendince hüccet getirmektedir.

Cehmiyye şöyle diyor: Allah Teâlâ *"Emri düzenleyip yürütür."* (Secde, 5 / Yunus, 3 / Ra'd, 2) buyurmuyor mu? Düzenlenip yürütülen ancak mahluk (yaratılmış olan) değil midir?

Bu da aynı şekilde lafzı bir olmasına rağmen manası farklı olan kelimelerdendir. Bunun benzeri Kur'ân'ın birçok yerinde vardır. Bununla ancak mahlukatın emrini düzenler demek istiyor. O'nun kelamı olan emrini düzenlemesi olur iş değildir. Çünkü Allah Teâlâ Hakim'dir, Âlim'dir. O'nun kelamı da hükümdür. Kelamın düzene sokulması, ancak konuşmalarında hata ve sürçme olan mahlukatın özelliklerindendir. Onlar, böyle kusurlara düşmemek için cümlelerine çeki düzen verirler. İlk önce hatalı konuşur, sonra doğruya dönerler. Allah Teâlâ ise hata etmez, şaşırmaz, unutmaz ve kelamını düzene sokmaz.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Önce de sonra da emir Allah'ındır."* (Rum, 4). Allah Teâlâ burada yaratmadan önce de yaratmadan sonra da emrin kendisine ait olduğunu ifade etmektedir.

O'nun *"İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir."* (Talak, 5) kavline gelince; burada kastedilen kendisiyle bizi doğruya sevk ettiği hidayetidir. Hidayet, O'nun ilmidir. İlim O'ndandır. Güneş ışığının Güneş'in bizzat kendisine bağlı olması gibi ilim de O'na bağlıdır. Ne var ki Güneş'in gitmesiyle ışığı da gider.

En yüce misal Allah'a aittir. Allah. daim, ebedi ve ezeli olanın ta kendisidir. O'nun ilmi ezelidir. Kelamı da daimidir ve herhangi bir şeyden dolayı kaybolup gitmez.

Cehmiyye daha sonra imanı zayıf ve ilmi olmayan kimseleri sapıtmak için başka bir iddiada daha bulunmuştur.

Cehmiyye şöyle der: Bize Kur'ân'dan haber verin. Kur'ân, bir şey midir yoksa bir şey değil midir?

Kişinin onun bu sorusunda "Bir şey değildir" diye cevap vermesi olanaksızdır. Bu yüzden ona "Bir şeydir" diye cevap verilince hücceti ile zafere erdiğini ve gayesine ulaştığını zanneder.

Cehmiyye bunun üzerine şöyle der: Allah Teâlâ *'Allah her şeyin yaratıcısıdır"* (En'am, 102) buyurur. Kur'ân da bir şeydir ve ona "şey" ismi verilir. O zaman Kur'ân da yaratılmıştır. Çünkü *"her"* kelimesi, tüm şeyleri ifade eder.

Ona şöyle cevap verilir: Senin "Çünkü *"her"* kelimesi, tüm şeyleri ifade eder" sözüne gelince; gerçekten Allah seni reddetmiş, Kur'ân seni yalanlamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Her nefis ölümü tadacaktır."* (Âl-i İmran, 185). Allah Teâlâ'nın âyetin manasına dahil olmayan bir nefsi vardır. Kelamı da böyledir; yaratılmış şeylere dahil olmayan bir şeydir. Nitekim Allah Teâlâ *"O'nun yüzü müstesna her şey helak olacaktır."* (Kasas, 88). Yine şöyle buyurur: *"Ölmeyen diriye tevekkül et."* (Furkan, 58)

Yok eğer Allah Teâlâ'nın bir nefsi olmadığını iddia ediyorsan, bil ki Kur'ân seni yalanlamış ve sözünü reddetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Rabbiniz nefsine rahmeti yazdı."* (En'am, 54). Yine şöyle buyurur: *"Allah sizi nefsinden sakındırır!"* (Âl-i İmran, 28). Yine şöyle buyurur: *"Seni nefsim için seçtim."* (Taha, 41). İsa'dan (a.s.) aktarırken şöyle buyurur: *"Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben senin nefsinde olanı bilmem."* (Maide, 116)

Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah'ın kitabının ve kitapta söylediklerinin hak olduğuna inanan kimseler, Allah Teâlâ'nın bir nefsi olduğunu, O'nun nefsinin ölmeyeceğini ve *"Her nefis ölümü tadacaktır."* (Enbiya, 35) âyetine dahil olmadığını bilirler.

İşte bunun gibi; nasıl ki O'nun nefsi ölecek diğer nefislerden ayrı ise aynı şekilde O'nun kelamı da mahluk olan kelamlardan ayrıdır. Allah'a iman edip Allah'ın sözlerine akıl erdiren kimseler, Allah'ın kelamının, Allah'ın nefsinin, Allah'ın amelinin, Allah'ın kudretinin, Allah'ın izzetinin, Allah'ın sultanlığının, Allah'ın azametinin, Allah'ın affının... yani Allah'ın sıfatlarından olan her şeyin en yüce şeyler olup, hiçbirinin mahluk olmadığını bilirler. Çünkü onlar, yaratanın sıfatlarıdır, yaratandadır. Şu halde O'nun kelamı da izzeti de kudreti de sultanlığı da azameti de varlığı da keremi de... *"Allah her şeyi yaratandır."* (En'am, 102) kavline dahil değildir. Çünkü Allah Teâlâ, ezelden beri kavli, ilmi, kudreti, saltanatı ve tüm sıfatlarıyla tek ilah olagelmiştir. Bu sıfatlar, O'nun kıdemi ile kadim, O'nun ezeli oluşu ile ezeli, O'nun devamlı oluşu ile daimi ve O'nun bekasıyla bakidirler. Rabbimiz göz açıp kapayıncaya dek dahi bu sıfatlardan yoksun kalmamıştır. Cehmiyye O'nun sıfatlarını yok saymakla ancak ve ancak O'nu yok saymayı hedeflemektedir.

İmanın kabulünde yaratılmışlara itikat etmeleri vacip olan Allah'a imanın aslı üçtür.

1. Kul, O'nun inniyye[914]sine itikat etmelidir ki bununla Sani'yi ispat etmeyen ta'til ehlinin mezhebinden ayrılabilsin.

2. Kul, O'nun vahdaniyetine itikat etmelidir ki bununla Sani'yi ikrar etmelerine rağmen ibadette O'na başkasını ortak koşan şirk ehlinin mezhebinden ayrılabilsin.

3. Kul, O'nun ilim, kudret, hikmet vb. gibi kitabında kendisini vasıflandırdığı ve ancak onlarla mevsuf olmasının caiz olduğu sıfatlarla mevsuf olduğuna itikat etmelidir. Çünkü bizler, O'nu ikrar edip mutlak sözle tevhid etmesine rağmen O'nun sıfatlarında yoldan çıktığını biliyoruz. Kişinin O'nun sıfatları hususunda yoldan çıkması, kişinin tevhidini zedelemektedir.

Allah Teâlâ kullarını bu üçüne itikat etmeye çağırmış, onlara bu şekilde hitap etmiştir. O'nun inniyye ve vahdaniyetine imana yaptığı çağrıya gelince; o konudaki sözün uzun ve geniş açıklaması olması dolayısı ile burada zikretmeyeceğiz. Zaten Cehmiyye'nin bizzat kendileri de bunları ikrar ettiklerini iddia ederler. Halbuki onların Allah'ın sıfatlarını iptal edişleri, ilk iki maddeyi kabul ettiklerine dair iddialarını boşa çıkarmaktadır.

---

914 İnniyye: Varlık anlamında felsefe terimi. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/inniyye. (Çev.)

Cehmiyye ancak el-Bâri Teâlâ'nın sıfatlarını iptal etmekle O'nu boşa çıkarmak istemektedir. O'nun en küçük yarattığı bir şeydeki sanatının kabul edilmemesinin aslında O'nu kabul etmemek demek olduğunu görmüyor musun?

Görmüyor musun hurma ağacında gövde, kök, lif, yaprak, kabuk, meyve... vardır. O ancak bunların varlığıyla hurma ağacı diye adlandırılır. Kişi "Hurma ağacı" dediğinde, onu duyan kişi, hurma ağacının ancak bunlarla olduğunu bilir. Şayet kişi, "Hurma ağacı ile gövdesi, kökü, lifi, hurma meyvesi, yaprağı..." dese, bu sözü muhal olur. Çünkü böyle durumda "Madem bunları sayacaktın o halde neden hurma ağacı diyorsun?" denilir.

Ne dersin; şayet bir kimse şöyle dese: "Benim meyvelerinden yediğim güzel bir hurma ağacım var. Bununla birlikte ağacın gövdesi yok, lifi yok, yaprağı yok, kökü yok..." Peki böyle demesi doğru bir söz olur mu? Senin böyle söyleyen birine cevabın "Biz hurma ağacını biliyoruz ama sen öyle bir vasıflandırdın ki hurma ağacını nefyettin" olmaz mı? Ona şöyle dersin: "Sen dürüst değilsin, senin hurma ağacın yok."

Böylece mahluk olanın dahi ismi altında birçok sıfatı barındırdığı ve sıfatlarından ondan ayrılamayacağı anlaşılmış oldu. Cehmiyye, "Şüphesiz Allah'ın sıfatları mahluktur" sözü ile ancak "Allah vardı ama ta ki yaratana dek kudreti yoktu, ilmi yoktu, izzeti yoktu, kelamı yoktu, ismi yoktu... O'nun sıfatları, o sıfatları yaratmasından sonra meydana geldi" demek istemektedir.

Şu halde; kişi O'nun sıfatlarını yok saymakla bizzat O'nu yok saymaktadır. Eğer onu herhangi bir halde yok sayarsa, tüm hallerde yok saymış olur. Şüphesiz Allah Teâlâ sıfatlarıyla her şeyden önce kadim bir ilah idi ve öyle olagelmiştir. Her şeyin yok olmasından sonra da sıfatlarıyla baki kalmaya devam edecektir.

Allah Teâlâ'nın *"Allah her şeyi yaratandır"* (En'am, 102) âyetiyle hüccet getirip "Âyetteki 'her' kelimesi ile tüm şeyler kastedilir" şeklinde konuşması konusunda Cehmiyye'ye şöyle denilir: Allah Teâlâ *"O'nun yüzü müstesna her şey helak olacaktır"* (Kasas, 88) buyurmuyor mu? Peki Allah Teâlâ'nın sıfatlarından olan şeyler de helak mi olacak? Acaba Allah'ın ilmi helak olacak da bilgisiz mi kalacak? O'nun izzeti helak olacak da izzetsiz mi kalacak? Rabbimiz bunlardan çok yücedir! Bunlar, asla helak olmayacak şeyler değil mi?

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Derken onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, (önce) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevinip şımardıkları sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar."* (En'am, 44). Görüldüğü gibi Allah Teâlâ *"üzerlerine her şeyin kapılarını açtık"* buyuruyor. Peki onlara tevbe kapılarını, rahmet kapılarını, itaat kapılarını, afiyet kapılarını, saadet kapılarını, kurtuluş kapılarını... açtı mı? Halbuki bunlar, onların yüzüne kapanan kapılardır. Bununla birlikte bunlar da bir şeydir. Ne var ki Allah *"üzerlerine her şeyin kapılarını açtık"* buyurmaktadır.

Bunun gibi; Belkıs hakkında şöyle buyurur: *"Her şeyden kendisine verildi."* (Neml, 23). Halbuki ona Süleyman'ın mülkü verilmedi, rüzgarlar ve şeytanlar emrine amade kılınmadı. Onun Süleyman'ın mülkünde hiçbir payı da yoktu. Bununla birlikte Allah Teâlâ *"Her şeyden kendisine verildi."* (Neml, 23) buyurmaktadır.

Yusuf'un kıssasında şöyle buyurur: *"Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir."* (Yusuf, 111). Bundan kasıt ancak Yusuf'un kıssasına dair her şeyin detaylı açıklamasıdır.

Yine şöyle buyurur: *"İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?"* (Enbiya, 30). Âdem ise sudan yaratılmadı. O ancak topraktan yaratıldı. Ayrıca İblis de sudan yaratılmadı. Allah şöyle buyurur: *"Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık."* (Hicr, 27). Melekler ise nurdan yaratılmıştır.

Ad kavmine gönderilen rüzgar hakkında şöyle buyurur: *"O, Rabbimin emriyle her şeyi yerle bir eder."* (Ahkaf, 25). Halbuki rüzgar, bazı şeylerin de üzerinden geçmiş ama orayı yerle bir etmemiştir. Allah Teâlâ'nın *"Derken evlerinden başka hiçbir şeyleri görünmez hâle geldiler"* (Ahkaf, 25) buyurduğunu işitmiyor musun?

Şayet pis cehmi de kendine karşı insaflı davranmış, Rabbinin kelamına kulak vermiş, Mevlasına teslim olmuş ve itaat etmiş olsaydı, kesinlikle bunlar onun için de açık hale gelecekti. Ne var ki o, Allah Teâlâ'nın haklarında *"Kendileri de bunların hak olduklarını kesin olarak bildikleri hâlde, sırf za-*

limliklerinden ve büyüklük taslamalarından ötürü onları inkâr ettiler" (Neml, 14) buyurduğu kimselerdendir.

Şu halde sapık cehmiyye ve hatta aşırı giden her bidatçi, basiretten mahrum edilmiş kör ve sağırdır. Artık o kimse ancak nefsinin arzuladığını işitir ve ancak canının çektiğini görür.

O kimse, Allah Teâlâ'nın *"Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir."* (Nahl, 40) kavlini işitmedi mi? Görüldüğü gibi "Ol" kavlinin o şeyden önce olduğunu haber vermektedir. Çünkü O'nun bir şeyin olmasını istemesi, o şeyin olmasından öncedir. Ayrıca bir şeyin olmasını istemesinin, ona "Ol" demesinden önce olduğunu bildirmektedir. Bir şeyi dilediğinde, o şey O'nun "Ol" sözüyle meydana gelir. *"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir."* (Yasin, 82).

Bununla birlikte o şey, kesinlikle O'nun emri değildir. O şey ancak O'nun emri ile olur. *"Bir işe hükmettiği zaman ona sadece "ol!" der ve o da oluverir."* (Meryem, 35)

Yine şöyle buyurur: *"De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: Allah benimle sizin aranızda şahittir."* (En'am, 19). Görüldüğü üzere bu âyette kendisinin de bir şey olduğunu haber vermektedir. İsmi mübarek ve şanı yüce olan Allah, en büyük şeydir ama diğer eşyalara dahil değildir.

Akıllı kimselere Cehmiyye'nin kâfir ve mülhit olduğu böylece açığa çıkınca, Allah'ın ilmi ve aklı zayıf kullarını fitneye düşürmek için başka bir iddiada bulunmuşlardır.

Cehmiyye şöyle der: Bize Kur'ân'dan haber verin; o Allah mıdır yoksa Allah'tan başka mıdır? Eğer siz onun Allah olduğunu söylerseniz, bilin ki sizler Kur'ân'a ibadet ediyorsunuz. Eğer onun Allah'tan başka olduğunu söylerseniz, bilin ki Allah'ın dışındakiler mahluktur.

Pis cehmi böylece hüccetinin galip, bidatinin de üstün geldiğini zanneder. Hele bir de âlimler ona cevap vermeyince, bir kısım fitnesinin başarıya ulaştığını sanır.

Cehmi kişiye bu konuda şöyle cevap verilir: Kur'ân, kesinlikle Allah'ın kendisi değildir. Çünkü Kur'ân, Allah'ın kelamıdır. Allah onu böyle isimlendirmiştir. Buyurur ki: *"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden*

sığınma talebinde bulunursa, *Allah'ın kelamını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı."* (Tevbe, 6) Akıllı ve bilgili kişi, ilimden elde ettiği miktara göre eşyaları Allah'ın onlara verdiği isimle isimlendirir. Şu halde her kim Kur'ân'ı Allah'ın ona verdiği isimle isimlendirirse, o kimse hidayet bulmuş kimselerdendir. Her kim de Allah'tan ve O'nun verdiği isimden razı olmazsa, o kimse de sapıklardan ve Allah hakkında yalan söyleyenlerdendir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey kitap ehli! Dininiz hususunda aşırı gitmeyin! Allah hakkında ancak hakkı söyleyin!"* (Nisa, 171)

Cehmiyye'nin bu sorusu, zındıkların aşırılıktan kaynaklanan sorularındandır. Çünkü Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Artık her kim "Şüphesiz Kur'ân Allah'ın ta kendisidir" derse, Allah'ı bir kelam saymış ve o kelam ile konuşanı boşa çıkarmıştır.

Ayrıca Allah'ın ilmi Allah'tan başkadır, Allah'ın kudreti Allah'tan başkadır, Allah'ın sıfatları Allah'tan başkadır, Allah'ın izzeti Allah'tan başkadır, Allah'ın saltanatı Allah'tan başkadır, Allah'ın vücudu/varlığı Allah'tan başkadır... denilemeyeceği gibi "Kur'ân, Allah'tan başkadır" da denilemez.

Bunun yerine Allah'ın kelamı, Allah'ın izzeti, Allah'ın sıfatları, Allah'ın isimleri... denilmelidir. Kendisinin Müslümanlardan, itaat edenlerden, Allah'ın kitabını tasdik edenlerden ve Allah'ın emrine uyanlardan olduğunu iddia edenlerin Kur'ân'ı Allah'ın isimlendirdiği şekilde isimlendirip "Kur'ân Allah'ın kelamıdır" demeleri lazımdır. Nitekim Allah Teâlâ *"Allah'ın kelamını değiştirmek istiyorlar."* (Fetih, 15) buyurmuş ama "Allah'ı değiştirmek istiyorlar" veya "Allah'tan başkasını değiştirmek istiyorlar" dememiştir.

Yine şöyle buyurur: *"(Allah) Ey Musa! dedi, ben risaletlerimle (sana verdiğim görevlerle) ve kelamımla/sözlerimle seni insanların başına seçtim."* (A'raf, 144). Görüldüğü gibi "Şüphesiz Kur'ân bizzat benim" veya "O benden başkadır" buyurmadı. Şu halde Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Kur'ân'da Allah'ın isimleri ve sıfatları vardır. Artık her kim "Kur'ân Allah'tır" derse, gerçekten "Allah'ın mülkü, Allah'ın saltanatı, Allah'ın izzeti... Allah'tan başkadır" demiş olur.

Her kim de "Şüphesiz Allah'ın saltanatı, Allah'ın izzeti... mahluktur" derse, gerçekten kâfir olmuştur. Çünkü Allah'ın hakimiyeti zail olmamıştır ve zail olmayacaktır. Ayrıca "Şüphesiz Allah'ın hakimiyeti, Allah'ın ta ken-

disidir" denilemez. Buna göre kişinin "Ey Allah'ın hakimiyeti, beni bağışla! Ey Allah'ın hakimiyeti, bana merhamet et" demesi caiz değildir. Ayrıca "Allah'ın hakimiyeti, Allah'tan başkadır" da denilemez. Yoksa mahluk ismi O'nun hakimiyetine de şamil olup bu durum O'nun hakimiyetinin devamlı oluşunu iptal eder. Her kim O'nun hakimiyetinin daimi oluşunu iptal ederse, hakimiyet sahibini de iptal etmiş olur. Bunun yerine şöyle denilir. "Allah'ın hakimiyeti, O'nun sıfatlarındandır." Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hakimiyet/egemenlik elinde olan ne yücedir! O, her şeye gücü yetendir."* (Mülk, 1)

Allah'ın izzeti de böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kim izzet istiyorsa, (bilsin ki) izzetin tümü ancak Allah'a aittir."* (Fatır, 10). Yani her kim izzetin kime ait olduğunu bilmek istiyorsa, bilsin ki izzetin tümü Allah'ındır. Şu halde "Şüphesiz Allah'ın izzeti mahluktur" demek caiz değildir. Her kim böyle söylerse, gerçekten kâfir olur. Çünkü Allah Teâlâ'nın ezelden beri izzeti olagelmiştir. Şayet izzet mahluk olsaydı, ta ki izzeti yaratana dek O'nun izzeti olmamış olurdu. Şanı yüce Allah, mülhitlerin vasıflandırdıklarından yana izzetlidir, yücedir, büyüktür.

Ayrıca "Allah'ın izzeti, Allah'ın ta kendisidir" de denilemez. Şayet böyle söylemek caiz olsaydı, kesinlikle rağbet edenlerin rağbeti ve dileyenlerin dileği "Ey Allah'ın izzeti, bize afiyet ver. Ey Allah'ın izzeti, bizi zengin kıl!" demeleri olurdu. Ayrıca "Allah'ın izzeti, Allah'tan başkadır" da denilemez. Bunun yerine şöyle denilir: Allah'ın izzeti, Allah'ın sıfatıdır. Allah, ezelden beri sıfatlarıyla olagelmiştir.

Allah'ın ilmi, Allah'ın hikmeti ve Allah'ın kudreti de böyledir. Allah Teâlâ'nın tüm sıfatları ve aynı şekilde Allah Teâlâ'nın kelamı da bu şekildedir.

Artık Allah'ın hükmünü anlamaya çalışın! Allah Teâlâ ezelden beri yüce sıfatları ve güzel isimleriyle Aziz, Kadir, Âlim, Hakim, Melik, Mütekellim, Kavi, Cabbar... olagelmiştir. İlmini, izzetini, ceberutunu, mülkünü, kuvvetini, kudretini... sonradan yaratmış değildir. Sonradan bu özellikleri elde etmek, ancak ve ancak yaratılmışların özelliklerindendir.

Pis Cehmiyye ise Allah'ın sıfatlarını O'ndan nefyetmekte, böyle yaparak Allah'tan kullara benzemeyi nefyettiğini iddia etmektedir. Allah'ı yarattıklarına benzeten aslında Cehmiyye'nin ta kendisidir. Çünkü onlar, Allah'ın ezelde var olduğunu ama ilminin olmadığını, O'nun ezelde var olduğunu ama kudreti-

nin olmadığını, O'nun ezelde var olduğunu ama izzetinin olmadığını, O'nun ezelde var olduğunu ama saltanatının olmadığını, O'nun ezelde var olduğunu ama ta ki kendisi için bir isim yaratana dek isminin olmadığını iddia etmektedirler. Bu sayılanların hepsi, yaratılmışların özellikleridir. Allah böyle şeylerden yücedir, büyüktür! Çünkü sonradan yaratılmış olan Âdemoğlunun ilk meydana geldiği sırada ilmi yoktu. Yani ilk önce cahildi, sonradan bilgili oldu.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *'Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir."* (Nahl. 78)

İnsanoğlu doğduğunda kelamı yoktu, ta ki Allah dilini konuşturdu. Allah ona kuvvet, izzet ve saltanat verene dek insanın kuvveti, izzeti ve saltanatı yoktu. Bunların hepsi yaratılmışların özellikleridir.

Şu halde bilinmeli ki sıfatları sonradan meydana gelen her şeyin bizzat zatı da sonradan gelmiş demektir. Zatı ve sıfatları sonradan meydana gelen ise hayatının yok oluşuna doğru akar durur. Allah Teâlâ böyle şeylerden yücedir, büyüktür!

Cehmiyye'nn bu hücceti de boşa çıktığında ortaya başka bir iddia atmıştır.

O şöyle der: Ben kitapta Kur'ân'ın mahluk olduğunu gösteren bir âyet görüyorum.

Ona sorulur: Âyet mi? Hangi âyet?

Der ki: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Rablerinden kendilerine ne zaman muhdes (yeni) bir öğüt gelse..."* (Enbiya, 2). Her muhdes/sonradan olan şeyin yaratılmış olduğunu görmez misiniz?

Böylece dinleri zayıf olanları, yeni yetmeleri ve kafası basmayanları kuruntuya düşürüp konuyu çarptırarak kafalarını karıştırırlar.

Ona şöyle cevap verilir: Şüphesiz ezelden beri Âlim olan kimse, kesinlikle muhdes olamaz. Kendisi ezeli olduğu gibi O'nun ilmi de ezelidir. O'nun fiili, ilminin içinde gizlenmiştir. O'nun ilmi, ancak daha önce onu bilmeyen kimse nazarında muhdes olur. Müslüman şöyle der: Şüphesiz Allah Teâlâ, Kur'ân'ı indirmeden önce yani Cibril onu getirip de Muhammed'e (s.a.v.) indirmeden önce de Kur'ân'ın içindekileri bilen olagelmiştir.

Şöyle buyurur: *"Şüphesiz ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."* (Bakara, 30). Bunu Âdem'i yaratmadan önce söylemişti.

Yine şöyle buyurur: *"İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."* (Bakara, 34). Yani buyuruyor ki: İblis. daha onu yaratmazdan evvel Allah'ın ilminde kâfir idi. Sonra ezelde bildiği şeylerden bazılarını vahyetmiştir.

Allah Teâlâ bizlere Kur'ân'dan haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"O ancak ona (Muhammed'e) vahyedilendir."* (Necm, 4). Görüldüğü gibi Kur'ân'dan onun vahiyden başka bir şey olmasını nefyetmiştir. Şu halde *"Rablerinden kendilerine ne zaman muhdes (yeni) bir öğüt gelse..."* (Enbiya, 2) kavli ile ancak Muhammed'in (s.a.v.) katında ilminin, haberinin, yasaklarının ve öğütlerinin muhdes olduğunu kastetmektedir. Ancak "Ey Muhammed! Sana vahyettiğim Kur'ân hakkındaki ilmin ve marifetin muhdestir." Yani Kur'ân'ın inişi ile senin ve Kur'ân'ı işitenler için daha önce bilmediğiniz yeni bir ilim meydana gelmektedir.

Allah Teâlâ'nın *"Allah, sana kitabı (Kur'ân'ı) ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir"* (Nisa, 113) kavlini duymuyor musun?

Yine şöyle buyurur: *"İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin."* (Şura, 52)

Yine şöyle buyurur: *"İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ve Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar, yahut onlara bir uyarı meydana getirsin diye onda tehditleri teker teker sıraladık."* (Taha, 113)

Bu âyette sonradan meydana gelen uyarının onu işiten, öğrenen ve üzerine indirilen kimse için muhdes olduğunu haber vermektedir. Kur'ân, Allah katında muhdes değildir, Allah'ın ezelde var olup Kur'ân'ın olmamasından değildir. Çünkü Kur'ân, ancak ve ancak Allah'ın ilmindendir. Her kim Kur'ân'ın daha sonra meydana geldiğini iddia ederse, gerçekten Allah'ın ezelde var olmasına rağmen Kur'ân'daki şeyler konusunda bilgi ve marifetinin olmadığını ve Kur'ân'ı meydana getirene dek O'nun bir ismi, izzeti, sıfatı... olmadığını iddia etmiş demektir.

Bizler "Kur'ân, Allah'ın fiilidir" demeyiz. Ayrıca "Allah Kur'ân'dan daha önce vardı" da denilemez. Bunun yerine "Ne zaman bildi, nasıl bildi?" gibi sorular sormaksızın "Allah ezelden beri Kur'ân'ı bilen olagelmiştir" deriz.

Cehmiyye ise "Allah her şeyden daha önce olan el-Evvel değil midir?" veya "O vardı, hiçbir şey yoktu" diyerek insanların akidesini karışık hale getirmeyi amaçlamışlardır. "Allah vardı, hiçbir şey yoktu" sözünün manası, O'nun göklerden, yerden ve sonradan yaratılan her şeyden daha önce var olduğudur. Bizim ilminden önce, kudretinden önce, hikmetinden önce, azametinden önce, büyüklüğünden önce, celalinden önce, nurundan önce... şeklinde konuşmamıza gelince; bilelim ki bunlar zındıkların sözleridir.

Allah Teâlâ'nın *"Rablerinden kendilerine ne zaman muhdes (yeni) bir öğüt gelse...* (Enbiya, 2) kavli, ancak peygamberinin, ashâbının ve mümin kullarının katında meydana getirdiği, onların daha önce işitmedikleri, bu konuda bir kitapla gelmeyen ve bir peygamberin daha önce getirmediği ilim anlamındadır.

Allah Teâlâ'nın *"Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola iletmedi mi?"* (Duha, 7) kavli ile Kur'ân'ın müminler onu işittiği anda kalplerinde meydana getirdiği şeyle ilgili *"Peygamber'e indirileni (Kur'ân'ı) dinledikleri zaman hakkı tanımalarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün"* (Maide, 83) buyurduğunu işitmiyor musun? Bu âyetlerde bizlere Kur'ân'ın inişinin bize göre ilim, öğüt ve korku olarak yenilik olduğunu bildirmektedir. Şu halde Kur'ân'ın inişi bizim katımızda muhdes olup Rabbimiz Teâlâ'nın katında muhdes değildir.

Cehminin bu iddiası da batıl olup getirdiği hüccette zındık olduğu meydana çıkınca ortaya yeni bir iddia atmış, davetine uyanların kafasını karıştırmıştır.

O şöyle der: Allah ile Kur'ân'ın ezelden beri olageldiğini mi söylüyorsunuz? Eğer Allah ile Kur'ân'ın ezelden beri var olduğunu söylerseniz, bilin ki gerçekten Allah'la birlikte başka bir şeyin de ezelden beri var olageldiğini iddia etmiş oluyorsunuz.

Ona şöyle cevap verilir: Bizler senin söylediğin gibi söylemiyoruz. Bizler "Allah ve Kur'ân ezelden beri vardı, O ve kelam ezelden beri vardı, O ve ilim ezelden beri vardı, O ve kuvvet ezelden beri vardı... "demiyoruz. Bunun yerine Allah'ın söylediği gibi söylüyoruz: *'Allah, Kavi (kuvvetli) ve Aziz idi."* (Ahzab, 25) [915] *"Bu, Aziz ve Âlim olanın takdiridir."* (Yasin, 38)

915 Ülkemizde "Allah güçlüdür, mutlak galiptir." şeklinde meal verilmektedir. Bizler, bu ve

Biz diyoruz ki: Allah ezelden beri kuvveti ile, azameti ile, izzeti ile, ilmi ile, cömertliği ile, keremi ile, büyüklüğü ile, saltanatı ile... mütekellim (konuşan), âlim (bilen), kavi (kuvvetli), aziz (izzetli), kadir (kudretli) ve melik (yöneten / kral) olagelmiştir. Bu sıfatlar veya bu sıfatlardan olan herhangi bir şey, kesinlikle O'ndan ayrı veya munfasıl değildir. O'nun sıfatları cüzlere ve kısımlara bölünmez. O'nun sıfatları, O'ndandır.

Kur'ân da böyledir; O'nun kelamıdır. Allah'ın kelamı O'ndandır. Bunun böyle olduğu, O'nun kitabında açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) "Selâm" (vardır)."* (Yasin, 58)

Yine şöyle buyurur: *diye benden kesin söz çıkmıştır."* (Secde, 13).

Yine şöyle buyurur: *"Bu sebeple, Rabbimizin sözü aleyhimizde gerçekleşti."* (Saffat, 31)

Ayrıca Allah, bizlere eşyaların O'nun kelamıyla olduğunu haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"Yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeye yanaşmayınca da onlara "Aşağılık maymunlar olun!" dedik."* (A'raf, 166).

Yine şöyle buyurur: *"Dedik ki: Korkma!"* (Taha, 68)

Yine şöyle buyurur: *"Dedik ki: Ey ateş, İbrahim'e serinlik ve esenlik ol!"* (Enbiya, 69).

Onlar ancak Allah Teâlâ'nın sözüyle maymun olmuş, ancak O'nun sözüyle Musa (a.s.) korkudan emin olmuş ve ancak O'nun sözüyle ateş serinlik ve esenlik olmuştur.

Cehmiyye daha sonra bir şey bilmeyen kimseleri yine yanlışa düşürmüştür.

O şöyle der: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır (nesh eder) veya onu unutturursak, yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz."* (Bakara, 106). Allah'ın daha hayırlı veya misli olarak getirdiği her şey mahluktur.

---

bir sonraki âyeti, musannifin maksadını yansıtmak adına kelime manası ve gramer yapısına göre tercüme ettik. (Çev.)

İşte böyle; Cehmiyye bununla ancak ilmi olmayanları yanlışa sürükler. Halbuki Allah Teâlâ *"yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz."* (Bakara, 106) kavli ile ancak "Sizin için daha hayırlı olanı, amel hususunda sizin için daha kolay ve faydalı olanını getiririz" demek istemektedir.

Allah Teâlâ'nın Rasûlullah'a (s.a.v.) ilk önce içerisinde zorluk olan emrini indirip sonra kolaylık ve hafiflik olsun diye nesh ettiğini görmez misin?

Gece kalkıp namaz kılmak böyledir. Önceleri gecenin belirli bölüm ve vakitlerinde farzdı. Derken Allah Teâlâ kulların bu konuda karşılaştıkları zorluk, meşakkat, gecenin saat ve bölümlerini hesaplamada kusuru bildiğinden onu nesh etti, yerine günün diğer vakitlerindeki namazları farz kıldı.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Şüphesiz Rabbin, senin ve beraberinde bulunanlardan bir topluluğun gecenin üçte ikisinden biraz az, yarısı ve üçte biri kadar vakit içinde kalktığını bilir. Gece ve gündüzü Allah ölçer; sizin bu vakitleri takdir edemeyeceğinizi bildiğinden tevbenizi kabul etmiştir."* (Müzzemmil, 20). Buyuruyor ki: Sizin buna güç yetiremeyeceğinizi bildi, bu yüzden gece namazını yürürlükten kaldırdı. Ardından şöyle buyurdu: *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl."* (Hud, 114). *"Güneşin zevalinden (öğle vaktinde Batı'ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl"* (İsra, 78)

Oruç da böyledir. Önceleri hem gece hem de gündüz farzdı. Kişi iftar yaptıktan sonra uyur, sonra tekrar uyanırsa, ona sonraki günün akşamına kadar yemek yemesi helal değildi. Derken Allah bunu şu kavliyle nesh etti: "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarıncaya) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun. Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, âyetlerini insanlara böylece açıklar. (Bakara, 187)

Allah Teâlâ'nın *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının!"* (Âl-i İmran, 102). Bu, önceleri kulların güç yetire-

meyeceği bir emirdi. Derken Allah "O halde gücünüz yettiğince Allah'tan sakının" (Teğabun, 16) kavli ile nesh etti. Bunun benzerleri Kur'ân'da çoktur ama kitap uzamasın diye hepsinden bahsetmeyeceğiz.

Velhasıl: Allah Teâlâ nesh eden âyet ile nesh edilen âyeti kaldırmayı ve böylece mümin kullan için daha hayırlı olan getirmeyi ve onlardan yükü hafifletmeyi istemiştir. Onun daha hayırlısını getirmesi, Kur'ân'dan daha hayırlı bir Kur'ân getirmesi demek değildir. Bununla ancak ve ancak bizim için daha hayırlı ve bize daha kolay olanı kastetmektedir.

Allah Teâlâ'nın şu sözlerini işitmedin mi: *"Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul edip sizi affetti."* (Bakara, 187), *"Gece ve gündüzü Allah ölçer; sizin bu vakitleri takdir edemeyeceğinizi bildiğinden tevbenizi kabul etmiştir."* (Müzzemmil, 20), *"Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez."* (Bakara, 185)

Kur'ân'da bu vb. âyetler çok sayıda vardır. Bu, Kur'ân'da Kur'ân'dan daha hayırlı bir şeyin var olduğu anlamında değildir. Şayet böyle olsaydı, kesinlikle "Falan sûre filan sûreden, falanca sûre de filanca sûreden hayırlıdır" demek caiz olurdu.

Cehmiyye'nin ilmi olmayan kimseleri yanlışa düşürdüğü âyetlerden biri de Allah Teâlâ'nın şu kavlidir: *"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez."* (Fussilet, 42)

Onlar şöyle derler: Önü ve arkası olan her şey yaratılmıştır.

Onlara şöyle cevap verilir: Şüphesiz Kur'ân bir şahıs değildir ki arkası ve önü olsun. Allah Teâlâ "ne önünden" kavli ile Kur'ân'dan önce inen Tevrat, İncil ve geçmiş kitapların onu yalanlayamayacağını; "ne de ardından" kavli ile de Kur'ân'dan sonra bir kitap daha gelerek onu yalanlamayacağını ve batıl edemeyeceğini kastetmektedir. Nitekim Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları tasdik ettiğini bize haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"İşte bu (Kur'ân) da, bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilâhî kitapları) tasdik eden ve şehirler anasını (Mekke'yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarasın diye indirdiğimiz bir kitaptır."* (En'am, 92).

Bir şeyin öncesinde olana önünde, sonrasında olana da arkasında/ardında denilir. Allah'ın kitabında bunun açıklaması vardır. Allah Teâlâ şöyle

buyurur: *"Ey iman edenler! Peygamber ile gizli konuşacağınız zaman, gizli konuşmanızın önünde bir sadaka verin."* (Mücadele, 12). Bununla gizli konuşmanın önü ve arkası olduğunu kastetmemekte, ancak ve ancak gizli konuşma öncesini kastetmektedir.

Yine şöyle buyurur: *"O, rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir."* (A'raf, 57). Yani yağmurdan önce rüzgarları gönderiyor.

Yine şöyle buyurur: *"O, şiddetli bir azabın önünde sizin için ancak bir uyarıcıdır."* (Sebe, 46). Buyuruyor ki: Muhammed (s.a.v.) sizin için azaptan önce bir uyarıcıdır.

Aynı şekilde *"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemez."* (Fussilet, 42) âyetinin manası da böyledir; yani ona ne öncesinden ne de sonrasından batıl gelebilir. Şayet "ne önünden ne de ardından" kavlinin manası onun mahluk olduğuna delil olsaydı, kesinlikle Kur'ân'ın önü, arkası, sırtı, karnı, elleri, ayakları ve başı olan bir şahıs olması gerekirdi. Halbuki bunlar Kur'ân hakkında mümkün değildir.

Cehmi sonrasında ortaya başka bir iddia atmıştır.

Onlar şöyle der: Şüphe yok ki Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları eğlenmek için yaratmadık."* (Duhan, 38).

Bu âyeti zikrederek Kur'ân'ın göklerde veya yerde veya ikisi arasında bir yerde olmaktan ayrı kalamayacağını iddia etmektedir.[916]

Onlara şöyle cevap verilir: Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri ancak hak ile yarattık."* (Hicr, 85). Kendisiyle gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri yarattığı hak, O'nun kavli ve kelamıdır. Çünkü O, el-Hak olandır ve O'nun sözü de hakkın ta kendisidir. *"Dedi ki: İşte bu haktır ve ben ancak hakkı söylerim."* (Sad, 84). Görüldüğü gibi mahlukatın tümünün hak ile olup kavlinin ve kelamının hak olduğunu bildirmektedir.

Yine şöyle buyurur: *"Gökleri ve yeri hak ile yarattı."* (Nahl, 3)

Yine şöyle buyurur: *"Allah bunu ancak hak ile yarattı."* (Yunus, 5). Bunlarla kavli ve kelamını kastetmektedir. O'nun kavli ve kelamı, göklerden, yerden ve ikisi arasındakilerden öncedir.

916 Yani şunu demek istiyorlar: Mademki Kur'ân bu üç yerden birindedir ve mademki bu üçü de yaratılmıştır, o halde Kur'ân da yaratılmıştır. (Çev.)

Allah size rahmet etsin, artık anlamaya çalışın! Sakın ha pis cehmi yanlışlarıyla, aldatmacalarıyla ve şüpheye düşürmesiyle kandırıp sizi dininizden etmesin! Şüphesiz cehmi, insanları küfre ve sapıklığa düşürmek için çabalamaktan geri durmaz. Allah, rahmeti ile bizi ve sizi Cehmiyye'nin fitnesinden korusun.

Cehmi kimseye "Bize gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri kimin yarattığını haber ver" denilir.

Eğer "Allah" derse, "Allah'ın mahlukattan verdiği haberi mahluk mu kıldın?" diye sorulur.

Buna "Evet" diye cevap verir ve "Haber, haber verilendendir" diye ekler. O zaman ona "Peki, haber mahluk mu?" diye sorulur.

O buna "Evet" der ve "Haber, Allah'tan başkadır" diye ekler. O zaman ona "Mahlukatı olmaksızın gayb ilmini bilen yalnızca Allah değil midir?" diye sorulur.

O buna "Evet, öyledir" diye cevap verir. O zaman ona şöyle denilir: "Mahluk ve Allah'tan başkadır diye iddia ettiğin haber var ya, ona kim 'Mahlukata Allah'ın gökleri ve yeri yarattığını haber ver' diye söyledi. Bunu söyleyen Allah değil midir?"

Eğer buna "Evet, öyledir" derse, Allah'ın mahlukatın bir kısmına olmaksızın başka bir kısmına haber verdiğini ikrar etmiş olur. O zaman ona "Peki O'nun mahlukatı yarattığına dair haber verdiği mahlukatın bizler olduğunu kabul etmene engel olan nedir?" diye sorulur.

Eğer "Allah bunu mahlukata ne haber verdi ne de mahlukata bunun bildirilmesini emretti" derse, ona şöyle denilir: "Biraz önce gaybı Allah'tan başkasının bilmediğini kabul etmiş, sözü edilen haberin Allah'tan başkası olduğunu söylemiştin. Peki, Allah'ın gökleri ve yarattığına dair bilgi içeren bu mahluk haber nereden bilindi? Peki, sözü edilen haberin Allah hakkında kendisine bildirilmeyen veya emredilmeyen bir şeyi söylemesi nasıl mümkün oldu?"

İşte bu anda Cehmiyye'nin nasıl da kâfir olduğu, Allah hakkında yalan uydurduğu ve ne pis bir sapıklığa düştüğü ortaya çıkacaktır.

Cehmiyye ayrıca rivayetleri yalanlamış, haberleri inkâr etmiş, ravileri kötülemiş, adalet ve emanet ehli kimseler hakkında ithamda bulunmuş, heva

ve görüşlerini kendilerine samimi dost bilmiş, hevalarını ibadet edilen ilahlar ve itaat edilen rabler edinmişlerdir.

Bununla birlikte tahdis edenin rivayetinde vehme düştüğü, metnin bir kısmında karıştırma ve yanılma bulunan bir hadis bulunca da hemen onu din edinmekte, bidat görüşlerine temel almakta, tanımasalar dahi ravilerini sika saymakta ve kabul etmeseler dahi hadisi sahih saymaktadırlar.

Mesela Muhammed bin Ubeyd'in A'meş'ten, onun Cami bin Şeddad'dan, onun Safvan bin Mihrez'den, onun da İmran bin Husayn'dan rivayet ettiği şu hadisi hüccet getirmişlerdir: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Zikri yaratmadan önce Allah vardı. Sonra zikri yarattı ve ardından içine her şeyi yazdı."

Bunun üzerine Cehmiyye şöyle dedi: Şüphesiz ki Kur'ân, zikrin ta kedisidir. Allah zikri yaratmıştır.

Bu hadisle hüccet getirmelerine gelince; ilim ehli ve hadis hafızları, senette geçen Muhammed bin Ubeyd'in vehmettiğini ve bu rivayette A'meş'in ashâbından olup ondan rivayet eden herkese muhalefet ettiğini söylemişlerdir. Ahmed bin Hanbel (r.h.) bu şekilde hüccet sunmuş, şöyle demiştir: "Hadisi ondan sonra sikalardan olan bir cemaat rivayet etmiş ama hiçbiri 'Zikri yarattı' dememiştir. Bunun yerine hepsi de 'Zikre yazdı' demişlerdir." Halbuki buradaki zikirden maksat Kur'ân değildir. Ne var ki Cehmiyye'nin kalbi örtüler içerisindedir, gözlerinde de perdeler vardır. Kitaptan ancak müteşabih olanını biliyor, hadisten ancak zayıf ve müşkül olanları kabul ediyorlar.

Ayrıca buradaki zikirden maksat, içerisinde her şeyin zikri olan Levh-i Mahfuz'dur. Kendisiyle hüccet getirdikleri hadisin lafzında " ve ardından içine her şeyi yazdı" geçtiğini görmüyor musun? Acaba O'nun kelamına (Kur'ân'a) her şeyi yazdığını ve Allah'ın bunu kitabında beyan ettiğini mi gördün? Kaldı ki zikir kelimesi de Allah'ın kitabında harfleri bir olmasına rağmen birbirinden farklı manalar içeren bir kelimedir. Mesela şöyle buyurur: *"Zikir sahibi Kur'ân'a yemin olsun."* (Sad, 1). Yani şeref sahibi.

Yine şöyle buyurur: *"Yemin olsun ki size içinde zikriniz olan bir kitap indirdik."* (Enbiya, 10). Yani içinde şerefiniz olan.

Yine şöyle buyurur: *"Bilakis onlara zikirlerini getirdik."* (Müminun, 71). Yani haberlerini.

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz o, senin ve kavmin için bir zikirdir."* (Zuhruf, 44). Yani senin ve kavmin için bir şereftir.

Yine şöyle buyurur: *"Cuma günü namaz için nida edildiğinde Allah'ın zikrine koşun"* (Cuma, 9). Yani namaza koşun.

Yine şöyle buyurur: *"Andolsun, Zikirden sonra Zebur'da da ...diye yazmıştık."* (Enbiya, 105). Bununla Levh-i Mahfuz kastedilmektedir. Bu âyette geçen Zikrin Kur'ân olması mümkün değildir. Çünkü "Zikirden sonra Zebur'da da..." buyurmaktadır. Zebur, Kur'ân'dan öncedir.

Ayrıca zikir kelimesiyle birçok âyette Kur'ân da kastedilir. Nitekim bunu sana önceki sayfalarda bildirmiştim.

Bazen bir kelime, lafzı aynı olmasına rağmen kullanıldığı yere göre içerisinde farklı farklı manalar barındırır. Cehmiyye ise böyle kelimeleri kendi yolunda kullanır, onu hevasına uygun bir şekilde yorumlar ve başka bir mana verilmesini hiçbir şekilde kabul etmez. Halbuki Allah onu yalanlamakta, hevasını reddetmektedir.

Cehminin kâfir olduğunu, Allah'ı reddettiğini ve O'nun kitabını inkâr ettiğini açık hale getiren hususlardan biri de Allah'ın herhangi bir şey demediğini ve ebediyen demeyeceğini iddia etmesidir.

Ona şöyle denilir: Bize Kur'ân'da geçen "Allah dedi ki", "Dedik ki", diyeceğimiz gün" ve benzeri ifadelerin ne olduğunu bildir.

Cehmi şöyle der: Bunlar ancak insanların şu sözleri gibidir:

- Duvar dedi ki: Yani yıkıldı.
- Hurma ağacı dedi ki: Yani meyletti.
- Ayakkabı dedi ki: Yani koptu.
- Ayak dedi ki: Yani kaydı.
- Gökyüzü dedi ki: Yani aktı, yağmur yağdı.

Halbuki hurma ağacı, duvar veya gökyüzü herhangi bir şey söylememiştir.

Böylece apaçık bir Arapça olan Allah'ın kitabını reddetmişlerdir. Allah Teâlâ buyuruyor: *"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gön-*

derdik." (İbrahim, 4). Rasûlullah'ın (s.a.v.) dili, Kureyş dilidir. Kureyş toplumu, beyan bakımından Arapların en açığı, dil bakımından en fasihleridir. Halbuki Kur'ân, Cehmiyye'nin örnek olarak sunduğu Arapça cümleler ile inmemiş, Arapların fasih olanları da böyle konuşmamışlardır. Cehmiyye ise avamın konuştuğu dil ile Allah aleyhinde hüküm vermiş ve O'nu duvara, hurma ağacına, ayakkabıya ve ayağa benzetmişlerdir.

Cehmi kimseye şöyle denilir: Duvar dedi ki, sema dedi ki... yerine duvar yıkıldı, gökyüzü aktı, ayak kaydı, yer bitti... diyen ve bu cümlelerde "Dedi ki" kısmını söylemeyen kimse hakkında ne dersin? Acaba konuştuğu sözde yalancı mıdır yoksa hitabında olması gereken hakkı mı terk etmiştir?

Eğer "Kesinlikle hakkı terk eden değildir" diye cevap verilirse, ona şöyle denilir: "Peki Kur'ân'da Allah'ın kendi nefsinden aktararak 'Dedi ki, diyecek ki, deriz ki..." gibi kısımları silen kimse hakkında görüşün nedir? Bu kimse hakkı terk etmiş olur mu yoksa olmaz mı?" Bu soruyu sorunca Cehmiyye'nin kâfir ve yalancı oldukları belli olacaktır.

Cehmiyye'nin insanların cahil ve pek bilgileri olmayan kimseleri yanlışa düşürmek için kullandığı hilelerden biri de onların şu sözüdür: Bize Allah Teâlâ'nın *"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir."* (Yasin, 82) kavlinden haber verin; âyette geçen "şey" mevcut mudur yoksa mevcut değil midir?

Şöyle cevap verilir: Âyette geçen *"Bir şeyi dilediği zaman"* ifadesinin manası şudur. Buradaki şey kelimesi, ileride o şeyi meydana getirecek şeklinde O'nun ezeli ilmindedir. İleride yaratılmak sûretiyle meydana geleceğini bildiği o şeye *"Ol"* der. Derken o şey, O'nun bildiği ve dilediği şekilde meydana gelir. O şey, yaratılmış değildi ama biliniyordu. Sonrasında O'nun dediği, dilediği ve bildiği şekilde hem bilinen hem de yaratılmış oldu.

Cehmi kimseye şöyle denilir: Sen Allah Teâlâ'nın bir şeyi dilediği zaman ona *"Ol"* dediğini ve onun da hemen olduğunu ikrar etmiyor musun?

Eğer "Ben O'nun diyor olmasını söylemem" derse, Allah'ın kitabını reddetmiş, Allah'a karşı kâfir olmuştur.

Eğer şöyle derse: Hayır ama o bir şeyi dilediği zaman o şey olur.

Şöyle denilir: Allah kıyametin kopmasını, insanların hepsinin ölmesini ve tekrardan hepsinin diriltilmesini isteyecek. Peki bunlar onun iradesiyle "*Ol*" sözü söylenilmeksizin mi olacak?

Cehmi şöyle der: Şüphesiz Allah Teâlâ asla konuşmamıştır ve ebediyen konuşmayacaktır.

Ona şöyle denilir: Kıyamet günü mahlukatı kim hesaba çekecek? Peki aşağıdaki sözleri söyleyen kimdir?

"Andolsun, onlara (yaptıklarını) tam bir bilgi ile anlatacağız." (A'raf, 7)

"Kendilerine peygamber gönderilenlere mutlaka soracağız. Peygamberlere de elbette soracağız." (A'raf, 6)

"Rabbine yemin olsun ki onların hepsine yapmakta olduklarını mutlaka soracağız." (Hicr, 91-92)

"Ey Mûsâ! Vahiylerim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım." (A'raf, 144)

"Şüphesiz ben, ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilah yoktur. Artık bana ibadet et." (Taha, 14)

"Şüphesiz O, Aziz ve Hakim olan Allah'ın ta kendidir." (Neml, 9)

"Ey İsa! İnsanlara 'Allah'ı bırakıp beni ve annemi iki ilah edinin' diye sen mi söyledin?" (Maide, 116)

Bunun gibi bizzat Allah'ın hitap ettiği sözler Kur'ân'da sayılamayacak kadar çoktur.

Cehmi buna şöyle der: Şüphesiz Allah Teâlâ tüm insanların hesaba çekilmesi için kıyamet gününü yaratacaktır.

Ona şöyle denilir: Bu yaratılış, Allah'tan başkası mıdır?

Cehmiyye "Evet" derse, ona şöyle denilir: "Peki Allah o yaratılışa 'İnsanlara amellerini haber ver' diyecek mi?" Buna "Hayır, demeyecek" cevabını verir. O zaman ona şöyle denilir: Peki bu yaratılmış olan şey, Âdemoğlunun Allah tarafından bilinen amelleri ile sadece Allah'ın bildiği gizli işleri nereden biliyor?" Bu soruyla birlikte Cehmiyye'nin kâfir olduğu bir kez daha meydana çıkmış olacaktır.

Cehmiyye fitne çıkarmak için ortaya başka bir iddia daha atmıştır.

O şöyle der: Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Meryem oğlu Mesih ancak Allah'ın rasûlü ve Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir."* (Nisa, 171). Görüldüğü üzere İsa (a.s.) Allah'ın kelimesidir. İsa mahluktur.

O cehmi kimseye şöyle denilir: Allah'ın kitabından yana cahil oluşun ve kötü yorumların sebebiyle küfrün birçok çeşidini ve yoldan çıkmanın birçok türünü üzerinde barındırıyorsun. İsa'yı Kur'ân ile nasıl kıyaslayabiliyorsun?

İsa hakkında öyle lafızlar kullanılmış ve kendisi öyle hallerde olmuştur ki hiçbiri Kur'ân'ın hallerine benzememektedir. Mesela İsa'ya annesi hamile kalmış, onu doğurmuş ve emzirmiştir. Önceden süt emen bir bebekti, sonra sütten kesildi. Sonra çocuk haline gelip büyüdü, olgunlaştı. O diriydi, konuşandı, yürüyendi, gidendi, gelendi, ayakta durandı, oturandı. Oruç tutardı, namaz kılardı, uyurdu, uyanırdı. Ayrıca yemek yerdi, içerdi ve bundan dolayı canlıların yemek ve içmekten sonra yaşadıklarını yaşardı.

Ey cehmi! Allah Teâlâ Hristiyanların onun hakkında seninkine benzeyen sözünü yalanlarken bize böyle bildirmektedir. Allah Teâlâ buyurur: *"Meryem oğlu Mesih sadece peygamberdir, -ondan önce de peygamberler geçmiştir- onun annesi dosdoğrudur, her ikisi de yemek yerlerdi."* (Maide, 75). Âyette yemek yiyiş ile hadesin çıkışı (tuvalet ihtiyacı) kinaye edilmiştir. Bununla birlikte İsa ibadet, dileme, vaat, tehdit ve kıyamet günü hesap vermek ile muhataptı. Ayrıca bizlere onun diri, sonra ölen ve sonra da dirileceğini haber vermiştir. Peki sen İsa'nın vasıflandırıldığı herhangi bir şeyle Allah Teâlâ'nın Kur'ân'ı da vasıflandırdığını duydun mu?

Allah Teâlâ'nın *"Meryem oğlu Mesih ancak Allah'ın rasûlü ve Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir."* (Nisa, 171) kavline gelirsek; bu âyette zikredilen Meryem'e ulaştırdığı kelime, O'nun "Ol" sözüdür. Yani İsa, O'nun "Ol" sözüyle meydana gelmiştir. Zaten Allah Teâlâ bu şekilde olduğunu söylemiştir: *'Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol!» dedi ve oluverdi."* (Maide, 59). Sonra vehme düşenlerin vehmini ortadan kaldırırcasına hemen ardından şöyle buyurmuştur: *"Hak Rabbinden gelendir, artık şüphe edenlerden olma!"* (Maide, 60).

Velhasıl; Allah'ın kelimesi, O'nun *"Ol"* sözüdür. İsa (a.s.) bu *"Ol"* sözüyle olmuştur. Cehmi kimseye gelince; sırf O'nun inniyyesini boşa çıkarabilme adına sıfatlarını iptal etmeye çabalamaktadır.

Kur'ân'ın yaratılmış olduğuna dair cehminin hüccet diye iddia ettiği şeylerden biri de Allah Teâlâ'nın *"Yemin olsun ki şayet dileseydik, kesinlikle sana vahyettiğimizi (yok edip) giderirdik."* (İsra, 86) kavlidir.

Cehmi şöyle der: Peki *"Ya biz seni (bu dünyadan) alır götürürüz de..."* (Zuhruf, 41) kavlinde olduğu gibi sadece yaratılmış olan yok olup gitmez mi? Şu halde Kur'ân da Rasûlullah (s.a.v.) gibi gidiverir.

Cehmi böylece tevilde çirkinleşmiş ve sözlerin en pis olanını söylemiştir. Çünkü Allah Teâlâ'nın *"Yemin olsun ki şayet dileseydik, kesinlikle sana vahyettiğimizi giderirdik."* (İsra, 86) kavlinde bizim öldüğümüz gibi Kur'ân'ın da öleceği kastedilmemiştir. Bununla ancak "Yemin olsun ki eğer dileseydik, kesinlikle onun ezberini kalbinden ve okuyuşunu dilinden kaldırıp yok ederdik" manası kastedilmiştir.

Kur'ân'ı ezberlemeye dair ona verdiği sözü işitmedin mi? Allah Teâlâ *"Sana (Kur'ân'ı) okutacağız; artık Allah'ın dilediği hariç, sen hiç unutmayacaksın."* (A'lâ, 6-7) buyuruyor. Şayet Allah, Kur'ân'ı kalplerden giderse bile yine de ezberlemesini dilediği kimselerin yanında korunurdu. Şayet Kur'ân, mahlukatın tümünden de gitse, Allah onu okuyan herkesi de öldürse, yine de Allah katında, O'nun ilminde ve Levh-i Mahfuz'da korunmaya devam edecektir.

Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz Zikri biz indirdik, yine şüphesiz O'nu biz koruyacağız."* (Hicr, 9) kavlini işitmedin mi?

Yine şöyle buyurur: *"Hayır, o (yalanlamakta oldukları kitap) şanı yüce bir Kur'ân'dır. O, korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz'da)dır."* (Buruc, 21-22).

Cehmiyye'nin Kur'ân'ın mahluk olduğuna dair getirdiği hüccetlerden biri de "Kur'ân hayır değil mi?" sorularıdır. Onlara "Tabii ki de öyledir" denilince "Allah'ın yaratmadığı hayır da mı var?" derler ve bu sözünde kendisi lehine bir hüccet olduğu kuruntusuna kapılır. Halbuki bunda hiçbir şekilde hücceti yoktur. Çünkü Allah'ın kelamı hayırdır, Allah'ın ilmi hayırdır, Allah'ın kudreti hayırdır... Bununla birlikte Allah'ın kelamı ve kud-

reti mahluk değildir. Çünkü Allah, ezelden beri mütekellim (konuşan) olagelmiştir. Hem kelamını nasıl yaratmış olabilir ki? Şayet Allah, kelamını yaratmış olsaydı, kesinlikle kudretini de yaratmış olmalıydı. Her kim böyle bir şeyi iddia ederse, gerçekten Allah'ın konuşmadığını ve bilmediğini iddia etmiş olur. Böylece Cehmiyye, Allah hakkında ne Allah'ın ne O'nun meleklerinin ne O'nun peygamberlerinin ne de O'nun dostlarının bilmediği sözler söylemiş, bu sayılanların hepsine muhalefet etmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hani Rabbin, meleklere... demişti."* (Bakara, 30). *"Hani meleklere... demiştik."* (Bakara, 34). *"Hani Rabbin, meleklere 'Şüphesiz ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti."* (Bakara, 30). Bunun gibi âyetler, Kur'ân'da çok sayıda bulunmaktadır.

Meleklerin şu sözü: *"Allah katında, O'nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz. Kalplerinden korku giderilince birbirlerine, "Rabbiniz ne söyledi?" diye sorarlar. Onlar da "Hakkı" diye cevap verirler."* (Sebe, 23)

Cibril (a.s.) dedi ki: *"Evet, öyledir. Rabbin dedi ki: Bu bana kolaydır."* (Meryem, 21)

İsrailoğulları, Musa'ya sığır hakkında soru sorup *"Rabbine dua et."* (Bakara, 68) dediklerinde Musa'nın (a.s.) şöyle demesi: *"O diyor ki..."* (Bakara, 58)

Allah'ın dostları dedi ki: *"Rahmetli bir rabden sözlü selam vardır."* (Yasin, 58)

Allah'ın cehennemdeki düşmanları şöyle derler: *"Bu sebeple, Rabbimizin sözü aleyhimizde gerçekleşti."* (Saffat, 31)

Görüldüğü üzere Allah, sözünü söz diye isimlendirmiş, yaratma diye isimlendirmemiştir. Melekler, Allah'ın sözünü söz diye isimlendirmiş, yaratma diye isimlendirmemiştir. Peygamberler, Allah'ın sözünü söz diye isimlendirmiş, yaratma diye isimlendirmemiştir. Cennet halkı, Allah'ın sözünü söz diye isimlendirmiş, yaratma diye isimlendirmemiştir. Cehennem halkı, Allah'ın sözünü söz diye isimlendirmiş, yaratma diye isimlendirmemiştir. Cehmiyye ise Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun peygamberlerine ve O'nun dostlarına muhalif olarak Allah'ın sözünü yaratma diye isimlendirmiş, söz diye isimlendirmemiştir.

Cehmiyye sonrasında yine yanlışa düşürmek için bazı hadislere sığınmış, onları tevil etmiş ve hadis bilmeyen kimselerin kafasını karıştırmışlardır. Mesela şu hadis: "*Kur'ân kıyamet günü rengi soluk adam şeklinde gelir. Ardından Kur'ân, kişiye 'Gündüzünü ben susuz bıraktım, geceni ben uykusuz geçirttim' der. Derken Allah gelir. Bunun üzerine Kur'ân 'Rabbim! Beni okudu, beni ezberledi ve benimle amel etti' der.*"

Ayrıca şu hadis: "*Bakara ve Âl-i İmran, sanki bulutlarmış gibi gelirler.*"

Cehmiyye bu hadislerin tevilinde hata etmiştir. Hadislerde geçen "*Kur'ân gelir, Bakara gelir, namaz gelir, oruç gelir*" sözleriyle ancak ve ancak bunların sevabının geleceği kastedilmektedir. Bu, kitapta ve sünnette açıklanmıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "*Artık kim zerre ağırlığınca bir iyilik yapmışsa, onu görür. Kim de zerre kadar bir kötülük yapmışsa, onu görür.*" (Zilzal, 7-8). Lafzın zahirinden kişinin hayrın ve şerrin kendisini göreceği anlaşılmaktadır. Halbuki hayır ve şerri görecek değildir. Ancak ve ancak onların karşılıklarını, sevap veya cezasını görecektir.

Allah Teâlâ'nın şu kavli de böyledir: "*Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü hazır bulacağı günde kişi, kötülükleri ile kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister.*" (Âl-i İmran, 30). Burada nefsin işlediği hayır veya şer amelinin bizzat kendisini hazır bulacağı değil, sadece sevap ve cezasını bulacağı kastedilmiştir.

Tıpkı şu âyette de olduğu gibi: "*Her kim bir kötülük işlerse, onunla cezalandırılır.*" (Nisa, 123). Buna göre; konuşurken "Kur'ân gelir, namaz gelir, zekat gelir, sabır gelir, şükür gelir..." demek mümkün olup bunlarla tıpkı amellerin sevap ve cezasının gelmesinde olduğu gibi sevaplarının gelmesi kastedilir. Allah Teâlâ'nın "*Kim de zerre kadar bir kötülük yapmışsa, onu görür.*" (Zilzal, 8) kavlini görmüyor musun? Yoksa sana göre kişi kıyamet günü yaptığı hırsızlık, zina, içki içmek vb. isyanların bizzat kendilerini mi görecek? Hayır, kişi ancak onların ceza ve azaplarını görecektir. Bunun açıklaması ve örnekleri Kur'ân'da çokça vardır.

Sünnete gelince; Rasûlullah (s.a.v.) "*Müminin gölgesi sadakadır.*" Bundan daha açık bir şey yoktur. Rasûlullah (s.a.v.) yine "*Her maruf sadakadır*" buyurur. Yani senin şaşırana doğru yolu göstermen sadakadır, kardeşinle selamlaşman sadakadır, kardeşini güler yüzle karşılaman sadakadır, iyiliği em-

retmen sadakadır, kötülükten alıkoyman sadakadır, ailenle oynaşman sadakadır... İnsanın kıyamet günü ailesiyle oynaşmasının gölgesinde olması nasıl mümkün olur? Demek ki tüm bunlarla ancak sadakasının sevabı kastedilmiştir. Rasûlullah (s.a.v.) *"Ancak onun gölgesi olduğun o günde her kim Allah'ın kendisini arşının gölgesinde gölgelendirmesini isterse, darda kalan borçluya mühlet versin veya alacağından vazgeçsin"* buyurmadı mı? Görüldüğü üzere sana gölgenin amellerin sevabından olduğunu bildirmektedir.

Cehmiyye'nin ilmi olmayanları yanlışa düşürdüğü hususlardan biri de onların "Allah dışındaki her şey mahluktur ve Kur'ân da Allah'ın dışında bir şeydir" sözleridir.

Onların bu sözüne şöyle cevap verilir: Gerçek şu ki bizler, Allah dışındaki her şeyin mahluk olduğu konusunda şüphe etmiyoruz. Bununla birlikte "Kur'ân, Allah'tan başkadır" demiyoruz. Bunun yerine Kur'ân'ın Allah'ın kelamından, Allah'ın ilminden, Allah'ın isimlerinden ve Allah'ın sıfatlarından olduğunu söylüyoruz. Allah Teâlâ'nın *"Bu Kur'ân, Allah'tan başkası tarafından uydurulacak değildir."* (Yunus, 37) sözünü işitmedin mi?

Yine şöyle buyurur: *"Çok merhametli olan Rab'den bir söz olarak (kendilerine) "Selâm" (vardır)."* (Yasin, 58) Görüldüğü üzere "rabden başkasından" buyurmadı.

Yine şöyle buyurur: *"Katımızdan bir emirle her hikmetli iş o gecede ayırt edilir. Eğer kesin olarak inanıyorsanız, (bilin ki) Rabbinden; göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbinden bir rahmet olarak biz peygamberler göndermekteyiz. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Duhan, 4-7). Sözün ancak bir söyleyenden olması gibi emir de ancak bir amir/emredenden olur. Ayrıca kelam da ancak konuşandan ortaya çıkar. Şayet Kur'ân, Allah'tan başkasından olsaydı, hiç kimse için "Allah dedi ki" demesi asla caiz olmazdı. Hem o da Allah'tan başkası olmasına rağmen bunu nasıl söyleyebilirdi ki?

Cehmiyye'nin ilmi olmayanları yanlışa düşürdüğü hususlardan biri de onların "Şüphesiz Allah, Kur'ân'ın Rabbidir ve her Rabbi olan mahluktur" sözleridir.[917]

---

917 UYARI: Rab kelimesinin efendi, rızık veren, işleri ıslah eden, terbiye eden, emredip yasaklayan ve sahip olan gibi manaları vardır. Bu yüzden Arapçada ev sahibine rabbu'd-dâr yani evin Rabbi, ev hanımına rabbetu'l-beyt yani evin dişi Rabbi denilir ve bunlarla

Böylece cehmi, hiçbir şekilde Kur'ân'ın kendisiyle inmediği ve ne Rasûlullah'tan (s.a.v.) ne sahâbeden birinden ne sahâbeden sonraki tabiînden ne de Müslümanların fakihlerinden rivayet edilen bir sözle hüccet getirmiş, bunu lehine delil saymıştır. Bu söz ancak bazı avamın söylemeyi hafif saydığı ama dilde caiz olan bir sözdür. Âlimler ise böyle söylemekten kaçınırlar. Bunun caiz olmasının sebebi, tıpkı "Bu evin Rabbi kim" veya "Bu, şu evin Rabbidir" sözlerinin caiz olmasıdır. Bu cümlelerle kişinin sözü edilen evi yarattığı kastedilmez. Aynı şey "Şu kelamın Rabbi kim, şu mektubun Rabbi kim, şu kitabın Rabbi kim..." sözleri için de geçerli olup manaları "Şu kelamı kim konuşmuştur, şu mektubu kim göndermiştir, şu kitabı kim telif etmiştir" şeklindedir. Böyle söylemekle onun kelamı, mektubu ve kitabı yaratmış olduğu kastedilmez.

İşte bu yüzden avamdan bazısı bu sözü diline hafif geldiği için caiz görmüştür. Halbuki bu sözün dini yönden herhangi bir aslı yoktur. Şu halde avamın "Ey Kur'ân'ın Rabbi!" şeklindeki sözleri, "Ey Kur'ân'ı indiren, ey Kur'ân ile konuşan, ey Kur'ân'ı söyleyen..." anlamındadır.

Kur'ân Allah'tan olup O'na nispet edildiği için bu sözü söylemek de caiz olmuştur.

Sana Cehmiyye'nin kâfir olup "Her Rabbi olan mahluktur" şeklindeki iddiasında yalancı olduğunu açıklayan hususlardan biri de Allah Teâlâ'nın şu kavlidir: *"Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan başka rabler edindiler."* (Tevbe, 31).

Şimdi cehminin "Hahamlar ve rahipler, onların Allah dışındaki yaratıcılarıdır" şeklindeki zannını görebiliyor musun?

Sıddık Yusuf şöyle der: *"Beni Rabbinin yanında an."* (Yusuf, 42). Yani efendinin yanında.

Yine şöyle buyurur: *"Derken şeytan, onu Rabbine anmayı unutturdu."* (Yusuf, 42)

---

sahiplik ve işleri çekip çevirme anlamı kastedilir. İbn Batta (r.h.), bazı avamın "Kur'ân'ın Rabbi" demelerini delil alıp Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu savunan Cehmiyye'nin iddiasına karşı, aslında avamın bununla tıpkı ev sahibi, ev hanımı vb. sözlerde olduğu gibi "Kur'ân sahibi" anlamını kastettiklerini açıklayacaktır. Rab kelimesinin detaylı manası için bk. Mevdudi, Kur'ân'a Göre Dört Terim. (Çev.)

Cehmiyye'nin ilmi olmayanları yanlışa düşürdüğü hususlardan biri de onların şu sözüdür: "Kur'ân, Levh-i Mahfuz'dadır. Levh, mahdut/sınırlıdır ve her sınırlı olan mahluktur." Halbuki Cehmiyye, Levh-i Mahfuz'u inkâr etmekte, ona karşı çıkmakta ve Allah'ın kitabı ile vahyini reddetmektedir. Ne var ki küfrüne hüccet getireceği bir yerde onu ikrar etmektedir.

Cehmi şöyle der: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hayır, o (yalanlamakta oldukları kitap) şanı yüce bir Kur'ân'dır. O, korunmuş bir levhada (Levh-i Mahfuz'da)dır."* (Buruc, 21-22). Şüphesiz Levh-i Mahfuz, içindekilerle birlikte yaratılmıştır. Yaratılmış içerisinde yaratılmamış olması olanaklı değildir.

Böylece kötü tevilde bulunmuş, indirilen kitabı birçok yönden inkâr etmişlerdir. Şüphesiz Kur'ân, Allah'ın ilmindendir. Allah'ı ilmi, O'nun kelamı ve tüm sıfatları, Levh-i Mahfuz'dan önce de kalemin yaratılışından önce de şu an olduğu gibiydi.

İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: "Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona 'Yaz!' buyurdu. Bunun üzerine kalem, Levh-i Mahfuz'un içine yazdı." Kalem ve Levh-i Mahfuz'un yaratılışı, Allah Teâlâ'nın "Ol!" sözüyleydi. O'nun bu sözü, sözü edilenlerin yaratılmasından öncedir. Levh-i Mahfuz'da O'nun kelamı vardır. Levh-i Mahfuz'daki Kur'ân, ancak yazıdır. Allah Teâlâ'nın kelamına gelince; o mahluk değildir. Allah Teâlâ'nın şu kavli de böyledir: *"O (Kur'ân), değer verilmiş, yüceltilmiş, arınmış sahifelerdedir."* (Abese, 13-14). O sahifelere değer verilme, yüceltilme ve arındırılıp temizlenme sebebi ancak Allah'ın kelamının içine konulmasından dolayıdır.

Onların "Yaratılmışın içinde yaratılmamış olmaz" sözüne gelelim. Aynı şekilde bu da onların sözlerindeki şaşkınlık ve hüccetlerindeki bir tenakuz/zıtlıktır. Allah Teâlâ'nın *"O göklerde Allah'tır"* (En'am, 3) kavlini işitmedin mi? Gökler yaratılmıştır. Allah Teâlâ ise yaratılmamıştır ama kendisi göktedir. Böylece yaratılmış bir şeyin içinde yaratılmamış bir şeyin olduğu açığa çıkmış oldu. Halbuki mekanlar yaratılmış olmasına rağmen Allah Teâlâ'nın tüm eşyalara ve mekanlara hulul ettiği, Cehmiyye mezhebinin asıllarındandır.

Allah Teâlâ'nın yaratılan değil, yaratan olduğu bilindiyse, bilinmeli ki aynı şekilde O'ndan olan bir şey de yaratılmış olamaz. Buyurur ki: *"O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır."* (Bakara, 255). İbn Abbâs, kürsüyü O'nun ilmi ile tefsir etmiştir. Yani Allah Teâlâ, ilminin gökleri ve yeri

kaplayıp kuşattığını bildirmektedir. Acaba ilim mahluk olabilir mi? Sadece daha önce olmamasına rağmen sonradan olan şey mahluk olabilir. Rabbimiz ise ezelden beri bilen ve konuşan olagelmiştir.

Cehmiyye'nin ilmi olmayanları yanlışa düşürdüğü hususlardan biri de İbn Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edilen şu hadistir: *'Allah, Âyete'l Kürsi'den daha yüce ne sema ne yer ne de herhangi bir şey yaratmıştır."* Bu hadisi, ilmi olmayan kimseler için hatalı tevil etmiş, hadisin müteşabih lafızlarından dolayı insanları yanlışa düşürmüşlerdir. Nitekim Kur'ân'ın da müteşabih âyetlerini kullanarak insanları yanlışa düşürürler. Şayet akıllı kimse bu hadisi anlamaya çalışırsa, manasının açık ve anlaşılır olduğunu fark edecektir. Şayet Âyete'l Kürsi de sema, yer, cennet, cehennem ve diğer şeyler gibi yaratılmış olsaydı, bu durumda harflerinin azlığı ve dilde hafif oluşu sebebiyle gök de yer de cennet de cehennem de ondan daha büyük olurdu. Şüphesiz gök, yer, cennet ve cehennem, görüntü olarak daha uzun, daha geniş ve daha derindir. Bununla birlikte hiçbiri, Allah'ın kelamından olan bir harfin dahi konumuna erişemez. Kaldı ki Abdullah bin Mes'ud'un (r.a.) kastettiği, Allah'ın yarattıkları içinde Allah'ın yüceliğine erişebilecek bir şeyin olmadığıdır. Allah'ın kelamından daha yüce bir şey olamaz. Ayrıca o şey, kulların gözünde Allah'ın kelamından daha yüce olmamalıdır.

Senin "Allah Basra'da Süfyan es-Sevrî'den daha faziletlisini yaratmamıştır" diyebileceğini görmüyor musun? Halbuki Süfyan es-Sevrî, Basra halkından değildir. Bu sözünle ancak "Ne kadar geniş olsa da halkı ne kadar çok olsa da Basra'da onun gibisi yoktur ve kimse fazilette ona denk olamaz" demek istiyorsundur.

Aynı şekilde senin "Gök kubbenin altında ve yeryüzünün üstünde Ebû Zer'den daha doğru sözlü kimse yoktur" sözün de böyledir. Bununla Ebû Zer'in Rasûlullah'tan (s.a.v.), Ebû Bekir'den ve Ömer'den daha doğru sözlü olduğunu kastetmezsin.

Allah Teâlâ'nın *"De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: Allah benimle sizin aranızda şahittir."* (En'am, 19) kavli de böyledir. Görüldüğü üzere Allah, bu âyette kendisini de şeylere dahil etti. Halbuki O, yaratılmış şeylerden değildir. Allah bundan yücedir, büyüktür!

İbn Mes'ud'un (r.a.) sözü de böyledir: *"Allah, Âyete'l Kürsi'den daha yüce ne sema ne yer ne de herhangi bir şey yaratmıştır."* Çünkü Âyete'l Kürsi, Allah'ın kelamındandır ve O'nun kitabından bir âyettir. Allah'ın büyük olarak yarattığı hiçbir şey, bir âyete ve hatta O'nun kelamından olan tek bir harfe dahi denk olamaz.

Allah Teâlâ'nın göklerle yeri yücelttiğini, onları diğer mahlukattan daha büyük saydığını görmüyor musun? Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Yemin olsun ki göklerin ve yerin yaratılışı, insanın yaratılışından daha büyüktür."* (Mümin, 57)

Kaldı ki hafif olmasına ve harflerinin azlığına rağmen Âyete'l Kürsi bunların hepsinden daha yücedir. Çünkü o Allah'ın kelamıdır. Gökler ve yer yalnızca Allah'ın kelamı ve emri ile ayakta durmakta, mahlukat O'nun kelamı ve emri ile yaratılmaktadır.

Ayrıca bil ki cehmi kimse zahirde "Ben diyorum ki: Kur'ân Allah'ın kelamıdır" demektedir. Bununla birlikte kendisine sözünün detayı sorulduğunda "Allah'ın kelamı sözüyle ancak Allah'ın evi, Allah'ın arzı, Allah'ın kulu, Allah'ın mescidi... gibi sözlerdeki manayı kastediyorum" der. Böylece bir şeyi, ona benzemeyen bir şeye benzetmeye çalışır. Temsil, ancak misli misline olur. Eğer temsil, kendisiyle misal getirilen şeyden fazla veya eksik olursa, bu durumda batıl olur. Evin yerden bina edildiğini ve yer üzerinde durduğunu görmüyor musun? Onun bina edilişi mahluktur. Daha sonra birkaç kez yıkılıp durur. Ev, içine girilip içinden çıkılan şeylerdendir. Mescide gelince; harap olur, yıkılır, izleri silinir ve geriye ismi dahi kalmaz. Yeryüzü de böyledir; üzerinde yürünür, kazılır, içine defnedilir. Allah'ın kulu da böyledir; sperm, cenin, bebek, süt emen, sütten kesilen, çocuk, delikanlı, adam, olgun, yaşlı, yiyen, içen, yürüyen, konuşan, yaşayan, ölen... olur. Peki bunlarda Kur'ân'a benzeyen herhangi bir şey var mı?

Cehmiyye aleyhine getirilen hüccetlerden biri de onlara şöyle denilmesidir: "Sizler Allah'ın Kur'ân'ı yarattığını söylemiyor musunuz?" Buna "Evet" dediklerinde, kendilerine şöyle denilir: "Peki Kur'ân'da Allah'ın sıfatları ve isimlerine dair geçen şeyler de mahluk mudur?" Buna da "Evet" diyeceklerdir. O zaman onlara şöyle denilir: Peki şunların da mahluk olduğunu söylüyor musunuz?

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle."

"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran, büyüklükte eşsiz olan Allah'tır." (Haşr, 23).

"De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlas, 1-4)

Onlara şöyle denilir: Peki duasında "Ey gökleri ve yeri yaratan!" der gibi "Ey Rahman ve Rahim olan Allah'ı yaratan, beni bağışla!" veya "Ey cenneti ve cehennemi yaratan! Ey büyük Arş'ı yaratan!" sözlerinde olduğu gibi "Ey Aziz ve Cabbar olanı yaratan! Ey Samed olanı yaratan! Ey kendisinden çocuk olmamış, kendisi de doğurmamış ve hiçbir şeyin O'na denk ve benzer olmadığı kimseyi yaratan!" diyen kimse hakkında ne dersiniz? Şayet lanetlenmiş Cehmiyye'nin iddia ettiği gibi Kur'ân, Allah'ın isimleri ve O'nun sıfatları yaratılmış olsaydı, o zaman kişinin "Ey Aziz ve Hakim olanı yaratan! Ey Kur'ân'ı yaratan! Ey isimlerini ve sıfatlarını yaratan! Ey Rahman ve Rahim olanı yaratan!" vb. şekilde dua etmesi O'nun Allah'a olan taziminden gelirdi. Allah bundan yücedir, büyüktür!

Ayrıca "Şüphesiz Allah konuşmamıştır, konuşmayacaktır" sözü ile Cehmiyye, Allah'ı bakırdan, kurşundan ve tahtadan edinilmiş putlara benzetmiş olmaktadır. Allah size rahmet etsin! Cehmiyye'nin Allah'tan kelam sıfatını nasıl nefyettiklerine bakın! Böyle yapmakla ancak rablerini putların yerine koymak istemektedirler. Şüphesiz Allah Teâlâ, kendisi dışında konuşmayan ilahlar edinen bir kavmi azarlamış, şöyle buyurmuştur: *"(Ey kâfirler!) Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizler gibi kullardır. (Onların ilahlığı hakkında iddianızda) doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler!"* (A'raf, 194). Cehmiyye ise rablerine dua edildiğinde O'nun cevap vermediğini iddia etmektedir.

İbrahim Halil (a.s.), konuşmayan şeylere ibadet eden kavmini ayıplarken şöyle demiştir: *"Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!"* (Enbiya, 63). Yani konuşamayan nasıl ilah olabilir? On-

ları bu şekilde susturduğunda daha da azarlayıp şöyle demiştir: *"Öyle ise siz, (hâlâ) Allah'ı bırakıp da, size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız? Yazıklar olsun, size de Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınıza da! Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"* (Enbiya, 66-67). Konuşamayıp fayda ve zarar veremeyen kimsenin yanında hangi hayır vardır ki? Cehmiyye ise ancak zarar, fayda, men ve bağışı iptal etme adına konuşması ve hüccet getirmede Allah'ın sıfatlarını boşa çıkarmaya çalışmaktadır. Allah ise illaki onları yalanlamak ve hüccetlerini çürütmek istemiştir. Allah size rahmet etsin! Artık Cehmiyye'nin itikat ettiği, görüş belirttiği, hakkında cidale kalkıştığı ve insanları kabul etmeye çağırdığı şeyi anlamaya çalışın! Allah her kime anlayış ve akılla rızıklandırmış ve keskin bir gözle sivri bir zeka vermişse, o kimse Cehmiyye'nin aslında Allah'ın ilah ve rab oluşunu iptal etmek istediğinin farkına varacak, zekasıyla bunu kavrayacaktır. Hatta böyle bir kimse zekası, uyanıklığı ve kavrayışı ile önceki akıllı âlimleri "Cehmiyye zındıktır, onlar ancak semada bir şey olmadığını söylemeye çalışıyorlar" şeklindeki sözlerinde taklit etmeye bile gerek duymayacaktır. Gerçi bu sözleri söyleyenler, Allah'a hamd olsun ki dürüst, güvenilir, zahid ve dindar kimselerdir. Her kim meseleyi iyice incelerse, meselenin tıpkı eski âlimlerin dediği gibi olduğunu görür. Şüphesiz Cehmiyye "Doğrusu Allah hiç konuşmamıştır ve asla konuşmayacaktır" demektedir. İşte bu sözle O'nun ilmini, isimlerini, kudretini ve tüm sıfatlarını inkâr etmişlerdir. Çünkü her kim tek bir sıfatı dahi inkâr etse, hakiki manada tüm sıfatları inkâr etmiş sayılır. Tıpkı Kur'ân'dan tek bir harfi dahi inkâr edenin tüm Kur'ân'ı inkâr etmiş olması gibi.

Cehmiyye dedi ki: Allah kıyamet günü görülmeyecektir.

Bu sözleriyle ancak dirilmeyi, cenneti ve cehennemi inkâr etmeye çalışmaktadırlar.

Yine şöyle dediler: Şüphesiz Allah Musa ile gerçekten konuşmamıştır, İbrahim'i dost edinmemiştir ve O arşı üzerinde değildir.

Yine şöyle dediler: Şüphesiz cennet ve cehennem şu anda yaratılmış değildir.

Sonra şöyle derler: Cennet ve cehennem yaratılacak ve ileride yok olup gideceklerdir.

Yine şöyle dediler: Kabirdekiler azap görmezler.

Bu sözleriyle yeniden dirilişi inkâr etmek isterler.

Yine şöyle derler: Mizan yoktur, sırat yoktur, havuz yoktur, şefaat yoktur, amel defterleri yoktur.

Ayrıca Levh-i Mahfuz ile Beyt-i Ma'mur'u da inkâr ederler. Onların sözlerinde tek bir harf dahi işiten anlayışlı kimse, asıl maksatlarının Allah'ın rab ve ilah oluşunu boşa çıkarmak ve tüm kitaplarla tüm peygamberlerin getirdiği dini inkâr etmek olduğunu bilir. Hatta şöyle de diyorlar: "Doğrusu Allah Teâlâ işitmez, görmez, kızmaz, razı olmaz, sevmez, kerih bulmaz ve bir şeyi ancak olduktan sonra bilir." Onların tüm iddialarını Allah yalanlamış, Kur'ân bunları inkâr edenin kâfir olduğunu söylemiştir.

İbrahim (a.s.) babasını şu hüccetle ayıplamıştır: *"Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"* (Meryem. 42). Cehmiyye ise şöyle diyor: İbrahim, işitmeyen ve görmeyen bir şeye ibadet ettiği için babasını kınadı ama sonra babasını işitmeyen ve görmeyen bir şeye ibadet etmeye çağırdı. Subhanallah! Akıllı olan kimse nazarında böyle konuşan kişinin kâfir oluşu nasıl da ortadadır!

Cehmiyye aleyhine getirilen hüccetlerden biri de onlara şöyle denilmesidir: "Ne dersiniz, tüm mahlukat öldüğünde ve Allah'tan başka kimse kalmadığında *"Bugün hükümranlık kimindir?"* (Mümin, 16) sözünü kim söyleyecek? Halbuki her yaratılan o anda ölüdür. Ölüm meleği de ölmüştür. Sonra Rabbimiz Teâlâ kendi nefsine dönüp *"Tek ve Kahhar olan Allah'ındır"* (Mümin, 16) buyurur." Eğer buna "Doğrusu bu söz de mahluktur" diye cevap verirlerse, Allah'la beraber başka bir mahlukun da kalacağını iddia etmiş olurlar. Yok eğer "Allah bunu söylemeyecektir ama bu âyetle ancak azametini gösteren bir şeyi haber vermektedir" derlerse, bu sefer de Allah'ın kitabını yalanlamış, inkâr etmiş, reddetmiş olurlar. Ne dersin, "Allah Teâlâ kıyamet günü *'Bugün hükümranlık kimindir?'* (Mümin, 16) demeyecek" diyen kişi, acaba Allah'ın kitabını yalanlayıp reddeden olmaz mı? Bundan daha açık bir küfür var mıdır?

Cehmiyye aleyhine getirilen hüccetlerden biri de onlara şöyle denilmesidir: "Bize kıyamet günü kendileriyle konuşulmayacak ve kendile-

rine bakılmayacak kimselerin halinden haber edin." Buna "Bunlar, kâfirlerin durumudur, Allah onları bu şekilde vasıflandırmıştır" dediğinde ona şöyle denilir: "Halbuki sizler, aynı durumun peygamberlerin, sıddıkların, şehidlerin ve Allah dostları salih müminler için de geçerli olduğunu söylüyorsunuz. Peki bunların sözü edilen kâfirlere ne üstünlüğü var? Şayet nebiler ile rasûller, Allah'tan perdelenmek, kendileriyle konuşulması ve onlara bakılmasının terk edilmesi hususunda kâfirlerle aynı konumda olsaydı, bunun kâfirlere bir tehdit olmasının hiçbir anlamı olmazdı. Ayrıca böyle olsaydı, kâfirlere bunun bir zararı da olmazdı. Çünkü bu hususta kâfirlerle peygamberler eşittir."

Cehmiyye aleyhine getirilen hüccetlerden biri de onlara şöyle denilmesidir: Acaba *"Ey Musa! Şüphesiz ben senin Rabbinim."* (Taha, 11-12) sözünü söyleyen kimdir?" Eğer "Allah bir mahluk yaratmış, o mahluk da bunu Musa'ya söylemiştir" derse, ona şöyle denilir: "Musa da bunu kabul edip Allah dışında bir yaratılmışın 'Ben senin Rabbinim' demesine olumlu cevap mı verdi?"

Ona yine şöyle denilir: Şu sözleri söyleyen kim? *"Ey Musa! Doğrusu ben, Aziz ve Hakim olan Allah'ım."* (Neml, 9). *"Ey Musa! Şüphesiz ben, ben Alemlerin Rabbi olan Allah'ım."* (Kasas, 30). *"Ey Musa! Şüphesiz ben, ben Allah'ım! Benden başka ilah yoktur. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."* (Taha, 14). Eğer cehmi "Doğrusu bunlar Allah Teâlâ'nın sözlerinden değildir" derse, artık varsa bana *"Ey Musa! Şüphesiz ben, ben Allah'ım! Benden başka ilah yoktur. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."* (Taha, 14) sözünün mahluk olduğunu söylemekten daha açık bir küfür getirin! Kaldı ki eğer Musa'nın o yaratılmışa icabet edip itaat ettiğini söylerlerse, Musa'nın Allah'ı bırakıp bir mahluka ibadet ettiğini söylemiş olurlar.

Cehmiyye aleyhine getirilen hüccetlerden biri de onlara şöyle denilmesidir: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Kullarıma, benim elbette çok bağışlayıcı, çok merhametli olduğumu, azabımın da elem dolu azap olduğunu haber ver."* (Hicr, 49-50). Yine şöyle buyurur: *"Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak. Ona bol mal ve gözü önünde duran oğullar verdim. Kendisine alabildiğine imkânlar sağladım. Sonra da o hırsla daha da artırmamı umar. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım."* (Müddessir, 11-17). Bunların mahluk olma-

sı mümkün müdür? Allah dışında herhangı bir mahlukun *"Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak"* (Müddessir, 11) demesi olur iş midir? Gördüğün üzere Cehmi, Allah'la birlikte O'ndan bir yaratıcı daha olduğunu söylemektedir.

Cehmiyye aleyhine getirilen hüccetlerden biri de onlara şöyle denilmesidir: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Önce de sonra da emir Allah'ındır."* (Rum, 4). Görüldüğü üzere emrinin mahlukattan önce de mahlukatın yok olmasından sonra da O'na ait olduğunu bildirmektedir. O'nun emri, kendisiyle emrettiği kelamıdır ki onunla ne dilerse onu yapar, ne dilerse onu yaratır.

Yine şöyle buyurur: *"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de yalnızca Allah'a aittir."* (A'raf, 54). O'nun *"Yaratmak da"* sözüne tüm mahlukat dahildir. Ayrıca yaratmak ile emretmeyi birbirinden ayırmıştır.

Yine şöyle buyurur: *"Katımızdan bir emirle her hikmetli iş o gecede ayırt edilir. Eğer kesin olarak inanıyorsanız, (bilin ki) Rabbinden; göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbinden bir rahmet olarak biz peygamberler göndermekteyiz. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."* (Duhan, 4-7).

Yine şöyle buyurur: *"İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa..."* (Sebe, 12).

Yine şöyle buyurur: *"De ki: Rabbim adaleti emretti."* (A'raf, 29)

Yine şöyle buyurur: *"Bizler ancak Rabbinin emri ile iniyoruz"* (Meryem, 64)

Zikrettiğimiz bu âyetlerde emir kelimesine yaratma manası verilmesi caiz değildir. Görmüyor musun kişinin "Dikkat edin! Yaratmak da yaratmak da yalnızca O'na aittir" demesi caiz değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın "Yaratmak da" kavline tüm yaratmak, "Emretmek de" kavline tüm emirler girmektedir. Kişinin "Katımızdan bir yaratma ile her hikmetli iş o gecede ayırt edilir" veya "İçlerinden kim bizim yaratmamızdan çıkarsa..." veya "De ki: Rabbim adaleti yarattı" veya "Hüküm ancak Allah'a aittir. O yalnızca kendisine ibadet etmenizi yarattı" veya "Ta ki yaratmamız geldiğinde..." gibi manalar vermesi caiz değildir.

Şayet emrin manası yaratmanın manasıyla aynı olsaydı, kişinin konuşurken mana ile konuşması caiz olurdu.

Bu anlattıklarım ile Cehmiyye'nin Kur'ân mahluktur görüşünde kâfir oldukları gün yüzüne çıkmış oldu. Ayrıca ilerleyen sayfalarda onların bazı görüşlerini kısım-kısım izah etmeye devam edeceğiz. Böylece hak yolunu arayıp bulduğunda o yola girmek isteyen kimseye onların durumu kapalı kalmayacak ve bilen kimsenin basireti daha da artacaktır. Asıl başarıya ulaştıran Allah'tır. O bize yeter, O ne güzel vekildir!

On üçüncü bölüm burada sonra erdi. Bunu on dördüncü bölüm izleyecektir inşallah.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

- İmtihan Edilenlerin Meliklerin Huzurunda Yaptıkları Münazaralar
- İmam Ahmed'in İmtihanı
- Adanalı Bir Şeyhin Vasık Huzurundaki İmtihanı
- Sözü Edilen Adanalı Şeyhin Vasık Huzurundaki Münazarası
- Rey Kadısı İbn Şahham'ın Vasık'la Olan Münazarası
- Abbâs Bin Musa Bin Meşkûyeh El-Hemedani'nin Vasık Huzurundaki Münazarası
- İmanın Mahluk Olduğunu İddia Edenler Hakkında
- Allah Teâlâ'nın Musa ile Konuştuğunun Tasdik Edilmesi

İMTİHAN EDİLENLERİN, İNSANLARI BU SAPIKLIĞA ÇAĞIRAN ZORBA MELİKLERİN HUZURUNDA YAPTIKLARI MÜNAZARALAR

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle.

Rabbim, kolaylaştır ve bana yardım et!

Bize Şeyh İmam Ebû'l Hasen Ali bin Ubeydullah bin Nasr ez-Zâğûni haber verdi, dedi ki: Bize Şeyh Ebû'l Kasım Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Busri haber verdi, dedi ki: Bize icazet yoluyla **Ebû Abdullah Ubeydullah bin Muhammed bin Muhammed bin Hamdân bin Batta el-Ukberî haber verdi, dedi ki:**

Abdülaziz bin Yahya el-Mekki'nin Me'mun huzurunda Bişr bin Gıyas el-Merisi ile Yaptığı Münazara

2440- ... Hüseyn bin Bişr, Dübeys es-Saiğ ve Muhammed bin Ferkad'dan; Abdülaziz bin Yahya el-Mekki el-Kenani dedi ki: Müminlerin emiri Me'mun bana mektup gönderip huzuruna çağırdı. Ayrıca Bişr bin Gıyas el-Merisi'yi de çağırtmış. Birlikte yanına girdik. Önünde oturunca şöyle dedi:

— İnsanlar ikinizin bir araya gelip münazara yapmasını istediler. Ben de bu olacaksa benim huzurumda olsun istedim. Şimdi füruda ihtilaf ettiğinizde kendisine müracaat edeceğiniz asıllarınızı belirleyin.

Dedim ki:

— Ey Müminlerin Emiri! Doğrusu ben, Müminlerin Emiri'nin bugünden önce sözlerini hiç dinlemediği biriyim. Halbuki emir, Bişr'in sözlerini bir kez değil, birkaç kez dinlemiştir. Böylece onun ince sözleri, Müminlerin Emiri nazarında yüceltilmiştir. Halbuki benim sözlerimde de incelikler vardır. Eğer Müminlerin Emiri konuşmamı uygun görürse, konuşmamdan önce bir mu-

kaddimede bulunayım ki kulak veren kimselere ince gelen sözler, medhaletlere aptalca gelmemiş olsun.

— Söyle, ey Abdülaziz!

— Ey Mü'minlerin Emiri! İnkâr etmek veya ilavede bulunmak suretiyle Allah'ın kitabında eğriliğe dalanlarla ne tevile ne tefsirle ne de hadisle münazara edilir.

— Peki, ne ile münazara edilecek?

— Tenzil[918] ile. Allah Teâlâ Peygamberi Muhammed'e (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *"Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin geçmiş olduğu bir ümmete gönderdik ki, onlar Rahmân'ı inkâr ederken sana vahyettiğimizi kendilerine okuyasın. De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O'nadır."* (Ra'd, 30). Yine şöyle buyurur: *"Sizi ancak vahiy ile uyarıyorum."* (Enbiya, 45). Bazı şeylerin haram olduğunu iddia ettiklerinde Yahudilere şöyle buyurdu: *"De ki: Eğer doğru söylüyorsanız Tevrat'ı getirin de okuyuverin!"* (Âl-i İmran, 93). Tevil ve tefsir, ancak tenzili okuyan kimseler için olur. Kur'ân'ın indirilmesinde eğriliğe dalıp muhalefet eden kimselere gelince; böyle kimselerle Kur'ân'ın tevili ile de hadis ile de münazara edilmez.

— Bişr sana tenzil konusunda mı muhalefet ediyor?

— Evet, ey Mü'minlerin Emiri! Bana ya tenzil konusunda muhalefet edecek ya da kendi görüşünü terk edecektir.

— O halde sor ona.

Bunun üzerine Bişr'e sordum:

— Ey Bişr! Kur'ân'ın mahluk olduğuna dair hüccetin nedir? Şimdi sadağında bulunan oklara bak ve bana fırlat! Öyle bir hüccet sun ki tekrar geri dönmeye ihtiyaç hissetme!

— Allah *"O, her şeyin yaratıcısıdır"* (En'am, 102) buyuruyor.

— Bana *"O, her şeyin yaratıcısıdır"* (En'am, 102) kavlinden haber ver. Bu habere dahil olmayan bir şey kaldı mı?

918 Tenzil veya nüzul: İlâhî kitapların ve özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in Allah katından indirilişini ifade eden terim. Bk. TDV İslâm Ansiklopedisi/tenzil. (Çev.)

– Hayır.

Ona şöyle dedim:

– Bana Allah'ın beş farklı yerde haber verdiği ilminden haber ver.

Bakara'da şöyle buyurur: *"Onun ilminden ancak O'nun dilediği kadarını kuşatabilirler."* (Bakara, 255)

Nisa'da şöyle buyurur: *"Fakat Allah, sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder."* (Nisa, 166)

Hud'da şöyle buyurur: *"Eğer size (bu konuda) cevap veremedilerse, bilin ki o (Kur'ân) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir."* (Hud, 14)

Fatır'da şöyle buyurur: *"Allah'ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur."* (Fatır, 11)

Fussilet'te şöyle buyurur: *"Meyveler tomurcuklarından ancak O'nun bilgisi altında çıkar, dişi ancak O'nun bilgisi altında hamile kalır ve doğurur."* (Fussilet, 47).

Peki, sen haber verdiği üzere Allah'ın ilmi olduğunu ikrar ediyor musun yoksa tenzile muhalefet mi ediyorsun?

Ben böyle deyince, Bişr cevap vermekten ve açıkça kâfir olduğunu söylemekten kaçındı. Sadece şöyle dedi:

– Allah'ın ilmi yoktur.

Ben de ona tekrar aynı soruyu sordum ve onu ilzam eden ilmi belirterek şöyle dedim:

– Bana Allah'ın ilminden haber ver. Acaba *"O, her şeyi yaratandır"* (En'am, 102) kavline dahil midir?

Bunu söyleyince kaçması gerekti ve ona kendisinden sormadığım bir cevap verdi. Dedi ki:

– Allah'ın bilmesinden kasıt, O'nun cahil olmayışıdır.

Bunun üzerine şöyle dedim:

– Ey Müminlerin Emiri! Manadan haber vermek, o şeyi ikrar etmek demek değildir. Böyle yapması, O'nun Allah'ın ilmi olduğunu ikrar ettiğini göstermez. Şayet ona "İlmin manası nedir?" diye sorsaydım, tamam. Hal-

buki ondan sormadım ki verdiği cevap sorunun cevabı olsun. Şüphesiz bu cevaptan kaçmakla kâfirlerin yolunu takip ediyor.

Bişr bana şöyle dedi:

– Cevaptan kaçışı biliyor musun?

– Evet, şüphesiz ben bunu Allah'ın kitabından biliyorum. Bu, kâfirlerin de senin de izlediğin yoldur.

Me'mun bana sordu:

– Cevaptan kaçışı Allah'ın kitabında görebiliyor muyuz?

– Evet. Bu hem Kur'ân'da hem Müslümanların yolunda hem de lügatte vardır.

– Peki, Allah'ın kitabının neresinde?

Halifenin bu sorusuna şöyle cevap verdim: Şüphesiz İbrahim (a.s.) kavmine şunu söyledi: *"Acaba dua ettiğinizde sizi duyuyorlar mı? Veya fayda veya zarar verebiliyorlar mı?"* (Şuara, 72-73). Böylece iki seçenek arasında kaldılar. Ya "Dua ettiğimizde bizi duyuyorlar, fayda ve zarar verebiliyorlar" deyip, kendilerini işiten kimseler nazarında yalancılıklarına şahitlik edecekler ya da "Dua ettiğimizde bizi işitmiyorlar, fayda ve zarar da veremiyorlar" deyip, edindikleri ilahlardan kudreti nefyedeceklerdi. İki cevaptan hangisini verirlerse versinler, bu onlar aleyhinde İbrahim'in (a.s.) hücceti olacaktı. Gel gelelim ki cevap vermekten kaçındılar ve soruyla ilgisi olmayan bir söz söylediler. Yani *"Babalarımızı bu şekilde yaparken bulduk."* (Şuara, 74) dediler. Halbuki bu, İbrahim'in sorduğu sorunun cevabı değildi. Bişr doğru söyledi: Allah cahil değildir. Ne var ki ona Allah Teâlâ'nın haber verdiği ilmi ikrar ediyor mu diye sormuştum. Gel gelelim ki o ikrardan uzak durdu ve Allah'tan cehaleti nefyetmekle bana cevap vermekten kaçındı. Şimdi "Allah'ın ilmi vardır, Allah cahil olmaz" desin.

Sonra Bişr'e dönüp şöyle dedim: Ey Bişr! Ben de sen de "Allah cahil olmaz" diyoruz. Bununla birlikte ben "Allah'ın ilmi vardır" diyorum, sense bunu söylemekten geri duruyorsun. O söylediğini bırak! Ben senin söylediğini söylerim de söylemem de. Benim seninle olan münazaram ancak benim söylediğim ama senin söylemediğin veya benim söylemediğim ama senin söylediğin şeylerdedir.

O halen Allah'ın ilmi olduğunu ikrar etmeye yanaşmıyor, sürekli "Allah cahil olmaz" diyordu. Ben o sırada bir sütuna yaslanıyordum. Bunu çok kere tekrar edince şöyle dedim:

– Ey Müminlerin Emiri! Bir şeyden kötülüğü nefyetmek, onu methetmek anlamına gelmez. Şu sütun cahil değildir. Benim ondan cehaleti nefyetmem, onun için ilmi ispat etmem anlamına gelmez. Bişr'in Allah'ın ispat ettiğini ispat etmesi daha evladır. Çünkü insana düşen, Allah'ın ispat ettiğini ispat edip Allah'ın nefyettiğini nefyetmesi ve Allah'ın sustuğu yerlerde susmasıdır.

Sonra şöyle dedim: Ey Müminlerin Emiri! Allah cehaleti nefyederek ne bir meleği ne bir peygamberi ne de bir mümini methetmiştir. Aksine ilmin varlığını göstermiştir. Melekler hakkında şöyle buyurur: *"Hâlbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır. Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler."* (İnfitar, 10-12). Görüldüğü gibi "Onlar cahil değildir" buyurmadı.

Rasûlullah'a (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?"* (Tevbe, 43).

Yine şöyle buyurur: *"Kulları içinde Allah'tan ancak bilenler (âlimler) korkar."* (Fatır, 28). Görüldüğü gibi " cahil olmayanlar korkar" buyurmadı. Her kim ilmi ispat ederse, cehaleti nefyetmiş olur. Bununla birlikte her cehaleti nefyeden ilmi ispat etmiş değildir. Ne var ki Bişr, Allah'ın kendi nefsi için seçtiğini de meleklerin, peygamberlerin ve müminlerin seçtiğini de seçmemiştir.

Bunun üzerine Müminlerin Emiri bana şöyle dedi:

– Peki, Allah'ın ilmi olduğunu ikrar edince ne olacak?

Dedim ki: Ey Müminlerin Emiri! *"O, her şeyi yaratandır."* (En'am, 102) âyetini hüccet getirince ona Allah'ın ilminden soruyorum; Allah'ın ilmi de her şey ifadesine dahil mi? Ayrıca o, bu haberin her şeyi kapsadığını iddia ediyor. Eğer soruma "Evet" derse, Allah'ı, kendilerini annelerinin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardığı mahlukatına benzetmiş olur. İlmi sonradan olan herkesin var oluşu ile ilminin meydana gelmesi arasında cahilliği vardır. Bu, Allah'ın kendilerini annelerinin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardığı mahlukatın özelliğidir. Bişr "Evet" deseydi, bu yüzden Allah'ı yarattıklarına benzetmiş olacaktı.

Bunun üzerine Müminlerin Emiri bana şöyle dedi:

– Aferin sana, ey Abdülaziz, aferin!

Sonra Bişr'e yönelip "Abdülaziz illaki Allah'ın ilmini ikrar etmen konusunda diretiyor" dedi. Sonra bana şöyle dedi:

– Sen Allah'ın âlim (bilen) olduğunu söylüyor musun?

– Evet.

– Peki, Allah'ın ilmi olduğunu söylüyor musun?

– Evet.

– Allah'ın işiten ve gören olduğunu söylüyor musun?

– Evet, ey Müminlerin Emiri!

– Peki "Şüphesiz Allah'ın ilmi vardır" dediğin gibi "Şüphesiz Allah'ın kulak ve gözü vardır" diyor musun?

– Hayır, ey Müminlerin Emiri!

– Peki, iki durum arasındaki fark nedir?

Bişr bu soruyu duyunca hemen atılıp şöyle dedi:

– Ey Müminlerin Emiri! Ey insanların en fakihi! Ey insanların en bilgilisi! Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Hayır, biz hakkı batılın üzerine atarız da beynini parçalar. Bir de bakarsın yok olup gitmiş. Allah'a karşı yakıştırdığınız nitelemelerden ötürü yazıklar olsun size!"* (Enbiya, 18)

Dedim ki: Daha önce hüccet getirdiğin delille ilgili müminlerin yapması gerekenin Allah'ın ispat ettiğini ispat edip nefyettiğini nefyetmeleri ve Allah'ın sustuğu yerde susmaları olduğunu Müminlerin Emiri'ne söylemiştim. Allah Teâlâ bana kendisinin bilen olduğunu haber vermiş, *"Görünmeyeni ve görüneni bilendir"* (En'am, 73) buyurmuştur. Bana kendisinin ilmi olduğunu haber vermiş, *"bilin ki o (Kur'ân) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir."* (Hud, 14) buyurmuştur. Ayrıca bana kendisinin işittiğini ve gördüğünü haber vermiştir. Ben de verdiği haber ne ise onu söyledim. Bununla birlikte bana kendisinin kulak ve gözü olduğunu haber vermemiştir. Bu yüzden ben de sustum.

Bunun üzerine Me'mun şöyle dedi: O teşbihçi değildir, artık onu yalanlamayın!

Bişr birden bana sordu:

– Peki, ilimden kasıt nedir? Şayet biri "İlim, Allah'ın kendisidir" diyen ve diğeri de "İlim, Allah'tan başkadır" diyen ve ikisi de talak üzere yemin edin iki adam sana gelse, cevabın ne olurdu?

Dedim ki: Senin bana "İlimden kasıt nedir?" diye sorduğun soru hakkında Allah ne bana ne de başkasına haber verdi. Sense bana Allah hakkında şeytanın emrettiği gibi bilmediğimi konuşmamı emrediyorsun. Bu durumda bana yakışan, şeytan bana söylememi emrettiği halde Allah'ın söylememi yasakladığı şeye karşı dilimi tutmaktır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"De ki: Rabbim ancak, açık ve gizli çirkin işleri, günahı, haksız saldırıyı, hakkında hiçbir delil indirmediği herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."* (A'raf, 33)

Yine şöyle buyurur: *"Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. O, size ancak kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."* (Bakara, 168-169).

Sonra Me'mun'a dönüp şöyle dedim: Ey Müminlerin Emiri! Doğrusu Bişr, hüccet karşısında susturulduğunu ve yanında bir cevap bulunmadığını biliyor. Bu yüzden kendisinin sormaya, benim de cevap vermeye hakkım olmayan şeyden soruyor. Bununla da "Abdülaziz sordu ama Bişr cevap vermedi, Bişr sordu ama Abdülaziz cevap vermedi" denilsin istiyor. Ey Müminlerin Emiri! Ona Allah'ın kendisine bildirdiği ve O'na ibadet ve *"De ki: Ben Allah'ın indirdiği kitaba inandım"* (Şura, 15) kavlinden dolayı iman ettiğini söylediği bir şeyden sordum. Ne var ki o ikrar etmeye yanaşmadı. Sonra kalkıp bana ilimden kastın ne olduğunu soruyor. Halbuki Allah bunu benden de ondan da gizlemiştir. Şayet Bişr veya âlimlerden herhangi biri bunu bilmiş olsaydı, o zaman bende eksiklik olmuş olurdu. Benim, Bişr'in ve tüm mahlukatın bilmekten yana cehalet içinde olduğu hususlara gelince; bu konuda kimseye bir zarar olmaz. İman eden kimsenin böyle sorular sorması da bunlara cevap vermesi de helal değildir. Çünkü Allah Teâlâ ilminin nasıl olduğunu haber vermemiştir. Şu halde hiçbir kimsenin bu konuda külfete girmesi, haber vermesi, soru sorması uygun değildir. Bize gerekli olanın "İşitendir, görendir" dememiz olması, bizim "Kulak ve göz" dememizi gerektirmez.

Bişr'e dedim ki: Bana ilminden kürsün ne olduğunu sordun ve Allah hakkında bilmediğini konuşmaya teşvik ettin. Peki, bu sorunun Allah'ın yarattıklarından herhangi bir mahluk hakkında dahi olması caiz mi?

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Yoksa içlerinden hangisi Meryem'i himâyesine alacak diye kalemlerini kura için atarken sen onların yanında değildin."* (Âl-i İmran, 44). Şayet bana üç kişi gelse ve biri kalemlerin tahtadan, diğeri kamıştan, sonuncusu da hurma yaprağından olduğuna dair yemin etseler. Onlardan hangisinin yeminini doğru diye ayırmam gerekli mi?

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Üzerine gece karanlığı basınca bir gezegen gördü."* (En'am, 76). Şayet yanıma iki kişi gelse ve biri o gezegenin Venüs, diğeri de Jüpiter olduğuna dair yemin etseler. Acaba hangisi doğru ve hangisi yanlış diye bakıp incelemem gerekir mi?

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Bunun üzerine aralarında bir çağırıcı "Allah'ın laneti zalimler üzerine olsun!" diye seslenir."* (A'raf, 44). Şayet üç kişi gelse ve biri çağıranın melek, diğeri insan ve sonuncusu da cin olduğuna dair yemin etseler. Bana veya herhangi bir insana -Allah'ın kendisine haber vermesi müstesna- hüküm vermesi gerekir mi? Madem bu konuda Allah'tan ve O'nun elçisinden herhangi bir açıklama yoktur, o halde herhangi bir kimsenin kendi görüşüne göre tefsir yapması caiz değildir. Madem bu, Allah'ın yarattıklarından herhangi bir mahluk hakkında bile olmuyor, şu durumda Allah hakkında böyle soru sormak nasıl caiz olsun? Gerçek şu ki; Allah Teâlâ insanlara Allah hakkında bilmediklerini söylemelerini haram kılmıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben senin nefsinde olanı bilmem."* (Maide, 116)

Yine şöyle buyurur: *"Rabbiniz nefsine rahmeti yazdı."* (En'am, 54)

Yine şöyle buyurur: *'Allah sizi nefsinden sakındırıyor."* (Âl-i İmran, 28)

Yine şöyle buyurur: *"Seni nefsim için seçtim."* (Taha, 41). Görüldüğü üzere O'nun bir nefsi olduğunu haber vermektedir.

Ayrıca şöyle buyuruyor: *"Her nefis ölümü tadacaktır."* (Âl-i İmran, 185). Şayet inkârcı biri, bana ve Bişr'e gelip "Allah her nefsin ölümü tadacağını haber verdi ve O'nun da nefsi vardır" dese, bu adama karşı benim ve Bişr'in hücceti ne olurdu?

Bişr birden söze girdi:

– Eğer bununla iç nefsi kastediyor veya organ kuruntusuna kapılıyorsan...

Dedim ki:

– Sana kaç kere söyledim. Ben haber ne ise onu söylüyor, benden gizlenen şey hakkında dilimi tutuyorum. Ben ancak Allah'ın nefsi olduğunu söylüyorum. Onun manası sana göre ne istersen o olsun! Peki Allah'ın nefsi *"Her nefis ölümü tadacaktır"* (Âl-i İmran, 185) kavline dahil midir?

Me'mun söze girdi:

– Yazık sana, ey Abdülaziz! Bu nasıl olabilir?

Dedim ki: Ey Müminlerin Emiri! Şüphesiz Allah Teâlâ Kur'ân'ı has (özel) ve umum (genel) haberler şeklinde indirmiştir. Âyetler içinde lafzı ve manası umum olanlar vardır. Yine onlardan bazılarının lafzı da manası da hastır. Kur'ân'da birbirinden farklı iki haber vardır ki mülhidin yoldan sapması ile başka bir manaya hamledilemez. Kur'ân'da lafzı has olup manası umum olanlar olduğu gibi lafzı umum olup manası has olanlar da vardır.

Lafzı da manası da umum olan habere gelince; Allah'ın *"Her şey O'nundur"* (Neml, 91) kavli böyledir. Bu haberde yaratma da emretme de bir araya getirilmiş, geride bir şey kalmaksızın her şeyin O'na ait olduğu bildirilmiştir. Bunun lafzı da manası da umumdur.

Lafzı da manası da has olan habere gelince; İsa'nın (a.s.) babasız ve Âdem'in (a.s.) anne-baba olmaksızın yaratılmaları böyledir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve dişiden yarattık..."* (Hucurat, 13). Acaba herhangi bir mümin, Allah Teâlâ'nın burada Âdem ile İsa'ya da hitap ettiği şeklinde yanlış bir düşünceye kapılabilir mi?[919]

Lafzı has olup, manası umum olan habere gelince; Allah Teâlâ *"Şüphesiz O, Şi'râ[920]'nın Rabbidir."* (Necm, 49) buyurur. Halbuki O, Şi'ra'nın da Şi'ra dışındakilerin de Rabbidir.

---

919 Günümüzde Mustafa İslamoğlu bu âyeti getirip "Âdem'in babası var, Kur'ân söylüyor" demektedir. Allah'ın laneti onun üzerine olsun! (Çev.)

920 Bu, Sirius adındaki yıldızdır. (Çev.)

Lafzı umum olup manası has olan habere gelince; Allah Teâlâ *"Yalnız Lût'un ailesi başka; bir seher vakti onları kurtardık."* (Kamer, 34). Bunun ancak manası umumdur. Çünkü Lut'un ailesi ile karısı kastedilmemiştir. Allah Teâlâ Kur'ân'ı bu haberlerin manasında indirdiği içindir ki insanlara bunları karışık bir halde bırakmamıştır. Ne var ki bunların açıklaması, anlayabilen topluluklara aittir. Allah, lafzı has olup manası umum olan bir haber indirdiğinde, bunu diğer beyan ettiklerinden daha fazla yerde iki şekilde beyan etmiştir. Ya insanlar için beyan olsun diye cümleden istisna yapar ya da öncesinde has bir haber zikredip onu kastetmez. Umum bir haber indirdiğinde ise alem onun umum olan haberinde -has olan haberinde olduğu gibi- vehme düşmez.

Umum olmasına rağmen kendisinden istisna yapılan habere gelince; Allah Teâlâ'nın *"İçlerinde bin sene bekledi. Elli sene müstesna."*[921] (Ankebut, 14) Müminler, "Elli sene müstesna" kavlinden dolayı Nuh'un tufandan önce kavmi içerisinde bin seneyi tamamlamadığını anlamışlardır. Halbuki cümlenin başı umum olmasına rağmen istisna sebebiyle manası hastır.

Umum haberin geçerli olmadığı has habere gelince; bu, Allah Teâlâ'nın İblis hakkındaki şu kavli gibidir: *"Andolsun, cehennemi seninle ve onlardan sana uyanların hepsiyle dolduracağım."* (Sad, 85). Yine şöyle buyurur: *"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır."* (A'raf, 156). İlim ehli, hakkında Allah'ın rahmetinden ümit kesmek şeklinde has haber bulunmasından dolayı *"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır."* (A'raf, 156) ifadesine Allah'ın İblis'i kastetmediğini anlamışlardır. Çünkü kastetmediği şeyi istisna etmesi O'nun üslubundandır.

Öncesinde has bir haber zikretmesine gelince; şu âyet gibidir: *"Biz, bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü oranın ahalisi zalim kimselerdir."* (Ankebut, 31). Devamında şöyle buyurur: *"İbrahim, "Ama orada Lût var" dedi. Onlar, "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır."* (Ankebut, 32). Görüldüğü gibi memleket halkında Lût'u, Lût'un ailesinden de karısını istisna etti."

Başka bir yerde şöyle buyurur: *"Biz de onu ve ailesini kurtardık. Ancak karısı başka. Onun geride kalıp helâk olmasını takdir ettik."* (Neml, 57).

---

921 Âyete, konuyu izah etmesi adına bu şekilde meal verilmiştir. (Çev.)

Yine şöyle buyurur: *"Elçiler ona şöyle dediler: Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karın başka. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır."* (Ankebut, 33). Görüldüğü gibi kadının helak olacağı hastır. Ayrıca bu konuda lafzı da manası da umum olan başka bir haber indirmiş, şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik. Yalnız Lût'un ailesi başka. Katımızdan bir nimet olarak bir seher vakti onları kurtardık."* (Kamer, 34). Müminler burada Allah'ın kurtulanlar içerisinde Lût'un karısını da kastetmediğini anlamaktadır. Çünkü onun hakkında başka âyetlerde helak olacağına dair has haberler zikredilmiştir.

Aynı şey, kendi nefsi hakkında has bir haber zikrettiğinde de geçerlidir. Şöyle buyurur: *"Ölmeyecek diriye tevekkül et."* (Furkan, 58). Sonra şöyle buyurur: *"Her nefis ölümü tadacaktır."* (Âl-i İmran, 185). Herhangi bir kimsenin artık bu âyette Allah'ın kendi nefsini de kastettiği vehmine düşmesi, olur iş değildir.

Bunun gibi; öncesinde has bir haber zikrettiğinde de durum aynıdır. Mesela şöyle buyurur: *"Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir."* (Nahl, 40). Bu âyet, marife (belirli) bir isimden dolayı O'nun sözüne ve nekira (belirsiz) bir isim ile "bir şey"e delalet etmektedir. Şu halde "bir şeyin" ifadesindeki şey ile "ona" ifadesindeki şey, birbirinden farklı iki şeydir. Bununla birlikte Allah, "ona" buyurmuş ama "o ikisine" dememiştir. Sonra "ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir" buyurmuştur. Böylece söz, şey ve mahlukun tümünü birbirinden ayırmıştır. Sonra şöyle buyurmuştur: *"O, her şeyin yaratıcısıdır."* (En'am, 102). Müminler, daha önce Allah'ın her şeyi yaratmış olduğuna dair bir haber zikretmesine rağmen bu âyette kendisini kastetmediğini anlamaktadır. Ey Müminlerin Emiri! Burada ancak Bişr ile onun görüşünü benimseyip Kur'ân'ın has-umum haberlerini doğru anlayamayan kimseler yanlışa düşmüşlerdir.

Sonra Me'mun'a dönüp şöyle dedim:

– Ey Müminlerin Emiri! Şüphesiz Bişr, Allah'ın kitabına, O'nun peygamberinin sünnetine ve Muhammed'in (s.a.v.) ashâbının icmasına muhalefet etmektedir.

– Bunu yaptı mı?

– Evet, ey Müminlerin Emiri!

— Nasıl?

Buna şöyle cevap verdim: Yahudiler bazı şeylerin Tevrat'ta haram olduğunu iddia ettiklerinde Allah Teâlâ *"Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun."* (Âl-i İmran, 93) buyurmuştur. Eğer Tevrat okunsaydı, iddia ettiği şeyler görülmeyecekti. Onların Tevrat'ı sunmaması, davalarını düşürmüştür. Bunun gibi; Bişr'e de şöyle denir: "Görüşüne dair Kur'ân'dan bir âyet oku! Eğer yapmazsan, senin Kur'ân'dan bir âyet sunmaktan geri durman davanı düşürecektir. Aynı şekilde Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetine bak. Eğer Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinden bir delilin varsa sunuver. Eğer böyle yapmayıp geri durursan, bu davanı düşürecektir." Muhammed'in (s.a.v.) ashâbının ihtilafına gelince; bilinmeli ki Muhammed'in ashâbı helal ve helal gibi fıkhi hükümlerde ihtilaf etmişlerdir. Onlardan hiçbiri, diğerini hatalı saymamıştır. Şu halde onların birbirlerini bidatçi saymaları daha uzaktır. Tevilden dolayı birbirlerini tekfir etmeleri ise en uzak olandır. Bişr ise tüm ümmetin kendi tevil ettiği söz üzerinde olduğunu iddia ediyor, sonra da kendisine muhalefet edenin kâfir olduğunu söylüyor. O, Muhammed'in (s.a.v.) ashâbının icmasından ayrılmıştır.

Bişr dedi ki:

— Ben ancak Kur'ân nassı ile konuştum.

— Getir o halde! Eğer senin yanında âyet varsa, o görüşü ilk kabul edecek ben olacağım ve sana muhalefet eden de kâfirdir.

Muhammed bin Cehm, bana şöyle dedi:

— Ondan Kur'ân nassından başkasını kabul etmeyecek misin?

— Hayır. Çünkü o tevil yapınca, hasmının da tevil yapma hakkı vardır.

— Peki, şu hasırın mahluk olduğuna dair Kur'ân'dan delilin nerede?

— O Kur'ân'da vardır, sen ise bilmiyorsun. Allah Teâlâ hayvanları ve ağaçları yarattığını haber vermiştir. Şu hasır da ağaçtan ve hayvanın derisindendir. Peki, senin yanında Kur'ân'ın, Allah'ın yarattığını haber verdiği bir şeyden olduğuna dair bir delil var mı? Bana haber verebilir misin?

Bişr dedi ki:

— Benim yanımda bir Kur'ân nassı vardır.

Dedim ki:

– O halde neden en başta söylemedin. Hani sana "Şimdi sadağında bulunan oklara bak ve bana fırlat!" demiştim.

– Evet. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık."* (Zuhruf, 3).

– Müminlerden "Şüphesiz Allah, Kur'ân'ı Arapça yapmıştır" demeyen herhangi birini bilmiyorum. Müminlerin hepsi, "Şüphesiz Allah, Kur'ân'ı Arapça yapmıştır" demektedir. Buradakilerin hepsi, senin âyetle konuştuğun görüşündedirler ve onlar Kur'ân'a muhalefet etmezler. Halbuki sen, onları ancak âyetteki "ca'l" kelimesi ile küfre sokuyorsun. Çünkü sana göre ca'l kelimesinin manası, yaratmak demektir.

– Ca'l ile yaratmak arasında fark yoktur.

– Şimdi bana, sana göre ca'l kelimesinin ne manaya geldiğini haber ver. Sana göre başka manaya gelmesi muhtemel olmayan tek ve kesin bir manada mıdır?

– Evet. Ca'l kelimesi, Arapçanın tüm lehçelerinde ancak yaratmak manasına gelir.

– O halde bana Allah Teâlâ'nın şu kavlinden haber ver: *"Allah'ı üzerinize bir kefil ca'l ettiniz."* (Nahl, 91). Bunun manası yani Allah'ı kefil olarak yarattınız demek mi? Yine bana Allah Teâlâ'nın şu kavlinden haber ver: *"Yeminlerinizden dolayı Allah'ı, iyilik etmenize, O'ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel ca'l etmeyin."* (Bakara, 224). Bunun manası yani "Allah'ı yaratmayın" demek mi? Bana şu âyetten haber ver: *"Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi ca'l etmeyin."* (Nur, 63). Bunun manası yani "yaratmayın" demek mi?[922]

Me'mun bunun üzerine bana şöyle sordu:

– Peki, ca'l kelimesinin manası nedir?

Dedim ki: Ey Müminlerin Emiri! Bu adam, senin kavminin dili konusunda cahil biridir. Şüphesiz ca'l kelimesi, Allah'ın kitabında iki manada kullanılır: Yaratma ve yaratma olmaksızın bir hale çevirme. Yaratma kelimesi,

922 Âyetler, konunun daha iyi anlaşılması adına bu şekilde tercüme edilmiştir. (Çev.)

iki manaya gelmeyen muhkem bir kelime olduğu ve mahlukatın işlerinden olmadığı içindir ki Allah o kelimeyle insanları ibadete çağırmamış "Yaratın" veya "Yaratmayın" gibi sözler söylememiştir. Çünkü yaratma işi, kulların işlerinden değildir. Ca'l kelimesi ise iki manaya da yani mahlukat olmaksızın sadece Allah'a ait bir mana ile yaratmaktan başka manaya geldiği içindir ki Allah mahlukata bu kelimeyle emir ve yasaklar vermiştir. Yani *"Ca'l edin, ca'l etmeyin"* buyurmuştur.

Yoksa sen Allah Teâlâ'nın *"Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi ca'l etmeyin."* (Nur, 63) kavlini işitmedin mi? Yine şöyle buyurur: *"Evlerinizi kıble olarak ca'l edin."* (Yunus, 87). Âyetlerde geçen ca'l kelimesi, hem yaratmak hem de yaratmak olmaksızın bir hale çevirmek manasına geldiği için bu durumu müminlerin yanlışa düşmesinde bir sebep olarak bırakmamıştır. Ta ki her kelimeye, kelimenin kullanıldığı manayı gösteren bir delil kılmış ve böylece yaratma manasına gelen ca'l ile yaratma manasına gelmeyen ca'l kelimesini birbirinden ayırmıştır.

Yaratma manasına gelen ca'l kelimesine gelince; bilinmeli ki Allah Teâlâ Kur'ân'ı, anlayabilen bir topluluğa açıklama olsun diye mufassal olarak indirmiştir. Ayrıca sözü, onu işiten kimsenin ayırt etmesi için ve başka bir kelimeye muhtaç olmasın diye detaylandırmıştır. Mesela şöyle buyurur: *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı ca'l eden Allah'a aittir."* (En'am, 1). Bu âyette "ca'l eden" demesi ile "yaratan" demesi eşittir.[923]

Yine şöyle buyurur: "Size eşlerinizden oğullar ve torunlar ca'l etti." (Nahl, 72)

Yine şöyle buyurur: *"Sizin için kulak, göz ve kalpler ca'l etti."* (Secde, 9). Bunlar ve bu şekildeki ifadelerde ca'l kelimesi yaratma manasında kullanılmıştır.

Yaratma manasına gelmeyen ca'l kelimesine gelince; bilinmeli ki bu, peş peşe ulaştırılan[924] sözlerdendir. Allah Teâlâ'nın *"Andolsun, düşünüp öğüt al-*

---

923 Yani bu âyetteki ca'l kelimesi, yaratma manasındadır. (Çev.)

924 Yani asıl manası, öncesi ve sonrasındaki kelimelerle hemen anlaşılan kelimelerdir. Mesela yüz kelimesi böyledir. Biz bu kelime ile ne kastedildiğini önceki veya sonrasındaki kelimeye bakarak hemen anlarız: Yüz lira, denizde yüz, koyunu yüz, güzel yüz, yüzsüz dilenci... gibi. (Çev.)

sınlar diye o sözü (Kur'ân âyetlerini) onlara peş peşe ulaştırdık" (Kasas, 51) kavlini işitmedin mi? Bunun örneği şu âyettir: *"Ey Davud! Şüphesiz seni yeryüzünde halife olarak ca'l ettik."* (Sad, 26). Burada "ca'l ettik" buyurunca ca'l kelimesinin yaratmak manasına gelmediğini göstermek adına hemen peşinden[925] "halife olarak" buyurmuştur.

Yine şöyle buyurur: *"Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil'e) bırak... diye ilham ettik."* (Kasas, 7). Annesine suya bırakmasını emrettiği anda Musa yaratılmıştı. Sonra şöyle buyurur: *"Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden ca'l edeceğiz."* (Kasas, 7). Musa o sırada yaratılmıştı ama peygamber değildi. Daha sonra peygamberlerden kılındı.

Yine şöyle buyurur: *"Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ca'l etti."* (A'raf, 143). Halbuki dağ, Allah onu paramparça etmeden önce yaratılmıştı.

İşte bunlar, ca'l kelimesinin kullanıldığı manalardır. Şimdi ben ve Bişr, hakkında ihtilaf ettiğimiz *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık."* (Zuhruf, 3) kavline geri dönelim. Bu, peş peşe ulaştırılan sözlerdendir. Yani benim "Şüphesiz Allah onu Arapça bir Kur'ân olarak ca'l etmiştir" sözümün manası şudur: Onu Arapça haline çevirip Arap dili ile indirmiştir. Onu acem diline çevirip acem dilinde indirmemiştir.

Eğer bu âyetteki ca'l kelimesi, *"karanlıkları ve aydınlığı ca'l eden."* (En'am, 1) âyetindeki gibi olsaydı, o zaman Bişr'in görüşü doğru olurdu. Ne var ki dil sahiplerinin lehçeleri konusunda bilgisi azdır, cahildir. Şayet birisi "Allah'ım, benim için bir çocuk ca'l et" diye dua etse, yanındakilerin hepsi, onun Rabbinden kendisi için bir evlat yaratmasını dilediğini anlayıverir. Halbuki burada ca'l kelimesinin yanına ikinci bir kelime koymamıştır bile. Şayet o adam "Allah'ım, çocuğumu ca'l et!" diye dua etse, bu kelam tamama ermemiştir. Tâ ki öncesinde "Onu salih ca'l et, onu iyi ca'l et, onu takvalı ca'l et..." demesi gerekir. Böyle deyince herkes onun Rabbinden çocuğunu takvalı, salih ve iyi bir hale çevirmesini istediğini anlar. Bu adam, Allah'tan çocuğunu tekrardan yaratmasını istememiştir. Çünkü dua ettiği esnada zaten çocuğu yaratılmıştı.

925 Arapça gramerinde böyledir. Türkçede ise hemen öncesindedir. (Çev.)

Allah'ın şu kavlini işitmedin mi: *"Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" diyorlardı. Dediler ki: Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler olarak ca'l et."* (Bakara, 127-128). Onlar ancak yaratılmış oldukları halde evin temellerini yükselttiler ve *"Bizi... ca'l et"* diye dua ettiklerinde öncesinde *sana teslim olmuş kimseler olarak"* dediler.

Ca'l kelimesinin yaratma manasında kullanılmadığı bu ve benzeri örnekler, Kur'ân'da çok sayıda vardır.

Me'mun sonrasında Bişr'e dönüp şöyle dedi:

– Abdülaziz konuştu.

Bişr dedi ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Onunla niçin konuşayım? Bu haberlerle konuşan biri, bense kıyasla konuşan biriyim.

Bunun üzerine Me'mun ona şöyle dedi:

– Dinimiz yalnızca haberler değil midir?

Bişr böyle deyince, konuşmam gereken bu meselede kıyasa da sahip olduğumu, bunu gözden kaçırmadığımı göstermek istedim. Müminlerin Emiri o sırada hasmın karşısına oturan hakim gibi oturuyordu.

Dedim ki: Ey Müminlerin Emiri! Şayet Bişr'in iki oğlu olsa ve ben onlar hakkındaki bilgiyi ancak Bişr'den öğrenmiş olsam. Birine Halid, diğerine Yezid denilse... Bişr bana on sekiz tane mektup yazıp her mektubunda "Bu yazımı oğlum Halid'e ver" dese. Ayrıca bana yüz elli dört tane mektup yazıp her mektubunda "Bu yazımı Yezid'e ver" dese ve "oğlum" lafzını kullanmasa. Sonra bana bir mektup daha yazıp mektubunda "Bu yazımı Yezid'e ve oğlum Halid'e ver" dese. Sonra bana başka bir mektup daha yazıp mektubunda "Bu yazıyı oğlum Halid'e ve..." oğlum lafzını kullanmadan "Yezid'e ver" dese. Sonra ben ona yazıp "Yazıyı oğlun Halid'e ve Yezid'e verdim" desem. Derken benimle karşılaşıp bana "Yazımı neden Halid'e ve oğlum Yezid'e vermediğini yazıp bana göndermedin?" dese ve ben de bunun üzerine ona "Bana yüz elli dört tane mektup yazıp bir kere dahi 'Bu yazımı Yezid'e ver'

dedin ama 'oğlum Yezid'e ver' demedin. Ayrıca bana on sekiz tane mektup yazdın ve her birinde 'Oğlum Yezid'e ver' yazdın" desem. Bunu duyan Bişr bana "Gevşeklik ettin" dese. Bu yüzden ben "Şüphesiz Bişr gevşeklik etmiştir" diye yemin etsem desem ve o da benim gevşeklik ettiğime dair yemin etse... Ey Müminlerin Emiri! Asıl gevşeklik eden hangimiz olmuştur?

Me'mun dedi ki:

– Eğer durum böyleyse, Bişr gevşeklik etmiştir.

Bunun üzerine şöyle dedim: Ey Müminlerin Emiri! Allah Teâlâ yüz elli dört yerde bize Kur'ân'dan bahsetmiştir. Ne var ki tek bir yerde dahi onun yaratılışından konuşmamıştır. Sonra Kur'ân ile insanı bir yerde zikretmiş, *"Rahman, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı."* (Rahman, 1-3) buyurmuştur. Görüldüğü gibi burada Kur'ân ile insanı birbirinden ayırmıştır. Bişr ise Kur'ân yaratılmış olmasına rağmen gevşeklik yaptığını, halbuki bu konuda bir haber vermesi gerektiğini iddia ediyor.

Abdülaziz dedi ki: Hizmetçi Ebû Kami'in bana haber verdiğine göre Me'mun şöyle diyormuş: Sizler, Abdülaziz el-Mekki'nin Halid ve Yezid örneği gibi kıyas yapan biriyle karşılaşmadınız.

Me'mun ayrıca Abdülaziz'e on bin dirhem verilip erzakının temin edilmesini emretti. Ayrıca onunla Me'mun arasında bu kitapta zikredilmeyen başka olaylar da yaşanmıştır.

١٤٤٢ - قَالَ أَبُو أَيُّوبَ عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَمْرٍو: وَأَخْبَرَنِي الْعَطَّافُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ هَؤُلَاءِ الْمُسْلِمِينَ، فِي صَدْرِ هَذَا الْكِتَابِ، وَعَنْ غَيْرِهِمْ، مِنْ أَصْحَابِ الْمَكِّيِّ: أَنَّ عَبْدَ الْعَزِيزِ، قَالَ: " اجْتَمَعْتُ مَعَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ بَعْدَ هَذَا الْمَجْلِسِ فَجَرَتْ بَيْنِي وَبَيْنَهُ مُنَاظَرَاتٌ كَثِيرَةٌ، فَقَالَ لِي بَعْدَمَا جَرَى بَيْنَنَا: وَيْحَكَ يَا عَبْدَ الْعَزِيزِ، قُلِ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَوَاللَّهِ لَأُوطَأَنَّ الرِّجَالَ عَقِبَكَ، وَلَا نُوهِنُ بِاسْمِكَ، فَإِنْ لَمْ تَقُلْ، فَانْظُرْ مَا يَنْزِلُ بِكَ مِنِّي "، فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ الْقُلُوبَ لَا تُرَدُّ بِالرَّغْبَةِ وَلَا بِالرَّهْبَةِ، تُرَغِّبُنِي فَتَقُولُ: قُلْ حَتَّى أَفْعَلَ بِكَ، وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ، انْظُرْ مَاذَا يَنْزِلُ بِكَ مِنِّي، فَيَمِيلُ إِلَيْكَ لِسَانِي وَلَا يَنْطِقُ لَكَ قَلْبِي، فَأَكُونُ قَدْ نَافَقْتُكَ يَا

أمير المؤمنين. فقال: ويحك، فبماذا ترد القلوب؟ قال: قلت: بالبصائر يا أمير المؤمنين، بصرني من أين القرآن مخلوق؟. فقال لي: صدقت

2441 - Ebû Eyyub Abdulvehhab bin Amr dedi ki: Bana Attaf bin Müslim'in el-Mekki'nin ashâbından haber verdiğine göre Abdülaziz şöyle dedi: "Sözü edilen meclisten sonra Müminlerin Emiri ile tekrar bir araya geldik. Aramızda birçok münazara yaşandı. En sonunda bana şöyle dedi:

– Yazık sana, ey Abdülaziz! Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyle! Eğer bunu söylemezsen, Allah'a yemin olsun ki adamlarıma boynunu çiğnettireceğim, ismini ifşa edeceğim. Artık başına gelecek belaları gözle!

Dedim ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Kalpler ne teşvikle ne de korkuyla geri çevrilmez. Beni teşvik edip diyorsun ki: "Söyle ki sana şunu-şunu yapayım. Yok eğer söylemezsen, başına gelecek belaları gözle!" İstiyorsun ki sana dilimle meyledeyim ama kalbim senin için konuşmasın. Eğer dediğini yaparsam sana münâfıklık etmiş olurum, ey Müminlerin Emiri!

– Yazık sana! Peki kalpler ne ile geri çevrilir?

– Basiretler/deliller ile ey Müminlerin Emiri! Şimdi beni basiretli kıl; Kur'ân'ın mahluk olduğu nerede geçiyor?

– Doğru söylüyorsun.

İMAM EBÛ ABDULLAH AHMED BİN HANBEL'İN (R.H.) İMTİHANI, HALİFE MU'TASIM HUZURUNDA İBN EBİ DUÂD VE ASHÂBIYLA TARTIŞMASI

٢٤٤٢ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: قَالَ لِي أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: يَا أَبَا طَالِبٍ " لَيْسَ شَيْءٌ أَشَدَّ عَلَيْهِمْ مِمَّا أَدْخَلْتُ عَلَيْهِمْ حِينَ نَاظَرُونِي، قُلْتُ لَهُمْ: عِلْمُ اللهِ مَخْلُوقٌ؟ قَالُوا: لَا قُلْتُ: فَإِنَّ عِلْمَ اللهِ هُوَ الْقُرْآنُ. قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: {فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ} [آل عمران: ٦١] وَقَالَ: {وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ} [البقرة: ١٤٥] هَذَا فِي الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ «

2442- Ebû Talib Ahmed bin Humeyd dedi ki: Ahmed bin Hanbel bana şöyle dedi: "Ey Ebû Talib! Benimle münazara ettiklerinde onlara şundan daha ağır gelen bir şey demedim: Dedim ki: Allah'ın ilmi mahluk mudur? Onlar: Hayır, dediler. Bunun üzerine şöyle dedim: Allah'ın ilmi, Kur'ân'ın ta kendisidir. Allah Teâlâ "*Sana gelen bu ilim/bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa...*" (Âl-i İmran, 61) buyurur. Yine şöyle buyurur: "*Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, o takdirde sen de mutlaka zalimlerden olursun.*" (Bakara, 145). Bu Kur'ân'da birçok yerde geçmektedir."

٢٤٤٣ - حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: قَالَ لَهُمْ يَعْنِي: الْمُعْتَصِمَ: كَلِّمُوهُ، فَقَالَ لِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ: «مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ»، فَقُلْتُ: مَا تَقُولُ فِي عِلْمِ اللهِ، فَسَكَتَ. قَالَ: فَقَالَ لِي بَعْضُهُمْ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ {اللهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ} [الرعد: ١٦] فَالْقُرْآنُ أَلَيْسَ هُوَ شَيْئًا؟ فَقُلْتُ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ {تُدَمِّرُ

كُلَّ شَيْءٍ﴾ [الأحقاف: ٢٥]، فهل دمّرت إلّا ما أنت عليه، فقال لي بعضهم: ﴿مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ﴾ [الأنبياء: ٢] أفيكون مُحْدَثٌ إلّا مخلوقًا؟ قَالَ: فَقُلْتُ لَهُمْ: قَالَ اللهُ عزّ وجلّ ﴿ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ﴾ [ص: ١]، فالذِّكْرُ هُوَ الْقُرْآنُ، وَتِلْكَ لَيْسَ فِيهَا أَلِفٌ ولا لَامٌ

2443- ... Salih bin Ahmed dedi ki: Babam bana şöyle anlattı: "Mu'tasım onlara: Onunla konuşun, dedi. Bunun üzerine Abdurrahman, bana "Kur'ân hakkında ne diyorsun?" diye sordu. Ben hemen "Peki sen Allah'ın ilmi hakkında ne diyorsun?" diye sordum. Bunu deyince susuverdi.

Bazıları bana şöyle dedi: "Allah Teâlâ *"Allah her şeyi yaratandır"* (Ra'd, 16) buyuruyor. Kur'ân da bir şey değil mi?" Dedim ki: Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"O, Rabbimin emriyle her şeyi yerle bir eder."* (Ahkaf, 25) O rüzgar, senin üzerinde olduğun şeyi yerle bir etti mi?

Bazıları bana şöyle dedi: *"Rablerinden kendilerine ne zaman muhdes (yeni) bir zikir gelse..."* (Enbiya, 2). Her muhdes şey mahluk değil midir? Onlara şöyle dedim: Allah Teâlâ *"Sâd. Zikre andolsun..."* (Sad, 1) buyuruyor. Buradaki zikir, Kur'ân'ın ta kendisidir. Sizin söylediğiniz âyette elif ve lam harfi yoktur."[926]

٢٤٤٤ - حَدَّثَنَا حَنْبَلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ، بِنَحْوِ هَذِهِ الْقِصَّةِ قَالَ: فَقُلْتُ لَهُمْ: هَذَا نَكِرَةٌ، «فَقَدْ يَكُونُ عَلَى جَمِيعِ الذِّكْرِ، وَالذِّكْرُ مَعْرِفَةٌ وَهُوَ الْقُرْآنُ»

2444- ... Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah, bize buna benzer bir olay anlattı, dedi ki: "Onlara şöyle dedim: Sizin söylediğiniz âyetteki zikir kelimesi nekiradır. Bu yüzden tüm zikirleri kapsamaktadır. Bu âyetteki zikir ise marifedir, Kur'ân'ın ta kendisidir."

٢٤٤٥ - حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَكَمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ، قَالَ: سَأَلْتُهُ عَمَّا احْتَجَّ بِهِ حِينَ دَخَلَ عَلَى هَؤُلَاءِ، فَقَالَ: " احْتَجُّوا عَلَيَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ

926 Bu ve bir önceki rivayet için bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/197, 204)

{مَا يَأْتِيهِمْ مِن ذِكْرٍ مِن رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ} [الأنبياء: ٢]، أَيْ: أَنَّ الْقُرْآنَ مُحْدَثٌ، فَاحْتَجَجْتُ عَلَيْهِمْ بِهَذِهِ الْآيَةِ {ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ} [ص: ١]، قُلْتُ: فَهُوَ سَمَّاهُ الذِّكْرَ، وَقُلْتُ: {مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِن رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ} [الأنبياء: ٢]، فَهَذَا يُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ غَيْرُ الْقُرْآنِ مُحْدَثًا، وَلَكِنْ {ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ} [ص: ١]، فَهُوَ الْقُرْآنُ، لَيْسَ هُوَ مُحْدَثًا "، قَالَ: فَبِهَذَا احْتَجَجْتُ عَلَيْهِمْ. وَاحْتَجُّوا عَلَيَّ: مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ سَمَاءٍ وَلَا أَرْضٍ وَلَا كَذَا أَعْظَمَ مِنْ آيَةِ الْكُرْسِيِّ، قَالَ: " فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّهُ لَمْ يَجْعَلْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مَخْلُوقَةً، إِنَّمَا هَذَا مَثَلٌ ضَرَبَهُ، أَيْ: هِيَ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ تُخْلَقَ، وَلَوْ كَانَتْ مَخْلُوقَةً لَكَانَتِ السَّمَاءُ أَعْظَمَ مِنْهَا، أَيْ: فَلَيْسَتْ بِمَخْلُوقَةٍ، قَالَ: وَاحْتَجُّوا عَلَيَّ بِقَوْلِهِ: {اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ} [الرعد: ١٦]، فَقُلْتُ: {وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ} [الذاريات: ٤٩]، فَخَلَقَ مِنَ الْقُرْآنِ زَوْجَيْنِ {وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ} [النمل: ٢٣] فَأُوتِيَتِ الْقُرْآنَ؟ فَأُوتِيَتِ النُّبُوَّةَ أُوتِيَتْ كَذَا وَكَذَا؟ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى {تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ} [الأحقاف: ٢٥]، فَدَمَّرَتْ كُلَّ شَيْءٍ، إِنَّمَا دَمَّرَتْ مَا أَرَادَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ " قَالَ: وَقَالَ لِي ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ: أَيْنَ تَجِدُ أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ؟ قُلْتُ: " {اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ} [الكهف: ٢٧] " فَسَكَتَ. وَقُلْتُ لَهُ: «بَيْنَ يَدَيِ الرَّئِيسِ»، وَجَرَى كَلَامٌ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، فَقُلْتُ لَهُ: " اجْتَمَعْتُ أَنَا وَأَنْتَ أَنَّهُ كَلَامٌ وَقُلْتَ: إِنَّهُ مَخْلُوقٌ، فَهَاتُوا الْحُجَّةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ أَوْ مِنَ السُّنَّةِ "، فَمَا أَنْكَرَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ وَلَا أَصْحَابُهُ أَنَّهُ كَلَامٌ. قَالَ: وَكَانُوا يَكْرَهُونَ أَنْ يُظْهِرُوا أَنَّهُ لَيْسَ بِكَلَامٍ فَيُشَنَّعَ عَلَيْهِمْ

2445- ... Bekir bin Muhammed bin Hakem'den, o babasından; babası dedi ki: Ebû Abdullah'a (r.h.), onların yanına girdiğinde ne ile hüccet getirdiğini sordum. Dedi ki: Şu âyetle hüccet getirdiler: *"Rablerinden kendilerine ne zaman muhdes (yeni) bir zikir gelse..."* (Enbiya, 2). Yani Kur'ân'ın muhdes olduğunu söylediler. Ben de onlara *"Sâd. Zikre andolsun..."* (Sad, 1) âyetini hüccet gösterip "Bu Kur'ân, zikir diye isimlendirilmiştir" dedim.

Dedim ki:

— *"Rablerinden kendilerine ne zaman muhdes (yeni) bir zikir gelse...* (Enbiya, 2) âyetinde geçen zikir kelimesinin Kur'ân'dan başka olması da mümkündür. Ne var ki *"Sâd. Zikre andolsun..."* (Sad, 1) âyetindeki zikir, Kur'ân'ın ta kendisidir. Kur'ân kesinlikle muhdes değildir.

İşte onlara bu şekilde hüccet sunmuştum.

Bana hüccet olarak *"Allah, Âyete'l Kürsî'den daha yüce ne sema ne yer ne de herhangi bir şey yaratmıştır"* hadisini sundular. Onlara dedim ki:

— Hadiste Âyete'l Kürsi'yi mahluk saymamıştır. Bu ancak darbımeseldir. Manası şudur: Yani o, yaratılmaktan yana daha yücedir. Şayet mahluk olsaydı, sema ondan daha büyük olurdu. Velhasıl; Kur'ân mahluk değildir.

Bana hüccet olarak *"Allah her şeyi yaratandır"* (Ra'd, 16) âyetini sundular. Dedim ki:

— *"Her şeyden de çift-çift yarattık."* (Zariyat, 49) Peki Kur'ân'dan da iki tane yaratıldı mı? *"Her şeyden kendisine verildi."* (Neml, 23). Peki Belkıs'a Kur'ân da verilmiş miydi? Ona peygamberlik veya şu-şu şeyler verilmiş miydi? Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"O, Rabbimin emriyle her şeyi yerle bir eder."* (Ahkaf, 25). Peki her şeyi yerle bir etmiş miydi? Yalnızca Allah'ın dilediği şeyi yerle bir etmişti.

İbn Ebi Duâd bana şöyle dedi:

— Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu nerede bulacağız?

Dedim ki:

— *"Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku. O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kimse yoktur."* (Kehf, 27)

Ben bu âyeti okuyunca susuverdi. Aramızda bazı konuşmalar cereyan edince yöneticinin önünde ona şöyle dedim:

— Sen ve ben, Kur'ân'ın kelam olduğu konusunda fikir birliğine vardık. Bununla birlikte sen onun mahluk olduğunu söyledin. Şimdi Allah'ın kitabından veya sünnetten hüccet getir.

Böylece ne İbn Ebi Duâd ne de ashâbı onun kelam olduğuna karşı çıkamadılar.

Daha sonra açıkça onun kelam olmadığını söylemeyi hoş görmemeye başladılar ki kendilerine çirkinlik yapılmasın.."[927]

٢٤٤٦ - حدَّثَنَا حَنْبَلٌ، قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَكَانَ إِذَا كَلَّمَنِي ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ لَمْ أُجِبْهُ وَلَمْ أَلْتَفِتْ إِلَى كَلَامِهِ، فَإِذَا كَلَّمَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، أَلَنْتُ لَهُ الْقَوْلَ وَالْكَلَامَ، قَالَ: " فَقَالَ لِي أَبُو إِسْحَاقَ، لَئِنْ أَجَبْتَنِي لَآتِيَنَّكَ فِي حَشَمِي وَمَوَالِيَّ، وَلَأَطَأَنَّ بِسَاطَكَ، وَلَا نُوهِنُ بِاسْمِكَ يَا أَحْمَدُ اتَّقِ اللَّهَ فِي نَفْسِكَ، يَا أَحْمَدُ اللَّهَ اللَّهَ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «وَكَانَ لَا يَعْلَمُ وَلَا يَعْرِفُ، وَيَظُنُّ أَنَّ الْقَوْلَ قَوْلُهُمْ»، فَيَقُولُ: يَا أَحْمَدُ إِنِّي عَلَيْكَ شَفِيقٌ، فَقُلْتُ: «يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَذَا الْقُرْآنُ وَأَحَادِيثُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَخْبَارُهُ، فَمَا وَضَحَ مِنْ حُجَّةٍ صِرْتُ إِلَيْهَا». قَالَ: فَيَتَكَلَّمُ هَذَا وَهَذَا. قَالَ: فَقَالَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ لَمَّا انْقَطَعَ وَانْقَطَعَ أَصْحَابُهُ: وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، لَئِنْ أَجَابَكَ لَهُوَ أَحَبُّ مِنْ مِائَةِ أَلْفٍ وَمِائَةِ أَلْفٍ عَدَدًا مِرَارًا كَثِيرَةً. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: " وَكَانَ فِيمَا احْتَجَجْتُ عَلَيْهِمْ يَوْمَئِذٍ، قُلْتُ لَهُمْ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ} [الأعراف: ٥٤]، وَذَلِكَ أَنَّهُمْ قَالُوا لِي: أَلَيْسَ كُلُّ مَا دُونَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ؟ فَقُلْتُ لَهُمْ: فَرَّقَ بَيْنَ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ، فَمَا دُونَ اللَّهِ مَخْلُوقٌ، فَأَمَّا الْقُرْآنُ فَكَلَامُهُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ. « فَقَالُوا: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ} [النحل: ٤٠]، فَقُلْتُ لَهُمْ: « قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {أَتَى أَمْرُ اللَّهِ} [النحل: ١]، فَأَمْرُهُ كَلَامُهُ وَاسْتِطَاعَتُهُ لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ، فَلَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ، فَقَدْ نُهِينَا عَنْ ذَلِكَ

2446- ... Hanbel'den; Ebû Abdullah (r.h.) dedi ki: Benimle İbn Ebi Duâd konuştuğunda ona cevap vermiyor, yüzümü ona doğru çevirmiyordum. Ebû İshak benimle konuşunca da ona yumuşakça söz söylüyordum.

Ebû İshak bana dedi ki:

– Eğer bana cevap verirsen, kesinlikle adamlarım ve kölelerimle sana geleceğim, halılarını çiğneyeceğim, ismini ifşa edeceğim. Ey Ahmed! Kendin adına Allah'tan sakın! Ey Ahmed! Allah, Allah!

927 Bk. Hılyetu'l Evliya (9/196-197)

Kendisi bilmiyor, tanımıyordu. Asıl doğru görüşün onların görüşü olduğunu zannediyordu. "Ey Ahmed! Şüphesiz sana şefkat gösteriyorum" diyordu.

Dedim ki:

– Ey Müminlerin Emiri! İşte Kur'ân ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisleri ile haberleri. Bunlardan açık olan hücceti kabul edeceğim.

– Bu ve bu konuşacak.

Kendisinin ve ashâbının hüccetleri kesildiğinde İbn Ebi Duâd şöyle dedi:

– Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin olsun ki eğer sana cevap verecek olursa, bilinsin ki bu bana yüz bin, yüz bin... yüz binden daha sevimlidir.

Bunu birkaç kez tekrar etmişti.

Onlara karşı sunduğum hüccetlerden biri de şuydu. Onlara dedim ki:

– Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de yalnızca O'na aittir."* (A'raf, 54).

Çünkü onlar bana "Allah'ın dışındaki her şey mahluk değil midir?" demişlerdi. Ben de onlara bu âyeti söyleyip şöyle devam ettim:

– Burada yaratma ile emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Allah'ın dışındakiler mahluktur. Kur'ân'a gelince; O'nun kelamıdır ve kesinlikle mahluk değildir.

Dediler ki:

– Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Biz bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz, o da hemen oluverir."* (Nahl, 40).

Bunun üzerine onlara şöyle dedim:

– Allah Teâlâ *"Allah'ın emri geldi"* (Nahl, 1) buyuruyor. O'nun emri, O'nun kelamıdır. Allah'ın kitabının bir kısmını diğer bir kısmı ile vuruşturmayın. Gerçekten bundan nehyedildik.[928]

---

928 Bir önceki rivayete bakınız.

٢٤٤٧ - قَالَ حنبَلٌ: وَقَالَ أبُو عَبْدِ اللهِ: " وَاحْتَجَجْتُ عَلَيْهِمْ فَقُلْتُ: زَعَمْتُمْ أَنَّ الْأَخْبَارَ تَرُدُّونَهَا بِاخْتِلَافِ أَسَانِيدِهَا، وَمَا يَدْخُلُهَا مِنَ الْوَهْمِ وَالضَّعْفِ، فَهَذَا الْقُرْآنُ نَحْنُ وَأَنْتُمْ مُجْمِعُونَ عَلَيْهِ وَلَيْسَ بَيْنَ أَهْلِ الْقِبْلَةِ فِيهِ خِلَافٌ، وَهُوَ الْإِجْمَاعُ. قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ تَصْدِيقًا مِنْهُ لِقَوْلِ إِبْرَاهِيمَ غَيْرَ دَافِعٍ لِمَقَالَتِهِ وَلَا لِمَا حَكَى عَنْهُ فَقَالَ: {إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا}، فَذَمَّ إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ أَنْ عَبَدَ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ، فَهَذَا مُنْكَرٌ عِنْدَكُمْ " فَقَالُوا: شِبْهٌ شِبْهٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. فَقُلْتُ: " أَلَيْسَ هَذَا الْقُرْآنُ؟ هَذَا مُنْكَرٌ عِنْدَكُمْ مَدْفُوعٌ، وَهَذِهِ قِصَّةُ مُوسَى، قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمُوسَى فِي كِتَابِهِ حِكَايَةً عَنْ نَفْسِهِ {وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى} [النساء: ١٦٤]، فَأَثْبَتَ اللهُ الْكَلَامَ لِمُوسَى كَرَامَةً مِنْهُ لِمُوسَى، ثُمَّ قَالَ: يَا مُوسَى {إِنَّنِي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي} [طه: ١٤]، فَتُنْكِرُونَ هَذَا، فَيَجُوزُ أَنْ يَكُونَ هَذَا الْيَاءُ رَاجِعَةً تَرُدُّ عَلَى غَيْرِ اللهِ، أَوْ يَكُونَ مَخْلُوقٌ يَدَّعِي الرُّبُوبِيَّةَ؟ وَهَلْ يَجُوزُ أَنْ يَقُولَ هَذَا غَيْرُ اللهِ؟ وَقَالَ لَهُ {يَا مُوسَى لَا تَخَفْ} [النمل: ١٠]، {إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ} [طه: ١٢] " فَهَذَا كِتَابُ اللهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَيَجُوزُ أَنْ يَقُولَ لِمُوسَى: أَنَا رَبُّكَ مَخْلُوقٌ، وَمُوسَى كَانَ يَعْبُدُ مَخْلُوقًا، وَمَضَى إِلَى فِرْعَوْنَ بِرِسَالَةِ مَخْلُوقٍ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: فَأَمْسَكُوا، وَأَدَارُوا بَيْنَهُمْ كَلَامًا لَمْ أَفْهَمْهُ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: «وَالْقَوْمُ يَدْفَعُونَ هَذَا وَيُنْكِرُونَهُ، مَا رَأَيْتُ أَحَدًا طَلَبَ الْكَلَامَ وَاشْتَهَاهُ إِلَّا أَخْرَجَهُ إِلَى أَمْرٍ عَظِيمٍ، لَقَدْ تَكَلَّمُوا بِكَلَامٍ، وَاحْتَجُّوا بِشَيْءٍ مَا يَقْوَى قَلْبِي وَلَا يَنْطِقُ لِسَانِي أَنْ أَحْكِيَهُ، وَالْقَوْمُ يَرْجِعُونَ إِلَى التَّعْطِيلِ فِي أَقَاوِيلِهِمْ، وَيُنْكِرُونَ الرُّؤْيَةَ وَالْآثَارَ كُلَّهَا، مَا ظَنَنْتُ أَنَّهُ هَكَذَا حَتَّى سَمِعْتُ مَقَالَاتِهِمْ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: " قِيلَ لِي يَوْمَئِذٍ: كَانَ اللهُ وَلَا قُرْآنَ. فَقُلْتُ لَهُ: كَانَ اللهُ وَلَا عِلْمَ؟ فَأَمْسَكَ، وَلَوْ زَعَمَ غَيْرَ ذَلِكَ أَنَّ اللهَ كَانَ وَلَا عِلْمَ، لَكَفَرَ بِاللهِ " قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: " وَقُلْتُ لَهُ يَعْنِي: لِابْنِ الْحَجَّامِ: يَا وَيْلَكَ، لَا يَعْلَمُ حَتَّى يَكُونَ فَعِلْمُهُ وَعِلْمُكَ وَاحِدٌ، كَفَرْتَ بِاللهِ عَالِمِ السِّرِّ وَأَخْفَى، عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، عَلَّامِ الْغُيُوبِ، وَيْلَكَ، يَكُونُ عِلْمُهُ مِثْلَ عِلْمِكَ، تَعْلَمُ خَائِنَةَ

الأمين وما لخلقي العظيم." قال أبو عبد الله: «فهذه النصف مقالته؟» قال أبو
عبد الله: " وهذا هو الكفر بالله، ما ظننت أن القوم هكذا. لقد جعل برغوث يقول
بزعمه: الجسم وكذا وكلام لا الهيئة، فقلت: لا أعرف ولا أدري ما هذا، إلا أني
أعلم أنه أحد صمد، لا شبه له ولا عدل، وهو كما وصف نفسه، فسكت عني
" قال: فقال لي شعيب: قال الله {إنا جعلناه قرآنا عربيا} [الزخرف: ٣]، أفليس
كل مجعول مخلوقا؟ قلت: " فقد قال الله {فجعلهم جذاذا} [الأنبياء: ٥٨]
أفخلقهم؟ {فجعلهم كعصف مأكول} [الفيل: ٥]، أفخلقهم؟ أفكل مجعول
مخلوق؟ كيف يكون مخلوقا وقد كان قبل أن يخلق الجعل، قال: فأمسك

2447- Hanbel'den; Ebû Abdullah (r.h.) dedi ki: Onlara hüccet sundum, dedim ki: Haberleri, senetlerinin illetli, içerisindeki vehim ve zayıflık sebebiyle reddettiğinizi söylediniz. Bu ise Kur'ân'dır. Biz ve siz onun hakkında fikir birliği içerisindeyiz. Zaten kıble ehli arasında onun hakkında hiçbir hilaf yoktur. O icmadır.

Allah Teâlâ, kitabında İbrahim'in sözünü teslik edercesine ve onun sözünü ve ondan aktardığını reddetmeksizin şöyle buyuruyor: *"Hani babasına şöyle demişti: Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"* (Meryem, 42). Görüldüğü gibi İbrahim (a.s.), babasını işitmeyen ve görmeyen şeylere taptığı için kınamıştır. Halbuki bu, size göre münkerdir.

Ben bunu deyince hemen şöyle dediler:

– Allah'ı teşbih etti/benzetti. Ey Müminlerin Emiri, Allah'ı teşbih etti.

Bunun üzerine şöyle dedim: Bu âyet, Kur'ân değil mi? Bu size göre münkerdir, reddedilmiştir. Şu da Musa'nın kıssası; Allah Teâlâ, kitabında kendinden hikaye ederek Musa (a.s.) hakkında şöyle buyuruyor: *"Allah Musa ile gerçekten konuştu."* (Nisa, 164). Görüldüğü gibi Allah, bu âyette kendinden bir ikram olmak üzere Musa ile konuştuğunu söylemektedir. Sonra şöyle buyurmuştur: *"Ey Musa! Şüphesiz ben, ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. O halde bana ibadet et."* (Taha, 14). Sizlerse bunu inkâr ediyorsunuz. Âyette geçen (ve "ben" anlamındaki) ya harfinin Allah'tan başkasına ait olması caiz

midir? Onun herhangi bir mahluk olup rubûbiyet iddia etmesi olur iş mi? Allah'tan başkasının böyle söylemesi caiz midir? Ona şöyle de demiştir: *"Ey Musa, korkma!"* (Neml, 10). *"Şüphesiz ben, ben senin Rabbinim. Ayakkabılarını çıkar..."* (Taha, 11-12)

Dedim ki: Ey Müminlerin Emiri! Bu Allah'ın kitabıdır. Ey Müminlerin Emiri! Herhangi bir mahlukun Musa'ya "Ben senin Rabbinim" demesi, Musa'nın mahluka ibadet etmesi ve Firavun'a mahluk bir mesajla gitmesi caiz olabilir mi?

Bunun üzerine susuverdiler ve aralarında anlamadığım bir şeyler konuştular.

O topluluk bunu reddedip inkâr ediyorlardı. Onlardan konuşmak isteyip arzulayan kimi görmüşsem, illaki kelamı onu büyük bir işe sürüklüyordu. Yemin olsun ki öyle şeyler konuştular, öyle hüccetler getirdiler ki aktarmaya ne kalbim ne de dilim kuvvet bulur. O topluluk, görüşlerinde ta'til inancına dönüyorlardı. Allah'ın görülmesini de tüm rivayetleri de inkâr ediyorlardı. Ben durumun böyle olduğunu zannetmiyordum. Ta ki sözlerini bizzat işitene dek...

O gün bana şöyle de denilmişti:

— Allah vardı, Kur'ân yoktu.

Bunun üzerine "Peki Allah vardı, ilim yok muydu?" dedim, susuverdi. Şayet bundan başkasını yani Allah vardı ama ilim yoktu diye iddia etseydi, kesinlikle küfre girmişti.

Ona yani İbn Haccam'a ayrıca şöyle dedim:

— Sana yazıklar olsun! Allah bir şey olana kadar onu bilmez mi? O'nun bilgisiyle senin bilgin bir mi? Gizliyi de daha gizlisini de bileni, görünmeyen ve görüneni bileni, gaybleri en iyi bileni inkâr ettin. Yazıklar olsun sana! O'nun ilmi senin ilmin gibi olabilir mi? Sen gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilebilir misin?

Bu, onun görüşü değil mi? Bu, Allah'ı inkâr etmenin ta kendisidir. Ben o topluluğun bu şekilde olduğunu zannetmiyordum. Yemin olsun ki Berğûs o gün bana "Cisim ve şu-şu" ve anlamadığım şeyler söylüyordu. Dedim ki:

– Bunu tanımıyorum, bilmiyorum. Ne var ki ben O'nun Tek ve Samed olduğunu, benzeri ve denginin olmadığını söylüyorum. O, kendi nefsini vasıflandırdığı gibidir.

Bunun üzerine susuverdi. Ardından Şuayb bana şöyle dedi:

– Allah *"Şüphesiz onu Arapça bir Kur'ân yaptık"* (Zuhruf, 3) buyuruyor. Her yapılan şey mahluk değil midir?

Dedim ki:

– Allah Teâlâ *"Nihayet İbrahim onları (putları) paramparça yaptı."* (Enbiya, 58) buyuruyor. İbrahim onları yarattı mı? *"Ve onları, yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptı."* (Fil, 5) Onları ekin yaprağı gibi mi yarattı? Her yapılan mahluk mu? Daha önce yaratılmış olmasına rağmen nasıl tekrar yaratılmış olacak?

Bunun üzerine o da susuverdi.

٢٤٤٨ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْمَرْوَزِيُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ سَرِيَّةَ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ وَالْجَبَائِرُ عَلَى ظَهْرِهِ، قَالَ لِي: يَا أَبَا جَعْفَرٍ أَشَاطَ الْقَوْمُ بِدَمِي، فَقَالُوا لَهُ يَعْنِي الْمُعْتَصِمَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ سَلْهُ عَنِ الْقُرْآنِ، أَشَيْءٌ هُوَ أَوْ غَيْرُ شَيْءٍ؟ قَالَ: فَقَالَ لِيَ الْمُعْتَصِمُ: يَا أَحْمَدُ أَجِبْهُمْ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: " يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَا عِلْمَ لَهُمْ بِالْقُرْآنِ، وَلَا بِالنَّاسِخِ وَالْمَنْسُوخِ، وَلَا بِالْعَامِّ وَالْخَاصِّ، قَدْ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي قِصَّةِ مُوسَى {وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ} [الأعراف: ١٤٥]، فَمَا كَتَبَ لَهُ الْقُرْآنَ " وَقَالَ فِي قِصَّةِ سَبَأٍ {وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ} [النمل: ٢٣] وَمَا أُوتِيَتِ الْقُرْآنَ، فَأَخْرِسُوا

2448- ... İbn Seriyye diye tanınan Muhammed bin Yusuf el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ın (r.h.) yanına girdim. O sıra sargılar sırtındaydı. Bana dedi ki: Ey Ebû Cafer! O topluluk kanımı akıttı. Mu'tasım'a dediler ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Sor ona; Kur'ân bir şey midir yoksa bir şey değil midir?

Bunun üzerine Mu'tasım, bana "Ey Ahmed, onlara cevap ver" dedi. Ona şöyle dedim:

— Ey Mü'minlerin Emiri! Doğrusu bunların Kur'ân hakkında hiçbir ilimleri yoktur. Ne nasih ne mensuh ne umum ne de has bilirler. Allah Teâlâ Musa kıssasında şöyle buyurmuştur: *"Mûsâ için, Tevrat levhalarında her şeye dair bir öğüt ve her şeyin bir açıklamasını yazdık."* (A'raf, 145) Onun için Kur'ân da yazılmış mıydı? Sebe kraliçesi kıssasında şöyle buyurmuştur: *"Her şeyden kendisine verildi."* (Neml, 23) Peki, kendisine Kur'ân da verilmiş miydi?

Ben böyle söyleyince dillerini yutuverdiler.

٢٤٤٩ - حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ، أَنَّ أَبَاهُ، قَالَ: قَالَ لِي رَجُلٌ مِنْهُمْ: أُرَاكَ تَذْكُرُ الْحَدِيثَ وَتَنْتَحِلُهُ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَقُولُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ} [النساء: ١١]، فَقَالَ: " خَصَّ اللَّهُ بِهَا الْمُؤْمِنِينَ قَالَ: قُلْتُ: فَمَا تَقُولُ إِنْ كَانَ قَاتِلًا أَوْ عَبْدًا أَوْ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا؟ فَسَكَتَ«

2449- ... Salih bin Ahmed'den; babası dedi ki: İçlerinden biri bana şöyle dedi:

— Senin hadisten bahsettiğini, ona sahip çıktığını görüyorum.

Ona dedim ki:

— Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder."* (Nisa, 11)

— Allah bu âyeti müminlere has kılmıştır.

— Peki mirasçı katil, Yahudi veya Hristiyan olsa görüşün nedir?

Böyle deyince susuverdi.

٢٤٥٠ - قَرَابَةُ إِسْحَاقَ بْنِ دَاوُدَ وَكُنَّا جَمِيعًا أَنَا وَإِسْحَاقُ، قَالَ: قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: قَالَ لِيَ ابْنُ أَبِي دُؤَادٍ، وَهُمْ يُنَاظِرُونِي، وَقَدْ كُنْتُ قُلْتُ لَهُمْ: أَوْجِدُونِي مَا تَقُولُونَ فِي كِتَابِ اللَّهِ أَوْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ: أَوْجِدْنِي أَنْتَ يَا ابْنَ حَنْبَلٍ فِي عِلْمِكَ أَنَّ هَذَا الْبِسَاطَ الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ} [النحل: ٨٠] قَالَ: فَكَأَنِّي أَلْقَمْتُهُ حَجَرًا «

2450- İshak bin Davud'un akrabası Herseme bin Halid dedi ki: Bir keresinde ben ve İshak beraberdik. Ahmed bin Hanbel (r.h.) dedi ki: Onlar benimle münazara yaparken İbn Ebi Duâd bana şöyle dedi:

– Ey İbn Hanbel! Üzerinde olduğumuz şu kilimin yaratılmış olduğunu bana göstersene!

Çünkü onlara "Bana Allah'ın kitabından veya Rasûlullah'ın sünnetinden görüşünüzü göstersenize!" demiştim. Onun bu sorusuna şöyle cevap verdim:

– Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde, gerek ikamet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi."* (Nahl, 80)

Bunu duyunca sanki onu taşa atmışım gibi oldu.

٢٤٥١ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «مَكَثْتُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ يُنَاظِرُونَنِي». قُلْتُ: فَكَانَ يُدْخَلُ إِلَيْكَ بِالطَّعَامِ؟ قَالَ: «لَا». قُلْتُ: فَكُنْتَ تَأْكُلُ شَيْئًا؟ قَالَ: «مَكَثْتُ يَوْمَيْنِ لَا أَطْعَمُ، وَمَكَثْتُ يَوْمَيْنِ لَا أَشْرَبُ، وَمَكَثْتُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ يُنَاظِرُونَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ، يَعْنِي الرَّأْسَ أَبَا إِسْحَاقَ، وَقَدْ جَمَعُوا عَلَيَّ نَحْوًا مِنْ خَمْسِينَ بَصْرِيًّا وَغَيْرَ ذَلِكَ يَعْنِي مِنَ الْمُنَاظِرِينَ، وَفِيهِمُ الشَّافِعِيُّ الْأَعْمَى»، فَقُلْتُ لَهُ: كُلُّهُمْ يُنَاظِرُونَكَ بِاللَّيْلِ؟ قَالَ: " نَعَمْ كُلَّ لَيْلَةٍ، وَكَانَ فِيهِمُ الْغُلَامُ غَسَّانُ، يَعْنِي قَاضِيَ الْكُوفَةِ، وَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ الْأَمْرُ أَمْرَ ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ "، قُلْتُ لَهُ: كَانُوا كُلُّهُمْ يُكَلِّمُونَكَ؟ قَالَ: " نَعَمْ، هَذَا يَتَكَلَّمُ مِنْ هَاهُنَا، وَهَذَا يَحْتَجُّ مِنْ هَاهُنَا، وَهَذَا يَتَأَوَّلُ عَلَى آيَةٍ وَعُجَيْفٌ عَنْ يَمِينِهِ، وَإِسْحَاقُ عَنْ يَسَارِهِ قَائِمٌ، وَنَحْنُ بَيْنَ يَدَيْهِ، يَعْنِي أَبَا إِسْحَاقَ، فَسَأَلَنِي غَيْرَ مَرَّةٍ، فَقُلْتُ: أَوْجِدْنِي فِي كِتَابٍ أَوْ سُنَّةٍ، فَقَالَ لِي إِسْحَاقُ وَعُجَيْفٌ: وَأَنْتَ لَا تَقُولُ إِلَّا مَا كَانَ فِي كِتَابٍ أَوْ سُنَّةٍ؟، قُلْتُ لَهُمْ: نَاظِرُونِي فِي الْفِقْهِ أَوْ فِي الْعِلْمِ، فَقَالَ عُجَيْفٌ: أَنْتَ وَحْدَكَ تُرِيدُ أَنْ تَغْلِبَ هَؤُلَاءِ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ، وَلَزَّنِي بِقَائِمَةِ سَيْفِهِ، وَأَشَارَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ إِلَى

عُنُقِه يُرِينِي بِيَدِهِ هَكَذَا، ثُمَّ قَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: وَأَنْتَ لَا تَقُولُ إِلَّا مَا كَانَ فِي كِتَابٍ أَوْ سُنَّةٍ، وَلَكَزَنِي بِقَائِمَةِ سَيْفِهِ، وَأَوْمَأَ أَبُو عَبْدِ اللهِ إِلَى حَلْقِهِ "، قُلْتُ: فَكَانَ أَبُو إِسْحَاقَ يَتَكَلَّمُ؟ قَالَ: " لَا، إِلَّا سَاكِتٌ، إِنَّمَا كَانَ الْأَمْرُ أَمْرَ ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ، ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ: «لَمْ يَكُنْ فِيهِمْ أَحَدٌ أَرَقَّ عَلَيَّ مِن أَبِي إِسْحَاقَ مَعَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِيهِمْ رَشِيدٌ» قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: " لَمَّا قُلْتُ: لَا أَتَكَلَّمُ إِلَّا مَا كَانَ فِي كِتَابٍ أَوْ سُنَّةٍ احْتَجَّ الْأَعْمَى الشَّافِعِيُّ بِحَدِيثِ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ «خَلَقَ اللهُ الذِّكْرَ». قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: هَذَا خَطَأٌ رَوَاهُ الثَّوْرِيُّ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، وَإِنَّمَا وَهِمَ فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَقَدْ نَهَيْتُهُ أَنْ يُحَدِّثَ بِهِ. قَالَ: فَقَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: أُرَاهُ فَقِيهًا

2451- ... Ebû Bekir Muhammed bin Haccac el-Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah (r.h.) bana şöyle dedi: "Üç gün orada kaldım. O süre zarfında benimle münazara yapıyorlardı." Kendisine "Sana yemek geliyor muydu?" diye sordum. "Hayır" dedi. "Herhangi bir şey yemiyor muydun?" diye sordum. Dedi ki: "İki gün yemek yemeden durdum. İki gün içmeden durdum. Üç gün orada bekledim. Benimle başkan Ebû İshak önünde münazara yapıyorlardı. Bana karşı yaklaşık elli tane Basralı ve başkalarını münazara yapsınlar diye toplamışlardı. İçlerinde eş-Şafii el-A'ma da vardı." Kendisine "Hepsi de seninle gece mi münazara yapıyorlardı?" diye sordum. Dedi ki: "Evet, her gece. İçlerinde el-Gulam Gassan yani Kufe kadısı da vardı. Bununla birlikte emir, ancak İbn Ebi Duâd'ın emriydi.[929]" Dedim ki: "Onların hepsi de seninle konuşuyor muydu?"

Dedi ki: Evet. Biri bu taraftan doğru konuşuyor, biri şu taraftan doğru hüccet sunuyor, biri de falanca âyeti tevil ediyordu. Acîf onun sağında, İshak da solunda ayaktaydı. Bizler onun yani Ebû İshak'ın önündeydik. Bana birçok soru sordu. Dedim ki:

– Bana kitaptan ve sünnetten delil gösterin!

Bunun üzerine İshak ile Acîf bana şöyle dediler:

– Sen ancak kitap ve sünnette olan bir şeyi mi söylersin?

929 Yani son sözü o söylüyordu. (Çev.)

Dedim ki:

– Benimle fıkıh ve ilim konusunda münazara edin!

Bunun üzerine Acîf, kılıcının kabzasıyla bana vurarak (Ebû Abdullah burada boynunu işaret etti) şöyle dedi:

– Sen tek başına bu toplumun hepsine galip gelmeyi mi düşünüyorsun?

Sonrasında İshak bin İbrahim, kılıcının kabzasıyla bana vurarak (Ebû Abdullah burada boynunu işaret etti) şöyle dedi:

– Sen ancak kitapta ve sünnette olanı söylüyorsun.

Ahmed'e "Ebû İshak da konuşuyor muydu?" diye sordum. Dedi ki: "Hayır, yalnızca susuyordu. Emir ancak İbn Ebi Duâd'ın emriydi."

Ebû Abdullah sonrasında şöyle dedi: "İçlerinde bana Ebû İshak'tan daha ince davrananı yoktu. Kaldı ki içlerinde akıllı başlı biri de yoktu."

Ebû Abdullah'ı ayrıca şöyle derken işittim: Kendilerine "Ben ancak kitap ve sünnette olanla konuşurum" deyince el-A'ma eş-Şafii bana İmran bin Husayn'dan rivayet edilen "Allah zikri yarattı" hadisini delil gösterdi. Dedim ki:

– Bu hatadır. Bunu es-Sevrî ve Ebû Muaviye rivayet etmiştir. Bu hadiste vehmeden Muhammed bin Ubeyd'dir. Ben ona bu hadisi rivayet etmesini yasaklamıştım.

Ben böyle deyince Ebû İshak "Ahmed'i fakih görüyorum" demişti.

٢٤٥٢ - حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "وَاجْتَمَعَ عَلَيَّ خَلْقٌ مِنَ الْخَلْقِ، وَأَنَا بَيْنَهُمْ مِثْلُ الْأَسِيرِ، وَتِلْكَ الْقُيُودُ قَدْ أَثْقَلَتْنِي، قَالَ: وَكَانَ يَلْغَطُونَ وَيَضْحَكُونَ، وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ يَنْزِعُ آيَةً، وَآخَرُ يَجِيءُ بِحَدِيثٍ قَالَ: وَالرَّئِيسُ يُسْكِتُهُمْ، قَالَ: فَكَانَ هَذَا يَقُولُ شَيْئًا، وَهَذَا يَقُولُ شَيْئًا، وَهَذَا يَقُولُ شَيْئًا، فَقَالَ لِي وَاحِدٌ مِنْهُمْ: أَلَيْسَ يُرْوَى عَنْ أَبِي السَّلِيلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ أَبِي كَعْبٍ؟ فَقُلْتُ: «وَأَنْتَ مَا يُدْرِيكَ مَنْ أَبُو السَّلِيلِ؟ وَمَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ

رِيحٍ، وَمَا لَكَ وَلِهَذَا؟ قَالَ: فَسَكَتَ وَقَالَ لِي آخَرُ: مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ سَمَاءٍ وَلَا أَرْضٍ أَعْظَمَ مِنْ آيَةِ الْكُرْسِيِّ، فَقُلْتُ: إِنَّمَا هَذَا مَثَلٌ فَسَكَتَ. وَاحْتَجَّ عَلَيَّ آخَرُ بِحَدِيثِ الصُّنَابِحِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ. عَنْ جَمِيعٍ حَدِيثَ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الذِّكْرَ. فَقُلْتُ: هَذَا وَهَمٌ فِيهِ يَعْنِي الصُّنَابِحِيَّ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ يَقُولُ: كَتَبَ اللَّهُ الذِّكْرَ. قَالَ: وَكُنْتُ أَصِيحُ عَلَيْهِمْ، وَأَرْفَعُ صَوْتِي. وَكَانَ أَهْوَنَ عَلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا، ذَهَبَ اللَّهُ بِالرُّعْبِ مِنْ قَلْبِي، حَتَّى لَمْ أَكُنْ أُبَالِي بِهِمْ وَلَا أَهَابُهُمْ. فَلَمَّا يَئِسُوا مِنِّي وَاجْتَمَعُوا عَلَيَّ، قَالَ لِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ: مَا رَأَيْتُ مِثْلَكَ قَطُّ مَنْ صَنَعَ مَا صَنَعْتَ؟ قُلْتُ لَهُ: الْقُرْآنُ قَدِ اجْتَمَعْتُ أَنَا وَأَنْتُمْ عَلَى أَنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ، وَزَعَمْتُمْ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهَاتُوهُ مِنْ كِتَابٍ أَوْ سُنَّةٍ، فَقَالَ لِي ابْنُ أَبِي دُؤَادَ: وَأَنْتَ تَجِدُ فِي كُلِّ شَيْءٍ كِتَابًا وَسُنَّةً؟ فَلَمَّا يَئِسَ مِنِّي قَالَ: خُذُوهُ، وَأَدْخَلَ الْأَتْرَاكُ أَيْدِيَهُمْ فِي أَقْفِيَتِي فَجَرُّونِي إِلَى مَوْضِعٍ بَعِيدٍ، وَذَكَرَ قِصَّةَ الضَّرْبِ

2952- ... Bekir bin Muhammed'den, o babasından; Ebû Abdullah (r.h.) dedi ki: "Peş peşe insanlar bir araya geldi. Ben aralarında sanki esir gibiydim. O zıpırlar da bana iyice ağır gelmişti. Onlar ise yanlış konuşuyor, gülüşüyorlardı. Onlardan her biri bir âyet çekip alıyor, diğeri de bir hadis getiriyordu. Başkası ise onları susturmaya çalışıyordu.

Bu bir şey söylüyor, şu başka bir şey söylüyor, o da bambaşka bir şey söylüyordu. Onlardan biri bana şöyle dedi:

– Ebû Sehl yoluyla Abdullah bin Rabah'tan, o da Ebû Ka'b'dan rivayet edilmiyor mu?

Dedim ki:

– Sen Ebû Sehl kimdir, Abdullah bin Rabah kimdir, Ebû Ka'b kimdir nereden bileceksin? Senin bu işle ne ilgin olabilir ki?

Ben bunu söyleyince susuverdi. Bir başkası da bana şöyle dedi:

– "Allah, Âyete'l Kürsî'den daha yüce ne sema ne yer ne de herhangi bir şey yaratmamıştır."

Ben hemen "Bu da onun gibidir" dedim, o da susuverdi. Bir başkası da bana hüccet olarak Tanâfisi'nin, o A'meş yoluyla Cami'den rivayet ettiği "Allah zikri yarattı" şeklindeki İmran bin Husayn hadisini gösterdi.

Bunun üzerine şöyle dedim:

– Tanâfisi bu hadiste vehmetmiştir. Ebû Muaviye bunu "Allah zikri yazdı" şeklinde rivayet etmiştir.

Onlara doğru bağırıyor, sesimi yükseltiyordum. Böyle yapmak bana şuşu şeyi yapmaktan daha hafif geliyordu. Allah kalbimdeki korkuyu da gidermişti. Öyle ki onları umursamıyor, kendilerinden çekinmiyordum. Benden ümidi kestiklerinde hemen bana karşı toplandılar. Abdurrahman bana şöyle dedi:

– Senin gibisini hiç görmedim. Senin yaptığını yapan kimdir?

Ona dedim ki:

– Ben ve sizler, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olması hususunda aynı görüşteyiz. Bununla birlikte sizler, onun mahluk olduğunu iddia ettiniz. Şimdi kitaptan veya sünnetten delil getirin!

İbn Ebi Duâd lafa girip bana şöyle dedi:

– Sen her şey hakkında kitap veya sünnetten delil bulabiliyor musun?

O da benden ümidi kesince "Tutuklayın onu!" dedi. Ardından beni alıp uzak bir yere götürdüler..." İmam Ahmed daha sonra kırbaçlanma kıssasını zikretti.[930]

٢٤٥٣ - سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ مُحَمَّدٍ الْقَصِيرَ، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْ حَضَرَ مَجْلِسَ أَبِي إِسْحَاقَ يَوْمَ ضَرَبَ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، فَقَالَ لَهُ أَبُو إِسْحَاقَ: يَا أَحْمَدُ إِنْ كُنْتَ تَخْشَى مِنْ هَؤُلَاءِ النَّابِتَةِ جِئْتُكَ أَنَا فِي جَنِيشِي إِلَى بَيْتِكَ حَتَّى أَسْمَعَ مِنْكَ الْحَدِيثَ؟ قَالَ: فَقَالَ لَهُ: «يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ خُذْ فِي غَيْرِ هَذَا وَاسْأَلْ عَنِ الْعِلْمِ وَاسْأَلْ عَنِ الْفِقْهِ، أَيُّ شَيْءٍ تَسْأَلُ عَنْ هَذَا؟» قَالَ عُبَيْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ مَنْ حَضَرَ مَجْلِسَ أَبِي إِسْحَاقَ يَوْمَ ضَرَبَ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ قَالَ: " الْتَفَتَ إِلَيْهِ

930 Bk. Zehebi, Siyer (11/262)

الْمُعْتَصِمُ، فَقَالَ: تَعْرِفُ هَذَا؟ قَالَ: لَا قَالَ تَعْرِفُ هَذَا؟ قَالَ: لَا فَالْتَفَتَ أَحْمَدُ فَوَقَعَتْ عَيْنُهُ عَلَى ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ فَحَوَّلَ وَجْهَهُ، فَكَأَنَّمَا وَقَعَتْ عَيْنُهُ عَلَى قِرْدٍ، قَالَ: تَعْرِفُ هَذَا يَعْنِي: عَبْدَ الرَّحْمنِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: قُلِ: اللهُ رَبُّ الْقُرْآنِ؟ قَالَ: الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ. قَالَ: فَشَهِدَ ابْنُ سَمَاعَةَ وَقَتَلَتُهُ، فَقَالُوا: قَدْ كَفَرَ، اقْتُلْهُ وَدَمُهُ فِي أَعْنَاقِنَا»

2453- Ubeyd bin Muhammed el-Kasir dedi ki: Ahmed bin Hanbel'in (r.h.) kırbaçlandığı gün Ebû İshak'ın meclisinde bulunanlardan birini işittim: Ebû İshak dedi ki:

– Ey Ahmed! Şu yerden bitenlerden çekinirsen ordumla birlikte evine gelir, ta ki sözü senden dinlerim.

Ahmed dedi ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Bundan başkasına koyul! İlimden sor, fıkıhtan sor. Bu ikisinden neyden sorarsan sor.

Ubeyd bin Muhammed el-Kasir dedi ki: Ahmed bin Hanbel'in kırbaçlandığı gün Ebû İshak'ın meclisinde bulunanlardan birini işittim: Mu'tasım yüzünü ona döndü ve "Bunu tanıyor musun?" diye sordu. Ahmed "Hayır" cevabını verdi. Sonra "Bunu tanıyor musun?" diye sordu. Ahmed yine "Hayır" cevabını verdi. Derken Ahmed yüzünü çevirdi ve gözleri İbn Ebi Duâd'a çarptı. Sanki gözü bir maymuna çarpmışçasına hemen yüzünü başka yöne çevirdi. Mu'tasım, Abdurrahman'ı kastederek "Peki bunu tanıyor musun?" diye sordu. Ahmed "Evet" cevabını verdi. "De ki: Allah, Kur'ân'ın Rabbidir." Ahmed "Kur'ân Allah'ın kelamıdır" dedi. Bunun üzerine İbn Semâ'a ve cellatları şahitlikte bulunup "Kâfir oldu. Öldür onu, kanı bizim boynumuzdadır" dediler.

٢٤٥٤ - أَنَّ صَالِحَ بْنَ أَحْمَدَ، حَدَّثَهُمْ قَالَ: أَخْبَرَنِي رَجُلٌ حَضَرَهُ قَالَ: «تَفَقَّدْتُهُ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ الثَّلَاثَةِ وَهُمْ يُنَاظِرُونَهُ وَيُكَلِّمُونَهُ، فَمَا لَحَنَ فِي كَلِمَةٍ، وَمَا ظَنَنْتُ أَنَّ أَحَدًا يَكُونُ فِي شَجَاعَتِهِ وَشِدَّةِ قَلْبِهِ»

2454- ... Salih bin Ahmed dedi ki: Babamın yanında olan bir adam bana haber verdi, dedi ki: "Onu o üç günde görmemiştim. Onlar kendisiyle münazara ediyor, konuşuyorlardı. Tek bir kelimede dahi hata etmedi. Onun cesaretinde ve kalp sağlamlığında bir adam daha olduğunu zannetmiyorum."[931]

٢٤٥٥ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللهِ لَا يَلْحَنُ فِي الْكَلَامِ، قَالَ: " وَأُخْبِرْتُ أَنَّهُ لَمَّا نُوظِرَ بَيْنَ يَدَيِ الْخَلِيفَةِ لَمْ يَتَعَلَّقْ عَلَيْهِ بِلَحْنٍ، حَتَّى حُكِيَ أَنَّهُ جَعَلَ يَقُولُ: فَكَيْفَ أَقُولُ مَا لَمْ يُقَلْ؟ »

2455- Ebû Bekir el-Mervezi dedi ki: "Ebû Abdullah (r.h.), konuşurken dil hatası yapmazdı." Yine şöyle demiştir: "Bana haber verildiğine göre halifenin önünde onunla münazara edildiğinde kimse ona dil hatası yakıştıramadı. Hatta anlatıldığına göre "O'nun söylemediğini nasıl söylerim" demeye koyulmuş."[932]

٢٤٥٦ - قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ: وَقَالَ لِيَ ابْنُ أَبِي حَسَّانَ الْوَرَّاقُ: «طَلَبَ مِنِّي أَبُو عَبْدِ اللهِ وَهُوَ فِي السِّجْنِ كِتَابَ حَمْزَةَ فِي الْعَرَبِيَّةِ، فَدَفَعْتُهُ إِلَيْهِ، فَنَظَرَ فِيهِ قَبْلَ أَنْ يُمْتَحَنَ»

2456- Ebû Bekir el-Mervezi'den; İbn Ebi Hassan el-Verrak dedi ki: Ebû Abdullah (r.h.), zindanda olduğu sırada benden Hamze'nin Arapça konusundaki kitabını istedi. Hemen kendisine verdim, o da imtihan edilmeden önce kitabı inceledi."

٢٤٥٧ - وَأَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ السِّمْسَارُ قَالَ: " رَأَيْتُ شَيْخًا قَدْ جَاءَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللهِ وَهُوَ مَرِيضٌ، فَجَعَلَ يَبْكِي وَقَالَ إِنَّهُ مِمَّنْ حَضَرَ ضَرْبَهُ، فَلَمَّا خَرَجَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: وَاللهِ، لَقَدْ كَلَّمْتُ ثَلَاثَةً مِنَ الْخُلَفَاءِ وَوَطِئْتُ بُسُطَهُمْ مَا هِبْتُهُمْ وَمَا دَخَلَنِي مِنَ الرُّعْبِ مَا دَخَلَنِي مِنْهُ وَهُوَ مُسَجًّى، وَاللهِ لَقَدْ رَأَيْتُهُ يُنَاظِرُ وَهُوَ عَالٍ عَلَيْهِمْ قَوِيُّ الْقَلْبِ، وَالْمُعْتَصِمُ يُكَلِّمُهُ وَيَقُولُ: أَجِبْنِي إِلَى مَا أَسْأَلُكَ،

931 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/203) – Zehebi, Siyer (11/253)
932 Bk. İbn Müflih, el-Maksadu'l Erşad (1/66)

أَوْ شَيْءٌ مِنْهُ، فَيَقُولُ: لَا أَقُولُ إِلَّا مَا فِي كِتَابِ اللَّهِ أَوْ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، فَيَقُولُ لَهُ: لَا تَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ فَيَقُولُ لَهُ: وَكَيْفَ أَقُولُ مَا لَمْ يُقَلْ؟. " قَالَ الرَّجُلُ: فَقُلْتُ لِرَجُلٍ كَانَ إِلَى جَانِبِي: مَا تَرَاهُ مَا يَرْهَبُ مَا هُوَ فِيهِ، وَلَا يَلْحَنُ فِي مِثْلِ هَذَا الْوَقْتِ، وَالسِّيَاطُ وَالْعَقَابِينُ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَلَيْسَ فِي يَدِهِ مِنْهُ شَيْءٌ

2457- Muhammed bin Ali es-Simsar dedi ki: Yaşlı bir adam gördüm, hastalığı sırasında Ebû Abdullah'a (r.h.) geldi. Birden ağlamaya başladı. Dediğine göre o, Ahmed'in kırbaçlanması sırasında orada bulunanlardan biriymiş. Dışarı çıktığında onu şöyle derken işittim: "Yemin olsun ki üç tane halifeyle konuştum. Onlardan ne korktum ne de kalbime ondan örtülü olduğu halde duyduğum kadar tedirginlik girdi. Vallahi! Yemin ederim ki onu onlarla münazara ederken gördüm. Ahmed onlara üstünlük kurmuştu. Mu'tasım ona "Sana sorduğum soruma veya sorumla ilgili cevap ver" diyor, Ahmed ise "Ben ancak Allah'ın kitabı ile Rasûlullah'ın sünnetinde olanı söylerim" diyordu. Halife ona "Kur'ân mahluktur diyor musun?" diye soruyor, Ahmed ise "O'nun söylemediğini nasıl söylerim" diyordu."

O adam dedi ki: "Bunun üzerine yanımdaki birine şöyle dedim: Onu görüyor musun; içinde bulunduğu durumdan korkmuyor. Şu zaman gibisinde dahi dil hatası etmiyor. Kırbaçlar ile cellatlar önünde, elinden bir şey gelmiyor."

٢٤٥٨ - حَدَّثَنَا الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «لَمَّا ضُرِبْتُ كَانَا جَلَّادَيْنِ يَضْرِبُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا سَوْطًا وَيَتَنَحَّى وَيَضْرِبُ الْآخَرُ سَوْطًا وَيَتَنَحَّى». قُلْتُ: قَامَ إِلَيْكَ أَبُو إِسْحَاقَ مَرَّتَيْنِ؟ قَالَ: " أَمَّا مَرَّةً، فَأَحْفَظُ أَنَّهُ خَرَجَ إِلَى الرِّوَاقِ، وَقَالَ: خُذُوهُ، فَأَخَذُوا بِضُبْعَيَّ وَجَرُّونِي نَحْوًا مِنْ مِائَةِ ذِرَاعٍ إِلَى الْعَقَابِينِ فَخَلَعُونِي، وَأَنَا أَجِدُ ذَلِكَ فِي كَتِفَيَّ إِلَى السَّاعَةِ، وَكَانَ عَلَيَّ شَعْرٌ كَثِيرٌ، وَانْقَطَعَتْ تِكَّتِي، فَقُلْتُ: الْآنَ تَسُودُ، يَعْنِي: وَهُوَ بَيْنَهُمْ، قُلْتُ: مَنْ نَاوَلَكَ خَيْطًا فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي، فَشَدَدْتُ سَرَاوِيلِي، وَأُخْبِرْتُ أَنَّهُمْ خَلَعُوا الْقَمِيصَ وَلَمْ يَخْرِقُوهُ، وَكَانَ فِي كُمِّهِ شَعْرُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «

2458- Mervezi dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) şöyle derken işittim: Kırbaçlandığım zaman cellatlardan her biri bir kırbaç vuruyordu. Yani biri kenara çekiliyor, sonra diğeri gelip vuruyor ve o da kenara çekiliyordu." Kendisine şöyle dedim:

– Ebû İshak sana doğru iki kere mi geldi?

Dedi ki:

– İlkine gelince; hatırladığım kadarıyla balkona çıkmış, "Tutun onu!" demişti. Hemen etlerimden tutup beni cellatlara yüz zira' kadar yaklaştırdılar. Sonra pranga ve zincirlerimi çözdüler. O ana kadar kırbaçları sırtımda hep hissediyordum. Çok kıllı tüylüydü. Derken elbisem koptu. Bunun üzerine "Şimdi ağırlığı hissediliyor" dedim. Artık onların arasındaydı.

– O yerde sana ip ulaştıran kimdi?

– Bilmiyorum. Alt kıyafetim bağlanmıştı.

Mervezi dedi ki: Bana haber edildiğine göre gömleğini çıkardılar ama yırtmadılar. Manşetinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) saç (veya sakal) kılı vardı.[933]

٢٤٥٩ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: وَبَلَغَنِي عَنْ يَعْقُوبَ الْفَرَسِ، قَالَ: سَمِعْتُ عِيسَى الْفَتَّاحَ، يَقُولُ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «يَا أَبَا مُوسَى مَا رَأَيْتُ هَؤُلَاءِ قَطُّ، كَانَ أَشَدَّ عَلَيَّ مِنْ تَلَفُّتِ الْجَلَّادِ، ثُمَّ يَثِبُ عَلَيَّ»

2459- Mervezi dedi ki: Bana Yakub el-Feras'den ulaştı, dedi ki: İsa el-Fettah'ı şöyle derken işittim: Ebû Abdullah (r.h.) bana dedi ki: "Ey Ebû Musa! Bu kişileri hiç görmemiştim. Önceleri bana celladın bakıp üzerime sıçramasından dağa ağır geliyorlardı."

٢٤٦٠ - قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: «مَا رَأَيْتُ ابْنَ أُنْثَى أَشْجَعَ مِنْ هَذَا الرَّجُلِ»

2460- ... Ebû Abdullah'tan; Ebû İshak dedi ki: "Hiçbir dişi, şu adamdan daha cesurunu doğurmamıştır."

933 Bk. Ebû Nuaym, Hılye (9/206)

٢٤٦١ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: وَسَمِعْتُ عِيسَى الْجَلَّاءَ، يَقُولُ: رَأَى رَجُلٌ فِي النَّوْمِ قَائِلًا يَقُولُ، وَإِذَا جَمَاعَةٌ نَاحِيَةٌ فَجَعَلَ يَقُولُ: {فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ} [الأنعام: ٨٩] وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى ابْنِ أَبِي دُؤَادٍ وَأَصْحَابِهِ {فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ} [الأنعام: ٨٩] وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وَأَصْحَابِهِ»

2461- ... Mervezi'den; İsa el-Cellâ dedi ki: "Bir adam, rüyasında köşede durmuş bir topluluk gördü. Derken birisi, *"Eğer şunlar (inanmayanlar) bunları tanımayıp inkâr ederlerse..."* (En'am, 89) demeye başladı ve İbn Ebi Duâd ile ashâbını işaret etti. Sonra *"...biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmışızdır."* (En'am, 89) demeye başladı ve Ahmed bin Hanbel ile ashâbına işaret etti."

٢٤٦٢ - وَأُخْبِرْتُ عَنْ زِيَادِ بْنِ أَبِي بَادَوَيْهِ الْقَصْرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحِمَّانِيَّ، يَقُولُ: " رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ قَدْ جَاءَ فَأَخَذَ بِعِضَادَتَيَّ، فَقَالَ: نَجَا النَّاجُونَ، وَهَلَكَ الْهَالِكُونَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، مَنِ النَّاجُونَ؟ قَالَ: «أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَأَصْحَابُهُ»

2462- Ziyad bin Ebi Bâdaveyh el-Kasri dedi ki: Himmâni'yi şöyle derken işittim: "Rüyamda Rasûlullah'ı (s.a.v.) gördüm. Gelip kolumdan tuttu, ardından şöyle buyurdu: "Başaranlar başardı, helak olanlar helak oldu." Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Babam da anam da sana feda olsun! Başaranlar kimlerdir?" Buyurdu ki: Ahmed bin Hanbel ile ashâbıdır."

٢٤٦٣ - قَالَ الْمَرُّوذِيُّ: وَبَلَغَنِي عَنِ امْرَأَةٍ رَأَوْهَا فِي النَّوْمِ وَقَدْ شَابَ صُدْغُهَا، فَقِيلَ لَهَا: مَا هَذَا الشَّيْبُ؟ فَقَالَتْ: «لَمَّا ضُرِبَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ زَفَرَتْ جَهَنَّمُ زَفْرَةً لَمْ يَبْقَ مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا شَابَ»

2463- ... Mervezi dedi ki: Bana ulaştığına göre bir kadını rüyada gördüler. Şakakları beyazlamıştı. Kendisine "Bu beyazlık da nedir?" diye soruldu. Kadın şöyle cevap verdi: Ahmed bin Hanbel kırbaçlandığında cehennem öyle bir püskürdü ki, saçı beyazlamayan kimse kalmadı."

٢٤٦٤ حدثنا ابو عمر المخرمي، قال: كنت مع سعيد بن منصور ونحن في الطواف، قال: فسمعت هاتفا يقول: ضرب احمد بن حنبل اليوم بالسياط؟ قال: فقال لي سعيد: أوما سمعت اوسمعت؟ قلت: بلى. قال: يقول سعيد بن منصور: هذا من صالحي الجن أو من الملائكة، إن كان هذا حقا، فإن اليوم قد ضرب أحمد بن حنبل، فقال: فنظرنا فإذا قد ضرب في ذلك اليوم

2464- Ebû Ömer el-Muharrimî dedi ki: Bir keresinde tavaf yaparken Said bin Mansur'un yanındaydım. Derken biri "Ahmed bin Hanbel'e bugün kırbaç vuruldu" diye bağırdı. Said bunun üzerine bana şöyle dedi: "İşittin mi?" (veya "İşitmedin mi?" dedi). Ben "Evet, işittim" cevabını verdim. Said bin Mansur dedi ki: "Bu ses, cinlerin veya meleklerin salihlerinden birinin sesidir. Eğer bu gerçek ise, bugün Ahmed bin Hanbel kırbaçlanmış demektir."

Ebû Ömer dedi ki: "Hemen araştırdık, soruşturduk. Gördük ki o gün gerçekten kırbaçlanmış."

٢٤٦٥ - أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ، وَذَكَرَ قِصَّةً طَوِيلَةً قَالَ: «وَجَعَلَ أُولَئِكَ يُلْقُونَ الْمَسَائِلَ» قَالَ: قُلْتُ: " هَذَا مِمَّا لَا أَتَكَلَّمُ فِيهِ، لِأَنَّهُ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللهِ وَلَا سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ لَهُمْ: «أَيَّ شَيْءٍ تَقُولُونَ إِذَا دَخَلْتُمُ الْمَسْجِدَ؟ وَأَيَّ شَيْءٍ تَقُولُونَ إِذَا خَرَجْتُمْ مِنَ الْمَسْجِدِ؟» فَسَكَتُوا، قَالَ: قُلْتُ: " يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَؤُلَاءِ لَا يَدْرُونَ أَيَّ شَيْءٍ يَقُولُونَ إِذَا دَخَلُوا الْمَسْجِدَ وَإِذَا خَرَجُوا، يَسْأَلُونَ عَنِ الْقُرْآنِ؟ أَمْرُ الْقُرْآنِ أَعْظَمُ،

2465- ... Ahmed bin Muhammed bin Harun dedi ki: Bize Abdullah bin Ahmed, Ebû Abdullah'tan haber verdi... Ravi burada uzun bir kıssa zikretti, daha sonra şöyle devam etti: Ahmed dedi ki: Derken onlar ortaya sorular atmaya başladılar. Ben dedim ki:

– Bunlar benim konuşmayacağım konulardandır. Çünkü Allah'ın kitabında da Rasûlullah'ın (s.a.v.) sünnetinde de böyle şeyler yoktur.

Onlara şöyle de dedim:

– Mescide girdiğinizde hangi şeyi söylüyorsunuz? Mescitten çıktığınızda hangi şeyi söylüyorsunuz?

Ben böyle deyince susuverdiler. Dedim ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Bunlar daha mescide girerken ve mescitten çıkarken hangi şeyi söyleyeceklerini bilmiyorlar ama Kur'ân'dan soruyorlar. Kur'ân'ın durumu daha büyüktür...

ADANALI BİR ŞEYHİN VASIK HUZURUNDAKİ İMTİHANI VE VASIK'IN GÖRÜŞÜNDEN DÖNMESİ

2466- Haşimoğulları içinde yüce ve seçkin kimselerden olan Ebû'l Fazl Salih bin Ali bin Yakub el-Mansur el-Haşimi anlatıyor: Müminlerin Emiri el-Mühtedi Billah ile birlikte oldum. Daru'l Âmme'de Müslümanların işlerine bakmak için oturmuştu. İnsanlar tarafından başından sonuna dek ona okunan kıssalara baktım. Onlara imza atmalarını ve kitapların sahipleri adına kayıt edilmelerini emrediyor ve mühür vurup önünde duran sahibine iade ediyordu. Bu durum beni çok sevindirmişti. Derken ona bakmaya başladım. Bunun farkına vardı ve bana baktı. Ben de hemen gözlerimi kaçırdım. Bu iş, aramızda birkaç kere daha oldu. Yani ne zaman bana baksa gözlerimi kaçırdım, bir şeyle meşgul olsa ona baktım. Bana: "Ey Salih!" dedi. Ben: "Buyur ey Müminlerin Emiri!" deyip ayağa kalktım. Bana: "Sanki içinde bir şey varmış da bize söylemeyi arzu ediyormuş gibisin?" dedi. Ben: "Evet seyyidim, evet ey Müminlerin Emiri!" dedim. Bana "Yerine dön!" dedi. Ben de yerime döndüm, o da işlere bakmaya döndü. Ta ki kalktığında kapı görevlisine "Salih ayrılmasın!" dedi...

Muhtedi dedi ki: "Yazık sana! Şimdi söyleyeceklerimi dinle! Allah'a yemin olsun ki benden hakkı işiteceksin." Ben: "Seyyidim! Sen Müminlerin Emiri, Âlemlerin Rabbi'nin halifesi, öncekilerin ve sonrakilerin seyyidi olan kimsenin amcasının oğlu iken hakkı söylemeye senden daha layık olan kimdir?!"

Sonra şöyle anlattı: "Vasık[934]ın hilafete geçtiği ilk günlerden beri "Kur'ân mahluktur" derdim. Ta ki Ahmed bin Ebi Duâd[935], bize Şam'a bölgelerinden

---

934 Vasık: Ebû Cafer Harun bin Muhammed bin Mutasım bin Harun bin Reşid'tir. Babası öldükten sonra kendisine beyat edildi. H. 227'de Vasık lakabını aldı. H. 232'de 63 yaşında iken vefat etti. Bk. Cevher-i Semin (s. 115)

935 Ahmed bin Ebi Duâd bin Cerir: Künyesi Ebû Abdullah'tır. Mutasım ve kendi zamanında

biri olan Adana'dan bir şeyhi[936] getirene kadar bu böyle sürdü. Şeyhi, zincirlere vurulmuş bir halde Vasık'ın huzuruna girdirdi. Güzel yüzlü, dik duruşlu ve sakalı hoş beyaz renkli bir şeyh idi. Bir baktım ki Vasık şeyhten utandı ve ona biraz da kibar oldu. Derken şeyhi yanına yaklaştırmaya devam etti. Şeyh ona yaklaşınca güzel bir şekilde selam verdi onun için kısa ve öz ama edebi bir dua etti. Vasık ona: "Otur" dedi ve sonrasında "Ey şeyh! Seninle münazara ettiği konularda İbn Ebi Duâd ile münazara et!" dedi. Şeyh: "Ey Müminlerin Emiri! İbn Ebi Duâd'ın ilmi azdır, sıkılır ve münazaraya güç yetiremez" dedi. Bunun üzerine Vasık kızdı ve şefkatin yerini ona karşı kızgınlık aldı. Ona "Ebû Abdullah, yani İbn Ebi Duâd seninle münazara etmeye güç yetiremez, zayıf düşer çünkü ilmi azdır, sıkılır öyle mi?" dedi. Şeyh: "Sakin ol ey Müminlerin Emiri! Neyin var! Bana izin ver de onunla münazara edeyim" dedi. Vasık: "Seni zaten ancak onunla münazara edesin diye çağırttım" dedi. Derken münazara şu şekilde oldu:

Şeyh:

– Ey Ahmed bin Ebi Duâd! İnsanları neye davet ettin? Beni neye davet ettin?

İbn Ebi Duâd:

– Seni de insanları da "Kur'ân mahluktur" diye söylemeye davet ettim. Çünkü Allah dışındaki her şey mahluktur.

Bunun üzerine şeyh: "Ne dersin ey Müminlerin Emiri! İkimizin ne söylediğini de ezberler misin?" dedi. Vasık: "Bunu yapacağım" diye cevap verdi. Şeyh dedi ki:

– Şimdi bana şu görüşünü söyle bakalım; O dinin akdine dahil olup söylenmedikçe sürece dinin kemale ermediği bir vacip midir?

İbn Ebi Duâd:

âlimleri imtihan eden Vasık devrinde kadılık yaptı. İnsanları "Kur'ân mahluktur" görüşüne çağırırdı. Zehebi dedi ki: "Kindar bir cehmidir. H. 240'da gebermiştir." Bk. Tarih-i Bağdat (4/141) – Mizan (1/97) – Lisan (1/171)

936 Bu şeyh, Ebû Abdurrahman Abdullah bin Muhammed bin İshak el-Ezremi'dir. Nitekim Hatib ve İbn Cevzi, bunu açıkça belirtmişlerdir. Bu şeyh, Ebû Davud ile Nesai'nin şeyhlerinden biri olup sika hadis ravilerindendir. Hakkında bilgi için bk. Tarih-i Bağdat (10/74) – Tehzib (6/4)

– Evet.

– Ey Ahmed! Bana Rasûlullah'tan (s.a.v.) haber ver; Allah onu insanlara gönderdiğinde Rasûlullah (s.a.v.) kendisine Allah Teâlâ'nın din hakkında emrettiklerinden herhangi bir şeyi gizledi mi?

– Hayır.

– Peki, Rasûlullah (s.a.v.) ümmeti senin bu görüşüne çağırdı mı?

Bunun üzerine İbn Ebi Duâd bir şey diyemedi. Şeyh ona: "Konuşsana!" dedi, o yine bir şey diyemedi. Sonra şeyh, Vasık'a döndü ve "Ey Müminlerin Emiri! Bu bir midir?" dedi. Vasık da "Birdir" dedi. Akabinde şeyh:

– Ey Ahmed! Bana Allah'tan haber ver; hani O, Kur'ân'ı Rasûlü'nün (s.a.v.) üzerine indirmiş ve *"Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'dan razı oldum"* (Maide, 3) demiştir. Şimdi Allah mı dininin kemale erdirilmesi konusunda doğru sözlü yoksa sen mi dininin eksik oluşunda doğru sözlüsün, ki senin bu görüşünün benimsenmeden din kemale ermiş olmasın?

Bunun üzerine İbn Ebi Duâd bir şey diyemedi. Şeyh ona: "Cevap ver ey Ahmed!" dedi, o ise cevap veremedi. Sonra şeyh, Vasık'a döndü ve "Ey Müminlerin Emiri! Bu iki midir?" dedi. Vasık da "İkidir" dedi. Akabinde şeyh:

– Ey Ahmed! Bana şu görüşünden haber ver; Rasûlullah (s.a.v.) onu bildi mi yoksa ondan yana cahil mi kaldı?

İbn Ebi Duâd:

– Onu bildi.

– Peki, insanları ona çağırdı mı?

Bunun üzerine İbn Ebi Duâd bir şey diyemedi. Sonra şeyh, Vasık'a döndü ve "Ey Müminlerin Emiri! Bu üç müdür?" dedi. Vasık da "Üçtür" dedi. Derken şeyh:

– Ey Ahmed! Demek Rasûlullah (s.a.v.) –iddiana göre- bunu bilmekle yetindi ve ümmetinden bunu söylemelerini istemedi?

İbn Ebi Duâd:

– Evet.

— Aynı şekilde Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali de (r.anhum) yetindi öyle mi?

— Evet.

Bunun üzerine şeyh, yüzünü ondan çevirdi ve Vasık'a dönüp şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Daha önce sana 'Ahmed'in ilmi azdır, sıkılır ve benle münazara etmekten zayıf düşer' demedim mi! Ey Müminlerin Emiri! Eğer bu konuda konuşmamak sana yetmeyecek olsaydı, Rasûlullah'a (s.a.v.), Ebû Bekir'e, Ömer'e, Osman'a ve Ali'ye de (r.anhum) yetmezdi. Onların yetindiği ile yetinmeyene Allah genişlik vermez!" Vasık dedi ki: "Evet, eğer Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin (r.anhum) yetindiği gibi biz de bu mesele hakkında susmakla yetinmezsek, Allah bize genişlik vermez."

Konu bitince şeyh tutup almak için elini zincirlere vurdu. Demirci onunla bu konuda çekişti. Bunun üzerine Vasık "Bırak şeyhi de alıversin" dedi. Şeyh hemen zincirleri alıp bileklerine koydu.

Vasık dedi ki:

— Niye onunla çekiştin.

— Çünkü daha önce kendisine vasiyette bulunduğum kimseye eğer ölürsem bu zincirlerimi kefenimin arasına koymasını söyledim. Ta ki kıyamet günü Allah huzurunda o zalimle davalaşayım. Diyeyim ki: Ey Rabbim! Şu kuluna sor, beni neden zincirlemiş, haksız yere neden beni ailemden, çocuğumdan ve kardeşlerimden ayırmış?

Şeyh ağlamaya başladı. Bunun üzerine Vasık da ağladı, biz de ağladık. Sonra Vasık, yaptıklarından dolayı hakkını helal etmesini istedi. Şeyh dedi ki:

— Ey Müminlerin Emiri! Vallahi Rasûlullah'a (s.a.v.) saygıdan dolayı daha ilk günden itibaren hakkımı sana helal etmiştim. Çünkü sen onun ailesindensin.

Vasık dedi ki:

— Benim senden bir isteğim var.

— Eğer mümkünse yaparım.

– Bizim önümüzde ikamet et ki gençlerimiz senden faydalansın.

– Ey Müminlerin Emiri! Doğrusu o zalimin beni çıkarıp ayırdığı yere beni geri göndermen, senin için şurada durmanıdan daha faydalıdır. Sana bunun nedenini anlatacağım. Ailem ve evlatlarımın yanına varayım, onların beddualarını keseyim. Çünkü onları arkamda bu halde bıraktım.

– O zaman bizden yaşamında destek olacak bir bağış kabul et.

– Ey Müminlerin Emiri! Bu bana helal değildir. Benim buna ihtiyacım yoktur.

– Bir ihtiyacını iste.

– Tamam. Şu anda yolumu serbest bırak, bana izin ver.

– Sana izin verdim.

Şeyh hemen ona selam verip yanından çıktı.

Salih dedi ki: Mühtedi Billah (r.h.) şöyle dedi: "O günden sonra ben de bu görüşten döndüm. Zannediyorum ki Vasık Billah da o günden sonra bu görüşten dönmüştü."

SÖZÜ EDİLEN ADANALI ŞEYHİN VASIK HUZURUNDAKİ MÜNAZARASI

Bunu beldemizden bir şeyhin kitabından aktardım, onun kitabının aslından yazdım. Bu, bir önceki kıssadan hüccet olarak daha doyurucudur. Konu daha fazla anlaşılsın diye burada tekrar ediyorum.

İbn Batta şöyle der: Şeyhlerimizden birinin kitabında bizzat onun el yazısıyla şöyle gördüm:

٢٤٦٧ - حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عِيسَى بْنِ مَنْصُورٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا صَالِحُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ الْمَنْصُورِ، قَالَ: " كُنْتُ يَوْمًا بَيْنَ يَدَيْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الْمُهْتَدِي بِاللَّهِ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ، وَقَدْ جَلَسَ لِلنَّظَرِ فِي الْمَظَالِمِ لِلْعَامَّةِ، فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَذَكَرَ نَحْوَ الْقِصَّةِ الْأُولَى أَوْ شَبِيهًا بِهَا حَتَّى بَلَغَ مِنْهَا إِلَى قَوْلِهِ: يَا أَحْمَدُ أَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حِينَ نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ فِي الْقُرْآنِ {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ} [المائدة: ٣]، وَقُلْتَ أَنْتَ: الدِّينُ لَا يَكُونُ كَامِلًا حَتَّى يُقَالَ بِمَقَالَتِكَ، أَكَانَ اللَّهُ الصَّادِقَ فِي إِكْمَالِهِ أَمْ أَنْتَ الصَّادِقَ فِي نُقْصَانِهِ؟ فَسَكَتَ أَحْمَدُ، فَقَالَ الشَّيْخُ: يَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ هَذِهِ ثِنْتَانِ. ثُمَّ قَالَ الشَّيْخُ: «يَا أَحْمَدُ الْكَلِمَةُ الَّتِي يُكَوِّنُ اللَّهُ تَعَالَى بِهَا الْأَشْيَاءَ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهَا؟» فَسَكَتَ أَحْمَدُ، فَقَالَ الشَّيْخُ: «ثَلَاثٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ» ثُمَّ قَالَ الشَّيْخُ: «يَا أَحْمَدُ أَخْبِرْنِي حَيْثُ كَانَ اللَّهُ فِي وِحْدَانِيَّتِهِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ كَانَ تَامًّا أَوْ نَاقِصًا؟» قَالَ: بَلْ تَامًّا. قَالَ: «فَكَيْفَ يَكُونُ تَامًّا مَنْ لَا كَلَامَ لَهُ»، فَسَكَتَ أَحْمَدُ. فَقَالَ: أَرْبَعٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ الشَّيْخُ: «يَا أَحْمَدُ أَكَانَ اللَّهُ عَالِمًا تَامَّ الْعِلْمِ، أَمْ كَانَ جَاهِلًا؟» فَسَكَتَ أَحْمَدُ: فَقَالَ: خَمْسٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. ثُمَّ قَالَ الشَّيْخُ: " يَا

أَحْمَدُ، قَوْلُهُ {وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي} [السجدة: ١٣] الْكَلِمَةُ مِنْهُ أَمْ خَلَقَهَا مِنْ غَيْرِهِ؟" فَأَمْسَكَ أَحْمَدُ، فَقَالَ: سِتٌّ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ" وَذَكَرَ مِنَ الْقِصَّةِ فِي الْقَيْدِ وَغَيْرِهَا شَبِيهًا بِمَا مَضَى فِي الْخَبَرِ الْأَوَّلِ وَزَادَ فِيهِ: " قَالَ الْوَاثِقُ: يَا شَيْخُ زِدْ أَحْمَدَ مِن هَذِهِ الْحُجَجِ لَعَلَّهُ يَرْجِعُ عنْ هذِهِ الْمَقَالَةِ. قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْكُمْ نَزَلَ الْعِلْمُ، وَمِنْكُمْ اقْتَبَسْنَاهُ. ثُمَّ قَالَ الشَّيْخُ: يَا أَحْمَدُ قَدْ عَلِمْنَا وَعَلِمْتَ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ {يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِن رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ} [المائدة: ٦٧]، أَلَيْسَ مَا أَنْزَلَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَهَلْ تَقْدِرُ أَنْ تَقُولَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلَّغَنَا هَذَا الَّذِي تَدْعُونَا إِلَيْهِ؟ أَمْ هَذِهِ الْمَقَالَةُ فِي كِتَابِ اللهِ أَوْ سُنَّةِ نَبِيِّهِ حَتَّى نُتَابِعَكَ عَلَيْهَا، وَإِنْ قُلْتَ: إِنَّهُ لَمْ يُبَلِّغْنَا، فَقَدْ نَسَبْتَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى التَّقْصِيرِ فِي أَمْرِ اللهِ، وَأَنَّهُ كَتَمَ أَمْرًا أَمَرَهُ اللهُ إِبْلَاغَنَا إِيَّاهُ، فَسَكَتَ أَحْمَدُ فَلَمْ يُجِبْهُ بِشَيْءٍ. قَالَ الشَّيْخُ: يَا أَحْمَدُ قَوْلُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: يَا مُوسَى {إِنَّنِي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي} [طه: ١٤]، أَفَيَجُوزُ أَنْ يَكُونَ هَذَا مَخْلُوقًا؟ فَسَكَتَ أَحْمَدُ. قَالَ الْوَاثِقُ: يَا شَيْخُ سَلْنِي حَاجَةً. قَالَ: حَاجَتِي أَنْ تَرُدَّنِي السَّاعَةَ إِلَى مَنْزِلِي الَّذِي أُخْرِجْتُ عَنْهُ، فَأَمَرَ بِرَدِّهِ مُكْرَمًا. قَالَ صَالِحٌ: فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ الْمُهْتَدِي بِاللَّهِ: فَرَجَعْتُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ عَنْ تِلْكِ الْمَقَالَةِ، وَرَجَعَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ الْوَاثِقُ، وَلَمْ نَسْمَعْهُ يُنَاظِرُ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ الْقَوْلِ حَتَّى مَاتَ »

2467- Bize Ebû Musa Muhammed Ahmed bin İsmail bin İbrahim bin İsa bin Mansur tahdis etti, dedi ki: Bize Salih bin Ali bin Yakub bin Mansur haber verdi, dedi ki: Bir gün, Müminlerin Emiri el-Mühtedi Billah'ın (r.h.) önündeydim. İnsanlar arasındaki davaları incelemek için oturmuştu. Derken ona bakmaya başladım... Ravi burada bir öncekine benzer bir kıssa zikretti. Ta ki şu söze vardı:

– Ey Ahmed! Bana Allah Teâlâ'nın elçisine Kur'ân'da indirdiği *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim"* (Âl-i İmran, 3) kavlinden haber ver. Sense, senin görüşün benimsenmeden dinin kamil olmayacağını söyledin. Dini ke-

male erdirmesi konusunda Allah mı daha doğru sözlü, yoksa eksik olduğu konusunda sen mi daha doğru sözlüsün?

Ahmed cevap veremedi. Şeyh bunun üzerine "Ey Müminlerin Emiri! Böylece iki oldu" dedi. Şeyh sonrasında şöyle dedi:

– Ey Ahmed! Allah Teâlâ'nın kainatı yarattığı o kelime var ya, onu hangi şeyden yarattı?

Ahmed yine cevap veremedi. Şeyh bunun üzerine "Ey Müminlerin Emiri! Böylece üç oldu" dedi. Şeyh sonrasında şöyle dedi:

– Ey Ahmed! Allah'ın mahlukatı yaratmadan önceki vahdaniyetinden bana haber ver; tam mıydı yoksa eksik miydi?

– Bilakis tamdı.

– Kelamı olmayan kimsenin vahdaniyeti nasıl tam olabiliyor?

Ahmed bunu duyunca susuverdi. Şeyh bunun üzerine "Ey Müminlerin Emiri! Böylece dört oldu" dedi. Şeyh daha sonra şöyle dedi:

– Ey Ahmed! Allah ezelde ilmi tam olan âlim miydi yoksa cahil miydi?

Ahmed yine sessiz kaldı. Şeyh bunun üzerine "Ey Müminlerin Emiri! Böylece beş oldu" dedi. Şeyh sonrasında şöyle dedi:

– Ey Ahmed! Allah'ın "... diye benden kesin söz çıkmıştır." (Secde, 13) söz hakkında ne dersin; kendinden midir yoksa kendi dışındaki birinden mi yaratmıştır?

Ahmed buna da cevap veremedi. Şeyh bunun üzerine "Ey Müminlerin Emiri! Böylece altı oldu" dedi...

Ravi daha sonra zincirlerin kaldırılması ve başka konularda bir önceki rivayete benzer bir kıssa anlatıp şu ziyadede bulundu: Vasık dedi ki:

– Ey şeyh! Ahmed'e bu hüccetlerden biraz daha sun; belki bu görüşünden döner.

Şeyh dedi ki: Sen de ben de Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu biliyoruz: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun."* (Maide, 67). Bu, Rasûlü'ne Allah tarafından indirilmedi mi?

Ahmed "Evet" cevabını verdi. Şeyh ardından şöyle dedi:

– Peki Senin davet ettiğin şeyi Rasûlullah'ın (s.a.v.) bize tebliğ ettiğini söylemeye gücün yetiyor mu? Bu görüş, Allah'ın kitabında veya peygamberinin sünnetinde var mıdır ki bu konuda seninle aynı fikri paylaşalım? Eğer onun tebliğ etmediğini söylersen, Rasûlullah'ı (s.a.v.) Allah'ın emri konusunda kusurlu davranmaya ve Allah'ın bizlere bildirmesini emrettiği bir konuyu gizlemeye nispet edersin.

Ahmed susuverdi, hiçbir şekilde cevap veremedi. Şeyh dedi ki:

– Ey Ahmed! Allah Teâlâ'nın şu sözü: Ey Musa! *"Şüphesiz ben, ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. O halde bana ibadet et."* (Taha, 14). Bu sözün mahluk olması caiz midir?

Ahmed cevap vermedi. Vasık dedi ki:

– Ey şeyh! Benden bir ihtiyacını iste.

– İsteğim, şu anda beni çıkarıldığım evime geri göndermendir.

Vasık derhal onun ikramlarla geri gönderilmesini emretti.

Salih dedi ki: Müminlerin Emiri el-Mühtedi Billah şöyle dedi: "O günden itibaren sözü edilen görüşten döndüm. Müminlerin Emiri Vasık da döndü. Ölene dek bu görüşten herhangi bir şey hakkında onu münazara yaparken işitmedik."

REY KADISI İBN ŞAHHAM'IN VASIK'LA OLAN MÜNAZARASI

İbn Batta şöyle der: Sözünü ettiğim şeyhin kitabında şunu da buldum:

٢٤٦٨ - حَدَّثَنِي ابْنُ الرَّازِيِّ قَالَ: " كُنْتُ يَوْمًا خَارِجًا مِنْ بَابِ خُرَاسَانَ، فَاسْتَقْبَلْتُ الْقَاضِيَ ابْنَ الشَّحَّامِ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ قَاضِي الرَّيِّ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ لِي: الْبَيْتَ الْبَيْتَ، فَمَضَيْتُ بِهِ إِلَى مَنْزِلِي الَّذِي أَسْكُنُهُ، فَقَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ اخْرُجْ فَارْتَدْتُ خَانًا لِلْغِلْمَانِ وَالدَّوَابِّ، فَخَرَجْتُ فَارْتَدْتُ مَوْضِعًا ثُمَّ عُدْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ لِي: تَأَهَّبْ لِلْخُرُوجِ مَعِيَ إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى، فَقُلْتُ: أَعَزَّ اللَّهُ الْقَاضِيَ، وَأَيُّ شَيْءٍ السَّبَبُ؟ فَقَالَ: حَاجَةٌ عَرَضَتْ، وَمَسْأَلَةٌ أَسْأَلُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَهُ عَنْهَا، فَدَفَعْتُهُ عَنْ نَفْسِي أَشَدَّ دَفْعٍ فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى ذَلِكَ، فَاكْتَرَيْتُ زَوْرَقًا إِلَى سُرَّ مَنْ رَأَى، وَأَنْزَلْتُ فِيهِ الدَّوَابَّ وَالْغِلْمَانَ، وَخَرَجْتُ أَنَا وَهُوَ، فَلَمَّا صِرْتُ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ ذَاكَرْتُهُ بِالْحَاجَةِ مَا هِيَ فَقَالَ: يَحْكِي قَوْمٌ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهُ يَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، وَأُرِيدُ أَنْ أَسْمَعَ هَذَا شِفَاهًا، فَتَغَيَّرْتُ عَلَيْهِ أَشَدَّ تَغَيُّرٍ، قَالَ: ثُمَّ قُلْتُ: أَظُنُّ أَنَّ مَنِيَّتَهُ قَدْ سَاقَتْهُ وَسَاقَتْنِي مَعَهُ حَتَّى وَافَيْتُ سُرَّ مَنْ رَأَى، فَقَالَ: اطْلُبْ خَانًا نَنْزِلُهُ، فَنَزَلَ الْخَانَ وَنَزَلْتُ مَعَهُ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ ثُمَّ فَاخْرُجْ فَاسْأَلِ النَّاسَ مَتَى مَجْلِسُهُ، فَسَأَلْتُ، فَقِيلَ لِي: فِي غَدَاةِ غَدٍ يَجْلِسُ، فَقَالَ لِلْغِلْمَانِ: قُومُوا بِوَقْتٍ ثُمَّ أَنَّهُ نَامَ وَفِكْرِي يَجُولُ فِي كُلِّ شَيْءٍ، فَلَمَّا كَانَ طُلُوعُ الْفَجْرِ، صَاحَ بِغِلْمَانِهِ فَاسْرَجُوا ثُمَّ أَنْبَهَنِي ثُمَّ جَدَّدَ الطُّهْرَ، وَلَبِسَ ثِيَابَهُ وَتَبَخَّرَ، فَقُلْتُ: أَرْجُو أَنْ يَدَعَنِي هَاهُنَا وَيَمْضِيَ، فَلَمَّا رَكِبَ قَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ مَعِي، فَقُلْتُ فِي

نفسي: ليس غيرُ الموت، فلم يزل يسيرُ وأنا معهُ في رِكابه حتى وافينا باب أمير المُؤمنين وعليه ثيابُ القضاء وسوادُهُ وذيلتُهُ، وكانَ رجُلًا عظيمَ الخلقِ، لا يمرُّ بقوم إلّا نظرُوا إليه، فقال: يا محمّدُ قُل لِلحُجّابِ يستأذنون لي على امير المُؤمنين، ويُعلمُوهُ أنّي قاضي الرّيّ، فنظر الحُجّابُ إليه، ثُمّ قالُوا: يقُولُ لهُ: لم يُؤذنْ لأحدٍ عليه، ودخل الحاجبُ فما أبطأ حتّى خرج إليّ فقالَ لي: قُل لهُ ينزِلُ فنزلَ واعتمد على يديّ، وأنا أذكرُ الله وأسبّحُ، فلم يزل يدخُلُ مِن دِهليزٍ إلى دِهليزٍ حتّى دخلنا إلى الصّحنِ، فإذا جماعةٌ يتناظرُون، وقد علتْ أصواتُهم في الدّارِ، حتّى وافى إلى القوم فسلّم عليهم ثُمّ جلس، فجعل إذا نظرَ إليهم أطرقُوا إلى الأرضِ وتشاغلُوا بالكلامِ، وإذا أطرقَ إلى الأرضِ نظرُوا إليه، فنحنُ هكذا حتّى شِيلَ السّترُ، فإذا بأميرِ المُؤمِنينَ جالسٌ، فسلّمنا عليهِ، ثُمّ أمرَنا بالجُلوسِ ولم يزلِ القومُ يتكلّمُونَ فِيما جِئنا فِيهِ، ثُمّ أقبلَ أميرُ المُؤمِنينَ، فقالَ لابنِ الشّحّامِ: منِ الرّجُلُ؟ فقالَ: عامِلٌ مِن عُمّالِك، قاضِي الرّيّ، أعرفُ بابنِ الشّحّامِ فقالَ: حاجةٌ؟ فقالَ: نعم يا أميرَ المُؤمِنينَ، جِئتُ قاصِدًا مِنَ الرّيّ إلى أمِيرِ المُؤمِنِينَ، أسألُهُ عن شيْءٍ تحدّثَ النّاسُ بِهِ وأسمعُهُ مِنهُ، وهِيَ مسألةٌ فقالَ لهُ: قُل ما شِئتَ. فقالَ: يا أمِيرَ المُؤمِنِينَ على شرِيطةٍ أن لا يكُونَ المُجِيبُ لِي غيرَ أمِيرِ المُؤمِنِينَ، ولا يُعارِضُ فِي المسألةِ أحدٌ، فقالَ: ذلِكَ لكَ. فقُلتُ: يا أمِيرَ المُؤمِنِينَ ما تقُولُ فِي رجُلٍ كانَ لهُ بيتٌ يُدخِلُهُ فِي حوائِجِهِ، وهُو يحفظُ القُرآنَ، فجرتْ مِنهُ يمِينٌ أن لا يدخُلَ البيتَ مخلُوقٌ سِواهُ، فعرضتْ لهُ حاجةٌ فدخلَ إلى ذلِكَ البيتِ، طُلِّقتِ امرأتُهُ أم لا؟ فضجّ أهلُ المجلِسِ، وقالُوا: يا أمِيرَ المُؤمِنِينَ مسألةُ حِيلةٍ. قالَ: فقالَ: يا أمِيرَ المُؤمِنِينَ ليسَ هكذا، وعدتنِي أن لا يُجِيبنِي غيرُكَ ولا يُعارِضنِي فِي المسألةِ، فأسكتهُم ثُمّ قالَ لهُ: كيفَ حلفَ؟ قالَ لهُ: رجُلٌ كانَ لهُ بيتٌ، وكانَ يحفظُ القُرآنَ، فحلفَ بِالطّلاقِ ثلاثًا أنّهُ لا يدخُلُ ذلِكَ البيتَ مخلُوقٌ سِواهُ، فعرضتْ لهُ حاجةٌ فدخلَ البيتَ، طُلِّقتِ امرأتُهُ أم لا؟ فقالَ: لا، وقرابتِي مِن رسُولِ اللهِ صلّى اللهُ عليهِ وسلّمَ ما طُلِّقتْ، مرّتينِ أو ثلاثًا،

ثُمَّ أُلْقِيَ السِّتْرُ فِيمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ، ثُمَّ وَثَبَ الْقَاضِي وَاعْتَمَدَ عَلَى يَدَيَّ، فَقُلْتُ: لَيْتَهُ تَرَكَ يَدَهُ مِنْ يَدِي، وَلَا أَحْسَبُهُ إِلَّا قَاتِلِي، فَلَمَّا صِرْنَا فِي آخِرِ الصَّحْنِ، عَرَضَ لَنَا خَادِمٌ وَمَعَهُ فَرَّاشٌ عَلَى كَتِفِهِ بَدْرَةٌ، فَقَالَ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَطَالَ اللهُ بَقَاءَهُ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ لَكَ: اسْتَعِنْ بِهَذِهِ فِي مَصْلَحَتِكَ، وَلَا تُخَلِّ مَجْلِسَنَا مِنْ حُضُورِكَ، ثُمَّ رَجَعَ الْخَادِمُ وَلَمْ يَزَلِ الْفَرَّاشُ مَعَهُ إِلَى الْخَانِ الَّذِي كُنَّا فِيهِ، فَقَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ حُلَّ الْبَدْرَةَ، فَحَلَلْتُهَا، فَقَالَ: احْثُ بِيَدِكَ لِلْفَرَّاشِ، فَضَرَبْتُ بِيَدِي الْيَمِينِ، فَقَالَ: بِالِاثْنَتَيْنِ، فَحَثَيْتُ لَهُ حَثْيَةً مَا حَمَلَتْ يَدَايَ، وَانْصَرَفَ الْفَرَّاشُ ثُمَّ قَالَ لِي: شُدَّهَا وَضَعْهَا فِي الصُّنْدُوقِ. وَقَالَ: اطْلُبْ زَوْرَقًا لِلِانْحِدَارِ إِلَى بَغْدَادَ، فَاكْتَرَيْتُ لَهُ زَوْرَقًا، وَخَرَجَ مِنْ يَوْمِهِ مِنْ سُرَّ مَنْ رَأَى إِلَى بَغْدَادَ»

2468- ... İbn Razi dedi ki: Bir gün Horasan kapısından doğru çıkmıştım. Birden İbn Şahham ile karşılaştım. Kendisi o zamanlar Rey şehrinin kadısıydı. Bana "Eve, eve!" dedi. Onunla birlikte ikamet ettiği eve doğru yürüdüm. Bana dedi ki: "Ey Muhammed! Derhal köle ve hayvanlar için bir han araştır." Hemen çıkıp bir yer araştırdım, sonra kendisine geri döndüm. Bana dedi ki: "Benimle Rey'den Sürr'e çıkmak için hazırlan." Ben "Allah kadıya izzet versin! Sebep nedir?" Dedi ki:

— Meydana gelen bir ihtiyaç ve -Allah ömrünü uzatsın- Müminlerin Emiri'ne soracağım bir soru.

Kalbime gelen vesveseyi şiddetle defettim. Kendisi bana bir cevap vermedi. Ben de Rey'den Sürr'e gitmek için bir kayık kiraladım, köle ve hayvanları içine yerleştirdim. Ben ve o beraber yola koyulduk. Bir yola geldiğimizde sözünü ettiği ihtiyacın ne olduğunu hatırlattım. Dedi ki:

— Bir topluluk, Müminlerin Emiri'nin "Kur'ân mahluktur" dediğini aktarıyor. Ben de bunu bizzat ağzından duymak istiyorum.

Anlattıklarından dolayı yüzüm çok kötü değişti. İçimden dedim ki: "Zannediyorum temennisi onu sürükledi ve ta ki Sürr'den çıkarıp Rey'e ulaştırdı." Oraya varınca şöyle dedi: "Konaklayacağımız bir han bak!" Derken hana yerleşti, ben de onun yanında konakladım. Bana dedi ki:

— Ey Muhammed! Çık da insanlara sor, meclisi ne zaman olacakmış?

Hemen çıkıp sordum. Bana "Yarın sabah oturum yapacak" denildi. Kölelere "Vakitlice kalkın!" dedi. Sonra uyuyuverdi. Benim düşüncelerim ise her yerde geziyordu. Fecir doğduğunda kölelerine seslendi, kandilleri yaktılar. Sonra beni uyandırdı. Sonra abdestini yeniledi, elbisesini giydi, tütsülendi. İçimden "Beni burada bırakıp kendisinin devam etmesini umarım" dedim. Atına binince "Ey Muhammed! Benimle gel" dedi. Ben içimden "Ölümden başkası olmayacak" diye geçirdim. Beraberce binekler üzerinde yürümeye devam ettik, ta ki Müminlerin Emiri'nin kapısına vardık. Üzerinde kadılık giysisi, siyahlığı ve pelerini vardı. İri yapılı biriydi. Ne zaman bir topluluğun yanından geçse, kendisine bakarlardı. Dedi ki: "Ey Muhammed! Kapıcılara söyle de benim için Müminlerin Emiri'nden izin istesinler, Rey kadısının geldiğini bildirsinler." Kapıcılar hemen ona doğru baktı. Sonra şöyle dediler: "Ona diyor ki: Kimsenin girmesine izin vermedi." Kapıcı içeri girdi ve çok bekletmeden yanıma geldi. Bana dedi ki: "Ona inmesini söyle." Hemen inip koluma dayandı. Ben o sıra Allah'ı zikrediyor, tesbih ediyordum. Bir geçitten bir geçide doğru geçip durduk. Ta ki salona girdik. Orada münazara eden bir grup vardı. Saray içinde sesleri yükseliyordu. Ta ki o topluluğun yanına vardı, kendilerine selam verdi, sonra oturdu. Onlara doğru baktığında hemen yüzlerini yere indirip aralarında konuşmakla meşgul olmaya koyuldular. Kendisi yüzünü indirdiğinde ise hemen ona bakıyorlardı. Biz bu haldeydik, ta ki perde açıldı. Bir baktım ki Müminlerin Emiri oturuyor. Kendisine selam verdik. Sonra bize oturmamızı emretti. Topluluk, kendisi için geldiğimiz konu hakkında konuşmayı sürdürdü. Sonrasında Müminlerin Emiri yöneldi ve İbn Şahham'a "Bu adam kim?" diye sordu.

— Memurlarından biri; İbn Şahham diye bilinen Rey kadısı.

— Bir istek mi var?

— Evet, ey Müminlerin Emiri! Rey'den Müminlerin Emiri için geldim. İnsanlara konuştuğu bir şeyden sormayı ve bizzat kendisinden işitmeyi istiyorum.

— İstediğini söyle.

— Ey Müminlerin Emiri! Bir şartla ki, Müminlerin Emiri'nden başkası cevap vermeyecek ve kimse soruya karşı çıkmayacak.

– Bu şartın senindir.

– Ey Müminlerin Emiri! İhtiyaçlarını görmek için evine giren ve Kur'ân hafızı olan bir adam hakkında ne dersin? Ağzından, eve kendisinden başka hiçbir yaratılmış girmeyecek diye bir yemin çıkıyor. Derken bir ihtiyaç meydana geliyor ve sözü edilen eve giriyor. Karısı boş oldu mu olmadı mı?

Meclistekiler bundan rahatsız oldu ve "Ey Müminlerin Emiri! Bu, hileli bir sorudur" dediler. İbn Şahham dedi ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Bu şekilde olmaz; bana senden başkası cevap vermeyecek ve kimse karşı çıkmayacak diye söz verdin.

Bunun üzerine onları susturup "Nasıl yemin etmişti?" diye sordu. İbn Şahham yineledi:

– Kur'ân hafızı olan bir adam var. Kendisinin bir evi bulunuyor. Eve kendisinden başka yaratılmış girmeyecek diye üç talak üzere yemin ediyor. Derken bir ihtiyaç meydana geliyor ve eve giriyor. Acaba karısı boş oldu mu yoksa olmadı mı?

Müminlerin Emiri dedi ki:

– Hayır. Rasûlullah (s.a.v.) ile olan akrabalık bağım adına söylüyorum ki karısı boş olmadı.

Bunu iki veya üç kez tekrar etti. Sonra toplulukla aralarındaki perdeyi indirdi. Sonra kadı sıçrayıp koluma dayandı. İçimden "Keşke elini elimden çekse" diye geçirdim. Çünkü onun benim öldürülme sebebim olacağını sanıyordum. Salonun sonuna vardığımızda karşımıza elinde minder olan bir hizmetçi çıktı. Minderin üzerinde binlerce dinar vardı. Hizmetçi dedi ki: "Müminlerin Emiri -Allah ömrünü uzatsın- sana selam söylüyor ve diyor ki: İşlerinde bunlardan destek al, meclisimiz sensiz kalmasın." Minder gecelediğimiz hana kadar yanındaydı. Bana dedi ki: "Ey Muhammed! Dinarları çöz!" Hemen bağını çözdüm. Bana "Elinle minderden avuçla" dedi. Ben hemen sağ avucumu daldırdım. Bunun üzerine "İki elinle birden" dedi. Ben de elimin kaldırdığı kadar avuçladım. Sonra minderi kaldırdı. Sonra bana şöyle dedi: "Bunu bağla ve sandığın içine koy."

Ayrıca şöyle dedi: "Bağdat'a gitmek için bir kayık bul." Bunun üzerine ona bir kayık kiraladım. O gün Sürr'den ayrılıp Bağdat'a doğru çıkmıştı."

BAŞKA BİR ADAMIN MU'TASIM HUZURUNDA YAPTIĞI MÜNAZARA

İbn Batta şöyle der: Sözünü ettiğim şeyhin kitabında şunu da buldum:

٢٤٦٩ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ يَحْيَى بْنِ عِيسَى، قَالَ: سَمِعْتُ زُرْقَانَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيَّ، يَقُولُ: لَمَّا جِيءَ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْخُرَاسَانِيِّ وَأُحْضِرَ لِلْمِحْنَةِ وَأَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ مَحْبُوسٌ قَالَ: الْخُرَاسَانِيُّ: هَذَا الَّذِي تَدْعُونِي إِلَيْهِ أَعْرِضُوهُ عَلَيَّ، قَالَ: تَقُولُ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: هَذَا الَّذِي تَدْعُونَ إِلَيْهِ عَلِمَهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَجَمِيعُ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فَوَسِعَهُمُ السُّكُوتُ عَنْهُ؟ فَأَطْرَقَ الْمُعْتَصِمُ مَلِيًّا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَمَا وَسِعَكُمْ مَا وَسِعَ الْقَوْمَ؟ قَالَ: فَقَالَ الْمُعْتَصِمُ: أَخْلُوا لِي بَيْتًا، فَأُخْلِيَ لَهُ بَيْتٌ، فَطَرَحَ نَفْسَهُ فِيهِ عَلَى قَفَاهُ وَرَفَعَ رِجْلَيْهِ مَعَ الْحَائِطِ، وَهُوَ يَقُولُ: عَلِمَهُ اللَّهُ وَعَلِمَهُ رَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ، وَوَسِعَهُمُ السُّكُوتُ عَنْهُ وَسِعَنَا مَا وَسِعَ الْقَوْمَ، صَدَقَ الْخُرَاسَانِيُّ، مَا زَالَ يَقُولُ ذَلِكَ وَيُرَدِّدُهُ يَوْمَهُ وَلَيْلَتَهُ، لَا يَجِدُ فِيهِ حُجَّةً، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَمَرَ بِإِحْضَارِ الْجَمَاعَةِ ثُمَّ جَلَسَ عَلَى كُرْسِيِّهِ وَأَحْضَرَ الْقَوْمَ، فَبَدَأَ الْخُرَاسَانِيُّ فَأَسْكَتَهُمْ وَقَطَعَ حُجَّتَهُمْ، فَقَالَ الْمُعْتَصِمُ: خَلُّوا عَنِ الْخُرَاسَانِيِّ، فَقَالَ ابْنُ أَبِي دُوَادٍ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ هَذَا مَتَى يَخْرُجُ عَلَى هَذِهِ السَّبِيلِ يَفْتِنُ الْعَامَّةَ وَيَقُولُ: غَلَبْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَغَلَبْتُ قُضَاتَهُ وَشُيُوخَهُ وَعُلَمَاءَهُ، وَقَهَرْتُهُ وَأَدْحَضْتُ حُجَّتَهُ، فَقَالَ: صَدَقْتَ يَا أَحْمَدُ، ثُمَّ قَالَ: جُرُّوا بِرِجْلِهِ، فَجَرُّوا بِرِجْلِهِ عَلَى وَجْهِهِ إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي فِيهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، فَتَعَلَّقَتِ الرِّزَّةُ بِغَلْصَمَتِهِ، فَقَالَ:

اجْذِبُوهُ فَجَذَبُوهُ فَانْقَطَعَ رَأْسُهُ، قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ: فَسَمِعْتُ اللِّسَانَ يَقُولُ فِي الرَّأْسِ: غَيْرُ مَخْلُوقٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ سَكَتَ قَالَ أَحْمَدُ: فَكَانَ ذَلِكَ مِمَّا بَصَّرَنِي فِي أَمْرِي، وَشَجَّعَ بِهِ قَلْبِي »

2469- Ebû'l Hasen Ali bin Yahya bin İsa dedi ki: Zürkan bin Muhammed'i şöyle derken işittim: Ebû Davud es-Sicistani'yi şöyle derken işittim: Ahmed bin Hanbel (r.h.) hapiste iken Abdullah bin Abdullah el-Horasani getirilip imtihan edilmek için huzura girdirildiğinde el-Horasani şöyle dedi:

– Beni kendisine çağırdığınız şu görüşü bana bir arz edin.

– Kur'ân mahluktur, diyeceksin.

– Bu kendisine çağırdığınız şeyi Allah, O'nun Rasûlü ve tüm müminler biliyor muydu?

– Evet.

– Peki, bu konuda susmak onlara yetti mi?

Mu'tasım belli bir süre başını eğdi ve "Evet" cevabını verdi. Bunun üzerine el-Horasani şöyle dedi:

– O topluma yeterli olan size yeterli değil mi?

Mu'tasım "Bana bir ev boşaltın" dedi. Hemen onun için bir yer boşalttılar. Kendini içeri atıp sırtüstü uzandı. Ayaklarını duvar boyunca kaldırdı. Şöyle diyordu: "Allah da onu bildi O'nun Rasûlü ile müminler de onu bildi. Bununla birlikte susmak onlara yetti. Onlara yeten şey bize de yeter. Demek ki el-Horasani doğru söylüyor." Gece gündüz bunu söylemeye devam etti. Buna karşı hiçbir hüccet bulamıyordu. Ertesi gün grubun tekrar huzura getirilmesini emretti. Sonra tahtı üzerine oturdu ve topluluğu huzura girdirdi. Derken el-Horasani onları susturmaya ve hüccetlerini kesmeye başladı. Mu'tasım olanları görünce "el-Horasani'nin yolunu serbest bırakın" dedi. İbn Ebi Duâd ise birden lafa atlayıp şöyle dedi:

– Ey Müminlerin Emiri! Halifenin kadılarının, şeyhlerinin ve âlimlerinin mağlup olduğunu, ezildiklerini ve hüccetlerinin çürütüldüğünü söylerler.

Mu'tasım bunun üzerine "Doğru söylüyorsun, Ahmed" dedi ve "Ayaklarını çekin!" diye ekledi. Derken Ahmed bin Hanbel'in kaldığı yere doğru ayaklarından çekilerek yüzü üzerinde sürüklendi. Hemen boynuna U şeklinde demir asıldı. Ardından "Çekin!" dedi. Böylece başı gövdesinden ayrıldı.

Ahmed bin Hanbel dedi ki: "Kopan baştaki dilin üç defa 'Mahluk değildir' dediğini duydum, sonra da susuverdi."

Ahmed dedi ki: "Bu olay, konu hakkında basiretimi açan ve kalbime cesaret veren şeylerden biriydi."

ABBAS BİN MUSA BİN MEŞKÛYEH EL-HEMEDANİ'NİN VASIK HUZURUNDAKİ MÜNAZARASI

2470- ... Selame bin Cafer er-Ramli'den; Abbâs bin Musa bin Meşkûyeh el-Hemedani dedi ki: Ben ve ilim ehlinden bazı kimseler, künyesi Vasık olan halifenin yanına girdirildik. Soruyu içimizdekilerden bana sordu. Dedim ki:

— Ey Müminlerin Emiri! Doğrusu ben korkak bir adamım; çünkü senden önce hiç halifelerle konuşmadım.

— Korkma, sıkıntı yok! Kur'ân hakkında ne diyorsun?

— Allah'ın kelamıdır, mahluk değildir.

— Şehadet ederim ki, ya mahluk diyeceksin ya da kesinlikle boynunu vuracağım.

— Eğer boynumu vuracaksan, bil ki sen Allah katından gelen kaderler, Müminlerin Emiri üzerinde sebat ederse bu konumdasın. Ben ya bir alimimdir ki hüccetim sağlamdır ya da bir cahilimdir ki senin bana öğretmen gerekir. Çünkü sen Müminlerin Emiri, Allah'ın yeryüzündeki halifesi, peygamberinin amcaoğlusun.

— *"Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık"* (Kamer, 49) ile *"O, her şeyi yaratmış ve yarattığı o şeyleri bir ölçüye göre takdir etmiştir"* (Furkan, 2) âyetlerini okumuyor musun?

— Ey Müminlerin Emiri! Külliye, Allah'ın kitabında has mıdır yoksa umum mudur?

— Umumdur.

— Hayır, bilakis hastır. Allah Teâlâ *"Her şeyden kendisine verildi."* (Neml, 23) buyurmaktadır. Peki Belkıs'a Süleyman'ın (a.s.) mülkü de verildi mi?

Ben böyle deyince önündeki sütuna doğru beni düşürdü. Sonra "Şunu çıkarıp boynunu vurun!" dedi. Hemen ona yakın bir çardağa çıkarıldım. Sırtım omuza bağlandı. Hemen şöyle seslendim:

– Ey Müminlerin Emiri! Sen benim boynumu vuracaksın ama önüne gelip bu sorun için cevap hazırlayacağım.

Dedi ki:

– Şu zındığı çıkarın! Onu en dar zindana koyun!

Hemen Dâr'ul Âmme'ye götürüldüm. Bir baktım ki İbn Ebi Duâd'ın yanındayım. Kur'ân mahluktur meselesi üzerinde insanlarla münazara yapıyordu. Bana bakınca "Ey Haremi!" dedi. Ben de "Sen ve yanındakiler Deccal'ın grubusunuz" dedim.

Derken beni Bağdat'ta kendisine Mutbak denilen bir zindanda hapsetti. Âlimlerden bir topluluk, bana cesaret vermek ve sabit durmam adına mektup gönderdiler. Açıp içindekileri okumaya başladım. Şu şiir vardı:

Sana ilim gerekir. Terk et her bidatçıyı
Ve hevâsına meyledip azan her kişiyi!
Hey sen! Sakın ha meyletme bidatlere,
Sahiplerinin dedikoduyla sapıttıkları.
Şüphesiz Kur'ân Allah'ın kelamıdır, onu indirmiştir.
Kur'ân kesinlikle ne mahluktur ne de eskiyecektir.
Şayet o mahluk olsaydı, kesinlikle zamanın şüpheleri
Onu ölmeye ve işlevsiz kalmaya sürüklerdi.
Batıl edeni bulunmayan şey nasıl batıl olsun?
Yüce yaratanın kelamı nasıl eskisin?
Allah'ın kelamını eskimeye nispet eden
Sapıklardan ve cahillerden başkası olabilir mi?
Onların söylediklerini söyleme! Aptallık etmiş olsalar da
Seni zincirlerle, prangalarla bağlamış etseler de.
Çok sabırlı alimi görmedin mi? Hani o denenmişti
Kırbaçlarla. Peki bir halden başka bir hale geçmiş miydi?

Zamanın sana tüm getirdiklerine sabret!
Sabır elbisesi, en hayırlı elbisedir.
Ey hapisteki kişi! Seni hapseden şey hakkında düşün!
Acaba katil mi yoksa katillerin yardımcısı mı?

Halife birkaç gün sonra beni hatırladı ve sonrasında zindandan çıkartıp önünde durdurdu. Dedi ki:

– Galiba hâlâ geçen senden duyduğum görüş üzerindesin?

Dedim ki:

– Ey Müminlerin Emiri! Şüphesiz ben, gecelerimde ve gündüzlerimde beni ancak geçen benden duyduğun görüş üzerine öldürmesi için Rabbim Teâlâ'ya dua ediyorum.

– Seni bağlı görüyorum.

– Bu görüş, kendi nefsimden söylediğim bir şey değildir. Bu Mekke, Medine, Kufe, Basra, Şam ve sınır bölgelerindeki âlimlerde bulduğum bir görüştür. Onlar sünnet ve cemaat üzereydiler.

– Sünnet ve cemaat nedir?

Sorusuna "Âlimlere bunu sormuştum, hepsi diyordu ki" cevabını verip şöyle dedim: "Ehlisünnet ve'l Cemaat'tan olan müminin özelliklerinden biri, kulun ihlasla şunları söylemesidir: Tek ve Ortaksız olan Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür. Nebi ve rasûllerin getirdiklerini ikrar etmeliyiz. Kul, dilinden duyulan ve kalbinin düğümlendiği inanca şehadet etmelidir. Kadere -yani hayrına ve şerrine iman ediyoruz. Kul, kendisine isabet edenin zaten onu ıskalamayacağını ve onu ıskalayanın zaten ona isabet etmeyeceğini bilmelidir. İman, söz ve ameldir. İtaatle artar, isyanla azalır. Allah Teâlâ ezelde yarattıklarının ileride neler yapacağını ve nereye varacaklarını biliyordu. Bir grubu cennette, bir grubu da çılgın ateştedir. İyi veya kötü her imamın arkasında Cuma ve bayram namazları ve vakti öne veya arkaya almaksızın farz namazları kılınır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) cennetlik olduklarına şahitlik ettiği Kureyşli on kişinin cennetlik olduklarına şehadet ederiz. Sevmek ve nefret etmek, Allah içindir ve Allah yolundadır. Bir cümle ile dahi olsa, talak gerçekleşir. Yolcu için üç gün, mukim için ise bir gün bir

gece mesh caizdir. Haşimi ölçüsüyle on altı fersah yani kırk sekiz mil yol gidildiğinde namazlar kısaltılır. İftarda acele edilir, sahur geçe bırakılır. Namazda sağ eller sol eller üzerine konulur. Âmin lafzı açıktan, Bismillahirrahmanirrahim ise gizliden söylenir. Kalbinle yakinen bilmelisin ki bu ümmetin peygamberinden sonra en hayırlısı Ebû Bekir, sonra Ömer, sonra Osman, sonra da Ali'dir. Allah onlardan razı olsun. Sahâbe arasında meydana gelen olaylar hakkında konuşmaktan geri durmalıyız. Yeniden dirilişe, hesap vermeye, kabir azabına, Münker ve Nekir'e, sırata, mizana, Allah'ın bu ümmetten olan büyük günah sahiplerini cehennemden çıkaracağına, cehennemde ancak müşrikin ebedi kalacağına, cennet halkının gözleriyle Allah Teâlâ'yı göreceklerine, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğuna, mahluk olmadığına ve *"Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O'nun avucundadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir."* (Zümer, 67) âyetine iman etmek gerekir."

Halife bunları benden duyunca emretti ve dört azı dişim çekildi. Sonra şöyle dedi:

– Şunu yanımdan çıkartın ki üzerinde bulunduğum inancımı bozmasın!

Hemen çıkarıldım ve Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel (r.h.) ile karşılaştım. Halifeyle aramda geçenleri sordu, bende ona anlattım. Bunun üzerine şöyle dedi: "O'nun önünde durduğunda Allah bu yaşananı unutmuş olmayacaktır."

Sonra şöyle dedi: "Bunu mescitlerimizin kapısına yazmamız, ailemize ve evlatlarımıza öğretmemiz gerekir." Sonra oğlu Salih'e dönüp şöyle dedi: "Bu hadiseyi yaz! Onu beyaz bir parşömene koyup muhafaza et. Bil ki Allah'la karşılaştığında O'na sünnet ve cemaat üzere kavuşacağın en hayırlı hadise budur."

٢٤٧١ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْمُنْتَصِرُ بْنُ تَمِيمِ بْنِ الْمُنْتَصِرِ، قَالَ: أَصْبَحَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ ذَاتَ يَوْمٍ مَغْمُومًا، فَقَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ: مِمَّ غَمُّكَ؟ قَالَ: " رَأَيْتُ فِي مَنَامِي دَاوُدَ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَدْ صَافَحَنِي، قَالَ: فَقِيلَ لَهُ: لَيْسَ إِلَّا خَيْرٌ، نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ مِنْ أَعْبَرِ النَّاسِ لِلرُّؤْيَا، فَقَالَ: «أَمَا إِنَّهُ لَوْ كَانَ

أَيُّوبَ لَابْتُلِيتُ فِي بَدَنِي، وَلَوْ كَانَ يَعْقُوب لَابْتُلِيتُ فِي وَلَدِي، وَلَكِنَّهُ دَاوُدُ ابْتُلِيَ فِي دِينِهِ، وَأَنَا أَخَافُ اللَّهَ أَنْ أُبْتَلَى فِي دِينِي» فَمَا كَانَت إِلَّا أَيَّامٌ حَتَّى امْتُحِنَ فَأَجَابَ، قَالَ: فَبَيْنَا هُوَ جَالِسٌ ذَاتَ يَوْمٍ بَعْدَ الْمِحْنَةِ لِأَصْحَابِهِ، إِذْ جَاءَتْهُ جَارِيَةٌ بِرُقْعَةٍ فَدَفَعَتْهَا إِلَيْهِ، فَقَرَأَهَا ثُمَّ بَكَى قَالَ: فَسُئِلَ عَمَّا فِيهَا فَقَالَ: بَعْضُ الْأَبْيَاتِ، فَإِذَا هِيَ

2471- Ebû Muhammed Muntasır bin Temim bin Muntasır dedi ki: Ali bin Medini bir sabah dertli bir şekilde uyandı. Ashâbı ona "Neden dertlisin?" diye sordular. Dedi ki: "Rüyamda Davud'u (a.s.) gördüm. Benimle musafaha yaptı." Kendisine "Bu hayır değil mi, sonuçta Allah'ın peygamberlerinden biri?" denildi. Ali bin Medini, insanlar içerisinde en iyi rüya tabir edenlerden biriydi. Soruya şöyle cevap verdi: "Şayet Eyyub olsaydı, bedensel olarak imtihan edilirdim. Şayet Yakub olsaydı, oğlum hususunda imtihan edilirdim. Ne var ki Davud, dini hususunda imtihan edilmiştir. Bu yüzden Allah'ın beni dinim hususunda imtihan etmesinden korkuyorum."

Birkaç gün geçmemişti ki imtihan edildi ve cevap verdi.[937] İmtihandan sonra bir gün ashâbıyla otururken cariyenin biri ona bir parşömen getirip teslim etti. Hemen okumaya başladı, sonra ağlayıverdi. Mektupta ne yazdığı soruldu. "Bazı beyitler" diye cevap verdi. Şiir şöyleydi:

يَا ابْنَ الْمَدِينِيِّ الَّذِي عَرَضَتْ لَهُ ... دُنْيَا فَجَادَ بِدِينِهِ لِيَنَالَهَا

مَاذَا دَعَاكَ إِلَى انْتِحَالِ مَقَالَةٍ ... قَدْ كُنْتَ تَزْعُمُ كَافِرًا مَنْ قَالَهَا

أَمْرٌ بَدَا لَكَ رُشْدُهُ فَتَبِعْتَهُ ... أَمْ زَهْرَةُ الدُّنْيَا أَرَدْتَ نَوَالَهَا

فَلَقَدْ عَهِدْتُكَ لَا أَبَا لَكَ جَاهِدًا ... صَعْبَ الْمَقَالَةِ لِلَّتِي تُدْعَى لَهَا

إِنَّ الْمُعَزَّى مَنْ يُصَابُ بِدِينِهِ ... لَا مَنْ يُرَزَّى نَاقَةً وَفِصَالَهَا

Ey kendisine dünya arz edildiği ve...
Onu elde etmek için dinini feda eden İbn Medini!
Onun görüşünü sahiplenmeye seni ne sürükledi?

937 Yani ikrah altındayken "Kur'ân mahluktur" dedi. (Çev.)

Halbuki daha önce onu söyleyenin kâfir olduğunu söylerdin.
Sana yapması daha uygun görünen bir durum mu?
Yoksa dünyanın süsünü mü elde etmek istedin?
Babasız kalasın! Yemin olsun seni gayretli bilirdim.
Davet edildiğin görüşü zor konuşurdun.
Doğrusu dini ile musibete uğrayana teselli verilir.
Dişi deve ile sütten kesilen yavrusu ölene değil.[938]

٢٤٧٢ - حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الصَّلْتِ بْنِ الْمُغَلِّسِ الْحِمَّانِيُّ الصَّفَّارُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورِ بْنِ عَمَّارٍ أَبُو الْحَسَنِ، بِبَغْدَادَ فَوْقَ قَنْطَرِ طَاقَ عَبْدُوَيْهِ قَالَ: كَتَبَ بِشْرُ بْنُ غِيَاثٍ الْمِرِّيسِيُّ لَعَنَهُ اللَّهُ إِلَى أَبِي يَسْأَلُهُ عَنِ الْقُرْآنِ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَبِي: «عَصَمَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكَ مِنْ كُلِّ فِتْنَةٍ، فَإِنْ يَفْعَلْ فَأَعْظِمْ بِهَا مِنْ نِعْمَةٍ، وَإِنْ لَا يَفْعَلْ فَهِيَ وَاللَّهِ الْهَلَكَةُ»، أَخْبَرَنِي بَعْضُ أَهْلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَبَاهُ سُئِلَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: " لَيْسَ عَلَى اللَّهِ بَعْدَ الْمُرْسَلِينَ حُجَّةٌ، وَإِنَّ الْكَلَامَ فِي الْقُرْآنِ بِدْعَةٌ اشْتَرَكَ فِيهِ السَّائِلُ وَالْمُجِيبُ، أَمَّا السَّائِلُ فَتَعَاطَى مَا لَيْسَ لَهُ، وَتَكَلَّفَ الْمُجِيبُ مَا لَيْسَ عَلَيْهِ، وَمَا أَعْرِفُ خَالِقًا إِلَّا اللَّهُ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، فَانْتَهِ بِنَفْسِكَ، وَالْمُتَكَلِّمُونَ مَعَكَ فِي الْقُرْآنِ إِلَى أَسْمَائِهِ الَّتِي سَمَّاهُ اللَّهُ بِهَا تَكُنْ مِنَ الْمُهْتَدِينَ، إِنَّ {الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} [الأعراف: ١٨٠] »

2472- Ebû'l Abbâs Ahmed bin Salt el-Himmani es-Saffar'dan; Ebû'l Hasen Muhammed bin Mansur bin Ammar dedi ki: Bişr bin Gıyas el-Merisi -Allah kendisine lanet etsin- babama mektup yazıp Kur'ân hakkındaki görüşünü sordu. Babam ona şöyle yazdı: "Allah bizi ve seni tüm fitnelerden korusun! Eğer bunu yaparsa, ne güzel bir nimettir o! Eğer yapmazsa, vallahi helakin ta kendisidir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) ehlibeytinden olan birinin bana haber verdiğine göre kendisi, bu konuda babasına sormuş, o da şöyle demiştir: Peygamberlerden sonra Allah'a karşı hiçbir hüccet yoktur. Şüphesiz

938 Bk. Zehebi, Siyer (11/56) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (21/27)

Kur'ân hakkında kelam etmek bidattir. Bu hususta soran ile cevap veren ortaktır. Sorana gelince; hakkı olmayan bir şeyi istemiştir. Cevap veren ise haddi olmayan bir şeyin külfetine girmiştir. Allah'tan başka bir yaratıcı tanımıyorum. Kur'ân Allah'ın kelamıdır. Sen ve seninle beraber olup Kur'ân hakkında konuşanlar, Allah'ın verdiği isimlere dikkat etsinler! Böyle yap ki hidayete erenlerden olasın." Daha sonra şu âyeti yazdı: *"O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır."* (A'raf, 180).[939]

٢٤٧٣ - قَالَ نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ: رَآنِي ابْنُ الْمُبَارَكِ مَعَ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَمَا كَلَّمَنِي، فَلَمَّا كَانَ فِي غَدٍ، رَآنِي فَأَخَذَ بِيَدِي، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ

2473- ... Nuaym bin Hammad dedi ki: Bir keresinde Abdullah bin Mübarek beni hevâ ehlinden bir adamla gördü. Bu yüzden benimle konuşmadı. Ertesi gün olduğunda yine beni gördü. Hemen elimi tuttu ve şu şiiri okumaya başladı:

يَا طَالِبَ الْعِلْمِ صَارِمْ كُلَّ بَطَّالِ ... وَكُلَّ غَاوٍ إِلَى الْأَهْوَاءِ مَيَّالِ

إِنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللهِ تَعْرِفُهُ ... لَيْسَ الْقُرْآنُ بِمَخْلُوقٍ وَلَا بَالِ

لَوْ أَنَّهُ كَانَ مَخْلُوقًا لَغَيَّرَهُ ... رَيْبُ الزَّمَانِ إِلَى مَوْتٍ وَإِبْطَالِ

وَكَيْفَ يَبْطُلُ مَا لَا شَيْءَ يُبْطِلُهُ ... أَمْ كَيْفَ يَبْلَى كَلَامُ الْخَالِقِ الْعَالِ

Ey ilim talebesi! Biçiver her aptalı ve...
Hevâlara meyledip yoldan çıkanı.
Şüphesiz Kur'ân Allah'ın kelamıdır, sen bilirsin.
Kur'ân kesinlikle ne mahluktur ne de eskiyecektir.
Şayet o mahluk olsaydı, kesinlikle zamanın şüpheleri
Onu ölmeye ve işlevsiz kılmaya sürüklerdi.
Batıl edeni bulunmayan şey nasıl batıl olsun?
Yüce yaratanın kelamı nasıl eskisin?

939 Bk. Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (9/326) - Zehebi, Siyer (9/97) - İbn Adiy, Kamil (6/393)

٢٤٧٤ وحدثني أبو عمر محمد بن عبد الواحد النحوي، قال: " والإل: اسم من أسماء الله عز وجل، ومنه قراءة من قرأ (جبرائيل)

قال ابن عباس: " إل هاهنا اسم من أسماء الله عز وجل، وخير العبد كأنه عبد الله، ومنه قوله عز وجل: {لا يرقبون في مؤمن إلا ولا ذمة} [التوبة: ١٠] قال: ومن ذلك لما فتح الله تعالى على أبي بكر خليفة رسول الله صلى الله عليه وسلم وأهلك الله مسيلمة ومن كان معه، جاءوا بأسارى إلى أبي بكر، فقال لهم أبو بكر هل معكم من كذب صاحبكم شيء؟ قالوا: نعم، قال: هاتوه، فقالوا: مما جاء به من الكذب وزعم أنه قرآن: يا ضفدع نقي نقي، لا الماء تشربين ولا الطعام تأكلين، ومنه شاة سوداء تحلب لبنا أبيض، هذا من العجب قال: وقال أبو بكر رضي الله عنه: يا بني حنيفة، أين ذهب بكم؟ هل خرج هذا من إل؟

قال أبو عمر: قال أبو العباس أحمد بن يحيى:: وهذا أحد الأدلاء على أن القرآن كلام الله غير مخلوق، لأن ما خرج من ذات الله لا يكون مخلوقا

2474- Bana Ebû Ömer Muhammed bin Abdulvahid en-Nahvi dedi ki: "İll" kelimesi, Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Cebrail'i Cebarill şeklinde okuyanların kıraati bundan dolayıdır.

İbn Abbâs (r.anhumâ) dedi ki: İll kelimesi, Allah Teâlâ'nın isimlerinden biridir. Allah Teâlâ'nın *"Bir mü'min hakkında ne akrabalık[940] (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirler"* (Tevbe, 10) kavli bundandır. Allah Teâlâ, Rasûlullah'ın (s.a.v.) halifesi Ebû Bekir'e fetih verip Müseyleme ve yanındakileri Allah helak edince esirleri Ebû Bekir'e getirdiler. Ebû Bekir onlara şöyle dedi:

– Yanınızda arkadaşınızın yalanlarından bir şey olan var mı?

– Evet.

– Söyleyin.

940 Kelimenin Arapçası "İll" kelimesidir. (Çev.)

— Onun yalanlarından ve bir Kur'ân'dır diye iddia ettiklerinden biri şuydu: "Ey kurbağa! Vırakla, vırakla! Ne su içersin ne de yemek yersin." Biri de şuydu: "Siyah bir koyun ama kendisinden beyaz süt sağılıyor. Bu acayip şeylerdendir."

— Ey Beni Hanife! Sizi nereye götürmüş böyle? Bu sözler İll'den çıkmış olabilir mi?

Ebû Ömer dedi ki: Ebû'l Abbâs Ahmed bin Yahya şöyle dedi: "Bu, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğuna, mahluk olmadığına dair delillerden biridir. Çünkü Allah'ın zatından çıkan mahluk olamaz."

٢٤٧٥ - قَالَ أَبُو عُمَرَ: سَأَلْتُ الْمُشَوِّفَ الْفَيْلَسُوفَ صَدِيقَ إِبْرَاهِيمَ، فَقُلْتُ لَهُ: «أَيَجُوزُ أَنْ يَكُونَ النَّوْعُ مِنْ غَيْرِ جَوْهَرِ الْجِنْسِ؟» قَالَ: لَا. فَقُلْتُ لَهُ: «أَفَطِنْتَ لِمَا أَرَدْتُ؟» فَقَالَ: نَعَمْ، فَحَمِدْتُهُ عَلَى ذَلِكَ

2475- Ebû Ömer dedi ki: Filozof Sıddık İbrahim'e sordum, ona dedim ki:

— Nev'in cinsin cevheri dışında olması caiz midir?

Şöyle cevap verdi:

— Hayır.

Ben hemen "Kastettiğimi anladın mı?" diye sordum, "Evet" cevabını verdi. Bunun üzerine Allah'a hamd ettim.

٢٤٧٦ - قَالَ أَبُو عُمَرَ: وَسَمِعْتُ ابْنَ كَيْسَانَ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ: مَا تَقُولُ فِي الْقُرْآنِ؟ فَقَالَ لَهُ ابْنُ كَيْسَانَ: أَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ وَهُوَ الْخَالِقُ»، وَأَقُولُ: «إِنَّ الْعَبْدَ مَأْمُورٌ وَهُوَ مَخْلُوقٌ»، وَأَقُولُ: «إِنَّ الْقُرْآنَ أَمْرُهُ لَا خَالِقٌ وَلَا مَخْلُوقٌ»

ثُمَّ قَالَ ابْنُ كَيْسَانَ: هَذَا مَذْهَبُ الْعُلَمَاءِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ، وَهُوَ مَذْهَبُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَثَعْلَبٍ، وَأَصْحَابِ الْحَدِيثِ

2476- Ebû Ömer dedi ki: İbn Keysan'ı işittim; bir adam, kendisine "Kur'ân hakkında görüşün nedir?" diye sordu. İbn Keysan ona şöyle cevap verdi: "Diyorum ki: Şüphesiz Allah emretmiştir ve o yaratandır. Şüphesiz kul

da memurdur ve o yaratılandır. Diyorum ki: Şüphesiz Kur'ân O'nun emridir, ne yaratandır ne yaratılandır."

İbn Keysan sonrasında şöyle dedi: "Bu, İslâm ehli âlimlerin mezhebidir. Bu aynı zamanda Ahmed bin Hanbel, Sa'leb ve hadis ashâbının mezhebidir."

٢٤٧٧ - حَدَّثَنَا أبو عليٍّ حنْبَلُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: حَضَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، وَيَحْيَى بْنَ مَعِينٍ عِنْدَ عَفَّانَ وَكَانَ أَوَّلَ مَا امْتُحِنَ عَفَّانُ، وَسَأَلَهُ يَحْيَى بَعْدَمَا امْتُحِنَ مِنَ الْغَدِ فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا عُثْمَانَ أَخْبِرْنَا بِمَا كَلَّمَكَ بِهِ إِسْحَاقُ وَمَا كَانَ مَرَّدَهُ عَلَيْكَ؟ فَقَالَ: «يَا أَبَا زَكَرِيَّا لَمْ أُسَوِّدْ وَجْهَكَ وَلَا وُجُوهَ أَصْحَابِكَ، يَعْنِي بِذَلِكَ أَنِّي لَمْ أُجِبْ»، فَقَالَ لَهُ: كَيْفَ كَانَ؟ قَالَ: " قَرَأَ عَلَيَّ الْكِتَابَ الَّذِي كَتَبَ بِهِ الْمَأْمُونُ مِنْ أَرْضِ الْجَزِيرَةِ مِنَ الرَّقَةِ، فَإِذَا فِيهِ: امْتَحِنْ عَفَّانَ وَادْعُهُ إِلَى أَنْ يَقُولَ: الْقُرْآنُ - يَعْنِي: مَخْلُوقٌ - فَإِنْ أَجَابَ فَأَقِرَّهُ عَلَى أَمْرِهِ، وَإِنْ لَمْ يُجِبْكَ إِلَى مَا كَتَبْتُ بِهِ، فَاقْطَعْ عَنْهُ الَّذِي تُجْرِي عَلَيْهِ " قَالَ عَفَّانُ: " فَلَمَّا قَرَأَ عَلَيَّ، قَالَ لِي إِسْحَاقُ: مَا تَقُولُ؟ فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} [الإخلاص: ١] " فَقَالَ لِي إِسْحَاقُ: يَا شَيْخُ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَقُولُ: إِنَّكَ إِنْ لَمْ تُجِبْهُ إِلَى مَا يَدْعُوكَ إِلَيْهِ يَقْطَعْ عَنْكَ مَا يُجْرِي عَلَيْكَ، وَإِنْ قَطَعَ عَنْكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَطَعْنَا نَحْنُ أَيْضًا، فَقَالَ: قَالَ عَفَّانُ: فَقُلْتُ لَهُ: فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ} [الذاريات: ٢٢] قَالَ: فَسَكَتَ عَنِّي وَانْصَرَفْتُ، فَسُرَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بِذَلِكَ وَيَحْيَى وَأَصْحَابُهُمْ " قَالَ حَنْبَلٌ: فَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ يَقُولُ: " سُبْحَانَ اللَّهِ كَانَ النَّاسُ يَتَكَلَّمُونَ يَعْنِي: فِي هَذَيْنِ الشَّيْخَيْنِ وَيَذْكُرُونَهُمَا، وَكُنَّا مِنَ النَّاسِ فِي أَمْرِهِمَا مَا اللَّهُ بِهِ عَلِيمٌ، قَامَا لِلَّهِ بِأَمْرٍ لَمْ يَقُمْ بِهِ أَحَدٌ مِثْلُ مَا قَامَا بِهِ عَفَّانُ وَأَبُو نُعَيْمٍ

2477- Ebû Ali Hanbel bin İshak bin Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel (r.h.), Yahya bin Main ve Affan'ın yanında bulundum. İlk imtihan edilen Affan oldu. İmtihan olduğunun ertesi günü Yahya ona sordu. Dedi ki:

— Ey Ebû Osman! Bize İshak'ın sana ne konuştuğunu, sana ne cevap verdiğini haber ver.

Affan dedi ki:

— Ey Ebû Zekeriya! Ne senin yüzünü ne de arkadaşlarının yüzünü karartmadım.

Bununla Kur'ân mahluktur görüşüne olumlu cevap vermediğini kastediyor. Yahya sordu:

— Nasıl oldu?

— Me'mun'un Cezire tarafındaki Rakka'dan yazdığı mektubu bana okudu. İçinde şunlar yazıyordu: Affan'ı imtihan et ve onu Kur'ân mahluktur görüşüne çağır. Eğer olumlu cevap verirse, yaptığını onayla. Eğer yazdığıma icabet etmezse, onu işlerinden alıkoy.

Affan dedi ki: Bana okuyunca İshak şöyle dedi:

— Görüşün nedir?

Bense *"Kul huvellahu ehad"* (İhlas, 1) sûresini okumaya başladım. İshak bunun üzerine bana şöyle dedi:

— Ey şeyh! Müminlerin Emiri diyor ki: Eğer seni davet ettiği şeye olumlu cevap vermezsen işlerinden seni alıkoyacak. Eğer Müminlerin Emiri seni alıkoyarsa, biz de alıkoyarız.

— Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Gökte rızkınız ve size vaad olunan şeyler vardır."* (Zariyat, 22).

Ben âyeti okuyunca susuverdi, ben de kafamı çevirdim.

Ebû Abdullah, Yahya ve ashâbı bundan dolayı sevindiler.

Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) daha sonra şöyle derken işittim: "Subhanallah! İnsanlar bu iki şeyh hakkında konuşuyor, onlardan bahsediyordu. İnsanlardan onlarla ilgili sadece Allah'ın bildiği neler duyduk. Halbuki Affan ve Ebû Nuaym, başka kimsenin yapmadığı şekilde Allah'ın emrini uyguladılar."[941]

941 Bk. Zehebi, Siyer (10/244) – Mizzi, Tehzibu'l Kemal (20/165)

٢٤٧٨ - حدثني أبو بكر الأعين، قال: كنت عند عفان وقد دعاه إسحاق لهذا الأمر، فقال: " أعطوني ثيابي، فجاءوه بقميص جديد، فقال لهم: هذا يكون لكم، هاتوا قميصا خلقا. قال: فألبسته إياه، يعني: لضرب العنق »

2478- Ebû Bekir el-A'yan dedi ki: İshak kendisini bu görüşe çağırdığı sırada Affan'ın yanındaydım. "Bana elbisemi verin" dedi. Hemen yeni bir gömlek getirdiler. Onlara "Bu sizin için olur, bana eski bir gömlek getirin" dedi. Ona elbiseyi ben giydirmiştim. Yani boynunun vurulması için.

٢٤٧٩ - أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ سَهْلِ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْبَزَّازُ، قَالَ: " لَمَّا امْتُحِنَ عَفَّانُ قَالَ: امْتَحَنَهُ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بِكِتَابِ الْمَأْمُونِ، وَكَانَ الْمَأْمُونُ يُجْرِي عَلَى عَفَّانَ كُلَّ شَهْرٍ خَمْسَمِائَةِ دِرْهَمٍ، وَكَانَ إِسْحَاقُ يُجْرِي عَلَيْهِ ثَلَاثَمِائَةِ دِرْهَمٍ، فَكَتَبَ الْمَأْمُونُ إِلَى إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ: امْتَحِنْ عَفَّانَ، فَإِنْ أَجَابَ إِلَى خَلْقِ الْقُرْآنِ، فَأَجْرِ عَلَيْهِ مَا كُنَّا نُجْرِي، وَإِنْ لَمْ يُجِبْ، فَأَسْقِطْ عَنْهُ مَا كَانَ يُجْرَى عَلَيْهِ، فَبَعَثَ إِسْحَاقُ فَأَحْضَرَهُ، وَقَرَأَ عَلَيْهِ كِتَابَ الْمَأْمُونِ فَأَبَى أَنْ يُجِيبَ، فَقَالَ لَهُ إِسْحَاقُ: يَا شَيْخُ إِنَّهُ يَقْطَعُ عَنْكَ مَا كَانَ يُجْرِي عَلَيْكَ إِنْ لَمْ تُجِبْ، فَلَا أَدْرِي مَا رَدَّ عَلَيْهِ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ سَهْلٍ: فَأَحْسَنَ إِسْحَاقُ فِي أَمْرِهِ، وَكَتَبَ إِلَى الْمَأْمُونِ أَنَّهُ شَيْخٌ كَبِيرٌ مَرِيضٌ، وَقَدِ امْتَحَنَهُ فَلَمْ يُجِبْ، وَلَا أَحْسَبُ يَصِلُ كِتَابِي إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ إِلَّا وَقَدْ تُوُفِّيَ

2479- ... Ali bin Sehl bin Muğira el-Bezzar dedi ki: Affan imtihan olunduğunda... Onu Me'mun'un yazısı ile İshak bin İbrahim imtihan etmişti. Me'mun, her ay Affan'a beş yüz dirhem verirdi. İshak da ona üç yüz dirhem verirdi. Me'mun, İshak'a şöyle yazdı: "Affan'ı imtihan et. Eğer Kur'ân'ın yaratılmış olmasına olumlu cevap verirse, yaptığımıza devam et. Eğer kabul etmezse, ona verilenleri iptal et." İshak hemen birilerini gönderip getirtti. Ona Me'mun'un yazısını okudu. Affan ise cevap vermeyi reddetti. Bunun üzerine İshak ona şöyle dedi:

– Ey şeyh! Doğrusu halife eğer ona olumlu cevap vermezsen sana verilenleri kesecek.

Ali bin Sehl dedi ki: İshak bu konuda ona iyi davrandı. Me'mun'a Affan'ın yaşlı ve hasta bir şeyh olduğunu, imtihan ettiğini ama olumlu cevap vermediğini yazdı.

İshak dedi ki: "Sanıyorum ki yazım, Müminlerin Emiri'ne ancak o öldükten sonra ulaştı."

٢٤٨٠ - عَنْ أَبِي حَفْصٍ الْعَطَّارُ، قَالَ: سَمِعْتُ بِشْرَ بْنَ الْحَارِثِ، يَقُولُ حِينَ أَنْشَدَهُ أَبُو الرُّمَّةِ هَذَا الشِّعْرَ فِي بِشْرٍ الْمِرِّيسِيِّ: «اكْتُبُوا هَذَا الشِّعْرَ وَتَعَلَّمُوهُ فَهُوَ أَنْفَعُ لَكُمْ مِنْ غَيْرِهِ، وَعَلِّمُوهُ صِبْيَانَكُمْ، وَرَأَيْتُ بِشْرًا يُعْجِبُهُ هَذَا الشِّعْرُ إِذَا أَنْشَدَهُ

2480- ... Ebû Hafs el-Attar dedi ki: Bişr bin Haris'i işittim; Ebû Rimme'nin Bişr el-Merisi hakkında yazdığı aşağıdaki şiiri okuyunca şöyle dedi: Bu şiiri yazın, öğrenin. Bu, sizin için diğer şiirlerden daha faydalıdır. Bunu çocuklarınıza da öğretin." Bişr'in okuduğunda bu şiirden hoşlandığını gördüm:

Ey insanlar! Dümdüz hakka yönelin ve Rahman'ın cezasından korkun!

Sizin için keramet veya aşağılanma olan her şeyin açılacağı günden sakının!

O gün ya ebediyet cennetine ya da cehennem ateşlerinedir.

Gençlerin kaküllerinin beyazladığı, ilahın sizleri topladığı o gün.

Ey yüzsüz, arsızlar! Kur'ân ve söylediğiniz o şeyin cevabını verin!

Yoksa onun mahluk olduğunu iddia edip de Furkan'ı indireni mi yalanladınız?

Aksine ilahın kelamı mahluk değildir, insanla beraber ölmez.

Her yaratılmış yok olacaktır, şüphe yok. Gece ve gündüzde hangi mahluk baki kalabilir ki?

Bişr el-Merisi'nin sözünü söylemeyin, onu gizli ve açık lanetleyin!

Şeytandan sığındığınız gibi Bişr'in şerrinden de Allah'a sığının.

Onun istediği şirkten başka bir şey değildir ama putları ima ediyor.[942]

942 Yani asıl derdi, kendisinin de ilah yerine konulması ama başka şeylerin arkasına sığınıyor. Tıpkı Mekke'de sözünün dinlenmesini isteyen Ebû Cehil ve tayfasının putların arkasına sığınıp sanki onları savunuyormuş görünmesi gibi. Ya da demokrasi arkasına sığınıp kendi egemenliğini devam ettirmeye çalışan bazı kişiler gibi. (Çev.)

Yalnız Kur'ân ile hidayet bulunur, sapıtan ve tüm tartışanlar da Kur'ân ile sapıtır.

Dininize sahip çıkın ve fani bir maişet için onu satmayın.

Din üzere ölürseniz, şirk üzere mezarda yatmazsınız ve cennetlere varırsınız.

Samimi bir kalp ve dille size nasihat vermeye çalışan bir kardeşten bu nasihati kabul edin.

İMÂNIN MAHLUK OLDUĞUNU İDDİA EDENLER HAKKINDA

٢٤٨١ - سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ أَحْمَدَ بْنَ سَلْمَانَ النِّجَادَ، يَقُولُ: " وَمِنَ الْفِرَقِ الْهَالِكَةِ قَوْمٌ أَحْدَثُوا شَيْئًا أَنْكَرَهُ الْعُلَمَاءُ. وَذَكَرَ أَنَّ الصُّورِيَّ كَانَ نَزَلَ بَغْدَادَ بِالْجَانِبِ الشَّرْقِيِّ سُوقَ يَحْيَى وَأَظْهَرَ التَّقَلُّلَ وَالتَّقَشُّفَ، وَقَالَ فِي بَعْضِ كَلَامِهِ: «إِنَّ الْإِيمَانَ مَخْلُوقٌ»، وَإِنَّمَا أَرَدْتُ الْحَرَكَةَ، فَخَاضَ النَّاسُ فِي أَمْرِهِ، فَطَائِفَةٌ تَنْصُرُهُ، وَطَائِفَةٌ تُنْكِرُ عَلَيْهِ فَسَأَلُوا عَبْدَ الْوَهَّابِ الْوَرَّاقَ وَهَارُونَ الْحَمَّالَ فَعَرَضَا كَلَامَهُ عَلَى أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ

2481- Ebû Bekir Ahmed bin Selman en-Neccad'ı şöyle derken işittim: "Helak olan fırkalardan biri, âlimlerin inkâr edip karşı çıktıkları bir şey ortaya attılar. Zikredildiğine göre Sûrâ, Bağdat'ın doğu tarafında ikamet ederdi. Kendisinin az ile yetinip dünyadan el etek çektiğini göstermeye çalışırdı. Bir konuşmasında "İman mahluktur, ben ancak hareket istedim" dedi. Derken insanlar onun konusunda lafa dalmaya koyuldular. Bir grup onu destekledi, bir grup da ona karşı çıktı. İnsanlar, Abdulvehhab el-Verrak ile Harun el-Hammal'a sordular. Onlar da adamın sözünü Ahmed bin Hanbel'e arz ettiler."

٢٤٨٢ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْمَرُّوذِيُّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ رَجُلًا قَدْ تَكَلَّمَ فِي ذَلِكَ الْجَانِبِ وَقَدْ قَعَدَ النَّاسُ يَخُوضُونَ فِيهِ، وَقَدْ ذَهَبُوا إِلَى عَبْدِ الْوَهَّابِ فَسَأَلُوهُ، فَقَالَ: اذْهَبُوا إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، وَقَدْ ذَهَبُوا إِلَى غَيْرِ وَاحِدٍ مِنَ الْمَشْيَخَةِ، فَلَمْ يَدْرُوا مَا يَقُولُونَ، وَقَدْ جَاءُوا بِكَلَامِهِ عَلَى أَنْ يَعْرِضُوهُ عَلَيْكَ وَهَذِهِ الرُّقْعَةُ، فَقَالَ: " هَاتِهَا. فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ، فَكَانَ فِيهَا: خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَنَا عُقُولًا،

والهمنا الخير والشر، والهمنا الرشد، وأوجب علينا فيما أنعم به علينا الشكر،
فقال له رجل: وهكذا إيماننا قول وعمل، ويزيد وينقص ونية واتباع السنة، وإنما
قلت: إنه مخلوق على الحركة والفعل، إذ كان في هذا الموضع لا على القول،
فمن قال: «إن الإيمان مخلوق يريد القول فهو كافر»، ويعد هذا يعرض كلامي
على أبي عبد الله، فإن كان خطأ رجعت وتبت إلى الله، وإن كان صوابا، فالحمد
لله، فقرأها أبو عبد الله حتى انتهى إلى قوله: وإنما قلت: إنه مخلوق على الحركة
والفعل، فرمى أبو عبد الله بالرقعة من يده، وغضب شديدا، ثم قال: " هذا أهل
أن يحذر عنه ولا يكلم، هذا كلام جهم بعينه، وإنما قلت مخلوق على الحركة،
هذا مثل قول الكرابيسي، إنما أراد: الحركات مخلوقة، هذا قول جهم، ويله
إذا قال: إن الإيمان مخلوق، فأي شيء بقي؟ النبي صلى الله عليه وسلم قال:
«الإيمان شهادة أن لا إله إلا الله»، فلا إله إلا الله مخلوق؟، قال: من أين هذا
الرجل؟ وعلى من نزل؟ ومن يجالس؟ قلت: هو غريب، قال: حذروا عنه، يحيى
يفلح أصحاب الكلام، ثم غضب غضبا شديدا، وأمر بمجانبته، ثم قال أبو عبد
الله: انظر كيف قد قدم التوبة أمامه: إن أنكر علي أبو عبد الله تبت، ولم يرد ألا
يتكلم بكلام أنكره عليه

2482- ... Ebû Bekir el-Mervezî dedi ki: Ebû Abdullah'a (r.h.) şöyle dedim: "Doğrusu insanlar şu tarafta konuşmaya başladılar. İnsanlar oturmuş, bu konuda lafa dalıyorlar. Abdulvehhab'a gidip ona sordular. O da 'Ebû Abdullah'a gidin' dedi. Onun dışında birçok şeyhe gittiler. Ne var ki onlar da ne diyeceklerini bilemediler. Onun kelamını sana arz etmek adına şu parşömeni getirdiler." Ahmed "Getir" dedi. Hemen kendisine verdim. İçerisinde şunlar yazılıydı: "Allah bizler için akıllar yarattı, hayrı ve şerri bize ilham etti. Bize doğruluğu ilham etti ve bize verdiği nimetlerden dolayı şükrü bize vacip kıldı. İmanımız da böyledir; sözdür ve ameldir, artar, eksilir. İman niyettir, sünnete tâbi oluştur. Ben mahlûk derken ancak hareket ve fiili kastettim. Benim sözüm sadece burasıyla ilgili, kaville ilgili değil. Çünkü her kim kavli kastederek 'İman mahlûktur' derse kâfir olur. Kelamım Ebû Abdullah'a arz

edildikten sonra eğer hatalı ise görüşümden döndüm, Allah'a tevbe ettim. Eğer doğru ise, Allah'a hamd olsun."

Ahmed bunu okudu. Mektubun "Ben mahluk derken ancak hareket ve fiili kastettim" kısmına gelince parşömeni elinden attı. Çok kızmıştı. Sonrasında şöyle dedi: "Bu, sakınılacak ve konuşulmayacak biridir. Bu, Cehm'in kelamının aynısıdır. "Ben mahluk derken ancak hareket ve fiili kastettim" sözü, Kerâbîsi'nin sözü gibidir. Ancak hareketin mahluk olduğunu kastetmiş... Bu, Cehm'in görüşüdür. İmanın mahluk olduğunu söylediği zaman ona yazıklar olsun! Peki geriye daha ne kaldı? Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir."*[943] Peki, la ilahe illallah kelimesi mahluk olabilir mi?"

Daha sonra bana şöyle sordu:

– Bu adam nereli? Kimin yanında konaklıyor? Kimlerle oturuyor?

Dedim ki: "O yabancıdır." Ahmed dedi ki: "Ondan sakının! Kelam sahipleri iflah olmazlar." Ahmed sonra daha da kızdı ve ondan uzak durulmasını emretti. Ebû Abdullah sonrasında şöyle dedi: "Bak tevbeyi nasıl önüne almış. Neymiş, Ebû Abdullah karşı çıkarsa tevbe edecek ve kendisine karşı çıkılan bir kelamı etmeyecekmiş."

٢٤٨٣ - حَدَّثَنَا حَنْبَلٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ، وَسُئِلَ عَنْ مَنْ قَالَ: الْإِيمَانُ مَخْلُوقٌ فَقَالَ: هَذَا كَلَامُ سُوءٍ رَدِيءٌ، وَأَيُّ شَيْءٍ بَقِيَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «الْإِيمَانُ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ»، فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ " مَخْلُوقٌ؟ مَنْ قَالَ هَذَا، فَهُوَ قَوْلُ سُوءٍ، يَدْعُو إِلَى كَلَامِ جَهْمٍ، يُحَذَّرُ عَنْ صَاحِبِ هَذَا الْكَلَامِ، وَلَا يُجَالَسُ، وَلَا يُكَلَّمُ حَتَّى يَرْجِعَ وَيَتُوبَ، وَهَذَا عِنْدِي يَدْعُو إِلَى كَلَامِ جَهْمٍ، الْإِيمَانُ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مَخْلُوقٌ هُوَ؟ قَالَ اللهُ تَعَالَى {لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} [البقرة: ٢٥٥]، {لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ} [الحشر: ٢٣]، فَهَذِهِ صِفَاتُهُ وَأَسْمَاؤُهُ غَيْرُ مَخْلُوقَةٍ وَصَفَ اللهُ بِهَا نَفْسَهُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

943 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Sahih, 53 (1/29) – Müslim, Sahih, 17 (1/47)

«الْإِيمَانُ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» فَمَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَخْلُوقٌ، فَقَدْ قَالَ بِقَوْلِ الْجَهْمِيَّةِ، يُحَذَّرُ عَنْ صَاحِبِ هَذِهِ الْمَقَالَةِ، وَصِفَاتُ اللَّهِ وَأَسْمَاؤُهُ غَيْرُ مَخْلُوقَةٍ، وَهَذِهِ مِنْ صِفَاتِ اللَّهِ تَعَالَى، وَلَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَالِمًا، فَمَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَخْلُوقٌ فَقَدْ قَالَ مَقَالَةَ الْجَهْمِيَّةِ »

2483- Hanbel dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) işittim; kendisine imanın mahluk olduğunu söyleyen kimse hakkında soruldu. Dedi ki: "Bu kötü ve aşağılık bir kelamdır. Geriye ne kaldı? Rasûlullah (s.a.v.) *"İman, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir"* buyurmuştur. Peki la ilahe illallah kelimesi mahluk olabilir mi? Her kim böyle söylerse, bilinsin ki kötü bir söz söylemiş ve Cehm'in kelamına davet etmiştir. Bu sözün sahibinden sakınılmalıdır. Görüşünden dönüp tevbe edene dek onunla oturulmaz, kendisiyle konuşulmaz. Bu adam bana göre Cehm'in kelamına davet etmektedir. İman, Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik etmektir. Peki la ilahe illallah kelimesi mahluk mudur? Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur."* (Bakara, 255). *"O, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır. O, mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip koruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır."* (Haşr, 23). Bunlar O'nun isimleri ve sıfatlarıdır, mahluk değildir. Allah bunlarla kendi nefsini vasıflandırmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İman, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir."* Her kim la ilahe illallah kelimesinin mahluk olduğunu söylerse, o kimse Cehmiyye'nin sözünü söylemiştir. Bu sözün sahibinden sakınılmalıdır. Allah'ın sıfatları ve isimleri mahluk değildir. Bu, Allah'ın sıfatlarındandır. Allah ezelden beri bilen olagelmiştir. Her kim la ilahe illallah kelimesinin mahluk olduğunu söylerse, Cehmiyye'nin sözünü söylemiştir."

٢٤٨٤ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَانِئٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الْإِيمَانِ أَمَخْلُوقٌ هُوَ؟ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: " وَقَرَأَ {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} [البقرة: ٢٥٥]، أَمَخْلُوقٌ هُوَ؟ مَا هُوَ اللَّهُ مَخْلُوقٌ »

2484- İshak bin İbrahim bin Hani dedi ki: Ebû Abdullah'a (r.h.) iman hakkında "O mahluk mudur?" diye sordum. Ebû Abdullah *'Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur."* (Bakara, 255) âyetini okudu ve şöyle dedi: "Bu mahluk mudur? Allah mahluk değildir."

İbn Batta şöyle der: Bu konuda söz, ilim ehlinin üzerinde olduğu yola uymak ve söylediklerine teslim olmaktır. Artık her kim "İman mahluktur" derse, o kimse Azim olan Allah'a kâfir olmuştur. Çünkü imanın aslı ve zirvesi, Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmektir. Her kim de "O mahluk değildir" derse, bu kimse de bidatçidir. Çünkü Kaderiye, kulların fiil ve hareketlerinin mahluk olmadığını söyler. Velhasıl; kendisiyle amel edilen asıl, âlimlerin söylediklerine teslim olmak ve onların hakkında konuşmadığı konuları terk etmektir. Onlar, önderdir. Onlar konuşmaya bizden daha layıktırlar. Allah'tan bizi isyandan korumasını, O'na muhalefete karşı sığındırmasını dileriz.

ALLAH TEÂLÂ'NIN MUSA (A.S.) İLE KONUŞTUĞUNUN TASDİK EDİLMESİ VE BUNU İNKÂR EDENİN KÂFİR OLDUĞUNUN BEYANI

Allah size rahmet etsin! Bilin ki her kim kendisinin İbrahim'in milleti ve Muhammed'in (s.a.v.) dini üzere olduğunu ve kendisinin İslâm şeriatının ahalisinden olduğunu iddia eder, sonra da Allah'ın Musa ile konuştuğunu inkâr ederse, bu kimse İslâm Dini'nden olduğu iddiasını boşa çıkarmış, Müslümanlar olduğunu söylerken yalan söylemiş, Allah'ın sözünü reddetmiş, Cebrail'in Muhammed'e (s.a.v.) getirdiğini yalanlamış ve kitabı, sünneti ve de icmayı reddetmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah, Mûsa ile de doğrudan konuştu."* (Nisa, 164)

Yine şöyle buyurur: *"Mûsâ, belirlediğimiz yere gelip Rabbi de ona konuşunca..."* (A'raf, 144)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Mûsâ! Vahiylerim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım."* (A'raf, 144)

Yine şöyle buyurur: *"Şüphesiz ben, ben Allah'ım! Benden başka ilah yoktur. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."* (Taha, 14)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Mûsâ! Gerçek şu ki, ben mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ım."* (Neml, 9)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Musa! Şüphesiz ben, ben Alemlerin Rabbi olan Allah'ım."* (Kasas, 30)

Yine şöyle buyurur: *"Ey Musa! Şüphesiz ben, ben senin Rabbinim. Ayakkabılarını çıkar..."* (Taha, 11-12)

Yine şöyle buyurur: *"Mûsâ'nın haberi sana geldi mi? Hani, Rabbi ona mukaddes Tuvâ vadisinde şöyle seslenmişti..."* (Naziat, 15-16)

Pis ve lanetli Cehmiyye ise bunların tümüne karşı çıkmakta, reddetmekte ve inkâr etmektedir.

Cehmiyye şöyle der: Allah hiçbir zaman konuşmamıştır ve asla konuşmayacaktır.

Böyle söyleyerek Rablerinin cahiliye ehlinin taptığı işitmeyen, görmeyen, konuşmayan, fayda ve zarar veremeyen sağır ve dilsiz taşlar gibi olduğunu iddia etmektedirler. Yetmezmiş gibi bununla Rablerini konuşan, duyan ve gören Âdemoğluna benzemekten tenzih ettiğini iddia ederler.

Yine şöyle derler: Kelam ancak dil, iki dudak, boğaz ve küçük dilden oluşan boşluktan meydana gelir.

Ayrıca Allah'tan kudreti nefyedip O'nun ancak kelam aletleri ile konuşabileceğini iddia ederler.

Yine şöyle derler: Allah bir şeyi tekvin etmiş, sonra onu tabir etmiştir. Sesi yaratmış ve Musa'ya o sesin kelamını duyurmuştur.

Onlara şöyle dedik: Peki, buna tanık oldunuz ve gözlerinizle gördünüz de mi bunun bu şekilde olduğunu bildiniz?

Dediler ki: Hayır.

Dedik ki: Rasûlullah'ın (s.a.v.) size böyle söylediği mi ulaştı?

Dediler ki: Hayır.

Dedik ki: Peki, Allah Teâlâ önceki kitaplarında bunu indirdi mi veya geçmiş peygamberlerden biri bunu söyledi mi?

Dediler ki: Hayır ama akıllar bizim söylediğimizi gösteriyor.

Dedik ki: Peki, Allah'ın yaratıp tekvin ettiği bir mahlukun *"Şüphesiz ben, ben Allah'ım. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl"* (Taha, 14) demesi caiz mi?

Şu halde her kim Musa ile konuşanın Allah'tan başkası olduğunu iddia ederse, gerçekten Allah'ın rubûbiyet iddia eden bir mahluk yarattığını, Musa'nın ona icabet ettiğini, Allah'ı bırakıp ona ibadet ettiğini, mahluk bir mesaj ile Firavun'a gittiğini ve Firavun'a Allah'tan başkasına ibadet ettiğini iddia etmiş olur. Allah bundan yücedir, büyüktür!

Allah Teâlâ kitabını vasıflandırırken şöyle buyurur: *"Apaçık bir Arapça diliyle."* (Şuara, 195). Yine şöyle buyurur: *"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik."* (İbrahim, 4).

Arap kelamını ve dilin fesahatini bilen ilim ehli, kelamın ancak bir mütekellimden/konuşandan olduğunu bilmektedir. Tıpkı rasûlün ancak bir gönderenden ve bağışın ancak bir bağış yapandan olması gibi.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"Allah Musa ile gerçekten konuştu."* (Nisa, 164). Allah bu âyete, sözü pekiştirmek ve mecazı nefyetmek adına (gerçekten konuşmak manasına) gelen "teklimen" kelimesini girdirmiştir. Kaldı ki Arapçada bir insanın "Falan kişiyle mektup yazarak ve ona elçi göndererek teklimen (gerçekten) konuştum" demesi caiz değildir.

٢٤٨٥ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ غَزْوَانَ، قَالَ: سَأَلْتُ الْأَصْمَعِيَّ عَنْ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى {وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤] قَالَ: «تَأْكِيدًا لِكَلَامِهِ، يُرِيدُ أَنَّهُ لَا تُرْجُمَانَ بَيْنَهُمَا وَلَا رَسُولَ»، قُلْتُ: فَمَا مَوْضِعُهُ مِنَ الْكَلَامِ؟ قَالَ: " كَقَوْلِ الرَّجُلِ: لَأَضْرِبَنَّكَ ضَرْبًا، وَلَأَفْعَلَنَّ بِكَ فِعْلًا

2485- Muhammed bin Gazvân dedi ki: Esma'i'ye Allah Teâlâ'nın *"Allah Musa ile gerçekten konuştu"* (Nisa, 164) âyetinden sordum. Dedi ki: "Âyette geçen teklimen kelimesi, pekiştirme içindir. Bununla aralarında bir tercüman veya elçi olmaksızın konuştuklarını söylemek istemektedir." Dedim ki: "Peki, Arap kelamında bunun kullanımı nasıldır?" Dedi ki: "Kişinin şöyle söylemesi gibi: Yemin olsun seni darben döveceğim, yemin olsun sana kesinlikle fiilen şunu-şunu yapacağım."[944]

Allah Teâlâ şöyle buyurur: *"(Allah) "Ey Mûsâ! Vahiylerim ve konuşmamla seni insanlar üzerine seçkin kıldım. Öyleyse sana verdiğimi al ve şükre-*

944 Arapçada cümleyi pekiştirme adına bazı üsluplar vardır. Bunlardan bir tanesi, fiilin mastarını tekrar etmektir. Mesela "Ona vurdum" derken "Darabtuhu" denilir. "Ona gerçekten vurdum" demek için ise mastar olan "darb" kelimesini ekleyip "Darabtuhu darben" denilir. Âyette geçen "Konuştu" ifadesinin Arapçası "Kelleme" olup mastarı "Teklimen" kelimesidir. Mesela "Ahmed konuştu" derken "Kelleme Ahmedu" denilir. "Ahmed gerçekten konuştu" demek için ise "Kelleme Ahmedu teklimen" denilir. Bu ifade aynı zamanda cümlede mecaz olmadığını gösterir. İşte *"Allah Musa ile gerçekten konuştu"* (Nisa, 164) âyetinde bu üslup kullanılmıştır. (Çev.)

denlerden ol" dedi." (A'raf, 144). Görüldüğü gibi âyette vahiyler ile konuşmayı birbirinden ayırmıştır. Çünkü Allah, tüm rasûl ve nebilerini ancak vahiy ile göndermiştir. Eğer Allah Teâlâ'nın Musa'yı aralarında herhangi bir tercüman olmaksızın konuşmak ile ayrıcalıklı kılması olmasaydı, kesinlikle "...ve konuşmamla" buyurmazdı. Ne var ki Cehmiyye, ne iddia ettiklerini tanık olmakla biliyor ne Allah'ın kendi nefsi hakkında kitabında verdiği haberleri tasdik ediyor ne Rasûlullah (s.a.v.) ile sahâbenin söylediklerini tasdik ediyor ne Müslümanlar cümlesine dahil oluyor ne de Arap kelamı ile dilin fesahatini tanıyorlar. Onlar ancak hevâlarına ibadet etmekte ve sahih bir akide olmaksızın sırf akıllarını din edinmektedir. Allah onların söylediklerinden yücedir, büyüktür!

Onların "Kelam ancak boşluk, dil, iki dudak, boğaz ve küçük dilden meydana gelir" şeklindeki sözlerine gelelim. Kıyamet günü dünyada sahiplileri aleyhinde yaptıklarına şahitlik edecek ve anlaşılır sözlerle konuşacak organlar hakkında ne dersiniz? Peki onların da boşluk, dil, iki dudak, boğaz ve küçük dilleri var mıdır?

Bu dediğimizi Allah Teâlâ bizlere haber vermekte, şöyle buyurmaktadır: *"Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler. Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şâhitlik ettiniz?" derler. Derileri de "Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz" derler."* (Fussilet, 20-21)

Şu halde konuşan bir canlı olmaksızın ve boşluk, dil ve iki dudak bulunmaksızın her şeyi konuşturan, nasıl ve neyi dilemişse onu konuşmaya tabi ki kadirdir. Bizler O'nun konuşmasının dil, boşluk, iki dudak vb. organlarla olduğunu söylemeyiz.

Bizlere, meleklerin bölünmeyen ve içlerinde boşluk olmayan ruhani varlıklar olduğunu haber vermiştir. Halbuki onlar *"Gece ve gündüz, bıkmadan tesbih ederler."* (Enbiya, 20).

Yine şöyle buyurur: *"Gök gürlemesi O'na hamd ederek tesbih eder. Melekler de O'nun korkusundan tesbih ederler."* (Ra'd, 13).

Dağların da tesbih ettiklerini bildirmiş, şöyle buyurmuştur: *"Dâvûd ile birlikte, Allah'ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik."* (Enbiya, 79).

Yine şöyle buyurur: *"Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tesbih edin."* (Sebe, 10)

Gök ve yerin de aynı şekilde olduğunu haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet, 11)

Bu gibi âyetler, Allah'ın kitabında çok sayıda vardır. Ne var ki mülhit Cehmiyye, bunların hepsini inkâr edip karşı çıkmaktadır. Böylece Kur'ân'ı inkâr edip asarı reddetmektedirler. Her kim Allah'ın arada herhangi bir vasıta, tercüman veya elçi olmaksızın Musa ile onun kulaklarının duyup kalbinin kavradığı bir kelamla gerçekten konuştuğunu inkâr ederse, gerçekten Azim olan Allah'a kâfir olmuş ve Kur'ân'ı inkâr etmiş demektir. Müslümanların imamının onu tevbeye davet etmesi gerekir. Eğer tevbe eder ve görüşünden dönerse, tamam. Yok etmezse, boynu vurulur. Eğer imam onu öldürmez ama sahip olduğu görüşü Müslümanlar tarafından sağlam bir şekilde bilirse, bu durumda Müslümanlara onu terk edip ilişkiyi kesmek farzdır. Onunla konuşmazlar, onunla muamele etmezler, hasta olunca ziyaretine gitmezler, öldüğünde cenazesine katılmazlar ve arkasında namaz kılmazlar. Her kim onun arkasında namaz kılarsa, namazı iade eder. Ayrıca tevbe etmesi müstesna onun şahitliği kabul edilmez, kendisine kız verilmez, ölürse Müslümanlardan olan akrabaları ona mirasçı olmaz.

٢٤٨٦ - عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كَلَّمَ اللهُ مُوسَى يَوْمَ كَلَّمَهُ عَلَيْهِ جُبَّةُ صُوفٍ وَكِسَاءُ صُوفٍ، وَبُرْنُسُ صُوفٍ، وَنَعْلَانِ مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ غَيْرِ ذَكِيٍّ، فَقَالَ: مَنْ ذَا الْعِبْرَانِيُّ الَّذِي يُكَلِّمُنِي مِنَ الشَّجَرَةِ؟ قَالَ: أَنَا اللهُ »

2486- ... Abdullah bin Mes'ud'tan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ'nın kendisiyle konuştuğu gün Musa'nın (a.s.) üzerinde kolları yünden olan yün bir cübbe, yün bir elbise, çoban asası vardı. Sandaletleri ise İslami usule göre kesilmemiş eşek derisinden idi. Musa 'Benimle ağaçtan konuşan bu İbrani de kim?' dedi. Buyurdu ki: Ben Allah'ım."*[945]

945 İsnadı çok zayıftır. Bk. Tirmizi, Sünen, 1734 (6/224) – Hakim, Müstedrek, 76 (1/81) –

٢٤٨٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اخْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَقَالَ مُوسَى: أَنْتَ الَّذِي خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، وَأَسْكَنَكَ الْجَنَّةَ، فَأَخْرَجْتَنَا مِنْهَا. فَقَالَ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ، وَقَرَّبَكَ نَجِيًّا، وَكَلَّمَكَ تَكْلِيمًا، وَأَنْزَلَ عَلَيْكَ التَّوْرَاةَ " وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِتَمَامِهِ

2487- Ebû Hureyre'den (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Âdem (a.s.) ile Musa (a.s.) tartıştı. Musa dedi ki:*

– Allah'ın eliyle yarattığı, içine ruhundan üflediği, meleklere emredince onların secde ettiği, cennete yerleştirdiği, ardından bizleri oradan çıkartan kişi sen misin?

Âdem dedi ki: "Allah'ın peygamberliği ile seçtiği, fısıldaşacak kadar yakınlaştırdığı, gerçekten konuştuğu ve kendisine Tevrat'ı indirdiği Musa sen misin?" Ravi daha sonra hadisin tamamını zikretti...[946]

٢٤٨٨ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ زِيَادٍ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ

2488- Bize Ebû Bekir Abdullah bin Ziyad en-Neysaburi tahdis etti, dedi ki: Bize Yunus bin Abdula'la tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti...

٢٤٨٩ - عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَحِمَهُ اللهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: يَا رَبِّ أَرِنَا آدَمَ الَّذِي أَخْرَجَنَا مِنَ الْجَنَّةِ. فَأَرَاهُ اللهُ تَعَالَى آدَمَ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبُونَا آدَمُ؟ فَقَالَ آدَمُ: نَعَمْ، قَالَ: أَنْتَ الَّذِي نَفَخَ اللهُ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ وَعَلَّمَكَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ أَخْرَجْتَنَا وَنَفْسَكَ

Said bin Mansur, Sünen, 960 (5/152) – Bezzar, Müsned, 2031 (5/400) – İbn Adiy, Kamil (2/273). Elbani, bunu Daife'de (1240) zikretmiştir.

946 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buhari, Kader, 6614 (11/513) – Müslim, Kader, 2042 (4/13) – Ebû Davud, Sünne, 4701 (4/2009)

مِنَ الْجَنَّةِ؟ قَالَ آدَمُ: وَمَن أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: أَنْتَ نَبِيُّ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ أَنْتَ الَّذِي كَلَّمَكَ اللهُ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُولاً مِنْ خَلْقِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا وَجَدْتَ فِي كِتَابِ اللهِ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ فِي كِتَابِ اللهِ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَلِمَ تَلُومُنِي فِي شَيْءٍ سَبَقَ مِنَ اللهِ تَعَالَى فِيهِ الْقَضَاءُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي"؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى»

2489- ... Zeyd bin Eslem'den, o babasından, o da Ömer bin Hattâb'dan (r.a.); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Musa (a.s.) "Rabbim! Bize, bizi cennetten çıkartan Âdem'i göster" dedi. Allah Teâlâ da ona Âdem'i gösterdi. Âdem'e:*

– Sen babamız Âdem misin?

– Evet.

– Sen, Allah'ın kendisine ruhundan üflediği, tüm isimleri öğrettiği, meleklerine secde etmelerini emrettiği o kimse misin?

– Evet.

– Bizi ve kendini cennetten çıkarmana seni sürükleyen şey neydi?

– Sen de kimsin?

– Ben Musa'yım.

– Sen, İsrailoğulları'nın peygamberi misin? Sen, aralarında yarattıklarından bir elçi kılmaksızın Allah'ın kendisiyle hicap arkasından konuştuğu kimse misin?

– Evet.

– Peki, bunun ben yaratılmadan önce Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda olduğunu Allah'ın Kitabı'nda görmedin mi?

– Evet.

– Peki, Allah Teâlâ'nın ezeli ilminde benden önce hüküm verilen bir şey hakkında beni niçin kınıyorsun?

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İşte tam burada Âdem, hüccetle Musa'ya galip gelmiştir."*[947]

٢٤٩٠ - حَدَّثَنَا أَبُو يَحْيَى السَّاجِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا دَاوُدَ السِّجِسْتَانِيَّ، يَقُولُ: بَيَّنَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ " أَنَّ الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ لِقَوْلِ آدَمَ لِمُوسَى: أَنْتَ مُوسَى نَبِيٌّ بَنِي إِسْرَائِيلَ الَّذِي كَلَّمَكَ اللَّهُ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُولًا مِنْ خَلْقِهِ؟

2490- Ebû Yahya es-Sâci dedi ki: Ebû Davud es-Sicistani'yi şöyle derken işittim: "Bu hadiste, Âdem'in Musa'ya söylediği "*Sen, aralarında yarattıklarından bir elçi kılmaksızın Allah'ın kendisiyle hicap arkasından konuştuğu kimse misin?*" Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu, mahluk olmadığını ortaya koymuştur."

Mutezile dedi ki: Aksine Allah, ağaçta Musa'nın duyacağı bir kelam meydana getirmiştir.

Onlara şöyle denilir: Allah, Peygamberimiz (s.a.v.) için koyunun budunda bir kelam meydana getirmiş, böylece kelam hususunda eşit olmuşlardır.[948]

٢٤٩١ - حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَوْمَ الطُّورِ كَلَّمَهُ بِغَيْرِ الْكَلَامِ الَّذِي نَادَاهُ، قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ هَذَا كَلَامُكَ الَّذِي كَلَّمْتَنِي بِهِ؟ قَالَ: يَا مُوسَى كَلَّمْتُكَ بِقُوَّةِ عَشَرَةِ آلَافِ لِسَانٍ، وَلِي قُوَّةُ الْأَلْسُنِ كُلِّهَا، وَأَنَا قَوِيٌّ مِنْ ذَلِكَ. فَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ، قَالُوا: يَا مُوسَى صِفْ لَنَا كَلَامَ الرَّحْمَنِ، قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ إِذًا لَا أَسْتَطِيعُ. قَالُوا: يَا مُوسَى فَشَبِّهْهُ. قَالَ: أَلَمْ تَرَوْا إِلَى أَصْوَاتِ الصَّوَاعِقِ الَّتِي تُقْبِلُ فِي أَجْلَى حَلَاوَةٍ، وَسَمِعْتُمُوهُ قَطُّ، فَإِنَّهُ قَرِيبٌ مِنْهُ وَلَيْسَ بِهِ »

947 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4702 (4/2009) – İbn Ebi Asım, Sünne (1/63) – Beyhaki, Esma ve Sıfat (s. 193). Elbani bunu Sahiha'da (1702) zikretmektedir.

948 Zehirli koyun için bk. Buhari, Megazi (7/4428, Fethu'l Bari) – Darimi, Mukaddime, 67 (1/46) – Ahmed, Müsned (6/18)

2491- Cabir bin Abdullah'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ Musa (a.s.) ile Tur'da konuştuğunda, onunla nida ettiği gün dışında bir kelamla konuştu. Bunun üzerine Musa, Allah Teâlâ'ya 'Ey Rabbim! Bu, benimle konuştuğun kelamın mı?' diye sordu. Buyurdu ki: Ey Musa! Seninle ancak on bin dil kuvvetinle konuşmuştum. Tüm dillerin kuvveti bana aittir. Ben tüm bunlardan daha kuvvetliyim. Musa İsrailoğulları'na geri dönünce ona 'Ey Musa! Bize Rahman'ın kelamını tarif et' dediler. Musa 'Subhanallah! Benim buna gücüm yetmez' dedi. Onlar 'Ey Musa! O zaman teşbihte bulun' dediler. Musa dedi ki: En parlak aydınlık içindeki şimşeklerin sesini görmediniz, işitmediniz mi? Şüphesiz O'nun sesi buna yakındır ama öyle değildir."*[949]

٢٤٩٢ - حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ الزُّهْرِيُّ، عَنْ كَعْبٍ قَالَ: " قَالَ لَهُ مُوسَى: يَا رَبِّ هَذَا كَلَامُكَ؟ قَالَ: يَا مُوسَى «أَنَا أُكَلِّمُكَ بِقَدْرِ مَا يَسْتَطِيعُ بَدَنُكَ احْتِمَالَهُ، وَلَوْ كَلَّمْتُكَ بِأَشَدَّ مِنْ هَذَا لَمُتَّ»

2492- İbn Şihab ez-Zühri'den; Ka'b dedi ki: "Musa O'na: 'Ey Rabbim! Bu senin kelamın mı?' diye sordu. Buyurdu ki: Ey Musa! Ben seninle bedeninin kaldırabileceği kadarı ile konuşuyorum. Eğer seninle bundan daha şiddetli konuşsaydım, kesinlikle ölürdün."[950]

٢٤٩٣ - حَدَّثَنَا أَبَانُ الْعَطَّارُ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، قَالَ: " لَمَّا نُودِيَ مُوسَى مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ قَالَ: مَنْ أَنْتَ الَّذِي تُنَادِينِي؟ قَالَ: «أَنَا رَبُّكَ الْأَعْلَى»

2493- Eban el-Attar'dan; Ebû İmran el-Cüveyni dedi ki: "Musa'ya vadinin sağ tarafından nida edildiğinde 'Bana seslenen sen de kimsin?' dedi. Buyurdu ki: Ben senin yüce olan Rabbinim."[951]

---

949 İsnadı çok zayıftır. Bk. Ebû Nuaym, Hılye (6/210) – İbn Irak, Tenzihu'ş Şeri'a, 21 (1/141). Dedi ki: "Sahih değildir. Senedinde Fazl bin İsa er-Rakkaşi vardır, metruktür." Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (8/204) şöyle der: "Senedinde Fazl bin Ziyad er-Rakkaşi vardır, zayıftır."

950 İsnadı çok zayıftır. Bk. Taberi, Tefsir (6/30) – Ebû Nuaym, Hılye (6/29)

951 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 560 (1/291) – Ebû Nuaym, Hılye (6/50) – Zehebi, Muhtasaru'l Uluvv (s. 730). Elbani sahih olduğunu belirtmiştir.

٢٤٩٤ - عَنْ جَرِيرِ بْنِ جَابِرٍ الْحِمْصِيِّ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: " إِنَّ اللهَ تَعَالَى لَمَّا كَلَّمَ مُوسَى وَكَلَّمَهُ بِالْأَلْسِنَةِ كُلِّهَا سِوَى كَلَامِهِ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَيْ رَبِّ هَذَا كَلَامُكَ؟ قَالَ: «لَا، وَلَوْ كَلَّمْتُكَ بِكَلَامِي لَمْ تَسْتَقِمْ لَهُ» قَالَ: " يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشْبَهَ كَلَامَكَ؟ قَالَ: «لَا، وَأَشَدُّ شَبَهًا بِكَلَامِي أَشَدُّ مَا تَسْمَعُونَ مِنْ هَذِهِ الصَّوَاعِقِ»

2494- Cerir bin Cabir el-Hımsi'den; Ka'b dedi ki: Şüphesiz Allah Teâlâ Musa ile konuştuğunda onunla hepsi de Musa'nın kelamına eşit olan dillerle konuştu. Musa dedi ki:

– Ey Rabbim, bu senin kelamın mı?

Buyurdu ki:

– Hayır. Şayet seninle kendi kelamımla konuşsaydım, ona karşı ayakta duramazdın.

– Ey Rabbim! Yarattıkların içinde senin kelamına en çok benzeyen bir şey var mı?

– Hayır ama benim kelamıma en çok benzeyen şu şimşeklerden duyduğunuz sestir.[952]

٢٤٩٥ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللهَ تَعَالَى نَاجَى مُوسَى بِمِائَةِ أَلْفٍ وَأَرْبَعِينَ أَلْفَ كَلِمَةٍ فِي ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَصَايَا كُلُّهَا، فَلَمَّا سَمِعَ مُوسَى كَلَامَ الْآدَمِيِّينَ، مَقَتَهُمْ مِمَّا وَقَعَ فِي مَسَامِعِهِ مِنْ كَلَامِ الرَّبِّ عَزَّ وَجَلَّ»

2495- İbn Abbâs'tan (r.anhumâ); Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Teâlâ Musa ile hepsi de emirler olan üç gün içinde yüz kırk bin kelime fısıldaştı. Musa, Âdemoğullarının sesini duyunca kulağına gelen Rab Teâlâ'nın kelamına karıştığı için onlara öfkelendi."*[953]

---

952 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 541 (1/283) – Ebû Nuaym, Hılye (6/29) – Taberi, Tefsir (6/29)

953 İsnadı zayıftır. Bk. Taberani, Kebir, 12650 (12/120) – Taberani, Evsat, 3927 (4/188) –

٢٤٩٦ - عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سمِعَ كَعْبَ الْأَحْبَارَ، يَقُولُ: " لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى كَلَّمَهُ بِالْأَلْسِنَةِ كُلِّهَا قَبْلَ لِسَانِهِ، فَطَفِقَ يَقُولُ: «أَيْ رَبِّ مَا أَفْقَهُ هَذَا»، فَكَلَّمَهُ اللَّهُ بِلِسَانِهِ أَخُو الْأَلْسِنَةِ بِمِثْلِ صَوْتِهِ، فَقَالَ مُوسَى: «أَيْ رَبِّ هَكَذَا كَلَامُكَ؟» قَالَ اللَّهُ لَهُ: «لَا، لَوْ كَلَّمْتُكَ كَلَامِي، لَمْ تَكُ شَيْئًا». قَالَ مُوسَى: «أَيْ رَبِّ هَلْ مِن خَلْقِكَ شَيْءٌ يُشْبِهُ كَلَامَكَ؟» قَالَ: «لَا، وَأَقْرَبُ خَلْقِي شَبَهًا بِكَلَامِي الصَّوَاعِقُ»

2496- ... Ebû Bekir bin Abdurrahman'dan; Ka'b el-Ahbar dedi ki: "Allah Musa ile konuşunca onunla hepsi de onun dili gibi olan dillerle konuştu. Bunun üzerine Musa 'Ey Rabbim! Bu ne de iyi anlaşılıyor!' dedi... Musa dedi ki: Ey Rabbim! Senin kelamın bu şekilde mi? Allah ona şöyle buyurdu: Hayır. Şayet seninle kendi kelamımla konuşsaydım, sen hiçbir şey olamazdın. Musa dedi ki: Ey Rabbim! Yarattıkların içinden senin kelamına benzeyen bir şey var mı? Buyurdu ki: Hayır. Benim kelamıma en çok benzeyen şimşeklerdir."

٢٤٩٧ - حَدَّثَنَا أَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ، عَنْ نَوْفٍ الْبِكَالِيِّ، قَالَ: " لَمَّا نُودِيَ مُوسَى مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ قَالَ: «وَمَنْ أَنْتَ الَّذِي تُنَادِينِي؟» قَالَ: «أَنَا رَبُّكَ الْأَعْلَى»

2497- Ebû İmran el-Cüveyni'den; Nevf el-Bikâli dedi ki: "Musa'ya vadinin sağ tarafından nida edildiğinde 'Bana seslenen sen de kimsin?' dedi. Buyurdu ki: Ben senin yüce olan Rabbinim."[954]

٢٤٩٨ - حَدَّثَنَا ضَمْرَةُ، عَنِ ابْنِ شَوْذَبٍ، قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى: «هَلْ تَدْرِي لِمَ اصْطَفَيْتُكَ بِكَلَامِي؟»، قَالَ: «لَا يَا رَبِّ»، قَالَ: «لِأَنَّهُ لَمْ يَتَوَاضَعْ لِي تَوَاضُعَكَ أَحَدٌ قَطُّ»

Abdullah bin Ahmed, Sünne, 1099 (2/479). Heysemi, Mecmau'z Zevaid'de (10/296) şöyle der: "Senedinde Cedir bin Said vardır, zayıftır." Ayrıca Elbani, bunu Daife'de (5258) zikretmiş, zayıf olduğunu söylemiştir.

954 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 560 (1/291) – Ebû Nuaym, Hılyetu'l Evliya (6/50)

2498- ... Zamra'dan; İbn Şevzeb dedi ki: Allah Musa'ya vahyetti:

– Seni niçin konuşmamla seçtim biliyor musun?

– Hayır, Rabbim.

– Çünkü senin tevazun gibi kimse bana tevazu göstermedi.[955]

٢٤٩٩ - عَنْ أَبِي هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، فِي قَوْلِهِ {وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤] قَالَ: «مِرَارًا»

2499- Ebû Haşim'den; Allah Teâlâ'nın *"Allah Musa ile gerçekten konuştu"* (Nisa, 164) âyeti hakkında Ebû Vail dedi ki: "Birkaç kere."[956]

٢٥٠٠ - حَدَّثَنَا أَبُو تُمَيْلَةَ، عَنْ أَبِي عِصْمَةَ، قَالَ: قَالَ: «كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى مُشَافَهَةً»

2500- Ebû Tümeyle'den; Ebû İsmet dedi ki: "Allah Musa ile birebir konuştu.[957]

٢٥٠١ - حَدَّثَنَا أَبُو تُمَيْلَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ نُوحَ بْنَ أَبِي مَرْيَمَ أَبَا عِصْمَةَ: " كَيْفَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى؟ قَالَ: مُشَافَهَةً "

2501- Ebû Tümeyle dedi ki: Nuh bin Meryem yani Ebû İsmet'e "Allah Musa ile nasıl konuştu?" diye sordum. Dedi ki: "Birebir."

٢٥٠٢ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، يَقُولُ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ»

---

955 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 555 (1/289).

956 Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 546 (1/285)

957 İsnadı çok zayıftır. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 328 (1/208) – Taberi, Tefsir (6/29). Senedinde Nuh bin Ebi Meryem vardır. Hadiste yalancı olduğunu söylemişlerdir. İbn Mübarek dedi ki: "Hadis uydururdu." İbn Hacer, Tehzib'te böyle söylemiştir.

2502- Abdullah bin Ahmed dedi ki: Bana babam (r.h.) tahdis etti, dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim: "Her kim Allah'ın Musa bin İmran ile konuşmadığını söylerse tevbeye davet edilir. Tevbe ederse, tamam. Eğer etmezse boynu vurulur."

٢٥٠٣ - حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ سَوَاءً

2503- Salih bin Ahmed dedi ki: Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim... Ravi daha sonra yukarıdakinin aynısını zikretti.[958]

٢٥٠٤ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَزِيرِ مُحَمَّدُ بْنُ أَعْيَنَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّضْرَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يَقُولُ: " مَنْ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {إِنَّنِي أَنَا اللهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي} [طه: ١٤] مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ " فَجِئْتُ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِ النَّضْرِ، فَقَالَ: «صَدَقَ، عَافَاهُ اللهُ، مَا كَانَ تَعَالَى لِيَأْمُرَ أَنْ يُعْبَدَ مَخْلُوقٌ»

2504- Muhammed bin A'yan dedi ki: Nadr bin Muhammed'i şöyle derken işittim: "Her kim *"Şüphesiz ben, ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. O halde bana ibadet et."* (Taha, 14) âyeti hakkında "Mahluktur" derse, o kimse kâfirdir."

Muhammed dedi ki: Ardından Abdullah bin Mübarek'e gidip kendisine Nadr'ın sözünü anlattım. Dedi ki: "Doğru söylemiş. Allah ona afiyet versin. Allah Teâlâ mahluka ibadeti emredecek değildir."[959]

٢٥٠٥ - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ، قَالَ: كَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَقُولُ: «كَلَّمَ اللهُ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ»

2505- Abdullah bin Nafi dedi ki: Malik bin Enes (r.h.) şöyle derdi: "Allah, Musa bin İmran ile konuştu."[960]

---

958 Bu ve bir önceki rivayetin isnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 44 (1/119) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 505 (1/205)

959 İsnadı sahihtir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 19 (1/110)

960 İsnadı hasendir. Bk. Abdullah bin Ahmed, Sünne, 532 (1/280) – Ahmed, İlel, 4783 (3/180)

٢٥٠٦ - قَالَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ: «مَنْ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا قُتِلَ»

2506- Ahmed bin Hanbel'den (r.h.); Abdurrahman bin Mehdi dedi ki: "Her kim Allah'ın Musa ile konuşmadığını söylerse tevbeye davet edilir. Tevbe ederse, tamam. Eğer etmezse boynu vurulur."[961]

٢٥٠٧ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، عَنْ مَنْ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى، فَقَالَ: «كَافِرٌ يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ» سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ بِعَيْنِهَا يَقُولُ: «مَنْ قَالَ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى، فَهُوَ كَافِرٌ يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ»

2507- Ebû Talib dedi ki: Ebû Abdullah Ahmed bin Hanbel'e (r.h.) "Şüphesiz Allah Musa ile konuşmamıştır" diyen kimse hakkında sordum. Dedi ki: "Kâfirdir, tevbeye davet edilir. Eğer tevbe ederse, tamam. Eğer etmezse boynu vurulur. Bu mesele hakkında Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim: Her kim Allah'ın Musa ile konuşmadığını söylerse tevbeye davet edilir. Tevbe ederse, tamam. Eğer etmezse boynu vurulur."

٢٥٠٨ - ... سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مَهْدِيٍّ، أَيَّامَ صَنَعَ بِشْرٌ مَا صَنَعَ يَعْنِي: الْمِرِّيسِيَّ، يَقُولُ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ»

2508- Ahmed bin Hanbel (r.h.) dedi ki: Bişr el-Merisi'nin yaptığını yaptığı günlerde Abdurrahman bin Mehdi'yi şöyle derken işittim: "Her kim Allah'ın Musa ile konuşmadığını söylerse tevbeye davet edilir. Tevbe ederse, tamam. Eğer etmezse boynu vurulur."

٢٥٠٩ - ... حَدَّثَنَا حَنْبَلُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى، فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ، وَكَذَّبَ بِالْقُرْآنِ، وَرَدَّ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُسْتَتَابُ مِنْ هَذِهِ الْمَقَالَةِ، فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ»

961 İsnadı sahihtir. Bk. Buhari, Halku Ef'ali'l İbad (1/38)

2509- Hanbel bin İshak dedi ki: Ebû Abdullah'ı (r.h.) şöyle derken işittim: "Her kim Allah'ın Musa ile konuşmadığını söylerse, o bir kâfirdir. Kur'ân'ı yalanlamış, Rasûlullah'ı (s.a.v.) reddetmiştir. Bu sözden dolayı tevbeye davet edilir. Eğer tevbe ederse, tamam. Yok eğer etmezse boynu vurulur."[962]

٢٥١٠ - وَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: " {وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤]، فَأَثْبَتَ الْكَلَامَ لِمُوسَى كَرَامَةً مِنْهُ لِمُوسَى، ثُمَّ قَالَ بَعْدَ كَلَامِهِ {تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤] قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: يُكَلِّمُ عَبْدَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَمَنْ يَقْضِي بَيْنَ الْخَلْقِ إِلَّا اللَّهُ؟ يُكَلِّمُ اللَّهُ عَبْدَهُ وَيَسْأَلُهُ، اللَّهُ مُتَكَلِّمٌ، لَمْ يَزَلِ اللَّهُ يَأْمُرُ بِمَا شَاءَ وَيَحْكُمُ، وَلَيْسَ لِلَّهِ عِدْلٌ وَلَا مِثْلٌ كَيْفَ شَاءَ وَأَنَّى شَاءَ »

2510- Yine şöyle demiştir: Ebû Abdullah'ı (r.h.) işittim; bir keresinde *"Allah Musa ile gerçekten konuştu"* (Nisa, 164) âyetini okudu, O'ndan Musa'ya ikram olarak Musa ile konuştuğunu ispat etti. Sonrasında "Teklimen (gerçekten konuşmak)" dedi.

Ebû Abdullah'a "Kıyamet günü kuluyla konuşacak mı?" diye sordum. Dedi ki: "Evet. Kullar arasında Allah'tan başka kim hükmedecek? Allah kuluyla konuşur, onu sorguya çeker. Allah mütekellimdir. Allah dilediğini emredip hükmetmeye devam edegelmiştir. Allah'ın hiçbir şekilde dengi ve misli yoktur. Nasıl dilerse, nerede dilerse."[963]

٢٥١١ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَارِثِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: " إِذَا قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى، فَقَدْ كَفَرَ بِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ {وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤]، وَهُوَ يَقُولُ: لَمْ يُكَلِّمْهُ يُسْتَتَابُ فَإِنْ تَابَ، وَإِلَّا ضُرِبَتْ عُنُقُهُ، وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ اللَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ»، فَمَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِمُتَكَلِّمٍ، فَقَدْ رَدَّ الْقُرْآنَ، وَمَنْ رَدَّ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ

962 Bk. Ahmed, İlel (1/158)
963 Bk. Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 738 (1/273)

2511- Ebû'l Haris'ten; Ebû Abdullah (r.h.) dedi ki: "Kişi 'Doğrusu Allah Musa ile konuşmamıştır' dediğinde kâfir olur. Allah Teâlâ kitabında *"Allah Musa ile gerçekten konuştu"* (Nisa, 164) buyurur. Her kim konuşmadığını söylerse tevbeye davet olunur. Eğer tevbe ederse, tamam. Yok etmezse boynu vurulur. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İçinizden Allah'ın onunla aralarında bir tercüman olmaksızın konuşmayacağı kimse yoktur."*[964] Artık her kim Allah'ın mütekellim (konuşan) olmadığını söylerse, gerçekten Kur'ân'ı reddetmiş demektir. Her kim de Allah'ın kitabından bir âyet dahi reddederse, gerçekten kâfir olmuştur."

٢٥١٢ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ الْمَيْمُونِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ فِي مَنْ قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى قَالَ: كَافِرٌ لَا شَكَّ فِيهِ »

2512- Abdullah el-Meymuni'den rivayet edildiğine göre kendisi Ebû Abdullah'ı (r.h.) "Doğrusu Allah Musa ile konuşmadı" diyen kimse hakkında şöyle derken işitmiştir: "Kâfirdir, hiçbir şüphe yoktur."[965]

٢٥١٣ - سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْهَيْثَمِ، يَقُولُ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ: «مَا الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى بِأَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ فِرْيَةً مِمَّنْ زَعَمَ أَنَّهُ لَا يَتَكَلَّمُ»

2513- ... Muhammed bin Heysem'den; Ali bin Asım dedi ki: "Yahudi ve Hristiyanlar, Allah'ın konuşmadığını iddia edenlerden daha büyük bir iftira atmış değillerdir."

٢٥١٤ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْوَرَّاقُ، وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مَخْلَدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَشْكَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ،

2514- Bize İsmail bin Abbâs el-Verrak ve Ebû Abdullah Muhammed bin Muhalled tahdis etti, dediler ki: Bize Ali bin Eşkâb tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muaviye tahdis etti...

964 Muttefekun aleyhtir. Bk. Buharî, Sahîh, 6174 (5/2395) – Müslim, Sahîh, 1016 (2/703)
965 İsnadı sahihtir. Bk. İmam Ahmed, İlel, 14 (1/158)

٢٥١٥ - عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ تَعَالَى إِذَا تَكَلَّمَ بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ صَلْصَلَةً كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا، فَيُصْعَقُونَ، فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ فَيَقُولُونَ: يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكَ؟ قَالَ: يَقُولُ الْحَقُّ. قَالَ: فَيَتَنَادُونَ: الْحَقُّ الْحَقُّ

2515- ... Mesruk'tan, o da Abdullah'tan; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Allah vahiyle konuştuğu zaman sema ehli zincirin taşa vurulduğunda çıkardığı ses gibi bir ses işitirler. Bunu duyunca hemen bayılırlar. Onlar, ta ki Cibril (a.s.) yanlarına gelene dek o halde kalmaya devam ederler. "Ey Cibril! Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorarlar. Cibril, onlara "Hakkı buyurdu" diye cevap verince hepsi "Hakkı, hakkı..." diye nida ederler."*[966]

Kitap burada sona erdi. Kerim ve Vehhab olan Allah'a hamd olsun.

966 İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Davud, Sünne, 4738 (4/2024) – İbn Hibban, Sahih (1/224) – İbn Cerir et-Taberi, Tefsir (22/90) – Abdullah bin Ahmed, Sünne, 538 (1/281) – Lalekaî, İtikadu Ehlisünnet, 548 (1/215)

الإبانة الكبرى

el-İbânetü'l Kübrâ

el-İbâne An Şeriati'l-Firkati'n-Nâciye
ve Mücânebeti'l-Firaki'l-Mezmûme

İbn Batta

9 786257 948937

